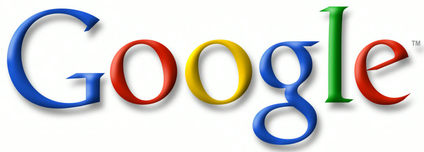

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor:

Jozef Škultéty.

Majiteľ:

SVETOZÁR HURBAN.

Nakladateľ:

ANDREJ HALAŠA.

ROČNÍK XI.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1891.

OBSAH.

Strana

Básne.

Novelly, poviedky.

Rozpravy, články.

Slovenský jazyk.

Beseda.

Literatúra.

Rok 1891. **Sošit 1.**

Slovenské Pohľady.

Ráchel.

OD HVIEZDOSLAVA.

I.

Už minul týždeň, ubieha i druhý,
čo Herodes kráľ čaká, ale marne:
mudrci, ktorých zvláštnej tuchy zpruhy
v púť popchly a jichž svetlo lučezárne
neznámej hviezdy od východu v luhy
až kananejské sprevodilo zdarne:
tí, bársi mu sľub spečatili česťou,
nevrátili sa podnes s žiadnou zvesťou.

I prečo? prečo? Zsipel v schradlej hrudi
had podozrenia, ohnivý drak zkazy.
Či pohostinstva nezná Edom? Judy
lev nenie krotký, zlatej na reťazi?
Od paliem Gázy po Farfaru prúdy
stín nerozstrel sa skvúcej od pavázy,
již on, pán mocne vztýčil na Sione?
I Hermon strmý v jej sa halí tône!

Kto príchodzím by odvážil sa škodiť,
keď vladár sám im nezabránil cesty?
Môž' kupec z Ofir na veľblúdoch brodiť
sa púšťou, veno Sáby pre nevesty
môž' priniesť ženích, roľa šperky plodiť —
veď kde jest moc, jest zákaz a sú tresty!
Tej zrak dlie stále každom na pohodlí;
tu háji Chrám, kol cudzie stráži modly.

I prečo? Prečo neprichodia zpiatky
pútnici slávni z diaľnych krajín vzchodu?
Ak tam má dňa trón slnce: z byssu látky
tu nocľažný má stán. Sťa jeleň vodu
v Gilead čerstvú: v sieňach tých by sladký
zas našli oddych, sadli opäť k hodu —
I žertvovať by mohli, umne radiť,
ukojiť srdce, život vetchý zmladiť —

Večerné šero pritmilo skvost spalne,
len na sviecni čo ohník blkal vonný.
Kráľ spočíval už; časom vzdychol valne.
Dve dcéry milé, kvietky bez úhony,
mu kúzlily sen: Roksána mu palné
chladila slychy, jak sa vánkom kloní
šáš, perím vlajúc cherubieho kriela,
kým Olympias ‚Nevyhladzuj . . .' pela.

Ó, nevyhladzuj, nezkruš! — Moje líce
jak mandľový kvet ľaká sa i belie —
Maj sľutovanie! nežeň do víchrice
a v súžby vatru neháď! Ľúbam vrele
tvoj ctihodný prút, nemej holubice
ho peruťama poprikrývam cele —
Skroť hnev svoj! prižmúr toto oko desné
a otvor . . . Sélah — (bol as' obsah piesne).

Tú ‚Perla panny . . .' narazila práve.
I Roksána už sletla so stupadla
zpod nachu nebies, v struny siahla hravé
milostnej harfy, a z úst devíc kradla
sa prelesť slok . . . Kráľ prerval pohŕdave;
od Saffy kázal spievať: Ruža zvädla . . .
Užasly. Kynul: zmizly v záclon riase —
Plam kmital — a kráľ hútal-kutal zase —

Či pravda, že sa narodilo dieťa,
čo zachvátiť má prestol Herodesa?
A kde? — Var' Betlém prvé mesto sveta!? —
A z koho? ktorá z kráľovských dcér plesá
mu nad lôžkom? Salome, lstivá teta? —
Či dievka z ľudu? . . . Vzrastie, odtrhne sa!
Toť Margál! — Oni videli ho; mamu
sa dali opliesť i už sami klamú —

Klam? Kráľa klamať rovno: klamať Boha!
A Herodes tak hlboko by klesol,
že šliapať môž' ním prišelcova noha?
On blahosklonne dôveru jim niesol
v stret, nasypal im z hojnostného roha
a veličenstvom v brudné tváre blesol;
nič všetko? — Trápny sen mu zavrel rady.
— V tom cypriší šum zšvišťal v stĺporadí . . .

Za nimi! telo-strážci, Achyabe!
Odenci, jazdci! Orličieho hniezda
vy, synia chrabrí! — Budú na Bersabe!
či v Dédan, chytro! — Ukáže vám hviezda!

špľacht Jordána vám povie — Ó, že slabé
už rameno mi! honba sa mi nezdá —
Preds' pokúsim sa! Sem zbroj! — Svitaj, pomstvo!
Zaplatia draho útek, vierolomstvo!

Jak? Oružie vždy ešte neni na mne?
Nik nevšíma si zavelenia kráľa?
bo stárne, zvädá — Kto to? — Maryamne!
jej synovia tiež! — Hyrkán! úlom brala,
len oči rubíny — Hach, prenáramné!
húf jich je: všetci! každá obeť vstala!
I biskup zvoní — zvučnou krve krôpkou —
Preč! Herodesov palác nie je hrobkou!...

Čo chcete? Či kráľ vás zval? napriek tomu,
že on vás radom vyhnal bránou žitia?
Či poslovia ste? ale na Sodomu
už dávno spŕchla kára sirkovitá!
Nemáte mu čo sdeliť; jeho domu
je základ pevný, neraz v písmach číta —
Či preds' kto číha jeho na velebu?
kto? recte! — Zjavy prsty dvihly k nebu —

A Maryamne sotriasala skvosty,
plášť nadrapila, k sviecňu čiahla náhle
a sklesnúc, znakom krušnej kajúcnosti
si prachom skráne posypala skrahlé;
s tým vstala, synov zobjímala kosti —
Sbor poukázal k juhu, zjasal tiahle —
Kráľ díval sa len mrivo, zraky šíril,
jak obchádzal sbor, popol vše sa zvíril —

Dym! šaľba! — Kto vás nečistých sem žiadal?
Checht, hrozba — Preč! preč, nestydaté viechy! —
Tak blúznil, zdriemav. Strhol sa i hádal
a dumal, hradbám na zlaté kým strechy,
na Jeruzalem polnočný mrak padal.
Jak v zrkadle by, razom všetky hriechy
zrel z oči v oči; darmo na divadlo
to purpurové shŕňal prikrývadlo...

A lenže prez vrch hupol Olivový
lúč slnka, zbarvil veže Fazaela
čudesné rímsy: posol po poslovi
už frčal z hradu; a jich povesť znela:
by každý radca spechal ku kráľovi;
kráľ má jim sveriť náhle vážne diela.
I v chvíľke placho skupili sa v sieni,
kde Herodes už trónil, zachmúrený.

Kráľ tupým riekol hlasom: »Akých radcov
mám v ríši svojej, v ďaleku i blízku,
či viete, akých? — Spozdilcov a zradcov!
Nedávno vtrhli zbojní lovci zisku
z Elamu: kto ich odbil? skul čo jatcov?
Luhali: vrátia sa vraj k stanovisku;
no posiaľ idú — Tu nás ujistili!
lež schytal ich kto, by sľub naplnili? —

Tak kráľov vehlas množíte i slávu? —
Však prišli — ušli. Ale čo tam zvedli:
kto presvedčil sa? kto nám podá zprávu?
Kto hniezdo Betlém zvrátil? ktorý bedlí
z vás, by zas hydra nevztýčila hlavu?
Či kleštencov som odel v šarlát...?« Zbledli,
sklonili šije — »Mám dať zdunieť hromu?«
Mlk predsa. »Predstúp, Amon! správca domu.«

Ten počal s bázňou: »Najslávnejší kráľu!
Nádherné vzchodu svetlo! — Sluhu ústa,
žiaľ! nie sú v stave zkresliť neskonalú
dôstojnosť tvoju — Ako hviezd, je hustá
diel tvojich krása, k nimž Týr plavil skalu
a Libán kácal cedry... Prv step pustá:
dnes milosady, zámky — rýnky, vojen
hry; v Aškalon raj — zdravie v Kalliroen —

Až nestačí sloň odrážať ti blesky;
zbyt k Portu tiahne: tam sa nocou zjatrí
a ponad more až v Rím sála... V stezky
tys' Antonove kročil! z Kleopatry
rúk ty si prevzal balzam podnebeský;
sám August v tvojom odpočinul šiatri!
Ó, veľký, šťastný! kde by protivenstvo?
len obdiv...« »Mlč!« mu kráľ; »to pochlebenstvo...

Čo (obrátil zrak) biskup? zlatej brány
zvest? Dúfam v čisté čutie prorokovo.«
A Ananiáš (z Chrámu odvolaný,
kde lenže stihol obeť rozžať vnovo
a z myrhy, nardu rozdúchať kúr ranný)
sa ozval: »nie som prorok — Moje slovo
je slabé, odpusť! panovníče jasný;
no silné zvolať: svieť a nepohasni!«

»Tak?« vykríkol kráľ, »Herodes, čo sedí,
kde Dávid, Jotam... nemá v širej vlasti
ni Amosa len od mučiacej čriedy?
Nemožno! Choďte, musíte ho najsť i

mi priviesť! — Vidíš, Amon! čiernej biedy
špľah? a toť tárals' o bezmernom šťastí! —
Niet veštca, biskupe, mi?« »Nieto; Anna
len, prorokyňa...« »Žena? väčšia hana!

A sám nič nevieš? predsa boží sluha —«
»Ja — riekol biskup — i dnes svätú knihu
kníh zotváral som. Po žalme mi túha
šla, hľadal som ho — našiel, v okamihu
však anjelská jak peruť švihla ztuha:
i Haggej mi vzplál znova v zorí šprihu:
‚ja ešte pohnem nebom, zemou...‘« »V káre!«
kráľ zvolal; »znám tie plané veštby staré —«

»Nie plané, dovoľ... (Ananiáš zticha).
‚I naplním dom tento slávou...‘ snuje
zvesť ďalej prorok. Čo to? Iste slýcha
z úst Jehovových: zaprem šeliem sluje;
prestanem horič slievať do kalicha,
i keď už dlho pyká, horekuje,
uvediem v pokoj Izraela, lebo...«
»Bez archy?« kráľ v to; »či sa našla v Nébo?«

»Sám Jeruzalem svätyňou je Jemu!
tak Jeremiáš... (onen dotvrdzoval).
Trest už sa mračnom prevalil k hôr lemu;
aj! Assur, Bábel, žeravých pút kováľ,
Méd, Makedonec kde sú? Konec snemu
hrúz pohanských! — Rím? — Strom, nímž polomcoval
tiež víchor — padne jabko, komu v lono:
netušíš, kráľu?...« Uškrnul sa: »no-no —«

»Nie plané...« biskup horlivejšie na to;
»tu jich spln! Preto zmĺkly žrecov vravy —
Zdroj Síloah, dub v Bázan šumí zľato:
tys' Messiáš! ty hlásaný kráľ slávy!
Tys' zbudoval Chrám posledný raz, zlato
a striebro rozlial po ňom, kryštál žhavý
povesil hroznom každej na vereji...«
Kráľ slúchal; v pokon vrknul: »Farizei —

Snáď z Dávidovho vyrástol som kmenu?
a neviem, aké Náthan už mal péče?
Viem, čo viem —« ruku spustil napraženú.
»Čo vojvoda náš, Antip, ozaj rečie? —«
No prv, než ten sa sobral k osvedčeniu,
syn Antipater hlesnul: »ostriť meče!«
Aj iných strhol k heslu. »Čia to rada?«
Sdelili. »Cítil som, že štiplo háďa...

Och, nešťastné ty plemä otrokyne!
ty v mojom rode zlorečenstvo stále!
na srdci kameň, pleseň na šedine,
mlok krvelačný... Vyrvem ťa, bárs v skale
bys' karmelskej mal koreň! Zlomím vine
väz navždy! I sen otrávil mi... Ale
ni chaldejca niet? zhádnuť sen... Znáš, kňazu,
Šalamúnove kto vše riešil zrazu? —«

A, ohliadnuv sa, zjasnil tvár i riekol:
»a tajomník môj pre mňa rady nemá?
Čo, Ptolemej, ty na rmut, ktorý stiekol?
poď, pošeptaj mi — I ty do Betléma...?
Tak súdil i ja, v skutku — Poďme, Grékov
nás čaká Olymp; Oidip zrutné théma —
Poď, mudrc môj — chcem srozumitedeľnosť:
jak Pythagoras myslel nesmrteľnosť?...

Vy ale,« zškúlil, sostupujúc s trónu,
»Ptolemej, zadrž... vy, čo zatým máte?
Mne jedno: trebas hoňte — k slnca skonu
nech spoznám zas, jak o svoj západ dbáte? —
či dujte v rohy k jubilnému shonu:
jest príčin, vznesly orlice sa zlaté —
No palaš treba... na čo? Mraky zvisly —
Kráľ uradil sa už sám v svojej mysli!«

— A na druhý deň srdcolomný v Ráma
hlas bolo počuť: kvíľbu, nariekanie.
Z Betléma šľahol požiaru čo tlama
a s rovín k vrškom, s vrškov sbiehal v pláne;
i kde len zalkal, všade Hakeldama
(stín neskoršieho): srdiec zotvárané
bránice, odlet dušiek na nebesá:
z rozkazu krutovládcu, Herodesa.

(Pokračovanie.)

Dedinský román.

Napísal *Martin Kukučin.*

I.

Keď Miklúš odtisol svoj, vlastne cirkevný spevník, na pargamienach dobre obšuchaný a na reze jako obhryzený; keď vstal v lavici, tej krátkej, v pravo od oltára, a posepol halienku cifrovanú: celý kostol zadíval sa v tú stranu. Ešte i Katrena prebudila sa zo

sna ťažkého a pozerala, čo sa to hýbe. No a o tej veru ťažko povedať, po čo chodí do kostola. Či podriemať a či vzdelať sa na slove Božom.

Miklúš vie, že oči celej cirkve visia na ňom. Vie, že každý pohyb padá pod prísny súd. Pohybuje sa s vážnosťou, ktorá sa rovná len hodnosti jeho. Je kostolníkom cirkve vetorníckej!

V ktorom ležia Vetornice senioráte a dištrikte? Kto chceš, chyť schematismus do ruky, v ňom Vetornice bez pochyby najdeš; hoc je to cirkev malá — okolo päťsto duší, draho vykúpených — nezabudli na ňu. Ba vie sa i to, že pred šiestimi roky slávila storočné jubiläum svojho trvania. I kázeň pri tej príležitosti povedaná leží, možno považuje sa v bibliotékach mnohých susedných i ďalších cirkví. V tejto cirkvi je náš Miklúš kostolníkom.

Že taký mladý a už kostolníkom? Práve to ukazuje, že musí byť v ňom čosi, čosi zvláštneho, nového. Pán farár oblúbili si ho ešte za mládenectva. Požičiavali mu knihy, ktoré Miklúš po nedeľach čítaval; a to nielen sebe, ale i ženičkám, keď sa uňho zastavily idúcky z večierne. Starý kostolník poručil dušu Bohu a prešiel do cirkve triumfujúcej, jeho nástupcom stal sa náš Miklúš. „Je ešte mladý,“ hútali pán farár, „dá sa z neho dačo vykresať. Nie je oddaný trungu a pritom je mocný: keď sa pôjde koledou, unesie vrece, a čo by bolo hneď bezo dna, jako sa radi kňazom posmievajú.“ Tak Miklúš sostúpil s povlače, kde sedel medzi mladými ženáčmi, a zaujal lavicu, v pravo od oltára.

Zprvu bolo ťažko, kým sa nepocvičil. No pomaly vžil sa do všetkých povinností. Dnes je už ani čo by sa bol k tejto hodnosti narodil. Tá vážnosť, s jakou ide za oltár! Ba i za oltárom sa vážne pohybuje, a predsa vie, že ho tam nikto nevidí. Berie zvonček na dlhej tyčke, on sám ju pomaľoval, krásnymi figurami. Cengá jakoby len očistom, ale to tiež má svoj účel. V lavici na ľavo, kde sedia kurátor, presbyterstvo a rychtár, všeobecný pohyb. A Miklúš kráča práve k nim a nadkladá zvonček všetkým rad-porad. A nikto nečaká, aby Miklúš dva razy zacengal. Každý hádže svoj šart do zvončeka.

Veru nemalá sláva! Rychtár Priesada so závisťou hľadí na ňu. „Jakú má košeľu!“ A prezerá krásne vyšívané rukávy na Mikulášovej košeli. „I ja som mladý ženáč, jeho vrstovník, a nemám takej. No Žofia je žena! Moja Mara by ju nevyštepila, čo by jej dukáty platil. Ej, to je žena!“ A Miklúš, ani čo by rychtárovi napriek, povytiahol rukávy zpod halieny a pýši sa nimi. „Musím ja byť kostolníkom — musím!“

Ostatní cirkevníci obdivujú Miklúša, ale mu nezávidia, jako rychtár. Ani jeden nemyslí na kostolníctvo. Kdeže by im merať sa s Miklúšom! Veď takého kostolníka nieto snáď v celej krajine, ani čajsi nebude.

Keď prešiel povlače, vrátil sa dolu so zvončekom, a to ku ženám. A toto je iste najmilšia časť jeho nedeľnej roboty. Staré ženy, nevesty, ešte i dievky obdivujú jeho rukávy. Rady by tak štepiť, ale žiadna si netrúfa. Kdeže kostolníkova Žofia! Tá má čosi pri

sebe, možno porobenina; s dobrým to nebude, taká utešená robota! A Miklúš vie, čomu sa čudujú; vie, komu za to ďakovať. A preto i pozre časom ta ku stĺpu, na tú driečnu nevestu, v čepci bielom, tuho vykrochmálenom. Ona stopuje každý jeho pohyb, ale tiež len ukradomky; rastie nad jeho slávou. Lebo to je jeho Žofia. Iba keď jej nadkladá zvonček, tak sa ukazuje, jako by ju ani neznal. Tak to vyžaduje prísna etiketa.

Mešec naplnený červencami a nebodaj i gombičkami, sňal a položil ho na cínovú misku u oltára. A už zas sedí v svojej lavici.

„Má pekné čižmy, ani lakované!“ závidí mu rychtár Priesada. „Keby ja vedel, od čoho sa tak svieťa. I moje sta parádne, nebodaj drahšie, ale či sa chcú tak ligotať? A nech by svietily, jako to sluiečko — i tak mi je nič z nich. Nikto by ich nevidel. Či si bosý, či v krpcoch, alebo v kordovánkach, jeden čert: nohy máš pod lavicou. Musím byť kostolníkom – musím!“

A Miklúš zase vstal pod ostatným veršom tretej piesne. Vošiel do sakrestie i vrátil sa s knihami, ktoré vyniesol na kazateľňu. Všetko hľadí naňho. Sám pán učiteľ sa vyklonili zpoza organa a hľadia ku kazateľni. Žofia nehľadí už bokom, ale rovno na svojho muža. Jej sa vidí, že holubica, tam pod strieškou kazateľne, trepoce krýdlami. A ono holubica je drevená a čo viac pribitá o podnebie.

„Kto ho tak pekne strihá!“ trápi sa rychtár Priesada. „Mňa ešte nikdy takto nepodstrihli: čo je toho za príčina? Musím byť kostolníkom — musím!“

Pán farár vystupujú na kazateľňu a Miklúš ide ku dveram a zatvára ich. Haliena je prehodená iba; široká mosadzná sponka sa skveje a spočíva na modrej kosičke s červenými strapci, ovinutej okolo hrdla. Jej konce visia voľne po prsiach, odrážajúc sa nádherne od bielej košele a hustého radu gombičiek na sviatočnom kabátku. Ženy i chlapi neraz obdivovali túto hru bariev, i dnes nevedia sa načudovať.

„Žena ho richtuje,“ húta pán rychtár Priesada „To je žena — zlatom by ju odvážil!“ A jeho oči vyrážajú jakúsi hlbokú melancholiu. „Ej, keby moja Mara... No, musím byť kostolníkom — musím!“

A ešte len vo výročné slávnosti, keď tak... Načo opisovať ďalej? Ktoré pero by to opísalo? A keby i opísalo, rychtár Priesada zožieral by si ešte väčmi srdce, ktoré tak piští za hodnosťou Miklúšovou. Ba možno sám pán učiteľ banovali by, že sú učiteľom a nie vetornickým kostolníkom.

II.

Rychtár Priesada závidí Miklúšovu slávu. Ale iba slávu a — ženu. Iné nemá mu čo závideť. Je dobrý gazda, otec mu poručil pekný majetok. I bohate sa ženil a pri rychtárstve, čo zriedka sa stáva, dobre sa zagazdoval. Kto má bohatstvo, hľadá slávu a pôžitky. Preto kostolníkovi závidel. Že i jemu závidia, s nepokojom

hľadia na vzrast bohatstva a moci, to vie veľmi dobre, ale si nepripúšťa k srdcu. Závidia mu, jako každému, kto sa zmáha. Vie, že vo Vetorniciach sú len takí ľudia, jako inde pod slncom: mocného nenávidia, slabého bijú. Ale jeho sa i boja, je človek nebezpečný. Na vojne a pri úrade priučil sa všakovým spádom. Koho chce, toho donesie ľahko do galiby. Podaktorí hlavaji dostali takú príučku od neho, že skrotli jako jahniatka. Je tedy v dedine veliký potentát.

Jeden jediný človek sa ho nebojí: náš Miklúš. Sú vrstovníci, i dobrí kamaráti. Ani divná hra osudu nemohla ich rozdvojiť. Divná, veď rychtár kedysi mal sa okolo Žofie. Neminulo listu, čo z vojny písaval, aby ju nebol pozdravil sto a tisíc ráz. Všakovak prosil, sľuboval, aby čakala, kým soblečie mundúr a vráti sa do dediny. Žofia čakala, hoc triafalo sa jej dosť šťastia. Priesada prišiel z vojny, maly sa už konať ohlášky: tu umrel bohatý Jano Fojtko. Po ňom zostala bohatá, bezdetná vdova. Priesada sa utiahol razom od Žofie a zaliečal sa obstarnej vdove. Tá verila, i vydala sa zaňho. A mohol jej byť poľahky synom. Žofia šla za Miklúša, ktorého predtým len málo znala; veď nikdy nebola by sa nazdala, že Miklúš stane sa jej mužom.

A bolo všetko dobre. V dedine láska málo prichádzava do spomienky. Múdri rodičia hľadia najviac, či sa zem so zemou sníme a skoro nikdy na to, či sa srdcia mladých tiež sňaly. A pritom všetkom zriedka pritrafí sa čo zlého. Mladí privyknú, prikváča ich všakové starosti a srdce vychladne, alebo naplní sa inými citami. Tak i teraz. Miklúš a Žofia boli celkom spokojní; Žofia zabudla, že kedysi mala sa stať Priesadovou.

Ale tu ešte v lete Miklúš začne badať, že Priesada sa mu dákosi veľmi podkladá, i do domu chodieva. Miklúš ani nešípil, kde Priesada bije. Len Žofia jako by sa trochu menila, jako by bola zjašená, nie sama svoja. Miklúš hútal všakovak, čo sa Žofii robí, ale nemohol nijako prísť na pravý koreň. No teraz pod jaseň vysvetlilo sa všetko.

Šiel s kosenia a nedalo mu, aby obišiel ženu, ktorá hrabala ovos pod horicou. Domov by bolo včas a darmo je, hanba nehanba: za ženou mu bolo clivo; od rána ju nevidel. Aspoň s horice pozre, čo tam robí; alebo srečie sa, že treba snopy viazať: ačpráve ovsu neškodilo by tak v hrsťach poležať cez zajtra, keď je i tak ešte živý a pohoda znamenitá. Ale šiel. Pretrel sa húštinou a kríkami, i zastal na pokraji, odkiaľ bol rozhľad na všetky strany. Tam pod medzou na záhone hrabala jeho Žofia. Ale nie sama! Pri nej stál Priesada. Bolo zreteľne vidno, jako má klobúk hodený nad ucho a opiera sa o hrable.

„Čo tam chce? Čo má s mojou ženou? Čo tu postáva?“ A cítil, ani čo by ho dačo bodlo.

Celý rôj podivných myšlienok snoval sa mu hlavou. Keby to bol iný chlap, ani by sa neozrel. Ale tu Priesada, starý vohľač Žofin. Či to môže byť dačo dobrého? Ej, nič dobrého nevykvitne z takýchto schôdzok. A ten úsmev, to protivné kývanie nohou!

Nepočuť ani slova, čo hovoria, ale snadno domysleť. Načo tam slová, kde hovorí tak jasne toto skryté údolie, táto samota i ten temný, tajomný šumot borovíc.

„Je toto po prvý raz, či nie?“ Bol by dal sivé voly, keby mu bol dakto vedel zodpovedať tú otázku. A za ňou hrnuly sa iné. „Čo robiť? Tu čakať, dívať sa na nich a strpeť všetko? A či ísť k nim, aby ma vysmieval, že bojím sa o ňu?“ Nevedel, čo si počať. „Keby bola dobrá, či by sa s ním púšťala do reči? Veď by ho odprášila, tak jako on ju vtedy nechal. A ešte s ním hovorí, a počúva ho. Čo mám robiť — čo?“

Hanbil sa sám pred sebou. Jako mrzko je to všetko, všetko. Žofia, že má tajné schôdzky; lakomý rychtár, že najprv vzal bohatstvo a teraz hľadá kratochvíľu. I on sám, že tu stojí, nemôže predstúpiť pred ňu, ale ju špehuje ani zlodeja. Keby ho tu dakto videl, jaké reči by zkrsly v dedine! No, nečuť tu nikoho, iba čo borovice šumia, kolísané teplým vetríkom.

Zrazu sa strhol. Každá žilka sa vypäla v ňom. Ani strelec, keď mu divina ide na mušku. Priesada sa prikráda k Žofii. Ona jako by ho nevidela. Chytá ju za rameno, ťahá k sebe. Ona sa bráni, ale čo to za obrana! Neodsotí ho, aby sa za ním zprášilo. Bráni sa, jako by mala údy z olova. Dá sa mu držať okolo hrdla a pozerať si rovno, rovno do očí...

Miklúš prestal rozvažovať. Videl ženu, počul jej mdlé výkriky. Pustil sa jako víchor od horice ku záhonu. V pravej ruke vykovaná kosa, slnce si na nej pohráva a ihrá jako na zrkadle. Nevidí nič, len ženu na záhone, a pri nej cudzieho muža.

„Čo tu chceš, nehanbíš sa?“ To bolo všetko, čo povedala. Ostatne nech hovorí ona, čo chce, Priesada sa nepohne. On nečuje, nerozumie, čo mu hovorí. Jako spitý pozerá na ňu. V tom ona obráti sa a zkríkne. V tom výkriku bol vyrazený úžas i strach. Jako by nie: muž s kosou! Pripadal jej jako anjel mstiteľ s ohnivým mečom. Veď jaký je — nemožno ho poznať. Ten pohľad desný! V ňom stálo, že hotový je pokončiť razom túto nečistú vec. Ruka s kosou hotová k strašnej práci. Sám Priesada, chlap pevný, vojak, zbľadol. Videl, že ide sa stať čosi hrozného, o čom sa bude roky a roky rozprávať. Srdce sa mu stislo a prestalo biť. Ruka s hrabľami mimovoľne sa zdvihla a on — ustúpil.

A tu prekvapenie! Kosa leží na strnisku, vedľa nej Miklúš vystretý, nad ním stojí Žofia.

Do cesty mu vstúpila Žofia; Miklúš sa potknul, padol celou ťarchou tela na strnisko, jako keď sa sriíti ťažká klada. Priesada bol spasený. Bežal, jako bez rozumu; vlasy sa mu ježily.

„Ja ho zabijem, zabijem!“ kričí Miklúš a berie sa zo zeme. Rovno za Priesadom, ale kosa zostala na strnisku. Zabudol ju v tom rozčulení. Žofia si vydýchla; s istou zvedavosťou hľadí, čo sa ide robiť.

Miklúš dolapil rychtára: chytil ho za kabátik a košeľu od chrbta. A už leží Priesada horeznačky a Miklúš mu kľačí na prsiach. Oči mu horia, gamby sa trasú. Má ho pod sebou, cíti jeho ťažký

dych pod kolenom. Má ho celky v rukách, tak úplne, že Priesada neodváži sa ani brániť. Čaká so smrteľným chladom, čo bude nasledovať. A tu Miklúš je jako bezbranný. Nezná, čo Priesadovi urobiť. „Čo ti spraviť — povedz, čo ti spraviť!“ kričí naňho. No ten mlčí, ani sa nehne. Keby sa aspoň bránil, tu by zkypel Miklúš novým hnevom; ale proti bezbrannému, pokorenému je bezbranný. „No, povedz, čo ti spraviť!“ kričí naň znova.

„A čo máš so mnou? Chceš sa biť?“ pýtal sa Priesada tupým hlasom. Miklúš sa zahanbil. On jaký je rozpajedený: a tento tu pod jeho kolenom pýta sa: chceš sa biť? To je prvé slovo všetkých, ktorí už dostali, alebo majú dostať. Prvá frása premožených. Čo má ozaj s ním urobiť; s ním, ktorý sa nechce, nemôže biť? Vstal a pustil Priesadu. Hanbil sa, jako by on bol premožený, keď ho videl teperiť sa zo zeme.

Za chrbtom ozval sa mu jasný, veselý smiech Žofie. „Ľaľa, kabát má rozdrapený i košeľu!“

A vskutku, Priesadov chrbát bol holý. Priesada pozrel na Žofiu s hnevom a opovržením. Jej smiech a slová urazily ho viac, než to, že na prsiach mu kľačal Miklúš. Radšej by volil smrť, než hanbu, že ho ona vysmiala.

Pobral sa dolu stráňou a viac sa ani neobzrel.

III.

Žofia s mužom vracala sa na záhon. Kráčala popri ňom a nemohla sa smiechu zdržať. Pozrela na muža, či i on sa nesmeje. Jeho tvár bola vážna, alebo skôr chladná. Zvážnela i ona, zatíchla.

„A ty sa hneváš?“ pýtala sa po čase. Bázeň, alebo aspoň neistota ozývala sa z jej hlasu.

Neodpovedal.

„A čo sa na mňa hneváš? Či som ja vina?“ Prvý raz sa prihodilo, že jej nedal odpovede. Na raz sa jej stalo jakosi smutno. „A či si myslíš, že som ho volala?“

„Čo viem, to viem: videl som na vlastné oči!“ odpovedal jej spurno. Nebola by pomyslela, že i tak vie hovoriť. „Teraz mi daj pokoj. Nejde mi do shovorky.“

Zasekla zuby, slzy tisly sa jej do očí. Istý stud ozval sa v nej, že ju tak surovo, spurno odbavil. „Jako ma okríkol; vidno, za nič ma nemá...“ Šla ku práci a hrabala náružive, jako by práca bola jediná útecha. Pozrela naň bokom; bol chladný, vážny, zamyslený. Vzdychlo sa jej.

Schválne mu snášala snopy, keď staval kríže. Prešla popri ňom neraz; čakala, kedy ju osloví. Mlčal, ani nepozrel na ňu. A indy jako bývavalo! Jako ju vyhľadával, jako striehol na každé slovo od nej!

Bez slova sa vracali domov. Ona bála sa prihovoriť, trebárs kráčala popri ňom; on, jako by jej ani nebolo. „Už je konec; nikdy nebudeme, jako sme boli. Čo ja budem robiť, hriešna stvora!“

Mali vojsť práve do dediny, keď on zrazu povedal: „Aby vás viac nenašiel, to ti povedám. Zle sa porobí!“ Jeho tvrdé slová, povedané tak bez prípravy, ohlušily ju.

„Ja som ho nevolala!“ odpovedala po chvíli.

„Iba to chybí, iba to!“ A zaškrípal zubami. „Toto nie je zábava, jako deti keď sa hrajú o muža a ženu. Toto je veľká vec.“

„Ja som nič neurobila,“ bránila sa žena.

„Vari banuješ, že som sa tam naďapil?“ riekol ostro, že ju tie slová šibaly až do duše. Jeho oko s výsmechom oprelo sa jej o tvár.

„A čo si ty myslíš?“ vykríkla. „Hanba ti, Miklúš, hanba!“ Jej líca sa polialy rumencom, možno od hnevu, možno od hanby.

„Toto si myslím: našiel som pri tebe cudzieho muža. Ak to urobíš ešte raz...“ Zamĺkol.

„A čo takého vieš do mňa? Povedz, ak vieš!“ Hľadela mu rovno do tváre; vidno, že sa ho nebojí. „Kto sa ťa bojí? Ja sa nebojím, chvala Bohu.“

„Ostrihám ťa — uvidíš!“

Žofia obzrela sa do okola. Či dakto nenačúva; či dakto nepočul, čím jej hrozí muž. Ostrihať! Čo ešte môže ztratiť žena, keď jej odoberú ozdobu, znamenie počestnosti? Mlčala. Kde by našla slová na takúto urážku?

Vošla do komory, zavrela sa v nej a plakala. „Mať moja, mať moja — čo mám robiť! Koho sa mám poradiť, keď už nemám nikoho — ja opustená stvora! Ku komu sa obrátiť, keď on takto...“ A rozpomienka na nebohú mater jakosi poľahčila ťarchu, pod ktorou stenalo srdce. Už dobre mrkalo, keď precítla z toho tupého bôľu a či omámenia. Vošla do izby, tá bola pustá; vyšla na dvor, nikoho v ňom nevidno. Prišlo jej razom clivo, jako každému, kto osamel. „Opustená, opustená — ja nešťastná žena!“

Kde sa podel Miklúš, nevedela. Iste dakam vyšiel a vráti sa len na večeru. Do tých čias možno hnev ho prejde a splní sa slovo: „Slnce nezapadaj...“ Bola hotová zabudnúť na všetko, len nech sa on vráti a ukáže trochu starej lásky. Prichystala večeru, lepšiu, než kedykoľvek indy. Nedotkla sa jej; čakala, kým príde. No večera vystydla, pahreb pod kozubom pripadla páperovitým popolom — v izbe sa stala tma: Miklúša nič.

Uložila sa do postele — no kde že tu sen? Uletel ďaleko, miesto neho prikváčila ju mučivá skutočnosť, i mátohy, vytvorené zbúrenou fantásiou. „Mamička moja — čo ja budem robiť opustená! Ja vám tu nebudem, nebudem. Prečo si ma, prečo i ty opustila: kto ma teraz už pritúli, opustenú stvoru!“ Nebola to dajaká búrlivá bolesť, ale tichá, krotká. Rozpomienka na mater ju zošľachtila.

A razom padol i lúč útechy do srdca. „Či by ťa spomínala, mamička moja, keby bola taká, jako sa nazdávajú? Ty vidíš, že som nie vina. Ach, keby si mu mohla dotvrdiť; keby videl, jako mi utŕhal bez príčiny! Prišiel by, prišiel a odpytoval...“ A tu vykúzlil sa jej krásny obraz pred oči. On prichádza, odprošuje,

oko jeho žiari tou láskou i nehou, jako predtým. Ona odpúšťa, smierenie dokonalé zavíta do ich hniezda.

S tým obrazom sa i prebudila. Bolo jej veselo na duši. Videla jasne, že táto roztržka nesmie trvať dlho, nemôže rásť, ale musí prestať. Veď Miklúš musí uznať, že nemal pravdu; musí urobiť aspoň prvý krok. Čakala, chodila popri ňom, podávala mu príležitosť. „Jako by mu bolo ľahko napraviť všetko — len slovíčko, jedno slovíčko!“ Ale darmo čakala za slovíčkom. Neprehovoril slova, ani nepozrel na ňu.

Bol chladný, vážny a nespokojný. Včera bol celý večer u žida, vo spoločnosti, ktorá sa mu protivila. A predsa tam zostal i po polnoci. Uchýlil sa na cestu bezbožných. To ho mrzelo, preto okúňal sa pred ženou. Ťažko mu bolo pozreť jej do očí.

V Žofii nádej klesala. Prešiel deň a Miklúš ju obchádzal. Jako mu poľahčovala, na polcesty mu šla oproti, a on — nič. Zahanbila sa sama pred sebou. Hľadela sa tiež obrniť pancierom ľahostajnosti. Zprvu to šlo ťažko, pozdejšie privykla k tomuto novému poriadku.

Tak u Miklúša rozložil sa v domácnosti pokoj; no nie ten milý, ktorý ľudí spojuje, jedného k druhému púta, ale pokoj mrtvý, pod ktorým kvety duše usychajú a hynú.

Rychtár Priesada tiež sa upokojil; ale iba naoko. Duša dychtí po pomste. Urážka na záhone je mu vždy pred očami. Nezabudol na výsmešný výraz v tvári Žofinej. Ten ho najväčmi sužuje, nedá mu pokoja. „Ja vás naučím, budete spomínať!“

Ale jako pristúpiť Miklúšovi? Dáva si pozor, s úradmi nemá do činenia. Je neraniteľný.

A predsa vystriehol rychtár čas k pomste. Ranil Miklúša tam, kde bolo najcitlivejšie.

Jednomu gazdovi kôň vyničel. Vyviezol ho za dedinu, mal ho tam zakopať. Ale kože bolo mu ľúto. Zavolal si pomoc a večer pri lampáši stiahol ju s koňa. Medzi pomahačov zamiešal sa i kostolník Miklúš; zvábili ho noví kamaráti. Nad tým by sa nikto nebol pozastavil, nech nezkrsne o tom pesnička; tá znela:

Máme my fajn kostolníka,
odrie koňa bez nožíka,
kožu tak do zubov chytí,
ani mu cigáň nechytí.
Máme kostolníka truľa;
keď vám odkape kobuľa,
nevolajte k nej cigáňa,
Miklúš jej zuby vyráňa.
Za obriadok pláca malá:
kopytá a funtík sala.
Salo bude na zápražku,
kopytá uvarí v hrašku;
bude mať veľkú hostinu,
kým sa kopytá neminú.

Z drobov nadeje klbásy,
sadlom si vymastí vlasy.
A keď stučnie z toho kostu,
berte cigáňa zpod mostu:
keď kostolník môž' byť šarha
a nik ho preto nekarhá,
nech je cigáň kostolníkom,
nech tam sedí za spevníkom.
Aj tak kostol vetornický
vyšiel už na posmech lidský.

Kto bol piesne pôvodcom, nepovedal nikto. Miklúš dobre tušil, kde sa zrodila. Našla sa v kostole, a to v lavici mládencov. Chlapci ju doniesli domov a ešte v tú nedeľu sa spievala.

Miklúš čušal, ale sa i bál. Keby sa to donieslo pánu farárovi do uší! Konečne sa uspokojil, lebo celá vec pomaly jako by zaspala.

Ale Priesada nezaspal, len mlčal. Iba raz, keď výbor obecný sedel pri skleničke, rychtár začal: „U nás je veliká sebevoľa: i po hlavách si dáme tancovať."

Všetci boli zarazení týmto divným úvodom. Pýtali sa: „Nuž!"

„Hľa, Miklúš čo vyparatil: a čo mu je? Nič!"

„Veď nič nevyparatil!" zastal ho ktorýsi výborník. „Čo že by mu malo byť?"

„Odreť koňa, to je nič?" zvolal rychtár nahnevaný. „Hoden je ten do svojich rúk posvätenú nádobu chytiť? Alebo bude farára obliekať! Ja si mívam, že ten nemá charakter za kostolníka."

„No nemal to robiť, jakokoľvek je — ale nemal," ohlásil sa boženík. „Nerečiem barana, alebo ovcu — ale koňa, no — jakokoľvek, ale..." Zamíkol, ale na znak neľúbosti krútil hlavou.

„A čo že robil? Nerobil! Planí ľudia vymysleli," bránil ho výborník.

„A veršíky len tak sa spravily?" horlil rychtár. „To nám je veliká hanba, lebo v druhých dedinách ich už spievajú. V piatok som bol v slúžnovstve, tam mi ich spievali rychtári. Hanbil som sa, verte mi!"

„A už to na nás prischne, ja vidím, lebo jakokoľvek, nuž..." A boženík zas krútil hlavou.

„A čo že mu spravíte?" volal výborník.

„Shodiť ho!" riekol rychtár smelo.

Všetci zatíchli. Tento náhly obrat veľmi ich prekvapil.

„A kde vezmeme kostolníka?" pýtali sa po chvíli.

„Nepôjdeme do druhej dediny požičiavať. Už len dakoho najdeme..."

Z tejto porady vyšlo pred pána farára písmo. Miklúš má poškvrnené ruky, nemôže byť kostolníkom. Škoda, že ten dokument vytratil sa z archívu cirkve vetorníckej a nemôže byť tu pripojený.

Po dedine sa roznieslo, čo sa ide s Miklúšom robiť. Každý nahliadol, že Miklúš je nemožný. Sám pán farár sa rozhodli pre-

pustiť ho zo služby. Bolo im dosť ľúto, bol človek súci. Presteradlá, rúcho cirkevné držal v peknom poriadku. Prach nikde netrpel, stieral ho všade dlhým portvišom. Zaviedol i reformy daktoré a dosť rozumné. Sviece nesnímal so svietnikov, keď ich zažihal a vyhášal. Spravil si bľachovú pokryvku, ktorou priklopil plameň a zahasil. Na nej mal sviečočku, ktorou pohodlne zažihal. I s vínom dosť svedomite šafáril, kdežto starý držal sa toho zákona: čo zvýši od oltára, slúžobníkovi bude, a za „slúžobníka“ držal seba. V pečení oblátok mal tiež znamenitú zbehlosť. I výslužný je takto. Dovezie pánu farárovi s lúky seno alebo zbožie so zemí. Nuž škoda ho, škoda! Ale zas na druhej strane: koňa odrieť je vec neslušná, k tomu sa to i hudí. Po Novom roku pôjde sa koledou. Po domoch budú traktovať pána farára, tam bude i kostolník. Jako vložia kúsok dačoho do úst, keď bude Miklúš z tej istej sviečkovice jesť, ba možno i palce z nej oblizovať? Nie, Miklúša nemožno ratovať. Musí padnúť. Tak sa rozhodli pán farár.

Na nedeľu po večierni svolané bolo presbyterstvo, ktoré malo rozhodnúť o veci.

Miklúš radšej by šiel svetom, jako takúto hanbu. Hanbil sa ukázať ľuďom na oči. Jakože odbaví tú ostatnú nedeľu? Nie — nemôže ísť do kostola.

Jako odzvonilo sa druhý raz, vykradol sa z domu a dediny a šiel na stráň ukryť sa do krovia. Videl dedinu i kostol, i čo sa tam robí. Jako si zakladal v svojej službe: koľko mu podávala pôžitku a slávy! Dnes všetko ztratené. Iný bude zvonček nosiť, na kazateľňu chodiť, dvere zatvárať. On bude sedeť dakde v kúte a tešiť sa, ak ho nik nevidí. Jako odvykne od služby, ktorá mu k srdcu prirástla?

Ľudia šli do kostola. Pred kostolom na pažiti zastávajú, delia sa na krúžky — tam chlapi, tu mládenci, hen ženy, zas nevesty, inde dievky. Iste sa radia, alebo smiešа. Ba či jeho nespomínajú — potupu a hanbu, čo naňho čaká! Zvonia tretí raz. Ľudia sa vhrnuli do chrámu a zvony vyzváňajú tak smutno, jakoby k pohrabu.

Bol by skočil a letel do chrámu, pripojil sa k húfu veriacich. No nesmie, nemôže. Poznačený je ani prašivá ovca, vytvorená z košiara. Idú už i pán farár; sami. Iste myslia, kde je kostolník Miklúš. Kedysi on kráčaval pri ich boku, od dnes nebude. Pána farára nevidno, sú v kostole. Teraz povstal celý kostol, kým prejdú do sakrestie. Indy on kráčaval za nimi. Z toho povstania z miesta i jemu patrila aspoň malá čiastka. Od terajška inému.

Sklonil tvár do dlaní a oddal sa svojmu žiaľu. Keby sa mal aspoň komu vytúžiť, keby žena bola iná. Ale takto on sám, sám musí znášať tento ťažký kríž.

Žofia nevedela dlho, čo sa robí. Muž jej nepovedal, a medzi ľudí čajsi nechodila. V piatok pred osudnou nedeľou zvedela od susedy, čo sa ide stať. Pochopila, prečo je Miklúš po tieto dni taký smutný, zamyslený. Bolo jej ho ľúto. Kde by nie, keď vidí, že mu hrozí taká potupa. A veď i jej sa to týka. Jako by sa mohla radovať? Šípila, od koho to všetko pochodí. Sobrala sa k rychtá-

rovi. Keby mohla tak oratovať muža a ten sa dozvedel! Táto myšlienka jej dodala sily a odhodlanosti. Bola by šla nie pred rychtára, ale i pred cisára!

„Ľaľa — nevídaní hostia!“ zvolal rychtár a oko mu zažiarilo. „Predsa si ma prišla navštíviť. Len čo si mi doniesla!“

„Veď viete, rychtár, v čom sme. Viete, jako som pochodila pre vás. Od tých čias je medzi nami hriech...“

„Čo nepovieš!“ divil sa rychtár. „A to ešte pre mňa! Taký pár chýrny ste sa sňali: ty a on, a tu vraj hriech. Veď ja nechodím za tebou: kdeže by ja za takou, takou veľkomožnou. A tu vraj hriech!“

„Ja nepovedám: to sa už nemôže napraviť, čo sa vtedy porobilo;“ pery sa jej zatriasly a do oka vkradla sa slza. Musela pomlčať, aby sa sosbierala. „Ja som len prišla,“ pokračovala pevným hlasom, „aby ste môjho muža celkom tak nekynožili pre toho koňa. Ľudia horšie porobia, a nerobí sa toto s nimi.“

„Ale nie sú kostolníkmi a — chýrnymi. Keby to bol dakto iný, ale vychýrený kostolník vetornícky! Kto mu teraz už spomôže!“

„Vy môžte, keby ste chceli. Veď ja viem, od koho to vyšlo. Utíšte dedinu!“

Povedala to tak pekne, jej slová ho tak šteklily, že sa musel premáhať. Ani nepozeral na ňu. Bál sa, že bude tak, alebo horšie ešte, jako tam pod medzou. A on nechce sa s ňou zapletať, radšej sa prihotuje na pomstu.

„To že jako odo mňa vyšlo?“ usmial sa Priesada a pomlčal. Oko mu blúdilo po stene. „Nuž dobre, odo mňa. Prečo som to urobil, sama vieš najlepšie. Vieš, vtedy, keď si sa tak smiala?“ A tu pozrel na ňu prísno, alebo skôr s hnevom. „Vtedy som sa zjedal, bol by si hneď dačo urobil. Nie, Ďuro, nenáhli sa — tak som si myslel. Kedysi tí budú sa zjedať a ty smiať. A tu sme — už sme doma!“

„A čo máte z toho?“

„To, že tvoj muž nebude kostolníkom, ale dakto iný.“ To „dakto iný“ povedal tak, že hneď uhádla, kto to má byť.

„Tak vy nechcete, ani keď vás prosím! Viete, čo ste vtedy povedali?“ A po tvári Žofinej rozliala sa červeň. Vidno, že jej je ľúto, že to slovo z úst vypustila.

Rychtár sa rozohnil. Bol veľmi rozobratý. „To bolo vtedy — vtedy som sľuboval, i bol by držal slovo. Ale ty si ma klamala, zaviedla si ma a potom vysmiala, ako dákeho blázna. Oklamať sa už nedáme, nie!“ Bolo vidno, jako mu dobre padlo povedať toto Žofii. „Tvoj muž môže kostolníctvo len prežehnať...“

Žofia sa vrátila domov, istá, že muž vypadne zo služby. Rychtár lipne za ňou a obdrží ju.

A rychtár skutočne dosiahol svojho cieľa prvej, než sám trúfal. Kostolníka nebolo v kostole, pán farár vyzvali rychtára, aby ho zastupoval.

„Už bude on, istý on," hovorily si ženy. „Pán farár jeho budú chcieť." Boly by dačo proti tomu riekly, ale predsa okúňaly sa. A rychtár vykračoval si tak hrdo, jako by mal istotu na dlani. No jako vynášal knihy na kazateľňu, potknul sa na samom vrchnom schodíku. Skoro spadol i s knihami s kazateľne.

„Bůh se pyšným protiví!" pomyslely si ženičky.

Presbyterstvo po večierni sa sišlo, radilo i rozišlo. Ženičkám rychtár sa nepopáčil pre tú velikú pýchu. Prišlo im lúto za Miklúšom: presbyterky naložily mužom, aby zastávali Miklúša. Nuž a také inštrukcie tuho sa plnievajú. Predvolali svedkov; svedkovia dokázali, že Miklúš nedotknul sa koňa, ale iba svietil lampášom. To ho zachránilo.

Keď presbyteri odchádzali z fary, pán farár zadržali Miklúša.

„Nepáčiš sa mi: nie si taký, jako si býval iné časy. Veď si ty za mládenectva nechodieval po krčmách, a teraz, mladý ženáč, vraj veľmi husto navštevuješ krčmu. Čo je to?"

Miklúš sklopil oči, lebo sa ľakal prenikavého pohľadu pána farárovho. Pán farár mu pohrozili prstom.

„Maj sa na pozore: diabol pokušiteľ obchádza, abys' neupadol!"

Miklúš odišiel pohrúžený vo vážne myšlienky.

IV.

Zavítala zima so všetkými pôžitky a nerestami. Bolo jej jakosi náhlo: v druhej polovici novembra pokryla na široko-ďaleko čerstvým snahom prírodu. Na to nasledovaly tuhé mrazy, gazdovia vyťahovali sánky zpod všakového haraburdia v kôlňach. Panskí kočišia vešali na kone zimušné šíry s veselými hrkalkami. Po ráne ozval sa neraz dedinou známy kvikot, ktorým vykŕmená tuška oznamovala, že sa sťahuje z chlieva do koryta. Chlapci po škole vychádzali so sánkami za dedinu a spúšťali sa po snahu dolu kopcom.

Ej, má zima svoje krásy, a jaké!

Chyba je, že malý Antuš mal celkom inú mienku o zime: nepriaznivú. Keby Vianoce mohol preložiť na leto, iste by ju vytrel nadobro z kalendára. Nie div; malý Antuš nie je básnik, ale iba mendík vetorníckej cirkve. On na zimu hľadí, jako na veľkú nepriateľku. A to zvlášte, keď tak navalí snahu po pás, že ťažko je premetať chodník od fary do kostola. Neraz si fúkne za nechty, kým sa prerobí tými závejami až po kostolné dvere. I zaplače si, ak zima väčmi doráža naňho. Nuž chlapec je on inakší, jako iní. Je z panskejšej krve, má tenšiu kožu; zima skôr mu pristúpi, než dedinským zurvalcom. Jeho otec je čižmár dedinský a synátora dal na mendíctvo, aby vopred privykal reguli.

Zavítal Advent. Hneď ráno v prvú nedeľu adventnú mala byť spoveď. Napadlo zas mnoho snahu a chudák Antuš skoro od svitu trápil sa pri ňom. Dlho, dlho znášal zimu, ale jako mu za nechty zašla, hodil vejačku a nariekal pri kostole.

„Čo ti je, chlapče?“ pýtaly sa ho ženy, ktoré práve šly do kostola.

„Ju-u-uj! Za nechty mi za-a-šlo!“ vyspevoval Antuš.

Ženičky ho ľutovaly, lebo zima bola nie malá. Vietor fúkal od Poľskej, ani čo by rezal. „Nebožiatko — malé jako päsť a takto ho vädia.“

„Mohol by ho otec odmeniť. Ale nemá Boha pri sebe, keď ho takto... Nebožiatko. Zaslúžený je ten chlebíček. Môj syn, čo ti dakto nepríde pomôcť?“ pýtala sa ho kurátorka.

„Keď majú robotu,“ žaloval sa Antuš.

„Mali by ho odmeniť, mali!“ povrávaly si ženy.

„Najlepšie Miklúšovi,“ ozval sa im za chrbtom rychtár. Práve sa nadaril k rozhovoru a hneď mu dal iný obrat. „Tomu je dobre! Má kožuch, halienu a kapce, že s pece by skočil do nich. Ešte i rukavice má na rukách. Len toť šiel do fary a vypeká sa pri peci.“

„Hja, dokonalý má oblek,“ prisviedčaly ženy.

„Či by mu koruna odpadla, keby on premetal ten chodník?“ pokračoval rychtár, jako by len tak mimochodom. „Sťa kde mu meškať: či vo fare pri peci a či tu pri chodníku...“

„Mohol by, mohol, keby chcel.“

„Hja, ten je z tých, čo sa ponúknu, lebo domyslia! Tomu iba keď sa rozkáže,“ riekol rychtár.

„A čo mu nerozkážete?“ zamiešala sa kurátorka.

„Ale tomu? To je väčší pán, jako my všetci i s vaším kurátorom.“

Vošli do kostola. Pod spoveďou posudzovaly ženy oblek Miklúšov. Zdalo sa im, že to hriech nosiť taký oblek a neprehadzovať chodníky. Vrátily sa domov a rozprávaly, čo by mal kostolník robiť. Sama kurátorka sa podobrala, že uvedie túto reformu do života. Na priadkach nakriatla presbyterky, presbyterky nakriatly mužov a v najbližšom presbyterskom zasadnutí kurátor Jurák predniesol ženin návrh. Zapáčil sa, lebo nestál žiadne nákladky, iba kostolníkovi naručiť. I predvolali ho zaraz a oznámili, čo čaká ho za povinnosť.

Miklúš bol prekvapený; nemal ani potuchy, čo sa strojí proti nemu. Ale jako videl rychtára, ten úsmev na jeho tvári, pochopil, kto je všetkého fundátor. Nech ho tu nevidí, zaďakuje zo služby, ku ktorej mu taký nespravedlivý dôvažok dali, bez jeho vedomia. Ale videl, jako rychtár strežie za tým slovom, a vopred sa raduje a hotuje vsadnúť do lavice kostolníckej. Zasmútil a — pristal.

„Ale by ma nedbal vyštuchať — uvidíme, kto sa dá. Keby bol dakto súci na toto, ale on by obdržal, on. Počkaj si, počkaj.“

Čo jako, ale toto bolo moc naňho. Nie tá robota, ale tá istota, že on to robí; on, ktorý mu i domácnosť pomútil! Jako sa mu zmenila, spustla celá. Veď ho už ani doma neteší. Žena smutná, mlčanlivá, v jednom kúte a on tiež zamosúrený v druhom kúte. Ani úrad ho už neteší. Vďačne by ho prepustil, vďačne, keby mohol.

Panovaly tuhé vetry, narobily cez noc závejov, on ich musel premetať. A keby to raz do týždňa, ale tri razy: v nedeľu, utorok

a vo štvrtok. Vo Vetorniciach bývaly roráty v utorok a štvrtok. Musel vstať veľmi do dňa, aby chodník pred šiestou bol premetený. Obľahčoval si, jako vedel. Spravil si širokú lopatu, práca mu šla dosť sporo s ňou. Ale nemal z nej potechy, lebo sa mu zdalo, že rychtár stojí mu nad hlavou a rozkazuje, a tá myšlienka mu nedala pokoja.

A dnes je zvlášte smutný. Zajtra má mena, Miklúša. Zasvätí ho tým, že vstane do dňa a pôjde zas prehadzovať chodník. Snaží od rána a iste bude celú noc. Pritom je tak smutne. Pomaly zabudne i hovoriť: nemá s kým ztratiť slova.

Pozrel bokom na Žofiu. „Ba keď nezunuje tak mlčať!" podivil sa. „Iná by sa nezdržala, a táto ... Tiež mi čerti posvietili tak naskočiť na ňu. Ale kto by sa bol nazdal, že ju tam najdeš s takým..." Pozrel znovu na ňu. „Ba či sa to hnevá, či čo robí." A nad tým lámal si dlho hlavu. Ona pobadala, že ju muž pozoruje: nemohla sa udržať, musela v tú stranu pozreť. Zraky sa im stretly. Len malý okamih, ale predsa čítali v nich oba, že hnev je preč. Žofia sa zapýrila až po uši; ani za dievoctva sa tak nezahanbila.

„Čože sa mu robí, že predsa pozrel na mňa!" podivila sa. „Vari sa ide dáky zázrak urobiť." Ale sedela ticho a neodtrhla oči od kúdele, na ktorej mala nadetý ľan.

„A švárna je táto Žofia," myslel si Miklúš. „Červená ani pivonia. Mal sa načo upriamiť ten diabol. Len či sa hnevá, keby ja vedel, a či nehnevá..."

Pred večerom mala Žofia prácu v sypárni. Bolo treba zaniesť jačmeň do mlyna. Miklúš zostal samotný v izbe.

„Nech sa čerti nadúvajú, a nie ja! Čo by jej tak urobil — čo?" Rozmýšľal dlhú chvíľu. V košíčku pri kozube zbadal asi šesť vretien ľanovej pradze. „Ozaj, čo povie, keď jej pradzu pomotám?" Chytil motovidlo a premotával pradzu s vretien na motovidlo. Netrvalo dlho po ukončení roboty, keď vrátila sa Žofia.

Pekne vyzerala v bielom kožuchu. Šatka i kožuch pripadly sňahom. Na mihalnici tiež triasol sa jemný páperík čerstvého sňahu. No v okamihu sa roztopil.

Miklúš plietol svoju opálku a jakoby nič, strúhal vážnu tvár. Ale v duchu sa smial, čo Žofia urobí, keď najde vretená prázdne. Odbavili večeru dľa terajšieho zvyku: každý jedol o sebe a jeden po druhom. Už navykli na ten divný spôsob, ktorý len z počiatku bol veľmi divný. Žofia zakrútila kúdeľ do šatky, odela si kožuch a šla po vretená do košíčka.

Zastala, rozmýšľala. Prekvapilo ju, že sú vretená prázdne. Mívala si, že plné dakto ukradol. „Ale je tu moc prázdnych — čo je to? Musel ich dakto pomotať!" Zpod povaly sňala motovidlo; čítala, koľko je pásom namotaných. O štyri viac, než minule. „On — on!" ozvalo sa jej v duši, srdce strepotalo. „Ale ozaj on?" pozrela v tú stranu — i on sa díval na ňu. Okolo úst prelietol jej úsmev.

„Smeje sa — predsa sa smeje!" tešil sa Miklúš. „Ale by sa neprihovorila — iste má jazyk odhryznutý..."

Žofia sa náhlila. Jako by sa dačoho bála. Bolo jej tak nevoľno samotnej s ním. Keby bol dakto tretí tu, nešla by na piaď od neho: ale samotná: to jej je nemožno.

Miklúš zas chcel volať za ňou, aby nešla, aby tu zostala. „Ach, čo, veď sa ona vráti...“

Dnešný večer mu bol nesmierne dlhý; nemal konca, jako Gajdeľ. Myšlienky sa zapodievaly Žofiou. „Kým príde — to je celá večnosť!“ Umienil si, že ju počká. Čo si ona počne, keď bude s ním sama; keď nebude môcť pred ním utiecť. Aby si čas ukrátil, vybral sa s opálkou ku susedovi, ktorý mal lámavicu. Chorí ľudia nemávajú sna, môžu si pohovoriť. A zostal tam skoro do jedenástej. Keď myslel, že z priadok už idú, prišiel domov a ľahol si. Nezaspal, načúval.

Žofia prišla pred vráta a pozerá do oblokov. V nich tma. „Už spí,“ pomyslela si. „Aspoň ma nepočuje.“ Otvorila tíško dvierka, aby nevrzly; vkradla sa do dvora. Kúdeľ oprela o stenu a šla rovno do kôlne. Bolo skoro vidno od sňahu, trebárs mesiac už zapadol. Sňah už nepadal; zdá sa, že do rána sa vyjasní a bude tuhý mráz.

V kôlni našla metlu a lopatu Miklúšovu. Jako vošla, tak tíško sa i vykradla Ľahkým krokom spechala za farské humná a chytila sa do roboty.

„Čo povie, keď najde chodník premetený!“ A tu jej bolo tak veselo na duši. Dnes ráno si umienila, že Miklúša odmení. Bolo jej ho i ľúto, i chcela sa mu zalíškať. Azda ho tak udobrí. A ono v ten istý deň pred večerom on ju predbehol; ani čo by bol uhádol jej zámer. Bola si istá, že hnev zajtra, lebo pozajtre s hanbou opustí ich chalupu. Vyhodia ho predo dvere na mráz — nech tam skrahne, aby nikdy viac neožil.

Ej, bola to veselá práca a ľahká. Bola zima, ale jej bolo teplo; bola tma — jej v duši bolo jasno; tam za kostolom cintorín, miesto žiaľu a smútku, jej je veselo, veselo. Trúbil práve jednu, keď sa vracala do domu.

„Len nech sa nezobudí,“ myslela si. „Aby sa ani nenazdal, že som ho odmenila.“ Prišla ku dvierkam, odchýlila ich opatrne a chcela sa vkradnúť ku kôlni. Ktosi ju chytil za rameno. „Jaj, Bože!“ vykríkla. „Kto že si!“

„Kde si bola!“ ozval sa hlas mužov. Striasla sa; hlas bol prísny a chladný.

„A čo tu robíš?“ pýtala sa ho.

„Kde sa túlaš po noci? Odkiaľ ideš?“ Hlas zaznieval hrozive. „A či priadky bývajú i po polnoci?“ Z otázky vyznieval zas výsmech. Práve tak, jako po tej udalosti pod horicou. „No, nevieš hovoriť?“

„Kto by sa bol nazdal, že ťa tu napopáckam,“ začala Žofia. „Preto...“

„Mívala si, že spím!“ vysmieval sa jej. „Dakedy je dobre i nespať, aspoň človek vidí kadečo.“

„Nuž, vari si...“

„Vidí, jako žena pohodí o jedenástej kúdeľ a potom chodí — po záletoch.“

„Ja nie!“ zvolala Žofia.

„No už hej. Kde inde by si bola? Ja už vidím, že nechceš nosiť vlasy. A škoda prísť o ne, takto proti zime. Chytil ju za hlavu a strhol jej čepiec.

„Miklúš — nikde som nebola — nerob!“ Držal jej v ruke vlasy, v druhej jako by videla nožnice. „Veď ja som bola pri kostole, sama. Uver mi, sama!“ Za vlasy ju dosiaľ držal, ale druhá ruka bola pokojná. Trochu si oddýchla.

„Čos' tam hľadala sama? Nevedel som, že chodievaš na polnočnú...“

Pozdvihla lopatu a metlu. Na bielom sňahu pobadal Miklúš ich kontúry; ale nevedel, čo to. „Chodník som premetávala. Chcela som ťa odmeniť.“ Hlas sa jej triasol pohnutím. Iste plakala. „Chcela som, aby si aspoň na mena mal pokojný odpočinok, a ty ma zas bez viny potváraš...“ Miklúš teraz už cítil, že Žofia plače.

Vzal jej lopatu z ruky a držal vo svojej. „Tak ty si premetávala chodník!“ riekol po chvíli premeneným hlasom. „A ja taký, taký blázon! Hneď by sa zabil!“

Žofia sa oprela o stenu a teraz už plakala nahlas. Miklúš nevedel, čo raz má robiť. Koho najväčmi nenávidel, to bol on sám. „Ja starý blázon, narobiť takých pleták! Či ja už vonkoncom nemám do náprstka rozumu?“ A ešte inakšie hrešil Miklúša svojho.

„A veľmi sa hneváš, Žofka?“ naklonil sa k nej a hladil ju po hlave. „Vidíš, ja som taký, taký...“

Žofia nepovedala nič, ale hlavu sklonila na jeho plece. A zas len plakala. Nemala inej odpovede na jeho slová, iba slzy radosti.

„Vidíš, ja som sa bál, že ten diabol...“ A tu sa razom zasekol. „Nie som ja starý blázon?“

Žofia sa rozosmiala v slzách. „Jako chce, keď si. Len keď sa nehneváš!“

Natešení vošli do izby. Bola taká teplá, prívetivá...

Ráno, jako vstali, bolo čuť, jako vietor fučí. Radosť bolo sedieť v teplej izbe.

„Čiže mi je dobre, keď je chodník premetený,“ tešil sa Miklúš, a zrazu búšil sa do čela. „Ľa! Veru premetený, keď vietor duje. Ja musím ísť ešte raz,“ riekol veselo.

„Jednak som ti nespomohla,“ smiala sa Žofia. „Musíš naprávať po mne.“

„To je pokuta, že som ťa potváral,“ odpovedal Miklúš a s chuťou chytal sa metly a lopaty.

O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

Ako povstaly svetochýrne diela umelecké, počnúc od Rigvedy a Illiady, od Pentateucha a Žalmov až po Shakespeara, Miltona, Goetheho a Puškina, od belvederského Apollona a Laokoona až po medičskú Venušu, tak málo je nám známo, ako málo známo bolo i samým pôvodcom ich nadchnutie. Oni tvorili podľa zákonov nie v knihách, lež v srdciach svojich písaných, a to počas svojho oduševnenia. A keď už bola takmer zásoba umeleckých diel, ľudia vtedy začali hľadať zákony, dľa ktorých sú utvorené tie umelecké diela a dľa ktorých majú sa tvoriť budúce. Toto vidíme už i u Grékov. Po zakľúčení zlatej doby Periklesovej, keď umenia so svojho najvyššieho stupňa dokonalosti naraz hlboko upadly, vystúpil Aristoteles, žiak Platonov, a čo Plato ešte len začal, to on už i previedol, napíšuc podstatné zákony umenia v svojej *Poetike.* Toto je riadna cesta umu. Um ľudský však nezastaví sa ani tu, on ďalej kutá a pýta sa po príčine zákona: prečo je to tak a nie ináč, a prečo to tak musí byť? A toto je mudroslovie umien.

Mudroslovie umien, mimo už spomenutého cieľa, má ešte aj iný, nie menej dôležitý cieľ. Nechce ono síce vysvetliť a vyšpehovať nadšenie, ktoré, ako život, prv zmizne, než k nemu dôjdeš; ale snaží sa ukázať podstatu básnictva, ako to najmä Taine robil.

Za našich časov, ako pekne píše Vlček (Slovenské Pohľady 1890, str. 586): „.... ohlásila sa borba dvoch umeleckých princípov, ktorá hlasno ozýva sa zo všetkých literárnych končín evropských: starého romantického idealismu s novým naturalistickým realismom. Ide o to, či umelec, najmä románopisec a dramatik, má vždy iba sbierať a shŕňať kvety nasnívanej obraznosti, vymýšľať ideálne typy a figúry, akých nezná skutočnosť, bleskom starých mythologií a knižnou učenosťou nahradzovať živý puls prítomnosti, ružami duchaplných sentencií, vtipom salónneho ovzdušia a „obecnými pastviskami“ zvyčajnej morálky zakrývať srázne prepasti spoločenských, psychologických srdcových záhad — alebo či smie i odchýliť záslonu k skutočnému svetu a ztade vyniesť tmavú, smutnú, krvavú pravdu, no pravdu spravedlivú, tak ako pod ňou stene spoločnosť i jednotlivec, srdce i um. Inde odpoveď na túto otázku dali (?) už duchovia a umelci prvostupňoví: Tolstoj a Dostojevskij, Zola a Flaubert, Ibsen a Eliotová klassickými dielami svojimi dokumentovali oprávnenosť realismu pre všetky časy.“ — Otázku riešiť v prvom rade nie sú povolaní spisovatelia-umelci, ale mudroslovci umenia. Príčinu nahliadnuť nie je ťažko, keď si povážime, že idealistický názor má tiež svojich umelcov. My nedáme sa do riešenia tejto otázky a ju len natoľko podotkneme, nakoľko to bude nevyhnutne potrebné k nášmu cieľu.

Nedobre pochopený naturalistický realismus je za našich časov práve taký, ako neoprávnený idealismus, proti ktorému on bojuje,

poneváč ztráca sa alebo v pessimisme alebo v atheisme, spojenom s materialismom; a už i pessimistický náhľad, i atheistický je zlým idealismom. Je tu trochu protimluvy vo výraze, no nie v pochope, lebo ani pessimista nevidí svet tak, ako je, ktorý ho vidí vždy horším, než je, ani atheistický naturalista, v kotrbe ktorého celý vesmír je bez idei Božstva — nasledovne do tej istej chyby padajú, čo optimistický idealismus, s tým rozdielom, že ten je aspoň čo to oprávnený. O tomto však neskôr zmienime sa, keď ukážeme, že je oprávnený jedine trochu idealisovaný realismus. V srážke týchto dvoch prúdov prišiel rad i na *nadprirodzené*, ktoré naturalismus upiera a vytvára zo spisby. A preto nebude od veci preskúmať, či je ono oprávnené v básnictve, a jestli je, nakoľko a nakoľko v jednotlivých druhoch. V každej veci, ktorú máme riešiť, vystupujú do popredia dve hlavné otázky: otázka skutku (quaestio facti) a otázka práva (quaestio iuris). Prvá sa pýta, či niečo, či to, o čom je reč, ozaj a nakoľko jestvuje; druhá však, jakým právom, prečo jestvuje a nakoľko jestvuje. Tieto isté otázky nastávajú i vtedy, keď chceme rozprávať o nadprirodzenom v básnictve. A poneváč absolútne vždy je prvšie, než relatívne, preto najprv musíme sa pýtať, či je nadprirodzené možné samo v sebe neodvisle, a len potom, či je ono možné i pomerne, t. j. v básnictve.

Keď chceme múdro hovoriť, musíme vedieť predovšetkým, o čom chceme hovoriť, a to musia vedieť i tí, ktorým rozprávame, aby nás porozumeli. A preto, aby i nám niekto nevyhodil na oči, čo vyhodili niektorým školastikom, že rozprávajú o nadprirodzenom bez toho, žeby boli určili prirodzené — rozpoviem, čo má sa rozumeť pod prírodou a čo pod nadprirodzeným.

Nadprirodzené, ako slovo, pozostáva z dvoch čiastok, α) nad a β) prirodzené; prirodzené zase pochádza od prírody, a preto predovšetkým treba nám určiť pochop prírody. K tomuto cieľu viďme mienky niektorých mudrcov, a potom i my zdokonáľme si svoj pochop o prírode.

Mienky mudrcov o prírode sú veľmi rôzne, každý niečo iného rozumie a vidí v nej, dľa svojich systémov. Cicero odvoláva sa na starodávnu grécku filosofiu a učí, že je príroda teleso (corpus) čili súhrn síl a hmoty, keď vraví: [1]) O prírode rozprávali tak, že ju roztriedili na dve veci, ako by jedna bola účinkujúcou, druhá však tejto sa poddávajúcou, ktorá by bola niečim učinená. V tom, čo účinkuje, mysleli, že je *sila*, a v tom, čo je učinené, akási *hmota*; v oboch však oboje..., ale čo je z obidvoch, to je už telesom. Cicero tu naráža na slová Platonove, ktorý vysvetľuje povstanie prírody: „Narodenie tohoto sveta povstalo zo smiešania sa potreby (hmoty) a rozumu; lebo poneváč rozum panoval nad potrebou skrz to, že nahovorením najviac ráz najlepšie veci utvoril, tá však, takto ustúpiac múdremu nahováraniu, poslúchala; povstaly začiatky (prvky) všehomíra.“ Že Plato tu rozumel prírodu, možno zatvárať z toho, že v tom rozbore rozpráva o nej, a to isté svedčí i M. Tullius Cicero. On teda pod prírodou rozumel τὸ πᾶν = vesmír, ktorý pozostáva zo sily a hmoty.

[1]) M. T. Cicero: Academica. L. I., 6.

Ten istý rečník a mudrc v Tusc. L. I. píše, že: „Aristoteles, keď spočítal štyri druhy prvkov, z ktorých všetko povstáva, domnieva sa, že je piata akási príroda, z ktorej by bola myseľ; poneváč nazdáva sa, že ani v jednom z týchto štýr neni moci myslieť a samú dušu nazýva ἐντελεχεία." Tieto štyri prvky sú: vozduch, voda, oheň, zem. Zo slov Ciceronových môžeme zatvárať, že dľa Aristotela len podstata (sila), z ktorej sú duše ľudské, je prírodou. Na toto zdá sa poukazovať i svojho času známy jezuita P. Mako, keď píše v svojom dielci De Cosmologia (pag. 193): „Mnohí si predstavujú celú prírodu, akoby podstatu od svetových vecí rozdielnu a do nich vliatu, a túto menujú αρχαιον alebo ἐντελεχειαν a za svetovú dušu považujú." Cicero za najlepšie určenie prírody uznáva toto: „Iní myslia, že je príroda akási nerozumná sila, zapríčiňujúca v telesách potrebné pohyby." [1]) Kým Cicero považuje prírodu za silu, dotiaľ Bosconichius považuje ju za zákony telies, hovoriac: Príroda bude súhrnom všetkých zákonov, ktoré dľa svojho dobrozdania ten istý (Boh) potvrdil, keď prírodu stvoril.

Nové pochopy o prírode začal šíriť Spinoza (Baruch). Benedikt Spinoza, uprchlík od židovstva, bez toho, že bol by sa stal kresťanom, je prvým opravdovým pantheistom novších časov. On, ktorému je všetko božstvom, zjavením sa božstva, nemohol vidieť v prírode nič iného než Boha. S tohoto stanoviska upiera možnosť nadprirodzeného — lebo, keď je príroda Bohom, je všemohúcou, a čo ona spraví, je vždy len prirodzeným. Lež viďme jeho, pravda nie veľmi jasnú definíciu prírody, v povestnom theologično-politickom rozbore: „Ja rozumiem pod prírodou tu nielen pustú vidomú hmotu a podoby jej pohybov, lež mimo vidomej hmoty ešte mnoho iného." A čo je to, to *mnoho iného,* čo Spinoza rozumie pod prírodou, tiež dozvieme sa od neho, lebo on sám neskôr prezradí sa, že to mnoho iného je nič inšie než Boh. Tu sú jeho slová: „To by sa dalo z toho tiež ľahko dokázať, že sila prírody je božia sila a moc sama, a božia moc je opravdovou podstatou Boha; tu však nechcem k tomu bližšie pristúpiť" — a: „Múdry rozum nikdy nepríde na tú myšlienku, aby prírode privlastňoval obmedzenú moc a silu a aby o jej zákonoch tvrdil, žeby sa ony hodily len pre jednotlivosť a nie pre všetko. Poneváč, keď je sila a moc prírody silou a mocou samého Boha, zákony a pravidlá prírody však božie uzavretia samy: tak musíme vonkoncom prijať, že moc prírody je neobmedzená." Takýto náhľad má Spinoza o prírode; uňho príroda je sám Boh, sila a zákony prírody sú silou a zákonmi božími.

Aby sme podali úplný a dokonalý pochop prírody s jednej strany, nútení sme podať náhľady znamenitejších mudrcov o prírode a jej určenia skrze nich; lež, s druhej strany, aby sme neboli príliš zdĺhaví, musíme sa uspokojiť len s mienkami niektorých vynikajúcich filosofov, a preto prejdeme hneď na filosofiu Nemcov a tu v prvom rade na Kanta.

Kant na mnohých miestach spomína prírodu a viackrát podáva

[1]) M. Tullius C. De Natura Deorum L. II. c. 32.

i jej definíciu; tak na pr. v „Kritike čistého rozumu“ už tiež spomína *svet* a *prírodu* a usiluje sa určiť rozdiel medzi týmito dvoma pochopy, keď tvrdí, že svet (vesmír) nazýva sa prírodou, nakoľko býva ponímaný ako jeden dynamický celok. Kant spozoroval ťažkosť, s ktorou stretáme sa v určení prírody a ktorá povstáva z rôznosti významu, aký jej privlastňujeme, a preto on viacnásobne určil prírodu, dľa viacerého jej významu. V „Prolegomenách k jednej každej budúcej metaphysike“ pod názvom: „Wie ist reine Naturwissenschaft möglich?“ píše: „Príroda je jestvovanie vecí, nakoľko je ono určené dľa všeobecných zákonov.“ Na str. 74. toho istého diela určuje prírodu: „Teda príroda, materialiter poňatá, je súhrn všetkých vecí zkúsených.“ Konečne príroda formálne poňatá: „V tomto užšom smysle je zákonitosť všetkých vecí zkúsenosti, a nakoľko pozná sa a priori, potrebná zákonitosť týchže.“

Kantove určenia pozdávajú sa nám najjasnejšími. No viďme ešte i mienky iných nemeckých koryfeov. Fichte drží prírodu za *život* („lebo príroda je vonkoncom samý život“); Schellingovu mienku o prírode dáme v nasledujúcich bodoch: Súhrn čisto objektného je príroda; súhrn čisto subjektného je *ja*; jeho slová sú: „Príroda má byť viditeľný duch; duch neviditeľná príroda. Tu teda v absolutnej totožnosti ducha v nás a mimo nás v prírode musí sa riešiť problém, ako môže byť príroda mimo nás.“ Dľa Schellinga príroda je len viditeľný organismus nášho rozumu. (Die Natur ist nur der sichtbare Organismus unseres Verstandes.) „Absolutne poňatá príroda je nič inšie, ako nekonečná účinlivosť, nekonečná produktívnosť.“ Soberúc do hromady výpovede Schellingove o prírode, tak sa nám pozdáva, ako by on pod prírodou rozumel *dušu sveta* (Weltseele), o ktorej i r. 1798 napísal svoju rozpravu, ktorá zase nebude nič iného, ako Aristotelova a či Platonova ἐντελεχεία.

Neďaleko od Schellinga stojí Hegel, ktorý o prírode hovorí, že je ona uskutočnená idea[1]). „Príroda je uskutočnená idea v podobe iného jestvovania, pochop zo svojho logického odťaženia ku skutočnej zvláštnote vystúpený, ktorý však práve preto stal sa sebe samému vonkajším “

Toto sú v krátkosti mienky filosofov o prírode. Príroda v každej reči pochádza od slova *rodiť* (φύσις od φύω, natura od nascor, možno, že niekdy i aktívne nasco miesto gigno). Slovo toto je tak učinené, ako úroda od rodiť, urodiť, teda je to, čo sa rodí a čo má v sebe silu ďalej rodiť; tak i príroda je to, čo je prirodené a čo má silu i ďalej prirodiť. Sem padajú slová Celeb. Martina, že mudrci pod prírodou v najviac prípadoch rozumeli silu, ktorá vo svete — v telesách zapríčiňuje pohyby.

---

[1]) Die Natur ist die Idee in der Form des Andersseins, der aus seiner logischen Abstraktion zu realer Besonderung herausgetretene, ebendamit aber sich selbst äusserlich gewordene Begriff (Schwegler Geschichte der Philosophie, str. 455. Recl). Pochopiť tieto slová nie je tak ťažko, jako pochopiť ich význam, to jest ako je to možno, aby niečo sebe samému zovnútorným, vonkajším sa stalo, aby niečo vystúpilo samo zo seba? No je to krajný idealismus a Hegel je známy ako taký, ktorý veľmi mhliste píše.

Už Kant robil rozdiel medzi pochopy, ktoré my máme pri upotrebovaní slova prírody. Predovšetkým o prírode hovoríme ako o nejakom celku, o vesmíre; hovoríme: idem do prírody, príroda je krásna atď. Čo je teda táto príroda? *Príroda je súhrn telies so svojimi silami a pomerami, tak ako sú.* Dľa tohoto určenia my môžeme výjsť do prírody a príroda môže byť i krásna, môže vždy nové a nové veci tvoriť. Čiastkou prírody, tak ako sme ju určili, sme i my sami, lebo i my sme v tom súhrne telies obsažení. Dobre teda poznamenal Fichte, že „i ja som čiastkou prírody."

Avšak my hovorievame i o prírode ohňa, vody, svetla, o prírode ľudskej atď. Takto poňatú prírodu po slovensky nazývame novšie utvoreným slovom *prirodzenosť.* Čo je teda zase príroda a či lepšie prirodzenosť takto pochopená? *Prirodzenosť je súhrn vnútorných síl a pomerov v nejakej bytnosti* alebo *javenie sa nejakej bytnosti.* V tomto smysle rozprávame a môžeme rozprávať o prirodzenosťach, ako i prirodzenosti božej.

Keď takto určili sme prírodu, ľahko nám bude určiť už i *prirodzené.* Výsledok, ktorého príčina nachádza sa v silách a pomeroch prírody, je prirodzený. Prirodzené teda je to všetko, čo povstáva zo síl telies, z prírody samej. Takto hovoríme, že má prirodzenú barvu; prirodzené je, že človek umre, keď mu sotnú hlavu alebo prebodnú srdce.

Neprirodzené je výsledok, ktorý nevyplýva prosto zo síl telies a ich pomerov, lež zo zamiešania sa svobodne účinkujúcej príčiny. Z čoho nasleduje, že všetko, čo prirodzené sily tvoria, je prirodzeným a že, aby niečo v prírode bolo neprirodzeným, k tomu je potrebné zamiešanie sa svobodnej vôle do behu prírody. Najľahšie môže človek neprirodzene robiť sám so sebou. Tak hovoríme o neprirodzenej barve, keď niekto zabarví si tvár rýžovým prachom, o neprirodzenej reči atď. Mimo neprirodzeného opravdového máme ešte i *takzvané neprirodzené,* ktoré len ľudia nazývajú neprirodzeným, kdežto ono v pravde je prirodzeným, a toto neprirodzené javí sa tam, kde výsledok je zapríčinený podstate veci protiviacimi sa a ju napadajúcimi silami, trebárs tiež prirodzenými. V tomto smysle slova hovorievame o nemocnom človeku, že má neprirodzenú barvu, atď. Konečne pod neprirodzeným niekedy rozumieme i neobyčajné a či mimoriadne, tak na pr. keď vidíme na východe vystupovať neobyčajne veľkú ohnivú guľu mesiaca, hovoríme, že je neprirodzený, že má neprirodzenú barvu, lebo za prirodzený považujeme slabý, bľadý kmit. (Pokračov.)

Z mladosti grófa L. N. Tolstého.

Rozpomienka *V. N. Nazarieva.*

V „Istoričeskom Viestniku" V. N. Nazariev opisuje svoju známosť s grófom L. N. Tolstým, ako študentom na kazanskej universite. V čŕtách, zachytených z charakteru mladého Lva Nikolajeviča,

ničoho zvláštneho pre budúceho veľkého spisovateľa-umelca, no spisovateľ-filosof, urputne bojujúci proti „pokroku“ nášho veku, hlásil sa v ňom už vtedy.

Na kazanskej universite v štyridsiatych rokoch panovaly ešte patriarchálne obyčaje. Žiakov, ktorí pre nedostatočnú prípravu nemohli byť prijatí na universitu, professor ästetiky bral k sebe na privátne lekcie. Nazariev, ako taký, mal i byt u professora. Raz, v čas obeda, na malý dvor professora bystro vletel kôň-rysák a o chvíľku v prednej izbe zjavil sa mladý človek v kepeni vojensky pristrihnutom, s bobrovým golierom. Professor ästetiky v okamžení shodil domášnu kacabajku, schytil kabát a odviedol hosťa do svojej izby. Keď vrátil sa nazpät, uspokojený oznámil, že prišiel gróf Nikolajevič Tolstoj, chcejúci vstúpiť na kazanskú universitu; bude vraj brať u neho lekcie z ruskej literatúry.

Onedlho začaly sa lekcie. V určené hodiny gróf s professorom vošiel do kabinetu. „Niekedy — píše V. N. Nazariev — i ja bol som na tých lekciach, ináče stránil som sa grófa, ktorý s prvého videnia odpúdil ma vysokomyseľnou chladnosťou, štetinatými vlasmi a opovržlivým výrazom prižmúrených očí. Prvý raz v živote potkal som mladého človeka, naplneného takou čudnou a mne nepochopiteľnou vážnosťou a prehnane spokojného so sebou. Professor, vždy v svojom položenskom kostyme, nemýlený prítomnosťou grófa, ťažkým krokom prechádzal sa po izbe a zvučným hlasom, akoby v auditoriume, preplnenom poslucháčmi, rozprával niečo interessantného z dejín ruskej literatúry. Vysvetľoval značenie „Slova o pluku Igorovom“, ako pamätníka družinného eposu, vykladal o kňazovi Kurbskom, Theofanovi Prokopovičovi, alebo, dusiac sa smiechom, rozprával biografické podrobnosti o Tretiakovskom; no najochotnejšie a s veľkým oduševnením hovoril o prvom ruskom učencovi z mužíkov, Michailovi V. Lomonosovu. Pri tom ešte bystrejšie kráčal z uhla do uhla a, rozháňajúc rukami, tak sa oduševňoval, že mohutná postava Lomonosova v mojej obrazotvornosti dlhé časy zaslánala ostatné znamenitosti našej literatúry. Po lekcii gróf hneď odchodil, nepovediac ani slova pri lúčení.

Na zkúšku prišiel vo fraku, v sprievode svojho príbuzného a či guvernéra. Ako i bolo možno očakávať, všetko šlo hladko — professor ästetiky rozumel svojej veci. Ako tajomník zkušebnej komisie, on nezanedbal svojich chovancov: v kritickom okamžení s obyčajným svojím úsmevom prišiel na pomoc, prehovoriť s examenátorom. Prísna, bolo by sa zdalo, že neúprosná tvár posledného hneď zmäkla, vrásky vyhladily sa a medzi kollegami začal sa rozhovor, po ktorom v pomykove postavený žiak prepúšťal sa s ľúbezným úsmevom.

Po zkúške gróf prešiel na juridickú fakultu, kde na korridore stretali sme sa každodenne. Ja s tou samou pochybnosťou a zvedavosťou pozoroval som jeho nadutú figúru, nosivšiu pritom na sebe výraz rozdráženia pre neúspech pri zkúške. V tomto čase prišiel do Kazane kňaz Leuchtenberg a zapríčinil celý rad slávností a bálov. Predstavenstvo university sostavilo menoslov študentov, ktorí

mali tancovať na bále u gubernského náčelníka. V menoslove bol i gróf Tolstoj, no po odchode vysokého hosťa, keď rozpomienky na bál staly sa predmetom živých rozhovorov takzvaného aristokratického krúžku, Tolstoj držal sa na strane, nemiešal sa do ničoho a jeho priatelia považovali ho za čudáka a filosofa. Pozorujúc toto všetko, ja nevedel som, čo si myslieť, nevedel som si určiť charakter grófa."

Pre menší disciplinárny priestupok Nazariev dostal sa do karcera, zvláštnou náhodou spolu s grófom Tolstým. „Strážnik zaviedol ma do šiesteho auditoria. Dvere zachlopily sa, ja ostal som sám v ohromnej pustej izbe. V strachu pred dlhou chvíľou zaklopal som na dvere a nahovoril strážnika, aby prebehnul s lístkom na môj byt, nachodiaci sa neďaleko od university. O chvíľku prišiel môj sluha s poduškou a knihami. Trochu uspokojený a rozložený na lavici, len čo začal som čítať Lermontova, keď v korridore ozvaly sa kroky, dvere otvorily sa a pred mojimi očami stojí gróf Tolstoj. Sprevádzal ho ten samý strážnik, no omnoho zdvorilejší; hneď dovolil grófovi, že sluha jeho môže zostať v korridore.

Gróf shodil kepeň, ale čiapky nesnímajúc, mňa ani nepovšimnúc si, rýchle chodil hore-dolu, pozeral v okná, zapínal i rozpínal kabát a vôbec ukazoval netrpelivosť so svojím hlúpym položením. V hlbine duše pobúrený takým držaním sa, ja ležal som zakrytý knihou, usilujúc sa ukázať, že ani ja nevidím jeho. On otvoril dvere a nahlas, ako by bol doma, zavolal sluhu.

— Povedz kočišovi (iste čakajúcemu pred bránou), aby prechodil pred oknami.

— Na službu! odvetil sluha, a nespokojný gróf oprel sa u jedného z okien, aby nejako zabil čas.

Ja čítal som ďalej, no konečne bolo mi toho primnoho a tiež šiel som k oknu. Pred nami, na ulici, to krokom, to cvalom prechodil kočiš.

Prehodili sme len pár slov o rysákovi, no o hodinu už začali sme spor, tuhý, ktorý nedá sa dokončiť, v ktorom hlavnú rollu mal nie predmet, lež akési divné, hneď vybúšivšie nepriateľstvo. Desiatky rokov delia ma už od dvadsiatichštyroch hodín, ktoré prežil som z oči v oči s grófom Tolstým, a s každým rokom vždy väčmi poddávajúc sa vlivu jeho geniálneho talentu, chcel by som sa rozpamätať na každé slovo, ktoré on vtedy povedal; no v pamäti zachoval sa len všeobecný dojem, všeobecný smysel nášho rozhovoru. Pamätám, že zazrúc „Demona" Lermontova, Tolstoj ironične vyslovil sa o básňach vôbec, a potom, obrátac sa k ležiacej vedľa mňa historii Karamzina, vrhnul sa na historiu, ako najnudnejší a temer neužitočný predmet.

— Historia, — rezal on, — je nič inšie, ako sobranie bájok a neužitočných drobností, preplnených massou nepotrebných cifier a vlastných mien. Smrť Igora, zmija uštipnuvšia Olega, čo je to, ak nie rozprávky, a kto potrebuje vedeť, že druhý sobáš Ivana s dcérou Temruka bol 21. augusta 1562, a štvrtý s Annou Alexejevnou Koltovskou roku 1572; a odo mňa žiadajú, aby zadlabal

som si to všetko, a jestli neviem, dajú mi sekundu. A ako píše sa historia! Všetko prispôsobí sa istej miere, vymyslenej historikom. Hrozný car, o ktorom teraz číta professor Ivanov, zrazu, od roku 1560 z cnostného a múdreho obráti sa v nesmyselného, sverepého tyrana. Ako a prečo, o tom už nezpytujte sa... približne takto hovoril Tolstoj.

Mňa také ostré súdenie priviedlo do rozpakov, tým väčších, že historia bola mojím milým predmetom.

Prišiel večer, grófsky lakaj priniesol sviece, v kútoch auditoria bol mrak a v celej velikej budove university akási trápna tichosť. Utiahnuc sa do kúta a zakrúťac sa do kepeňa, ja želal som gróf'ovi dobrú noc, no on rozhodne zoprel sa môjmu zámeru, čudujúc sa, ako možno spať na holých doskách. Nebolo čo robiť, a my znova pustili sme sa do sporu. Všetka neodolateľná pre mňa sila pochybností Tolstého obrátila sa proti universite a universitnej vede vôbec. „Chrám vedy“ neschodil mu s jazyka. Ostávajúc stále vážnym, on takým smiešnym spôsobom kreslil portréty našich professorov, že, akokoľvek chcel som byť vážnym, ja rehotal som sa, ako pochabý.

— A medzitým, — zakľúčil Tolstoj, — my s vami oprávnení sme čakať, že výjdeme z tohoto chrámu ako užitoční, osvietení ľudia. A čo vynesieme z university? Rozmyslite si a odpovedzte podľa svedomia. Čo vynesieme z tejto svätyne do svojho domova, na dedinu, na čo budeme príhodní, komu potrební? — nástojčivo dopytoval sa Tolstoj.

Zmučený nespaním, ja len poslúchal som a úporne mlčal.

Sotva začalo sa brieždiť, keď dvere otvorily sa, vošiel strážnik a, klaňajúc sa, oznámil, že sme svobodní a môžeme ísť domov. Tolstoj stiahnul si čiapku na oči, zakrútil sa do kepeňa, zľahka kývnul mi hlavou a ztratil sa v sprievode svojho sluhu a strážnika. Ja tiež poponáhľal som sa a vzdychnul som z celej hrudi, keď, odlúčený od svojho spoločníka, našiel som sa na mraze, prostred pustej, ešte len prebúdzajúcej sa ulice. Ťažká, ani po horúčke, hlava bola preplnená dosiaľ neznámymi pochybnosťami a otázkami, naviatymi podivným, mne rozhodne nepochopiteľným spoločníkom. Poneváč my s Tolstým boli sme študentmi juridickej fakulty — on prvo- a ja druhoročným —, na druhý deň chtiac-nechtiac opäť potkali sme sa na korridore. Mňa až podvihovalo obnoviť včerajší rozhovor, no bolo treba len pozreť na neprístupnú, akoby kamennú figúru grófa, aby som upustil od takého zámeru a čím skorej prešiel vedľa neho.

Posledný raz stretli sme sa na záverečných zkúškach, obyčajne vydržiavaných v aktovej sále. Juristi prvých dvúch kursov, celí ustrácharní, očakávali zkúšku krvežížnivého professora historie. Vyvolajú grófa Tolstého, on prichodí k stolu a berie si kartu, ja priťahujem sa nakoľko možno bližšie a netrpelive čakám, čo bude. Bol som zvedavý počuť, ako vyznačí sa môj bývalý spoločník, ktorého v hlbine duše ja už držal som za neobyčajného človeka. Prešla minúta, dve, niekoľko minút. Ja čakal som so zamieraním v srdci, kým gróf Tolstoj hľadel na karôtku, červenal sa a mlčal. Kázali

mu ťahať druhú karôtku, ale s tou opakovala sa tá samá historia. Professor tiež mlčal, oprúc na študenta posmešný, jedovitý pohľad. Ťažká scéna skončila sa tým, že gróf položil karôtku a obrátil sa, nevšímajúc si nikoho, k východným dveram.

— Nulla, nulla, dostal nullu... šeptali si okolo mňa.

Počúval som násmešky a vtipy, sypavšie sa so všetkých strán na hlavu Tolstého, no v duši som bol hotový zakliať sa, že on znal predmet nie horšie od iných, mohol odpovedať — a len nechcel. Prečo to urobil, čím bolo vyzvané jeho úporné mlčanie — nadmiernou stydlivosťou alebo hrdosťou, to už nijak nemohol som poňať a objasniť si.

Po zkúškach nevidel som viac Tolstého v Kazani a len po 14—15. rokoch neočakávane potkal som sa s ním na schodoch petrohradského domu Krajevského, na Litejnej, kde vtedy bývali Panajev s Nekrasovom. V samých dverach bytu Ivana Ivanoviča Panajeva potkal som pána v šube a delostreleckej čiapke. Oči naše stretly sa a ja hneď poznal som grófa Tolstého, vtedy už známeho spisovateľa. Zastal som, ako vkopaný, dívajúc sa za ním, kým nevyšiel na ulicu. Vo vkusnej izbe Panajeva našiel som Nekrasova v chaláte z príčiny choroby, Gerbeľa v ulánskej rovnošate s červenými výložkami, Jazykova, a na strane, držiaceho sa vždy osamotnelo, Dobroľubova. Predmetom ich živého rozhovoru bol gróf Tolstoj.

— Aká škoda, že ste sa opozdili... že ste neprišli včaššie, — obrátil sa ku mne vždy a každému jednako prívetivý a vďačný Panajev. — Boli by ste počuli divné veci... zvedeli, že Shakespeare je tuctový spisovateľ a že naše udivenie a vytrženie Shakespeareom je nič viac, ako želanie nezaostávať za inými a prívyčka opakovať cudzie mienky. Veru, kuriósna vec... človek nechce znať nijakých tradícií, ani teoretických, ani historických, — a v spoločnosti viedol sa ďalej živý rozhovor o tom samom záhadnom, pre mňa už dávno nepochopiteľnom človeku.

Čím viac prejavoval sa veliký talent Tolstého, tým viac interessovalo mňa všetko, čo týkalo sa jeho. Sbieral som najmenšie podrobnosti a v Moskve roku 1872 s nevysloviteľnou zaujatosťou počúval som S. A. Jurieva, najiskrennejšieho ctiteľa jeho, ako človeka a velikého pisateľa. Medzi iným, ako pamätám, Juriev so svojím obyčajným oduševnením hovoril o neslýchanej ľahkosti, s ktorou šlo u Tolstého štúdium každého predmetu, keď ho raz interessuje, o jeho pozorovaní všetkého, krajnej prostote živobytia, o jeho značení ako pädagoga.

Tiež zaujímaly ma dlhé besedy o Tolstom s jedným veľmi sympatičným delostreleckým plukovníkom, s ktorým strávil som leto na Baltickom mori neďaleko Rigy. Bývalý druh Tolstého v Sevastopoli s viditeľným uspokojením spomínal grófa i časy, strávené s ním v jednej batterii. On i poznával seba v jednom z hrdinov sevastopoľských povestí Tolstého.

— Poviem vám, — s blaženým úsmevom rozprával starec, — Tolstoj svojimi povesťami a napochytre napísanými kupletami oduševňoval všetkých a každého v trudné okamženia vojenského života.

On bol v plnom smysle dušou batterie. Tolstoj s nami — a my nevieme, ako letí čas, a všeobecná veselosť nemá konca... niet ho, odišiel do Simferopoľa — a všetky nosy ovisly. Horko-ťažko minie sa deň, druhý, tretí. Konečne vráti sa, ako nejaký márnotratný syn, — zamračený, schudnutý, nespokojný sám so sebou. Odvedie ma na stranu, ďalej, a začne robiť pokánie. Všetko rozpovie, ako hodoval, hral, kde trávil dni a noci, a pri tom, či veríte, tresce sa a mučí, ako opravdový priestupník. Žiaľ pozreť na neho, tak sa trápi... Taký to bol človek. Jedným slovom, podivný a, povediac pravdu, pre mňa nie celkom pochopiteľný; no s druhej strany bol to zriedkavý priateľ, najčestnejšia duša, a zabudnúť ho rozhodne nemožno."

Teraz, keď ja dvadsať ráz prečítal som každý riadok, napísaný rukou grófa Tolstého, s tým, aby znova prečítal som všetko a večne nachodil v jeho tvoreniach niečo nového, čo ešte nespozoroval som alebo neocenil dostatočne, keď v ťažké okamženia života chytám sa knihy Tolstého, ako vyzkúseného verného prostriedku, povznášajúceho uhneteného ducha, mne vždy zdá sa, že ja už dávno poznám niektoré myšlienky a presvedčenia veľkého spisovateľa a kedysi počul som čosi podobného, v slabých narážkach, ktoré sotva bolo možno zachytiť, od toho, s ktorým bol som zavretý v šiestom auditoriume kazanskej university."

V Štedrý večer.

Povesť, od D. V. Grigoroviča.

I.

Hodnostár Ararátov vyšiel z klubu nespokojný. On obyčajne večeriaval doma a temer vždy s hosťmi. Z týchto každému, dvoma dňami popredku, bol poslaný po kurierovi krátky polo-officiálny lístok, oznamujúci deň a hodinu večere s doložením, ako sa ustanoviť, vo fraku a či len v kabáte. Jedni boli takto povolávaní z konnexie, druhí z protekcie alebo skorej z vľúdnosti, keďže už príliš zjavne a dlho domáhali sa takej cti, — tretí zas boli vyznačení len preto, že samotnému otupno bolo večerať a appetit býva vtedy slabší.

Ostatne, Ararátov, kŕmiac gastronomicky svojich hostí a ochotne platiac kuchárovi po 20 rubľov od osoby, bol oproti nim všetkým celkom ľahostajný. Vesť o nenadálom skončení ktoréhokoľvek z nich budila v ňom, pravda, ťažký pocit; no toto pochádzalo viacej z toho, že, poprvé, privodilo mu na pamäť myšlienku o smrti, ktorú on vždy staral sa odháňať od seba, a podruhé, že bolo mu treba zmeniť na čas obyčajný spôsob života, bolo mu treba chodiť na panichidy, pohraby, často i v chladné a mokré časy. No osoby, pozývané hodnostárom, prechovávaly k nemu iste práve také city.

Ararátov rozhodnul sa večerať v klube vlastne preto, že v tento deň, t. j. 24. decembra, z kruhu jeho známych, všetci bez výnimky, pridržiavali sa starobylej, iste veľmi ctihodnej, no dľa mienky Ararátova predsa obmedzenej, úzkej, rutinnej obyčaje — večerať v svojich rodinách, v rodinách svojich pokrevných a vôbec najbližších priateľov a známych.

On bol teda veľmi nespokojný s klubom. Tam večera bola nedobrá; v zákuske dávali čosi z rybích jatier s vyprážaným cesnakom, od ktorého pálievalo ho v žalúdku. Starajúc sa vždy o process svojho trávenia, on presedel tam hodinu, z dlhej chvíle zahral partiu vintu, vyhral čosi a bol rád konečne, že mohol vyjsť na svieži vozduch

Pošlúc domov kočiša, čakavšieho s karetou pred bránou, Ararátov pošiel peškom.

No trma-vrma na uliciach, osvetlených nielen lampami, lež i oknami magazínov, ktoré v tento večer ostávajú otvorené dlhšie obyčajného, tak sa zdá, nemilo účinkovala na hodnostára. To nebola tá živosť, akú pozorovať na petrohradských uliciach v poludnie, v dni dvorných slávností, východu alebo parády, alebo večer po predstavení v divadlách, keď všetko ponáhľa sa, aby došlo v čas na bál a iné zábavy; alebo v dni beneficia nejakej scenickej znamenitosti, keď najdú sa poverčiví ľudia, utrápení myšlienkou požičať niekde peňazí, aby mohli dať beneficiantke brilliantovú brošňu, spinku, strieborný servis atď.; nie, trmy-vrmy a behania bolo, možno, ešte viac, lenže to teraz malo zdržanlivý, tichý charakter. Príčina oživenia bola teraz druhého druhu: sháňali sa viac alebo menej preto, aby ešte stihli kúpiť potrebných vecí na vianočný stromček alebo darov pre nasledujúci deň.

Na trotoári, pred skladmi hračiek a cukrárňami, bolo najmä tesno. Ararátov postával, vystieral sa v celej výške, čakal, aby cesta očistila sa, pričom hundravo vydvihoval nižnú peru a žmurkal; alebo obchodil miesto, pozerajúc shora dolu na zástup svojimi šedými oceľovými očkami. V oboch prípadoch postava jeho neztrácala ani na sekundu zo svojej slávnostnej vznešenosti, tvár, s pravidelne spadajúcou šedivou bradou, zachovala obyčajnú, sústredenú prísnosť.

Pri stretnutí s ním niektorí stránili sa, prepúšťajúc mu cestu, iní obzerali sa a mimovoľne hovorili idúcim vedľa seba: „Dívaj sa, starec, — a aký ešte junák, aký vážny!“ On nevšímal si nikoho, ani ľudí, ani svetlých okien magazínov, predmetu lenivej zvedavosti. Konečne toho všetkého mal dosť; k tomu s času na čas povstával ostrý vetierok, mráz bol silnejší a začínal štípať nos i líca. Ararátov obrátil sa do susednej ulice a rovno namieril k svojmu domu.

Neďaleko od brány počul za sebou plač dieťaťa a čísi zlomený hlas. On mašinálne stíšil krok a tiež tak mašinálne obzrel sa cez plece.

Pri svetle lámp a blízkych okien, osvetlených zvnútra pozapaľovanými stromčekami, videl otrhanú ženu, državšiu na prsiach detsko, zakutané v handry; svobodnou rukou ťahala chlapca asi päť-

ročného; strapaté handry a rozcuchaná čiapka, stiahnutá chlapcovi na oči, dodávaly mu blízku podobnosť s medvieďaťom: dieťa vyvaľovalo oči a dusilo sa plačom, pchajúc si prsty do úst, a z toho pochodily tie divné zvuky, ktoré prinútily hodnostára obzreť sa.

— Barin-baťuška [1], ozvala sa žena, posmelená pohybom pána, — dajte na chlieb... Čo akú maličkosť. Dajte na sviatky...

Ararátov odvrátil sa, zrýchliac krok.

— Barin-baťuška, neopusťte ma, biednu... pristávala žena, — aspoň sirôt poľutujte... Od včera sme nejedli... Budeme sa modliť za vás.

Ararátov bol známy svojou dobročinnosťou. Každú zimu, temer denne posielali mu pozvania na všemožné ľudomilné podniky — koncerty, divadlá, bazáry, prednášky, bály, maskarády a podobné; on zriedka odpovedal odopretím; keď svetskí dobrodincovia prišli k nemu do domu, on podal im peňažnú obálku s takou ľúbeznosťou, že vždy odchodili oduševnení. Ararátov neľúbil len videť žobrotu a biedu; otrhaní ľudia, nečisté tváre a ruky, hrubé črty, chriplé hlasy maly vždy odpudzujúci účinok na jeho citlivé nervy. Uznávajúc žobrotu za nevyhnutné zlo ľudskej spoločnosti, on držal zjavenie sa žobrákov na uliciach mesta za neporiadok, nedopatrenie, nedbanlivosť policajnej správy. Ani nejde, žeby v sporiadanom meste žobráci pristávali k ľuďom, drzo ich zastavovali, domŕzali svojím pýtaním!

Žena s deťmi bola akoby potvrdením, nakoľko spravedlivá bola taká mienka.

— Baťuška-barin, pristávala k nemu ešte nástojčivejšie, zachodiac to s jednoho boka, to s druhého, — sľutujte sa aspoň nad malými deťmi... Doma ostalo mi ešte takých troje... hladné sedia... smiluj sa hoc pre Kristov sviatok.

Ararátov ztratil konečne trpelivosť.

— Ak ty neodídeš, — zvolal idúc a len poloobrátený, — ja hneď zavolám policajta!

No či preto, že na blízku neukázalo sa v tom okamžení chrániteľa všeobecného poriadku, či preto, že žena bola skutočne dovedená do krajnosti, hrozba srditého pána nezastavila ju. Modlikala ďalej, prosila si hoc pätáčok na chlieb.

Ľudia začínali zastavovať sa; — už len toho bolo treba!

Ararátov mrzutým pohybom odhrnul kraj sobolej šubky a siahnul rukou do bočného vrecka nohavíc; spamätal sa, že po partii v klube vopchal ta v náhlosti niekoľko banknôt; nahmatajúc jednu z nich, ani neobrátac sa podal ju žene, starajúc sa len o to, aby nedotknul sa nejako jej nečistých, možno i chorých palcov.

O okamženie bol už v bráne svojho domu.

V predsieni potkal ho starý švajciar, vybehnuvší z bočných dvier, ktoré v náhlosti zabudnul zatvoriť.

— Čo u teba tam za svetlo?... zpýtal sa Ararátov, ukazujúc v tú stranu očami.

Švajciar naľakano hodil sa k nezapretým svojim dveram, no

[1]) Pán otec.

rozmyslel si, v okamžení obrátil sa k pánovi a pristúpil snímať s neho šubku.

— Čo tam za svetlo, zpytujem sa, netrpelivo opakoval Ararátov.

— Strom... ček... pre deti... prehovoril švajciar, usilujúc sa výrazom tváre a hlasom dokázať nevinnosť svojho kúsku.

Nepovšimnúc si veľmi švajciarovej odpovede, ako keby mucha bola zabrnkla o svojich mušacích záujmoch, Ararátov bral sa hore širokými schodami, obloženými tropickými rastlinami.

Vyjdúc hore schodami, prešiel meravo vedľa lakaja vo fraku a bielom nákrčníku a vedľa dvúch zdesených kurierov. V dome jeho zavedeno bolo, aby prísluha jemu sa neklaňala. — „Čo som ja tebe svat alebo priateľ, že sa mi klaniaš!“ prísne povedal lakajovi, ktorý len po tieto dni vstúpil do služby a preto ešte hlboko sa poklonil.

Nad prvým oddelením schodov otváral sa rad parádnych izieb; boly osvetlené teraz len s ulice. Chvíľami odblesk s lampášov na prechodiacich vedľa karetách, prebehujúc červenastým znakom po stenách, ukazoval časť zrkadla alebo bronzového kandelábra a rýchle mihnúc sa, s protivnej strany po strope, nenadále osvetlil zlátené okrasy lustra; no trvalo to sekundu; rovné polosvetlo vniklo znova, a v ňom zjavne ukázala sa len vysoká figúra domáceho pána, prechodiaceho z jednej izby do druhej.

Vošiel do oblekárne, kde čakal ho komorník. Na stoličkách pred horiacim kozubom rozložené boly poriadkom obyčajné predmety domášnej toaletty. Komorník znal obyčaje svojho pána, ktorý netrpel lakajské mudrovanie a žiadal vykonať všetko mechanicky, no rýchle. Ani jedna skladka nesmela nepokojiť telo; každá časť obleku musela byť popredku pečlive prezretá, prihladená, prihotovená takým spôsobom, aby nikde nič nezadržiavalo, neobťažovalo pohyby. Jestli niečo nebolo tak, Ararátov skrútnul len hlavu, zľahka podvihnul obrvy, — a toho už bolo celkom dosť, aby komorník sto ráz preklial seba vnútorne pre svoju nepozornosť.

Na tento raz operácia preobliekania vykonala sa šťastlive.

— Povedať švajciarovi, aby zaprel parádnu bránu, — hovoril Ararátov, — nikoho neprijímať; zahasiť všade svetlo... Môžeš ísť; teraz ťa nepotrebujem!... zakľúčil, prechodiac do kabinetu.

Najumelejšie teatrálne premeny rozhodne nič neznačia oproti tej, aká stala sa s komorníkom, akonáhle ocítil sa samotným; jeho okrúhla, hladko vyholená tvár, zachovavšia ustarostený, sústredneno zaujatý výraz, prejavila razom znaky najrozpustilejšej radosti. Do tohoto okamženia trápila ho myšlienka, že bude mu treba, ako obyčajne, čakať v oblekárni, kým pánovi napadne ľahnúť si, a medzitým v nižnom etaži, kde on býva, už schádzajú sa hostia a troje jeho detí je zapreto v oddialenej izbe a trpnu v očakávaní stromčeka. Komorník a jeho žena tak sa dohovorili, že kým on, otec, nepríde, stromček nezapáli sa na žiaden spôsob. A tu tak neočakávane: „Teraz ťa nepotrebujem!!“...

Skoro-naskoro priložil uhlia do kozuba, zahasil sviecu, ubral šaty a nazlomkrky sbehnul bočnými schodmi.

II.

— No, chvala Bohu, — už sotva vedeli sme ťa dočkať! privítala ho žena, — už všetci sa sišli... tetuška Leokanida Zacharovna je tiež tu... Skorej poď!

— Hneď, hneď! odvetil on, premáhajúc zadychčanie a zvedave vchodiac do izby dosť priestrannej, ktorej na prostriedku, na prikrytom stole, dvíhal sa pristrojený, no nezapálený stromček.

Niekoľko stoličiek pozdĺž stien bolo zaujato sediacimi hosťmi: na čestnom mieste, prostred diváňa, sedela tetuška Leokanida Zacharovna, kastellánka v dome grófky Závadskej, dáma vznešene vyzerajúca, v čipkovom čepci a šale; radom s ňou posadil sa strýčik Nikanor Savelič, ako jabloň biely starec, slúživší 35 rokov starším kurierom vo finančnom ministerstve. Pred nimi, na stolíku stály tanieriky s kúskami pastily, ďatlami a jablkami, symetricky rozloženými. Také lakoty mali i ostatní hostia, no už na tácni, ktorú ľúbezno podával mladý lakaj v bielom nákrčníku, — ten samý, čo s dvoma kuriermi stretnul Ararátova nad schodami.

Dvere susednej izby boly zapreté; za nimi ozývaly sa tenunké detské hlasy; hneď prešly v nadšený krik, akonáhle v prednej izbe bolo počuť komorníkov hlas.

Po zvítaní a nevyhnutnom trikrátnom pobozkaní tetušky na líci a strýka po brade, pristúpilo sa hneď k zapaľovaniu stromčeka. Jeden z hostí, známy po svojej veselosti a fígľoch, odporúčal udreť niekoľko ráz na medenú tácňu, prv než otvorily by sa dvere, za ktorými boly deti, — no návrh nebol prijatý; krik — Bože chráň! — mohol sa počuť do pánovho kabinetu! Figliar, trochu zarazený, vtedy obmedzil sa na to, že energične tlieskal v dlane a schytiac so stola dve lyžice, sberal sa biť nimi na kraj taniera, — no musel upustiť i od toho: komorník a žena jeho už otvorili dvere, z ktorých strmo vybehly deti, — dve pekné dievčatká a chlapec-buco asi štyriročný, s veľkou okrúhlou hlavou a očami vyvalenými, — uliaty portrét otca. V protive so sestrami, ktoré veselo vyskakovaly okolo stromčeka, buco zastal s roztvorenými ústami a roztiahnutými krátkymi ručičkami. Mnoho práce stálo otca, kým priviedol ho k tomu, že bozkal tetušku i strýka.

Počas tejto ceremonie figliar schytil dievčatká a tancujúc začal chodiť s nimi okolo stromčeka; no nepodarilo sa mu veľmi ani toto: jedna podošva prišla mu na obrezok jablka a on s praskotom padnul; dievčatká skríkly a odskočily v stranu; blízki nestihli zachytiť figliara, nohy jeho až do polovice drieku prišly pod stôl, na ktorom stál stromček, divom akýmsi zachovavší rovnováhu. Na šťastie, všetko skončilo sa dobre, figliara postavili na nohy, on otriasal sa, napodobňujúc psa, vyskočivšieho z vody; nový tento nápad prinavrátil všeobecnú veselosť.

V tom zjavil sa mladý lakaj s tácňou, opatrenou čajnými čašami, medzi ktorými príťažlivo stála krystálová sklenica s rumom; za ním šla gazdina s košíčkom, naplneným pečením.

Izba skoro predstavila živý obraz: deti, obdarené hračkami a lakotami, hlučne hraly sa v jednej polovici, kým v druhej, kde už k rozhriatemu vzduchu citeľno miešal sa zápach rumu, šla horlivá beseda, pripravená výbuchmi smiechu každý raz, keď figliar predstavoval, ako prechádza sa švihák s trsteničkou po Nevskom prospekte, ako na svitaní bučí krava, alebo rozprával nejakú veselú anekdotu.

III.

Kým v komorníkovom byte všetkým bolo tak voľno a veselo, za stenou toho samého domu, v susednej uličke diala sa cele inakšia scéna.

Pri svetle najbližšej lampy ľahko bolo poznať tú samú ženu s deťmi, ktorá pred hodinou pristavovala hodnostára. Stála neďaleko od brány jeho domu a tu raz približovala sa k nej, bojazlive obzerajúc sa po stranách, tu zas strmo vracala sa nazad a ponáhľala sa preč. Iste veľmi trápilo ju niečo; to bolo vidno medzi iným z toho, že nevšímala si chlapca, ktorý často začínal plakať, žalujúc sa na zimu; so dva razy netrpelive i trhla ho za ruku, vyhrážajúc sa mu, že nechá ho na ulici, ak ešte len raz piskne.

Také rozpoloženie ducha opanovalo ju nie razom. V prvé okamženie, keď prísny pán strčil jej na dlaň papierik, ona temer skríkla od radosti; hneď predstavilo sa jej čosi, že pán, neprizrúc sa dobre od zlosti, dal jej trirubľovú banknotu; ju rozpálilo od neočakávaného šťastia; aby sa presvedčila a v strachu, aby niekto nevidel taký štedrý dar, strmým krokom zamierila do najbližšej, temnejšej a tichej uličky; stanúc si k prvej lampe, obrátila sa chrbtom k trotoáru a, stavajúc sa, ako by si poprávala detsko, spiace na prsiach, ostražite začala rozkrúcať banknotu; srdce jej bilo v tom okamžení veľmi silne. Oči, dychtive sliedivšie za pohybmi prstov, roztvorily sa ešte širšie, keď miesto očakávaných troch rubľov uvidela papier, pokrytý červenastými a belasými pruhami...

Ona bola videla storubľovú banknotu v tom čase, keď slúžila u starého úradníka; no tomu bolo už desať rokov. Vydajúc sa potom za krajčíra, ktorý napil sa v samý deň svadby a odvtedy už riedko vytrezvieval, ona nevídala peňazí okrem drobných; — áno i tie prichodilo jej dostávať často s prídavkom bitky. Ostanúc po mužovej smrti s celou kopou detí (ona neoklamala Ararátova, doma skutočne bolo ich ešte troje, z ktorých jedno ležalo choré), — jej nechtiac prišlo živiť sa almužnou, s deťmi nikto nevzal ju do služby.

Prvou jej myšlienkou po tom, ako pozrela papier, bolo, že srditý pán iste spravil si z nej posmech... „Ale ak je banknota opravdová a pán dal ju tak, že sa pomýlil?..." prišlo jej v tom na um. Presvedčiť sa o tom bolo veľmi ľahko: bolo treba zajsť do prvého krámu. Neurobiac ani päť krokov, znova zastala. Pomyslela si, že ak sú peniaze opravdové, nikto neuverí, ako ich dostala; ju iste zadržia, pošlú pre policiu a Boh vie, čo vtedy bude. — „Nie, lepšie odísť skorej domov na Vyborgskú, do svojho kútika, dočkať

zajtrajšieho dňa,“ uvažovala ďalej, „azda najde sa dobrý človek, neoklame, povie pravdu, naučí, kde a ako najlepšie premeniť peniaze...“ A živo predstavilo sa jej, čo všetko si urobí: hneď zajtra prejde na druhú hospodu, nachová deti, chorého odvedie k doktorovi, kúpi deťom teplú odev; sebe tiež treba nadobudnúť niečo: kožúšok je celkom zodraný, obuv nie lepšia — kapce na nohách začaly sa jej rozchodiť... No sny tieto netrvaly dlho, skoro zamenilo ich horké soznanie, že i tam, na Vyborgskej, stane sa to samé: i tam práve tak nikto neuverí jej slovám, začne sa vypytovanie, rozprávanie, — nemá dosť závistníkov cudzie šťastie! — istotne pôjdu pre policajta, ten hneď povedie ju na kvartál. Možno, už teraz ju hľadajú; prísny pán, keď videl, že sa pomýlil, istotne poslal oznámiť to na policiu.

Postojac nepohnute niekoľko sekúnd, pozorne složila papier, preniesla ho do ľavej ruky, držiacej dieťa, a svobodnou rukou celkom neočakávane niekoľko ráz prežehnala sa. Odhodlajúc sa, iste, na niečo, zrýchleným krokom obišla uhol uličky, vyšla na veľkú ulicu a ustarostená začala obzerať dom s veľkou bránou, do ktorej vošiel prísny pán.

S tejto strany fasáda domu nápadne delila sa od fasády susedných domov, ktoré boly jeho predĺžením; temer z každého okna sa svietilo, miestami veselo mihaly sa bezčíselné svetlá stromčekov, za sklom všade bolo pozorovať pohyby. Dom prísneho pána, so svojimi veľkými temnými oknami, zapretou bránou, robil dojem čohosi zamračeného, opusteného, prázdneho. Žobráčka vrátila sa do uličky. Presvedčiac sa, že prvý vchod za uhlom prináležal temnému domu, ona v nerozhodnosti zastala pred ním. Dvorníka, ktorý mal dozor, jednako nebolo, a dverká sú otvorené. Žobráčka prežehnala sa ešte raz a vošla.

Dvor bol pustý, trebárs i videl sa živším, než fasáda: v nižnom rade ostro vystupovaly tri jasne osvetlené okná; v jednom z nich zapálený stromček hádzal pruh svetla, prechodiaci po sňahu cez celý dvor; oknom bolo vidno pohybujúcich sa ľudí, bolo počuť výkriky, chvílami hlucho ozýval sa smiech. Bližšie vystupovalo ešte niekoľko osvetlených okien; lampa na strope visiaca svietila na biely dlhý stôl a v polosvetle, na zadnej stene, bol vytiahnutý rad blyštiacich sa kuchynských riadov.

Vojdúc na dvor, žobráčka zastala, počujúc zvučný hovor niekoľkých hlasov; ozýval sa za neveľkým oknom, osvecujúcim sňažnú dlažbu temer u jej nôh; neuspela obzreť sa, keď nízunké dvere podľa okna otvorily sa — husté klbo pary zodvihlo sa na vozduch, a hneď za tým, ako zo zeme, začal vyrastať človek v chlpatej baranej šube a takej istej čiapke.

— Čo je!?... Čo chceš?... skríknul, rýchle poberajúc sa na schodík, spájajúci nízke dvere s dlažbou.

— Baťuška... začala žena.

— Von! nestydaté tvoje oči! Von stúpaj!! zvolal, zastanúc pred ňou a začnúc rozhadzovať rukami.

— Čakaj, baťuška... daj slovo povedať...

— Akože, budem ťa ja počúvať! Ztrať sa! ztrať sa!! Ty, darebák, čo bľačíš? obrátil sa neočakávane ku chlapcovi, ktorý zrazu zaplakal, chytiac sa materiných šiat.

Dvorník sberal sa už chytiť ženu za krk a vystrčiť ju von, no v tom okamžení malinké dvere znova otvorily sa, vypustiac nové klbo pary, a na prahu ukázali sa dvaja ľudia.

— Čo tu? zpýtal sa jeden z nich.

— Baťuška! chytro ozvala sa žobráčka, urobiac krok napred, — počuj ma... Neprišla som ja po zlom!... Pán, ktorý tu býva... Áno... Šla som tak po ulici, prišiel mi, ja prosila som si na chlieb... On dal mi... dal, ale, iste, pomýlil sa, — temno bolo — dal mi papier storubľový...

Oba ľudia, z ktorých jeden bol v svetlom kamizole, nadetom na červenú košeľu, prešli schodíkom a pristúpili k žene.

— Ty, tetka, hľaďže, nelži, — tu luhať neprichodí. Poriadne rozprávaj, čo za papier? Ukáž ho...

— Ukážem, baťuška, — daj mi do izby vojsť... chlapec mi veľmi preziabnul... Bojím sa ja, pán váš zbadal sa, že sa pomýlil, do kvartálu dal znať...

— Oh, lužeš, tetka... Zdá sa mi, lužeš! hovoril druhý človek.

— Povedome luže! zavrčala barania šuba.

— Vy veríte svätému krížu... Hľa, rýchle povedala žena, hotová prežehnať sa, — je svätý deň... či vezmem hriech taký na dušu... Preto prišla som k vášmu pánovi, chcem peniaze oddať...

— Aké podobenstvo!... ozval sa kamizol, — iste pravdu hovorí... Poďme, keď je tak... Stúpaj za mnou... doložil, nameriac ku kuchyni.

Tam našli mladého lakaja, ktorý chodil za čašami, a ešte kuchtíka. Človek v kamizole, ktorý bol starším dvorníkom, v krátkosti vyrozprával, čo počul od ženy, a prosil oznámiť to komorníkovi.

O minútu do kuchyne natriasajúc sa vošiel známy komorník; za ním vystúpila žena jeho, za jej pleciami ukázaly sa, s jednej strany: rozpálená tvár figliara, s druhej ružové stužky na tetuškinom čepci, za nimi kmitlo sa ešte niekoľko hláv. Zvedavosť ukazovala sa na všetkých tvárach; zadní hostia nestačili ešte pretlačiť sa do kuchyne, keď už komorník, nedôverčive pozerajúc na ženu, pristúpil k nej s otázkami.

Bojazlive, zajikajúc sa temer na každom slove, ona opakovala všetko, pretrhovaná hlasmi udivenia a poznámkami prítomných.

Na vyzvanie komorníka, aby ukázala banknotu, hneď privolila, no za nič nechcela vypustiť ju z rúk a tuho držala sa jednoho z jej rožkov dvoma palcami.

— Oddám ju len samému pánovi, len jemu samému, opakovala, — možno, tak bude milostivý, dá niečo... Mne, baťuška, ešte troje takých doma ostalo... hladné sedia... doložila hluchým hlasom.

— Darmo je... hovoril komorník, obrátac sa neočakávane k mladému lakajovi. — Vaňa, výjdite hore; pán nahnevá sa, no prípad je taký neobyčajný... Oznámte mu.

IV.

Hodnostár Ararátov medzitým dávno sporiadal sa v svojom kabinete. Sedel vo voltérovskom kresle pred kozubom.

Vysoká lampa, prikrytá zelenou strieškou a postavená na kraj dlhého písacieho stola, dovoľovala čítať sediacemu v kresle s vytiahnutými nohami ku kozubu; ona zároveň osvetľovala bližšiu časť stola s rozloženými akkurátne balíkami písem. Všetko vyznamenávalo sa tu zvláštnym poriadkom: ani jeden rožok papiera alebo knihy nevystupoval proti druhému; samé tužky, najdrobnejšie písmené veci ležaly v pravidelných, symetrických radoch s každej strany do cela hladkých stolových hodín z čierneho mramora, vyvýšených proti striebornému kalamáru prísneho, priamolínajného charakteru. Množstvo papierov bolo založeno v svetlé obálky s kaligraficky vyvedenými nápismi: *„k Dokladu"*, — *„k Riešeniu"*, — *„k Podpísaniu"* atď.

Svetlo na stole i kruh svetla od visiacej lampy, pojac sa so zelenavým odbleskom striešky, dávaly bližšej časti dlhého kabinetu mäkké polosvetlo, v ktorom vystupovaly po stenách tesné police s knihami; ďalej, od stola i kozuba do oblekárne, svetlo postupne slablo a konečne prechodilo v hluchý súmrak.

Dovôkola celkom ticho: bolo počuť len ako niekedy zvalil sa uhoľ v kozube alebo rozliehal sa tvrdý šelest listu z úradného dokladu, ktorý prezeral Ararátov.

Doklad vyžadoval, možno si myslieť, veľkej napnutosti umu; temer po každej strane Ararátov odtrhoval oči od papiera, opúšťal hlavu na dlaň a zamyslel sa. V jeden čas hlava jeho obzvláštne dlho nezodvihla sa, — i oči sa zažmúrily...

A razom, razom videl sa preneseným v nepriehľadné stepné priestranstvo... Nad ním, nízko, nízko, od konca do konca, stele sa mračné nebo, čierne ako uhoľ. Ďaleko, už na samom kraji, vyrezával sa purpurový obluk zhasínajúceho slnca; červenastý jeho odblesk, kĺžuc sa po stepe, ubiehal vždy ďalej a ďalej, ako drobná vlna okeánskeho odtoku; s protivnej stepi vždy hustejšie a hustejšie medzitým rástla a dvíhala sa noc. Všetko konečne zatiahlo sa nepriehľadnou temnotou. No ešte nie tak strašná bola táto noc, ako strašnou videla sa Ararátovu mŕtva tišina, ktorá ho okružovala; vnútorný hlas hovoril mu, že nielen tam, za zadným horizontom, no na celých tisícich a tisícich verstách vôkol nebolo ani nádeje potkať živý tvor, potkať človeka, ktorý mohol by prísť jemu na pomoc, zbaviť ho neznesiteľnej úzkosti osamotenia, ktorá razom ho opanovala... Čo by len hlas nejaký, čo by len zvuk niečoho živého... No nie! Vôkol púšť, a on sám prostred nej, — do cela sám... V úžase Ararátov pustil sa bežať, no v tú samú minútu listy dokladu vypadly mu z rúk na koberec, a on prebudil sa.

Soberúc skoro listy a položiac ich na stôl, začal chodiť po kabinete zrýchleným krokom.

On upomínal teraz na človeka, ktorý len čo osvobodil sa od nechutnej, dotieravej návštevy a chce potlačiť v sebe takú nepríjemnosť. „Všetkému je vinou hnusný obed v klube a tá zákuska...“, chcel si nadišputovať Ararátov. On vedel veľmi dobre, že obed a zákuska nie sú tu naskrze na vine, i to, že sa mu snívalo, a ťažký pocit, ktorý zatým nasledoval, nemá s nimi ničoho spoločného; no jeho hrdosti a vysokomyseľnosti iste ľahšie bolo podrobiť sa účinku zlého obeda, než uznať nad sebou vliv nevysvetliteľného sna a oddať sa pod moc malodušnému citu. Námahy premôcť ho boly jednak márne; cit ten za nič nechcel ho opustiť, ako by sa bol prissal k nemu.

Pristúpil k oknu a odhrnul portieru.

Široká a dlhá ulica, otvárajúca sa pred jeho domom, vyzerala ešte i teraz sviatočne; trotoáry boly preplnené národom; všade rozvievaly sa pestré vlajky; vo všetky strany niesly sa koče a sane; svetlo lámp, kahancov a okien, medzi ktorými, to tu, to tam, v rôznych radoch, horely vianočné stromčeky, dodával všetkému akýsi zvláštne prívetivý, veselý výzor, zriedka vídaný v Petrohrade.

No ulica, so svojou živosťou, nevyzvala ani úsmev na tvári Ararátova; ako by sa mu bola stala ešte zamračenejšou. Veselosť, ostatne, účinkovala na neho vždy opačne; on držal ju za čosi obmedzené, nedôstojné vážneho zaujatého umu; on nikdy nesmial sa — vyjmúc azda tých prípadov, keď smialy sa veľmi už vysokopostavené osobnosti a chtiac-nechtiac bolo treba ospravedlniť ich veselosť a ukázať jej istú sympatiu.

I teraz proboval pozreť na všetko, čo dialo sa pred jeho očami, s obyčajným pohŕdaním, no pokus nepodaril sa; zdvihnuté obrvy, zimnične stisnuté pery, jasne ukazovaly daromnosť potlačiť vnútorný cit horkosti a soznanie opustenosti, ktoré tak neproseno vtrhly do jeho života.

Opustil portieru, prešiel sa niekoľko ráz po kabinete, mysliac si odpúdiť svoju myšlienku; — no nie! — myšlienka o opustenosti nielen neodchodila, lež, naopak, ešte úpornejšie natískala sa mu.

Sberal sa znova opustiť sa do kresla a chytil už i nedočítaný doklad, keď niekto neočakávane zaklopal za jeho chrbtom na bočných dverach kabinetu.

— Kto je? ozval sa, zdvihujúc obrvy a s podivením obracajúc sa v tú stranu.

Dvere odchýlily sa a na prahu ukázala sa ostýchavá figúra mladého lakaja vo fraku a bielom nákrčníku.

— Čo chceš? rezko pýtal sa Ararátov, — prikázal som nikoho neprijímať; nepočul si?

— Tam... vaše prevoschoditeľstvo... zadným vchodom... prišla žena — len toľko vedel povedať predesený sluha.

— Žena!... Aká žena?

— Žobráčka... iste... s deťmi, vaše prevoschoditeľstvo.

— „Hľa, pomáhaj im potom! Aká neslýchaná drzosť!!...“ blyslo v hlave Ararátova, nepochybujúceho ani na okamženie, že to tá dotieravá žena, ktorá pristávala k nemu na ulici.

— Čože stojíš? obrátil sa k lakajovi. Povedať švajciarovi, aby ju hneď von vyprevadil; — stúpaj!

Žobráčkin kúsok, na minútu i proti vôli hodnostára, zastavil mu myseľ na tomto predmete. — „Pomáhať týmto ľuďom je to samé, čo posmeliť ich k pýtaniu a darmožrútstvu! a koľko chytrosti: prizreť sa, kde bývam, zachovať si vchod z bočnej ulice... Aká drzosť: vodrať sa kam že, — ku mne! do môjho domu!!...“

Ararátov bol pretrhnutý na tomto mieste svojho rozmýšľania novým zaklopaním na tých dverach.

— Vojdi! temer zkríknul, — čo je tam ešte?

— Vaše prevoschoditeľstvo... žena nechce nijako odísť... Nie raz sme ju odháňali... Hovorí: ráčili ste jej dať akési peniaze... ona hovorí: treba ich vrátiť.

— „Vrátiť peniaze... mne? Nesmysel! Nie, to je už predsa primnoho!... A konečne... konečne stáva sa zajímavým,“ hovoril pre seba. Obrátac sa k lakajovi, pýtal sa ho, ako by vystrelil z pištole:

— Kde je tá žena?

— V kuchyni, vaše prevoschoditeľstvo.

— Hneď priviesť ju po zadných schodoch do bufetnej!

Ararátov vyznamenával sa tým, že vedel zadržiavať poryvy nespokojnosti, pokladajúc ich narušujúcimi dôstojnosť v istom položení; no v tomto okamžení, to, čo mohlo byť svedkom jeho rozdráženia — i ľudia jeho i tá žena — nestáli za to, žeby sa pred nimi stiesňal. K tomu v tento večer cítil sa pre čosi zvláštne nervósnym a rozčuleným. Sobral sa do bufetnej, akonáhle prišli mu oznámiť, že príkaz jeho je splnený.

Ararátov nemýlil sa; pred ním stála žena, ktorú bol stretnul na ulici. Ako i vtedy, držala na prsiach zakutané v handrách dieťa; druhé dieťa, chlapec, ktorý podobal sa medvieďaťu, tuho chytivší sa za materine šaty, pátravo, nemihnúc okom, vyzeral zpoza nej na zjavivšieho sa nenadále pána.

— Čo je to, ty, matuška, chceš si robiť žarty?! povýšiac hlas, prehovoril Ararátov, ani nepozrúc na dvúch lakajov a kuriera, stojacich po vojensky pri zadných dverach.

— Čo by si ešte chcela? — Ako si sa ozaj osmelila?

— Vaše osvietené prevoschoditeľstvo... ozvala sa konečne zdesená žena, — prišla som... Prišla... Ako ráčite videť... vy vtedy, iste, neráčili ste sa prizreť... omylom, vaša osvietenosť, dali... hľa, túto samú bankovku... túto samú, hovorila, podávajúc trasúcou sa rukou storubľovú banknotu.

— Tak čo? ty chceš, aby som ti ju vzal nazad! povedal Ararátov viac s podivením, než prísne, — keď je raz tebe daná, môžeš si ju vziať.

Tvár ženy natiahla sa, oči i ústa otvorily sa; prešlo niekoľko sekúnd, kým mohla sa spamätať.

— Ako, vaša osvietenosť?!... celú bankovku?... všetky peniaze mne darujete?!... zvolala, oprúc zadivený pohľad na stojacieho pred ňou prísneho pána, a prv než on bol by stihnul povedať slovo, zachytila rukou dieťa pri prsiach a zalievajúc sa slzami, spúšťala sa na kolená.

— Prestaň, prestaň, matuška! Ja to nerád, — počuješ, nerád! netrpelive povedal Ararátov, päťiac sa nazad, — odveďte ju! veliteľsky obrátil sa k sluhom, ktorí skočili dvíhať ju a v pospešnosti srazili sa hlavami.

V.

No ani tento prípad, napriek svojej neočakávanosti, nemohol vyraziť Ararátova, nebol v stave priviesť do zabudnutia dojmy sna. Ony hneď vrátily sa, akonáhle vošiel do kabinetu a zaujal predošlé miesto pred kozubom.

Tlačil ho teraz nie natoľko pocit samotnosti, nakoľko želanie vynajsť základnú príčinu, vysvetliť si samý fakt, — fakt preto, že napriek svojej hrdosti nemohol tajiť, že fakt jeho úplnej osamelosti skutočne jestvuje. On cítil ju už nie prvý raz, no ako sa pamätal, nikdy ešte nebudila v ňom spletenie takých divných myšlienok. Myslel si medzi iným, že keby razom stalo sa s ním nešťastie, — všetko je možné! — keby napríklad on umieral, — a tej nepríjemnosti prv alebo pozdejšie dožiješ sa! — či našiel by sa niekto z tisícich jeho známych, čo opravdove by ho ľutoval... nie, nepoľutoval by ho... načo to!... on nepotreboval, chvala Bohu, ničiej útrpnosti! — a keby to aspoň bola opravdová sústrasť. Jemu, ovšem, bude dokazovaná vtedy so všetkých strán najlichotivejšia pozornosť, stá ľudí každodenne budú zapisovať sa u švajciara; no istotne, všetci prídu — kto z povinnosti, kto zo slušnosti... Otázka všetka medzitým je v tom: či bude aspoň jednoho skutočne blízkeho, takého blízkeho, ktorý prišiel by k nemu s citom verného vyprobovaného priateľa?... — „Nie, takého nebude!“ hovoril Ararátovu vnútorný hlas.

— „Prečože tak predsa? Prečo?!...“ len že neušlo mu s jazyka. Cit vlastného značenia znova zadržal ho zavčasu od vykríknutia; obmedzil sa na myšlienkové predloženie takej otázky. — „A skutočne, — rozmýšľal ďalej, — či neurobilo sa všetko, počnúc od mladosti, aby som sa sblížil s ľuďmi, získal si ich súcit, — ešte i uznanie?!... Starosť jeho vždy bola namerená k tomu, aby uhádnul želania, šetril cudziu samoľúbosť väčmi než oko v hlave, aby bol bezúhonným v dobrote duše, v tom, čo Francúzi nazývajú „la bienveillance“, t. j. aby bol vždy prívetivým usilovať sa ospravedlniť i to, čo podľa osobného presvedčenia je cele ošklivé, — aby hľadal vždy príležitosť byť užitočným, v okamženiach potreby i vyhľadával také príležitosti, — aby vynachodil spôsoby byť nevyhnutným, usilujúc sa zachovať pri tom vlastnú dôstojnosť, no v takej miere, aby ono nebolo vysokomyseľnosťou v očach osôb, silne preniknutých tým samým citom; krátko povedano, robiť všetko,

čo treba, čo je dávno prijato i ustanoveno zákonami sveta k vyzískaniu všeobecnej priazne a úcty.“

„Nielen nezmenil on svoje držanie sa po tom, keď, upevniac sa na výšinách hierarchických schodov, mohol robiť menej ceremonií, — lež držal za potrebné ešte rozšíriť svoj program, pridajúc k nemu štedrosť a veľkodušnosť, tak zriedkavé v naše časy. Koľko bolo vykonano dobrých diel, koľko dobrodení, koľko opravdových služieb, koľko bolo ľudí, ktorým preukázala sa pomoc, — ľudí, ktorí stali na nohy len preto, že boli ním podopretí... Ďalej, zabezpečiac si moc a zbohatnúc, on skutkami svojimi, tak sa zdalo, musel si vydobyť ešte viac práv na spoločenské a osobné uznanie. Neprestávajúc trudiť sa s tou istou horlivosťou v prospech spoločnosti i otčiny, protegoval krásne umenia (kupujúc u Knopa a Junkera rozličné bronzové a porcelánové okrasy), napomáhal literatúru (ročný jeho účet u Glazunova robil často do dvesto rubľov, a účet u Volfa a Meliera neraz i tri razy toľko); podporoval umenie (statuí a obrazov, pravda, nemal, no za to všetky stoly v parádnych izbách boly v úplnom smysle pokryté všemožnými fotografickými albumami a illustrovanými vydaniami v najbohatších väzbách); on napomáhal dobrý vkus súčasne i v inom: najal výtečného kuchára, dával mlsné gastronomické obedy a zavtraky, slovom, len sám Pán Boh vie, čo nerobil on pre ľudí, pre spoločnosť... A čože? K čomu priviedlo všetko toto koncom-koncov? Výsledok je horkosť neuspokojeného citu, chladná ľahostajnosť dovôkola, konečne úplná osamelosť, napriek bohatstvu a vysokému spoločenskému položeniu, — osamelosť cele taká, ako tam, v tej púšti, ktorá práve prisnila sa mu.“

Opustil hlavu na dlaň a zamyslel sa.

Tak prešlo niekoľko minút... A zrazu poznove začalo sa mu čosi mariť... Pozornosť jeho bola teraz obrátená na oddialenú temnú polovicu kabineta...

Tam, v jej hlbine, na samom prostriedku, medzi dlážkou a povalou, ukázal sa belavý fľak svetla, akoby kotúč pary, osvetlenej od zadku, alebo kmitajúce sa svetlo mesiaca, zaslonené pohyblivou povlačkou. Svetlo predsa rýchle vyrastalo, dvíhalo sa, stávalo sa silnejším, rozpúšťalo okolo seba vlnité fosforické kraje; v prostriedku svetlého kmitania, dotýkajúceho sa už teraz svojimi krajami povaly, dlážky i bočných stien, vystupovala medzitým priezračná ako kryštál a celá svietiaca nezemskou krásou ľudská tvár... V očach ako by jej boly položené dva veľké diamanty, horely nadprirodzeným bleskom a ich lúče razom ožiarily celý kabinet, nikde nenechajúc temného fliačka; ešte i na tých miestach, na ktorých mala byť silná tieň, — i tam všetko nenadále osvetlilo sa a stalo sa akoby priezračným... V tom Ararátov počul hlas; bol mu cele neznámy. Každý zvuk bolo poznať dokonale a jasne, hlas zvučal rovnomerne, nenáružive, upomínajúc na húpanie morských vln na rovný ploský breh.

Ararátov chcel povedať čosi, zdvihnul hlavu, no oslepený lúčami svetla, opustil ju znova. Proboval odvrátiť sa, ale ani to ne-

pomohlo: svetlo bolo už všade, všetko zalievalo, všetko prenikalo, — i zdalo sa Ararátovu, že prenikalo i v neho samého a v hlbinu jeho duše, nenechávajúc ani v nej temného kútika. Ararátov cítil sa cele prikovaným, zbaveným síl i vôle; ostalo mu len toľko povedomia, že mohol poňať daromnosť borby proti týmto nemilosrdným lúčom, pred ktorými všetko rozstupovalo sa, všetko ako by sa topilo, ktoré bez prekážky všade prenikaly, nedajúc sa mýliť žiadnymi zemskými podmienkami, neuznávajúc nijakých ustanovených zákonov.

Pred Ararátovom medzitým vždy hlbšie a širšie otváralo sa svetlé priestranstvo. V ňom ukázaly sa zprvu miriady temných pohyblivých punktov; rozmnožujúc sa s nesmiernou bystrotou, schodily sa v stĺpoch, raz spúšťajúc sa, raz sa podvihujúc, ako mušky v horúci večer, — a razom, ako by sa boly shovorily, začaly zavŕšovať sa, zväčšovať v objeme a skladať sa v akési nepokojné, okom nepochopiteľné kontúry.

Ararátov nestačil si rozmyslеť, keď už v tom, čo videlo sa nejasným, utvorily sa ľudské podoby a celé gruppy ľudí, ponáhľajúcich postaviť sa v istom poriadku, ako herci pred vytiahnutím opony v čas parádneho predstavenia.

Ararátov na prvý pohľad poznal nielen všetkých tých, s ktorými niekdy potkal sa v živote, no videl medzi nimi samého seba, a čo najmä ho zadivilo, videl sa opakovaným vo všetkých vekoch a súčasne v rôznych gruppách... Ešte sekunda, a pred ním, tak dokonále, ako na sklách kúzelnej lampy, rozvinul sa úplný obraz jeho minulosti.

Znepokojený bol najmä tým, že všetko, čo dialo sa teraz pred ním, a hlavne on sám so svojimi závetnými myšlienkami a citami, predstavovaly sa nie v tej podobe, ktorá známa bola svetu a ktorej konečne on sám začínal veriť, — lež s opačnej strany, s toho rubu, ktorý on skrýval tak pečlive, ako skupáň skrýva svoje poklady. Každý okamih z jeho minulosti odkrýval nové črty a každá ukazovala, že Ararátov lícnej strany bol len vonkajšou obálkou druhému Ararátovi, nemajúcemu s prvým temer nijakej podobnosti...

Úslužný, skromný, prostosrdečný mladík, akým svojho času ukazoval sa Ararátov, prevrátil sa teraz v mladíka, ktorý už vtedy chladno rozvažoval každý chod budúcej svojej karriéry, u ktorého už vtedy vypínavosť bola jediným vodičom a egoism jediným citom. Ararátov iste i sám seba klamal, keď pred niekoľkými minútami rozjímajúc, chlúbil sa svojou veľkodušnosťou a štedrosťou; o tom mohli presvedčiť teraz zástupy úbohých a biednych, vystúpivšie neočakávane v hlbine svetlého priestranstva, i sám Ararátov, prechodivší vedľa s takou tvárou, ako by ich nevidel, nedržiac ich za hodných ani pohľadu... S protivnej strany medzitým razom ukázali sa noví ľudia; prináležali k známemu kruhu veľkosvetských, vlivných dobrodincov; no tu zas nebol by poznal Ararátova; vážnosť chôdze zmizla, zamenily ju mäkké skromné pohyby, úctive skloniac hlavu, ľúbezne usmievajúc sa, ponáhľal sa k nim, otvárajúc ešte zďaleka svoj meštek...

Opäť noví ľudia: pred Ararátovom gruppa prositeľov, medzi nimi – jemu je to dobre známo — nachodia sa veľmi užitoční pracovníci; on vysokomyseľne, drzo odopre všetkým. Prositelia zmiznú. Miesto nich neočakávane otvára sa pracovný kabinet Ararátova s dlhým stolom, pokrytým súknom a zavaleným papiermi. Pod súknom, teraz takým priezračným, ako všetko ostatné, bije do očí spisok s nazvaním rozličných uprázdnených miest v štátnej službe; do tohoto okamženia tento spisok bol každému tajnosťou, no tajnosti sú teraz priezračné, ako sklo; Ararátov už nemôže utajiť, že chránil tento spisok na tie prípady, keď bolo treba ustanoviť známych jemu darmožrútov a tým zavďačiť sa ľuďom, ktorí mohli byť zas jemu užitoční...

Obrazy zo života Ararátova, takto prechodiace, raz rýchle kmitly sa, raz postávaly a ešte jasnejšie osvetlily sa. Tak najmä dlho držaly sa a zjavne vystupovaly tie prípady, keď on ukazoval svoje patriotické city, hovoril o svojej oddanosti záujmom otčiny. Všetko prenikajúce svetlo lúčov, odkrývajúce opak citov a myšlienok, ukazovalo, že Ararátov i tu práve tak luhal a tváril sa. V opravdovosti on oddaný bol len vlastným záujmom a zaujatý výlučne samým sebou. Jeho egoism nedopúšťal ani myšlienky stiesňať sa nejakým sväzkom, trebárs sväzkom s otčinou. Sostavujúc projekty k prospechu otčiny, on súčasne vždy myslel na to, aby už skorej bol máj, aby si mohol vziať dovolenie, nabrať sviežich síl niekde v Karlových Varoch, odísť potom do Paríža a tam, ukazujúc prísnoustarostenú tvár pri potkaní sa so svojimi rodákmi, — ukradky, potajomne požívať materiálne plody civilisácie, potom mrzute spomínať nevyhnutnosť vrátiť sa do otčiny a znova oddať sa vymýšľaniu projektov k jej prospechu...

No akékoľvek zjavovaly by sa obrazy a scény, kamkoľvek prenikaly by lúče svetla v minulosti Ararátova, on všade ukazoval sa nie tým, akým chcel by on, aby ho videli; všade objavovalo sa len pečovanie o seba samého, malichernosti, vysokomyseľnosť, egoism a pretvárka — a prostred všetkého toho ani jednoho iskrenného pohybu, ani jednej vrelej srdečnej črty.

VI.

— Áno, ani jednoho iskrenného pohybu, ani jednej vrelej srdečnej črty! zjavne ozvalo sa v ušach Ararátova. On znova slyšal rovnomerný hlas, ktorý bol umlknul na istý čas.

— Pýcha i sebaklam prevrátily tebe hlavu, pokračoval hlas; — oslepený drobným, ľahko prichodivším úspechom, ty razom podňal si hlavu. Podvod a pretvárka pomohly tebe v tvojich vypínavých cieľoch, no ty márne staral si sa o svet; ani jedno ani druhé nemalo očakávaných výsledkov: nikto temer nebol oklamaný. Tí samí, na prostotu a dôverčivosť ktorých ty tak namysleno si počítal, ktorí trpelivo znášali tvoje naduto-drzé držanie sa a uhybovali sa pred tebou, — poňali ťa skorej než iní; jedni prv, iní niečo pozdejšie, no všetkým rovnako stala sa známou surovosť tvojho

srdca, kamenná lahostajnosť ku všetkému, čo nie si ty, nie tvoj osobný záujem. V tom samom čase, keď omámený domnelou svojou veľkosťou, ty nedopúšťal si myšlienky o svojej neomylnosti, teba rozberali po kostočkách, tešili sa nad tvojou vysokomyseľnosťou, založenou — ako hovorili — na niekoľkých stách číslach spotrebovaného papieru, ktoré, ako čosi mrtvé, vyšlé zo suchého, vypočítavého modzgu a bez účasti srdca, skorej hatily dielo, než dávaly mu život. Jediné, čo zanechal si ľuďom, to je tvoja mienka o nich ako o *nástrojoch*; ty nezameškal si stať sa pre nich tým samým *nástrojom*, — a od toho okamženia prestal si jestvovať pre nich, ako prestane jestvovať pre ľudí všetko, čo nie je sviazano s nimi živým všečlovečenským životom...

Pred niekoľkými minútami ty žaloval si sa na ľudí, obviňoval si ich z nevďačnosti, z chladnej lahostajnosti. Nebolo by pravidelnejšie uznať, pokoriac pýchu, že tu nie ľudia, ale ty sám vo všetkom si jediným vinníkom: i v tej horkosti neuspokojeného citu, i v otupnosti osamotenia, s ktorou tak tuho borí sa tvoja vysokomyseľnosť — ešte i v tom, že dnes, v tento večer, keď od posledného bedára do prvého boháča, keď od povaly a pivníc do zlátených palácov všetko viac alebo menej raduje sa, všetkých viac alebo menej spojuje rodinný cit a srdce viac alebo menej je zmäkčené láskou, keď v nich hovorí teraz najlepšie, čo jest v nich, — ty, napriek vysokému svojmu postaveniu i bohatstvu, ako odvrhnutý trávíš osamelý tento večer, a srdce tvoje, miesto radosti, je plné otupnosti a horkosti...

Či je to nie narážka na to, že ty sklamal si sa v tom, čomu si sa oddal, čoho domáhal si sa tak dychtive; že v živote človeka jest ešte niečo, čo si ty prezrel, vlastne čo samo odvrátilo sa od teba, nenajdúc si miesta v tvojom srdci, preplnenom — ešte za mlady a nad mieru — ctižiadosťou a pýchou...

Hľa, trebárs dnes, keď prišla tá žena vrátiť ti peniaze, či našlo sa v tebe niečo okrem nadutého, pohŕdavého udivenia?... Nech prebudí sa v tebe v tom okamžení cit opravdovej útrpnosti alebo milosrdenstva — trebárs preblesk jednoho z týchto citov — už toto málo značilo by viac od všetkých tvojich chvastavých obetí. No ani tak málo nenašlo sa u teba... Ty ponáhľal si sa oddať jej peniaze; no oddeľ pravdu od nepravdy, to, čo je, od toho, čo zdá sa byť, — v tom, že si sa tak ponáhľal, nie útrpnosť bola, nie! Ty chcel si sa len skorej zbaviť tej nešťastnej, urážajúcej svojou podobou tvoj zjemnený vkus, zdajúcej sa nepotrebnou škvrnou prostred rozkoše tvojho domu... Naduto, ako na prach pod nohami, hľadel si na biednu, hladnú stvoru, keď medzitým ten prach, tá samá žena, ktorá stála pred tebou v úzkosťach, s trasúcim sa srdcom, so slzami v očiach, pohnutá do hlbiny duše, nesmejúca ani vypovedať celkom svoju vďaku, mocou týchto samých citov, bola ako človek nesmierne vyššie teba pred tvárou pravdy, pre ktorú niet zemských malicherných rozdielov.

VII.

Ararátov kŕčovite strhnul sa a celý bľadý rýchle podňal sa s miesta. Podobal sa človeku, ktorý neočakávane padnul do vody a tiež tak neočakávane z nej sa vynoril; no to trvalo nie dlho; vzpriamil sa, obzrel dovôkola a celkom prišiel k sebe, keď videl, že všetko bolo na svojom mieste a v obyčajnom poriadku.

Prešiel sa niekoľko ráz po izbe, utierajúc ši šatkou mokré čelo a potriasajúc hlavou, ako by chcel odohnať dotieravú muchu, a mašinálne pristúpiac k oknu, odhrnul portieru.

Ulica už temer stíchla; horely len obyčajné lampy; zriedka prešiel izvozčík alebo koč; na dvoch miestach trblietaly sa ešte dohárajúce stromčeky.

Tíšina ulice prešla, tak sa videlo, i na Ararátova. Prešiel sa ešte raz alebo dva razy, vstúpil do oblekárne, zazvonil komorníkovi, dal sa sobliecť, neztratiac, ako obyčajne, ani slova — a ľahnul si do postele.

A predsa dlho nemohol zasnúť; ľahnul si na jeden bok, prevaľoval sa na druhý, položil sa na chrbát, — nič nepomáhalo. Nepamätal, že niekdy bolo by sa dialo s ním niečo podobné. Niekoľko ráz usiloval sa priviesť si na pamäť večeru v klube i tú hnusnú zákusku, — no hneď zapúdil takú myšlienku, ako nesmyselnú, a prechodil k druhým spomienkam... Konečne prišly driemoty, prevalil sa akosi kamsi a zasnul.

Ráno Ararátov sedel v obyčajnú hodinu v kabinete a len čo vypil čaj, vošiel k nemu jeho domášny lekár.

Lekár tento, známy psychiater, bol malinký chudorľavý človek s veľkou, vzrastu nezodpovedajúcou hlavou a s tvárou východného výrazu, s živým, bystrým, prenikavým pohľadom; bolo tiež čosi ostrého, sarkastického v jeho tenkých pohyblivých perách.

— Ako ste ráčili odpočívať, vaše prevoschoditeľstvo? pýtal sa, sadajúc na ukázané mu kreslo.

— Zle, doktor, veľmi zle... temer nič som nespal.

— Boli ste unavení včera?

— Práve nie!

— Doktor skúmavo pozrel na hodnostára, vzal mu ruku a začal hmatať puls.

— Áno, nie je celkom pravidelný... prehovoril ukradky a od boku prešiel očami po tvári hodnostára, — neboli ste včera niečim znepokojení?... Možno, nepríjemnosť nejaká?

Ararátov vypriamil sa, črty jeho dostaly prísny výraz.

— Nepríjemnosť!... Hm?... Aká nepríjemnosť?... Čím by mohli mňa znepokojiť?

Doktorove oči zľahka prižmúrily sa; tenkými jeho perami prebehnul ledva patrný úsmev.

— Ja myslím, hovoril ďalej Ararátov, vina všetka je v tom, že včera, proti svojej obyčaji, večeral som v klube... k zákuske dali čosi z rybích jatier s vyprážaným cesnakom, a ja bol som ne-

opatrný to ochutnať... doložil, tiež skúmavo, trebárs s menšou istotou a akoby mimochodom, pozrúc na doktora.

No doktor prihnul sa už k stolu a čosi napochytre prepísal. Potom vstal, poklonil sa a vyšiel.

Sadajúc do koča, doktor prebehnul pohľadom okná na dome Ararátova, potriasol hlavou, akoby v potvrdenie tomu, o čom dávno nepochyboval, a prehovoril s úsmevom: — „Nie, ten má chorobu, ktorú nevyliečiš nijakými medikamentami... Nevyliečiteľný!!“ zakľúčil doktor, rozkážuc kočišovi poháňať k druhému, bezpečnejšiemu pacientovi.

Siroty.

Do mesta išla drahá mať
pre dvoje sirôt zarábať,
prikúpiť chleba, múky, strovy,
na Štedrý večer hrnec nový, —
a mnoho ešte na stôl treba
pre hosťa, dnes čo príde s neba.

»Keď malý Ježiš príde k nám,
ja jemu zlatý orech dám.«
»»Ja zase pekne budem spievať
a jeho rúčky v mojich zhrievať,
a poviem, aby prenocoval
a mamu v plači potešoval.««

Tak pradú deti nežný sen,
necíťac žitia horký blen.
Pod chladnou pecou utúlené
— ich drobné rúčky zmeravené —
na dary myslia Ježiškove:
na krásny stromček, šaty nové...

Noc začne stíny rozpriadať,
a nejde, nejde dobrá mať.
»Poď, Janko, poďme proti mame,
do mesta cestu dobre známe.«
Za ruku pojmúc sestra brata,
zatvára biednej chaty vráta.

Po snahu brodia dedinou
a zahnú bokom pešinou.
»Veď neplač, Janko, stretneme ju;
bež, nôžky sa ti rozohrejú;
aj mama bude nahnevaná,
ak tvár ti má byť vyplakaná.«

»Nevládzem!« — Deti zasadly
a v chvíli sňahom zapadly.
Sen objal ich a sestra brata;
hľa, vidia: v žiari rodná chata —
mať na stôl stromček postavila
a Štedrý večer pristrojila...

Hvizd víchra zrazu zamĺkol,
blesk strelou s neba slietol dol':
vzal anjel dietky v nebies stány,
kde pre ne stromček prichystaný.
Od viesky tiahnu zvonov hlasy:
už vyšla hviezda dobra, krásy. —

Somolický.

Turčianske, čiže Štubnianske Teplice.*)

Napísal *Pavel Križko.*

Keď hospoda pre svadobných hostí bola obstaraná, staral sa palatín i o dobrú hudbu, a z jeho rozkazu dňa 25. mája Ladislav Révay poprosil Kremnicu, aby poslala hneď zajtrajšieho dňa do Teplíc regál (bassu) a troch alebo štyroch žiakov, ktorí spievali by na sviatky turíčne. I regál i žiakov mali vyzkúsiť palatínovi hudebníci, vyslaní k tomu cieľu do Kremnice [1]). Kremnica vyhovela i tejto žiadosti a palatín vzal 27. mája, teda v turíčnu slávnosť, so sebou nielen svojich, ale i kremnických hudcov do Kláštora pod Zniovom, aby tam hrali pri slávnostných službách božích [2]).

Medzitým Thuránsky čakal túžobne, a keď hneď nedochodily, i duril kroz Landmanna do kuchyne potrebné veci, bojac sa, že nebudú môcť porobiť „pastety“ a iné „oku lahodiace potravné veci“ [3]). Kremnici Esterházy 29. mája osobitným listom oznámil svadbu, ktorá mala sa sláviť 3. júna v Štubnianskych Teplicach, a prosil, aby bola osobitnými poslami pri svadbe tiež zastúpená [4]), lebo chcel a žiadal, aby stala sa svadba ním ustrojená čím slávnostnejšou. No súčasne s týmto pozvaním dostal kremnický rychtár i od Thuránskeho list, v ňomž ho veľmi prosil, aby obstaral pre svadobníkov šesť tuctov cínových mís a práve toľko takých tanierov, sľubujúc, že ich po svadbe poriadne prinavráti a ak niektorý kus ztratil by sa z nich, že ten dvojito zaplatí [5]). Avšak toľké množstvo cínového

*) Pokračovanie z predošlého ročníka.

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 78.

[2]) Tamže: II, 13, 1, 87.

[3]) Tamže: Landmann píše dňa 28. mája, že: „Herr Turanszki wortet mit Verlangen. Dann es zur Verbrauchung der Pasteten vnbt andern Schau essen soll sein.“

[4]) Tamže: II, 13, 1, 73.

[5]) Tamže: II, 13, 1, 74.

riadu nebolo len tak ľahko sohnať i v samej Kremnici, a či vôbec našlo sa, o tom niet istej zprávy, len to vídať, že krátko pred svadbou nebolo ho tam, lebo Thuránsky duril Landmanna a tento veľmi prosil kremnického rychtára ešte 1. júna o ten cínový riad, ktorý mal krášliť palatínovu hostinu [1]).

Pri tejto príležitosti Landmann oznámil, že banskomestskí vyslanci boli 31. mája v Štubnianskych Teplicach u palatína na výsluchu a že prídu 1. júna do Kremnice. Možno, že i títo boli by si obzreli palatínom usporiadanú svadbu a zábavy, keby bolo bývalo kde aspoň prenocovať; avšak Štubnianske Teplice a okolité obce boly už tak preplnené, že ešte 31. mája tesári stavali dočasné byty a stany drevené, ako i osobitné lešenie pre hudcov. Ba i na červenej teplici maly byť tri obloky urobené [2]).

Starý gróf Illésházy chcel silou-mocou zaujať kremnický panský dom v Háji, v ktorom býval kúpeľný hosť Peiniger, jehož Kremnica na žiaden spôsob a nikomu k vôli vyhnať ztadiaľ dať nechcela, a ešte čakali i grófa Homonnaya s jeho celým sprievodom na svadbu.

Sám palatín videl a uznal tieseň, v akej Kremnica a jej poddaní nachodili sa pre neho a jeho hostí, a preto naložil slúžnodvorskému Jánovi Burianovi, aby k dovážaniu budišskej kyslej vody a iným ručným prácam neboli upotrebení kremnickí, lež iných pánov poddaní [3]).

Že palatínom usporiadaná a práve v trojičnú nedeľu odbavovaná svadba vypadla po toľkých prípravách veľkolepo a s ňou spojené radovanky a slávnosti že nezostaly iba na jeden deň obmedzené, tuším, netreba ani odôvodňovať. No bola to istotne prvá taká slávnosť, akej staly sa do tých čias svedkami Štubnianske Teplice, vzdor tomu, že už od viac storočí jestvovaly, a okolitý ľud istotne za dlhý čas potom spomínal a rozprával, čo všetko videl na palatinálskej svadbe. —

Po svadbe ešte viac veľmožov zostalo s palatínom v Štubnianskych Teplicach, a tento usiloval sa dľa najlepšej možnosti nielen uhostiť, lež i zabaviť svojich hostí a priateľov. Sotva oddýchli si teda po svadobných slávnosťach, hneď usporiadal výlet do Kremnice. O tomto svojom úmysle upovedomil 18. júna listovne kremnického rychtára a prosil ho o príhodný byt pre seba a svoj sprievod [4]). Toho istého dňa Thuránsky oznámil palatínov úmysel i Landmannovi a požiadal o záprah, totiž o šesť koní pre palatínove kuchynské čiže potravné, o šesť koní pre vínne vozy a o šesť koní sťa záprah do palatínovho voza, ktoré maly ísť do Kremnice s potravnými vozmi už nasledujúceho dňa a s palatínom samým na tretí deň, totiž 20. júna [5]), a Landmann, nemeškajúc, poslal to isté písmo kremnickému rychtárovi, žiadajúc, aby pre palatínov voz bolo

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 90.
[2]) Tamže: II, 13, 1, 89.
[3]) Tamže.
[4]) Tamže: II, 13, 1, 67.
[5]) Tamže: II, 13, 1, 67.

poslano 6 koní z Konošova, poneváč turčianski poddaní sú beztoho až nad mieru obťažení inými bremenami [1]).

Pre Kremnicu bola síce palatínova návšteva nemalým vyznačením, no zapríčinila jej i veľmi mnoho starostí. A najväčším zlom bolo, že palatín vyslal Koromzaya len o deň popredku do Kremnice, aby tam pripravil potrebné byty. Spolu s palatínom šlo okrem jeho jazdcov i viac paní, k tomu z veľmožov oba Forgáčovci, Štefan Nyáry, V. Haller a Franko Vesselényi, ako i manželka Mikuláša Forgáča, a každý z nich žiadal pre seba poriadnu hospodu; len panie maly bývať s palatínom v jednom dome a jazdci mali byť ubytovaní v hostincoch [2]). Samému Thuránskemu od mnohých starostí točila sa hlava, tak že i svoj list, poslaný s vozmi Koromzayom, datoval chybne 20. miesto 19. júna: koľkú že museli znášať teda starosť a podstúpiť prácu kremnickí páni, kým pre toľkých veľmožov vykonali poriadne byty od kremnického meštianstva. No minulo sa i to; palatín a jeho sprievod prišli, obzreli si Kremnicu a zabavili sa v nej nie príliš dlho, iba totiž do druhého dňa, a vrátili sa zase do Štubnianskych Teplíc. I tu po kremnickom výlete dlho nebavili sa, lebo už 25. júna palatín ďakoval Kremnici za pohostinstvo, zažité od nej v Teplicach, chváľac ich teplé vody, ktoré mu dobre poslúžily, i oznámil jej, že chtiac chrániť tieto od takých prechmatov, akým bol zčiastky i sám očitým svedkom, vzal Štubnianske Teplice pod svoju osobnú ochranu, poručivší Vesselényimu, Ladislavovi Révayovi a turčianskej župe, aby v jeho neprítomnosti nad ich bezpečnosťou prísne bdeli a všetkých previnilcov proti kúpeľom aby bez ohľadov a milosrdenstva trestali [3]). Dvoma dňami prv, než tento poďakovací list, vystavil palatín gróf Mikuláš Esterházy osobitnú ochrannú listinu pod palatinálskou pečaťou a poslal ju spolu so spomenutým listom Kremnici [4]).

Po odchode palatínovom neostaly ovšem Štubnianske Teplice prázdne a ich domy pusté, lebo hneď v zápätí zaujali ich iní hostia, odmieňajúc bezprestajne jeden druhého. Ešte v pozdnej jaseni, totiž 9. decembra tohože roku nachodili sa tam sťa hostia manželka Kašpara Szunyogha, manželka Franka Révaya, Kašpar Horváth a iní, ba očakávali v krátkom čase i brata poľského kráľa, ktorý mal prísť tiež k vôli kúpaniu.

Lež málo chybovalo, že títo razom nerozišli sa a nerozniesli veľmi planý chýr, ktorý pre Štubnianske Teplice mohol sa stať osudným. Veľký kúpeľ čiže panská teplica totiž razom počala sa tratiť a jej voda upadla vzdor tomu, že Fiebinger všetko možné urobil, aby odvrátil hroziace nebezpečenstvo, v toľkej miere, že viac nebolo možno v nej sa kúpať. Ani miesto zhnitého v náhlosti novourobený srub, ani to, že dal ju koľko len možno hlboko vykopať a vyčistiť a okolo srubu hlinou čím najlepšie vybiť, nepomáhalo,

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 91.
[2]) Tamže: II, 13, 1, 68.
[3]) Tamže: II, 13, 1, 77.
[4]) Tamže: II, 13, 1, 80.

lebo sotva za 5—6 dní bolo v tejto teplici vody, potom ztratila sa razom zase celkom [1]). Vo svojej úzkosti prosil Fiebinger, aby Kremnica poslala bezodkladne svojho tesárskeho majstra, a len tomuto podarilo sa uviesť teplé prúdy nazpät do panského kúpeľa. On totiž celkom správne súdil, že podzemné prúdy na niektorom mimo srubu ležiacom mieste prežraly sa a preto dal kopať von z teplickej ohrady. Tu pred samými dvermi našiel vskutku mohutné žriedlo, a najdúc ho, zahádzal potom kamením a dal čím najlepšie vybiť hlinou, čím ho úplne zahatil a tým samým, vyčistiac poznovu spodok v teplici, narazil teplé prúdy na ich predošlé miesto [2]).

(Pokračovanie.)

1890—1891.

Polnočná scéna.

Od

Svetozára Hurbana Vajanského.

Pred palácom Vlkolaka. Utešená zahrada s lampionami, pohovkami. Tichá hudba hrá. *Zakliata kňažna* na pohovke, medzi kvetami. Kadidlo dymí u jej nôh. Otroci nad jej hlavou vejú pávovým vejárom. Šesť služobných Víl okolo, malebne gruppovaných.

Prvá Víla.

Čo ti len oko zazrie, všetko tvoje,
čo zažiadaš si — už sa mihom splní,
máš jedál sladkých milú polahodu,
vo víne roztopenú perlu piješ,
zvuk hudby nevidomej blaží sluchy,
nebeská vôňa z kadidiel ti veje,
máš zlato, drahokamov celú horu,
a predsa smútiš, jako biedna vdova.

Druhá.

Máš verné družky — slúžky, ony rady
by zahnať každý chmárik s tvojho čela,
hrou bavia ťa a tancom potešujú,
tvoj pokyn je nám rozkazom a slasťou!

Tretia.

Tak prikázal nám Vlkolak, náš vládca,
náš prísny vládca, otrok tvoj a sluha.

---

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 92.
[2]) Tamže: II, 13, 1, 93.

Štvrtá.

On otrokom len stal sa svojou láskou,
on vzýva ťa jak bohyňu a nyje,
že odvraciaš od neho biele líce!

Kňažna.

(Opre sa na ruku, ležiac.)

Ó, ťažký osud! Čo mi platí krása,
blesk paláca a hodváb zlatohlavý!
Ja otrokyňou som a vaša služba
len otroctvom a ponížením páchne.
Jak sladko bolo v jasnom dome otca,
vo vlasti mojej krásnej, utešenej,
u matky mojej, v kŕdli voľných družiek!
Tu Vlkolak ma zazrel, keď na lúke
som s nimi hrala sa na loptu: naši
junáci išli v boj, bo Ježibaba
voj poslala na kráľa, otca môjho.
Nik nebol, čo by chránil slabú devu.
Vlkolak skočil medzi chasu, jako
sup divý razom medzi holubätá —
rozpŕchly s krikom sa tie moje družky,
mňa schvátil, niesol jako biednu korysť,
do voza hodil, šiarkan tiahal povoz,
a s vetrom vletela som v túto ríšu,
kde márne slzy roním, márne vädnem!

Piata.

Nač plakať — slzy neodomknú zámku,
čo zatvorila tvoju vôľu voľnú...
Kraj zakliaty ťa sviera; čo raz chytil,
už nikdy z krážu svojho nevypustí.
Preč slzy, ony kazia barvu líca,
preč slzy, ony hubia dušu mladú!

Šiesta.

Ó, kňažna, smier sa, milá, s divnou suďbou,
daj ruku mäkkú v dlane Vlkolaka,
on chce len tvoje šťastie, tvoju lásku.

Kňažna.

Mne strašný vlkolak, krev stydne v žilách,
keď k lôžku mojemu sa kradmo blíži;
keď čujem jeho láskyplné slová,
zimnicou zachvejú sa moje údy
a úzkosť desná prse moje sovre.

Šiesta.

No ľúbi ťa — a láska všetko zdolie...

Kňažna.

On žiada, ľúbiť môže iba človek.

Piata.

No zahrnul ťa bohatstvom a bleskom.

Kňažna.

Ja chudobná som v daždi drahokamov.

Štvrtá.

No mocný je, hnev jeho hrozný, kňažna!

Kňažna.

Jak láska, i hnev jeho sa mi hnusí.

Tretia.

No život sladký, nač ho plačom mariť?

Kňažna.

Smrť sladká je, no horký život v rabstve!

Druhá.

My ľúbime ťa, krásna si a dobrá.

Kňažna.

Otrokýň láska nenávisti rovná.

Prvá.

Ó, ticho, družky, poodíďme trochu,
on blíži sa, už čujem ťažké kroky.
Nezahub družky, kňažna — smilovanie!
(Poodídu.)

Vlkolak.

(Vo vlčej koži, brada divoká, huňatá čapica.)

Kňažna.

(Zakryje si tvár oboma rukama.)

Vlkolak.

Ó kráľovna, ó zázračná a veľká!
Ty krásna si jak slnko, vonná, svieža,
jak rudý púčok ruže stolistovej,
ty poklad všehomíra najvzácnejší,
ty perla jasná z mora hlbokého!
(Kľaká.)
Tu korím sa ti v úžase a bázni,
prach ľúbam, po ňomž išla tvoja noha,
vzduch, čo ťa okružuje, mení sa mi
na sladké víno, opojné a silné!

Kňažna.
(Odvracia sa.)

Vzduch, čo ťa okružuje, netvor lstivý,
na otravu sa mení, hnusnú, silnú, —
dych zastavuje, dušu jedom plní!

Víly.
(Žiaľno.)

Ó, beda nám, keď hnevom rozpáli sa —
nám všetkým hrozí kára neslýchaná!

Vlkolak.

Ó, kňažna — slastí všetkých obsah razom
ti poskytnem, a všetkých túžob tajných
dám štedré vyplnenie! Všetko dám ti,
čo na zemi a nebi, v raji, v ríšach
nesmrtných duchov drahé je a vzácne!
Dám lásky nekonečnej omámenie,
dám pohľad v taje ľudských sŕdc a duší,
dám vládu nad mocnými, slávu sveta,
chvíľ bezstarostných nekonečnú stuhu,
nesmrtnosť, blaho, vedenie; i hĺbku
otvorím očiam, jakú žiaden človek
smrteľný zrakom nevidel, dám seba!

Kňažna.

To všetko málo! Ani prstom nehnem,
to všetko nevážim si ani jako
pazderie, vrabec čo na hniezdo nesie.

Vlkolak.

Nuž povedz sama, za čím tvoja duša
roztúžila sa, čo ti skytnúť treba,
bys' objala ma, jako muža svojho?

Kňažna.

Dar máš, daj mi ho, žehnať budem večne,
nie už len moc, i veľkosť Vlkolaka...

Vlkolak.

Nuž hovor, krásna!

Kňažna.

Svobodu daj deve,
čos' kradmou rukou vzal, to navráť zase!

Víly.

Ó beda, beda — niet už pre nás spásy!

Vlkolak.

Tak! Vzdor a tvrdosť ešte býva v hlave,
za ktorú dal bych celé šíre svety!
Ha! Nevďak, vzdory, pyšné pohŕdanie!
Ver, búri sa už hnev i ľúta myseľ
o strašných trestoch húta! Asnáď nádej
ťa klamná šudí? Never, never, krásna!
U brány parku môjho dvanásťhlavý
stráž drží šiarkan, večne, neunavne!
Šesť hláv i v noci bdie, keď šesť hláv drieme,
a v každej hlave blýska tristo očí,
letáčik-vtáčik nepreletí parkan,
bez toho, žeby šiarkan nevidel ho.
Už bliži hodina sa, ktorá zlomí
na veky trpelivosť Vlkolaka!

Kňažna.

Mne smiešna tvoja veľká trpelivosť,
nuž preč s ňou! Čo chceš? Načo plané hrozby!

Prvá Víla.

Ó, milá, počuj, nikdy podaromne
nehrozil Vlkolak, on všetko splní,
moc jeho úžasná a tvrdá myseľ.

Druhá.

Hľa, jako blýska sa tvoj palác zlatý,
čarovná vôňa z hájov našich veje!

Tretia.

Buď mäkká, nehub verné svoje družky!

Štvrtá.

Daj ruku, on sa razom dobrým stane,
a na rukách ťa bude nosiť, krásna.

Piata.

My s tebou zahynieme, smilovanie!

Šiesta.

Veď múdrosť velí osudu sa poddať,
keď zmeniť nemôže ho slabá ruka.

Kňažna.

Môj osud najhorší čo môže značiť?
Smrť? Rada pôjdem do jej lona, rada,
keď pred objatím netvora ma skryje!

Šiesta.

Nie smrť, lež večné, trápne umieranie,
bez konca muka, väzenie ťa čaká.

Vlkolak.

A pred tým vezmem silou, čo mi bráni
tá tvrdá krásna hlava!
(Rúti sa ku nej, Víly ju zastávajú.)

Víly.

Ó, smilovanie! Ona ešte váha!
daj času! Milosť, milosť kňažne našej!

Kňažna.
(Vyskočí a hľadí do diaľky.)

Čo vidím? Junák v lesklej zbroji koňmo...
a za ním družina — ó, slávna chvíľa!
Už priskákal, už s koňa skočil — paloš
už ťahá z pošvy! Šiarkan ohňom srší
a sápe sa a krúti strašným chvostom.
Rúb, tvrdý paloš! Hlava dolu letí,
už druhá, tretia! (Kľakne.) Boh buď na pomoci;
archanjel, zakry štítom svojím zlatým,

ó, zakry junáka pred ohňom dračím!
Ha! Drak sa spína, šupinatým hrdlom
objíma juna... Vymkol sa mu... hlava
zas padá, zase! Ramä jeho slabne,
ó, vzmuž sa! Ešte námaha a šiarkan
ozrutným telom na zem čiernu padá,
krev čierna kúri sa jak dym a para!

Popelvár.
(S holým mečom, za ním branná družina.)

Kde kňažna! Živá? Kde jej tyrann hrdý,
nech meč môj nasýti sa jeho krvou!

Vlkolak.
(Odhodí kožu, bradu i čiapku, premení sa na mladého, driečneho princa.)

Princ.

Ó, vrelá vďaka, víťazu náš jasný,
tvoj meč i moju kliatbu preťal mužne.
Mňa Černomor sem zaklial, abych zúril
a hubil krásu, ľudí moril, súžil,
sám jako šiarkan strážil kroky moje
a zakoval ma v hrozné rabstvo! Vďaka!
tvoj paloš preťal väzby moje ťažké.
(Ku kňažne.)
Nuž odpusť, krásna — svobodná si zase!
(Ona mu podá ruku, ktorú on celuje.)

Popelvár.
(Bije 12 hodín. — Bengál.)

Drak tyrannie v čiernej krvi leží,
nad nami lúče svobody sa trasú
a blažia duše spasným mihotaním!
Chvíľ šťastných nech sa počnú chorovody,
nech v zabudnutie nerest večné klesne,
rab každý strasie puto zhrdzavené!
Nech s rokom novým nové skutky zkrsnú,
jak hviezdy na oblohe v nočnej chvíli;
nech malátnosť sa ztratí, zúfanlivosť
nech s mrtvým šiarkanom je pochovaná!
Svár znemie, bratská láska zahovorí,
a s novým rokom nové deje zkrsnú,
jak dúha jasné, smelé, ligotavé!
Či krvou, bojom stoletie sa skonči,
či kryté palmou mieru, spokojnosti,
nech len sa skráti cesta nebezpečná,

ku ľudstva jasným, večným ideálom!
Nech národ tichý, skromný Popelvára
už dočká sa raz, ktorý jasnou zbrojou
mier slávny kúpi pre svoj drahý národ!

Listy z Čiech.

VI.

V Prahe dňa 20. decembra 1890.

Repertoár českého divadla rozšíril sa dvoma kusmi, z ktorých jeden celkom, druhý z veľkej časti hlási sa k realistickému smeru. Šimáčkov ‚Svět malých lidí‘ je rad obrazov (tak i spisovateľ zovie svoje drama) zo života fabrických robotníkov. Kus vyrástol z novelly, pred nedávnom vydanej, a epický ráz mu zostal. No autor bystrýma očima, s hlbokou dušou a teplým srdcom pozeral na strasť i slasť štvrtého stavu, a osvedčil sa ako dramatik povolaný. Pravda — limonáda a ‚cukrkandl‘ to nenie, čo vidíme na javisku: temné ľudské vášne a náruživosti, hučiace ani ten oheň pod kotlami, čo ich vykurujú začiernení robotníci, mravná bieda zanedbanej čeliadky, pustnúcej v spoločných nocľažných kasárňach; ale čujeme i zdravé, dobré jádro pod belasou blúzou a slová čistého citu a rodinného šťastia, aké tvrdo nájsť v salónoch ‚lepšej spoločnosti‘. Čo i vyznať prichodí, že ‚Svět malých lidí‘ by sa nezaobišiel bez výtečnej pomoci režiséra i dekorácií a výpravných prostriedkov, predsa stojíme pod mocným účinkom zrelej myšlienky a vážneho umenia. Tiež druhý kus, Šubrtovo drama ‚Velkostatkář‘, ukazujúce ideálneho národovca nedávnych liet, ktorý za myšlienku žertvuje imanie, rodinu, pohodlie života a konečne život sám, je najmä v prvých dvoch aktoch znamenitá práca. Dramatická pravdivosť a účinnosť scén, takmer útokom ženúcich na diváka, ukazujú na dlhoročnú divadelnú rutínu: vidno, pán direktor je i usilovným a umným pozorovateľom v ústave, ktorý vedie. Len že túžba za effektom, akým chcel zavŕšiť kus, zaviedla autora: charakterný muž, ktorý znesie licitáciu svojho majetku, odchod rodiny, osamelosť — miesto aby začal život nový a skutkom ukázal, koľko uvládze, zo strachu, žeby ho mohli vysmievať pre úpadok jeho imania, berie si život. Škoda byť peknej prvej časti!

Spor o realismus v umení neumíka. Hovoria povolaní i nepovolaní, a padlo už i niekoľko veľmi negalantných slov. Nestranný pozorovateľ nemôže pochybovať o tom, že ako vždy a všade, tak i tu realismus vybojuje si svoje dobré právo. Keď 1836 v Čechách Mácha počal hovoriť slovom Byronovým, kritika spravila z neho karrikatúru a nevlastenca; keď koncom rokov päťdesiatych Neruda a Hálek prišli s modernou romantikou, kritika kríkala na nich ako na cudzincov. Teraz vec sa opätuje: prišiel nový smer do poesie,

oprávnený vedľa všetkých ostatných a s positívnym zdarom veľadený vo všetkých literatúrach, a časť kritiky zas volá na ratu, rozpráva o barbarstve, cudzotárstve atď. Čudno len, že to zväčša robia takí, ktorí na pr. odsudzovateľom Máchovým alebo Hálkovým nevedeli nájsť mena. Tak sa časy menia! —

Móda a vkus terajšieho obecenstva, zdobiť belletriu obrázkami, veľmi sa šíri. Nielen vianočná literatúra pre mládež, i vážnejšie trudy, staršie-novšie, vychodia s illustráciami. Boženy Němcovej ‚Babička' a ‚Pohorská vesnice', ‚Básně' Jablonského, ‚Večerní písně' Hálkove opäť a opäť sa doplňajú obrázkami, a obrázky sú podstatnou časťou i takých knižiek, ako je najnovšia práca Svatopluka Čecha: ‚Pestré cesty po Čechách'. Rafinovaná kníhkupecká reklama nielen týždne pred zjavením sa prvého sošitu tohoto spisu vedela napínať zvedavé obecenstvo, lež i v knižke samej podarilo sa jej, čo posiaľ žiadnemu: básnik robí nakladateľovi reklamu *sám*. Ostatne ‚Pestré cesty' sú čítanie veľmi vtipné, a literárna i spoločenská ich satira, hoc dosť nevinná a opatrná, je Čechovou uznanou specialitou; osobný tón všetkých svojich fingovaných spolupracovníkov, ako ich podáva titul knižky, básnik utriafa znamenite. Je iste významné pre literárne pomery pražské, že najobdarenejší belletrist český nemôže sa tu zakoreniť: s novým rokom Svatopluk Čech odchodí z hlavného mesta na vidiek.

Inak belletria v posledné časy nemá veľa pozoruhodného. Sobrané spisy Jiráskove, posiaľ päť sväzkov, obsahujú historické novelly a romány, známe už z časopisov; novšie populárne novelly Václava Kosmáka, moravského belletristu, ktorého zemkovia jeho radi prirovnávali k Turgénevu, už nemajú sviežosti a sily prvých jeho prác; a mladší dii minorum gentium posiaľ sa nepreukazujú. Jedno z najvážnejších diel novšej českej belletrie je Herrmannovo štyrsväzkové ‚líčení z pražského života': ‚U snědeného krámu'. Je to román malého kupca v ztratenej ulici, usilovného, statočného, no nezkúseného človeka, ktorý dal sa chytiť vypočítavej vdove po malom úradníkovi, a ako muž jej necitnej, neľúbiacej ho dcéry smutne skončil život. Podrobná odborná znalosť kupeckých útrap, vynikajúci dar pozorovateľský a znamenitý rozprávací talent sú prednosťou tohoto diela. Ticho, objektívne Herrmann prikladá fakt k faktu, do drobnuškých, skrytých záhybov rozoberá všetky hnutia duše, a z jeho osôb, pravdivých i živých ako život sám, vyrastá potriasajúca tragika skutočnosti. Blahoželáme novellistike českej k tejto práci: nejedna jej časť je písaná perom dickensovským.

Ako by si z denného svetla, z ostrého vzduchu, s tvrdej dlažby ulice vošiel do vykúreného salónu, s kópiami klassických obrazov po stenách, s ľuďmi duchaplne hovoriacimi a jeden druhému sa čudujúcimi, keď po ‚Snědenom kráme' otvoríš na pr. novú sbierku veršov Vrchlického: ‚Fresky a gobeliny'. Nebukadnezar a Sardanapal, Hermes a Danaidy, Kolosseum a Montsalvač, Amor a Psyche, Ginevra i Attila sú motívy, ku ktorým rád vracia sa básnik. Jeho veľký talent neľúbi prítomnosť a jej drsné zápasy. Stará látka antická, stredoveký mytus, visionárske výjavy zo života umelcov

a slávnych osôb, všetko, o čom možno dočítať sa z báje, kroniky, historie, priťahuje jeho žiarivé, prorokujúce, záhady metafysické lúštiť sa siliace pero. V takom polomrku najradšej postojí Vrchlický a takýto spôsob reflektujúcej poesie tiež najväčmi sa mu darí. No neubrániš sa dojmu, že už kedysi počul si jeho dumy, že už si kdesi videl tie postavy. To ráz všetkej poesie abstraktnej, ktorej matkou nie je prežitý dej, lež *kniha*. Čo vo ‚Freskách a gobelinoch' je pekného, to Vrchlický krajšie i sviežejšie povedal už i sám pred rokmi v najlepšej svojej knihe, v ‚Duchu a světu'. A predsa ako dobre čítajú sa ešte i ‚Fresky' proti veršom Vrchlického epigonov! Taká knižka, povedzme na pr. Kučerove ‚Zapadlé hvězdy', je lektura veľmi nebezpečná: čítaš, čítaš, silíš sa, ale nedaj Bože dobrať sa jasnej myšlienky a priameho citu z kŕdľa zvučných slov a blyskavých zvratov, ktorými ťa zasýpa každý verš. Je to rutína poetickej *frásy*.

Veru už slovo v čas prehovoril starký majster českého verša i prosy Ján Neruda v jednej z nedávnych svojich nedeľných besedníc. S junáckym ohňom ukázal na bohaté, posiaľ nevykorystené, ba nedotknuté poklady domácich kultúrnych dejín, terajšieho života na vidieku i v hlavnom meste. Ani milenec o svojej ľubici, s takým oduševnením rozpráva o vďačných básnických motívoch, driemajúcich na pr. v kamennom mori pražskom. ‚Tisíce tu poetických motívov — hovorí — na eposy, romány, dramata, na čo chcete! Pravda: *našich* motívov, na ktoré *musí* byť *tvorčia sila*, ktoré *musia* sa obrábať pôvodne, pre ktoré niet v svetovej literatúre predložky, šablóny, vzorku, a ktoré by sa staly naskutku literárne bezcennými, akonáhle by sa užilo k nim šablóny cudzej. Len tie motívy študujte, českou dušou do nich sa zahĺbte, však vám pravé, pôvodné umelecké dielo vyrastie samo!... Medzi nami, v spisovateľskom kruhu našom niet nadostač českej seriósnosti, niet dosť národného povedomia, ba niet ani dosť vedomostí a usilovnosti. Český spisovateľ obyčajne Prahu ani *nepozná*... Aby študoval ponúkajúci sa *život* okolo seba, šľakoval spoločnosť, hĺbil sa do nej rozumom a citom ustavične a vždy, to mu ani na um nepríde. Z toho človek ustane. Pohodlnejšie je mu: štúdium v knihe. Už popísali v svete toľko kníh, veď ona v nich dáka poetická nálada k básni, dáka myšlienková pohnútka k novelle sa najde!... Väčšina našich mladých básnikov mi prichodí ako skupina žiakov výtvarnej akademie. Študíjna sála. V prostriedku gypsová socha alebo gruppa, povedzme Laokoon. V kolese alebo v polkolese pred ním sedia šuhajci a kreslia; všetci pravda kreslia to istô: Laokoona, zase Laokoona, večne Laokoona. Lenže jeden v trochu plnšom svetle, druhý s širšou tôňou, podľa toho, ako sedia. Dačo pridať, dačo premeniť pravda nikomu nepríde na um: pokazil by klassický vzor. Práve tak básnik... Vyšly básne od básnika A. Pozrime že obsah: ‚Sapho' — ‚Medea' — ‚Nioba' — ‚Pan'. Od básnika B: ‚Sapho' — ‚Medea' — ‚Nioba' — ‚Pan'. Od básnika C: ‚Sapho' — ‚Medea' — ‚Nioba' — ‚Pan'.'

Náročky prepísal som kus besednice belletristu, ktorého staršia

kritika zasýpala výčitkami pre jeho ‚cudzotárstvo‘. Tak priame, pravdivé slová o novej veršujúcej škole málo kto tu posial prehovoril; ony od výkonného umelca, uvádzatela ‚svetového‘ smeru do poesie českej váža dvojmo. — —

S koncom roku bolo by obzreť sa i po produkcii vedeckej. No lepšie bude pobesedovať o nej osve na budúce.

Jaroslav Vlček.

BESEDA.

Rok 1890.

Pre literatúru slovenskú rok 1890 bol z výdatnejších. Pravda, soznam vydaných diel nemôže byť dlhý: jazyku slovenskému, bez škôl, vytvorenému z administrácie i zo súdu, ťažko je prenikať do širších kruhov. Kto má písať, kto kupovať a čítať slovenskú knihu? V takých tvrdých časoch dosť je, keď ona vznikne kde-tu, ako ohník po horách za tmavej noci.

Soznam literárnej produkcie slovenskej z toho roku je teda tiež krátky, no v ňom prichodia diela, povolané robiť česť slovenskému menu. Jaroslav Vlček dokončil *„Dejiny literatúry slovenskej“*, ktorých prvá časť bola vyšla už minulého roku. Kniha, oceňujúca výsledky literárneho účinkovania slovenského, bola by si zaslúžila i úprimnejšieho prijatia, no dá Boh, že prestanú nedorozumenia a ona bude pôsobiť na ďalší rozvoj literárny v tom samom čistom, opravdu slovenskom, teda sjednocujúcom duchu, s akým bola pracovaná. *„Slovenský pravopis“* dr. Samuela Czambla povolaný je konať dobrú službu slovenskému jazyku, pokladu nášmu s veľkým duchovným chvením strážernému; ním iste bude sa postupne zdokonaľovať formálna čistota slovenčiny a možno očakávať, že „filologisovanie“ slovenské privedie sa na pravú cestu. Dielo dr. J. A. Wagnera, *„Nebo a zem, populárna astronomia“*, kritika uvítala s povzbudzovaním mladého učenca k ďalším prácam. Vo vydávaní *„Slovenských Spevov“*, sbierky národných našich piesní s melodiami, toho roku začalo sa pokračovať; vyšiel 1. sošit II. dielu. Za úspech tohoto podniku je veľká zaujatosť i v širšom Slavianstve. Spolok sv. Vojtecha obstaral umelecky vzácne vydanie Kempenského *Štvoro (!) kníh o nasledovaní Krista*, v preklade Martina Kollára, dľa staršieho, Viktorinovho. Pre historiu utrpenia slovenského národa v posledných desaťročiach mnoho materiálu bude v knihe A. H. Škultétyho: *„Pamäti slovenského ev. a. v. gymnásia a s ním spojeného učiteľského semeniska vo Veľkej Revúci“*.

Spisy pre ľud vydávať u nás je najťažšie preto, že nevieme ich rozširovať. V svojej tlačiarni v Senici Ján Bežo začal vydávať *„Knižnicu* zábavného a užitočného čítania“. Za krátky čas Knižnica

má už sedem sošitov; z toho možno súdiť, že vydavateľ vie predávať. No treba mu zazliť, že nedá si záležať na tom, aby si obstaral korrektné texty. V spisoch pre ľud jazyk je veľmi vážnou stránkou. Najmä prvé sošity Bežovej Knižnice boly veľkým znevážením slovenského jazyka. Vydávanie spisov pre ľud začal i Karol Salva v Ružomberku, ale jeho *„Lacné knižky“* zostaly toho roku pri prvom sošite, obsahujúcom dve rozprávky L. N. Tolstého. *„Laciného čítania“*, redigovaného Beňovským a vydávaného A. Horovitzom v Trnave, vyšly sošity XVIII—XX. Tu možno spomenúť i vydanie K. Salvu: *„Rýchly počtár“*.

Nedobre je, že nevychodí viac učebných kníh pre národné školy. Čo robia učitelia slovenskí, ktorí vedia i písať, i metodične sú vzdelaní? V bibliografických prameňoch tohoročných nachodíme len druhé vydanie Zigmundíkovej *„Školy reči slovenskej“*. Potom do našich národných škôl tisnú sa učebné knižky ostrihomskej firmy Gustáva Buzárovitsa, prekladané z maďarského originálu slovenčinou, ktorá je hriechom proti mládeži našich národných škôl. Potrebou školskou vyvolaný je i *„Vinšovník“* A. P. Zátureckého, ktorý v druhom vydaní dostali sme pred samými sviatkami.

Spolok sv. Vojtecha vydal ďalej 1. sväzok *„Dejín sv. Cirkve“*, spísaných A. Truchlým, *„Rajskú cestu*, modlitebnú a poučnú knižku pre kresťana katolíka“, sostavenú od A. K. Redaktor „Kazateľne“ Fr. R. Osvald vydal *„Prípravu k prvej sv. zpovedi“*, ako 1. číslo Knižnice katechetskej, a sbierku kázní Fr. V. Sasinka, pod názvom *„Poklad kazateľský“*. Pre potrebu ev. cirkve u Jána Bežu vyšiel Tranovského spevník *„Cithara Sanctorum“*; Pavel S. Novák spísal *„Dejepis cirkve kresťanskej“*, knižku pre školy, vydanú v Ružomberku u Salvu.

Z belletrie možno zaznamenať *„Obrázky z hôr“* od Antona Bielka, *Anthologiu z poetickej literatúry nemeckej* od F. O. Matzenauera-Beňovského, *„Besedy“*, 1. sväzok slovenského zábavníka, vydávaného K. Salvom v Ružomberku, 1. sväzok *„Básnických spisov Jakuba Graichmana“*, *„Pamätnicu“* slovenského akademického spolku „Tatrana“. Ako v predošlých rokoch, i teraz chlúbou slovenskej literatúry boly diela Hviezdoslava a Svetozára Hurbana Vajanského. Prvého veľká báseň *„Ežo Vlkolinský“*, ktorú donášaly „Slovenské Pohľady“, vyšla i v zvláštnom vydaní. Nákladom kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turč. Sv. Martine Vajanský vydal sbierku básní, pomenovanú *„Verše“*.

Značná časť cennej literárnej práce slovenskej uložená je v časopisoch. Časopisy naše maly byť rozmnožené vedeckým orgánom *„Svetom“*, ktorý dr. J. Wagner začal vydávať u Salvu v Ružomberku; pokus nevydaril sa, „Svet“ zaniknul po 3. čísle. Výsledok turčiansko-sv.-martinskej výstavky z roku 1887 javí sa vo *„Vzoroch slovenských výšiviek“*, vydávaných od P. B. Socháňa.

Napriek víchrom a hrôzam ohníky naše blyšťaly sa kde-tu po horách. Chvíľami rozplamenily sa ony i v hodnú vatru. Tak otváranie „Domu“ v Turč. Sv. Martine shromaždilo verné duše slovenské z rozličných krajov a bolo národným sviatkom. Na pomník

dr. Joz. M. Hurbana a na štipendium, ktoré pod jeho menom bude sa dávať chudobným žiakom slovenským, sosbieralo sa dosiaľ vyše 2 tisíc zlatých a na slovenské gymnásium za krátky čas už skoro 30 tisíc. Vďaku budúcich pokolení zasluhujú si mužovia, obraňujúci slovenskú národnosť v lone ev. cirkve, v ktorej maďarský šovinismus chcel by nám podrezať hrdlá bez všetkých ceremonií. V boji tomto už boly momenty, hrozivšie priviesť vec do krajnosti, k vypovedaniu poslušnosti so strany slovenskej. V cirkvi katolíckej šovinismus ten dosiaľ nachodil si menej prostriedkov, no za posledného času poddajnosť niektorých biskupov, robiaca veľkú duchovnú ujmu slovenským veriacim, už tiež začala desiť verných Slovákov, preto vyzvala s ich strany energičné žurnalistické protesty.

Takto obzerajúc sa nazpät na náš národný život, vidíme i hroby, na ktoré povinní sme položiť venec. Toho roku odobrali sa zpomedzi nás: Jozef Emmanuel, farár a dekan v Košci v Trenčianskej stolici, nestor slovenskej literatúry, známy najmä pod menom Montevidea; professor Ľudovít Grossman, niekdy druh Andreja Sládkoviča; dr. Ján Ambro, direktor babskej školy v Prešporku; čestný kanonik Ján Munkay, ev. farár Ľudovít Gáber. Všetci pracovali i literárne. No smútok literatúry slovenskej je najväčší nad smrťou vzácneho novellistu Felixa Kutlíka, ktorý umrel v Kulpíne ešte len 47-ročný. Okrem už menovaných ztratili sme z duchovenstva katolíckeho: dr. Mateja Šteffányho, Michala Chovanca, Jura Lenču, Jozefa Kušinského; z evanjelického: Jána Dobruckého, Augusta Šuleka, Juliusa Bohuša, Gustáva Belohorského. Umrel 89-ročný starec Ján Izák, v Modre J. J. Maier. V Lipt. Sv. Mikuláši položili do predčasného hrobu Andreja Lacku, jednoho z tamejších známych veľkopriemyselníkov slovenských. Umreli: na Starej Turej horlivý Juraj Ježo, priemyselník, vo Vyhňach kupec Gregor Sokáč, vo Valči Ignác Čvíkota, jeden z prednejších ruských kupcov turčianskych, v Brezne učiteľ Daniel Goldperger, v Nadľaku advokát Belo Lehotský. V Slov. Bánhedeši ešte neuľahla sa hruda na hrobe Jána Kutlíka st., otca Felixa, tiež zaslúženého i o literatúru, starca 85-ročného, len o dva roky mladšieho od nestora Emmanuela. Vzdycháme si: Hospodine, nahraď nám ich, daj zveľadku národnému životu slovenskému! *Šk.*

„Ežo Vlkolinský“, báseň *Hviezdoslava*. — **Verše** *Svetozára Hurbana Vajanského*. V pražskom „Hlase Národa“ Jaroslav Vlček píše:

Pod šedým Chočem, posledním to mohutným výběžkem Vysokých Tater, na rozhraní Liptova a Oravy, rozkládá se neveliká dědina Horní Kubín. Kromě několika novějších přístavkův většinou starodávné domky šindelem nebo došky kryté, okénka, že bys je dlaní přikryl, kostrbaté stodoly, v zahrádkách a mezi stromovím polozapadlé „zemanské kúrie“. Horní Kubín byl z velké části osazen zemany, onou originální drobnou šlechtou slovenskou, která sic za pluhem chodila jako soused její sedlák, ale která do roku 1848 své výsady a práva nebyla by dala za půl světa. Vším životním kořenem

svým tkvěla v lidu, z něhož vzešla: obcovací řeč její slovenština, kroj slovenský, zvyky, mravy i nemravy s lidem společné — zeman byl dobrodušný, veselý, málo šetrný, hašteřivý až po rvačku, plná ústa hrdinství, ovšem jen pokud neteče krev — ale přes to všecko kastovní pýcha nedopouštěla rolničícímu šlechtici, jenž volil, daně neplatil, latinsky uměl, za krále meč tasil, aby se snižoval k robotujícímu sedlákovi. Dnes také sláva starozemanská valně potuchla. Rok čtyřicátý osmý smazal v Uhrách rozdíly stavův, originální staré typy se tratí, a v nachýlených chalupách s ohromnými rozcuchanými střechami a podezděnými pavláčkami je právě tolik nouze o chléb a právě tak pracné lopocení jako v kterékoliv nezemanské chýži selské. „Jeho milosť pán brat“ a „jej milosť pani sestra“ sloužívají za pohůnka nebo děvečku u pánův nezemanův.

Z tohoto hnízdečka, tolikéž ze zemanského rodu, vyšel slovenský básník Pavel Országh, poetickým pseudonymem *Hviezdoslav* zvaný. Mládí jeho (narodil se 1849) padlo do doby, kdy starousedlé figury své rodné osady vídal ještě v plném rozvoji. Voleb, „reštaurací“ a bojovných patálií zažil už sotva; za to o křtinách, svatbách, tancích a pohřbech, při polní práci i domácích svárech zajisté býval častým svědkem, jemuž hluboko v paměť se vrývala každá zajímavá podrobnost.

Jen náhodou stalo se, že Hviezdoslava neodcizila národu maďarská střední škola: už vítězně závodil se spolužáky jako maďarský veršovec, když Sládkovičova poesie, přáteli podstrčená, rozvlnila v něm struny mládí a vrátila jej slovenštině. Petőfi, jeho první ideal, pobledl. Ale cizí řeč, které se učil, dlouho svírala okovy volnou jeho tvořivost a verše velikého cizího básníka dlouho ještě zvučely mu v duši, než vymanil se zcela. Prvé období jeho básnické činnosti vyplňuje krutý ten zápas.

Konečně usadil se nejasný citový svět, Hviezdoslav protříbil si řeč, ulahodil verš a zapěl lyriku hluboce procítěnou, silnou vzletem i myšlenkou, ve skvostné, až příliš skvostné mluvě. Tato druhá perioda tvořivosti jeho jde od 1880.

A opět prošlo desítiletí a velký lyrik překvapil roztomilou epikou — tak ryzí látkou i provedením, tak originalní obsahem i formou, jaké poesie slovenská potud neměla. Do posledních ročníkův „Slovenských Pohľadův“ položil několik takových obsažných prací, až nejmladší z nich, nedávno ukončená a v knihové formě vydaná, rozevřela bohaté vzpomínky mladých let básníkových a vtělila je ve spanilé umělecké slovo. Je to veršovaná povídka „Ežo Vlkolinský“.

Zemřel starý zeman a zanechal vdovu s jediným dorostlým synem, ženu jarou ještě, pánovitou, hrdou. Švarný syn chce se oženiti se selskou krasavicí, avšak matka vykáže jej z domu, a strýc, až potud jich největší nepřítel, ochotně jej k sobě přijímá. Protivy se zostřují na obou stranách, a svatba hlučná a veselá, jaké nebylo v dědině pamětníka, úplně matku synovi odcizí. Než po několika letech mimovolná návštěva roztomilého dítěte mladých rodičův u zatvrzelé babičky roztaví kůru jejího srdce a nad usmířenou rodinou sklene se nové štěstí.

Z tohoto prostého děje básník vykouzlil široký obraz, hrající bohatými skupinami osob v barvách životních. Všecky ty osoby jsou umělecké portrety neobyčejné pravdivosti, rozmanité, výtečně kreslené: zemani i zemanky, sousedé i sousedky, stařící i mládež, pastor i rechtor, čeleď i děti. Oživené dějiště básníkovo připadá nám jako rozsáhlé dílo malíře nizozemské školy: postava vedle postavy a každá jiná, každá plastický originál. Zejmena na hlavní dvě osoby: hrdou vdovu zemanku, pravý výlupek charakterní majetkové i kastovní pýchy, a jejího podivínského švakra, přirozeným advokátstvím a neukojitelnou zištností skrz na skrz proniklého komického starce, Hviezdoslav vložil veškero svoje umění; tam osvědčil se jako znamenitý pozorovatel, psycholog i malíř. To jsou figury a zároveň typy, jakých literatury mívají nemnoho a které zůstávají nejen trvalou ozdobou poesie, než i kulturně historickým bohatstvím jakožto věrná svědectví epochy nyní již zapadlé.

A postavy ty, poněkud temné, nejsou bez jasné protivy. Básník postavil v popředí děje i nevěstu zapuzeného syna, spanilý dívčí zjev, jak jej lze vytvořiti jen spanilé duši poetově, a dětskou tvář, chlapečka mladé matky, jak se dařívá jen horoucímu štětci. Rozuzlení básně, kde žvatlání roztomilého dítěte obměkčilo srdce zatvrzelé stařeny, Hviezdoslav provádí s jemným, pronikavým taktem hlubokého znatele duše lidské..

Jediná jen věc porušuje požitek soudnému čtenáři. Básníkovi, ponořenému ve vzpomínky na vlastní mladost, překypěl cit a chtě pověděti vše, co vynořovalo se mu před duševním zrakem, rozvedl svatební episodu bezmála na polovici rozsahu celého díla. Tedy citelná vada v komposici. Ale to je pouze se stanoviska estetického. Každý přítel originálního lidového bytu, dnes už-už zanikajícího, bude původci za tuto odbočku vděčen. Prosím: čtyři dni trvající svatba, předvedená se vší zevrubností příprav, obřadův, kostymů, jídelních lístkův, přípitkův, tance, zpěvu, malých i větších čertovin — to něco znamená! Rádi odpouštíme umělci, co nám podává vzácný pozorovatel.

Co bylo řečeno posud, to vycítí všichni čtenáři. Ale krajan básníkův pociťuje při verších „Eža Vlkolinského“ ještě víc. Slovenská poesie nemá básníka, jenž by tak byl vládl ryzím lidovým jazykem jako Hviezdoslav. Verš jeho je dosti tvrdý, vrchovatě sytý jadrnou dikcí; za to dikce sama je neobyčejně původní, zbarvená domorodým koloritem. Sta výrazův a obratův básník udomácnil v poesii slovenské, o kterých posud ani se jí nezdálo. Proto jako Burns, jako Fritz Reuter, jako Božena Němcová je *nepřeložitelný*.

Zajímavo je pozorovati, jak romantik Hviezdoslav první a druhé periody ustoupil Hviezdoslavu realistovi periody poslední. Zde už není horování, křiklavého nánosu barev, přepychu obrazův, orgií fantasie: klidně, čistě, široce teče proud jeho vypravování, osoby a předměty zrcadlí se v něm se vší svou vyhraněnou životností a plastikou, a čtoucímu je lehko na duši od prvního do posledního verše. Básník neštítí se ani ostrého výrazu, kde je umělecky přípustný: v nepřímé charakteristice, v dialogu svářících se stran;

avšak výraz taký nikdy neuráží jako suk na hladké kůře stromové nebo malý kámen na široké bílé silnici.

Kdo přečetl Tennysonova „Enocha Ardena“ nebo „Doru“, jistě nezavřel knížku bez hlubokého pohnutí; starý plavec a zhrzená dívka utkvěla každému v mysli, mezi osobami, jimiž dobrá lektura plní každou duši vnímavou. Ale po přečtení „Eža Vlkolinského“ — shodou básnického vkusu tolikéž pětistopý nerymovaný jamb, — je vám, jakobyste se byli vrátili z výletu do hor, kde vedle zejících roklí a ostrých útesův šelestí zlatoklasá pole a zní bujná píseň šťastných lidí — odnášíte si známost celé *gallerie* osob, a vzpomínka na ně plní vám duši teplým jasem. Hviezdoslav je slovenský Tennyson i Burns zároveň.

*

Projděme z hornaté Oravy čarokrásným údolím Kralovanským do usměvavého Turce, „zahrádky Slovenska.“ Krajina otevřená, lid podnikavý, rodilý obchodník, který v Moskvě nebo u Černého moře je právě tak doma jako ve své rodné vsi, kroj i mrav už promíchán, přespolní a cizí živly roztroušeny po původních osadách. Typův, originálních figur dnes už bys tam ztěžka našel — za to v středu této vábné krajinky, v Turčanském Sv. Martině, živěji bije tepna národních zájmův a proudí myšlenka slovanská. Odtud Svetozár Hurban-*Vajanský* posílá občas svůj poetický vzkaz.

Nejnovější jeho knížka má prostý název „Verše“. Je neveliká, a přece váží mnoho. Samé drobné věci lyrické: nálady, nápady, touhy, věštby, vzpomínky a poslání, a vším tím září krvavý rubín lásky k národu. Svetozár Hurban, znamenitý odchovanec znamenitého otce, viděl kus světa: ze severo-německého gymnasia vrátil se do vlasti, poznal Moravu a Čechy, slovanský Jih i Rus, vedle hojných stykův osobních osvojil si široké vzdělání literární — a každý řádek jeho verše, románové prosy, žurnalistického článku vždy znova se vrací k starému thematu: lásce k národu. Na thema to nachází variaci vždy novou; a ať obrátíte kterýkoliv list nejnovějších „Veršův“, všude vycítíte, že to není jen napsáno a vytištěno: chvěla se při tom básníkova duše a chvěje se i duše toho, kdo čta rozumí.

Vajanský jako umělec je pravá protiva Hviezdoslavova. Verš jeho hladký, vytříbený; sladkým rytmem plyne v sonetu, tercině, stanci stejně sličně jako v tvarech snazších. Jeho zásluhou princip moderní rytmické formy zvítězil v domácí poesii, která do nedávna strádala žalostnou prosodickou rozháraností. S jistotou a gracií stoupá stavba jeho slok, a pointa jich vyzní vždy plným akordem. Obraznost Vajanského nerovná se nevyčerpatelné fantasii Hviezdoslavově, i tvořivostí jako veršovec zůstává za ním; ale massám a jinorodým čtenářům jeho vyciselovaná, lahodná slova vždy budou se zamlouvati snáz.

Z této sbírky hlasitěji než jindy zavznívá ponurá resignace a ostřeji vyniká satira; slovenský poet věru nemá na růžích ustláno a samostatný duch nerad plove s pohodlným denním proudem. Patrně mladost loučí se s básníkem. Ale není to ještě babí leto. Posud mnoho dřímá v péře, z kterého vyšly na př. tyto verše:

„Tak čudno plynie žitia môjho rieka,
má zákruty, i tišiny, i prúdy.
Raz zamúti sa hlenom zemnej hrudy,
raz jako krystal vodopádom steká.

Raz víchrom zvlnená sa divo vzteká,
a zase klesá v ruslo mĺkvej nudy,
a mĺknúc, rovňou krotko ďalej blúdi,
až vyschne v piesku, hynúc bez náreka!

Ja nežialim. Veď mnoho v nej sa skrylo;
veď pnul sa nad ňou idyllický breh
i strašno stály hory naše voľné!

Čo ľud môj cíti, v nej sa zrkadlilo,
slz jeho dažde zrýchlily jej beh
a posvätily slzy tvoje bôľne.“

Z francúzskej literatúry.

Koncom starého roku objavila sa kniha, ktorou horlive zaoberala sa celá verejnosť francúzska. *Vie de Jésus*, život Ježišov, spísaný dominikánom patrom Didonom, bol za niekoľko týždňov predmetom literárneho hovoru v parížskych salónoch i časopisoch. Obecenstvo pravoverné prijalo ovšem knihu s nadšením, a ani niet čomu sa diviť, keď vyšla z pera slávneho a obľúbeného kazateľa. Zajímavejší a poučnejší obraz podávajú prejavy z kruhov rationalistických. Rationalisti chcú mať život Ježišov vyložený so stanoviska čisto historického, bez ohľadu na veci nadprirodzené, nevidiac v dejinách iba prirodzený výklad faktov. Stanovisko ich do cela rôzni sa od stanoviska presne pravoverného, na ktorom stojí P. Didon. A predsa ako slušne a rozvážne hovoria o knihe Didonovej! Vidiac, ako duch kresťanský vo Francii má podmanené i tie vrstvy, ktoré skoro vo všetkých iných krajinách o náboženských veciach nevedia hovoriť iba s posmechom, rozpomenieme sa na slová L. Gautiera, minule uvedené, že „Francia, nech hovorí kto, čo chce, je krajina skrz naskrz kresťanská.“ Koľko uznania dáva na javo Renanov žiak Anatole France v svojej kritike [1]), z ktorej podávame niekoľko miest. Chcejúc vyložiť význam spisu, menovaný kritik pokladá za potrebné charakterisovať osobnosť autorovu. „Tento mních je muž sily. Má nevyrovnaný pôvab lahody v sile. Jeho široké prsia a neútený pohyb budia sympatiu a dôveru; postava jeho hovorí už prv než ústa sa otvoria. Pochádza zo silného horského [2]) ľudu, húževnatého, pracovitého a srdnatého v boji. Čo je známo z jeho života, budí len úctu. Je tomu asi desať rokov, vstúpil na kazateľňu sv. Filippa a odtiaľ v celom ohni mladosti a výmluvnosti dojímal i obecenstvo, ktoré s náladou svetáckou blížilo sa až k stupňom oltára. Uchvacoval, rozrýval, menil srdce, a u svojich nôh vídal najkrásnejšie ka-

---

[1]) V časopise *Le Temps*.
[2]) Otčinou jeho je údolie Grésivaudanské, neďaleko mesta Grenoble.

júcnice. Snáď že slová jeho zdaly sa príliš smelými o sviatosti, ktorá dotýka sa hlbokých tajomství smyslov (kázaval o manželstve), snáď že jeho predstavení báli sa, aby sám neopojil sa svojou opojnou rečou, náhle odňatý bol kazateľni a poslaný do skál korsických do kláštora Korbarského, ktorý vývodí s výše predhoria ostrovu i moru. Poslúchnul. Bol by poslúchnul iste každý mních. Ale povaha otca Didona, ako ju známe, dodáva snáď istú cenu jeho poslušnosti. Je výmluvný, má už i meno, nedočkave sa miesi v ruch myšlienok a šťastným sa cíti v obcovaní s ľuďmi vedy a myšlienky. Mám dôvody i domýšľať sa, že rád cíti západ papieru sviežo tlačeného, aký dýcha sa v tlačiarni a u vydavateľa. Tento muž výmluvný doviedol zamĺknuť, tento vyvolenec slávy skryl sa bez rozpakov v osamelosť a mlčanie. Nechcem mnoho hovoriť o prednosťach dobrého mnícha, poneváč nevidím, žeby som sa k tomu dobre hodil. Ale poslušnosť kňazova a vojakova nie je bez krásy. Vtedy mnohí z obecenstva tušili roztržku, rozkol, odboj. Skutočnosť vyvrátila toto očakávanie. Otec Didon ľaká niekedy bojazlivých katolíkov a, zdá sa, že nevie si vždy odopreť rozkoš trochu ich postrašiť. Jeden z jeho krajanov, horlivý katolík, poznávajúc v tom jednu z čŕt povahy dauphinéskej, hovoril, majúc na mysli nášho výmluvného otca: „Vrchovec rád chodí po kraji priepasti a má radosť zo strachu tých, ktorí na neho sdola hľadia; ale krok jeho je istý: nespadne.“

„Medzi najzajímavejšie črty jeho povahy patrí umenie uviesť sa pred svet, vyvolať dojem. Je to u neho prirodzený dar rečnícky? Či je to náchylnosť mysle zároveň mystickej i praktickej? Neviem. Ale knihy velebného otca ohlasujú sa s hlukom a leskom, ktorý nepochopuje sa jedine z ich predností. Ajhľa, nový život Ježišov, napísaný v kláštore burgundskom, stáva sa udalosťou parížskou. Všetky časopisy parížske hovoria od roka o knihe a o spisovateľovi, a vec má sa s touto knihou, ako s Cyrom, ktorého meno ozývalo sa dávno predtým, než sa narodil. Sľubovala sa nám kniha velikej pôvodnosti a otec Didon sám potvrdzoval tento sľub, keď odpovedal jednomu reporterovi: „Načo by som bol mal napísať život Ježišov, keby v ňom nebol som mal povedať veci nové?“

„A kto trochu doliehal na spisovateľa, dozvedal sa z jeho úst, že najväčšia z týchto novôt, ktorá zahrňuje v sebe všetky ostatné, je smierenie učenia katolíckeho s exegesou (výkladom) novovekou.

„Vskutku, to bol cieľ, ktorý vyznačil si velebný otec, skladajúc dva hrubé svázky, ktoré práve vyšly. Aby sa mu tento cieľ podaril, šiel sa učiť do Nemecka na universitu po nemecky. Študoval kritické práce, ktorým podrobily rôzne školy protestantské texty evanjelií a písomné pamiatky prvých vekov kresťanských. Vraví výslovne v svojej predmluve: „Život Ježišov musí sa rozprávať podľa požiadavkov historie. Tejto hlbokej potrebe snaží sa vyhoveť prítomné dielo.“

A vskutku tvári sa, ako by chcel pustiť sa v kritiku textov a dáva stín zadosťučinenia novovekej exegesi, dávajúc sa narodiť Ježišovi roku 750 po založení Ríma, niekoľko rokov pred prvým rokom kresťanského letopočtu, a tiež dopúšťajúc, že Matúš a Marek sú starší než Lukáš a že Ján je mladší, než traja synoptikovia.

„To sme už poznali u Ernesta Renana a to sú výsledky hotové. Ale tejto kritiky len dotýka sa a, nevykladajúc ani stav otázky v punktoch najdôležitejších, ponáhľa sa robiť zakľúčenia v smysle kanonickom. A ako by mal strach z tohoto úprku alebo radšej úteku priekom s kritikou neodvislou, beží, aby sa ukryl pod plášť Cirkve; hlása, že Cirkev v príčine exegese má autoritu svrchovanú a že len ona sama je schopná vykladať texty kanonické. „Akým právom — hovorí — vykladali ich ako jednoduchý papyrus, ukrytý v hrobe nejakej mumie, alebo ako nejaký pergament, zapomenutý v archívoch mesta spustošeného?... Prvá hlavná chyba modernej kritiky bola, že zachádzala s týmito dokumenty, ako s mrtvou literou. Vedome zapomínala, že to nie sú knihy, ktoré staly sa obecným majetkom, lež neodcudziteľné vlastníctvo Cirkve katolíckej (str. XXXIX, XLV.)" — „Taká reč nezaráža ničím v ústach veriaceho; veľmi sluší kňazovi a mníchovi. Nikto nemôže kárať za to otca Didona. Ale jestli exegese niet mimo Cirkve, načo citovať Reussa, Eichhorna a Schleiermachera? Tieto mená pod čiarou nie sú predsa len plané ozdoby. Otec Didon verí a vyznáva, že Písmo je inspirované. Kritiky použil tu, aby ju tým slávnostnejšie obetoval." Po dlhšej úvahe o historičnosti zázrakov, kritik charakterisuje slovesnú stránku knihy. „Vráťme sa ku knihe otca Didona. Oplýva opismi. Autor podniknul cestu na východ a priniesol si odtiaľ maľby krajín, ktorým nechybuje ani nádhera ani lesk. Zdá sa nám, že so zbožným cestovateľom vidíme „opalové" vody Genezaretského jazera a opustenosť Mrtvého mora. Veľká novota knihy je hlavne v malebnom orientalisme, ktorý po prvý raz druží sa s pravovernosťou najpresnejšou."

Podávame dlhšiu kritiku o náboženskom spise. Podávame ju preto, že z nej je patrný pomer francúzskej spoločnosti k veciam náboženským. Vidíme, že rationalisti, ktorí premýšľaním príkre stavajú sa proti pravovernosti, svojimi city vedia jej veľmi hoveť a ustupovať. Celý francúzsky duch je preniknutý mysticismom kresťanským. Po niekoľkých rokoch nevery, po veľkej revolúcii, prišiel Chateaubriand s úchvatnou obranou náboženstva kresťanského. A odkiaľ čerpal svoje dôvody apologetické? Z francúzskeho srdca. Výkladom bohoslovským sa vyhýbal, ale slávil kresťanstvo, „preto že nadeň niet vznešenejšieho povzbudenia ku skutkom a citom, ktoré naplňujú nás najvelebnejším podivením." A celá na čas neveriaca Francia rýchle poslúchla jeho slová. *K. + S.*

Literatúra.

„Literárne Listy". Tak zovie sa nová príloha „Kazateľne", pretvorená z doterajšej, zvanej „K dejinám kat. kazateľskej literatúry slovenskej." Z celej duše vítame u nás každý literárny podnik, ak je len solídne založený a v predstaviteľoch jeho vidíme garanciu so strany princípov našich národných. V jednej i druhej veci pánu Fr. R. Osvaldovi, redaktorovi a vydavateľovi „Kazateľne", možno len dôverovať, a predsa týmto jeho podniknutím boli sme veľmi trápne dojatí.

Poctiví ľudia hovoria otvorene. Povieme všetko, ako myslíme. V programe „Literárnych Listov“ stojí: „Najnovšie časy nás napomenuly, že treba zastávať zásluhy spisovateľov katolíckych“ . . . treba vraj obhajovať ich česť literárnu. Pane Bože! Proti komu? Medzi nami, doma? Lebo tomuto len tak možno rozumeť. Keď všetko okolo nás je nepriateľom, strašným nepriateľom Slovákov bez rozdielu vierovyznania, vtedy prichodí nám obhajovať česť nie proti toľkým vonkajším vrahom, lež medzi sebou, doma, kde ona každého je každému rovnako drahá?

Ak niekde, pri Vlčkových „Dejinách literatúry slovenskej“ môže sa povedať: „Habent sua fata libelli.“ Vlček podujal svoju prácu z lásky k predmetu a z horlivej zaujatosti za slovenskú vec. Pri takých pohnútkach možno len čestne praoovať. Že pracoval odborne pripravený a s umom, všeobecne uznávalo sa. A predsa aká nechuť oproti jeho dielu na dvúch vážnych stranách! V Čechách, kde vídali sme vítať každú slovenskú vec opravdu bratsky, „Dejiny literatúry slovenskej“ temer mlčaním pominuli. I v jedinom hlase, ktorý ozval sa („Hlas Národa“) o druhej časti knihy, ukázala sa nepriazeň: z celého znela stará výčitka pre odtrhnutie.[1]) Neskúma sa, čo vie teda preukázať samostatná literatúra slovenská, hľadí sa len na to, ako ona povstala. A fakt, za ktorým stojí pol stoletia, je predsa už len fakt! No slaviansky cit šepce nám, že to len akési nedorozumenie, ktoré prestane: my vidíme útechu. Smutnejší sme pre prijatie, akého dostalo sa knihe doma, u nás.

Dosiaľ ešte každý, kto mal značenie v národnom živote slovenskom, v svojom verejnom účinkovaní bol by pokladal za hriech uraziť konfessionálny cit jednej alebo druhej časti národa. Cítac, akým veľkým nešťastím je pre náš národný vývin, že sme roztrhnutí konfessiami, v otázkach národného celku sa týkajúcich každý verný Slovák usiloval sa ani nevedeť, že sú medzi nami nejaké rozdiely. Najmä v literatúre boli sme privyknutí ani nevedeť, že nie sme jednoho vierovyznania. Tu otázka takáto nenadále zdvihne sa pri knihe Jaroslava Vlčka, ktorý na ňu, na tú otázku, tiež ani nemyslel.

Možno, niektorý moment v dejinách slovenskej literatúry, týkajúci sa bližšie katol. konfessie, bol dosiaľ menej osvetlený, niektorý dejateľ, vyznaním katolík, nedostatočne ocenený.[2]) Vlček nemohol všetko sám objať, všetko preniknúť, jemu v mnohom prichodilo opierať sa na predchádzajúce mienky; pritom niekde mohol sa i mýliť, veď je i on človek. No z takého nedostatku knihy prečo robiť takú otázku? Niet spôsobu naprávať, doplňovať? Vlček ani si nemyslí, ani to nikde nepovedal, žeby jeho mienka o jednom alebo druhom zjave slovenskej literatúry mala byť posledným slovom. Jestli bude korrigovaný v prospech spisovateľov-katolíkov, on,

---

[1]) Novšie ešte brnenské „Literární Listy“ písaly o „Dejinách“ — v podstate chladno.

[2]) Práve mám pred sebou číslo „Katol. Novín“, v ktorom bola oznámená smrť nestora Jozefa Emmanuela. Nuž čo je tam? Literárna činnosť tejto milej postavy slovenskej predstavená je celkom neverne, protihistorične; tvrdením, že Emmanuelove „plynné prostonárodné básne vyšly roztratcno po slovenských *katolíckych* časopisoch“, význam jeho je stenčený.

ako *sám katolík*, iste nebude nemilo dojatý. Obhajovať česť katolíckych spisovateľov proti Jaroslavovi Vlčkovi — preto nebolo treba utvoriť nový list. Na také „bojište“ jest dosť miesta i v „Nár. Novinách“, i v „Pohľadoch“. Páni, ktorí majú listy odo mňa, sú svedkami, že ja, ako redaktor „Pohľadov“, vyzýval som v takom smysle. Medzitým aký bol výsledok? V pohybe, z ktorého vyšly „Literárne Listy“, boly robené výčitky spisovateľom-katolíkom, zúčastneným už dosiaľ pri „Pohľadoch“.

Ja teším sa príspevkom k dejinám slovenskej literatúry, podaným v nových „Literárnych Listoch“ a v prvej prílohe „Kazateľne“, taký materiál treba sbierať, snášať; no, pravdu vyznajúc, tým všetkým Vlček nie je ešte korrigovaný. Literárny historik, držiaci sa princípu, že „literárna historia nie je historiou kníh, lež historiou ideí a ich umeleckých a vedeckých foriem,“ v tých príspevkoch nenajde mnoho materiálu. Ony budú cenné pre historika kultúry slovenskej, pre historiu jazyka. Nimi „Literárne Listy“ bojujú za Jaroslava Vlčka v spore jeho s bratmi Čechmi. Nimi ukazuje sa totiž, že „odtrhnutie“ nie je dielom ani Bernoláka, ani Štúra: slovenčenie je tak staré, ako knihy Slovákmi písané.

Cieľom týchto poznámok nie je polemia, nie dišputa, v ktorej ide o obhájenie nejakého stanoviska: ich cieľom je rozptýlenie nedorozumenia, ktorého následkov musí sa hroziť každý opravdový Slovák. Slová, možno, nevypadly mi dobre, no o čistote a poctivosti úmyslu ubezpečujem každého. Kým môj dom je zôkol-vôkol nepriateľmi obkľúčený, ja nechcem sa boriť s bratom, keby i bolo niečo medzi nami. Z *nešťastia* nášho slavianskeho vyteká, že vierovyznanie prichodí do kolísie s národnosťou. Mám pred očami zvláštny príklad. Pospíšil, redaktor „Ev. Cirkevníka“, ináče znamenitý Čech, kedykoľvek ruskí Nemci pozdvihnú nejakú otázku proti Rusom, hromží na Rusov a zastáva Nemcov len preto, že sú luteráni. Historia dokazuje, že Rusi nevedia prenasledovať vieru, že oni chvíľami bránia sa len proti *Nemcom*, privilegovaným na ujmu národným interessom ruským: ale Čechovi, len preto, že je spolu s Nemcami luteránom, Rusi sú barbari, on v kolísii svojho vierovyznania s národnosťou zapomína, že Nemec od nepamäti dusí jeho národ a tak je nepriateľom i jeho duše. Aký strašný obraz otvára sa tu pre západné Slavianstvo! U Slováka, najubitejšieho i v západnom Slavianstve, taká kolísia mala by byť vytvorená. A z jej vytvorenia nevyteká obťaženie svedomia. On za to môže byť dobrým katolíkom, dobrým evanjelikom. Máme príklady pri oboch stranách, pri tej prvej menovite na Palárikovi, Radlinskom, veru i na Moysesovi. Ak budem zle rozumený, bude smutný dôkaz, že my sme ešte málo trpeli, že národné naše nešťastie je nie v Nemcoch, nie v Maďaroch, lež v nás samých. —

Obsah 1. čísla „Literárnych Listov“ je nasledujúci: Poznámky k dejinám naššskej spisby: b) P. Serafin Bossanyi a jeho kazateľské diela. c) Hugolin Gavlovič a jeho novoobjavené kazateľské dielo. d) Jezuitská slovenčina v knižkách. — Nové spisy slovenské. — Chystané spisy slovenské.

Jozef Škultéty.

Rok 1891. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Poet.

Od *T. Vansovej.*

Rýchlovlak do Pešti odišiel; perron veľkej stanice ostal prázdny. Úradníci poodchodili na večeru a kdektorí i do mesta; sluhovia ešte za chvíľu chodili s lampášmi sem i tam, potom ostalo ticho.

V čakalni I. a II. triedy horí len jedna lampa, aj tú stiahnul sluha k vôli usporeniu oleja. U okna sedí mladá pani a od dlhej chvíle vytiahla pletenie. Musí k vôli zubnej operácii do Pešti, chudinka! Ponevač chcela usporiť niekoľko zlatých, čaká na lacnejší vlak. A musí čakať päť hodín. Už bolo jej clivo, samotnej.

Tu príde do čakalne starý pán. Jeho postava je chudá, vysoká, ale tvár dosť svieža a veľmi pohyblivá. Bradu má šedivú, ako i vlasy. Po hlase, keď pozdravil ju zdvorile, poznala, že mu chybia zuby... Oblek jeho je čistý, ačkoľvek nie elegantný. V celku urobil dojem dedinského statkára.

Zápät za ním prišiel mladý šuhaj. Zo všetkého vyzeralo, že je študent. Istotne prišli spolu a čakajú na ten istý vlak. Teraz však idú zrovna z reštaurácie.

Starík prešiel niekoľko ráz po izbe, tu i tu obzrel sa na mladú paniu. Potom zastal u stola a vyňal z tobolky balík popísaného papieru. Jeden hárok vytiahnul a, roztvoriac ho, podal študentovi.

„Nože no, braček, prečítajte mi tieto verše."

Oslovený neochotne pristúpil ku stolu a vzal podávaný mu papier. Začal čítať bez chuti, bez prízvukovania. Verše boly maďarské a z nich pršaly slová: kvety, hviezdy, ženy.

Mladá žena poslúchala, i pomyslela si:

„Snáď sú to jeho verše? A kto on môže byť? Či jeden z terajších maďarských básnikov? Aký je zdvorilý! Jeho chválospev zahrňuje všetky ženy, teda i mňa! Do veršov nerozumiem sa, ale tak sa zdá, že sú dobré. Podivný to starík!" A zvedavosť jej bola vzbudená.

A ako by uhádnul, že jediná poslucháčka rozmýšľa o ňom, obzrel sa starý pán na ňu. Zpod hustého obočia blysknul na ňu okom ešte bystrým, potom osopil sa na študenta:

„Ale jako to čítate? Nenaučili vás lepšie?" I vzal mu z ruky papier, postavil sa s ním k lampe, ktorú trošku vytiahnul a začal čítať, ba možno povedať, že deklamoval. Prízvuku pravda už ne-

chybelo, miestami pomáhal i pravou rukou, aby zvýšil dôraz na slovách.

Keď dokončil, složil zbožne papier a priložil ku druhým. Tak ukladá milenec listy svojej milej...

„Mám ich viac, to všetko sú verše," podotknul napolo k študentovi, napolo k panej. Študent, ako študent, snáď by bol radšej išiel do reštaurácie nazpät; ale vidno bolo, že je kapsa prázdna. Preto vyvalil sa na lavicu, položil ruky pod hlavu a začal driemať. Starík, iste namrzený, chodil po izbe a, nespokojný s položením, hovoril si slová nesrozumiteľné. Konečne zastal pred paňou a pýtal sa:

„Smiem sa opýtať, kam cestujete?"

„Do Pešti," znela zdvorilá odpoveď.

„Ja tiež ta — a zkade?"

„Ja som z Novohradu."

„Ach, ach, to je krásna vec, veď som i ja Novohradčan; dovoľte, ja si sadnem k vám."

„Nech sa ľúbi."

„A — ako páčily sa vám moje verše?" hneď opýtal sa starý pán.

„Tak sú to vaše? Sú dobré, iste, ale prednáška bola zlá." Ale pre seba myslela si: „Čo mu povedať? Iste je to jeho koníček; nuž nechže má radosť, beztak lacnú!"

„Vidíte!" zvolal radostne poet, „to som povedal i ja: terajšia mládež je na nič."

„Tak je," prízvukovala jeho susedka; „je bez zápalu, bez oduševnenia."

„Ach, ako sa teším, že i vy, milostivá slečna, tak smýšľate."

„Odpusťte, ja som už nie slečna; som už sedem rokov vydatá a matka troch detí."

„Nemožno, nemožno — — ale odpusťte, nechcel som vás uraziť," vyhováral sa starý pán.

„Bože chráň! Naopak, také poklony rady prijímame," usmiala sa pani.

„A smiem prosiť — vaše meno?"

Bez ostýchania povedala mu, že sa menuje Maria Párnická. Zároveň chcela vedeť, ako sa on volá; ale on s chytráckym úsmevom riekol:

„To príde naostatok. Vaše prekvapenie bude tým väčšie."

„Tedy vskutku," myslela si. „Tento človek je zaiste veľký básnik a verše jeho musia byť dobré; škoda, že nerozumiem sa do básnictva."

„A čo súdite o *mojej* prednáške?" začal opäť starík.

„Tá bola veľmi dobrá, iste ani lepšia byť nemohla. Ale svetlo lampy prekážalo vám."

„To je to! Plané svetlo, „viac svetla!" Vy, milosťpani, ste uhádli; mám toho dosť, prečítam vám všetko."

„Ó, na to nebude času," riekla Maria.

„Ba áno, bude," uisťoval zohriaty poet. „Lebo ja vidím a

cítim, že váš úsudok je nanajvýš trefný, váš um vytríbený, duch váš bystrý a vzdelaný."

„Naopak, pane, ja do veršov," chcela povedať: rozumiem sa, ako hus do piva, ale zavčasu zbadala, že taká prosaická výpoveď nepatrí do tohoto poetického rozhovoru. A pritom i básnik sám dotušil:

„Len nie príliš skromnou! Ja som to hneď vedel, že ste vy bohatým duchom obdarení — na prvý pohľad, — netajte! I ja už mohol som byť ďalej, keby nebolo bývalo dosiaľ tej skromnosti priveľa. A hatily ma i okolnosti — ba," dodal hrozive, „sama rodina moja kládla i kladie mi prekážky v cestu. Ale ja im všetkým konečne ukážem a svet žasne i povie: „Petőfi vstal z mrtvých!" Dohovoril, vstal a chodil nepokojný po izbe. Z očí šľahnul mu podivný plameň. Bystré, ač nezkúsené oko mladej panej pozorovalo ho, i videlo niečo záhadného v človeku tomto, niečo takého, čo výstražne hovorilo: pozor!

Po malej chvíli sadnul si zaznaný poet, lebo že tým bol, dokázal svojimi slovami — a riekol zase ticho:

„Milosťpani, vy čítate Petőfiho?"

„Áno, a milujem ho."

„To ma náramne teší; ach, ani vypovedať nemôžem, ako! Lebo keď jeho milujete, budete milovať i mňa! Áno — prosím, nenamietajte ničoho! Ja viem, že ma vy rozumiete; ja vo vás vidím dávno hľadanú, teraz k mojej radosti najdenú bytnosť, a preto, milosťpani, vám venujem všetky moje verše."

Maria nevedela od prekvapenia najsť slova:

„Mne — mne?! ako? Ja vás, pane, neznám, ani vy mňa!"

„Ale ja hovorím, že vás poznám! Čo tam po mene, meno je tu pobočná vec, vy ste zo všetkých sestier svojich najhodnejšia, najkrajšia."

„Ale, pane —"

„Prosím, rozpomeňte sa, čo som povedal o skromnosti," dohováral galantný básnik.

V ten čas začalo nádražie zase ožívať. Dvere vŕzgaly, kroky sa ozývaly chodbami strmé a náhle, už bolo počuť hlasitú vravu sluhov i novoprišlých cestovateľov.

„Onedlho príde vlak," vzdychla Maria.

„Áno, a že máme jeden cieľ, pôjdeme spolu."

„Prosím, ja neznesiem dohánový dym."

„Vám k vôli zrečiem sa kúrenia."

„Bože chráň, aby ja to prijala," začala sa vyhovárať Párnická, a jej rozpaky rástly.

V tom okamihu začal biť signál, že čakaný vlak opustil susednú stanicu. Tí, ktorí málo cestujú, sú v takých okolnosťach netrpeliví. Tak i Maria. Vstala, složila pletenie a obzrela sa po kufríku. Všetko bolo v poriadku, predsa zostala už nervósna.

„Máme ešte času dosť," tešil ju starý pán, nespustiac s nej oka, pričom ona cítila vždy nové rozpaky a nepokoj. „Za tých 25 minút môžem vám ešte niečo prečítať. Čo? Že prečítať? Pri tomto

zatratenom svetle sa to nedá. Ale ja znám všetko nazpamäť.“ I začal jej rečniť s patosom nemalým, hľadiac vždy na ňu, stopujúc účinok básne. Ona už hotová k odchodu, v klobúku i v kabátiku, stála opretá o kufrík, nespokojná, nedočkavá. Keď dokončil, začal zase rozprávať o smrti Petőfiho. Tu, pravda, fantásia hrala väčšiu úlohu než historia; ale to ju práve zanímalo, lebo v tom ohľade dobre poznal ju starý poet, že duch jej klonil sa ku romantike.

„A o poslednej láske Petőfiho znáte? Nie? Ó, ja budem vám o nej rozprávať, je to krásne, je to veľkolepé! Ale vy čítali ste „Koncom septembra“? Vy to znáte, ach, to je vznešené, to nedá sa slovom ani povedať, to musíte počuť.“

V tom okamihu sluha oznámil, že smerom k Pešti je už čas meniť si karty.

„Ja už mám kartu,“ osopil sa básnik na nevinného.

„Ja tiež,“ riekla Maria a siahla do vrecka. Z rečnenia nebolo už nič. Staŕık začal homrať na grobianov železničiarov a jeho pohľad bol hrozivý, zlobný.

Študent tiež pretieral oči a sadnul na lavicu. Zívajúc naťahoval dlhé údy a pozrel posmešne na svojich spolucestovateľov. Konečne, nedbale zakračujúc, vyšiel von.

Skoro prišiel vlak — čakalňa, perron oživly; vo dverach stojí už Maria netrpelivá, za ňou, ako jej tôňa, básnik, čakajúci, kedy ona vstúpi, že pôjde za ňou.

Konečne ozval sa zvonec po tretie a všetci ponáhľali sa ku vlaku. Maria riekla konduktorovi hlasom rozhodným, aby otvoril jej dámske kupé. Za sebou zachlopila dvere a starý pán ostal sklamaný tamdolu, kým konduktor nestrčil ho do vozňa temer už preplneného.

Maria našla kupé temer plné. Usalašila sa tu už celá rodina. Vzdor príkazu kúrila hlava rodiny, ako Turek, a keď jedna z dám povedala mu, že tu kúriť nesvobodno, osopil sa na ňu, že keď jeho žena znesie dym, nech znášajú i druhé.

Každý, ako mohol, utiahnul sa do svojho kútka a driemal. Maria rozmýšľala o tom, čo počula od staríka a robila si výčitky pre nezdvorilosť, akou ho odbila. Umdlená, skoro zadriemala i ona. Ale lomoz a krik po staniciach, otváranie a zatváranie dvier, vždy znovu vyrušilo ju zo spánku. Raz vstúpilo dievčatko slušne oblečené, položilo jej ruku na plece a povedalo:

„Odpusťte — dajte mi ešte trošku miesta.“

Dievča rozprávalo pozdejšie, že je ševkyňou vo veľkom závode peštianskom. Maria počúvala; zanímala ju táto dievčina.

O štvrtej prišli do Hatvanu. Ráno bolo chladné — čakalňa studená, slabo osvetlená.

Sotva ocítila sa Maria v čakalni, poet už ozval sa jej za chrbtom:

„Dobré ráno! No, či ste sa vyspali?“

„O spaní ani reči,“ odtušila ona.

„Vidíte, mohol som vám už všetko prečítať. Odvtedy už zase napísal som báseň.“

„Nemožno; vy ste písali?“ čudovala sa Maria.

„Áno, tu vidíte, názov je: „Milej neznámej“.

„Milá neznáma“ sa začervenala, ale galantný poet, nedbajúc na posmešné pohľady cestujúcich, začal jej čítať najnovšiu svoju báseň.

„A to,“ hovoril, „pripojím k druhým a vaše meno zároveň s mojím bude sa skvieť na nebi literatúry a moje básne, venované vám, pôjdu v zlatoreze do sveta a svet bude vás menovať Laurou veľkého poeta.“

„Snáď len nemyslíte to naozaj?“ zpýtala sa zdesená Maria; „lebo tomu ja naskrze neprivolím.“

„Privolíte! Vy musíte!“ zvolal on veľmi energične.

Ona pozrela naňho, a mlčala. Pri nej stála mladá ševkyňa a veľmi smele hľadela na básnika. Študent priplichtil sa k šumnému dievčatku.

Marii bolo tesno i dusno.

„Poďme, mne je mdlo,“ hovorila dievčaťu; „snáď dostaneme už kávy.“ Ale v reštaurácii o káve nikomu ani sa nesnívalo.

„A „Pomätenca“ znáte?“ opýtal sa zapät za ňou starý pán.

„Bože môj!“ zaupela Maria, „zo samých veršov nevyžijeme.“

„Že nie! Ó, nehovorte tak! Ináč bych povedať musel, že ste i vy nevďačné stvorenie. Nemožno, nemožno, aby som sa bol vo vás sklamal! Vy to znáte: „... Berte sa mi ztato!“ Hah, to vám je niečo, povedal bych, že nedostižiteľné. Ale nie, jest jeden, ktorý ho dostihnul, áno, dostihnul!“

Pri týchto slovách Maria užasnutá zastala v prechádzke svojej. No zastal i starík a díval sa na ňu pohľadom divným, i nežným i zvláštne dojemným.

„Hej, nahľadí sa svet, kto bol Petőfi — a kto som ja! On bol veľký... on bol krásny, veliký duch, geniálny; no čo on neuspel vykonať, zanechal mne. Jeho duch preniesol najkrajšie dumy svoje ako čudesné dedictvo na mňa, a ja, povedomý toho, kráčam i konám v jeho duchu, v jeho šľapajach. Hah, vy neveriaci! Dosť skoro nahľadíte sa, aké svetlo chceli ste zatieniť v svojej sverepej zlosti. Však nahľadíme sa. Ha, ha! „... Berte sa mi ztato!“

Slová tieto boly prednesené zväčša pritlumeným, ač nie menej desným hlasom; len jednotlivé boly vyrazené s podivnou náruživosťou. Teraz už ani na okamih nepustil Mariu od seba.

„Vy patríte ku mne, neutekajte! Váš osud je už zapečatený, je spletený s mojím! Vy neplesáte? Neradujete sa? Však to len prekvapenie, len preto, že toto neočakávané šťastie oslepuje vás? Áno, budú tí behať, haha! No behajte, behajte, neudusíte viac plameň ducha svobodného! Ako rozvodnená rieka trhá brehy, láme hate, berie mosty a unáša všetko, tak i silný duch láme hrádze jemu stavané a ide svojou cestou. „... Berte sa mi ztato!“

Znovu odstúpila zdesená žena, ale ostýchala sa dať výraz bázni svojej. Obzrúc sa, videla za sebou opodiaľ stáť dvoch žandárov, počula vravu ľudí, a cítila sa byť bezpečnou. I tak už skoro mali ísť ďalej.

„Vy pôjdete so mnou!“ hovoril dôrazne znova starý p. „Janá musím vám povedať všetko, lebo srdce moje i modzog je preplnený. Sem, vstúpme do tohoto vozňa.“

I viedol ju do vozňa druhej triedy. Ruku jej držal kostnatými prstami, ako v kliešťach; ona zdesená nevládala vymaniť sa z tej väzby. Tu pribehne dievča, ševkyňa, i volá na ňu: „Pre Boha, milostpani, nevidíte, čo je s tým človekom? Pusťte, pane, ináč voláme o pomoc!“

Maria vysvobodila si ruku a išla za dievčaťom. Poet díval sa zúrive na ňu a už chcel skočiť, že urve ju znova, ale konduktor strčil ho do vozňa a za ním, akoby náhodou, vstúpil i žandár.

Obecenstvo temer ani nezbadalo tento výstup.

Maria temer s plačom rozprávala svoju príhodu paniam, ktoré našla v kupé. No prijdúc do Pešti, nemohla odolať zvedavosti, čo sa stalo s jej úbohým básnikom. A videla ho, belohlavého, ako kráča, silne gestikulujúc, sprevádzaný dvoma pánmi ku východu. Tam čakal ich krytý voz, ktorý viezol básnika priamo na istý oddiel v Rochusovej nemocnici. „Chudák,“ pomyslela si Maria, „bol on jediný, ktorý mňa ospieval.“

Obchod, priemysel a hospodárstvo v Trenčiansku.

Napísal *Anton Bielek.*

I.

Tá dlhá dolina, obklopená s jednej strany Javorinou, s druhej Malou Fatrou, na severe Beskydmi a Babou Gorou, upostred s pretekajúcim Váhom, volá sa Trenčianskou.

Že život živým a búrnym tokom tiekol údolím Považia, ukazujú trenčianske hrady; týchto, pýšiacich sa ešte múrami, je asi 15, a tých, ktoré časom srovnané boly so zemou, je tiež asi toľko. Okrem toho pozri, milý čitateľu, na mappu a vidíš okolo Váhu husto poznačené krúžky miest. Jest ich štrnásť, teda pekný počet. Všetko dôkazom toho, že Trenčiansko stálo v každom ohľade v popredí uhorských stolíc a v priemysle vynikalo.

Váh, lacný kommunikačný prostriedok, silno dopomáhal, aby remeselník, splaviac svoje výrobky dolu Váhom na pltiach, zadovážil si širšie prostriedky k výžive, uchádzal sa o jarmoky, staval domy svojim potrebám a majetkovým pomerom zodpovedajúce — zakladal mestá. Majetkom oplývajúca, nádhery milovná trieda aristokracie, živiaca na svojich hradoch a v kaštieľoch celé stá služobníctva, tiež nemálo prispievala k pozdvihnutiu priemyselných pomerov a podnecovala pilnosť remeselníckej meštianskej triedy.

Tak ešte známe sú každému Trenčanovi dnes viac-menej posmešné názvy rajeckých kožkárov, kysucko-novomestských kožušníkov (kušnierov), považsko-bystrických hrnčiarov, púchovských tká-

čov atď. Odkiaľ názvy tieto pochodia? Odtiaľ, že v tých mestečkách v dávnom čase prekvitalo patričné remeslo a prilepilo sa toho mesta obyvateľovi, tak že i dnes, teda po vekoch, zachovala sa pamiatka jeho, a každý Trenčan, keď spomenie mu na pr. „kožkára," hneď vie, že treba mu rozumeť ctihodného a zachovalého mešťana poctivého mestečka Rajca.

Žiaľbohu, už z tohoto vidno, že rozprávame iba o minulosti. Rok 1848 jako by bol podťal korene čulejšiemu životu trenčianskych mestečiek, rad-radom začaly upádať. A potom, keď prišly časy „rovnosti, práva a svobody", tá obluda, vládnuca právom pästi, ktorú v našej krajine i liberalismom menujú, celkom zahubila remeselnícke meštianstvo Považia. Židovstvo, so svojou organisáciou, pilnosťou, grošom, začalo ubierať koreunému obyvateľstvu a ponížilo ho, zatlačilo celkom do úzadia. Remeselník Považia tratil trhy, tratil pôdu a dnes iba jednoduchý prostoľudín kupuje od neho. O vývoze ani reči, a pri úpadku a jemu v zápätí kráčajúcej chudobe ani o technickom pozdvižení produkcie.

Po roku osemaštyridsiatom, následkom odkúpenia poddanstva, nastaly v národno-hospodárskom i politickom ohľade v krajine našej pomery úplne nové. Drobnejšie zemianstvo, jako všade, bolo úplne zadlžené. Výmena za poddaných išla na dlhy, potreby na vedenie ökonomie vyžadovaly nové obete, peňazí nebolo, nuž každý spomáhal si jako vedel. Počaly prašťať lesy. Pán zostal pánom, žid rozostlal sa po lesoch utešených dolín, jako révokaz ničil a pustošil, čo kde bolo. Celé pásma hôr zmizly dolu Váhom, židovstvo počalo sa dvíhať, bohatnúť, zeman, remeselník chudobnieť; minulo 40 rokov a pomery tak sa zmenily v neprospech praobyvateľstva trenčianskeho, že cudzinec bují tam v mlieku a māde a domáci potĺka sa po horách a je rád, že najbiednejšou stravou môže ukojiť svoj hlad. Zpomedzi týchto špekulantov vyniknul Popper, ktorý začal handrami a dokončil millionami, ktorý dnes drží na lesy najbohatšie panstvo Považia, panstvo bytčianske. Jakými kúpami a špekuláciami prišli títo ľudia k majetkom, vysvitá z toho, že Popper kúpil bytčianske panstvo za 800 tisíc, vyťal za jedno 2—3 milliony dreva, za regál dostal výmeny 1 million 200 tisíc, a panstvo ani dnes nedá za 2 milliony. Nečudo, že potom bohatnúť bolo ľahkou vecou a matematickou istotou.

Drevo je i dnes hlavným článkom trenčianskeho kupectva. Rozumie sa, že prvými jeho repräsentantmi sú i dnes nápadníci barona Poppera. Celé Kysuce, okolie Bytče, rajecká, marikovská, papradnianska dolina jemu rodia drevo, tri parné píly hlcú štíhle jedliny trenčianskych hôr a potom bystrý Váh a ohnivý kôň roznosia ich po všetkých končinách sveta.

Za týmito idú dii minorum gentium, a síce strečniansko-teplické panstvo grófky d'Harcourtovej r. baronessy Sina, ktorá z bohatých hôr starobystricko-vychylovských čerpá každoročne tisíce, potom gbeľanské panstvo Majláthovské (panstvo Staré Hrady), ladecké panstvo rytiera Schenka, syna rezníka považsko-novomestského, panstvo

vršatské Königseggovské, ktoré holí Javorinu, hraničiacu s Moravou, panstvo lednické a panstvo grófky Nickej pri Trenčíne.

O fabrikách, ktoré zväčša v novších časoch povstaly, hovoriť nejdem. Nemajú ony pre dovoz a vývoz žiadneho významu; sú mladé. Ich vliv na obchodné pomery Považia dokáže ešte len budúcnosť.

A s tým by som bol s obchodom vo veľkom na konci. Zostáva mi ľud. A tu mienim poukázať zvlášte na okolnosť, že náš ľud má široký i hlboký smysel pre toto odvetvie výživy a smelo môže konkurrovať s kýmkoľvek, jak len dá sa mu toho, čo dnes každý člen ktoréhokoľvek národa má nadostač, svojského vzdelania, t. j. pomôcok, ktoré každé vzdelanie podmieňujú.

Začnem *s drotármi*, t. j. plechármi, ktorých centrum je Rovné. Malá, medzi dvoma vrchmi stisnutá dolinka s obyvateľstvom po horách roztrateným. Hneď na prvý pohľad vidí každý, že prvotné obyvateľstvo iba núdzou hnané pustilo sa za obchodom. Žltá, štrkovatá pôda nevráti obrábateľovi ani to, čo vynaloží na ňu. Pobočný zárobok stal sa hlavným prameňom výživy. Dnes Rovné má rozdelený celý svet. Jedných je Rusko, druhých Nemecko, tretích Amerika atď. Stávajú sa síce odchýlky, no ide to zväčša tradicionálne. Priemysel tento časom ujal sa i v susedných obciach, dnes už panuje i na Kysuciach a chová tisíce a tisíce ľudí. Ovšem pokrok vidíš i tu. Starý drotár mizne a rodí sa z neho obchodník s plechovým tovarom. Drotárov sami ich pokročilejší kollegovia menujú posmešne „becár“. Remeslu učia sa jeden od druhého. Drotár-gazda nabere po okolí chlapcov, vezme ich do sveta, priúča remeslu a rozposiela ich po kraji predávať tovar. Taký šuhajko volá sa „džarek.“ Nejeden z drotárov, nevediac ani písať ani čítať, svojím dômyslom, no a pripustíme, že i šťastím, stal sa vo svete boháčom, fabrikantom. Príkladov takých máme dosť, no, zvláštna vec, že iba v Rusku.

Väčšiu časť roka drotár je von z rodného hniezda. Chodí domov najviac na výročité sviatky, no jak nemôže na Vianoce a jak neni príliš ďaleko, iste navštívi svojich milých na Veľkú noc. A vtedy je chutno pozreť na nich, keď čakajú pred chrámom na „veľkú“. Stoja v hromádkach. Oblečení sú zväčša v kroji toho národa, kde hľadajú si svoj chlieb, a i hovoria tou rečou. Tak počuješ tam hovoriť francúzsky, rusky, nemecky, rumunsky a Boh vie ešte jako. Potom po sviatkoch zas rozídu sa a pre dobrobyt svojho rodného hniezda pochodia svet celý.

Ženské pohlavie je naporad zdravé, driečne. Nečudo, nikto v Trenčiansku nežije tak dobre, jako Rovňanky. Bytčianski židi vedeli by mnoho rozprávať, koľko Rovné spotrebuje múky, cukru, mäsa, plátna, kávy atď. V lete čo majetnejšie idú rad-radom do Rajeckých Teplíc zčiastky kúpať sa, zčiastky dať si stavať „banky“. Pobudnú tam asi týždeň, dva a zas vracajú sa domov opatrovať deti, hospodárstvo.

Zvláštna je drotárova prítuľnosť k drahému kúsku zeme, ktorú rodným hniezdom voláme. Ani by ste sa nenadali tej lásky, ktorou

drotár vinie sa k rodnej vieske. Za času môjho bývania pri Rajci často stavoval sa u nás drotár Martin (priezvisko neznám). Moja nebožká tetka mala slabosť, že netrpela v dome pochrámaného hrnca. I drotoval náš Martin, čo prišlo. Stalo sa, že odchádzal som odtiaľ preč. Dvoma, troma dňami pred odchodom dostaví sa Martin a hovorí, že musí domov pre pass a odtiaľ že pôjde do Nemecka za prácou. Odobral som sa od neho a prial som mu šťastlivú cestu.

Po piatich rokoch v Zubáku koho vidím, Martina! Milo prekvapený pýtam sa:

— Martinko, kde ste sa tu vzali?

— Prišiel som na naše strany, podívať sa, jako sa tu svet drží.

— A odkiaľ?

— Veru rovno z Prajskej, pán môj.

— A čo vás sem donieslo? Asnáď rodinné veci?

— Nie, nemám už nikoho. Čo bolo, všetko pomrelo. Už ani tá otcovská chalupa nestojí.

— Tak sa vám muselo dobre vodiť, keď máte groš na cestu.

— Ah, čoby dobre. Vyrobí človek, vyrobí, je pravda, ani nemám na koho gazdovať; ale časy sú zlé, roboty nieto...

— Nuž a vy nepozerali ste na groš z tak ďalekej cesty?

Drotár stál, jako pomýlený; iba moja reč primala ho k odpovedi. Pozrel na mňa jakoby s výčitkou a riekol:

— Pán môj, veď za roky aspoň len raz musím pozreť tú *svoju dedinu*.

Cítim, že odchýlil som sa od predmetu, ale tak rád sa pribavím pri našom ľude a pozorujem ho, že trpelivý čitateľ odpustí mi toto vybočenie. Prejdem teraz na trenčianske mestá. Čo v nich remesiel, kresťanského priemyslu, to, jako už rečeno, sú iba pozostatky z dávnych dôb; avšak predsa držia sa natoľko, že sú faktormi v týchto pomeroch. Tak na pr. Rajec i dnes má meno podľa výroby červených kožiek, v Žiline ešte pred dvoma desiatkami rokov stolári vozili tulipánmi okrášlené truhly po pltách do Serede a mäsiari priekupom statku i svojím soleným, pltníkom predávaným baraním mäsom vedeli si zabezpečiť dobrobyt a boli svojho času mohutným a bohatým cechom na Považí. Kysucko-novomešťania, ten živý, pohyblivý, na Veľkorusa sa ponášajúci národ, ešte vždy kupčia strecháčmi (široký klobúk Kysučana), zimnými čiapkami, kožuchmi. Považsko-bystričani krpcovým remeňom, Predmierci hrncami, Púchovci boli kedysi chýrni tkáči. Ovšem význam obchodu tohoto je dnes čisto miestny. Židovstvo zmocnilo sa krčiem, pomocou týchto sklepov, slovom obchodu tak, že domorodých obchodníkov dnes na prstoch môžeš počítať na priestore celého Považia. Áno, kráčajúc organisovano, dostalo do rúk tú zlatú baňu a dnes drží ju už tak, že iste dlhé časy prejdú, kým pôvodnému obyvateľstvu podarí sa vydobyť ztratenú, no jemu zákonom Božím i ľudským súdenú pôdu. V tomto ohľade je Trenčianska zotročená, jako žiadna zo stolíc našej krajiny. Na nivoč vyšlá gentry premrhala, čo zostalo po otcoch, svoje kurie a kaštiele oddala židom, títo tyjú, bohatnú a blahosklonne prijímajú holdy stoličných úradníkov, ktorí so složenými

klobúkmi vchádzajú do bydiel nových zemských pánov a v srdci závidia dobrobyt, na ňomž prilepený je pot zúboženého ľudu považského.

Pripomenúť treba i *sklárov*. Snáď každý z mojich rodákov videl ho v bielej halenke, v zahnutom klobúku s krošňou na chrbte, jako hore-dolu mestom vyvoláva: „Obloky robiť, obloky!“ Sú to príčinliví obyvatelia odľahlých kútov Trenčianska: Zliechova a Čičman. Zvlášte na jaseň jako by ich nasypal. Prichádza zima, studený vietor, nuž treba zaprávať obloky, a ochotný sklár naďabí sa i v najskrytejšej dedinke, zjedná sa, odoberie mzdu, ide ďalej a ustavične volá: „Obloky robiť, obloky!“

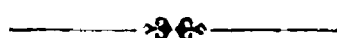
Keď krošňa so sklom sa minie, vráti sa do svojich vrchov, naberie zase skla a zase ide svetom. Skromný obchodík sa mu vyplatí. Pracuje s 50—100 procentami, dobrí ľudia podarujú mu kde-tu váre, lacno sa prechová a keď zjavia sa na jeho vrchoch prvé záveje, on sadne k peci, výsledkom jeho práce sú vyplatené dane, smazaný kde-tu dlh a zvýšilo i na prasiatko, ktoré gazdina opatruje jako oko v hlave, dáva mu často lepšiu stravu, než svojim deťom.

S týmito blízki sú Podhraďani z Košece a Nosičani od Púchova. Chodia so skleným riadom, pohármi, vázami na kvety a takto zarábajú si výživu. Miesty z toho kraja najdú sa i predavači slamených klobúkov. Na kárach (vozík o dvoch kolesách) poprechodia naše kraje krížom-krážom a sú opravdovými dobrodincami zvlášť od mesta ďalej bývajúcim ľuďom.

Teraz musíš so mnou, milý čitateľu, ešte na trhy alebo prv do domácnosti trenčianskeho Slováka. Neboj sa; pre trochu dymu, pre trochu výparu nepoškodíš si plúcam ani očiam. Čierna izba. Na pravo vchodu obyčajne pec, popod hrady čierna „polieň“ (priečne brvná, na ktorých sušia sa polená), dovôkola lavice, v kúte od pece ťažký stôl, nad ním polica s pár riadmi, v uhle zapichnuté šidlo — to bývanie Trenčana. Pravda, „šporherty“ a petrolejové lampy počínajú sa už tiež zavádzať, avšak sú ony vždy iba výnimkou. Ale musíme ísť ešte ďalej. Trenčan je roľník, má hospodárske náradie. Okrem bahier (časti kruhu na kolese) spraví si on celý voz sám. Spraví si zväčša šafle, putne, mažiar na soľ, celé krosná, truhly na strovu, súsky na zbožie a všetko, všetko, čo v domácnosti je treba. Pred rokmi ešte i sami sa osvetľovali. Zadovážili si hladkého bučka, cez leto sa sušil na dvore, v jaseni popílili, rozkálali, vzali hobeľ „kocúrom“ zvaný a nastrúhali faklí, ktorými svietili v izbách celú zimu. Cez dlhé večery zimošné ženy pradú, chlapi vystruhujú lyžice, robia šindol alebo čokoľvek druhé. Pozrite si priemyselného Zubáčana. Spraví, čo vidí. Na stá súskov na zbožie zhotovia doma a vezú ich až k Trenčínu na predaj. Alebo rozhľaďme sa na trhu v Púchove. Vidíš tam našich ľudí predávať hrable, vidly, ohreblá, sane a všetko možné hospodárske náradie. Ale aby obraz náš bol úplnejší, treba nám kuknúť i do Žiliny. Jarmoky žilinské sú silne navštevované. Chodí tam Oravec i Moravan, Lipták i Nitran. Zajdime si ta, kam nás predmet náš vedie. V pravom uhle priestranného štvorhranného námestia žilinského vidíme celé kopy košov, opálok,

sýt, riečíc, pletených postielok, barvených košíkov na stolové náčinie atď. Majitelia týchto potrebných vecí sú všetko horali z okolia Žiliny: z Lysice, Vadičova, Belej, potom z Lieskovca, Ochodnice, Dunajova. Rozpredajú ročne veľké massy svojich výrobkov a chodia na priekup až hen k Považskému Novému Mestu, ba i k Topoľčanom.

I syrárske výroby sa nachodia, no málo. Na hory a pastviny Považia malo by toho byť nepomerne viac. Iba čo Ťarchová produkuje, to zjaví sa na žilinskom trhu. Prichádzajú medzi svet výrobky tieto v podobe „sušeníc" (oštiepkov), vo formách často veľmi umelých. Tak baránky s podstavcami, vlastne ich vkusné formy, všetko prácou umného valacha vysokých hôľ magurských; a dlhé korbáče syrové, takzvané šestnástorky, tiež plietla ťažká ruka ťarchovských honelníkov.

Turčianske, čiže Štubnianske Teplice.

Napísal *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Pri tejto príležitosti nebude od veci, keď spomneme, že teplický lekár Ján Rampach už prv s povolením kremnického magistrátu bol si vystavil juho-východne od panskej teplice neveľký drevený dom, ktorý pravda v pozdejších časiech celkom zmiznul, tak že teraz už nemožno s úplnou bezpečnosťou určiť ani miesto, na ktorom ten dom niekdy stál. Opravená panská teplica umožnila, že hostia nerozišli sa, ale že zostaly Štubnianske Teplice nimi stále obydlené.

Medzi čelnejších hostí z roku 1641 patrili Franko Balassa z Ďarmôt, baviší sa tam už v januári [1]), Štefan Soós z Poltáru, prišlý sem v marci [2]), a Franko Vesselényi, ktorý 19. júna už mal odísť z kúpeľov [3]). Že boli tam i mnohí iní veľmoži, o tom možno súdiť z rozličných poznámok v onodobných písmach, avšak menovite sú iba títo udaní.

Rok 1642 stal sa zase pre Štubnianske Teplice a ich majiteľku Kremnicu rokom na rozpaky bohatým pre prílišný nával kúpeľných hostí. V prvej jeho polovici to síce ešte šlo dosť pokojne a Kremnica postupovala svoju kamenicu jednomu veľmožovi za druhým, až konečne v júni grófke Marii Széchy [4]). V týchto časiech veľmoži už zvali kamenicu palotou. No po odchode tejto grófky sotva zaujali teplické byty iní hostia z Prešporka a Banskej Bystrice, už Fiebinger oznamoval 15. júla 1642, že má na budúci týždeň prísť do Štubnianskych Teplíc gróf Ján Drugeth z Humenného, najvyšší krajinský sudca, spolu s Ladislavom Révayom, a žiada pre seba celú palotu, i prosil o úpravu, čo má robiť s prešporskými a by-

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 108.
[2]) Tamže: II, 13, 1, 109.
[3]) Tamže: II, 13, 1, 31 e.
[4]) Tamže: II, 13, 1, 107 a.

strickými hosťmi [1]). Fiebingerovi oznámil blízky príchod Homonnaya révayovský úradník Ladislav Krásny listom zo Štubnianskych Teplíc písaným dňa 14. júla 1642 iba vtedy, keď Franko Révay už bol ho vyslal, aby zaujal pre hlavného krajinského sudcu a jeho sprievod všetky tamejšie i okolité domy a budoviská [2]).

Kremnica si neznala dať rady; lebo s jednej strany, záležajúc sama z meštianstva, nechcela vypovedať hospodu a uraziť tým k vôli ktorémukoľvek veľmožovi svojich prešporských a bystrických spoludruhov, s druhej strany nebolo jej nijak možno odoprieť tú istú hlavnému krajinskému sudcovi, ktorého častejšie potrebovala a jeho lásku a dobroprajnosť (lex in codice et favor in judice) nesmela postaviť na kocku. No z najväčších rozpakov pomohol jej dosť skoro sám gróf Homonnay tým, že už dňa 18. júla jeho sluhovia dorazili do Štubnianskych Teplíc s vozmi, naloženými vínom, múkou a inými potravinami, a mali rozkaz zaujať nielen kremnické staviská, ale i Révayov hostinec s druhej strany Žarnovice [3]).

Homonnay, vzdor tomu, že bol sťa hlavný krajinský sudca predo všetkými inými povinný chrániť a brániť cudzie práva a majetky proti každému násilníkovi, neurobil tak, ako robievali okrem Franka Révaya ostatní veľmoži, nevynímajúc ani samého palatína alebo hlavného krajinského vojevodcu, a neprosil Kremnicu vopred o dovolenie a byt v jej majetku, Štubnianskych Teplicach, lež došiel nedlho za svojimi ľuďmi do týchto kúpeľov nielen so svojím dvorom, ale i so značným vojenským sprievodom a usalašil sa sám, svojich priateľov a dvorských úradníkov ubytoval sčiastky v Štubnianskych Teplicach, sčiastky v Malej Vieske, no vojsko svoje

---

[1]) Tamže: II, 13, 1, 107 b. — Pri tejto príležitosti oznámil Fiebinger kremnickému rychtárovi, že zúrivšia v Turci víchrica shodila s teplického mlyna kus krovu, na Požehách hroznú škodu narobila, v Mošovcach 14 domov, v Diviakoch 13 a v Malej Vieske tiež niekoľko domov a po iných turčianskych obciach podobne veľmi mnoho stavísk porúcala.

[2]) Tamže: II, 13, 1, 31 l. — Obsah: Egregie Domine Frater et Uicine mihi obseruandissime. Salutem seruitiorum meorum semper paratam commendationem.

Jeho oswicenost Pan Homonay Janoss Judex Curiae na druhy tiden sem do Teplicz chce prigyti, mne pak ponewacz gest poručeno abych pro hospodu geho oswicenosti dom wašich milosti wšetek zaugal, yako sem y učinyl Že dnes sam chtegice dosti učiniti rozkazu geho oswicenosti byl sem prišel, a roskas geho oswicenosti, Panu Hospodarovi wašemu sem oznamyl, on pak pan Hospodar mne povedal že na ten čas tu v dome ma nyekterych Panow, kterim hospodu wen wikazati nemuže, neš abych w tom wihledal wašu milost, ya pak dosti rad bych bil sam z wašu milosti o tom mluwyl ale ponewaz pro nepritomnost wašu nemohol sem mluwiti tak s týmto mim psanym chtel sem na wedomi w. msti dati wuoly geho oswícenosti, Prosim teda wst aby tak račila dati nariditi abi se dom wšetek pro geho oswicenost nariadil a swetnyce palotu wedla teplice, kuchinu, maštale piwnice tak aby dala wst. krasne wičystiti, tak aby prišedši sem geho oswicenost mohla spokojne tu odpočinutí míti a wašich milostiam za to podekovati. werim že waša milost tak učiniti rači abi se w tom žadneho defectu nestalo. a mecitim milost Pana Boha račiš s nami biti

In Termis Stubn. 14 Julii Anno 1642.

Egr. D. V. Frater et Uicinus ad seruiendum paratus.
Ladislav Krasny v. r.

[3]) Tamže: II, 13, 1, 107 c.

rozložil spôsobom, akého len nepriateľ užívať zvyknul, v dedinách prislúchajúcich ku kremnickému panstvu, a tým samým vyduril všetkých teplických hostí. Na takéto násilie Kremnica nebola prichystaná a tak nebola ani v stave pred Homonnayom obrániť svojich prešporských a bystrických priateľov, no snažila sa obrániť aspoň svojich poddaných pred útiskami Homonnayových vojakov. Tým cieľom ukázala grófovi Homonnayovi kroz osobitných poslov ochranný list palatína Mikuláša Esterházyho, vydaný pred dvoma rokmi, a tým primala ho k tomu, že uznal bezprávie, akého bol sa dopustil, a zakázal svojmu vojsku sdierať alebo akýmkoľvek spôsobom utiskovať kremnických poddaných. Zdá sa byť veľmi pravdepodobným, že hlavne toto primalo Homonnaya k tomu, že za dlhší čas nebavil sa v Štubnianskych Teplicach, opustiac ich už po niekoľkých dňoch.

Hlavným pôvodcom tohoto nepekného Homonnayovho skutku bol, ako tomu nasvedčujú mnohé okolnosti, Franko Révay, ktorý bol už od prírody náchylný k násilníctvu a nadto sťa hlavný župan považoval nielen celú Turčiansku stolicu za svoj súkromný majetok, ale domnieval sa, že môže nakladať i s inými súkromnými majetkami dľa svojej vlastnej vôle. No i on uklonil sa pred palatínovým ochranným listom, zkúsivší, že Kremnica nebojí sa ani voči najvyššiemu krajinskému sudcovi svoje práva mužne obhajovať, a preto, keď v polovici septembra tohože roku gróf Nádasdy mal ísť do Štubnianskych Teplíc, Révay už viac nepoužil svoju hlavnožupanskú moc a surové násilie, ale prosil poriadnym spôsobom ešte i Fiebingera, teda jednoduchého úradníka v kremnickom panstve, aby dal pre Nádasdyho a jeho ľudí pripraviť v Štubnianskych Teplicach poriadnu hospodu [1]).

I Homonnay sám, chcejúc v tom roku ešte raz vrátiť sa do Štubnianskych Teplíc, nastúpil oproti Kremnici celkom inú, priateľskú cestu, a jeho vopred vyslaný úradník oznámil 23. septembra Fiebingerovi, že už viac neuhospodí Homonnayov vojenský sprievod

---

[1]) Tamže: II, 13, 1, 110 c.

Nadpis: Egregio Domino Georgio Fibiger Dominorum Cremniciensium Bonorum Stubnensium Provisori etc. Domino Vicino observan. Cito Citius Citissime.

Obsah: Egregie Domine Vicine mihi observande Salutem et Servitiorum meorum Paratissimam Commendationem.

Ponevadz Pan Nadasdy prišel do Thurcza techdy puogdje y do Tyeplycz na jednu nocz ponevadz nebil nykdy vteplyczach chce opaczit techdy prosym gako svogho pana suseda žeby ste daly ten dom kremnyczky vyczist všetek a též y vnyektereg dyedinye kvartyel pre konye y pre katonakov ostatnych opaczily na gednu nocz odtal puogdje do kremnicze kpanom vašim a tak treba ho nam povazit tak velkyeho pana ponevadz y nikdy nyebol na tegto zemy prosym že y nyeczim dobrym hospodarit budyetye pre vašych panov dobre meno czo verim ze vczinytye. S tym v. m. Panu Bohu poruczam Datum in Castello Stavnice die 14 Septembris Anno 1642 V. msty dobre pregiczy sused.

P. S. Prosym ze teš az do kremnicze od vas ku geho milosti do voszov dadia a pana rychtera menom mim pozdravia kremniczkeho Zebi v tomto i vginom ochotnost prokazati neobtezoval Ze magu y geho milosti Pana Groffa oddanye listi pak poslane kde budu prinaleszety Prosim ze v. m. odesle etc.

v kremnických dedinách, čo potom i skutočne sa splnilo [1]). Franko Révay chcel síce aspoň do Skleného uhospodiť šiestich jazdcov a naložil tamejšiemu rychtárovi pripraviť pre nich hospodu a pre ich kone potrebný krm [2]), avšak niet ani najmenšej stopy, že Révayova vôľa bola by sa vyplnila. Naproti tomu Fiebinger, chtiac odmeniť priateľstvo priateľstvom, naložil sklenárskemu podrychtárovi, aby každý tamejší gazda doviezol pre Homonnayovu kuchyňu po jednom dobrom voze bukového dreva a pre jeho kone po dobrom voze sena a po troch lukňách ovsa [3]). I Kremnica sama písomne privítala do Štubnianskych Teplíc i s manželkou prišlého Homonnaya, prosiac ho súčasne, aby šetril jej poddaných, častými vojenskými posádkami už krem toho vyčerpaných [4]), a Homonnay, želajúc si priateľský pomer s týmto mestom nielen nadpriasť, lež i stále udržať, navštívil pozdejšie osobne Kremnicu [5]).

Grófovi Kašparovi Illésházymu a grófovi Pavlovi Pálffymu z Bojníc [6]), súčasne s Homonnayom prosivším si byty v Štubnianskych Teplicach, Kremnica nemohla ináče pomôcť, ako tým, že im jednomu za druhým prisľúbila kamenicu, kadenáhle opustí ju Homonnay.

Štubnianske Teplice zostaly i po Homonnayovom odchode, čo stalo sa asi v polovici oktobra, cez celý čas až do pozdnej zimy veľmožmi obsadené, ba mnohé okolnosti svedčia, že neboly ani cez zimu prázdne a hneď zjara nasledujúceho 1643. roku počali sa poznovu hrnúť do nich početní veľmoži.

Už 13. apríla 1643 Gregor Újfalusy, chtiac navštíviť tieto kúpele s celou svojou rodinou, prosil si kamenicu [7]), a 16. apríla gróf

---

[1]) Tamže: II, 13, 1, 107 c.

[2]) Tamže: II, 13, 1, 110 d. — Nadpis: Statočznemu Muzy N. et N. Rychtary dedyny Škleno bud danno k vernym rukám. Obsah: Zdravy vam pregem, Ponevádž geho Velkomožnost Pan Groff Homonnay Janoš, gest tu vydieku znemalym ludom Nežliby koniczi nebo geho velkomožnosty, mel tam na vas sadnuty, a žeby menšy nakladok do nektereho czasu u vas mohol byty, tedy s pety voznikov a louasz mystra, svyma parypamy k vam se na quartily vysilagy a protož porucžuge se vam aby ste tak velkeho Pana, et Judicem Curiae Regni vcztily, a tak Panu Lauasz meštrovy vozarom y fulaytarom rovne též y konyom, k pocztivemu vychovaní, aby ste dobre sporiadily y hospody hodne vkazaly, czoš y geho velkomožnost spolu so mnou vdeczne pryme, y slušy takovu hodnost učžinity. S tým megte se dobre. Datum in Thermis stubnensibus die 28 mensis septembris Anno 1642.

Vaša vrchnost a Sused vprimny
Fr Revay Comes perpetuus ac Supremus
Comitatus Turociensis. m. p.

[3]) Tamže: II, 13, 1, 107 d. — Z tohoto dopisu vídat medzi iným, že v tej dobe podliehali i vzdelanejší ľudia rozličným, dosť hlúpym poverám, lebo tenže správca hájskeho panstva naložil Sklenárcom medzi iným i to, aby začali orať pod jačmeň o splnmesiaci.

[4]) Tamže: II, 13, 1, 106 a.

[5]) Tamže: II, 13, 1, 104. — Z Trenčianskeho zámku písal 24. sept. 1642: „Ex consilio Dominorum Medicorum qui omnimode nobis persuadent, ut in Termas Stubnenses Liberos nostros nonnihil languentes, pro recuperanda pristina Valetudine amandaremus. Sequenti itaque Hebdomada, prosperante Supremo Numine sine cunctatione Charisimum Filium nostrum Majorem Natu, cum consorte sua expediremus...“

[6]) Tamže: II, 13, 1, 105 b. a 105 c.

[7]) Tamže: II, 13, 1, 112.

Ján Drugeth de Homonna písal, že chce ísť so svojimi do Štubnianskych Teplíc, i prosil si všetky domy, v ktorých býval lanského roku [1]). No tentokrát Kremnica nemohla vyhoveť jeho žiadosti, lebo vtedy a v nasledujúcich týždňoch boly Štubnianske Teplice už tak obsadené, že nenašla v nich miesta ani Jánova Listhiusova manželka Katarína Széchyovská a musela bývať v Révayovom dome [2]), ktorá ináče bývala od mnohých rokov stálym hosťom a ktorej Kremnica až po túto dobu ešte nikdy nebola odoprela kamenicu. Homonnay, dozvediac sa, že Štubnianske Teplice sú preplnené, neurobil tak, ako lanského roku, ale odložil svoju kúpeľnú cestu na príhodnejší čas, a len počiatkom jasene dostavil sa i s celým svojím dvorom zase sem i snažil sa byť pokojným a milým hosťom. Zo Štubnianskych Teplíc obrátil sa 29. septembra 1643 písaným listom ku kremnickému rychtárovi a oznámiv mu, žeby si rád obzreť Kremnicu a jej banské závody, prosil súčasne o byty pre seba a svoj sprievod [3]).

Nastúpivšie roku 1644 nepokoje maly i na Štubnianske Teplice škodný vliv. Jur Rákóci, knieža sedmohradský, chytivší sa zbroje, vtrhnul v krátkom čase i do horného Uhorska a snažil sa vzbudiť všeobecný odboj proti cisárovi. Veľmoži na týchto stranách obydlení rozpadli sa vo dva nepriateľské tábory. Jedni z nich zostali vernými cisárovi a druhí pripojili sa k Rákócimu. I jednotlivé ich rodiny takto sa podelily.

Títo teda, bažiac po zväčšení svojich majetkov a dosažení krajinských hodností, odložili na čas zábavy a kúpeľné cesty, zaoberali sa výlučne vojenskými a politickými dielami a zabudli celkom i na Štubnianske Teplice. Mešťania a obecný ľud naproti tomu, žiadajúc si požívať pokoj, lebo beztoho nemali výhľadu, žeby im vojna mohla priniesť požehnania, zostali pomerne dlho vernými zákonitej vláde a cisárovi; no i týchto dosť skoro prinútily okolnosti pripojiť sa hneď k jednej a zase ku druhej strane, ktorá práve vládla ich okolím, a tak ani títo nemali času navštevovať Štubnianske Teplice. Tak zostaly tieto v tom roku takmer polopusté, aspoň nezachovala sa o tohoročných ich hosťoch ani najmenšia pamiatka.

No začiatkom nasledujúceho roku navštívili ich najsamprv rákócovskí vojaci, ktorí tamejšieho hostinského, Šimona Tarnera, nielen olúpili, ale takmer pripravili i o život [4]). Po týchto došli v krátkom čase cisárski vojaci s generálom na čele a s dočasným komorským hlavným grófom Jánom Sokhom [5]), kdežto medzitým kuruci (tak nazývali Rákóciho vojsko) ležali v Orave a v Liptove [6]).

---

[1]) Tamže: II, 13. 1, 106 a.
[2]) Tamže: II, 3, 1, 111.
[3]) Tamže: II, 13, 1, 106 b. — „.... Consolidandae valetudinis gratia in Thermis Stubnensibus constituti per praesentem occasionem, propinguitate loci inducti, constituimus in Civitatem Cremniciensem et loca fodinarum paulisper die crastine excurrere et proficisci..."
[4]) Tamže: II, 13, 1, 126 k.
[5]) Tamže: II, 13, 1, 126. — Dňa 24. apríla 1645 z Teplíc odišlý generál ponuknul Kremnici na predaj 80—90 okoví dobrého vína po 8 zl. okov.
[6]) Tamže: II, 13, 1, 126 c. — „Wegen des kriegß Volckhß hört man an

Štubnianske Teplice začaly sa zase plniť čelnejšími kúpeľnými hosťmi len počiatkom septembra 1645, a medzi prvými boli Daniel Révay a Franko Záthurecký s manželkami, ktorí zaujali i pre Franka Révaya určenú chyžu [1]. No tento neprišiel hneď, lebo sťa Rákóciho privrženca lapil ho Vesselényi, uväznil v strečnianskom zámku i s jeho manželkou a len po dvoch týždňoch pustil zase na svobodu [2].

I kráľovský komisár a správca bansko-bystrickej komory Sonnau mal prísť v tom istom čase sem [3].

Mnohí utekali do Teplíc zo strachu pred vypuknuvšou nákazlivou chorobou, zúrivšou obzvlášte v Banskej Bystrici vo veľkej miere [4].

Najčelnejšími tohoročnými hosťmi však boli gróf Gabriel Illésházy [5], gróf Ján Homonnay [6], gróf Franko Vesselényi, Štefan Soós a Ladislav Révay [7]. Tento posledný žil obyčajne vždy v priateľstve s Kremnicou a sťa majiteľ Požieh bol i dobrým súsedom; tým nápadnejšie je teda, že práve on, jeden z tých, ktorý mal byť dľa palatínovho ochranného listu strážcom nad bezpečnosťou Štubnianskych Teplíc, dopustil sa sám násilenstva v kúpeľoch, keď dal doskami pozabíjať dvere na oboch sedliackych teplicach, aby v nich obecný ľud nemohol sa kúpať; a keď dozvedel sa, že ľud vzdor tomu oblokmi chodieva do tých teplíc, ba keď Soósovi a Homonnayovi sluhovia jednu z pribitých dosák oddrapili a vchod do kúpeľa dvermi umožnili, teda kázal svojim sluhom lapiť a ubiť teplického lekára, Venceslava Petrovského. I samému tomuto lekárovi, keď prišiel k nemu, aby očistil sa z podozrenia, nadal do Turkov a Sedmohradčanov, teda do najzarytejších a najurputnejších odbojníkov.

Čo mohlo pohnúť Révaya k takémuto činu, neznať s istotou; zdá sa však, že hlavnou príčinou toho bolo, že v tie časy Kremnica už celkom bola sa pripojila k Rákóciho strane, ktorej Ladislav Révay bol úhlavným nepriateľom.

A práve v tieto časy doletela zpráva i do Štubnianskych Teplíc, že umrel vydavateľ ochranného listu, palatín gróf Mikuláš Esterházy.

Dňa 18. sept. 1645 bol medzi cisárom Ferdinandom III. a Jurom Rákócim v Linci uzavrený mier, a nastúpivší pokoj prinavrátil Štubnianskym Teplicam zase četných hostí a s nimi i veľmi čulý život.

Sotva bolo by na mieste, keby sme tu naznačili všetkých, kto-

---

Jeczo nichts, ist gar still, sondern dasz hördt man dasz über den Roffna hory, den Weg Miessen Ausz Raumen, dasz vngrische Volckh Lieget in Oroua, vndt Lubtoua, Noch gantz Stiehl, Wir halthen fordt Khundtschaffter, vnd wen sie Möchten Aufbrechen, dasz wiero Also baldt Khötten dem herrn Zue wiessen Than."

[1]) Tamže: II, 13, 1, 126 g.
[2]) Tamže: II, 13, 1, 126 i.
[3]) Tamže: II, 13, 1, 126 g.
[4]) Tamže: II, 13, 1, 126 h.
[5]) Tamže: II, 13, 1, 113 a.
[6]) Tamže: II, 13, 1, 117 a.
[7]) Tamže: II, 13, 1, 126 i.

rých mená zachovaly sa v kremnickom mestskom archíve, lebo veď beztoho sú na konci prítomného dielka všetci menovite udaní; no predsa snáď nebude od veci spomenúť i teraz už aspoň niektorých najčelnejších kúpeľných hostí.

Takí boli roku 1647 uhorský kancellár [1]), roku 1649 gróf Štefan Csáky, uhorský tovarnik [2]), a dvaja vojevodcovia, ktorí so sebou doviedli si i hudcov [3]), roku 1650 manželka grófa Ferdinanda Schurza z Viedne, ktorej Kremnica povolila hospodu iba na prosbu palatína, grófa Pavla Pálffyho [4]), roku 1652 krakovský palatín, za nehož zvláštnym listom primlúval sa uhorský palatín gróf Pavel Pálffy [5]), uhorský najvyšší krajinský sudca gróf Ladislav Csáky [6]) a okrem týchto i gróf Pucheim s manželkou [7]) a manželka Žigmunda Barcsayho zo Sedmohradska [8]). Väčšina týchto navštevovala Štubnianske Teplice potom za viac rokov, ako to vídať zo soznamu kúpeľných hostí. Okrem nich však bývaly kúpele i inými veľmožmi stále zaujaté [9]), a nielen kremnické staviská, lež i révayovský dom za vodou, bárs bol rozličným hmyzom preplnený, tak že v ňom mnohí preto i ostýchali sa bývať [10]). Všetky tieto staviská boly kúpeľnými hosťmi v toľkej miere zaujaté, že Kremnica i svoj hájsky dom postúpila hosťom do Teplíc so všetkých strán sa hrnúcim [11]). A tým samým k vôli dala vystaviť roku 1649 a 1650 nad panskou teplicou trojnásobný krov s dvojitými žľabmi, lebo tak žiadali hostia, chtiac chrániť sa v kúpeli pred prievanom, a Kremnica snažila sa vyplniť ich oprávnenú žiadosť [12]).

Málo za tým, totiž roku 1653, i Franko Balassa dal zrúcať asi pred sto rokmi z dreva vybudovaný révayovský dom na maloveskej strane, ktorý stal sa jeho manželkiným majetkom, a na miesto neho postavil oproti sedliackym teplicam z pevnej látky nový, o veľa väčší

---

[1]) Tamže: II, 13, 1, 126 n.
[2]) Tamže: II, 13, 1, 127 a.
[3]) Tamže: II, 13, 1, 148 c. — „... 2. Wurckliche Kayserliche Soldaten, welche auf der Jablonckaw Schanz Liegen, einer ist ein Obrister Leidenambt, der ander ist ein Capitan, mit 3. Dienern vnd 5 Rossen, vndt Besohrausz der Obrist Leutnambt haben Ihren eigenen geiger mit Sich, welcher nebenst dem Zimbalista anf spielet, dasz Sie aber einen Tanz gehalten, ist mir nicht wissendt." Tak píše Simon Tarner, Fiebingerov nástupca, kremnickému rychtárovi.
[4]) Tamže: II, 13, 1, 131 c.
[5]) Tamže: II, 13, 1, 130 b.
[6]) Tamže: II, 13, 1, 127 b. a 127 c.
[7]) Tamže: II, 13, 1, 148 v.
[8]) Tamže: II, 13, 1, 148 u.
[9]) Tamže: II, 13, 1, 181 a. — Franko Révay písal 27. júna 1649 Kremnici zo Štiavničky: „Cum tanta frequentia Magnorum virorum et Regni Hungariae Comitum concurat in Thermas Stubnenses, ut nix certos ob respectus in aedibus praedecessorum meorum et meis habere quendam hospitium praesertim pro charissima consorte mea quae ex consulto Doctorum istis diebus necessario Thermarum praedictarum usum inchoare cogitur."
[10]) Tamže: II, 13, 1, 116 c. — Vdova Pavla Esterházyho, Eva Viczay, prosila 5. apríla 1648 veľmi o kamenicu, hovoriac v svojom liste: „Lattya Isten nem busitanam kegyelmedet az házért, de az Révay Uramék házában nem merem lakni, mert félek hogy ream szakatt az minémeő rosz."
[11]) Tamže: II, 13, 1, 148 g.
[12]) Tamže: II, 13, 1, 145 a 129 d.

a pohodlnejší hostinec, ktorý zachoval sa až posiaľ vo vtedajšej svojej podobe; pri tej príležitosti, chtiac získať kúsok zeme a oddialiť svoje stavisko od vody, dal zasypať polovicu potoka zemou a tým ho vytlačil na kremnickú stranu v toľkej miere, že pomaly sedliacke kúpele staly sa bezprostredným súsedom so samou vodou Žarnovicou [1]). O štyri roky pozdejšie Balassa bol by rád z pevnej látky vybudovať i Kremnici patrivšiu opatrovňu, ležavšiu juhovýchodne od červenej teplice, tam, kde teraz severná čiastka teplického parku sa rozprestiera, a pri nej hneď i kaplnku; pravda, chcel vydreť potrebné stavebné látky od Kremnice a nadto nadobudnúť si isté právo na nové stavisko. Kremnica zbadala jeho úmysel a nedovolila mu čiahať do svojho majetku [2]).

Maličkým príspevkom ku objasneniu náhľadov o mravoch a menovite o tanci v tej dobe je zákaz Kremnicou vydaný, dľa nehož v Štubnianskych Teplicach nesmely sa vydržiavať tanečné zábavy a keď okolitá mládež zaskočila si v Balassovom hostinci, poponáhľal sa Šimon Tarner, kremnický úradník v Dolnej Štubni, oznámiť i toto Kremnici (dňa 18. aug. 1652) a žiadať, aby kroz dedinských rychtárov prísne zakázala horno- a dolno-štubnianskej, hájskej a čremošskej mládeži účasť v každom tanci [3]).

Celkom iným okom hľadela Kremnica a jej dolno-štubnianski úradníci na hostiny a zábavy, ktoré z času na čas pojediní veľmoži a ich sprievody usporadúvali v Štubnianskych Teplicach. Pravda, že quod licet Jovi, non licet bovi, a medzi panstvom a jeho poddanými bol v tých časiech velikánsky rozdiel; poddaní zápasili stále s biedou a vedení bývali svojimi vodcami len k slepej poslušnosti a prísnym mravom, kdežto tamtí plytvali rozkošmi a ich neviazaná vôľa bývala im jediným zákonom.

Zpomedzi slávnostných teplických hostín, na ktorých i Kremnica zúčastnila sa svojimi posly, buď hlavne tá spomenutá, ktorú usporiadal 15. júna 1653 gróf Gabriel Illésházy, aby ňou oslávil korunáciu Ferdinanda IV. za nemeckého cisára, prevedenú v Rezne 10. júna tohože roku [4]). Práve tento veľmož bol pred deviatimi rokmi jeden z najprvších, siahnuvších ku zbroji proti svojmu panovníkovi a pripojivších sa k Rákócimu telom i dušou, a preto bolo a je tým nápadnejšie, že práve on tak veľmi okázale slávil korunáciu cisársku. Nu buďsi tomu akokoľvek, Illésházy tým samým urobil Štubnianske Teplice v istom ohľade tiež pamätnými, lebo i jeho hostina bola jedným z odohravších sa tam historických dejov. Tento gróf Gabriel Illésházy býval už od mnohých rokov stálym hosťom v Štubnianskych Teplicach, chodieval ta každoročne so svojou

---

[1]) Tamže: II, 13, 1, 212 a. a 225. — O tomto predmete bolo vypočuto z inej príčiny 1. decembra 1666 nie menej ako 85 svedkov, z ktorých väčšina svedčila, že medzi bývalým Révayovým dreveným domom a potokom boly sotva 2 alebo 3 kroky a len keď Franko Balassa vybudoval terajší dom, vtedy dal navoziť zeme, zasypať pol potoka a nasadiť vrbiny na jeho novom brehu.

[2]) Tamže: II, 13, 1, 9.

[3]) Tamže: II, 13, 1, 148 bb.

[4]) Tamže: II, 13, 1, 185 a 189.

manželkou Evou, rodenou grófkou Széchy, a to isté robievala i jeho testina Maria Széchy, rodená grófka Homonnay, i jeho švagor Ján Listhius s manželkou Katarínou, tiež dcérou Mariinou, i druhý švagor Franko Vesselényi s manželkou Mariou, podobne rodenou grófkou Széchy, i jeho brat Jur so svojou rodinou, i mnohí iní jeho príbuzní. A dobre sa tu cítevali. To vyznal sám Gabriel Illésházy, keď oznámil 7. júla 1653 kremnickému rychtárovi, že z povďačnosti za uzdravenie mieni darovať spolu so svojou manželkou kremnickému chrámu niektoré okrasy[1]). A sľub tento i skutočne vyplnil, lebo jeho manželka, vlastnoručne zhotoviac pred oltár presteradlo a naň ručník, odoslala tento poslednejší dňa 12. decembra 1654 z Trenčianskeho zámku s osobitným prípisom kremnickej mestskej rade[2]).

Dňa 15. marca 1655 krajinský snem uhorský vyvolil grófa Franka Vesselényiho za palatína i povýšil ho tým na najvyššiu krajinskú hodnosť. A toto Vesselényiho povýšenie malo nemalý vpliv i na Štubnianske Teplice, lebo palatín býval v krajine vždy takým bodom, okolo nehož všetko sa točilo, a Vesselényi stal sa ním tým viacej, že nielen vládnul ohromnými majetky a bol človekom zdvorilým a pohostinným, lež hlavne i preto, že vždy staral sa o verejné diela a vyvinoval veľkú činnosť v každom ohľade. U neho hľadali záštitu a pomoc ukrivdení a u neho schádzali sa na porady o krajinských dielach veľmoži a páni, a to vo zvýšenom počte obzvlášte potom, keď s vládou Leopolda I. nespokojní na ňu sťažovať sa a šomrať počali a odpomoc proti tomuto zlu hľadali. A práve tento palatín zdržoval sa každoročne za dlhý čas v Štubnianskych Teplicach, liečac tam prvotne ranu na nohe ešte pred mnohými rokmi guľkou v bitke utŕženú a pozdejšie lámku a podagru čiže pakostnicu, čím tieto kúpele staly sa javiskom, na ňomž všetci krajinskí hodnostári a veľmoži po roky a roky schádzavali sa a jednotlivé čiastky krajinských dejov postupne odohrávali.

[1]) Tamže: II, 13, 1, 188. — „Suggestorium quam primum condigne ornandum ex integro materia speciali esse decrenimus; peramanter rogantes velint eiusdem Suggestorii situs Circumstanciam mensuratam transmittere, quo commodius in praemissis perspicere valeamus."

[2]) Tamže: II, 13, 2, 310. — Nadpis: „Generosis Dominis N. N. Judici Ceterisque Civibus Liberae Regiaeque Civitatis Kremniciensis etc. Dominis Amicis et Vicinis nobis observandissimis."

Obsah: „Generosi Domini Amici et Vicini nobis honorandissimi Salute praemissa benevolentiam nostram offerentes.

W dobreg pamety slib naš giz temer pred trima Rokmy kdy sme w štubnianskych Tepliczach byly učyneny gest wašim Milostiam, že ku ozdobe oltarcu w chramu Boskeho, byli sme prislibyly gedno Antipendium a Ručznik wašym milostiam dedicowaty, což z czastky gsme giz y odezdaly, gakozto Antipendium. Ručznik pak pre mnoha gina zaneprazneny, až dosawad gsme odeslaty nemohly, kterišto ted dohotowywše ge k wašim milostiam dirigugeme, Prosicze žeby od nas wdečznim umislem prigaly a nas wzdyczky za Patronow czyrkwy sweg uznawaly Zatim budely nás milý Pan Bůch na tomto Swete zdrzowat ginacze se wdeczity usylowatt budeme, weducze toho dobre, že až waše milosti budeme wozem requirovatt že se nam též rownym spuosobem oddaty nepominu. In reliquo quam felicissime valere exoptamus. Datum In Arce nostra Trenchin 12 Decembris 1654. Generosarum Dominationum Vestrarum Vicina benevola Groff Szeczy Eva v. r.

Sotva minul mesiac od tejto voľby, už naložil Vesselényi turčianskemu hlavnému županovi, Frankovi Révayovi, porobiť všetky možné poriadky pre neho v Štubnianskych Teplicach, a Révay požiadal z blatnického zámku dňa 21. apríla 1655 písaným listom [1]) dolno-štubnianskeho správcu hájskeho panstva a prostredne i Kremnicu o prerozličné veci, tak na príklad ešte i o to, aby okolo Štu-

---

[1]) Tamže: II, 13, 1, 208 c. — Obsah: Egregie Domine Amice Vicineque observande Salutem servitiorumque meorum Comendationem paratissimam.

Acžkoly geho Oswicenost Pan Palatinuš nedawno w Prešporku sam raczil poslowy Panuw Kremniczuw giž porucžity aby na prichod geho Oswiczenosty do štubnianskich Teplicz oczekawaly po rakošy hnedky stim spuosobom též o wšecek dom Tepliczky pre hospodu zadržaly y wšeliake potreby wnem zaopatrily, ayakokolwek zaslawneg pamety niekdy Pana Išterhazy Mikloša Palatina doštena Palota wneg poharskeg y yako kaplnka k službe Božeg aczo tam gineho nazadek yak bilo sprawene takže y kuchine dobre spawiho (sic!) se azaopatrilo, wšakže ponewacz sem prepusten domow od geho oswiczenosty yako wrchnosty Turczanskeho widieka y w. msty mne racžila poruczity aby o tomto wšem y ginem znowu pohledal W. msty spozdrawenim geho oswicenosty, též y o ginich potrebach abise wčas zaopatrilo wšecko yako natakeho potentata zaležy slušy techdy y nawrchu domu komorky dwere obloky žeby se sprawily a zamikaly, a hore napsane wšecky wecy y potreby dobre se y Teplice též kde czobude treba sprawity acžistotne držaty y okolo tam hadow wyčzistity poruczity komu prinaležety bude, Pana barwiera wzahrade tu yzbicžku czistotne držaty any komu tam hospody nedawaty brez wedomosty meg, druw též dostatek nakuchiniu tak y dokachiel dostatek sena y obroku takže wčas nestežowaty w. msty zaopatrity a zhotowity daty, zacž geho Oswicenost kdy račžy tam prigity, (Czoz popregc sy P. B. šczasliwe) hotowy gest poruczity wšecko zaplatyty yzato odaty w hagy též dom w. msty nechse nikomu bez wedomosty meho zadržuge czistotne anikomu se hospoda nedawa kominy wšudy nech budu dobre wičistene kachle obloky takže sprawene agine coby kolwek w. msty naglepšie wedely wšecko dobre zaopatrity a piwnicze wiczistene y dwere splechy neb zamkamy napiwnicach zaopatrene mely a tak w. m. Pane Uradniku prosim že nebude stežowaty hnedky do mesta Kremnice koznameny tohoto wšeho, a predne Panu Richtarowy y wšemu Uradu slowutnemu skrze mne od geho Oswicenosty welike pozdraweny odemne pak službu amnoho dobreho powediety y offerowaty, aotito wšecky yoyne potreby prosity žeby nestežowaly se postaraty ytak se propugczity, czo welmi wdeczna bude wecz geho Oswicenosty aya yak wtedy tak y zatim wczem budem moczy ugeho Oswicenosty ykde ginde služby me w. mstiam wšem Panom Kremniczanom y pospolitosty wšeg zaslibugem a dalymi P. B. Zdrawie a pozleg ceste odpoczinuty na tom sem spomoczy Božeg abich osobu mogu potidny neb neczo wiczeg wštubnanskich Teplicach se ustawil ayak czo se tam sprawowaty bude opatrity musim medzy tim werim že w. msty budu ochotnie adobre wtom wšem alaborovaty, Pana Vencla y hospodara w. msty Tepliczkeho pozdrawugeme azeby y Pan hospodar na dome i wkuchiniach dostatek rebrikuw mel y maštale wyczistity takže y wozaniu aohnie se warowal žadam geho mst, tie lawice pak od špitala yzašpital žeby se dobre široko poprawily a wšudy luky zahagily anikomu gich krem geho Oswicenosty nepredawaly zadosty uczineny yza placzeny geho Oswicenosty ladu též w. msty že dostatek bude mity a odpowed nawšecko oczekawaty budem abich mohol hnedky y geho Oswicenosty do Prešporku gešte owšem wedety daty. S tim P. B. racz bity snamy.

Datum in C. B. Die 21 Aprilis Anno 1655.

G. D. V. Amicus ad oficia paratus

Franciscus Reway de Rewa Comes perpetuus
ac supremus Comitatus Turociensis m. p.

bnianskych Teplíc všetkých hadov vyničili, aby takú doštenú „palotu“, aká tam stávala za časov nebožtíka Mikuláša Esterházyho, spolu i s „pohársekom“ poznovu vystavili, aby kaplnku pre odbavovanie služieb Božích pripravili, hlavne však aby v Teplicach a v Háji zhola nikomu hospody nedávali, ale všetky mestu patriace staviská a miestnosti, ešte i teplického lekára dom, aby pre samého palatína prihotovené držali. Sám Révay strojil sa dozerať na práce s chystaním týchto hospôd a budovaním „paloty“ i „kaplnky“ spojené, kadenáhle si máličko oddýchne po prešporskej, namáhavej ceste.

Následkom tohoto listu Kremnica započala stavať drevenú palotu spolu s hostincom a kaplnkou bezodkladne, a už dňa 23. apríla oznamoval Ján Stirbitz, dolno-štubniansky správca hájskeho panstva, mestskému rychtárovi, že budú drevené stavby ešte toho istého týždňa hotové a potom že hneď dá základne opraviť a vyčistiť i kamenicu, i kúpele, i lekárov dom. Taktiež že dá bezodkladne uviesť i panský dom v Háji do poriadku [1]).

No palatína zadržaly zčiastky snem a zčiastky iné úradné povinnosti v Prešporku ešte za viac mesiacov, za ktorý čas voľky-nevoľky musela dovoliť Kremnica použiť Štubnianske Teplice i grófovi Štefanovi Thökölymu [2]), i grófovi Gabrielovi Illésházymu [3]), i Zuzanne Révayovej, rodenej grófke Teuffel, jej dcére Ostrosithke a grófke Czoborke. Týmto paniam vykázala byt už iba v panskom dome v Háji [4]).

(Pokračovanie.)

Palkovič a Tablic ako veršovci.

Od *Jaroslava Vlčka.*

I.

Ostatná tretina minulého a začiatok tohoto storočia je jedna z najveľkolepejších a najzaujímavejších dôb evropského človečenstva. Duševný pohyb od západu k východu sa vlniaci a pripravujúci veľké prevraty štátne, politické i spoločenské; francúzska revolúcia so svojimi vysokými ideami a krvavým ich prevádzaním; meteorovitý zjav Napoleonov a jeho tragický skon: to tisícorako dojíma dušu i pozdného čitateľa — ako ono ešte len potriasalo a plnilo mysel vrstovníkov!

Z nich boli i naši Palkovič a Tablic. Obidvaja narodili sa tohože roku 1769, obidvaja v rokoch 1792—1793 počúvali prednášky na universite v Jene. Čítali prvé zvesti veľkých prevratov i strašné

[1]) Tamže: II, 13, 1, 162.
[2]) Tamže: II, 13, 1, 162.
[3]) Tamže: II, 13, 1, 184.
[4]) Tamže: II, 13, 1, 207.

chýry guillotinových orgií, prešli cez reformy jozefínske, videli slávu Bonapartovu; pred ich očami menila sa mappa Evropy, padaly koruny s hláv posvätených. A neuveriteľno: zo všetkých týchto veľkých dojmov v Palkovičových a Tablicových veršoch, vynímajúc pesničku insurgentskú z r. 1809 a rymovačku na smrť kráľa Ludvika XVI., niet najslabšieho ohlasu.

Boli odchovanci starej anglicko-francúzsko-nemeckej školy básnickej, ktorej na niekoľko pokolení vymeral pravidlá Boileau, ktorej pýchou bol Pope, pred ktorou hlboko sa klaňali nemeckí epigoni tretieho i štvrtého stupňa. U nich poesia nebola voľná ihra obraznosti, ani hlboký, pravdivý cit vo voľnej, originálnej forme, lež ‚užitočná‘ didaktika, ‚rozumné‘ naučenia vo vydratých koľajach pohodlného napodobenia, nútená anakreontika a galantné nehanblivosti. Palkovič ulipol na vzoroch nemeckých; Tablic išiel k pôvodným žrielam anglickým a francúzskym, a nazeral usilovne i do takého vtipkujúceho a ľahtikárskeho čítania vo veršoch i v prose, ako ho podávali módni vtedy Prior, Crebillon, Voltaire a u Nemcov veselý Hagedorn i z klopstockovského oduševnenia vyliečený Wieland.

Palkovičova ‚Muza ze slowenských hor‘ (vo Vacove 1801) a Tablicove ‚Poezye‘ (prvý diel vo Vacove 1806, druhý 1807, tretí 1809 a štvrtý 1812), v ktorých posbierali verše mladších liet 1793—1800 i novšie práce, ukazujú jasno tri smery: didaktický, anakreontický a idyllický.

Veršovci naši nenapíšu riadka, aby nepoučovali. Každé hnutie srdca, každá myšlienka, každý zjav prírodný vychodí u nich na mravné naučenie. Tak a tak rob, to a to nerob. Nasleduj cnosť, varuj sa vášne a náruživosti. Pozri, kam zavádza hriech — hľa, aký je hnusný! Nuž kým veršovec iba káže a napomína, chváli a hreší, zunuje vše, no neurazí. Kadenáhle však začne na výstražných príkladoch ukazovať morálku, upadá v nechutnosť a surovosť. Palkovič napomína dievča (‚Trojí výstraha Lidmile od otce daná‘: ‚Muza‘ str. 11—15), aby sa chránilo mládencov, zlých kníh a parády, ale robí to tak, ako nesmie hovoriť žiaden otec, ak len nechce práve opak toho, čo hovorí. Tablic chváli chudobu, šťastie prostej mysli, staré dobré mravy, čisté svedomie, spokojnosť s vlastným osudom, rozoberá otázku osobnej nesmrteľnosti, haní lakomstvo, ospevuje pravdu, ‚dceru boží‘, priateľstvo a ľudomilnosť — a hoc v tom všetkom poesie ani máčny máčik, predsa v týchto a takýchto veršoch aspoň reč tečie prosto a rozumne. No akonáhle vyberá deje a postavy zo života a na nich chce demonstrovať svoju pravdu, je nechutný a nízky, ani starý jarmočný alebo krčmový spevák. Taký je, rozprávajúc o pijakovi, ktorého neverná žena jeho, aby čím skôr mohla sa vydať za svojho frajera, náročky napájala vínom, až ho vodnatieľka zdula: ‚rozpukl se mimo nadání, špatný neřád z břicha jeho běžel, byloť slyšet jeho volání: ale nemoh' žádný pro puch v jizbě ostát, nelze bylo pomoci již dostat.‘ (‚Jakub Zdvíhal‘: ‚Poezie‘ I, 43—47). Taký je, predkladajúc, čo si rozpráva podarený manželský párik, alebo brat a sestra, z ktorých každý zabáva sa na svoje konto (‚On a ona‘, ‚Katinka‘ I, 73, 76). A taký je najmä v dvoch

dlhých veršovaniach: ‚Lubinský z Lubiné a Rozina Milovská. Nešťastné následky ztracené nevinnosti‘ a ‚Jakub Žibřid z Žibřidova. Výstražná báseň. Smutné následky zlého vychování‘. (‚Poezie II, 3—50). V prvom rozpráva o peknej Seničianke, ako sa jej zaliečal pán zámku na Ľubinej, ako zneuctenú zanechal, a ako, keď ju otec vyhnal z domu, ona zabila detsko i seba. Pred smrťou nešťastná Rozina narieka: ‚Běda mně! co sem to učinila, nectně sem smilstvím se poškvrnila, věnec sem ztratila utěšený, běda mně, rod můj jest zhanobený. Vlastního dítěte vylivši krev, nelitovala sem vlastních svých střev, pláčem mne vinilo, nešťastnici, běda mně, ohavné vražedlnici‘. V druhom ukazuje, ‚jak se přirozenost na hřešícím těle mstí, jak Venuše si postel bídy stele.‘ Už látka je hnusná: nekonečné orgie pohlavné na zámku i v okolí bohatého rytiera neďaleko Banskej Štiavnice; otec, nebezpečný starý galán, mať, traja synkovia už od desiateho roku a dve krásne dcéry tiež od útlej mladosti — všetko hreší, kde a ako len môže. Rozprávateľ vlečie nás opätovanými podrobnosťami, kým Pánu Bohu neprejde trpelivosť a hromom neznivočí všetky majetky zemianskej rodiny: rodičia zhynú pod plotom terciérnou venerickou chorobou, synov obesia ako zbojníkov, z dcér jedna podľahla nočným orgiam na mieste, a druhej manžel, ktorý ju prekvapí in flagranti, rozpára brucho. Bol čudesný vkus, ktorý písal i čítal takéto ‚poesie‘: Wielandova vychýrená ‚Wasserkufe‘ alebo ‚Kombabus‘ má aspoň ducha a vtipnú, hladkú formu; no nasledovník jeho Tablic brodí sa v kaluži po kolená a rozpráva všetko plnými ústy, s naívnym cynismom. Prepisujem tu aspoň jeho diagnosu moralistickú: ‚Jako v stojaté a bařinaté louži voda kyše, kazí se a hnije, sotva žíznivý kdy pes z ní pije, posléze pak hmyzu ohavného milliony se v ní naplodí, z nichžto každý tisíce zas porodí: tak i smilství v lidském těle krev a zdravé zafty kazí cele, až v něm naposledy hmyz ten škaredý, an se pod kůží co v hnízdě vylíhá vředy, jenž se po veškeré kůži vyhazují, v millioních vybíhá. Neplatí tu flajstry klásti na vředy, hmyz ten má zde byt svůj, v stojaté co louži.‘

To všetko posiaľ možno vysvetľovať z otcovskej starostlivosti o mladý dorast, z dobremieneného didaktismu, ktorý čerta maľuje hodne na čierno, aby ho každý videl. Lež jest v knižkách Palkovičových a Tablicových i rad iných ešte veršov, z ktorých tu i tu veľmi jasno pozerá — Satyr. Zaľúbené hračky nachodíme u každého mladého veršovca, a teda i u našich dvoch. Palkovič veršuje na pr.: ‚Lilo, Lilo, zbav mne již trápení strašlivého! Přej mi ku líbání, v lásky plameni, tílka svého!‘ (‚Bolestná láska‘ str. 22.) Alebo prosí, aby jeho vyvolená iba naň jastrila a na nikoho druhého: ‚Celý svět ten zoškliv sobě; nechť já sám tvá líbám líčka, sám se v světě líbím tobě: jen mně stůj tvých oček hříčka!‘ (‚Závist zamilovaného‘ str. 23.) Alebo chváli mladosť, víno, rozkoš (‚Oda na mladost‘, ‚Píseň při víně‘, ‚Věrnost milenky‘). To je prirodzené. Ale on veršuje i veci, ktoré nijako sa nesrovnávajú s jeho starostlivou morálkou. Prosíme o prepáčenie, že pre charakteristiku našich dobrých starých veršovcov a pre charakteristiku zlatej doby rokoko, ktorá

s najnevinnejšou tvárou vystrihovala šaty dámske tak hlboko, že vlastne nebolo už čo zakrývať, vypisujeme verše ‚Tejná prosba k Venuši‘ (‚Muza‘ str. 25): ‚O, jenž si jednou pod javorem spala s svým Anchizášem, jehožs oklamala, i v rouchu cizím přijdouc na vrch k němu, i žes ctná panna, pravíc křivě jemu — ó Venuše! jenž si se nehanbila, jsouc bohyní, bys čím spíš matkou byla, tam za pastýry v horách běhati: dej se mně též s mým mládkem vyspati! Jen jedinkou noc v posteli ho míti — však, slyš! ctnou přece u všech pannou býti.“ — A podobne šteklí čitateľov i Tablic. K sobášu svojho českého spolubojovníka na Parnasse, Šebestiána Hněvkovského, ktorý zveršoval komicko-satirické epos o mytickej dievčenskej vojne, posiela blahoželanie, ktoré šťastný mladý zať sotva by bol verejne prečítal i medzi ‚divokými‘ zdraviciami (‚Na ženícího se pana Š. H.‘ ‚Poezie‘ I, 69); prezrádza, čo spovedníkovi hovorila ‚roztomilá, milosrdná paní‘ (‚Zpověd z hříchů‘ I, 71); čo by Múzy boly spravily s Adonisom (‚Smrt Adonisova‘ I, 70); čo ‚jinoch roztomilý z hontské stolice‘ rozprával svojej štrnásťročnej vyvolenej (‚Nevinné děvče‘ I, 90—92), atď. Ba filosof, ktorý vážne dokazoval posmrtné trvanie ľudskej duše, spieva si v ‚Toužení po přítelkyni‘ (‚Poezie‘ IV, 62), v básničke to, o ktorej chce, aby sa spievala na známu nótu: ‚Když Tebe mám, mám tisíce, svět mi bez Tebe temnice, *i nebe ztratím raději*, než s Tebou vždy žít naději.‘ Nemožno, žeby i metafysické dumanie i galantná blasfemia boly vyšly z tohože pera ako precítené faktum: jedno i druhé sú plané hry slov, pri ktorých duše nebolo. Tak to chcelo mať hladké rokoko.

Konečne i prírodné motívy ozývaly sa slabo u obidvoch veršovcov, pravda nie zdravé oduševnenie z veľkosti prírody a jej krás, ani detailná drobnokresba — na to chýbälo im všetko; no sladkostné, tiež z doby pochodiace gessnerovské idyllisovanie. V takom spôsobe Palkovič skladal svoju obšírnu rymovačku ‚Slavín a Krásobyla‘ (‚Muza‘ str. 37—67), potulky dvoch pohanských zaľúbencov v Krkonošských horách, a v tom duchu i Tablic zanechal niekoľko veršov (‚Jaro‘, ‚Milínův háj‘, ‚Oda na dub‘, ‚Slavení jara‘ atď.). Hlboký Rousseauov entusiasmus, ktorý odmenil a zatlačil prežitú francúzsku školu veršovania, nebol možný u odchovancov parfumovanej pastierskej poesie.

II.

Pri tom všetkom jeden hlas, najmä u Tablica, jasno a sympaticky hlási novú dobu: silné národné i slavianske povedomie. Nakoľko prejal ho zo starých gramatík a učených spisov, a nakoľko ono vyvrelo z jeho vlastnej hrudi živým prameňom, nemožno zistiť nateraz. No je zaujímavé pre dnešného čitateľa, ako rozprával o veci vo veršoch, v poznámkach i venovaniach ‚Poezií‘ a ako anticipoval Kollára, zosobňujúc allegoricky ideu Slávie. Prvý svázok zakľučuje sa obšírnymi veršami: ‚Světlo literního umění, kteréž Pannonii v rozličných časích osvěcovalo a ještě osvěcuje. Zpěv na památku založení professorství řeči a literatury slovenské v Prešpurce a do-

sednutí na učitelskou stolici vys. učen. muže pana Jiřího Palkoviče l. P. 1803 dne 12. listop.' V tých veršoch čítame: ,Vy pak Múzy nové struny dejte na mou lýru, aby libě zavzněla, drahé Slávii té zvůle přejte, ach! dost ubohá již v slzách upěla; nechť svou vyjasní tvář zamračenou, slyšeci můj zvučný přeradostný zpěv, těštež její duši rozhořčenou bohové, svůj složte mordující hněv.' K tomu hovorí poznámka: ,Slovenští národové, v Uhřích zvláště, a v zemích k uherskému království přináležejících bydlící, jakovíž jsou Slováci, Srbové, Rusnáci, Chorváti, Dalmatové, Vendové, zde se personificírují a *Slávií* aneb i *Slavinou* jmenují. Ostatně k Slávii přináležejí i Russové, Poláci, Slezáci, Čechové'... V poslednom sväzku nachodíme dva dlhšie kusy podobného smeru. Prvý, ,Slávia věncem ozdobená' (IV, 13—27), tešiaci sa, že ľud zo starej pôverčivosti a nevedomosti zásluhou českých i slovenských pisateľov preberá sa k novému životu, obracia sa k chovancom prešporského ,Institutu': ,O važte Slávie si vysoce, trůn její v světě skví se široce. Jdi k východu, pak k bránám západu, své moci, slávy nemá příkladu. I Russi, Poláci i Čechové, i Moravci, i smělí Srbové, i Charváti, i pilní Slezáci, i Volhaři, i statní Bosňáci řeč její libou mluví Grančané, i Lužaci i Dobrovničané. Jest zvučná, dokonalá, milostná, ó buď vám každá chvíle radostná, v níž můžte její nabyt známosti'... Druhý kus, ,Dv. P. Janovi Seberinimu' (IV, 45—52), bije proti latinismu starej školy. ,V mrtvém, římském jazyku proč mluvíš k synům Slavininým? Takli k Slávii nás víže obcování, jejíž staré, slavné plémě kraluje na kouli země? Ona počala i porodila, mlékem svým nás od mladosti outlých štědře vykrmila, Slovenka nás s upřímností lalotati naučila. Slávia nás krmí zdravým chlebem, v jejím lůnu žijem převesele, tučním pod slovenským nebem. Zdali za jazyk se máte milé, jemuž nebe přeširoké cíle u Chiny tam, Katara zde vyměřilo, zněmčilí co Češi stydím? V pole cizozemců mámli běžet, úhorem svých polí nechat ležet? Máli slovenský duch hladem mříti? Nemáli nám nikdy učenosti záře na obloze Slavinině vzjíti? Majíli snad síly jejích synů cizincům jen k službě státi, ovoce pak jejich statných činů Římanům neb Němcům zráti?'... Napokon významné sú i slová venovania pri treťom sväzku, obecanom ,vysoce urozenému pánu, panu Jiřímu Zmeškalovi z Domanovec', assessorovi mnohých stolíc a patronu fary kostolno-moravskej. Spomínajúc všetkých známych predkov tejto rodiny zemianskej, zamenivšej 1542 pre náboženské príčiny Sliezsko Uhorskom, Tablic hovorí o Jurovi Zmeškalovi: ,Nad to pak nadevšecko vaše vys. uroz. milost literního umění, ješto jest duše květu vlasti, draze vážiti, muže jemu oddané sobě libovati, naši pak slovenskou řeč nejen v soukromních, ale i veřejných stoličných shromážděních proti jejím odpůrcům chvalitebně zastávati ráčí... Nýbrž vaše vys. uroz. milost za čest a slávu sobě to pokládá, že Zmeškalové z toho velikého a na tváři země nejrozšířenějšího národu pocházejí, který půl Evropy a veliký díl Azie opanoval, národu, nad jehož 14 miliony náš dobrý král František IIhý panuje, z jehožto prostředku

i v nynější válce nejvíce udatných bojovníků k obraně trůnu královského a vlastenské konstitucí do pole se postavilo'...

U Palkoviča povedomia tak výrazne vysloveného niet; on i v tom bol opatrnejší filister. Za to však s nášho slovenského stanoviska jazykového je zaujímavá drobná jeho práca: ,Dwa buchy a tři ssuchy. Slowenská komédya k zasmání se pro pána y pro sedláka', prvý raz 1800, druhý raz 1810 v Prešporku vydaná. Vecne alebo dramaticky je síce bez značenia; Palkovič rozložil do naívneho dialogu iba anekdotu o zlumpovanom dedinskom exnotáriušovi, ako nahuckal do bitky niekoľko pospolitých ľudí, aby z toho pred rychtárom mal osoh, ale ako za to nabral dvanásť palíc. No jej reč u spisovateľa, ktorý bol z najtuhších zastavateľov spisovnej bibličtiny, veľa značí. Palkovič píše už roku 1800 na pr.: ,*Surovec.* Ej, niže latinsky či nemecky, ale po slovensky; nach i já počujem, čo vy to tu hovoříte. *Fogaraši.* Mlč, nech tento prvej svoje povie. *Sur.* Ale keď já to nerozumiem. *Fog.* Mlč, povědám ti. *Sur.* Ten ožran! Počkaj!! *Hladovicius.* Poviem tedy slovensky, a to na krátce: Tito lidé sa požrali tu dole v krčmě, a potom sa, jako přepytujem psi servali a pobili. Teráz pak sa chcú měřiť a satisfakciu mať... Sám som jich od dalšej bitky zdržal a na to naviedou, aby před vrchnosť předstúpili' atď. (Str. 5.) Alebo inde: ,*Surovec.* Všecko já to poviem. Tak že mi dakeľko grajcáříkov od krpcí zostálo (lebo som lacno kúpiu i sebe i valachom), vnídem věr já do krčmy, jako druzí statoční lidé, málo vína sa napiť. Tak si sadnem za stol a zavolám: Hej, krčmárka! Aj mne holbu plnú, z červenýho' atď. (Str. 7.) Alebo: ,*Fogaruši.* Kdo začal? *Poprac.* Já som už povědau, že já neznám, lebo som tam nehľadeu *Utekaj.* A mne sa vidí, že Uchyc najskorej ruku zdvihol. *Fog.* To je ne dosť jen zdvihnúť, ale či i udreu? *Ust.* No veď udreu, pesťou. *Fog.* Ale znáš do jista? *Ut.* Mne sa tak vidí. *Surovec.* Hej, ba věr ma i posekanicou mezi plecia, po cedidle' atď. [1]) (Str. 9.)

III.

Tak vyzerajú prví čo do času veršovci naši na počiatku tohoto storočia.

Básnikom nenarodil sa z nich ani jedon; nemali daru obraznosti, daru umenia, daru ušľachtilej reči. Dobrodušné filisterstvo, lacný didaktismus a nemužná lascívnosť pozerá z ich veršovaní. Mienku mali síce velikú o svojom umení; no ktorý zo starých vlastencov československého prebudenia ju nemal? Palkovič hneď v úvodných veršoch (,Vidění Dobromyslovo') prezrádza nám, čo mu zdôverila bohyňa spevu Kalliopa: ,Jehož srdce k zpěvu libému lne a k harfě, tomu buď tvá vzácná hlava posvěcena bohu krásnému... Já již tebe vidím jasně slávou v nebi osloněného, slyším houfy lidské prozpěvovat hlasně chvály jména tvého velkého. Vidím památku tvou věčně čerstvě kvésti, v hrobě prach tvůj lidstvo že-

[1]) Prepisujem našimi literami, no foneticky verne.

hnati, vtip tvůj věčně sladké ovoce zřím nésti, tisíc básníŕův tě vzývati'. A Tablic, oslavujúci spisovateľa, a teda i seba, hlasnými slovami (IV. 104—107), chváliaci svoju obľúbenú kávu proti vínu ako rozčuľujúci nápoj geniálnych ľudí (IV, 70—72), tiež v úvodnej básni prvého dielu ‚Poezií' (‚Svobodné volení') rozpovedal tajnosti srdca svojho. Zavrhol by korunu, hrdinstvo, rozkoše, učenosť — len tichý domec, ani Horác, s neveľkou zahradou by rád, v ňom dobrú ženu, dvoch verných priateľov a knižnicu obľúbených básnikov nových i starých. A čo tam? ‚Vydávalibychom spisy znamenité, zpěvy, básně, krásné, milé, rozmanité, příjemnéby u nás Múzy bydlo měly'... Teda venec básnika!

Literárnej historii prichodí pravda zistiť niečo celkom iného. I Palkovič i Tablic majú veľké zásluhy, nakoľko privykali obecenstvo pospolité na knihu, učili čítať. No ťažisko ich nenie vo veršoch: Palkovič ako vydavateľ ‚Týdenníka' a skladateľ svojho dvojdielneho slovníka, Tablic ako biograf a bibliograf i prekladateľ vecí cudzích majú platné značenie. Smerom i formou svojich pôvodných rymovaných skladieb prislúchajú ku škole, ktorú zvykli v Čechách nazývať idyllickou, k družine Puchmajerovej; ale sú v nej z najostatnejších. Vysoko nad nich ako básnik vyniká Jozef Jungmann, Antonín Marek, ba Puchmajer sám. Keď položíme vedľa seba ktorýkoľvek verš menovaných troch poetov a ‚Slavína a Krásobylu' alebo ‚Jakuba Žibřida z Žibřidova', vyjasní sa nám hneď: pri kolíske Palkoviča a Tablica nikdy nestála múza básnická.

Dva sonety.

Len tíško, skrovno, beznáročno zneje
tón vylúdený zo strún mojej lyry:
on nezalieta ďaleko v svet šíry,
a neznám, srdcom ktorým či zachveje.

Ba často s žiaľom zriekam sa nádeje
v spln túžby, ňouž hruď moja vše sa zšíri:
že slabý tón raz rujno sa rozvíri,
a stanem pravých pevcov do aleje.

Tej dumy osteň bodá v hruď unylú,
že nedostižnou túžim za velebou
a v nepristupné želám vniknúť sady —

A predsa beriem do rúk lyru milú, —
veď skrovný ten spev duše mi potrebou,
i chvíle žitia trpkejšie mi sladí...

Však predsa snáď len bezo všetkej stopy
na púšťach sveta spev môj neodmiera:
vše niekto — tak ma teší prostá viera —
tón poniektorý v citnú dušu vzchopí.

Mne dosť, keď on, čo kvapka, hruď tú skropí,
čo za pôžitkom ducha žížňou zmiera —
I dávam vďačne z toho, čo namerá
mi Umka skrovno duše do priekopy.

Ni nechcem, nechcem nástroj složiť milý:
i slabý tón nech aspoň toľko svedčí,
že z hlbín duše ľúbim poesiu. —

Kvet pevcov, dušu čo ste nastrojili!
k vám volám: prajte slabej vplývať reči
v tú bájnu spevov vašich harmoniu!...

Martin Sládkovičov.

Pri studni.

Rozprávka zo srbského života. Napísal ***Lazo Lazarević.***

Potiahne vietor a s brázd zdvihne sa biela mhla. Mhla kolíše sa po vetre a drobnými krystálmi, ani náušnice, vešia sa ti na fúzy, na bradu i na hrivu koňa. Nohy mrznú, oči slzia. Už ani rakija nehreje srdce. Obraciaš sa netrpelive a hľadíš, či nevídať známeho domu s pohostinným hospodárom.

Mám ja taký dom. Je to rodina Matia Dženadića. Pred vrátami na strome visí drevená butelka so slivovicou. Kto príde, musí si chlipnúť — tak žiada si Matia. A zajdi k nemu do domu, bude ťa nosiť na rukách.

Ozaj, nechce sa rozprávať — to treba samému videť. Čo to za dom — starodávna zadruha. Príď k nim večerom, a jestli ťa čakajú, jedna nevesta privíta ťa ešte na ulici so svetlom. Druhá bude stáť v zahrade, tretia u stajne, štvrtá začne rozháňať psov, piatu uvídíš v kuchyni, šiestu v sieni — opravdová svadba. A všetko je u nich veselé, skromné, všetci spokojní. Ale Pán Boh ťa chráň pobiť sa s niekym z ich rodiny: všetci šiesti slúžili vo vojsku a jeden, skutočný vojak, i teraz je pod zástavami v Belehrade.

Pomoci oni nikdy nepotrebujú. Načo im pomoc, keď toľko svojich rúk? Tri pluhy robia u nich neprestajne. A keď prídu kupci na svine, veselo cvendží Matiov mešec.

Toho ich Arsena ja pamätám ešte ako mládenca. Vyne fujaru zpoza pása a píska okolo Burmazićovho domu. Burmaz má dcéru, to jest, ako hovorí sa, nie dcéru, ale pol druha! Prejdi len okolo

nej, ak pozre na teba svojimi ohnivými očami — stmí sa ti na duši a sotva na koni obsedíš.

Arsen privyknul k tým očiam i nebojí sa. Založil nohu na žrď v plote, oprel sa lakťom na druhú, podoprel hlavu rukou a shovára sa s ňou.

— Hanbím sa i tetke povedať, a dedovi už za nič. Eh, vidno, nikdy ty moja nebudeš...

Anoka nezahanbila sa, ako by sa myslelo. Podvodne pozrela z podobočia, naklonila sa trochu na stranu a, skrývajúc zlosť, hovorila:

— Pekne, netreba. Pôjdem za Vilipa Marčića.

— Oho! Myslíš si, dám ťa druhému? Kosti mu polámem, kto dotkne sa ťa prstom.

Anoka kaprizno dupla nohou a podňala hlavu.

— Čo? A ty chceš, aby som sa dočkala šedivých vlasov? Pekný!

No Arsen už nič nepočuje. Schytí ju za ruku a priťahuje k sebe cez plot. Ona protiví sa, no poddáva sa bližšie a bližšie. A tajomný oheň rozpaľuje i ju, keď ruka junoša obvíja sa okolo jej drieku.

Hodné dievča je Anoka, keby Burmazović nebol ju tak rozmaznal. Ale čo robiť? V choleru vymrela mu temer celá rodina; pochopiteľná vec, ostríhal Anoku, ako dúšok vody na dlani. A predsa netreba maznať dieťa, trebárs je jediné. Nie, v žiadnom prípade!

V ten večer Arsen vrátil sa domov zamyslený; proti svojej obyčaji šiel do pivnice a potiahnul dosť silne z dvojokovnáka. Do tých čias nikdy nepil.

Potom sadnul si na peň a ostal v temnote, pozerajúc, čo sa robilo na dvore.

Otvorenými dvermi kuchynskými vidno, ako horí na ohnisku a červený plameň líže kotol i reťaz, na ktorej tento visí. U Arsena tiež dvíha sa vnútri oheň. Je mu horúce, a on diví sa, že z kuchyne až sem hreje ho plameň.

Popred oheň mihnú sa chvíľami po dvore čierne figúry ľudí a psov. Zo stajne počuť dupot koní, pred samou pivnicou vrátivší sa z mesta Nenad priaha z voza voly. Sliepka padá s moruše, trepoce krýdlami a sadá znova medzi konármi. Večernou tíšinou jasne zazvučí razom nejaké slovo. Pod pňom, na ktorom sedí Arsen, zaškraboce myš.

Arsenova hlava krúžila sa. Zprvu pozdalo sa mu, že čosi trepoce mu na ľavej strane hrudi, a on predesil sa. Potom začal sa smiať, hlúpe, bez príčiny. Zase zaplakal, tiež nevedno, prečo. No i cez smiech i cez slzy pred ním v nejasnom obraze mihala sa Anoka a tak dojímala mu srdce, že zdalo sa mu... už-už hneď umre. Oprel sa na bočku, z ktorej bol sa napil, a začal umierať, no tak sladko, ako by ho objímala Anoka, alebo nosil po poli ohnivý kôň Ostojića. Toto ostatne býva s každým, kto napil sa po prvý raz.

Spal, keď Velinka so sviecou v ruke vošla do pivnice, hľadajúc čosi. Strhla sa, uvidiac Arsena na pni pred bočkou, zdeseno pristúpila k nemu a potriasla ho za plece.

— Arsen!

Arsen otvoril krvou zaliate oči.

— Veď si ty opitý!

Arsen o tom dobre vedel. Temer radostne odpovedal jej:

— Opitý.

— A prečo?

— Chcem zabiť Vilipa Marčića.

Velinka sa zasmiala.

— A čo ti spravil?

— Chce si vziať Anoku.

— Tak nech si ju berie!

— Ale ja mu ju nedám!...

Arsen pohnul sa a chcel vstať. No jeho chrbtu veľmi príjemné bolo susedstvo bočky a vrátil sa do predošlého položenia.

Velinka nevedela sa zdržať smiechu.

— Ozaj, chceš si ju vziať?

— Ale ja?

Arsen obrátil sa tvárou k bočke, začal plakať a hovoril:

— Brata, hľa, oženili... chcem sa i ja! Áno!

Aby potvrdil svoje želanie, rozohnal sa a udrel päsťou po kolene. No päsť skĺzla sa a udrela o peň. V trest Arsen uhryznul ju zubami.

Velinka smiala sa ešte väčmi.

— Neborák! Oženíme, oženíme ťa, neboj sa. Zajtra poviem dedovi, ded tetke, a tetka s dedom usporiadajú vec, ako sa patrí. Poď, odvediem ťa do komory, lebo Pán Boh ťa chráň, aby ti to ded videl. Poďme spať, nevestu ti vypýtame... keď chceš, i Anoku.

— Chcem, vera Bože!

A nevesta previedla potme opitého devera do komory. Uložiac a prikryjúc ho, vrátila sa do kuchyne rozpovedať ostatným ženám, čo sa stalo.

Ale ani jedna zo žien nezaradovala sa novinke. Smialy sa ony, to je pravda, no ten smiech šiel nie od srdca.

— Nie je ona pre náš dom.

— Fiflena!

— To ešte nič, ale rozmaznaná.

— Pobúri všetkých...

* * *

Matia Dženadić je starec z tých dávnych. Na čele vidno mu jazvu od rany, ktorú dostal v Hajduk-Veľkovej redute. Nielen celá rodina, ale i celá dedina zovie ho dedom. Žena mu umrela, keď ešte boli vo vyhnanstve. Ostala po staršom bratovi žena, ktorá delí si teraz s ním vládu. Zovú ju Radojkou. Ona sedí pri obede na pravej ruke od deda, a ničoho vážneho nespraví sa v dome, kým ona nepovie svoju mienku, alebo aspoň kým s ňou neporadí sa ded. Ona výtečne chápe svoje položenie a nezneužíva ho. Ded zpýta sa:

— A čo ty povieš, nevesta, o Maričićovom zákaze. Vziať či ako?

— Ako ty chceš, brat. Ty si hlava.

Ona bozkáva dedovi ruku a všetci ostatní, mužskí i ženské, bozkávajú ruku i jej, trebárs to u nás na dedine nie je zvykom.

Vedľa Matiu a Radojky jest ešte člen domášnej rady, najstarší syn dedov — Blagoje, otec Arsena. Okrem nich troch nikto nikoho v dome nezpytuje sa, ale všetci slepo poslúchajú a konajú. Keď Matia odíde s daňou, Radojka do chrámu a Blagoje k dobytku, v dome je ako v škole bez učiteľa. Všetko sa smeje, žartuje a veselí, používajúc príležitosť. Ale kadeňáhle ktorýkoľvek z nich zjaví sa na prahu, nastáva zas poriadok, vážnosť a poslušnosť. Často i sama domášna vrchnosť veľkodušne dovoľuje deťom rozveseliť sa.

Ded bol... ako by vám povedať? Viete: starý človek, tiež dieťa. Raz nahnevá sa pre maličkosť, karhá, kričí, temer udreť sberá sa, a druhý raz je mäkký, ako vata, laská deti a pre nič rozplače sa. Povie:

— Eh! Ostal som, ako suchý strom v doline!

A už plače.

Mladosť — pochabosť, starosť — slabosť.

Na druhý deň po Arsenovom opití k Radojke prišiel Blagoje s ustarostenou tvárou.

— Vieš čo, tetka! Náš Arsen, nemaj mi za zle, zaľúbil sa do tej... Burmazićovej straky.

— Arsen? To ten, ktorého sme minulého roku zamomčili?[1])

— Ten samý.

— Do Burmazićovej dcéry? Anoky?

— Do nej.

— Tá nie je pre nás!

— Nie je, i ja hovorím. Len mi nemaj za zle: už je s ním nie najlepšie... Mne Velinka rozprávala, čo vystrájal včera večer.

— A čo?

— Len, prosím ťa, dedovi nepovedz!

— Bože chráň!

— Nuž, Velinka hovorí, rúhal sa a hrozil zabiť Vilipa Marčića. Veď vieš? Ten ta zachádza.

— Ešteže čo!

Tetka zamyslela sa, potom hovorila:

— Poradím sa s dedom. Uvidíme, čo on povie.

— Pre Boha, ale o tom nehovor!

Keď Radojka rozpovedala všetko dedovi, on ťažko sa zamyslel. Potom smraštil obrvy.

— Vieš, nevesta, to je všetko tak. Lenže ja slýchal som od starých ľudí, že deťom v týchto veciach prekážať netreba. Naša rodina, chvalabohu, je veľká. Ja už ani neviem... osemdesiat duší nebude?

— Ba veru viac.

— No, chvalabohu. Pri druhých deťoch i ona zvykne.

— Daj to Pane Bože!

* * *

[1]) *Zamomčiť*, svätiť plnoletosť k práci — 18 rokov.

O niekoľko dní po tomto Anoka hovorila svojej družke: „Vedela som ja, že vyjde po mojom. Veď takého dievčaťa, ako som ja, v deviatich dedinách nenajde.“ Vyňala si zrkadielko z vrecka a začala si prihládzať vlasy.

Nešťastie bolo v tom, že i po vstúpení do rodiny Dženadićovej Anoka zostala takou kapriznicou, ako bola.

Ona všetko vie lepšie, než všetci!

Všetko musí byť, ako ona chce!

Čo jej povedia, čo rozkážu spraviť, nič sa jej nepáči. Hovorí: „Ja som to nerobila ani u otca!“ Alebo: „Načo by som ja miesila na chlieb pre všetkých týchto, keď je mne s Arsenom i jednoho dosť!“

Ženy nesmely nič povedať. Pošepkajú s mužmi, ale Radojke a dedovi či odváži sa kto žalovať?

Dlho trpely ony a skrývaly svoje žiale. Robily za ňu a plnily jej chúťky. V jej držaní sa bolo čosi veliteľské, tyranské, tak že neposlúchnuť ju bolo nemožno. Príčinou jej vlády nad ženami bola snáď jej krása. Zolvice hanily ju medzi sebou, no zakrývaly a bránily pred staršími a cudzími. Pán Boh zná, koľké časy boly by znášaly všetko bez reptania, keby Anoka, nestráviac ani úplných šesť mesiacov v ich rodine, nebola začala zúriť viac a viac.

Ťažko i hovoriť, čo ona niekedy vystrája; čo povedala, keď zvali ju sadiť kapustu, alebo ako odvetila, keď ju požiadali prizreť detsko. Konečne žiadala, aby odievali ju ináče a lepšie, než ostatné. Biedny Arsen povie jej, že odev kupujú ded a Radojka a že on nesmie dedovi ani ceknúť o novom vyšívanom drieku. Ona odpovie, že vydala sa nie za deda a že pôjde k svojmu otcovi, aby jej kúpil, čo potrebuje, keď má muža trhana a ona nesmie si vziať ani ihličky bez dovolenia toho starygáňa.

Arsen trápil sa strašne. Keby len nehľadela na neho tak svojimi očami, veď on poradil by si s ňou! Neraz strčí ruku za pás, zahryzne zubami čibuk a postaví sa proti nej. Ale ona pozre na neho, ovesí nos — a skrotne Arsen, i stojí pred ňou, ako pred mitropolitom.

Tak ona zúri vždy viac a viac a zjavne robí všetkým protiveň. Tu psov pustí do kuchyne, a tí povyťahujú mäso z hrncov; tu pipňu na sude nezakrútne, a všetko víno vypustí; tu chlieb spáli, tak že celé pečenie musia dať dobytku. Sviatočné šaty oblieka v robotný deň. Hlavu nezvrtne, aby prizrela deti, tak že pri nej Jovankino dieťa spadlo do vápna. Zolvice ani jednej nenechala bez prezývky. Radojku prezvala kutáčom a deda suchotami. Čo deň, to nová opovážlivosť, a keď jej kto povie niečo, vyhráža sa: „pôjdem k otcovi“ — a konec.

Konečne ženám bolo toho už primnoho, a tu raz, keď Anoka mala mať dozor v dome a miesto toho ušla na rýnok, ony sobraly sa na tajnú poradu.

— Ani neviem, čo zhrešily sme proti Bohu, že toto musíme trpeť!

— Neviem veru ani ja.

— Aký trest na nás!
— To nemôže ďalej tak byť.
— Povedzme všetko tetke a ona dedovi!
— Povedz ty, Selena!
— Ej, ja veru nie!
— A tebe nepovedala, že si jej šatku ukradla?
— A muža ti nenazvala „divým kocúrom“?
— A Mariane hovorila, že ju vzali z hladnej rodiny...
— Čo len to! Tu hľa Velinkino dieťa nezákonným nazvala.

A predsa ženy sotva boly by sa odhodlaly povedať niečo; no Radojka už dávno všetko videla a slyšala, a konečne i sám Arsen, keď Anoka na druhý deň sekerou porúbala na nátoni novučičké rukávy, šiel so žalobou k dedovi.

Arsen je tichý človek. Od detinstva naučil sa len poslúchať. Ani len drevo nevie sám predať, ak doma nepovedia mu, koľko pýtať a za čo dať.

Keď Arsen vošiel, ded sedel v izbe samotný. Poneváč už nemohol robiť nič inšie, lúskal hrach.

Arsen sňal čiapku a pristúpil k ruke.

Ded nachmúril sa. Nehne hlavou, nedá ruky a sucho hovorí:

— Pán Boh ťa pozdrav.

— Ded... prosím ťa... ono konečne...

Ded pozrel na neho mračno.

— Ja... hovoril ďalej Arsen, konečne... len sa nehnevaj.

Ded zodvihnul hlavu, odtisnul od seba kôš s hrachom a bezzubými ústami srdito pretrhnul ho:

— Znám všetko! No čo si ty za človeka? Ha? Nevieš si poradiť s tou...

Zamlčal sa.

— S tou... Čo ty mne chceš dom rozohnať, či čo?

Arsen skamenel, keď videl, že ded zná všetko. Hlas mu temer vypovedal.

— Prosím ťa, ded... ja neviem, čo. Odpusť mi.

Nahnul sa k ruke.

Ded odtrhnul ruku.

— Choď mi, nepohaň moju ruku! Si ty muž?

Arsen obrátil sa tvárou k stene a zakryl si oči rukávom.

— Rob, čo chceš, i so mnou i s ňou. Mňa zabi a ju odožeň! Len, pre Boha Najvyššieho, neodstrkuj ma od seba!

Dedovi zľahka striasla sa brada. Chcel skryť svoje pohnutie. Velebne vstal, podňal hlavu a trochu naklonil ju na stranu.

— Vidíš, braček! Sám si si ju volil. Hovoril som ti ja: tú si ber?

— Nehovoril, Boh vidí! Moja vina.

Dedovi opäť striasla sa brada. Premáhal sa, aby zachoval svoju vážnosť.

— A teraz ja poprávať, čo si ty zkazil?

— Boh a ty!

— No, a jestli ja neviem, ako?

Keby tu bola Radojka, ona by zbadala, že okolo vráskovitých očí deda ukázal sa akýsi detsky podvodný úsmev.

— Ako ti Boh posvieti! hovoril Arsen.

— A ty ju... ozaj, už ti je nie milá?

Arsen skonfundoval sa. Chcel by neodpovedať, ale ded priamo hľadí mu do očí.

— Rozpustilá je...

— Viem, viem, no zpytujem sa ťa: milá ti je?

Arsen opäť mlčí. Chce vyhnúť odpovedi, no ded tiež mlčí a úporne díva sa na neho.

— Ono je to tak, hovoril Arsen. Otec ju veľmi maznal. Vieš... mal ju jedinú.

Ded ztratil trpelivosť.

— Počuješ, čo sa ťa zpytujem? Ja chcem znať, či ty ľúbiš Anoku? Ty mne to povedz!

Arsen opustil hlavu, chytil si nos do pästi, pokrútil pleciami na pravo i na ľavo a zajikajúc sa odpovedal:

— Ja neviem.

— Ale ty musíš vedeť; ja podľa toho budem súdiť. Aby ťa potom nič nemrzelo a aby si potom nehovoril tak alebo inak.

— Nebudem ja hovoriť nič.

— Dobre teda. Choď, rozmyslím si!

Kto znal deda, videl by na ňom zrazu, že on už rozhodnul sa, čo urobiť, a je spokojný so svojím plánom.

* * *

V tento večer, keď sadali k večeri, ľudia umiestili sa po staršom, ako obyčajne. Okrem Radojky, nebolo ani jednej ženskej. Ony večeriavajú osebe. Len dve alebo tri posluhujú.

Rad bol prišiel na Anoku.

Kým dve druhé prinášajú a odnášajú jedlá, ona oprela sa chrbtom k dveram a škrabe si nos.

Ded nehľadí na ňu. Všetci mlčia, len Radojke silne bije srdce. Ale Anoka nemá žiadno podozrenie. Konec večeri, ľudia začali sa prežehnávať a čakajú, kým vstane ded.

Ded odtisnul zpred seba kúsok chleba, lyžicu a vidličky, vopchal nôž do pošvy. Potom oprel sa na ruku, prešiel pohľadom po všetkých prítomných a zastavil sa na Anoke.

V nej čosi trhlo. Opustila ruky, popravila si šaty a pošla z izby.

— Čakajže, dcérka! zvolal ded neobyčajne jasným hlasom.

Všetci stŕpli.

Tým samým hlasom ded pokračoval:

— Ty, moja milá... s tebou... tebe, ako vidno, nie je dobre v mojom dome a s mojimi ľuďmi?...

Či videl kto, žeby žena priamo odpovedala? Mlčí i Anoka, no jej ruka chytá sa za bedro.

Ded tým samým hlasom pokračoval. Tvár jeho je celkom spokojná.

— Nedopustím ja to, kým ja žijem! Ja nechcem, aby môj dom bol väzením pre ktorékoľvek z detí... Počúvam, že tie baby tam... — ukázal bradou na kuchyňu — že tie baby robia ti nepríjemnosti a prenasledujú ťa. Ony zabudly, že tu ja som pánom.

Anoka zbadá hnevivý výraz na dedovej vráskovitej tvári. Popri opovržení ona cíti prvý raz istý strach.

— Do teba, dieťa moje, zadierajú sa. Ony chcely by, že by si sa ty za nich trápila a drala. Ako by si ty bola vzatá zo žobráckeho domu!

Dedov hlas stáva sa takým láskavým a nežným, že Anoke vlasy začínajú vstávať na hlave.

— Ja to nedovolím! Som starý a slabý, mne ťažko je poradiť si s takým národom. No dosť! Nestrpím ja viac!...

A ded zakričal strašným a chríplym hlasom:

— Počúvajte všetci! I ty, Radojka, i ty, Blagoje, ostatní! Prikazujem všetkým vám, i ženám vašim, vo všetkom poslúchajte hľa ju; — trasúcou sa, ako prút, rukou, ded ukázal na Anoku, — a nechcem ja, aby ona robila v mojom dome. Aby si nemazala panské ruky! Aby ani len vína nenacedila! A kto ju v niečom neposlúchne, alebo urazí ju v najmenšom — nech ho Boh stresce!

Vskočil. Biedny starec! Velebný a spolu smiešny a poľutovania hodný. Vyšiel zpoza stola a trasie sa, ako studeno.

Všetci sa prežehnali. Vstali. Mlčky prešli vedľa Anoky, obchodiac ju stranou, ako by sa báli dotknúť sa jej.

Strašný diabol trhal srdce Anokino.

Ako pomätená vbehla k ženám do kuchyne:

— Vy ste počuli, — *vy?*

Ženy; ako by nepočuly!

— Ja chcem, aby mi postlali pod lipou. Prineste dedovu perinu, Radojkine podušky, Blagojevo prikrývadlo! A ty, Petria, veď je tvoj brat areštant, vezmi paličku a rozožeň s lipy sliepky. Budeš stáť nado mnou celú noc. A kto neposlúchne — nech ho Boh stresce! No! Počuli ste, čo som povedala?

Bože môj, veď je človek niekedy horší od zvera!

Nikto neodpovedal ani slova. Na všetkých prišiel strach, všetkým v ušiach ešte zvučaly dedove slová: „nech ho Boh stresce“.

Arsen ušiel až na humno. Vopchal si hlavu medzi snopy a zatvoril oči. Márne. Sen nie je prikrývadlo, a na hlavu si ho nepritiahneš.

Anoke postlali.

Áno, ale zasnúť bolo nie tak ľahko, ako si ona myslela.

Čo nestalo sa s ňou nikdy, ona razom pocítila osamelosť. Ako bez strechy nad hlavou, na zdurenom koni bez uzdy, alebo na člnku, nesenom búrou, bez vesla. Na ňu vrhalo sa vlastné jej srdce a odbiť ho nemal kto. Svet prevrátil sa, a ona ocítila sa dolu hlavou.

No zlá natura neustúpi.

— Ty čo drieměš, leňoch, keď ti ja prikazujem? Alebo chceš, aby ťa Boh strestal?

* * *

Mesiac vystúpil vysoko. Všetko zamrelo, aby skorej ožilo, ale v Anokinom srdci zvíja a hniezdi sa čosi mrtvé.

Ostať tak nemožno — no čože robiť?

Vrátiť sa k otcovi? Ale čo mu povie? „Ded prikázal, aby ma všetci poslúchali!" — Ach, len nie k otcovi!

A noc uchodí a konečne prejde, svitne deň a zahreje slnce. Kam podeť sa jej nešťastnej? Zúriť ďalej? Viac toho už ani nemôže byť. Smieriť sa? Uponižovať sa? Aj-aj!

Myšlienky prepletajú sa jej v hlave, ako barvisté niti na pestrom koberci. Ustalosť prevládze náruživosti: i lásku i nenávisť, i smäd i hlad. No keď na jej viečka navalily sa celé hory, a predsa nemohly sa zavreť, bolo jej tak ťažko a na nevydržanie trápno, že chcelo sa jej umreť. Nech v okamžení rozpadnul by sa celý svet, alebo položiť by hlavu pod mlynský žernov, len by zasnúť! Zasnúť trebárs mŕtvym snom.

No sen neposlúcha ani deda a nebojí sa jeho kliatby.

Anoka zodvihla sa. Pozrela na temnú postavu Petrie nad sebou.

A razom čosi obrátilo sa v jej hrudi. Cele neočakávane, no veľmi silne zazvučala v srdci kresťanská struna:

— Petria! Choď spať.

Petria nepovedala ani slova, zahodila tyčku, že odíde.

— Petria!

Petria strpla a stála bez pohnutia.

Bože, čo je to? Čo to za myšlienky? Kam ju ony nesú?

— Petria, sestra, odpusť mi!

Ženské srdce ozvalo sa, zatriaslo sa a zanylo.

— Anoka, duša moja, Boh ti odpustí!

— Petria, sestra...

Chytila ju za ruku, pritiahla k sebe, posadila, objala, a obe zaplakaly.

Plačú tak sladko — sladko, ako malé deti.

Všetko je ticho. Nezaševelí ani lístok. Len ony dve, v objatí, plačú a bozkávajú sa. Anoka ju kade príde, Petria na hrdlo a čelo. I mesiac ako by sa bol nachmúril. Akoby obrvy, zodvihly sa oblaky...

— Petria, srdce moje, ja umrem, umrem! Ty umyješ ma, sestra. Hoď mi do hrobu baziliky, zahryzni jablko a polož ku mne. Nikto, okrem teba, mňa neľúbi.

— Nehovor. Všetci ťa ľúbia!

— Nie, nie, viem ja

— Ako môžeš vedeť, keď dosiaľ vôbec ani neshovárala si sa s nami? I ja skorej umrem, ako by som tebe dala ublížiť!

Opäť plačú a objímajú sa.

— Ale ded?

— Duša moja, ded je starý a dobrý. Iď ty sama k nemu. Uvidíš!

— Dobre, pôjdem!... Maj sa dobre, srdce moje, ak ja umrem.

Petria zakrýva jej ústa rukou. Anoka odníma ruku a obvíja si ju okolo hrdla.

— Ak ja umrem, nespomínaj ma po zlom! Ale teraz choď, choď. Prosím ťa.

— Nenechám ja teba, kým žijem.

— Prosím ťa, ako Boha prosím!

— A kam chceš?

— Pusť ma! Mne je tak sladko. Pre Boha, pre tvoje dieťa, pusť ma! Nevieš, čo je so mnou?

Petria zostala za uhlom komory, aby videla, kam pôjde Anoka. No ešte je tma a ona nevidí, že Anoka zabrala sa k dveram dedovej komôrky a sadla si na prahu.

Nezavrel celú noc očí ani ded.

Zaspievali kohúti, zvestujúc nový deň a nový život. Nikdy nebol Anoke tak milý ich spev, ako v toto ráno.

Ded zodvihnul sa. Odhrnul prikrývadlo, prežehnal sa, sadnul si a zostal v nemej temnote na posteli, preberajúc rozličné myšlienky.

Zaspievali po druhý raz kohúti.

Ded vstal a pošiel k studni.

Na prahu v polotme spozoroval ľudskú figúru.

— Kto si?

— To som ja, dedko, Anoka! Chcem umreť, odpusť mi, ak môžeš.

Ded zachvel sa.

— Dieťa moje, veľký je tvoj hriech pred Bohom. Vidíš moje vlasy? Belších nemá ani jahňa...

Anoka chytila polu šuby, ktorú ded zahodil na seba, a bozkala ju.

— Som strašne hriešna! Celý tvoj dom som znepokojila. Odpusť mi, pre Božie meno!

Ľahko pohnúť slabého starca k slzám. Zaplakal, nahnul sa, vzal ju obidvoma rukami za hlavu a pobozkal.

— Poď sem!

Ona šla za ním do izby.

— Sadni si

Sadla si na lavičku, ded na posteľ.

— Tu máš hrášku. Lúskaj.

Ded spokojný díval sa, ako lúska hrach. Oba mlčali, nehovoria ani slova, len svitá deň a rozjasnieva sa na srdci.

— A teraz poď sem!

Prešla za ním do stajne a dala krmu koňom, ako on ukazoval. Nebojí sa ona ničoho, ani Blagojevých peháňa, ktorý kope a hryzie.

— A teraz sem!

Išli k sviňam. Anoka rozbila deväť tekvíc a položila do koryta.

Zobudili sa domášni, povstávali jeden za druhým a ukradky dívajú sa za nimi, nevediac sa prenačudovať. Arsen v zadivení ztratil hlavu, vyšiel na orech, schoval sa medzi konáre a díva sa na nevídané čudo.

Ded omladnul — chodí, chodí, podskakuje.

— Poďme k studni!

Prišli k studni.

— Ťahaj!

Anoka vytiahla vedro.

— Lievaj.

Anoka naberala vody črpákom z tekvice a povylievala celé vedro na dedovu tvár a hlavu.

— Utieraj.

Anoka rozpustila vrkôč a začala utierať deda. Voda utiera sa ľahko, no ded má oči slabé, slzy sa mu lejú, lejú neudržateľne.

Ded zbadal ľudí na dvore.

— Poďte sem všetci! Prečo sa neumývate? Vidíte, Anoka čaká, aby vám mohla podať.

Vážnosť bolo vidno na jeho tvári.

— Všetci, všetci! Všetkým bude podávať.

Bolo by, ako sa hovorí, tri sto divov, keby ona požiadala niekoho, aby jej podal vody. Bojazlive pristupujú mužskí i ženské, a keď sa umyli, hovoria Anoke, ani nejakí páni: „ďakujem.“

Vyjasnilo sa v očiach Arsenovi. Príde k studni i on, rozkročí sa, nahne a vystiera ruky.

— Lievaj!

Ona začne mu liať.

— Ako to leješ? Na rukávy!

— Nebudem, nebudem.

Ľavou rukou pridŕža mu rukávy, pravou leje z črpáka.

Petria s tvárou mokrou od slz chodí od jednej zolvice k druhej, šepce čosi, rozkladá rukami a bije sa v prsia.

Ded potichúčku odchádza do svojej izbičky. Tam otvorí truhličku a vyníma šnúru starých ťažkých toliarov. Šnúru a kúsok plátenca schová za pazuchu a opäť ide k studni.

Všetci sa umyli — všetkým podávala Anoka.

Bolo slávnostne ticho, v ušiach každého zvučalo čosi, ako „Hlas boží na vodách“. Keby zazvonili, všetci začali by sa prežehnávať.

S tichou dôstojnosťou poobzeral sa ded.

— A jej nikto nepodá?

Všetci skočili k vedru.

— Čakajte. Jej ja podám. Poď, dievka moja, umývaj sa!

Ťažko povedať, čo triaslo sa väčmi: dedove ruky, a či Anokino srdce.

Utrel ju svojím plátenkom a zavesil jej na hrdlo šnúru.

— Všetko len ona robí! Ja vám hovorím: pamätajte na včerajšie: nech ho Boh stresce, kto ju niečim urazí!

* * *

Ľudia! stáva sa, že nebo ako by sa usmievalo a radovalo. Človek díva sa hore, spína ruky, hviezdy lejú na neho svoje lúče a duša dvíha sa, ako tajomný temian, a vznáša sa k nebeskej klenbe...

Áno, to je tak! Stáva sa!

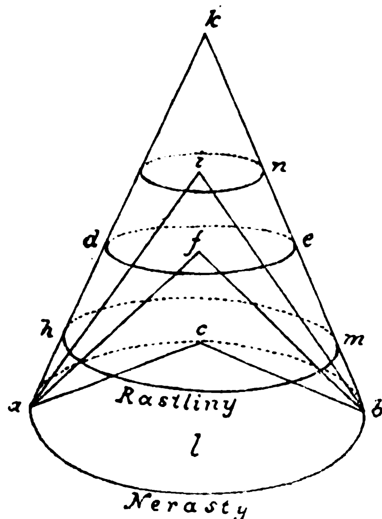
O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

(Pokračovanie.)

Teraz ľahko uhádneme, čo je i nadprirodzené. Nadprirodzené je, čo je nad prírodou, vyše prírody, čo nie je v súhrne telies a ich síl a pomerov, lež čo nad týmto stojí.

Dosiaľ sme hovorili o prírode, ako ju my poznávame, teda v pomere k nám. My pod prírodou rozumieme všetko, čo nie je vyše nás, ale čo je pod nami alebo s nami v jednom rade. Keď tento pomer prenesieme i na iné tvory, ktoré si tvoria pochop prírody, uvidíme, že pre anjela je prírodou všetko to, čo je i pre nás, lež k tomuto kruhu ešte druží sa aj iný kruh, totiž kruh duchov; kdežto keby zver mohol mať pochop prírody, k nej by počítal jedine nerasty, byliny a zvieratá — človek bol by pre zvera už nadprirodzeným tvorom, ako je anjel pre človeka. Tak že jednotlivec, tvoriaci si pochop o prírode, stojí akoby na vrchole kužeľa, a všetko pod ním je prírodou, nad ním je už nadprirodzené; dľa tejto vzorky:

Samý spodný a preto i najväčší kruh, na ktorom stoja všetky ostatné, predstavuje nám hmotu, nerasty; kruh *a b* je prírodou pre bársktorú jednotlivosť toho kruhu, ktorá keď tvorila by si pochop prírody, stala by sa centrom tejto prírody *l*. Druhý kruh *h m* predstavuje rastliny. Tento kruh je už vyše nerastov a tak pre nerasty už je on nadprirodzeným. Keby v kruhu *h m* istá jednotlivosť tvorila si pochop prírody, vtedy by pre ňu bol prírodou celý kruh seberovných bytností i niže seba stojacich, a tak to ide po všetkých

stupňoch. Kruh *d e* predstavuje nám zverov, pre ktorých vyššie kruhy sú už nadprirodzenými; *g n* predstavuje kruh ľudí, ktorých centrom je každý, kto si tvorí pochop prírody. Pre *i* človeka je prírodou všetko, čo je pod ním a s ním v jednom kruhu, ale to, čo je nad ním, je už nadprirodzeným, a tak pre človeka sú anjeli už nadprirodzenými. Pre anjela by už bolo prirodzeným všetko stvorenie, nevyjmúc ani samých anjelov. Z čoho nasleduje, že ***príroda pomerne je súhrn tých telies a ich síl i týchto pomerov, ktoré v rovnom alebo v podriadenom stupni stoja s predmetom. Príroda neodvisle je súhrn všetkých stvorených vecí s ich pomerami a silami.*** Dľa tohto určenia nijako sa nedá pripočítať ku prirode Boh nestvorený, stvoriteľ, ktorý je príčinou všetkého (universum), lež príčinou mimo neho stojacou. Z tohto nasleduje, že ***pomerne nadprirodzené*** je každý výsledok, pochádzajúci od tvorov vyše človeka stojacich, teda od anjelov či dobrých a či zlých.

Neodvisle nadprirodzené je všetko, čoho príčinou bezprostrednou a dostatočnou je jedine Boh.

Sú isté zjavy a výsledky, ktoré len veľmi zriedka sa prihodia, lež ktoré predsa príčinu svoju majú v prírode; na pr. severná žiara. Poneváč takúto žiaru len málokedy môžeme u nás pobadať, preto ona je u nás mimoriadnou. Takýmto mimoriadnym zjavom je na pr. i úplné zátmenie slnca alebo zjavenie sa väčšej kométy na našom obzore. *Mimoriadno* je, čo vyplýva zo zriedkavých pomerov telies; *neobyčajné* je, čo pochádza zo síl neobyčajne, nad zvyklú mieru alebo niže nej účinkujúcich. Tak na pr. neobyčajne silný veľký človek (obor), alebo trpaslík atď.

Čo nemá dostatočnej príčiny v žiadnych pomeroch síl prirodzených i najneobyčajnejších, to je nadprirodzené. Nadprirodzené pomerné je *divom*, nadprirodzené neodvislé je *zázrakom*. Zázrak teda len božská sila môže učiniť. Takýchto zázrakov je príliš málo; no mnoho ich ani nemôže byť. O mnoho viac divov môže sa stať [1]).

Konečne môžeme ešte rozprávať i o *protiprirodzenom*, ktoré však v skutočnosti je nemožné, lebo ono by sa dialo proti metafysickým silám a pomerom prírody, nasledovne proti prírode samej, a tak ona by v tom čase prestala byť prírodou. Pri nadprirodzenom vyššie sily účinkujú v smere síl prirodzených, lež ďaleko cez ich hranice; pri protiprirodzenom vyššie sily musely by pôsobiť proti smeru síl prirodzených a takto ich zničiť, zpät vrátiť, kým v prvom prípade len pomknú ich napred.

---

[1]) Za zázrak by sme mohli považovať skoro len vzkriesenie mŕtveho človeka, poneváč len toto prevyšuje všetky prirodzené sily. Aby človek porušený vstal a potom ešte znovu dlho žil, je skoro nemožným. Uzdraviť nemocného v jednom okamihu, je len divom, lebo tam len pomer telových atomov sa usporiada, uvedie nazpät. Predĺženie dňa môže byť tiež len divom. Ako vieme, keď lúč svetla prechádza z redšieho pásma do hustejšieho, trochu sa nalomí (palica vo vode), z čoho nasleduje, že slnce už dávno zapadlo, keď ho my ešte nad obzorom vidíme. Mohlo sa stať také zrednutie a zhustnutie pásem v povetrí, že tento optický klam trval za dlhší čas, nasledovne za dlhší čas bol deň. Keby toto aj týmto spôsobom bolo sa stalo, aj vtedy by ono bolo divom, lebo samy od seba sú také premeny v povetrí nemožné.

Zdravým rozumom nahliadame, že protiprirodzené je nemožné, na pr. aby čiastka bola väčšia než celok, ku ktorému patrí; neobyčajné a mimoriadne že sa stáva, o tom zas nebude nikto pochybovať, a to isté platí i o neprirodzenom. Lež čo je s nadprirodzeným?

Pri tom, či nadprirodzené je možné, nastáva nám otázka, či jest niečo nadprirodzeného, či jestvujú duchovia a Boh? Že Boh jestvuje, o tom nejdem šíriť slová, to uznáva každý múdry nepredpojatý človek. Nastáva otázka, či aj opravdu môže učiniť niečo nadprirodzeného? Na túto otázku krásne odpovedal najväčší lyrik starobylého sveta, Pindar, ktorý mnoho mudroslovia primiešal medzi menisté a ohromné obrazy svojej poesie: *„Mne však nič nezdá sa byť na neuverenie, keď Boh zázraky robí“* [1]). A na druhom mieste vypovie, že je Boh príčinou všetkého [2]).

Vzdor tomu mnohí zjavne upierajú možnosť zázrakov. Že možnosť zázrakov upierajú neznabohovia (atheisti), nad tým nemáme sa čo diviť, lebo keď dľa mienky týchto, ako i materialistov, niet žiadneho Boha, vtedy On nemôže ani zázraky robiť. To isté platí i o pantheistoch, ktorí od atheistov delia sa len menom; lebo keď, ako Spinoza rozpráva, príroda je Bohom a Boh je prírodou, čokoľvek spraví Boh, spraví to príroda, a čo príroda spraví, to len nemôže byť nadprirodzeným. (Spinoza Tractatus theolog. pol.)

Čudnejšie je už, že možnosť zázrakov upierajú i tí, ktorí prijímajú jestvovanie jednoho, od prírody rozdielneho, *osobného* Boha; upierajú možnosť jeho pôsobenia prez sily prírody a chcú Ho držať od človeka akoby na tri kroky. Toto sú rationalisti a takým bol už i slávny Cicero, ktorý háda sa „O prirodzenosti bohov“, ktorý rozpráva „O veštbe“. Počujme jeho slová, ktorými chce vyhodiť do vetra možnosť zázrakov: „Lebo nič sa nemôže stať bez príčiny (tak je), ani sa nič nestane, čo nemôže sa stať (To je už nie pravda. Nikdy sa nestane, čo nemôže sa stať neodvisle, absolutne, to verím; ale mnoho môže sa stať skrz vyššie sily, čo nemohlo sa skrz nižšie, na pr. nemôže sa stať, aby polročné dieťa podvihlo jeden cent, lež prečo nemohlo by sa stať, aby ho podvihnul 30-ročný silný, zdravý človek? Takto mnoho je nemožné silám prirodzeným, no možné je ono silám nadprirodzeným), ani nemá sa považovať zázrakom, keď sa to stalo, čo mohlo sa stať (To je len tak pravda, keď doloží sa, čo mohlo sa stať skrz sily prírody — preto však ostane zázrakom výsledok, ktorý mohol sa stať jedine skrze silu nadprirodzenú), teda niet žiadnych zázrakov. (Zakľúčenie je zrejme chybné.) Takto teda môžeme mudrovať, že sa ani to nikdy nestalo,

---

[1]) Ἐμοὶ δὲ θαυμάσαι,
Θεῶν τελεσάντων
Οὐδέν ποτε φαίνεται ἔμμεν ἄπιστον.

[2]) Τω μὴ
Μὶν λαθέτο . . .
Παντὶ μεν Θεον αἴτιον ὑπερτιθέμεν.

čo sa nemohlo stať, a že je to nie zázrakom, čo sa mohlo stať; na tento spôsob niet teda žiadnych zázrakov.“ [1])

Na Ciceronovu námietku už by sme mohli ani neodpovedať, lebo sme to už vyššie spravili, a len pre lepšiu jasnotu poznamenáme, že zázrakom je len nadprirodzené, ale nie protiprirodzené, t. j. také niečo, čo je nemožné v prírode, ale čo stane sa v behu prírody, skrze nadprirodzené sily.

Za našich časov nedokazujú nemožnosť zázrakov už viac dôvodom Ciceronovým, poneváč nahliadajú, že dôvod ten povstal len z chybného poňatia zázraku; teraz takto odôvodňujú svoje tvrdenie rationalisti: Boh ustanovil od večnosti zákony prírody, keby ich menil, musel by zmeniť svoje uzavretia. Na toto odpovieme so sv. Augustinom: Mení veci, nemení uzavretia; On od večnosti aj uzavrel vtedy alebo vtedy spraviť výnimku zpod zákonov od Seba určených. Druhé námietky pochádzajú tiež len alebo z nejasného poňatia zázrakov, alebo i Božstva.

My mohli by sme o možnosti zázrakov takto súdiť: Darmo upiera sa možnosť toho, čo sa už stalo, poneváč ab esse ad posse valet conclusio. Ale že zázraky staly sa, to musíme ovšem uznať, keď len nedáme „s pánom bohom“ celému dejepisu. V dejinách človečenstva totiž na mnohých miestach čítame o zázrakoch a divoch, a to nielen u židov a kresťanov, ale i u pohanov. A keď uznávame hodnovernosť iných vyrozprávaných dejov, ako môžeme ju upierať práve len v tomto ohľade? Že neznali tak dobre zákony prírody, ako my? — to je ešte malá príčina; taký zákon prírody nikdy nebude vynajdený, ktorý by vzkriesil rozsypanú mrtvolu.

Možnosť, ba čo viac potrebnosť zázrakov my nakrátko takto by sme mohli dokázať. Boh je prvou príčinou všetkého, ktorá stvorila universum. Stvorenie niečoho je najväčšie účinkovanie naň; lež kto môže viac, môže i menej: kto teda najväčmi vplýval, môže vplývať i menej. Boh ustanovil zákony v prírode, lež aby ukázal, že je On neobmedzeným pánom prírody, mohol, ba skoro i musel si od večnosti podržať isté prípady, v ktorých On účinkoval by bezprostredne a prez hranice prírody (síl telies a tvorov); no takéto účinkovanie je zázrakom.

Krásny dôvod môžeme si utvoriť z nutnosti, s ktorou v prírode všade stretáme sa, a zo svobodnej vôle človeka.

(Pokračovanie.)

Vznik kozáctva.

Z D. Ilovajského.

I. Kozáci maloruskí.

Školou i literatúrami vychovaní sme tak, že známe podrobne historiu národov západnej Europy, vieme všeličo o bezvýznamných

[1]) Cicero, De Divinatione. L. II., c. 28.

plemenách celého sveta — o Slavianstve veľmi málo. Keby historia veľkého Slavianstva mohla byť pre nás cele ľahostajnou, keby život náš ani nezávisel od osudov Slavianstva, dnes, kde ono stalo sa už veľikým činiteľom svetovým, toľko znať na pr. o Rusku, ako o nejakej Persii, je pre nás, najmenej rečeno, nedostatočným vzdelaním. Takto považujúc vec, pri tejto príležitosti prepíšeme pár strán z nového historického diela ruského.[1]) Predmet — vznik kozáctva — je všeobecne zaujímavý. Veď meno kozákov je alebo milované alebo nenávidené. Prvopočiatočné osudy kozáctva sú temné, pri tom všetkom, že majú obšírnu literatúru; o nich hovorí celý rad letopiscov poľských i ruských v XVI—XVIII. storočiach, mnohí pisatelia im posvätili svoje trudy i za nášho veku. Ilovajskij zavrhuje bájky a legendy letopiscov i dômysly pozdejších pisateľov a vysvetľuje pôvod kozáctva z prameňov dokumentálnych.

Pre historiu zaujímavou vecou je pozorovať srážku ruskej a poľskej kultúry na pôde Západnej Rusi. Dľa svojho vzrastu a dľa svojich prameňov ruská kultúra vôbec je staršia a hojnejšia od poľskej. Keď Poliaci ešte nevystúpili na historické javište zo svojho lesistého a bahnatého Privislianskeho uhla, mohutné ruské plemä svojimi vetvami už zaujímalo široké vrstvy zeme na východ i na západ od Dnepra na pohraničí grécko-rímskeho sveta, z blízkych potykov s ktorým čerpalo začiatky klassickej kultúry. Včasné obchodné potyky s oddialenými národami východu i západu obznámily Rus ako s civilisáciou latino-nemeckou, tak i s bohatou kultúrou persidskou a arabsko-muzulmanskou. Nepodvratné historické svedectvá hovoria nám, že v prvej polovici IX. veku, keď Poľša ledva začína vystupovať z mraku neznámosti, ruskí kupci už viedli obchod s jednej strany na brehoch dolného Tigra a Eufrata, v Bagdade, s druhej na brehoch horného Dunaja v Regensburgu. Nasledujúce veky vyznamenávajú sa silným prítokom byzantínskeho vzdelania, vlívavšieho prostriedkom obchodných a hlavne cirkevných potykov.

Len od XIII. veku, od času tatarského jarma, začaly sa meniť vzájomné pomery kultúr rusko-byzantínskej a poľsko-latinskej. Hoc toto barbarské jarmo celou svojou ťarchou zaľahlo vlastne na Východnú Rus a Juho-západnú tlačilo pomerne nie dlho, no i tu ono porazilo najhlavnejšie jej centrá, ako Halič, Vladimir Volynský a najmä Kijev, toto drievne stredište ruskej vzdelanosti. Napriek svojmu úpadku ruská kultúra ešte dlhé časy zachovala príťažlivú silu, ako vidno z poruštenia samých výbojcov Západnej Rusi a jej osvoboditeľov od tatarského panstva — litovských kňazov. Len pokatolíčenie a popoľštenie litovsko-ruskej dynastie Jagellonov, a spolu s tým definitívne ztratenie centra ako politickej tak i kultúrnej samostatnosti, sklonilo váhu na stranu poľského vlivu. Na pomoc poslednému prispel svetový pohyb západno-europejskej civilisácie, známej pod menom znovuzrodenia vied a umení. Tento po-

---

[1]) ИСТОРІЯ РОССІИ. Соч. Д. Иловайскаго. Томъ третій. Московско-царскій періодъ. Первая половина или XVI вѣкъ. Москва, 1890.

hyb zas bol sprevádzaný ešte iným veľkým pohybom, reformáciou. Jedno i druhé dotklo sa Poľši, nachodivšej sa pod bezprostredným účinkom latino-nemeckej kultúry, a spôsobilo tu patrný rozkvet vzdelanosti, rozšírením škôl, kníhtlačiarstva, navštevovaním škôl západno-europejských i prílivom cudzozemcov, najmä však živou borbou protestantismu s katolíctvom a ich vzájomným súperníctvom na poli školnom i literárnom. Tak XVI. vek, a najmä druhá jeho polovica, je epochou rozkvetu poľskej vzdelanosti, pravda dosť povrchnej a objímavšej len najvyššiu vrstvu, ale predsa dosť blýskavej a príťažlivej. Tento rozkvet ukazuje najmä literatúra poľská, ktorá v túto epochu predstavila celý rad vynikajúcich spisovateľov, zväčša jednako vládnuvších literárnym jazykom latinským i poľským.

Západná Rus, pri zjavnej zaostalosti vo vzdelaní a takrečeno pri staromodnosti svojej občianskej kultúry, prirodzene musela v mnohom podrobiť sa vlivu tohoto rozkvetu poľskej vzdelanosti a zovnútorného lesku západno-europejskej civilisácie, odrážavšej sa na poľských mravoch a obyčajach. A predsa vliv tento v tú dobu ešte nebol tak veliký, ako mohlo by sa ukázať na prvý pohľad. Pozbavení kultúrneho centra občianskeho, t. j. čisto ruskej stolice s národnou ruskou dynastiou a ruským dvorom, Západorusi, ako známo, našli mocnú oporu pre zachovanie svojej národnosti v pravoslávnej cirkvi, ktorá dávala silnú pečať nielen ich vnútornému názoru na svet, lež i vonkajším stranám ich bytu. Žiaľ, že položenie západno-ruskej cirkve v tej dobe bolo biedno, a nastúpivšia brestská unia spôsobila v nej známy rozkol. No i pri všetkých nepriaznivých okolnosťach taká pevná národnosť a taká stará originálna kultúra, ako ruská, nemohla ľahko ustúpiť náporu poľsko-nemeckému bez dlhej borby i bez silného účinku so svojej strany. Dosiaľ historická literatúra dosť mnoho hovorila o poľskom vlive na Západnú Rus, no veľmi málo alebo temer nič o vlive opačnom, t. j. ruskom na poľskú národnosť. Medzitým tento vliv, podľa rôznych znamení, musel byť veľmi značný ako v složení spoločenského života, tak i v súkromnom, rodinnom byte, v jazyku, odeve, vojenskom diele, poľnom hospodárstve atď. Vo vyšších vrstvách Západnej Rusi zo smiešania obidvoch národností začal sa tvoriť nový typ: poľsko-ruský. „Rus polštila sa, a Poľša ruštila“, podľa podarenej výpovede jednoho z poľských pisateľov našej doby. Z popoľštených ruských rodín začali vychodiť spoločenskí dejateli Reči pospolitej, štátnici, vojevodovia, bohoslovi, rečníci, pisatelia, poeti atď. Tento mohutný prítok ruských síl najväčmi pomohol pozdvihnutiu pomerne neveľkej poľskej národnosti na značnú politickú výšku a dodal jej na istý čas mnoho zovňajšieho blesku.

Medzitým ako dvorianska (zemianska) trieda Západnej Rusi v XVI. století vstúpila na cestu popoľštenia, meštianska a najmä sedliacka trieda tuho držala sa svojej ruskej národnosti. Aby ich odviedli od narodnej cirkve, ako známo, bola vymyslená i prevedená cirkevná unia, ktorá tiež mala slúžiť i záujmom polonismu. Zprvu meštianska trieda dokázala značnú energiu v borbe s touto uniou,

opierajúc sa na svoje bratstvá.[1]) No v samom lone ruského meštianskeho obyvateľstva už v druhej polovici XVI veku príkro ukázal sa cudzí jemu a nepriateľský element — židovstvo. Najstálejšiu massu v Západnej Rusi predstavovalo ovšem sedliactvo, element, ako i všade, najkonservatívnejší a najmenej poddajný cudziemu vlivu. Hlavne z lona tejto triedy vyšlo Ukrajinské čiže Dneprovské kozáctvo, ktoré stalo sa silnou oporou ruskej národnosti a v tom čase vôbec začalo hrať vážnu úlohu v osudoch Západnej alebo vlastne Juho-západnej Rusi.

Dneprovské alebo maloruské kozáctvo vystupuje na historické javište temer súčasne s kozáctvom veľkoruským alebo moskovským.

Prvé dokumentálne vesti o Dneprovských kozákoch sú od konca XV. veku, menovite od roku 1499. Je to listina Alexandra, veľkého kňaza litovského, o dôchodkoch kijevského vojvodu (kňaza Dimitrija Puťatiča). Tu hovorí sa hlavne o poplatkoch, vyberaných v jeho prospech v meste Kijeve od rozličných príchodzích kupcov. Medzi poslednými spomínajú sa i kozáci, ktorí privážali na predaj ryby Dneprom shora i sdola. Nasledovne rybárstvo bolo hlavným priemyslom Dneprovských kozákov. Strediśťom zvlášte vojenského kozáctva prvotne bol juho-východný uhol Kijevského vojvodstva, menovite okolie miest Kanevy a Čerkasu; od tohoto Dneprovské kozáctvo i stalo sa známym u Moskviťanov pod názvom „Čerkasi". Prvá dokumentálna spomnienka o Čerkaských kozákoch, rozdelených na odrady čiže sotni, je asi od roku 1502: v tomto dokumente nazvaní sú „kňaza Dimitrija kozákami", t. j. postavenými pod hlavným náčelníctvom Kijevského vojvodu kňaza Dimitrija Puťatiča, ktorý kázal odňať im veci, pobrané akýmsi kupcom — jasné ukázanie na lúpežné obyčaje týchto kozákov. Nasledujúcim ich náčelníkom prirodzene bol čerkaský námestník kijevského vojvodu, Seňka Polozovič; on potom menuje sa starostom kanevským i čerkaským.

Za času poľského kráľa Sigismunda I. takým starostom je, prvý známy po svojich vojenských skutkoch, ataman Dneprovských kozákov Eustafij Daškovič. On bol jedným z pohraničných litovsko-ruských vojvodov počas vojny poľsko-litovského kráľa Alexandra s Ivanom III. moskovským; po vedrošskej porážke tento znatný a pravoslávny Rusín prešiel do moskovskej služby, no za Vasilija III., počas novej vojny, Daškovič opäť vrátil sa na Západnú Rus, pod poľského kráľa. Obdržiac od Sigismunda I. starostvo kanevsko-čerkaské, zaujal dôležitú vtedy strážnu posíciu na pohraničí s moskovským štátom i Krymskou hordou tatarskou. Stojac spolu na čele Dneprovských kozákov, Daškovič chcel využiť svoje značenie a blahosklonnosť kráľa Sigismunda, i vykonal Čerkaskému kozáctvu práva na obšírne zeme, ležavšie ďalej k juhu a vtedy temer nikým neobydlené. Na obranu týchto zemí proti krymským Tatarom vy-

[1]) Bratstvá boly zvláštne spolky, vyvinuvšie sa v týchto národných a náboženských treniciach. Núdznym dávaly podpory, ostríhaly mravy a pobožnosť svetských i duchovných; kto neukazoval napravenie, oznámily ho biskupovi. No hlavnou činnosťou bratství bolo zakladanie a vydržiavanie škôl.

stavil niekoľko zámkov, medzi inými Čigirin, budúcu stolicu kozáckej Ukrajiny. Vôbec účinkovanie Daškoviča v tomto kraji, rozprestieravšie sa asi na štvrť stoletia (do roku 1536), veľmi napomohlo zmohutnenie a rozšírenie vojenského kozáctva pri Dnepre. Kozáctvo stalo sa osobitnou triedou, ktorá potom zaujala stredný stupeň medzi sedliactvom a šľachtou. Mestské kozáctvo tu malo vojenské značenie: ochraňovalo pohraničné čiže ukrajinské kráľovské zámky na pravej strane Dnepra, kdežto na ľavej strane v mestách severnej Ukrajiny nachodilo sa rodné jemu kozáctvo a stálo v moskovskej službe. Za svoju službu ono tiež dostávalo peňažný plat i zeme do daru, v čas pokoja zamestnávalo sa rozličným priemyslom. Na čele Dneprovských kozákov Daškovič nielen chránil južné hranice poľsko-litovského štátu od Krymskej hordy, no z naloženia Sigismunda vodil ich i na pomoc Krymcom proti Moskve. Neľahko bolo však držať nepokojné Dneprovské kozáctvo v poslušnosti. Po smrti Daškoviča kozáci buntovali proti jeho nástupcom, kanevsko-čerkaským starostom (Vasilijovi Tyškevičovi a Jánovi Peňkovi), nechcejúc dávať predpísané poplatky a vôbec plniť svoje povinnosti.

Toto je vlastné Dneprovské kozáctvo, osídlené v mestách, podrobené kráľovským vojvodom a starostom. Od neho včas oddelilo sa kozáctvo „nizové“, podobné voľnému Donskému kozáctvu východno-ruskému. Ono utúlilo sa nižšie po Dnepre, najmä na jeho ostrovoch, bližšie k povestným dneprovským prahom; no Moskviťani tiež nazývali ho Čerkasami. Nizoví kozáci v pokojné časy živili sa tiež rybačkou; sušili ryby na slnci, na zimu rozchodili sa alebo do miest, alebo po stepných dvoroch (chutoroch). Lenže voľné kozáctvo neľúbilo pokojné zaneprázdnenie, bola mu milšia vojenská korysť. Začalo napadať kočovných Tatarov a ich stáda. Tak podľa prirodzeného chodu vecí ono stalo sa prednou vojenskou koloniou Juhozápadnej Rusi v jej borbe s Krymskou hordou za to široké pusté priestranstvo, ktoré ležalo medzi nimi.

Dneprovské voľné kozáctvo, ako i Donské, malo sriadenie podľa princípov obščiny (obce), vybavovalo svoje diela v shromaždeniach (вѣче) čiže radách, v ktorých i volilo si náčelníkov, atamanov. Prvým známym atamanom nizových kozákov bol istý Predslav Lanckoronský, súčasník Eustafija Daškoviča. Preslávil sa roku 1516 podareným pochodom na Tatarov a Turkov pod černomorský Belgorod (Akkerman) a Očakov, odkiaľ vrátil sa s veľkou korysťou. No dosiaľ toto nizové Dneprovské kozáctvo ešte nachodilo sa v úzkom sväzku s kozáctvom Čerkaským a neraz podrobovalo sa spoločnému náčelníkovi, t. j. kanevsko-čerkaskému starostovi. Sú zprávy, že sami čerkaskí starostovia a iní kráľovskí úradníci posmeľovali Dneprovských kozákov robiť nápady na susedov; lebo brali si časť koristi. Kozácke *vatagy* (spolky) chodily dolu Dneprom, rybársky a bobrový priemysel často spájaly s lúpežou, napádaly tatarské tábory (ulusy, čabany), odháňaly im kone, rožný dobytok i ovce. Kozáci často olúpili karavány tatarských a tureckých kupcov, odchodiacich do Moskvy cez tavanský prievoz na Dnepre; napádali i tatarské čaty, ktoré šly lúpiť na moskovské územie, alebo odnímali im ko-

rysť. Na žaloby tatarského chana poľsko-litovská vláda odpovedala obyčajne vyhýbavo, odvolávajúc sa na svojevoľnosť kozákov alebo na to, že lúpili vlastne nie kijevskí ani nie čerkaskí kozáci, lež moskovskí zo severnej Ukrajiny. Často i uznala spravedlivosť žalôb, sľubovala potrestať vinných, i prikazovala z majetku lupičov dať náhradu olúpeným tureckým a tatarským kupcom alebo zrovna vydať im všetky odobrané veci.

Za panovania Ivana Hrozného kanevsko-čerkaský starosta kňaz Dimitrij Višneveckij prešiel na stranu Moskvy a pomáhal jej v podujatiach proti krymským Tatarom na čele Dneprovských kozákov. Jemu prináleží prvý známy nám pokus osadiť týchto kozákov niže prahov. Na to vybral najväčší z dneprovských ostrovov, Chortický, majúci okolo 25 verst v objeme a príkre vysoké brehy. Tu Višneveckij opevnil sa (roku 1557) a zprvu s úspechom bránil sa pred Tatarmi i Turkami; no nasledujúceho roku prinútený bol opustiť ostrov a utiahnul sa do svojich miest, Kanevy i Čerkasu, odkiaľ odišiel do Moskvy. Pozdejšie, ako pred ním Daškovič, znova vrátil sa na Litvu (1563), bol kráľom omilostený, podujal pochod do Moldavie, kde padnul do zajatia Turkov, ktorí v Carihrade ho odpravili. Starostom kanevským a čerkaským stal sa bratanec jeho, kňaz Michail Višneveckij.

Nizové kozáctvo, napriek prvému nezdaru, neupustilo od svojho úmyslu osadiť sa na ostrovoch za prahami, a od tých čias stalo sa známym viac pod menom Záporožského. Neprestajne posilňované ubehlíkmi z mestského ukrajinského kozáctva a z iných západnoruských krajov, ľuďmi, hľadavšími voľnosti i priestoru, Záporožci vždy častejšie začali podujímať pochody na tatarských kočovníkov i turecké majetky v severnom Černomorí. Toto predné ruské vojsko bolo vážnou podporou pre poľsko-ruský štát v jeho borbe s Tatarmi a Turkami i v kolonisácii južných pustých zemí. No poneváč kozáci nehľadeli na pokoj a uzavrené smluvy, prirodzene i krymský chan i turecký sultán vyhrážali sa poľskej vláde pre narušenie dohovorov; neraz nápady kozákov vyzývaly i odplatu — tatarské nábehy na Juho-západnú Rus. Ako moskovská vláda so svojimi Donskými kozákmi, tak poľská tiež robí pokusy skrotiť svojevoľnosť Nizového kozáctva, zakazuje mu samovoľné pochody na susedov, kozákom, pripísaným ku krajinským mestám a zámkom, prikazuje vrátiť sa do svojich obcí a tam vykonávať kráľovskú službu. No tieto zákazy a príkazy obyčajne nemaly účinku najmä za kraľovania slabého Sigismunda Augusta. Kozáctvo ďalej rozširovalo a veľadilo sa, priťahujúc k sebe odvážnych ľudí hlavne zo sedliackej triedy, ktorá vtedy viac a viac padala do bezprávneho stavu pod hnetom poľskej alebo popoľštenej šľachty.

V druhej polovici XVI. veku rozrastajúce sa kozáctvo vybralo za javište svojich vojenských podujatí medzi iným Moldaviu a Valachiu; tieto krajiny, pri svojej závislosti od Turecka, ešte trpely od rôznych prätendentov, ktorí kupovali si u sultána práva na hospodárske prestoly alebo zbraňou borili sa so svojimi súperníkami. Kozácki atamani so svojimi družinami zjavovali sa tu ako spojenci,

privolaní alebo najatí niektorou stranou. Neraz vystúpili na vlastné risiko, chcejúc si vydobyť moldavské vojvodstvo; tak na pr. spomenutý Dimitrij Višneveckij zahynul v takomto podujatí. Istý Ivoňa, vojvoda či hospodár moldavský, nechcejúc opustiť prestol, ktorý kúpil si jeho súperník Petrilo, roku 1574 vymyslel si povstanie proti Turkom. Nedostanúc pomoci od poľského kráľa Henrika, najal poldruha tisíc kozákov s ich atamanom či hetmanom Svigrovským. Kozáci dokazovali v tomto pochode heroické skutky, no boli premožení číselnou prevahou a temer všetci pohynuli; Ivoňa bol zabitý. O niekoľko liet Podkova, ktorého nazývajú Ivoňovým bratom, podujal so Záporožcami podarený pochod na Petrilu; no potom padnul v ruky Poliakom a bol odpravený z naloženia Štefana Báthoryho.

Tomuto kráľovi niektoré poľské a západno-ruské kroniky pripisujú ustrojenie a ohraničenie kozáckeho vojska. Chcejúc s jednej strany použiť tejto sily k potrebám štátnym, s druhej položiť hranicu ďalšiemu rozmnoženiu nepokojnej voľnice, Báthory pokúsil sa omedziť maloruské kozácke vojsko istým počtom alebo registrom, na niekoľko tisíc mužov, a urobiť ho stálym oddielom poľsko-ruskej ozbrojenej sily. Na čele tohoto vojska od toho času stojí už nie čerkaský starosta, lež osobitný hetman, ktorého potvrdzuje kráľ; znakmi jeho dôstojnosti boly *bulava* (žezlo), *bunčuk* (konský chvost), zástava a pečať vojska. Pri ňom je *generálna staršina*, sostavená z rôznych náčelníkov, volených kozákami, ako sú *obozný* (riaditeľ vojenských vozov), *sudca*, *pisár*, *asaul*, *plukovníci* atď. Registrovým kozákom ustanovený je plat v peniazoch a súknach. Za stredište dali im pridneprovské mesto Triachtimirov s okolím; tu bývala ich staršina, chránily sa ich vojenské zásoby a boly potom ustrojené útulky pre ranených a chorých. Ten istý kráľ robí pokusy ustáliť počet i Záporožských kozákov a podrobiť ich vojenskej disciplíne, no bez úspechu. Aspoň známo je, že, následkom tureckej žaloby pre výčin Podkovu, kráľ posielal do Záporožia svojich komisárov na vyšetrovanie, no komisári nič nevykonali a vrátili sa. Kráľ Báthory tiež márne rozposielal príkazy úradníkom vojvodství kijevského, braclavského i volynského, aby nepúšťali kozákov do tureckých zemí. Dnepr bol pre nich otvorenou cestou. Záporožci onedlho začali na svojich ľahkých člnoch spúšťať sa na Čierno more a robiť nábehy na turecké brehy, lúpiť prímorské mestá a osady.

V tieto časy ešte nevidíme určených hraníc medzi kozákmi Ukrajinskými mestskými a vlastnými Záporožskými; často nazvanie vojska záporožského rozširuje sa akoby na celé Dneprovské kozáctvo; vidno ešte úzke svázky medzi nimi. Záporožie ešte neuspelo oddeliť sa. Záporožci predstavovali i to nebezpečenstvo pre poľský štát, že v prípade nespokojnosti vstupovali do spojenia s Donským kozáctvom a účinkovali zajedno. Práve tak i mestské Dneprovské kozáctvo často spojovalo sa s ukrajinským kozáctvom moskovskej Rusi a spolu s ním dejstvovalo proti Tatarom a Turkom.

Nastúpivšie udalosti ukázaly, ako ťažko bolo poľskej vláde držať v poriadku a poslušnosti i mestských kozákov. Ktorí dostali sa do

registra, držali sa za triedu rovnú šľachte, a boli nespokojní, keď táto neprijala ich do svojho lona. Z registra vytvoreným bolo treba vrátiť sa do sedliackeho stavu, podrobiť sa ťažkému nevoľníctvu pod mocou pánov a kráľovských úradníkov. Preto jedni i druhí zostali pri starom a držali spolu. V spojení s týmito príčinami začal sa rozrastať pohyb, z ktorého vyšly potom celé rady kozáckych máteží proti poľskej vláde. K pohybu pridali sa mnohí z drobných ruských zemanov, nachodivších sa v službe u bohatých a znatných pánov: často, že povadili sa so svojím pánom, opustili ho a šli kozáčiť. Takých ubehlíkov bolo mnoho na Volyni, ktorá vyznamenávala sa veľkým počtom drobného zemianstva. Z takýchto zemanov, chlopov i nizových kozákov, nezapísaných v register, začaly sa tvoriť voľné šajky, ktoré alebo zúčastňovaly sa v nápadoch pánov na svojich susedov, alebo robily také nápady a lúpeže na svoje risiko. Strach pred vpádom Tatarov do krajných zemí a slabosť vlády Reči pospolitej obľahčovaly podobné podujatia.

Po Báthorym, za kraľovania Sigismunda III. nepokoje a zbury kozácke ešte rozmáhaly sa, v tej miere, ako v Juho-západnej Rusi vzrastal rečený hnet poľských pánov i popoľštených ruských veľmožov a pospolitosť viac a viac vpadala do bezprávneho stavu. Teraz už nie drobné šajky vystupujú na javište, lež dvíha sa temer celé kozáctvo proti panskej vláde Reči pospolitej. Prvé také povstanie previedol roku 1592 Kosinskij, ktorý iste sám dal sa vyhlásiť za kozáckeho hetmana. K nemu pripojilo sa mnoho ubehlej čeľade; šiel na Volyň, kde jeho mužstvo pálilo a lúpilo kráľovské mestá i majetky znatných pánov; meštanov a drobných zemanov nútili prísahať vernosť kozákom. Rozoslané boly kráľovské universály, povolávajúce šľachtu vojvodství kijevského, volynského a braclavského na *pospolité rušenie* proti kozákom; nebezpečenstvo bolo totiž veľké. Kňaz Konstantin Ostrožskij stál na čele zemskej obrany šľachtickej a začal tlačiť kozákov. Obsadený pod Piatkou, Kosinskij prinútený bol složiť zbraň. Kozáci zaviazali sa shodiť Kosinského, trvať v pokornosti kráľovi, vydať ubehlých sluhov a sedliakov, vrátiť šľachte poodoberané zbrane, kone, dobytok a iné imania.

Ale už o dva roky vypuklo nové povstanie, spôsobené voľnými šajkami. Na čele jeho zjavil sa bývalý kozák Nalivajko, podujímavší predtým pochody proti Tatarom i do Uhorska. Teraz k nenávisti kozákov a pospolitého národa oproti panskej vláde pripojila sa i náboženská pohnútka, menovite nespokojnosť, zapríčinená v ruskom národe cirkevnou uniou, zvlášte odstúpením západno-ruských biskupov od pravoslávia. V posmeľovaní k novému pohybu mal prsty i sám kňaz Konstantin Ostrožskij, ktorý bol potlačil povstanie Kosinského. S Nalivajkom medzi vodcami zjavil sa i brat jeho pop Demian, postavený v službe u kňaza Konstantina v samom Ostroge. Začalo sa povstanie na Volyni nápadmi na majetky tých pánov, ktorí známi boli ako nepriatelia pravoslávia alebo odpadlíci od neho, predovšetkým na majetky známeho luckého starostu Semašku a bratov Terleckých. Nalivajko vyzýval mestských kozákov, aby sa spojili s ním. Značná časť ich skutočne pripojila sa k povstaniu

pod vodcovstvom hetmana, dľa iných plukovníka Lobodu. Povstaniu priala i tá okolnosť, že hlavné poľské sily nachodily sa v Moldavii. Kráľ prinútený bol odvolať odtiaľ časť armády s hetmanom Žolkevským. Nesriadené zástupy voľnice nemohly ovšem udržať sa proti regulárnemu vojsku. Z Volyne Nalivajko odstúpil do braclavského vojvodstva; tlačený Poliakmi, prešiel na ľavú stranu Dnepra a spolu s Lobodom opevnil sa pod mestom Lubnami na rieke Sule. Tu kozáci, dlho obliehaní, boli prinútení poddať sa pri tých podmienkach, ako i prvej; vydali Nalivajka i Lobodu, ktorí potom boli odpravení vo Varšave (1596); zachovala sa tradícia, že spálili ich v medenom býku. Vôbec pokorenie tohoto povstania, ktoré trvalo okolo dvúch rokov, sprevádzalo sa mnohými popravami a všelijakými divokosťami. Ukrajina na čas zatíchla, no rozdráženie v maloruskom národe proti Poliakom a pánom sbieralo sa ďalej a kozáctvo po dvúch povstaniach dostalo ešte väčšiu príťažlivú silu.

Semeno rozbroja, zasiato medzi Slavianstvo, začalo niesť hojné plody. Nepriateľ na juho-východe, Tatar, proti ktorému Rus bránil Europu, ešte nebol cele potretý, na západe už mohutnel nepriateľ najnebezpečnejší: a Slaviani oslabovali sa bojom medzi sebou.

Jozef Škultéty.

Rodinné šťastie.

Román.

Od **L. N. Tolstého.**

ČASŤ PRVÁ.

I.

Nosily sme smútok za matkou, ktorá umrela v jaseni, a žily sme celú zimu na dedine, samy s Kaťou a Soňou.

Kaťa bola stará priateľkyňa domu, guvernantka, ktorá vypestovala všetkých nás a ktorú ja pamätala a ľúbila som od tých čias, ako pamätala som seba. Soňa bola moja mladšia sestra. Trávily sme mračnú a smutnú zimu v našom starom pokrovskom dome. Pohoda bola chladná, vetrná, tak že snahu navialo vyše okien; okná temer vždy boly zamrznuté a zajdené, a temer celú zimu nechodily a nevozily sme sa nikam. Málo kto prichodil k nám, a kto i prišiel, nepridal veselosti a radosti v našom dome, všetci mali smutné tváre, všetci hovorili ticho, ako by sa báli vzbudiť kohosi, nesmiali sa, vzdychali a často plakali, hľadiac na mňa a najmä na malinkú Soňu v čiernych šatách. V dome ešte ako by bolo cítiť smrť; zármutok a úžas smrti stály vo vzduchu. Izba mamina bola zapretá, a mne bolo clivo a čosi ťahalo ma nazreť do tej chladnej a pustej izby, keď prechodila som spať vedľa nej.

Bolo mi vtedy sedemnásť rokov; a v samý rok svojej smrti mama chcela prejsť do mesta k vôli mne. Ztrata matere bola pre

mňa veľkým bôľom, no priznať sa mi treba, že z tohoto bôľu bolo cítiť i to, že som mladá, pekná, ako mi každý hovoril, a tu druhú zimu darmo v samote trávim na dedine. Ku koncu zimy tento cit úzkosti a nudy rozmohol sa tak, že nevychodila som z izby, neotvárala fortepiáno a nebrala knihy do rúk. Keď Kaťa nahovárala ma robiť niečo, odpovedala som: nechce sa, nemôžem, a v duši hovorilo mi: načo? Načo robiť niečo, keď tak hynú moje najlepšie časy? Načo? A na *„načo“* nebolo inej odvety, ako slzy.

Hovorili mi, že som schudla a ošpatnela v tomto čase, no to mňa nezaujímalo. Načo? pre koho? Zdalo sa mi, že celý môj život tak i prejsť musí v tejto osamelosti a bezpomocnej úzkosti, z ktorej ja sama nemala som sily, ale ani želania vyjsť. Kaťa ku koncu zimy začala sa báť o mňa a uzavrela, čo by čo bolo, odviezť ma za hranicu. No na to boly treba peniaze, a my temer neznaly sme, čo nám zostalo po materi, a s každým dňom očakávaly sme tútora, ktorý mal prísť a preskúmať naše diela.

V marci prišiel tútor.

— No, chvalabohu! povedala mi raz Kaťa, keď ja ako tieň, bez práce, bez myšlienky, bez želaní, chodila som z kúta do kúta. — Sergej Michajlič prišiel, poslal zpýtať sa o nás a chcel by na obed. Ty sober sa, moja Mašečka, doložila ona, — lebo čo si on o tebe pomyslí? On tak vás ľúbil všetkých.

Sergej Michajlič bol blízky sused náš a druh nebohého otca, hoc i omnoho mladší od neho. Okrem toho, že jeho príchod zmenil naše plány a dával možnosť odísť z dediny, ja od detinstva privykla som milovať a vážiť si ho, a Kaťa, radiac mi sobrať sa, uhádla, že zo všetkých známych mne najťažšie bolo by pred Sergejom Michajličom ukázať sa v nevýhodnom svetle.

Okrem toho, že ja, ako i všetci v dome, počnúc od Kati i Soni, jeho krstnej, do posledného kočiša, boli sme privyknutí milovať ho, on pre mňa mal zvláštne značenie pre jedno slovo, povedané predo mnou mamou. Ona povedala, že takého muža želala by si pre mňa. Vtedy mne to bolo podivné, až nepríjemné; ideál môj bol celkom iný. Ideál môj bol tenký, chudorľavý, bľadý a smutný. A Sergej Michajlič bol človek už nie mladý, vysoký, plný a, ako sa mi videlo, vždy veselý; no napriek tomu, zachovala som si tieto slová mamine a ešte pred šiestimi rokami, keď bola som jedenásťročná, a on mi tykal, hral sa so mnou a nazval ma *dievčaťom-fialkou,* ja často nie bez strachu zpytovala som sa seba, čo ja budem robiť, ak on naraz bude chcieť vziať si ma za ženu?

Pred obedom, ku ktorému Kaťa pridala pečivo, krém a omáčku zo špinátu, Sergej Michajlič prišiel. Videla som oknom, ako prichodil k domu v malinkých sánkach, no kadenáhle zašiel za uhol, ponáhľala som sa do hosťovskej a chcela som sa tváriť, že som ho ani nečakala. No počujúc v prednej klopnutie nôh, jeho silný hlas a kroky Katine, ja nestrpela som sa a sama šla som mu v ústrety. On, držiac Kaťu za ruku, hlasno hovoril a usmieval sa. Zazrúc mňa, zastál a za chvíľku díval sa na mňa, neklaňajúc sa. Mne bolo nevoľno a cítila som, že som sa začervenala.

— Ach! Ale ste to vy? povedal, so svojou rozhodnou a prostou manírou, rozkladajúc rukami a prichodiac ku mne.

— Možno je tak premeniť sa! ako ste vyrástli! Že vraj fialka! vy ste celý ružový ker.

Svojou veľkou rukou vzal ma za ruku, stisnul tak tuho, čestne, len že ma nebolelo. Myslela som, že bozká mi ruku a už nahnula som sa k nemu, no on ešte raz stisnul mi ju a priamo pozrel do očí svojím pevným a veselým pohľadom.

Šesť rokov som ho nevidela. Veľmi sa premenil; ostarel, očernel a zarástnul bradou, čo mu veľmi nesvedčilo; no tie samé prosté spôsoby, otvorená čestná tvár so silnými črtami, umné svietiace sa oči a láskavý, akoby detský úsmev.

Za päť minút prestal byť hosťom a stal sa domášnym človekom pre nás všetkých, ešte i pre čeľaď, ktorá, vidno bolo po jej úslužnosti, obzvláštne radovala sa jeho príchodu.

Držal sa naskrze nie tak, ako susedi, ktorí prichádzali po skončení mamičky a pokladali za potrebné mlčať a plakať, sediac u nás; on, naopak, bol shovorčivý, veselý a ani slova nehovoril o mamičke, tak že zprvu jeho ľahostajnosť videla sa mi čudnou, ba neslušnou so strany takého blízkeko človeka. No potom pochopila som, že to bola nie ľahostajnosť, lež iskrennosť, a bola som vďačná za ňu. Večer Kaťa sadla si rozdávať čaj, na staré miesto v hosťovskej, ako to bývalo za mamy: my so Soňou sadly sme si okolo nej; starý Grigorij jemu priniesol ešte bývalú otcovu, vynajdenú fajku, a on, ako i za oných časov, začal chodiť hore-dolu po izbe.

— Koľko strašných premien v tomto dome, keď si pomyslíš! hovoril, zastanúc.

— Áno, hovorila Kaťa so vzdychom a, položiac na samovar pokryvku, pozrela na neho, už hotová rozplakať sa.

— Vy, myslím, pamätáte vášho otca? obrátil sa ku mne.

— Málo, odvetila som ja.

— A ako by vám teraz dobre bolo s ním! hovoril on, ticho a zádumčivo hľadiac na moju hlavu vyše mojich očí. — Ja veľmi ľubil som vášho otca! doložil ešte tichšie, a mne tak sa videlo, že oči jeho ešte väčmi sa svietily.

— A tu Boh vzal ju! prehovorila Kaťa, v tom položila servít na čajník, vytiahla si šatku a zaplakala.

— Áno, strašné premeny v tomto dome, opakoval, odvráťac sa. — Soňa, pokáž hračky, doložil o chvíľku a vyšiel do sály. Plnými slz očami pozrela som na Kaťu, keď on vyšiel.

— To je znamenitý priateľ! hovorila ona.

A skutočne, akosi teplo a dobre bolo mi od súcitu tohoto cudzieho a dobrého človeka.

Z hosťovskej bolo počuť Sonin pisk a jeho žartovanie s ňou. Ja poslala som čaj za ním; a bolo počuť, ako sadnul za fortepiáno a Soninými ručičkami začal biť na klaviatúru.

— Maria Alexandrovna! ozval sa jeho hlas. — Poďte sem, zahrajte niečo.

Mne milo bolo, že on tak prosto a priateľsky zachodí so mnou; vstala som a išla k nemu.

— Toto zahrajte, hovoril, otvárajúc sošit Beethovena na adažio sonaty quasi una fantasia. — Uvidím, ako to vy hráte, doložil a odišiel s pohárom do kúta sály.

Akosi cítila som, že jemu mne nemožno odopreť a robiť predmluvy, že ja zle hrám. Pokorne sadla som za klavír a začala hrať, ako som vedela, hoc i bála som sa súdu, znajúc, že on poníma a ľúbi muziku. Adažio bolo v tóne toho citu rozpomienky, ktorý bol vyzvaný rozhovorom pri čaji, a ja zahrala som, tak sa zdá, poriadne. No *skerco* nedal mi hrať. „Nie, to vy nehráte dobre, hovoril, prichodiac ku mne, to nechajte, ale prvé nie je zle. Vy, tak sa vidí, chápete muziku.“ Táto mierna pochvala tak ma potešila, že som sa i začervenala. Mne tak nové a milé bolo, že on, priateľ a rovný môjho otca, hovoril so mnou z oči v oči seriosne, a už nie ako s detskom, ako predtým. Kaťa odišla hore ukladať Soňu, a my sami ostali sme v sále.

Rozprával mi o mojom otcovi, o tom, ako obznámil sa s ním, ako veselo žili kedysi, keď ja ešte sedela som pri knihách a hračkách; a v tom, čo rozprával, otec môj po prvý raz predstavil sa mi prostým a milým človekom, akým neznala som ho do tých čias. Zpytoval sa ma i o tom, čo ja ľúbim, čo čítam, čo zamýšľam robiť, a dával mi rady. On bol teraz pre mňa nie žartovný a veselý, dráživší ma a robivší hračky, lež človek seriósny, prostý a milujúci, ku ktorému ja cítila som mimovoľnú úctu a sympatiu. Mne bolo ľahko, príjemno a spolu cítila som mimovoľné napnutie, hovoriac s ním. Bála som sa za každé svoje slovo; tak žiadalo sa mi zaslúžiť si jeho lásku, ktorá mnou už bola získaná len za to, že bola som dcérou môjho otca.

Uložiac Soňu, Kaťa pripojila sa k nám i nažalovala sa jemu na moju apatiu, o ktorej ja nehovorila som nič.

— O najhlavnejšom ona ani nerozprávala mi, hovoril on, usmievajúc sa a s výčitkou krúťac proti mne hlavou.

— Čo rozprávať! hovorila som ja: — veľmi smutno mi je, ale to prejde. (Skutočne, tak sa mi videlo teraz, že nielen prejde môj smútok, no že už prešiel, a že ho nikdy nebolo.)

— To je nedobre, nevedeť preniesť osamelosť, hovoril on: — ste vy slečna?

— Rozumie sa, slečna, odvetila som ja, smejúc sa.

— Nie, planá slečna, ktorá je živá, len kým ňou ľubujú sa, ale akonáhle sama ostala, opustila sa a nič jej je nie milé; všetko len pre ľudí, ale pre seba nič.

— Peknej ste vy mienky o mne, hovorila som, abych povedala niečo.

— Nie! prehovoril on, pomlčiac chvíľku: — nedarmo ste podobní na svojho otca, vo vás *jest*, — a jeho dobrý vnímavý pohľad znova polichotil mi a radostne ma znepokojil.

Len teraz zbadala som z jeho, podľa prvého dojmu, veselej

tváre, tento jemu prináležajúci pohľad, zprvu jasný, ale potom vždy viac a viac vnímavý a trochu žiaľny.

— Vy nesmiete a vám ani netreba opúšťať sa, hovoril on, — máte muziku, ktorú vy chápete, knihy, učenie, máte pred sebou celý život, ku ktorému len teraz možno prihotoviť sa, aby potom nebolo treba ľutovať. O rok už pozde bude.

Hovoril so mnou ako otec alebo strýk, a ja cítila som, že bezprestajne zdržuje sa, aby ma neprevýšil. Mne bolo i protivno, že on drží ma za nižšiu od seba, i príjemno, že mne k vôli drží za potrebné usilovať sa byť iným.

Ostatný večer o našich dielach hovoril s Kaťou.

— No, s Bohom, milé priateľkyne, hovoril, vstávajúc a blížiac sa ku mne, i vezmúc ma za ruku.

— Kedyže sa vidíme opäť? zpýtala sa Kaťa.

— Na jar, odvetil on, držiac ma ďalej za ruku: — teraz pôjdem do Danilovky (naša druhá dedina), prezviem sa tam, usporiadam čo môžem, zajdem do Moskvy už po svojej práci, a v lete sa uvidíme.

— Ale čože vy to tak nadlho, hovorila som úžasne smutno; a skutočne, ja ufala som sa už videť ho každý deň, a razom tak zle a strašno mi prišlo, že opäť vráti sa moja zádumčivosť. To iste vyrazilo sa v mojom pohľade a tóne.

— Áno; viac sa zaneprázdňujte, chráňte sa ťažkomyseľnosti, hovoril on, ako sa mne videlo, príliš chladno-prostým tónom. — A na jar ja vás preexamenujem, doložil, vypúšťajúc moju ruku a nehľadiac na mňa.

V prednej, kde sme stáli, vyprevádzajúc ho, sponáhľal sa, obliekajúc si šubu a opäť prešiel po mne pohľadom. „Darmo usiluje sa!“ pomyslela som si ja. — „Či si on myslí, že je mne už tak milo, keď on hľadí na mňa? On je dobrý človek, veľmi dobrý... no nič viac.“

Predsa v tento večer my s Kaťou dlho nezaspaly sme a vše hovorily, nie o ňom, ale o tom, ako strávime leto, kde a ako budeme zimovať. Strašná otázka: načo? už nepredstavovala sa mi. Videlo sa mi veľmi prostým a jasným, že žiť treba nato, aby som bola šťastlivou, a v budúcnosti predstavovalo sa mnoho šťastia. Akoby razom náš starý mračný pokrovský dom naplnil sa životom a svetlom.

II.

Medzitým prišla vesna. Predošlá zádumčivosť moja prešla a zamenila sa jarnou snivou zádumčivosťou nepochopiteľných nádejí a želaní. Hoc žila som nie tak, ako na počiatku zimy, ale zaneprázdňovala som sa i Soňou, i muzikou, i čítaním, ja často odchodila som do sadu a dlho, dlho túlala som sa sama po allejach alebo sedela na lavičke, Pán Boh vie o čom dumajúc, čoho si želajúc a čomu sa ufajúc. Niekedy i celé noci, najmä mesačné, presedela som do rána u okna svojej izby, niekedy len v kabátiku, potichúčky pred Kaťou, vychodila som do sadu a po rose behala k rybníku, raz vyšla som až na pole a sama nocou obišla som celý sad.

Teraz mi je ťažko pripomínať si a poňať tie sny, ktoré vtedy naplňovaly moju fantásiu. I keď spomeniem si, nie mi je na uverenie, že by to ozaj boly moje sny. Boly také čudné a ďaleké od života.

Koncom mája Sergej Michajlič, ako bol sľúbil, vrátil sa zo svojej cesty.

Prvý raz prišiel večerom, keď my práve neočakávaly sme ho. Sedely sme na terrasę a sberaly sa piť čaj. Sad už bol celý zelený a v zarastenom kroví už osadili sa slávici na celý čas do Jána. Košaté kry tureckej bazy miestami ako by posypané boly svrchu čímsi bielym i ľaliovým. To kvety išly sa rozvíjať. Listie brezovej alleje bolo celé priezračné pri zapadajúcom slnci. Na terrase bola svieža tieň. Silná večerná rosa musela padnúť na trávu. Tamvon za sadom bolo počuť posledné zvuky dňa, šum prihnaného stáda; veselý Nikon vozil bočku pred terrasou na cestičke a chladný prúd vody z kanvice kruhami černil skopanú zem okolo koreňov georgín a tyčiek. Pred nami na terrase, na bielom obruse, blyšťal sa a kypel svetlo-vyčistený samovar, stála smetánka, praclíky, pečienka. Kaťa mäkkými rukami pečlive oplakovala čaše. Ja nedočkajúc čaju a vyhladnutá po kúpaní, jedla som chlieb s hustou sviežou smetánkou. Mala som plátenú blúzu s otvorenými rukávami a hlava bola mi zaviazaná šatkou pre mokré vlasy. Kaťa prvá, ešte oknom, zazrela ho.

— Ah! Sergej Michajlič! zvolala, — a my sme práve o vás hovorily.

Ja som vstala a chcela ujsť preodeť sa, no on zastihnul ma vtedy, keď bola som už vo dverach.

— Ale aké ceremonie na dedine, hovoril on, hľadiac na moju hlavu v šatke a usmievajúc sa, — veď vy nehanbíte sa Grigorija, a ja som pre vás práve Grigorij — No menovite teraz tak sa mi videlo, že on díva sa na mňa cele nie tak, ako mohol sa dívať Grigorij, a mne bolo nepohodlne.

— Ja hneď prídem, hovorila som, odchodiac od neho.

— Prečo by to bolo nedobre! zavolal za mnou, — práve ako mladá sedliačka.

„Ako čudne pozrel na mňa,“ myslela som si, chvatom preobliekajúc sa na poschodí. — „Ale chvalabohu, že prišiel, bude veselšie!“ A pozrúc sa v zrkadle, sbehla som po schodoch, a neskrývajúc, že som sa ponáhľala, zadychčaná vošla na terrasu. On sedel za stolom a rozprával Kate o našich dielach. Pozrúc na mňa, usmial sa a hovoril ďalej. Diela naše, dľa jeho slov, stály výtečne. Teraz nám bolo treba len leto strávit na dedine, a potom ísť alebo do Petrohradu pre výchovu Soni, alebo za hranicu.

— Ale ozaj, keby ste vy šli s nami za hranicu, hovorila Kaťa, — lebo my samy ako v lese tam budeme.

— Ach, ako šiel by som ja s vami i okolo sveta! hovoril on zpolovice žartom, zpolovice vážne.

— Tak čo, hovorila som ja, poďme okolo sveta.

Usmial sa a pokrútil hlavou.

— A matka? A práca? hovoril on. — Ale nie o to ide, rozprávajteže, ako ste strávili tento čas? Sužovali ste sa zas?

Keď rozpovedala som mu, že bez neho zaneprázdňovala som sa a nebolo mi nudno, a Kaťa potvrdila moje slová, on pochválil ma i slovami i pohľadom oblaskal, ako dieťa, ako by mal na to právo. Mne videlo sa potrebným podrobne a najmä úprimne povedať mu všetko, čo robila som dobrého, a vyznať sa ako na spovedi zo všetkého, s čím on mohol byť nespokojný. Večer bol tak pekný, že čaj odniesli, ale my ostali sme na terrase, a rozhovor bol tak zanímavý pre mňa, že nepobadala som, ako pomaly zatíchly okolo nás ľudské zvuky. So všetkých strán silnejšie voňalo kvetami, hojná rosa obliala trávu, slávik spustil pieseň neďaleko v kre bazy a zatíchnul, počujúc naše hlasy; hviezdnaté nebo ako by sa bolo spustilo nad nami.

Ja zbadala som, že už zmrklo sa, len po tom, že netopier razom bezzvučne vletel pod plachtovinu terrasy a zatrepotal okolo mojej bielej šatky. Pritlačila som sa k stene a chcela som už skríknuť, no netopier práve tak bezzvučno a bystro vyšvihnul sa zpod opony a ztratil sa v polotme zahrady.

— Ako ja ľúbim vaše Pokrovskoje, hovoril on, pretrhnúc rozhovor. — Tak celý život presedel by som tu na terrase.

— A čože, seďte, hovorila Kaťa.

— Áno, seďte, prehovoril on, — život nesedí.

— Čo sa vy neženíte? hovorila Kaťa. — Boli by ste výtečným mužom.

— Preto, že ľúbim sedeť? zasmial sa on. — Nie, Katarína Karlovna, mne a vám je už nie na ženenie. Na mňa už dávno každý prestal dívať sa ako na človeka, ktorého oženiť možno. A ja sám ešte najdávnejšie, a od tých čias mi je tak dobre, ozaj.

Tak sa mi videlo, že on to akosi neprirodzene úchvatne hovorí.

— To je pekne! tridsaťšesť rokov, a už odžil, hovorila Kaťa.

— A ešte ako odžil, pokračoval on, — len čo sedeť sa chce. A aby sa mohol oženiť, treba inšie. Zpýtajte sa len jej, doložil, hlavou ukazujúc na mňa. — Hľa, tieto treba povydávať. A ja s vami budeme sa z nich tešiť.

V tóne jeho bol zatajený žiaľ a napnutosť, čo mne neušlo. On pomlčal trochu; ani ja, ani Kaťa nehovorily sme nič.

— Nuž predstavte si, pokračoval, obráťac sa na stoličke, — keby ja razom vzal som si nejakou nešťastnou náhodou sedemnásťročnú devušku, hoc Maš... Mariu Alexandrovnu. To je krásny príklad, som veľmi rád, že to tak vychodí... Je to najlepší príklad.

Ja zasmiala som sa a nijako som nechápala, čomu je on tak rád a čo to tak vychodí...

— No, povedzte po pravde, ruku na srdce, hovoril on, žartovne obráťac sa ku mne, — či nebolo by pre vás nešťastie spojiť svoj život s človekom starým, odživším, ktorému len sedeť sa chce, vtedy keď vy Pán Boh vie čo máte v hlave, čo chcete.

Mne bolo nepohodlne, mlčala som, neznajúc čo odvetiť.

— Veď ja vás nepýtam, hovoril, smejúc sa, — no povedzte, veď vy nie o takom mužovi snívate, keď večer sami chodíte po alleji; a veď to bolo by nešťastie?

— Nie nešťastie... začala som ja.

— Nuž, ale nedobre, dokončil on.

— Áno, no veď ja môžem sa mýl...

Ale on ma opäť pretrhnul.

— Nuž hľa, vidíte, a ona má úplnú pravdu, a ja vďačný som jej za úprimnosť a som veľmi rád, že mali sme tento rozhovor! A to ešte nič, pre mňa by to bolo najväčšie nešťastie, doložil on.

— Akí ste vy čudák, nič ste sa nepremenili, hovorila Kaťa a vyšla s terrasy, aby kázala zakrývať na večeru.

My oba zatíchli sme po Katinom odchode, i okolo nás všetko bolo ticho. Len slávik už nie ako prv, trhano a nerozhodne, lež ako v noci, voľne, pokojne spieval pre celý sad, a druhý sdola od výmoľu, prvý raz v tento večer, zďaleka ozval sa mu. Bližší zamĺknul, ako by počúval na minútu, a ešte hlasnejšie a napnutejšie zalieval sa uspávajúcou zvučnou trillou. A kráľovsky pokojne rozliehaly sa tieto hlasy v ich cudzom pre nás nočnom svete. Zahradník prešiel spať do oranžerie, kroky jeho v hrubých čižmách, vše vzdiaľujúc sa, chvíľku ozývaly sa po chodníčku. Niekto prenikave zahvizdnul dva razy pod horou, a všetko opäť zatíchlo. Temer slyšno zakolimbal sa list, potrhlo sa plátno terrasy, a kolísajúc sa vo vzduchu donieslo sa čosi voňavého na terrasu a rozlialo sa po nej. Mne nepohodlno bolo mlčať po tom, čo bolo hovoreno, no čo hovoriť, neznala som. Pozrela som na neho. Svietace sa oči v polotme obzrely sa na mňa.

— Dobre je žiť na svete! prehovoril on.

Ja vzdychla som od čohosi.

— Čo?

— Dobre je žiť na svete! opakovala som ja.

A opäť sme zamĺkli, a mne opäť bolo nepohodlne. Vždy mi prichodilo do hlavy, že som ho rozhorčila, keď súhlasila som s ním, že je starý, i chcela som ho potešiť, no nevedela, ako to urobiť.

— Ale majte sa s Bohom, hovoril, vstávajúc, — matka čaká ma na večeru. Temer nevidel som ju teraz.

— A ja chcela som zahrať vám novú sonatu, hovorila som ja.

— Druhý raz, hovoril chladno, ako sa mne videlo.

— S Bohom.

Až teraz videlo sa mi, že som ho rozhorčila, i bolo mi smutno. S Kaťou odprevadily sme ho do brány a postály sme na dvore, dívajúc sa na cestu, na ktorej on zmiznul. Keď zatíchnul už dupot jeho koňa, vyšla som okolo na terrasu a opäť zahľadela som sa na sad, a v rosistej mhle, z ktorej šly nočné zvuky, dlho ešte videla a počula som všetko to, čo chcela som videť a počuť.

On prišiel druhý, tretí raz, a nemilý cit, zapríčinený divným rozhovorom, ktorý sme mali, úplne zmiznul a viac neobnovil sa. Celé leto on prichodil k nám dva-tri razy týždenne; a ja privykla som k nemu tak, že keď dlho neprichodil, mne bolo nemilo žiť

samej, hnevala som sa na neho a myslela som si, že zle robí, keď ma opúšťa. Zachodil so mnou, ako s mladým milovaným priateľom, vypytoval sa ma, vyzýval k najsrdečnejšej otvorenosti, dával rady, posmeľoval, niekedy hanil a napomínal. No akokoľvek usiloval sa, aby bol ustavične rovný so mnou, cítila som, že za tým, čo ja chápala som v ňom, ostával ešte celý cudzí svet, v ktorý on nedržal za potrebné vpúšťať mňa, a toto od všetkého silnejšie podporovalo vo mne úctu a priťahovalo ma k nemu. Znala som od Kati i od susedov, že okrem pečovania o starú mať, s ktorou býval, okrem svojho hospodárstva i nášho tútorstva mal akési dvorianske diela, pre ktoré robili mu veľké nepríjemnosti; no ako on hľadel na všetko to, aké boly jeho presvedčenia, plány, nádeje, ja nikdy ničoho nemohla som sa dozvedeť od neho. Kadenáhle priviedla som rozhovor na jeho diela, mraštil sa svojím zvláštnym manírom, ako by hovoril: „nieže, prosím, čo vás do toho,“ a previedol rozhovor na iné. Zprvu to urážalo ma, no potom tak privykla som k tomu, že vždy hovorili sme len o veciach týkajúcich sa mňa, a to držala som za prirodzené.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk.

Prislovia, idiomatické výrazy a slová s Bošáckej doliny.

Zo sbierky *Ľ. Riznera.*

Všetkého má, čo si len duša zaráči.
Schotáril sa. (Prevrátil sa, prijal inú vieru.)
Hnevá sa s mydlom = špinavec.
Kep = darebák.
Keď má jazyk *ožuvaný*, vravia, že ho niekto oklebetil.
Nezbašný, nemotorný, objemného tela.
Lahčovie, ľahké mäso (pľúca, jatrá atď.).
Táže priesadu. (Trhá kapustnú plantu.)
Nemôže sa ho opleť (striasť).
Ale ho nahnal do *prosa* = Musel prosiť.
Pricviknul ho ku robote.
Stríža, strihačka oviec.
Aj z krátkej konopy duhá niť býva.
Baba, dokál si trúfa kašu prehrýzci, rada sa vydáva.
Bol by z neho organista mechy z voza ťahať.
Cigáňové dzeci nebojá sa iskier.
Čert vie šetko, len to nije, dze má žena brúsek.
Čo sa v srdci varí, zjaví sa na tvári.
Čím bližej Rím, tým horší kresťan.
Darebák má vždy nedzeľu.

Dze sám čert nemôže, ta podstrčí starú babu.
Do hrubého dreva hrubý klin dať treba.
Dze je robota, tam je i med.
Draho by ho zaplatil, kto ho nezná.
Hladnému ždy k polunnu zvoňá.
Chto sce hada umoriť, po hlave ho mosí byť.
Chto nevyscíska, nevyzíska. (Kto neuťahuje, nezgazduje.)
Chválil ho pred každým práznym domom.
Chodzil po celém háji, uťal na samém kraji.
Chto nemá starosci, nech si kúpi na Váze mlyn.
Chto sce cigániť, mosí dobrú pamäť mať.
Korytá vystruhuje = chrápe.
Łahko je byť bláznom, dze chybuje rozum.
Lepší chlebík v pokoji, jako koláč v rozbroji.
Mladí ležáci, starí žebráci.
Má zasmolené ruky. (Bere z cudzieho.)
Náhly ho kňaz krscil.
Na peci Pán Boh nepožehná.
Nato sú kováčovi kliešče, aby sa nemosel páliť.
Nidze mu nevoňá.
Pi vodu, nevyndeš na chudobu.
Pravda vynde na vrch, jako olej na vodu.
Pri stole jako v kostele.
Sannul si medzi dve lavičky.
Toľko má penez, jako žaba chupov.
Vrany mu suzy chváču. (Plače bez slz.)
Vysúša zuby na sunku. (Leňoch.)
Zúri jako by ho z reťaze puscil.
Donesie kľúče od jarmeku. (Hovorí sa o tom, kto neskoro z jarmoku prichádza.)
Kde ništ neni, tam aj kráľ svoje právo tratí.
Chto je ku krajciaru stvorený, ten ku zlatému ťažko príde.
Nedá sa piesek do snopov viazať a voda hrabať.
Ženu bije často vlasná huba.
Se zlým vždycky dobré chodí.
Łudzí sa radz a svého rozumu sa drž.
Keď máš najpilniej, sanni si.
Až sa najem, poščám c' užice.
Huba malá dzierka, ale veľká žierka.
Darmo tisneš mechúr do vody.
Dobrá vôľa koláče jeda, zlá nemá ani chleba.
Lahodzí mu, jako nasbieranému vredu.
Kohúté spievajú, čas sa prehodzí.
Zamazaná sviňa rada sa o druhého ociera.
Chto nemá chrenu, nech si vezme zlú ženu.
Žid krscený, vlk skrocený.
Voda mladým, víno starým.
Voly púšťa, muchy chytá.

BESEDA.

Ruská literatúra. Pokúsim sa podať láskavému čitateľovi krátky obraz ruskej literatúry z posledných mesiacov, so zreteľom na znamenitejšie plody v krásnej literatúre a v dejinách literatúry ruskej.

O Puškinskú cenu v Akademii nauk uchádzalo sa päť spisovateľov, z ktorých traja podali preklady. Prämie po 500 rubľov obdržali M. J. Kudriašev, ktorý preložil Nibelungy, a D. L. Michajlovskij, prekladateľ dvúch tragédií Shakespeara. Za preklad jednoho kusu Molierovho obdržal Lichačev 300 rubľov a J. Šľapkin, docent petrohradskej university, ktorý vydal diela slávneho dramaturga Gribojedova, bol uznaný hodným pochvaly. Práce recensentov Baťuškova, Veinberga, A. Veselovského, Kirpičnikova a Storoženku, ktorí obdržali zlaté medaile, budú v celom obsahu uverejnené.

N. Strachov, spisovateľ výbornej knihy „Borba so západom v ruskej literatúre", vydal: Z dejín literárneho nihilismu (**Изъ исторіи литературнаго нигилисма,** cena 2 ruble). Je to súbor článkov, ktoré boly namerené na počiatku liet šesťdesiatych proti Dobroľubovu, Černyševskému, Pisarievu atď. Prof. Vl. Lamanskij, redaktor „Živej stariny", vydal brošúru o I. I. Sreznevskom (1812—1880), tomto znamenitom slavistovi, osobnom priateľovi temer všetkých starších dejateľov v západnom Slavianstve. Žiak, druh a veľký ctiteľ Sreznevského, prof. Lamanskij, bol najpovolanejší oceniť tohoto slavianskeho učenca. Upozorňujem na životopis Sreznevského v „Slavianskom Ježegodniku" z roku 1880, ktorý je u nás ešte najprístupnejší.

Jednotlivé články z „Viestnika Evropy" o zaujímavých rokoch 20—50 tohoto stoletia od literárneho historika A. N. Pypina vyšly vlani už v druhom vydaní pod názvom: **Характеристики литературныхъ мнѣній отъ двадцатыхъ до пятидесятыхъ годовъ** — 4 rub. (Petrohrad, Bas. Остр. 5. l. 28.) V knihe tejto Pypin vykladá zanímavú periodu ruskú, v ktorej stály oproti sebe dva tábory: slavianofili a západníci. Cis. ruský zemepisný spolok (**Императорское Русское Географическое Общество**) vydal etnografický sborník: **Пинчуки** (Pinčuki), obsahujúci piesne, povery, príslovia, zariekania, obrady obyvateľstva pinského újezdu v minskej gubernii; na konci je pripojený slovník. Sú už poľské sbierky pinských piesní od Zeńkiewicza (Piaseńki gminne ludu pińskiego) a Bukowského (Zbiór wiadom. do antrop. II.), sborník ruský, ktorý sobral Bulgakovskij, je však úplnejší; škoda len, že nehľadelo sa presnejšie vystihnúť ortografiou i nárečie pinské. V časopise „Etnografické Obozrenie" (**Этнографическое Обозрѣніе**) sú dôležité stati od Sumcova: „Ohlasy kresťanskej tradície v mongolských poviedkach" a Melgunova: „Otázka ruskej národnej hudby". Medzi drobnosťami je zanímavá poznámka prof. A. I. Sobolevského, ktorý, hovoriac

o Iľovi Muromcovi, dokazuje, že veľkoruské mesto Muro*m* znelo by na juhu Muro*v*.

Akademik Byčkov, riaditeľ Publičnej bibliotéky v Petrohrade, slávil päťdesiaty rok neunavnej svojej činnosti literárnej. Pri tejto príležitosti bibliograf Jazykov sostavil katalog Byčkových spisov, z ktorých mnohé sú veľmi cenné pre ruskú literatúru. Byčkov spísal skoro 200 diel. Docent moskovskej university Karnejev obohatil ruskú literatúru pravým skvostom, na ktorom pracoval mnoho liet. „Materiál a poznámky k liter. historii Fysiologu“; obsahuje dva dosiaľ nevydané rukopisy Fysiologu, potom veľmi pilný a učený prehľad článkov vo všetkých literatúrach europejských, ešte i asiatských, týkajúcich sa tejto starej pamiatky.

Z časopisov (takzvaných hrubých žurnálov) „Viestnik Evropy“ svätil pamiatku svojej dvadsaťpäťročnej činnosti. „Viestnik Evropy“ býval súperníkom Katkovho „Rusského Viestnika“ (ktorý teraz už tiež v Petrohrade vychodí). K decembrovému sošitu je pripojený prehľad článkov z toho štvrťstoletia. K obsahu tomuto ešte sa vrátim. „Russkaja Mysľ“, ktorej dvanásť hrubých kníh stojí za hranicu len 14 rubľov, v decembrovej knihe mala „Nové materiály k životopisu Ostrovského“, najväčšieho dramatického spisovateľa ruského; je to rad dopisov Anne Dmitrijevne Myssovskej, nižegorodskej spisovateľke. Filippov tu podáva pekné vypravovanie majora Karpova o posledných dňoch Lermontova, ktorý padnul v duelli 15. júla 1841. Toho roku (pol stoletia) ide sa svätiť pamiatka jeho smrti. Pri tej príležitosti vyjdú úplné spisy Lermontova za 1 rubeľ.

V poslednom čase veľmi mnoho písalo sa o Gogoľovi. S radosťou možno konštatovať potešiteľné toto faktum; „základný kameň“ ruskej literatúry zasluhuje si toho v plnej miere. Tak nedávno vyšly jeho diela opatrené poznámkami od Tichonravova, Šemok sobral mnoho nových, interessantných dát z listov a rozpomienok, týkajúcich sa Gogoľa, ktorému venovaná je dlhšia spomienka i v memoaroch S. T. Aksakova. Professor Vladimirov vydal spis: „Zo študentských liet Gogoľa“, kde medzi iným umiestený je i list veľkého spisovateľa, písaný ešte roku 1817 Vysockému, ktorý na nežínskom gymnásiume bol najlepším priateľom Gogoľovým a mal na neho i najväčší vliv.

J. P. Polonskij vydal „Večerný zvon, básne 1887—1890“. Petrohrad, 208 str. Tvorby tohoto predného básnika charakterisuje najmä láska a viera v ľudstvo. Forma je majstrovská, vzorná. Najkrajšie básne sú: *Zaviet*, *Fantásia* a *Kassandra*. (Kassandra najprv vyšla v „Russkom Viestniku“.)

Na pamiatku S. A. Jurieva, miláčka literárnych kruhov moskovských, vyšiel sborník, vydaný priateľmi zosnulého. (Moskva, 1890, cena 2 r. 50 k.) V sborníku je článok Lopatina o Jurievu ako mysliteľovi; vzorom mu bol nemecký filosof Schelling. A. N. Veselovskij uverejnil peknú rozpomienku na Jurieva, potom je tu korrespondencia nebohého s Turgenevom, Danilevským, Saltykovom, Koševelom a Čajevom. Sborník je hlavne tým zaujímavý, že ob-

sahuje novú komédiu grófa Lva N. Tolstého: „Plody osvety — Плоды просвѣщенія“, ktorá v Rusku už bola známa z odpisov.

Jozef Karásek.

Z francúzskej literatúry. Z výkladných skryní a z mysle obecenstva ešte dobrých štrnásť dní po Novom roku nechcú vymizeť vianočné prekrásne sväzky, v ktorých knihár a maliar vybranou umelosťou svojich prác div nezatlačí samú vlastnú knihu — jej obsah, do pozadia. O tom, aký obrovský odbyt majú knihy francúzske práve tohoto druhu, súdiť môžeme z katalogov s výberom každý rok novým a prehojným. Nádherným francúzskym vydaniam otvorený je dokorán trh i v oblasti literatúr anglickej a nemeckej, ktoré práve v tejto príčine nútené sú mnoho miesta robiť svojej súperke zámorskej a zarýnskej. Katalogy prekrásne vystrojené často i svojím zovňajškom ukazujú, že idú na cestu ďaleko za hranice Francie. Tak na pr. hrubý katalog, ktorým Revue des livres nouveaux prekvapila obecenstvo, má záhlavia vytlačené i po anglicky a nemecky. Okrem toho do katalogu vradený je slovníček francúzsko-anglicko-nemecký, ktorý obsahuje soznam technických výrazov o väzbe, rezbe atď., vôbec o celej úprave knihy.

Kým rozprúdi sa tohoročná produkcia, obzrime si ešte niektoré zaujímavejšie práce, ktoré priniesol konec starého roku.

Anatole France, ktorého kritiku Didonovej knihy o Ježišovi poznali sme minule, zablúdil mysľou v dobu prvotného mníšstva. Priniesol si odtiaľ poetický príbeh, ktorému dal meno *Thaïs.* Vypravovanie, vyznamenávajúce sa mysticismom a vášnivou náruživosťou, líči boj svätého Pafnuca s pokušením tela. Vychvátil tanečnicu Thaïs zo života rozmarného; urobil z nej sväticu. Ale duch Temnosti netratí nič, lebo svätý miluje Thaïs a lásku túto nemôže vyrvať zo srdca svojho. Svätý Pafnuc chcel pokúšať Boha; bude za to potrestaný. Ale Boh pri tom nič netratí. Diabol a Boh sú v zápase, ide o to, či zvíťazí cnosť. V sv. Pafnucovi prebudí sa náruživosť, keď vidí krásnu Thaïs umierať. Zaslepený vášňou, volá: „Boh, nebo, to všetko je nič. Klamal som ťa. Niet pravdy okrem života a lásky. Vstaň, chci žiť!“ Ešte vášeň jeho nedobúrila a svätica opustila tento svet. Hriešnik ochladnul a snáď, keď vytrpel trest, smieril Boha. Zo zástupu, ktorý bol hriešnymi slovy vyrušovaný z modlitby za dušu umretej, zavzneli hlasy: „Vampyr, vampyr!“ Tvár jeho bola tak ošklivá, že rukou hmatal ohyzdnosť svojej obličaje. Tak končí sa kniha, obsahujúca pôvabný opis Thebaidy[1]), niektoré kapitoly, ako na pr. schôdzka Pafnuca s Thaïs, pri ktorej svätý vykladá, čo je láska v Bohu, — hostinu a iné zvláštne scény.

M. Fleury, žiak Zolov, prevýšil v hrubom naturalisme svojho majstra. Rozbehnul sa ďaleko, ale konečne zpamätal sa a odvrátil sa od svojej výstrednosti. Posledná jeho kniha *Amours de savants* (Lásky učencov) je písaná síce naturalisticky, ale neobsahuje už nič,

---

[1]) *Thebaida,* krajina v hornom Egypte; do jej púští uchyľovali sa mnísi kresťanskí.

čo by sa hnusilo. Berúc za predmet svojho študia vôbec ľudí, ktorí venovali sa práci vedeckej, ukazuje nám ich v zápase s potrebou lásky, ktorej nezbavuje ich práca. Ukazuje, aké sú city žien k týmto bytnosťam nepochybnej vyvýšenosti. Kniha písaná je dobrosrdečne, proste a vyvoláva neraz mohutné vzrušenie bez všetkej honby za effektným výrazom. Veda nevylučuje vášne a ženské srdce neodvracia sa celkom od učenca, ačpráve vidí v jeho vede súperku, ktorá ho príliš zamestnáva. Kniha táto je práca osobná. Nachádzame v nej nové veci a, trebárs nie je písaná pre dievčatá, nepotkávame sa tam aspoň s vecmi, ktoré pohoršujú človeka dospelého. —

V okamžení, keď Nemci chystajú sa postaviť pomník *Schopenhauerovi*, vychádza tretí sväzok francúzskeho prekladu spisov tohoto filosofa. Hladkým prekladom pán *Burdeau* urobil tohoto kazateľa pessimismu prístupným širšiemu obecenstvu, ktoré znalo nauku frankfurtského filosofa len z príručných kníh. Zajímavo bude pri tejto príležitosti uviesť toto miesto zo Schopenhauera: „Žiadna prosa nečíta sa tak ľahko a dobre, ako prosa francúzska. Spisovateľ francúzsky článkuje svoje myšlienky v poriadku najlogickejšom a vôbec najprirodzenejšom a predkladá ich takto postupne čitateľovi, ktorý môže ich oceniť pohodlne a venovať každej svoju pozornosť nerozdelenú. Nemec naproti tomu druží ich v prosu zamotanú, strašne zamotanú, preto že chce povedať šesť vecí naraz, miesto aby predvádzal jednu po druhej. Pravá povaha Nemcov je ťažkosť; ukazuje sa v ich chôdzi, v ich bytí a činení, v ich jazyku, rečiach, spisoch, spôsobe hovorenia a chápania, v ich slohu.“

K. + S.

---

† **Lazar Lazarević.** Srbsko-horvatskú literatúru potkala citeľná ztrata. Lazo Lazarević, ktorého peknú poviedku zo srbského života naši čitatelia najdú v tomto čísle „Pohľadov“, umrel v Belehrade, ešte mladý, 42-ročný. Záhrebský „*Vienac*“ zvečnil jeho pamiatku nasledovne:

„Dňa 10. januára umrel prvý spisovateľ srbský Lazar Lazarević. Znalo sa už vyše mesiaca, že je na smrť chorý, predsa nás zvesť o jeho smrti zarazila. Človek ťažko odrečie sa nádeje, keď ide o tak drahého priateľa, ako bol Lazar Lazarević. A on bol veru drahým priateľom každému, kto poznal jeho povesti. Nad zbúrenými vlnami národného rozkola medzi Srbmi a Horvatmi vznášalo sa jeho meno, ako svetlý stĺp, ako živý svedok, že jesto niečo, čo je väčšie a trvanlivejšie, než zášť a závisť. Zo všetkých jeho prác dýcha oddaná láska k ľudu, slyšný je tlkot šľachetného a ľudského srdca, svieti krásna duša, plná nežnej poesie. Darmo hľadáš u neho deklamáciu a patos. Jeho reč je veľmi prostá a úprimná, ako pristojí pravému významu. Lazarević umrel na suchotiny asi v 40. roku života svojho, bol lekárom v Belehrade, pre velikú praks nezbývalo mu času na písanie. Zaoberanie sa literatúrou bolo mu odpočinkom. Nepísal mnoho, všetko dohromady len 8 povestí, a to stačilo, aby zaujal prvé miesto medzi srbskými spisovateľmi. Počal písať r. 1881, teda bol ešte len začiatočníkom. Roku 1886 vydal svoje povesti

v knihe *„Šesť pripovedaka"*; sú tam obsažené: *Prvý raz s otcom v chráme*, *Školská ikona*, *V dobrý čas hajdúci*, *Pri studni*, *Verter*, *Všetko to národ zlatom vynahradí.* Prvá a posledná sú perly; keby Lazarević nič viac nebol napísal, zostalo by jeho meno nesmrteľným. R. 1889 uverejnil *Vietor* a *On vie o všetkom*; táto povesť dostala prvú cenu srbskej akademie. — U Lazarevića prevažuje psychologia, okolnosti opisuje krátko, rozpráva vrele, sympaticky kreslí ľudí so šľachetným, nezkazeným jadrom. Realismus, ohriaty nežnou subjektívnosťou, je hlavnou známkou jeho povestí. S ňou pojí sa umelecký vkus v komposícii a výtečná mluva, ktorou Lazarević vie podať i najdrobnejšie psychologické momenty ľahko a pekne. Lazarević je umelec, ktorý tvorí ľahko — tak ako samá príroda. Jeho povesti vyšly po nemecky, italiansky, anglicky, francúzsky, rusky, česky" (Matice lidu svázok 122, 1887).

Slovensky bola vyšla len *Školská ikona* v besednici „Nár. Novín" 1888, v preklade Dušana Makovického; v tomto čísle „Slovenských Pohľadov" podávame *„Pri studni"*.

Po vydaní svojich prvých šiestich poviedok Lazarević razom prestal písať. „Prečítal som Tolstého — hovoril na počiatku roku 1889 — a vypadlo mi pero z ruky. Či možno písať po ‚Vojne i mire' a ‚Anne Karenine'?" No mlčanie, vyzvané touto krísou, netrvalo dlho. Zjavila sa povesť *Vietor*, slabá — krísu ešte bolo poznať; nasledovala druhá *(On vie o všetkom)*, a talent už ukázal sa svobodným, povesť bola zase z Lazarevićových.

Žiaľ spisovateľa, žiaľ Srbina!

Homer, či Shakespeare je väčší? K Bielinskému, povestnému ruskému kritikovi, prišiel raz človek, dľa povahy vrták, akých mnoho na svete; trápila ho vec, aká múdrych ľudí netrápieva: i dal mu takúto otázku:

„Bielinskij, keď si ty tak hlbokoumný, povedz mi ty, ktorý z poetov je väčší: Homer, alebo Shakespeare?"

„Podvodná otázka. No ľahká odpoveď. Ale čosi ti ja poviem. Povedz mi, rád jedávaš hovädziu pečienku?"

„Na môj' dušu, rád!"

„A studenú teľaciu?"

„Ej, hej!"

„Ktorú radšej?"

„Obe veľmi rád; obe sú mi dobré. Sám neviem, ktorú by som radšej? Raz mi ide chuť na tú, druhý raz na onú pečienku."

„Nuž tak — rozdiel je len ten, že jedno mäso je zo starého, druhé z mladého . . ."

*

Dobrých vecí viac jest po svete; len spôsoby a formy sú rôzne, v ktorých sa zjavujú. Vidíš rôznosť foriem a spôsobov, ale nevieš povedať, ktorá dobrota je lepšia. Jedným chutná hovädzia pečienka, druhým je lepšia studená teľacina; blázni si namyslia, že len jedna alebo druhá je na zjedenie; — a obe sú dobré. *J. Sm.*

Rok 1891. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Ráchel.

OD HVIEZDOSLAVA.

II.

Mat. 2, 18.

Želela Ráchel svojich drobných synov
a nedala sa upokojiť ničím...
Veď pravda: nie len nad ňou nad nevinnou
sa zkrížil blesk a zhrmel: pálim! ničím!
vrah vtrhol širšie — než trest Hospodinov —,
i ostrím vzteku prskám holubičím
nejedným zaryl v ľaliovú stránku,
tam, srdiečko kde klenutú má schránku;

i pravda: nie len v Betléme (preds' meste
tak tichom...) domy v súsedstve i diali
tá istá stihla nerest; plen bol v ceste
i živle, i keď zbojné pokonaly
tu ruky dielo krve, na rozcestie
ucúvnul: ztadiaľ sťa vôd búrne valy
však rozlial sa v tom, zhučal po okolí,
i pustošil zas ani príval v poli,

tak, šírym krajom že nebolo zrazu
dieťatka, čo dve preihralo letá
i menej, leda kuklo v svet, by mrazu
či sparnu aj hneď podľahlo čo kvieťa;
to všetko trpká pravda: — lež, že zkazu
aj inde badať, zrieť, jak slzy svieťa
v tisícich očiach, plač čuť z dvorov iných:
kto schlácholí tým stesk pŕs materiných?

Kto zbráni matke, desnom na bojišti
že iba svoju ztratu hľadá, cení?
len tomu citu naslúcha, čo pryšti
sa z vlastnej rany, bôľom vytlačený?

Kto kríž jej zmeria? myšlienky kto zniští,
i podvráti ju v srdca dôvodení?
Kto prelstí ju? kto k prešinutiu vážky
jej v pamäť prizve celý pôrod ťažký?...

A Ráchel mala, ach, tak rúče deti,
tak veľmi krásne! milé — Kto ich videl:
plň tvárok, vláskov struč, smev ústok svätý —
kto čul ich lalot: každý uzávidel
jej!... I dosť dlho práhla po nich: v strety
až slietly jej vraz z blankytových sídel,
bo blizny: veľdar po jalovom čase;
tie mala len — i nič, nič nemá zase!

Jak púčky z jara stred zelenej chvoje
— zdĺž jarku lúčin — oleandra krovím:
tak prsama jej zvislo obidvoje
vše, prospech ssajúc s každým ťahom novým,
a zakaždým, čo pozačrely v zdroje,
i splácaly priam vzhľadom vďakoslovým
jej: za slasť slasťou budúceho jadra —
Už nezvisnú viac, zšarpané jej ňádra...

Jak zakladala si v nich! Koľko šťastia
si sľubovala, až tak zhúknu v mužov!
Vídala denne, ako každé vzrastá
tým cieľom, bujnie, kypí silou dúžou:
i nie div, že aj preháňala zčasta,
i párila už so Sárona ružou —
Muž (potajmo rád) vysmial sa jej neraz.
To vtedy; ináč, hrozne ináč teraz...

Ó, Herodes, ty strašný kosec mlade!
prv, nežby i len zkvitnúť bola stihla
rodičom v radosť vlastnej na zahrade
a nie to, žeby ovocím sa prihla
im v lono... Zajals' postať v prísnom rade!
nevynechal si, čo by láska zdvihla
jak hladná... Pusto nivou tu i ďalej —
púšť v chyžke, v duši Ráchel osiralej —

Čas pokory, jak zákon určuje ho
výmerom chladným, len že pretrpela.
No ani lieku nevynesla z neho:
žiaľ prv tak búrny: sťa vír rieky, v žriela
tým viac sa vhĺbil vnútra zmoreného;
len občas zvieril. I ač zokrúhlela
už mesiačka tvár: utrápená celky
sedala pilne detskej u postieľky.

Tam denne znova prehrýzala ztratu.
Tu zdalo sa jej: škriatky že sú živé;
ich trepot zrela, rúček stuhu vzpiatu,
škrek čula svieži: vrkla prívetive
k nim, k prsám siahla spešne, ale na tú
postieľku v tom zrak zblúdil — vzkríkla dive:
niet! niet ich, Bože! — Skubala sa, vila...
až celý dej múk znova zobrazila.

Zas, tak sa zdalo, podrobene nesla
svoj krutý osud. Zrakma primrazená
na lôžko, takmer bez života hesla,
sťa socha dlela — leda vo pramená
ak vlasov sbehly prsty prútom kresla —
V tom zosŕkla, jak výčitky by šteňa
ju kúslo; lícom sĺz tok hmyrí plachý,
jak na nitku by stýbal perál hrachy...

V ten deň — ó, že tak ľahkoverná bola! —
(— Lúč ranný vľúdne kľul sa cez záclonku —)
chlapčiatka práve pridojčila, zpola
zaspaté kládla v hniezdko: i tu zvonku
ktos' zabúchal, ba zdalos', že i volá.
Vybehla švižko, pritúžiac si sponku
u ňadier; mykla závorou dvier — Vkročil
muž v skvelom plášti; zastal, jak ju zočil.

Až zľakla sa ho; nevedela, čo mu?
Cúvala k izbe, on však zrovna za ňou —
»Čo chcete?« hlesla. »Ty si pani domu?«
sa pýtal, vstúpiac. Vzdychla: »skromnou paňou...«
»No mladá, švarná...« »Dajte pokoj tomu;
čo chcete?...« Sadnul; štrklo sťaby zbraňou —
»Z Jeruzalema idem, z dvora kráľa...«
»Od kráľa? k nám? ach...« »No? čo bys' sa bála!«

A hovoril k nej tak dôverne, milo.
»Som kráľov človek, áno...« istil vábom
a ozieral sa. »Kráľu zaľúbilo
sa vo mne zvlášte... i som (— vskutku drábom
bol —) jeho radcom. Dieťa narodilo
vraj kráľovské sa tu kdes'; ktorým rabom,
či nevieš...?« »Také?... nečula som v meste;
len úbohá... vraj porodila v ceste.«

»A predsa má byť pravdou. Slýcham práve:
aj pastieri vraj stvrdili tú hádku:
noc zblíkla jasom, zjavy ligotavé,
chór... Nič váš pasák...?« »Ach, nemáme statku...«

»Tak budete mať! — Bych ho prevzal k sláve,
to chlapä hľadám —« »Ó, to cti i matku!...«
»Však zmizlo; môž' byť, od východu ďadi...«
»Tí? zrela som ich: v sedlách, dlhé brady...«

»A ty máš deti?« »Máme, veru máme!
Bôh smiloval sa; naraz šťastím šterým
nás obohatil... Nie! On neoklame —
Tu, hľa, sú, vidzte! pod mäkuškým pierim...«
»Skutočne, ani cherubovia v Chráme...«
»Šak? ale moje obidvoje...« »Verím.
A jak sú staré?« (Zun, jak cingot zbroje —).
»Pri prsách ešte — ale moje! moje!«

»Pst, nie tak hlasno; vzbudíš si ich, a to
by škoda bolo —« »Pravdu máte, veru —«
»Tichúčko spia si vedno, poobjato,
sťa vtáčky v hniezdku. Dych tak zplna berú
ni z prúdu vetra...« »Moje sriebro-zlato!«
»Tak jedno radšej...?« »Och, nie! bez výberu —
sú obe moje...« (Štrng zas kviľný —) »Hľa-hľa —«
»Nič; hoja-hoja...« nad posteľ sa nahla.

»A Šimon je kde?« »Manžel? či ho znáte?
Je v dielni, točí. Dcére Jakimovej
nábytok chystá — krása! stĺpce, hlate...
Tak živí nás, hľa, hojne...« »Nono, shovej!
I preň mám rozkaz —« »Ale! aby zlaté
var' lože zrobil tomu detsku...?« »To, hej!
choď poň, mi náhlo...« »Hneď; len deti, pane..«
šla; a ten práve oboril sa na ne — —

I prišla zpät. »Priam (kývla v dverách) bude
tu... Ako?« strpla, »kde hosť? Ani stopy —«
Pobehla k deťom; z bôčkov jarky rudé...
»Ó, hrozné!« rykla, »vražda!...« Jedno vzchopí,
zas druhé: kväcla hlávka... »Och, ty blude! —
Joj, deti moje! moje zlata kopy —
Ó, Šimon! Šimon, tvojej pýchy blysky...«
a s jakom dusným sklesla u kolísky.

Bôľ hryzavý však už ju prebral z mdloby,
skočila lvicou — Šimon vstúpil dnuká —
»vidz, mužu!« kríkla, »nikdy toľkej zloby —
Ó, že som pošla — pukni, srdce! — puká...«
tu zvrávorala. »Jaj-jaj! bez choroby
mi zvädly, Bože! — Šimon, svidrík! kľuka...
bež za ním! rýchle! — Dočkaj, idem i ja,
zločincu šprihnem v oči ani zmija —

Leť, ach... Bol... Mal plášť sťa krv — ich krv! rata...«
A Šimon slúchnul. No aj vrátil v chvíli
sa zpät, i riekol krušne: »celá čata
ich v meste. Všade takto poplienili...«
Stal k lôžku — v bradu vpálil — zchvel sa — »Kliata
zášť... Och, kráľ! (zúpel), čo ti urobili...?«
»Kráľ!?« zjakla — »ako? — Či čo tys' dal, Bože!
a nevzal, matke kráľ odobrať môže!?

Kráľ smel by...?« škrekla spurou. Manžel vzdychol:
»že detsko...« »Či ho tieto steny kryjú!?«
»Vraj vraha vetrí v ňom...« »Preds' nie môj príchov!
nuž prečo stupil na nevinných šiju...?«
»A onô žije, ušlo nocou tichou —«
»Ó, šťastná mater!... Ak i naše žijú!
joj, Šimon! kries ich, joj...« »Žiaľ: viac sa nedá,
hlboké rany...« »Hlboké? ó, beda!...«

Tu popadla si sirú hlavu v dlane,
zkvílila desno; k postieľke sa vrhla —
dosť odtískal ju Šimon, odhodlane
dosť, bársi i sám plakal: chvatom strhla
s nej pokryvadlo predsa maľované,
a nôžky, z nichž už teplá svežosť prchla,
hneď tohto, hneď zas toho — blaha trosky —
k rtom tiskla siným, obsýpala bozky —

»Tie rany! ústka...« To už Šimon zmaril.
Jak zmetala sa podlahou! ni ryba,
už z Jordána vôd rybár na breh šmaril;
vlas svoj si rvala, a jak v nich by chyba,
sa tĺkla v ňádra — Jaký oheň žiaril
jej z kalných očí! tvárou škub — a iba
ten ston úst: »Bože — Šimon, vzkries ich, prebuď...«
Bezradý tíšil: »nebuď taká, nebuď...«

V tom shon a lomoz zbúril na ulici
povedľa, kriku-nárku divý zmätok.
Hlas prehlušil ho hrozby: zákerníci
vy! lotri, katì! Či to ovčí statok
pre vaše jatky? — Po nich, nevoľníci!
hej, kuše! skaly!... Ale na ostatok,
ač povel súril biť ich, potrieť! smazať!
čuť bolo, jak húf útekom hnal nazad.

»Hľa,« privrával sa Šimon k žene, ktorá
čo zlomená byl mdlela na podlahe,
»tak mnohá krivdu utrpela stvora,
tak mnozí... (podňal zástér, slznej vlahe

beh pretrel); darmo, keďže prišlo shora.«
Však Ráchel leda šepla: »deti drahé...«
Kviľ strúchlil zvonku. »Hľa, múk cudzích vety —«

Ach, matky, dcéry Siona!
za spustlú zahradu kto nám dá náhradu
prázdneho do lona?

Ach, Betlém, Betlém! hniezdo ty
tak teplé ešte v svit — a teraz chladný byt
a zápač mŕtvoty.

Ach, ne-ne-nešťastnice my!
Hľadáme poklad svoj, ten milý tvárok rôj —
niet! niet ho na zemi —

Ach, bolesť, súžba, trýzeň, ach!
Ples prešiel v trápenie, smiech zašiel v kvílenie
a radosť zhasla v tmách...

Ach, jaro túžob, nádeje:
list bujný, čiry puk — — a teraz vráže múk,
krvičky krupäje...

Ach, dravec! šelma! ukrutník! —
No cele nezbils' nás; na dlhý, dlhý čas
nám zbudol plač a krik!

Ten vzlietne ako čierny stín,
sťa chmára žaloby... Do tvojej utroby
zrachotí Hospodin!
Zdrtí ťa, zdrví ťa
Hospodin! Hospodin!

»Jak smutné...« Ona: »joj-joj, moje deti...«

Pod večer (— Slnko prez deň z chmury v chmuru
sa zatrácalo: až i predo sklonom
zaniklo v hrádzach oblačného múru —),
v ten čas tlum mužov zachytil sa honom,
odetých tmavo. Znali práce súru:
z dom do dom vbehli, i keď v tom i onom
odbavili sa, inam mizli v byty —
Za nimi vrzgal povoz čierno-krytý.

Tak zanedlho vtrhli k tokárovi.
»Daj korysť!« velel predný, »do obrusa —
Hrob čaká veľký otvorený, nový —«
Zosŕkal Šimon, tíško vetil: »tu sa...«

»Čo!?« vzkríkla Ráchel, »mojich synkov — óvi! —
brať chcete? — Nedám! — Nedám! Nech sa zhnusia!
nech páchnu, smrdia... za vrch, za háj paliem —
až zadrhne sa celý Jeruzalem!

Oj, nedám!« vzdorne strmla ku odporu,
zrak plný hrozby — »Život vzal im ľutec;
no prach je môj, môj! — môj až do úmoru —
Môj skvost... už prach len! Ó, ten krve pútec —
jaj! tielká...« padla na ne. Mužia sporú
reč zamenili; vodca zhromžil: »utec! —«
I Šimon dodal: »neodpomôž'š biedam;
nech vezmú, dovoľ...« »I ty!?« zhýkla — »Nedám!

Och, nedám...« Vtedy vstúpil dnuká levit.
A spoznajúc spor, riekol príkre: »ženo!
čo stváraš? — Mrtvé iným patri previť —
Čo zúriš? Radšej Jehovovo meno
privolaj, by ti ráčil pouleviť;
rec: poručeno, Jemu poručeno...«
Vzozrela divom: »ako? — Káry všetky! —
kňaz... kde bol ale, keď kántrili dietky?«

»Mlč! drzá dievka...« zahriakol ju zlostne;
»urobte konec...« I bárs zbraňovala
všemožne, vzali párik neľútostne —
Pobehla: »i mňa!...«; no už k zemi sprala
ju premoc: »do pokory! v jarmo postné...«
Kňaz popolom ju ihneď posypal, a
bezduchá takmer, vlas zkudlený vranný,
ležala ani červiak rozšliapaný...

— A v dobe smútku dochádzali tešiť
ju bližší-ďalší, spríbuznení zvlášte.
Trúfali — ovšem, mýlne — slovy riešiť
jej ťažký ponos, utlumiť vznet zášte.
Noémi, sestra, rekla: »nesmieš hrešiť! —
Bôh nahradiť môž'...« »Nikdy! — Ale kážte,
len kážte...« trpko vetila; »veď snadno
to tebe: z detí neztratilas' žiadno...

A Dina, staršia sestra, prehodila:
»neblúzni, Ráchel! — Predsa čo sa stalo,
viac neodčiníš, bárbys' utopila
sa v slzách. A, hľa, matiek vôbec málo
máš v meste, čo... I našej Enoch, Zilla...
tiež odomreli; pretrpela stálo...«
»Ach, nevrav!« vtrhla jej v reč; »tebe snadno!
keď nemala si, nemáš dieťa žiadno...«

Brat Jafet prihnal až hen z Betánie,
ju ponavštíviť. S Urielom, bratom,
sa sišli u nej. Ako kde sa žije,
si spomínali v tichu. Hurtom-chvatom
vraj rúca sa to v prepasť... Kto však pije
krv, deti zjedá, národ denne mlatom
poráža, sdiera: nemožno, by minul...
by i sám vposled strašne nezahynul!

»A vy ste mladší —«, ozval sa strýc Sádoch.
»Lež čo ja prežil? koľko hryzoviska!
Jak pohnali nás v poputnaných radoch
v otrockú službu! sušiť trasoviská
pod modlo-chrámy, cirkus... Za to v sadoch
však kráľovských, nu, najviac hadov píska,
hja...« Načúvala čím diaľ, zvedavejšie,
zmihala zrakom, vzdychla povoľnejšie —

Z hlavného mesta navrátiv sa, vstúpil
k nim Argob, zlatník (sused), i jak bratra
ho zpytovali: čo tam? predals', kúpil? —
»Ech, hluk tam, zmutky... Syna Antipatra
kráľ priklopiť dal; vraj liek — by si upil,
otcovi podal jedu. Dneská-zajtra
podistým zase Machabejských príklad...«
»Och...« zdýmla srdom, čujúc jeho výklad.

I Šimon krotil ju vše, ako vedel;
zavádzal reči, ako môhol, milé —
No obyčajne, sotva dopovedel,
už prervala ho spurne. »Čo máš v tyle
za žernov? — Lebo kto by doma sedel
a točil, vŕtal, keď mu srdce píle
podstrkli brvnom...!?« vyčítala mu raz;
»si muž? si otec? — Čo nepomstíš úraz...?«

»Ach, nepleť, nepleť —«, odvetil jej vtedy,
a zvŕtal krúžkom. Smyslel, k práci primať
ju. Poukázal, ako u susedy
sa všetko hýbe! — videť priadzu snímať,
nebodaj k utku — mlynec kedy-tedy
veselo zhrmí —; ale vše mu príjmať
‚nač?' odvet mrazný — Ľahostajná celky
sedala ďalej v dumách u postieľky.

Napokon dovtípil sa. Posteľ malú
pochytil v náruč. »Čo chceš?« kríkla, »ty... há?«
»Je predsa prázdna — ta s ňou na povalu!«
»Nepravda! môj bôľ dvojitý v nej líha...«

»Tam, ‚alijah‘ kde; v olivy tieň stálu...«
»Tam? — Myslíš: slietnu s neba? Vskutku? iha!...
Tak vynes skoro! Tam ich budem lákať,
vtač jara — v lôžko čakať, čakať, čakať...«

(Pokračovanie.)

Turčianske, čiže Štubnianske Teplice.

Napísal *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Až na konci prvého pol roku začaly sa dia ťso strany Vessélényiho úradníkov prípravy pre palatínov pobyt v Štubnianskych Teplicach, a síce vo veľkých rozmeroch, lebo ako Stirbitz písal dňa 4. júla kremnickému rychtárovi, v tento čas boly už všetky pivnice vínom preplnené a ešte malo dôjsť za 12 vozov šopronského, 100 okoví rábskeho, biskupom Piskym oznámeného, a niečo bojnického vína [1]), následkom čoho Kremnica bola prinútená na žiadosť Ladislava Révaya ešte dať vystaviť osobitnú veľkú drevenú spižiereň, čiže potravnicu.

Len 5. júla oznámil bojnický úradník, Daniel Sixtius, že je palatín už na ceste z Prešporka do Štubnianskych Teplíc, a onedlho za tým došiel Vesselényi sem i so svojou manželkou a četným sprievodom a zaujal všetky kremnické i révayovské miestnosti.

Sám so svojou manželkou utisnul sa Vesselényi, koľko len bolo možno, v kamenici, aby len mali kde bývať iní, s ním prišlí veľmoži, no títo odchádzali i prichádzali, postupujúc a zaujímajúc jednotlivé byty, a predsa len bolo pritesno a často nedostalo sa miesta ani vynikajúcim mužom. Tak stalo sa i pätikostolskému biskupovi a arcibiskupskému námestníkovi Hoffmannovi, ktorý mal sa stať uhorským kancellárom a práve v tejto veci mal vyjednávať s palatínom, a len potom, keď palatín osobitne prosil Kremnicu za neho, ušlo sa mu predsa miestečko v kremnickom panskom dome v Háji.

Vesselényi zostal v Štubnianskych Teplicach až do 28. augusta, teda takmer za dva mesiace, a len potom odoslal svoju manželku a jej dvor cez vrchy na vozoch volmi ťahaných do Banskej Bystrice a sám vybral sa cez Kremnicu do Tekovského Svätého Kríža, kde si chcel za 3—4 dni odpočinúť v arcibiskupskej residencii. Ztadiaľ mal ísť s arcibiskupom na 2—3 dni do Zvolena k Esterházymu a len potom na muránsky zámok.

Koľké starosti a práce zapríčinil palatínov pobyt v Štubnianskych Teplicach správcovi hájskeho panstva, Jánovi Stirbitzovi,

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 166. — „... Dan die Keller über vnd über mit wein angefüllet, vnd sollen noch 12 wägen Ödenburger, 100 Eimer von Bischoff Pischky von Raab vndt etwas von Boynitz zugeführet werden."

vídať najlepšie z jeho listu, dňa 26. augusta kremnickému rychtárovi písaného, v ňomž, keď oznámil blízky odchod, ako i to, že Vesselényi nestrojí sa prísť ešte v tom roku do Štubnianskych Teplíc, nemohol sa zdržať vysloviť svoju vrúcnu žiadosť, aby ani budúcne nikdy viac ta neprišiel. [1])

No táto vrelá Stirbitzova žiadosť nesplnila sa, lebo Vesselényi navštevoval každoročne i zatým Štubnianske Teplice a kremnickí úradníci v hájskom panstve museli starať sa pre jeho kuchyňu o ryby i vtedy, keď ich nebolo, i o čistú pšenicu, z nejž mal sa piecť chlieb pre palatína, i o dobré, svieže muškátové oriešky, i o drevo a iné veci, a nad to museli dať naprávať cestu, vedúcu z Banskej Bystrice Harmancom a Čremošným cez vrchy, chystať byty pre palatína a jeho manželku i v Hornej Štubni, stavať pec i s kozubom v kamenici a uhospodiť jeho kone v Dolnej Štubni. Rozumie sa, že okrem toho bolo treba k vôli palatínovi a jeho hosťom znášať i mnohé iné početné starosti a vykonávať najrozličnejšie práce.

Vesselényi platil za všetko hotovými peniazmi, nežiadajúc darmo zhola ničoho pre seba a svoj dvor, a keď zbadal, že iní kúpeľní hostia nerobili tak, teda, ďakujúc vrelo Kremnici listom 4. dec. 1658 písaným, vystavil v Kráľovej pri Radvani o desať dní pozdejšie pre Štubnianske Teplice ochrannú listinu, ktorú mienil a sľúbil dať potvrdiť i samým kráľom.

Že Vesselényi od tých čias, ako stal sa uhorským palatínom, zavdával o veľa viac práce a starostí kremnickým úradníkom v hájskom panstve, kedykoľvek zjavil sa v Štubnianskych Teplicach, toho bol príčinou nie tak sám, ako vlastne jeho hodnosť. On, nosič palatínskej hodnosti, a jeho manželka znali byť pre svoje osoby skromnými ľuďmi a k vôli pohostinstvu zriekli sa neraz i pohodlia, bárs už neboli mladí ľudia. Pekný a jasný dôkaz toho podal Vesselényi roku 1659, keď 27. marca prosil z muránskeho zámku Kremnicu [2]), aby dala vedľa panskej teplice ležiaci, Jánom Rampachom vystavený drevený domček ponaprávať sťa byt pre neho a jeho manželku, len žiadal ho dať podopreť, aby sa nezrútil. A o tento skromný byt prosil uhorský palatín len z tej príčiny, aby mali kde bývať iní veľmoži, i postúpil kamenicu ostrihomskému arcibiskupovi Jurovi Lippayovi [3]).

---

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 167. — „.... begehret dieses Jahr nicht mehr ins baad zu kommen, welches vnser herre Gott auch ins künftig geben wolle Amen."

[2]) Kremnický archív: II, 13, 2, 315. — „... quatenus domunculam illam in horto penes balneum, in quo Nos balneare solemus, exstructam, reaedificari, et defectus circa illam habitos emendari curare velint, ut Nos taliter reparata, ibidem cum Conjuge Nostra commode pro tempore illo habitare possimus."

[3]) Kremnický archív: II, 13, 2, 314. — Dňa 30. marca písal Kremnici medzi iným: „... et quia scimus eotum magnam ibidem cum Domino Archiepiscopo et aliis Comitibus hominum frequentiam et turbam confluxuram..." A ďalej: „... in horto situatae, siquidem nos propter consultationem in certis negotiis cum septem Liberis ac Regiis Montanis Ciuitatibus ineundam, tempestive ad Thermas proficisci debemus..."

Nestrannému pozorovateľovi musí byť nápadné a nepochopiteľné, prečo Kremnica, vidiac už od mnohých rokov toľký nával veľmožov a iných kúpeľných hostí, zostávala ustavične stáť so založenými na kríž rukami a nesnažila sa odpomôcť takému citlivému nedostatku o byty v Štubnianskych Teplicach, keď predsa boly tieto kúpele jej majetkom a donášaly jej tým väčší osoh, čím viac hrnulo sa do nich hostí. No znateľovi vtedajších pomerov tohoto svobodného, kráľovského a hlavného banského mesta, ktoré už v tých časiech vládlo nielen Štubnianskymi Teplicami, lež i panstvom a nepohnutným majetkom na viac štvoročných míľ veľkým, predstavuje Kremnica dosť neveselý obraz. Nie nedostatok hmotných prostriedkov, ani nie iné vonkajšie príčiny hatily Kremnicu v činnosti, ale jedine a výlučne duševná slabosť a prílišná obmedzenosť jej vlastných vodcov a náčelníkov. „Od hlavy ryba smrdí", hovorí porekadlo, a hlava, ktorá mala spravovať osudy kremnického meštianstva, totiž jeho vrchnosť, nemala v sebe mužov mysliteľov a úpornych dejateľov. a preto bola a zostala slabou, málomocnou. Pominuly sa už boly časy, kde toto mesto hralo na široko-ďaleko vodcovský zástoj, lebo pomreli mužovia, ktorí dali vykresať do kameňa nad oblokom v kamenici, že: „Avi nostri aedificarunt nobis nos quoque posteritati". Keby Kremnica bola vedela použiť časy, v ktorých i mohutní veľmoži cítili sa byť šťastnými, keď dostali aké-také miestečko v Štubnianskych Teplicach, tie časy, v ktorých tieto kúpele vídaly nielen z blízkeho okolia, ale i od prameňov Tisy, zo Zadunajska, z Rakúska, ba i z ďalekého Sedmohradska a Poľska vše četnejším počtom dochodiacich hostí: bola by urobila Štubnianske Teplice istotne svetochýrnymi a bola by zabezpečila ich kvetúcu dobu snáď na mnohé storočia. Avšak kremnickí páni toho času starali sa viac o pivováre, o voly a ovce, o víno a pivo a o to, či mal ten alebo onen správca odovzdať rovných sto zlatých a či ešte k tomu i niekoľko denárov, než o zveľadenie Štubnianskych Teplíc. Len v maličkosťach znali byť veľkými.

Všetko, čo v tých časiech urobili pre Štubnianske Teplice, záležalo v tom, že miesto drevenej ohrady pri panskej, teraz Červenou zvanej teplici, dali roku 1661 vybudovať z pevnej látky dve chyže a zameniť starý srub novým, a i to iba potom, keď ich o to požiadal sám palatín Vesselényi. Ešte i o to ich bol prinútený prosiť, aby dali v kamenici dlážku urobiť, alebo aspoň hlinu, ňouž bol pitvor vybitý, ponaprávať a zarovnať. Miesto toho, aby sa boli starali o byty v kúpeľoch, posluhovali kúpeľným hosťom v najrozličnejších veciach. Tak Vesselényička žiadala samého kremnického rychtára, aby jej kúpil za 9 zlatých niekoľko funtov cukru, taktiež jej úradník Ján Hottmár prosil tohože rychtára, aby opatril pre palatínov stôl ovocinu, poneváč bude u neho hosťom gróf Gabriel Illésházy, a iný úradník, Jur Stránayay, žiadal ho o zaopatrenie dobrého vínneho octu pre palatínovu kuchyňu a o roll, na ktorom palatínka mohla by dať „manglovať" prádlo.

Máličko oddýchli si kremnickí páni a ich dolno-štubnianski úradníci od takýchto služieb v roku 1663, lebo medzi cisárom Leo-

poldom I. a tureckým sultánom vypuknuvšia vojna zapríčinila i palatínovi i ostatným veľmožom mnoho starostí a práce, tak že na Štubnianske Teplice sotva i pomysleli; no ledva bola táto železnohradským pokojom zakončená, už zase započal sa v kúpeľoch nový čulý život.

Z krajinského dejepisu je známo, že železnohradskou smluvou boli všetci uhorskí veľmoži hlboko urazení a znechutení, lebo bola nielen bez ich vedomia a privolenia uzavretá, ale spolu otvorila tureckým nábehom i tie čiastky z uhorskej krajiny, ktoré boly sa až do tých čias s najväčším napnutím všetkých síl obránily pred tureckým poddanstvom. Nespokojnosť s verejnými i súkromnými pomermi a rozhorčenosť proti cisárovi Leopoldovi I. a jeho vláde zrastala každým dňom, a táto spojila k spoločnému cieľu ešte i najrozhodnejších a najúhlavnejších nepriateľov. Za palatínom chodili, jemu sa sťažovali a jeho o radu a pomoc žiadali nielen veľmoži, ale i celé vyslanstvá jednotlivých stolíc, miest a vidiekov. Z počiatku síce i Vesselényi i jeho manželka snažili sa tíšiť a krotiť budiace sa náruživosti a palatín poučil cisára a jeho radcov o hroziacom nebezpečenstve, keď však zkúsil, že na jeho slová vo Viedni už nič viac nedajú, postavil sa sám na čelo celého pohybu, a tu už potom započaly sa na muránskom zámku a potom odbývaly i v kamenici formálne schôdzky i porady, k nimž stále prichádzaly a odchádzaly celé tlupy nespokojných ľudí.

Pre nedostatok miesta vydržiavaly sa takéto porady i v Banskej Bystrici a v Štubnianskych Teplicach liečiaci sa palatín vysielaval k nim nielen svoju manželku, ale i iných dôverníkov. Tak poslal ta 23. marca 1666 zo Štubnianskych Teplíc Michala Boryho, keď tam mali sa sísť na poradu poslovia z trinástich horno-uhorských stolíc.

Tu v Štubnianskych Teplicach navštívil chorého palatína tiež asi v tom čase i horvatský bán gróf Peter Zríni, aby sa s ním o tejže veci poshováral [1]), a to isté urobil v novembri tohože roku i bývalý Vesselényiho najúhlavnejší nepriateľ, najvyšší krajinský sudca gróf Franko Nádasdy.

Vrátivší sa v tom istom roku koncom mesiaca oktobra ešte raz do Štubnianskych Teplíc, Vesselényi roznemohol sa tak veľmi, že už očakával poslednú hodinu svojho života, a z tej príčiny tu v Štubnianskych Teplicach zhotovil v prítomnosti dvoch zástupcov turčianskeho konventu svoje porukomie, poručiac všetky svoje majetky výlučne svojej manželke [2]). Z nemoci tejto síce ešte povstal a málo za tým, keď vrátil sa z cisárovej svadby z Viedne, zase prišiel do Štubnianskych Teplíc, no táto bola už poslednou návštevou týchto obľúbených kúpeľov, lebo, zanechajúc ich dňa 29. jan. 1667, odobral sa cez vrchy na saňach do Banskej Bystrice, kde spiklenci v krátkom čase vydržiavať mali porady, a tu umrel 27. marca tohože roku.

---

[1]) Magyar történelmi életrajzok, roč. 1885/6 str. 211.
[2]) Tamže; str. 213.

Nepatrí do prítomného diela čo i len stručný opis o priebehu vesselényiovským zvaného sprisahania a jeho osudov [1]), predsa však nesvobodno mlčaním pominúť, že ešte i po Vesselényiho smrti schádzavali sa sprisahanci častejšie v Štubnianskych Teplicach, lebo ešte 11. mája 1668 komorský predsedník gróf Štefan Zichy písal z Viedne Vesselényiho vdove o dohovore s grófom Mikulášom Pálffym, že pôjdu o Turícach do Štubnianskych Teplíc, aby tam s ňou radili sa o ďalších krokoch. Skutočne, požiadal gróf Mikuláš Pálffy už 17. apríla Kremnicu na čas okolo 20. mája o hospodu v Štubnianskych Teplicach a odložil 13. júna pre neznáme príčiny svoj príchod na pozdejší čas, prosiac súčasne, aby smel i v horách kremnických poľovať, čo bolo iba zámienkou, aby i potajmo mohol sa schodiť bez svedkov s inými spiklencami, a gróf Štefan Zichy prosil 25. augusta o byt, udávajúc, že chce isť kúpať sa do Štubnianskych Teplíc. I sama Vesselényiho vdova požiadala 16. júla z lupčianskeho zámku Kremnicu o byt pre seba, ako i pre najvyššieho krajinského sudcu grófa Franka Nádasdyho a pre horvatského bána grófa Petra Zríniho, udávajúc, že má s nimi tam 18. júla a v nasledujúci deň niečo pokonávať [2]).

Medzi tým časom, kým v Štubnianskych Teplicach šlo o veci velikého dosahu a pokonávaly sa krajinské diela, Kremnica ruvala sa so svojím maloveským súsedom Danielom Révayom, synom Frankovým, o biednu lavicu, spojujúcu oba brehy potoka Žarnovice.

Daniel Révay dal totiž roku 1661 postaviť svoj dolný dom v Malej Vieske a prosil Kremnicu, aby mu dovolila v svojom chotáre dať lámať ku tomuto budovisku i k dorábaniu vápna potrebné kamenie i aby mu dala z Rovnej Hory suchého dreva, ktorým by mohol vápna napáliť [3]); avšak Kremnica nevyhovela jeho vôli a z toho vyvinulo sa nepriateľstvo medzi týmito dvoma súsedmi. Révay, chtiac s jednej strany skrátiť cestu do kúpeľov tým, ktorí bývavali v jeho domoch a obzvlášte v hornom, oproti sedliackym

---

[1]) Viď o tomto obšírne dielo Julia Paulera: „Vesselényi F. nádor és társainak összeesküvése 1664—1671", vo dvoch sväzkoch.

[2]) Kremnický archív: ad II, 13, 2, 294. — „.... Quandoquidem occasione certorum Negotiorum pro die 18 praesentis Mensis in Thermis Stubnensibus, cum Excellentissimis Dominis Comitibus, Judice Curiae et Regni Croatiae Bano debeam convenire, ibidemque per spatium duarum die erum morari."

[3]) Kremnický archív: ad II, 13, 1, 219 a. — Nadpis: Generosis ac Circumspectis Dominis N. N. Judici Ciuibus toti denique Universitati Civitatis Cremniczіensis. Dominis Amicis observandissimis.

Obsah: Wašim Mylostyam gakozto mim Panom Susedom mu sluzbu oferujem

Ponewadcz wczileyšiho czasu muog dom Stubniansky spomocy Boskeg kczem dostawyaty a pobyty protoz prosym w. m gakozto mych panou Susedou abymy W. M. do pustit kiamenya natoze styawanya a na wapenyczu lamaty a wozyty mogym lydem a nyeczo Sucheho drewa na wypaleny wapenyczu z rovneg hory, ponewacz našeho Hory mošowske obdyalycz gsu; Za ktere Susedcztwo ga buduczіho czasu kczem W. M. se Susedczky odsluzyty gystu odpowed oczekawagycz od Wašych Mylosty. Sustawam Datum In Termis Stubnensibus die 29 Octobris 1661.

W. M. Sused radsluzyczy

Revai Daniel m. p.

teplicam sa nachodiacom, a s druhej strany, chtiac škádliť Kremnicu, dal na to vystaviť roku 1665 medzi svojím horným domom a pozdejšími cigánskymi kúpeľmi most, ktorý však Kremnica 8. sept. dala rozhádzať kroz svojich poddaných nočnou dobou. Z toho vyvinula sa pravota pred turčianskym stoličným súdom, ktorý 17. sept. 1666 osvobodil Kremnicu zpod obžaloby a Révaya vzdor tomu, že bol turčianskym hlavným županom, posúdil na 100-zlatovú pokutu, ktorá mala pripadnúť z jednej tretiny Kremnici a z dvoch tretín sudcom.

Palatín Vesselényi, u neho ž Daniel Révay stál prv v službe sťa dvorný páže, naložil síce rozkazom 20. sept. tohože roku z Kremnice vydaným turčianskemu stoličnému súdu, aby pravotu ešte raz pojednával, no turčiansky stoličný súd i za týmto podržal v platnosti svoj predošlý výrok a vyslal predsedajúceho podžupana Gabriela Davida sväto-peterského, aby ho eksekvoval, čo tento 3. nov. 1666 i urobil, lebo prišiel do Révayovho domu v Malej Vieske a tam oddal Kremnici niektoré veci a iné vzal pre sudcov [1]). Révay ani teraz sa neupokojil, lež hľadajúc pomocníkov medzi veľmožmi, obnovoval stále túto pravotu, bárs ju ztratil i pred najvyšším krajinským sudcom [2]), a poneváč podarilo sa mu vymôcť i u kráľa rozkaz o obnovenie pravoty, teda tiahla sa za viac rokov. Konečne obe stránky zunovaly pravotenie a 2. júna 1670 Kremnica zaplatila Danielovi Révayovi sto toliarov sťa vynáhradu pravotných útrat a Daniel Révay vydal písomné osvedčenie, že ani on sám zborený ten most viacej stavať nebude, ani jeho potomci a nápadníci nikdy viacej vystaviť ho nesmejú. Takto bol konečne završený medzi Kremnicou a Danielom Révayom spor, jemuž Kremnica tak veľký význam pripisovala, že tomu k vôli vydržiavala až hen troch pravotárov.

Štubnianske Teplice poskytovaly sprisahancom príhodné miesto k poradám až do konca 1670. roku, boly však za dlhší čas ešte i pozdejšie i veľmožmi navštevované. No tieto návštevy začaly pomaly vždy viac rednúť, až konečne na dlhšiu dobu celkom prestaly.

(Pokračovanie.)

[1]) Kremnický archív: II, 13, 1, 224. — Kremnici boly odovzdané: „duo tentoria cum appendice in flor. 31 et duae Hastae in flor. 2. Denarii vero 33. quia desiderantur, ex portione Dominorum Judicum recompensabuntur.“ A sudcovia dostali: „Carpentum in flor 25, Hastas numero 16 singula per fl 1, Pectoralia ferrea 4. cum Caputiis 3 bus, vulgo šišiak in flor. 26.

[2]) Kremnický archív: II, 13, 1, 225. — Dňa 1. dec. 1666 bolo v Štubnianskych Teplicach vypočuto 85 svedkov na otázku:

Wieli Swedok gistotne, žeby nebožticky Pan Balassa Ferencz, polowicz wody, ktera bila na stranu jich Wělkosti panow Rewayow zemow zawozil a zasipal, a tade brech udelal, a wčžileg kade woda tečžie wšetka žeby bila w chotary Dnor Instantium, a nie w Chotary Familiae Dnor Revay, a že klietka ktera bila na prostred wody yako na Chotary, ta gista žeby bila zasipana. Wiely y o tom Swedek, yakby weliky placz predtim biwal, pred domom Familiae D. Revay kwode.“

Názvy chorôb u ľudu Bošáckej doliny.

Poznačil *J. L. Holuby.*

Veľmi často sa stalo, že ľudia, vídavší ma po poli, lúkach, skalách a horách rastliny sbierať, ku mne prichádzali, hľadajúc rady a lieky proti najrozmanitejším chorobám, v tom domnení, že z tých nasbieraných rastlín zhotovujem si nejaké divotvorné lieky a len preto nechcem ľuďom dávať liekov, aby som si neuapaprčil proti sebe tých, často sa tu zamieňajúcich, dedinských Aeskulapov. A ačkoľvek nefušoval som nikdy do remesla ani homoeopatom, ani baunscheidtiánom, ani kneippiánom, ani iným, kde-tu nediplomovaných stúpencov a nápodobovateľov majúcim vynálezcom nových a prekvapujúcich liečebných metód: predsa vodievali ku mne nemocných. A keď viac ráz pristihli ma či pri präparovaní húb alebo iných rastlín pre herbár, alebo pohrúženého vo foliante Veleslavínovho Herbáru (z r. 1596), ktorý mám vo výborne zachovalom, úplnom výtisku, a v ňom pre zábavu niekdy čítavám, aby som poznal, jakým spôsobom za starodávna i vychýrení lekári obrábavali i pacienta i nemoc, a čo všetko muselo slúžiť za liek chorému a za zárobok lekárovi a apotekárovi, — boli by ma za hotového černokňažníka vyhlásili! Zvlášte tento objemný foliant a moje o samote po poli a po horách prezeranie rastlín, niekedy i pomocou lupy, jakú vždy pri sebe nosievam, — zapríčinily aj isté, po kraji sa roznášajúce povesti. Ba ktorísi tú knihu pomenovali práve bosorskou knihou. Keď mi totiž pred viac rokami dlhoprstiaci náležite vymiškovali komoru, a na tretí deň, bárs som nedal hľadať ukradené veci, lapení boli, vyslovil sa vraj jeden z kmínov: „Veď by nás neboli lapili, keby ten horný kňaz nemal tej velikej bosorskej knihy, z ktorej vyčítal, kto sa mu to do komory prebral.“ V patentálno-autonomistických rozbrojoch pred rokom 1867 roztrubovali istí ľudia o mne, že roznášam po kopaniciach súsednej obce „patentálne knihy“. A keď raz interpelloval ma istý, od päty až po ľahodnú plešinku na temeni horlive autonomistický pán v prítomnosti viac s ním ohľadom autonomie rovnako smýšľajúcich, proti mne popredku nastrojených a už k hádke si odkašľávajúcich pánov, že prečo búrim po kopaniciach ľudí roznášaním, čo ja viem jakých kníh? nevedel som sa z počiatku spamätať, čo by to malo byť, a tázavo som hľadel na hlúčok týchto o ľud tak starostlivých interpellantov. Až keď mi menovali i deň i miesto, kedy a kde ma ľudia na kopaniciach nedaleko Javoriny s knihou videli: vyjasnilo sa mi. Ľudia videli ma totiž s velikou, knihe podobnou, na šnúre cez plece prevesenou mappou, v ktorej ukladával som nasbierané rastliny medzi pijací papier, — a veľkooký strach, tenké vyzvedačské uši a hubičky v udavačských klebietkach vycvičené narobily z mojej bachratej mappy celé stohy nebezpečných, poburujúcich kníh! Na týchto mojich prechádzkach, a od ľudí ku mne prichádzajúcich, nasbieral som môj maličký materiál k patologickej nomenklatúre našeho kraja, ktorý tu podávam s tým vyzvaním: aby nám i z iných krajov Slo-

venska podávali názvy chorôb priatelia ľudu našeho. Veľmi je to zanímavé, jako ľud náš menuje choroby, čomu ich pripisuje, jako si ich vysvetľuje a jako ich lieči. Mám hojnú zásobu domácich, zvlášť magických liekov, tu na Bošáckej doline sosbieraných, ku ktorým vždy nové, t. j. mne dosiaľ neznáme, ale u ľudu od dávna užívané, pribývajú. Že som o týchto liekoch už inde viac ráz prehovoril, v prítomných riadkoch udávam samé choroby a len výnimečne jeden alebo druhý liek, ktorý zvláštneho spomenutia zasluhuje. Všetky takéto príspevky k poznaniu života, mravov, zvykov a obyčajov ľudu našeho zdajú sa byť len pletkami; ale umnému pozorovateľovi sú ony vzácnym materiálom národopisným. A k sbieraniu takéhoto materiálu zavdáva sa nám na každom mieste bohatá príležitosť; len treba ľud pozorovať, videné alebo počuté zaznačiť, aby sa to z pamäti nevytratilo, a potom si vziať trochu času a podať to slovenskej verejnosti tu v našich „Pohľadoch". Čím ďalej ktorá osada leží od mesta a od hradskej cesty, tým zanímavejšie kultúrnohistorické dáta v nej sobrať možno. Všetky takéto príspevky tvoria — jako hovorím — vzácny materiál k budúcej stavbe slovenského národopisu. Len pilno sbierať stavivo k nej; lebo jako pri stavbe domu potrebuje sa nielen väčšie-menšie kamenie, tehly, rozličnej veľkosti drevo, vápno, hlina..., ale i piesok: tak k národopisu našemu potrebujeme väčšie i menšie sbierky. Však vzbudí čas i spôsobného staviteľa, ktorý z nadovážaného materiálu postaví monumentálnu budovu slovenského národopisu. Ja sa uspokojujem s tým, keď aspoň z času na čas za slamenicku piesku, bez všetkého súvisu, bez všetkého spracovania, k tomu stavivu priniesť môžem. Takým drobným, ač nepreosiatym, pieskom menujem i prítomný príspevok, a preto nepridŕžam sa pri uvedení chorôb žiadnej sústavy a žiadnych pravidiel, ale podávam ich v abecednom poriadku.

Behávka (diarrhöe), má aj iné meno, ktoré však bojím sa napísať. Proti tejto chorobe jedia sušené oskoruše (Sorbus domestica). Komu strach zapríčiní túto nemoc, — jako sa to niekedy stáva dľa bežného príslovia, — liekov nehľadá; pominutím strachu pominie i tento fatálny účinok jeho.

beľmo (macula corneae, albugo oculi) sú biele fľaky na oku, ktoré „sháňajú" potieraním „hadím sadlom".

besnota (hydrophobia, rabies canina). Prípady, že besný pes uhryznul ľudí, sú mi z našeho kraja známe; ale ani jeden prípad besnoty u človeka nepozoroval som tu od 29 rokov. Asi pred 7—8 rokami pohrýzol v Bošáci besný pes na ulici sa hrajúce dieťa, ženu asi 55-ročnú a cigáňa asi 48-ročného. Že pes besný bol, dokázalo sa tým, že ním dohryzené prasa zbesnelo a muselo byť zabité a zakopané. Psa ľudia naháňali a zastrelili. Srsťou toho psa okiadzali rany uhryznutých, rany vymývali často česnakovou šťavou a odvarkom tisového dreva (Taxus baccata), česnakovú šťavu v malých dávkach užívali, rany nastrúhaným prachom tisového dreva posýpali, a na rany prikladali biele fazuľky. Pohryzených šiel som hneď, jak som sa dozvedel o tom nešťastí, navštíviť. Cigáň bol veľmi zrazený a prestrašený, ač jeho rana v stehne len maličká bola, lebo zuby

besného psa cez hrubé súkenné nohavice a hrubé plátenné gate len málo vnikly do nohy, a slina, ktorou zuby potiahnuté boly, sotrela sa na súkne a plátne, tak že z nej sotva čo dostalo sa do krve cigáňovi. Rozprával mi, že mu jakýsi kaputoš naháňal strachu, jako človek po uhryznutí besným psom môže sa zbesnieť na deviaty deň, alebo na deviaty týždeň, na deviaty mesiac, ba až v deviaty rok. A to vám, reku, nepovedal, že môže sa zbesnieť až v deviatom storočí? Ač sám som trnul nad týmto človekom, vyhováral som mu jeho úzkosti, jako som vedel najlepšie, čo ho patrne potešilo. Oná žena bola pohryzená pod kolenom a mala štyri dosť hlboké rany. Keď ju pes z nenazdania, idúcu dedinou, pod kolenom cez šaty pohryzol, spadla od ľaku a od bolesti na zem. Pes ju chytil za ručník na hlave a za vrkoče, ale na šťastie do hlavy ju nepohrýzol. Nevedel som sa dosť prenadiviť chladnokrevnosti tejto ženičky, ktorá z toho uhryznutia nerobila si žiadnych starostí, lebo, riekla mi, že sa srsťou toho psa okiadzala a spomenutým spôsobom šťavu česnakovú a tisové drevo užívala, na rany však biele fazuľky si priväzovala. Vyzdravela celkom a je dosiaľ zdravá. Uhryznuté dieťa podobným spôsobom liečili, a ani tomu nič sa nestalo. Bol som kdesi čítal, že pred niekoľkými rokami, tuším v Španielsku, ktorýsi lekár proti besnote a choromyseľnosti objavil v česnaku špecifičný liek, o čom mnoho hluku narobilo sa po novinách. Aj u našeho ľudu hrá česnak velikú úlohu v čaroch a domácich liekoch.

„blbý“ nepočul som v našom kraji nikdy, ale len *„sprostý“*, jako označenie cretina, t. j. duševne i telesne zaostalého, poľutovania hodného človeka, jakých sa na Bošáckej doline, bohužiaľ, asi 20, zväčša detí, nachodí.

bláznivosť, zovú každú choromyseľnosť (mania, vesania), a pripisujú každú takúto psychickú chorobu čarom a zlým duchom, a čarami, zariekaním a najpodivnejšími zvary a okiadzaním bojujú proti nej, ovšem že nadarmo. Príklady choromyseľnosti sú zriedkavé. Delirium tremens, bláznivosť od nemierneho pitia pálenky, vyskytuje sa tiež len zriedka. Bár by sa nevyskytlo nikdy! Dľa príslovia, blázni, opilí a deti hovoria pravdu. To toľko nemôže znamenať, jako by to, čo pohovoria, bolo múdre, poučné a vzdelavateľné; ale len toľko znamená, že títo povedia, čo myslia, a rečou sa podávajú, jakými sú; kdežto triezvy býva v reči opatrný, a niekedy je jako hodiny, ktoré ináče ukazujú, a ináče bijú.

bôľ, týmto slovom označuje sa jakákoľvek bolesť hlavy a vnútorností.

boľačka znamená menšie otvorené ranky, zvlášť na prstoch, pichnutím, porezaním, uderením povstalé. Psí jazyk (Plantago lanceolata) je v listoch svojich universálnym liekom takých boľačiek.

bôle (dolores ad partum).

bolenie označuje jakékoľvek bolesti „brucha“ (čriev).

bolesť u jamky značí bolesti žalúdka, žalúdkový kŕč.

bradavica (verruca, die Warze). Mladí ľudia mávajú často po rukách plno bradavíc, u starších zriedka ich vidno. Dľa domnenia ľudu povstanú bradavice na rukách tým, keď si kto ruky umýva vo

válovci, z ktorého kury vodu píjavajú. Mimo magických prostriedkov užíva sa proti bradaviciam potieranie ich šťavou „žabieho mlieka“ (Euphorbia Cyparissias a E. Esula). Bradavice vraj srezávať nesvobodno, lebo kam sa dostane na ruku len špetka krve z rany, povstane z toho bradavica (kuracia riť).

brptavým menujú zajikavo a trhano, nezreteľne hovoriaceho.

Cholera. Roku 1866 zúrila cholera i v tomto kraji. Ľudia jakosi báli sa vysloviť meno tejto hroznej choroby, ale ju menovali len „tá nemoc“. Na choleru nemocných treli octom, v ktorom bol česnak rozmačkaný: čo náramným smradom naplňovalo celý dom.

chrasta, tvorí sa nad sosbieraným pukom, vredom, po puknutí pluzgiera, na rane; deti často bývajú chrastavé po tvári a hlave. Po ústach a na brade chrastavým deťom hovorí sa, „že mamke oškvarky pomaškrtily“. Najobyčajnejším liekom na chrasty je olej, z orechových jadier vytlačený. „Čuší, jako voš pod chrastou“, hovorí príslovie.

chromý je, kto má zmrzačené ruky alebo nohy. Pred troma rokami narodilo sa vo Štvrtku dievčatko s ľavou rukou len po lokeť, tedy chromé. Žije a je zdravé. Nedávno umrel v Bošáci muž, mavší obe nohy stupadlami dovnútra skrútené, tak že v chôdzi vždy jedno stupadlo druhým prekračovať musel. Pri tom však pracovával, do hôr na drevo chodil i na vozíku i na peších sánkach. Chromých ľudí je v tomto kraji veľmi máličko.

čemer je, dľa môjho domnenia, choroba namyslená, a povstáva dľa domnenia ľudu z pokazeného žalúdka, „keď si dačoho s chuťou zjie“, a celé telo následkom toho oťarbavie, na dolných však ramenách povstávajú „hrčky srazenej krve“, ktoré treba stierať a očemereného hodne striasať, až mu všetky kosti praštia. Niektorí ľudia mávajú často čemer a trpelive sa podrobujú komickej, ale bolastnej massáži. Najdú sa ženy, ktoré vedia výborne čemer stierať, ale i muži rozumejú sa do toho. Polapia jednou rukou očemerenému dlaň, a druhou naslineným palcom od zápästia hore celou silou tlačia žily, „aby sadnutú krev roztlačili“; zatým silný chlap popadne pacienta od chrbta a zatriasa ním, až to všetko praští. Ešte drastickejšie stieranie čemeru videl som, ktoré konal si pacient sám tak, že celou silou drhnul si ruku od zádlania hore, o kraj stola! Keď očemerený dá si takto ruky kapitálne vydrhnúť a celou silou domadžgať a sťa vrece sa vynatriasať: má dušu na mieste, a je po čemeri! Kdesi videl som inaugurálnu dissertáciu „De morbo csömör“, už nepamätám od ktorého pôvodcu.

čepy spadnuté menujú zapálenie mandlí (angina tonsillaris, tonsillitis, Entzündung der Mandeln) spojené s bolestným prežieraním. Tieto „spadnuté čepy“ *dvíhajú* varechou alebo lyžicou, t. j. tlačia zapuchnuté mandle, z ktorých, keď sú už sosbierané, vytláčajú nielen hnoj, ale i krev. Často stáva sa, že chorému takouto operáciou vedľa zbytočnej bolesti narobia i trhlín a rán v ústach. Vyplakovanie hrdla odvarkom šalfie (Salvia officinalis) a izopu (Hyssopus officinalis) aspoň nezvýši bolesti a pacientovi neublíži.

červené osýpky alebo *smet* znamenajú rozličné druhy kožných výsypov (morbilli, rubeolae, scarlatina, a iné), zvlášte u detí sa objavujúce, a niektoré veľmi nebezpečné.

červienka (dysenteria), objavuje sa niekedy v lete, ale zriedka. Dľa domnenia ľudu živá sojka, držaná v izbe, v ktorej na červienku chorý leží, odníma tomuto nebezpečnú tú chorobu.

čierna nemoc (icterus niger), v tomto kraji musí sa zriedka objavovať, lebo od 29 rokov videl som len jednoho muža v tejto chorobe, ktorý potom i umrel.

čierne osýpky (petechiae), tiež len jednoho, už v tejto nemoci umierajúceho, som videl.

Francuhy (syphilis), veľmi zriedka na Bošáckej doline, a i to vždy len dovlečená špatná nemoc z iných krajov.

futrované pysky zovú abnormne vyvinutú vrchnú peru, že pri otvorení úst vnútorná strana pery sa vyhrňuje. Túto vadu, pri ktorej ostatne človek môže byť zdravý, jako buk, len asi pri troch osobách som spozoroval.

Hlísty rozoznáva ľud trojaké, totiž *hlísty obyčajné* (Ascaris), *stávcovú hlístu* (Bandwurm) a *podkožné hlísty*. O povstaní obyčajných, u detí zhusta sa nachodiacich hlíst, panuje náhľad, že sa tvoria v črevách z požitých múčnych pokrmov. Tasemnica, u ľudu *stávcová hlísta* zvaná, že vyvinie sa v črevách ľudských z požitého troskového svinského mäsa, keď trosky varením alebo pečením neboly umrtvené, zná ľud len v novších časoch. Ktorý žid na tasemnicu trpí, vyzradil sa, že požíval bravčovinu, a na jeho nešťastie troskovú! Že kde-tu počuť tasemnicu menovať „bandúr"-om, to nie je názov bežný, ale len od nejakého židáka počutý a skomolený „Bandwurm". Čo by mohly byť *„podkožné hlísty"* alebo *„podkožnice"?* nemôžem sa dovedieť. Jedna stará žena mi rozprávala, že dieťa malo „podkožnice" a celé telo „zaprýščené" (zčervenalé). Dieťaťu česnakom, žitnou múkou a octom treli medziplecie, slychy a ruky, a potom mu vyčesávali hrebeňom z rúk a z chrbta „jako vlas tenké, dlhé podkožnice". O jakýchsi podkožných drobných červoch (o trichinach tu nemôže byť reči) nedočítal som sa nikde, a tak ani neviem, čo si pod tými „podkožnicami" myslieť mám. Nemožné to nie je, že keď dieťaťu spomenutými vecami miestami náležite vydrhli telo, a potom hrebeňom po tých miestach vozili, múka s lepkavou šťavou česnakovou smiešaná zubami hrebeňa v podobe tenučkých červíčkov od tela sa oddeľovala, a toto ľud za podkožnice drží. — Nemec prirovnáva tenké, štihlé, vysoké dievča k chmeľovej tyčke (wie eine Hopfenstange); Slovák je dosť nezdvorilý, že suchú, tenkú, vysokú devu prirovnáva k hlíste (tenká, jako hlísta).

hluchota zriedka sa vyskytuje; hluchonemých, mojím vedomím, na Bošáckej doline niet žiadnych. Znám asi 17-ročné dievča, ktoré v šarlachu asi jako trojročné ohluchlo, a len to a tak hovoriť vie, jako a čo predtým vedelo. Ináče je v práci pilné, pekne vyšíva a pokynutiam matkiným rozumie. — Príslovie hovorí: „Drží, jako hluchý dvere".

hompora, týmto menom označujú to, čo Nemci slovom Milchschorf, chrasty na tvári nemluvniat. Zrná zo zralých plodov „kňazových čepičiek“ (Euonymus Europaeus) a vňať z dobrejmysli (Origanum vulgare) na prach potlčené a so sadlom smiešané, dávajú masť, užívanú na potieranie chrastavej tváre a hlavy detskej.

horúčka (typhus), je v tomto kraji veľmi dobre známa nemoc, a objavuje sa niekedy epidemicky.

hostec; pod týmto menom tunajší ľud zahrňuje rozličné vyrazeniny na tele, chrasty, rany, skrofulosu, poľský vrkoč (Weichselzopf), mokré lišaje, slovom jakékoľvek dlhotrvajúce schrastavenie tela. Tri prípady „lupusu“ som tu pozoroval, a keď pýtal som sa, čo sa to s chorou porobilo? odpovedali mi: že je hostecná. Dve z nich umrely, jedna v 18., druhá v 25. roku veku; tretia ešte, asi 27-ročná, žije. O tej staršej umretej som počul, že jej jakési pokušenie v podobe baby povedalo, že keď bude mať dieťa, chrasty sa jej ztratia: dieťa porodila, ktoré je dosiaľ, aspoň zdanlive zdravé, ale ona nezadlho umrela, bez toho, aby sa jej „hostec“ bol ztratil. „Hostec na vlasoch“ (Weichselzopf) znám tu len jeden prípad. Ľud hovorí, že sa ten chumáč posliepaných vlasov nesmie odstrihnúť, lebo že by sa chorému hostec „vrazil do hlavy“.

húser = *úsad* (Hexenschuss), následkom presilenia alebo prestydnutia povstalá „bolesť v krížoch“. Má mnoho liekov, z ktorých je najkuriósnejší, z nenazdania šľahnutie chorého metlou po krížoch. Či to koho vyliečilo? neznám.

Kameň (urolithiasis); na kameň v mechúri museli v dávnejších časoch ľudia v tomto kraji častejšie trpievať. Teraz neznám ani jeden prípad. Ľud zná chorobu tú a spomína aj isté semienko (Lithospermum officinale), jehož odvarok vraj drobí kameň a vyháňa.

kňahňa (erysipelas, Rothlauf) objavuje sa nie veľmi zriedka na tvári; u nás nikdy nepočul som nazývať túto nemoc *ružou*, ale len kňahňou. Boľavé miesto okiadzajú kvetom pivonkovým (Paeonia officinalis). Meno „kňahňa“ je veľmi nápadné, a upomína na nejaké pôsobenie báječnej kňahyne. Meno toto báječné nachodíme i v tom veršíku:

„Naša *kňahne*
domov tiahne;
pred ňou pľúšť,
za ňou húšť!“

O význame názvu choroby tejto nemohol som sa ničoho dovedieť. Či snáď len intensívne červená barva boľavého miesta má upomínať na červené rúcho kňahyne?

kašeľ, nie je vždy nemocou, lebo zakašľať vedia i najzdravší ľudia, a príslovie hovorí, že „kto dlho kašle, dlho žije“. *Ovčí kašeľ* znamená tu toľko, čo Nemcom Keuchhusten. O človeku vypínavom hovoria: „Načo voš kašle, keď nemá pľúca?“

kolozub je šikmo, nepravidelne vyrastený zub, obyčajno očný.

kŕč je mimovoľné sťahovanie sa svalov, viac menej bolestné. Jako magický präservatív proti kŕčom v lýtkach, nosievajú nad členkami okolo nohy uviazaný motúzok alebo žinku.

krčice (scrophulosis). Máme, bohužiaľ, nápadne mnoho skrofulósnych na Bošáckej doline, a tak sa mi vidí, že zlo toto nielen neumenšuje sa, ale sa rozmáha. Znám rodinu, kde rodičia a pätoro zväčša už dospelých detí sú zdraví, jako buci, len jedno dievča bolo skrofulósne. Krčicami však zovú tu len na krku na žlazách sa objavujúcu skrofulósu a po ranách zostalé švy; kdežto skrofulósa na viečkach očí menuje sa hostcom. Skrofulósne rany na iných čiastkach tela tiež len hostcu sa pripisujú. Snáď choroba táto preto menuje sa krčicami, že najprv žlazy napuchnú a z krku vyčnievajú, jako malé krtičné kopce, potom však prežierajú sa a krk rozrývajú. Suchšie byty a lepšie, mäsité pokrmy boly by dobré prostriedky k zamedzeniu tejto nemoci.

krivým, *kuľhavým* menujú chybného na nohy, už či má nohy nerovno dlhé, alebo nejako zmrzačené. Rodinné meno Krivý nachodí sa zhusta na Slovensku.

krvotok (Blutsturz).

kúty, zovú rozkvasené kútiky úst, a hovoria: „má kúty, jako vrabec". Potierajú ich „masťou ušnou", aby sa očistily. *Kúty* znamenajú i toľko, čo nemecké Wochenbett; iste preto, že „kútnica" leží na posteli v kúte izby, plachtou s povale visiacou zakrytá. Stane sa často, že šestonedieľka priskoro s postele vstáva a po izbe kadejaké práce vykonáva, — lebo pred úvodom vykročiť z domu nesmie —, alebo také pokrmy a nápoje požíva, ktoré jej zdraviu škodia, tak že znovu onemocnie a ležať musí: to sa menuje *„druhé kúty"*, a o tých sa hovorí, že sú nebezpečnejšie než prvé, lebo že ich kútnica môže životom zaplatiť.

Lišaj (Flechte). Ľud rozoznáva *suché* a *mokré lišaje*, na tvári, na rukách a iných čiastkach tela. Suché lišaje potierajú šuminami variaceho sa mäsa, alebo vypotenou vodou na konci horiaceho polena.

lúpanie (Gicht). Proti tejto bolestnej nemoci ľud zná mnoho liekov, tu kúpanie v rozličných odvarkoch zelín, tu masti, tu zase zariekanie; pravda, že bez účinku.

Matka. *„Trpí na matku; matka sa mu pohla"*, počuť často hovoriť i o mužoch. Tak označujú isté bolesti vnútorností, jak sa nazdávam, nejakú vadu sleziny. Raz stretnul som v kopaniciach strápeného mladého muža, a pýtal som sa ho, čo mu je? On mi odpovedal: „matka sa mi pohla". Musel som sa premáhať, aby som sa mu nezasmial, a pýtal som sa ďalej: kde ho to vlastne bolí a tlačí? a on mi ukázal na ľavý bok, ta asi, kde slezina leží. Proti „zbúrenej matke" jesto dosť liekov rastlinných.

mdloba, *do mdlôb padnúť*, *omdlieť* (Ohnmacht). Obyčajne sa hovorí, že „prišlo z očú" osobe, do mdloby upadlej. „Urečenie" považuje sa za príčinu mdloby, a dľa toho potom robia „od úrokov". Chutná anekdotka rozpráva sa tu o omdlievavšej vdove pri pohrabe manželovom, ktorú keď vodou poprskali a „rozebrali", a ju, jako vedeli, tešili nad ztratou muža, riekla im vraj: „Ach, veď ja neomdlievam za tým v tej truhlici (t. j. v rakvi), ale za tým v tej zelenej čepici" (za ktorého by sa teraz rada vydala).

mor (pestis) spomína ľud, lebo dosiaľ udržala sa povesť o tejto hroznej nemoci, ktorá v prvej polovici predošlého storočia v Trenčianskej stolici posledný raz zúrila.

Morena. Stáva sa niekedy, že nemluvniatkam prse napuchnú, z ktorých im vytláčajú matky alebo baby „mlieko". O takých deťoch sa hovorí, že „ich Morena cecá". Proti „cecaniu Moreny" utľapkajú z excrementov dieťaťa „bábku" a túto do handerky zavinutú prikladajú mu na prsné bradavice. Taký „svojínec", t. j. z pacientových excrementov spravený a jemu applikovaný liek upotrebúva sa i v iných chorobách.

mozoľ (Schwiele) je zatvrdnutá koža na dlaňach, ale nie nemoc. Avšak „mozoľom" menujú i krvou podbehnutý pluzgier, od uderenia alebo zacviknutia povstalý.

mrtvá kosť je tvrdá vyrastenina pod kožou, ktorú „rozháňajú" potieraním ľudskou kosťou, na cinteri najdenou.

myš, týmto menom označujú mäsité vyrasteniny, čierne a hustým krátkym vlasom porastené. Znám mladého muža, ktorý má takú myš, asi jako päsť velikú, za pravým uchom. Radil som mu, aby si to dal lekárovi vyrezať, čoho sa on však bojí a hovorí, že keď ho to nebolí a je pritom ináče zdravý, nedá si to rezať. Minulého roku prišla ku mne s plačom jeho žena a doniesla mi asi polročné svoje dieťa, ktorému na ľavom líci tiež taká „myš" sa tvorila, žalujúc sa, že to tomu dieťaťu „roste". Hľadel som ju upokojiť, že keby to dieťaťu i zostalo na tvári, že je chlapec, nebude mu to tak veľmi vadiť, a že preto časom svojím sa ožení. Ale nedalo jej to pokoja a vybrala sa na kliniku do Viedne, kde dieťaťu „myš" vyrezali; ale sotva prišla s ním domov, umrelo.

Námesačník „na spln mesiaca v noci so zažmúrenýma očima vychádza z domu, chodí po strechách, ale nesvobodno menom naňho zavolať, lebo sa zobudí a spadne". Tak hovorí ľud.

nátcha, ani za nemoc nepovažuje sa, ba že je dobre, keď človek môže sa do vôle vykýchať a šľamy „modzgov" nosom vyčistiť. Koncom roku 1889 a počiatkom 1890 bola i v tomto okolí všeobecne rozšírená influenza, tak že asi 90% všetkého obyvateľstva viac-menej na ňu trpelo. Ľud si toho veľmi nevšímal, a nemal žiadneho strachu pred touto chorobou. I v mojom dome kýchali sme všetci asi za tri dni, tak že sme si ani nestačili za každým kýchnutím privolávať „na zdravie", ale sme len jeden na druhého pokyvovali. Pamätné je to, že mnohí na influenzu trpiaci dostali silné dávenie a kŕče, a museli za deň-dva ležať. Bolo to, jestli sa nemýlim, r. 1855, keď jako prešporský žiak dostal som tuhú zimu, potom horúčosť a náramné bolenie hlavy, tak že som celú noc nespal; tiekly mi slzy z očí, nos som nestačil čistiť, žralo ma v očiach a pod nosom. Naľakaný bežal som hneď ráno k našemu žiackemu lekárovi, ktorý ma tým potešil: abych si z toho nič nerobil, lebo že teraz v Prešporku asi 10.000 ľudí na tú istú nemoc trpí. Ani mi nedal lieku, len ma poslal domov ľahnúť si do postele. Na tretí deň bolo dobre. To bola prvá influenza, ktorú som na sebe zkúsil, a bola omnoho ostudnejšia, než lanská.

neštovica (Fingerwurm, böser Finger) je náramná bolesť prsta, ktorý sa zapáli, zapuchne a od kosti sa sbiera, tak že kôstky ranou vychádzajú a prst i po vyhojení rany skrčený a neforemný ostáva. Spozoruje-li kto „klopajúce“ trhavé bolesti v prste, jako sa vraj neštovica počína, hľadí dostať živú myš, ktorú rozpára a boľavý prst do nej vloží: tak sa vraj neštovica zahojí.

nos. Málo kto má cele rovný nos, aby nebol v ľavo, lebo v pravo koľko-toľko nahnutý. Myslím, že toto nahnutie nosa od smeru jemu patriaceho povstáva tým, ktorou rukou a jako kto zvyknul si nos utierať a pritom poťahovať. Za nosom rovno chodiť vraj môže len ten, kto má rovný nos; za krivým nosom nie je radno chodiť, „lebo ťa zavedie do Haluzického jarka“. V tomto kraji majú ľudia nosy chrbtom rovné, zriedka trošku nahnuté, a ešte zriedkavejšie „vyvrátené“ alebo „medzi očima prevalené“. Červené nosy nemajú u nás radi; fialkových nosov tu nevídať; také vzácnosti rodia sa len vo velikých mestách, a náš ľud nedopraje si taký luxus. Dobre má! I u nás vedia „za nosom vodiť“ a poznajú, či komu čo „na nos sadlo“, alebo či od mrzutosti alebo zahanbenia „spustil nos“. Čo do formy rozoznáva ľud viac druhov nosov, a hovorí, že má nos „jako sluka, jako straka, jako sova, jako šidlo, jako uharek, jako kyjanica“. Najrozkošnejšie typy nosov vidno u židov.

Odmena (Wechselbalg) zovú dieťa údajne bosorkou iným zamenené, ktoré ustavične kričí, chradne, vädne, ani nežije, ani neumiera.

oči. Choroby očí rozoznáva ľud rozličné. *Jačmeň* je puk na viečku sosbieraný. Niektoré iné choroby očí spomenieme niže. Spadne-li komu do oka smeť, alebo pri mlátení jačmeňa drapľavá, ostrá osť, vyháňajú to vložením pod viečko „račieho oka“; a keď to nepomôže, najde sa tu okulista, ktorý za skrovný honorár vylíže oko jazykom. Raz díval som sa na takú operáciu. Operujúci vylizovač posadil si pacienta pred seba na penku, prikľaknul si k nemu, rukami pochytil mu hlavu, jedným palcom pozdvihnul viečko oka, vstrčil mu pod viečko jazyk a ním sem a tam vozil pod viečkami, hľadajúc osť, a ju i našiel a vylízal. V mojom rodisku — Lubine — bol asi pred 45. rokami veľmi starý žid, Abrahám, jako ďaleko známy vylizovač očí, jehož veškeré okulistické instrumenta záležaly z jeho jazyka. Najobyčajnejšie oči sú tu sivé, len veľmi zriedka vidno svetlé, ale dosť často „jako uheľ“ čierne oči. Ľudí, zvlášte žien, ktoré majú nad nosom srastené obočie, boja sa, lebo že takými očami najskôr urečie, a už samým pohľadom škodiť môže. Bľadé obočie, ktoré neodráža sa zreteľne od kože, nemajú tu radi, lebo že „ovčie obočie“ špatí tvár Obočie tu mávajú husté, tmavé, len velice zriedka bľadé a riedke. Nápadné je, že osoby s čiernymi očami a „havrannými“ vlasami mávajú nielen husté, čierne obočie, ale i dlhé čierne brvy na viečkach, čo zvyšuje krásu oka.

opuchlina (Geschwulst). Proti opuchlým nohám pijú odvarok bôrkového koreňa (Juniperus communis), alebo opuchlinu myjú pálenkou, v ktorej gáfor je namočený.

odziabnuté alebo *odmrznuté* nohy najprv dávajú do snahu, potom olejom mastia. V krutej zime sa stáva, že ľudia, jako od obarenia vriacou vodou, dostávájú na ruky, na tvár a uši pluzgiere, ktoré neprerezávajú, „aby sa im rany neporobily", ale len olejom mastia.

osýpky, a síce veľké osýpky a drobné alebo červené osýpky, bývajú i v tomto kraji častým, nevítaným hosťom. Štepenie osýpok deje sa pravidelne. Ja by som si však prial, aby nútené štepenie osýpok prestalo. Pred dvoma rokami bol som tiež povolaný k štepeniu osýpok, tunajším lekárom kouanému. Dostavilo sa i päť ženičiek s nemluvniatkami „na materiu" už predtým zaštepeuými. Poneváč dobre znal som nielen tie ženy, ale aj ich mužov, riekol som lekárovi, že jestli nejaká zodpovednosť na mňa padať má pri tom štepení, nemôžem dovoliť štepiť len z jednoho jediného z tých 5 detí, lebo len to jediné malo cele zdravých rodičov, ostatné maly buď jednoho alebo druhého, alebo obidvoch rodičov skrofulósnych. Ktožeby chcel dať štepiť osýpky svojmu dieťaťu z takého dieťaťa, o ktorom sa je čo obávať, že nie je zdravé? Ešte i horšie choroby, než je skrofulósa, štepením môžu sa preniesť na tie detváky. Zažil som tu roky, kde v sychravej zime osýpky náramne boly rozšírené, a osýpaly sa nielen deti, ale i dospelí, či boli štepení, či nie; i orapaveli tak štepení jako neštepení; i mreli jedni jak druhí. Hovorí sa, že kto raz mal veľké osýpky, tým je zabezpečený pred inými chorobami. O rapavých sa hovorí žartom, že majú „tvár jako struhadlo", „jako kocúrmi dotrhanú", „jako by čert hrach na nich bol mlátil". Kapitálne rapavý furták, majúci zvlášte nos od rapín dostváraný, riekol, že je preto rapavý, „lebo jako malý chlapec spadol dolu tvárou pod plot na hromadu čerešňových kôstek". Rodinné meno Rapoš vyskytuje sa často na Slovensku, a dozaista bol to rapavý človek, ktorý ho prvý dostal. Národná pieseň znie:

„Mala som frajera, bol trojakej krásy:
rapavý, škuľavý, kučeravé vlasy".

Toto vedľa seba postavenie rapavosti, škuľavosti a kučeravých vlasov je veľmi zanímavé, lebo z toho poznávame, že kučeravé vlasy u ľudu našeho neplatia za pekné, ale kladú sa do jednej kategorie s rapavosťou. Tu na Bošáckej doline je málo kučeravých ľudí, mimo cigáňov, u ktorých práve kučeravé vlasy platia za krásne, jako to poznávame i z toho veršíka:

Pršalo, mrholilo,
cigánča sa narodilo.
Cigáni sa radovali,
že bol chlapec *kučeravý*.

(Dokončenie.)

Obchod, priemysel a hospodárstvo v Trenčiansku.

Napísal *Anton Bielek.*

II.

Naše slovenské stolice sú príliš zaľudnatené. Po dolinkách, rovinkách, svahoch hôr, na vŕškoch žijú naši Slováci, a to nie poriedku, ale v tisícových obciach. A toto platí najmä o Trenčianskej stolici. Na priestore 4467 km. žije tu vyše 250 tisíc národa. Vylúčte však z toho priestoru velikánske obory Beskýd, Javoriny, Magury, Javorníka, Malej Fatry a Veterných Hôľ, potom všetky ich hornaté výbežky, siahajúce až po roviny Váhu: nuž ľahko si domyslíte, že Trenčianska stolica, zvlášte na severe a západe, nie je v stave sama sa vychovať. Na celom svete je tak, že čím hornatejšie, neúrodnejšie kraje, tým viac priemyslu. Jak ho niet, stvorí ho sám štát, aby s jednej strany bolo peňažného prameňa pre daňové potreby, a s druhej strany aby položil hať sťahovaniu ľudu v krajiny druhé.

Nie je úlohou tejto rozpravy skúmať príčiny, prečo v Trenčianskej niet priemyslu. Rozumiem tu jeho také rozvitie, jako v krajinách, kde tretina alebo celá polovica obyvateľstva žije nie zo zeme, ale výlučne z remesiel. Okrem výnimiek v predošlom čísle tohto časopisu udaných obyvateľstvo Považia a Kysúc preważne žije z rolí, len nakoľko pôda nedá rodine celoročnej výživy, chytá trenčiansky Slovák sekeru, kliešte, drôt, sklársku krošňu a vyhľadáva si výživu i bočne.

Tým nechcem povedať, že v našom Považanovi niet usilovnosti. Naopak, pri tej skromnej strave, pri tých zdravotných podmienkach málo kde najdete usilovnejšieho človeka; no bez vzdelanostných podmienok, bez iniciatívy shora, bez šlabikára, škôl, ľud nevie si rady, ľud taký je a nemôže byť iným, jako detskom, nemôže sa vzchopiť k špekulatívnej práci, on môže žiť iba tak, jako žili jeho predkovia, orať a hnojiť zeme svoje tým spôsobom, jako to robili jeho otec a jeho dedo.

Keď chceme hovoriť o trenčianskom roľníctve, nesmieme pustiť so zreteľa podnebie. Je ono na Považí dvojaké: drsné a levnejšie. Drsné na Kysuciach, okolo Terchovej, Rajca, Čičman, Zliechova; levnejšie podnebie je riečišťom Váhu. I spôsob roľníčenia je dľa tohto dvojaký. Kysucký vrchár, obrábajúci svoje roličky na výšinách, po vyhnojení role zakopáva do nej zemiaky, potom seje jačmeň alebo jarinu, a na to ovos. Chudá rolička výšin za tieto tri roky tak sa vysilí, že nie je v stave ďalej rodiť. V novších časoch, ale len v novších, prichádza do úžitku ďatelina, a tak výsevný turnus predlžuje sa o jeden rok, rozumie sa, že potom hospodár musí vyvoziť viac hnoja na roľu, jak chce, aby mu dala zodpovedajúci osoh.

I spôsob obrábania pôdy je starootcovský. Železné pluhy ešte nie sú všade v úžitku v dolinách Kysúc. Za môjho detstva na Sta-

rých Bystriciach a v okolí, na Skalitom, vo Fačkove železné pluhy boly výsadou panství a černokabátnikov: ľud mrvil zem drevenými pluhami, a keď na pluhu v práci pokazila sa mu na pr. brázdu zachytujúca doska, zastavil zápraž, vzal sekeru, sadnul na medzu, kresal a klincami, cigáňom alebo kováčom dedinským zhotovenými, pripevňoval, popravoval pokazený riad.

Že nepilnuje sa ani hlavná podmienka zdarného hospodárstva, dôroba hnoja, domyslí si každý po týchto opisoch sám. Nedobre obrobená, chudá zemička nedá gazdovi toľko slamy, aby mu i pod statok zostalo. Stelivo berie sa z hôr, keď opadalo listie, alebo seká sa chvojina pod statok, a kde je toho dostač, vrchár používa mach a tak nahrádza slamu do hnojiva. Že takto manipulovaný trus nemá tej sily, mastnoty, jakú roľa potrebuje, rozumie sa samo sebou. Nieto takmer v Hornej Trenčianskej gazdu, ktorý by mal riadne prikrytý hnoj a z ktorého neodtekala by hnojovka na cestu.

Čo týka sa rožného dobytka, rozumie sa, že jako všade u roľníckej triedy, tak i v Trenčianskej je tento predmetom zvláštnej pozornosti a prameňom dôchodku. A možno povedať, že ešte pred tridsiatimi rokmi, keď židovstvo nemalo tak rozvetvených koreňov v trenčianskych horách, čo tomu ľudu nedonášala roľa, to nahradil mu dobytok. Časy tie ovšem minuly. Železnica, vyťaté hory, poorané pasienky značne zriedily quantum dobytka; ale horal napriek tomu zubami-nechtami snaží sa, aby nielen nezostal bez „chvostikov“, ale, nakoľko možno, i rozmnožil túto výdatnú pomôcku udržania sa.

Zápraž konskú zaopatruje si severo-trenčiansky roľník obyčajne z Poľskej. Nízke, uzlovité koníky poľské, výdatné do poľnej práce i furmanky, veľmi zodpovedajú potrebám tohoto kraja. Pri dostatočnom krme dajú sa deň za dňom upotrebiť či do ťahania, či do behu a sú dobrou pokladničkou pre svojho gazdu. Kravičky sú naporad malé, ľahké (po vrchovatej paši ťažká a veľká krava nestačila by), no dobré dojky, s mastným mliekom. Jakým vážnym je rožný statok na Považí, vidno z toho, že hospodár, nedbajúc na nečistotu, na výpary, na oštaru s tým spojenú, v zime delí sa so svojou chyžou s rožným statkom, t. j. s tohoto prírastom. Spraví hneď pri dverach mostničky, pribije na stenu jasle a tam chová telce, aby vraj „v teple lepšie rostly“. Zvláštny pocit opanuje človeka, keď trafí do domu, kde hospodár takýmto spôsobom „bráni sa psote“. V kúte stojí teliatko a díva sa nedvižnými očami na hosťa, zpod pece vystrčí rypáčik prasa a grúli, po hlinenej dlážke prebehujú „kušatá“ (morské prasa) a za stolom alebo pod dymníkom sedia sčupené deti a bojazlivo pozerajú, kto to prišiel.

Táto záľuba ľudu v statku stvorila po našich horách zvláštny druh úžery, na pomenovanie jehož hodí sa české slovo „lichvár“. Najdú sa všade ľudia, ktorí mimoriadnou sporivosťou alebo šťastnou náhodou prídu k pár zlatým. Jak majú vôľu sporiť ďalej, obyčajne kúpia si jalovičku alebo teľa a dajú ho „z teliec“. To znamená, že ten, ktorý odoberie dobytča, užíva ho až dotiaľ, kým z teliatka nie je krava, a až potom oddá ju majiteľovi, keď u neho otelila sa

2—3 razy. Chudobný človek necíti ťarchu takejto špekulácie; po rokoch, keď odvádza kravičku majiteľovi, má už z nej v stajni podrost, niekedy až 2—3 teliatka. Ten zas, ktorý „lichvári“ týmto spôsobom, po 5—6. rokoch má to, že bol kúpil za 10—20 zl. teľa alebo jalovičku, a dostane kravu v hodnote 50—70 zl. Nakoľko páči sa takýto obchod svetu, vidno z toho, že v každej dedine severného a južného, vôbec celého Trenčianska je plno ľudí, ktorí hospodaria nie so svojím statkom, a plno takých, ktorí majú v tomto obchode pár sto, ba i pár tisíc zlatých. Je zle, že chytili sa ho i židi a využívajú najdivokejším spôsobom dobrosrdečnosť, mäkkosť a nevedomosť obyvateľstva. V púchovskej doline znám pijavice, ktoré z handier a kožiek vyšvihli sa až na zemských pánov a mnohý z nich má medzi svetom i do 100 kráv. I s volmi robí sa podobné kupectvo. Žid kúpi, no kto sa chytí, musí mu dať každý rok mericu raži, dva dni ísť na panské, a zárobok ide do deľby. No zárobček ten je už vopred zapísaný na čertovo koleso a gazdík nevidí z neho ani čoby do štipky nabral; dvojitá krieda postará sa, aby účet sa vyrovnal.

Rozumie sa, že i hospodárske plodiny sú rovné primitívnemu spôsobu obrobenia. Jačmeň hrubokoží, zemiaky hlúbovité, ovos mlkvy. Striedavé hospodárenie a zamieňanie výsevného zrna je podnes zriedkavosťou; nevedel bych zpomedzi mojich známostí vybrať niekoho, kto — rozumiem sedliaka, kňaza, učiteľa — riadne zamieňal by svoj výsev.

Pri týchto okolnosťach je zrejmo, že potravné zásoby už k jari sa minú a takzvané „prednovie“ je zväčša polovičatý hlad: sedliak berie o zlomkrky na úver, čo mu kto dá, a tak bráni sa hladu. Pred rokami z okolia Starých Bystríc chodievali naši roľníci na strovu a jačmeň až hen k Považskému Novému Mestu, no dnes židovstvo tak zdrapilo do svojich rúk všetky pramienky kupectva, že potravné články výlučne z jeho ruky má obyvateľstvo severného Trenčianska, ba vôbec celého Považia.

Poloha pozemkov severného Trenčianska, rozumie sa, je nepriajná. Roviniek málo, iba kde-tu okolo potokov, ostatok vŕšky, výšiny, kam s návozom a pluhom dostať sa je prácno, draho a preto obrábanie rolí v tejto polohe ani sa nevypláca. Na výšinách, kam s návozom pristúpiť je ťažko, hospodári nechávajú role svoje na prieloh, to jest jeden rok ich obsejú, na druhý nechajú roľu vypočinúť si, alebo pomáhajú si košarovaním, pasúc na roľach úhorových alebo prielohových ovce, zavierajú ich do košiarov na roľach rozostavených, a keď košiar je už vyhnojený, rozostavujú ho vedľa, a tak po celej roli.

Náš človek ozaj v potu tvári musí si vyhľadať chlieb. Iďte na Riečnice a najdete dozreté čerešne 15. septembra; obzrite sa po prielohoch na výšinách a uvidíte, že i po Michale tam žnú prvými mrazmi opálené, nedozreté ovsy, alebo, čo obyčajnejšie stáva sa, trhajú riedke malé slámky a spievajú si tie zádumčivé, svetu ťažko prístupné piesne, že až tak ozýva sa horou!

Ako hospodári dobrý chýr majú obyvatelia Sborova, dedinky niže Starých Bystríc v úzkej, strmými vrchmi obklopenej dolinke ležiacej. Ale i zaslúžia, úbožiaci, uznania. Po vrchoch majú rozložené svoje rolièky. Vydobyli si ich krvavou prácou. Na medzach vidno celé stohy kamenia, čo prv odnosiť museli, aby pôdu na roľu obrátili. Vrchy sú tak strmé, že zápraž hore nemôže. Nuž čoho sa nechytí usilovný Trenčan? Vynosí návoz na vlastných bedrách, v košíku, v plachte na roľu, potom na jar chytí sa do pluha 5—6 členov rodiny, poorú si role sami, a tak boria sa, aby vyžiť mohli. Dobrému človeku až srdce sa strasie, keď vidí otroctvo, do ktorého neprajná poloha uvrhla túto našu krv. A štát oproti tejto bezpárnej usilovnosti drží sa jako ľad; inde by ju zlatom odmenili, na dolinke tejto vyrástly by priemyselné závody.

Od štrknatých vŕškov severného Trenčianska prejdeme k nivám Váhu. Železnica je lacná, za pár krajciarov sme vo Varíne. Pred nami černavá Magura, jako by bola uliata zo železa, tam na ľavo Malá Fatra a s tejto strany Váhu rovinka jako dlaň, že radosť pozrieť na ňu. Obráťme sa dolu; Žilinu necháme za sebou, pri Hričove zas otvorí sa nám kotlina druhá, oplývajúca utešenými roľami. Niže považsko-bystrického Podhradia máme zas považsko-bystrickú rovinku, a keď octneme sa v Beluši, tu radostne udivení máme pred sebou rovinu, širokú už skoro na 8 km. a rozloženú až po samý Beckov.

Okrem prírodných krás vynikajú tieto nivy ďaleko väčšou úrodnosťou, než kraje severného Trenčianska. Ovšem, i tu — jako všade — závisí vec od priaznivého počasia a spôsobu obrobenia. No pôda — važiny, na ktoré Váh kedysi robil nánesy, sama v sebe je úrodnejšia. Roľník, pri usilovnosti, premýšľavosti a stredmosti, je v stave už z rolí sa udržať, ba tamdolu, počnúc od Beluše, pri vysiatí 30—40 mier, žiť si už pohodlnejšie. Návozný turnus strieda sa od 4—6 rokov, železné pluhy, stroje na sečku, na mlátenie sú už vídanejšie, ba tu i tam i striedavý spôsob hospodárenia zavedený. Okolo Púchova, Dohnane do lepších rolí hospodári dávajú prvý rok (do návozu) ozimú raž, potom jačmeň, do jačmeňa ďatelinu, ďateliniško sa poorie a seje sa ozimé žito (pšenica), do tohto zas zemiaky a konečne ovos. Ovšem, horské role dávajú len takú úrodu, jako role Kysučana; lenže „dolniak“ o tieto nestará sa tak, ba ich i zanedbáva, pilnujúc si všemožne iba role lepšie, úrodnejšie.

Náš Považan pri racionálnom obrobení zeme mohol by z nej viac vydobyť, no i tu — jako všade — trpíme veľkým zaostatím. Roľník orie tak, jako jeho otec, dobytok chová tak, jako sa naučil za mlady, a výsledok je ten, že príjmy z majetku sa nemnožia, peniaze však tratia na cene. Z toho potom povstáva nedostatok a z nedostatku resignácia, tuposť oproti vlnobitiu času, a toto má za následok ztratenie sebapovedomého života a politickú kuratellu smelších. Prizrime sa spôsobu obrábania a obsievania zemí nášho Považana, a čo vidíme? Strašnú konservatívnosť. Náš sedliak na pr. celých desať rokov smial sa židovi, keď tento sial ďatelinu. Až na jedenásty, i to potrestaný viacnásobnou škodou, chytil sa i on kulti-

vovať ďatelinu, a znám obce, kde ešte pred 5. rokmi iba 2—3. gazdovia siali túto vzácnu krminu, ostatní tvrdili, že vraj i bez nej sa zaobídu.

Výsevný turnus nižného Považia neznám, no zaiste bude najmieň šesťročný. Berúc do ohľadu pôdu, nižný Trenčín je viac piesočnatý; také sú vôbec všetky važiny okolo koryta Váhu, a tu hospodári tešia sa mokrému letu, zvlášte máju, o ktorom hovoria, že neškodí, keď každý deň trochu poprši. Ostatne v hornatých krajoch nikde niet núdze o dažde, a tak ani na Považí, kde i Váh mhlami prispieva ku zvlažovaniu pôdy. Čas orania nastúpi hneď, jakonáhle zmizne sňah a pôda natoľko sa obsuší, že môže sa orať, teda v nižnom Trenčiansku okolo Jozefa, na Kysuciach o dva týždne neskôr. Vôbec včasné oračky sú v Trenčiansku vítané, tým viac, že hospodár, porobiac sebe, robí potom druhému a shŕňa groš do vačku. Vtedy nastúpi obyčajne saisona lepšej chovy jak pre dobytok, tak pre hospodára. Volky sa naprávajú zbožím dvoma týždňami pred prácou, aby prišly do sily, a za hospodárom, orúcim na poli, nosieva jeho polovička i mäso, škvareninu. Najviac cíťa tento obyčaj chudobnejší. To je pravda, že náš ľud má sa veľmi rád a na pokrevenstvo drží tuho. I kmotorstvo udržuje sa v úplnej patriarchálnej úctivosti. Stáva sa, že rodinka, nemajúca zápraže, zavolá šťastnejšieho pokrevného, aby jej išiel pomôcť zasiať. Jak môže, ide, a keď ide, nevezme platu (alebo veľmi málo) a robí iba za „chôvu". Avšak tá chova! Na raňajky škvarenina, a to misa, chlieb a pálené, že keď vyjdú na roľu, sú už dobre „otrovení". Aby oráč „rezko" robil, ponúka ho prenajateľ ustavične nápojom, na obed dá mäsa, halušiek so „špirkami" (oškvarkami), na olevrant vajcia, a to zalieva sa ustavične nápojom, že večer musia oráča obyčajne popod pazuchy doprevadiť domov, a u toho, ktorému „zadarmo" robil, vyzerá to potom zvlášte v komore tak, jako po vyhorení.

Po tvrdej práci prichádza Urbana, roľky sú poobracané, „tvrdé" zbožie posiato a hospodár kľaká na roľu a modlí sa Bohu, aby jeho mozoľom uštedril, požehnal. Nastáva prednovie, t. j. doba, kde roľníkovi vychádzajú zásoby, on žije za hotové a túžobne čaká, kedy zbožie započne žltnúť, tvrdnuť, až prvý cveng kosáka zazvučí v poli a za ním tá nekonečne milá a krásna pieseň:

„Nežnime ho, zelené je, zelené je;
dočkajme, až kým dozreje, kým dozreje".

No žnú ho predsa, žnú a spievajú a tešia sa, že to až tak zvučí po dolinách a človeku až srdce rastie nad tým ľudom, že ešte jakotak zachoval sa, že nezamĺknul v tej biede, v tých protivenstvách, ktoré mu neprajníci nadelili, ba, jako zdá sa, tú skyvu chleba schválne mu trhajú od úst, aby čím skôr sa vysilil, poddal.

* * *

Aby môj obrázok nakoľko možno bol úplný, musím tu pripomenúť i hospodárenie vo väčšom, to jest na statkoch a veľkostatkoch, taktiež jako hospodária židi, ktorí po dedinách sú pre-

najímateľmi regálov a hospodárstvom zaoberajú sa len preto, aby nemuseli kupovať všetko za groš, a zvlášte, aby prišli do častejšieho spojenia so sedliakmi.

Čo týka sa statkov v Trenčianskej, na prstoch možno počítať statkárov, ktorí sami obrábajú svoje pozemky. Ťažko by ich bolo načítať desať. To, čo zostalo v kresťanskom držaní, naporad arendujú židi. Pána hrať, stoličné a štátne úrady zastávať, troviť vyše dôchodku, to ešte vždy vynikajúcou vlastnosťou trenčianskych statkárov. Čo jako rozmýšľam, nemôžem v Trenčiansku pomenovať iba jednoho statkára, ktorý z role žije, sám vedie gazdovstvo, sám si dozerá, a to je Aleš Medňánsky v Mednom. Ostrolúcki, Nozdrovickí, Kubica sú opatrní hospodári, no myslia nie svojou hlavou, správcovia majetku sú iní, oni majú iba tú zásluhu, že nestrovia viac než smejú, a týmto spôsobom držia pohromade to, čo zdedili po otcoch.

Arendátormi statkov sú všetko židi. Od rokov utvorila sa na Považí zvláštna kasta krčmárov-židov, ktorá svojím spôsobom (tak opatrne rečeno), potom príčinou zaostalosti a nevedomosti obyvateľstva zbohatla a dnes má veľké kupecké známosti, rozhľad a groše.

Keď staršej generácii nedalo sa na rýchle najsť výhodné postavenie, mladý peňažný odrost chytil sa prenájmov menších-väčších statkov. A darilo sa mu. Vrodenou bystrozrakosťou židáčik hneď zbadal, že majiteľ iba tým, že nedozeral, veril cudzím a nevenoval sa svojmu povolaniu, nemohol sa udržať na majetku. On hneď začal čítať odborné knihy, povyháňal zbytočných chlebojedov, a tí, čo zostali, museli si veru silnou prácou zaslúžiť svoj kus chleba. Nadobudnul si fundus instruktus, hnojil silne, nakúpil potrebného semena. Majiteľ, nachádzajúci sa v peňažných nesnádzach, často navštevoval ho. Žid videl, že statkár má i horu, i mlyny, i právo regálu: bol ponížený, dával, vekslíky sa množily, a arendátor, keď videl, že požičaná summa je už väčšia, než aby ju statkár uvládal, stával sa smelším a jako už išlo, po dobrotky či po zlotky, siahal najprv po regáli, potom po hore a časom stenaním, hrozbami vynucoval umenšenie ročitého prenájmu. Bolo moc prípadov, že z arendátora stal sa zemský pán. Jako vedel mnohý využitkovať nesnádze zemského pána, vysvitá z toho, že na pr. arendátor Stieglitz v Ladzoch platil zemskému pánovi Motešickému ročného prenájmu 9 tisíc zlatých; keď potom Motešický ztratil majetok a kúpil ho žid, tento vypresoval milého Stieglitza na 26 tisíc zlatých ročitého prenájmu.

Veľkostatky sú nadnes všetky v rukách židovských prenajateľov. Je pravda, že mnoho ráz sám úradnícky personál bol tomu na vine, pri jeho nesvedomitom šafárení statok nič nedonášal, majiteľ, jak nechcel vyjsť na mizinu, musel ho dať do arendy. A židia sľubovali arendy veliké, až báječné. Tak v Pruskom takýto arendátor platí ročne 28 tisíc, a v Dubnici Schlesinger 40 tisíc zlatých. A predtým Pruské zjedli úradníci sami a Dubnica donášala 15 tisíc. Ovšem, špekulant hospodári ináč. Úradníkov prepustil, on je sám sebe pánom i sluhom a jeho správca odpočíva opretý v kúte v podobe

palice. Najviac jak má na pomoc chudobného chasníka z rodiny, tomu dá sto, dvesto zlatých na rok a s tým manipuluje 1000, ba i viac meríc výsevu, a so zdarom.

Priam oproti novým kasárňam v Trenčíne vidno utešený dom. Je to istého Schlesingera, arendátora krásnych a veľkých pozemkov nebohého barona Sinu v panstve trenčianskom, tak zvanom po zámku. Sem patria polia s malými výnimkami celej tej roviny, ťahajúcej sa s ľavej strany Váhu od Trenčína až po Stankovce. Predtým bolo tam zamestnano najmieň 5—6 išpánov s náležitým personálom a platmi. Dnes všetko to lepšie obrobí a dozre arendátor sám so svojím synovcom. Jako? Má na majeroch všade staršieho bíreša. Keď treba na pr. rušať zemiaky, večer pred tým dňom donesie sa na majer na koni a hovorí:

„Jano, tu máme na tejto nive zajtra rušať zemiaky. A vysadili sme ich 150 vriec, teda pod 50 meríc výsevu. Na jednu mericu, keď ľudia iba stredne pracujú, aby sa vyčistil pýr a zem poľahčila, padnú traja kopáči. Na, tu máš peniaze; iď, najmi si ľudí, ja nemám kedy tu stáť, a jako si budeš robiť, tak budeš mať. Jak ti čo zvýši, nebudem pýtať od teba, jak budeš doplácať, tvoja vec. Na to si tu, aby si vedel, čo robíš. Ale zemiaky za dva, najviac tri dni musia byť porušané."

Bíreš už vie, že sú to nie žarty, vezme peniaze a ide robiť poriadok. Arendátor zatým chodí po špekulácii, robota napreduje, je lacná a grošíkov pribýva.

Alebo spomenúť žatvu? Prizrime sa i tu arendátorskej špekulácii. Kosci postavia sa do radu, je rosno, ťažké klasy padajú do radov, jako na povel. Arendátor prizerá, raz je tu, raz tam; hodiny mu ukazujú sedem. Kosci, vidiac ho na roli, usilujú sa.

„Zastavte!" zavolá. „Premerajte roľu pozdĺž!"

Bíreš meria.

„Premerajte roľu po šírke!"

I to sa stane. Kosci sa dívajú, čo z toho vykvitne. Žid vytiahne ceruzu, znásobí šírku dĺžkou a potom povie:

„No, vidíte, za hodinu ste toľko a toľko skosili, do dvanástej musíte skosiť šesť ráz toľko, teda — odčíta šesť ráz toľký priestor — kým odzvonia, potiaľto musíte mať skosené. Ale aby ste si nemysleli, že vás chcem ukrivdiť, jestli budete robiť jako sa patrí, dostanete ešte i na posilnenie a budete mať u mňa dobré oko vždy. To viete, že to neide, jako kedysi; teraz je tvrdo o groš, a ja tu nemám kedy stáť nad vami, jako dráb..."

„Veď veru, pán veľkomožný, ani nemusia; my robíme, jako Pán Boh prikázal."

„No, statočnosť, poctivosť! Veď ja to len tak na prezrečisko" — usmieva sa arendátor, sadá na koňa, uteká na druhý majer, a úbohá Slovač mozolí, že jej pot až cícerky s čela tečie. Na večer dostane za to po 40—50 krajciarov a jak sa židkovi páči, ešte i mierku alebo dve smradu.

Je interessantné, jakými prostriedkami prichádzajú k možnosti chudobnejší z týchto vyvolených k prenajímaniu zemianskych statkov

na Považí. Jak najdeme kde-tu bielu vranu, kresťana-arendátora, ten žije svojím spôsobom, bráni si život, jako vie — určitého plánu v tom niet. Nie tak žid. Otec všemožným spôsobom hľadí stvoriť svojej rodine istý kapitál. Podarí sa, je lepšie, jak nie, i tak Pán Boh všetko nerozdal. Keď taký mladoch dospeje, prvou jeho povinnosťou je obzrieť sa po dobrej partii. A partia strihá sa dľa toho, jako je nádejný mladý zať obchodne vycibrený. Štyri-päť tisíc je nie moc, nie málo. Starý zatým ohliada sa po krčme a do nej vtiahne mladý párik. Začnú gazdovať. Krčmár sa rýchle orientuje v obci, kto jako stojí, a dľa toho sriaďuje úver. Trvá to pár rokov. Prednovie, korheľstvo veľmi pustošia v našich dedinách. Sedľač sa dlží, krčmárov úver trvá, podopiera ho rodina, spoluverci. Keď je na to čas, prídu komputy, sedliak prípadne nemá zaplatiť, nuž dá do zálohu roľu. Je to iba pod mericu prvej klassy; krčmár dostane ju za 50—60 prepitých zlatých. A tak to ide celou dedinou, kde sa len dá. Minie desať-dvanásť rokov, krčmár má v úžitku 50—60 meric rolí prvej triedy, neplatí od nich dane, drží statok, ktorý dáva cez zimu sedliakom na zimovisko, má kone, na ktorých cez zimu vyváža panské drevo, v lete po robotách vozí štrk na cesty a tak vyrába svojím spôsobom vždy a stále, až celá dedina mu je vo vačku. Vedel by som udať na Považí sto dedín, v ktorých krčmári zpoly za darmo držia chotár, sedľač je iba dľa mena majiteľom tých pozemkov a vytisnutá je na neúrodné vŕšky. Keď takto pár tisíc zlatých zgazduje žid, pomýšľa na vyššie, prenajme statok, krčmu oddá najbližšej rodine, on vtiahne do kaštieľa, hneď chytí sa do stavby pálenice a hľadí i krčmu otvoriť, lebo statok obyčajne ide s krčmou. V obrábaní rolí je zbehlý. Jak sú pozemky zapustnuté, vopchá do nich potrebný kapitál, stajne vyšpikuje dobytkom, bedlí, dozerá, premýšľa a — pravda, toto som mal spomenúť najprv — hľadí si získať náklonnosť služného, čo, jako známo, nie je ťažko, keď človek nie je skúpy a je patriotom zvlášte pri voľbách. Spôsob obrábania rolí je na menších statkoch ten istý, jako som ho udal pri veľkostatkoch, lenže, prirodzene, prevádza sa v menších rozmeroch, menšími silami.

Ináče do prenájmu daté pozemky obrábajú sa racionálne. Nieto tam výstredností a s tým spojených veľkých výloh, no vidno každý mierny pokrok a pozornosť na všetky strany. Výsev býva zamieňaný, výsevné zrno ťažké, dobytok dobre chovaný, návozu moc a dobre opatreného, umelým hnojivom, sádrou sa neskrblí, moderné pluhy hlboko prerývajú zem, slovom na všetky strany pokrok, prospechársky síce, ale predsa pokrok.

Že potom pri takomto obrábaní je výsledok prajnejší, než vidíme u gazdov-sedliakov, rozumie sa samo sebou. V jaseni vyváža sa dorobené zbožie na trh. Zvlášte jačmeň býva hľadaným článkom. Kupci z Bavorska, zo Saska skupúvajú ho a vracajú ho nám v podobe piva. V Trenčiansku na tento čas popri 100 páleniciach sú iba dva pivováre. Kedysi bolo ich do 30 (budovy ešte dnes stoja). Pšenica z okolia Beluše vyrovná sa takmer banátskej. Chýr úrodnosti majú polia kľačianske (pri Rajci), teplické (pri Žiline), beluš-

ské, teplianske, turnianske, rovnianske, prusčianske, slovom úrodné sú všetky važiny a rodia sa na nich všetky plodiny severnejšieho mierneho podnebia, ba dolný Trenčín urodí i hrozno, ktoré však pestuje sa iba pre pochúťku.

Považiu financiálne pomáha dobrá a chutná ovocina. Toto odvetvie hospodárstva zmáha sa však iba v posledných rokoch. Náš ľud chytá sa iba do toho, z čoho úžitok mu je matematicky istý. A tak dialo sa i s vysádzaním ovocných stromov. Išlo pomaly, iba v najnovšom čase považský roľník začína obracať sa okolo stromovia. Ovšem ešte vždy nedostatočne. Stromy rastú zanechané samy na seba, ovocie je potom malé, drobné a tak nie tej ceny, jako by mohlo byť. Na príklad slivy, tých (sušených) ide 98—138 do kila. Cena ich nemôže byť taká, jako slív s malými kôstkami a hrubým mäsom. Avšak snaha po rozmnožení dôchodkov je predsa tu a vypláca sa. Stredný a južný Trenčín soberie veľké peniaze za sušené ovocie. Gazda, ktorý má riadne vysadené pozemky slivami, v čas obrody má z nich takmer toľko, jako z role. Lenže i tu zastihla nehoda nášho roľníka. Jako bismarckovské clo znížilo ceny zbožia, tak okkupovanie Bosny otriaslo cenami ovocia, a obidvoje náš roľník ťažko cíti. Predtým predával cent slivák po 12—16 zlatých, dnes 100 kilo, teda skoro dva centy, musí dať za 9—12 zl. Vývoz jabĺk a hrušiek mohol by byť tiež lepší, keby Považan oberal a tak bránil svoje ovocie proti hnilobe. No v jaseni to všetko na hŕbu sa trasie, do komôr prace, poodškiera, poudiera a potom hnije.

Jednotlivé veľkostatky v novšom čase so zvláštnou pilnosťou začínajú pestovať ovocinu. Prusčianske, leďnické panstvá každoročne vysadia pár tisíc štepov a statkári Vietoris, Maršovský, Szilányi a najmä Alex Medňánsky obzvláštne pečujú o ovocinárstvo na statkoch svojich. Menovite Medňánskeho pozemky sú to, ktorým na ďaleko nieto páru. Opravdový raj, každý kúsok zeme vykorystený, že keď je obroda, nevieš kam máš hľadeť: vždy krajšie a krajšie druhy stromovia pred tebou. Ale mu i donáša. Majetoček, ktorý spolu i s lesom neobsahuje viac než 250 jutier, len z ovocia donesie majiteľovi priemerne 3—5 tisíc zlatých.

Severné kúty Považia nie sú prajné ovocinárstvu. Jak kde-tu pre domácu potrebu vidíme sady. Studené vetry a mrazy mnoho ráz znivočia ovocné stromy a tak roľník nechytá sa ich. Vlaský orech, ktorý v strednom Považí rodí veselo, na Kysuciach zmrzne, a tak ani ho nepestujú, iba jak na dorobenie barvy vidíme ho zriedkavo v zahradách.

A tak v krátkych črtách bol by som vyložil svoj predmet. Uznám, chybuje mu všeličo. Nemáme štatistiky. No myslím, že na čo chcel som upozorniť: jak zanedbaný a všetkým zlým vlivom vystavený je náš ľud, a pri prajných podmienkach jak mnoho by mohlo z neho byť, to som asnáď dosiahnul.

Rodinné šťastie.

Román.

Od **L. N. Tolstého.**

(Pokračovanie.)

Čo tiež zprvu nepáčilo sa mi, ale potom naopak stalo sa mi príjemným, bola jeho ľahostajnosť a akoby nevšímavosť oproti môjmu zovňajšku. Nikdy ani pohľadom, ani slovom nenarážal mi na to, že som pekná; naproti tomu mraštil sa i smial sa, keď pred ním nazývali ma krásnou. On ešte ľúbil nachodiť vo mne zovňajšie nedostatky a drážil ma pre ne. Módne šaty a príčesky, v ktoré Kaťa ľúbila pristrojiť ma po sviatočné dni, vyzývaly len jeho posmešky, rozhorčovavšie dobrú Kaťu a mňa zprvu konfundovavšie. Kaťa, ktorá riešila v svojom ume, že ja jemu páčim sa, nijako nemohla pochopiť, ako neľúbiť to, žeby páčiaca sa ženská ukazovala sa v najvýhodnejšom svetle. Ja zase skoro pochopila som, čoho jemu bolo treba. On chcel veriť, že vo mne niet koketstva. A keď ja pochopila som to, vo mne skutočne neostalo ani tieni koketstva šiat, príčesok, pohybov; no za to zjavilo sa, bielymi nitkami šité, koketstvo prostoty, v tom čase, keď ja ešte nemohla som byť prostá. Znala som, že ma ľúbi, ako detsko, či ako ženskú, ešte nezpytovala som sa; ja vážila som si túto lásku, a cítac, že drží ma za najlepšie dievča na svete, nemohla som si neželať, aby tento klam ostával v ňom. A ja nechtiac klamala som ho. No klamúc jeho, i sama stávala som sa lepšou. Cítila som, ako lepšie a dôstojnejšie bolo mi ukazovať pred ním lepšie stránky svojej duše, než tela. Moje vlasy, ruky, tvár, zvyky, akékoľvek ony boly, dobré alebo zlé, tak sa mi videlo, že on zrazu ocenil a znal tak, že ja ničoho, okrem želania, aby sa klamal, nemohla som pridať k svojmu zovňajšku. Dušu moju on neznal, preto že ju ľúbil, preto že v tom samom čase ona rástla a rozvíjala sa, a tu ja mohla som klamať i klamala som ho. A ako ľahko bolo mi s ním, keď jasne pochopila som to! Tie bezpríčinné nepokoje, stiesnenosť pohybov, úplne zmizly vo mne. Cítila som, že či od predku, či od boku, sediac alebo stojac, on vidí mňa, s vlasmi nahor alebo nadol, on znal mňa celú, a tak sa mi videlo, bol spokojný so mnou, akou som bola. Myslím, že keby on, proti svojej obyčaji, ako iní, zrazu povedal mi, že mám krásne líce, ja ani nebola by som rada. No za to ako veselo a svetlo bolo mi na duši, keď on po mojom nejakom slove, napnuto pohľadiac na mňa, hovoril dotklivým hlasom, ktorému usiloval sa dať žartovný tón:

— Áno, áno, vo vás *jest*. Vy ste slávna devuška, to musím vám povedať.

A veď za čo dostávala som vtedy také odmeny, naplnivšie moje srdce hrdosťou a veselosťou? Za to, že som hovorila, že milá mi je láska starého Grigorija k svojej vnučke, alebo za to, že do slz bola som dojatá prečítanou básňou alebo románom, alebo za to, že

dávala som prednosť Mozartovi pred Schulhofom. I podivne mi prichodilo, akým neobyčajným citom uhádla som vtedy všetko, čo je pekné a čo bolo by milovať; hoc vtedy ešte rozhodne neznala som, čo je dobré a čo treba milovať. Veľká časť mojich predošlých obyčají i vkusov nepáčila sa mu, i bolo treba hnutím obrve, pohľadom ukázať, že jemu nepáči sa to, čo ja chcem povedať, urobiť svoj zvláštny, smutný, temer opovržlivý pohyb, keď mne už videlo sa, že neľúbim to, čo ľúbila som prvej. Bývalo, on len chce poradiť mi niečo, a už vidí sa mi, že viem, čo on povie. Zpýta sa ma, hľadiac mi do očí, a pohľad jeho vyťahuje zo mňa tú myšlienku, ktorú on chce mať. Všetky moje vtedajšie myšlienky, všetky vtedajšie city boly nie moje, ale jeho myšlienky a city, ktoré razom staly sa mojimi, prešly v môj život a osvietily ho. Cele nepozorovano pre seba, ja na všetko začala som hľadeť inými očami, i na Kaťu, i na našich ľudí, i na Soňu, i na seba, i na svoje zaujatia. Knihy, ktoré prv čítavala som len z dlhej chvíle, staly sa razom pre mňa jednou z krajších radostí v živote; a všetko len preto, že poshovárali sme sa o knihách, čítali s ním spolu a on prinášal mi ich. Predtým zaujatie so Soňou, lekcie jej boly pre mňa ťažkou vecou, ktorú usilovala som sa vykonávať len v povedomí povinnosti; on posedel pri lekcii a pozorovať úspechy Sonine stalo sa pre mňa radosťou. Naučiť sa celý muzikálny kus predtým videlo sa mi byť nemožným, ale teraz, vediac, že on bude poslúchať a možno pochváli, ja po štyridsať ráz prehrávala som jeden passáž, tak že biedna Kaťa zapchávala si uši vatou, ale mne to všetko nebolo zdĺhavé. Tie isté staré sonaty akosi celkom ináče frasovaly sa teraz a vychodily celkom ináče a omnoho krajšie. Ešte i Kaťa, ktorú poznala a milovala som ako seba, i tá zmenila sa v mojich očiach. Teraz len pochopila som, že ona vôbec nebola povinná byť materou, priateľkou, otrokyňou, akou ona bola pre nás. Pochopila som všetko sebazapieranie a oddanosť tohoto milujúceho stvorenia, pochopila, čo všetko mám jej ďakovať; a ešte väčmi začala som ju milovať. On tiež naučil ma dívať sa na našich ľudí, sedliakov, dvorových, slúžky cele ináče, než predtým. Smiešno povedať, ale do sedemnásteho roku ja žila som medzi týmito ľuďmi cudzejšia pre nich, než pre ľudí, ktorých nikdy som nevidela; ani raz nepomyslela som si, že títo ľudia tiež milujú, túžia a želejú, ako i ja. Náš sad, naše háje, naše polia, ktoré som tak dávno znala, razom staly sa novými a krásnymi pre mňa. Nedarmo on hovoril, že v živote je len jedno nepochybné šťastie — žiť pre druhého. Mne vtedy to videlo sa čudným, nechápala som ho; ale to presvedčenie, pomimo mysle, už prechodilo mi do srdca. On otvoril mi celý život radostí v prítomnosti, nezmeniac ničoho v mojom živote, ničoho nepriložiac, okrem seba, ku každému dojmu. Všetko to od detinstva mlčky bolo vôkol mňa, ale bolo treba jemu len prísť, žeby všetko to rozhovorilo sa a napreteky ponúkalo sa do duše, naplňujúc ju šťastím.

Často v toto leto chodila som na poschodie, do svojej izby, ľahla som si na posteľ a miesto predošlej jarnej zádumčivosti, želaní a nádejí v budúcnosť, nepokoj šťastia v prítomnosti zachvacoval

ma. Nemohla som zaspať, vstávala som, posadila sa na posteľ ku Kate a hovorila jej, že som cele šťastlivá, čo, ako teraz sa rozpomínam, jej veru nebolo treba hovoriť: ona sama mohla to videť. Ale ona hovorila mi, že ani ona ničoho nepotrebuje a že je tiež veľmi šťastlivá, i bozkávala ma. Ja som jej verila, videlo sa mi tak nevyhnutným a spravedlivým, aby sme všetci boli šťastliví. No Kaťa mohla myslieť i na spanie, tváriac sa, že je nahnevaná, ona i odháňala ma so svojej postele a zaspala; ja dlho preberala som všetko to, čím som ja tak šťastlivá Niekedy vstala som a pomodlila som sa po druhý raz, svojimi slovami modliac sa, aby som ďakovala Bohu za všetko to šťastie, ktoré On dal mne.

A v izbe bolo ticho; len spiaca Kaťa dýchala pravidelne, hodiny tikaly vedľa nej, a ja obracala som sa a šeptala slová alebo prežehnávala som sa a bozkávala kríž na hrdle. Dvere boly zatvorené, okenice tiež zavreté, akási mucha čiže komár, kolíšuc sa, bzučal na jednom mieste. A mne chcelo sa nikdy nevychodiť z tejto izby, nechcela som, aby prišlo ráno, nechcelo by sa, aby rozletela sa táto moja duševná atmosfära, okružujúca ma. Tak sa mi videlo, že moje sny, myšlienky a modlitby sú živé bytnosti, tu v mraku žijúce so mnou, lietajúce okolo mojej postele, stojace nado mnou. A každá myšlienka bola jeho myšlienkou, a každý cit jeho citom. Vtedy ešte nevedela som, že je to láska, myslela som si, že to tak vždy môže byť, že tak darmo dá sa tento cit.

III.

Jeden deň v čas žatvy, my s Kaťou i Soňou po obede šly sme do zahrady na našu milú lavičku v tieni líp nad výmoľom, za ktorým otváral sa vid lesa i poľa. Sergej Michajlič už asi tri dni nebol u nás, a v tento deň očakávaly sme ho, tým viac, že náš príkaščík hovoril, že sľúbil prísť na pole. O druhej hodine videly sme, ako na vrchovom koni prišiel na žitné pole. Kaťa kázala priniesť broskýň a višieň, ktoré on veľmi ľúbil, s úsmevom pozrúc na mňa, ľahla si na lavičku a zadriemala. Ja odtrhla som krivú, ploskú vetvičku lipy so štiavnatým listím a štiavnatou kôrou, od ktorej ruka ostala mi mokrá, a, obháňajúc Kaťu, čítala som ďalej, neprestajne odtrhujúc sa a hľadiac na poľnú cestu, po ktorej on mal prísť. Soňa u koreňa starej lipy stavala besiedku pre bábky. Deň bol horúci, bez vetra, sparný, oblaky srastaly sa a černely, ešte od rána priberalo sa k búrke. Bola som znepokojená, ako vždy pred búrkou. No popoludní oblaky začaly rozberať sa po krajoch, slnce vyplávalo na čisté nebo, len na jednom kraji pohrmievalo, a po ťažkom oblaku, ktorý stál nad horizontom a slieval sa s prachom na poli, kedy-nekedy do zeme prerezaly sa bľadé cikcaky blesku. Jasná vec bola, že nadnes rozíde sa, aspoň u nás. Po ceste za sadom, ktorú miestami bolo vidno, nepretrhujúc sa, tu zvoľna tiahly sa vysoké škripiace vozy so zbožím, tu bystro, oproti nim, hrkotaly prázdne telegy, triasly sa nohy a rozvievaly sa košele. Hustý prach

neniesol sa ďalej ani nespúšťal sa, ale stál za plotom medzi priezračným listím sadových stromov. Niečo ďalej, na humne, bolo počuť tieže hlasy, tenže škripot kolies a tieže žlté snopy, zvoľna podvihujúce sa mimo ohrady, tam lietaly po vozduchu, a na mojich očiach rástly oválne domy, vystupovaly ich ostré strechy a figúry mužíkov hemžily sa na nich. Napredku na prašnom poli tiež pohybovaly sa telegy, tiež bolo vidno žlté snopy a tiež zvuky telieg, hlasov a piesní donášaly sa z diaľky. S jednej strany vždy otvorenejším a otvorenejším stávalo sa strnisko, s pásmi palinou zarastlej medze. Ďalej v pravo, nadol po nepekne spletenom, skosenom poli bolo vídať jasné odevy viažucich žien, nahýňajúcich sa, rozháňajúcich rukami, a spletené pole očíšťalo sa, krásne snopy husto rozostavovaly sa po ňom. Ako by razom na mojich očiach z leta spravila sa jaseň. Prach a znoj boly všade, vyjmúc nášho milého miestečka v sade. So všetkých strán v tomto prachu a znoji na horúcom slnci hovoril, šumel a pohyboval sa pracovitý ľud.

A Kaťa tak sladko pochrapkávala pod bielou batistovou šatôčkou na našej chladnej lavičke, višne tak štiavnato-lesklo černely sa na tanieri, šaty naše boly tak svieže a čisté, voda v krčahu tak dúhovo-svetlo ihrala na slnci, a mne tak bolo dobre. Čože robiť? myslela som si, čímže som ja vinná, že som šťastlivá? No ako podeliť sa šťastím? ako a komu oddať všetku seba a všetko svoje šťastie?...

Slnce už zašlo za vrchovce brezovej alleje, prach ukladal sa v poli, diaľku bolo vídať zjavnejšie a jasnejšie v osvetlení od boku, oblaky cele sa rozišly, na humne zpoza stromov ukazovaly sa tri nové strechy stohov, a mužíci sišli s nich; telegy, s hlasitými krikami, prebehly vidno posledný raz; ženy s hrabľami na pleciach a s provrieslami na pásoch s hlasitou piesňou prešly domov, a Sergej Michajlič len neprichodil, napriek tomu, že som dávno videla, ako sišiel pod horu. Razom po alleji, s tej strany, s ktorej vôbec som ho nečakala, ukázala sa jeho postava (obišiel výmoľ). S veselou, svieťacou tvárou i snímuc klobúk, skorými krokmi šiel ku mne. Keď videl, že Kaťa spí, zahryznul si pery, zavrel oči a pošiel na palcoch; ja hneď zbadala som, že je v tom zvláštnom nastrojení bezpríčinnej veselosti, ktoré úžasne ľúbila som v ňom a ktoré my nazývali sme divým vytržením. Bol ako žiak, ktorý vytrhnul sa od učenia; celá bytnosť jeho, od tváre do nôh, dýchala spokojnosťou, šťastím a detskou prudkosťou.

— No, zdravstvujte, mladá fialka, ako sa máte? dobre? hovoril šepotom, podchodiac ku mne a tisnúc mi ruku... — A ja výtečne, odvetil on na moju otázku, — ja mám teraz trinásť rokov, chce sa mi na koníky ihrať a po stromoch laziť.

— V divom vytržení? hovorila som ja, hľadiac na jeho smejúce sa oči a cítac, že to *divé vytrženie* prešlo i na mňa.

— Áno, odvetil on, mihajúc jedným okom a zdržujúc úsmev. — Len prečože Katarinu Karlovnu po nose biť?

Ja ani nezbadala som, hľadiac na neho a oháňajúc ďalej vetvi-

čkou, ako sbila som šatku s Kati a hladila ju po tvári listím. Zasmiala som sa.

— A ona povie, že nespala, prehovorila som pološeptom, akoby preto, aby som nevzbudila Kaťu; no naskrze nie preto; mne vlastne milo bolo šepotom hovoriť s ním.

On zaševelil perami, drážiac ma, ako by som bola hovorila už tak ticho, že nič nebolo počuť. Vidiac tanier s višňami, ako by ukradky schytil ho, pošiel k Sone pod lipu a sadnul si na jej báby. Soňa nahnevala sa zprvu, ale on skoro smieril sa s ňou, ustrojil hru, v ktorej on s ňou napreteky mal jesť višne.

— Chcete, ja kážem ešte priniesť, hovorila som ja, — alebo poďme sami.

On vzal tanier, posadil naň báby, a my traja pošli sme k ovocnej zahrade. Soňa, smejúc sa, bežala za nami, trhala ho za palto, aby jej dal báby. On dal ich a vážne obrátil sa ku mne.

— No, ako by ste vy neboli fialka, hovoril mi vždy ešte ticho, hoc už nepotrebovali sme sa báť, že zobudíme niekoho: — kadenáhle sblížil som sa vám po všetkom tom prachu, horúčosti, trude, už zavoňalo fialkou. A nie dušistou fialkou, ale, znáte, tou prvou, temnenkou, ktorá vonia sniažkom roztopeným a trávou jarnou.

— No, a čo, dobre všetko ide v hospodárstve? zpýtala som sa ho, aby skryla radostný nepokoj, ktorý spôsobily vo mne jeho slová.

— Výtečne! tento národ je všade výtečný. Čím viac ho znáš, tým viac ho miluješ.

— Áno, hovorila som ja, — teraz pred vami dívala som sa zo sadu na roboty, a zrazu tak som sa zahanbila, že oni trudia sa, a mne je tak dobre, že...

— Nekoketujte tým, moja drahá, pretrhnul on mňa, razom vážne, no láskave pozrúc mi do očí: — to vec svätá. Pán Boh vás chráň pýšiť sa tým.

— Veď ja to len *vám* hovorím.

— No áno, ja znám. Ale čo višne?

Ovocná zahrada bola zapretá a zahradníka nebolo ani jednoho (on ich všetkých poslal do roboty). Soňa bežala po kľúče, ale on, nedočkajúc ju, vyliezol na uhol, podvihnul sieťku a skočil na druhú stranu.

— Chcete? počula som odtiaľ jeho hlas, — dajte tanier.

— Nie, ja i sama chcem trhať, ja pôjdem po kľúč, hovorila som ja, — Soňa nenajde...

No v tom už chcelo sa mi pozreť, čo on tam robí, ako sa díva, ako pohybuje, mysliac si, že ho nikto nevidí. Vlastne teraz ja ani na minútu nechcela som ho ztratiť s očí. Na prstoch po burine obehla som zahradu s druhej strany, kde bolo nižšie a stanúc na prázdnu kadiečku, tak že stena bola mi niže hrudi, prehnula som sa do zahrady. Prebehla som očami vnútornosť ovocnej zahrady s jej starými zohnutými stromami a zúbkovatým širokým listím, zpoza ktorého ťažko a priamo visely čierne štiavnaté jahody, a vopchajúc hlavu pod sieťku, zpod krivého suka starej višne za-

zrela som Sergeja Michajliča. On iste myslel si, že som ja odišla, že ho nikto nevidí Sňav klobúk a zavrev oči, sedel na rozvaline starej višne, starostlive šúľal v gulôčku kúsok višňovej smoly. Zrazu pokrčil pleciami, otvoril oči a, prehovoriac čosi, usmial sa. Tak neponášalo sa na neho to slovo a ten úsmev, že začala som sa hanbiť, že číham za ním. Mne sa videlo, že to slovo bolo: Maša! Nemôže byť: myslela som si. „Milá Maša!“ opakoval on už tichšie a ešte nežnejšie. No ja už zjavne počula som tieto dve slová. Srdce začalo mi biť tak silne, a taká rozčuľujúca, akoby zakázaná radosť razom zachvátila ma, že chytila som sa rukami steny, aby som nespadla a neprezradila sa. On počul moje hnutie, zdesene obzrel sa a, razom sklopiac oči, zapálil sa, začervenal ako detsko. Chcel mi povedať niečo, ale nemohol, a ešte, ešte blčala mu tvár. Predsa usmial sa, hľadiac na mňa. Ja zasmiala som sa tiež. Celá tvár jeho zasvietila radosťou. To už nebol starý strýko, laskajúci a poučujúci ma, to bol rovný mne človek, ktorý ľúbil i bál sa ma a ktorého ja bála som sa i ľúbila. Nehovorili sme nič a len hľadeli jeden na druhého. No razom on nachmúril sa, úsmev i blesk v očiach jeho zmizly, a chladno, opäť otcovsky obrátil sa ku mne, ako by sme boli urobili niečo zlého a ako by sa on bol spamätal a mne radil spamätať sa.

— Ale síďte, udrete sa, hovoril on. — A popravte si vlasy, pozrite, ako vyzeráte.

„Prečo sa pretvára? Prečo chce, aby mi bolo ľúto?“ mrzute pomyslela som si. A v tom okamžení mne prišla neodolateľná chuť ešte raz skonfundovať ho a zkúsiť na ňom moju silu.

— Nie, ja chcem sama trhať, hovorila som, a chytiac sa rukami za najbližší suk, nohami vskočila som na stenu. On nestihnul podopreť ma, keď ja už soskočila som do zahrady na zem.

— Aké vy hlúposti robíte! ozval sa, znova červenajúc sa a mrzutosťou chcejúc zakryť svoje zarazenie: — veď mohli ste sa udreť. A ako vyjdete odtiaľto?

Bol zarazený ešte väčmi, než prvej, no teraz to zarazenie mňa už netešilo, ale desilo. Ono prešlo i na mňa, zapálila som sa a, vyhýbajúc jemu a neznajúc čo hovoriť, začala som trhať jahody, ktoré klásť nebolo mi kam. Robila som si výčitky, robila som pokánie a tak sa mi videlo, že ja na veky zahubila som seba v jeho očiach týmto postupkom. Oba sme mlčali, i obidvom bolo ťažko. Soňa, ktorá pribehla s kľúčom, vyviedla nás z toho ťažkého položenia. Dlho po tom nehovorili sme nič jeden s druhým, a oba obracali sme sa k Sone. Keď vrátili sme sa ku Kate, ktorá uisťovala nás, že nespala, a všetko počula, ja uspokojila som sa a on znova usiloval sa vpadnúť v svoj ochranný otcovský tón, no tón už ten nedaril sa mu a mňa nezaviedol. Živo rozpamätala som sa teraz na rozhovor, ktorý pred niekoľkými dňami bol medzi nami.

Kaťa hovorila o tom, ako ľahšie je mužskému ľúbiť a vyjavovať ľúbosť, než ženskej.

— Mužský môže povedať, že ľúbi, ale ženská nie, hovorila ona.

— A mne tak sa vidí, že ani mužský nesmie a nemôže povedať, že on ľúbi, hovoril on.

— Prečo? zpýtala som sa ja.

— Preto, že vždy to bude lož. Čo za objavenie, že človek ľúbi? Ako by, kadenáhle on to povie, niečo buchlo, bác — ľúbi. Ako by, kadenáhle on povie to slovo, muselo sa stať niečo neobyčajného, znamenie nejaké, zo všetkých diel zrazu vypália. Tak sa mi vidí, pokračoval, — že ľudia, ktorí slávnostne prednášajú tieto slová: „Ja vás ľúbim“, alebo seba klamú, alebo, čo ešte horšie, klamú iných.

— Tak akože zvie ženská, že ju ľúbia, keď jej to nepovedia? zpýtala sa Kaťa.

— To ja neznám, odvetil on, — každý človek má svoje slová. Ak jest cit, tak on vyrazí sa. Keď ja čítam romány, mne vždy predstavuje sa, akú musí mať vážnu tvár poručík Streľský, alebo Alfred, keď on povie: „Ja ťa ľúbim, Eleonora!“ a myslí si, že razom stane sa neobyčajná vec; a nič nevychodí ani u nej, ani u neho; tie samé oči i nos, i všetko to samé.

Ja vtedy už v tomto žarte cítila som niečo seriósneho, týkajúceho sa mňa. No Kaťa nedovolila znevažovať románových hrdinov.

— Večne paradoxy, hovorila ona. — No povedzte po pravde, či vy sami nikdy nehovorili ste ženskej, že ju ľúbite?

— Nikdy nehovoril, ani na koleno na jedno nepadnul som, odpovedal on smejúc sa, — ani nebudem.

„Áno, on nepotrebuje hovoriť mne, že ma ľúbi, myslela som si teraz, živo rozpomínajúc sa na tento rozhovor. On ľúbi ma, ja to znám. A všetko usilovanie jeho ukázať sa ľahostajným nevyvráti moju vieru.“

Celý tento večer málo hovoril so mnou, no v každom slove jeho ku Kate, k Sone, v každom pohybe i pohľade jeho ja videla som ľúbosť, a nepochybovala som o nej. Mňa len hnevalo a smútilo, prečo on drží za potrebné tajiť a tváriť sa chladným, keď je všetko už tak jasné a keď tak ľahko a prosto bolo by možno byť tak nemožno šťastlivým. No mňa ako priestupok mučilo, že skočila som k nemu do ovocnej zahrady. Vždy sa mi videlo, že on prestane vážiť si ma za to a hnevá sa na mňa.

Po čaji šla som k fortepiánu, a on pošiel za mnou.

— Zahrajte niečo, dávno som vás nepočul, hovoril, dohoniac ma v hosťovskej.

— Ja i chcela som... Sergej Michajlič! hovorila som ja, zrazu hľadiac mu priamo do očí. — Vy nehneváte sa na mňa?

— Za čo? zpýtal sa.

— Že neposlúchla som vás po obede, hovorila som, červenajúc sa.

On poňal ma, pokrútil hlavou a usmiechnul sa. Pohľad jeho hovoril, že bolo by treba vyvadiť sa, no že on neciti v sebe sily na to.

— Nič sa nestalo, sme opäť priatelia, hovorila som, sadajúc za fortepiáno.

— Ešte by! hovoril on.

Vo veľkej vysokej sále boly len dve sviece na fortepiáne, ostatné priestranstvo bolo polotemné. V otvorené okná hľadela svetlá letná noc. Všetko bolo ticho, len Katine kroky, chvíľami, škripkaly v temnej hosťovskej a jeho kôň, priviazaný pod oknom, fŕkal a bil kopytom o zem. On sedel za mnou, tak že ja som ho nevidela; no všade v polotme tej izby, v zvukoch, vo mne samej ja cítila som jeho prítomnosť. Každý pohľad, každý pohyb jeho, ktoré ja nevidela som, ozývaly sa v mojom srdci. Hrala som sonatu-fantásiu Mozarta, ktorú mi on priniesol a ktorú naučila som sa pri ňom a pre neho. Vôbec nemyslela som o tom, že hrám, no, zdá sa, hrala som dobre, a tak sa mi videlo, že jemu páči sa. Ja cítila som to nasladenie, ktoré on zažíval, a, nehľadiac na neho, cítila som pohľad, ktorý od chrbta bol opretý na mňa. Cele nechtiac, nepovedome ďalej ševeliac palcami, obzrela som sa na neho. Hlava jeho oddeľovala sa na svetlejšom úzadí noci. Sedel, opretý hlavou na ruky, a napnute hľadel na mňa svietacími očami. Ja usmiala som sa, vidiac ten pohľad, a prestala som hrať. On usmial sa tiež a s výčitkou pokrútil hlavou na nóty, aby som pokračovala. Keď som skončila, mesiac bol svetlejší, podňal sa vysoko a do izby, okrem slabého svetla sviec, vchodilo z okien druhé striebristé svetlo, padajúce na dlážku. Kaťa hovorila, že čo je to, že zastala som na najlepšom mieste, a že som zle hrala, ale on hovoril, že, naopak, ja nikdy tak dobre som nehrala, ako teraz, i začal chodiť po izbách, cez sálu do temnej hosťovskej a opäť do sály, každý raz obzerajúc sa na mňa a usmievajúc sa. I ja som sa usmievala, mne až smiať sa chcelo, bez všetkej príčiny, tak bola som rada čomusi, práve teraz prihodivšiemu sa. Kadenáhle on zašiel za dvere, ja objímala som Kaťu, s ktorou stály sme u fortepiána, i začínala som bozkávať ju v milé moje miestečko, v tučné hrdlo pod podbradok; kadenáhle on vracal sa, ja robila som akoby vážnu tvár a nasilu zdržovala som sa smiechu.

— Čo sa s ňou stalo teraz? hovorila mu Kaťa.

Ale on neodpovedal a len usmieval sa na mňa. On znal, čo sa so mnou stalo.

— Podívajte sa, čo je za noc! hovoril z hosťovskej, zastanúc pred balkónnymi dvermi, otvorenými do sadu.

My šly sme k nemu, a ozaj, to bola taká noc, akej už ja nikdy nevidela som potom. Plný mesiac stál nad domom za nami, tak že ho nebolo vidno, a polovica tieni strechy, stĺpov a plátna terrasy kosom en raccourci ležala na piesočnom chodníku i pažitnom kruhu. Ostatné všetko bolo svetlé a obliate striebrom rosy i mesačného svetla. Široká kvetná cestička, po ktorej s jednoho kraja koso ukladaly sa tiene georgín a týček, celá svetlá i chladná, blyštiaca sa nerovným štrkom, uchodila v mhle a v diaľke. Zpoza stromov bolo vídať svetlú strechu oranžerie a zpod výmoľa dvíhala sa rastúca mhla. Už trochu oholené kry tureckej bazy všetky do prútov boly svetlé. Všetky, zvlažené rosou kvety možno bolo rozoznať jeden od druhého. V allejach tieň a svetlo slievaly sa tak, že alleje zdaly

sa nie stromami a chodníkami, lež priezračnými, kolísajúcimi a trasúcimi sa domami. Na pravo v tieni domu všetko bolo čierne, bezrozdielne a strašné. No za to ešte svetlejšie vychodil z tohoto mraku podivno-rozložitý vrchol topoľa, ktorý akosi zvláštne ukazoval sa tu neďaleko od domu, navrchu v jasnom svetle, a neuletel kamsi, ta ďaleko, v uchodiace siné nebo.

— Poďme chodiť, hovorila som ja.

Kaťa súhlasila, no hovorila, aby som si obula kaloše.

— Netreba, Kaťa, hovorila som ja, — Sergej Michajlič dá mi ruku.

Ako by mi to mohlo zachrániť nohy od premoknutia. No vtedy to nám všetkým trom bolo v poriadku a ani najmenej nečudno. On nikdy nepodával mi ruku, no teraz ja sama vzala som ju a on nevidel v tom nič divného. Všetci traja sišli sme s terrasy. Celý ten svet, to nebo, ten sad, ten vzduch boly nie tie, ktoré som ja znala.

Keď pozrela som napred po alleji, po ktorej sme šli, vždy sa mi tak videlo, že ta ďalej nedalo sa ísť, že tam končil sa svet možného, že všetko to navždy musí byť zachované v svojej kráse. No my postupovali sme napred a čarovná stena krásy roztvárala sa, vpúšťala nás, a tam tiež, tak sa videlo, bol náš známy sad, stromy, chodníky, suché listie. A my ozaj chodili sme po cestičkách, stúpali na kruhy svetla i tieni, a ozaj suchý list šušťal pod nohou a svieža vetvička dorážala mi na tvár. A to ozaj bol on, ktorý, rovno a ticho stúpajúc podľa mňa, pozorne niesol mi ruku, a to ozaj bola Kaťa, ktorá, škripkajúc, šla radom s nami. A iste bol to mesiac na nebi, ktorý svietil na nás cez nepodvižné vetve...

No s každým krokom za nami i pred nami znova zamykala sa čarovná stena a ja prestávala som veriť, že možno ešte ísť ďalej, prestávala som veriť vo všetko, čo bolo.

— Ach! žaba! zvolala Kaťa.

„Kto a načo to hovorí?“ myslela som si ja. No potom spamätala som sa, že to Kaťa, že ona bojí sa žiab a ja pozrela som pod nohy. Malinká žabka skočila a zamrela predo mnou a od nej bolo vidno malinkú tieň na svetlej hline chodníka.

— A vy nebojíte sa? hovoril on.

Obzrela som sa na neho. Jedna lipa v alleji chybovala na tom mieste, kade sme šli, jasne videla som jeho tvár. Bola tak krásna a šťastná...

On povedal: „vy nebojíte sa?“ a ja počula som, že hovoril: ľúbim ťa, milá devuška! Ľúbim, ľúbim! dotvrdzoval jeho pohľad, jeho ruka; a svetlo i tieň, i vzduch, i všetko tvrdilo to samé.

Obišli sme celý sad. Kaťa chodila radom s nami, svojimi malinkými krokami, a ťažko dýchala od ustalosti. Hovorila, že čas je vrátiť sa, a mne ľúto, ľúto bolo jej, biednej. „Prečo ona necíti to samé, čo my? myslela som si. Prečo nie všetci sme mladí, nie všetci šťastliví, ako táto noc a ako my s ním?“

Vrátili sme sa do domu, ale on ešte dlho neodišiel, napriek tomu, že kohúti už spievali, že v dome všetko spalo a kôň jeho

vždy častejšie a častejšie bil kopytom o zem a fŕkal pod oknom. Kaťa nenapomínala nám, že je pozde, a my, shovárajúc sa o samých daromných veciach, presedeli sme, sami neznajúc o tom, do tretej hodiny rannej. Už po tretí raz spievali kohúti, zore začaly sa zapaľovať, keď on odišiel. Odobral sa, ako obyčajne, nič nepovedal zvláštneho; no ja vedela som, že od tohoto dňa on je môj a ja už ho neztratím. Akonáhle priznala som sa sebe, že ho ľúbim, ja všetko rozpovedala som i Kate. Ona bola rada a dotknutá tým, že som jej rozpovedala, no chúďa mohla zasnúť v tú noc, a ja dlho, ešte dlho chodila som po terrase, sišla do sadu a, pripomínajúc si každé slovo, každý pohyb, prešla som po tých allejach, po ktorých prešli sme s ním. Ja nespala som celú tú noc, a prvý raz v živote videla som východ slnca a včasné ráno. A ani takej noci, ani takého rána ja už nikdy nevidela som potom. Len prečo mi on nepovie prosto, že ma ľúbi? myslela som si. Prečo vymýšľa akési ťažkosti, nazýva seba starcom, keď je všetko tak prosté a krásne. Prečo tratí zlatý čas, ktorý, možno, už nikdy nevráti sa? Nech povie ľúbim, slovami povie ľúbim, nech rukou vezme moju ruku, prihne k nej hlavu a povie: ľúbim. Nech sa začervená a sklopí oči predo mnou, a ja vtedy poviem mu všetko. Ani nepoviem, ale objímem, pritlačím sa k nemu a zaplačem. Ale čo, jestli sa mýlim, a jestli on mňa neľúbi? razom prišlo mi na um.

Ja zdesila som sa svojho citu, Pán Boh vie, kam mohol ma priviesť, ja spomnela som si i jeho i moje zarazenie v ovocnej zahrade, keď soskočila som k nemu, a bolo mi ťažko, ťažko na srdci. Slzy lialy sa z očí, ja začala som sa modliť. A prišla mi podivná uspokojivšia ma myšlienka i nádeja. Ustanovila som si postiť sa od dnešného dňa, ospovedať sa v deň môjho narodenia, a v ten samý deň stať sa jeho nevestou.

Ako? prečo? ako mohlo sa to stať? ja nevedela som nič, no od toho okamženia som verila a vedela, že to tak bude. Už celkom svitlo a ľud začal sa hýbať, keď vrátila som sa do svojej izby.

IV.

Bol pôst Nanebovzatia, a preto nikoho v dome nezadivil môj zámer — postiť sa v tento čas.

Celý ten týždeň on ani raz neprišiel k nám, a ja nielen nedivila, nedesila sa a nehnevala som sa na neho, lež naopak bola som rada, že nechodí, a čakala som ho len na deň môjho narodenia. Celý ten týždeň každý deň vstávala som včas, a kým priahali mi kone, prechádzajúc sa po sade, preberala som si v hlave hriechy predošlého dňa a rozmýšľala som, čo bolo mi robiť ináče, aby som mohla byť spokojná so svojím dňom a nezhrešila ani raz. Vtedy videlo sa mi tak ľahko byť cele bezhriešnou. Tak sa videlo, bolo treba len trochu postarať sa. Prišly kone, ja s Kaťou alebo so slúžkou sadla som si do vozíka a šly sme na tri versty do chrámu. Vchodiac do chrámu, každý raz pamätala som, že modlia sa za

všetkých „s bázňou Božou vchádzajúcich“, i usilovala som sa najmä s týmto citom vykročiť na dva stupne predsiene, zarastené trávou. V chráme bývalo v ten čas asi desať postivších sa sedliačok a dvorových; so starostlivou pokorou usilovala som sa odvetiť na ich poklony, a sama, čo mne videlo sa veľkým skutkom, chodila som k sviecnej skryni brať sviece u starého starostu-vojaka i postavila som ich. Cez svätú bránu bolo vidno oltárne rúcho, vyšité mamou, nad ikonostásom stály dva anjeli s hviezdami, ktorí zdali sa mi takými veľkými, keď bola som malinká, i holúbok so žltou žiarou, vtedy ma zaujímavší. Zpoza chóru bolo vidno kúpeľ, v ktorom toľko ráz krstila som deti našich dvorových, a v ktorom i mňa krstili. Starý sviaščennik vychodil v ríze, spravenej z prikrývadla rakve mojeho otca, a slúžil tým samým hlasom, ktorým od tých samých čias, ako sa pamätám, slúževala sa cirkevná služba v našom dome, i krstiny Sonine, i panichidy otca, i pohrab matky. A ten istý trasľavý hlas diačka rozliehal sa na chóre, a tá istá starenka, ktorú pamätám vždy v chráme pri každej službe, zohnutá stála u steny, plačúcimi očami hľadela na ikonu v chóre, pritláčala složené prsty k vybľadnutej šatke a bezzubými ústami šeptala čosi. A na všetko toto bola som nie zvedavá, ono nie z rozpomienok bolo mi blízkym, všetko to bolo teraz veľké a sväté v mojich očiach a videlo sa mi plným hlbokého značenia. Poslúchala som každé slovo čítanej modlitby, citom hľadela som odvetiť naň, a jestli som nepochopila, v myšlienkach prosila som Boha, aby ma osvietil, alebo vymýšľala namiesto nedopočutej svoju modlitbu Keď čítaly sa modlitby pokánia, spomínala som svoju minulosť, a tá detská, nevinná minulosť videla sa mi tak čiernou v porovnaní so svetlým stavom mojej duše, že som plakala a ľakala sa nad sebou; no spolu s tým cítila som, že všetko to odpustí sa a že keby ešte i viac hriechov bolo na mne, ešte a ešte sladšie by bolo pre mňa pokánie. Keď sviaščennik na konci služby hovoril: „požehnanie Hospodinovo na vás“, zdalo sa mi, že už mám fysický pocit požehnania. Ako by nejaké svetlo a teplota zrazu vchodily mi do srdca. Služba skončila sa, baťuška vychodil ku mne a zpytoval sa, či netreba a kedy prísť k nám slúžiť nočnú modlitbu; no ja dojatá ďakovala som mu za to, čo on chcel, ako som si myslela, pre mňa urobiť, a hovorila som, že ja sama prídem alebo priveziem sa.

— Sami chcete sa ustávať? hovoril on.

A ja neznala som čo odpovedať, aby som nezhrešila proti hrdosti.

Po modlitbe vždy pustila som kone domov, ak bola som bez Kati, vracajúc sa sama peškom, nízko s pokorou klaňajúc sa každému, koho som stretla, a hľadiac najsť príležitosť pomôcť, poradiť, obetovať sa pre niekoho, pomáhať podňať voz, pokolísať detsko, vystúpiť sa z cesty a zablatiť sa. Raz večerom počula som, že príkaščík, ktorý prišiel so zprávou ku Kate, povedal, že mužík Semen prišiel prosiť si dosku na rakev dcéry i peňazí rubeľ na zádušnú omšu a že on dal mu. — Vari je taký biedny? zpýtala som sa. „Veľmi biedny, sudaryňa[1]), nemajú ani na soľ,“ odvetil príkaščík.

[1]) Skráteno z *gosudaryňa*: pani, panička.

Čosi bodlo ma v srdci a zároveň ako by som sa bola zaradovala, počujúc to. Oklamúc Kaťu, že pôjdem na prechádzku, vybehla som hore, vzala všetky svoje peniaze (bolo ich veľmi málo, ale všetko, čo som mala) a, prežehnajúc sa, šla som sama cez terrasu i sad do dediny, k izbe Semena. Bola na kraji dediny, a ja, nikým nevidená, prišla som k oknu, položila na okno peniaze a zaklepala naň. Ktosi vyšiel z izby, vrznul dvermi a zavolal na mňa, ja trasúc sa a mrznúc od strachu, ako priestupnica, pribehla som domov. Kaťa zpýtala sa ma, kde som bola? čo je so mnou? ale ja ani nepochopila som, čo mi hovorila, a neodvetila som jej. Razom všetko videlo sa mi malicherným. Zaprela som sa v svojej izbe a dlho chodila som hore-dolu, nespôsobná nič robiť, ani myslieť, nespôsobná vydať počet zo svojho citu Myslela som o radosti celej rodiny, o slovách, ktorými oni nazvú toho, kto položil peniaze, a mne ťažko bolo, že nie sama som ich oddala. Myslela som i o tom, čo by povedal Sergej Michajlič, keby sa dozvedel o tomto postupku, i radovala som sa tomu, že nikto nikdy nezvie o ňom. A taká radosť bola vo mne i takými zlými videli sa mi všetci, i ja sama, i tak krotko dívala som sa na seba i na všetkých, že myšlienka o smrti, ako sen o šťastí, prichodila mi. Usmievala som sa, i modlila sa, i plakala, i každého na svete i seba tak náruživo-vrele ľúbila som v tú minútu. Medzi službami čítala som Evanjelie, a vždy srozumiteľnejšou a srozumiteľnejšou stávala sa mi táto kniha, i dotklivejšou a prostejšou historia toho božského života, i úžasnejšími a neprenikateľnejšími tie hlbiny citu i myšlienky, ktoré nachodila som v jeho učení. No za to akým jasným a prostým videlo sa mi všetko, keď ja, vstávajúc od tejto knihy, zahľadela a vmyslela som sa do života, ktorý ma okružoval. Videlo sa mi, tak ťažko je žiť nepekne, a tak prosto ľúbiť každého a byť ľúbeným. Všetci tak dobrí a krotkí boli so mnou, ešte i Soňa, ktorej ďalej dávala som lekcie, bola celkom druhá, usilovala sa chápať, ochotnou byť a nehnevať ma. Akou bola som ja, takými i všetci boli so mnou. Preberajúc vtedy svojich nepriateľov, u ktorých bolo mi treba prosiť odpustenie pred spoveďou, spomnela som si len jednu slečnu, susedku, ktorej som sa vysmiala pred rokom, pred hosťami, a ktorá prestala k nám chodiť. Napísala som jej list, uznávajúc svoju vinu a prosiac jej odpustenia. Ona odpovedala mi listom, v ktorom sama prosila odpustenia i odpustila mi. Ja plakala som od radosti, čítajúc tie prosté riadky, v ktorých vtedy mne videl sa tiež hlboký a dotklivý cit. Ňaňa rozplakala sa, keď prosila som ju, aby mi odpustila. Za čo sú oni všetci tak dobrí ku mne? čím zaslúžila som si takú lásku? zpytovala som sa samej seba. A ja mimovoľne spomenula som si Sergeja Michajliča a dlho myslela som o ňom. Nemohla som robiť ináče a ani nedržala som to za hriech. No ja teraz nie tak myslela som o ňom, ako v tú noc, keď prvý raz poznala som, že ho ľúbim, ja myslela som o ňom ako o sebe, mimovoľne pripojujúc ho ku každej myšlienke o svojej budúcnosti. Potlačujúci vliv, ktorý cítevala som v jeho prítomnosti, cele zmiznul v mojej predstave. Ja cítila som sa teraz rovnou jemu, a s výsoty

duchovného nastrojenia, v ktorom som sa nachodila, cele chápala som ho. Mne teraz jasné bolo v ňom to, čo predtým videlo sa mi podivným. Len teraz chápala som, prečo on hovoril, že šťastie je len v tom, aby žiť pre iného, a ja teraz cele súhlasila som s ním. Mne sa videlo, že my spolu budeme tak nekonečne a spokojne šťastliví. A mne predstavovaly sa nie cesty za hranicu, nie svet, nie blesk, lež cele iný tichý rodinný život v dedine s večným sebaobetovaním, s večnou láskou jednoho k druhému a s večným uznávaním vo všetkom nežnej a pomáhajúcej Prozreteľnosti.

Ospovedala som sa, ako som si umienila, v deň môjho narodenia. V hrudi cítila som také úplné šťastie, keď vracala som sa v tento deň z chrámu, že ja bála som sa života, bála každého dojmu, všetkého toho, čo mohlo narušiť toto šťastie. No len čo vyšly sme z vozíka do brány, keď na moste zahrmel známy kabriolet a ja uvidela som Sergeja Michajliča. Pozdravil ma, a spolu vošli sme do hosťovskej. Nikdy od tých čias, ako som ho znala, nebola som tak spokojná a samostatná s ním, ako v toto ráno. Cítila som, že vo mne bol celý nový svet, ktorý on nechápal a ktorý bol vyše neho. Ja necítila som s ním ani najmenšej úzkosti. On chápal, iste, od čoho to pochodilo, i bol zvláštne nežno krotký a nábožno úctivý so mnou. Pristúpila som k fortepiánu, ale on zaprel ho a sprataI kľúč do vrecka.

— Nekazte svoje nastrojenie, hovoril, — vy teraz v duši máte takú muziku, ktorá je krajšia od každej na svete.

Ja vďačná bola som mu za to, a zároveň bolo mi trochu nepríjemno, že on tak príliš ľahko a jasne chápal všetko, čo pre každého tajným malo byť v mojej duši. Pri obede povedal, že prišiel pozdraviť ma a zároveň rozlúčiť sa, preto že zajtra ide do Moskvy. Hovoriac toto, díval sa na Kaťu; no potom mihom pozrel na mňa, a ja videla som, ako sa bál, že zbadá rozčulenie na mojej tvári. No ja nezadivila, nezdesila som sa, ani len nezpýtala, či na dlho? Vedela som, že on to povie, a vedela, že neodíde. Ako som to vedela? Teraz nijako nemôžem si vysvetliť; no v ten pamätný deň mne sa videlo, že som všetko vedela, čo bolo i čo bude. Bola som ako v šťastlivom sne, keď všetko čokoľvek sa stane, zdá sa, že už bolo, a všetko to ja dávno znám, i všetko to ešte bude, a ja viem, že to bude.

On chcel odísť hneď po obede, no Kaťa, ustatá od služieb Božích, šla si ľahnúť, a on musel dočkať, kým sa prebudí, aby sa odobral od nej. V sále bolo slnce, vyšli sme na terrasu. Len čo sme si sadli, keď ja cele pokojne začala som hovoriť, čo muselo riešiť osud mojej lásky. A začala som hovoriť ani prv ani pozdejšie, ale v tú samú minútu, ako sme sadli. Ešte nič nebolo povedano, nebolo ešte nijakého tónu a charakteru rozhovoru, ktorý by mohol prekážať tomu, čo chcela som povedať. Ja sama nechápem, kde braly sa u mňa taká spokojnosť, odhodlanosť a správnosť vo výrazoch. Ako by nie ja, ale čosi také, neodvislé od mojej vôle, hovorilo vo mne. On sedel oproti mne, opretý na zábradlie a pritiahnuc k sebe vetvičku bazy, trhal s nej listie. Keď ja začala som

hovoriť, pustil vetvičku a hlavou oprel sa na ruku. To mohlo byť položenie človeka cele spokojného alebo veľmi rozčuleného.

— Prečo odchodíte? pýtala som sa, významne, roztiahnuc slová a priamo hľadiac na neho.

Nie hneď odpovedal.

— Práca! prehovoril, sklopiac oči.

Pochopila som, ak ťažko jemu bolo luhať predo mnou a na otázku, urobenú tak iskrenno.

— Počúvajte, hovorila som ja, — vy znáte, aký deň je toto pre mňa. Podľa mnohého tento deň je veľmi vážny. Keď opytujem sa vás, to nie preto, aby som ukázala zaujatosť (vy viete, že ja privykla som k vám i ľúbim vás), ja zpytujem sa preto, že mne treba to znať. Prečo odchodíte?

— Veľmi ťažko mi je povedať vám pravdu, prečo odchodím, hovoril on. — Toho týždňa mnoho rozmýšľal som o vás i o sebe, a riešil som, že mi treba odísť. Vy rozumiete, prečo? a jestli ma ľúbite, nebudete sa zpytovať. Potrel si čelo rukou a zakryl ňou oči. — Mne je to ťažko... A vám pochopiteľno.

Srdce začalo mi silne biť.

— Ja nemôžem pochopiť, hovorila som, — *nemôžem*, a *vy* povedzte mi, pre Boha, pre dnešný deň povedzte mi, ja všetko môžem pokojne slyšať, hovorila som ja.

On premenil položenie, pozrel na mňa a znova pritiahnul vetvičku.

— Ostatne, hovoril, pomlčiac trochu a hlasom, ktorý darmo chcel sa ukázať tvrdým, — hoc i hlúpo a nemožno rozprávať slovami, hoc mi je i ťažko, budem hľadeť vysvetliť vám, doložil mrštiac sa, akoby od fysického bôľu.

— Nuž! hovorila som ja.

— Predstavte si, že bol jeden pán, A. povedzme, hovoril on, — starý i prežitý, — a jedna ženská, B., mladá, šťastná, ktorá neznala ešte ani ľudí, ani život. Podľa rôznych rodinných pomerov on zamiloval si ju ako dcéru i nebál sa zamilovať ináče.

Zamĺknul, no ja som ho nevytrhla.

— Ale on zabudnul, že B. je tak mladá, že život pre ňu je ešte hračka, pokračoval zrazu skoro a rozhodne a nehľadiac na mňa, — a že ju ľahko zamilovať si ináče a že jej to veselo bude. A on pomýlil sa a razom pocítil, že iný cit, ťažký ako pokánie, preberá sa do jeho duše, i naľakal sa. Naľakal sa, že rozstroja sa ich predošlé priateľské pomery a odhodlal sa odísť prv, než rozstrojily by sa tie pomery. Hovoriac to, on opäť, akoby nedbalo, začal si treť oči rukou a zakryl si ich.

— Prečože sa bál ľúbiť ináče? sotva slyšno hovorila som ja, zdržiavajúc svoje rozčulenie, a hlas môj bol rovný; no jemu iste videl sa žartovným. Odpovedal akoby urazeným tónom.

— Vy ste mladí, hovoril on, — ja nie som mladý. Vám hrať chce sa, ale mne treba inšie. Hrajte sa len nie so mnou, ja viem, mne nebude dobre a vás bude trápiť svedomie. To A. hovoril,

doložil on, — veď je to všetko nesmysel, no vy rozumiete, prečo ja odchodím. A viac nehovorme o tom. Prosím vás!

— Nie! nie! budeme hovoriť! povedala som ja, a slzy triasly sa mi v hlase. — Ľúbil ju on alebo nie?

On neodpovedal.

— A jestli ju neľúbil, tak prečo hral sa s ňou, ako s detskom? prehovorila som ja.

— Áno, áno, A. bol vinný, odpovedal on, chytro pretrhnúc ma, — no všetkému bol konec a oni rozišli sa... ako priatelia.

— No to je strašná vec! a či niet druhého konca. ledva prehovorila som ja, a zľakla som sa toho, čo som povedala.

— Jest, hovoril on, odkrývajúc si rozčulenú tvár a hľadiac priamo na mňa. — Sú dva rozličné konce. Len, pre Boha, nepretrhujte a pokojne pochopte ma. Jedni hovoria, začal on, vstávajúc a usmievajúc sa bolestným ťažkým úsmevom, — jedni hovoria, že A. potratil rozum, bláznive zaľúbil sa do B. a povedal jej to... A ona len zasmiala sa. Pre ňu to boly len žarty, ale pre neho vec celého života.

Ja zachvela som sa a chcela som ho pretrhnúť, povedať, aby neopovážil sa hovoriť za mňa, ale on, zadržujúc ma, položil svoju ruku na moju.

— Čakajte, hovoril trasúcim sa hlasom, — iní hovoria, že ona sľutovala sa nad ním, predstavila si, chúďa, neznajúca ľudí, že ona ozaj môže ho ľúbiť a privolila byť jeho ženou. A on bláznivý uveril, uveril, že celý život jeho začne sa znova, no ona sama uvidela, že oklamala jeho, a že on oklamal ju... Nehovorme viac o tom, zakľúčil on, lebo iste nebol v stave hovoriť ďalej, a mlčiac začal chodiť proti mne.

On hovoril: „nehovorme viac“, a ja som videla, že všetkými silami duše čakal môjho slova. Ja chcela som hovoriť, no nemohla, čosi tlačilo ma v hrudi. Pozrela som na neho, bol bľadý a nižná pera jeho sa triasla. Bolo mi ho ľúto. Sobrala som sa a razom, roztrhnúc silu mlčania, ktorou bola som skovaná, ozvala som sa hlasom tichým, vnútorným, ktorý, bála som sa, pretrhne sa každú sekundu.

— Ale tretí konec, povedala som ja a zastala, no on mlčal, — ale tretí konec, že on neľúbil, ale spôsobil jej bôle, bôle, a myslel, že má pravdu, odišiel a ešte pýšil sa čímsi. Vám, ale nie mne, vám žarty, ja od prvého dňa ľúbila, ľúbila som vás, opakovala som ja, a na tomto slove „ľúbila“ hlas môj mimovoľne z tichého vnútorného prešiel v divé vykríknutie, ktoré naľakalo mňa samú.

On bľadý stál oproti mne, pera jeho triasla sa silnejšie a silnejšie a dve slzy vystúpily na tvár.

— To je nepekne! temer som skríkla, cítac, že drhnem sa od zlých nevyplakaných slz. — Prečo? prehovorila som a vstala, že ho nechám.

Ale on nepustil ma. Hlava jeho ležala na mojich kolenách,

pery jeho bozkávaly moje ešte trasúce sa ruky a jeho slzy zmáčaly ich. — Bože môj, keby som bol vedel, prehovoril on.

— Prečo? Prečo? ešte vždy som tvrdila, a v duši mojej bolo šťastie, navždy pominuvšie, nevrátivšie sa šťastie.

O päť minút Soňa bežala hore ku Kate a celému domu kričala, že Maša chce sa vydávať za Sergeja Michajloviča.

(Pokračovanie.)

Na podkonickom bále.

Napísal *Martin Kukučin.*

I.

Pýtajte sa: „Kto je kráľovnou dnešného plesu v Podkoniciach?“

„Margita — Margita,“ odpovedia vám so všetkých strán. Všade len Margita. Jej meno letí z úst do úst: jedny vyslovujú ho so zápalom, obdivom, iné s nevoľou a závisťou.

„Pekná je tá Margita Votická — pekná!“ hovorí honvédsky oberst pán Oberschall a oficieri prikyvujú Pán oberst je v tom oprávnený sudca. „Znám veľmi málo: ale čo znám, to znám od gruntu. Pri koňoch a ženách sa vyznám.“ Tak sám hovorieva a každý mu verí.

„Pekná škrata,“ hovorí advokát Neumann, lajtnant v reserve, prečo i zamiešal sa medzi soldatesku. „Profil má grécky!“ doložil. Mohol im povedať, že palestínsky, a z tých znateľov antiky uniformovaných ani jeden nebol by odporoval.

„Ba kde ju sobral ten škaredý Votický. On sa ponáša na starého čerta, a dcéra taká vybratá krása!“ diví sa pán oberst.

„Hra prírody!“ poznamenal Neumann, pravda ironicky. „Príroda si rada robí žarty — tak i tu...“

Oberst sa zasmial i celý oficiersky sbor za ním.

„Na tej Margite nemáš nič zvláštneho,“ šepká notárka okresnej sudcovej. „A mužskí sa idú zblázniť za ňou.“

„Je krása — je,“ na to sudcová, „ale ani zďaleka nie dokonalá. Povedala by: to je sedliacka krása; mnoho má z dojky, čo ju odkojila. Aká je červená! To na pravej kráse nikdy nenajdeš.“

„A ruky aké,“ hýka pani notárka. „Ako varený rak! A viem, všakovak hladí kožu zašanovať. I varieva len v rukavičkách,“ a zasmiala sa, ovaliac sa na sudcovú a udrúc ju vejarom. „Veď i vyzerajú tie obedy u nich, ako v rukavičkách — čo?“

Sudcová prisvedčila. „Ja tam sa len silím do jedenia.“

„Počuješ,“ pokračovala notárka, „čo ti nerobí ešte! Na noc si mastieva ruky lojom a bráva rukavičky. Počulas' to kedy? Myslí, že pleť dá sa premeniť.“

„To — to!“ smeje sa sudcová. „Ty — ja myslím, ako sa vydá,

stučnie. Jej mať tiež mala takýto driek, len preštiknúť: a o dva roky — dieža!"

„Malér je to tak stučnieť, malér!" dokladá notárka.

„Druhý mond chytený!" vykríkol Votický v bočnej izbe kasína, hodiac taroky na stôl. „Vari ste sa sriekli proti mne, že ma tak naháňate.

„Šťastie v láske!" hovorí notár. „Dcéra mätie mužským rozum. Zato nech trešti otec."

„Nech čert vezme takú potechu! I v kartách prehrávať i ženám na toalety — to je moc na vidieckeho advokáta. Iba aby zkrsol dáky Tisza-Eszlár."

„Nedešperuj! Dcéru vydáš ešte týchto fašiangov, nákladky odpadnú. Dnes je jej husacia pieseň — a či labutia," hovorí panský horár, známy hrubian. „Nevyznám sa v mytologii."

Votický hodil rukou.

„Ale si zlého vybrala," hovorí daňový inšpektor. „Lebo čo je Pétry? Tuším titulárny kancellista. Nuž a titulárny kancellista a dcéra podkonického Rotschilda: v tom nemáš kvapky advokátskej logiky."

„Rotschild," kýval Votický zlobne hlavou. „Driečny Rotschild, bohuprisám! Nemáš dakedy rebierka do kapusty."

„Nech som Kubo, Rotschild. Len byť židom a už si Rotschild. A ten dá dcéru diurnistovi!"

„Nech si tam baby robia, čo chcú. Mne bude preto hladká hlava," odsekol Votický. No nebolo mu milé, že dcéra sa tak pozabudla a podala látku k takýmto rečiam.

„Spravíme ho podslúžnym," ozval sa okresný sudca. „Kvalifikáciu má."

„Eh, radšej škôldozorcom, alebo kuršmidom: to je sinekura," zasmiešil daňový inšpektor.

Notár zatiahol inšpektora do kúta a šepce mu: „Jani, nevysmievaj ho. Vidíš, očervenel ako moriak."

A Margita chodí — nie, vznáša sa, ako hrdá páva po dvorane okresného kasína. Je pauza, chytila pod pazuchu Aranku, dcéru okresného sudcu, menej peknú, ale „veľmi, veľmi milú", ako znie bežná frása o menej pekných dámach, aby bolo aspoň porisko, keď už nie sekera. S ňou sa kamaráti najviac, hoc Aranka jej nič neodpustí.

„Nevoď sa s ňou," bráni Aranke mama. „Tá ti každé šťastie odvábi."

Aranka by mamu slúchla, no Margita sa jej nespúšťa. Jej je to veľmi po srsti, že Aranka je ďaleko, ďaleko za ňou. Slúži jej za kontrast, za temné úzadie, z ktorého plasticky vystupuje krása jej do popredia. Postavenie Aranky je ako Tantalovo. Všade plno jabĺk, ale tie pre ňu nenarástly. Obletuje ich mnoho pánov, ale ani jeden ju. I na pánu Pétrym hneď vidno, o ktorú sa interessuje. Kráča pred nimi, a to pozpiatky, ako keď sa kone cofkajú. Hovorí s oboma, ale to všetko padá len na ňu, na šťastnú Margitu. Aranka to vie, preto i málo hovorí; iba čo sa usmieva, i to akosi melan-

cholicky. Margita zas hovorí živo, veselo; odpovedá vtipne. Hoc sa zdá, že zaujatá je výlučne Pétrym, ona predsa stačí ponad kučeravú hlavu kancellistovu hádzať pohľady pánom v úzadí, okolo dverí a pece skupeným.

„Ženská láska je ako meteor,“ prednáša pán Pétry. „Zažiari, zaprská iskrami a zapadne kdesi, nevedieť kde. To je ženská láska.“

„Kto ju nevie upútať, tomu áno!“ odpovedá Margita. „Ale kto sa do toho rozumie, tomu svieti stále a ukazuje cestu na mori života.“

„Ale ako ju upútať? Kto to zdolie?“ pýta sa Pétry.

„Naučte sa.“

„A od koho?“ na to on, noriac zraky hlboko do oka Margity. Hľadá v ňom odpoveď, ale nemožno vniknúť na samé dno; nazreť, čo sa tam skrýva. „Naučte ma vy, slečna Margita.“

„Ja?“ zasmiala sa koketne a zašermovala rukami. „Prečo práve ja? Ja som planá učiteľka.“

„Ale ja dobrý žiak; poslušný, povoľný... Ja by sa u vás tak rád, tak rád učiť!“ Složil ruky a cofkal sa pred nimi. Jamka v brade sa mu prehĺbila.

„Vy sa to nikdy nenaučíte,“ ozvala sa Aranka. „Mužskí sú vôbec vrtkaví. Majú vrtochov viac než ženy, omnoho viac. Pravda, oni to neuznajú: svoje slabosti valia rytiersky na nás.“

Pétry sa podíval na ňu s úsmevom. Z jej slova vyznievala trpká výčitka, nič divného v ústach zaznanej, odkvitajúcej panny.

„Ja vrtkavý?“ divil sa. „Ja? Moja láska horí stále, ako oheň Vestálok. I svieti, i zahrieva...“

„Pekné Vestálky!“ schladila ho Aranka.

Tučná pani Votická sedí ako kráľovna a usmieva sa. Kdeby nie! Ona saranžírovala túto komédiu. Ona postavila Pétryho na scénu, dodala mu smelosti. Vycibrená diplomatka! Mieri v ľavo a trafiť chce v pravo. Pétry je nič, je slamený panák; alebo lepšie: Pétry je baran. Viete, aký baran? Nie taký rohatý, hoc i takých medzi nami na dostač — ale baran zo železa, keď piliere vbíjajú sa do zeme. Baran padne na pilier — pilier ide do zeme. Ten baran je Pétry, ten pilier je pán Kremeň a tá zem — je svadba.

Pilier nechce ísť do zeme, bárs ju polejú vodou, ba i olejom; nechce, stŕpa, lebo tam je tesno, i tvrdo; nechce, lebo strávi ho červotoč a zkazí vlhkosť zeme: tak ani pán Kremeň nechce sa odhodlať k svadbe. Nuž nechcejúc dobrotky, musí zlotky — baran Pétry koná znamenitú službu. Aspoň vyzkúsená pani Votická vidí, že Kremeň popúšťa.

„Je to kríž s takým starým mládencom!“ vzdychla si neraz pani Votická. „Nedajbože ho zaskočiť — opatrný sťa líška...“ Vzdychla si neraz, lebo nič nešlo, ako vyrátala. Koľko lekcií dala Margitke, ako treba zaobísť Kremeňa; dakoľko ráz ich nechala samých a strehla z úkrytu, čo sa robí. Margita vyčerpala celé umenie, ba vykonala viac, než by bola maminka i len tušila — inu, dievča má talent! — a nič, neklakol pred Margitku. Bolo to hrozné! Po-

mer bol, bol, ale taký nijaký — nič nesľuboval, nič nechcelo z neho vykvitnúť. Všetko akosi viazlo, ani plť, keď sadne na melčinu.

„Dnes je rozobratý!“ plesá pani Votická. „Konečne, konečne! Možno si vypil.“ Veselé myšlienky jej obletujú hlavu, lebo vidí, že Kremeň zazerá na Pétryho a nespúšťa ho s očú. „Bože, keby ja mala muža na dačo! Šiel by k nemu, ohnul by ho ani prútik. Ale ten — zaľahne kdesi do karát!“

„Hodný človek ten Pétry,“ hovorí pani sudcová Votickej. „Pristane im s tvojou Margitou.“

Pani Votickej sa žlč búrila nad touto zlostnou poznámkou susedy. Ale sa predsa usmieva. „Ale dušička, čo sa ti robí! Moja Margita nemyslí ešte na vydaj. Veď je ešte dieťa!“ „Na, tu máš, bosorka,“ pomyslela si.

„Neviem, prečo by nemyslela,“ vracala jej sudcová pôžičku. „Triafa sa jej taký hodný, poriadny... Môj ho chce protežovať, spraví ho možno exekútorom.“

Pani Votickú šlo zadusiť od zlosti. Taká zlomyseľnosť! Za Kremeňa núka jej exekútora: a vie, že ona je upriamená len na Kremeňa; vie, čože by sudcová nevedela!

A niet sa čo diviť, že tak upriamila sa na Kremeňa. Je človek majetný: má pílu, kaštieľ, veliké, dobre zavedené hospodárstvo, a to bez dlhov! Pritom je samostatný, bez otca-matere, bez sestár a bratov — to je dačo hodno. Je v rokoch, je rozumný, poriadny a krotký: muž pre Margitu naozaj stvorený. Ako by si ho mohla okolo prsta okrútiť! Pani Votická už pred piatimi rokmi ho spoznala. Zaľúbil sa bol do jej najmladšej sestry. Už vtedy v tajnosti srdca obecala ho Margite, bárs tá bola vtedy ešte v krátkych sukničkách. Sestre Milči ľahko ho ohovorila: že vraj v noci ukrutne chrápe i zo sna vykrikuje. Ľahkomyseľná Milča uverila, beztak vohľač sa jej nepáčil. Ruky mal ohorené ako sedliak a prsty okolo nechtov pozadŕhané. Pán exekútor Holay mal za to dlhé, dobre pestované nechty i chôdzu à la tancmajster Konarz — vydala sa zaňho. Ale zmudrela. Žije veľmi úzko, plat nestačí. Zakaždým sa doplače, čo raz vidí prebrnknúť ekipáž Kremeňovu popod obloky, v ktorých sa ona nudí, alebo varuje detváky.

Chápete zlomyseľnosť okresnej sudcovej, keď Margite by chcela dopriať exekútora — i to nádejného iba?

No i z nešťastia môže vypučiť šťastie: tak múdre je tento svet sriadený. Margita na vlastné oči presvedčila sa, kam vedie samopaš, pachtenie za peknými nechty a chôdzou à la Konarz, pachtenie vôbec za vonkajším leskom a pozlátkou. Historia tetky bola jej znamenitou učiteľkou. Umienila si, už v krátkych sukničkách, nevydať sa za chudobného. A poneváč pán Kremeň bol bohatý, zaľúbila sa doň až po uši, ba až vyše uší.

„Má ohorené ruky, to je pravda: ale na nich sú ťažké brillantové prstene.“ Tak dumá v svojej peknej hlavičke. „Je pritučný trochu, ale prečo by nebol: má ekipáž, nemusí chodiť peší.“ Ano, bola doň zaľúbená. „Len čo sa okúňa, čo nepríde a neskončí všetko jedným razom? Keby ja bola na jeho mieste, už by dávno bolo po

sobáši!“ To bývaly jej dumy, keď pod večer slniečko padne do obloka a cez záclony do salonu na piano, ktoré Margitka s velikým úspechom už od rokov mučí.

Sadla si k mame. Pána Pétryho vypravily po limonádu, zostaly samé.

„A sa obzeral?“ pýtala sa tíško mamy.

„Mal si oči vykrútiť. Veľmi je zjašený. Keby apa bol na dačo, teraz by sa mal okolo neho. Bol by iste náš. Lebo žiarli ukrutne. Dievča, len ďalej tak, len ďalej. Ľad sa topí, preborí sa, a to dosť ľahko ešte dnes...“

„Ach, mama, keby!“

Stisly si ruky. Hovoriť nemohly, lebo došiel Pétry. Keď pily limonádu, naraz sa pýta sudcová: „A čo je Kremeňovi? Ten človek je celý premenený. Skoro by ho nepoznala...“

„Možno si vypil,“ šepla jej pani Votická za vejarom, nahnúc sa k nej.

„Pustne, starne,“ riekla pani sudcová. „Mal by sa už raz ženiť.“

„Vari už vie, falošnica, čo mám za lubom. Varuj!“

„Ak týchto fašiangov nie,“ pokračovala sudcová, „tak už sotva kedy sa ožení. I k vám chodieval: ja že z toho vykvitne dačo, a ono nečuť...“ Jej oči vpily sa hlboko do advokátkiných.

„Ale, prosím ťa,“ bránila sa Votická. „Chodil, ale bez všetkého. Jednoducho, vzal si taký zvyk. S mojím si zahral tartlík. Nikdy sme nemysleli na to — nikdy! Ani spomienky!“

„...ja som, slečna, najšťastnejší človek na tomto svete. Najšťastnejší, že môžem byť vo vašej blízkosti, lebo tu sa mi slnko šťastia usmialo,“ šepká Pétry Margite.

„A neskladáte verše? Hovoríte ani Petőfi.“

„I básnikom budem na váš rozkaz, i vaším sluhom, najnižším — urobím všetko... Len jedno keby mohol dúfať, keby smel prosiť!“

„A síce?“ Margitka stlačila vejar a hodila si ho na lono, vedľa neho vystrela ruky. Tak sklopila oči a usmievala sa, že i rozumnejší človek, než Pétry, bol by konečne uveril, že je to všetko príroda. A medzitým to všetko mala od mamy. Mama ju to naučila, pravda len z väčšieho. Ostatok si sama doplnila. Žiačka talentovaná a chápavá!

„Ružičku s vašich panenských, s vašich...“ Splietol sa. „Ružičku, pod ktorou vaše srdiečko bije.“

„S radosťou; dám vám ich i desať, keď prídete k nám. Koľko budete chceť.“

„Ja nechcem, len jednu jedinú, ale teraz a z týchto. Ony sú šťastné, naslúchaly zblízka tlkot vášho srdiečka; snáď vnikly i v jeho taje... Chcem mať pamiatku na tento krásny, večne pamätný večer, v ktorý som bol prvý raz šťastný, ozaj šťastný.“

Margita šibla okom zpod obočia ku dveram. Spáčila Kremeňa. Je zamračený, stopuje každý ich pohyb. „Keď vám to robí toľkú radosť, pre mňa, ja nedbám.“ Obzrela sa, či ich mimo Kremeňa ešte dakto nepozoruje. Nikto. Zábava sa rozprúdila, ľudia prestali

pozorovať, prestali byť divákmi. Siahla po ružu, pod ktorou sa vlnily jej panenské ňádra, odtrhla ju a podala Pétrymu.

Ten si ju zapichol na prsia ako víťaznú trofeju a vypnul sa. „Ja som šťastný, ďakujem, ďakujem vám.“

Margita ho nepočúvala. Ju zaujímalo, že Kremeň ako lavina letel z dvorany, strkajúc mužských, čo mu stáli v ceste.

(Dokončenie.)

Slovenský jazyk.

Príslovia, idiomatické výrazy a slová s Bošáckej doliny.

Zo sbierky *Ľ. Riznera.*

Vilia = nárek. Na Považí podnes privoláva sa ženskej, ktorá mnoho narieka: Kebys' už len toľké *vilie* nerobila.

Ale mu *vyzrubil* = pravdu smelo vyčítal.

Doživeň = opatrenie na celý život.

Marmočiť; len sa mi to tak *marmočí* pred očima. (Nevidí dobre.)

Keby nebol takým *trovným*, nuž by skôr niečo zgazdoval.

Od malého pána malý hnev.

Neni tak mnoho, aby sa neminulo.

Keď ti najlepšej šmakuje, prestaň jesci.

Žena si zuby jazykom zedere.

Peričšo, peráca lavička o dvoch nohách.

Zaplacil mu chrbátom. (Ušiel.)

Ukŕča sa, jako zajac v brázdze.

Jalový strom, ktorý na jalovo, na prázdno kvitne.

Chodzí jako bez duše. (Utrápený človek.)

Prehnal všetko cez hrtan. (Prepil majetok.)

Úpaď za mňú dobehel = hneď za pätami.

Už to len za predešlých časov nebolo takej *tvŕdzky.*

Chto sa raz opeče, aj huspeninu dúcha.

Nemohel som ho k tomu *nalomiť* = nahovoriť, donútiť.

Hodonka ho vylomila = vytriasla.

Tuhoba = tuho je, veľká zima.

Zapíš si to za uši = zapamätaj si.

Glganica, žena, čo rada pije.

Drží, jako pes ježa.

Hladzí, jako *raskat.*

Omrknúť. Ešte v hore som *omrknul.*

Ždy *labuje* (shľadáva, sháňa sa po jedení), dze by mohel čo popasci = dostať.

Dážďu nohy visia = hneď bude pršať.

Obilie hneď z jari pekne sa *postavilo.*

Hladzí, jako žaba z prachu.

Hodens' chvály, jako pes kyjáca.
I z odčítaného vlk uchycí.
Jaký išiel, takú našiel.
Je liškú podšitý. (Lstivosť.)
Jennú rukú stavá, druhú vála.
Chto zle robí, bár ho aj nichto nehoní, uteká.
Chodzí, jako na drátku. (Pyšno.)
Chto sa nesce zamúčiť, nech nejde do mlyna.
Chodzí už na ostatných.
Chudobný je čert, kerý duše nemá.
Ked gazda nevynde na strechu, zejde mu strecha na hlavu.
Každý dobrý môže ešče lepším byť.
Klučka ho puscila.
Lakomec ja najhorší sám na seba.
Pichel mu do očí. (Povedal mu.)

Maga, *magina*, *mačina*, trávnik so zemou odkopaný (česky: drn). *Maga* má byť i akási starobylá mytologická bytnosť, ktorou ľud strašieva deti, hovoriac: „Nechoď ta, chytí ťa *maga!*" I Bartoš ju spomína, dokladajúc, že o bytnosti tejto niet určitej predstavy, jaká je jej podoba.

Kočka najprv sviečku zje a potom vo tme sedzí.
Dobrá žena, nepotrebuje vena.
Na každý hrnec nepristane každá škrydielka (pokryvka).
Dobre mu zmyl hlavu (t. j. vyhrešil).
Motá sa, jako zlý peňáz.

BESEDA.

Slováci a lužickí Srbi. Po J. E. Smoleřovi, tomto veľazaslúžilom buditeľovi lužicko-srbskej národnosti, o ktorom Sreznevskij roku 1840 písal Hankovi, že keď pomyslí si na neho, stáva sa lepším človekom, zachoval sa vzácny sborník rukopisný. V rokoch 1840—1842 a 1846—1853 Smoleř do tohoto sborníka vpisoval koncepty listov, posielaných priateľom lužickým a inoslavianskym, ako i listy, ktoré on sám dostával s rôznych strán slavianskeho sveta. *Hlídka Literarní*, vydávaná v Rajhrade na Morave, z tohoto sborníka Smoleřovho vytlačila osem zaujímavých listov, písaných zväčša Slovákmi alebo Smoleřovi, alebo mladým Lužičanom, študovavším koncom tridsiatych rokov na budyšínskom gymnásiume. My prejímame tieto listy najmä pre príklad terajšiemu mladšiemu pokoleniu slovenskému.

V Pešti 22. května 1839.

Přemilí Přátelé!
Bratři Slávové!

Jako se raduje živý brat nad domněle zemřelým, a však zase vzkříšeným a navráceným bratrem: tak já sem se radoval a se mnou

i jiní mnozí moji přátelé a Slávové nad tím novým životem, bratři Lužičané, jehož znamení a důkaz dali ste nám ve Vašem ke mně poslaném psaní ode dne 1. Máje běžícího roku. Tento Váš list odepsali sobě mnozí na památku, čítali jej s plesáním, dali jej tisknouti do serbských, chorvatských i českých Novin a Časopisův, aby se tato radostná pověst o Vás široko daleko po celé Slavii roznesla: že Lužičané oplakaní ještě žijí, k národnosti procitují a řeč svou milovati i brániti začínají. Dobrotivé nebe nechať Vás v tomto krásném předsevzetí posiluje a práce Vaše šťastným korunuje prospěchem. Jenom prosím Vás, zamilujte Vzájemnost, která sama nás i Vás spasiti může, učte se pilně i jiným slavským nářečím, posílejte některé mladíky od Vás na cestu k nám, do Čech neb i dále k jiným Slávům, a pak vše dobře bude. Vy ste slabí, proto spojte se s námi, aby ste tímto svazkem zmocněli, pamatujíce na ono výborné přísloví „síly sjednocené dělají." —

K většímu upevnění Vašeho tovarství k žádání by bylo, kdy by ste i u Vás zřídili nějakou Matici (spolek k vydávání knih, jako v Praze česká a v Pešti serbská Matice), anobrž i na vydávání nějakého lužického Časopisu v duchu všeslavské vzájemnosti mysliti by ste měli, dále na vydávání lužických písní a nápěvův, přísloví, pověstí, slovníka i mluvnice dokonalejší a našim časům přiměřené. Všecko to jsou živlové národnosti a základové vzdělanosti

Na prosbu Vaši já z mé stránky posílám Vám následující knihy: 1. Jeden exemplář Slávy Dcery, přál bych, aby ste této básni Vy obzvláště rozuměli i ji živě cítili, anť se nejvíce na Váš a jiných Slávův v Němcích osud vztahuje. 2. Jeden ex. Výklad ku Slávy Dceře. 3. Jeden ex. Kázně a řeči. 4. Zpěvanky I. a II. díl. 5. Jeden ex. německého spisu o Vzájemnosti (literarische Wechselseitigkeit). 6. Jeden ex. Čítanky. 7. Jeden ex. Rozpravy o jmenách atd. 8. Jeden ex. Sláva bohyně. 9. Dva exx. Řeči, modlitby a básně jubilejní. Jeden ex. pro Vaši, druhý pro Lipskou společnosť. 10. Tři exx. Kázně: Nábožný pohled atd. 1 ex. Vám, 1 do Lipska, 1 do Vratislavi. 11. Tři exx. Kázně: Jako my tuto naši církev atd. 1 ex. Vám, 1 do Lipska, 1 do Vratisl. 12. Řeč bei der feierl. Einweihung, 1 Vám, 1 do Lipska. 13. Trauerrede při smrti Cleinmanna. 14. Melodie písní světských, ku Zpěvankám od Szuchaniho. 15. deto od Füredího. Všecky tyto knihy pošlu Vám asi o jeden týden skrze zdejšího knihkupce Hekenasta do Lipska na knihkupce „Otto Wiegand," jenž jest švagrem Hekenastovým. Račte se v Lipsku u Wieganda častěji na příchod balíka dotazovati, a mne potom o skutečném přijatí těchto knih písemně poučiti. Já sem požádal i zdejších Serbův a Chorvatův, aby Vám též něco knih z jejich nářečí shromáždili; sebereli se několik, časem svým i to Vám pošleme. — Před rokem poslal jsem Wiegandovi do Lipska i několik exx. Wechselseitigkeit na prodaj; nevím posavad, zdali to prodal čili nic. Ptejte se na to.

Jistý pan Pešek (Christian Adolph), před tím kazatel evang. v Lückendorfě a Oybině, nyní tuším v Žitavě, jehož děd z Čech pochodil, psal mi lonského roku a poslal mi knížečku od něho vydanou: já sem jemu též poslal skrze Wieganda v Lipsku 1 ex. mé

Vzájemnosti, ale až posud nevím, zdaliž to řádně obdržel. Milé by mi bylo, kdy by ste se o tom u něho dověděli a pak mi psali.

Moje manželka jest potomkyně Serbův Lužických, tak že já s Vámi nejen vůbec národním ale i zvláště kmenním svazkem spojen sem. Její otec byl sice kazatelem v Sasku, ale předkové jeho pocházeli od Serbův. Přede třemi lety byl sem já po ni v Kamenici v Rudhoří (Chemnitz im Erzgebirge), potom i v Jeně a Vojmíru (Weimar). Buduli živ, asi o 2—3 roky mám oumysl ještě jednou Sasko i s mou paní a dceruškou Ludmilou navštíviti, odkudž potom vyběhnu i k Vám do Lužic. Ach jak se budu těšiti, vida že bratři Lužičané svou řeč a národnosť milují a že k novému všeslavskému životu povstali. Oudům lipského tovarstva račte též oznámiti, že mi velice milé a vděčné bude, jestli mi i oni psáti budou, nebo do Lipska jest ještě snadnější cesta k poslání něčeho nežli k Vám do Budešína.

Věřte nám, že každého dne na Vás myslíme, o Vás mluvíme, za Vás k nebi prosby odsíláme. Mějte se všickni blaze, to žádá

Váš přítel a Slavobrat

Jan Kollár v. r.

V Břetislavě dne 26. května 1839.

Předrazí Slovanští Bratové!

„Jak ve vlnách kdy tonou mořských dvě lodičky samotné, už tak, dcerky, na Vás Slavie teskno hledí.“

Takto zpíval o Lužicech slovutný náš básníř Jan Kollár. A my sme starostlivou myslí se ohlédali na vás, skoroli již se dozvíme o úmrtí posledního Lužičana. Ale jako dennice, jenž po bouřné a hrůzy plné noci se zjeví na nebi a pozlatí pablesky svými háje a lesy vlastenské: tak i psaní Vaše ode dne 2. května 1839 nám zaslané vyjasnilo čela naše, utíšilo bolestné srdce, setřelo z očí slzy padající. Tím nám bylo milejší to psaní Vaše, čím menší byla naše naděje o procitnutí tolikerými bouřemi zmítaného kmene lužického. Chvála Vám, že chráníte svatou národnost Vaši. Pevné můžete naděje býti, že jasnější budoucnosť odmění prvních těchto kroků Vašich v národnosti směle učiněných

Co se naší v nově se zmáhající národnosti dotýče, ta pěkné květy a užitečné ovoce nese a ze dne na den se více rozšiřuje. U nás se také ústavy pro řeč a literaturu slovanskou zarážejí, aby v nich budoucí učitelové národu lépe, než se to posud stávalo, z ohledu národnosti vyučováni býti mohli. Nebo nám posud scházelo na dobrých učitelích, poněvadž tací, kteří pohříženi v soběctví jsou, nebyli v stavě krásnějšího a jařejšího ducha v národu hluboce padlém vzkřísiti a pozdvihnouti. Ale nyní se to všecko Bohu díka! mění; a my Slováci také zároveň jiných našich Bratrů Slovanů v literatuře a národní osvětě zmužile postupujeme. Takové sbory, v nichž se mladíkové slovenští v slovenské řeči a literatuře cvičí a vzdělávají, jsou v Levoči, Šťávnici, Kežmarku, Prešově a jinde. Co se pak literatury naší dotýče, ta se v posledních časích tak zmohla, že všecky třídy lidského vědění pilných a učených dělníků

nalezly. Tak dějepis, fyzika, mathesis, vědy přírodné, bohosloví, filosofie, etymologie a kritika již mnohými a důkladnými spisy rozšířeny a obohaceny jsou. Zvláště Šafařík, Palacký, Smetana v dějepisu, — v přírodních vědách, fyzice, přírodopisu, nerostopisu, lučbě Presl, Amerling, Filcík, Šádek a jiní, — v filosofii Palacký, Marek, Kuzmany, v etymologii a kritice Dobrovský († 1829), Šafařík, Kollár, Čelakovský, zvláště pak v kritice diplomatické Palacký. Básnictví hvězdy jsou Kollár, Hollý, Čelakovský.

Časopisectví se také zmáhá; máme posud 10 vycházejících časopisů, tu politického, tu belletristického obsahu. Z těchto bychom zvláště „Květy" i Vám poroučeli. Vycházejí v Praze u Pospíšila. My čítáme i srbské i illyrské i polské noviny. Vůbec vzájemnost literární u nás kráčí ku předu.

A tak abyste i Vy za příkladem všech Slovanů u vzájemnosti pokročili, hleďtež, že se čím blíž k nám Čechoslovanům, k nimž Vaše nářečí náleží, písemnou řečí přiblížíte. Míníme totiž, že když byste z počátku aspoň dobropísemnost československou přijali, později pak formy mluvnické, které slovanské jsou, zaměnili za ty, které nejsou spřízněné s duchem řeči slovanské, že, pravíme, způsobem tímto byste nejlépej vzájemnosti napomohli. Takto činíme my Slováci, takto činí Horvaté, Krainci, Štajerci a jiní, připojujíce se Gájovskému pravopisu. My Vám k tomuto cíli na Vaši žádost knihy české pošleme, abyste poznavše přednosti našeho nářečí, nimi dle potřeby své okrášlili a jak ku krásovědné tak i mluvnické a logické dokonalosti přivedli.

Tímto svazkem vzájemnosti a bratrské lásky spojeni, buďtež i dále láskou svou nám nakloněni, jakož i my Bratřími Vašími býti nepřestaneme.

Miloslav Jos. Hurban, dopisovatel a dohlédač knihovny. Jan Drahotín Ondruš, místoknihovník. Horislav Škultety, účtovník. Mluvolub Repický, výboru přísedící. Jan Dalibor Zimáni, dopisovatel. Beniamin Pravoslav Červenák, náměstník professorátu slovanského na lyceum. Luboslav Michalovič, dopisovatel. Bohuslav Nosák, dopisovatel.

Právě teď došel nás list ze Štyrského Hradce, v němž nám veselé a radostné zprávy o procítnutí tamějších Slovanů se podávají. Hle! duch času; a tento nám nese v jasnější budoucnosti slovanské spasení.

(Ostatok budúcne.)

Ruská literatúra. Ako som už minule podotknul, *Viestnik Jevropy* svätil pamiatku svojho 25-ročného trvania. K decembrovému číslu je pripojený prehľad článkov, ktoré priniesol za toto štvrťstoletie.

Ruské mesačníky, vychádzajúce v knihách 20—25-hárkových, mávajú rozmanitý, vybraný obsah ako belletristický (básne i romány), tak i učený, zo všetkých oborov vedy. Do prednejších prispievajú najvážnejšie osoby, vynikajúce učenosťou a triezvosťou. V mesačníkoch týchto rozoberajú sa politické i sociálne zjavy Ruska z poslednej doby. Takým spôsobom stáva sa, že mesačníky sú tlumačmi politického presvedčenia istých strán, že možno vo vážnych

otázkach pokojne a bez vášne rokovať. Professor V. I. Lamanskij žaluje sa v *Živej Starine* na tieto hrubé žurnály, drží ich akoby za prežité, ale v mnohých literatúrach ako by ich radi mali! Na príklad v českých zemiach mnohá protiva zmenšila by sa, keby národ nežil len z denných novín a počul niekdy tiež nestrannú kritiku minulého; potom i diskussia bola by voľnejšia a triezvejšia. Tak vedú si i francúzske i anglické revue. V ruských mesačníkoch je ďalej prehľad cudzej politiky, potom venuje sa miesto kritike ruských i cudzích vynikajúcich diel literárnych, sociálnym, vôbec interessantným zjavom a novým myšlienkam v spoločnosti ľudskej.

Prehliadneme si minulý ročník *Viestnika Jevropy.* V každej knihe sú básne (Apuchtin, Žemčužnikov, Ivaškevič, Kozlov, Martov, Medviedskij, Minskij, Červinskij a iní) pôvodné alebo i preklady. Romány zvlášte od Boborykina, Potapenka *(V skutočnej službe* a *Sekretár Jeho Výsosti)*, zosnulého satyrika Saltykova-Ščedrina *(Brusin)*, Šilova veľký román *Lobanovščina*, Achšarumova *(Nová dedina).* V literárnej historii, v dejepise, kritike a sociologii slávny Pypin (Gribojedov, Herder, kritika na Ogonovského Historiu ruskej literatúry, ktorá vyšla i v Jagićovom Archive für slawische Philologie, Posledná práca Kostomarova), Arseniev (Materiály k biografii Saltykova, Knihy a čitatelia našej doby, Historik Sybel, Bismarck a Nový pokus historie francúzskej kritiky), V—n (Nové dejiny Katariny II., Aksakov, rozbor spisov Gogoľa a Bielinského „Perepiska“ a „Vospominania“, Germanson (O zákonoch Finska), Isajev (Sťahovanie a ruské národné hospodárstvo), Okoľskij (Reforma gymnásií v Nemecku a Švédsku), pekný článok Potanina Mongolská povesť o Geser-chanovi, týkajúci sa vzniku ruských bylín, politicko-sociálne články Slonimského. Šenrok rozpísal sa o Gogoľovi (Gogoľ a Danilevskij, Gogoľ v rokoch 1829—31, Gogoľ a jeho dopis Žukovskému), Brikner o Gustávovi IV. a Katarine II., Gere písal o Tainovi a jeho význame v historickej vede. Filosof V. S. Soloviev kritisuje Minského, Strachova a Danilevského.

Literatúra memoárová, v Rusku teraz veľmi pestovaná, je tu tiež zastúpená. Zajímavé sú rozpomienky bývalého professora moskovskej university Buslajeva a zvláštnej ženy Kovalevskej, ktorá tohoto mesiaca umrela v Štokholme, kde na universite bola slávnou professorkou. — V májovej knihe v politickom prehľade je zpráva i o českých pomeroch.

Vypíšem ešte zajímavejšie veci z februárových (1891) kníh niektorých mesačníkov. V *Istoričeskom Viestniku* sú Rozpomienky umelkyne ruského divadla a Ruskí diplomati na parížskom kongresse 1856. V *Russkom Viestniku* majú Majkov básne, Gnedič poviedku, Jelagin kritiku Tolstého Kreutzerovej sonaty. Z pozostalosti Dostojevského je tu Legenda. *Severný Viestnik* prináša rozpomienky Nikolajevskej (Dedina za starodávna) a kritiku o Glebovi Uspenskom od Skabičevského. *Z Viestnika Jevropy* upozorňujem na Reformu klassických gymnásií vo Francii, Stredoveký svetový názor, Francúzsko-ruská politika na počiatku tohoto stoletia, Narodniki i narod od Zlatovratského a kritiku o Tainovom diele: Les origines de la France contemporaine.“ *Jozef Karásek.*

Jazyk makedónskych Slavianov. V etnografii slavianskej jest hodne zamotaných a dosiaľ nerozriešených otázok. Z týchto v poslednom čase vychytená je otázka o jazyku a národnosti makedónskych Slavianov, ale takým spôsobom, že z nej stal sa nemilý, trápny spor slaviansky. V *Živej Starine* professor T. Florinskij píše:

„Do nedávna nebolo žiadnej pochybnosti o tom, k akej národnosti počítať makedónskych Slavianov. I učení cestovatelia, i geografi, i diplomati všetkých europejských krajín a štátov považovali Slavianov Makedonie za rôznotvárnosť bulharského plemena. Podstata makedónskej otázky hľadala sa v správnom objasnení skutočného určenia Slavianov v Makedonii a ich pomeru k iným národnosťam, žijúcim v tej zemi, taktiež v odokrytí všetkých etnografických zvláštností, charakterisujúcich odlúčené vetve makedónskych Bulharov. Teraz však, za posledných niekoľko rokov, postavenie otázky podstatne sa zmenilo. Upiera sa už i samé položenie o bulharisme makedónskych Slavianov, všeobecne prijaté vo vede, a proti nemu je vystavená a dokazuje sa mienka o prináležaní Makedončanov k srbskému plemenu. Mienka táto nielen podrobne rozberá sa v srbskom časopisectve a propaguje sa v národe prostriedkom hlučných demonštrácií, lež nachodí si prívržencov a záštníkov i medzi niektorými učenými, pravda len srbskými. Pochopiteľná vec, že Bulhari, oddávna privyknutí pokladať Makedoniu za bulharskú a utvrdení v tomto vedomí sväto-štefanským dohovorom, chytili sa podvracať novú srbskú teoriu. Tak vzniknul srbsko-bulharský spor o jazyku a národnosti makedónskych Slavianov, tohoto času majúci už celú literatúru. Žiaľ, literatúra tá je veľmi biedna, v nej niet trudov nestranných, výskúmov správnych a zovrubných, na základe ktorých možno bolo by prísť k vernému a zavŕšenému riešeniu otázky. Naopak, ona pozostáva z politických brošúr a pamfletov alebo z diel pseudo-vedeckých, vedomky tendenčných, ktoré nielen nerozjasňujú vec, lež robia v nej ešte väčší zmätok. Terajšie politické položenie Srbska a Bulharska len napomáha rozvitie náruživosti v polemike medzi srbskými a bulharskými pisateľmi. Ostatne, spravedlivosť žiada vyznať, že najväčšiu náruživosť a ostrosť v polemike i najmenšiu objektívnosť a kritičnosť v úsudkoch badať v článkoch, brošúrach a knihách o Makedonii, vydávaných na srbskej. a nie bulharskej strane. Ubezpečení v pravidelnosti svojej mienky, Bulhari vedú si pomerne pokojne a zdržanlive oproti srbským nárokom na Makedoniu. V bulharskej literatúre pozorovať omnoho menej pamfletov i politických brošúr v otázke o národnosti makedónskych Slavianov, než v srbskej. Výskumy i články bulharských učených vyznamenávajú sa vedeckým charakterom i nepredpojatosťou a dávajú niečo materiálu k riešeniu otázky, čo nemožno povedať o srbských prácach. Tak na pr. okrem známych článkov professora M. Drinova i niektorých štúdií vo francúzskom sborníku Ofejkova, nemožno neukázať na pekné filologické práce o bulharskom jazyku Teodorova i Matova, vydané v posledných knižkách sofijského *Periodičeského Spisania.*“

Professor Florinskij takto hovoril, posudzujúc dielo Spiridiona Gopčevića: *Makedonien und Alt-Serbien* (Wien, 1889). Kniha Gopče-

vićova vystúpila s nárokami takými, že rieši otázku v prospech Srbov, no kritikou bola hneď nemilosrdne odbavená. Polovicu svojej knihy Gopčević sostavil vo forme cestopisu: Florinskij povedal, že robí dojem, ako by bola napísaná na objednanie a pri tom na základe materiálu, sobraného nie na mieste — v Makedonii, lež obdržaného so strany a čiastočne, možno, spraveného vo Viedni. — Otázku jazyka a národnosti v Makedonii objasňuje i študia Em. Faita v tohoročnej *Osvěte* pražskej.

Literatúra.

Dějiny kroje v zemích českých *až po války husitské.* Sepsal dr. Čeněk Zíbrt. 1. svazek Doba nejstarší až do polovice století XIII. Se 63 obrázky. V Praze. Knihtiskárna F. Šimáček nakladatelé. 1891. Cena 1 zl. 30 kr.

Kultúrnu historiu českú s úspechom pestujú dvaja mladí professori: dr. Z. Winter a dr. Čeněk Zíbrt. Ich študia od rokov prinášajú rozličné české časopisy, no akými vzácnymi pracovníkmi sú oni, ukazuje sa až teraz, keď zo študií povstávajú už diela — z nasnášaného a spracovaného materiálu budovy. Matica česká len nedávno vydala vzácne kultúrno-historické dielo dr. Z. Wintera, teraz zas nákladom F. Šimáčka začínajú vychodiť *Dějiny kroje v zemích českých*, spoločný trud Wintera a Zíbrta. Spis bude pozostávať z troch dielov. Dr. Čeněk Zíbrt píše dejiny kroja v zemiach českých od doby najstaršej až do husitských vojen, ako I. diel celého spisu; II. diel o kroji v stoletiach XV. a XVI. do konca 30-ročnej vojny bude prácou dr. Z. Wintera; III. diel, od konca 30-ročnej vojny až na našu dobu, napíše zase Zíbrt.

Prvý sväzok I. dielu (Doba nejstarší až do polovice století XIII.) predovšetkým obznámi nás s literatúrou predmetu: vypočítané sú všetky dôležitejšie, staršie, novšie i najnovšie spisy o dejinách kroja z literatúry ruskej, poľskej a temer zo všetkých ostatných literatúr europejských. Opisovanie kroja ide od dôb najstarších, predhistorických. Zaujímavé je zobrazenie najstarších kultúrnych pomerov českých. Pôvodca dokazuje, že najstarší kroj český je príbuzný a podobný kroju iných Slavianov, najmä poľskému a potom v niečom i ruskému. Vykladá vzajomný vliv kroja slavianskeho a západo-europejského: za vliv slaviansky sú silným dôvodom slavianske názvy krojov v europejských rečiach.

„Uvádíme názvy pláště z hrubé vlněné látky, oblíbeného po západní Evropě, původu nejspíše slovanského — nazvané v latině středověké *sclavinia*, v němčině *slavenie*, francouzsky *esclavine*. Slovanské *plátno* zkomolila středověká latina v kodexu mnícha Eberharda — a čteme najednou v listině latinské jméno *phalta*, *phaltena* ... Slovanská *sukně* zdomácněla záhy po celé západní Evropě. Ze všeho vysvitá, že to bylo svrchní roucho mužské i ženské. V té podobě koluje po západní Evropě. Nošena byla sukně v Němcích se zálibou a čítána mezi nezbytné částky oděvu. Zkomolené jméno

její ať v latině středověké nebo řečtině či v němčině, vždy hlásalo původ slovanský. Od Němců nejspíše dostala se sukně do Francie a podle výslovného svědectví patřila mezi roucha sličná. Byla však pod zkomoleným názvem známa a oblíbena také v Anglii. Že i Maďaři s celou řadou oděvu slovanského také sukni za kroj přijali, není divu, když slovanská sukně putovala až do vzdálenější Francie a Anglie... Sukně u Čechů slulo odedávna hlavní svrchní roucho mužské i ženské, splývající u mužů od krku až dolů přes pás, u žen skoro k zemi, asi podle zámožnosti ozdobené."

V kapitole tejto pôvodca dokazuje, že kroj slovenský najlepšie zachoval podobu dávneho národného kroja česko-slovenského.

„O tom, kde posud poměrně nejméně porušen jest starodávný lidový kroj, máme domnění a pokusíme se poněkud je odůvodniti. Ve shodě s genialními kresbami Manesovými a Alešovými vyslovil je již Dudík a v nejnovější době snaží se ho podrobnými studiemi a doklady, sbíranými pilně mezi lidem, hájiti prof. Koula. Přemýšlíme-li o dávných kulturních poměrech československých a podrobení jejich vlivu cizímu, hned předem bude nám jasno, že země česká s Lužicemi jsouce odkázány zeměpisnou polohou k přímému styku se sousední cizinou, na začátku dříve se s ní sblížily než Morava, stýkající se všude s pobratimci. Polohu v tomto smyslu ještě příznivější mělo bez odporu Slovensko. Zde není místa, abychom slov šířili o politické historii Slovenska; jen toho jsme se chtěli dotknouti, že zákoutí, v jakém Slovensko leží, bylo velice příznivé k tomu, aby vliv kultury cizí nemohl do vývoje tamějších poměrů tolik zasahovati, jako bylo možná v Čechách, ve Slezsku a Lužicích, na předním místě, a pak na Moravě. Že Maďaři kulturu na Slovensku nemohli povznésti a zdokonaliti svým bezprostředním stykem, uzná každý, věda, že se teprve sami od sousedních Slovanů i Němců, jak bylo dokázáno historicky i filologicky, ušlechtilejší kultuře přiučovali. Pokud se kroje týče, nepitvořili se Slované po Maďarech, nýbrž Maďaři po Slovanech, jak dokazuje neklamný výsledek jazykozpytného bádání Miklosichova (Die slavischen Elemente im Magyarischen, Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften, Wien, 1872, 16.), že totiž většina maďarských názvů krojových pochodí ze slovanštiny. S názvem jistě i věc přešla od Slovanů k Maďarům. Tím domnělý vliv tak zvaného „národního" kroje maďarského rozplynul sa v niveč. Z Čech, Moravy a Slezska mohl na Slovensko zasáhnouti cizokrajný vliv již seslabený a upravený vhodně po názorech českých, domácích. Že by od Poláků, daleko a široko rozložených, nebo od Rusínů vnikala pouhá cizota v příbuznou původně kulturu na Slovensko, nic se pravdě nepodobá. Naopak mezi prostým venkovským lidem polským a rusínským i místy na Moravě a v Těšínsku možná setkati se s podobnými ještě primitivními částkami oděvu, jako mezi prostým lidem slovenským, na př. s krpci a pod. Tedy konec konců soudíme, že na Slovensku udržela se po věky starodávná rázovitá kultura domorodá, nepodléhajíc při svém přirozeném vývoji tak rychle a násilně vnikajícímu živlu cizímu, jenž by upravoval prostotu starodávného života podle vzrůstajících požadavků vládnoucí jinde civilisace. Za

přirozené konservativnosti poměrů tamějších neděly se v životě lidovém, v lidovém podání, násilné změny nebo náhlé, nevysvětlitelné převraty. Po věky a věky dědil syn od otce a otec od svých dědů a pradědů podání lidové a vše, co s ním souvisí, i lidový kroj. Domovina neposkytovala tolik bohatých výtěžků, aby snad kroj byl pokažen zbytečným přepychem a lákavou nádherou cizokrajnou. Krátce pověděno: pátráme-li po stopách a zbytcích starodávného prostého kroje československého, nikde jinde s takovou jistotou nemůžeme tvrditi, že lidový kroj poměrně málo je porušen a znešvařen cizotou, jako na Slovensku. V obyčejném kroji prostého lidu slovenského spatřujeme takořka pravzor starodávného oděvu československého. Oděv slovenský mužský od známého rázovitého klobouku a po primitivní krpce i ženský oděv udržel se v hlavných rysech s proměnami asi jen nepatrnými z dob starých a dávných až podnes. Slovák nemaje příležitosti ani prostředku, aby se zřekl po praotcích zděděného kroje, nedbá, že pobratimci jeho na všech stranách týž aneb aspoň podobný starodávný oděv kus po kuse již odložili nebo jako veteš z dob starých, oděv nevyhovující „modě“, odkládají; Slovák houževnatě se drží starobylého podání. Třeba nyní bylo nesnadno, ba snad nemožno vytknouti, co zde na původním pradávném kroji přibylo teprve vývojem časovým od dávnych věků a hlavně — upozorňujeme na to s důrazem — které znaky jsou na něm původu ryze kmenového, totiž slovenského — — přece jen z vylíčených důvodů rozepsali jsme se o domnění, že prostý lidový kroj na Slovensku zachovává podnes poměrně nejčistší ráz starodávného lidového kroje československého.“

Po úvahe všeobecnej nasleduje opisovanie kroja mužkého: najprv poznáme zovňajšok starých Čechov, potom jednotlivé čiastky ich odevu. Pri kroji ženskom dozvieme sa, že niektoré časti terajšieho národného odevu ženského, hlavne na Morave a na Slovensku (rubáš, rukávce, oplecko), sú prastarým krojom česko-slovanským. Tu je pekná úvaha i o národných výšivkách, ich starobylosti a význame. Po kapitole o vojenskom odení staročeskom idú zprávy o rúchu kniežat a kráľov českých. Kniha, písaná jasným, prostým slavianskym slohom, má celé rady názorných vyobrazení, prevedených dľa pôvodných miniatúr, mincí, pečatí, náhrobkov, starožitníckych nálezov. Tešilo by nás, keby *Dejiny kroje* mohly sa rozšíriť na Slovensku.

Predmluva professora Florinského k ruskému prekladu Vlčkových „Dejín literatúry slovenskej“. Rajhradská *Hlídka Literarní* v svojich poslednych dvúch číslach doniesla Florinského predmluvu, napísanú k ruskému vydaniu Vlčkových *Dejín literatúry slovenskej*. Predmluva u nás širšiemu obecenstvu známa je z textu, ktorý vyšiel lanského roku v *Národných Novinách*. V súvise s niektorými výpoveďami prof. Florinského, český prekladateľ (K. + S.) v Hlídke Literarní robí poznámky, svedčiace o neobyčajných sympatiach k nám Slovákom.

„Ruský slavista — citujeme aspoň jednu z týchto poznámok — vyhlašuje slovenskou literaturu za hodnou pozornosti ruských vzdě-

lanců. Nemámeli pak my, kteří se Slováky tvoříme národ jeden, mnohem více ještě příčiny všímati si literatury psané slovensky, zvláště když — s dobrým rozmyslem to pravíme — vydala i plody, které úplně se vyrovnají nejlepším plodům literarním, psaným česky? Slováci se neodtrhli od nás, ale spíše se my jich vzdalujeme, vlastně nespravedlivě ignorujeme vše, co se u nich děje. Poučme se o příčinách vzniku psané slovenčiny, poznejme nejlepší spisy jejich, pozorujme život jejich jazyka a uvidíme, že Slováci čtou česky tolik a vězí v duševním snažení našem tak pevně, jak vůbec jest možná po a při překážkách, které mají příčiny jednak ve hrozném úpadku našem v časech Bernolákových (konec XVIII. století), jednak v politické bezvýznamnosti i nás i Slováků v dobách Štúrových, a na konec v politické nadvládě Maďarů, zjevné od r. 1868 a připravované už dávno před tím. Studujme literaturu jejich a poznáme, že vězí kořeny její hloub v lidu než kořeny literatury naší. Studujme ji a poznáme, když už zapomínáme, čemu nás učili Slováci Kollár, Šafařík a Štúr, že bychom se tomu znova mohli naučiti u nynějších Slováků̊v. A když uvážíme, že nezhynula škola ta, ba že při životě pevně drží větev národa našeho týranou, že nelze více, poznáme také, že bychom se v té slovenské škole měli naučiti také tomu, co udržuje při mysli Slovana, i když horší věci naň dorážejí než strach z „kroku do nejista."

V poznámkach týchto z horúceho srdca českého vyronily sa i také slová, ktoré tu prepísať držali by sme za neskromnosť. Verejne neopakujeme ich, staviame sa ako by sme ich boli nepočuli, no vďačnosť v srdci zachováme i k pôvodcovi, i k *Hlídke Literarnej*. —

V súvise s tým, čo v tejto samej rubrike 1. tohoročného čísla povedali sme o *Dejinách literatúry slovenskej*, pre historickú vernosť tu zaznamenávame, že od tých čias i *Athenaeum* (VIII., č. 4.) malo o nich dobreprajnú kritiku.

Literárne Listy. Príloha ku *Kazatelni*. Číslo 2. vyšlo s nasledujúcim obsahom: Literárny obzor. (1. Antologia z poetickej literatúry nemeckej. Sostavil a poslovenčil F. O. Matzenauer-Beňovský. — 2. Básnické spisy Jakuba Graichmana. — 3. a) Verše Svetozára Hurbana Vajanského. *Argus.* b) Tie isté Verše. *Tichomír Milkin.*) — Spisba pre ľud, napísal J. Žiak. — Poznámky k dejinám našskej spisby. c) Hugolin Gavlovič a jeho novoobjavené kazateľské dielo. (Pokračovanie.) — d) Jezuitská slovenčina v knižkách. (Pokračovanie.) — Čítanie pre ľud. (Píše M. H.) — Všeličo. — Nové spisy slovenské. — Feuilleton. Z listov, od Tichomíra Milkina.

Pre historiu jazyka slovenského veľmi vzácnym príspevkom je ritual, tlačený v Trnave roku 1715 a uvedený tu v Poznámkach k dejinám našskej spisby.

Rok 1891. **Sošit 4.**

Slovenské Pohľady.

Na podkonickom bále.

Napísal *Martin Kukučin.*

(Dokončenie.)

II.

Ktorý z nás by bol chladný, keby bol ukorystil ružu z kytice, ktorá zdobila Margitine prsia? Myslím, nikto. Jej vôňa by nám stúpala do hlavy a pripravila nás pomaly o všetky smysly. Chodili by sme po dvorane podkonického kasína práve tak, ako pán Pétry, neznajúc, na ktorú nohu stúpiť. I o nás by riekla pani sudcová svojej Aranke, ako o ňom: „Ten šuhaj sa zbláznil. Čo len smyslela stará, že to dovolí.“

„A prečo? Pétry je veľmi hodný človek,“ odpovedá Aranka a začervenala sa. Toto už neviem, či by o daktorom z nás povedala.

„Nie žeby Pétry...“, opravila sa mama. „To viem, že je hodný: ale tie rúbu vyššie. Ja dobre viem, čo by rady. Kremeňa by rady.“

„Ani ho tu niet,“ vraví Aranka. „A Margita ho nechce.“

„Oboma rukama — len by prišiel! Kremeň je partia, akých málo. Votická ho drží a nepopustí... A on, blázon, dá sa! Ako som ho volala do nás neraz — on nie, a nie. Zakázala mu. Má ho, ako istého — ja to viem. Ach, dal by Pán Boh, aby im zuby kleply na prázdno! A či je Margita preňho? Veď je to šašo, bláznivý šašo!“

Aranke sa vzdychlo.

„Jemu treba staršiu, rozumnejšiu. Jemu netreba tak ženu, ako gazdinu.“ A tu pomlčala hodnú chvíľku. „Ty by si mu tak bola!“ doložila konečne.

„Ja koketovať neviem. a mužskí lipnú iba za koketami. Im sa páči iba povrch, nehľadia do hĺbky: len aby bol povrch cifrovaný. Uvidíš, i Kremeň je taký... A nešťastný bude, ak si ju vezme. Ona ho nerada!“ Hlas jej skoro zlyhal i pery sa zatriasly. Súcitila s Kremeňom.

„Nech — nech zvie. Bodaj by sa popálil. Neplač!“ tešila ju mať. „Keď sa ona ztratí z mesta, hneď sa i tebe šťastie pritrafí. Takto ti ona všetko odvábi. I tento Pétry začal sa o tebe interessovať: potom ho odvábily. Neboj sa; vráti sa hneď, ak sa mu táto vydá. Apa ho spraví exekútorom, alebo čím takým...“

„Kde je ten starygáň!“ jedovala sa pani Votická. „Pán Boh ma ozaj potrestal, keď ma mal. Zaľahne do karát a ty seď! Len čo som previnila, že mám takého, takého...“

Skončil sa práve tanec, predostatný do polnoci. Margita sedí pri materi a shovára sa s Pétrym. No reč nejde jej už od srdca. Nikto ju nepozoruje, Kremeňa už nevidno. Čo, keby bol šiel zaraz k inej? A ak sa viac o ňu neozre? Trasie sa na celom tele od strachu. Pani Votická je tiež nespokojná, potratila všetky koncepty. Plány sa rúcajú, a ak nevystúpi resolútne, všetky sa obráťa v prach a popol. Poslala Pétryho pre muža. Vrátil sa vyparený, sťa by ho bol v dieži vyzváral. Vtiahli ho do ferble, obohrali na posmech a tu ešte žena ho cituje. Vari by už vedela, čo vyparátil?

„Pekný muž!“ kárala ho pani s úsmevom. Musela sa premáhať; sudcová sedela popri a striehla na každé slovo. „Ani sa neukáže! Aspoň sa prejdi so mnou po dvorane, aby tu nesedela, ako na ztratenej varte.“

„Čosi mu ide nakázať,“ šepla sudcová Aranke. „Nedala ho tá volať len tak pre zábavu.“

„Ty starý mamlas, loptieš celý večer pri kartách a neobzreš sa o nič,“ začala pani Votická, teraz už od srdca.

„A čo sa mám obzerať? Máte tam toho fiťfiriť, Pétryho.“

„Iď ty — ty... Nevidíš, ako tá sudcova sojka za Kremeňom pasie? Pôjdeš do izby, kde si hral. Ale mi ho nesadni zas ku kartám — to ti povedám! Bočnými dvermi vyjdeš a poschodíš všetky izby, kým nenajdeš Kremeňa. Prisadni k nemu, rozvesel ho, a keď bude mať byť rastštunda, prídeš pre nás. Zavedieš k nemu i nás. Ale rob, aby hneď každý nevidel, že je to naschvál. Rozumieš?“

„A na kýho čerta ti je ten starý cap? Veď ten môže byť Margite otcom!“ ozval sa pán Votický.

„Ty sa do toho nestar — ty to nepochopíš!“

„Nestar — a mám behať za ním, ako kopov! Tiež pekný poriadok.“

Začal sa tanec. Pán Votický vytratil sa z dvorany. Jedovalo ho to, celá tá historia; ale čo má poslušný muž robiť, keď dostane rozkaz. Dudrúc odišiel hľadať Kremeňa.

Ako prestal tanec, Votický sa hneď dostavil.

„Predsa si prišiel!“ zvolala jeho pani zase s úsmevom. „Mohol si i tam zostať: viem, otupno ti je bez karát.“

„Načo si ma tedy citovala?“ bránil sa Votický. „Mne by bolo sťa kde zavečerať, ale keď ty chceš nasilu pri tom...“ Ostatok prehltol; pani hrozive hľadela mu do očú. Začervenala sa od zlosti, lebo videla úsmev u sudcovej.

„Náš apa sa veru neobzre,“ riekla táto dcére, ale tak, aby i Votickovci počuli. „Ten by skôr zaslúžil kázeň, ako tuto pán sused.“

„Tej nevyhovie,“ odpovedal pán Votický. „Tá bola vždy taká. No, poďme už, aby sa nám ušlo miesta. Stôl mám vyhliadnutý.“

„Bude tam i pre nás miesta?“ ponúkla sa sudcová s tvárou

najnevinnejšou. „Bolo by vari najmúdrejšie, čoby sme sa nepotrhali...“

„Ale — miesta dosť!“ riekol pán Votický. „Všetci sa pomestíme. Dobrých sa moc zmestí.“ Za tento výrok pani ho štipla do ramena. Usmial sa jej; myslel, že to od lásky.“

„Mamaj si!“ šepla mu; hlas jej triasol sa zlosťou.

„Čo sa tebe robí?“ osopil sa na ňu. „Soberiem sa a, bohuprisám, ti odídem.“

„Čuš. Mali sme byť s ním pri stole sami. Tá stará kvočka nás bude špehovať. Sadni si k nej, hovor s ňou ustavične, rozumieš? Nepripusť ju ku Kremeňovi!“

„Čerti vedia, čo majú vždy medzi sebou,“ dumal pán Votický. „Do očú ako med a takto zle nedobre jedna na druhú. Šťastný človek, čo nemusí sa miešať medzi sukne.“

Za stolom našli Kremeňa. Sedel s hlavou v dlani pochovanou, pred ním skoro prázdna fľaša vína. Oči mu blyšťaly, menovite keď spoločnosť prišla k stolu a videl Margitu na ramene Pétryho zavesenú.

Pani Votická sadla si hneď k nemu; s druhej strany Margita, medzi ňu a Aranku sadol si Pétry. Pani sudcová zostala obďaleč s Votickým, ačpráve dosť hľadela sa dotisnúť ku Kremeňovi. Pán Votický sa teraz vyznačil, za čo mu pani pohľadom vrele ďakovala.

„No tak!“ zvolala pani Votická veselo. „Nenazdali sme sa, že s vami budeme sedeť. Veď vás ani nevidno! Čo netancujete?“

„Eh, všetka vôľa prejde človeka!“ hodil Kremeň rukou. „Na starosť najlepšie pri peci. Nech sa šalejú mladí.“ Pozrel na Margitu a jej suseda s opovržením. „My sa im smejme.“

„Čo sa vám robí?“ divila sa Votická. „Vy radi spoločnosť — a tu sa naraz takto vyjadrujete. Ja vás nepoznávam.“

„Spoločnosť rád, ale spoločnosť nerada mňa. Treba ustúpiť, prepustiť miesto mladým.“

„To nepochopujem, to sú veci celkom nové,“ poznamenala ona.

Kremeň sa mračil a hniezdil na stoličke. Jed nesmierny v ňom búril. „Vy nechápete, to verím. To chápem len ja. Mne už zostáva iba toto...“ Chytil fľašu, naddvihol ju a zas položil na stôl. Bol by ju nedbal otrepať o stenu, alebo do hlavy „tomu vyfiutenému panákovi“, — no mal ešte rozum.

„Vy ste negalantní!“ hrešila ho pani Votická. „Ak budete takto pokračovať, tak nás odženiete od stola.“

„Viem, že vám je nie po chuti, že vás náhoda sem doviedla. Radšej by ste boli tisíc míľ odtiaľto. Lebo ja viem, aký som protivný: sebe som najprotivnejší...“

„To som nezaslúžila,“ riekla pani Votická ticho. „Bola som vám vždy priateľka, ba skoro sestra — a tu naraz vy...“ Mlčala. Slzy jej nedaly dokončiť.

Na stôl prišly jedlá a víno. Všetci sa posilňovali, iba Kremeň postil, Iba vínom zapíjal si zlosť.

Účinok dobrej večere a vína dostavil sa dosť skoro. Konversácia bola neobyčajne živá. Votický bavil sudcovú; rozprával jej

ako mal reposíciu, kde švagor švagrovi pristavil stenu pred obloky, tak že v izbách panovala egyptská tma. Pétry medzi dvoma nymfami cítil sa ako v raji. Jedol tu s jednou, tu s druhou s jednoho taniera. Pritom stihol si ruku stískať s Margitou, ktorá bola zas neobyčajne veselá. Aranku bavil, ako vedel; len aby nepozorovala, čo s Margitou vystrája. Kremeň sedel ako na tŕňoch. Trpel veliké muky, lebo videl znamenite, čo sa tam u susedov robí.

„Povedzte, čo sa vlastne hneváte," útočila doň Votická, sotva složila vidličku na stôl. „Tak dávno ste neboli u nás."

„A čo by u vás hľadal? Na toto sa dívať — na toto?" Na spánkoch mu navrely žily a v očiach sa zažal plameň divokej zlosti. „To už nie; lebo to je, bohuprisám — moc!"

„Bavia sa, ako vedia," riekla nevinne.

„Čudná veru zábava! Mne do zábavky nejde."

Pani Votická bola rozdráždená. Slovo, ťažké, závažné slovo — a visí na nitke tenulinkej. Nitôčku pretrhnúť — a svadba hotová! Táto blízkosť rozhodnutia nesmierne ju rozčulila.

„Boli ste nám priateľom — a môžem povedať, priateľom dobrým a spoľahlivým. Na vaše slovo dala som vždy mnoho. Bez vás som nerobila tak rečeno nič, bez vašej dobrej rady. I o tomto som sa chcela s vami poradiť, čo vy myslíte? Nie skvelá partia dáka — kdežé dnes partie! Dievča je rado, že sa vôbec vydá. Partia nie — ale človek hodný, a, ako vravia, snaživý: má vraj budúcnosť. Chcela som sa vás opýtať, čo vy o tom súdite — ale vy sa nás stránite; neviem, čo to má byť!"

„A dáte ju tomu — tomuto?" pozrel na ňu sťa zbojník, až sa striasla pred ním. „Zabudli ste už, ako pochodila Milča? Chcete to všetko ešte raz prežiť?"

„To bolo iné," odpovedala pani. „Milča mala na výber — vybrala si to horšie, lebo nemala rozumu. Ale tu výberu niet! Tu je alebo dačo, alebo celkom nič."

Kremeň ťažko oddychoval. Čosi velikého, ohromného sa v ňom dvíhalo, išlo do hora a sťahovalo mu hrdlo. Zahľadel sa do kúta a mlčal. No tvár ukazuje, že ťažká borba zúri v jeho prsiach.

Pani Votická skoro skamenela. „Bože, tá ženba musí byť čosi hrozného, keď tak ťažko sa odhodlať k nej," pomyslela si. „Na každé slovo kliešte: a toto je človek opitý! Čo — keby bol triezvy?"

„Ja by vám povedal čosi," začal hlbokým, ale tichým, celkom zmeneným hlasom. Panej zhučalo v hlave. Teraz padne slovo, teraz! Nepadlo. Hodil rukou a zmeneným hlasom doložil: „Nie — nič! Lepšie čušať."

„Čo robiť!" vzdychla si sklamaná. Už ju nechával celý ostrovtip: pochybovala nad zdarom. No ešte nechcela ustúpiť. „Čo robiť?" zašermovala rukama. „Prišla som o vašu dôveru, neprichodí sa mi natískať."

Neklamala sa. Na Kremeňa to urobilo hlboký dojem. Upadne do nemilosti, u nej, u jedinej, čo mu vždy rozumela. Ako zaobíde sa bez nej? „A ma nevysmejete, keď vám čosi poviem?"

„Ja — a vysmievať, a to vás! Čo sa vám dnes robí!" divila

sa. Naraz zmenila taktiku. Nahliadla, že treba Kremeňovi ešte lepšie pomáhať. Doložila tedy: „Ostatne už viem, čo vám je. Uhádla som."

„Viete?" žasol Kremeň, a vzdor svojim rokom cítil, že tvár mu podskočila krvou.

„Podľa seba to viem. I ja som bola v tom, čo vy. Bola som zaľúbená po uši. Nikde som nemala pokoja, všetko ma trápilo a jedovalo. Bolo mi do zúfania, bola by sa radšej pod zemou našla..."

„Akkurát ako ja!"

„Horký akkurát! Vy ste muž, samostatný, príjemný: vám je cesta do každej rodiny otvorená — do každej. Ja som bola dievča, slabé, nezkúsené dievča: mne nebolo voľno ísť k nemu a povedať mu: ja ťa ľúbim, ľúbiš ma i ty? Ja som musela čakať, kým on príde, a či vôbec príde. Bože, to čakanie! Tie slzy, tie pochybnosti — tie noci bezo sna! Ej, smutný je los dievčaťa, smutný. Musí utajovať najdrahšie city, zakrývať ich pred svetom; svet i seba klamať a zavádzať na chybné domnienky. To bol môj los, kým ma nevysvobodili. Ale vy, muž — vy máte svobodu. Všade môžte zaklepať..."

Kremeň bol vo vytržení. Visel na každom slove pani Votickej. „A čo myslíte: keby sa ja, v mojich rokoch, dakde hlásil, nevysmiali by ma?"

„Vás?" divila sa pani. „Čo vy môžte hovoriť o rokoch! A či chcete, aby vám ja tu vyznala hneď lásku? Môžte byť istí: obráťte sa, kde chcete, oslovte ktorúkoľvek — všade vás príjmu s otvoreným náručím."

„Všade... A ak práve tam nie, práve v tom jednom dome nie?"

„Neviem, ktorý to dom myslíte. Ak tu v okolí by ste mienili, čo ja znám domy, všade môžete..."

Už ani Kremeň nemohol viac žiadať. Vyšla mu skutočne viac než na pol cesty oproti. Ak sa ani teraz nedovtípi — je ztratený.

Ale Kremeň sa sobral. Nabral do seba vzduchu a zrazu riekol: „A keby prišiel k vám?" Skoro sa rozosmial, lebo na srdci mu veľmi odľahlo.

Pani sklonila hlavu a mlčala. Bez toho by nemohla prerieсť slovíčka. Bola rozčulená, triasla sa ako osika. Nie blázon! Previedla, čo chcela.

„K nám?" pýtala sa ticho.

„Áno, k vám."

Panej sa vejar zatriasol medzi prsty, prišlo jej akosi mdlo. Dlho trvalo, kým sa opanovala.

„Vy mlčíte — to je veľmi jasná odpoveď," riekol Kremeň trpko.

„Áno, veľmi jasná. Ja som nebola pripravená na toto. Som prekvapená, a to radostne. Budem si pokladať za šťastie, že vám môžem sveriť svoju jedinú dcéru." V oku sa jej zaligotala slza a odpadla na vejar. To bola pravdivosť, nie komédia. Komédia už bola zbytočná od tejto chvíľky. „Môj muž — to vám netreba rozkladať, to sami viete. A Margita," naklonila sa k nemu a riekla

dôverne: „mne sa všetko zdá, že tá od dávna túži za vami. Často som ju pristihla v plači...“

„Za mnou?“ divil sa pán Kremeň.

„Iste neviem, ale myslím, že za vami. Spomínala neraz, že k nám nechodíte, že ste už nie, ako kedysi. Bola nešťastná.“

„Tak prečo s Pétrym toto...“

Pani Votická udrela ho vejarom po ruke. „Vy, dieťa, nezkúsené dieťa! Neviete, že to mohla robiť zo zúfalstva? Vy mužskí, keď dešperujete, chytíte sa tohoto,“ a ukázala na flašu. „My to nemôžme. My koketujeme s každým prvým. Smejeme sa, ale srdce topí sa v slzách...“

„Tedy sa jej opýtam — a to hneď!“ Bol tak dojatý nešťastím Margity, žeby bol chcel hneď a zaraz uspokojiť ju.

„Čakajte, robme opatrne. To by jej mohlo na zdraví uškodiť. Ja ju pripravím na vašu otázku. Tancujte s ňou prvú kadrillu — tam sa môžete dohovoriť.“

Kremeň jej stisol ruku na znak horúcej vďaky a úplného súhlasu.

„Margita!“ ozvala sa pani Votická plným hlasom. Už sa bola opanovala. „Pán Kremeň sa konečne dal nakriatnuť do tanca. Hlási sa o prvú kadrillu u teba.“

„Kremeň?“ zvolal Votický. „Čože ho preletelo? Bravo, kamarát; bude čosi!“

Margita vyčítala z tváre matkinej, že sa už stalo, čo sa stať malo. Radosť jej zažiarila z tváre. „Ale, mama, pán Kremeň sa opozdil. Ja som sa na kadrillu už slúbila.“

„Mne!“ prikryl si pán Pétry prsia dlaňou.

Kremeň sa usmial naň s opovržením, akoby riekol: „Poteš sa, neborák!“ Uklonil sa slečne Aranke veľmi dvorne, že tá sa zapálila, a riekol: „Tak smiem prosiť slečnu Aranku?“

Tá privolila, ačpráve ju bolelo, že je ona len náhrada z potreby.

„A môžeme byť vis-à-vis,“ doložil Kremeň, obrátac sa k Margite. Tá ho oblažila takým pohľadom, že sa cítil pred bránou siedmeho raja.

Scéna sa naraz premenila. Kremeň, ako prvej, bavil sa s Votickou a bol veľmi veselý. Margita na Pétryho už sa neobzrela. Bavila sa s Arankou. Ten nevedel, čo má o tom mysleť. Votická ho pretrhla práve v tom, ako vyznával Margite lásku a čakal od nej práve odpoveď. Teraz prosil Margitu:

„Slečna, prosím, odpovedzte!“

„Teraz nie. Poradím sa mamy.“

„Načo sa tu radiť? Srdce vám poradí najlepšie a nie mama.“

„Musím sa poradiť, nemôžem takto.“ A zamyslela sa, pozerajúc pred seba. Pétry nechápal, čo toto všetko znamená. Naraz sa obrátila k nemu. „Viete, čo — v šiestej figúre vám poviem. Vtedy už budem vedeť.“

Odbehla. Nemohla už vydržať na mieste. V dvorane už schá-

dzala sa mládež po odpočinku a bavila sa. Za Margitou pobral sa i Pétry. No nebola k nemu taká, ako pred polnocou.

„Čo sa vám stalo? Pred chvíľou taká milá, a teraz taká ukrutná!“ Bolo mu skoro do plaču.

„Akí ste divní!“ zasmiala sa Margita. „Dávate mi otázky, že naozaj musí dobrá vôľa prejsť každého. Čo sa nebavíte tak veselo, ako predtým?“

Pétry sa utiahol a bol smutný. Myslel, že Margita ešte dnes bude kapitulovať, a ono sa veľmi klamal. Možno ho ani nemá rada! Veď i teraz, vidí, že ho urazila a ani nepozre naň. Chodí po dvorane s mamou a hovorí s ňou o čomsi. Ani čoby jeho tu nebolo.

Cigáň zahral introdukciu ku kadrille, páry sa rozostavily. Ako v tábore Radeckého bolo kedysi Rakúsko, tak v tejto štvorilke je smetánka zlatej mládeže podkonickej. Stály tu všetky pekné, i menej pekné, i tie, čo sú iba „milé, veľmi milé“. Na každej tvári a tváričke horí fakľa rozkoše, fakľa hriechu, ktorú sám diabol zažal. Nie darmo sa vraví, že sám krivý Lucifer máva prvý tanec! Ako sa stískajú rúčky, čo sa pohovorí a pošepce — nuž na to naozaj niet pisára, čo by to popísal. A tá nedočkavosť, začať zas ten tumult, trmu-vrmu, hodiť sa do prúdu a dať sa ním unášať! Sám Kremeň, osvedčený vo škole trpelivosti, myslí, že malo by sa už začať. Pozerá svojej vis-à-vis, Margite, do očú, a v nich číta, že zvíťazil.

Opisovať kadrillu? Dakomu nudno je už to, keď ju musí pretancovať: nie to plané opisy o nej čítať! Prišla figúra šiesta a v nej chassé croisée.

„No povedzte, čo je môj osud. Tak dlho čakám rozhodnutie!“ dorážal Pétry.

„Čakajte, kým sa vrátim,“ uklonila sa mu Margita koketne. A už ju chassé croisée odnášal od neho. Akási predtucha mu šepkala, že rozhodnutie vlastne už má. Že sa rozišli na vždy. Bol by zaplakal, bol by nechal všetko tak — ale nemožno. Zákony kadrilly stoja vyššie, než všetka sentimentálnosť titulárných kancellistov.

Kremeň rátal, kedy už dôjde k nemu Margita. Ako sa snímu, hneď sa jej opýta, aby na isto vedel. Ešte dve, už iba jedna — už je tu. Drží ju za ruku.

„Povedala vám mama?“ zašepkal jej.

„Áno.“

„Čo vy na to?“

Stisla mu ruku.

„Nehneváte sa na mňa pre moju velikú smelosť?“

Sklopila oči, nie aby utajila hnev, ale skorej radosť. „Pokladám si za šťastie...“

„Aký som ja blázon! Či by sa bol nazdal ešte len pred polnocou!“ Držal ju za rúčku a nepúšťal od seba. A už bol veru čas. Dve tanečnice čakaly, kým sa Margita odstráni.

„Ďalej — ďalej!“ volá ktosi za nimi.

Kremeň nepočúval. Čo jemu kadrilla? „Hneď po obede prídem si vás vypýtať.“

„Pusťte, už musím ďalej,“ šepla mu.

„Ďalej!“ volali viacerí. Okolo Kremeňa povstala veliká konfúsia. Figúra bola zmätená.

„Čo ďalej — načo ďalej?“ vykríkol Kremeň. „Tóni — čárdáš!“

Cigáň tiež nevedel nič múdrejšieho. Začal takú dobrú, Kremeňovi pod päty. Kremeň privinul Margitu a pustil sa do divého čardášu. Ani netušil, že vlastne usurpoval cudziu tanečnicu a svoju zohrdil. Nevedel nič, len čul divú nôtu a blkot rozihraného srdca. Tancoval, ako od piatich rokov netancoval. Mladý oheň rozlial sa po žilách, donášal tú napoly usadnutú krv do varu. Naddvihol ľavú ruku so šatôčkou a výskal, ako šialený oktaván, keď spraví matúru.

Oprávnená sensácia v dvorane!

„Kremeň tancuje!“ vbehol ktosi do herne s novinou.

„A besne!“

„Čo sa to s ním robí?“

„Zblaznel!“

Vybehli z herne a čudovali sa. Sám Votický netušil, čo to všetko znamená. Videl iba, že jeho Margita lieta, ako pierko medzi Kremeňovými rukami.

„Opil sa — a basta!“ to bol jeho náhľad. „A možno i zblaznel!“

Hudci prestali húsť; rozjarený, vyhriaty Kremeň doviedol Margitu k materi. Tá sa usmievala. Pani sudcová sa hniezdila. Cítila sa urazenou, že Kremeň tak negalantne zadržal sa k Aranke. Ešte šťastie, že pri čardáši sišly sa obe ztratené ovečky: Aranka i Pétry. Dotancovali čardáš spoločne, tak z povinnosti, a po odbavenej práci vracajú sa tiež.

„Pekný tanečník!“ oborila sa Aranka na Kremeňa. „Tanečnicu si nechá!“ Aranka uznala za najlepšie obrátiť všetko na žart.

„Ja? Ja som mal tanečnicu,“ ukazoval Kremeň na Margitu.

„To je ešte krajšie!“ sekla doň sudcová. „Len aby ste odtajili, že Aranka nebola vaša tanečnica. I to by konečne nebol div!“

„A ja neviem!“ smial sa Kremeň. „Musíte odpustiť... Kadrillu ktosi pofušoval...“ Táto situácia bola preň veľmi trápna; nevedel, ako vymotať sa z nej. Umienil si, že urobí všetkým komédiam krátky konec. Tam stál Pétry.

Tento človek ho veľmi jedoval. Dotíska sa k Margite. Tá ako by ho nevidela.

„A tá odpoveď?“ riekol jej tíško. „Naschvál ste zkazili kadrillu, aby ste sa nemuseli vrátiť. Ja som dobre videl...“

Margita bola vo veľkých rozpakoch. Kremeň dopočul, čo Pétry hovorí. Kremeňovi nabehly žily, bála sa, že povstane verejne scéna. Stisla Kremeňovi rameno. To malo byť krotenie lva. Kremeň porozumel, premôhol svoj hnev. Obrátil sa rovno k Pétrymu a riekol mu:

Slečna už odpovedala mne. Ja som jej snúbenec...“

Účinok tých slov bol ohromný. Nastalo všeobecné šuškanie. Margita cítila tisíc očí na sebe. Niektoré ju bodaly ani šidlá. Utiahla sa za mater ukryť rozpaky.

Pétry zbľadol. Zaknísaly sa mu pred očima postavy tanečníkov a tanečníc, dvorana sa zakrútila, povala jedným krajom klonila sa nadol. Sťa v dákej mhle zazrel Aranku a sudcovú. Skočily mu na pomoc s rozovretým náručím. Spamätal sa, obrátil a vybehol, odstrkujúc ľudí zpopred seba.

Jeho pohyby, tvár, bľadosť — všetko znamenalo, že mu prišlo naponáhle zle. Aspoň mládenci si tak mysleli, lebo na podkonických báloch už neraz stalo sa, že gavalierom prišlo po polnoci zle. Ženy si šepkaly za vejarmi, mužskí jedni sa smiali, iní s opovržením hľadeli na slabosť Pétryho. Dakoľkí, čo lepší kamaráti, bežali za ním až na ulicu.

Dochytili ho tam, prostovlasého.

„Kde ideš, blázon!“

„Preč, svetom — pusťte ma!“

„Čo ti je?“

„Idem sa zastreliť. Margita ma nechce!“

„Oh — či si bibas!“ okríkol ho oficial z pošty. Pochytil ho popod pazuchu a vniesol do kasína. „Poď, najprv si vypijeme a potom pôjdeš sa vyspať. Nech tam čerti vezmú všetky haraburdy!“

Posadil ho za stôl, a kamaráti obsadli ho so všetkých strán. K nemu sa posadil sám okresný sudca; poslala ho pani, aby, „ako hlava justície, prekazil samovraždu“. Bol zabarrikádovaný, nemohol sa hnúť. Prišly na stôl fľaše a ťažisko zábavy prevalilo sa z dvorany do tejto predsiene. Zlatá mládež, mužská, vytrácala sa z dvorany a uchýlila sa pod ochranu Bacchusa. V dvorane zostali len tí, čo veľmi chceli, alebo veľmi, veľmi museli.

Ostatne bál bol roztrepaný. „Kremeň sa žení, berie si Margitu Votickú!“ To bol obsah rozhovorov a šeptov, smiechu, závisti, narážok i zlosti. A to bola smrť podkonického bálu. Ženy i dievčatá — všetko bolo stiesnené. Prišlo im na um, že doma spí otec, muž, tetka — vôbec kto ten — že títo spia, nepočuli velikej noviny! Ako to bude krásne, pribehnúť domov a rozprášiť im novinou takou driemoty! Stala sa tedy nezbytná vec. O tretej všetko sa rozišlo, totiž ženská polovica bálu. Mužskí, čo lepší, prešli z dvorany do izby, kde bolo „muri“. Jadro toho muri bol stôl, kde sedel Pétry s okresným sudcom a comp.

Votickovci zostali skoro do konca. Konečne povie pani: „No, soberme sa a poďme!“

„Ešte nie,“ prosil Kremeň. „Keď sme takto spolu . . .“ Poobzeral sa a videl bočnú izbu prázdnu. „Poshovárajme sa trochu: tamto je izbička ako pre nás!“ Kremeň šepol čosi židákovi do ucha a ten bežal ako šialený preč.

„No, keď si to žiada, myslím, aby sme mu nelomili vôľu,“ riekol Votický. Tušil dobre, že židák tak nič po nič nelieta.

„Nuž, nedbám,“ privolila pani.

V bočnom kabinete len tak búchaly zátky šampanského.

Cigáň vošiel do predsiene a vyhrával. Bol tu krik, vresk, kliatby, nadávky, smiech; lietaly vtipy, zlatky i piatky tu hostin-

skému, tu cigáňovi. Bolo „muri" také, ako málokedy; bolo v ňom i to zvláštno, že začalo sa o tri hodiny včaššie, ako obyčajne.

Do bočného kabinetu bolo čuť každý výkrik, každú kliatbu. Pani Votická bola netrpelivá.

„No, poďme, tu je nič pre dámy."

„Škoda — mne iba teraz začalo to šampanské chutiť," ľutoval pán manžel. Najväčmi sa mu vari to páčilo na ňom, že ho on neplatil.

„Ale mám tu byť do bieleho dňa?" osopila sa naň pani. „A ešte musíme ísť tade, kde tí devernujú."

Votický pojal ženu, Kremeň Margitu. Vrátili sa do dvorany a ztadiaľ museli ísť cez predsieň, kde sa mládež bavila.

Všetko utíchlo, prítomnosť dám pretrhla orgie. Bolo ešte mnoho triezvych.

Pétry zazrel Margitu na rameno Kremeňovo sa opierajúcu. Vstal na stoličku, že prečnieval všetkých. Schytil ružu, čo mal zapichnutú na prsiach. Bola uvädnutá, roztrepaná. Ruža padla Margite pred nohy. Okresný sudca chcel ho stiahnuť, ale Pétry sa nedal.

„Tóni, zahraj!" a hodil na cymbal piatku — ostatnú. Hodiac pravú dlaň do tyla, začal spievať: „Húzzad csak, húzzad keservesen..." [1]) Cigáň vpadol do nôty, práve keď Votickovci boli vo dverach.

Kráčajúc popod obloky začuli: „... jusson neki az eszébe..." [2]) Hlas Pétryho bol neobyčajne mocný; prehlušil celý sbor. Znelo to z jeho úst, ako kliatba.

Slečna Margita i jej mama pritiahly si šuby.

Pani Votická striasla sa a vraví: „Je veľmi sychravo..."

Názvy chorôb u ľudu Bošáckej doliny.

Poznačil *J. L. Holuby.*

(Dokončenie.)

Otlak je Slovákovi to, čo Nemcovi Hühnerauge, stvrdnutá koža na hánkach prstov nôh od tlaku obuve; otlaky máčajú v teplej vode, a nakoľko dá sa vykonať, vylupujú ich nechtami, alebo srezávajú ich ostrým nožom.

Pehy (Sommersprossen) nie sú žiadnou chorobou, ale len ostudnými tmavšie zabarvenými flakmi na tvári; potierajú ich rosou, s okien na handričku nasbieranou: ale od toho pehy nesídu. Táto rosička aspoň ani vačku ani tvári neškodí, kdežto po novinách roztrubované divotvorné vodky leda predavačom a vyrábateľom osožia, kupujúcim ich však istotne škodia. Ľud rozoznáva i stupne peha-

[1]) Hraj len, hraj žalostne...
[2]) ... nech sa ona rozpamätá...

vosti; lebo o jednom hovorí, že je pehavý „jako krepeličie vajco", o inom, že je „jako morčacie vajco".

plechavý je, komu štica schádza. O plechavom sa hovorí, že má hlavu jako koleno, jako dyňa, jako žaba; ale tešia ho tým, že „sprostá hlava nebolieva, nešedivie, neplešivie". Starým plechavým ľuďom nikto sa nevysmieva, keď však mladému povážlive čelo sa dvíha, až do tyla, stáva sa obyčajne terčom vtipov a narážok. Vynalezavosť ešte mladých plechavejúcich ľudí je obdivuhodná, jako zručne vedia zachádzať so zbytkami vlasov, aby nimi zakryli čím najväčší kus lebky! A aby jaká taká otava podrástla, mažú si lebku cibuľovou šťavou. Kde sú však korene vlasov vyhynuté, tam žiadne masti nespomôžu. Rodinné meno „Pleško" dostal dozaista plechavý človek.

pluzgier menuje sa od zimy alebo obarenia, opálenia, lebo z iných príčin povstalá, vodu obsahujúca nabubrenina kože; i od mnohého chodenia, zvlášť v tesnej obuvi, povstávajú vodové pluzgiere. *Čierny pluzgier* (Brandblase) je nebezpečný a zapríčiňuje boľavé, hlboké rany. Stalo sa mnoho ráz, že ľudia, sťahovavší kožu s hoväda na slezinový úpal padnutého, alebo ktorí jedli mäso z takého hoväda, dostali čierne pluzgiere, najviac na rukách. Prikladajú na ne kožku zo zralého rajštiaka (Lycopersicon esculentum), a rany vymývajú odvarkom slezu (Malva).

povlaky (cataracta, grauer Staar) vyskytuje sa zriedka u starších ľudí.

prašivina, týmto menom označujú schrastavené lišaje.

prietrž (hernia).

prípory, tak zovú ťažký dych detí slabých, na nejaké vnútorné zapálenie trpiacich, a zaháňajú „prípory" zariekaním.

prízinek dostane človek vraj od úrokov; koža sa mu „zapríščí", oduje, vodou podbehne, z čoho povstane rana. I tu čary a zariekania sú v obyčaji.

Rak, je choroba známa, ač len veľmi zriedka sa tu vyskytujúca pojedine. Liekov má táto choroba mnoho, len že nimi nikto nevyliečil tu raka.

rezák je rezavá bolesť v mechúri následkom zapálenia. Trpiacim na rezák uväzujú odvarenú teplú petrželovú vňať na brucho.

Silenie (Stuhlzwang) je znakom choroby čriev.

slepota. Znal som dva prípady oslepnutia následkom priloženia pijavíc vedľa očí. Jedna z tých osôb, žena veľmi chudobná, žila jako slepá vyše 20 rokov tu v Podhradí, priadla veľmi dobre, šila hrubšie plátenné veci, konope trepala, česala, sama po dedine chodila. Keď v mojom dome kukurica sa šúpala a vešala, nikto nevedel tak obratne sväzovať kukuričné šúľky, jako ona. Slepého teraz, mojím vedomím, niet ani jednoho na Bošáckej doline.

snedek. Hovorí sa, že keď človek všeličo dohromady pojie, a žalúdok mu to stroviť nemôže, speče sa mu to pohltané v žalúdku do gule, a ani vrchom ani spodkom nemôže sa viac von dostať zo žalúdka. Proti „snedku" jedia drobné ryby i s kôstkami, aby snedek rozmrvil sa pomocou kôstok a von dostal. Pred pár rokami jeden

už cele bezzubý muž jedol mäso, a že ho užuvať nemohol, a ľúto mu bolo vyhodiť ho, sobral všetky sily a neužuvaný kus mäsa prehltnul, ale tak biedne, že mu v prostred pažeráku trčať zostal. Vyslúžilý vojak, ktorý rozumie sa do všeličoho možného, doniesol lojovú sviečku, a jako ramárom guľu do flinty, počal mu cez pažerák ten kus mäsa do žalúdka nabíjať; sviečkový ramár sa dolámal, a mäso nepohlo sa z pažeráka. Keď už len bolo zle, doviedli pacienta k lekárovi, aby mu spomohol od pharyngemphraxi, čo aj rýchle sa podarilo.

srastené prsty, tu v našom kraji nespozoroval som ani jeden taký prípad, ale v Lubine, mojom rodisku, znal som chlapca, ktorého prsty na ruke, a síce ukazovateľ s prostredným, a zlatý s malíčkom, blanou srastené boly; a bárs mu rodičia nožnicami rozrezali tie blany, neosožilo to nič, lebo prsty zase srástly sa. Dobre sa pamätám naňho.

strnutá noha, ruka; od sedenia strnie noha, že je „jako drevená“, keď sa sedením na nerv tlačí; až o chvíľku „otrnie“. UdeRením sa do lakťa „na suchú žilu“ strnie ruka „jako by mravci po nej chodili“. Od kyslého ovocia, zvlášť od beckovského hrozna, strnú zuby „jako hrable“.

stávcová hlísta = tasemnica, vidz: hlísty.

suchoty, tak zovú následkom tuberkulí pľúc schudnutie a „vysušenie tela na triesku“. Každá nemoc, ktorá „vysuší“ telo pacienta, menuje sa suchotami. Proti pľúcnym chorobám užíva sa odvarok pľúcnika (tak menujú viac lišajníkov, na pr. Sticta pulmonacea, Peltigera canina, aphtosa, a Cetraria islandica), jako i madunice alebo červeného pľúcnika (Pulmonaria officinalis). Nielen u nášho slovenského ľudu, ale i u iných národov tieto rastliny užívajú sa proti pľúcnym chorobám, preto že ľud v nich vidí jakúsi podobu s pľúcami. Ľud vie, že suchoty sú chytľavé, a po umretom suchotinárovi šaty a duchny dlho vyvetráva, čistí a na bok odkladá, bárs o bacilloch ani nepočul. Pri tejto príležitosti nemôžem zamlčať, že som nedávno v istom slovenskom, pre ľud písanom článku, čítal populárnym byť chcejúce poučenie, kde o bacilloch sa hovorí, že sú to drobné chrobáčky! Nech potom nikto nediví sa tomu, keď čitateľ z ľudu predstavovať si bude bacilly jako malých chrústov alebo roháčov. Prosím, nemajte mi to za zlé, keď poviem, že, kto ľud poučovať chce, musí sám byť najprv dobre obznámený s predmetom, o ktorom iných poučuje. Pre ľud je teprv to najlepšie dobrým dosť. Ostatne čítal som po tieto dni v referáte doktora mediciny, podanom v dosť veľkom shromaždení vzdelaných mužov, že bacilly viac ráz menoval „Thierchen“. Ešte najvhodnejšie dajú sa bacilly prirovnať k tenulinkým úlomkom vlákeniek plesne, lebo bacilly sú ústrojnosti rastlinné.

svrab, žartovne i *škrabačka* zvaný (scabies). Kto si vraj svrab raz pretrpel, býva zachránený pred mnohými inými chorobami. Svrab je, dľa udania ľudu, najlepší tomu, kto sa má kedy škrabať. Svrabovitého natrú masťou so sirkou smiešanou a vpustia ho do teplej, ba ešte horúcej pece, po vytiahnutí upečeného chleba, kde

mu je až na zadusenie horko. Po tomto parnom kúpeli zmyje sa celý mydlom vo vode: a býva po svrabe. Je to procedúra odporná, ale, jako počujem, osoží predsa.

Šesť prstov na jednej ruke. Pred pár rokami narodilo sa tu dieťa, ktoré malo na každej ručičke po 6 prstov; jeden taký zbytočný, zo samého malíčka vyrastený prst, otec odrezal dieťaťu britvou; druhý podviazala baba konským vlasom, a o niekoľko dní odpadnul.

škulavý „jedným okom sem, druhým ta hľadí". V Skalici „švirgavý hledí na nebozez, a vidí dláto". I rodinné meno „Škulec" často nachodí sa na Slovensku. Kto má zvyk, že pri rozhovore s iným prižmúri jedno oko, — čo zvlášť u židov zhusta pozorovať, — a druhé má otvorené: i o tom sa hovorí, že škúli. Mne to tak prichodí, jako by tým prižmúreným okom, cez brvy, jako cez mreže, taký žmurko chcel prešpionovať, čo si ten druhý o ňom myslí? čí mu na lep sadne? alebo či uhádne, čo v tom žmurkovi trčí. Otvorená, poctivá tvár nemá vo zvyku s jedným prižmúreným okom do rozhovoru sa dávať.

šleptavým menujú toho, kto *c* jako *č*, *s* jako *š*, *z* jako *ž* vyslovuje, alebo naopak.

ščikávka (singultus); komu „sa ščikúta", toho kdesi spomínajú. Keď ščikávka neprestáva, pijú studenú vodu. Ale žije tu v Bošáci jedna dievka, ktorá asi od 6. rokov trpí na hroznú ščikávku; a keď jej na čas prestane, zase sa jej navráti, a síce s takou silou, že úbohá pritom strašlivé zvuky vydáva, a ja divím sa len tomu, že ešte neumrela. Nedávno šiel som dedinou, a hodne ďaleko za mnou voz. Tak sa mi zdalo, jakoby na tom voze velikú prázdnu bednu z boka na bok prevaľovali; a keď to zdanlivé rachotenie neprestávalo, obzrel som sa, čo s tou bednou kto stvára: a pár krokov za mnou kráčala tá úbohá dievka, vydávajúc „ščikútaním" také mocné, kosti a špiky prerážajúce zvuky. I druhá žena mávala takú chorobnú ščikávku asi za dva roky; lenže tej nikdy, keď ju schopila, tak dlho netrvala, a navracala sa jej po dlhších prestávkach, niekedy aj po viac týždňoch.

šošovica je barnavá vyvýšenina na koži, niekedy vlasmi porastená, velikosti šošovice alebo polovic fazule, zriedka väčšia. Kedysi boly v móde u pochabých ľudí po tvári polepené čierne „Schönheitspflastríky" (schválne ich menujem pôvodným nemeckým menom, lebo Slovák na tie hlúposti ani mena nemá, a ľud nimi nikdy sa neokrašľoval); prirodzené šošovičky, kde-tu do tváre prsknuté, alebo jakoby žartom, na samý konček nosa si sadnuvšie, zaklabastrovanie tváre flajstríkami robia zbytočným. Iste už mnohý z mojich trpelivých čitateľov spozoroval, že kde-tu jedna koketne sediaca, malá šošovička, ktorýmsi tváričkám veľmi dobre svedčí. Keď je však šošovica veľká a prílišne vyčnieva, nerobia tu s ňou dlhé komédie, ale vezmú hlohový tŕň, vtlačia do šošovice a nechajú ranu sosbierať sa; a keď sa to stalo a chrasta odpadla: je po šošovici. Takto urobila v Bošáci i jedna driečna mladá žena, tá

istá, čo veľmi starobylú, krásnu výšivku darovala do pražského musea.

štípanie označuje rozličné nemoce. I lúpanie (Gicht, arthritis), zvlášte bolesti štípavé v shyboch, tým menom označujú, jako i štípavé bolesti v črevách.

trasenie údov buď starobou, alebo prílišným pitím pálenky zapríčinené, vidno zriedka.

trasenie srdca (Herzklopfen).

trhanie, bolesť kdekoľvek s pocitom, jakoby trhané boly žilky. O tých, ktorí ustavične žalujú sa na trhanie, štípanie, sťuchanie, pichanie, vyspevuje sa:

Tu ma trhá, tu ma štípe, tu ma čosi omína!
Pošlite mi pre doktora, nech sa na mňa podívá.

Úpal, tak menujú od slnečnej pálčivosti v lete bolenie hlavy.

úroky, urečenie, je namyslená choroba do seba zaľúbených ľudí, ktorí si myslia, že každý tak zahľadí sa na nich, že im pohľadom uškodí. U mladých devíc dá sa ešte pochopiť takáto samoľúbosť, ale keď babičky žalujú sa na urečenie, je to trošku smiešne a náramný anachronism. To im však nevadí, že so zariekaním vhadzujú do vody žeravé uhlíky, a takto zarečenou vodou sa umývajú: aby sa od úrokov očistily. Proti úrokom potrebujú i čistec (Stachys annua). V Žiline som videl viazaničky čistca na predaj.

úsad = Hexenschuss.

Vešky sú medzi prstami nôh sliznúce vyrazeniny svrbiace. Proti „veškám" behajú bosýma nohama po čerstvo napadnutom sňahu. Má to osožiť. Aj Kneipp káže v niektorých chorobách behať po čerstvo napadnutom sňahu.

vetry, stavené vetry, menujú koliku. Keď malé dieťa kričí, a myslia, že má stavené vetry, matka žuje kmínové semeno (rascu, Carum Carvi) a vdychuje dieťaťu do úst, a hneď je vetrom otvorená brána.

vlčia tma (hemeralopia, nyctotyphlosis) je veľmi často sa objavujúca choroba očí v letných úpekoch, keď ľud celé dni v horúčosti s žatvou strávi a len na biele steblá a strnisko hľadí, čo mnohým tak oslabí zrak, že po západe slnka, bárs je ešte dosť svetlo, nič nevidia, a musia sa dať domov vodit. Proti tejto chorobe užívajú nasledujúci prostriedok: kúpia bez jednania kus hovädzej pečene (jatrá), uvaria ju v novej, bez jednania kúpenej, randlici, a dajú ju na vlčiu tmu chorému naraz zjesť, polievkou však oči vymývať. Kdesi čítal som, že v napoleonovských vojnách mnoho vojakov v Španielsku trpelo na vlčiu tmu, a tiež si vymývali oči polievkou z čiernej pečene. U Nemcov zase jako domáci liek proti vlčej tme jedia jatrá z čiernej sliepky, alebo z čiernej svine.

vlk od chôdze v pálčivosťach letných, alebo od jazdenia na koni, — neumorí.

vodnateľka (hydrops), má liekov mnoho. Proti vodnateľke pijú odvarok bôrkového koreňa (Juniperus communis), paria sa nad zva-

reným podzemným bezom (Sambucus Ebulus), užívajú odvarok potĺčeného semenca (Cannabis sativa) precedený a so žĺtkom vajca a kandisom osladený, v malých dávkach. Keď je telo veľmi zapuchnuté a na nohách otvoria sa rany, „ktorými voda zteká", to sa považuje za istý znak blízkej smrti.

vole (Kropf) veľmi zriedka tu vidno, ale „nabehlé krky", čo Nemci „Blähhals" menujú, častejšie sa vyskytujú, viac u starších žien, než na mužoch.

vracanie (vomitus) býva znakom rozličných nemocí, niekedy aj preplneného žalúdka. Lebo ač niektorý žalúdok na podiv mnoho znesie, predsa niekedy sprotiví sa mu to zbytočné nadžgávanie a nalievanie liehovinami, vyhodí zadkom a vyvrhne neznesiteľné bremeno. Čo Nemec poeticky Katzenjammrom menuje, to náš v týchto veciach nie tak zbehlý ľud zovie „kade ňúter, tade ven". Eufemisticky hovorí sa „krkom dávať"; ale keď o žráčovi chcejú povedať, že dávi, svraštia tvár a s výrazom zošklivenia rieknu, že „grcá". Takých grcákov nám najviac narobia — kortešačky. Nemec si po Katzenjammri napravuje žalúdok harinkom, Slovák kapustnicou, kyslou, jako jed.

vred značí toľko, čo ulcus, Geschwür. Na vredy prikladajú, aby sa čím skôr „sosbieraly a prežraly", rozličné sadlá a zeliny; po vytečení vredu zostáva v ňom „strżeň", ktorý pomaly vyrastá sa a povstalú dutinu zapĺňuje. Vidno-li kde v rane povstalej od hnoja vyčnievať čisté čiastky svalu, to zovú „živým mäsom". Na očistenie vredov prikladajú listy cviklové (Beta vulgaris). Vredy vraj čistia krev a zabezpečujú pred inými chorobami.

vred znamená však i *zrádnik* (epilepsia). Že ľud zrádnik menuje *vredom*, z toho sa zatvárať dá, že úkazy s touto chorobou spojené zapríčiňuje vnútorné nejaké zvredovatenie, lebo ľud spomína srdečný, črevný a hlavný vred. Bohužiaľ, je zrádnik v tomto kraji medzi deťmi veľmi obyčajný, zvlášť v prvých rokoch života; dospelí len zriedka trpia naň. Proti žiadnej nemoci nedovoláva sa ľud čarov tak zhusta, jako proti zrádniku. Slievanie vosku, hádanie zo zarečenej vody, začitovanie vredu dlhými incantáciami, a čo všetko „bohyňa" stvára, — púšťajú do poľa proti „nešťastiu". A v tomto čarovaní proti vredu Bošácka dolina nemá nič zvláštneho, lebo to isté deje sa i v iných krajoch. Od p. Pavla Kokeša dostal som z Lazov „zariekanie vredov", ktoré tam praktikoval povestný Jankes ináče Pánbožko zvaný, pri všetkých chorobách, ktoré dľa jeho diagnosy z vredu pochodia. Znie nasledovne:

Zdravas' Maria atď.
Vredu tajný, vredu škodivý!
Z čohos' sa zbúrel?
Voľa z ľaku, voľa z smadu, voľa z úroku, voľa ze zimy,
Voľa z jakejkoľvek príčiny?
Abys' bol uspokojený,
Do tej čiernej zeme položený!
V tej čiernej zemi mnoho kamenia,

Mnoho korenia:
Tam choď štípati, trhati,
Musíš tomuto človeku N. N. pokoj dati!
Já to nežehnám svojou mocou,
Lež samého Pána J. K. dopomocou.
Dopomáhaj mi k tomu B. O., B. S., B. D. Svätý,
Svätá Trojička,
Buď mi dobrá a šťastná pomocníčka,
Prímluvníčka,
Všestvoreniu (?)
Mne hriešnemu.
K tomu!
A to nežehnám svojou mocou atď.
Vred čierny,
Vred krvavý!
Uspokoj sa v jeho žilách, v jeho stavoch!
Jeho pot krvavý obráť v čerstvosť, Pane J. K.!
Vstaň vred z lúpania a trhania,
Jako kameň roste hneď od božieho vstúpenia.
Já to nežehnám svojou mocou atď.

Keď z tohoto zariekania vynechá sa každé slovo, upomínajúce na kresťanstvo, zostane nám zlomok starodávny, ešte z pohanskej, predhistorickej doby pochádzajúci. Že podobné zariekania nikdy nepísavaly, ale len v istých, s veštbou a čarami sa zanášajúcich rodinách, ústnym podaním, z pokolenia na pokolenie udržovaly: čo na miesto Marie, Trojice a Krista Pána pôvodne stálo, teraz uhádnuť, ba ani tušiť sa nedá. Toľko je isté, že tam musely stáť mená nejakých božství. — Po všetkých zariekaniach a čarodejných liekoch, šatky z dieťaťa, na zrádnik trpiaceho, zakopú na miesto, „kam slnko nedosvieti“, tedy niekde pod odkvap strechy, medzi steny domov.

všivavá nemoc (phthiriasis) spomína sa u ľudu, ale mne od 29. rokov ani jeden prípad v známosť neprišiel. Že žobráci, do kadejakých nečistých handier poobliekaní, mnoho vší mávajú, a síce pre nečistotu zo všetkých troch druhov Pediculus capitis, pubis, vestimenti, tomu niet čo sa diviť. Tu ľud na čistotu hlavy veľmi dbá, a preto „všivákov“ nemáme. Keď som r. 1858 s naším slávnym dr. Michalom Mudroňom v Prešporku na jednom byte býval, doniesol mi raz so smiechom jakýsi právnický časopis, v ktorom bolo opísané veľmi zanímavé súdobné pojednávanie. Jakýsi zlostník vsypal komusi do nového domu za žajdlík živých vší, ktoré po dome rozliezly sa a zapríčinily novú egyptskú pliagu. Majiteľ domu zažaloval pilného sberateľa vší, a žiadal: aby mu celú cenu domu zaplatil. Že práve vtedy odchádzal som domov, neviem, jako sa pravota skončila. Niekedy i národná pieseň zažartuje si s týmito zvieratkami, jako na pr.:

Vandrovala blcha,
postretla ju veš.

„Kam ty, milá blcho,
kam ty vandruješ?“
„„Vandrujem ja do Senice,
mlynárovi do čepice,
musím tam byť dnes.““

Keď deťom vši povážlive rozmnožujú sa na hlave, natierajú im vlasy anísovým olejom, od čoho vši podochnú.

vytknuté údy (luxatio). Máme tu ľudí, ktorí znajú napravovať vytknuté, zo stávcov vyrazené, prsty, ruky, nohy.

Zachripnutý je, kto následkom prestydnutia, zapálenia hrdla, alebo z iných príčin len s namáhaním, slabým, „drapľavým“ hlasom hovorí. V najtuhšej zime vidno mužov s holým krkom chodiť, ale v novšom čase počínajú nosiť šály, a tak pomaličky ubýva otuženosti proti studenu, a krky viac maznavejú; preto i nastydnutie a zapálenie hrdla častejšie sa vyskytuje.

záder, nielen náhodou do prsta, dlani, nohy vrazená trieštička dreva, záderom sa volá, ale i pod nechtami prstov sa natŕhajúca koža tak sa zovie. Niektorým ľuďom na všetkých prstoch „zadiera sa“ pri nechtoch, čo i bolí, i práci vadí. Kdesi počul som, že proti „zadieraniu“ prstov nosia strieborný prsteň. V žatve, pri robení sena, pri ohrádzaní plotov často sa dostane nejaký tŕň do ruky. Najostudnejšie sú drobné tŕniky rozličných bodláčov, ktoré v prste ani nevidno, až potom ho ocíti, keď prstom zavadí do niečoho. Tieto tŕne vyšparchávajú ihlami, alebo žartom hovoria: že škoda sa s tým v lete baviť, o Vianociach bude dosť času na to!

záduch (asthma); nie je div, že na záduch trpí tu mnoho, zvlášť starších osôb. Namáhavé práce, vláčenie ťažkých bremien hore vrchom, neprispievajú k tomu, aby plúca dlho zostaly svieže. Znal som zemana, ktorý v najkrutejšej zime vonku pod návratím spával, lebo mu v teplej izbe „dýchať nedalo“.

záha (Sodbrennen).

zajačí pysk (Hasenscharte). Od toho času, čo tu bývam, spozoroval som len tri prípady tejto vady na vrchnej pere.

zapálenie (inflammatio); počuť spomínať najčastejšie zapálenie plúc. Je to choroba, ktorú najčastejšie uhonia si pri jarných poľných prácach, keď ľudia pri práci sa rozohrejú, vrchné šaty složia a len v košeli a spodných, ľahkých šatách pracujú. I zdanlive dosť ľahodný vetrík mnoho teploty ujíma im z tela, a tak pracovavšieho doma „zima zdrobí“, a potom ho „štuchá“. Proti zapáleniu plúc a rebernej blane bývalo do nedávna obvyklým sekanie žily. V čas môjho príchodu sem, býval v Bošáci chromý chirurg židovský, ktorý komukoľvek a kedykoľvek, sediac na stoličke pod orechom pred domom, za 2—3 groše „žilu pustil“, a vyzeralo to pred jeho bytom, jako pred jatkou! Do nedávna chodievala z Nového Mesta baba po dedinách a kopanicach baňky stavať, zvlášte na jar. I teraz potĺkajú sa takí baňkári a žílsekáči po okolí a prevádzajú vyčepovanie krve tajne. Predsa však tento vampyrismus už mizne.

Ľud má i zapálenie modzgu, čriev, hrdla, očí, mechúra, a brojí proti zlu obkladkami a rozličnými zvary.

záškrt, *chrípka* (angina), nebezpečná detská nemoc, a býva niekedy veľmi rozšírená.

závrat (Schwindel) je okamžitým zbavením smyslov, a dľa domnenia ľudu pochodí od úrokov, alebo od preplneného žalúdka.

zimnica, i *hodoňkou* zvaná, všeobecne známa choroba. Má mnoho liekov, z ktorých spomeniem len dva. Keď už „mráz po chrbte“ chodiť počína, vypije sa za šáločku odvarku Suchej Bety (Capsella Bursa pastoris), a od toho pacient dávi; po dávení vypije druhú šáločku: a zimnica, jestli nepochodí „od úrazu“, prestane. Tri vši do lekváru zamiešané a na chlieb natreté dajú sa pacientovi požiť. Ten istý, nechutný liek, známy je i u Nemcov vo Vestfálsku, len s tým rozdielom, že tam dávajú do lekváru ovčie vši. Magických liekov proti zimnici je celá hromada. V zimnici „od úrazu“ je v úžitku mastenie.

zlatá žila (haemorrhoides), vyskytuje sa tu veľmi zriedka.

zlátenica (Gelbsucht), je choroba jatier, ktorá často pojedine sa vyskytuje. Proti zlátenici pijú z voskového pohára, hľadia — kde je to možno — do zlatého kalicha, a užívajú rozličné rastlinné zvary.

zlomené kosti vedia tu niektorí napravovať a uväzovať tak, že sa zlámanina dobre zacelie a zahojí. Po upravení zlámaniny obväzujú boľavé miesto potlčeným srostcom (Geranium pusillum) alebo kostivalom (Senecio Jacobaea) so sadlom smiešaným. Obe rastliny sú celkom neutrálne.

zmet, vidz osýpky červené.

zuby, bolenie zubov. Proti boleniu zubov, ktoré môže mať rozličné príčiny, okiadzajú sa diptamom (Dictamnus Fraxinella), alebo blenom (Hyoscyamus niger). Dentistov tiež máme, ktorí vedia „bez bolesti“ zuby trhať, t. j. že trhajúcich zuby to nebolí. Deti pri rezaní sa zubov bývajú podrobené istým všade známym chorobám. Od bolenia zubov žujú močku z fajky. Komu zuby vypadaly, o tom hovoria, že „má v hube tmu“. Chlapcovi, ktorému až asi v 12. roku veku „rezaly sa“ zuby, hovorili „dzedo“. O bezzubom sa hovorí, že „má zubov, jako žaba“. Štrbavým zovú toho, komu jeden alebo viac predných zubov vypadlo. Rodinné meno „Štrba“ je na Slovensku rozšírené.

Žaba zovie sa zvredovatenie úst pri deťoch. Vymývajú to medom.

žiara sú červené, väčšie-menšie fľaky na koži. Hovorí sa, že keď tehotná žena vidí na oblohe žiaru, a rukou sa dotkne niekde tela svojho, i novorodzeniatko na tom mieste bude mať „žiaru“.

živé mäso, tak menujú z rán vyčnievajúce odokryté čiastky svalov.

Znám ešte viac, tu v Bošáci menovaných u ľudu chorôb, ale tie buď nehodia sa k tomu, aby sa o nich prehovorilo na tomto mieste, alebo nemajú v sebe nič zanímavého. A tak uspokojím sa nateraz s touto ukázkou patologickej nomenklatúry z našeho kraja. Tešilo by ma srdečne, keby sme podobné názvy chorôb aj z iných krajov Slovenska mohli čítať v týchto listoch.

O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

(Pokračovanie.)

Celá príroda pôsobí a pracuje dľa večných, nezmeniteľných zákonov. O pravdivosti tohto tvrdenia môžeme sa presvedčiť my sami, o nej hovoria všetci zpytatelia prírody a všetci filosofi. Avšak tieto zákony môže premeniť, na ne vplývať svobodnou vôľou obdarený človek. Toto moje tvrdenie na prvý pohľad snáď trochu prismelo zneje, no je ono pravdivé. Vieme, čo môžu spojené ľudské sily, vieme, ako robia nové prieplavy, spojujú more s morom, urovnávajú a pretínajú vrchy, tvoria a nivočia lesy. Kto môže vypočítať vplyv týchto diel na prírodu a jej zákony? More, ktorého vlny lámaly sa na pevnine, teraz viac nenachádza tejto prekážky a voľno sa rúti do druhého mora. Vetry, ktoré na vrchoch a horách pristavovaly sa, teraz s tou istou neskrotenou silou letia ďalej atď. atď. A keď už nemôžeme zrnko piesku preložiť na iné miesto beztoho, žeby sme nevplývali na celú prírodu (J. G. Fichte): jak mohutne musíme vplývať na ňu v hore udaných prípadoch? Krásne píše o tejto veci Fichte[1]): „Príroda v každom okamihu svojho trvania je súvislý celok; v každom okamihu musí jej každá jedinká čiastka tak byť, ako je, poneváč i všetky ostatné sú tak, ako sú; a ty nemohol by si pomknúť zrno piesku so svojho miesta beztoho, žeby si tým, tvojim očiam snáď neviditeľne, nepreinačil niečo vo všetkých čiastkach nesmierneho celku. Avšak každý okamih tohto trvania je určený skrz všetky pominuté okamihy a určí všetky budúce okamihy, a ty si nemôžeš v prítomnosti myslieť ináč položenie ani len jednoho zrnka piesku, než je, beztoho, žeby si nebol prinútený ináč myslieť celú minulosť, a to do neurčitej diaľky, a tiež i budúcnosť do neurčitej ďalekosti. Keď sa ti ľúbi, oprobuj to s týmto zrnom letiaceho homoku, ktoré vidíš. Mysli si, že ono leží o niekoľko krokov ďalej. Vtedy bol by musel i ten vetor byť silnejší, ktorý ho z mora sem doniesol, než on skutočne bol. Vtedy by však bolo muselo byť inakšie i predbežné počasie, ktorým tento víchor a jeho stupeň bol určený, ako i tie (počasia), ktoré pred ním boly, ktorými ono bolo určené, a ty dostaneš až do neurčitosti a neobmedzenosti hore celkom inú temperatúru povetria, než ona skutočne bola, a celkom inú prirodzenosť telies, ktoré majú vplyv na túto temperatúru a na ktoré má ona vplyv“. . . a toto všetko: „lebo jedno zrno piesku na inom mieste leží“.

Keď je tomu tak, ako je možno, že celé človečenstvo predsa nepreinačilo beh prírody, že nerozrúcalo celý vesmír? Tu sú len dva prípady možné: že alebo Boh, od večnosti to predvidiac, ustanovil prostriedky, ktoré by z času na čas zas do riadnej koľaje uviedly beh prírody; alebo, že to predvidiac, podržal si prípady,

[1]) Die Bestimmung des Menschen, p. 14—15.

v ktorých On sám zamiešal by sa do neho a uviedol ho do poriadku. Lež toto oboje u Boha, ktorý je večný, u ktorého nie je prv a neskôr, na jedno vyjde. Boh teda musí vplývať mimoriadne na prírodu, aby paralysoval neprestajný vplyv ľudí. Dľa tohoto dôvodu Boh nielen že môže, lež i musí účinkovať na prírodu.

Týmto dôvodom môžeme odpovedať i na námietku racionalistov, akoby Pán Boh nemohol robiť zázraky, lebo že tieto vraj protivia sa podstate vecí. To je nie pravda; Boh, keď robí zázraky, nenapadá metafysické zákony vecí, lebo toto by bolo účinkovať protiprirodzene, čo je nemožno; ale účinkuje len prez sily prírody a paralysuje svobodné účinkovanie ľudí na prírodu.

Z toho, čo som dosiaľ povedal, nasleduje, že zázraky a divy sú možné. Otázka je teraz, či ony i ozaj sa staly? lebo a posse ad esse non valet conclusio. Na túto otázku odpovedáme: 1) Z horeuvedeného dôkazu vysvitá, že Boh i mimoriadne musí účinkovať na prírodu, že teda zázraky sa musia stať, a poneváč: a debere ad esse valet conclusio, teda keď zázraky sa musely stať, i ozaj sa staly. 2) To isté dokazuje nám viera, najmä viera kresťanská, ktorá o mnohých zázrakoch rozpráva v Starom i Novom zákone, a hodnovernosť tohto neuznávajú len sami pravoverci-kresťania, lež i racionalisti, ba i ateisti, s tým rozdielom, že títo poslední vynasnažujú sa odôvodniť tieto zázraky a divy z prirodzených síl a príčin. A ozaj keby sme zavrhli hodnovernosť zázrakov, museli by sme zavrhnúť hodnovernosť sv. Písma, dejepisu svetového vôbec a cirkevného zvlášte, čo so zdravým rozumom urobiť nijak nemôžeme. Nasledovne musíme uznať, že zázraky, a či nadprirodzenô sú možné objektne a že objektne i jestvujú. Domnievam sa, že týmto, čo som dosiaľ povedal, riešil som menšiu čiastku svojej rozpravy. Viďme druhú čiastku.

Isté pravdy, alebo, povedzme, tvrdenia „čistého rozumu" Kant uznával za také, ktorých i protivu možno dokázať, tak že v boji medzi tvrdením a jeho protivou ten zvíťazí, ktorý posledný napadá, ktorý najdlhšie ostane na bojišti, a tieto tvrdenia pomenoval antinomiami.

Medzi antinomiami čistého rozumu, ako na pr.: svet má začiatok a je v priestore a — svet nemá začiatku a ani nie je v priestore; alebo, že všetko, čo jestvuje, je složené z jednoduchých čiastok, jako aj že len to jestvuje, čo je jednoduché a z jednoduchých čiastok složené, a — že žiadna složená vec nepozostáva z jednoduchých čiastok a že nič jednoduchého nejestvuje, že svet má príčinu, že je teda nutno jestvujúca bytnosť — a že nemá príčiny, že teda niet nutno jestvujúcej bytnosti, nachádza sa i to, o čom my rozprávame, t. j. nadprirodzený živel, nakoľko on zahrnuje v sebe: najvyššiu bytnosť (Boha) a jednoduché stvorenia (duchov). Dľa učenia Kantovho teda Boh, duša, anjeli a celý nadprirodzený živel sú antinomiami čistého rozumu.

V Kritike účinlivého rozumu Kant už síce dosvedčuje jestvovanie Boha a nesmrteľnosť duše, píšuc: „Teda najväčšie dobro prakticky je možné iba pod výminkou (Voraussetzung = predpo-

kladaním) *nesmrteľnosti duše;* prečo *táto*, jakožto s mravným zákonom nerozlučiteľne spojená, je požiadavkou (postulat) čistého praktického rozumu"... „Mravne je nutno prijať jestvovanie Boha". A toto tiež nazýva požiadavkou účinlivého rozumu. A podobne i Fichte: „A tu mi už jasnejšie (predchádza) vystupuje večný svet a pred zrakom môjho ducha jasne stojí základný zákon jeho sriadenia. V ňom je prvým ohnivom reťaze následkov čistá vôľa, ako ona v tajomnostnom šere môjho srdca zatvorená leží pred všetkými smrteľnými očami, a táto (reťaz) tiahne sa cez celú ríšu duchov". (Die Best. d. Mensch.) Vzdor týmto svedectvám a dôkazom predsa mohlo by sa stať, že niekto pripojil by sa k protivnému táboru a nechcel uznať jestvovanie nadprirodzeného sveta a nasledovne mohol by povedať, že o neodvislom jestvovaní nadprirodzeného ani reči a nasledovne, že i pomerné bude sa klátiť. My prijímame síce jestvovanie nadprirodzeného sveta; no dajme tomu, žeby on „skutočne" nejestvoval, čo potom?

Keď si vezmeme, že nadprirodzený svet ozaj nejestvuje v skutočnosti, vtedy sme ho upreli len objektne, no nie subjektne, tak že keby podmetne ani nejestvoval, mohol by jestvovať naozaj predmetne. Toto posledné, t. j. že nadprirodzené jestvuje predmetne, tak sa nazdávam, že nebude nikto upierať. Čo je to predmetné jestvovanie? Keď poviem, že nadprirodzený svet jestvuje predmetne, tým len to poviem a nič viac, že jestvuje v našej mysli, že my máme o ňom idey a pochopy. Nuž a toto kto bude upierať? Už Cicero rozpráva, že môžeme najsť národy bez ústavy, mestá bez múrov atď. atď., avšak dokladá: nulla gens est, neque tam immansueta neque tam fera, quae non — etiam si ignoret qualem Deum habere deceat — tamen habendum sciat (De Leg. l. 1.), a sám Strauss, ktorého nemôžeme upodozrievať z pôverčivosti, tvrdí, že „vývin vier postupuje so vzdelanosťou národov". Kant, v Kritike čistého rozumu vypočitujúc „autonomie", uznáva ich za subjektívno jestvujúce, za idey. A pýtam sa: či jest na tom božom svete človeka, obdareného zdravým rozumom, ktorý by nemal idei Božstva, ideu duše a všetkého toho, čo my pomenovali sme nadprirodzeným? Máme ideu nadprirodzeného, teda nadprirodzené jestvuje aspoň v našej mysli, t. j. nadprirodzené jestvuje neodvisle (absolutne) predmetne (subjektívne).

Rozdiel medzi objektívnym a subjektívnym jestvovaním nadprirodzeného je veľký poťahom na vieru; no tento rozdiel celkom stráca sa poťahom na poesiu. S vystúpením Lessinga zavítal nový deň pre ästetiku. Pope a Boileau vyznačili básnictvu za hlavný a jediný cieľ: delectando docere = zabávajúc učiť; tu básnictvo prestalo byť tým, čím ono vlastne je a má byť, lebo dľa tejto zásady bola oprávnená len didaktika, len filosofické a poučné básnictvo. Iní, na pr. gróf Caylus, zase požadovali od básnika maliarstvo. Lessing dokázal obom: 1) že v básnictve jediným a výlučným cieľom je pôžitok [1]) pre čitateľa a nie jeho poučenie; 2) že je veľký, nesmieri-

[1]) Podstatným menom, zodpovedajúcim v tomto smysle slovesu delectare (Genuss, fr. délice), nie je ani pôžitok. Za najprimeranejšie držali by sme *nasladenie*, podľa ruského наслажденie; i srbsky je наслада. *Red.*

teľný rozdiel medzi básnictvom a maliarstvom; ponevàč, kým maliar pohybuje sa v priestore, básnik pohybuje sa v čase; aký rozdiel je teda medzi časom a priestorom, taký je medzi maliarstvom a básnictvom. A preto maliar nemôže zachytiť a verne vymaľovať práve najlepšie obrazy básnikove, a naopak básnika sklame jeho umenie najskorej tam, kde maliar divy stvára. Známy je Homerov Apollo, ako vzor básnického obrazu (Ilias, 43). Tu vidíme Apollona, jak kráča s výšin olympských, na pleciach nesúc šípy s tanistrou; počujeme, ako vše scvendžia, keď sa pohne; vidíme, ako si sadne proti loďam Grékov, ako natiahne striebornú kušu; slyšíme strašný hvizd letiacich šípov. Toto maliar nemôže vymaľovať, nielen na jednom obraze, ale ani v celej gallerii. Kdežto Hostina bohov, uprostred ktorých vždy mladá a krásna „hepa“ (Hébé) posluhuje, je u maliara krásnym obrazom, u básnika, ešte i takého, ako bol Homer, je slabý.

Avšak bárs je tak veľká, nevyplniteľná priepasť medzi básnictvom a maliarstvom, ony predsa shodujú sa v mnohom. Shodujú sa predovšetkým a hlavne v cieli; ponevàč ako básnictvo tak i maliarstvo má za hlavný svoj cieľ „pôžitok obecenstva“ (Laokoon), a toto je takzvaný vnútorný cieľ umien. Podobne jeden a ten istý je u oboch umien i cieľ zovnútorný, ktorý nie je v diele, ale v umelcovi, totiž, aby jeho dielo sa ľúbilo a s ním aby ľúbil sa i on sám, aby seba zvečnil. To isté platí aj o predmete oboch týchto umien, nakoľko z toho istého prameňa čerpajú, keď i každé v svojom vlastnom smere.

Povedali sme, že básnictvo a maliarstvo, a nie menej i tomuto poslednému príbuzné sochárstvo, z toho istého žriedla čerpajú svoje predmety, bárs každé uskutočňuje ich inými prostriedkami. Básnik upotrebuje slová: obrazy pochopov a ideí, ktorými však on i napodobňuje hlasy prírody vo vrave. Maliar má zase barvy, svetlo a tôňu, sochár kameň, drevo atď., z ktorých vyteše všetky vidomé čiary a vypukliny telies. Sochár a maliar môžu zahrnúť medzi predmety svojich výtvorov všetko, čo je vidomé, ale len to, čo je vidomé, ponevàč oni appellujú na naše oči. Celkom ináč je to s básnikom. Básnik neappelluje tak na naše oči a uši, ako viacej na náš um, na našu obraznosť, keď i ovšem prostredníctvom očí, alebo uší, alebo i oboch. Ponevàč, keď čítame, my neprehliadame báseň, ale len „slová“, s pomocou ktorých báseň predostierame pred zrak duše, táto musí oživiť samy v sebe prázdne a bezvýznamné slová. Že je tomu tak, to už i z toho vysvitá, že my darmo by sme čítali a to i nahlas *Ztratený raj* anglicky, jestli nerozumieme anglickú reč, ponevàč slová sú dobrovoľné a nie nutné obrazy pochopov, kdežto obraz vidíme všetci, nech je on maľovaný kýmkoľvek.

Z toho nasleduje, že predmetom maliarstva je vidomý svet, kdežto predmetom básnictva viacej subjektný, t. j. v ume jestvujúci. Keď maliar chce maľovať silného lva, on musí vymaľovať lva tak, ako je v prírode, a my vidíme ho na papieri s tôňou a svetlom, až „na omýlenie“ verne; kdežto básnik podáva nám len slová, on volí si ich dľa svojho pochopu, o lvovi môže povedať silný, mo-

hutný, ohromný, obrovský, strašný, hrozný atď. lev. A sám lev je len pusté slovo. Kto vidí lva na obraze, vidí ozaj lva, a čo by predtým ani nebol mal žiadneho pochopu o ňom a nasledovne čo by ho ani neznal pomenovať; kdežto, kto číta alebo slyší slovo „lev“, keď nemal o lvovi predtým pochopu, nemá ho ani potom. Básnik slovami len do pohybu donáša idejný svet čitateľa a v jeho mysli tvorí mu svet idejný. Je pravda, že čitateľ môže nazpät prenášať idey do reálneho sveta, avšak i v tomto prípade v básnictve prekonáva sa táto cesta: z reálneho sveta básnik utvorí si ideu, touto vzbudí v čitateľovi jeho subjektnú, t. j. tú ideu, ktorú čitateľ už prv bol si nadobudnul, a čitateľ potom sám si má a musí prenášať idey do reálnosti, a to čím? — fantásiou. Inými slovmi: básnik povznesie čitateľa do ideálneho sveta a čitateľ sám sa musí navrátiť do reálneho, čitateľ teda tou istou cestou ide nazpät do skutočnosti, ktorou básnik išiel do idejného sveta.

Dľa tohto každý básnik je idealistom, poneváč v svojich prácach má len z ideí utvorený svet, ktorý prenáša i do duší čitateľov. Z čoho nasleduje i to, že kým maliar maľuje skutočné (reálne) jednotlivosti, dotiaľ básnik podáva len abstraktné generiká: idey alebo ideále. Na pr. maliar maľuje psa; on vezme si za modell psa a vymaľuje toho istého, opravdu jestvujúceho psa, tak že každý, kto vidí obraz, vidí toho samého psa. Ináče je to s básnikom. Básnik užíva slovo *pes* a tým je konec. Teraz toto slovo *pes* označuje *genus*, vzťahuje sa na všetkých a na bársktorého psa, je teda ideálom psa a pri ňom každý človek môže si myslieť na svojho vlastného, alebo na bársktorého psa. A tu tvrdiť, že veď básnik môže i opísať tak psa, aby v tomto opise každý videl len toho jednoho psa, je nesmyslom, a síce z dvúch príčin: 1) Že tak prestala by srozumiteľnosť, keby básnik každý pochop per longum et latum opisoval, a 2) že akokoľvek by opisoval pochop, my by sme si vždy len naše známe idey brali na pomoc a prenášali by sme si ich do nášho subjektne známeho, teda jedno od druhého rozdielneho sveta. Z tohto už nasleduje: že je básnik vždy *idealistom*, alebo že on musí byť idealistom, kdežto maliar omnoho voľnejšie môže sa pohybovať v realisme.

Keď maliar len na oči appelluje v prvom rade, on nemôže v prvom rade len to uskutočniť, čo nám padá pod oči, kdežto keď básnik v prvom rade appelluje na um, nasleduje, že nám on v prvom rade to má podávať, čo padá pod oči duše. A pýtam sa, ako i môže maliar vyjadriť pochopy, výtvory čistého umu, na pr. cieľ, velebu, všemohúcnosť, podstatu atď.? Toto maliar nikdy nebude v stave nám znázorniť; kdežto básnik už má v slovách na porúdzi vhodné obrazy a môže ich i šíriť, ako sa mu ľúbi, na pr. Rigv. I, 54, 4:

„Zatriasol si vrcholom nebies“, alebo:

„Velebnosť Indry prevýšila ozaj nebesá, zem a povetrie“. I. 61. 9.

„Nech je zvelebený, ako by nebesá nad nebesá povznášali“. Rigv. VII., 24. 5. Alebo:

Δεινὸν δὲ βρόντησε πατὴς ἀνδρῶν τε θεῶν τε... Potom zahrmí otec ľudí a bohov. Neptún, povznesúc vlny, zatrasie nesmiernou zemou,

strasie sa Ida od základov až po svoj holý hrebeň, vylejú sa pramene: kolíšu sa lode Grékov a mestá Trojanov nad vlniacou sa zemou. Pluto sa vydvihne zo svojho trónu; zbľadne a skríkne atď.

Ako toto môže znázorniť maliar?

Avšak bárs je básnikov svet omnoho širší, nežli maliarov, a bárs i básnik podáva len idealisovaný (keď by sme nechceli pripustiť že ideálny) svet a to omnoho viac idealisovaný, než maliar [1]), oni predsa shodujú sa v tom, že z jednoho prameňa čerpajú predmety. Celý vidomý svet stojí k službe maliarovej, on si môže voliť bárs čo dľa svojej ľubovôle. Toto je aspoň realistický náhľad — lež tento neobstojí celkom pred prísnou kritikou:

1) Nemôže maľovať to, čo sa nedá vymaľovať. Nemožno je vymaľovať oslepujúcu žiaru blesku, a ona predsa len patrí do vidomého sveta. Nemožno je vymaľovať poludňajšie slnce, čo je predsa každodenným zjavom; ťažko, ba takmer nemožno je vymaľovať hrom, cúdenie hviezd (padajúce hviezdy) atď. atď. V sochárstve jemná plstva.

2) Nesmie si voliť predmet, ktorý je preň priťažký, ktorý znázorniť on nemá sily. Môže sa stať, že niekto je výborný v maľovaní prírody: krajín, okolia, ale nevie vymaľovať koňa a tým menej človeka; tento teda nesmie sa chytiť do znázorňovania zverov a ľudí, lebo sa mu to nepodarí. Už v týchto dvúch bodoch je dobre zúžený obsah predmetov maliarových. To isté platí i o poesii, tak že slová Horácove:

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant umeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo [2])

vzťahujú sa na oboje, ba na všetkých vôbec pracovníkov v jakomkoľvek odbore. Ale postúpme zase trochu ďalej.

Celý vidomý, pre maliara-umelca i podmetne i predmetne uspôsobený svet poskytuje látku k maľbe, lebo dľa filosofickej pravdy každá jestvujúca vec je sama v sebe a nakoľko jestvuje dobrá a pekná, a keď niektorá vec má právo jestvovať v skutočnosti, prečo by nemala mať právo jestvovať v maľbe? Myslime si ošklivú vec, na pr. potkana, prečo by tohoto nemohol maliar odmaľovať? A prečo by bol menším maliarom ten, ktorý by s tou istou zručnosťou

---

[1]) O. Hostinský v „Květoch“ (sešit listopadový str. 602.) píše: „Z toho pak, že každá technika je jiná, nezbytně ovšem plyne, že více nebo méně odchyluje se od skutečnosti, která přece jest pouze jedna. — (603.) To, co zde řečeno bylo o tvarech, platí též o barvách, světle a stínu. Ani ony nemohou býti na veskrz těmitéž v umění, jako v přírodě.“ A na str. 604—5 veľmi vhodný príklad podáva, hovoriac: Dajme tomu, že niečo prihodí sa na ulici, na pr. niekto vyhladnutý padne a umiera. Mestskí zvedaví ľudia hneď obstúpia tohto chuďasa, a to dokola so všetkých strán, tak že maliar musí predierať sa k obeti. A keby to on chcel vymaľovať, musel by s jednoho boku nechať voľný výhľad, aby sme my videli toho chuďasa, ako i tváre zvedavých ľudí — čo nezodpovedá skutočnosti. To isté musí spraviť i divadelník. Musí meniť optický bod, lebo ináč by v gruppe vymaľoval mnoho karrikatúr atď.

[2]) De arte poet. 38—41.

a s tým istým maliarskym nadaním vymaľoval potkana, chrta, švába, než ten, ktorý vymaľoval lasicu, vevericu, dazulu (cerambyx heros)? Samo v sebe teda každý jestvujúci vidomý predmet má právo jestvovať v maľbe. Avšak vieme dobre, že pánom celej prírody je človek, preňho je celá príroda stvorená a preto, ako biskup sv. Ambros veľmi krásne hovorí: „Vyhrážal sa okrem toho, že vyhladí človeka (Boh). Od človeka, riekol, až po hovädo a od plazov až po vtákov vyničočím. Čím sa prehrešily nerozumné tvory? Ale poneváč boly učinené pre človeka, keď ten vyhynul, pre ktorého boly učinené, prirodzené bolo, aby i ony boly vykynožené, lebo nebolo, kto by ich bol užíval“.[1]) Celá príroda, počnúc od nemotornej hmoty až po najvyvinutejšie zveri, nemá práva jestvovať len natoľko, nakoľko ona stojí k službe človeka. Jediný človek je vo vidomom svete, pre ktorého je všetko a on je pre nikoho (vo vidomom svete), tak že on sám v sebe nosí právo svojho jestvovania, on si je samocieľom (Selbstzweck). Toto už i z toho vidno, že je on najdokonalejší tvor, a „nedokonalejšie veci, ako sv. Tomáš aquinský učí, jestvujú k vôli dokonalejším“. Tento poriadok, odhliadnuc ovšem od všetkých iných ohľadov, poneváč je *vecný*, musí byť platný i v maľbe. Z čoho nasleduje, že čím je dokonalejšia niektorá vec, prirodzene má tým väčšie právo jestvovať v umení, že teda najväčšie právo má človek, ako človek, že on má nekonečne väčšie právo k tomuto, než celá príroda. Ale čo povedia na to realisti? Naturalisti síce považujú i človeka len za zviera, práve tak, ako červa, nedopustiac starofilosofické pravdy, hlásané od Platonov, a ešte menej kresťanské, o duši, o jej nesmrteľnosti atď.: no to len predsa musia uznať, že je človek najdokonalejším tvorom v celej prírode, že on svojím umom panuje nad ňou, že celá príroda preň jestvuje; nasledovne nielen realista, lež i naturalista, keď chce byť realistom, musí uznávať platnosť tohoto vecného (reálneho) pomeru, ako je on v skutku, tak i v umení. Nasledovne dľa realistických pravidiel človek je jedine sám pre seba oprávneným predmetom maliarstva, iné veci len pre človeka a to viac alebo menej, dľa toho či bližšie alebo ďalej stoja k človeku. A opravdu, či nie je spravedlivo, aby čím dokonalejšia vec, za takú bola i uznaná od všetkých; a či nie je spravedlivo, aby dokonalejšia, znamenitejšia vec širšie bola poznatá nežli menej dokonalá? Obzvláštna krása nemá právo požadovať, aby ju všetci za krásu považovali a za väčšiu krásu, než hrbatú pomrdenú starenu? Nie je prirodzeno, že dokonalejšiu vec viacej milujeme, než menej dokonalú, či to ona nezasluhuje? A keď milujeme, ju chceme mať, za ňou túžime, slovom ona celú našu dušu privedie do pohybu, nás zaujíma. A toto platí nielen o nás, ale i o celom svete; všetci ľudia, keby bolo možno, radšej by chceli mať s Faustom krásnu Helenu, než treťostupňovú krásu našich divadiel. Z tohto vysvitá, že dokonalejšia vec má v sebe i väčšiu lákavosť tak pre umelca, ako i pre obecenstvo, a že je toto celkom spravedlivé.

[1]) Ex libro s. Ambrosii de Noe, c. 4.

No tu už pýtam sa: niet v tomto trochu reálneho idealismu? Umelec má si voliť čím dokonalejšie predmety, a i z týchto tie, ktoré najbližšie stoja k jeho ideálu, lebo tie ho najviac zaujímajú.

Keď však dokonalejší predmet má i v maľbe viac práva jestvovať a i väčšiu zaujímavosť budí, to posledné vzťahujúc hlavne na človeka: vtedy, ako je cennejšia vec dokonalejšia sama v sebe, tak musí byť cennejší i jej obraz, pri tom istom stupni umelectva. Inými slovmi, s tou istou umeleckosťou maľovaný obraz človeka má omnoho väčšiu cenu, než obraz nejakej skaly, nejakého stromu, alebo zvieraťa. Toto možno zatvárať už i z toho, že k umeleckému vyobrazeniu dokonalejšieho tvora požaduje sa väčšia schopnosť umelecká, než k vyobrazeniu menej dokonalého. Kto bude tajiť, že je ľahšie vymaľovať skalu, ružu, holuba, než ľudskú tvár? Čím je ťažšie vymaľovať dokonalejšiu vec, tým ona viac schopností vyžaduje, tým viac je v nej umenia, nasledovne tým má i väčšiu cenu umeleckú. A preto najcennejší je obraz človeka v umení, poneváč on vyžaduje najviac schopností a má i najväčšie právo jestvovať, a i sám budí najširšiu zaujímavosť. A toto všetko je vecné, vyplýva zo samého predmetu; toto teda musí uznať každý realist, ba i naturalist. Lež toto isté vyžaduje i sama podmetnosť. Obráťme teraz s predmetu zrak na podmet, na nás samých. Pred nami stojí množstvo ľudí a medzi množstvom dievča prvostupňovej krásy, a vyznajme úprimne, že náš zrak po obozrení množstva zastaví sa na tom krásnom dievčati; ono nás bude viac zaujímať, než celá tlupa ľudstva. Reč je vždy o jednotlivcoch na obraze, a nie o gruppách, lebo gruppy získajú cenu: významnosťou deju, ktorý vyobrazujú, a umeleckými rozmery — rozloženie osôb; ba obzvláštna krása ešte i od týchto viac púta náš zrak, našu pozornosť. A keď budeme si môcť voliť jeden z dvúch s jednakou umeleckosťou prevedených obrazov, dozaista skorej vyvolíme si obraz výbornej krásy, než obraz nejakej škaredy alebo v bezvýznamnosti ztratenej ženy, jestli si len tieto nevyvolíme ako komické alebo z piety. Pekný predmet pekne znázorňujúci obraz vždy lepšie sa nám páči a i na veky bude páčiť, nežli obraz, ktorý pekne predstavuje nie priam pekný predmet.

Za našich časov ponosujú sa, že svet utráca ideále, že upadá do materialismu; miesto ideálov sú teraz mašiny. A my čím ďalej rozmýšľame nad týmto zjavom, tým sme viacej presvedčení o nepravdivosti hore uvedenej výpovede. Vezmime si ženské — ktorá je to, ktorá by nechcela byť krajšia od Heleny, [1]) bohatšia od Kroesusa, ktorá si nežiada, aby pred ňou koril sa celý svet, aby ona bola modlou, ktorá nechcela by byť najblaženejšou? A nie sú to ideále? Či ony v svojich túžbach a snahách neopúšťajú pôdu skutočnosti a neprestupujú jej hranice, vkročujúc do ideálneho sveta? Alebo či je menej idealistom boháč, ktorý len o bohatstve sníva,

---

[1]) Ba čo viac, každá sa i drží za Helenu; aspoň to tvrdí znalec Ovid:
Nec credi labor est: *sibi quaeque videtur amanda;*
Pessima sit, nulli non sua forma placet (Ars amatoria I, 613);
a: Virginibus curae, grataque forma suast. (Ibid. 624.)

ktorý vždy chce byť ešte bohatším, nesmierne bohatým? Či si ten nerobí z peňazí, z bohatstva svoj ideál, ktorému žije, ktorému obetuje triezvy prostredný blahý život? Koľkí majú za svoj ideál milliony? Koľkí vedy a učenosti, koľkí rozkoše, koľkí vysoké postavenie atď. atď., tak že prinúteným sa cítime byť vyznať, že ľudia neprestávajú meniť svoju ideálnosť, ale len svoje ideále. Nie je menej ideálnym aristokrat, ktorý za rok za dva premárni svoje statky s herečkou, než tí svätí, ktorí rozdali svoje majetky chudobným a oni sami ostali chudobnými; tamten skladal svoj ideál v peknej ľahkej žene, ktorá neskôr, chudobného, oklamala ho; títo zase skladali svoj ideál v nadzemskosti. Alebo či sú menej idealisty, ktorí rojčia za blaho svojho národa, zaň žertvujú svoje sily, svoje pohodlie, ba i svoj život? Rozdiel je ten, že kým opravdové ideále boly braté znad pozemskosti, kým tieto telu neposkytovaly žiadnych rozkoší, vtedy naše ideále sú reálne, sú vzaté z hmoty, z vidomého sveta a častejšie poskytujú aj rozkoše duši i telu. Je v nás večne zakorenená túžba po božstve, my chceme byť neobmedzenými, my chceme byť bohmi. Nuž a nie je to idealismus? Opakujem, idealismus neprestal, ale len staré ideálne ideále zamieňajú ľudia novými reálnymi ideály.

Ideálnosť ľudskú uznáva i Goethe, tento veľký polyhistor a básnik, ktorý tak poznal človeka, ako málokto iný [1]) a ktorý našu prirodzenosť a naše stoletia tak vhodne opísal vo Faustovi. A sv. Augustin tiež uznáva, že srdce naše po Bohu túži a že nič ho nemôže uspokojiť, že je vždy prázdne, až kým nespočinie v Bohu, kým neobsiahne nekonečnú rozkoš, za ktorou ono túži. Prirodzenosť ľudská vrcholí v túžení za neobmedzeným, za nekonečným; po božstve túžili naši prví rodičia v raji: Adam a Eva, a tým utratili so zovnútorným rajom i vnútorný, spokojnosť duše, a za božstvom túžili a túžia všetci ich synovia.

Veľkosť umelcova záleží v umeleckosti diel od všetkých rozumných ľudí uznanej, teda zase len v niečom subjektívnom. Všetko, čo jestvuje, všetko, čo je, je len pre človeka, natoľko je to pekné dobré, nakoľko ono je dobré, pekné pre človeka. Človek poznáva, človek súdi a uznáva a nemôže toto robiť iba so svojho, t. j. s ľudského stanoviska. Že je tak, o tom sa ľahko presvedčíme. V celej prírode je jedine človek obdarený umom a sebapovedomím, jedine on môže poznávať veci, ich posudzovať a spolu i mať povedomie tohto svojho účinkovania. No my nemôžeme nič poznať, čo neúčin-

---

[1]) Faust I. 8. — Der Herr: Kennst du den Faust?
Mephistopheles: Den Doctor?
Der Herr: Meinen Knecht!
Meph.: Fürwahr! er dient auch auf besondere Weise.
Nicht irdisch ist des Thoren Trank noch Speise.
Ihn treibt die Gährung in die Ferne;
Er ist sich seiner Tollheit halb bewusst:
Vom Himmel fordert er die schönsten Sterne,
Und von der Erde jede höchste Lust,
Und alle Näh' und alle Ferne
Befriedigt nicht die tiefbewegte Brust.

kuje na nás, čo s nami nie je v pražiadnom spojení; lebo ja len o tom môžem mať vedomosť, čo mi moje smysly podajú a um prepracuje, a tieto mi zas nič inšieho nemôžu podať, len to, čo na ne účinkuje, čo ich irrituje, a natoľko a takým spôsobom mi to podajú, nakoľko to na ne účinkuje a jakým spôsobom. Inými slovmi, čo na moje smysly príjemne pôsobí, to mne zjavuje sa ako príjemné, dobré; čo zas umu lahodí, to um uznáva za dobré, oprotivné za zlo. Nasledovne my len to poznávame, čo na nás pôsobí, a natoľko ho poznávame, nakoľko ono pôsobí na nás. Z tohto nasleduje, že umelecké diela nie sú samy pre seba, ale jedine pre človeka, a že ich umelecká cena záleží v tom, ako ony pôsobia na človeka, či shodujú sa s jeho podmetnosťou, alebo nie, a v najširšom obsahu, či shodujú sa s podmetnosťou všetkých ľudí.

(Pokračovanie.)

Rodinné šťastie.

Román.

Od **L. N. Tolstého.**

(Pokračovanie.)

V.

Nebolo príčin odkladať našu svadbu, a ani ja, ani on neželali sme si toho. Pravda, Kaťa bola by chcela ísť do Moskvy a kupovať i objednávať výstroj, a jeho mať žiadala, aby on prv než sa ožení zaopatril sa novým kočom, náradím a vystrojil dom novými tapétami, no my dvaja nástojili sme na tom, aby to všetko urobilo sa potom, jestli je to už tak treba, a sobášiť sa o dva týždne po dni môjho narodenia, ticho, bez výstroja, bez hostí, bez družbov, večier, šampanského a všetkých tých obvyklých príslušností svadobných. Rozprával mi, aká nespokojná bola jeho matka, že svadba mala byť bez muziky, bez hromady kufrov a bez prerobenia celého domu, nie tak ako jej svadba, ktorá stála tridsať tisíc, a ako seriosne a tajne pred ním, preberajúc v komore kufre, radila sa s ekonomkou Maruškou o akýchsi nevyhnutných pre naše šťastie kobercoch, záclonách i tácňach. S mojej strany Kaťa robila to isté s ňaňou Kuzminišnou. A o tom s ňou nebolo možno žartovať. Ona pevne bola presvedčená, že my, hovoriac medzi sebou o našej budúcnosti, len maznáme sa, robíme daromnosti, ako to býva u ľudí v takom položení; no že opravdové naše budúce šťastie bude závisieť len od pravidelného stribu i šitia košieľ a obruby obrusov i servítov. Medzi Pokrovskom a Nikolskom každý deň po niekoľko ráz zamieňaly sa tajné vesti o tom, čo kde sa hotovilo, a hoc naoko Kaťa a jeho mať držaly sa jedna k druhej veľmi nežno, medzi nimi bolo badať už trochu nepriateľskú, no delikátnu diplomaciu. Tatiana Seme-

novna, jeho matka, s ktorou teraz obznámila som sa bližšie, bola čiperná, prísna gazdina a zo starého sveta pani. On miloval ju nielen ako syn z povinnosti, lež ako človek z citu, pokladajúc ju za najlepšiu, najumnejšiu a najmilšiu ženu vo svete. Tatiana Semenovna vždy bola dobrá k nám a ku mne zvlášte, i rada bola, že syn jej žení sa, no keď ako mladucha bola som u nej, tak sa mi videlo, že chcela mi dať cítiť, že, ako partia pre jej syna, mohla by som byť i lepšia a že bolo by mi dobre mať to vždy na pamäti. A ja cele chápala som ju a súhlasila som s ňou.

Tieto dva posledné týždne my videli sme sa každý deň. On prichádzal na obed a zabavil sa do polnoci. No napriek tomu, že hovoril — a ja som vedela, že hovoril pravdu — že bezo mňa nemôže žiť, on nikdy nestrávil celý deň so mnou a hľadel ďalej robiť svoje veci. Vonkajší náš pomer do samej svadby ostával taký, aký bol prv, my ďalej hovorili sme si jeden druhému *vy*, on nebozkával mi ani ruku a nielen nehľadal, lež ešte vyhýbal príležitosti byť so mnou o samote. Ako by sa bál oddať sa príliš veľkej, škodnej nežnosti, ktorá bola v ňom. Neviem, on a či ja som sa zmenila, no teraz cítila som sa cele rovnou jemu, nenachodila som v ňom viac pretvárky prostoty, ktorá prv nepáčila sa mi, a často s nasladením videla som pred sebou, miesto mužského, úctu a bázeň budiaceho, krotké a ztratené od šťastia dieťa. Teda to len tak bolo u neho! často myslela som si, on je práve taký človek, ako i ja, nič viac. Teraz tak sa mi videlo, že je celý predo mnou a že som ho úplne poznala. A všetko, čo som spoznávala, bolo tak prosté a mne tak primerané. Ešte i jeho plány o tom, ako budeme žiť spolu, boly samé moje plány, len jasnejšie a lepšie vyjadrené v jeho slovách.

Počasie tieto dni bolo špatné, a väčšinu času trávili sme v izbách. Najkrajšie úprimné besedy mávali sme v uhle medzi fortepiánom a okienkom. Na čiernom okne blízko odrážalo sa svetlo sviec, po blyštiacom sa skle chvíľami padaly a tiekly kvapky. Po streche klopkalo, v kalúžke plieskala voda pod žľabom, z okna tiahlo vlhkosťou. A ešte akosi svetlejšie, teplejšie a radostnejšie videlo sa v našom uhle.

— A viete, dávno chcel som vám povedať jednu vec, hovoril raz, keď dlho zasedeli sme sa v tomto uhle. — Ja, kým ste vy hrali, vždy rozmýšľal som o tomto.

— Nič nehovorte, ja všetko viem, hovorila som ja.

— Áno, pravda, nejdem hovoriť.

— Nie, povedzte, čo? pýtala som sa ja.

— Nuž čo? Pamätáte, keď rozprával som vám historiu o A. a B.

— Ako nepamätať tú hlúpu historiu. Dobre, že tak sa skončilo . . .

— Áno, ešte len niečo, a všetko moje šťastie bol by som si zahubil sám. Vy zachránili ste ma. No najhoršie je, že ja všetko luhal som vtedy, i hanbím sa, chcem dohovoriť teraz.

— Ach, prosím vás, netreba.

— Nebojte sa, hovoril on, usmievajúc sa. — Mne treba len ospravedlniť sa. Keď začal som hovoriť, ja chcel som uvažovať.

— Prečo uvažovať! hovorila som ja, — nikdy netreba.

— Áno, ja som zle súdil. Po vytrezvení, po omyloch v živote, keď teraz prišiel som na dedinu, povedal som si rozhodne, že lásky mojej je konec, že ostanú pre mňa len povinnosti dožívania, že ja dlho nevyznal som si, čo je môj cit k vám a k čomu môže ma priviesť. Ja ufal i neufal som sa, raz videlo sa mi, že vy koketujete, raz veril som vám a sám nevedel, čo urobím. No po tom večeri, pamätáte, keď nocou chodili sme po sade, ja naľakal som sa, moje terajšie šťastie zdalo sa mi príliš velikým a nemožným. No, čo by bolo, keby som si bol dovolil ufať sa, a márne? A rozumie sa, že myslel som len o sebe; preto že som ja mrzký egoist.

Pomlčal, hľadiac na mňa.

— A predsa ani nie celkom nesmysel hovoril som ja vtedy. Veď i možno i treba bolo báť sa mi. Ja tak mnoho beriem od vás a tak málo môžem dať. Vy ste ešte dieťa, vy ste puk, ktorý ešte bude sa rozvíjať, vy po prvý raz ľúbite, a ja...

— Áno, povedzte mi po pravde, hovorila som, no razom bolo mi strašno pre jeho odpoveď. — Nie, netreba, doložila som.

— Či ľúbil som predtým? áno? hovoril on, hneď uhádnuc moju myšlienku. — To ja môžem vám povedať. Nie, neľúbil som. Nikdy ničoho podobného tomuto citu... No razom ako by nejaká ťažká rozpomienka blysla v jeho pamäti. — Nie, i tu ja potrebujem vaše srdce, aby som mal právo ľúbiť vás, hovoril on smutno. — Tak vari nebolo treba zamysleť sa prv než povedať, že ľúbim vás? Čo vám ja dám? Lásku — pravda.

— Vari je to málo? hovorila som ja, hľadiac mu do očí.

— Málo, duša moja, pre vás málo, pokračoval. — Ste krása a mladosť! Ja teraz často nespávam v noci od šťastia a vše myslím o tom, ako my budeme žiť spolu. Ja prežil som mnoho, a tak sa mi vidí, že našiel som to, čo je potrebné pre šťastie. Tichý, utiahnutý život v našej dedinskej tišine, s možnosťou dobre robiť ľuďom, ktorým tak ľahko urobiť niečo dobrého, k čomu oni neprivykli, potom práca, práca, ktorá, tak sa zdá, že prináša úžitok, potom oddych, príroda, kniha, muzika, láska k blízkemu človeku, to je moje šťastie, od ktorého viac som si nesľuboval. A tu nad to všetko taká priateľkyňa, ako vy, možno i rodina, a všetko, čo len môže si želať človek.

— Áno, hovorila som ja.

— Pre mňa, ktorý prežil som mladosť, áno, no nie pre vás, pokračoval on. — Vy ešte ste nežili, vy ešte možno v inom budete chceť hľadať šťastie a možno v inom ho najdete. Vám vidí sa teraz, že je toto šťastie, preto že ma ľúbite.

— Nie, ja vždy len želala som si a ľúbila tento tichý rodinný život, hovorila som ja. — A vy hovoríte len to samé, čo som ja myslela.

On usmial sa.

— To len vám sa tak vidí, duša moja. Ale vám je málo toho. Vy ste krása a mladosť, opakoval zádumčivo.

No ja nahnevala som sa, že on mne neveril a ako by mi vytýkal moju krásu a mladosť.

— Tak prečože ma vy ľúbite? hovorila som s hnevom: — pre mladosť a či pre mňa samú?

— Neviem, no ľúbim, odpovedal on, hľadiac na mňa svojím vnímavým, príťažlivým pohľadom.

Ja neodpovedala som a nechtiac dívala som sa mu do očí. Razom čosi podivného stalo sa so mnou; zprvu prestala som vidieť to, čo bolo okolo mňa, potom tvár jeho zmizla predo mnou, len samy jeho oči sa blyšťaly akoby oproti samým mojim očiam, potom tak sa mi videlo, že oči tie sú vo mne, všetko sa pomútilo, nevidela som nič a musela som zažmúriť oči, abych sa odtrhla od pocitu nasladenia i strachu, ktoré budil vo mne tento pohľad...

Dňom pred svadbou pred večerom vybralo sa na čas. A po dažďoch, trvavších od leta, nastal prvý chladný a jasný jasenný večer. Všetko bolo mokré, chladné, svetlé a v sade po prvý raz bolo badať jasennú priestrannosť, pestrotu a oholenosť. Na nebi bolo jasno, chladno a bľado. Ja šla som spať, šťastná od myšlienky, že zajtra, v deň našej svadby, bude pekne. V tento deň prebudila som sa so slncom, a myšlienka, že už teraz... ako by ma zdesila a udivila, ja vyšla som do sadu. Slnce len čo vyšlo a svietilo rozdrobeno cez žlknúce lipy alleje. Cesta bola ustlaná šuštiacim listím. Smraštené jasné strapce jarabiny červenaly sa na vetvičkách s riedkym, od mrazu pokrčeným listím, georgíny smraštily sa a počernely. Mráz prvý raz ležal ako striebro na bľadej zeleni trávy a na polámaných lopúchoch okolo domu. Na jasnom chladnom nebi nebolo a nemohlo byť ani jednoho oblaka.

„Ozaj, či teraz? opytovala som sa seba, neveriac svojmu šťastiu. — Ozaj, či zajtra už prebudím sa nie tu, lež v cudzom nikolskom dome, s kolonnami? Či viac nebudem očakávať a vítať jeho, a večerom i nocou hovoriť o ňom s Kaťou? nebudem s ním sedávať pri fortepiáne v pokrovskej sále? Nebudem ho vyprevádzať a báť sa za neho v temné noci? No rozpamätala som sa, že včera on povedal, že prichodí posledný raz, a Kaťa dala mi probovať svadobné šaty a hovorila: na zajtra; a ja verila som na okamženie i poznove som pochybovala. Či od tohoto dňa budem žiť tam s testinou, bez Nadeže, bez starého Grigorija, bez Kati? Nebudem bozkávať na noc ňaňu a počúvať, ako ona, po starej obyčaji, prežehnajúc ma, povie: dobrú noc, slečna? Nebudem učiť Soňu a hrať sa s ňou, a cez stenu klopať na ňu ráno a počúvať jej zvučný smiech? Či teraz stanem sa cudzou pre seba samú, a nový život uskutočnenia mojich nádejí i želaní otvára sa predo mnou? Či je navždy tento nový život?“ Netrpelive čakala som jeho, ťažko mi bolo samotnej s týmito myšlienkami. Prišiel včas, a len s ním uverila som úplne, že budem jeho ženou, a myšlienka táto prestala byť pre mňa strašnou.

Pred obedom šli sme do nášho chrámu slúžiť panichidu po otcovi.

„Keby on bol živý teraz!“ myslela som si, keď vracali sme sa domov, a mlčky opierala som sa na ruku človeka, ktorý bol najlepším priateľom toho, o kom som ja myslela. Pod modlitbou, priložiac si hlavu ku chladnému kameňu dlážky v kaplnke, tak živo predstavovala som si otca, tak verila som, že jeho duša chápe ma a požehnáva moju voľbu, že i teraz videlo sa mi, že duša jeho lieta nad nami a že ja cítim na sebe jeho požehnanie. I rozpomienky i nádeje, i šťastie, i zármutok slievaly sa vo mne v jeden slávnostný a príjemný cit, ku ktorému hodily sa tento nepodvižný, svieži vozduch, tišina, holé polia a bľadé nebo, s ktorého na všetkých padaly ligotajúce sa, no slabé lúče, pokúšajúce sa páliť mi líca. Videlo sa mi, že ten, s kým som išla, chápal a sdieľal môj cit. Šiel ticho a mlčky, a na jeho tvári, na ktorú pozrela som niekedy, vyrážala sa tá samá vážna ani zarmútenosť ani radosť, ktoré boly i v prírode, i v mojom srdci.

Zrazu obrátil sa ku mne, ja videla som, že chcel povedať niečo. Čo, ak začne nie o tom, čo ja myslím? prišlo mi na um. Ale on začal o otcovi, ani nepomenujúc ho. A raz žartovne povedal mi: „vezmi si moju Mašu!“ hovoril on.

— Aký šťastný bol by teraz, hovorila som ja, tuho tisnúc k sebe ruku, ktorá niesla moju.

— Áno, vy ešte boli ste dieťa, pokračoval on, hľadiac mi do očí, — ja bozkával som vtedy tieto oči a ľúbil som ich len preto, že sú jemu podobné, ani som si nepomyslel, že ony budú samy v sebe tak drahé mne. Ja zval som vás Mašou vtedy.

— Hovorte mi „ty“.

— Ja práve chcel som ti povedať „ty“, prehovoril on, — len teraz vidím, že si cele moja, a spokojný i šťastlivý, príťažlivý pohľad oprel sa na mňa.

A my vše šli sme ticho poľným, nevyšliapaným chodníkom, cez sdlávené strnisko; počuli sme si len vlastné kroky a hlasy. S jednej strany cez výmoľ do ďalekého oholeného hája tiahlo sa brnavé strnisko, po ktorom, v strane od nás, mužík s pluhom bezzvučne prekladal vše širšie a širšie čierne brázdy. Rozsypaná pod horou črieda ukazovala sa blízko. S druhej strany a napredku po sad a náš dom, vyzerajúci zpoza neho, černela a miestami už zelenala sa ozimina. Na všetkom lesklo sa nehorúce slnce, na všetkom ležaly dlhé, vláknisté pavučiny. Lietaly v povetrí okolo nás a ukladaly sa na strnisko mrazom opálené, tisly sa nám do očí, na vlasy, na šaty. Keď sme hovorili, hlasy naše zvučaly a zastávaly nad nami v nepodvižnom vozduchu, ako by sme len my sami boli uprostred celého sveta a sami pod touto svetlou klenbou, na ktorej, planúc a trasúc sa, ihralo nehorúce slnce.

Ja tiež bola by som chcela tykať jemu, ale som sa hanbila.

— Prečo sa tak ponáhľaš? hovorila som napochytre a temer šepotom, a mimovoľne začervenajúc sa.

On stíšil krok a ešte lichotivejšie, ešte veselšie a šťastlivejšie díval sa na mňa.

Keď vrátili sme sa domov, už tam bola jeho matka i hostia, bez ktorých nemohli sme byť, a ja do samého toho času, keď z chrámu sadli sme do koča, aby sme šli do Nikolského, nebola som o samote s ním.

Chrám bol temer pustý, videla som jedným okom len jeho matku, priamo stojacu na koberci u chóra, Kaťu v čepci s lilavými stužkami a slzami na tvári, a dvoch-troch dvorových zvedavo hľadiacich na mňa. Na neho som sa nedívala, no cítila som tu vedľa seba jeho prítomnosť. Poslúchala som slová modlitieb, opakovala ich, no v duši nič sa neozývalo. Nemohla som sa modliť a tupo hľadela som na ikony, na sviece, na vyšitý kríž ornátu na chrbte sviaščenníka, na ikonostás, na okno chrámu, a nič som nechápala. Len cítila som, že čosi neobyčajné deje sa so mnou. Keď sviaščenník s krížom obrátil sa k nám, pozdravil a povedal, že on krstil ma, a hľa, Boh doprial i sobášiť, Kaťa i jeho matka bozkaly nás a bolo počuť hlas Grigorija, zovúceho koč, ja zadivila a zdesila som sa, že je už všetko skončeno, a ničoho neobyčajného, zodpovedajúceho vykonanému so mnou tajomstvu, nestalo sa v mojej duši. Bozkali sme sa s ním, a tento bozk bol taký divný, cudzí nášmu citu. „A len to,“ pomyslela som si. Vyšli sme do predsiene, zvuk kolies husto rozliehal sa pod klenbou chrámu, svieži vozduch bolo cítiť na tvári, on položil si klobúk a za ruku posadil ma do koča. Oknom koča videla som chladný mesiac, dvorom okrúžený. On sadnul si ku mne a zatvoril za sebou dvercia. Čosi pichlo ma v srdce. Ako by sa mi urážlivou bola zdala ubezpečenosť, s ktorou on to urobil. Katin hlas zavolal, aby som si zakryla hlavu, kolesá zahrkotaly po kameni, potom po mäkkej ceste a my sme odchodili. Ja, pritisnúc sa k uhlu, dívala som sa oknom na ďaleké svetlé polia i na cestu, ubiehajúcu v chladnom blesku mesiaca. Ani nehľadiac na neho, cítila som ho tu pri sebe. „Len toľko dala mi táto minúta, od ktorej ja čakala som tak mnoho?“ pomyslela som si, a akoby ponižujúcim a urážlivým videlo sa mi sedeť samej tak blízko s ním. Obrátila som sa k nemu s úmyslom povedať mu niečo. No nešlo to, ako by už nebolo vo mne predošlého citu nežnosti, ale boly ho zamenily city urážky a strachu.

— Ja do tohoto okamženia som neveril, že to môže byť, ticho odpovedal on na môj pohľad.

— Áno, ale mne je strašno pre čosi, hovorila som ja.

— Mňa sa bojíš, duša moja? hovoril on, vezmúc moju ruku a skloniac k nej hlavu.

Moja ruka ako bez života ležala v jeho ruke, a v srdci prišlo mi zle od chladu.

— Áno, zašeptala som ja.

No tu srdce razom začalo mi biť silnejšie, ruka striasla sa a stisla jeho ruku, bolo mi horúce, oči v polotme hľadaly jeho pohľad a razom pocítila som, že nebojím sa ho, že strach tento je láska, nová a ešte nežnejšia a silnejšia láska, než predtým. Cítila som, že som všetka jeho a že som šťastlivá jeho vládou nado mnou.

ČASŤ DRUHÁ.

I.

Dni, týždne, dva mesiace utiahnutého dedinského života prešly nespozorovane, ako videlo sa vtedy; a medzitým na celý život stačilo by citov, vzrušení i šťastia týchto dvúch mesiacov. Moje i jeho sny o tom, ako ustrojí sa náš dedinský život, nesplnily sa tak, ako sme my očakávali. No život náš nebol horší od toho, ktorý sme si predstavovali. Nebolo tej prísnej práce, plnenia povinnosti, obetovania sa a žitia pre iného, čo som si ja predstavovala, keď bola som mladuchou; bol, naproti tomu, spokojný cit lásky jednoho k druhému, želanie byť ľúbeným, neprestajná veselosť bez príčiny a zabudnutie všetkého na svete. Pravda, on niekdy odchodil robiť niečo do svojho kabinetu, niekdy po práci odišiel do mesta a chodil po hospodárstve; no ja videla som, koľko práce ho stálo odtrhnúť sa odo mňa. I sám on potom priznával sa, ako všetko na svete, kde mňa nebolo, videlo sa mu takým nesmyslom, že nemohol pochopiť, ako možno tým sa zaneprázdňovať. Pre mňa bolo to isté. Ja som čítala, zaneprázdňovala sa i muzikou, i matkou, i školou; no všetko to len preto, že každé z týchto zaneprázdnení bolo sviazano s ním a zasluhovalo jeho odobrenia; no kadenáhle myšlienka o ňom neprimiešala sa k nejakej veci, ruky mi ovisly a mne tak zábavno prichodilo pomysleť si, že jest na svete niečo, krem neho. Možno bol to nepekný sebecký cit; no cit ten dával mi šťastie a vysoko podnímal ma nad celým svetom. Len on jediný jestvoval pre mňa na svete, a jeho pokladala som za najlepšieho, neomylného človeka vo svete; preto ja ani nemohla som žiť pre nič inšie, len pre neho, len pre to, aby som bola v jeho očiach tým, za čo ma on držal. A on držal ma za prvú a najkrajšiu ženu vo svete, obdarenú všetkými možnými cnosťami; a ja usilovala som sa byť tou ženou v očiach prvého a najlepšieho človeka v celom svete.

Raz vošiel ku mne do izby vtedy, keď modlila som sa Bohu. Obzrela som sa na neho a modlila sa ďalej. On sadnul si pri stole, aby mi neprekážal, a otvoril knihu. No mne sa videlo, že on díva sa na mňa, a ja som sa obzrela. Usmial sa, ja tiež musela som sa zasmiať, a nemohla som sa modliť.

— A ty si sa už modlil? opýtala som sa.

— Áno. Ale ty pokračuj, ja ujdem.

— Veď, myslím, modlievaš sa?

On, neodpovedajúc, chcel odísť; no ja som ho zastavila.

— Duša moja, prosím ťa, pre mňa, prečítaj so mnou modlitby. Stál radom so mnou a, v rozpakoch opustiac ruky, s vážnou tvárou, zajikajúc sa, začal čítať. Niekedy obracal sa ku mne, hľadal odobrenia i pomoci na mojej tvári.

Keď skončil, ja zasmiala som sa a objala som ho.

— Vždy si ty, vždy ty! Ako by mi ešte raz bolo len desať rokov, hovoril on, červenajúc sa a bozkávajúc moje ruky.

Náš dom bol jeden zo starých dedinských domov, v ktorých, vážiac si a milujúc jedno druhé, prežilo niekoľko rodných pokolení. Všetko zaváňalo dobrými, čestnými rodinnými rozpomienkami, ktoré hneď, akonáhle vošla som do tohoto domu, staly sa akoby i mojimi rozpomienkami. Poriadok v dome Tatiana Semenovna viedla po starosvetsky. Nemožno povedať, že by všetko bolo vkusné a pekné; no od slúžobníctva do náradia i jediel všetkého bolo mnoho, všetko bolo čisté, pevné, akkurátne a budilo vážnosť. V hosťovskej symmetrične stálo náradie, visely portréty a na dlážke prestieraly sa domášne koberce. Vo veľkej sále boly starý klavír, šifoniere dvúch rozličných fasonov, diváne a stolíky s mosadznými ozdobami a inkrustáciami. V mojej izbe, pristrojenej pečlivosťou Tatiany Semenovny, stálo najlepšie náradie rozličných vekov i fasonov, a medzi iným staré trumeau, na ktoré ja zprvu nemohla som sa dívať bez ostýchania, no ktoré potom, ako starý priateľ, stalo sa mi drahým. Tatiany Semenovny nebolo počuť, no všetko v dome šlo ako natiahnuté hodiny, hoc ľudí bolo mnoho zbytočných. No všetci títo ľudia, ktorí nosili mäkkú bez opätkov obuv (Tatiana Semenovna držala vrzgot podošiev a dupot opätkov za najnepríjemnejšiu vec na svete), všetci títo ľudia zdali sa byť hrdými na svoje povolanie, triasli sa pred starou paňou, na nás s mužom dívali sa s protektorskou láskavosťou a, tak sa zdalo, s obzvláštnou spokojnosťou robili svoje veci. Každú sobotu pravidelne v dome drhla sa dlážka a klepaly koberce, každého prvého dňa v mesiaci odbavovaly sa služby Božie so svätením vody, v deň mena Tatiany Semenovny, jej syna (i môjho mena — prvý raz v túto jaseň) boly hostiny pre celé okolie. A všetko to nezmeneno robilo sa ešte od tých čias, ako pamätala sa Tatiana Semenovna. Muž nemiešal sa do správy domu a zaoberal sa len poľným hospodárstvom a poddanými, a zaoberal sa mnoho. Vstával i v zime veľmi včas, tak že, keď som sa prebudila, jeho už nebolo doma. Vracal sa obyčajne k čaju, ktorý píjali sme sami, a temer vždy o tomto čase, po starosťach a nepríjemnosťach okolo hospodárstva, býval v tom zvláštnom veselom rozpoložení ducha, ktoré my nazývali sme *divým vytržením.* Často žiadala som, aby mi rozprával, čo robil ráno, a on rozprával mi také nesmysly, že zachodili sme sa od smiechu; niekedy žiadala som, aby vážne rozprával, a on, zdržiavajúc úsmev, rozprával. Ja dívala som sa na jeho oči, na jeho pohybujúce sa ústa, a nerozumela som nič, len radovala som sa, že vidím jeho a počujem jeho hlas.

„No, čože som hovoril? opakuj," opytoval sa. No ja nemohla som nič opakovať. Tak smiešno bolo, že *on mne* rozpráva nie o sebe a pre mňa, lež pre čosi iné. Ako by všetko jedno bolo, čo by sa tam čo robilo. Len omnoho pozdejšie začala som trochu chápať jeho starosti a interessovať sa o ne. Tatiana Semenovna nevychodila do obeda, pila čaj sama a len skrz poslov pozdravovala sa s nami. V našom zvláštnom, šialeno šťastlivom malínkom svete tak divne zvučal hlas z jej druhého vážneho poriadneho kútika, že často ja nevydržala som a len chychotala som sa miesto odpovede komornej,

ktorá, složiac ruku na ruku, oznamovala, že „Tatiana Semenovna rozkázali zpýtať sa, ako ste odpočívali po včerajšej prechádzke, a o sebe kázali povedať, že ich celú noc bôčok bolel a hlúpy pes v dedine brechal, nedal spať. A ešte prikázali zpýtať sa, ako sa páčilo terajšie pečivo, a prosili doložiť, že teraz nepiekol Taras, lež na próbu, po prvý raz, Nikolaša, a dosť dobre, najmä praclíky, ale suchare prepiekol.“ Do obeda my boli sme málo spolu. Ja som hrala, čítala sama, on písal, odchodil ešte; no na obed, o štvrtej hodine, schodili sme sa v hosťovskej, mama vyšla zo svojej izby, a prišly biedne dvorianky, pútnice, ktoré dve-tri vždy žily v dome. Pravidelne každý deň muž, po starej obyčaji, podával k obedu ruku matke; no ona žiadala, aby podával mne druhú, a pravidelne každý deň tiskali a zamotali sme sa vo dverach. Pri obede predsedala matka a rozhovor viedol sa slušne-rozvažitý a niekoľko sviatočný. Naše prosté slová s mužom príjemne rušily sviatočnosť týchto obedných zasedaní. Medzi synom a matkou niekedy prišlo k sporu a nakáraniu; ja obzvlášte ľúbila som tieto spory a nakárania, preto že v nich nad všetko silnejšie vyrážala sa nežná a pevná láska, ktorá ich spájala. Po obede mama posadila sa v hosťovskej do veľkého kresla alebo rozrezávala listy nových kníh, a my čítali sme nahlas alebo odchodili do sály k piánu. My mnoho čítali sme spolu v tento čas, no muzika bola naším najmilším a najlepším nasladením, každý raz vyzývajúc nové struny v našich srdciach a ako by nanovo objavujúc nám jeden druhého. Keď ja hrala som jeho milé veci, on sadnul si na ďaleký diván, kde ja temer som ho nevidela, a zo stydlivosti citu usiloval sa skrývať dojem, ktorý urobila na neho hudba; no často, keď on neočakával toho, ja vstávala som od fortepiána, prišla k nemu a hľadela som dochytiť na jeho tvári stopy vzrušenia, neprirodzený blesk i vlažnosť v očiach, ktoré on márne usiloval sa skryť predo mnou. Mama často chcela podívať sa na nás v sále, no iste bála sa mýliť nás, a niekedy, ako by nedívajúc sa na nás, prechodila cez sálu so zdanlive vážnou a ľahostajnou tvárou; no ja znala som, že nepotrebovala chodiť do svojej izby a tak skoro sa vracať. Večerný čaj nalievala som ja vo veľkej hosťovskej, a opäť všetci domášni sbierali sa ku stolu. Toto slávnostné zasedanie pri zrkadle samovaru a rozdávanie pohárov i čaší dlhý čas ma nepokojilo. Vše sa mi videlo, že ešte nehodna som tejto cti, primladá a ľahkomyseľná zakrúcať kohútik takého veľkého samovara, postaviť pohár na táciu Nikitovi a hovoriť: „Petrovi Ivanovičovi, Marii Minične,“ zpytovať sa: „či je sladký“ a nechávať kúsky cukru ňane a slúžobníctvu. — „Slávne, slávne, často prihováral sa muž, — ani veľká,“ a to ma ešte väčmi znepokojovalo.

Po čaji mama rozkladala pasians alebo dala si vykladať karty Marii Minične; potom bozkala a prežehnala nás oboch, a my odchodili sme do svojej izby. Zväčša predsa presedeli sme spolu do polnoci, a to bol najkrajší a najpríjemnejší čas. On rozprával mi o svojej minulosti, robili sme plány, filosofovali a usilovali sa hovoriť potichúčky, aby nás nepočuli hore a nevyzradili Tatiane Semenovne, ktorá žiadala, aby sme líhali zavčasu. Niekedy, keď sme vyhladli,

potichúčky šli sme do bufetu, dostali chladnú večeru z protekcie Nikitu a zjedli ju pri jednej svieci v mojej izbe. My žili sme ako cudzí v tomto veľkom starom dome, v ktorom nad všetkým stál prísny duch starobylosti a Tatiany Semenovny. Nielen ona, lež ľudia, staré slúžky, náradie, obrazy budily vo mne úctu, istý strach a povedomie toho, že my s ním tu trochu sme nie na svojom mieste a že nám treba žiť tu veľmi ostražite a pozorne. Keď rozpomínam sa teraz, vidím, že mnohé — i ten spájajúci, nepremenný poriadok, i to množstvo záhalčivých a zvedavých ľudí v našom dome, — bolo nepohodlné a obťažné; no vtedy sama táto stiesnenosť ešte viac oživovala našu lásku. Nielen ja, lež ani on neukazoval, že niečo nepáči sa mu. Naopak, on ako by sa bol pratal pred tým, čo bolo zle. Mamin lakaj Dmitrij Sidorov, veľký milovník kúrenia, pravidelne každý deň po obede, keď my boli sme v sále, chodil do mužovej izby brať jeho dohán zo skryne; a bolo treba videť, s akým veselým strachom Sergej Michajlič na prstoch prichodil ku mne a, hroziac palcom a mihajúc, ukazoval na Dmitrija Sidoroviča, ktorý ani zďaleka nemyslel si, že ho vidia. A keď Dmitrij Sidorovič odchodil, nespozorujúc nás, od radosti, že všetko skončilo sa šťastlive, ako i pri každej druhej príležitosti, muž hovoril, že som prelesť a bozkával ma. Niekedy táto spokojnosť, odpúšťanie všetkého a akoby ľahostajnosť ku všetkému nepáčily sa mi, ja nebadala som, že vo mne bolo to samé, a pokladala som to za slabosť. „Ozaj, ako dieťa, ktoré nesmie ukázať svoju vôľu?“ myslela som si.

— „Ach, duša moja, odvetil mi, keď raz povedala som mu, že divím sa jeho slabosti, — či môže byť s niečim nespokojný, keď je človek tak šťastný, ako ja? Ľahšie je samému ustupovať, než hnúť iných, o tom ja dávno presvedčil som sa; a niet toho položenia, v ktorom by nemohol byť šťastným. A nám je tak dobre! Ja nemôžem sa hnevať; pre mňa teraz niet zlého, jest len poľutovania hodné a zábavné. A hlavná vec — le mieux est l' ennemi du bien [1]). Či veríš, keď počujem zvonec, dostanem list, keď zobudím sa, mne býva strašno. Strašno, že žiť treba, že zmení sa niečo; a lepšie než teraz byť nemôže.“

Ja som verila, no nerozumela som ho; mne bolo dobre, no videlo sa mi, že všetko tak a nie ináče musí byť a vždy s každým býva, ale že jest tam, kdesi, ešte iné, hoc nie väčšie, no iné šťastie.

Tak prešly dva mesiace, prišla zima so svojimi mrazami a meteľami, a ja, napriek tomu, že on bol so mnou, začínala som sa cítiť osamelou, začínala som cítiť, že život opakuje sa, a niet ani vo mne, ani v ňom ničoho nového, a naproti tomu že my ako by sme sa vracali k starému. On začal zaoberať sa svojimi veciami bezo mňa viac než prv, a opäť mne sa videlo, že má v duši akýsi osobitný svet, do ktorého nechce púšťať mňa. Jeho ustavičná spokojnosť ma drážila. Ľúbila som ho nie menej než predtým, a nie menej než predtým bola som šťastná jeho láskou; no láska moja

[1]) Lepšie je nepriateľom dobrého.

zastala a nerástla viac, a okrem lásky akýsi nový nepokojný cit začínal vkrádať sa v moju dušu. Mne málo bolo ľúbiť po tom, keď už zažila som šťastie ľúbiť jeho. Mne žiadalo sa hýbania, a nie pokojného tečenia života. Mne žiadalo sa vzrušení, nebezpečenství a obetí pre cit. Vo mne bol zbytok sily, nenachodivší miesta v našom tichom živote. Mávala som záchvaty úzkosti, ktorú ja, ako niečo zlého, usilovala som sa skrývať pred ním, i záchvaty zúrivej nežnosti a veselosti, desivšie jeho. On ešte prv než ja spozoroval môj stav a navrhnul ísť do mesta; no ja prosila som ho nejsť a nemeniť náš spôsob života, nerušiť naše šťastie. A skutočne, ja bola som šťastná; no mňa mučilo to, že šťastie toto nestálo ma nijakého trudu, nijakej žertvy, keď sily trudu i žertvy ma trápily. Ja ľúbila som ho a videla, že ja som pre neho všetkým; no mne žiadalo sa, aby každý videl našu lásku, aby mi prekážali ľúbiť a ja aby som ho predsa ľúbila. Môj um i city boly zaujaté, no bol druhý cit mladosti, potreby hýbať sa, ktorý nenachodil uspokojenia v našom tichom živote. Prečo mi povedal, že môžeme ísť do mesta, keď sa mi len zachce? Nech mi to nepovie, možno ja pochopila by som, že trápivší ma cit je škodný nesmysel, vina moja, že žertva, ktorú som ja hľadala, bola tu predo mnou, v potlačení tohoto citu. Myšlienka, že môžem sa zachrániť od úzkosti, kadenáhle prejdem do mesta, mimovoľne prichodila mi na um, a zároveň odtrhnúť jeho od všetkého, čo on ľúbil, pre seba, nedopúšťalo mi svedomie. A čas uchodil, sňah zanosil viac a viac steny domu, a my vše boli sme sami a sami, a vše tí samí boli sme my jeden pred druhým; a tam, kdesi, v blesku, v šume burácaly, trpely a radovaly sa tlupy ľudí, nemysliac o nás ani o našom uchodivšom jestvovaní. Najhoršie pre mňa bolo to, že som cítila, ako, s každým dňom, návyk zakovával náš život v jednu ustálenú formu, ako cit náš stával sa nesvobodným a podroboval sa rovnému, beznáruživému tečeniu času. Ráno bývali sme veselí, na obed — úctiví, večer — nežní. — „Dobro!... hovorila som si, — pekne je robiť dobre a žiť čestne, ako on hovorieva; no to my ešte stačíme, ale jest niečo, na čo ja len teraz mám sily.“ Ja nie to som potrebovala, ja potrebovala som borbu; mne bolo treba, aby cit viedol nás v živote, ale nie aby život viedol cit. Mne žiadalo sa prísť s ním spolu k priepasti a povedať: hľa krok, ja hodím sa sem, hľa hnutie, a ja som zahynula, — a aby on, bľadnúc na kraji priepasti, vzal ma do svojich silných rúk, zadržal by nad ňou, tak že by mi srdce zamrelo, a uniesol by kam chce.

Tento stav účinkoval i na moje zdravie, a začala som cítiť rozstrojenie nervov. Jedno ráno bolo mi horšie od obyčajného; on vrátil sa z kancellárie nedobrej vôle, čo riedko bývalo s ním. Ja hneď zbadala som to a zpýtala sa, čo je s ním? ale on nechcel mi povedať, hovoriac, že nestojí za to. Ako dozvedela som sa potom, správca svolával našich mužíkov a z nepriazne k mužovi žiadal od nich nezákonnú vec a vyhrážal im. Muž ešte nemohol prevariť v sebe toto tak, aby všetko bolo len smiešne a poľutovania hodné, bol rozdrážený, a preto nechcel hovoriť so mnou. No mne sa vi-

delo, že on nechcel hovoriť so mnou preto, že držal ma za dieťa, ktoré nemôže pochopiť, čo jeho zaujíma. Odvrátila som sa od neho, zamĺkla a kázala volať k čaju Mariu Miničnu, ktorá hostila sa u nás. Po čaji, ktorý odbavila som obzvláštne skoro, uviedla som Mariu Miničnu do sály a začala hlasite hovoriť s ňou o akomsi nesmysle, ktorý mňa vôbec nezaujímal. On chodil po izbe, niekedy pozrúc na nás. Tieto pohľady pre čosi tak účinkovaly na mňa, že viac a viac žiadalo sa mi hovoriť, ešte i smiať sa; videlo sa mi smiešnym všetko, čo som ja sama hovorila, i všetko, čo hovorila Maria Minična. Nič mi nepovediac, on odišiel celkom do svojej izby a zatvoril za sebou dvere. Akonáhle nebolo počuť jeho, všetka moja veselosť hneď zmizla, tak že Maria Minična divila sa a začala sa zpytovať, čo je so mnou? Ja, neodpovedajúc jej, sadla som si na diván, a bolo mi do plaču. — O čom on to rozmýšľa? dumala som ja. — Nejaký nesmysel, ktorý vidí sa mu vážnym, a nech povie mne, ja mu ukážem, že je všetko daromnosť. Nie, on potrebuje myslieť si, že ja nepochopím, potrebuje znižovať ma svojím velebným pokojom a vždy mať pravdu oproti mne. Za to i ja mám pravdu, keď mi je nudno, pusto, keď ja chcem žiť, hýbať sa, myslela som si, ale nie stáť na jednom mieste a cítiť, ako čas ide ponado mňa. Ja chcem ísť napred, s každým dňom, s každou hodinou chcem nového, a on chce zastáť i mňa zastaviť so sebou. A ako by mu ľahko bolo! Pre to on nepotrebuje viezť mňa do mesta, pre to treba mu byť len takým, ako som ja, nenamáhať sa, nezdržiavať sa, ale žiť proste. Toto samé on radí mne, ale sám on nie je prostý. Nuž to je!

Cítila som, že slzy stúpajú mi k srdcu a že som proti nemu rozdrážená. Zdesila som sa tohoto rozdráženia a šla som k nemu. Sedel v izbe a písal. Počujúc moje kroky, obzrel sa na okamženie ľahostajne, pokojne a písal ďalej. Tento pohľad neľúbil sa mi; miesto toho, aby som pristúpila k nemu, ja postavila som sa ku stolu, pri ktorom on písal, a otvoriac knihu, dívala som sa do nej. Ešte raz odtrhnul sa a pozrel na mňa.

— Maša! nie si dobrej vôle?

Odvetila som mu chladným pohľadom, ktorý hovoril: „načo sa zpytuješ! čo za ľúbeznosť?“ On pokrútil hlavou a bojazlive, nežne usmial sa, no tu prvý raz môj úsmev neodvetil na jeho úsmev.

— Čo si to mal teraz? pýtala som sa: — prečo si mi nepovedal?

— Daromnosti! malicherná nepríjemnosť, odvetil on. — Teraz predsa môžem ti povedať. Dvaja mužíci odišli do mesta.

No ja nedala som mu dohovoriť.

— Prečo si mi nepovedal vtedy ešte, keď pri čaji som sa zpytovala?

— Bol by som ti povedal hlúposť, bol som nahnevaný vtedy.

— Mne vtedy bolo treba.

— Prečo?

— Prečo si ty myslíš, že ja nikdy v ničom nemôzem ti pomôcť?

— Že si ja myslím? hovoril, odhodiac pero. — Ja myslím si, že bez teba ja žiť nemôžem. Vo všetkom, vo všetkom ty mi nielen pomáhaš, no ty všetko robíš. Hľa, dostala si sa! zasmial sa. — Ja len tebou žijem. Mne vidí sa všetko dobrým len preto, že ty si tu, že teba treba...

— Áno, to ja viem, ja som milé detsko, ktoré treba uspokojovať, hovorila som ja takým tónom, že on zadiveno, ako by to po prvý raz videl, pozrel na mňa. — Ja nechcem spokojnosti, jej dosť v tebe, veľmi dosť, doložila som.

— Nuž, hľa, vidíš, v čom je vec, začal on rýchle, pretrhnúc ma, iste bojac sa dať mi všetko vyhovoriť: — ako by si ju ty rozsúdila?

— Teraz nechcem, odvetila som ja. Hoc i žiadalo sa mi počúvať ho, no tak príjemno mi bolo zkaziť jeho spokojnosť. — Ja nechcem hrať sa na život, ja chcem žiť, hovorila som, — tak ako i ty.

Na tvári jeho, na ktorej všetko tak bystro a živo sa odrážalo, vyrazil sa bôľ a napnutá pozornosť.

— Ja chcem žiť s tebou rovno, s tebou...

No nemohla som dohovoriť: taký žiaľ, hlboký žiaľ vyrazil sa na jeho tvári. Pomlčal trochu.

— A v čomže ty nežiješ rovno so mnou? hovoril: — v tom, že ja, a nie ty naťahuješ sa so správcom a opitými mužíkmi...

— Nie len v tom, hovorila som ja.

— Pre Boha, pochop ma, duša moja, pokračoval on, — ja viem, že od nepokoja býva nám vždy bôľno, ja žil som a to zkúsil. Ja teba ľúbim, nasledovne nemôžem neželať si zbaviť ťa nepokojov. V tom je môj život, v láske k tebe: tedy neprekážaj mi žiť.

— Ty máš vždy pravdu! hovorila som, nehľadiac na neho.

Mňa zlostilo, že v jeho duši je opäť všetko jasné a pokojné, keď vo mne bola zlosť a cit, podobajúci sa pokániu.

— Maša! Čo je s tebou? hovoril on. — Nie o to ide, ja a či ty máš pravdu, lež o celkom iné: čo ty máš proti mne? Nie hneď hovor, rozmysli si, a povedz mi všetko, čo myslíš. Ty nie si spokojná so mnou, a ty iste máš pravdu, no daj mi poňať, v čom som vinný.

No ako som mu ja mohla zjaviť svoju dušu? To, že on tak skoro pochopil ma, že opäť bola som detskom pred ním, že nič nemohla som urobiť, čo by on nepochopil a nepredvidel, ešte väčmi ma vzrušilo.

— Ja nič nemám proti tebe, hovorila som. — Jednoducho nudím sa a chcem, aby som sa nenudila. No ty vravíš, že tak treba, a opäť ty máš pravdu!

Ja povedala som to a pozrela na neho. Dosiahla som svojho cieľa, pokoj jeho zmiznul, zdesenie a bôľ boly mu na tvári.

— Maša, prehovoril on tichým, vzrušeným hlasom. — To nie sú žarty, čo my robíme teraz. Teraz rozhoduje sa náš osud. Ja prosím ťa, aby si mi nič neodpovedala a vypočula ma. Prečo ty chceš mňa mučiť?

No ja som ho pretrhla.

— Ja viem, ty budeš mať pravdu. Nehovor radšej, ty máš pravdu, povedala som chladno, ako by nie ja, ale nejaký zlý duch hovoril vo mne.

— Keby si ty vedela, čo ty robíš! hovoril trasúcim sa hlasom.

Zaplakala som, a bolo mi ľahšie. On sedel vedľa mňa a mlčal. Mne bolo i ľúto jeho, i hanbila som sa za seba, i hnevala za to, čo som urobila. Nedívala som sa na neho. Videlo sa mi, že on musí alebo prísne, alebo s nedorozumením hľadeť na mňa v túto minútu. Obzrela som sa: krotký nežný pohľad, akoby prosiaci odpustenia, bol opretý na mňa. Vzala som ho za ruku a povedala:

— Odpusť mi! Ja sama neviem, čo som hovorila.

— Áno; ale ja viem, čo si hovorila, a ty si pravdu hovorila.

— Čo? pýtala som sa.

— Že nám treba do Petrohradu ísť, hovoril on. — My tu teraz nemáme čo robiť.

— Ako chceš, hovorila som.

Objal ma a pobozkal.

— Ty odpusť mne, hovoril. — Ja som vinný.

V tento večer ja dlho hrala som mu, a on chodil po izbe a šeptal čosi. On mal obyčaj šeptať, a ja často zpytovala som sa ho, čo si šepce, a on, vždy, pomysliac si, odpovedal mi cele to, čo si šeptá: zväčša verše a niekedy úžasný nesmysel, no taký nesmysel, po ktorom ja poznala som nastrojenie jeho duše.

— Čo teraz šepceš? opýtala som sa.

Zastal, pomysliac si a, usmejúc sa, odvetil dva verše Lermontova:

... A on bezumný prosí búri,
Ako by v búrach bol pokoj!

„Nie, on je viac než človek, on všetko vie! pomyslela som si; ako ho neľúbiť!“

Vstala som, vzala ho za ruku a spolu s ním začala chodiť, usilujúc sa ulahodiť krok.

— Áno? pýtal sa s úsmevom, dívajúc sa na mňa.

— Áno, povedala som šepotom; a akési veselé rozpoloženie ducha zachvátilo nás oboch, oči sa nám smialy, kroky robili sme vše väčšie a väčšie a viac a viac podávali sme sa na prsty. A tým istým krokom, k veľkému pohoršeniu Grigorija a podiveniu mamy, ktorá rozkladala pasians v hosťovskej, šli sme cez všetky izby do obednej a tam zastali, pozreli jeden na druhého a rozchychotali sa.

O dva týždne, pred sviatky, boli sme v Petrohrade.

II.

Naša cesta do Petrohradu, týždeň v Moskve, jeho i moja rodina, usporiadanie sa na novom byte, cesta, nové mestá, ľudia, všetko to prešlo ako sen. Všetko bolo tak rozmanité, nové, veselé, všetko tak teplo a jasne bolo osvieteno jeho prítomnosťou, jeho

láskou, že tichý dedinský život videl sa mi čímsi dávnym a chatrným. K veľkému podiveniu môjmu, miesto svetskej pýchy a chladnosti, ktorú očakávala som u ľudí, každý vítal ma tak opravdovo láskave a radostne (nielen rodina, lež i neznámi), ako by všetci len o mne boli mysleli, len mňa očakávali, aby im samým bolo dobre. Tiež neočakávane pre mňa i v spoločnosti svetskej, ktorá videla sa mi najlepšou, muž ponachodil mnoho známych, o ktorých on nikdy nehovoril mne; a často divne a nepríjemne bolo mi počuť od neho prísne úsudky o niektorých z týchto ľudí, ktorí mne videli sa takými dobrými. Nemohla som pochopiť, prečo bol taký suchý v potyku s nimi a usiloval sa vyhýbať mnohým známosťam, zdajúcim sa mne lichotivými. Tak sa mi videlo, že čím viac znáš dobrých ľudí, tým lepšie, a všetci boli dobrí.

— Nuž vidíš, ako sa ustrojíme, hovoril pred odchodom z dediny: — my sme tu malí Krösovia, a tam budeme veľmi nebohatí, preto treba nám ostať v meste len do Veľkej noci a nechodiť do veľkej spoločnosti, ináče zamoceme sa; ale i pre teba nechcel by som...

— Načo veľká spoločnosť? odpovedala som ja: — len pozreme divadlá, rodinu, počujeme operu a dobrú muziku, a ešte pred Veľkou nocou vrátime sa na dedinu.

No kadenáhle prišli sme do Petrohradu, plány tieto boly zabudnuté. Ja ocítila som sa zrazu v takom novom šťastlivom svete, toľko radostí zaujalo ma, také nové záujmy javily sa predo mnou, že zrazu, hoc i nepovedome, odriekla som sa všetkej svojej minulosti i všetkých plánov tejto minulosti. „To všetko boly len žarty; ešte sa nezačalo; ale toto je opravdový život! A ešte čo bude?“ myslela som si. Nepokoj a začiatok úzkosti, ktoré cítila som na dedine, razom, ako čarodejstvom, úplne zmizly. Láska k mužovi stala sa pokojnejšou, a mne tu nikdy nenapadlo myslieť o tom, či nie menej ľúbi ma on? Ale ja ani nemohla som pochybovať, každá moja myšlienka bola hneď pochopená, cit navzájom cítený, želanie ním vyplnené. Pokoj jeho zmiznul tu, alebo mňa viac nepopudzoval. Pritom cítila som, že on, okrem svojej prvotnej lásky ku mne, tu ešte i teší sa zo mňa. Často po návšteve, novej známosti, alebo po večeri u nás, kde ja, vnútorne trasúc sa od strachu, že sa pomýlim, plnila som povinnosť domácej panej, on hovorieval: „Hoja, dievčička! slávne! neboj sa. Veľmi dobre!“ A ja bola som veľmi rada. Skoro po našom príchode písal list matke, a keď zavolal ma pripísať v mojom mene, nechcel mi dať prečítať, čo bol napísal; následkom čoho ja, rozumie sa, žiadala som i prečítala. „Vy nepoznali by ste Mašu, tak písal, a ja sám nepoznávam ju. Kde sa berie tá milá, graciósna istota, prívetivosť, až spoločenský um a ľúbeznosť. A to všetko prosté, milé, dobrodušné. Každý je od nej vo vytržení, ale i ja sám neviem sa dosť natešiť, a keby možno bolo, zaľúbil by som si ju ešte väčmi.“

„A! tak hľa aká som ja!“ myslela som si, a tak mi veselo a dobre bolo, videlo sa mi, že ešte väčmi ho milujem. Môj úspech u všetkých našich známych bol cele neočakávaný pre mňa. So

všetkých strán mi hovorili, že tam obzvláštne popáčila som sa ujcovi, tu zas tetušku som pobláznila, ten hovorí mi, že mne niet podobných žien v Petrohrade, tá ubezpečuje ma, že mne treba len chceť, aby som bola *najhľadanejšou* ženou spoločnosti. Najmä sesternica mužova, kňahyňa D., nemladá svetská dáma, razom zaľúbivšia sa do mňa, od všetkých viac hovorila mi lichotivé veci, od ktorých krúžila sa mi hlava. Keď sesternica prvý raz volala ma na bál a prosila o to muža, on obrátil sa ku mne a chytro, tak že sotva bolo badať, usmejúc sa, zpýtal sa: či chcem ísť? Ja kývla som hlavou na znak súhlasu, a cítila som, že som sa začervenala.

— Ako priestupnica sa prizná, čo by chcela, hovoril on, dobrodušne smejúc sa.

— Veď si povedal, že nám nemožno chodiť do veľkej spoločnosti, a ty to ani nerád, odvetila som ja, usmievajúc sa a prosebne hľadiac na neho.

— Ak veľmi chceš, to pôjdeme, hovoril on.

— Dobre, lepšie nejsť.

— Chceš? veľmi? znova sa pýtal.

Ja som neodpovedala.

— Veľká spoločnosť je ešte nie najhoršie, pokračoval on, — ale svetské neuskutočiteľné želania, to je i zlé i nepekné. Istotne treba ísť, i pôjdeme, rozhodne zavŕšil.

— Vyznajúc pravdu, hovorila som ja, — nič na svete nežiadalo sa mi tak, ako tento bál.

Šli sme, a uspokojenie, zažité mnou, prevýšilo všetky moje očakávania. Na bále ešte väčmi, než prv, videlo sa mi, že som stredište, okolo ktorého všetko sa pohybuje, že len pre mňa je osvetlená tá veľká sála, hrá muzika a sobrala sa tá hromada ľudí, oduševňujúcich sa mnou. Všetci, počnúc od frisérky a komornej po tanečníkov a starcov, prechodivších cez sálu, zdalo sa, hovorili mi alebo dávali cítiť, že ma ľúbia. Všeobecný úsudok, utvorený o mne na tomto bále a sdelený mi sesternicou, pozostával v tom, že ja som cele nepodobná iným ženštinám, že vo mne jest čosi zvláštneho dedinského, prostého a prelestného. Tento úspech lichotil mi tak, že otvorene povedala som mužovi, ako rada by som toho roku išla ešte na dva, na tri bály, „a síce, aby som sa nimi dobre nasýtila,“ doložila som, dopustiac sa nepravdy.

Muž ochotne privolil, a prvý čas šiel so mnou s viditeľnou spokojnosťou, radujúc sa mojim úspechom a tak sa zdalo, že cele zabudnul, alebo vzdal sa toho, čo hovoril predtým.

Pozdejšie začal zrejme nudiť sa a bol mu na ťarchu život, aký sme viedli. No mňa to netrápilo, ak som i zbadala niekedy jeho vnímavo-seriósny pohľad, tázavo opretý na mňa, nechápala som jeho značenie. Tak som bola zatemnená touto, nenadále vzbudenou, ako sa mi videlo, láskou ku mne u všetkých postranných, týmto vzduchom vynikania, spokojnosti a novoty, ktorý dýchala som tu po prvý raz, tak razom zmiznul tu morálny vliv, ktorý on mal na mňa, tak príjemno mi bolo v tomto svete nielen rovnať sa jemu, lež stáť vyše neho a za to ľúbiť ho ešte väčmi a samostat-

nejšie než predtým, že ja nemohla som pochopiť, čo nepríjemného on mohol videť pre mňa v svetskom živote. Mala som pre mňa nový cit pýchy a spokojnosti, keď, vchodiac na bál, všetky oči hľadely na mňa, a on, ako by sa hanbil pred ľuďmi, že som jeho, ponáhľal sa nechať ma a tratil sa v čiernej tlupe frakov. „Čakaj!“ často myslela som si, hľadajúc očami na konci sály jeho nespozorovanú, niekedy nudiacu sa postavu; „čakaj!“ myslela som si, „prídeme domov, a ty pochopíš a uvidíš, pre koho usilovala som sa byť peknou a blýskavou, a čo ja ľúbim zo všetkého toho, čo okružuje ma v tento večer.“ Mne samej úprimne videlo sa, že úspechy moje tešily ma len preto, aby som mohla obetovať ich jemu. Jedno, čím mohol byť škodný pre mňa svetský život, myslela som si, bola možnosť, že dám sa zachvátiť jedným z ľudí, ktorých stretala som vo svete, žiarlivosť môjho muža; ale on mi tak veril, zdal sa byť tak spokojným a ľahostajným a všetci tí mladí ľudia zdali sa mi byť tak malichernými v porovnaní s ním, že ani jediné, dľa mojich pochopov, nebezpečenstvo sveta nevidelo sa mi strašným. No napriek tomu pozornosť mnohých ľudí vo veľkej spoločnosti poskytovala mi spokojnosti, lichotila ctižiadosti, privádzala ma na myšlienku, že jest istá zásluha v mojej láske k mužovi, i robila moje držanie sa oproti nemu namyslenejším a akoby nedbalejším.

— Ale ja som videla, ako veľmi živo hovoril si o niečom s N. N., raz vracajúc sa s bálu, povedala som, hroziac sa mu palcom a nazvúc jednu zo známych dám petrohradských, s ktorou on skutočne hovoril v ten večer. Povedala som to, aby som ho rozševelila; bol obzvláštne mlčalivý a nechutný.

— Ach, načo tak hovoriť? A to hovoríš ty, Maša! prepustil cez zuby a mračiac sa, akoby od fysického bôľu. — Ako to nejde tebe i mne! Nechaj to iným; tieto lživé pomery môžu zkaziť naše opravdové, a ja ešte mám nádeju, že opravdové vráťa sa.

Zahanbila som sa, i zamlkla som.

— Vráťa sa, Maša? Ako ty myslíš? pýtal sa on.

— Ony nikdy nekazily sa, ani sa nezkazia, hovorila som ja, a vtedy skutočne tak sa mi videlo.

— Daj to Boh, prehovoril on, — a bol by nám už čas na dedinu.

No toto len raz mi povedal, ostatný čas mne sa videlo, že cítil sa tak dobre, ako i ja, a mne bolo tak radostno a veselo. Ak niekedy má i dlhý čas, tešila som seba, veď i ja mala som pre neho dlhý čas na dedine; ak zmenil sa niečo náš pomer, to všetko znova vráti sa, akonáhle v lete ostaneme sami s Tatianou Semenovnou v našom nikolskom dome.

Tak nespozorovane pre mňa prešla zima, a my proti svojim plánom strávili sme i veľkonočné sviatky v Petrohrade. Na Prievody, keď už sberali sme sa na cestu, všetko bolo uložené, a muž, kupovavší dary, veci, kvety pre dedinský život, bol v obzvláštne nežnom a veselom rozpoložení ducha. Sesternica neočakávane prišla k nám a prosila nás zostať do soboty, s tým, aby sme šli na raut ku grófke R. Hovorila, že grófka R. veľmi ma zvala, že zdržovavší

sa vtedy v Petrohrade princ M. ešte s predošlého bálu želal si obznať sa so mnou, len preto i šiel na raut a hovoril, že ja som najkrajšia žena v Rusku. Celé mesto malo byť tam, a jedným slovom bola by veľká chyba, keby som ja nešla.

Muž bol na druhom konci hosťovskej, shovárajúc sa s kýmsi.

— Tak čo, pôjdete, Mari? hovorila sesternica.

— My pozajtre chceli sme ísť na dedinu, rozhodne odpovedala som ja, pozrúc na muža. Oči naše stretly sa, on rýchle odvrátil sa.

— Ja nahovorím ho, aby ste ostali, povedala sesternica, — a v sobotu pôjdeme mútiť hlavy. Áno?

— To pokazilo by naše plány, a už sme si všetko poukladali, odpovedala som, začínajúc poddávať sa.

— Bolo by jej ešte lepšie dnes večer ísť na poklonu princovi, hovoril muž s druhého konca izby rozdráženo zdržaným tónom, aký ja ešte nepočula som od neho.

— Ach, on žiarli, prvý raz to vidím, zasmiala sa sesternica. — Veď nie pre princa, Sergej Michajlovič, ale pre všetkých nás ju nahováram. Ako ju grófka R. prosila, aby len prišla!

— To od nej závisí, chladno prehovoril muž, a vyšiel.

Videla som, že bol neobyčajne rozčulený: to ma mučilo, a nesľúbila som nič sesternici. Len čo odišla, sobrala som sa k mužovi. Zádumčivo chodil hore dolu, ani nevidel ani nepočul, ako na prstoch vošla som do izby.

„Už predstavuje sa mu milý nikolský dom“, myslela som si, hľadiac na neho, „a ranná káva v svetlej hosťovskej a jeho polia, mužíci a večery v sále a nočné tajné večere. — Nie!“ rozhodla som sa, „všetky bály na svete a lichotenie všetkých princov na svete dám ja za jeho radostný nepokoj, za jeho tichú láskavosť.“ Chcela som mu povedať, že nepôjdem na raut a nechcem, keď razom obzrel sa, a vidiac ma, nachmúril sa a zmenil krotko-zádumčivý výraz svojej tváre. Opäť prenikavosť, múdrosť a protektorská spokojnosť vyrazila sa v jeho pohľade. On nechcel, aby som ho ja videla prostým človekom; on musel polbohom na piedestale vždy stáť predo mnou.

— Čo je, duša moja? pýtal sa, nedbale a spokojne obráťac sa ku mne.

Neodpovedala som. Hnevalo ma, že on skrýva sa predo mnou, nechce ostať tým, akým ho ja ľúbim.

— Ty chceš ísť v sobotu na raut? pýtal sa on.

— Chcela som, no tebe to nepáči sa. A už všetko máme poukladané.

Nikdy on tak chladno nehľadel na mňa, nikdy tak chladno nehovoril so mnou.

— Ja neodídem do utorku, a rozkážem povyberať veci, prehovoril on, — preto môžeš ísť, keď sa ti chce. Prosím ťa, choď. Ja neodídem.

Ako vždy, keď býval rozčulený, nerovno začal chodiť po izbe a nehľadel na mňa.

— Ja rozhodne nerozumiem ťa, hovorila som, stojac na mieste a očami ho sprevádzajúc, — hovoríš, že si vždy tak spokojný (on to nikdy nehovoril). Prečo tak divne hovoríš so mnou? Ja tebe k vôli hotová som obetovať túto radosť, a ty akosi ironicky, ako nikdy nehovoril si so mnou, žiadaš, aby som šla.

— No čože! Ty *prinášaš obeť* (zvlášne prízvukoval tieto slová), i ja prinášam, čože viac. Borba veľkodušnosti. Čože je ešte rodinným šťastím?

Prvý raz počula som od neho také zlostne posmešné slová. A posmech jeho nezahanbil, lež urazil ma, i zlosť nenaľakala, lež chytila sa ma. Či on, ktorý vždy bál sa frásy v našich potykoch, bol vždy úprimný a prostý, hovoril to? A prečo? Preto, že skutočne ja chcela som obetovať jemu radosť, v ktorej nemohla som videť nič zlého, a preto, že minútou pred tým som ho tak chápala a ľúbila. Úlohy naše premenily sa, on — vyhýbal priamym a prostým slovám, a ja hľadala som ich.

— Ty si sa veľmi premenil, hovorila som, vzdychnúc. — Čím previnila som sa proti tebe? Nie raut, ale niečo iného starého máš ty na srdci proti mne. Prečo taká neúprimnosť? Či nie ty sám bál si sa jej predtým? Hovor priamo, čo máš proti mne? „Čo len povie?“ myslela som si, uspokojená, že nemá mi čo vytýkať za celú túto zimu.

Vyšla som na prostried izby, tak že on musel blízko prejsť vedľa mňa, a hľadela som na neho. Pristúpi, objíme ma, a všetkému bude konec, prišlo mi na um, a bolo mi ešte i ľúto, že nebude môcť dokázať, ako nemá pravdu. Ale on zastal na konci izby a pozrel na mňa.

— Ešte vždy nerozumieš? hovoril.

— Nie.

— Nuž tak poviem ti ja. Mne je ťažko, prvý raz ťažko, čo ja cítim, a že nemôžem necítiť. Zastal, iste naľakajúc sa hrubého zvuku svojho hlasu.

— A čo? so slzami pohoršenia v očiach, pýtala som sa.

— Ťažko, že princ nachodí teba krásnou, a že ty pre to bežíš mu oproti, zabúdajúc i muža, i seba, i dôstojnosť ženy, a nechceš pochopiť, čo musí za teba cítiť tvoj muž, keď v tebe samej nieť citu dôstojnosti; naproti tomu ty prichodíš hovoriť mužovi, že ty *prinášaš obeť*, t. j. „ukázať sa jeho vysosti je pre mňa veľké šťastie, no ja *ho obetujem.*“

Čím ďalej hovoril, tým väčmi rozpaľoval sa od zvukov vlastného hlasu, a hlas tento zvučal jedovito, tvrdo a hrubo. Ja nikdy nevidela ani neočakávala som videť ho takým, krv udrela mi do srdca, bála som sa, no zároveň cit nezaslúženého zahanbenia a urazenej samoľúbosti vzrušil ma, a ja žiadala som si pomstiť sa na ňom.

— Ja som dávno čakala toto, ozvala som sa ja, — hovor, hovor.

— Neviem, čo si ty čakala, pokračoval on, — ja mohol som očakávať všetko horšie, vidiac ťa každý deň v tomto bahne záhaľky,

rozkoše a hlúpej spoločnosti, i dočkal som sa... Dočkal som sa toho, že teraz hanbím sa a bolí ma, ako nikdy; bolí ma pre seba, keď tvoja priateľkyňa svojimi nečistými rukami zalezie mi do srdca a začne hovoriť o žiarlivosti, mojej žiarlivosti, na kohože? na človeka, ktorého ani ja, ani ty neznáš. A ty ako náročky chceš ma nerozumeť a chceš priniesť obeť, čímže?... Hanbím sa za teba, za tvoje poníženie sa hanbím!... Obeť! opakoval.

„Ah! hľa, to je vláda mužova," pomyslela som si. „Uraziť a ponížiť ženu, ktorá nie je v ničom vinná. Hľa, čo sú práva mužove, no ja nepodrobím sa im."

— Nie, ja neprinášam ti žiadnu obeť, prehovorila som, cítac, ako neprirodzene rozširujú sa mi nozdri a krv opúšťa mi tvár. — Ja pôjdem v sobotu na raut, iste pôjdem.

— I daj ti Boh mnoho radosti, lenže medzi nami je všetkému konec! zakričal v záchvate už nezdržateľného vzteku. — No viac ma už nebudeš mučiť. Ja bol som blázon, že... znova začal, no pery zatriasly sa mu a so zrejmým úsilím zdržal sa, aby nedohovoril, čo začal.

Ja bála som sa a nenávidela som ho v túto minútu. Chcela som mu povedať mnoho a pomstiť sa za všetky urážky; no keby som bola otvorila ústa, ja bola by som zaplakala a ukázala slabosť pred ním. Mlčky vyšla som z izby. No len čo nepočula som viac jeho kroky, razom užasla som nad tým, čo sme vykonali. Bolo mi strašno, že ozaj naveky roztrhne sa tento svätok, ktorý tvoril všetko moje šťastie, a chcela som sa vrátiť. No či je už dosť pokojný, aby ma pochopil, keď mlčiac podám mu ruku a pozrem na neho? Či pochopí moju veľkodušnosť? Čo, jestli nazve pretvárkou moju žalosť? Alebo s povedomím svojej pravdy a s hrdou spokojnosťou príjme moje pokánie a odpustí mi? A prečo, prečo? on, ktorého som ja tak ľúbila, tak surove urazil mňa?

Šla som nie k nemu, lež do svojej izby, kde dlho sedela som sama a plakala, s úžasom pripomínajúc si každé slovo nášho rozhovoru, zamieňajúc tie slová inými, pridávajúc iné, dobré slová, a znova s úžasom a citom urazenia pripomínajúc si to, čo bolo. Keď večer vyšla som k čaju a pred S., ktorý bol u nás, stretla som sa s mužom, ja cítila som, že od tohoto dňa celá priepasť otvorila sa medzi nami. S. pýtal sa ma, kedy ideme? Nestihla som odpovedať.

— V utorok, odpovedal muž, — ešte ideme na raut ku grófke R. Veď ty ideš? obrátil sa ku mne.

Zľakla som sa zvuku tohoto prostého hlasu a bojazlive obzrela som sa na muža. Oči jeho dívaly sa priamo na mňa, pohľad ich bol zlý a posmešný, hlas rovný a chladný.

— Áno, odpovedala som ja.

(Dokončenie.)

Turčianske, čiže Štubnianske Teplice.

Napísal *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Poslednými uhorskými veľmožmi, ktorí navštívili Štubnianske Teplice roku 1682, boli gróf Pavel Csáky s manželkou a konečne gróf Imrich Tököly, ktorý tam 16. nov. v tom istom roku vydal Jánovi Bahilovi, hostinskému, a Jakubovi Hellenpacherovi, lekárovi, osobitný ochranný list, aby ich zachránil pred svojimi ľuďmi, bažiacimi po korystení. Nižším spoločenským vrstvám a menovite meštianskemu stavu patriaci hostia ešte i zatým veľkým počtom hrnuli sa do Štubnianskych Teplíc, tak že H. Fielmann zo Šariša, prosiac Kremnicu 8. febr. 1689 o hospodu pre seba a svojich priateľov, jimž bol tieto kúpele vychválil, upozornil kremnického rychtára v svojom liste i na to, žeby bolo treba tam stavať, lebo zkúsil od viac rokov, že je vždy veľká núdza o byty v týchto teplicach. No už troma rokmi prv, než Fielmann písal tento svoj list, Kremnica bola prinútená postúpiť hájske panstvo, totiž Háj, Štubnianske Teplice, Čremošno a Dolnú Štubňu, hlavnému svojmu veriteľovi baronovi Tomášovi Schmideggovi záložným právom za 20.000 toliarov na dvadsať rokov, a tak prešly tieto kúpele 11. januárom dočasne do iných rúk.

Štubnianske Teplice boly teda baronovi Tomášovi Schmideggovi odovzdané a týmto činom ich skvelá doba zavŕšená.

Nad Uhorskom panoval cisár Leopold I. a jeho vláda bola i pre celú krajinu i pre jednotlivé obce, medzi týmito i pre Štubnianske Teplice, v mnohom ohľade osudná. Už vyššie spomneli sme, že práve Štubnianske Teplice boly za časov Vesselényiho tým miestom, kde schádzavali sa veľmoži s vládou cisárskou nespokojní a spolu s palatínom a jeho manželkou sa radili, ako by mohli urobiť neškodnými absolutistické výčiny viedenskej vlády, z ktorých porád vyvinulo sa i po smrti palatínovej ešte ďalej snované takzvané Vesselényovské sprisahanie. No viedenskej vláde nezostaly tieto pohyby neznámymi a cenu za obranu krajinských práv musely zaplatiť i Štubnianske Teplice, lebo staly sa miestom takým, ktorého nádobno sa bolo vystríhať každému, kto nechcel stať sa viedenskej vláde podozrivým a tým samým nechcel sa vystaviť jej brutálnemu prenasledovaniu.

Že Imro Tököly a pod jeho záštitou ešte i niektorí iní vynikajúci mužovia navštívili Štubnianske Teplice, to stalo sa len preto, že viedenskej vláde vypovedali poslušnosť a nebáli sa jej hnevu, otočení a zakrytí četnými svojimi vojskami.

I Kremnica pocítila vo veľkej miere hnev a moc viedenských samovládcov a stala sa úplne ich rabom, nemohla teda nič podujať, žeby zachránila dobré meno a široký chýr svojich Teplíc a udržala ich na výške, na ktorú boly sa vyšvihly po vybudovaní kamenice a vlastne od tých čias, ako začali sem dochádzať palatín Mikuláš

Esterházy, ostrihomský arcibiskup Peter Pázmán a iní čelnejší veľmoži. Už vtedy, keď boly Schmideggovi v záloh odovzdané, nemusely sa nachodiť Štubnianske Teplice v dobrom stave, lebo už onedlho, totiž roku 1690 ponuknul sa Kremnici Ján Záborský, že svojho pánovým nákladom poopraví kúpeľné staviská, žiadajúc iba to, aby mu Kremnica dala k tomu potrebných 50 brván so svojej Rovnej Hory [1]). Schmidegg sám nestaral sa veľmi o tieto kúpele, pečujúc hlavne o to, aby mohol čím väčší osoh brať zo svojho zálohu. A práve v jeho rukách zostaly Štubnianske Teplice za úplných štyridsať rokov, ktorá doba môže sa pre tieto kúpele úplným právom nazvať veľkým pôstom.

Za celých tých 40 rokov spomína bohatý na listiny kremnický mestský archív Štubnianske Teplice iba roku 1689 a 1690, ako bolo vyššie udano, a roku 1721, kde mestská vrchnosť uzavrela [2]), že do teplického špitála majú byť budúcne i katolíci prijímaní a tam opatrovaní, ináče mlčí zanovite o týchto kúpeľoch. Až prvým januárom 1726 prevzala Kremnica Štubnianske Teplice od Schmidegga zase pod svoju správu a našla ich v spustlom stave, i prichytila sa, aby ich koľko-toľko popravila a pre kúpeľných hostí príjemnými urobila. Obzvlášte sedliacky kúpeľ nachodil sa vo veľmi zlom položení, tak že bolo treba k jeho oprave nič menej ako 310 stromov, lebo celé stavisko záležalo vtedy iba zo samého dreva [3]).

Lekári ešte i v tejto dobe posielavali nemocných do Štubnianskych Teplíc, aby tam hľadali utratené zdravie a tak poslal i chýrny toho času bansko-bystrický lekár, dr. Karol Otto Moller, rovesník a veľký priateľ Mateja Bela, kremnického lekára, dra. Chytraeusa, tiež do týchto kúpeľov v auguste roku 1726. Tento, spojac príjemné s osožným, vynaložil čas tam strávený na to, že preskúmal bližšie tamejšie teplé prúdy a dajúc vykopať a ohradou opatriť ním Cigánskou nazvanú teplicu, poslal z tejto, potom z Panskej, dnes Červenou zvanej, a zo Zelenej teplice vodu Mollerovi, aby ju lučebně preskúmal a výsledok aby mu oznámil. Moller vyhovel Chytraeusovej žiadosti, a tento, majúc po ruke potrebné pramene, vydal o Štubnianskych Teplicach ešte tohože, alebo začiatkom 1727. roku osobitný latinský spis, za ktorý Kremnica povolila mu 50-zlatový plat ešte i na rok 1727, pod tou však podmienkou, aby preložil svoj spis i do nemeckej reči.

Toto je prvý spis, jehož predmetom staly sa Štubnianske Teplice; škoda len, že nezachoval sa v mestskom archíve, lebo veď Chytraeus v ňom upozornil na dôležitosť do tých čias známej síce,

---

[1]) Kremnický archív: II, 13, 2, 243. — Dňa 10. júna 1690 písal Záborský z Hája: „... Qualis et quanta ruina sit in Thermis Stubnensibus, multi et praeclari Domini destitutionem earundem mirantur, et nisi in tempore iisdem provisio facta fuerit plane ad ipsum fundamentum ruentur..."

[2]) Kremnický archív: II, 13, 2, Curialprotokoll. strana 44, bod 155. „In dem Altstubner und Hajer Hospital sollen künftig hin auch röm. kath. eingenommen und unterhalten werden, non exclusis tamen etiam Evangelicis."

[3]) Kremnický archív: III, 13, 1, 1. — „Project wegen auferbauung der Altstübner ruinirten Bädern, in specie wegen des gar zu grunde gegangenen so genandten Bauern Badts."

avšak teplickými hosťmi nepotrebovanej, no za našej doby hlavnej, Zelenej teplice.

Následkom Chytraeusovho spisu Kremnica, pokračujúc v oprávaní Štubnianskych Teplíc, dala Zelenú teplicu roku 1728 z pevnej látky vystaviť a vôkol nej i päť izieb a kuchyňu obsahujúce stavisko, podobne z pevnej látky, vybudovať a jeho krov opatriť neveľkou vežičkou, čím čiastočne rozšírila tamejšie domy a rozmnožila hospody pre kúpeľných hostí, samé Teplice však dala 8. marca tohože roku Jurovi Saillerovi, kremnickému mešťanovi, a Jozefovi Saiferthovi, teplickému lekárovi, za ročitých 500 zl. na 4 roky do prenájmu, znížiac prenájomné už 4. apríla na ročitých 100 dukátov. Keď však títo koncom augusta, teda po niekoľkých mesiacoch, zriekli sa Teplíc, vzal ich dr. Chytraeus s lekárnikom Žigmundom Schwarzwalderom 29. októbra 1728 za ročitých 30 zl. do prenájmu. Okrem prenájomného boli títo povinní svojím nákladkom udržiavať i stáleho lekára (barbiera) v Štubnianskych Teplicach.

Chytraeus tiež nevydržal dlho, lebo už 23. augusta 1729 stal sa tamejší barbier čiže lekár Ferdinand Hütsch prenajateľom Štubnianskych Teplíc a za ním nasledoval roku 1735 po druhý raz prenajateľom Jozef Saiferth, ktorý mal ich v prenájme za 20 zl. ročitých ešte i roku 1737. Okrem týchto prenajímateľov Kremnica mala však v Štubnianskych Teplicach stále svojho hostinského, ktorý jej nápoje predával, a z tohoto ťahala o veľa väčší osoh.

Len roku 1730 nenašlo sa človeka, ktorý by bol vzal Štubnianske Teplice do prenájmu, a Kremnica bola prinútená poslať ta kúpeľného lekára, istého Martina Breitschwerdta.

I časté premeny v osobách prenajímateľov, i nad mieru malé a nepatrné nájomné svedčia jasne o úpadku Štubnianskych Teplíc, menovite o tom, že tieto kúpele nenavštevovali takí hostia, ako v predchádzajúcom storočí, ktorí boli by im prinavrátili dávny lesk a vzkriesili drievny čulý život. Až v lete 1730 zase viacerí veľmoži, menovite gróf Ján Jakub Löwenburg a gróf Ján Csáky so svojimi rodinami navštívili Štubnianske Teplice a uznavši v osobitnom, dňa 3. júla Kremnici písanom poďakovacom prípise výbornú liečivú silu tamejších prúdov, prisľúbili, že ich zase navštívia.

Konečne teda bol ľad prelomený a kliatba nad týmito kúpeľmi asi od polstoročia zavislá čiastočne sosňatá, lebo ač nie tak početne, ako v sedemnástom veku, predsa započali veľmoži a čelnejší rísski i vojenskí hodnostári zase navštevovať Štubnianske Teplice, tak že Kremnica videla sa byť nútenou roku 1743 dať tamejšie staviská zvonku i zvnútra základne očistiť, najhorúcejšie žriedlo hlbšie vykopať a tesanou skalou tento kúpeľ vydláždiť, nové podzemné žľabiny pre odtekajúcu teplú vodu z pevnej látky vybudovať, staré stajne inde postaviť a chyže opatriť novými dvermi, oblokmi, pecmi a náradím, ba ešte i obrazmi. Pri tejto príležitosti bol konečne i priestor, na ktorom nachodily sa kúpele, po prvý raz plotom a z hájskej strany i bránou opatrený a ohradený, čo všetko do hromady stálo 876 zl. 21 kr. Ba čulejší život a vše vo väčšom počte dochodiaci hostia primali Kremnicu i k tomu, že na prízemnom

stavisku pri Zelenej teplici v rokoch 1745—1747 vystavila z dreva poschodie, záležajúce z piatich izieb, nákladkom 459 zl. 59½ kr., a tým zase rozmnožila počet hosťovských izieb.

Avšak nielen o staviská a ich opravu, lež i o sriadenie vnútorných pomerov a o upravidelnenie služby u svojich ľudí Kremnica začala pečovať toho času, a poneváč bol v Štubnianskych Teplicach hostinský, čiže dľa vtedajšieho názvu hospodár hlavnou osobou, teda predovšetkým vydala r. 1744 pre neho vypracovanú a z ôsmich bodov záležajúcu úpravu [1]).

[1]) Kremnický archív: III, 13, 1, 10. — Zvonku: (1744.) Instructio Oeconomi Thermensis.

Obsah: My Rychtar a cela Rada, kralowskeho, Swobodniho, a Hlawniho Banskeho Mesta Kremnice, dawame na znamost, komukoli by prinaleželo, že, gako naší Predkové, tak y My, te w Slawnem widieku Turčanskem, k Mestu našemu Kremnicy dobrim Prawem prinaležegícy Dolno-Stubnanske Teplice, zmnohymi Nakladky a to sice pro dostatečnu priležitost, a opatrení tam prichodzich Hosty, i ginych o swe zdrawy pečugícych Lidí, w dobrem Stawe a budowysku zdržowati až posawad sme se vsylowaly; predce wšak takowe spolu y k prinaležegícym Stawenem, zčastky skrze neopatrnost Hospodaruw a Krčmaruw, z častky též y skrze cyzich Lidí škodliwu swewolnost, a weliku škodu, tak welice zkazene a zhubene byli, že My wiše doložene Teplice, zwelikym Mesta našeho Nakladkem, pokríti, a ktomu zprinaležegicymy Swetnicemy, a gínu Priležitosti opet Roku predošleho dostatečne poprawiti sme dali. Aby pak teto Dolno-Stubuanske k Mestu našemu prinaležegícy Teplice, na budaucy čas zdržowane, a gestli se co časem pokazy, spolu doložením Spusobem, a duchodky poprawowane byti mohli; proto ktomu koncy a Cyli pritomnu Instructiu podle ktereg gedenkaždy w Teplicych sporadany Hospodar anebo Krčmar, se ma sprawowati a ridíti, gemu nasledugícym spusobem widati sme chteli A to sice

Primo. Predewšemy wecmy ma se w Pobožnosti, netoliko sam cwičiti, ale take y swych domacych k takoweg držeti a westi, wšeho Zlorečení, Proklínaní a ruhaní pilne se warowati, ano y cizym Lidem toho nedopustiti.

Secundo. Ma predgmenowany Hospodar, nebo Krčmar, cely Dum Swetnice, Teplice, Maštale, a wšecko wubec čistotne držeti, a na swetlo a Ohen pilny pozor dati, a y k Lidem w Hospode tam zustawagícym prihledati, aby skrze to žadna škoda stati se nemohla.

Tertio. Prichodzym Lidem prinaležegícy Poctiwost ma dati, podle možnosti gim služiti a zpotrebnym pokrmem a napogem, gakož take, Owsem, Senem, Slamu, a gínimy potrebnimy vecmy, za hotowy Plat ochotne poslužiti, a proto od rozličnych wecy a pokrmu (obzlašte času garniho, a podzymniho, kdy negwice Lide prichazegi) ma wždicky na pohotowe držeti, a opatreny byti, ano y Napog sprawedliwu Míru merati a nic neumenšowati.

Quarto. Kdi nektery Pani, anebo cyzy Lide w Swetnicy zwlaštnu míti chtegí, ma tu Swetnicy otewríti, a wgakowem spusobe gím oddana bude, ukazati, spolu y z klučemy oddati; pri odchodu pak gegích, prwe nežliby odešli, dobre prohlednuti musy, gestližeby mezytym času meškany gegích netco pokazeno spatril a nalezl, aby od predgmenowanych Hosti, ta škoda platem naprawena a nahrazena byla, a hned čo gest pokazeno, opet popraweno bylo: Tak žeby (ne gako pred tým) wšecko zkazeno a zboreno bylo, ale radegí, wždicky w dodrem Stawe gako ninegšiho času gest prohlednuté a poprawené zustawati mohlo; Naproti tomu gestli se pro neopatrnost Hospodare co pokazy, predgmenowany Hospodar nebo Krčmar, z swym nakladkem takowu škodu wynahraditi musy, pro tuto aspon pričinu, že Slawne Mesto na poprawu Teplic mnoho nakladkuw učinilo, odkudž bez prohlidaní Osob (nechge on kdo chce) od gedneg každeg Swetnice, ktera gest bez komory, okrem kurení, na Den a Noc ma 6 kr. míti. Od tech pak (Swetníc) ktere komoru anebo Cavetlu magi, ma žadati 8 kr. Od wišni pak Pansky Swetnice, spolu y z komoru po 10 kr: wybyrati musy, wšecko zapsati, kdo, a ktereho dne prišel, y take ode-

Z tejto listiny, vyhotovenej v slovenskej i nemeckej reči a vydanej pod mestskou pečaťou, vidať medzi iným i to, že kúpeľní hostia boli v tomto čase už povinní platiť i hospodné za tie chyže, ktoré obývali, kdežto v predchádzajúcom storočí za upotrebenú hospodu neplatili istý určitý súhrn, ale odchádzajúc domov, jednoducho dľa svojej ľúbosti dávali sprepitné teplickému hospodárovi, z čoho pravda mestská pokladnica nič neobdržala.

V štvrtom bode spomenutej úpravy bolo naložено teplickému hostinskému, aby kúpeľných hostí nielen dobre obsluhoval a im potrebnú hospodu vykázal, ale spolu aby od nich žiadal mimo náhrady za škodu v obývanej izbe nimi snáď urobenú, i hospodný poplatok, a síce na deň a noc za izbu bez komory 6 kr., za izbu s komorou, čiže, ako úprava hovorí, s kavetľou 8 kr., a za každú panskú izbu s komorou, nachodiacu sa v kamenici na poschodí, po 10 kr., nepočítajúc v to poplatok za kúrenie. Ostatne Kremnica požadovala od svojho teplického hospodára predovšetkým, aby bol i so svojou celou rodinou pobožný, a potom aby verne opatroval sebe sverené staviská a strážil nad mestskými právami a dôchodkami.

(Dokončenie.)

Niečo o mikroskopických hubách.

Píše *A. Sytniansky.*

Násilníckym spôsobom vyšinutý z koľaje šesťnásťročného literárneho pôsobenia, sotený do neblahých a nesympatických pomerov života, obrátil som myseľ svoju, za príkladom priateľa A. Kmeťa, k zamilovanému v mladosti študiumu botanickému, a to i preto, žeby som hmotne a mravne bitý duševne a mravne nezakrpatel. A tak je už dvanásť rokov, čo zaoberám sa bádaním botanickým. Niektorým priateľom zdalo sa to byť malichernou hračkou a mareaním drahého času, i odsudzovali ma. Nepokladám im to za zle,

---

šel, a kolik penize gedna anebo druha strana gemu krukam oddala. Potom podle tegto Consignatii P. Inšpectorowy podle sweho Swedomy ma predgmenowaní Krčmar Ratung oddati.

Qvinto. Nema žadneg bludneg a negisteg ženskeho pohlawi osoby, ani w Teplicy, ani w dome Noclech dati, ale takowu podle podozreni y hned odprawiti a zahnati.

Sexto. Žaden napog od ginud do Teplicy alebo do Swetníc nosyti nema dopustiti, ale naproti tomu gestližeby koho dostihel, ma takowy odgati a Contrabant učiniti, anebo o zem spolu y znadobu roztriskati, na noc dobre dwere pozatwarati, ani celu Noc negakoweg zlezy w Teplicych bezbožnost a neprawost prowozowati nema dopustiti poneważ nočniho času negwetší škoda statí, a mnoho roznesti se muže.

Septimo. Gestli nektery Slawneho Mesta Poddany se kupagí, a po kupeli na druhu stranu píti a trowiti prochazegí, penize ne Mestu ale gineg strane tym tržice, ma krčmar takowych dobre sebe znamenati; a to sice: z kteregg Dediny gsu, gako se gmenugí, a potom P. Inspectorowy takowych oznamiti, aby takowy prestupnici potomne slušne mohli potrestany byti.

lebo veď neznali príčinu, ani dosah študiuma; teraz inak smýšľajú. Botanika zachránila ma od pessimistického hľadenia na neblahý život a priviedla k tomu, že zase chytil som sa pera a pracujem tam, kde toho veľkú potrebu badám.

I.

Povestná mikroskopická huba Poltivka, zapríčiňujúca tuberkulosu (suchoty), a jej liečenie lymfou, dr. Kochom vynajdenou, čo veľkého kriku narobilo po svete, pohly ma k tomu, aby som napísal túto rozpravu. Za päť rokov zaoberal som sa skúmaním mikroskopických húb, pozoroval som tieto často len jednobunečné zázračne malinké rastliny, ktoré nedosahujú často väčšej dĺžky než 1 do 4. mikromillimetrov (t. j. 0·001—0·004 millimetra), i nadobudol som si dosť obstojného rozhľadu v tejto divotvornej ríši najdrobnejších tvorov Božích.

Krásna, divotvorná a nesmierne bohatá je vôbec Božia príroda. Len ten, kto do jej bájov pohružuje sa vnímavým okom, môže obdivovať náležite všemohúcnosť, krásu a dobrotu Božského Stvoriteľa. Menovite rastlinstvo objavuje divy a moc i toho najmenšieho predstaviteľa svojho a núti nás biednych červov pozemských pozdvihovať svoje vďačné oči ku Stvoriteľovi, ktorý i v najmenších tvoroch, čo dajú sa nám pozorovať len 500—1000-násobným zväčšením, zjavuje Svoju nádheru, bohatosť a báječnú Božskú moc. Vyjdime len na jar, v lete a pod jaseň do poľa, do hory, alebo vystúpme na naše čarokrásne hole, jaká nádherná rozmanitosť kvitnúcich stromov, kríčkov, bylín a tráv sa nám usmieva. Biedny človek celý okreje. Prebohatá je ríša našej tatranskej kvetny a jej bájne dietky privábily k sebe nejednoho inostranného obdivovateľa a učenca. Jak bohatý je niektorý rod zjavnosnubných (Phanerogamae) rastlín, poznať možno z toho, ze môj priateľ, špecialista rosolog, Kmeť (i s mojím prispením) určil na území od Sitna v Honte po hoľu Križnu a Prašivú vo Zvolene vyše 300 druhov ruží (šípov). I druhý náš slávny botanický špecialista J. Holuby objavil v svojom trenčianskom kraji 17 Jastrabníkov (Hieraceum) a okolo 30 Ostružín a Malinčiakov (Rubus). Ešte krajší, podivuhodnejší a bohatší svet objavujú nám tajnosnubné rastliny (Cryptogamae). Prizrime sa len kedykoľvek v roku na pne stromov, na bralá, na erratické skaly, na staré múry, ploty a dosky, na zem — jak malebne skrášlené sú nesčíselnými mochmi a lišaj-

---

Octavo. A ponewadž sme za dobru wec poznali že to Fragnarstwy z chlebem, Paglemy z Owocem, a ginimy wecmy od Sedlackych Teplic kassirowané, a na gine misto a to sice, mezi malu Teplicy, a nowym Stawenym, a tam ktomu wystawenu Cyeny, ma odnesene byti, techdi Hospodar, anebo Krčmar ma na to pilny pozor míti, a fragmarkam takowym místo k tomu sporadene ukazati.

Pro lepší pak tohoto wšeho gistotu, a dobry poradek pritomnu tuto Instructii, našemu Dolno-Stubnanskych Teplic Hospodarowy, a Krčmarowy, pod Mesku Pečeti chteli sme wydati. Datum Ex Senatus Consulto Cremnicii die 8-va Aprilis Anno 1744 celebrato. (M. P.) Lectum correctum et extradatum per me Josephum Keller Modory ejusdem Civitatis juratum Vicenotarium.

níkmi! V svojom okolí, od Sitna po Prašivú, objavil som s pomocou svojho brata Štefana okolo 100 druhov mochu (Musci) a vyše 500 lišajníkov (Lichenes). J. L. Holuby naznačil v svojom bot. území 191 druhov mochu. Keby sme sostúpili do hlbokosti morskej, uzreli by sme bralá a dno jeho pokryté nádherným pokrovcom, jaký ani najzručnejšia ruka Peršanky nemôže vyhotoviť: sú to rasy (Algae), ktorých druhy na tisíce sú už určené. Keď vkročíme pod jaseň po teplom daždi do lesa, objavujú sa oku našemu podivné pestré podoby húb (Fungi). Zo zeme, pokrytej mochovým a lišajníkovým pokrovcom, pozdvihujú nádherne barvené hríby svoje zádumčivé hlavy, zo škár starých pňov bujnejú v najrozmanitejších podobách huby. Mnohé z týchto podivných hôrnych tvorov rastlinných poskytujú nám chutný a zážívný pokrm, mnohé sú našemu zdraviu nebezpečnými nepriateľmi.

II.

Ale celkom nový, tajomstvenný a nesmierny svet objavuje sa botanikovi, keď sa prizerá lepšie a upotrebuje zväčšujúce sklo (lupu) a menovite drobnohľad (mikroskop) pri skúmaní svojich miláčkov, rastlín zjavnosnubných a i niektorých tajnosnubných, na pr. lišajníkov atď. To je svet drobnulinkých cudzopasných rastlín tajnosnubných, to sú mikroskopické huby. Hľa, tam rastie na lúke bujná bylina. Prizrime sa jej, aká je. I zbadáme, že jej listy majú bľadé, žlté, počerné, fialkovité, červenkavé i čierne škvrny. Obráťme listy naopak i spozorujeme, že spodná časť listov alebo i býľ, nôžka listová (stonka), stopka, práve pod tými škvrnami posiata je bodkatými alebo viac millimetrov veľkými, spolusplývajúcimi tmavými, citronovými, červenými, žltými, kaštanovými, fialkovými, čiernymi práškovitými alebo samatovými škvrnami, chomáčmi, povlekami, ktoré sú rozličnej podoby: ploské alebo vypuklé, okrúhle alebo podlhovasté. Niekdy skryté sú tie škvrny pod pokožkou listu (epidermis), ktorá konečne sa roztrhne a chomáče mikroskopickej huby vystupujú už zrale vyvinuté na povrch výživnej rastliny. Huby tie menujeme „Hrdzami“ (Uredineae) a „Sneťami“ (Ustilagineae).

„Hrdze“ obývajú živé rastliny, a síce ich listy, nôžky (stonky) listové a býle. Nimi povstalé škvrny sú 0·3—1 mm. široké, okrúhle alebo eliptické, niečo vypuklé chomáče, ktoré zprvu roztrúsené neskôr dovedna splývajú a často pokrývajú celú spodnú stranu listu. Tieto huby (Hrdze, Uredineae) podstupujú do roka trojakú premenu svojho vývinu, čo u insektov pozorujeme. Ich vývin počína sa obyčajne na jar v podobe takzvanej „prášilky“ (Aecidium), ktorá sa objavuje čo bodke podobná trúbka alebo nádobka s vencom z ohrnutých zúbkov okolo svojho ústia. Barva ich je nažltkastá alebo žltočervenastá. Prášilky (Aecidium) naplnené sú akoby v reťaz spojenými, oranžožltými, guľatými výtrusami (Sporae, jedno- lebo dvojbuňkové semienka). Na opaku listu oproti prášilkám vyvinujú sa takzvané pokryvky či „Spermogonie“ (Perithecie); sú to malinké čierne bodky či bradovičky, ktoré majú ustlané v slize (Schleim)

drobulinké buňky, Spermacie zvané. Jak výtrusy (spory) z prášilky, tak spermacie zo spermogonií osvobodzujú sa v čase svojej zralosti otvorom. O spermaciach, ktoré sa objavujú pod drobnohľadom čo vajcovité, srpovité alebo palíčkovité buňky, neznať dosiaľ, či majú zúrodňovací ráz, alebo či tvoria samostatne mycel, t. j. podhubie, klkaté tkanivo, klívikatú nitku, z ktorej vyvinuje sa huba. Výtrusy (spory) vypadajú z „prášilky“ (Aecidium) a zachytia sa buď na svojej výživnej rastline, buď prenesené bývajú povetrím na celkom tú samú alebo na inú rozdielnu rastlinu. Výtrus „prášilky“ vyvinie na novej výživnej rastline zo svojho klívikovho zákončia nové malinké podlhovasté výtrusky, takzvané „sporidie“, ktoré nezadlho vniknú do výživnej rastliny, poťažne do spodnej čiastky jej listu, utvoria pod pokožkou mycel, či klkaté, nitkové tkanivo, tak že celý list popretkáva; z toho mycelu vystupujú cez pokožku na povrch listu oranžožlté, shlúčene gruppované chomáčky, a v týchto dozrievajú nové výtrusy, takzvané „stylospory“. Tieto stylospory sú guľaté, oválne alebo obdlžné, bradovičkaté alebo hrotité, najviac jednoduché buňky (celly). Stylosporami dospeje „Hrdza“, obyčajne v lete, druhého stupňa svojho vývinu. Zo zralej stylospory vyvinie sa podobným spôsobom, jako vyššie udano, na tej samej alebo na novej výživnej rastline mycel a na ňom nové výtrusy, takzvané „teleutospory“, prezimujúce to výtrusy Hrdze. Posledný tento stupeň vývinu Hrdze deje sa obyčajne v jaseň alebo na podzim. Teleutospory sú vlastnou charakteristickou podobou (tvarom) jednotlivých druhov Hrdze: majú hrubú kožku a neklíčia hneď, tak že prezimovať môžu; nachádzajú sa v tmavších, čiernobrunástych, hustejších chomáčoch, často jakoby vo voskovitých shlúčených škvrnách a sú tmavšej barvy než spory a stylospory. Keď teleutospory prezimujú, klíčia na jar na svojej výživnej rastline, vpúšťajú do nej svoj mycel, z ktorého utvorí sa prášilka (Aecidium) a vývin Hrdze zase sa obnovuje podobným spôsobom. Pod mikroskopom vyzerajú 500-ráz zväčšené spory, stylospory a teleutospory Hrdze veľké jako obyčajné zrno hrachu alebo pšenice hruškovitej podoby.

V našom kraji objavuje sa Hrdza na stromoch, kríčkoch, bylinách a trávach asi vo 200 druhoch, pod menami podrodov: Gymnosporangium DC., Cronartium Fr., Melampsora Tulas., Chrysomyxa Ung., Coleosporium Lév., Phragmidium Tul., Trifragmium Tul., Puccinia DBary., Uromyces DBar., Endophyllum Lév., a čo nie dosť známe Hrdze Aecidium Pers., Uredo Pers., a Caeoma Tul. Hrdze škodné sú viac menej rastlinám, na ktorých cudzopasne žijú. Prášilka (Aecidium) Hrdze, menovanej Gymnosporangium Sabinae Dicks., nakazí často všetky listy hrušoňa (Pyrus communiis L.) tak, že zavčasu uvädnú, čo jak ovociu tak i stromu škodí. Kto chce zachrániť svoje hrušone od tejto škodlivej huby, nech netrpí v svojej zahrade strom Chvojku (Juniperus Sabina, druh borievky), na ktorej vyvinujú sa teleutospory tejto Hrdze. Teleutospory Hrdze, Chrysomyxa Abietis Wallr. menovanej, objavujú sa často už na jar na chvojine (ihličatých listoch) našej jedle (Pinus Abies DC.), obarvia

ju na žlto, že so všetkých stromov odpadáva, čo lesníctvu veľmi škodí. Žiaľ, že prášilka a stylospory tejto záhubnej Hrdze nie sú posiaľ známe botanikom. Hrdza Phragmidium škodlivá je listom malinčiaku (Rubus) a šípom (Rosa), i pestovaným zahradným ružiam, ktorých listy zavčasu opŕchnu a šíp nemôže žiaducne kvitnúť. Veľmi záhubná Hrdza je Puccinia pre poľné hospodárstvo, najmä Puccinia Rubigo vera DC., ktorá vyvinuje sa na býle a listoch pšenice, raže, jačmeňa a na istých trávach; jej prášilka žije na bylinách ohurečníkovitých (Boragineae Juss), jako na Piple (Lycopsis L.), Sláze (Anchusa L.), Psom jazyku (Cynoglossum L.), Boráku (Ohurečníku, Borago L.), Kostivale (Symphytum L.), Medunici (Smohle, Echium L.), Vrabečníku (Lithospermum L.) a Plúcniku (Pulmonaria L.). Treba by bolo tieto byliny na jar v blízkosti rolí, posiatych obilným zrnom, obzrieť, a keď nachádza sa na nich prášilka, vypleť a zničiť. Iný druh Puccinie napáda ovos (P. coronata Corda) a mnohé trávy, jako Ražnicu (Agrostis L.), Metlicu (Aira L.) atď. Prášilka tejto Hrdze žije na kríčku Rešetláku (Psia Črenka, Rhamnus L.) a pokrýva listy, halúzky a mladé ovocie. Iné druhy Puccinie žijú cudzopasne skoro na všetkých trávach (škodná je menovite P. Maydis Rabh. na kukurici), ďalej na Bike (Luzula DC.), Škripine (Scirpus L.) a Ostrici (Carex); napádajú i mnohé byliny a zeliny, menovite (P. Porri Soow) Cibuľu (Allium Cepa L.), Pažítku (Allium Porrum L.), Chrest (Asparagus officinalis L.), Tulipán (Tulipa L.), Kosatec (Iris L.), Petrušku (Petroselinum Hoffm.), skoro všetky spoluložné byliny (Compositae), ba i slivone (Prunus) menovite pod jaseň. Hrdza Uromyces napáda hrach (U. Pisi Pers.), ktorej prášilka žije na Prýšci či Vlčom mlieku (Euphorbia Cyparissias L.) a nedovoľuje mu ani kvitnúť, na Fazuli (U. Phaseoli Pers.), na Ďateline (U. Trifolii A. S.), na Tolici či Lucerne (U. Medicaginis DC.), na Cvikli (U. Betae Pers.) a na mnohých iných zelinách a bylinách.

I Sneti (Ustilagineae) obývajú živé rastliny, a síce ich listy, býle, kvetenstvo alebo semená. Listy a býle, napadnuté Sneťou, spozorujeme i svobodným okom, lebo majú hrčovité napuchliny. Huba vyvinuje sa pod pokožkou (epidermis), táto spuchne, roztrhne sa a výtrusy (spory) huby objavujú sa ako čierna alebo tmavobrunastá prášková hmota. Napadnuté kvetenstvo, jako kvetné lôžko (receptaculum), pelnice (antherae) a vaječník (ovarium) bijú nám do očú svojou zakrpatelosťou, alebo zaprášené sú fialovitým výtrusným práškom. Nakazené semä rastlín je naduté, neprirodzene tmavšieho výzoru, keď ho namatáme, je mäkké, lebo je naplnené zprvu cestovou, neskôr čiernobrunastou práškovou, výtrusnou látkou. Tvorenie sa výtrusov Sneti počalo sa už v semeni za času kvitnutia výživnej rastliny, a síce vo vaječníku. Výtrusy Sneti 500-násobne zväčšené podobajú sa pod mikroskopom hráškom brunastej barvy.

Sneti vyvinujú sa veľmi jednoducho, i nemajú trojnásobný stupeň svojho vývinu, jako Hrdze. A touto známkou rozoznávajú sa Sneti od Hrdzí podstatne. Keď výtrus (spora) Sneti nachádza sa z jari na obilnom zrne, alebo semiačku niektorej rastliny, ktorá

slúžiť jej môže za výživu (Sneť je totižto veľmi prieberčivá stvora!), alebo na jej klíku, poťažne na steble ozimnej pšenice alebo raži, začne výtrus klíčiť, vypustí zo seba papršlekovite alebo dichotomne rozvetvujúci sa mycel, či buňkovitú nitku. Toto klíčenie sneťového výtrusu na výživnej rastline deje sa rýchle, často vo 2—3 hodinách, čo dá sa ľahko pozorovať pod drobnohľadom. V krátkom čase usadnú si dve buňkovité nitky tesno vedľa seba, kopulujú sa priečnou spojkou (isthmusom) a čo výsledok tohto spojenia utvorí sa na konci buňkovitej nitky výtrus druhého radu, takzvaná „sporidia". Sporidia vypustí klík, i vnikne novým klíkovým hrotom do pokožky mladuškej výživnej rastliny, do býľa (stebla), v ktorých vyvinie sa potom v útly nitkovitý mycel; tento putuje cievovými a dreňovými buňkami v životnom uzle rastliny (oddenok, rhisoma), predlžuje sa ustavične hore býľom, kým nevyrastie až hore k žiaducnej čiastke rastliny, t. j. do jej listu, kvetenstva alebo semena. Že sa nachádza mycel Sneti nepretržene v časťach koreňa, životného uzla (rhisoma) a býľa, možno sa ľahko presvedčiť, keď tieto časte rastliny drobnohľadom skúmame. Hore býľom rastúci mycel neškodí buňkovine rastliny a škodný je len tam, kde vyvinujú sa výtrusy (spory), t. j. listu, kvetenstvu a semenu. Na konci mycelu vyvinujú sa pod pokožkou prvé opravdové výtrusy, ktoré sú ružolako spojené a rozmnožujú sa tak úžasne chytro tvorením sa zvyčajných dcérobuniek, že sa nashromaždí v krátkom čase hustá tmavobrunastá alebo čierna hmota výtrusov. Tieto výtrusy prezimujú a na jar vyvinuje sa Sneť zas obvyklým spôsobom.

V našom kraji objavujú sa Sneti (Ustilagineae) na bylinách a najhojnejšie na trávach, asi vo 60. druhoch pod menami podrodov: Sorosporium Rud., Urocystis Rabh., Schizonella Schröt., Ustilago Pers., Tilletia Tul. a Entyloma DBary. Sneti škodné sú veľmi trávam, menovite obiliu, jako pšenici, raži, jačmeňu. ovsu a kukurici; lebo požierajú ich zrno a zapríčiňujú citlivú neúrodu pšenice v celých krajoch. Starostliví hospodári močievajú pšeničné zrno, ku vysievaniu určené, v roztoku skalice (belasý, svetlý liadok), aby zachránili siatiny pred nákazou, ktorú Sneť zapríčiňuje. Dokázano je, že tento prostriedok vždy neosoží. Dľa môjho náhľadu mal by starostlivý hospodár vysievať len také zrno, o ktorom je presvedčený, že nebolo nakazené Sneťou už na roli, i mal by ho siať do úhoru viac ráz preoraného. Potrebné by bolo lepšie pozorovať i vývin Sneti v jej zárodku a vynajsť spoľahlivý prostriedok proti prekazeniu klíčenia výtrusu sneťového na zrne obilnom; lebo jarné vetry donášajú i z obdiaľnych krajov milliardy sporov sneťových na celkom ináč čisté siatiny obilné. Že i jarné počasie vplýva prajne alebo neprajne na klíčenie výtrusu sneťového, ktorý lipí na zrne obilnom alebo na mladuškej rastline, presvedčil som sa vlani. Zasial som na zkúšku sneťovými výtrusami (Ustilago segetum Pers.) posypané zrno ovsené na zem, ktorá neďaleko pozemku leží, na ktorom ovos Sneťou veľmi nakazený bol. A ovos rástol bujne a Sneť neobjavila sa na ňom. Najškodnejšie druhy Snete sú: Ustilago Pers. a Tilletia Tulosne. Oba ničia zrno tráv a obilia. Rozdiel medzi nimi je ten,

že Ustilago segetum Pers. vyvinuje svoje výtrusy na kvetenstve pšenice, jačmeňa a ovsa, i mnohých tráv, ktoré naplňujú klasy a zaprášia ich čiernym práškom; povrch všetkých čiastok kvetu je zničený, vynímajúc plevy (glumae), tak že len os klasová celá ostáva. U. Zeae Mays DC. naplňuje čiernobrunastými výtrusami klas a mužské kvetenstvo, ba napáda i listy a listové pošvy. Tilletia Caries Tul. a T. Secalis Corda zkazí zárodok zrna pšeničného a ražného celkom; ačkoľvek zdajú sa byť zrná pšeničné a ražné zelené, áno tmavozelené, naplnené sú predsa mäkkou čiernou hmotou, ktorá haringom zapácha, a pri stisnutí domnelého zrna sa objavuje. Sneťou zkazené zrná sú napuchnutejšie a zelenšie než zdravé a ostávajú takými i vtedy, keď zdravé ožltnú. I klas naznačuje nám, že zrno pšeničné a ražné napadnuté je Sneťou Tilletiou, lebo je rozkuštrený a odstáva od svojej osi.

Hrdze (Uredineae) a Sneti (Ustilagineae) náležia do radu húb, ktoré majú spoločné meno Basidiomycetae, preto že ich výtrusy vyvinujú sa na nitkách (Basidiae), a síce patria do podradu Hypodermiov, lebo sa tvoria pod pokožkou živých rastlín; k nim patria i rody, nazvané Exobasidiae a Entomophtoreae. Pripomeniem len posledný rod. Entomophtora Fres. žije cudzopasne vo vnútornosťach insektov, jako sú muchy, komári, kobylky, všice listové, húsenice rozličných motýľov atď. Výtrus tejto huby klíči vo vnútornosti insekta, rozsnuje v ňom svoj mycel, ktorého nitky (hyphae) vystupujú z tela insekta a na svojom konci tvoria výtrusy; krom toho utvoria sa i vo vnútornosťach insekta prezimujúce výtrusy, v ktorých skrýva sa olejová kvapôčka. Nakazený touto hubou insekt zhynie. Pripomeniem len hubu Entomophtora Muscae Cohn, ktorá žije na obyčajnej muche. Prizrime sa v jaseň na steny v našich kuchyňach a izbách, i uzreme na nich muchy zhynuté s rozčapenými nohami, s nadutými telami, posypané bielym plesnivým práškom. Vezmime drobnohľad, a zadivení zbadáme, že ten prášok tvoria zvonkovité výtrusy, ktorý odpadnul z konca kyjovitých hyfov, nitiek, čo cez kožku predraly sa na povrch. Takým spôsobom zahynie mnohá škodlivá húsenica. No i človeku škodné sú niektoré huby z tohto rodu. Tak napáda a kazí koreň našich vlasov huba Achorion Schönleinii, a pokožku na hlave, jako i vlasy Trichophyton tonsurans. Nemoc, Pityriasis versicolor menovanú, zapríčiňuje huba Microsporon furfur. Tieto posledné huby, ktoré žijú na ľudskej kožke cudzopasne a dotknutím roznášajú nákazu, nie sú ešte celkom dobre známe a pozostávajú z útlych mycelových nitiek a drobulinkých výtrusov.

(Pokračovanie.)

BESEDA.

Slováci a lužickí Srbi.[1])

V Halle 1840 dne 5. ledna.

Předrahý Bratře Slovanský!

Tvůj ještě v letě mi zaslaný list sem přijal, za kterýž Ti upřímně děkuju. Divíš se snad velice, proč Ti nic neodpovídám a snad myslíš, že ve věci něco vážného býti má, mezitím však nic tomu podobného není, nýbrž že jediné sem čekal, pokud bych Tobě cos důležitějšího psáti měl.

Zprávy ve Tvém listu mi sdělené mě velice potěšily; viděti z nich, že pracujete a zvláště Ty, drahý Bratře, nad vzbuzením národnosti Slovanské v opuštěných Vašich Lužicech. Tak se svědčí na Vás Srby, abyste pečovali o tom všemožně, by národnost Vaše nezahynula, alebrž co den více a více se vyvinovala a jednou zakvětla. Budeteli Vy statně pracovati, jistě že nezahyne národnost Vaša, ale zakvitne květem novým. Celé Slovanstvo provívá nový duch, duch plný dobré vůle, plný naděje a šlechetných činů: i mělili byste Vy sami pozůstati za bratry svými k novému životu se probuzujecími? Ne! za to nám ručí podnikavost Vaša.

Tvůj úmysl nějaký časopis Srbský v Lužicech zaraziti chtíti jest velice chvalitebný a výborný. Prostředkem tohoto časopisu ožívala by pomálu Vaša národnost a vstoupili byste Vy do svazku literarného s jinými Slovany, kteráž vzájemnost i pro nás ale zvláště pro Vás by velice prospěšnou byla. Pochybuju ovšem, drahý Bratře! že by se Ti hned podařilo časopis zaraziti, avšak to nic nedělá, nepovedeli se to hned, stane se to později, na každý však pád Vy musíte Srby Vaše k tomu připravovati, neb o věci, již chceme vyvésti, musí se vezdy mluviti, rokovati, aby při vstupu jejím do života obecenstvo na ni připraveno bylo. Proto výborná byla Tvá cesta z tohoto ohledu po Lužicech.

Opis mé cesty Lužické již jest tisknut v časopisu Českého museum IVtém svazku na rok 1839. Vspomněl sem tam o Vás všech, o Tvém počínání, o Budetínském spolku mladých Srbů, o p. Seilera i Luběnského pracech literarních atd. Naše obecenstvo se velice Lužic ujímá, pročež sem opis můj cesty obšírnějším učinil.

Pro Budetínské mladé Srby nasbírali sme v Uhrách a Čechách hromadu knih rozličných nářečí, které teď u Pospíšila, knihkupce v Praze, horlivého vlastence našeho, složené jsou. On je má poslati do Budetína, nevěda však, na kterého knihkupce Budetínského by je zaslati měl, nechává je u sebe ležeti, což nám velmi nemilé jest. Srbové z Budetína již mi od leta žádného listu nepsali, což přetrpěti nemohu. Já sem jim psal asi před měsícem, nedostal však žádné odpovědi. Snad zahynula společnost! byla by to velice smutná

[1]) Počiatok viď v predošlom čísle.

novina, pro nás všecky bolestná rána Prosím Tě, víšli o nich co, napiš čím skůr, abychom se něco jistého dověděli a podle toho se zpravovati mohli. Co děláš? Kde jsi? jak se budí národnost Vaše? Zvěstuj mi o tomto všem co můžeš, nebo nás to velice zajímá. P. Seilera srdečně pozdravuju: odevzdaj mu přítomný lístek. Pozdravuju také milého bratra Wanáka a Markusa. Kde jest Wanák? psal bych mu list, ale nevím, kde setrvává: pouč mé také o tom. Vzkaž mé upřímné pozdravení také Tvým p. rodičům, o nichž se já často rozpomínám Co dělají ve Vratislavě? Stojíli ještě tamější srbská Tebou zaražená společnost? Pracuj, drahý Bratře! aby to neklesalo, ale raději dále se vyvinovalo: Ty a vy mladí jste naše peknější naděje. Piš mi čím skůr. Bůh s Tebou! Líbá Tě Tvůj upřímný přítel

Ludevít Štúr v. r.

V Pešti 1840 dne 12. února.

Přemilý Příteli!

Vy sobě budete nepochybně mysliti, že ten Kollár, kterému ste Vy tak dlouhý a pěkný list ještě minulého léta, dne 16. Prosince psali, již cele na Vás zapomenul, anebo tak nezdvořilým se stal, že mladým přátelům ani jen odpovědě dáti nechce. Bůh uchovej! mýlíte se, jestli by ste na takové myšlénky přišli. Příčina tohoto protažení odpovědě mé není moje srdce, ale moje okolostojnosti a můj ouřad. Okolo Nového Roku já mám za několik týdnův s církevními Matrikami, a na to opět s počátkem Února se školními exameny tolik práce, že všecko jiné na stranu odložiti musím, a teprv později, co zanedbáno ze soukromních důležitostí, vynahraditi mohu. Od Vánoc a Nového Léta jsou toto první mé listy, které ku přátelům píši.

Těšilo mne velice Vaše srovnávání našich Zpěvanek s Vašimi Lužickými. To jest opravdu pozoru hodná věc Již professor Kucharský, Polák nyní ve Varšavě, jenž před několika roky u Vás i u nás cestoval, pozorna mne učinil na tuto podobnost, anobrž rovnost mnohých písní, slov a spůsobů mluvení Slovákům a Lužičanům vlastních Dobře bude, jesli v Předmluvě vyjíti majících Lužickoserbských Zpěvanek obšírnější Pojednání o tom tisknouti dáte a písně sobě příbuzné tam vedle sebe postavíte. Já s velikou dychtivostí očekávám ouplné Sebrání a Vydání Lužičkých národních zpěvův od rozeného Srba učiněné v novějším všeslavském duchu. Nebo co posavad v této věci pracováno, jest buď německým duchem zcizoložené, buď samo sebou slabé a nemotorné.

Rád bych měl nějaké krátké a jadrné Pojednání o nynějším stavu Serbův Lužických, jmenovitě pak kolik jich jest asi ještě v obojích Lužicech? Která městá a vesnice jsou ještě cele čisté a které již pomíšené a poněmčené? Jako nakládá nynější vláda s jazykem serbským? Kteří jsou mezi školmistry a kazateli horlivější vlastenci a národníci? Kterého náboženstva vyznavači více svůj národ a jazyk milují, katholíci či evangelíci, kolik jest oněch,

kolik těchto? Nalezáli se ještě někde v Saském Starohradsku (Altenburg) aspoň jedna ves, kde se serbský jazyk mluví? Já když sem tady putoval, viděl sem tváře a oděvy slovenské, ale řeči sem neslyšel.

Když s vydáním Vašich Zpěvanek národních hotovi budete, prosím račte hned potom starati se o Sbírku a vydání Serbských národních přísloví, pořekadel, potom povídek a Rozprávek. Skrze slunce jen vidíme slunce: tak i skrze národ a národní poklady účinkujeme na národ. Poněvadž Vaše panstvo a šlechta, tak jako i u nás, nedbá na národ anebo zaň se hanbí a ku cizincům se připojuje: tedy Vám, učitelé škol a kazatelé chrámů, ta povinnost náleží, aby ste byli spolu i pěstitelé národnosti a ochráncové jazyka proti všem nepřátelům.

Potřebujeteli ještě exempláre Čítanky, hotov jsem Vám poslati, anebo dejte sobě z Prahy od knihkupca Neureuttera donésti na moje oučty z mojich u něho složených výtiskův. Vůbec s Čechy a s Prahou musíte se do častého dopisování a tuhého svazku postaviti: dobře bude, jestli i cestu každého roku několik Serbův tam před se vezmou, potom až sem k nám zaskočiti mohou.

Že ste v Halle (Dobrosoli) študující naše Slováky, pana Štúra, Červenáka a Záborského navštívili, nepochybuji; jestli se to nestalo, aspoň hleďte často listy jim psáti. Taková vzájemnost, jakkoli obtížna bývá, jest předce k našemu rozkvětu nevyhnutě potřebná

Připojuji zde dva listy, jeden panu Waňákovi, druhý panu Záborskému, račte prosím na oba zvlaštní obálky a adresy dáti a pak na poštu je zaslati. Činím to pro uspoření i času i nákladku jiným.

Se srdečnou žádostí, aby ste se na všem dobře měli, zůstávám Váš upřímný přítel.

J. Kollár.

V Halle 1840.

Statný Srbu!
Předrahý Bratře Slovanský!

S velikou radostí přijal sem Tvůj list ode dne 18ho ledna, v němž si mi tolik milých zpráv o Vašich Lužicech, jako také důkazy Tvé čilivosti a pracovitosti podal. Píšeš mi, že si si myslil, že já již snad zabudnul na Tebe a Vaše: ale, Bratře, možnoli vřelému Slovanu zabudnouti na bratry své teď právě z dlouhého sna se probuzující? My o Vás mluvili sme, psali sme, kde ste ještě spali: čím tedy více nyní myslíme na Vás mladé, nadějeplné Lužic syny, jenž život nový vzbuzujete v neštastném kraji Vašem a sbratřujete se s velikým Slovanstvem! Ne, Bratře, my nezabudneme na Vás, třebas bychom dlouhé roky se sebou slova nepromluvili! Příčinu mého dlouhého mlčení hledej nejvíce v mých mnohých prácech a zanáškách.

Srdečně sme se těšili všicknі zdejší Slované vidouce, že ste se odhodlali přijati latinská písmena a český pravopis na místo dosavádního poněmčilého. Tvůj návrh k tomuto pravopisu já vůbec

schvalují, některá však poznamenání přidávám k tomu záměru, aby ste od českého velice neodstoupili, jenž nasledujecí jsou.

Místo *b̌* = *bj* můžete jen zadržeti *bj*, tak též místo *p̌* = *pj*, místo *w̌* = *wj* radše wj, poněvadž mnohé ty čárky pravopis oku nepříjemným činí a píšíce *bj*, *pj*, *wj* od Českého neodstoupíte, kde též písmena tato tak se píší, kde přicházejí, čehož však málo pádů jest. na př.: roz*pi*atý. Můžete v těchto pádech i malého *i* užívati. Kde by následovalo za těmito písmeny *e*, pište *ě*, jak se to v Českém stává, na př.: b*ě*s místo b*ie*s, p*ě*na místo p*ie*na, v*ě*nec místo v*ie*nec. Radím Vám to hlavně proto, aby pravopis Váš českému byl podobnějším, ač dobře vím, že spůsob Vámi navrhnutý důslednějším (consequenter) by byl. Ale i tu důslednost a větší dokonalost přijatému již zvyku postoupiti musí, jak to začasté tak bývá. Snad přijde čas, že se i to popraví. Dobře jest přijato *ć* za střední *č*. Mluvíš, že dla etymologie by mělo býti tž, co já však zapírám, nebo *t* nikdy do *ž* přejíti nemůže, ale radše veždy jen do *ć*. Při *d* již stojí dobře *dž* místo *ď*, poněvadž *d* do *z ž* se změňuje. *Je* jest dobře přijato, poněvadž České *j*, jak pravdu říkáš, nedosahá k vyrazení Vašeho *je (jü)*. Při *k* může se *h* vynechati. Máteli Vy příduch (aspiratio), jest velice slabý a u jiných Slovanů takového příduchu nestává. Lužičan bude to znáti vysloviti, jestli příduch ve Vašem nářečí místo má, i bez *h*. Ku změkčení *l* myslím netřeba již více čárky *(ľ)*. Kde čárky nebude, všude bude se rozuměti měkké *l* odporné *ł*, tvrdému *l*. O *m̌* též to platí, co sem pověděl o *b̌* etc. Při *ń* nech zůstane čárka, jak i v Českém. Toto jsou má poznamenání, která z toho ohledu Ti sděluji, abys, shledášli je přiměřená, k dobrému pravopisu Vašeho obrátil. Poštěstíli se Ti pravopis tento obnovený uvésti, mnohé zásluhy sobě i o Lužici i o Slovanstvo vůbec nadobudneš.

Té naděje jsem, že knihy v Praze pro jednotu Budešínskou sebrané již v Budešíně se nalezají, poněvadž mi z Prahy již dne 2ho Února psali, že knihy již jsou poslány. Posavad však od jednoty Budešínské žádného listu nedostávám, což mě velice nepokojí. Možná, že knih jestě nemají, o čem však pochybuji. Mezitím již toužebně očekávám nějakové zprávy od nich samých, nebo velice zvědavý jsem, jak ten vnově mezi nimi vzbuzený život pokračuje a se upevňuje. Velikou radostí naplnil nás list Tvůj pravě, že Budetínská jednota mladých Srbů nejen nezahynula, ale pořád dále se vyvinuje. My jsme z dlouhého jejího mlčení na nešťastnou nějakou případnost zavírali: buď Bohu díka, že naše obávání v radost se proměnilo. Mezitím piš jim, milý Bratře! aby činlivými byli, s bratry svými Slovany pilně dopisovali, a tak naději o sobě po Slovanstvu vzbuzenou upevňovali a rozhojňovali. Činlivost musí jich hlavním heslem býti, nebo bez této vůle jejich dobře ničeho nepořídí. Já již půl leta i více čekám na jich list, který by mi velice milým a vítaným byl. Po čas jejich mlčení podává mi zprávy o životu jejich náš pracovitý Boleslavín Klasopolský. Nedávno mi psal, že

jim poslal některé Slovanské knihy, a mezi jinými i veliký polský slovník Trojanského, což na vlasteneckou a šlechetnou mysl Klasopolského ukazuje. Nechať jen bratři Budetínští použijí hodně takových darů.

Velice se mi líbí, že Vy tak všestranně se Slovanskem seznámiti se chcete čítajíce české, polské, ilirské knihy a časopisy. Dejte sobě jen Danicu ilirskou donésti: jest výborná. Rovně se Vám líbiti budou i české časopisy a polský Tygodnik. — Děkuji Ti za vzkázané pozdravení výborného Macieiowského, jemuž se hotuji nyní do Varšavy psáti. Mezi knihami z Prahy naleznete snad i časopis, v němž jest opis cesty mé Lužické. — Pravdu máš, že by lépe bylo, kdybyste se zpráv o Slovanstvě z Vašeho Srbského časopisu dozvídati mohli, ale snad přijde čas, kde se to stane. V tomto ohledu my máme naději do Tebe, drahý Bratře, a Tobě rovných: Seilera, Wanáka, Klasopolského, Wehlana, Markuše a bratrů Budetínských. Rozmnožujte se jen!

Milé nám zvláště bylo, že si našemu velikému Kollárovi poslal některé Vaše Lužické zpěvy a že si s mužem tímto do dopisování vstoupil. Písavej mu jen a podávej mu zprávy o Vašem národním životu. — Kdy vyjde ta zbírka Lužických zpěvů?

Krajan náš Záborský vzkazuje Ti, že list od Kollára Tebou mu poslaný přijal. Za hotovost Tvou braterskou upřímně Ti děkuje.

Nedávno sem psal Klasopolskému, aby jména Srbských osad, kde se ještě anebo zcela anebo odpolu po Srbsku mluví, sebral a mi odeslal. Rovněž sem ho požádal, aby mi vyznačil rozhraní (Scheidelinie) mezi nářečím Horno- a Dolnolužickým, totiž udal mi vesnice, města, kde by se taková čára táhla. On mi psal, že o to požádal jednotu Budetínskou. Starej se i Ty, drahý Bratře, abych to čím rychleji dostati mohl, poněvadž to musím zaslati našemu velikému Šafaříkovi, jenž potřebuje zprávy ty pro svou ethnografickou zeměpisnou desku (Karte) Slovan, jenž nezadlouho tiskem vyjde. — Pozdravuji upřímně Seilera, Tvé Rodiče a všecky naše. Tebe pozdravují upřímně zdejší Slované. S Bohem! Piš Tvému upřímnému bratru

Ludevítu Štúrovi.

Právě, jak sem můj list napsal, přišlo mi psaní od jednoty Budetínské, podepsané Domaškem a Rančem.

Literatúra.

Čo sa robí v cirkvi evanjelickej dľa augsb. vyznania v Uhorsku? Pre vysokých i nízkych, učených i neučených, predstavených i podriadených napísal *Milovník Boží.* Turč. Sv. Martin. Tlačou a nákladom kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 1891. V osmorke 64 strany.

Slováci pri svojom neveľkom počte roztrhaní sme ešte vierou. Okrem cirkví rímsko-katolíckej a evanjelickej augsb. vyznania prináležíme na severo-východe (od Gemera Šarišom a Zemplínom)

i k cirkvi pravoslávnej (pravda, uniátskej)[1]) a tu miestami (v Zemplíne) i k ev. helvétskej (kalvínskej). Cirkev mala by byť oporou národnosti — u nás je nepriateľom. A tým horšie, že podelení sme medzi toľké cirkve, lebo tým viac nepriateľov. Cirkev evanjelická augsb. vyznania v Uhorsku ako by už ani nemala iného povolania, iba vykoreňovať slovenskú národnosť.

O tom každého poučí brošúra, ktorej titulný list tu odpisujeme. No príkladmi presvedčujúcimi ukazuje, že cirkev evanjelická, hľadajúca svoju missiu v prenasledovaní Slovákov, vnútorne sama hynie. Prvou známkou pravej cirkve je čistota učenia: najprednejší predstavitelia evanjelickej cirkve uhorskej odpadajú od pravidiel a zákonov, ku ktorým oni mali by viesť iných. „Choďte do mnohých chrámov našich — hovorí pisateľ brošúry — ani slova nepočujete o Kristu, o tom ukrižovanom, o hriechu, o pokání, o milosti Božej". Potom podáva ukážky zo spisov v cirkvi tejto užívaných, protiviacich sa hlavným článkom viery. Tak kniha ev. farára učí o Kristovi, že *umrel zmužile a že evanjelistovia rozprávajú, že vstal z mrtvých.* V učebnej knižke, vydanej tiež ev. farárom, stojí: „Ježiš narodil sa za panovania rímskeho cisára Augusta v Betleme v Judskej zemi a bol vychovaný v Nazaréte. *Jeho rodičia boli: Jozef tesár a Maria".* Krista neuznávať svobodno, ale Slovákovi v cirkvi ev. milovať svoj jazyk nesvobodno. Vrchnosti cirkevné, ktoré dovoľujú písať a učiť proti Kristovi, vynášajú cirkevnému učeniu protiviace sa zákony, aby mohly vytvárať ľudí priznávajúcich sa k slovenskej národnosti z úradov, ich synov zo škôl. Generálny konvent roku 1882 uzavrel, že panslavismus je kanonickým priestupkom. Následky tohoto uzavretia sú chleba pozbavení Slováci, v jednotlivých sboroch (Hnúšťa) vojenské exekúcie a krvavé výstupy v samých chrámoch.

Brošúra vysvetľuje, prečo nemôže ísť preddunajský dištrikt na synodu, ktorou toho roku úplne chceli by zničiť Slovákov v ev. cirkvi. Slovenským cirkvám ostatných dištriktov v synodálnej otázke radí držať sa toho apoštolského, že viac sluší poslúchať Boha než ľudí.

---

[1]) Tu veľmi ťažko bolo by určiť, kde prestáva národnosť slovenská a kde začína sa ruská; no toľko je istá vec, že Slováci siahame na severo-východe značne ďalej, než navykli sme mysleť si zvlášte my sami. V obyčajnom živote delia nás tu podľa náboženstva, ale nám treba protestovať práve proti takému rozoznávaniu. Náboženstvo Slovákov menilo sa ešte i koncom minulého stoletia; príkladov toho jest dosť i v Šariši a Zemplíne. V sbierke uhorsko-ruských národných piesní (Русскій соловей, Унгваръ 1890) nachodíme i takéto:

А тамъ доловъ при Ондавѣ
Пасло дѣвча кони вранны;
Вышёлъ панъ урядникъ зъ двора,
Загналъ конична до двора.

Alebo

А на медзи черешенька,
А подъ медзу две,
Такой съ тобу драга душо,
Такой съ тобу зле.

Vládna štatistika tu tiež nevie si rady s nami. Raz berie asi o 100 tisíc viac Slovákov na ujmu Rusom, raz asi o toľko viac Rusov na ujmu Slovákom. Ináče uistujeme každého, že Slováci z tohoto svojho položenia nikdy nespravia »slaviansku otázku«. Zle je s nimi — nuž tým lepšie, čím väčmi sú pomiešaní so Slavianstvom.

Rok 1891. Sošit 5.

Slovenské Pohľady.

Rodinné šťastie.

Román.

Od L. N. Tolstého.

(Dokončenie.)

Večer, keď ostali sme sami, on pristúpil ku mne a podal mi ruku.

— Zabudni, prosím ťa, čo som ti pohovoril.

Ja vzala som jeho ruku, chvejúci sa úsmev mala som na tvári a slzy hotové boly tiecť z očí, ale on odtiahnul si ruku a ako by sa bál citlivej scény, sadnul si na kreslo, dosť ďaleko odo mňa. „Ozaj, vždy si myslí, že má pravdu?“ napadlo mi, a hotové vyznanie a prosba, aby sme nešli na raut, zostaly mi na jazyku.

— Treba napísať mame, že sme odložili cestu, hovoril on, — lebo bude nepokojná.

— A kedy myslíš ísť? pýtala som sa.

— V utorok po raute, odvetil on.

— Ufám sa, že to nie pre mňa, hovorila som, hľadiac mu do očí, no oči len dívaly sa, ale nič nehovorily mi, ako by niečim zatiahnuté boly predo mnou. Tvár jeho zrazu videla sa mi starou a nepríjemnou.

Šli sme na raut, a medzi nami, tak sa videlo, nastaly opäť dobré prívetivé pomery; no pomery tie boly cele iné, než predtým.

Na raute sedela som medzi dámami, keď princ prišiel ku mne, tak že prichodilo mi vstať, aby som mohla hovoriť s ním. Vstávajúc, nechtiac vyhľadala som očami muža, i videla som, že on s druhého konca sály hľadel na mňa a odvrátil sa. Razom zahanbila som sa a prišlo mi tak zle, že chorobne pomiatla som sa a začervenala sa na tvári i hrdle pod pohľadom princa. No ja musela som stáť a počúvať, čo mi hovoril, obzerajúc ma odhora. Rozhovor náš bol nedlhý, on nemal kde sadnúť si vedľa mňa a iste cítil, že mi je veľmi nepohodlne s ním. Rozhovor bol o predošlom bále, o tom kde ja žijem v lete atď. Odchodiac odo mňa, vyslovil želanie obznať sa s mojím mužom, a ja videla som, ako sišli sa a shovárali na druhom konci sály. Princ iste povedal niečo o mne, preto že v rozhovore usmievajúc sa obzrel sa v našu stranu.

Muž razom zapálil sa, nízko sa poklonil a prvý odišiel od princa. Ja tiež zapálila som sa, hanbila som sa za pochop, ktorý musel

dostať princ o mne a najmä o mužovi. Tak sa mi videlo, že všetci zbadali moju nepohodlnú ostýchavosť, keď hovorila som s princom, zbadali mužov podivný postupok; Pán Boh vie, ako si to mohli vysvetľovať; či už neznajú o našom rozhovore s mužom? Sesternica doviezla ma domov a cestou shováraly sme sa s ňou o mužovi. Ja nezdržala som sa a rozpovedala som jej všetko, čo bolo medzi nami pre tento nešťastný raut. Ona uspokojovala ma, hovoriac, že to nič neznamenajúca, veľmi obyčajná svada, po ktorej neostane žiadnej stopy; vysvetľovala mi so svojho stanoviska charakter muža, prišla na to, že stal sa veľmi nesdieľnym a hrdým; ja súhlasila som s ňou, a videlo sa mi, že ja sama teraz pokojnejšie a lepšie začala som ho chápať.

No potom, keď ostali sme sami s mužom, tento súd o ňom ležal mi na svedomí, ako priestupok, a cítila som, že ešte väčšou stala sa priepasť medzi nami.

III.

Od tohoto dňa úplne zmenil sa náš život i naše pomery. Už nebolo nám tak dobre o samote, ako predtým. Boly otázky, ktoré sme obchodili, a pri tretej osobe nám ľahšie sa hovorilo, než zoči-voči. Akonáhle reč prišla na dedinský život alebo na bál, nám ako by sa v očiach menilo a ťažko bolo hľadeť jednomu na druhého, ako by sme oba cítili, v akom mieste bola priepasť, rozdeľujúca nás, a báli sme sa pristúpiť k nej. Ja bola som presvedčená, že on je hrdý a prudký, i treba byť ostražitejšou a nezavadiť do jeho slabosti. On bol ubezpečený, že ja nemôžem žiť bez sveta, že dedina nie je pre mňa a že treba pokoriť sa tejto nešťastnej chúťke. A my oba vyhýbali sme priamym rozhovorom o týchto predmetoch, i oba falošne posudzovali sme jeden druhého. My už dávno prestali sme byť jeden pre druhého najdokonalejšími ľuďmi na svete, robili sme porovnávania s inými a tajne súdili jeden druhého. Ja ochorela som pred odchodom, a miesto dediny prešli sme na daču, odkiaľ muž sám šiel k matke. Keď odchodil, už bola som zotavená natoľko, že mohla som ísť s ním, ale on nahováral ma ostať, ako by sa bál za moje zdravie. Ja cítila som, že on bál sa nie za moje zdravie, ale za to, že nám nedobre bude na dedine; neveľmi som nástojila a ostala som. Bez neho bolo mi pusto, otupno, no keď sa vrátil, videla som, že on už nepridával k mojmu životu toho, čoho pridával predtým. Predošlé naše pomery, keď každá nevyjavená jemu myšlienka, dojem, ako priestupok, tlačily ma, keď každý jeho skutok, slovo videly sa mi vzorom dokonalosti, keď od radosti chcelo sa nám smiať čomusi, hľadiac jeden na druhého, tieto pomery tak nezbadane prešly v iné, že vedeli sme len toľko, že ich už niet. U každého z nás zjavily sa svoje osobitné záujmy, starosti, ktoré my už nehľadeli sme urobiť spoločnými. Nás už prestalo znepokojovať i to, že každý z nás má svoj osobitný, cudzí pre druhého svet. Privykli sme k tejto myšlienke a za rok prestalo sa nám i v očiach meniť, keď dívali sme sa jeden na druhého. Zmizly úplne jeho

návaly veselosti, detinstva so mnou, prestal všetko odpúšťať a zmizla i ľahostajnosť jeho ku všetkému, predtým mňa búrivšia, nebolo už viac toho hlbokého pohľadu, ktorý predtým znepokojoval i tešil ma, nebolo modlitieb, spoločných vytržení, už ani nevídali sme sa často, on bol neprestajne na cestách a nebál sa, neľutoval nechať ma samotnú; ja bola som neprestajne v spoločnosti, kde nepotrebovala som jeho.

Scén a svád viac nebývalo medzi nami, ja hľadela som ulahodiť jemu, on plnil všetky moje želania, a my ako by sme ľúbili jeden druhého.

Keď ostali sme sami, čo stávalo sa zriedka, ja nepocítila som ani radosti ani vzrušenia, on mi neprekážal, ako by som sama bola bývala. Vedela som veľmi dobre, že to bol muž môj, nie nejaký nový, neznámy človek, ale dobrý človek, — muž môj, ktorého som poznala, ako samú seba. Bola som presvedčená, že vedela som všetko, čo on urobí, čo povie, ako pozre: a jestli urobil alebo pozrel nie tak, ako som ja očakávala, už videlo sa mi, že sa pomýlil. Ja ničoho nečakala som od neho. Jedným slovom, to bol môj muž a viac nič. Mne sa videlo, že to tak i musí byť, že nebýva iných a medzi nami ani nebolo nikdy iných pomerov. Keď odchodil, najmä prvý čas, mne bolo otupno, strašno, ja bez neho silnejšie cítila som význam pre mňa jeho opory; keď prichodil, hodila som sa mu okolo krku od radosti, hoc za dve hodiny zabúdala som celkom túto radosť a pre mňa nič nebolo hovoriť s ním. Len v minúty tichej, miernej nežnosti, ktoré bývaly medzi nami, videlo sa mi, že čosi nie je tak, že čosi bolí ma v srdci, a v jeho očiach, videlo sa mi, čítala som to isté. Ja vycítila som hranicu nežnosti, za ktorú teraz on ako by nechcel a ja nemohla som prechodiť. Niekedy bolo mi smutno, no nemala som kedy zamysleť sa nad čímkoľvek by to bolo, a ja hľadela som zabudnúť ten zármutok nejasno cítenej premeny v zábavách, ktorých neprestajne mala som dosť. Svetský život, zprvu oslepivší ma bleskom i lichotením samoľúbosti, skoro opanoval úplne moje náklonnosti, stal sa zvykom, položil na mňa svoje okovy a zaujal v duši všetko miesto, ktoré bolo hotové pre cit. Ja už nikdy neostávala som sama, i bála som sa vmysleť sa v svoje položenie. Celý môj čas od rána do pozdnej noci bol zaujatý a prináležal nie mne, i keby som nebola vychodila. Mne to bolo už ani veselo ani nudno, ale videlo sa, že tak a nie ináče vždy muselo byť.

Tak prešly tri roky, za ktoré pomery naše ostávaly tie isté, ako by boly zastaly, zastydly a nemohly sa stať ani horšími ani lepšími. Za tieto tri roky v našom rodinnom živote boly dve vážne udalosti, no obe nezmenily môjho života. To boly narodenie môjho prvého dieťaťa a smrť Tatiany Semenovny. Prvé časy materinský cit s takou silou zaujal ma a také neočakávané vytrženie spôsobil vo mne, že myslela som si, nový život začne sa pre mňa; no o dva mesiace, keď znova začala som vychodiť, cit tento, umenšujúc a umenšujúc sa, prešiel vo zvyk a chladné plnenie povinnosti. Muž naproti tomu od narodenia nášho prvého syna stal sa takým, akým

bol, krotkým, spokojným domasedom a predošlú svoju nežnosť i veselosť preniesol na dieťa. Často, keď ja v bálových šatách vchodila som do detskej izby na noc prežehnať dieťa a našla som tam muža, zbadala som predhádzky v prísnom pohľade jeho, opretom na mňa, a bola som zahanbená. Zrazu zdesila som sa svojej ľahostajnosti oproti dieťaťu, i zpytovala som sa seba: horšia som ja od iných žien? No čože robiť? myslela som si, ja milujem svojho syna, no nemôžem sedeť s ním celé dni, mne je dlhý čas; a pretvárať sa ja za nič nebudem. Smrť matky bola pre neho veľkým zármutkom, ťažko mu bolo, ako hovoril, bez nej žiť v Nikolskom, ale hoc mne bolo jej ľúto a súcitila som so zármutkom mužovým, mne bolo teraz príjemnejšie a spokojnejšie na dedine. Celé tieto tri roky strávili sme zväčša v meste, do dediny ja šla som len raz na dva mesiace, a na tretí rok šli sme do cudzozemska.

Cez leto žili sme v kúpeľoch.

Mne bolo vtedy dvadsaťjeden rokov, majetok náš, myslela som si, bol v kvetúcom položení, od rodinného života nežiadala som si ničoho nad to, čo mi dával; každý, koho som znala, tak sa mi videlo, ľúbil ma; bola som zdravá, toaletty moje boly najkrajšie v kúpeľoch, vedela som, že som pekná, pohoda bola krásna, akási atmosfära krásy a vynikania okružovala ma, a mne bolo veľmi veselo. Nebola som tak veselá, ako som bývala v Nikolskom, keď cítila som, že som šťastlivá sama v sebe, šťastlivá preto, že zaslúžila som si to šťastie, že šťastie moje je veľké, no musí byť ešte väčšie, že vše chce sa ešte a ešte šťastia. Vtedy bolo inšie, no i v toto leto bolo mi dobre. Nežiadalo sa mi nič, neufala som sa ničomu, nebála ničoho, a život môj, videlo sa mi, bol plný, a svedomie, zdalo sa, bolo pokojné. Zpomedzi všetkej mládeže tejto saisony nebolo ani jednoho, ktorému bola by som dala prednosť pred inými, ani len pred starým kňazom K., našim poslancom, ktorý sa mi zaliečal. Jeden bol mladý, druhý starý, jeden belavý Angličan, druhý Francúz s briadkou, všetci boli mi rovní, no všetci boli mi nevyhnutní. Boly to všetko jednako rozdielne osoby, tvorivšie radostnú atmosfäru života, ktorá ma okružovala. Len jeden z nich, italianský markiz D., viac než iní obrátil na seba moju pozornosť svojou smelosťou vo vyjavovaní vytrženia nado mnou. Nepremeškal žiadnu príležitosť byť so mnou, tancovať, jazdiť, byť v kasíne atď. a hovoriť mi, že som pekná. Niekoľko ráz z okien videla som ho okolo nášho domu, a často nepríjemný napnutý pohľad jeho svietiacich sa očí nútil ma červenať a obzerať sa. Bol mladý, pekný, elegantný a, hlavná vec, úsmevom a výrazom čela podobný môjmu mužovi, hoc i omnoho krajší od neho. On prekvapoval ma touto podobnosťou, hoc v celku, v ústach, v pohľade, v dlhom podbradku, miesto prelestného výrazu dobroty a ideálneho pokoja môjho muža, on mal čosi hrubého, zverského. Ja domnievala som sa vtedy, že ma on náružive ľúbi a s hrdou útrpnosťou myslievala som o ňom. Niekedy chcela som ho upokojiť, previesť do tónu polopriateľskej tichej dôvernosti, ale on rezko odrážal tieto pokusy a neprestával nepríjemne znepokojovať ma svojou nevyrá-

žavšou sa, no každú minútu hotovou vyraziť sa, vášňou. Hoc i nepriznávala som sa tomu, ja som sa bála tohoto človeka a proti svojej vôli často rozmýšľala som o ňom. Môj muž bol známy s ním, a ešte viac, než s inými našimi známymi, pre ktorých on bol len muž svojej ženy, držal sa chladne a vysokomyseľne. Ku koncu saisony som prechorela a dva týždne nevychodila z domu. Keď prvý raz po chorobe vyšla som večer na muziku, zvedela som, že za ten čas prišla dávno očakávaná a známa svojou krásou lady S. Okolo mňa sostavil sa kruh, vítali ma radostne, no ešte väčší kruh bol okolo prišlej lvice. Všetci okolo mňa hovorili len o nej a jej kráse. Ukázali mi ju, a skutočne bola prelestná, no mňa nepríjemne dojala namyslenosť jej tváre, a ja povedala som to. V tento deň ukázalo sa mi všetko nudným, čo predtým bolo tak veselé. Na druhý deň lady S. usporiadala vychádzku na zámok, na ktorú ja nešla som. Temer nikto neostal so mnou a všetko rozhodne premenilo sa v mojich očiach. Všetci a všetci videli sa mi hlúpymi a nudnými, chcelo sa mi plakať, skorej ukončiť kúru a ísť do Ruska. V duši mala som akýsi nepekný cit, no ešte nepriznávala som sa mu. Zdalo sa mi, že som slabá, a prestala som ukazovať sa vo veľkej spoločnosti, len ráno vychodila som niekedy sama piť vodu, alebo s L. M., ruskou známou, jazdila som po okolí. Muža nebolo pri mne, odišiel na niekoľko dní do Heidelbergu, čakajúc konca mojej kúry, aby sme sa mohli vrátiť do Ruska, a zriedka prichodil ku mne.

Raz lady S. sobrala všetku spoločnosť na poľovačku, a my s L. M. po obede šly sme na zámok. Kým krokom viezly sme sa po kľukatej ceste, medzi veľkými gaštanmi, cez ktoré ďalej otváralo sa to pekné elegantné badenské okolie, osvetlené zapadajúcimi lúčami slnca, rozhovorily sme sa seriosne, ako my nehovorily sme nikdy. L. M., ktorú som ja už dávno znala, po prvý raz predstavila sa mi teraz ako dobrá umná žena, ktorej možno povedať všetko a s ktorou milo je byť v priateľstve. Hovorily sme o rodine, deťach, o pustote zdejšieho života, zažiadalo sa nám do Ruska, na dedinu, a bolo nám akosi smutne i dobre. Pod vlivom tohoto seriósneho citu vošly sme do zámku. Medzi stenami bolo tienisto, sviežo, hore po rozvalinách ihralo slnce, bolo počuť čiesi kroky a hlasy. Zo dvier, ako v ráme bolo vidno ten prelestný, no chladný pre nás, Rusov, badenský obraz. Posadily sme sa oddýchnuť si, a mlčky dívaly sme sa na zapadajúce slnce. Hlasy bolo počuť zjavnejšie, a mne zdalo sa, že nazvali moje meno. Načúvala som, a mohla som počuť každé slovo. Hlasy boly známe; bol to markiz D. a Francúz, jeho priateľ, ktorého som tiež znala. Hovorili o mne a o lady S. Francúz porovnával mňa a ju, i rozberal krásu jednej i druhej. Nehovoril nič urážlivého, no krv tlačila sa mi k srdcu, keď počula som jeho slová. Podrobne vysvetlil, čo bolo pekného u mňa a čo pekného u lady S. Ja už mala som dieťa, lady S. mala devätnásť rokov, moje vlasy boly krajšie, no zato lady mala postavu graciosnejšiu, lady je väčšia dáma, kdežto vaša, hovoril on, tak sebe, je jedna z tých malých ruských kňahýň, ktoré tak často začínajú sa

tu zjavovať. Zakľúčil tým, že ja dobre robím, nehľadiac pretekať sa s lady S., a že ja navždy pochovaná som v Badene.

— Ja ju ľutujem.

— Len akby Vás chcela mať za útechu, doložil s veselým a hrubým smiechom.

— Jestli odíde, ja pôjdem za ňou, hrubo prehovoril hlas s italianským akcentom.

— Šťastný smrteľník! on ešte môže ľúbiť! zasmial sa Francúz.

— Ľúbiť! hovoril hlas, a pomlčal. — Ja nemôžem neľúbiť! bez toho niet života. Robiť román zo života, len to je pekne. A môj román nikdy nezastane v prostriedku, i tento ja privediem do konca.

— Mnoho šťastia, prehovoril Francúz.

Ďalej už nepočuly sme, preto že zašli za uhol a my s druhej strany počuly sme ich kroky. Schodili so schodov a o niekoľko minút vyšli z bočných dvier i boli veľmi zadivení, uvidiac nás. Ja zapálila som sa, keď markiz D. pristúpil ku mne, a strašno mi bolo, keď vychodiac zo zámku, podal mi ruku. Nemohla som odopreť, a my za L. M., ktorá šla s jeho priateľom, viedli sme sa ku koču. Bola som urazená tým, čo hovoril o mne Francúz, hoc tajne uznávala som, že on len nazval to, čo ja sama som cítila; no slová markiza zadivily a pobúrily ma svojou hrubosťou. Mučila ma myšlienka, že ja počula som jeho slová, a on napriek tomu nebojí sa ma. Mne protivno bolo cítiť jeho tak blízko seba; a nehľadiac na neho, neodpovedajúc mu a usilujúc sa držať ruku tak, aby som ho nepočula, ponáhľala som sa za L. M. a Francúzom. Markiz hovoril čosi o krásnom výhľade, o neočakávanom šťastí stretnúť mňa a ešte čosi, no ja som ho neposlúchala. Ja myslela som na muža, na syna, na Rusko; čohosi hanbila som sa, čohosi bolo mi ľúto, čosi žiadalo sa mi, a ja ponáhľala som sa skorej domov, do svojej osamelej izby v Hôtel de Bade, aby nemýleno mohla som si rozvážiť všetko, čo len teraz pohlo sa mi v duši. No L. M. šla ticho, do koča bolo ešte ďaleko, a môj kavalier, tak sa mi videlo, úporne zdržiaval krok, ako by ma chcel zastavovať. „Nemôže byť!“ pomyslela som si, a rozhodne šla skorej. No iste on zdržoval ma, ešte pritískal mi i ruku, L. M. zašla za uhol cesty, a my zostali sme cele sami. Mne bolo strašno.

— Odpusťte, hovorila som chladno a chcela som si vysvobodiť ruku, no čipka rukáva zachytila sa mi za jeho gombu. On prihnúc sa ku mne prsiami, začal ju odmotávať, a jeho prsty bez rukavice dotkly sa mojej ruky. Akýsi nový cit, ani úžasný ani radostný, ako mráz prebehnul mi po chrbte. Pozrela som na neho, aby som chladným pohľadom vyrazila všetko opovrženie, ktoré cítim oproti nemu; no pohľad môj vyrazil nie to, on vyrazil zľaknutie a vzrušenie. Jeho horiace, vlažné oči, pri samej mojej tvári, vášnive hľadely na mňa, na moje hrdlo, na moje prsia, jeho obe ruky braly moju ruku, jeho otvorené ústa hovorily čosi, hovorily, že on mňa ľúbi, že ja som jemu všetkým, a ústa tie približovaly sa ku mne a ruky tuhšie stískaly moje a pálily ma. Oheň behal mi po žilách.

v očiach temnelo, ja triasla som sa a slová, ktorými chcela som ho zadržať, zaschly mi v hrdle. Razom pocítila som bozk na svojom líci a všetka trasúc sa i chladnúc, zastala som a hľadela na neho. Nemajúc sily ani hovoriť ani hýbať sa, ja, desiac sa, očakávala a želala som čosi. Všetko toto trvalo za okamženie. No to okamženie bolo úžasné! Ja tak videla som ho celého za to okamženie. Tak pochopiteľná mi bola jeho tvár: to vyzerajúce zpod slameného klobúka strmé nízke čelo, podobné čelu môjho muža, ten krásny priamy nos, s rozdutými nozdrami, tie dlhé ostro-pripomádené fúzy a briadka, tá hladko vyholená tvár a ohorená šija. Ja nenávidela, ja bála som sa ho, taký cudzí mi bol; no v to okamženie tak silne ozývaly sa vo mne vzrušenie i vášeň tohoto nenávideného, cudzieho človeka! Tak neodolateľne žiadalo sa mi oddať sa bozkom tých hrubých a krásnych pier, objatiam tých bielych rúk s tenkými žilami a s prsteňami na palcoch. Tak ťahalo ma hodiť sa naverímboha do otvorivšej sa razom, priťahujúcej priepasti zakázaných nasladení...

„Som tak nešťastná, myslela som si, nechže sa soberie ešte viac a viac nešťastí na moju hlavu.“

Objal ma jednou rukou a naklonil sa mi k tvári. „Nech, nech ešte a ešte nakopí sa hanby a hriechu na moju hlavu.“

— Ja vás ľúbim, zašeptal hlasom, ktorý bol tak podobný hlasu môjho muža. Môj muž a dieťa prišli mi na um, ako bytnosti, ktoré mne drahými už dávno boly, s ktorými u mňa je všetkému konec. No v tom naraz zpoza zákruty bolo počuť hlas L. M., ktorá zvala ma. Ja spamätala som sa, vytrhla svoju ruku a nehľadiac na neho, temer pobežala som za L. M. Sadli sme do koča, a ja len tu pozrela som na neho. Sňal si klobúk a opýtal sa čosi, usmievajúc sa. Nechápal nevysloviteľné zošklivenie, ktoré cítila som oproti nemu v tomto okamžení.

Život môj ukázal sa mi tak nešťastným, budúcnosť tak beznádejnou, minulosť tak čiernou! L. M. hovorila so mnou, no ja nerozumela som jej slovám. Videlo sa mi, že ona hovorí so mnou len zo žalosti, aby skryla opovrženie, ktoré ja budím v nej. V každom slove, v každom pohľade zdalo sa mi toto opovrženie a urážlivá žalosť. Bozk hanbou pálil mi líce, a myšlienka o mužovi a dieťati bola mi neznesiteľná. Ostanúc sama v svojej izbe, ufala som sa rozmysleť si svoje položenie, no strašno mi bolo samotnej. Nedopila som čaj, ktorý mi doniesli, a sama neznajúc, prečo? so zimničnou pospešnosťou začala som sa hneď sberať s večerným vlakom do Heidelbergu k mužovi. Keď sadly sme so slúžkou do prázdneho vagona, stroj pohnul sa a svieži vozduch zavoňal mi oknom, začala som sa spamätávať a jasnejšie predstavovať si svoju minulosť i budúcnosť. Celý môj život v manželstve odo dňa nášho odchodu do Petrohradu razom predstavil sa mi v novom svetle a výčitkou ľahnul mi na svedomie. Po prvý raz živo pripomenula som si naše prvé časy na dedine, naše plány, prvý raz prišla mi na um otázka: akú že on mal radosť za celý tento čas? A ja cítila som sa vinnou pred ním. No prečo ma on nezadržal, prečo pretváral sa predo mnou, prečo vyhýbal objasneniu, prečo urážal? zpytovala som sa

seba. Prečo neupotrebil svoju moc lásky nado mnou? Alebo on neľúbil ma? No akokoľvek by on bol vinný, bozk cudzieho človeka hľa tu stál na mojom líci, a ja cítila som ho. Čím bližšie prichodila som k Heidelbergu, tým jasnejšie predstavovala som si muža, a tým strašnejšie mi bolo nastávajúce zvídanie. Ja všetko, všetko mu poviem, všetko vyplačem slzami pokánia, myslela som si, a on mi odpustí. No sama nevedela som, čo „všetko“ poviem mu, a sama neverila som, že on mi odpustí.

No len čo vošla som do izby k mužovi a videla som jeho pokojnú, hoc i zadivenú tvár, pocítila som, že ja nemala som mu čo hovoriť, nemala v čom priznávať sa a v čom prosiť jeho odpustenia. Nevypovedaný žiaľ a pokánie musely zostať vo mne.

— Čo ti napadlo? hovoril: — a ja zajtra chcel som k tebe ísť. No zahľadiac sa lepšie v moju tvár, ako by sa bol naľakal. — Čo je? čo to s tebou? prehovoril.

— Nič, odvetila som ja, ledva zdržiavajúc slzy. — Ja som so všetkým prišla. Pôjdeme hoc zajtra domov do Ruska.

On dosť dlho mlčky a vnímavo díval sa na mňa.

— Ale rozprávaj, čo sa stalo s tebou?

Ja začervenala som sa a sklopila oči. V očiach jeho blesnul cit urazenia a hnevu Ja naľakala som sa myšlienok, ktoré on mohol mať, a so silou pretvárky, ktorú sama neočakávala som v sebe, hovorila som:

— Nestalo sa nič, len nudno a smutno bolo mi samotnej, a ja mnoho rozmýšľala som o našom živote a o tebe. Už tak dávno vinná som pred tebou! Prečo chodíš so mnou sem, kam ty nechceš? Dávno som ja už vinná pred tebou, opakovala som, a opäť slzy prišly mi do očí. — Poďme na dedinu, a navždy.

— Ach! duša moja, ušetri ma citeľných scén, hovoril on chladne: — že ty na dedinu chceš, je pekne, preto že i peňazí máme málo: ale že navždy, to je fantásia. Ja viem, že ty nevydržíš. No napi sa čaju, to lepšie bude, zakľúčil vstávajúc, aby zazvonil na sluhu.

Mne predstavovalo sa všetko, čo mohol si myslet o mne, a bola som urazená tými strašnými myšlienkami, ktoré pripisovala som jemu, stretnúc neveriaci a akoby zahanbujúci pohľad, opretý na mňa. Nie, on nechce a nemôže ma pochopiť! Povedala som, že pôjdem pozreť dieťa, a vyšla som od neho. Žiadalo sa mi byť samotnej a plakať, plakať, plakať...

IV.

Dávno nekúrený pustý nikolský dom znova ožil, no neožilo to, čo bývalo v ňom. Mamy už nebolo, my ostali sme sami. No teraz nielen nepotrebovali sme samoty, ona už stiesňala nás. Zima prešla tým horšie pre mňa, že bola som chorá a zotavila som sa len po narodení druhého môjho syna. Pomer náš s mužom bol ďalej ten istý chladno-vľúdny, ako za nášho mestského života, no na dedine každá doska v dlážke, každá stena, diván, upomínaly ma na to, čím

on bol pre mňa, i na to, čo som utratila. Ako by neodpustená urážka bola bývala medzi nami, ako by ma on trestal za čosi a robil tvár, že to ani sám nebadá. Prosiť odpustenia nebolo za čo, prosiť smilovania nebolo prečo: on trestal ma len tým, že neoddával mi celého seba, celú svoju dušu, ako predtým; no ani nikomu a ničomu neoddával ju on, ako by už ani nemal duše. Niekedy myslela som si, že to len pretvára sa, aby ma mučil, a že v ňom je ešte živý predošlý cit, a ja usilovala som sa vyzvať ho. No on zakaždým ako by vyhýbal úprimnosti, ako by ma mal v podozrení, že sa pretváram, a bál sa, ako smiešnej veci, každej citlivosti. Pohľad i tón jeho hovorily: všetko znám, všetko znám, načo hovoriť, všetko, čo chceš povedať, i to znám, znám i to, že ty povieš jedno, a urobíš druhé. Zprvu urážal ma tento strach pred úprimnosťou, no potom privykla som k myšlienke o tom, že to nie je neúprimnosť, lež že tu niet potreby k úprimnosti. Môj jazyk nepohnul by sa teraz razom povedať mu, že ho ľúbim, alebo poprosiť ho, aby prečítal modlitby so mnou, alebo zavolať ho počúvať, ako ja hrám. Medzi nami už bolo badať isté pravidlá slušnosti. Žili sme každý osebe. On so svojimi zaujatiami, v ktorých mne teraz nebolo treba a nežiadalo sa účasti, ja so svojou záhalčivosťou, ktorá jeho neurážala a nezarmucovala, ako predtým. Deti ešte boly príliš malé a nemohly ešte spojiť nás.

No prišla jar. Kaťa so Soňou prišly na leto na dedinu, dom náš v Nikolskom začali prerábať, my prešli sme do Pokrovského. To bol starý pokrovský dom so svojou terrasou, so skladacím stolom i fortepiánom, v svetlej sále, i mojou bývalou izbou s bielymi záclonami a mojimi, ako by zabudnutými tam, panenskými snami. V tejto izbe boly dve postieľky, jedna bývalá moja, v ktorej ja každý večer prežehnávala som rozprestreného buclatého Kokoša, a druhá malinká, v ktorej z plienok vyzeralo ličinko Vaňovo. Prežehnajúc ich, často zastala som na prostriedku tichej izbičky a razom zo všetkých kútov od stien, od opôn dvíhaly sa staré, zabudnuté mladé videnia. Začínaly spievať staré hlasy panenské piesne. A kde sú tie videnia? kde tie milé, sladké piesne? Splnilo sa všetko, čomu ledva smela som sa ufať. Nejasne slievajúce sa sny staly sa skutočnosťou; ale skutočnosť stala sa ťažkým, trudným a bezradostným životom. A všetko je to samé: ten samý sad vidno oknom, tá samá prázdninka, tá samá cestička, tá samá lavička, tam hľa nad výmoľom tie samé slávičie piesne nesú sa od rybníka, tie samé bazičky v plnom kvete a ten samý mesiac stojí nad domom; ale všetko tak strašne, tak nemožne zmenilo sa! Tak chladné je všetko, čo mohlo byť tak drahé a blízke! Tak iste, ako i za oných časov, my dve ticho, sediac v hosťovskej, hovoríme s Kaťou, a hovoríme o ňom. No Kaťa svráskavela, ožltla, oči jej nesvieťa radosťou a nádejou, ale vyrážajú útrpný žiaľ a ľútosť. My neprichodíme do vytrženia nad ním, ako za oných časov, my súdime ho, my nedivíme sa, prečo sme tak šťastní, a nežiada sa nám, ako vtedy, rozpovedať celému svetu, čo si myslíme; my, ako sprísahanci, šepceme jedna s druhou a stý raz pýtame sa jedna druhej, prečo všetko tak smutne sa premenilo? A on je vždy ten istý, len vráska stala sa mu hlbšou

medzi obrvami, viac má šedivých vlasov na sluchoch, no hlboký vnímavý pohľad je neprestajne zatiahnutý odo mňa oblakom. Vždy tá istá som i ja, no niet vo mne ani lásky, ani želania lásky. Niet potrebnosti práce, niet spokojnosti so sebou. A tak ďalekými a nemožnými zdajú sa mi predošlé nábožné vytrženia a predošlá láska k nemu, predošlá plnosť života. Ja nepochopila by som teraz to, čo predtým videlo sa mi tak jasným a spravedlivým: šťastie žiť pre druhého. Prečo pre druhého, keď ani pre seba žiť nežiada sa?

Ja cele zavrhla som muziku od tých samých čias, ako prešla som do Petrohradu; no teraz staré fortepiáno, staré nóty znova pridaly mi chuti.

V jeden deň prechorela som a ostala sama doma: Kaťa i Soňa odišly s ním spolu do Nikolského pozreť novú stavbu. Čajný stôl bol zakrytý, ja sišla som dolu a, očakávajúc ich, sadla som za fortepiáno. Otvorila som sonatu quasi una fantasia a začala ju hrať. Nebolo nikoho vidno ani počuť, okná boly otvorené do sadu; a známe, smutno-sviatočné zvuky rozliehaly sa po izbe. Dokončila som prvú časť a cele nepovedome, po starej obyčaji, obzrela som sa do kúta, v ktorom on sedával, počúvajúc ma. No jeho nebolo; stolička, dávno nepohnutá, stála v svojom kúte; oknom bolo vidno ker bazičky na svetlom západe, sviežosť večera vlievala sa otvorenými oknami. Oprela som sa na fortepiáno, obidvoma rukami zakryla som si tvár a zadumala sa. Dlho sedela som tak, bôľne spomínajúc starô, nenavrátiteľnô a bojazlive vymýšľajúc novô. No v budúcnosti ako by už ničoho nebolo, ako by som si ja ničoho neželala, neufala sa. Teda som ja odžila! pomyslela som si, s úžasom zodvihla hlavu, a aby som zabudla a nemyslela, opäť začala som hrať a vše to samé *andante*. Bože môj! pomyslela som si, odpusť mi, ak som vinná, alebo prinavráť mi všetko, čo bolo tak krásne v mojej duši, alebo nauč, čo mi robiť? ako mi žiť teraz? Šum kolies bolo počuť po tráve a pred dvermi i na terrase ozvaly sa ostražité známe kroky a zatíchly. No už nie predošlý cit ozval sa na zvuk týchto známych krokov. Keď som dokončila, kroky bolo počuť za mnou, a ruka ľahla mi na plece.

— Ako si múdre urobila, že zahrala si túto sonatu, hovoril on.

Ja som mlčala.

— Ty si nepila čaj?

Záporne pokrútila som hlavou a neobzrela som sa na neho, aby nevidel stopy rozčulenia, ktoré ostaly mi na tvári.

— Ony hneď prídu; kôň sa splašil, ony idú peškom od hlavnej cesty, hovoril on.

— Dočkáme ich, hovorila som a vystúpila na terrasu, ufajúc sa, že i on pôjde za mnou; ale on pýtal sa na deti a šiel k nim. Opäť jeho prítomnosť, jeho prostý dobrý hlas vyvrátil mi, že by som bola ztratila niečo. Čoho si ešte želať? On je dobrý, krotký, dobrý muž, dobrý otec, ja sama neviem, čo by mi ešte chybovalo. Vyšla som na balkon a sadla pod plátno terrasy na tú samú lavičku, na ktorej som sedela v deň nášho vyznania. Už slnce zašlo, začalo mrkať a jarný temný obláčok visel nad domom i sadom, len zpoza

stromov bolo vidno čistý kraj neba s hasnúcou žiarou a práve vzplanuvšou zorničkou. Nad všetkým stála tieň ľahkého obláčka, všetko čakalo tichý jarný dáždik. Vietor zamrel, ani jeden list, ani jedna trávka nepohla sa, zápach bazičky a čerešne, tak silne, ako by všetok vozduch kvitnul, rozlieval sa v sade i na terrase a prúdami razom slabnul, razom zase silnel, tak že žiadalo sa zatvoriť oči a nič nevideť, nepočuť, okrem tej sladkej vône. Georgíny a ružové kry ešte bez kveta, nepohnute vytiahnuté na svojej skopanej čiernej hriadke, ako by ticho rástly nahor po svojich bielych ostrúhaných týčkach; žaby zo všetkých síl, akoby naposledok pred dažďom, ktorý zaženie ich do vody, družne a prenikave kŕkaly zpod výmoľa. Akýsi tenký nepretržený vodný zvuk stál nad týmto krikom. Slávici ozývali sa v prestávkach, a bolo počuť, ako nepokojne preletúvali s miesta na miesto. Zase tejto jari jeden slávik chcel sa osadiť v kroví pod oknom, a keď som vyšla, počula som, ako preniesol sa za alleju a odtiaľ zatĺknul raz a zatíchnul, tiež očakávajúc.

Márne som sa ja uspokojovala, i ja čakala a želala som čosi.
On vrátil sa shora a sadnul si podľa mňa.

— Tak sa zdá, zmoknú naši, hovoril.

— Áno, ozvala som sa ja, a oba dlho sme mlčali.

A oblak bez vetra púšťal sa vždy nižšie a nižšie; vždy stával sa tichším, voňavejším a nehybnejším, razom kvapka spadla a ako by podskočila na plachtenej streche terrasy, druhá rozbila sa na štrku chodníka; po lopúchu čľaplo, i spustil sa hrubý, svieži posilňujúci dáždik. Slávici a žabky celkom zatíchli, len tenký vodný zvuk, hoc zdal sa ďalej z dažďa, no vše stál vo vzduchu, a akýsi vták, iste zamotavší sa v suchom lístí, neďaleko od terrasy, rovnomerne vyvodil svoje dve jednotvárne nôty. On vstal a chcel odísť.

— Kam ideš? pýtala som sa, zdržujúc ho. — Tu je tak dobre.

— Bolo by im poslať dažďník a kalošne, odpovedal on.

— Netreba, hneď prestane.

Súhlasil, a spolu zostali sme u operadiel terrasy. Ja oprela som sa rukou na slizkú mokrú priečku a vystavila hlavu. Svieži dáždik nerovno kropil mi vlasy i šiju. Obláčok, svetlejúc a rednúc, prelieval sa nad nami; rovný zvuk dažďa zamenil sa riedkymi kvapkami, padavšími shora i s listia. Opäť dolu zakŕkaly žaby, strepotali slávici a z mokrého krovia začali sa ozývať tu s tej, tu s druhej strany. Všetko vyjasnilo sa pred nami.

— Ako je pekne! prehovoril on, sadajúc si na operadlo a rukou prejdúc po mojich mokrých vlasoch.

Táto prostá láskavosť účinkovala na mňa ako výčitka, mne šlo do plaču.

— A čo viac potrebuje človek? hovoril on. — Ja som teraz tak spokojný, že nič nepotrebujem, úplne šťastný!

„Nie tak hovoril si mi ty kedysi o svojom šťastí,“ pomyslela som si ja. „Akokoľvek veľké ono bolo, ty hovoril si, že ešte vždy a vždy žiadalo sa ti niečo. A teraz si spokojný, keď ja na duši mám akoby nevyjavené pokánie a nevyplakané slzy.“

— I mne je dobre, hovorila som, — no smutno najmä preto, že všetko je tak pekné predo mnou. Vo mne je tak nesúvislo, neplno, vše žiada sa čosi; a tu tak krásne a pokojne. Nemáš ty tiež primiešanú akúsi túhu k nasladeniu prírodou, ako by sa žiadalo čosi minulého?

On sňal ruku s mojej hlavy a pomlčal trochu.

— Áno, predtým bývalo to i so mnou, najmä na jar, hovoril on, akoby rozpomínajúc sa. — I ja celé noci presedel som, želajúc a upujúc sa, a pekné noci!... No vtedy všetko bolo predo mnou, a teraz je všetko za mnou; teraz pre mňa je dosť toho, čo jest, a dobre mi je, zakľúčil tak povedome nedbalo, že akokoľvek ťažko bolo mi to počuť, uverila som, že hovorí pravdu.

— A nič sa ti nežiada? pýtala som sa.

— Nič nemožného, odvetil on, uhádnuc môj cit. — Ty hľa namáčaš si hlavu, doložil, ako detsko laskajúc ma, ešte raz prejdúc rukou po mojich vlasoch, — ty závidíš i listiu i tráve, že ich namáča dáždik, tebe žiadalo by sa byť i trávou i listím i dáždikom. A ja len teším sa z nich, ako zo všetkého na svete, čo je pekné, mladé a šťastlivé.

— A nie ti je ľúto ničoho minulého? opytovala som sa ja ďalej, cítac, že vždy ťažšie a ťažšie mi je na srdci.

On zamyslel sa a opäť zamĺknul. Ja som videla, že chcel odpovedať cele úprimne.

— Nie! odpovedal krátko.

— Nepravda! nepravda! hovorila som ja, obracajúc sa k nemu a hľadiac do jeho očí. — Ty neželieš minulosť?

— Nie! opakoval ešte raz, — ja som vďačný za ňu, ale neželiem minulosť.

— No či by si si nežiadal, aby sa vrátila? hovorila som ja.

Odvrátil sa a zahľadel sa na sad.

— Nežiadam, ako nežiadam si, aby mi narástly krýdla, hovoril on. — Nemožno!

— A nežiadal by si si mať lepšiu minulosť? nerobíš výčitky sebe alebo mne?

— Nikdy! Všetko bolo k lepšiemu.

— Poslúchaj! hovorila som ja, dotknúc sa jeho ruky, aby sa obzrel na mňa. — Poslúchaj, prečo si mi ty nikdy nepovedal, že chceš, aby som žila menovite tak, ako si ty chcel, prečo si mi dával svobodu, ktorú ja nevedela som dobre použiť, prečo prestal si ma učiť? Keby si ty bol chcel, keby si ma ty ináče bol viedol, nič, nič by nebolo bývalo, hovorila som ja hlasom, v ktorom silnejšie a silnejšie vyrážala sa zlosť a výčitka, ale nie predošlá láska.

— Čo nebolo by bývalo? hovoril on zadiveno, obracajúc sa ku mne: — i tak je nič. Všetko je dobre. Veľmi dobre, doložil, usmievajúc sa.

„Či nerozumie, alebo ešte horšie, či nechce rozumeť,“ pomyslela som si, a slzy ukázaly sa mi v očiach.

— Nebolo by toho, že v ničom nie vinná pred tebou ja trestaná som tvojou ľahostajnosťou, až opovrhovaním, razom vyslovila som

sa. Nebolo by toho, že bez všetkej mojej viny ty naraz odňal si mi všetko, čo mne bolo drahé.

— Čo ty, duša moja! hovoril, ako by nerozumejúc, čo som povedala.

— Nie, daj mi dohovoriť... Ty odňal si mi svoju dôveru, lásku, ešte i úctu; lebo ja neverím, že ma ty ľúbiš teraz, po tom, čo bolo predtým. Nie, mne treba naraz povedať všetko, čo ma dávno mučí, opäť pretrhla som ho. — Či som ja vinná v tom, že neznala som život, a ty nechal si ma samú hľadať... Či som vinná, že teraz, keď sama pochopila som, čo treba, keď ja, skoro rok, trápim sa, aby som sa vrátila k tebe, ty odstrkuješ ma, ako by si nerozumel, čo ja chcem, a vše tak, že tebe nemožno nič vytýkať, ale že ja som vinná a nešťastná! Áno, ty chceš opäť vyvrhnúť ma do toho života, ktorý mohol priniesť mne i tebe nešťastie.

— Ale čímže som ti to dokázal? s opravdovým zdesením a zadivením pýtal sa on.

— Či nie ty ešte včera hovoril si a neprestajne hovoríš, že ja nevydržím tu a že nám opäť na zimu treba ísť do Petrohradu, ktorý mi je nenávistný? pokračovala som ja. — Miesto toho, aby si mi bol na pomoci, ty vyhýbaš každej úprimnosti, každému iskrennému, nežnému slovu so mnou. A potom, keď ja padnem cele, ty budeš ma zatracovať a radovať sa môjmu pádu.

— Čakaj, čakaj, hovoril on prísne a chladno, — to nie je pekne, čo ty hovoríš teraz. To len dokazuje, že ty nedobre si rozpoložená oproti mne, že ty ne...

— Že ja ťa neľúbim? hovor! hovor! dopovedala som ja, a slzy lialy sa mi z očí. Sadla som si na lavičku a zakryla šatkou tvár.

„Hľa, ako ma pochopil!" myslela som si, usilujúc sa zdržať horký plač, ktorý ma dusil. „Konec, konec našej láske," hovoril akýsi hlas v mojom srdci. On nepristúpil ku mne, netešil ma. Bol urazený tým, čo som povedala. Hlas jeho bol pokojný a suchý.

— Neviem, čo mi ty zazlievaš, začal on, — jestli to, že už nie tak ľúbil som ťa, ako predtým...

— Ľúbil! zvolala som ja do šatky, a horké slzy ešte hojnejšie lialy sa do nej.

— Tak v tom vinný je čas a my sami. Každá doba má svoju lásku... Pomlčal. — A povedať ti všetku pravdu? jestli už chceš úprimnosť. Ako v ten rok, keď len čo som ťa poznal, ja trávil som noci bez sna, mysliac o tebe, a robil som sám svoju lásku, a láska tá rástla a rástla v mojom srdci, práve tak i v Petrohrade a v cudzozemsku ja nespal som strašné noci a lámal, ničil som túto lásku, ktorá ma mučila. Ja nezničil som ju, zničil som len to, čo ma mučilo, upokojil som sa a pri tom všetkom ľúbim, no inou láskou.

— A ty nazývaš to láskou? Veď je to muka, prehovorila som ja. — Prečo dovolil si mi žiť vo veľkej spoločnosti, ak sa ti ona tak škodnou videla, že prestal si ma ľúbiť pre ňu?

— Nie veľká spoločnosť, duša moja, hovoril on.

— Prečo nepoužil si svojej moci, pokračovala som ja, — ne-

poviazal, nezabil ma? Mne bolo by lepšie teraz, než ztratiť všetko, čo tvorilo moje šťastie, mne bolo by dobre, nehanbila by som sa.

Opäť som zaplakala a zakryla si tvár.

V tom Kaťa so Soňou, veselé a mokré, hlasite hovoriac a smejúc sa, vošly na terrasu; no vidiac nás, zatíchly a hneď vyšly.

My dlho sme mlčali, keď ony odišly; ja vyplakala som svoje slzy, a bolo mi ľahšie. Pozrela som na neho. On sedel, oprev si hlavu na ruku, a chcel povedať niečo v odvetu na môj pohľad, no len ťažko vzdychnul a opäť oprel si hlavu.

Ja pristúpila som k nemu a odtiahla som mu ruku. Pohľad jeho zádumčivo obrátil sa na mňa.

— Áno, ozval sa, ako by pokračujúc v svojich myšlienkach. Všetkým nám, a najmä vám, ženským, treba prežiť samým všetku bláznivosť života, aby sme sa mohli vrátiť k samému životu; inému veriť nemožno. Ty ešte ďaleko neprežila si vtedy túto prelestnú a milú bláznivosť, ktorej ja nabažil som sa v tebe; a ja ponechal som ti zažiť jej a cítil som, že nemal som práva stiesňať ťa, hoc pre mňa už dávno prešiel čas.

— Prečože si ty bol so mnou a dovolil mi prežiť tú bláznivosť, ak ma ty ľúbiš? hovorila som ja.

— Preto, že ty, hoc by si i bola chcela, no nebola by si mi mohla uveriť; tebe samej bolo treba poznať, i poznala si.

— Ty si mudroval, ty mudroval si mnoho, hovorila som ja. — Ty si málo ľúbil.

Opäť sme pomlčali.

— Ukrutné je, čo si teraz povedala, no je pravda, prehovoril on, razom zodvihnúc sa a začnúc chodiť po terrase, — áno to je pravda. Ja som vinný bol! doložil, zastanúc si oproti mne. — Alebo vôbec nemal som si dovoliť ľúbiť teba, alebo ľúbiť prostejšie, áno.

— Zabudnime všetko, hovorila som ja bojazlive.

— Nie, čo prešlo, to už nevráti sa, nikdy ho nevrátiš, a hlas jeho zmäknul, keď toto hovoril.

— Už všetko sa vrátilo, hovorila som ja, na plece kladúc mu ruku.

On odtiahnul moju ruku a stisnul ju.

— Nie, nehovoril som pravdu, že neželiem minulosť; nie, ja želiem, ja oplakávam tú pominulú lásku, ktorej už niet a nemôže byť viacej. Kto je v tom vinný? neviem. Ostala láska, no nie tá, ostalo jej miesto, no ona všetka vybolela, niet už v nej sily a šťavy, ostaly rozpomienky a vďačnosť; no...

— Nehovor tak... pretrhla som ho. — Opäť nech bude všetko, ako bolo... Veď môže byť? áno? pýtala som sa ja, hľadiac mu do očí. No oči jeho boly jasné, pokojné a nie hlboko hľadely v moje.

Keď som hovorila, už cítila som, že nemožné je, čo som si želala a o čo prosila jeho. On usmial sa spokojným, krotkým, ako sa mne videlo, úsmevom starca.

— Aká mladá si ty ešte, a aký starý som ja, hovoril on. —

Vo mne už niet toho, čo ty hľadáš; prečo klamať seba? doložil, usmievajúc sa tým istým spôsobom.

Ja mlčky stála som podľa neho, a na duši bolo mi pokojnejšie.

— Neusilujme sa opakovať život, pokračoval on, — neližime sebe samým. A že niet starých nepokojov a rozčulení, nuž ďakovať Bohu! Nám neprichodí vyhľadávať a rozčulovať sa. My sme už našli, a nám dostalo sa dosť šťastia. Teraz nám už treba starať sa a odstupovať cestu hľa komu, hovoril on, ukazujúc na pestúnku, ktorá s Vaňom prišla a zastala pri dverach terrasy. — Tak, milá duša, zakľúčil, prihnúc k sebe moju hlavu a bozkávajúc ju. Nie milovník, ale starý priateľ bozkával ma.

A zo sadu vše silnejšie a sladšie podnímala sa voňavá sviežosť noci, vše slávnostnejšími stávaly sa zvuky a tíšina a na nebi častejšie zažíhaly sa hviezdy. Pozrela som na neho, a razom bolo mi ľahko na duši; ako by mi boli odňaly bôľny mravný nerv, ktorý pôsobil mi muky. Razom jasne a pokojne som poňala, že cit toho času nenavrátiteľne pominul sa, ako i sám čas, a že vrátiť ho teraz nielen nemožno, no ťažko a stiesňujúco by bolo. A ozaj, tak pekný bol ten čas, ktorý mne videl sa takým šťastlivým? A tak dávno, dávno už všetko to bolo!...

— Ale čas je čaj piť! hovoril on, a my spolu šli sme do hosťovskej. Vo dverach opäť potkala som pestúnku s Vaňom. Vzala som dieťa na ruky, zakryla jeho holé červené nôžky, pritisla ho k sebe a, sotva dotknúc sa ho ústami, bozkala som ho. On ako vo sne zaševelil rúčkou s roztiahnutými smraštenými palčekami, a otvoril mutné očká, ako by hľadajúc alebo spomínajúc si niečo; razom tie očká zastavily sa na mne, iskra myšlienky blysla v nich, plné, otrčené ústka začaly sa sberať a otvorily sa v úsmeve. „Môj, môj, môj!“ pomyslela som si so šťastlivým napnutím vo všetkých údoch, pritisnúc ho k prsiam a len ťažko zdržujúc sa toho, aby som mu neublížila. A ja začala som bozkávať jeho chladné nôžky, životík, ruky a len čo obrastenú vlasmi hlávku. Muž prikročil ku mne, ja rýchle zakryla som tvár detska a opäť ju odokryla.

— Ivan Sergejič! prehovoril muž, palcom dotknúc sa mu briadky. No ja opäť chytro zakryla som Ivana Sergejiča. Nikto okrem mňa nesmel dlho hľadeť na neho. Pozrela som na muža, oči jeho sa smialy, dívajúc sa do mojich, a mne prvý raz po dlhom čase ľahko a radostno bolo dívať sa do nich.

Tohto dňa skončil sa môj román s mužom, starý cit stal sa drahou, nenavrátiteľnou rozpomienkou, ale nový cit lásky k deťom a k otcovi mojich detí položil základ druhému, no už celkom ináče šťastlivému životu, ktorý ja ešte neprežila som v túto minútu...

Preložil *Jozef Škultéty.*

Na salaši.

Črta z hôr. Od *Antona Bielka.*

Za letného odpoludnia prišiel som do dedinky Hrabína. S priateľom Žigom Borovým mali sme večer vyjsť do hôr na postriežku. Prišiel som zaprášený, upparený práve v určitý čas, no Žigu nič. Čo? — reku. Buď si jako buď, dočkám. Tu krčma, v nej Jakub a možno i pohár piva.

Dedinka rozostavená bola okolo hradskej. Biedne, slamou kryté chalupy, s malými okienkami stály s oboch strán cesty tesno jedna pri druhej. V prostriedku pri ošarpanom moste zapustená krčma s viechou nado dvermi a zašpliechanou doskou; navrchu nápis: „dneská za peníze, zitrá za darmo"; v prostriedku bol vymaľovaný stôl, za ním opitý sedliak držal fľašu nad hlavou a u spodku červenými literami stálo: „tu je dobré pálené, holba za 8 krajcarí".

Vošiel som. Jakub sedel pokojne na dlhej lavici, mľaskal z veľkej fajky a vítal ma úsmevom a kývnutím hlavy. Jakub bol známou osobnosťou v celom okolí. Nosieval čiernu hadvabnú, no zamastenú čiapku so šiltom a okruhom na vrchu, jako to vídať u poľských židov, a pre tento okruh ľud prekáral ho i „Osúchom". Ináč nebolo mu hany, mal všetky prednosti svojej rasy. Opravdový universal-genie, jako Nemec latinskými slovami hovorí. Predával pálené, kvit, pivo, slivovicu, borovicu, rozoliš, alaš, ocot; skupoval maslo, jačmeň, pšenicu, raž, vajcia, slivy, barance, telce, ovos, borovičkové bobuľky, sušené liečivé zeliny, korene atď. Mal na sklade soľ, kolomaz, cukrovinky, stužky, plátna, ručníky, čipky, granátky, agnusky, obrázky, šnúrky, korenie, cukor, šefran, biče, bičiská a všetko, čo chudobný človek, bývajúci na dedinách, potrebuje. Ale jeho podujímavosť ďaleko presahovala medze skromného dedinského šachrovníka. Podujímal stavby, robil cesty, naprával stoličné mosty, arendoval pozemky, kupčil drevom, šachroval s úradmi, a všetko šťastne. Poznal celú stolicu a korystil zo všetkého, čo mu cez ruky prešlo. Napriek tomu nevidel ho nikto voľkať si. Chodieval skromne, vozieval sa na ošarpanej bričke, na starých draľach a vždy bedákal na zlé časy. Ostražitosťou a tendenciou dýchalo každé jeho slovo. Nezdal sa ani dobrým ani zlým, no čo povedal, bolo jako istou rukou hodená kotvica na udici, na ktorú chytali sa ľudia. Dbal o svoj chýr, ani podriadený úradník, a chcel byť za každú cenu statočným, poctivým.

Keď som vkročil, on vstal.

„Máte pohár čerstvého piva?"

„Jakub ani inšieho nemá," hovoril s úsmevom a viedol ma do bočnej izby.

Snáď každý z milých čitateľov videl už vnútro takejto krčmy. Sú to napospol začadené, smradľavé diery. Malé okná, objemné kachle, dlhé lavice okolo stien. V kúte pri dverach je šramkami

odlúčená priehrada — šentíš — a v nej špinavá krčmárka, alebo na súdku rozvalený krčmár.

Složil som pušku. Jakub doniesol piva, chcel sadnúť, no, vidiac zbroj, uhnul sa na bok. Snáď ma chcel „zabaviť“. Hovorili sme o úrodách, čase, okolí, kupectve, slovom o všetkom, o čom ľudia shovárajú sa, keď nechcú alebo nevedia o inšom rozprávať. Konečne, keď „zabávanie“ nedarilo sa mu, začal sa môj Jakubko hniezdiť, odvrátil hlavu — ktosi do prednej izby prišiel, a nechal ma tak.

„Vítam vás, rychtárko,“ znel rozhovor, „dávno ste tu neboli, čo čuť v dedine, jako sa máte?“

„A len tak, gazdíčko, jako pri robote. Behania, motania semotam. Aby človek bol vždy na nohách, len čo som prišiel z úradu.“

„Boli ste v meste?“

„Od včerajška.“

„U slúžneho?“

„Mhm.“

„A čo tam?“

„Nu o tie počty... veď viete...“ a žmurknul očami.

„Mhm,“ hovoril prisviedčavo Jakub, „kysne, kysne.“

„Tak, notáriuš je už týždeň preč, behá po známych a pánoch, jako by ho vetrom ofúknul. Má byť inkvisícia... prihára. Ale veď je to i strach, čo sa robí, stá a stá sú preč... chudoba praští... hostiny... trakty...“ A hodil hlavou i rukou a sadnul si na lavicu.

„A s tými sirotami nebohého Kliešča čo?“

„Hja, siroty sú ešte tu, len peniaze parom pobral. A nevie nikto spádu. Sirotský sa vyhovára na obec, obec na slúžneho, slúžny na sirotskú stolicu a tak to ide z rúčky do rúčky, jako tovar na jarmoku. Ale čo? tak je to, chodia od Annáša ku Kajfášovi, aby svetu zaslepili oči. Vrana vrane oči nevykole...“

Rozhovor zatíchnul. Rychtár zbadal v druhej izbe mňa, šepkal židovi do ucha, tento kýval hlavou, prisviedčal alebo kládol otázky nové. Napnul som pozornosť, no krom nesúvislých slov nemohol som schopiť ničoho. Zrak mi padnul na povrchnosti. Na žltkavej stene visel obrázok Napoleona s ohromným bruchom, dívajúceho sa v červenom kabáte na požiar v Moskve, prečítal som kremeňom vyryté mená na oknách, díval som sa na Mojžiša, nesúceho kamenné tabule židom, a lámal som si hlavu nad hebrejským nápisom, zaveseným nad posteľou Jakubovou. Do nálevne zatým prišiel kto ten, stal som si do dvier a hľadel na cestu, či nejde Borový. Rychtár kúril z malej fajky a bol opretý o stôl. Pod nohami tmolila sa mu kura s kŕdľom kureniec, kvokala a najdúc zrnko, hlasitým kŕhaním volala k sebe rozptýlenú drúbež. Zjavila sa na prahu krčmárka a, zametajúc modrou sukňou, vyháňala kurence. Bolo mi úzko; čas utekal, Žigu nič a slnko už nad horami. Jak nemáme sa oneskoriť, svrchovaný bol čas hýbať sa. Rozmrzený pristúpil som k oknu. Cestou uháňaly vozy, na pažiti skácaly a váľaly sa deti, pri potoku batolily sa štebotavé húsky.

Rozmrzený meral som dlhými krokami izbu. Slnko už za horami, postriežka zameškaná. Čo teraz? Počkám ešte a večierkom vrátim sa domov.

Konečne zahrčal voz. Poznal som Žigu i pomocníka Matúša. Mimo nadania Žiga musel v úradných veciach do mesta, zabavil sa, výlet len-len že sa nezkazil.

S výčitkou pozrel som na priateľa.

„Vieš, čo? Keď sa už stalo, stalo sa; ale poďme na noc na salaš a potom ráno na postriežku."

Mala to byť moja prvá noc na salaši, ľahko bolo ma nahovoriť. Už dávno som si želal strávit noc na horách, pri praskajúcom ohníku, pod tajomným, hviezdnatým nebom.

Už dobre sa šerilo, keď dorazili sme k horám. Čistý, voňavý vozduch šíril nám prsia. Pomocník Matúš predháňal nás a potom oddychujúc obrátil sa nám tvárou a čakal. Bol on od mlady tohto remesla a i dnes, bárs chodením za divinou mohol zodrať i dvoje pľúc a dva razy dvoje nôh, nehľadel na obťažnosť chôdze, chodil vypnuto a oči len mu tak svietily, keď zavoňal pušku alebo zočil poľovného psa. Za svojich mladých rokov bol podludníkom a robil horárom mrzutosti. Aby sa ho zbavili, spravili ho hájnym, a on slúžil verne dlhé a dlhé roky. Až potom, keď syn prišiel mu z vojny, vystúpil do pensie. Je na odpočinku, ale neodpočíva. Lazí a behá jako prepelica a i tam vzíde, kde ho nezasejú. O gazdovstvo sa nestará. Chasy v dome dosť a on za kože z diviny shŕňa každý rok snáď viac, než chudobné roľky donesú.

Pritmilo sa; zahnuli sme lieščim hore na lúky. Pod nami hrkotil potôčik, zľava viedla chotárna cesta do hôr. Do tváre vial nám chlad i vôňa, hviezda za hviezdou vyskakovala na nebo.

„A nezblúdime, Matúš?"

„Ani vo vlastnom dome sa lepšie nevyznám," odvrával starík. „Stavím sa, že i so zaviazanými očami trafím cez hrebeň."

Na pušky pozorujúc hýbali sme lieščim. Zavlažené listie ticho šumelo okolo nás; tráva ožívala a voňala opojne. Rozhovorom a chrupom krokov vyplašený vtáčik tu-tam vyhupnul z krovia a odletel na bok. Diaľ splývala v neurčitú smesicu, len v malom kruhu dovôkol sinely sa predmety, jako cez závoj.

Vyšli sme na lúky. Pred nami hory, nad nami hviezdnaté nebo, vôkol ticho, iba jak kde-tu drozd zahvízdal.

Matúš poodbehnul, postál. Nad diaľnou čierťažou práve dvíhal sa mesiac. Tak krásne bolo okolie, tak dobre nám na horách. Postáli sme, dýchali hlboko, vozduch bol plný vône húb a malinia.

„Ponáhľajme sa," volal Žiga a urobil krok napred. Obzreli sme sa. Z blízkej húšti ozval sa bľakot srnca, otriaslo sa hvozdie, drobný dupot, potom ticho.

„Ťahá nám do tváre, zavetril nás," vysvetľoval Matúš.

Vyšli sme na vŕšok. Pred nami sedlo, v diali ohník. Štekot psov ozval sa s tých strán. Kedy-tedy utíchnul a zas oživnul na tom istom mieste. Valašský pes nevzdiali sa od koliby. On len dáva výstrahu, že ktosi blíži sa ku salašu.

Kráčali sme rezko; na dostrelenie vyše nás mihala sa žiara. Rástla, úžila sa a opierala sa o hustú tmu. Chvíľami vyšľahly plamene nahor a, zhltnúc samy seba, zmizly.

Psi dotierali prudšie, postava mihla sa priekom vatry, pozorovala, kto sa blíži. Matúš bol pár krokmi napred.

„Daj Boh šťastia!“ kričal zďaleka, potom, keď sme už boli blízko: „zmestíme sa, dobrí ľudia, medzi vás?“

„Uslyš Bože, len sa posaďte, dobrých sa mnoho zmestí,“ hovoril bača, kým ostatní, pozerajúc, čudujúc sa, robili nám miesto okolo vatry.

Sadli sme, skladali sa. Matúš medzitým bol už v reči s druhými. Bol tu známy a mal slúžiť za prostredníka medzi nami a ostýchavými valachmi.

V bok koliby bola hŕba suchého borovičia. Valasi prikladali odtiaľ na vatru. Naspodku v uhlí obracaly sa zemiaky. Zemiaky na horách pečú sa borovíčim; že sú vraj chutnejšie.

Matúš tiež rozkladal zásoby a núkali sme sa spoločne. Nedôvera mizla, ľudia cítili sa lepšie.

„A jako sa vám bačuje?“ pýtal sa Žiga.

„Ďakovať Bohu: ovečky sú zdravé, len paša je riedka... mnoho prší.“

„Medvedi sa neukazujú?“

„Tu neslýchať, ale za chotárom že i vola zabili.“

„Ono to z Poľskej prechodí.“

„Ba i na druhej strane hrebeňa pelešia.“

„Nám, chvalabohu, sa už dávno nič nestalo,“ zamiešal sa honelník a shŕňal uhlie dovedna.

„Keď dáte si pozor.“

„Hja, pozor-nepozor; niekedy i Pozorovce vyhoria.“

„Stane sa, ale salašník vždy viac sa bojí tých dvojnohých, jako divizne,“ mienil Matúš.

„Tak, zlé je ľahko vykonať, ale naprávať je ťažko.“

„Jako komu, jako kedy,“ smial sa náš sprievodčí. „Kto vie, napraví, kto nevie — nu, komu není rady, tomu není pomoci.“ Potom obrátil sa k nám a dokladal: „Ja, Jozef je na to majster... hm, má to tuto,“ ukazoval päť prstov. „Aj ovce málokde sa tak daria, jako u neho.“

„Toho roku ver' nie; nevedie sa to jakosi po tých dažďoch. Paša vyhúkla, je nemastná: na syre pochybí.“

„Ale že i druhé... tento... jakýsi fígeľ... že vám ktosi mlieko odrazil.“

„Ja... no, pridá sa, ale to jako to.“

„A čo to bolo?“

„Ale nič takého, bačovské fortiele... Darilo sa mi až radosť; ovce zdravé, mlieka do vôle, až nedávno prikvitne k nám bača s druhej strany. „Idem vás pozreť — hovorí — syn mi prišiel z doly, mám sa na koho znechať, aspoň sa poshovárame.“ „Vitajte — rečiem — sadnite u nás.“ Sadli sme na pažiť, ale mi hneď v hlave vŕtalo. Dával som len pozor, čo bude robiť.“

„Ukážte mi stádočko; musíte to mať jako lasice, keď je tu taká paša.“

„Prečo nie,“ hovorím, a viedol som ho do košiara. On len chodí — ja pozor; hladká, ja len hľadím. Prišiel som mu zpoza chrbta, pozrem a milý bača jako by hladil, ale zatým zakrýval palcom od spodku dlaň a škubal s oviec vlnu. Potom naťahoval ich za vemená a otieral o naškubanú vlnu. „Škub, len škub,“ myslím si. Prídeme do koliby. „Jaký to máte pekný kotol,“ a gáni naň sťa by ho chcel uriecť. Nechal som ho len a dával pozor, čo bude ešte stvárať. Keď som uhnul pre chlieb do komory, dívam sa škárou, a on mi šup pár uhľov z vatry. Tak, myslím si, ty si taký vták, a potom hneď, jako sa pobral, rozdúchal som vatru a dal mlieko na oheň. Jako som dal to mlieko, oheň začne mi práskať, mlieko sipeť a nedajbože ho svariť; vykypelo mi ho za polovicu. Už som vedel, čo je vo veci, ale dočkal som rána, a keď valasi doniesli dojelnice prázdne, vychytím sa k tomu bačovi...“

Všetci dívali sa naň, ktosi povedal: „nuž?“

„No o tom potom, nezabudne ma on,“ hovoril bača s úsmevom.

„A jako ste si pomohli?“

„Už som si len jakosi poradil; vydrhnul som kotol chlapským čistcom, okadil ovce a bolo dobre.“

Bača dokončil. Mohutná jeho postava nachýlila sa k ohňu. Oči mu žiarily hrdosťou a tvár sebavedomím.

Valasi načúvali jako prikutí; v našich horách len taký bača má chýr, ktorý vie čariť, veštiť.

„Na svete sa to všeličo prihodí,“ mudroval Matúš a kládol uhlík do fajky; „a k zlému mnoho netreba. Načúvajte — práve mi je na ume, budem vám čosi rozprávať. Išiel som pred rokmi z doly. Chodil som tam za synom, ležal mi v špitáli na zimnicu. I stretnem vám pltníkov z Liptova. Hej, reku, dobre že sme sa sišli. Viete, človek rád, keď v cudzom svete svojeho vidí. Chlapci, kamaráti, idete hore, však ver? pýtam sa, a hneď sme boli, jako by nás bola mala jedna mater. Ideme, ideme, shovárame sa a tiež prišlo do reči, jako to vie mnohý porobiť. Kto čo vedel, rozprával. „Tak, to je všetko pletka,“ hovorí jeden Lipták, „keby to nebol zkúsil na tieto moje oči, neuveril by som. Vtedy ešte nebohý otec žili. Chodievali sme s faktorom, o ktorom tiež sa nieslo, že vie porobiť. Prídeme k Žiline, pribijeme, chceli sme si mäsa nakúpiť na cestu. Chlapi odišli do mesta, len faktor so mnou zostal na plti. Neďaleko pásly sa kravy. „Hej, chlapče, poď sem!“ kričí na mňa faktor a podá mi misu s varechou; potom načrel vody do misy a počal miešať. Jako začal, kravy pustily sa do bučania, počaly skákať, potom rozkročily sa a stály ticho, jako keď ich dojí. Ja sa len dívam, zrazu voda v mise počne sa kaliť, peniť, hustnúť. A faktor len mieša tou varechou, až mu krupaje vystávaly na čelo. Ja som držal misu pevno medzi kolenami a gánil, čo len z toho bude; ale, ľudia Boží, div som sa nezašiel od ľaku. Miešanina hustla, obracala sa vám pred týmito očami na maslo. Celú hrudu sme ho

vytiahli z misy. Keď pltníci prišli z mesta, bolo už všetko uriadené, nevedel nikto nič.

Pastier stál len a stál, až po západe slniečka išiel domov. Neprehovoril ani slova, len sa nám pri odchode bičom pohrozil.

Faktor dal večer rozkaz, že na svitaní odbijeme. Jakonáhle sa brieždilo, vstali sme. Bolo málo pred východom slnka. Nad Fatrou i Magurou strely sa zore v dlhých červených pásoch, jako by ružové plachty roztiahnul po nebi, hrebeň Malého Kriváňa bol už v slnku a nad Váhom stlaly sa mhly. Sadneme k váre. Do mňa jako by bol šidlom pichnul, keď včerajšieho pastiera zazrel som už na starom mieste. Čo, reku, tak zavčasu tu chce?

Odbíjame. Svory sa odpäly, vyskočíme na plte, chytíme veslá, no plte stoja ani prikované. Čo je? Voda hlboká, vlkov [1]) tù niet, prúd ostrý. Ináč je nie, musíme kôlmi — hovoríme. Ale plte ani čo by ich prikul. Jeden hrešil, druhý kričal, tretí krútil hlavou. A ten pastier, čo mu to včera náš faktor tak pekne-rúče podojil kravy, ten zatým pristúpil až k brehu a díval sa na nás. Ba, zdalo sa, že sa usmieva.

„Ale čo je to za netvora, keď sa nám ešte z nešťastia posmieva!“ hovoril môj predník, gáňac po ňom.

„Ale, duša kresťanská, a či čo si, prečo sa neučlovečíš nám pomôcť, keď vidíš, jako sa trápime!“ volali naňho s plte.

Mnohí z pltníkov postáli a obrátili sa k nemu.

Pastier sedel, mal bradu opretú o dlane. Odpovedal:

„Hja, ľudia moji, každý sa musí trápiť. Veď máte faktora, čo i trinástu školu prehnal. Nech vám pomôže.“

„Lebo sedí, jako ty!“ vykríkali naši. „Ty taký a taký! Keď už nechceš pomôcť, aspoň drž hubu, lebo nech ma...“ kričali môj sváko, Kadík, a hrozili mu päsťou.

Pastier len sedel, nehovoril nič. My sme dvíhali o tri duše, ale s miesta ani za zlato. Chytala sa nás zúfalosť, nevedeli sme, ako z konopí. Jeden krútil hlavou, druhý pozeral na tretieho, jako by čakal rady.

Konečne ozval sa zase pastier.

„No, dobrí ľudia, vidíte, ide vám to ani nenamastená kára. Musíte pomastiť.“

„Sadni si ty na kravu, podviaž sa povrieslom a pomasti si hubu sám, aby nevŕzgala,“ vracali mu s plte, „až potom budeme mastiť my.“

„Robte, jako viete; ale jak chcete, sám faktor sa vám prizná, že včera večer, keď ste boli v meste, mútil. Najskôr, aby mal čím pomastiť, keď mu pltnica zlyhá.“

Mne svitlo v hlave, pltníci obzerali sa, faktor bľadnul.

Pastier potom prišiel na plť, rovno k faktorovi. „Kde je maslo?“ skríknul a hrozil sa mu päsťou. Faktor bez odporu vošiel do koliby a podal mu ho. Ja som zatým vyrozprával všetko, čo sa stalo.

---

[1]) Vlkmi volajú pltníci skaly až po samú hladinu vody siahajúce, pltam nebezpečné.

„Vidíte, len namazať a pôjde to!“ zvolal pastier, vyskočil na breh a zas si sadnul.

Zostali sme jako skamenelí. Bolo nám jasno, prečo plte nehnú sa s miesta. Majster trafil na majstra, kosa padla na kameň. Pltníci pribehli na prednú loď, počali faktorovi hroziť. Myslel som, že ho hodia do vody. Pozeral som, čo sa bude robiť. Videl som, jako faktor berie misu s maslom a ide na breh. Priblížil sa k pastierovi, kľaknul pred ním a prosil ho. Tento chytil bič, složil ho a hybaj po milom faktorovi. Ale on ani nemuknul. Keď už nabil sa ho, kývnul bičom, plte sa hnuly, faktor lenže stačil vyskočiť. Potom ešte volal na nás:

„Dajte pozor, aby ste sa so mnou nesišli, lebo veruže sa do Liptova tak lacno nevrátite!“

Valasi udivení, s poloотvorenými ústami načúvali. Bolo vidno, že preto mlčia, aby si utvorili úsudok. Riekol jeden:

„A dobre mu tak, načo pokúša medzi svetom. Ja sám by mu to urobil; nech má pokoj.“

„A ešte v cudzom svete; tam ti veru rozoženú mušky, jak ťa čo svrbí.“

Nastalo mlčanie. Okolo nás ticho jako v chráme, len čerň hôr a tichá veleba okolia obklopovaly nás. Zpoza obláčkov vynáral sa kedy-tedy mesiac, hádzal belavý kmit na hory, doliny, a mliečna cesta, jako iskrivá mhla, spájala obe strany temno-modrého obzoru.

Zahľadel som sa do ďaleka; kontúry pohoria tratily sa v tmách, len tie hviezdičky jagaly sa nad nimi a po čase mizly za obzorom, jako by ich nejaká tajomná tma zhášala, hltala alebo ťahala dolu.

Jeden z valachov vzal opek, shrabal uhlie a nahádzal na vatru ráždia. Oheň stúchnul; patyčie začalo černeť, pukať, kriviť sa. Plamienky potom švihly jako žihadlo vozvýš, vyšľahly a sypaly iskry dohora. Obzreli sme sa. Okolo a ponad nás zavialo krýdlo. Ponad samé plamene a okolo nás lietala sova.

„Huj!“ skríknul najmladší a uchýlil sa na bok.

„Ľaľa... no, upeč sa, upeč... ty!...“

„A čo sa bojíte sovy?“

„Eh, to je také... to smrť veští,“ a vstal a hádzal po noktuálii klobúk.

Svetlo a žiara rástly. Plamene šľahaly nám vysoko nad hlavy, páľa stávala sa nepríjemnou, pomkýňali sme sa nazad.

Rozhovor utíchnul. Horou — tam s výšin — prebehnul taký tiahly, tupý príšerný zvuk, že obzreli sme sa všetci. Narodil sa i zamrel tam v horách.

„Čo to?“ pýtam sa.

„Koľko hodín?“ ozval sa Matúš.

„Práve dvanásť.“

Valasi označili sa krížom.

„To snáď od Solísk?“

Bača pokýval hlavou.

Mesiac zašiel bol za mrákavu. Po blízkej hore plávala čierna tieň. Nikde jakoby živej duše. Ticho.

„Tam straší,“ riekol pritlumeno valach a obzeral sa hore.
„Nuž?“
„Zabilo tam pred lanským rubača.“
„Tak, a pred štyrmi týždňami Katra Ligasovie málo čo živá došla odtiaľ.“
„Ale tá, čo slúžila u jágra?“
„Tá veru, jako by si ju videl. Šla na trávu a ovečerilo ju. Na druhý deň našli ju pod Vápeniskom polomrtvú.“
„Hm, a čo sa jej stalo?“
„Rozprávala, že poblúdila a stmilo sa. Chodí, chodí jako ztratená ovca; nevedela čo počať, kam sa obrátiť. Mesiac bol na schode a bola tma, jako v rohu. Plače, narieka, vykladá, až jej to zhučí ponad hlavou a okolo nej jako by kone cválaly. Učupí sa pod strom, so skál to len plače, hvižďí, stone a... nu, jako zablúdená duša, keď chodí po smrti a pokúša ten boží svet. Tak... a potom, keď len hľadí, vidí na skale jako starého žobráka: vlasy biele, ruky jako krýdla, bradu jako kúdeľ, že mu len oči vykúkaly. Jako by jej oči prikovalo na tú skalu. Díva sa, díva a to na ňu len mrká a mrká, volá ju a len volá. A po celej hore jako víchor; stenalo a volalo to, že zašla tam ľakom, zmeravela telom. Keby ju neboli šli zavčasu hľadať, Boh vie, čoby sa s ňou bolo stalo.“

Umĺkli sme. Mrknul som na Matúša, aby doniesol na posilnenie. Chladný prúd povetria vial nám do tváre, a potom mátohu človek na horách pohárikom najistejšie zažehná. Dúšky išly dovôkola, chutily nám, vzali sme si fajky a napchávali. Bača chytil ráždia a hodil na vatru. Plamienky vyšľahly a sypaly iskry. Zahľadel som sa hore. Nedostižná priehlbeň výšavy, ten mier, tá krása, veleba tak zaujala ma, že nevedel som, o čom shovárajú sa moji súsedi. Nesúvislé myšlienky rodily sa a zanikaly mi v hlave, práve jako tie hviezdy tam za ďalekými horami. I tklivo i sladko mi bolo, cítil som malichernosť, chatrnosť svoju. Nečudo; bolo tu jako v chráme, ovšem že v chráme, ktorý vystavil sám Boh, v ňomž oltáre sú tie majestátne hory a svätyňa ovenčená rojom iskrivých, žiarivých hviezd.

Honelník postavil sa trochu na bok, vzal fajku a zapekal. Za ním pukla halúzka, obzrel sa. Prišiel Zahraj, preťahoval sa, zívnul a ostril si drapy. Potom sadnul si vedľa honelníka, oprel hlavu o jeho ruku a díval sa na nás. Ja som tekal zrakom ešte vždy po obzore. Na východe zjavila sa žiara. Utešený, veľký meteor letel na západ, ožiaril nebo a nechával za sebou stopy, jako keby ohnivým zrnom sypal.

„Hviezdy sa prečíšťajú.“
„Bude čas.“
„Ale jakú metlu nechával po sebe.“
„To je zle. Aby sa vojna nestrhla.“
„Aj nemoce to značí.“
„Aha!“ zvolal honelník a ukazoval tvárou na hory.
Videli sme tam ohník kmitať a poletovať.
„Svetlonos,“ šuškal najmladší, schovávajúc ruky pod pazuchy.

(Na svetlonos Bože chráň kývnuť rukou a volať ho. Príde a zamárni človeka.)

„To je na Durigalovskom chodníku," hovoril bača. „Tam má byť poklad."

„A kde by sa tam vzal?" pýtali sme sa.

„Kedysi, že v kuruckých vojnách, slúžil tu u zemského pána — býval v kaštieli vyše dediny na vŕšku... už ani fundamentov neznať — slúžil jakýsi Durigala. I stalo sa, že ho poslal s peniazmi za hory. Durigala ide, stretne sa s Jánošíkom, peniaze mu vzali a ešte ho i ubili. Príde málo živý domov, ale pán — že bol zlý a nemilosrdný človek — dal milého sluhu na dereš a dal ho biť, kým na tom dereši neomdlel. Dobre, Durigala, keď vyzdravel išiel ku kurucom. Zostal tam jakýmsi hajtmanom a doviedol vojsko na toho pána. Orabovali ho, kaštieľ podpálili. Durigala utiekol potom do hôr a zverboval sa Jánošíkovi. Že tam i poklady zakopávali, len že ich zlé stráži."

„Kam vedie ten chodník?" pýtal som sa.

„Na Sádečné, Pružinu, alebo Domanižu."

Honelníkov výkrik pretrhnul ďalší rozhovor. Pozrem a vidím, že kuvik brnknul o bačov širák (široký klobúk, zovú ho i strecháčom).

Prestrašený díval sa hore.

„Odmena, jako sa do nás zažiera, len aby nás nešťastie nepristihlo."

„Ale iď pre flintu, čo nás to bude pokúšať," zasmial sa valach.

„Však máte toť," ponúkal Matúš.

„My z takých neznáme," hovoril honelník a doniesol starú brokovnicu.

„Máte tu i flintu?"

„Musíme mať všetko pri rukách. Všeličo sa môže prihodiť: medveď, zlý človek..."

„A zastrelili ste vy už i medveďa?"

„Bača hej; ja som ho len obháňal."

„A vlka?"

„Teraz ich už niet, ale pred nedávnom lazili tu po horách, jako kočky."

„Napádali vás?"

„Nebolo toho týždňa. Sám som asi dvadsiatim kúpil kožuch."

„Aj tu Matúš mali neraz tanec s nimi."

Obzreli sme sa. Matúš driemal, no za to fajčil. Bol takmer cele v dymových oblakoch.

„Matúš, nedriemte!" kričal Žiga. „Rozprávajte nám ešte o vlkoch. Tu máte," vyciedzal z fľaše, „aby ste si posbierali myšlienky."

Matúšovi nebolo treba mnoho húzť. Starí ľudia radi rozprávajú a zvlášte horári, keď je reč o ich zkúsenosťach Začal:

„Bolo to kedysi ináč jágrom byť. Divizne dosť a strieľal si, kedy sa ti zachcelo. Ale keď ťa zas taká opacha chytila do pácu, bol by si tiež radšej za pecou sedel. Mňa tak raz vlci poobracali! Ledva že som im ušiel."

„Keď ste to na tú šopu utekali?"

„Nože, rozpovedzte nám to."

„Keď som sa chytil do služby, dali ma do R... za hájnika. Hôr celé vidieky, polesný mladý, neženatý, bolo nám ani v raji. Chodili sme od rána do večera, po horách, po hostinách, po jágroch, jako sa nám kedy zachcelo. Ale netrvalo to dlho. Môj jáger zrazu, jako by ho zlým vetrom podšil, počal brúsiť svetom sám, že som ho ani nepoznával. Netešilo ho nič, často sa stalo, že ani som nevedel, kde je. Hneval som sa, neľúbilo sa mi to, ale spomôž si, človeče, keď sa nedá. Keď to už trvalo mesiac, dva, umienil som si, že mu kuknem do hrnca buď čo buď. I tratí sa môj jáger raz do hôr, no dočkaj, myslím, prejdem ti ja cez rozum. Vychytil som sa za ním. Bolo sňahu až po pás; ale horár, keď si raz vezme čo do hlavy, ľahko sa mu to odtiaľ nevykúri. Brodil som za ním, on na hrebeň, ja podobne; on za vrch, ja za ním. Prišli sme do dediny, sliedim ho, vidím, že pán jágerko šibe do školy.

„Čo len tam hľadá?" pýtal som sa sám seba. Až potom mi krčmár vysvetlil, že milý jáger zalieta do rechtorov a učí sa *be a-ba, be u-bu,* ale nie z knihy, no z očí driečnej rechtorovej dcéry.

„Nuž tak, sto podstrelených zajacov!" usmial som sa. „Dočkaj, privrznem ti prsty v samých dverach," a fuk za ním do rechtorov.

„Ale ký kozeľ ťa sem dogúľal?" skríknul pán a škúlil na mňa.

Ja som sa mu smial: „Pán jágerko, prišiel som im oproti, keď tak chumelí vonku."

Zpoza dverí vykuklo dvoje čiernych očí. Pozrel som; dievča jako kvet, sám život, a prestal som sa už hnevať, že môj jáger v takú plušť valí cez vrchy. Uhostili ma, jako patrí, a potom v noci išli sme domov cez hory v tme, že jeden druhého na dva kroky nevidel.

Potom nastaly zas staré časy. Jáger sa už nevykrádal sám z domu, chodievali sme zas spolu, ovšem, že vždy iba za vrchy, bárs bolo to dobrých šesť hodín chôdze. A viete, z hmly býva mračno, z mračna dážď a z vohľadov svadba. Už to malo byť o týždeň. Bol som v hore, bol už večer, pôjdem reku domov. Idem až ku splavu a vidím, jako proti mne náhli polesný.

„Matúš, Matúš, ponáhľajte sa!" kričí. Dychčal, bol ustatý a zas volal:

„Matúško, hneď a hneď zaneste tento list a vráťte sa s odpoveďou."

„Ale musím snáď vedieť, kam?" pýtal som sa so smiechom.

„Kam, kam! za vrch. Ani to ešte neviete? No, arak!" kričal, jako na hory, „a tu máte roh s prachom, broky, kapsle, slaninu, chlieb a ražovicu."

Potom vytiahnul pištoľ, dal mi svoju dvojku, mechúr s tabakom a doložil: „Na svitaní vás čakám."

„Čo som mal robiť? Slúžiš, poslúchaš, išiel som. Nad horami mračien jako kalných vôd; vetor studený, že až pálilo. Vedel som, že bude chujava, ale rozkaz je rozkaz a list musel byť do rána tu,

Idem; proti mne dlhá dvojhodinová dolina, potom vrch a čiertažou preháňali sa vlci. Počúval si, kde koho zjedli, vbili sa do stajní a roztrhali statok. Ale čo — myslím si — kto má strach, mechúrom mu zvonia. Len smelo do vrchu, Matúš; neboj sa ani kominára. I hrknul som si ražovice a stúpal, jako na truc celému svetu.

Ešte šťastie, že vetor utíchnul; zdalo sa, že sa prelomí na odmäk. Mračná vystupovaly hore, v doline nastalo ticho, len tam na hrebeňoch zahučalo to kedy-tedy, jako keby v jaskyni jačal nejaký podzemný duch.

Okolo mňa tak bolo pusto, jako v kostnici. Ten sňah — veľká biela plachta na mŕtvom. Len tá čierna hora vyše chodníka hučala takým ťažkým hukotom, že ma až mrazilo, a kde-tu blyslo svetielko v diaľnych dvoroch a mihalo sa semo-tam, jako svetlonos na horách.

Zapálil som si vo fajke. Viete, človeku je jakosi veselšie, keď sa mu dymí pod nosom. Hľadel som ostro do tmy, či sa niečo nepohybuje v dozraku. V napnutosti, obave, v pozorovaní, aby ma niečo nepredstalo, došiel som pod hrebeň. Chodník viedol horou. Zostrím krok, ale veru strach ma ponímal, že tu na vrchu — na štyri hodiny dovôkol ani vtáčka ani letáčka — som sám a sám. Keby ma tu tak nešťastie pristihlo, kane a vlci roznesú telo moje po okolitých skalách a horách. Idem, dostúpim vrchu, postojím. Bolo mi horúce, krupaje potu vychádzaly mi na čelo. Oprel som sa o zábradlie kríža, ktorý tu delil dva chotáre. Rozum kázal sice ísť, no telo muselo odpočinúť. Dám flintu pred seba, natiahnem kohúty a odpočívam. Vetor tiahol od oravských vrchov, od Rozsutca, bol ostrý ani oheň, kedy-tedy schytil chomáč sňahu a nosil ho horou. Mračná sa roztratily, hviezdy zajagaly nado mnou, hora hučala, staré kmeny stenaly a to ticho, to pusto okolo mňa bolo tak clivé, jako by si bol niekde v prostred cmitera.

Podmanil si ma jakýsi strach, zakresal som si do fajky, skočil som, že budem utekať preč s tohto miesta. Mračná preháňaly sa nad horami, jako o pretek, ja pádil som celou silou dolu. Zrazu zatíchnul vetor, zatíchla hora a všetko jako by pomrelo vôkol mňa.

Stojím, dívam sa. Rozsutec tam pri Zázrivej, jako skamenelé strašidlo, a Babia gora ani čierne hroby. Urobím krok, ale jako by ma primrazilo. Zdalo sa mi, že čujem vytie. Zostrím sluch: skutočne, hlboko, zlostne a hrozne sa to nieslo po dolinách. Už vedel som, že neuniknem, lebo taká potvora zavetrí človeka i cez chotár. Ale je to stará pravda, že Pán má o každého starosť a keď je nešťastie predo dvermi, dá človeku vnuknutie a vysvobodí ho. Tak stalo sa i so mnou. Nevedel som nachytro čo počať. Keď by to bol len jeden, s tým by som si dal rady, ale vtedy preháňalo sa vlkov po lesoch na kŕdle. Jak ich bude viac, Pán Boh vie, čo bude. V tom mi príde na um, že tudolu je krížna cesta a neďaleko šopa, kde cez leto dobytok, pasúci sa po horách, odpočíva. Schytím sa, bežím o dušu, no neurobil som jak päťdesiat skokov, keď vidím proti sebe pohybovať sa dva čierne body. Zastál som, pištoľ v páse natiahnem, flintu chytím do rúk a čakám.

Jako ma vlci zvetrili, zostali stáť a s kňučaním vybočili z dráhy. Hneď vedel som, že z dvúch strán chcú ma napadnúť. Zubami sekajúc, skrčeno, s ovisnutým chvostom, dávali pozor na mňa a blížili sa mi pod výstrel. Neokúňal som sa, ruka mi kŕčovite stisla hlaveň, konec cievy šľahnul plameňom, výstrel ozval sa v dolinách, vlk urobil kotrmelec a svalil sa do snahu.

Po prvom spamätaní druhého vlka nezazrel som už. No neveril som jeho úteku. Taká potvora, keď je hladná, i tri-štyri razy urobí útok, a preto zahnul som rýchlo k šope. Môj útek bol vlastne ťažkým brodením po zaviatej ceste. Po pás húkal som do závejov. V jednej ruke flintu a v druhej obušok, namáhal som sa k šope. Nech sa robí čo chce, musím si oddýchnuť aspoň na otčenáš. Stojím v snahu po pás, dívam sa. Ticho, jako v hrobe; no hneď za tým znovu strašné „huú, huú!“ ozvalo sa po dolinách a jako ozvena nové zavytie niečo niže mňa. Tak tedy jedna potvora tu blízko mňa a tam v diali, tušiac korysť, ženie sa ich kto vie koľko. Soberiem sily a utekám závejmi. Ešte som nebol pri šope, šťastie, že som sa obzrel. Vlk mi za pätami. Postojím, vytiahnem pištoľ, strelím — zas hrozné zavytie, ja skoro jako bez smyslov došiel som k šope a s pomocou obuška škriabal som sa na poval. Na šťastie dvere boly len privreté. Tu všetko zaviate, zasypané, ale mne zdalo sa, že ťažký hriech spadnul mi s duše, keď učupil som sa do kúta.“

Matúš rozprával živo, fajka mu vyhasla, vetierok dvíhal mu dlhé šediny s čela. My napnuto čakali sme konca. I ospalosť, ktorá pokúšala sa o valachov, zmizla. Meravo dívali sa na starého hájnika a počúvali.

„A potom?“ bolo každému na ústach.

„Keď som už bol v bezpečnosti, oddýchnul som si. Kapsu zavesil som na klinec, striasol som so seba snah a zapäl sa až po samé krky. Prse dvíhaly sa mi ani kováčsky mech, pot strel som si s čela a vtlačil baranicu na uši.

Vonku stál vietor, chumelica. V hore to chrapälo, jako keď sa dom rúti a hučalo, jako povodeň. Nevidel si nič, iba tú mrtvú, bielu tmu a chumáče snahu, jako krúťa sa a padajú v povetrí.

Bol som zvedavý, čo s vlkom, čo som naň strelil. Odklopím dvere, ale nedalo sa videť nič. O spánku ani reči, díval som sa do vetra a fajčil...“

„Vlka si sa už nebál, čo?“ skočil do reči bača.

Matúš sa usmial. „Dobre ti rozprávať pri pahrabe, ale si mal ísť zkúsiť, potom by si bol vedel, za čo toho lokeť,“ a rozprával ďalej:

„Flintu som mal vždy na kolenách. Rátal som, že ešte niektorý príde...“

„A prišli?“

„Nie už. Čupel som celú noc na povale. Keď už bol deň, sobral som sa ďalej. Záveje boly ani strechy, chodníky zafúkané, jakoby tadiaľ celé roky človiečka nechodilo. Zvonili už na obed, keď som dorazil do dediny.“

„A jáger?“

„Hja, ten čakal, čakal, a posla keď nikde nič, vybral sa ma hľadať. Pre chujavu musel sa vrátiť z pol cesty. Sadnul na sane a hybaj okolo."

„A potom o týždeň bola svadba?"

„Ta... ák, a jaká! Aj vlci v horách tancovali, tak húdli hudci pod nohy, a spevu bolo, jako listia v hore. Ale —", a Matúš hodil rukou, „to sa už všetko minulo; tak ten čas uteká, zdá sa mi to len nedávno, a tomu už vyše tridsať rokov."

A starík sklonil hlavu, jako v myšlienkach, zahľadel sa pred seba — zdalo sa, že všetky tie pekné obrazy mladosti utkvely mu v duši. Preto zostal smutným.

Okolo vatry bolo ticho. Honelník zas podriemkával. Pozrel som na nebo, medveď obracal oje, mesiac klonil sa k hrebeňom hôr. Pobrali sme sa spať. Voňavé seno bolo nám lôžkom. Prikrytí plaidmi ležali sme. Obrátil som sa horeznak. Nado mnou temnomodrá obloha so skvostom hviezd, okolo mňa ticho, že myslíš, čuješ tlkot srdca matušky zeme. Myšlienky potom začaly sa tratiť, niť súvislosti trhala sa. Polosen a potom sladký spánok...

Ráno vrátili sme sa nazpät.

Turčianske, čiže Štubnianske Teplice.

Napísal *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

Kúpeľný lekár bol dozorcom nad teplicami, kľúče boly sverené jeho opatere a bol povinný čistiť kúpele a chrániť pred oškodením, stavať banky a liečiť i kúpeľných hostí i všetkých o pomoc a radu ku nemu sa utiekajúcich. V prvý sviatok vianočný, veľkonočný a turíčny bolo kúpanie sa v teplicach bez ohľadu na stav, vek a osobu každému zakázano. Teplický lekár, ktorým bol vtedy už na štvrtý rok Anton Novotný z Čiech, za svoje ustávanie mal roku 1747 svobodný byt, totiž jednu izbu s komorou v prízemí kamenice, potom medzi Červenou a terajšou Bielou teplicou na tom mieste, kde stával Rampachov dom, malú a k tomu neúrodnú zahradku a konečne po oboch stranách mlynského vodovodu rozprestierajúcu sa lúčku, z ktorej sberal ročite 12—15 batohov sena. To bolo všetko, čo mu dávala Kremnica.

Konečne tretím mestským sluhom v Štubnianskych Teplicach bol mlynár. Mlyn teplický, už koncom pätnásteho storočia jestvovavší, nachodil sa medzi kamenicou a potokom Žarnovicou a jeho vodovod tiahnul sa medzi Červenou a Sedliackou teplicou, teda nestál tam, kde je terajší. Mlynár teplický bol povinný starať sa nielen o sebe sverený mlyn, ale spolu i konať tesárske práce kdekoľvek v kremnickom panstve, a s inými turčianskymi mlynármi i v stoličnem dome, okrem toho platiť stoličnej pokladnici sta daň

za každý mlynský kameň po jednom, teda za svoje dva mlynské kamene ročite dva toliare.

Označiac takto i hospodárovi, i lekárovi, i mlynárovi povinnosti, Kremnica obrátila svoju pozornosť i na teplickú opatrovňu čiže špitál, v ktorej toho času nachodilo sa desať starých, práce neschopných ľudí a sťa opatrovník celého tohoto dobročinného ústavu i osobitný hospodár so svojou rodinou. Staré, drevené a roku 1747 už veľmi porúchané, týmže biednym ľuďom za útulňu slúžiace stavisko nachodilo sa južne od terajšej Bielej a juhozápadne od Zelenej teplice asi tam, kde teraz začína sa široká chodba v krásnom štubniansko-teplickom parku. Na poschodí opatrovne bolo desať malých chyžiek, v nichž bývali špitálnici, v prízemí však tri chyže, z ktorých jedna bola modlitebnicou pre špitálnikov, druhá bytom hospodárovi a jeho rodine a tretia bývala hospodou pre kúpeľných hostí, ktorí inde miesta nenašli a za tento byt dľa svojho dobrozdania platievali chudobným obyvateľom tejto útulne. I chudobní cestujúci remeselnícki tovarišia nachodili útulok a nocľah v hospodárovej chyži a bývali takmer každú noc jeho hosťmi.

Nad útulňou vypínala sa neveľká vežička, v ktorej bol pripravený malý zvonček, svolávajúci špitálnikov každodenne ráno, o poludní a večer ku spoločnej modlitbe. Výživu poskytovaly špitálnikom zčiastky zeme a lúky, Kremnicou im k užívaniu prepustené, a zčiastky sbierky po Turčianskej stolici v ochodzi tejto útulni vykázanej (lebo v druhej ochodzi smeli sbierať len špitálnici turčiansko-sväto-martinskí), a v Banskej Bystrici hospodárom v čase medzi sväto-michalským dňom a poslednými fašiangami každoročne riadne konané.

Vedľa špitálskeho domu stály tiež z dreva záležajúce a tejže opatrovni patriace stajne a za nimi humno, a síce všetky tieto staviská na jednej čiastke územia, ktoré teraz zaujíma teplický park.

Ostatok terajšieho parku bola ešte i v tomto čase trninou, krovím a skálím husto pokrytá rovina, ktorá nehodila sa dobre ani za pašienku pre statok, len vedľa mlynského vodovodu tiahly sa po oboch stranách neveľké lúčky.

Toto by asi bol obraz Štubnianskych Teplíc z onej doby. Dľa neho neboly tieto kúpele ešte ani v polovici minulého storočia pohodlnými a ich vtedajší stav sotva možno porovnať so stavom, v akom sa nachodily už v polovici terajšieho storočia; no pri tom všetkom boly zase navštevované nielen z Turčianskej a susedných stolíc vše četnejšie dochodiacimi hosťmi, lež i ľuďmi v ďalších krajoch, hlavne okolo Dunaja a na hornom toku Tisy bydliacimi, a medzi týmito dosť zhusta i čelnejšími veľmožmi a ich rodinami, ktorých obyčajne posielavali sem lekári a ktorí, osobne zkúsivší liečivú moc štubnianskych teplých prameňov, ich dobré vlastnosti nielen v poďakovacích prípisoch, upravených na Kremnicu sťa majiteľa, ale po návrate domov i medzi svojimi známymi a priateľmi vrelými slovmi vychvaľovali a ich upotrebenie odporúčali.

V istej miere oboznámil širšie obecenstvo so Štubnianskymi Teplicami i kremnický mestský lekár, Ján Lisschoviny, spísavší

roku 1748 o nich osobitné dielo pod menom „Scrutinium physico-medicum, quo aquarum stubnensium sufficiens varii caloris ratio, elementa, utilitas et modus utendi genuine expeduntur“ [1]). V tomto spise, nákladkom kremnickej mestskej pokladnice ešte tohože roku v Trnave vytlačenom, okrem venovania a predmluvy 52 strany obsahujúcom, Lisschoviny vyslovil v prvej hlave svoju mienku a uviedol dôvody o príčinách toho, prečo sú štubnianske teplé prúdy nie všetky rovnako teplé, v druhej hlave rozhovoril sa o obsahu a prvkoch nachodiacich sa v týchto teplicach, v tretej hlave vypočítal obzvláštnejšie vlastnosti jednoho každého žriedla osobitne a uviedol i mienky viacerých na slovo vzatých lekárov o Štubnianskych Teplicach i mnohé konkrétne prípady, kde jednotliví členovia vynikajúcich rodín kúpaním v štubnianskych kúpeľoch boli úplne uzdravení, a konečne vo štvrtej hlave podal lekárske rady, ako majú chorí užívať tieto kúpele a čoho sa obzvlášte vystríhať.

Dr. Lisschoviny preskúmal lučebne nie menej ako osem teplých prameňov, a tak sa rozmnožil ich počet od čias Chytraeových, ktorý spomína spolu s Cigánskou, ním odkrytou teplicou, iba päť prúdov, o dva kúpele a o pitné žriedlo. Lisschoviny vypočituje totiž radom: 1. Panský kúpeľ, 2. Zelený kúpeľ, 3. Malý kúpeľ, 4. Francúzsky kúpeľ, 5. Sedliacky kúpeľ, 6. Cigánsky kúpeľ, 7. Najhorúcejší kúpeľ a 8. pitné žriedlo, ležiace neďaleko od Sedliackej teplice oproti juhu. Svoj spis Lisschoviny venoval grófovi Karlovi Ferdinandovi Königseggovi, vtedajšiemu predsedníkovi dvornej banskej komory, ktorý dozvedel sa však o tom iba vtedy, keď dňa 5. sept. 1749 Kremnica poslala mu z neho niekoľko výtiskov, za čo poďakoval sa i mestu i Lisschovinymu osobitnými prípismi.

Spomenieme i spisovateľský honorár, ktorý dostal Lisschoviny za túto svoju prácu. Hotový rukopis Lisschoviny predložil už vo februári 1748 mestskému magistrátu, ktorý 29. tohože mesiaca uzavrel, že má byť toto dielo predložené i turčianskemu stoličnému lekárovi Dittrichovi, bezpochyby preto, aby vyslovil o ňom svoju mienku, odmena pre spisovateľa nebola však toho času ani len slovíčkom spomenutá. Až 29. januára 1750, teda asi po dvoch rokoch, keď Lisschovinyho dielo bolo práve medzi mestských úradníkov a repräsentantov rozdávané, rozpomenuli sa Kremničania i na spisovateľa a odhlasovali mu jednosvorne sťa spisovateľskú odmenu 4, čítaj celé štyri dukáty [2]). V akom pomere stála táto odmena ku práci, možno ľahko posúdiť z toho, že na druhej strane vyplatila mestská pokladnica 4 zlaté, teda takmer jeden dukát, jednomu sedliakovi za to, že doniesol so sebou niekoľko už hotových výtiskov tohože spisu z Trnavy do Kremnice.

O veľa skvelejšou odmenou pre Lisschovinyho, pravda až po jeho

[1]) Jeden výtisk tohoto diela zachoval sa až posiaľ v mestskej archívnej knižnici v Kremnici.

[2]) Kremnický archív: Curialprotokoll, str. 365. „Indehme allhiesigen Herrn Medici Joannis Lissovinyi von den Altstübner zur gemeinen Stadt gehörigen Baad gefassteś Scrutinium Physico-Medicum ausgetheilet worden, Seind denselben pro Remuneratione fatigiorum, 4 Dukaten resolvieret worden.“

smrti, bolo, že komorský radca Konkel dal roku 1772 svojím nákladom poznovu vytlačiť 150 výtiskov toho diela z povďačnosti, že kúpaním v Štubnianskych Teplicach úplne bol sa vystrábil a od veľkých bolastí v údoch celkom osvobodil, **a síce k tomu cielu, aby** tým dobročinnú moc týchže kúpeľov i v širšom obecenstve rozhlásil a vychválil [1]).

A ako sa časy menia a my s nimi, toho dôkazom je, že, keď boly ešte pred sto rokmi tanečné zábavy sťa hriešne prísno zakázané, teraz už i sami kremnickí hospodári usporadúvali ich v Štubnianskych Teplicach, pozývajúc na ne nielen kúpeľných hostí, ale i širšie obecenstvo z celého okolia, ako tomu nasvedčuje obšírnejšie pozvanie na tanečný ples, rozposlané po Turci Jurom Stiegerom, ktorý bol hostinským v rokoch 1747—1750.

Sotva že sa začaly Štubnianske Teplice po ustrojení Zeleného kúpeľa a vybudovaní viac bytov zase zmáhať, ihneď povstaly staré sváry medzi Kremnicou a Révayovci. Vavrinec Révay dal totiž ponad žarnovický potok poznovu vystaviť medzi svojím maloveským domom a Cigánskou teplicou most, ktorý dľa spomenutého Danielovho Révayovho úpisu nemal nikdy viac byť urobený. Kremnici tento úpis už nebol známy, no novozhotovený most bol jej tŕňom v oku a preto ho dala na svojej strane zabiť doskami, ktoré Vavrinec Révay kázal celkom jednoducho obtrhať. Kremnica miesto toho, žeby dľa plnoprávneho záväzku Daniela Révaya žiadala odstránenie celého mostu, spokojila sa s tým, že proti obtrhaniu dosiek protestovala dňa 4. mája 1751 pred turčianskym konventom, čím zhola nič nevymohla. Sám most zostal stáť až do vystavenia nového teplického mlyna, tam, kde ho bol Révay vystavil, a od roku 1828 o niečo nižšie, kam ho bola Kremnica preložila, lebo sotva bol na škodu Štubnianskym Teplicam.

Tieto mávaly v tomto čase už zase dosť četných kúpeľných hostí, z ktorých mnohým nebola blízka opatrovňa po vôli. Po prvé, aby v tomto smere prejaveným túžbam vyhovela, a po druhé i preto, že staré drevené stavisko, v ňomž bývali chudobní, už sa rúcalo, prichytila sa Kremnica i v tomto ohľade ešte k dielu a sborivšia zhnité staré stavby, vystavila pre svojich chudobných a ku práci viac neschopných sluhov roku 1762 z pevnej látky celkom nový dom tam, kde je teraz slúžnovský úrad umiestený, ku ktorému cieľu uhorská komora jej povolila upotrebiť z mestských dôchodkov 1433 zl. 28 kr. Ku tomuto novému domu, ktorý Kremnica vystavila v tomto čase len sťa prízemný, bola s povolením ostrihomského arcibiskupského námestníka pristavená i kaplnka, ktorá i dnes ešte stojí, aby maly kde odbývať pre teplických hostí služby Božie.

---

[1]) Kremnický archív: Curialprotokoll, str. 265. „Dominus Bukovay senator refert Magnificum Dominum Cameralem Consiliarium a Konkel 150 exemplaria Scrutinii Physico-Medici super Thermis Stubnensibus per civitatis condam medicum Joannem Lischoviny editi e fundamento, quod earundem Thermarum usu a torpore membrorum liberatus, et pristino pedum usui restitutus fuerit, expensis propriis recusi in vicem gratitudinis, fine virtutis earum vulgandae submississe.“

Uhorskou komorou povolený úver nebol dostatočný k vystaveniu jednopatrového domu, avšak nová opatrovňa poskytovala dosť miesta v nej ubytovaným núdznym ľuďom. Na tom mieste, kde prv stály opatrovni prináležajúce staviská, bola založená zahrada, sťa predchodca terajšieho parku, a zväčšovaná kolčovaním susedného krovia vždy viac a viac. V predposlednom desaťročí minulého stoletia ju už opatroval osobitný zahradník, ktorému Kremnica bola ju dala na viac rokov do prenájmu. Vôkol zahradnej ohrady, a síce hlavne medzi cestou a potokom, smerom k dolnej Štubni, povstala však klčovaním veľká lúka a na nej nasadené stromy poskytovaly už začiatkom terajšieho storočia príjemného chládku a občerstvenia v letných horúčosťach kúpeľným hosťom [1]).

Konkelom usporiadané nové vydanie Lisschovinyho spisu nepritiahlo síce Štubnianskym Teplicam vysokú šľachtu, aspoň niet toho dôkazov v mestskom archíve, ale stredným stavom patriaci ľudia navštevovali tieto kúpele ešte vždy v toľkom množstve, že nedostávalo sa všetkým hospody a Kremnica začala už roku 1784 poznove pomýšľať, ako by mohla rozmnožiť teplické staviská, no odvislosť od uhorskej komory, v akej nachodily sa toho času svobodné kráľovské mestá, lebo nesmely zhola nič podniknúť bez dovolenia tejto vrchnosti, znemožnila prevedenie jej úmyslov ešte na dlhé časy. Úplných trinásť rokov minulo, kým zase nastolil otázku o Štubnianskych Teplicach bansko-mestský komisár, komorský hlavný gróf Karol Mitrovský. Tento svolal 17. febr. 1797 mestské zastupiteľstvo na poradu a tam vyslovil svoju mienku, žeby veru bol svrchovaný čas postarať sa o Štubnianske Teplice i narádzal, aby Kremnica vynasnažovala sa pomocou verejného súbehu dostať a do Teplíc poslať súceho a potrebnými svedectvami opatreného lekára, ktorý by tieto kúpele vernou opaterou zase oblúbenými urobil, a súčasne žeby dala vyhotoviť spis o liečivej sile tamojších teplých prúdov i aby ho potom predložila kr. uh. námestnej rade s prosbou o jeho rozposlanie po celej krajine. Následkom tejto porady magistrát uzavrel 6. marca, aby bol teda vypísaný súbeh, jehož pomocou by boly zanedbané kúpele zase obživené, a mestským archivárom naložil vyhľadať spisy na kúpele sa vzťahujúce; avšak súbeh zostal bezvýsledným a archivári oznámili 25. augusta tohože roku tiež, že nenašli nič v mestskom archíve, ale že má mestský rychtár, Anton Körmendy, taký spis. Od tohoto teda mal byť vyprosený, do všetkých krajinských rečí preložený a námestnej rade predostretý.

I tieto porady a uzavretia nemaly zhola žiadneho výsledku a zostaly iba slovom na papieri. Staviská v Štubnianskych Teplicach klesly čím diaľ tým viac a len tá okolnosť, že drevené stajne už srútiť sa maly, pohla Kremnicu k tomu, že miesto nich vybudovala roku 1801 nové, a síce s dovolením uh. komory, nie viac z dreva, ale z pevnej látky. Tieto stajne spolu i s voziarňou stály potom až do roku 1884, kde novým stavbám musely postúpiť miesto. O rok

[1]) Thermarum Stubnensium examen, strana 14. — „Sunt ambulacra arboribus in pulchros ordines dispositis septa."

pozdejšie Danielom Blasim, mestským archivárom, magistrátu predložené Lisschovinyho dielo o Štubnianskych Teplicach bolo vydané mestskému lekárovi Erhardovi Saillerovi na posúdenie, aby bolo potom do bežných rečí preložené a rozšírené, avšak ani toto sa nestalo.

Medzi tým bývaly Štubnianske Teplice každoročne v letných mesiacoch hosťmi preplnené a Kremnica konečne prinútená postarať sa o príhodné byty. K tomu cieľu predložil už 18. februára 1803 mešťanosta Ján Freyseysen mestskej vrchnosti plán, ktorý bol i s vypočítanými výdavkami 14. marca schválený a uhorskej komore k odobreniu predložený, avšak uhorská komora naložila 8. júna Kremnici, aby dala i plán i výdavky kroz znalcov vyhotoviť, a predbežne nepovolila žiadnu stavbu. Kremnica, chtiac predsa vyhoveť súrnej potrebe, poslúchla a rokovala 23. januára 1804 poznove o pláne a výdavkoch teraz už od znalcov vypočítaných na 9153 zl. $19^1/_2$ kr., i prijala ich a predložila zase uhorskej komore.

No už v tej dobe potrebovalo riešenie jednotlivých vecí celé dlhé veky, nie div teda, že uhorská komora až 2. januára 1805 odobrila plán i výdavky a povolila zamýšľanú stavbu. Tým boly všetky prekážky odstránené a Kremnica vystavila v rokoch 1804 [1]) do 1806 okrem čiastky východne od Zelenej teplice, už od roku 1728 a poťažne 1747 stávajúcej, ktorá za našich dôb už práve nejestvuje, celý ostatok z terajšieho kúpeľného domu, v ktorom sa nachodia Biela a Červená teplica, tak ako i dnes stojí [2]). Zo starších stavieb zostaly iba Sedliacky kúpeľ a mlyn za kamenicou ešte vždy drevenými.

Súčasne so stavaním Kremnica starala sa teraz už i o to, aby svoje kúpele čím v najširších kruhoch známymi urobila, a chtiac to dosiahnuť, povolala chýrneho toho času professora lučby na peštianskej universite, dr. Pavla Kitaibla, aby lučebne preskúmal štubnianske teplé prúdy a výsledky svojej práce aby uverejnil. Kitaibl prijal pozvanie a navštívil i preskúmal ešte v jaseni roku 1804 Štubnianske Teplice, i vzal za 30 fľaší vody do Pešti. Výsledky svojich výskumov složil potom v spise „Thermarum Stubnensium examen“, ktorý bol až 20. febr. 1807 mestskej vrchnosti doručený, a touto 16 dukátmi honorovaný [3]), a len na naliehanie snemových vyslancov v oktobri alebo v novembri 1808 v Banskej Bystrici u Jána Štefaniho vytlačený [4]).

---

[1]) Kremnický archív: bod 2360. Teplický lekár Jozef Machleid mal denne 15 kr. platu za dozor pri stavebných prácach.

[2]) Kremnický archív: body 1182 a 1100 a Thermarum Stubnensium examen, strana 14. § 15.

[3]) Kremnický archív: bod 289, — „Termarum Stubnensium Examen atque opusculum, per Dominum Medicum Doctorem, et Professorem Chemiae, atque Botanicae in Universitate Pestiana ordinarium in ordinem deductum exhibetur. Quod imprimendum Domino Consuli commendatur, Domino autem Authori Paulo Kitaibl pro remuneratione e Cassa Dominii 16 ⌗ exolvendo resolvuntur.“

[4]) Kremnický archív: bod 2620. — „Literae Dominorum ad Diaetam Ablegatorum, quibus mediantibus acta Diaetalia submittunt, et Dissertationes de Thermis stubnensibus sibi transmitti petunt. Petitae Dissertationes Typis mandandae disponuntur, et ejus Effectuatio D. Consuli concreditur.“

V tomto diele, 43 strany štvorcové obnášajúcom a v latinskej reči vypracovanom, v jednom jedinom výtisku v knižnici mestského archívu až posiaľ zachovanom, Kitaibl opísal v prvej čiastke Turčiansku stolicu a Štubnianske Teplice a ich najbližšie okolie, v akom stave sa nachodily za jeho času, v druhej čiastke fysické vlastnosti štubnianskych teplých prúdov, v tretej čiastke spôsoby, akými ich lučebne preskúmal, v štvrtej čiastke sostavil pomer jednotlivých prvkov, nachodiacich sa v týchto vodách, a v piatej čiastke konečne rozhovoril sa o liečivej sile a upotrebovaní týchže prameňov [1]).

Kitaibl spomína, že pred ním písali o Štubniauskych Teplicach už Lisschoviny a baron Cranz v diele „Gesundbrunnen der Österreichischen Monarchie“. — Nebude snáď od veci, keď spomneme, že Kitaibl nemohol sa zdržať, aby neupozornil Kremnicu na to, žeby veru už bol svrchovaný čas odstrániť vedľa teplického mlyna nachodiace sa konopné močidlá, ktoré v celom kúpeli nepríjemný zápach rozširovaly. Ešte prv, než bol Kitaiblov spis vytlačený, totiž 20. júla 1807, predložil mestský rychtár, Ludvik Jekelfalusy, iný, chirurgom Jánom Thotpapaym v maďarskej reči vypracovaný spis o liečbe v Štubnianskych Teplicach a tento bol uverejnený v časopise „Hirmondó magyar Kurir“, vychodiacom pod redakciou dr. Samuela Decsyho vo Viedni.

Kremnica v týchto časiech už nespravovala sama Štubnianske Teplice, ale dala ich na rozkaz obdržaný od uhorskej komory, ktorá bola naložila už roku 1799 celé turčianske panstvo dať do prenájmu, po dlhých časiech od 4. apríla 1803 istému Antonovi Doubalovi za 506 zl. ročitého platu do prenájmu, a od tej doby nachodia sa tieto kúpele až posiaľ stále v prenájme. Teplický mlyn bol však už roku 1799 do prenájmu daný a až do roku 1888 prenájomníkami spravovaný. Podobne bola do prenájmu daná i tamejšia valchoveň maločepčianskemu súkeníckemu cechu. Mlyn, toto najstaršie stavisko v Štubnianskych Teplicach, zmiznul roku 1821 úplne s tváre zeme a miesto neho povstal mlyn terajší vyše Cigánskej teplice z pevných látok vybudovaný [2]). Tým samým prestal jestvovať vodovod medzi Červenou Teplicou a Sedliackymi kúpeľmi a na jeho mieste vykopali takzvaný Konský kúpeľ.

Ku ďalšiemu rozšíreniu teplickej osady prispeli roku 1811 Jozef Frey a Jozef Vendrínsky z Malého Čepčína, ako i teplický mlynár Jur Olbricht tým, že obdržavší od Kremnice potrebné miesta, vybudovali si domy neďaleko Teplíc. Onedlho za tým, totiž roku 1814 bol mestskej vrchnosti radným pánom Jozefom Aschnerom po prvý raz urobený návrh, aby kúpeľní hostia za užívanie kúpeľov dávali istý poplatok; návrh tento však stal sa skutkom iba od 1. januára 1819, kde bol poplatok na 6 kr. za každú osobu ustálený, a jeho

---

[1]) Viď Pavlov Kitaiblov spis: Thermarum Stubnensium examen.

[2]) Kremnický archív: Curialprotokoll z roku 1822, bod 437. — „... item supra Thermas in orificio novi ad neoerectam thermensem molam ducentis canalis positae cataractae disjectionis...“

vyberanie dané do prenájmu za ročitých 80 zl. Jozefovi Machleidovi, vtedajšiemu kúpeľnému lekárovi [1]).

Nebude snáď od veci sťa kuriosum spomenúť, že, keď Kremnica z novovystaveného mlyna ponad potok Žarnovicu dala urobiť lavicu do Malej Viesky a preto povstaly medzi ňou a Jurom Révayom potržky, Révayov zástupca tvrdil, že teplice Cigánska a Sedliacka nachodia sa tam, kde prv tiekol potok, a síce na maloveskom území [2]). Lavica v minulom storočí Jánom Révayom vystavená povyše Cigánskej teplice zmizla, kadenáhle bol nový mlyn vybudovaný, no Kremnica vystavila roku 1828 inú poniže Sedliackej teplice, ktorá nachodí sa tam ešte i dnešného dňa.

V búrlivom roku 1848 bola premenená južne od teplíc ležiaca a už prv stromoradím vysadená lúka v riadny park a tento zväčšený v rokoch 1881 a 1886 po samú Dolnú Štubňu. Podobne bolo o štrnásť rokov pozdejšie prestavené i drevené poschodie pri Zelenom kúpeli, lebo už bolo od roku 1747 úplne dozrelo. No hlavne v posledne minulom desaťročí venovala Kremnica zvláštnu pozornosť Štubnianskym Teplicam a urobila ich príjemným a terajšiemu veku zodpovedajúcim kúpeľným miestom, ležiacim od roku 1872 vedľa samej železnice. Predovšetkým bolo dostavené roku 1881 poschodie na špitálskom dome, ktoré čakalo už od roku 1762 na svoje dohotovenie. Za tým založily sa skleníky a byt pre zahradníka uprostred rozsiahleho teplického parku, čo stalo sa v rokoch 1881 a 1882. Súčasne bol roku 1881 severne od Teplíc ležiaci a od bývalého kurialistu Olbrichta odkúpený dom premenený na hostinec a nielen tento dom značne zväčšený, ale pri ňom vystavené i nové stajne a roku 1882 i voziareň. Podobne roku 1882 vystavili letnú jedáreň a k nej o dva roky pripojili i letnú kuchyňu. No hlavné budoviská, totiž dľa požiadaviek terajšieho času sriadená Zelená teplica a oproti nej skvostné kaďové kúpele, ako i dvojpatrový veľký dom pre kúpeľných hostí, povstaly iba v rokoch 1884 a 1885 na tom mieste, kde prv bola Zelená teplica a k nej v rokoch 1728 a 1745/7 vybudovaný dom spolu s východnou dvorovou opravou, voziarňou i stajňami, ktoré stavy musely postúpiť miesto novým, o veľa krajším a skvostnejším budovám.

V šestdesiatych rokoch tohoto storočia vystavené pri Zelenej teplici poschodie bolo rozobraté a prestavené na lúku severne od nového hostinca ležiacu, i tvorí od roku 1884 osobitný, číslom 18 označený dom. Štubnianskym Teplicam a ich rozkvetu k vôli Kremnica vydala v rokoch 1878—1887, teda za desať rokov, nie menej ako 142.706 zl. 82 kr. I nové staviská bývajú občasne hosťmi nielen preplnené, lež začasto až príliš tesné a nedostatočné, lebo

---

[1]) Kremnický archív: Curialprotokoll, bod 53. Roku 1826 bolo toto prenájomné znížено na ročitých 44 zl.

[2]) Kremnický archív: Curialprotokoll ex 1825, bod 1454. — „... eadem occasione Dominus Praefectus Revayanus plane id aggesserit, quod Balneum rusticanum ac Zingaricum in fluvium Zarnocza protensum, in terreno Kisfalvensi situatum sit...“

Štubnianske Teplice sú i teraz a budú ešte istotne za dlhé časy kúpeľmi liečivými a obľúbenými.

Jeden z ich nedávnych hostí, bývalý uhorský miestokancellár Károlyi, dal postaviť roku 1885 v blízkej hore Bôre na takom mieste, z ktorého vídať veľký kus Turčianskej stolice, osobitný letohrádok, ktorý podnes menuje sa Károlyiho letohrádkom. Konečne nebude od veci k vôli celku pripomenúť ešte i to, že roku 1870 lučebne preskúmal teplé pramene štubnianske a svoje výskumy roku 1878 i tlačou uverejnil dr. Karol Nendtwich, professor na peštianskej polytechnike [1]), a roku 1889 vydal spis o Štubnianskych Teplicach a svojich lekárskych zkúsenosťach, nadobudnutých v týchto kúpeľoch, dr. A. S. Sigmann [2]), od roku 1887 tamejší kúpeľný lekár. Oba spisy nachodia sa v mnohých rukách a preto by snáď bolo zbytočné obšírnejšie sa rozpisovať o nich.

Nad hrobom.

(Pamiatke A. H. K.)

Jak roztúženo čakal som tú vesnu,
vše sliediv okom stráňou s túžením,
by zočil som už raz tam prečudesnú
tú darkyňu krás; s dychom ztajeným
vše načúval som, ľúbezný či hlas
škorváňa neznie ešte morom bleskov — —
no slovom: roztúženo zas a zas
som čakal ju uprostred túžob, steskov,
i volal v mrtvý, chladný, nudný kraj:
Príď, vesno, v svety už raz zavítaj!

No vposled predsa raz sa sblížila:
so spevom spiecha škorváň k nebies dverám,
po nivách zeleň pláva rozmilá,
i skvosty prvých kvietkov kde-tu zieram —
Tu bola by — a niet jej pri tom všetkom,
alebo došla v nečas zaiste:
Nad hrobom milým stojím, duša letkom
zabehla v svety strasti temnisté:
Mne hranou smútku zdá sa spev škorváňa
a cypressou tá niva zmaľovaná...

[1]) Viď Nendtwichov spisok: „Die Thermen von Stuben in geschichtlicher, chemischer und therapeutischer Beziehung“ a „A stubnai hévvizek“, oboje v Budapešti 1878.

[2]) Viď Sigmannov spisok: „Die warmen Quellen zu Stuben im Turóczer Comitate in Ungarn.“ Vo Viedni, 20 str. v osmorke.

O, keby som tak plnosť toho mal,
čo mrvou len dlie v duši, daru piesne,
ver' plno, hlučno by som ospieval:
jas ducha, prelesť srdca, snahy čestné,
i skvosty lásky, skytané v pokojoch,
i trpelivosť Jóba v súžbach stých,
pastiersku vernosť, smelosť v čestných bojoch,
mrav k úcte zvúci prajných neprajných — —
No slávu spievať ťažko zemskej mdlobe: —
nuž plačem aspoň tu na tomto hrobe.

A prajem: spočiň sladko dňa po strasti,
Ty, čo obývaš ten tu tichý stán —
A potom vozvyš zieram — veď o vlasti
som počul mnoho, ktorú verným Pán
pripravil, slávnu, večnú — tíchne žiaľ,
i idem domov, zrak môj jasným blúdi
blankytom, srdcom mier sa rozostlal —
Ó, vesno, preds' si milou mojej hrudi:
veď večnej vesny, jara večných krás
si zvestoňom, ó, poď len, teš len nás!...

Martin Sládkovičov.

O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

(Pokračovanie.)

Jestli umelecké dielo shoduje sa s podmetnosťou všetkých ľudí, ono všetkým sa páči, ono býva od všetkých chválené, za výborné uznaté a jeho tvorca vyhlásený za umelca, a síce na tom stupni, v akej miere dielo shoduje sa so subjektívnosťou a zodpovedá jej požiadavkám; kdežto keď ono neshoduje sa s ňou, mohol umelec celé svoje sily vynaložiť na svoje dielo, ono sa nebude páčiť, ono nebude uznaté a umelec padne do zabudnutia. Tu zase vidíme, že reálnosť závisí od ideálnej subjektívnosti, lebo umelec musí sa riadiť v svojom umení dľa subjektívnosti ľudí.

Je pravda, čo tvrdí O. Hostinský, že keď vyjdeme na ulicu a pozeráme po ľuďoch, že vidíme omnoho viac tvárí ľudských na prostrednom bode stojacich medzi krásou a škaredosťou, než ozaj krásnych, ba áno omnoho je viac i škaredých nežli pekných obličají; lež čo nasleduje z toho pre umelca-realistu? To, že má maľovať samé hrubonosé, krivo-, alebo široko-ústé, s nepravidelnými ťahy, zošpatené tváre? Či umelec nemá svobodnú vôľu a právo vybrať si z nich jednu? A ktorú si vyberie? Pozorujme teraz umelca.

Umelec vidí sto tvárí, medzi ktorými je jedna krásna z 15. škaredých a ostatné ztrácajú sa v prostrednosti. Ktorá z týchto

tvárí pohne ho k dielu? Najskorej uchváti ho krása, tá ho privedie do vytrženia, teda do toho rozpoloženia ducha, keď on umelecky tvorí; on maľuje krásu pre krásu, preto že sa mu ľúbi, a vie, že i jeho obraz bude sa ľúbiť všetkým ľuďom, ako sa ľúbi krása. Ale náš realist nevyvolí si krásu, on si vyvolí naopak najškaredšiu tvár. Prečo on to spravil, preto že ho priviedla do vytrženia, preto že sa mu páči? Veď keby sa mu páčila, nebola by škaredou, ale peknou — lebo to všetko je pekné, čo sa nám páči, maľuje ju preto, že sa mu nepáči? Vtedy ju maľuje, ako karrikatúru a nie ako umelecký obraz. Maľuje ju, aby ukázal ľuďom vernú tvár, aby im ukázal, že nie sú všetci pekní, ale že sú i takíto ľudia na svete — zase netvorí z potreby umeleckej, zase nie je umelcom, keď i umelecky tvorí. Umelcom je len vtedy, keď tvorí z vnútornej potreby, keď tvorí ako umelec umelecky. Nuž a prestáva byť realistom, keď si volí vždy najkrajšie tváre? — A či takto i jeho umelecké výtvory neshodujú sa v každom ohľade lepšie so subjektívnosťou ľudstva, než v oprotivných prípadoch?

O. Hostinský spomína i sväté obrazy a od týchto určito požaduje idealistický smer, lebo hovorí: „A pokud rozchází se názor věřícího křesťana s názorem nevěřícího historika, mají sice oba stejné právo na výraz umělecký, ale nesluší se je stotožňovati, ba možno říci, že realismus, jenž patrně tíhne k názoru poslednímu, sám svou zásadu uváděl by ad absurdum, kdyby úkol umění specificky náboženského řešiti chtěl s bezohlednou důsledností: zobrazil by osobnost zcela jinou, než bylo mu uloženo, na místo Boha člověka postavil by všedního smrtelníka“ atď. (Květy 1890, str. 615). Keď dľa Courbeta umelec nemá ani práva ani prostriedkov, aby nám predviedol stoletia, ktoré nevidel, ktoré dľa života neštudoval, len preto, lebo nie sú verné, vtedy keď ich predsa uvedie na javište, musí ich tak uviesť, ako ich nám dejepis podáva a ako ich my známe. Umelec realist musí sa prispôsobiť každému náhľadu, aby bol verným, aby bol realistom. Vereščaginova sv. Rodina je vyhladovaná židovská rodina, akých mohlo byť za časov svätej rodiny nadostač, ale nie je svätá rodina; zpod skaly sa plaziaci utrápený proletár nie je Kristom, je to celkom pochybená práca. I za našich časov vidíme ľudí, a jak sa títo lišia jeden od druhého! Prirovnajme len k majestátnemu vodcovi, rečníkovi nejakého len opovrženie alebo útrpnosť budiaceho človeka; dejepis a zkúsenosť nás učí, ako niektorí ľudia samým pozorom, bez zbrane panovali nad ozbrojenými divými hordami. Porovnajme človeka, ktorému s čela žiari povznesený obrovský duch, s ozembuchom, ktorému na čele vyseduje jeho hlúposť, duševná bezživotnosť. Je veľký rozdiel medzi týmito dvoma a akokoľvek je jeden idealistický, je on práve tak reálny človek, ako druhý a jeho obraz ostáva práve tak reálnym, ako druhého. Nuž a teraz neuznajme Krista za Boha — čím že bol, vyprávajú a tvrdia všetky podania, až po výnimku Tacitusovu a hádam Jozefovu Flaviusovu — ten človek, ktorý povrázkom vyhnal z chrámu zástupy kupcov a predavačov a stoly zmieňacie poprehadzoval (et mensas numulariorum subvertit), a predsa nik sa

mu nesprotivil; ten človek, ktorý tak priťahoval k sebe ľudí, že mnohí na jedno jeho slovo zanechali svoju rodinu, svoj dom, svoje živobytie a ho nasledovali; ktorého zbožňovali nielen učeníci, lež i zástupy, ktorý božskou múdrosťou preplnené naučenia dával, že prevýšil všetkých mudrcov sveta; pred ktorým ozbrojené zástupy na zem padly: ten človek sa musel líšiť od smrtelníkov obyčajných; ten človek nemohol byť vybiedeným proletárom; s jeho čela musel sa jasať jeho veľký nekonečný duch, jeho božskosť. Toto dozaista musí uznať každý rozumný človek so sv. Hieronymom, ktorému hore uvedené veci už tiež napadly, ktorý tieto volá väčšími divmi a ktorý ich jedine tak vysvetľuje, že: „akýsi hviezdny oheň žiaril z jeho očí a velebnosť božská svietila mu v tvári.“ Nuž čo tu má spraviť maliar-realist? Má snáď vymaľovať nejakého bedára, nejakú pačmagu? Keby to spravil, prestal by byť realistom, ktorému treba, nakoľko je to len možno, verným ostať svojmu modellu. Obrazy Vereščaginove sú nerozumným naturalistickým ateismom, protiviacim sa zrovna realismu a historii. Keď veríš, že Kristus vstal z mrtvých, prečo to robíš? Preto, že to rozprávajú evanjelistovia? Keď prijímaš ich sdelenie, príjmi ho úplne; ako anjeli odvalia kameň, Kristus sa povznesie ako víťaz z hrobu, dľa proroka, „a bude hrob jeho slávny“. V čom záleží teda realismus? Hostinský píše: „... vlastní podstatu realismu více hledati sluší v poměru umělcově k zevnějšímu zjevu světa, nežli v jeho myšlenkách o světovém řádu, více tedy v stanovisku a způsobu skutečného nazírání na tento svět, nežli ve filosofickém výkladu jeho — kterýžto výklad ovšem dle starého zvyku také rádi nazýváme „názorem“ světovým. Život a umění za našich dnů jakoby navzájem si vyměňovaly úlohy: doby dřívější hleděly uměním účinkovati na život, aby jej esthetisovaly, dnes hlásá se naopak, že nesluší umění vnášeti do života, nýbrž spíše život do umění; toto nemá býti zrcadlem, jímž na skutečný svět vrhá se světlo umělé, třeba sebe krásnější, nýbrž zrcadlem, v němž svět ten, třeba sebe neutěšenější, věrně se obráží; kdysi umění chtělo býti školou života, nyní život stává se školou umění. (Květy, str. 219.)

Tu nám Hostinský podáva rozdiel medzi realismom a idealismom. Kým idealismus si stvorí idey vecí a dľa svojho rozumu a dobrozdania prirodzenosti vecí a tieto potom uvádza vo svojom ume do styku, tak že uňho len idey žijú, dejstvujú, bez ozajstnej krve, bez žíl a bez mäsa, a dejstvujú často na zemi tiež len ideálnej: realismus berie ľudí takých, akí sú oni ozaj, líči ich činy tak, ako ozaj ich vykonávajú, také pomery, aké ozaj sú, a to všetko na tej zemi, ktorá a aká i ozaj je. Kto tu má prednosť?

Každý umelec, nech je on maliar, sochár, alebo básnik, napodobňuje; no podobizeň je tým lepšia, čím je vernejšia. Že každý umelec napodobňuje, to nebude tak ťažko dokázať.

Už Ovid (Ars amatoria III. 397) spieva:

Quod latet ignotum est, ignoti nulla cupido, t. j. čo je pred nami skryté, čo neúčinkuje na nás, že to je nepoznaté, a pravdu mal. Ako už vyššie bol som sa zmienil, my len o tom máme pochop,

čo na nás pôsobí, a to dľa najväčších filosofov, čo pôsobí na naše smysly; tak že i najodťaženejšie (abstraktné) pochopy sú prevzaté z hmotných, vidomých predmetov, z nás samých a zo smiešania, z rozšírenia a zo spojenia týchže. Toto uznával zpomedzi filosofov najsamprv Locke, ktorý píše: [1]) „I to môže nám trochu dopomôcť ku vzniku našich pochopov a známostí, keď pobadáme, nakoľko závisia naše slová od obyčajných hmotných ideí a že i tie, ktoré používame na pôsobenia a na pochopy od smyslov ďaleko ležiace, záležia na smysloch a patrno sú prenesené zo smyslových ideí na označenia ďalej ležiace a upotrebené na také idey, ktoré nepadajú medzi smyslové spozorovania; na pr. pochopiť pokoj, dušu“ atď. Dľa tohto svedectva my nemôžeme mať len o tom pochop, čo padá alebo zrovna pod naše smysly, alebo pod vnútornú zkúsenosť, ako na pr. city atď., a nasledovne o tom, čo na nás nepôsobí, čo je s nami nie v povedomom styku, nemôžeme mať idey a pochopy a tým menej o tom, čo ani nejestvuje, lebo toto nie je ani v najmenšom styku s nami. Obraznosť teda nemôže stvoriť nič nového, ona môže len už známe obrazy svevoľne spojovať, premieňať, ale nemôže stvoriť. Naše idey sú obrazmi telies, a to isté platí aj o pochopoch. Čokoľvek teda maľuje maliar, či anjela, ľudskú postavu s krýdlami, či pegasa-koňa s krýdlami; či delfínov, sirény, sfingy, satyrov, chimäry; krásne ženské tváre a poprsia s rybacím, konským atď. telom, ľudí s krivými nohami a čo len mohla najbezuzdnejšieho utvoriť ľudská obraznosť: vždy napodobňuje; človeka, krýdla, rybu, hada, koňa atď. A to isté platí i o básnikovi, nech on spieva čo chce, vždy napodobňuje, podáva nám idey, obrazy vecí, činov, svojich citov, alebo myšlienok, novota je len v spojovaní čiastok. Ale keď umelec napodobňuje, keď jeho diela sú podobizňami, vtedy sú tým dokonalejšími, čím bližšie stoja k pôvodinám, čím sú vernejšie. Je pravda, že maliar môže vymaľovať verne, až na podiv, tvár krásnej ženy s labutím krkom, bujnými ňadrami a potom delfína, rybie telo, alebo k ženskej hlave konské telo, obe čiastky môžu byť verné — a predsa obraz nie je verný, lebo neznázorňuje prírodu, lež spojuje niečo, čo príroda nikdy neutvorí a čo, keby i utvorila, to bolo by len výnimkou, potvorou, obludou. Nad týmto prísne zanevrel už nie príliš realistický Horác, keď hneď na začiatku svojej poetiky spomína toto, ako smiešne a do očí najväčmi padajúce chyby.

Obraznosť tiež musí sa riadiť dľa istých zákonov, lebo, veď kto má živšiu fantásiu, než chorý na horúčku, kto než mnohí blázni, alebo spiaci ľudia, a o týchto predsa hovoríme, že blúzňa do sveta, neobdivujeme ich živú, sviežu obraznosť, lež ich ľutujeme. A prečo? Len preto, že ich fantásia nie je v uzde rozumu, že neriadi sa dľa večných zákonov. A tieto zákony sú: poriadok prírody, zákony javiace sa v prírode. Každý teda, kto chce múdre myslieť, kto nechce byť bláznom, musí mať idey zodpovedajúce prírode a musí sa v ich spracovaní riadiť dľa zákonov prírody. Z týchto dvoch

[1]) On the Human Understanding III. 4, 3.

bodov, myslím, patrno vysvitá, že oprávnenejší je smer realistický, ktorý kopiruje, fotografuje veci a život, nežli smer idealistický, ktorý podáva namyslené veci a namyslené pomery v namyslenom živote.

Každá vec javí sa nám dľa svojej prirodzenosti a ináč ani nemôže sa javiť, nevynímajúc ani samého človeka. Je pravda, že človek môže sa pretvárať, podliak môže predstavovať veľkodušného, lakomec štedrého; lež či práve v tomto nejaví sa jeho pretvárajúca sa príroda? A on to môže spraviť len na krátky čas. Duša ľudská je taká sfings, ktorú dostatočne rozlúštiť žiaden človek nie je v stave. Štyri temperamenty nenajdeš nikdy a nikde čisté, ale smiešané, akoby pavučinou popretkávané tisícimi a tisícimi nevyskúmateľnými črtami. A táto duša v daných okolnosťach sa javí vždy spôsobom zodpovedajúcim týmto duševným vláknam svojej prirodzenosti. Jestli teda umelec chce, aby vec javila sa prirodzene, vtedy musí hľadieť do života, musí si vybrať vynikajúce prirodzenosti, tie pozorovať, a záhady srdca, duše a života tak riešiť, ako ich rieša živé opravdivé osoby. Jakému nebezpečenstvu, padnúť do omylov, vystavuje sa umelec, ktorý osobám svojho diela dá celé zástoje odohrať len v svojej hlave! Po prvé nastvára ľudí, akí nikde nejestvujú, rieši záhady, dľa zákonov psychologických, tak ako v živote nikdy nebývajú riešené. Aby mohol stvoriť živé postavy, umelec by musel poznať veci úplne; no my nepoznáme veci vonkoncom, my poznáme z nich len niečo, čo už i grécke filosofické školy uznávaly, lebo, ak sa nemýlim, Demokritos mal povedať, že je pravda do studne zakopaná, t. j. tak hlboko je podstata všetkých vecí, že ju my nemôžeme poznať.

Toto všetko, ako myslím, dokazuje, že prednosť má realismus, ktorý zo života berie postavy mäsom odeté, ktorým krv zviera v žilách, a rieši problemy, ako ony bývajú v živote riešené, pravdivo a nielen pravdepodobno, teda prirodzenosťam vecí zodpovedajúco.

A uznajme pravdu, už to, čo je od nás vzdialené o tisíc rokov, alebo o tisíc míľ, sotva pôsobí na nás, a síce preto, lebo človek vo všetkom a všade hľadá seba; len to pôsobí na mňa, čo na mňa účinkuje, a tým silnejšie ono pôsobí, čím sa ono mňa bližšie týka, a preto len malú zaujatosť môžu vzbudiť v nás oddialené a s nami takmer v žiadnom spojení nestojace dejstvia, a tým menej môžu pôsobiť na nás osoby alebo dejstvia namyslené, vyše nás stojace, v ktorých my nevidíme sami seba, v ktorých nevidíme ľudí. Toto je príčinou toho, čo už i Lessing bol spozoroval [1]), že grécki básnici svojich hrdinov-polbohov vždycky, čo do smýšľania a cítenia, predstavovali ako obyčajných ľudí; a pekne poznamenal Chateaubriand, že: „Keby Homer a Virgil za javište svojich dejství boli si zvolili Olymp, pri ich všetkej geniálnosti veľmi je neisté, či by boli vedeli až do konca udržať dramatickú zaujatosť.“ [2]) Keď chceme účinkovať na obecenstvo, ono musí samo seba najsť v našich dielach, svoje

---

[1]) Laokoon, str. 8.
[2]) Duch kresťanstva, II, 1, 2.

túžby, svoje boje, svoje zápasy, svoje vášne. Toto je príčinou, že niektoré umelecké výtvory povzbudia celé revolúcie, že režú do živého. Toto je neodškriepiteľnou prednosťou realismu.

Ba ešte i v delectando docere má realist prednosť. Najlepšie sa učíme na svojej vlastnej chybe a nehode; čím lepšie teda my nachádzame v nejakom diele sami seba, tým sú nám bližšie i dejstvia, tým nás viacej zaujímajú a nasledovne i pohýňajú k tomu, aby sme sa poučili a aby sme dobré i nasledovať chceli, keď len básnik stojí na mravnom stanovisku.

To, čo som posiaľ porozprával, a obšírnejšie nežli som si bol umienil, dostačí, aby sme nahliadli, že každý umelec má čerpať svòju látku, svoje predmety z prírody, zo života opravdu jestvujúceho, a veci, nakoľko je to len možno, *verne* aby znázorňoval i s ich pomerami a dejstvami, vždy pamätajúc na to, že jemu treba svoje obecenstvo nasladiť.

Jestli umelec znázorňuje len jednotlivé čiastky prírody a života, vtedy on má úplnú voľnosť voliť si tie najkrajšie, vzdor tomu, že je tých v živote a v prírode snáď najmenej. Keby však zahrnul do svojho diela celý život, celý vek, celý národ, musí ich tak maľovať, ako ony sú, ani lepšími, ani horšími, a maľovať všetko, celú ľudskú prirodzenosť, hlavne však tie stránky života a duše, ktoré pôsobia na obecenstvo. Z tohto už dostatočne vysvitá, že realist môže, ba má a musí byť všetkým, musí byť romantikom, keď nám pred oči stavia romantiku, musí byť idealistom, keď nám maľuje idealistov, slovom on musí sa stotožniť so svojím predmetom, aby i výtvor zodpovedal danému predmetu. Hostinský hovorí, že realist-umelec v svojom románe môže maľovať aj idealistov, lebo že i takí sú na svete, a keby vraj nikde inde nebolo idealistu, je ním predsa sám básnik, ktorý je nie menej reálnou osobou, než ostatné; keď teda bude verne maľovať, čo realismus vyžaduje, seba samého vymaľuje nám najideálnejšieho človeka, typ ideálov, bez toho žeby prestal byť realistom.

Viac písať o realisme nepatrí už k nášmu cieľu. Len ešte raz zopakujeme hlavnú zásadu a podstatu realismu, ktorá v tom záleží, aby výtvor umelcov bol *verný* svojmu predmetu, aby umelec ani neskrášlil predmet, ale aby ho ani nepreinačil na horší, na škaredší, nedodajúc nič k nemu, ale ani nič neodoberúc z neho. Pritom všetkom umelec má právo voliť si najkrajšie modelly, teda tie predmety, v ktorých uskutočnené nachádza svoje ideále. Takýto realismus už musel byť známy i Grékom, keď ich najväčší maliari tak maľovali hrozno a záclonu, že oklamali i vtákov i ľudí, ktorí ich obrazy považovali za skutočné predmety.

Prejdime teraz k básnikovi a viďme, čo smie a nesmie básnik dľa týchto zásad?

Najprvším a takmer jediným predmetom básnikovým je človek, lebo čokoľvek on ospevuje, ospevuje to len v pomere k človeku — ináč by nevzbudil zaujatosť. Avšak poneváč veci v priestore patria viac maliarovi, než básnikovi, preto predmetom básnikovým nie je natoľko telo, ako viacej činy, deje, duša, nakoľko táto je činiteľom,

jej city, myšlienky, túžby atď. Keď je teda hlavnou požiadavkou, aby obraz bol verný svojmu predmetu, i básnikovi ľudia musia byť *verní*, t. j. básnik musí tak podávať ľudí, ako oni sú, nesmie ich vydávať ani za lepších, ani za horších; takým musí maľovať život, aký ozaj je; za pohnútky činov musí klásť tie pohnútky, ktorými ľudia ozaj pohnutí dejstvujú. Z tohto však nenasleduje, žeby básnik nesmel ospevovať inšie, než žobrákov v otrhaných šatách, ako Aristophanes posmieva sa Euripidesovi: tamhore básniš, sprav to tudolu, potom nespravíš toľko chromých.“ A toto isté platí i o vnútornom živote; lebo ako nezodpovedá pravdivosti, kto robí z ľudí samých žobrákov, tak ani ten, kto robí z nich samých zločincov, bezbožníkov. Poesia zahrňuje do svojho kruhu celý život vnútorný i zovnútorný: všetky skutky, všetky boje, všetky túžby a snaženia a tak, ako sú; tak má predstaviť človeka a človečenstvo, aké ono je. No teraz viďme najhlavnejšie snaženia ľudské.

Prvé a najhlavnejšie snaženie, nielen človeka jednotlivca, nielen jednotlivých národov a celého človečenstva, lež i každého tvora, ešte i toho červa, je udržať seba samého a udržať sa v spôsobe cieľu čím najprimeranejšom a sebe samému najpriaznivejšom. Zťato zdrojí *vzdor* v každom tvore oproti všetkému, čo ho napadá v jestvovaní, a to nepovedome povstáva tento vzdor i u človeka.[1]) Tu má prameň snaženie za svobodou, za národnou samostatnosťou atď., k čomu každý národ, a čo jak malý, má úplné a nepodvratné právo. Tento pud je pohnútkou čajsi dvúch tretín dejov, zaznačených v dejepise človečenstva.[2])

Druhé a nie menej hlavné snaženie každého tvora živého je udržanie svojho rodu, ktoré snaženie poznáme medzi ľuďmi pod menom lásky; toto snaženie ospevovali básnici od prvého vzniku básnictva a budú ho ospevovať až po zaniknutie tohože básnictva. Je ono práve tak reálne, ako tamto, ba ešte hádam viacej a len básnici ho zidealisovali. Že je tak mohutné, ako prvé, o tom ľahko môžeme sa presvedčiť, keď pozreme na každodenný život, ktorý točí sa okolo tohto pudu, akoby okolo osi. Koľkých činov pohnútkou je tento pud! Na ňom spočíva každá rodina, teda celé človečenstvo. A že bol často pohnútkou k prelievaniu krve, nielen u romantických mladochov, ale i u celých národov, to tiež dokazuje dejepis. (Helena v Troji.)

Tretí pud, a či ho mám nazvať snažením a ťažením, je náboženstvo; ono je práve tak mohutné, ako dva prvé pudy, práve tak veľký zástoj hrá v živote jednotlivcov a celého človečenstva, ako tamtie.

---

[1]) Keď niekto spí, priblížme sa mu k ruke s nejakým horúcim predmetom, lež tak, žeby sme mu neublížili a žeby on predsa pocítil hroziace mu nebezpečenstvo, — a on stiahne si ruku v spánku, bez toho, žeby sa prebudil.

[2]) Pod dejepisom nerozumiem to, čo rozumeli do nedávna dejepisci, t. j. opisovanie vojen, koľko ľudí kde padlo, koľko kde bolo, s koľkými delami kto tiahnul do bitky, kde sa srazili, kedy atď., ale rozumiem predstavenie hmotného i duševného vývinu človečenstva, v ktorom války len natoľko zaujímajú miesto, nakoľko ony vplývaly na tento vývin. Dejepisec má teda vo svojom diele ukázať, ako sa vyšvihli jednotlivé národy alebo celé človečenstvo ta, kde sú dnes, alebo kde boli pred istým časom. Toto je dejepis.

Že pre náboženstvo, pre vieru tiež cedily sa veľké potoky krve, vidíme z celého dejepisu; že koľko vykonalo sa pre náboženstvo, tiež vieme, a koľký zástoj ono hralo a hrá v živote jednotlivcov a celého človečenstva, o tom nám už svedčí nielen dejepis, ale všetky spisy počnúc od sv. Písma, od Homérových eposov, od Platona až po naše časy. Toto sú tie tri ťaženia, ktoré tvoria ľudí a národy.

Konečne tu treba spomenúť ešte rozum a svobodnú vôľu: toto sú zbroje a prostriedky hore uvedených snažení. Pevná vôľa môže ich viesť v smere od rozumu za dobrý uznanom, ona, keď sa zvlnia sťa vášne (i náboženstvo môže byť vášňou, ako to pekne ukazuje Chateaubriand), ich mierni a niekdy i zamedzí, prekazí ich výbuchy, ich prejavovanie sa. Z týchto troch prameňov zdroja potom ešte mnohé iné pudy a náruživosti, lež tieto teraz obídeme.

Bez týchto troch nejestvuje žiaden človek a nasledovne žiaden národ. Pud udržať seba, možno vždy spojený s pudom[1]) udržať svoj rod, je žriedlo lásky a oddanosti k svojmu národu a potom len k zemi, na ktorej a z ktorej žije, lebo o koľko mi je drahší syn, než dom, v ktorom bývam a jedlo, ktorým hlad kojím, o toľko mi musí byť prednejším i národ, než vlasť. Tieto pudy učinily Leonidasov a Regulusov, lež pud udržať seba čím najlepšie i Ephialtesov. Pud udržať svoj rod zneužívaný utvoril Kleopatry, náboženstvo niekedy Nerov, niekedy Marie Magdaleny, Štilitov.

Pri tomto poslednom, t. j. pri náboženstve, ďalej sa pobavíme, poneváč cieľom naším je ukázať jeho oprávnenosť v básnictve.

Čo rozumieme pod nadprirodzeným živlom, už objasnil som na začiatku tejto rozpravy; že totižto pod nadprirodzenom pomerným rozumieme všetko to, čo prevyšuje našu prirodzenosť a jej prejavovanie sa; pod neodvislým však rozumieme to, čo prevyšuje všetko stvorené a jeho sily, teda len samého Boha. Avšak v básnictve a v obecnom živote tento kruh hodne rozšírime a pod nadprirodzeným rozumieme i neobyčajné, podivné a všetko, čo k nadprirodzenému smeruje, čo s ním v nejakom spojení stojí. A preto v tomto širšom objeme slova nadprirodzeným je nielen Boh, dobrí a zlí duchovia, duše pomretých ľudí a prejavovanie síl skrze spomenuté nadprirodzené postavy: zázraky a divy zjavenia atď., nebo, peklo, ale i všetko s nimi v spojení stojace, ako bohoslužby, magia, povery a čary, ba ešte i sny a neobyčajné veci, keď ich ľud za také drží, ako na pr. žiara severná, ktorú ľud pokladá za znak, ktorým Boh zvestuje vojnu (žiara severná pred francúzsko-pruskou vojnou). Toto je asi obsah nadprirodzeného v básnictve, z tohoto prameňa

---

[1]) Aspoň je to obyčajou básnikov a rečníkov tieto dva pudy spojiť vo vlastenectve. Kallinos spieva (Poetae lyrici graeci, 303): „Každý, ešte i umierajúc, nech vyhodí poslednú kopiju. Česť a sláva mužova je bojovať s nepriateľom, za svoju otčinu, *za dietky, za mladú ženu.*“ — Tyrtaeos (tamže, Bergk, 308, 1) to ešte zrejmejšie vyslovuje: „Pekne je umreť, padnúc v prvom rade, ako smelý človek, ktorý bojuje za vlasť. Lež ďaleko od mesta a okolitého úrodného poľa potulujúc sa žobrať, s milovanou matkou, so staručkým otcom, s deťmi, s mladou ženou, toto je najhroznejšia bieda... Bojujme z celého srdca za túto vlasť! Umrime za svoje dietky, nešetriac v ničom svoj život... neopusťte starčekov, ktorých kolená sú už nie rezké, svojím útekom.“

čerpajú najmä básnici epickí. Vidíme, s koľkým právom. A poneváč to všetko zahrňujú v sebe *„viery"* a ich výstrednosti, ako povery, čary atď., preto nazvime tento kruh *náboženstvom.*

Taine prikazuje, aby umelci znázornili len to, čo je večne v človeku, teda jeho prirodzenosť, lebo len táto ostane večne, a poneváč človek len sám seba hľadá a sám sebe sa najlepšie ľúbi, preto i diela umelecké, v nichž človek nachádza svoju prirodzenosť, t. j. sám seba, budú sa najlepšie ľúbiť a naveky sa budú ľúbiť. Čo teraz o náboženstve? Či je i náboženstvo takou čiastkou prirodzenosti ľudskej a nasledovne, či ono tiež zaslúži toho istého povšimnutia, ako láska a pud udržať seba samého? Pôvod náboženstva, keď filosofi zo všelijakých a najrozličnejších príčin i vysvetľujú direktne, indirektne predsa uznávajú, že ono zdrojí z prirodzenosti ľudskej. P. Lucretius Carus [1]) vraví, že ideu božstva ľudia si nadobudli zo snov, ale nie výlučne, lebo vraví, že len „ešte viac" (et magis). Čo znamenajú slová: egregius animo facies vigilante videbant, že v bdiacej duši a či s bdiacou dušou videli výborné postavy, je ťažko uhádnuť. Dosť na tom, že tomuto odvodzovaniu idei božstva ani on sám nedôveroval, a preto neskôr usiluje sa ju ináč vysvetliť, keď píše, že ona akiste pochádza u ľudí zo strachu pred silami ohromujúcimi smysly. A na toto zdá sa poukazovať i Ovid [2]), ba na mnohých miestach tak pekne píše o Bohu, že až diviť sa musíme nad chabým rozkošníkom. Nech sa má vec akokoľvek, my tvrdíme, že náboženstvo je takým pudom u človeka, ako je pud udržať seba a svoj rod, či ono pochádza z poznania svojej obmedzenosti a slabosti v pomere k vyšším silám, a či z neodolateľnej túžby za neobmedzenosťou; lebo obe sú podstatou prirodzenosti ľudskej. Ináč by sa to nedalo ani vysvetliť, lebo niet človeka bez idei božstva, ako to už povedal bol Cicero (de Leg.), z čoho alebo nasleduje, že 1) musí byť táto viera pravdivá i predmetne, ako to zatvára Cicero, píšuc: Na čom však prirodzenosť všetkých shoduje sa (consentit), to musí byť pravdivé [3]), poneváč, ako on svedčí: lebo videli sme, že všetky ostatné smyslené a prázdne mienky časom zmizly [4]); kdežto dľa Straussa [5]): „vývin vier ide so vzdelanosťou národov"; alebo 2) že náboženstvo je prirodzeným človekovi, je jedným z najmohutnejších pudov jeho, ktoré práve preto nemožno vykynožiť zo sŕdc ľudských, a proti ktorému darmo bojovali už grécki filosofi [6]) a za týmito takmer u všetkých národov.

Toto posledné zdá sa dokazovať i to, že je náboženstvo tak

---

[1]) De natura rerum, L. V. 1159.

[2]) Amor, III, III, 23:

Aut sine re nomen Deus est frustraque timetur
et stulta populos credulitate movet,
aut, si quis deus est, teneras amat ille puellas.

[3]) Cic., De nat. Deorum, c. 17.

[4]) II., c. 2.

[5]) Hettinger, 116.

[6]) Lucr. I. 63. Keď ľudský život hnusne utlačený ležal na zemi pod ťažkou vierou, najsamprv opovážil sa grécky človek oproti pozerať a sa oproti postaviť.

staré, ako i láska, a že ono v živote ľudskom hralo aspoň taký zástoj, ako láska, ak nie väčší. To dokazujú všetky starodávne knihy, to Biblia, to spisy sanskritské, to egyptské, perské, grécke atď. No v tomto čase detinstva najúprimnejšie musela sa javiť ľudská prirodzenosť, ako i najúprimnejšie javí sa u malých detí, ktoré nikdy neupierajú Boha, ktoré najsilnejšie veria a ktoré, ako Hettinger poznamenáva v Apologii kresť., prijímajú tento nepreskúmateľný pochop bez všetkých filosofických vysvetlivôk, a kým pri iných pochopoch dotazujú sa na význam a chcú ho videť, pri tomto pochope to nerobia, ako by ho už boly maly, čo dosvedčuje, že on celkom musí sa shodovať s ľudskou prirodzenosťou. A na to isté poukazuje i ten zjav, že vieru len mudrujúci rozum môže prevýšiť a koľké musí viesť proti nej boje, kým ju premôže — a že ju nikdy nevyničí, že ona vždy sa ohlási, a práve vtedy, keď v človeku „čisto ľudské“, ľudská prirodzenosť má najväčšiu platnosť, je navrchu, nehatená žiadnym rozumkovaním, žiadnymi predsudkami.

Avšak i nevera predsa toľko dokazuje, že tí, čo upierajú Boha, majú predsa jeho ideu a tak, že je táto bez výnimky všeobecnou. Lebo to, že oni neveria, nič nerobí, keď dľa Horáca: Dum vitant stulti vitia in contraria currunt (Sat. I. 2, 24), a: Prona venit cupidis in sua vota fides. (Ars am., III. 674 Ovid.) Konečne, že je náboženstvo prirodzené, dokazuje už i Homer, píšuc: πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι [1]), že všetci ľudia cíťa potrebu Bohov.

A ozaj, mohli by sme sa pýtať, kto prišiel najsamprv na ideu božstva, a jako to bolo možno, lebo dôvody, ktorými dnes dokazujeme jestvovanie Boha, nie sú určené k zavedeniu, ale k utvrdeniu tohto presvedčenia a k jeho obráneniu proti nápadom. My vieme i to, ktorý mudrc vynašiel ktorý dôvod; kdežto viera v Boha už dávno jestvovala pred mudrcmi, ona je tak stará, ako samé človečenstvo, ako ľudská prirodzenosť. Dôkazom je už i ten zjav, že každý človek verí a musí veriť niečo tajomného, nadprirodzeného, a keby zavrhnul positívne viery, tak verí svojim tušeniam — verí poverám a čarom. Veľmi spoľahliví ľudia dokazujú, že kde klesá viera positívna, tam na vidomoči množí sa povera, a to najviac medzi vzdelanými a osvietenými ľuďmi, tak že títo bývajú omnoho pôverčivejší než obecný ľud. Z čoho všetkého vidno, že viera v nadprirodzené je človeku prirodzená, že je ona skoro takým pudom, ako dva hlavné pudy.

Povedali sme, že viera v nadprirodzené je človeku prirodzenou; ako už z tohto tvrdenia vysvitá, platí to o skutku viery a nie o jej obsahu, a tak človeku je prirodzeným veriť i v zjavenie. Poneváč, keď prvá príčina, od ktorej ja závisím, pôsobí na mňa, ja vtedy mám sa nutno trpne; musím prijať tento vplyv, pre mňa je to teda prirodzeno, že to pôsobenie prijímam, t. j. pre mňa prirodzené je prijatie zjavenia. Z čoho nasleduje, že sú pochop Boha a viera v neho u človeka prirodzenými. Viera, náboženstvo je pomer človeka k Bohu s resultáty z tohto pomeru vyplývajúcimi. No medzi

---

[1]) Odyss., III. 48.

dvúma jestvujúcima musí byť aký-taký pomer, a tým viac medzi príčinou a výsledkom. Je to teda prirodzené, ako sú prirodzenými i všetky resultáty, ktoré z tohoto pomeru nutno prúďa. Nadprirodzeno je len osoba vyše mojej prirodzenosti stojaca a z jej pôsobení tie, ktoré nevyplývajú nutno z nášho pomeru. Pomerne nadprirodzenými sú teda Boh, anjeli, diabli, duše umretých, týchto zjavenia sa, posolstvá, avšak prirodzenou je prozreteľnosť božská, riadenie sveta, jestli to len básnik nekladie viditeľne pred naše oči, lebo vtedy sa javí v spôsobe nadprirodzenom.

(Pokračovanie.)

Niečo o mikroskopických hubách.

Píše *A. Sytniansky.*

(Pokračovanie.)

III.

Na spodnej čiastke chorobných, bľadozelených a žltkavých listov objavujú sa nám často celkom iné chomáče húb, ako biele alebo šedivé, plesnaté, poprášené škvrny: sú to opravdivé Plesne z radu Phycomycetov a z ich podradu, Peronosporeae menované. Tento rad mikroskopických húb menuje sa preto Phycomycetami, že ich vývin podobá sa vývinu rás (Algae, Phycae). Výtrusy (spory) majú v svobodných nádobkách či mieškoch (Sporangium) a rozmnožujú sa pohlavným zúrodňovaním a spolu bezpohlavne. K tomuto radu náležia Peronosporeae či Plesne rojovky (Schwärmschimmel), ku ktorým družia sa Saprolegniae, vodné to Plesne rojovky, Chytridiaceae či Plesne sypavky (Schüttpilze) a Zygomyceteae či Plesne jarmovky (Joch-Schimmelpilze).

Plesne rojovky (Peronosporeae), ktoré pod rodnými menami Cystopus a Peronospora De Bary asi v 60. druhoch na živých rastlinách u nás sa objavujú, sú veľmi pozoruhodné huby. Ony žijú najprv čo vláknité, riadne vyvinuté pletivo, jemne klkaté (mycel), v parenchyme listu (v dreni, v látke vnútornej listu buňkovej, mäkkej, Markschicht), a že strávia barvistú časť listu, takzvaný chlorophyll, zapríčiňujú biele alebo šedé škvrny na jeho povrchu, čo obyčajným okom pozorujeme, a tým sa nám i prezradzujú. Vláknité, klkovité pletivo, či mycel huby, prepúšťa hojne otvorami pokožky (epidermis) listu na jeho povrch jednotlivé svoje vlákna či nitky, takzvané „hyfy“ (hyphae), ktoré povrch listu bujne prikryjú a chomáče Plesne rojovky sa objavia. Pod drobnohľadom zbadáme, že hyfy sú rozvetvené vidličkate a že majú na svojich koncoch jednotlivé vajcovité alebo guľaté, výtrusom podobné, buňky. Nie sú to opravdivé výtrusy (spory), ale miešky, takzvané „Zoosporangie“. Driev považované boly tieto miešky za takzvané „Conidie“ (t. j. puky, pupence, výtrusom podobné, konečné, snadno sa od vláken

(hýf) odtrhujúce, buňky, naplnené protoplasmom, tmavšími zrnky jakoby zakaleným), ktoré povstávajú bez pohlavného zúrodnenia a najmä u Ascomycetov sa objavujú. Ale tieto „Zoosporangie“ celkom ináč sa objavujú, než „Conidie“. Keď sa odtrhnú od vláken (hýf), odnáša ich povetrie na druhý vlhký list alebo na celkom druhú rastlinu a tu začnú sa divotvorne vyvinovať. Ich obsah premení sa na viacej, 6 do 12 drobnulinkých Conidií (pupencových buniek), ktoré nezadlho z mieška sa vytrúsia a dvoma chvostikami (brvami, krýdelkami) opatrené, behajú nepokojne (roja sa, lietajú) po vlhkom liste, pri čom im brvy za veslá slúžia, i menujú sa „Zoosporami“ (živými, rojovými výtrusami). O pol hodiny prestanú sa „Zoospory“ pohybovať, odkladajú svoje brvy (chvostiky), prikryjú sa kožtičkou a po niekoľkých hodinách zabodnú svoj špicatý klík do vlhkého listu, v ktorom vyvinie sa potom klkovitý mycel huby. To stáva sa obyčajne na jar. Pod drobnohľadom možno veľmi pohodlne pozorovať toto tvorenie sa Zoospor zo Zoosporangií. Vezme sa Zoosporangia z výživnej rastliny, ovlaží sa, položí sa pod drobnohľad na objektiv: a za dve hodiny možno celý vývin postupne stopovať.

Okrem tohto rozvoja Perenospor možno u najväčšej ich čiastky ešte i zvláštny spôsob rozplemeňovania sa následkom pohlavného zúrodnenia pozorovať, čo sa v lete a v jaseni stáva, keď Zoospory tej predivnej huby zahynuly. U mnohých druhov Peronospor začínajú tvoriť sa vtedy na tom istom myceli opravdivé výtrusy, ale nie na povrchu listu, ale vnútri v dreni (parenchyme) výživnej rastliny, poťažne jej listu; vyvinujú sa tam totižto dosť veľké guľaté miešky sporové, asi 4-krát väčšie než sú Zoospory, takzvané „Oogenie“, v ktorých utvoriť sa majú opravdivé výtrusy, takzvané „Oospory“. Vývin týchto Oospor stáva sa zúrodnením. A toto zúrodnenie deje sa takým spôsobom, že tesne vedľa Oogonií utvoria sa na myceli takzvané „Antheridie“, t. j. vláknaté alebo kyjovité zúrodňujúce (mužské) orgány, ktoré svoje kyjovité hroty do Oogonií zapichujú. Následkom tohto spojenia vyvinú sa v Oogoniách veľké hrubokožnaté, bradovičkaté, brunasté výtrusy, takzvané „Oospory“, ktoré prezimujú podobným spôsobom jako Teleutospory u Hrdzí (Uredineae). Aby možno nám bolo pozorovať zúrodnenie Oogonií kroz Antheridie, vyrežme v lete alebo v jaseni jemnou britvou z napuchnutého listovho alebo býlneho dreňu (perenchym) jemné čiastočky, čo s pomocou dobrej lupy diať sa môže, i položme tie čiastočky, v ktorých sú Oogonie a Antheridie, na objektiv pod drobnohľad.

Nie všetky Peronospory môžu sa honosiť týmito dvojnásobnými rozplemeňovacími orgánmi; nie na všetkých Plesňach rojovkách vyvinujú sa Zoospory a Oospory: u mnohých druhov neutvorujú sa Oogonie a tak ani Oospory a rozplemeňujú sa len Zoosporami a bujným klkovitým mycelom. To platí menovite o zlopovestnej Plesni, ktorú slávny botanik De Bary pomenoval „Peronospora devastans“ a ktorá je veľmi záhubná našemu najrozšírenejšiemu a v našich Tatrách najvýnosnejšiemu potravnému článku — zemiakom. Huba táto zapríčiňuje zlopovestnú hnilobu zemiakov, proti ktorej posiaľ

nebolo lieku. A jako že sa rozplemeňuje táto nenávidená huba na zemiakoch, keď nevyvinuje prezimujúce výtrusy či Oospory? V nakazených bobuľach zemiakových bujnejúci mycel huby je príčinou, že sa nákazlivá huba z roka na rok rozširuje v zemiakoch. Keď zemiak, ináč celkom zdravý, len jeden mycel huby v sebe skrýva, že sa zemiakové klíky dobre vyvinúť môžu, nuž ukladá sám hospodár s tým zemiakom na jar nákazlivú chorobu do zeme. Ukrytý v bobuli mycel Plesne rastie na jar do klíkov zemiaku, rastie potom hore býľom, i začne sa v júli alebo v auguste vo vňati rozširovať. Strávi chlorofyl a zapríčiňuje brunasté škvrny na povrchu vňati a tak prezradzuje nášmu oku svoj záhubný život. Na opačnej strane listu (vňati) vystupujú nezadlho cez pokožku vlákna (hyfy), ktoré ako biela pleseň vyzerajá a na ktorých konci vyvinujú sa citronu podobné Zoosporangie vo veľkom množstve. Keď tieto dozrejú, padajú hojne na zem, alebo odnášané bývajú vetrom na vlhkú vňať v susedstve rastúcich zemiakov. V prvom prípade, keď totižto prudkým dažďom vtisnuté bývajú Zoosporangie až ku bobuľam zemiakovým, vypúšťajú hneď zo seba 6 do 12 okrýdlených Zoospor, ktoré sa v krátkom čase na bobule usadia, kožtičkou sa obalia, klíčia, svojmi klíkami do pokožky bobule sa zapichujú a mycel v nej utvoria, ktorý hneď bujne raste a zemiak často ešte v zemi znivočí. Keď vetrom prenesené bývajú Zoospory na vňať susedných zemiakov, a nie na samé bobule, vypúšťajú na vňať svoje Zoospory, ktoré na nej hore opísaným spôsobom sa vyvinujú, svoj mycel do nej vpúšťajú, ktorý potom dolu býľom až do bobule rastie a v nej prezimuje, aby rozširoval ďalej svoju nákazu medzi zemiakami. Kto teda chce zachrániť svoje zemiaky od hroziacej nákazy, nech nesadí na jar z nakazených touto Plesňou zemiakov do zeme, nech bedlive obzerá v júli alebo v auguste vňať zemiakovú, a keď na jej povrchu zbadá brunasté škvrny a na jej opaku (spodku) bielu plesninu, nech vňať hneď odstráni a znivočí.

Táto záhubná Pleseň žije cudzopasne i na Pasvici či Rajštiaku (Lycopersicum esculentum Mill.). Iné druhy Peronospory rastú na Maku slepom (Papaver Rhoeas L.), na Kúkoli (Agrostema Githago L.), na Šťovíku (Rumex acetosa L.), na Ďateline (Trifolium medium L.), na Lucerne (Medicago sativa L.), na Cibuli (Allium Cepa L.) a na iných mnohých rastlinách. Pleseň Cystopus žije cudzopasne na Koluíku či Repici (Brassica Napus L.), na Kurinohe (Portulaka sativa Hav. a P. oleracea L.), na Laskavci (Amaranthus Blitum L.) a na iných zelinách a bylinách, i vyvinuje sa Zoosporami a súčasne Oosporami.

Saprolegnie vyvinujú sa podobným spôsobom, jako Peronospory a žijú cudzopasne pod vodou, prečo sa i vodnými Plesňami rojovkami menujú. Ony majú veľmi rozvetvené, klkaté vlákna (mycely), ktoré bielošedivé, guľaté, 0·3 do 3 cm. veľké chlpaté klbká tvoria; keď sa tieto klbká z vody vyzdvihnú, neforemne splasnú. Žijú na zamorených pod vodou rastlinných býľach, na hnijúcich tam drevkách, na rasách (Algách), poślých insektoch, vždy skoro v odstátej kyseline vínovej usadliny (Weinsteinsäure), na zhnitých a vo vode

ležiacich jablkách a iných tam hnijúcich predmetoch, najmä na ikrách (vajíčkach) rybacích v rybníkoch, kde veľkú škodu zapríčiňujú. Jako škodné sú Hrdze a Sneti obilným siatinám a Pleseň Rojovka zemiakom, podobne škodné sú Saprolegnie rybárstvu, menovite *Achlya prolifera*, Auctorum., lebo znivočujú napospol ikry. Saprolegnie známe sú pod menami svojich rodov: Saprolegnia Pringsh, Achlya Psh., Leptomitus Psh., Aphanomyces De By., Dictyuchus Leitgeb, Diplanes Lgb., Pythium De By., Naegelia Reinsch, Blastocladia Rsch.

Plesne *Chytridiaceae* vyvinujú sa veľmi jednoducho na žijúcich niektorých rastlinách, na pr. Anemonách (Anemone nemorosa L.), na Púpave (Taraxacum officinale Wig.) a na podobných spoluložných; i objavujú sa na výživných rastlinách ako malé bodky, shlúčené, dužné, nažltkasté alebo brunasté bradovičky. Mycel žije v listovej dreni, časom prebíja sa cez pokožku na povrch listu, na jeho konci utvorí sa Zoosporangia, ktorá má guľatú, hruškovitú alebo kyjovitú podobu; z nej vysýpajú sa Zoospory; tieto pohybujú sa s pomocou svojich brví (krýdeliek) po novej výživnej rastline, a utíšené začnú klíčiť a mycel vyvinovať, čo badať možno po čiernej škvrne na liste.

Do radu *Phycomycetov* náležia konečne i opravdivé Plesne, takzvané *Zygomyceteae* či *Jarmovky*, ktoré cudzopasne žijú na hnijúcich vegetabiliach, na zkazených pokrmoch, chlebe, mäse, ovocí, uvarených zemiakoch, truse, hríboch atď. Táto Pleseň rozmnožuje sa dvojnásobným spôsobom, a síce nepohlavne Conidiami (pukosporami) a kopuláciou dvoch oproti sebe postavených buniek rovnobežnej tkaniny mycelu. Z tkaniva mycelu, ktorý vo výživnej látke alebo na nej bujno sa vyvinul, pozdvihujú sa jednotlivé alebo rozvetvené vlákna; tieto utvoria na svojom konci alebo na zakončení každej vetve zvonovitý alebo bublinovitý, najčastejšie tmavobrunastý mechúrik (vrecko), takzvanú výtrusnicu, „Sporangium“, alebo „Sporokarpium“, ktorá naplnená je nepočetnými Conidiami (pukovými semienkami). A týmito Conidiami rozplemeňujú sa Zygomycety, jako i druhé Plesne. Avšak kde-tu na klkatej tkanine mycela usadnú sa dve vlákna jedno vedľa druhého, ktoré nezadlho na istých oprotivných bodoch napuchnú (nabubrejú); tieto napuchliny predlžujú sa oproti sebe, až celkom sblížia sa k sebe, i spoja sa (kopulujú) isthmusom. Na tom mieste, na ktorom spojily sa napuchnuté buňky, utvorí sa veľká, zrnkami alebo bradovičkami pokrytá spora, takzvaná jarmová spora, či „Zygospora“, ktorá po dlhšom čase klíči a vypúšťa konídové vlákna. Dľa tohto spojenia (kopulácie) menujú sa tieto Plesne Jarmovkami, Zygomycetami. Tieto Plesne povstávajú s neobyčajnou rýchlosťou vo vlhkom a stuchlom vzduchu na výživných látkach a objavujú sa neozbrojenému oku len vtedy, keď sa nachádzajú spoločne vo veľkom množstve a tvoria útle chomáče (Flocci) alebo z útlych vláken spletené povleky, obyčajne šedivej barvy. Pokrmom, na ktoré zo zduseného povetria ich drobulinké výtrusy spadly a z nich na pokrmoch ako opravdivé huby sa vyvyvinujú, dodávajú ztuchlej chuti a zápachu. Obyčajné ich rody sú:

Mucor Mich., Pilobolus Tode., Calystosporium Corda, Didymocrater Mart., Crateromyces Cor., a Hemiscyphe Cor. Najznámejšia Pleseň Jarmovka je *Mucor Mucedo Pers.* Jej chomáče pozostávajú z jemno vlneného, hustého mycelu, ktorý je belasošedive zaprášený; nitky konidiové sú biele, spory guľaté, potom vajcovité a neskoršie zvonovité, barvy bielej, potom modrošedivej a konečne čiernej. Vyvinuje sa na zkazených pokrmoch a rastlinných látkach.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk.

Názvy chorôb u ľudu.

(Príspevok k článku J. L. Holubyho.)

Blbý. Na blbého vo Zvolene povedia: „krepý“ = blöde. Ani ja som ani v stredoslovenčine, ani v krajomluvách nepočul slovo blbý z úst analfabetného ľudu, ako ani slovo *vzdelaný* = gebildet. Obe prešly z češtiny do nášho spisovného jazyka. Pri označení pojmu slova vzdelaný pomáha si ľud viacerými epitetami, ako: múdry, učený, vyzkúseny, vycibrený atď.

Bláznivosť. Popri slove bláznivý užíva sa vo Zvolene aj pochabý, šialený; spochabiť sa, zošalieť sa. Slovami týmito práve tak ako slovom bláznivosť označuje sa v prvej čiare chorobný stav duše, len v druhej veľká roztopašnosť a prílišná veselosť. Výrazom: „ty šaľo“ = närrischer Kerl, nikdy sa neoznačuje choroba duše, ale len roztopašnosť, alebo bezrozvažný, náhlivý spôsob konania. Chorobný stav duše označujú veľmi často aj výrazom *„chytený* na rozume“.

Boľasť u jamky. Tento výraz som nepočul v Stredoslovensku, ale ovšem: „bolí ma tu proti *srdcu*“, a potom ukáže na pupok.

Čemer. Už či je to len namyslená, a či skutočná choroba, ale názov je starobylý. Zahraniční Nemci nechcú o nej nič vedieť a nazývajú to „spezifisch ungarische Krankheit“, ale ich uhorskí súplemenníci dobre ju znajú. „An Tschemer hod a'“ som počul od prostoľudína v Požoni. Maďari majú tiež svoj „csömör“, a museli ho už z Ruska so sebou doniesť. V ruskej reči totižto чемеръ (čemer) znamená dľa slovára Pavlovského po 1) Rückrath; 2) Scheitel, Haarschopf; 3) *Kopfschmerz*; 4) eine Art Pferde*krankheit* (Fallsucht).[1]

Kňahňa. Nezbadal som, žeby názov tento ľud v Stredoslovensku k označeniu dákej choroby upotrebúval. Toho slova ľud ani ako titulu nikde u nás neužíva. Ľud náš zná kňaza, ale to mu je len = Priester, — u evanjelikov aj čo farár, ale nikde neoslovuje svojho farára: „pán kňaz“. Evanjelického farárovu manželku ľud menuje i *kňazovka*, ale takto len keď je o neprítomnej reč, a nikdy pri

[1]) O ruskom slove чемеръ Miklosich vraví: Art Krankheit, Gift, womit einst die Russen Pfeile vergifteten. Red.

oslovení. Ľud náš už nepozná viac slovo *kňaz* vo smysle *Fürst*, a tak ani slová *kňahyňa*, *kňažna*. Počuť ešte tu i tu slovo *knieža*, na pr. knieža (aj herceg) Esterházy. Z toho zatváram, že pieseň „Naša kňahne" musí byť veľmi starobylá. — Pri tejto príležitosti nezaškodí poznamenať: že v spisoch pre ľud určených nemá sa užívať slovo „kňaz" vo smysle „Fürst". Pod bohatým ruským *kňazom* predstavuje si ľud náš dákeho bohatého ruského popa. To je moja mienka i o užívaní slova *mužík* v prekladoch z ruštiny, lebo ľud pod tým predstavuje si dákeho nepatrného chlapíka, ak nie pidimužíka.

Kiahne. Týmto slovom označujú sa vo Zvolene, a vôbec v Stredoslovensku, *osýpky*, a rozdiel je medzi ovčími, čiernymi atď. *kiahňami*. Zdá sa, že bošácka *kňahňa* a stredoslovenské *kiahne*, trebárs rozdielne choroby označujú, pochodia z jednoho etymologického koreňa, alebo sú aj totožné, a len krajomluvne sa líšia.

Krivý. Chybného na nohy menujú aj „čaptavý", zvlášte keď má nohy dúhovité a stúpa pravou na pravý, ľavou na ľavý kraj podošvi. *Čaptať* = čaptavo chodiť.

Matka. Na ten istý neduh, ktorý v Bošáckej doline označujú výrazom: „matka sa mu pohla", povedia v Stredoslovensku: „*maternica* sa mu pohla, zbúrila".

(Pre úplnosť reflektujem aj na pesničku, ktorú v Bošáci začínajú: „Pršalo, mrholilo" ... Táto sa začína v Stredoslovensku: „Dážď pršal, mrholilo" ...)

Pehy zovú v Stredoslovensku aj „*pehutiny*".

Prietrž (hernia). Na človeka na neduh tento trpiaceho povedia v Stredoslovensku, že je „*kilavý*" alebo „burdavý" [1]).

Slepota. Ako synonym slova slepý, počuť veľmi často temný. „Žobrák, *temný* na obe oči". „Temný hlas" = dumpfe Stimme.

„*Ščikávka*". V Stredoslovensku sa riekne: „čkania, čkávka, čká sa mi".

„*Urečenie*". Slovo toto užíva sa po celom Slovensku. Stav človeka *urečením* zapríčinený označuje sa výrazom: „*prišlo mi zle*" a stav ten môže sa potencirovať až po mdlobu. Väčšie zlo pripisuje sa *porobeniu*. Rozdiel medzi urečením a porobením, počarovaním, povražením je: že sa urečie okom, púhym dívaním sa; kdežto k porobeniu treba istého činu, formalít, ingrediencií a „zariekania". Porobenie pochádza z vedomého úmyslu na isté poškodenie nameraného, kdežto pri urečení takého úmyslu nebýva, ba stáva sa bez vedomia a proti vôli. Dľa povery, najskôr urečieme dieťa, alebo aj dospelú osobu, ba i zviera, na pr. pekné teľa, keď z lásky, úľuby hľadíme naň, keď sa nám tak páči: že s neho „ani očú spustiť" nemôžeme. Mýli ma tu trochu práve to slovo *urečenie*. Pochodí ono od slova *reč*, *rieknuť:* a predsa urečenie nedeje sa „*zariekením*". Zdá sa mi to práve takou anomaliou, ako ruské slovo благоухàніе (blagouchànije) = vôňa, Wohlgeruch, Duft. Veď nie uchom, ale nosom voniame. [2])

---

[1]) Staroslaviansky кѫла, rusky i srbsky кила, česky průtrž. Red.

[2]) Nie od ucha; tu je koreň (st. sl.) *on*-, z toho vôňa, ňuchať, uchať. Red.

Vred = zrádnik = epilepsia. Túto chorobu zovú miestami aj *„mrcha nemoc"*.

Daktoré chorobné zjavy, o ktorých istotne aj Bošáčania zo zkúsenosti znajú, a tak aj názvy na to mať budú, nenašiel som pomenované v článku nášho neunavne pilného a svedomitého, hlbokoumného a — riekol bych — všestranného skúmateľa J. L. Holubyho. Na pr.

Katzenjammer dostaví sa tu i tu aj u Slovákov, práve tak ako aj čemer; ale majú na to — aspoň vo Zvolene a Honte — aj svojské, ako myslím, pôvodné a dobré označenie. Substantiválny názov som nepočul, ale ovšem verbálny výraz, tento: „pľuští mi" = ich habe Katzenjammer. „Či *ti pľušti* po svadbe?" „Jedon deň pije, a druhý *mu pľušti"*.

Menštruácia. Toto ľud rozlične nazýva. Počuť aj: *„má svoju vec"*. Ale to sa tak povie len pred doktorom, k vôli akejsi ľudovej ästetike a či moresu. V Stredoslovensku pravý názov toho je: *„na drieku"*. Prvý raz som počul názov ten od starej ženičky, vyprávajúcej o svojej kmotre nasledujúcu smutnú udalosť. „Šla čez potok, ľad sa pod ňou preboril: ona húp do vody povyše pása; ledvaže hu zverestovali, horko-ťažko domov dodali, ľahla: a viac nestala." Obráťac sa k ženským medzi poslucháčmi, akoby pre vysvetlenie, dodala tichším hlasom: *„Práve mala na drieku"*. A zas predošlým hlasom: „Keby toho nie (t. j. toho na drieku), čo len ten kúpeľ, — ani parom by jej nebol býval, takej robe." Myslel som najprv, že je to jedno slovo, *nadrieka*, akkusat. *nadrieku*. Ale v tom smysle užívajú aj výraz „mám na sebe", z čoho zatváram, že aj prvé záleží z dvoch slov = na drieku. Je v tom vynechaný názov objektu na otázku: čo má na drieku, na sebe? Rozmluva o tomto so ženičkou z ľudu doviedla by snáď na stopu toho, čo tu jazykozpytca zaujíma; lenže to má svoje ťažkosti v tom: že taká ženička nie je v stave pochopiť záujem jazykozpytca a zvedavosť taká stane sa jej podozrivou.

Pokolvár je čierny pluzgier, vred na tele často veľmi nebezpečný. Znal som človeka, ktorý proti zákazu najedol sa mäsa z jalovice zabitej z rozkazu, pre akúsi chytľavú chorobu, a na druhý či tretí deň dostal tie pokolváre, a vzdor lekárskej pomoci o pár dní umrel.

Z priesti kapať. Dieťa ztratí chuť k jedeniu, je smutné, mrzuté, ani nespí ani nebdie, je akési omráčené, bľadne, vädne, slabne, usychá, ani mnoho neplače, ale tým častejšie prenikave zamrnčí, boľastne zastene, a tak na vidomoči hynie len a hynie, až — čo sa často stáva — zahynie. Zjav tento držia za následok porobenia a lieča často najnerozumnejšími prostriedkami. Samú chorobu označujú frásou: *„to dieťa z priesti kape"*. Zkade ten výraz? Kapať = hynúť, ale tá priesť? Túto otázku predložil som bol raz ctenému priateľovi môjmu F. Š., ktorý hlboko vniká do týchto, samo sebou ďaleko významnejších vecí, nežby sa nejednomu zdalo, a on formuloval svoju domnenku v nasledujúcom. Jedon spôsob čarenia je tento: na cestu, chodník, kade ten, ktorému má sa počariť, často chodiť

musí, zahrabú sa do handričky uviazané, všakové kúzelné veci, — alebo na površí vyryjú sa palicou isté črty, čiary, alebo sa rozštiepi drevce, a obe poly položia na chodník krížom, — a pri každom z týchto aktov odriekajú sa isté formule. Keď ten, pre koho to určeno, tie čary, drevká atď. prekročí, ponad to *prejde:* má počarovano, a pôvod jeho nehody ľud pripisuje tomu *prejdeniu* ponad tie počarované čiary, drevká. Môž' byť teda — vraví môj priateľ — že je vo výraze tom infinitív *„pre-ísť“*, substantisovaný, a časom v mluve premenený na *„priesť“*. Či tak? Certent grammatici.

Šumavský v svojom slovníku má slovo: *prysk* — das Aufsprudeln. Nepamätám sa, žeby som to slovko u nás bol počul, ale ovšem: *„prýšť“* = pupienok na koži = Geschwürchen = malý vriedok. Keď však slovom *vred* Slováci označujú aj epilepsiu: či frásou „z priesti kapať“ neoznačuje sa dáky epileptický neduh, a či slovo *priesť* nie je totožné so slovom *prýšť?*[1])

Keď sme pri chorobách, podotknem aj nasledujúco, čo sa sem vzťahuje.

So zimou mu prišlo, značí, že choroba prišla, začala sa so zimnicou. Keď je reč o chorom, na otázku: „a čo mu je?“ obyčajne sa odpovedá: „a tam ho sám Boh nebeský zná. Na Hromnice včas ráno vstal“ atď. A tu už potom obšírne sa vyrozpráva: ako sa umyl, obliekol atď., ba často aj pol jeho biografie, a len potom kedysi povie sa: *„zrazu mu prišlo so zimou“:* ľahol, a od tých čias, nedaj Bože, k sebe prísť.“ K sebe prísť = vyzdravieť. Je to pekný výraz a pravdivý, lebo chorý, kde je koľvek, ale veru *u seba* je nie, a tak je predovšetkým žiaducno, aby čím skôr k „sebe prišiel“. Ten istý výraz v tom istom smysle má aj Nemec: zu sich kommen, aj Maďar: magához jönni: nuž kto vie, ktorý od ktorého si to preverboval? — „Nedaj Bože“ nie je protiva toho: „daj to milý Bože“, ale označuje nezdar námah. „Voz uviazol, a nedaj Bože (= nebolo možná) ho z miesta pohnúť.“

V Trenčiansku som viac ráz počul frásu: *„kameň miera“*. Užíva sa vtedy, keď je reč o rane, ktorú niekto má, a rozprávajúci na svojom tele prstom označuje to miesto, kde je tá rana. Upotrebuje sa pred alebo za slovkom *„tuto“*. „Jano má takú veľkú ranu — kameň miera — tuto“; alebo: „Jano má veľkú chrastu tuto — kameň miera, — a pri tom dotkne sa prstom hlavy, ruky, slovom toho miesta, kde ten druhý tú ranu má. Počul som frásu tú aj od mojej nebohej matky, a pýtal sa: čo to má znamenať? „Nuž to je len taká obyčaj.“ Ale predsa len: čo to má mať za smysel? „Ale — syn môj — na tom je nič. To len tí sprostí ľudia myslia: že keď človek, prstom ukážuc, dotkne sa na sebe toho miesta, na ktorom je u druhého rana, o ktorej je reč: že ona z toho človeka prejde naňho, na to isté miesto, ktorého sa prstom dotknul. Ale keď sa pritom povie „kameň miera“, zabezpečí sa proti tomu, a

---

[1]) ***Prysk* a *prýšť* sú koreňom príbuzné; *priesť* nemá s nimi súvisu. *Priesť* (substantivum ženského rodu) je meno tej choroby (rachitis, Englische Krankheit, Zwiewuchs) — po česky *příst.*** Red.

nestane sa nič. Pravda, to je len taká povedačka." Viac som sa o tom dozvedieť nemohol. Takých frás je v jazyku našom viac. Užívajú sa v reči, len tak mimochodom, akoby in parenthesi, často bez všetkej myšlienky, len tak zo zvyku. K takým náleží aj slovo „neuročný". Keď by dakto chválil krásu, zdravie, vzrast atď. dieťaťa, a nepovedal by pritom „neuročnô", bolo by zle; ale keď to slovo vypovie, je všetko v poriadku: „urečenie" ztratí všetku moc. To isté veria aj Nemci o svojom slove unberuffen a užívajú ho tak, ako Slováci svoje *neuročný*.

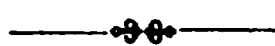
Gavril Josipovič.

Príslovia, idiomatické výrazy a slová s Bošáckej doliny.

Zo sbierky *L. Riznera.*

Pes psovi najlepšie vie buchy vybierať.
Voda *hrači, jači.* (Keď prudko beží kamenistým korytom.)
Toľko ho *napekal*, že mu to musel urobiť.
Živí sú tu na krivde, mrtví sú tam na pravde.
Za svet by mu vôľu nezlomil.
Za peňáze aj skaly lámu.
Všetku žatvu s ním odbavili. (Klebety.)
Maderek, maderka, maderky, viničný prút.
Priema, rovná, prostá lata.
Veter *sdrhel* šecky jabúčka = scesal.
Skydo, darebák, leňoch.
Sotona, veliký, ozrutný. To je celá *sotona* človek.
Látka, mliečnik, mliečny hrnec.
Kalina, utlčená a usušená, asi jeden meter dlhá palička liesková, ktorou svieti sa v chyžiach chudobných pohorských obyvateľov.
Vyložili mu lavičku pred dvere.
Na oslní = úslní, na slnci.
Hovorí z cesty. (Hovorí krížom, fantasiruje.)
Čo chto ľúbi, často ho to hubí.
Na postať žať. Keď sa žne „krížom", napriek od brázdy ku brázde.
Trakovica, plachta so štyrmi traky; plachta trávna.
Okržla; pokosená tráva sa rozhádže, roztrasie, oschnutá sa shrabuje do *okržiel* a tak sa dosúša; suché seno skladá sa do *kopáček*, do *kôp*.
Dal mu za to *pätku* celou dlaňou.
Čo oko nevidzí, to srdce nebolí.
Vypadaly mu brká.
Nedá si každému do kaše fúkať.
Vlk roztrhal zimu.
Tohoročná úroda oproti obyčajnej *sekla* (zmenšila sa) o tretinu.
Tak sa pekne s človekom shovára, jako by mäkký chlieb krájal.

Ščebel, *sprušel* = krížne drevo v rebríku.
Podlupky, olúpané, kôry zbavené ihličnaté stromy.
Hýč, letorost na vrcholci stromu ihličnatého.
Spadla se mňa hora. (Po odbavení ťažkej práce.)
Len tá roľa dobre rodzí, po kerej sám gazda často chodzí.
Ešče je to pod pokryvkú.
Čert aj hriechy madom sladzí.
Leda čert za zlé nemal.
Nemá sečku pod klobúkom.
Dolípať, dotýkať, priňuchávať. *Nedolípaj* k tomu toľko! Čo už toľko k tomu dolípáš! okrikovaný býva pes, keď by rád dostať nejaký pokrm.
Občina, obec, osada.
Dze sa toľko *zarážaš* (tlčeš)?
Suchár, suchý strom v hore, *suchárie*, suché ratolesti stromové.
Drobázeň, drobné deti, drobné ovocie.
Spariščo, miesto, kde sňah najprv síde.
Zasmúhlej tváre, brnavý, načerný.
Jadovať, ligotať sa. „Jako tie hviezdičky pekne jadajú, volačí mládenci frajerky hľadajú.“
Nástraha, pyšný človek; *nátraska*, to isté.
Ťažalo, predné oje pri štvorke, t. j. pri dvojitej zápraži.
Zlé sa zlým hojí.
S nahej husi nenaškubeš perá.
Skydák, skydácí miešek, je končité vrecúško, do ktorého sleje sa *odvarená* kyška, aby srvátka odtiekla.

BESEDA.

Z francúzskej literatúry. Poslednou dobou vo Francii počína sa javiť silné hnutie v literatúre proti Židom. Drumont, ktorý svojou dvojsväzkovou knihou *La France juive* (Židovská Francia) pred štyrmi rokmi podal historický vývoj nadvlády židovského kapitálu, neustáva v boji proti tomuto kapitálu a pokladá ho za hlavného škoditeľa Francie. Po *La France juive*, ktorá úplnými preklady a nesčíselnými výťahy mnoho šumu narobila i za hraniciami francúzskymi, prichádza toho roku od tohože spisovateľa *Le Testament d' un Antisémite* (Závet antisemitu). Kniha táto, možno, písaná je ešte prudšie než predchádzajúca; úspechom však snáď sa jej nevyrovná. Drumont dostáva horlivého spoločníka v p. For e-Fauré (iste pseudonym), ktorý vystúpil s knihou bojovne nadpísanou: *Pro aris et focis: Face aux Juifs!* (Postavme sa proti Židom do boja za domáci krb!) Zaiste znamenie doby, keď krajina s nepatrným procentom Židov s takým zápalom púšťa sa do riešenia židovskej otázky!

Predmet veľmi podobný — význam peňazí — rozoberá Zola v poslednom svojom románe *L' Argent* (Peniaze). Kritika prijíma túto knihu veľmi pochvalne, stavia ju k najlepšiemu, čo Zola napísal; ľutuje však, že obsah knihy, ktorý mal by poučovať najširšie vrstvy, zhyzdený je episodou svrchovane hnusnou, ktorá nad to nie je v žiadnej spojitosti s cieľom knihy. Román, písaný majstrovským perom, predstavuje rôzne osoby, ktoré zaoberajúc sa manipuláciami peňažnými, idú ďalej svojou cestou strašným zápasom, v ktorom už obete nemajú ani počtu. Z pošmurnej nálady týchto obrazov spisovateľ vyvádza celkovým učením tohoto románu, že peniaze sú nevyhnuteľným zúrodňujúcim hnojivom pre budúce šťastie spoločnosti.

O moci túhy po peniazoch a zovňajšom lesku šíri sa román *Député!* (Vyslancom!) z pera F. de Comberousse. Maurice Desrolands pýtal si ruku Paulíny Rosierovej. V nevinnosti svojej duše dievča zahorelo láskou k ženíchovi; no ten v nej nevidel iba sesternicu váženého M. Rosiera. Chce vskutku byť zvolený za vyslanca pod ochrannými krýdlami strýka Rosiera. O mesiac po svadbe sú voľby: Maurice zvíťazí. Na štvrtý rok už však krásny Maurice miluje peknú vdovu Juliu Berrasovú. Tá nasťahovala do jeho srdca pýchu a ctižiadosť; ona to bola, ktorá radila mu sňatok prospechársky. Maurice pretrhne pomer s Juliou, majúc ešte nejaký pozostatok poctivého smýšľania, a nechce ďalej klamať svoju ženu. No pani Berrasová vyhľadala si ho v Paríži. Zápas, ktorý vznikne medzi ženou a milenkou, tvorí hlavný záujem knihy.

Z ovzdušia sebectva a drsného boja za bytie do ríše života ideálneho čitateľovu myseľ odnáša kniha: *Heures vécues* (Hodiny [pravého] života). Je to, ak nie z najkrajších, tak iste z najlepších kníh, ktoré vyšly posledný čas. Spisovateľom knihy je Jean-Paul Clarens, nielen hlboký mysliteľ, lež i veľký umelec. Vie najhlbšiemu rozjímaniu pridávať pôvab citnosti a zná najvnútornejšie tajnosti ľudskej duše. Spisovateľ vidí vo vážne ponímanom živote rodinnom žriedlo pozemského šťastia a jedinú kotvu ducha, zmietaného búrou pessimistickej nevery. Prečítajte si ukážku: „Svetielko, ktoré trblieta sa v tmavej noci, je svetlo môjho krbu, je lampa, okolo ktorej hrajú sa deti a pracuje matka... A v hustej, nepreniknuteľnej tme decembrovej, ktorá ma obklopuje, toto v diaľke sa mihotajúce svetielko na vrcholku návršia zdá sa mi lesklejším než každá hviezda, oživujúcejším než slnce, lebo toto svetielko shrňuje celý môj život, lebo ono je symbolom rodiny, shromaždenej pod strechou.

„Vracajúc sa domov kolembavým krokom svojho koňa, cítim, že čosi ťahá ma neodvratne k tomuto svetielku. Zdá sa mi, že putá zároveň lahodné i mocné viažu ma k nemu lahodne.

„Zďaleka vidím duchom svoje drahé dcérušky, černo- i rusovlasé, ako bavia sa u nôh svojej matky, ktorá snive odvracia od práce oči, aby s blaženou radosťou na ne hľadela.

„A ja si vravím... hľa Šťastie! avšak tiež, hľa Povinnosť!

„Aká väčšia úloha, aké vyššie poslanie môže vám i byť svereno Tvorcom života, než to, aby ste vychovávali deti, t. j. aby ste vzdelá-

vali bytnosti, ktoré obsahujú budúcnosť vtedy, keď my už náležíme minulosti.

„Vychovávať...! Premýšľali ste už o prekrásnom a zároveň hroznom smysle tohoto slova, ktoré často opakujeme, keď ho ani nerozumieme?

„Vychovávať...! t. j. byť spolupracovníkmi Boha v práci najhlavnejšej, v predušerňovaní.

„Vychovávať...! t. j. vzdelávať *príkladom*, najdôležitejším zo všetkých pravidiel, bez ktorého všetky ostatné pravidlá sú ničím.

„Rozsievač, pozor! každé zrno klíči tam, kam padlo.

„Otče, rozsievač vznešený, pozor, lebo pôda preúrodná kúkoľom i čistou pšenicou, je duša tvojho dieťaťa.

„Niet, ver mi to, bohoslužby svätejšej nad výchovu; a vedz, že tvoje slabosti, tvoje chyby alebo tvoja vlažnosť môžu sa vtlačiť v mladé srdiečka na vždy.

. . . .

„Toto svetielko, ktoré mi svieti v temnej noci, je mi žiarivým majákom, ukazujúcim cestu k pravému prístavu na ceste života."

V niekoľkých riadkoch vidíme celú mravouku. Teraz ešte pokochajte sa krásnym úryvkom čistej a vysokej filosofie spisovateľovej:

„Kam nesú sa myriady svetov, ktoré plujú nad mojou hlavou prachom svetlovým k temnému lesku noci?"

„Viem, že sú v pohybe, veda učí ma tomu; viem, že kráčajú rýchlosťou závratnou ku stredu svetovému, ktorý zovie sa súhviezdím Herkulovým.

„Ale, čo je to vlastne, tento stred? Je to cieľ alebo stanica?

„Kde je posledné ohnisko, ktoré má pútať tieto milliardy slncí, ako priťahuje magnet mikroskopickú pilinu železnú?

„Snáď majú Indovia pravdu, mysliac si, že Vesmír je parabola, rozvitá do nekonečna, vychádzajúca zo stredu nehybného, ktorý však neustále ju udržuje v pohybe, a privádza ramená jej k sebe, aby ich pohltil.

„Istý veľký mysliteľ povedal, že nebeské kružnice idú v kruhoch neustále väčších až ku sfäre Absolútnej, kde objem rovná sa stredu, ktorým je Boh, kde Priestor tratí sa v nekonečnu, ktorým je zase Boh, a kde Čas tratí sa vo Večnosti, ktorou je opäť Boh!...

„Priepasť, závrat, tajomnosť!

„A medzitým, čo hľadám zákon svetov a miesto ich večného pokoja, či nie je bližšie pravdy moja dcéruška, ktorej sníva sa pri mojom boku pod leskom hviezd a myslí si, že hviezdne svetlá sú kvetiny Pána Boha, ktoré trbliecu sa v zahrade noci?"

(Z Revue des livres nouveaux)

K. + S.

АНГЛІИ.

Báseň Vajanského. Preložil N. Aksakov.[1]

Надменный островъ! Четверть свѣта
Ты покорилъ своимъ страстямъ,
И гулъ проклятій, — не привѣта —
Къ твоимъ несется берегамъ.
Пусть надъ владѣньями твоими
Лучи безсмѣнно солнце льетъ,
И въ небо мачтами своими
Уперся твой могучій флотъ,
Пусть день субботній чтишь ты свято
Средь фарисейской тишины,
И неустанно въ морѣ злата
Твои купаются сыны, —
Но подъ тяжелыми стопами
Твоихъ напыщенныхъ дѣтей
Народы сдѣлались рабами
И стонутъ въ рабствѣ безъ цѣпей;
Но, одѣваяся туманомъ,
Какъ пеленой со всѣхъ сторонъ,
Въ безумной алчности славянамъ
Куешь ты ковы, Альбіонъ!
Твой близокъ часъ. Уже чернѣе
Нависли тучи надъ тобой;
Рабы, волнуясь все сильнѣе,
Готовы звать тебя на бой,
И, пробуждая всѣ народы,
Могучъ, и радостенъ и дикъ,
За Гималаи кличъ свободы
Громовымъ откликомъ проникъ,
И, межъ высокими брегами,
Свободы дальней чуя свѣтъ,
Ужъ плещутъ Индъ и Гангъ волнами
Освободителю привѣтъ,
И Богъ, прогнѣванный тобою,
На сводѣ сумрачномъ небесъ
Ужъ пишетъ молніи струею
Свое „мани, ѳекелъ, ѳаресъ!“

---

[1] Vyšla s inými v časopise *Blagoviest* (Благовѣстъ), vydávanom v Petrohrade. Pôvodnú báseň viď v knižke *Tatry a more*, 15. str.

Literatúra.

Slovenský pravopis. Historicko-kritický nákres od dra *S. Czambela.* V Budapešti 1890. Tlačou Viktora Hornyánszkeho. Nákladom vlastným. Cena 1 zl. 20 kr.

Slovenský jazyk, najmä básnikmi našimi za krátky čas povznesený a predstavený v svojich krásach, so stránky vedeckého spracovania a vzdelania mal dosť málo šťastia. Taký odchovanec slovenského jazyka, ako Šafárik, v mladosti svojej dostal sa medzi Srbov, potom žil v Prahe; v jazykozpytných jeho trudoch, ač rozprestieraly sa na celé veľké Slavianstvo, iste bolo by sa dostalo viac miesta slovenčine, ale Šafárik, ačkoľvek z jej ducha mal svojho ducha, z gemerského svojho rodiska znal len najkrajnejšiu slovenčinu, a literatúry v jazyku našom za jeho času ešte nebolo. (*Národopis* na pr. vyšiel 1842.) Hodža bol ešte len na prahu k svojim jazykozpytným trudom, keď udalosťami rokov 1848—49 bol z nich vytrhnutý tak, že viac ani nevrátil sa k nim. Hattala, dotyčne nás, mal temer ten samý osud, čo Šafárik. Narodil sa síce v Orave, kde ozýva sa nekonečne bohatý slovenský jazyk, i žil medzi nami v čase najživšieho jazykového ruchu, no pre obmedzenosť slovenských pomerov ztratili sme ho, šiel tiež do Prahy, a od roku 1864 (Slovenská mluvnica) nášmu jazyku nedostalo sa ničoho z jeho filologickej vedy. U nás prestaly trudy jazykové. Práve v tom čase, keď slaviansky jazykozpyt, najmä Miklosichovými dielami, urobil ohromný pokrok. Z výskumov slavianskych učených ľudí, z biblioték, v ktoré vzrástla filologia slavianska, k prospechu nášho jazyka užilo sa kde-tu len zrnka. Bádalo, filologisovalo sa tu síce dosť, ale — čo až ťažko je pochopiť u takých osvietených umov, ako na pr. Samo Chalupka, Viliam Pauliny-Tóth — s úplným ignorovaním resultátov, zistených slavianskou vedou. Z toho vychodilo, že hľadávali cestu do Ameriky už raz objavenej a, nevyzerajúc majáky už od iných nastavané, obyčajne zablúdili. Nešťastím pre slovenčinu bolo tiež, že Kollár vydal svoju bohatú sbierku národných piesní s jazykovej stránky uniformovano, s postieraním ich dialektických zvláštností. Hattala, ktorý národnú poesiu drží za najvzácnejší a najspoľahlivejší materiál jazykozpytného trudu, pre túto príčinu žaluje sa v svojej *Mluvnici slovenskej* na vydané sbierky našich národných piesní. V mnohých otázkach slovenského jazyka už iste boli by sme mali viac svetla, keby Miklosich v svojich dielach, najmä v Srovnávacej mluvnici (Vergleichende Grammatik), bol si ho väčmi všímal. Kto vie síce, či k vôli svojej pannonsko-slovenskej teorii Miklosich nemal príčiny obchádzať a zaznávať slovenčinu (aspoň mne vidí sa, že dosiaľ je zaznaná v slavianskom jazykozpyte!), no presvedčený som, že keby Kollárove *Zpěwanky* boly bývaly inak vydané, slovenčina bola by sa lepšie ponúkala i Miklosichovi i iným slavistom.

Rozumie sa, v takýchto okolnosťach je nám vítaná Czamblova kniha *Slovenský pravopis*, začínajúca obrábanie nášho jazyka tam,

kde v ňom pred štvrťstoletím prestal Hattala a, primerane výsledkom slavianskej filologie, opravujúca i práce hattalovské a predhattalovské. Prvá hlava knihy (Úryvky z dejín slovenského pravopisu) začína sa črtami dejín spisovného jazyka slovenského, pekne a s veľkou prípravou podanými. Počiatky spisovnej slovenčiny kladie do prvej polovice XV. stoletia. „V tlačených spisoch čistoty českého pravopisu dbali hlavne evanjelickí spisovatelia, pridržujúci sa zavedeného do cirkve českého jazyka. Naproti tomu vo spisoch, skladaných pre rozličné potreby obecného života, vykľuly sa zvuky našej slovenčiny už v XV. století na površie. V takýchto netlačených spisoch od prvých počiatkov zanedbávaly sa české *ř*, *ě*, a uvádzaly sa v platnosť slovenské *dz*, *dž*, *g* atď. V tlačených knihách istú samostatnosť pravopisnú pozorovať možno tepry ku koncu XVII. stoletia, teda len po 200 rokoch. Vnášaním do tlačených kníh slovenskostí jazykových a pravopisných vyznačovali sa katolícki spisovatelia, ale nie... jakoby sa boli chceli z púhej bázne „odtrhnúť od zapáchajúcej hussitismom češtiny,“ lež prirodzeným poriadkom vecí.“ [1]) V *Dejinách literatúry slovenskej* Jaroslav Vlček dokázal príkladmi z diel česky písavších Slovákov, že spisovný jazyk český u nás nie je možný bez českých škôl; Czambel študovaním písomných pamiatok i tlačených kníh prišiel k vývodu, že „historikovi, ktorý nám opíše dobu slovenského pravopisu po Bernoláka, zistiť príde, že Anton Bernolák, roku 1787 vystúpiac ako prvý opravca slovenského pravopisu, nezaviedol vlastne *dačo nového*, lež len sankciu dal tomu prúdu, ktorý za jeho doby javil sa u Slovákov... A kto napíše tie dejiny, ten zároveň rozhodným spôsobom zavŕši otázku o tak rečenom literárnom odtrhnutí Slovákov od Čechov.“ [2])

---

[1]) V rituali, tlačenom u Jezuitov v Trnave r. 1715, je takáto slovenčina: „Nie slubil sy manželstvo žiadneg druhei osobe mimo tegto pocztivei osobi?“ „Nie!“ „.... milujem, chcem $\frac{\text{gu}}{\text{ho}}$ sebe vziat.“ — „Tak mne Pan Buoh pomahai“... „Podla ustanovenia Božieho. Y podla obyczžaga cyrkwe swatei wsseobecnei“... „že $\frac{\text{gu}}{\text{ho}}$ nikda neopustjm až do $\frac{\text{gei}}{\text{geho}}$ a mogei smrti.“ (L. Listy, I. 2.)

[2]) Zúmyselne pribavili sme sa pri tomto punkte. Dobré semeno rozsievať nie je nikdy zbytočno: ak vzíde len v jednom srdci, už je požehnanie. My želali by sme si, aby bratia Česi premohli svoju nechuť oproti nám pre „odtrhnutie“, ktoré nezavinili sme my, lež staré osudy Slavianstva, ťažké a rozdrobujúce. Nechuť túto nemilo nám bolo videť i v kritike, ktorú *Athenaeum* prinieslo o Czamblovej knihe. Samé výčitky, a príkre, neláskavé! Šťastie len, že môžeme si pomysleť: „nevědomost nečiní hřích“. Lebo kritik (V. J. Dušek), ktorý pre slovenčinu súdi živých i mrtvých, vie vlastne o nej veľmi — veľmi málo. Hromží na pôvodcu *Pravopisu*, že ruští slovenčinu na ujmu češtiny a tým robí medzeru medzi Čechmi a Slovákmi ešte väčšou než je. A pravda je čo? To, že dr. Czambel vedie, v mnohom hodne nespravedlive, opravdovú vojnu (viď jeho *Prispevky k dejinám jazyka slovenského*) proti časopisom a knihám v Turčianskom Sv. Martine vydávaným, že „russifikujú“ slovenský jazyk. Pán Dušek hovorí: „Je zajímavo viděti, jak Slovák učený hledí vší silou zbaviti se slov *úkol*, *trůn*, *lůžko*, *pořad* a j. v., protože jsou „česká“, ale ani mu nenapadá vymítiti ze své mluvy: tafel, stiefel, vechsel, pigľovať, šmajchlovať a j. v.“ Nuž na str. 78., na ktorú kritik odvoláva sa, Czambel učí, že treba sloven-

Po ocenení Bernolákovho vystúpenia nasleduje zmienka o Kollárovom pokuse, urobenom v záujme slovenčiny (*Zpěwanky*, *Hronka*), potom stručné predstavenie Štúrovho diela a z neho vyšlej reformy hodžovsko-hattalovskej, zavŕšenej prešporskou „Krátkou mluvnicou slovenskou“ roku 1852. Zmienka o prvej tlačenej práci v Štúrovom pravopise je nesprávna natoľko, že báseň J. Rimavského „Svojim vrstovníkom“ (viď Iskry zo zaviatej pahraby, 35. str.) menuje *spisom*. Veľmi dobre pochopená je príčina faktu, že v päťdesiatych rokoch, keď okolnosti pre jazyk slovenský boly tak priaznivé, ako nikdy predtým a potom až dosiaľ (13. str.), literárna činnosť bola akoby zamrznutá. Vlastne ešte ani nevieme, čím bol pre nás Kollár, ešte nie je úplne osvetleno, ako účinkoval na národné prebudenie Slovákov; no pravda je pravda — historia slovenského jazyka a literatúry nemôže zamlčať túto jeho vinu. K tomu, čím Czambel odôvodnil biedu slovenskej literatúry v päťdesiatych rokoch, bude treba len málo pridať. Ďalej pôvodca vykladá, ktorý pravopis (požičaný či česko-slovenský, fonetický a etymologický) kedy a ako bol rozšírený a aké sú o ňom spisy. Fonetický pravopis mali a majú i kalvínski Slováci, no fakt tento nie je slovenským dielom. Fakt tento je len dôkazom slovenského nešťastia: ten pravopis, s maďarskými literami, nanútily kalvínskym Slovákom ich neslovenské vrchnosti. Že prvé slovenské noviny v Amerike, kam sťahoval sa v tom čase náš ľud zväčša zo Šariša a Zemplína, maly z počiatku tiež maďarský pravopis, v tom vidím len ten súvis s pravopisom kalvínskych Slovákov, že i tu i tam išlo len o maďarisáciu. Vydavateľ

---

skému hláskosloviu prispôsobovať tvary pod českým vlivom v živote ujaté. „Len preto písať *vôdca, lôno*, lebo Česi píšu *vůdce, lůno*, je nedostatočný dôvod: Slovák de facto hovorí lono, v lone, na lone... vodca.“ Medzi iným uvádza ďalej slovo mäsopôst, písavané u nás pod vlivom českého masopůst miesto správneho mäsop*u*st; miesto trôn káže písať trón. A na to možno povedať: „... hledí vší silou zbaviti se slov, protože jsou „česká“? Alebo kritik ťažká si pre tvary snemov*ňa*, knihov*ňa* atď., nevediac, že v slovenčine tieto majú gen. snemov*ne*, knihov*ne*, dat. snemov*ni*, knihov*ni* a mn. dat. snemov*ňam*, knihov*ňam*, lok. snemov*ňach*, knihov*ňach*. V písaní *jem, ješ, jeme* atď. miesto jiem, jieš, jieme vidí tiež nepriazeň oproti češtine, lebo nevie nič o tom, ako slovenčina nakladá s dlhými hláskami a dvojhláskami po *j*. Zazlieva prídavné, na pr. katolícky, lebo vraj je tu prípona -*ícký*; pravda, nevie o jednom z hlavných pravidiel slovenčiny, podľa ktorého prípona podrobuje svoju dĺžku kmenovej dĺžke. Pri slove *rada* hovorí, že môže znamenať predmet, osobu alebo spoločnosť, kdežto v slovenčine osoba je *radca*.

Na výčitku, urobenú učenému Slovákovi pre cudzie slová, a na poznámku: „Slováci mají hojnost domácích slov, a pokud nemají, ať berou od nás, nikoli z ruštiny, nebo v tom i čeština nad ruštinu vyniká, že nerada trpí cizích slov,“ odpovedáme: Na str. 113. Czambel neučí „psáti celou řadu německých slov po slovensku“; na slovách, ktoré cituje, učí len tomu, kedy je nemecké *l* mäkké v slovách i v spisovnej slovenčine užívaných. Zo všetkých tam uvedených nemeckých slov prešly do spisovnej slovenčiny temer len *žemľa* a snáď *škatuľa*. Učenému Čechovi bolo by však treba vedeť, čo hovorí na pr. Miklosich o cudzích slovách v jazykoch (Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen); ďalej bolo by mu vedeť, že rýdzosť jazyka nepozostáva v púhych slovách, že na pr. zvukom i formou českými slovami možno písať nie po česky. A iste i *žemľa* a *škatuľa* je menší hriech proti slovenčine, než *těžkopádný* (výraz pána Duška) alebo *jednolitý* proti češtine.

a redaktor tých amerikánskych novín ani nevedeli, aký pravopis je v cirkevných a školských knihách Slovákov kalvínskeho vierovyznania, oni popri svojom *gšefte* chceli len maďarisáciu podporovať; no kadenáhle presvedčili sa, aký nesmysel je to v Amerike, začali učiť sa etymologickému pravopisu (učiť sa! lebo oni boli ľudia v slovenčine bezgramotní) a postupne opúšťať od písmen maďarských a od pravopisu fonetického. Slovom, to, čo v Amerike zjavilo sa, ako bľadý, života neschopný klík na rastline, nemajúcej svetla, nebolo v spojitosti s našou ranou abaujsko-zemplínsko-ungvárskou. Pôvodca síce tiež vraví (16. str.), že „pravopisecký krok slovenských kalvínov bol prílišne rázu miestneho. Slovenských kalvínov je málo a preto ani pravopisecká novota ich nemala a nemá účinku na celok slovenský.“ Ja chcel by som pochopiteľným urobiť, že to nebol skutok tejto našej krve: novota táto jej bola len nanútená, kalvínski Slováci sú tu len passívni. Ináče, zahanbujúca vec, že ani nevieme, koľko je Slovákov kalvínskeho vierovyznania. V stoliciach Abaujskej, Zemplínskej a Ungvárskej Šafárik *(Národopis)* udáva 21 cirkví; ja myslím, že ich je o niečo menej, ačpráve nemám ešte všetky pramene, potrebné k riešeniu tejto otázky. [1])

Veľmi cenným trudom je v knihe i druhá časť prvej hlavy, nadpísaná: *Z dejín slovenského písma.* Začína sa historiou švabachu, takzvanej fraktúry, t. j. znetvorenej latinky. Nemci, keď u západných Slavianov zničili slaviansku cirkev, zničili i písmo slavianske a natisli im svoju potvoru. Švabach prišiel k nám od Čechov. Ktorého roku (rozumie sa, v našom století) zaviedla sa u nás terajšia latinka, takrečená antikva, k zisteniu toho Czambel nemal dostatočných prameňov; konštatuje však, že v tridsiatych rokoch už zhusta objavovaly sa knihy ňou tlačené. Keď zatracuje, že ešte i za našich čias nachodia sa vydavatelia a spisovatelia, tlačiaci knihy švabachom, nemožno mu neprisvedčiť. Terajšie mladšie pokolenie učilo sa v škole už hlavne latinkou — tomuto obťažujeme čítanie, dávajúc mu spisy samým švabachom tlačené. Na základe písomných pamiatok, vynesených dosiaľ na svetlo, ďalej vykladá, kedy ako označovaly sa písmom jednotlivé zvučky či hlásky nášho jazyka počnúc od polovice XV. stoletia až po najnovšiu dobu. Dušek vytýka mu, že nešiel i sám do archívov hľadať ešte viac písomných pamiatok; my, ktorí známe, v čom sme, aká ťažká vec je vyniesť slovenskú listinu na svetlo, nemôžeme robiť také výčitky. Nám je len ľúto, že Sasinkovi bola odňatá možnosť vydávať ďalej *Slovenský Letopis* a v ňom slovenské listiny. Dôležitosť Sasinkovej práce dokázaná je Czamblovou knihou. Czambel na prvý raz urobil dosť pilným preštudovaním uverejnených listín. Keď je v tomto študiume raz tak ďaleko, dúfame, on ešte i sám bude kutať. Posvätenia má — a popri tomto výhodu, že už miestom svojho prebývania bližší je k mnohým prameňom, než ktokoľvek iný. Prebrav, opakujeme, že

[1]) Dobre by bolo pozreť i do schematismov cirkve helv. vyznania, najmä do starších. Ľudia nalámu si hlavy na pr. nad riešením šachových úloh a všelijakých hádok — a takáto vážna hádanka nemá najsť milovníkov?

veľmi dôkladne, dejiny slovenského písma, prišiel k zakľúčeniu, že naše písmo od prvých počiatkov rozvíjalo sa pevným smerom. Postupne opustilo dobu vypožičiavania latinských litier pre spolurodé slovenské hlásky (*s* — *š*, *z* — *ž*), dobu skladania písmen *sz* — *š*, *cz* — *č* atď.) a pomaly síce, ale vždy výbojne šírila sa diakritická sústava písma, až konečne zvíťazila. Potom, vypočitujúc, koľko litier má písmo terajšieho slovenského pravopisu, vzhľadom na živý jazyk narádza prijať ešte dlhé ā. Súhlasíme. Bez tejto litery nemožno spísať tvorby národnej poesie na pr. gemerskej (My trā bratā); ale litera táto potrebná je i pri niektorých cudzích slovách (dāmon, sfāra). No neuznávame „praktické pohnútky“, z ktorých kloní sa k príkladu Loosovmu (Slovník) a litery *y*, *ý* kladie nie po *v*, lež po *i*. Loosova praktika mýli najmä Slováka, oboznámeného i s písmom slavianskym, cyrillicou.[1])

V nasledujúcej časti prvej hlavy Czambel vykladá dejiny *etymologického pravopisu*. Na počiatku tu pripríkro vyslovuje sa o Hattalovi. Nejdem podvracať. No mne dobre padne povedať slovo uznania o kodifikátorovi spisovnej reči slovenskej. I pri nedostatkoch, ktoré možno vytýkať jeho kodifikácii, pravda je, že Hattala bol požehnaním pre náš literárny jazyk. Hodža sotva stihnul označiť zásady slovenského pravopisu (*Epigenes*, liber *primus*, vyšiel r. 1847, *Větín* r. 1848), nastaly búrlivé roky 1848—49. Hodžov život bol tak potrasený, že po *prvej* knihe Epigena druhá nenasledovala — Hodža viac nemal kedy zaoberať sa jazykozpytom. Nebyť Hattalu, neviem, čo by bolo bývalo s našou sladkou slovenčinou v rozkvasenom čase po roku 1849. Ale mne, opustenému Slovákovi, Hattala je aj ináče veľmi milým človekom. Svojím povolaním odtrhnutý od svojho užšieho národa, on tiež prestal pracovať pre nás; no neochladnul oproti nám, ako, možno povedať, všetci Slováci, živší a žijúci mimo nášho kruhu. Tomu britkému, temer svárlivému Martinovi Hattalovi, i v najpríkrejších jeho polemiach, ako by odľahlo na duši, keď môže povedať: „moji rodáci“. Šafárik je Šafárik, ale že Hattala v svojich spisoch s takou úctou vyslovuje sa o ňom, to tiež náchylný som pripísať tomu, že mu je rodákom. A keď raz pominie sa a slabosti jeho popudlivej prírody prídu do zapomenutia, ja som presvedčený, že ináče bude oceňovaný i ako predstaviteľ slavianskeho jazykozpytu. V jednom-druhom slovenčina môže sťažovať si na jeho Mluvnicu, no s druhej strany pre ňu, pre slovenčinu, zostane chlúbou, že už vtedy, roku 1864, tak bola vedecky spracovaná. (Dokončenie.)

---

[1]) Hovoriac o polosamohláskach *r*, *l*, pôvodca ponecháva vyšetriť, či z týchto druhá (l) vyslovuje sa niekde mäkko. Vydavatelia *Slovenských Povestí*, A. H. Škultéty a Dobšinský, istili mu, že na ľavom brehu Váhu v Liptove a okolo Rimavy ona je mäkká v slovách sľza, vľk, vľčí a podobných. Dotyčne rimavského okolia vydavatelia Slov. Povestí sú hodnoverní svedkovia; no Liptov neľúbi mäkké *ľ* ani ako spoluhlásku, to je veľká ujma krásnej liptovskej slovenčiny. Polosamohláska *l* mäkká je v Turci, celom, a v Dolnej Orave. Okrem uvedených slov od Turčana dôsledne počuť na pr. sľnce, pľný.

Rok 1891. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

V čiernickej škole.

Povesť od Eleny Maróthy-Soltészovej.

I.

Škola a fara v Černiciach stály za nebohého pána farára Vranku vo veľmi priateľskom pomere; ale potom, za jeho syna, pána farára Vrankayho, ktorý asi pred ôsmimi rokami stal sa nástupcom svojho otca, rozladil sa pomer z roka na rok väčmi a nebolo veru výhľadov, žeby sa kedy navrátil do starej koľaje. Pán rechtor Lemjak bol zkúsený, starosvetsky prísny a trochu tvrdohlavý starý človek; pán farár Vrankay bol z novej školy, nasiakly moderným patriotismom, snažiaci sa čím ľahšie ponímať svoje kňazské povinnosti a čím príjemnejšie strávit život, v čom nemálo utvrdzovala ho jeho žena, pani pekná, požívajúca pre svoje elegantné maníry významného postavenia v svojom spoločenskom kruhu.

Čo cirkevníci smýšľali o preinačených poriadkoch vo fare, o to sa tam málo starali. Nebohý Vranka bez zvláštneho prehovárania zabezpečil synovi nástupníctvo v svojej výnosnej cirkvi, vďačný, dôverčivý ľud pristal na to, lebo myslel, že syn nebude mu horším farárom, než bol otec. Po synovom nastúpení (otec onedlho umrel) bolo počuť nespokojné hlasy, no nik nevšímal si toho, na fare snáď ani nevedeli o nich — a ľud konečne navykne na všetko. Pomer medzi farárom a cirkevníkmi stal sa chladným, obmedzeným na najnevyhnutnejšie styky. Vrankayho pracovňa nebola navštevovaná hľadajúcimi poradu vo verejných alebo súkromných veciach cirkevníkmi, ako to bývalo za jeho otca; no jemu nenapadlo potrudiť sa preto, tým menej jeho panej, pod ktorej správou priestranná čiernická fara dostala výzor elegantného panského domu. Pani farárka zakaždým pocítila nervósnu nevoľu, keď sedliak v krpcoch alebo vymastených čižmách stúpal po čistej dlážke chodby a pitvora, keď mu nutno bolo prísť po akomsi vykonávaní do fary. Obyčajne nepremeškala napomenúť muža: „Prosím ťa, Lajoš, odbavže toho čím skorej, aby som zase nemusela vyvetrievať izbu po jeho mastných čižmách a vlasoch!“ Ľudia, chudáci, dobre cítili cudzosť a pýchu farárkinu a neprišli jej zbytočne zavadzať.

Navykli i na ten chladný pomer, ale ich predsa omínal. Menovite keď z kostola išli, neopomenuli hádam ani raz pripomínať si nebohého pána farára. Keď toho dobrá, vyholená tvár, s polokruhom

brady okolo spodnej čeľusti, zjavila sa nad kancľom, všetko pripravilo sa na zbožnú, povznášajúcu reč. On kázal v čistej bibličtine a svedomite vypracoval každú kázeň. Jeho syn nestará sa o to, hľadá chlúbu v tom, že ide nepripravený na kanceľ. Keď myšlienky zastavujú sa, vykrúca si prstami neobyčajne veľké plavé fúzy, ktoré pestuje na vyholenej tvári — a myšlienky zase prídu. A ešte keby tá „sprepadeno neohebná“ slovenská reč neprekážala! On síce od tých ôsmich rokov svojho úradovania utvoril si už svoju vlastnú kancľovú mluvu, akúsi miešaninu bibličtiny s miestnym dialektom, prepletanú vlastno vynajdenými slovami, hranatými a nevhodnými; a v tej pohybuje sa s istou virtuositou. Ale shromaždenie prestalo očakávať povznášajúci účinok od jeho kázne, príde ju počúvať zo starého zvyku a ide domov v uspokojivom povedomí, že so sebazaprením vykonalo kresťanskú povinnosť navštívenia chrámu. Pán farár je i tak spokojný, veď ľud nevie, čo je dobrá kázeň, drieme i pri tej najlepšej. Pani farárka nerada chodí do kostola, hovorieva, že keby oni boli v cirkvi, kde aj maďarsky odbavúvaly by sa služby Božie, na tie žeby pilnejšie chodila. Vrankay však tak je zaľúbený do tých vlastno vynajdených slov, že úprimne odporúča ich aj iným, v slovenskej reči podobne necvičeným kollegom.

Čiernická cirkev má so štyri fílie. Jedna z nich je ďaleko a má svoj kostolík; do tej každú tretiu nedeľu chodí farár odbavovať služby Božie, tak je ustanoveno od nepamäti. V Čierniciach vtedy má kázeň pán rechtor. Za nebohého pána farára v túto osiralú nedeľu obyčajne menej ľudí išlo do kostola, ba ešte aj menej sviatočne sa poobliekali, čo pán rechtor Lemjak nie bez ťažkania si pozoroval. No bolo i to starým zvykom, panovavším už za predchodcov. Avšak za farárovania Vrankayho prestávala i táto obyčaj. Stalo sa síce aj posiaľ, že dievky povpletaly si „podlejšie“, šedivšie stužky do vrkočov, „kod lem pán rechtor majú kázati“, ale ľudu v tú nedeľu nahrnulo sa do kostola viac, než k pánu farárovi, a keď vážna postava starého učiteľa objavila sa na kazateľni, všetky oči v očakávaní utkvely na ňom, mysle pripravily sa k poňatiu rozumných, poučných slov v čistej, plynnej reči. Vzletným rečníkom Lemjak nebol, ale hovoril jasne a presviedčave. Na kanceľ vystupoval s istou oprávnenosťou už i preto, že bol kedysi aj teologom.

Ale posledné roky už veľmi ťažko padlo mu odbavovať tieto služby Božie, kde musel aj organovať, aj kázať. Vekom síce ešte nebol tak celkom zošlý, ale morila ho zádušlivosť, zostavšia mu po prestátej ťažkej nemoci. Menovite v zime trpieval ňou veľmi.

Rodina jeho pozostávala zo ženy, syna a dcéry. Syn Samuel bol od niekoľkých rokov farárom v Peškove, v súsednom senioráte; dcéra Johanka bola ešte doma pri rodičoch. Lemjak snáď bol by pomýšľal aj vzdať sa obťažného úradu — mal výhľady na niektoré pensie, aj sám zo svojich síl uhospodáril si niečo na staré dni — ale nechcel to urobiť, aspoň kým dcéru nevydá.

No predbežne aspoň natoľko chcel si poľahčiť, že rozhodnul sa vziať si pomocníka do školy; avšak i to len na naliehavú žiadosť rodiny, menovite syna, ktorý hneď aj vzal sa na to, že mu toho

pomocníka sám obstará, poneváč má viac známostí vo svete, než otec.

Ako prichodilo studené vlhké počasie pozdnej jasene, Lemjak cítil sa čo deň horšie. Pred rodinou nesťažoval sa, to nebolo jeho obyčajou, ale synovi písal, aby mu toho pomocníka obstaral čím skorej, keďže to už raz tak má byť, a takmer obratom pošty dostal z Peškova odpoveď uspokojivú.

„Zariadili sme vec tak — stálo v liste — že náš podučiteľ, Pavel Mikuš, pôjde k Nim za pomocného učiteľa. My si najdeme iného na jeho miesto. Ja som hneď na neho myslel, ale obával som sa, že nebude chceť ísť z Peškova do Čiernic, lebo tu je už udomácnený, v každom ohľade dobre opatrený; všetci si ho vážime. Ale on má zvláštne náklonnosti — vidí sa mi, ako by sa tešil, že zase môže ďalej ísť. Toto je už tretie miesto, na ktorom učiteľuje, a Čiernice budú štvrtým. Preto však nech sa nedomnievajú, že je to nestálosť povahy u neho: on tým sleduje isté ciele. S veľkou záľubou totižto študuje ľud, chce ho poznať, nakoľko možno, vo všetkých krajových odchýlkach. Započal toto privátne štúdium v svojom rodnom kraji pod Tatrami a teraz pomaly dostáva sa už dolu k nám, kde slovenský ľud hraničí s Palócmi. Kto vie, kde sa on kedy na stále usadí, či ho ešte dlho bude tešiť viesť taký kočovný život. Už so dva razy nabídlo sa mu slušné, výhodné postavenie, a neprijal ho, nechcel sa viazať. No preto nech ho neodsudzujú; okrem tejto neobyčajnosti je on cele normálne a rozumne ustrojený človek a výtečný učiteľ. Môžu byť istí, že dostanú dobrého pomocníka; verím, že budú spokojní s ním v každom ohľade. Žeby Im však dlhšie zostal tam, než za jeden školský rok, na to Im nádeju dávať nemôžem. No o ďalšie potom sa postaráme. Kedy majú poslať proti nemu do Lužovca, Im iste sám odpíše; myslím, bude to už po tieto dni."

„Ja bych nedbal, keby to trebárs už zajtra bolo!" povedal Lemjak po prečítaní listu a naložil žene a dcére, aby zajtra na každý prípad pripravily dvornú izbu pre očakávaného.

Mali totiž v protajšom dvornom stavaní pri drevárni neveľkú poriadnu izbicu, v ktorej predtým cez vakácie vždy syn Samko býval. V posledné roky, keď on už neprichodil domov, zaujala ju Johanka pre seba, a teraz musela ju postúpiť pomocníkovi.

Bolo v škole po večeri. Von zavýjal vietor a dážď pral o obloky; bolo nepríjemne, ako len v pozdnú jaseň býva.

Lemjak bol samotný v izbe. Sedel tam potme v svojom stolci pri peci, z ktorej prelamovanými dverkami dosť jasno sa svietilo. Stenal a pokašlával, bol napred nahnutý, ruky držal dlaňami na kolenách a zamysleno díval sa do svetla na dlážke pohyblivo ihrajúceho. Vyzeral dosť statne, keby nie to nahrbené držanie tela. Tvár nemal opadlú, ale plnú, bľadú a veľké vaky pod očima. Vlasy a brada hodne šedively.

Keď takto na pokoji, v čistom povetrí mohol si posedeť, vtedy cítil sa najlepšie; ale takého odpočinku dostávalo sa mu len večer. Vo dne musel byť v škole pri deťoch, a to bolo pre neho už nesmierne namáhavé. Dcéra Johanka mu síce výdatne pomáhala pri vyučovaní detí, ale preto on nemohol sa odtiahnuť od školy, a celú ona spravovať nebola by vládala.

Postenával, keď spomnel si na námahy zajtrajšieho dňa, a želal si v mysli, aby ten pomocník len čím skorej prišiel.

Jeho rodina a čeliadka shromaždená bola v kuchyni pri lúpaní bôbu. So steny svietila lampa nad dlhým úzkym stolom, na ktorom pani rechtorka preberala nalúštený bôb. Najbujnejšie zrná dávala na osobitnú hromádku, to malo byť na sadenie na budúcu jar. Jej ruky bystro sa otáčaly a svojím výzorom svedčily o mnohom pracovaní. Na hlave mala tmavú šatku, vlasy nad čelom hladko pričesané, tvár dosť mladistvého výzoru, líca zdravej barvy. Lemjaková pracovala, chodila po dome od rána do večera, i keďby nebolo bývalo roboty, ona si ju našla. Aj rada sa na tú robotu posťažovala, ale keby na to prišlo, nevedela by si čo bez nej počať. Všetka starosť o hmotné potreby domu a rodiny bola na jej hlave, menovite posledné roky navykla ušetriť chorľavého muža od akéhokoľvek namáhania. Len prísno, poriadne voháňať svoj plat od cirkevníkov, pozostávajúci zväčša v obilí, bolo vždy jeho starosťou. V tom netrpel neporiadku a neznal žartu. Ľudia to vedeli a poriadne donášali svoju povinovatosť.

V kútiku pri stole na nízkom stolčeku sedela Johanka, domáca dcéra, zamestnaná lúštením bôbu, ktorý mala na lone v slamienke. Len jej hlavu bolo vidno ponad stôl. Bola to dobrá mladá tvár; líca jemno zaokrúhlené a málo barvy v nich, oči sivo-zelenkavé, tmavými hustými riasnicami rúbené, obrvy, tiež husté, vo dvoch tmavých, tenkých prúžkoch líšily sa od bieleho čela. Ústa javily náchylnosť spustiť kútiky máličko nadol, čo pri sklopených očiach dávalo jej tvári náter akejsi nežnej melancholie. Keď však oči pozdvihla, ten dojem zmiznul, lebo jej pozor bol jasný. K zármutku posiaľ nemala príčiny, mimo snáď nemoci tatuškovej, ktorá však, chvalabohu, aspoň predbežne neznebezpečovala jeho život. Vlasy mala jasno-hnedé, vo vrkočoch okolo hlavy upravené.

Pri sporáku na lavičke sedela buclatá slúžka Mara s mendíkom Mišom, a zo spoločnej slamienky lúpali bôb.

Oproti stolu na drevenom stolci sedí súseda Chrenčíčka, mendíkova matka, a pradie zrebnú kúdeľ. Pre usporenie svetla zajde si či do školy či do druhých alebo tretích súsedov so svojím pradením a odmieňa sa domácim aspoň tým, že rozpráva rozličné príbehy z dedinskej kroniky. I teraz rozprávala v svojom rodnom dialekte obšírne, na podiv názorne a zanímave, so všetkými podrobnosťami, ako Furdíčka a Benkovka, dve gazdiné, boly sa povadily o konope pri močidlách. Maly ich v jednom močidle, Benkovka svoje prv vyťahala a Furdíčka urážala sa, že aj z jej konopí vzala jeden snôpok, z čoho potom povstaly strašné kriky a hnevy.

„Furdíčka be sa teraz už dos' kcela pomeriti — doista si tode lem snope bola zle prečítala — ale Benkovka hu nekce ani videti, že kod 'ej tak vedela do poctivosti stúpiti. Že jej tak ešte nikdá žiadom človek na svete neublížiu a že jej to nikdá nezabu'ne," dokončila Chrenčíčka svoje rozprávanie.

„Ale keď Furdíčka uznáva, že jej ublížila, mala by sa aj Benkovka udobriť, veď sa vari naveky hnevať nebudú," riekla pani rechtorka. „V nedeľu videla som ich spolu sedeť v kostole; mohlo im aj tam prísť na rozum, že si majú jedna druhej odpúšťať previnenia, ako Pán Boh prikázal."

„Dos' sa ja čudujem, ako sa tej mohle tak dove'na dostati do tej stolice — iba ak po slepiačky!" hovorila zase Chrenčíčka. „A potom iba čo zazerale e'na na druhú. Ani sa nepotisle dove'na, kod si Macíčka kcela k nim sa'núti — misela inde mesto sháňati po kostole."

Odpľuvla chĺpok pazderia, ktorý zubami odtiahla od snujúcej sa niti. Keď z chuti rozpráva, vtedy najbystrejšie otáča vreteno, pravá ruka aj bez dozoru očí koná svoju úlohu, ale na ľavú, ktorá vyťahuje vlákno z kúdele, bedlivo pozoruje Chrenčíčka. Jej hlava v bielom čepci, nad čelom čiernou pôločkou pripevnenom, v jednej miere drží sa trochu bokom nachýleno, len pri rozprávaní tu i tu sa pohne. Vlákenká práskajú, ako vyťahujú sa z kúdele, a drobná pazderinka padá do lona na tmavo-modrú šatu.

Johanka díva sa na chutnú prácu Chrenčíčkinu — takmer jej ju závidí.

„Maminka, kedy my započneme priasť?" pýtala sa matky.

„Čím skorej. Máme ešte lanské povesná," vetí matka.

„Ver' nakže sa ponáhľajú chystati do láde. Diovka narias'la, ani nezvedia, lem kod pjtači[1]) prídu!" hovorila Chrenčíčka.

„Či prídu alebo nie, plátno sa dorábať musí," vetila pani rechtorka; ale narážka na pytačov nebola jej protivná. Jej dcéra je driečna, dobrá a aj v hmotnom ohľade nie najbiednejšie opatrená — pytači sa najdú. No na to ešte času dosť.

Maru pri teplom sporáku nadchodily driemoty, všetky zanímavé rozkladania Chrenčíčkine nemohly jej ich prebrať. Ruky v slamienke počaly ustávať, víčka zaťahovaly sa na oči a hlava neodolateľne ťažela nadol. Chvíľami schytila sa a bystro zašuchotala v slamienke, ako by zameškané nahradiť chcela, ale o chvíľu zas prevládala sladká driemota. Mišo zo súsedského priateľstva zavše kutol ju lakťom a strúhal posmešné grimassy, no ani to nemalo stáleho účinku. Na šťastie, pani rechtorka chrbtom bola k nej obrátená a Johanka dobrosrdečne stavala sa, ako by nič nebadala. Ale Mišo pomyslel si, že keď málo nalúpajú, bude i na neho zle, preto keď Marine

---

[1]) Novohradský vrchovský ľud v svojej mluve veľmi správne užíva *y*; lenže vyslovuje ho, kde je ono dlhé, ako *ej*, kde je krátke, ako *e*, keď je na konci slova. Keď je však v prostriedku slova, zneje ono viac ako silno vysotené *j*, a síce tiež podľa potreby ako dlhé a krátke. Na pr. pytač = p*j*tač, dobrý človek = dobr*ej* človek, pýtať = pjtati, múdry otec = múdr*e* otec. Spoluhlásky pred *y* vyslovuje veľmi tvrdo.

ruky v slamienke zase zatíchly a hlava bokom sa skláňala, úlisne pomykol ju od chrbta za vrkoč. Ona zjašeno sa vypriamila a on jej kľuckaním hlavy a prižmurovaním očí znázornil, že ako vyzerala. Zazrela na neho.

„Čo mi nedáš pokoj, te papľuh?" šepla zlostne.

„Žebe si sa mohla vyspati?" vetil on tiež šeptom. „Počkaj, poviem ti Mišovi Galkoje, aká si te dremľa," dodal, falošne na ňu požmurkajúc.

„Ojaj! Pre mňa môžeš aj hned bežati."

Mačka sedela na múriku nad sporákom a ospalo dívala sa na šarvátku tých dvoch. Taro, bielo-žltý domáci pes, uložil sa na hromadu prázdnych lupín, dobre vediac, že dnes, podľa príslovia, ani jeho nie je hodno von vyhnať. Ale teraz zrazu zdvihnul hlavu, napriamil uši a potom s brechotom vyskočil proti dveram. Zvonku ozvaly sa kroky, šúchanie nohú: dvere sa otvorily a ktosi v kepeni zaobalený vošiel.

Johanka už bola skočila od svojej práce a držala Tara za dlhú srsť na krku, aby príchodzieho nechvatnul. Ten sosňal namoknutý klobúk s hlavy, rýchlym pozorom orientoval sa, v čiej spoločnosti sa nachodí, a pozdravil sa takým nenúteným spôsobom, ako by už bol známy tu, ač ani Lemjaková ani Johanka nepamätaly sa, žeby ho kedy boly videly.

„Som Pavel Mikuš, váš opovedaný pomocník," predstavoval sa Lemjakovej.

„Ale, ale!" podivila sa, stľapnúc ruky dovedna. „Nuž akože sa sem dostali? Prečože nám nepísali, kedy prídu, žeby sme boli proti nim poslali do Lužovca?"

„Nebola toho potreba," hovoril bodro. „Od vášho pána syna som vedel, že je dnes trh v Lužovci; spoliehal som sa teda, že najdem tam Čierničanov. Aj tak bolo. Belianovci vzali ma na voz, aj ešte proti dažďu pokrovcami opatrili."

„Oni si veru vedia poradiť," usmiala sa Lemjaková.

„Bolo by všetko dobre, ak som len vám neprišiel nevhod. Ale pán farár v Peškove hovoril, že je tu už potreba na mňa; preto som sa sobral čím skorej."

„Veru môj muž bude rád," uisťovala domáca pani. „A batožinu žiadnu nemajú?"

„Už mi ju nesú," hovoril a šiel otvárať dvere. Báťa Belian v namoknutej širici vskutku vnášal veľký kufor a za ním paholok akúsi bednicu.

„Johanka, chytro vína Belianovi!" pošepla matka dcére. Tá skočila do komory, vyniesla fľašu vína i pohár a počastovala Beliana, ktorý najprv trochu sa zdráhal; a potom aj jeho paholka, ktorý skromne držal sa v úzadí za svojím gazdom. Oba ponáhľali sa preč, aby kone s vozom nestály dlho na ceste v daždi.

„Zajtra prídem k vám vyrovnať sa s vami," riekol Mikuš Belianovi, podávajúc mu ruku.

„Nakže lem prídu, nak! Ved sa ažda bez vade do'e'náme,"

prikývnul ten hlavou a odišiel, prajúc všetkým dobrú noc a dobrého zdravia.

Lemjak zjavil sa vo dverach, ostrým pozorom a priateľskými slovy vítajúc Mikuša. Avšak usiloval sa, aby prílišne nedal na javo svoju radosť nad jeho príchodom. Lemjaková starostlive vystierala Mikušov kepeň ku sporáku, aby sa presušil.

Páni vošli do izby, kde Johanka medzitým už bola rozsvietila lampu.

„O večeru sa postarajte!" nakladal Lemjak dcére. Mikuš to začul.

„Za večeru dnes už ďakujem, jedol som v Lužovci," ohlásil sa hneď. „Ale, keďže je dovoleno, prosil bych o pohár teplého čaju."

„Hneď to bude!" prikývla ochotne Johanka a zmizla do kuchyne.

Mikuš prechodil sa po izbe, zakaždým zastal pri peci a mnul si skrahlé ruky. Bol strednej, plecitej postavy a pohybov trochu hranatých. Mal nevysoké, ale široké čelo, tmavé silné obrvy nízko nad samými očami. Oči boly hnedé, prijasnej barvy proti tmavým vlasom, fúzom a brade. Jeho zrak viac ráz utkvel na starom klavíri, stojacom po jednej strane dosť priestrannej izby.

„Je ešte dobrý?" pýtal sa pomedzi započatý rozhovor.

„Mal by byť dobrý, lebo nemal sa ako zkaziť," hovoril Lemjak. „Syn Samko cvičieval sa predtým na ňom, ale teraz bude rozladený, nik ho nepotrebúva."

Johanka priniesla čaj, rum, cukor; aj zákuska sa našla.

„Nech sa vám páči!" ponúkala vľúdne Mikuša a myslela pritom, ako je to pekne mať niekoho v dome, komu sa môže vykať. Mikuš ďakoval zdvorile a prisadnul hneď k podávanému.

Lemjak bol dobrej vôle, dávno nepotešil sa ničomu tak, ako dnes príchodu svojho pomocníka. Páčilo sa mu hneď na ňom, že si tak beznáročno počínal, avšak aj mimo toho bolo čosi pri ňom, čo na prvý pohľad budilo dôveru. „To je človek, ktorý je na čistom so sebou i so svetom," myslel o ňom hneď v tento prvý večer.

Dopytoval sa ho o jeho rodinné pomery, a Mikuš na krátko vyrozprával mu priebeh svojho dosavádneho života. Bol meštianskym, remeselníckym synom, otec odumrel ho i staršieho brata ako malých chlapcov. Matka pokračovala v remesle, farbiarstve, ako mohla, aj staršieho syna dala na to isté remeslo, aby mohol prevziať domáce dedictvo. Jeho, mladšieho, dala na zámočníctvo, ale on nemal chuti k žiadnemu remeslu — chcel chodiť do škôl. Svoju prácu nechutne konal, lipnul za knihami, majster žaloval na neho, matka ho napomínala i karhala, ale on nemohol odolať túhe po učení. Konečne po niekoľkých zmarených rokoch učňovstva na prímluvy miestneho učiteľa, ktorý neprestal pozorovať svojho bývalého žiaka, zvolila matka, že dá ho do škôl, avšak len na takú dráhu, ktorá čím skorej vedie k cieľu a stojí čím menej peňažných nákladkov — tedy na učiteľskú. Syn pristal i na to, pilno jal sa doháňať zameškané, za dva roky končil tri triedy, šesť tried bolo skutočne odbavených, keď išiel na präparandiu, a vedomostí mal

za všetkých osem tried. V školách a menovite v prípravovni zakusoval mnoho príkoria, preto že netajil sa so svojím slovenským smýšľaním.

„Nuž a neľutujú všetkých tých námah, keď s nimi nemôžu dôjsť k inému cieľu, ako k rechtorstvu?“ tázal sa Lemjak.

„Neľutujem. Bol síce čas, kde tiež bol by som si prial vyššie sa vyšvihnúť, mal som také nejasné, vysokorúbajúce sny; no to prešlo, keď lepšie rozhľadel som sa vo svete: ja som cele spokojný so svojím stavom. Mnoho pekných úloh mestí sa do zdanlive biedneho učiteľského povolania, a ja nachodím v sebe sily aj chuti plniť ich. Moja žiadosť nejde vyššie, než stať sa konečne učiteľom na dedine. Viem, že mnohý útrpne usmeje sa, no ja to ináč ponímam.“

„Aj ja som toho presvedčenia, že človek v každom stave môže dôjsť uspokojenia a vážnosti, keď mu sám robí česť. Ja tiež nevedel som závideť iným ich vyššie postavenie, naproti tomu takí našli sa vždy — a to i medzi spolubratmi — ktorí mne závideli moje, ač len od ich vôle záviselo utvoriť si podobné.“

Lemjaková vrátila sa do kuchyne k svojej práci, Johanka šla usporiadať dvornú izbu a Mara s Mišom prichytili sa odniesť ta Mikušove veci.

„Malô je, a ťažkô je — čože je v ňom?“ pozastavila sa prvšia, keď dvíhali bednicu.

„Samej knihe,“ vetil Mišo, ktorý už bol škárkou kuknul do bedny.

„Toľko kníh!“ divila sa Mara. „To misia beti múdre pomocník.“

„Ved sa to už ni takí mladí — už be aj za pána rechtora ta boli,“ hovorila Chrenčíčka, ktorá dobre bola sa prizrela príchodziemu.

Lemjak odviedol Mikuša do jeho izby. Tam Mišo rozduchoval oheň v železnej piecke, až sa mu líca nadúvaly a oči vysadúvaly. Johanka usilovala sa dotiahnuť stolík bližšie obloka, aby pre kufor získala miesta.

„Prosím, slečna, neráčte sa namáhať!“ pristúpil hneď Mikuš a položil ruky na stolík. „Ja si to sám zariadim.“

„Áno, áno — nech si to pán Mikuš sám zaporiadi po svojej vôli,“ svedčil Lemjak. „A —“, tu obrátil sa k Mikušovi, „moja dcéra volá sa Johankou. Aj oni nech ju tak volajú. V domácom kruhu netreba robiť ceremonie.“

Mikuš sa usmial. „Ja vďačne, jestli slečna Johanka dovolí.“

„Johanka musí dovoliť, keď otec tak káže.“

„Ale tomu primerane, ja podobne mal by som žiadať, aby mňa slečna Johanka tiež len po krstnom mene oslovovala.“

„To je iné; oni sú jej pán Mikuš. Už je to tak vo svete, že mužský má vždy väčší význam, dievča vo všetkom má sa učiť čím menej si osobovať. A keď ju oni aj len prosto po mene budú oslovovať, ako ostatní domáci, to, ufám sa, nebude im prekážkou, aby vždy zachovávali k nej šetrnosť, akú poriadna panna právom očakáva od mladého človeka. Za mojich časov tak bolo: nech je v mojom dome aj teraz tak.“

Tu nedalo sa nič povedať, len prisvedčiť. Johanku trochu do rozpakov priviedlo to rokovanie, krátko, letmo pozrela na Mikuša. Ohlásiť sa proti otcovi jej nenapadlo, bola navyknutá podrobovať sa vo všetkom jeho nariadeniam.

Otvorila prázdnu skryňu na šaty a nabídla Mikušovi, aby ju vzal do upotrebenia, potom odišla aj s otcom.

Mišo ešte zvedavo podíval sa oblokom na pána pomocníka, videl ako sa prechodil po izbe a potom ako sa pribral vyberať knihy z bedny.

„Lem čo to bude za e'neho?“ podumal a premýšľal, ako najlepšie by si asi vyzískal jeho priazeň.

„Mne sa vidí, že to bude poriadny človek tento Mikuš,“ hovoril Lemjak svojim. To bola veľká vec, on málokedy zmienil sa pochvalne o niekom.

„Keby ho Samko neznal, ako takého, nebol by nám ho tak odporúčal,“ podotkla jeho žena.

„Tatuška, prečo oni pánu Mikušovi tiež nevykajú, keď on im vyká?“ osmelila sa Johanka brať otca na otázku. Ju mrzelo, že Mikuš môže si myslieť, ako by oni ešte ani len to nevedeli, že slovenčina vyžaduje vykanie a nie neforemné onikanie. U neho tak pekne, ľahko zneje to vykanie.

„Ale, s tým mne ty daj pokoj!“ hovoril otec. Odo mňa aj onikanie musí vďačne prijať, starému človeku je ťažko zanechávať starý zvyk.“

„Ale vykať je krajšie než onikať,“ dovolila si ešte nadmietnuť. „Aj Samko vyká, komu netyká.“

„Nuž vy mladí majte si vykanie, keď je tak krajšie a lepšie, — ja teraz už nebudem sa priúčať, čomu som od mlady nenavyknul.“

Ráno Mikuš zaspal dlhšie, než si prial, a kým usporiadal si veci, prešlo ešte trochu času. Mišo ponúknul sa mu k pomoci. Pri náhlení sa zatiahnul nevdojak bielu záclonu u obloka, že skoro sa nadrapila.

„Tú záclonu musíme alebo celkom sosňať alebo hore vypnúť, aby sa nezkazila,“ hovoril Mikuš a myslel pritom, že to bola veru zbytočná pozorlivosť ozdobiť jeho obloky záclonami.

„To sa firhange,“ poúčal Mišo. „To Johanka tatam pripravili, kod tu bejvali.“

„Tu bývali Johanka?“

„Áno. Niekode tu aj deti učievali — prváčence a druháčence,“ rozprával Mišo ochotne. „Aj ja už viem deti učiti,“ dodal sebavedome; „ja rectúvam knižkárov, kod pán rechtor niekode nemôžu pre kašeľ.“

Lemjakovci boli už po raňajkách, izba dávno oriadená, keď Mikuš, vyhovárajúc sa, že sa opozdil, vošiel medzi nich. Starý pán prechodil sa po izbe, Johanky tam nebolo. Otvoril dvere a volal na ňu.

„Ale nechaj ju, je v škole pri vymetaní. Ja dám pánu Mikušovi raňajky," povedala jeho žena, vstávajúc od práce.

„Ty nechoď, Johanke sa patrí, aby posluhovala," zastavil ju, a Johanka musela prísť priniesť Mikušovi raňajky.

„Odpusťte, že máte so mnou oštaru," riekol jej. „Druhý raz obslúžim sa sám, keď mi ukážete, kde čo býva."

„Ale, to je žiadna oštara!" hovorila ona. Mala predpásanú širokú zásterku, hlavu uviazanú v perkálovej šatke proti prachu v škole, a na sebe akýsi zimný kabát. Jej tvár sviežo, milo vyzerala z toho zakuklenia.

Medzitým deti schodily sa do školy. Po dvoje i po viac cupkaly chodbou popod obloky, každé ponáhľalo sa, že bola mu zima. Chlapci chúlili sa do svojich kabaníc z bieleho alebo čierneho surového súkna, z ktorých prázdne rukávy opálaly sa im po bokoch. Nohavíc nemal žiaden, malí chlapci i najtuhšiu zimu musejú prestáť len v plátených gatkách. Z dievčeniec niektoré boly v kožuškoch, i to priveľkých, aby ich skoro nevyrástly; a niektoré maly kabátiky z hrubého domáceho plátna. Bosé bolo takmer všetko, do blata vraj škoda je obuve. Zato však aj počuť v škole ustavičné kašľanie a odŕhanie vo všetkých tónoch. Dievčence boly napospol prostovlasé, vlasy v jednom vrkoči spletené visely dolu chrbtom. Chlapci niesli si školské knihy len v ruke alebo pod pazuchou, dievčatá maly ich poriadne uviazané do pestrých perkálových ručníčkov. Mimo knižiek v každom takom štvorhrannom uzlíčku nachodil sa i okrušok čierneho chleba, čo mamka dala dieťaťu, aby mu v škole od hladu zle neprišlo. Chlapci svoje okrušky mali v kabanicových rukávoch.

Ako každodenne, tak i dnes pod dozorom Johanky dvaja chlapci a dve dievčence boli školu povymetali a lavice vlhkou handrou od prachu poutierali. Mišo usilovne prikladal do pece, deti tisly sa okolo nej, keď knižky boly si uložily na miesto. Dvere ustavične sa otváraly a zatváraly, v nich objavovaly sa malé postavy a pri dverach každé prihladilo si hlavu. Čosi-kamsi boly všetky poschodené; napriek zákazom prišly vždy radšej včaššie než pozdejšie, lebo tá voľná zábava pred započatím školy bola pre ne veľmi vábivá. Jedno donieslo nejakú zanímavú novinku, druhé akýsi verš, čo na priadkach počulo, tretie obrázok alebo kus pozlátky a štvrté vytasilo sa s akýmsi šibalským kúskom alebo s novým sensacionálnym vtipom, ako na pr.: „Deti, a viete, kto sa obesiu?" Všeobecná napnutosť. „Ihla na cvernu," hlásal vtipkár a tešil sa všeobecnému sklamaniu.

Dievčatá zas doniesly si ku vzájomnému poobdivovaniu, pozávideniu a prípadne aj pozamieňaniu pestré handričky pre báby. Ba niektoré doniesly aj samú bábu z handričiek ušúľanú, s hlavou riedkym mušelínom obtiahnutou, na ktorej sú oči, ústa, nos ceruzou namaľované a líca podložené červenou vlnkou. Toto všetko je náramne dôležité a zanímavé. Horlivý hovor detí o chvíľu zostupňoval sa do hluku a ich pohyblivosť vyhnala kúr prachu dohora.

Mišo počal ich tíšiť, ač sám hodne pomáhal rozprúdiť veselosť.

„Cite, deti, budú vás biti!“ napomínal. Na túto mnoho ráz počutú výstrahu neboly by deti podbaly, ale keď počal: „A viete čo? Ja viem voľačo, čo vy neviete!“ — všetky zatíchly, i tie, čo štveraly sa po laviciach, zastaly v okamžitých napnutých posíciach.

„Ja viem, kto včera prišou,“ veličil sa ďalej Mišo. Ale Marka Števkovie razom prekazila mu všetku slávu.

„Aj ja viem, aj ja: pomocník prišiou, čo nás bude učievati,“ sponáhľala sa zvestovať. „Kod som smeti vynášala, vyšou z dvornej chyže a Johanka povedali, že je to tem pomocník.“

„Ale ja som sa už aj shovárau s ním, aj som mu čižme vyčistiu,“ snažil sa Mišo prekričať ju. „Pekneže sa držte, posadajte si, lebo už príde. Vy, prváčence, pakujte sa do lavíc — iba čo zavadziate!“

Čo menšie deti počaly sa usádzať do lavíc a s očakávaním pozeraly na dvere. Väčší chlapci nechceli ukázať zastrašenosť, ale novina ich predsa omínala. Počali uvažovať medzi sebou, čo to asi bude zaňho ten pomocník.

Z pitvora bolo počuť kroky a pokašľávanie pána rechtora. Deti bystro poskákaly na svoje miesta, socajúc jedno druhé. Keď kľučka zaštukala, doznieval posledný náhlivý hurt; keď sa dvere otvorily a starý i mladý učiteľ vošli, každé so zatajeným dychom sedelo na svojom mieste a usilovalo sa dodať si vzozrenia čím nevinnejšieho. Ale všetky oči zvedavo upreté boly na pána rechtorovho sprievodčího, ktorý so svojou temnou pleťou a čiernou bradou zdal sa im byť dosť strašným a považenia hodným.

„Koľko prachu vybúrily!“ dudral Lemjak a prudký kašeľ ho vychytil. Mikuš prehliadal si rady detí. Boly s málo výnimkami zdravé, otužené, v očiach maly bystrý výraz.

„A teraz počúvajte, celá škola!“ preriekol starý pán rechtor slávnostne. „Tu som vám priviedol nového pána učiteľa; odteraz vás aj on bude učievať. Vy sa budete pilno učiť, budete sa vždy poriadne správať a budete ho vo všetkom poslúchať tak, ako mňa samého: to si všetci zachovajte! Keď budete zlí, bude vás trestať, ako si zaslúžite.“

Deti čušaly a dívaly sa na Mikuša.

„Ja sa ufám, že si trest nebudete chceť zaslúžiť,“ hovoril na to on. „Keď vy budete dobrí, budem vám dobrý i ja.“

To deťom páčilo sa, uspokojeno pozeraly jedno na druhé. Jeho hlas budil dôveru v nich.

Bol teda uvedený medzi svoje žiactvo.

Deti svojimi vysokými hlasmi zaspievaly „Aj již vychází slunečko“, pričom jedno zo starších dievčat predriekalo každú vetu, aby vedeli spievať aj tí, ktorí ešte nemajú Kancionál. Páni učitelia prechodili sa po sieni a ticho shovárali sa čosi. Po modlitbe započalo sa vyučovanie, starý pán rechtor vovádzal mladého do všetkého a všetko šlo dosť dobre, deti boly dnes tiché a pozorné, preto že maly nového učiteľa. A ten pekne, vľúdne opýtal sa každého dieťaťa, ktoré prišlo mu rectovať, čie je, ako sa volá.

Keď na poludnie deti išly domov, živo vymieňaly si úsudky o „pomocníkovi“, aj doma rodičom o ňom rozprávaly.

Popoludní naloženo Johanke, aby na hodinku spravovala školu, Lemjak s Mikušom šli do fary na povinnú návštevu. Keď odtiaľ vrátili sa, Lemjak bol rozhnevaný; ťažko dýchajúc sadnul si do svojho operadlového stolca, aby sa zotavil. Mal hádku s Vrankaym, to ho tak rozčulilo.

Rozvinula sa medzi nimi debatta o stave školstva v Uhorsku; Vrankay chválil ho bezmierne, aj starostlivosť vlády oň, a Lemjak chladnokrevne, základnými dôvody podvrátil tie chvály. Vrankay uštepačne poznamenal, že to len páni učitelia zo starej gardy nie sú spokojní s terajšími poriadky a vzpierajú sa proti vyučovaniu maďarčiny v ľudových školách, poneváč im je to nepohodlné; dúfa však, že mladí, z terajších prípravovní vyšlí učitelia lepšie pochopia, ako poslúžia blahu krajiny, keď vynasnažia sa, aby ľud všade osvojil si krajinskú reč.

Tu potom Lemjak vysvetlil mu, akú úlohu hrá maďarská reč v slovenských ľudových školách, ako nesvedomitý učiteľ môže si ňou zásluhy vydobývať na úkor ostatných dôležitejších predmetov, môže ňou zakrývať všetky nedostatky zo svojej lenivosti a neschopnosti pochodiace, lebo školská vrchnosť len o ňu stojí. A najsmutnejšie je, že terajší mladí farári proti všetkému svedomiu napomáhajú tento smer, lebo s jeho pomocou dúfajú dôjsť čím skorej tej vlasteneckej zásluhy, že budú môcť zavádzať maďarské služby Božie v čisto slovenských cirkvách.

Vrankay, nervósne obrábajúc si fúzy, pýtal sa ironicky, že či pán rechtor drží tie maďarské služby Božie ozaj za také nešťastie pre ľud a či ozaj myslí, že Pán Bôh len slovenskú modlitbu vyslyší? Lemjak potom náležite, chladnokrevne a vážne objasnil mu svoju mienku o takomto smýšľaní u farára; pohovoril mu do svedomia ostré, trpké pravdy, na ktoré Vrankay červenal sa hnevom a snáď aj studom.

„Ja som iných náhľadov a svedomie nerobí mi výčitky,“ riekol zvysoka na Lemjakove závažné slová, z ktorých ani jedno nemohol podvrátiť. „Vo vlasteneckom smýšľaní, ako vidím, veľmi sa rozchádzame — a ja som ich, pán rechtor, posiaľ vždy bral do ochrany, keď som počul upodozrievať ich z panslavismu.“

„Jestli rozumné a svedomité ponímanie práv slovenského ľudu i zastávanie ich dľa možnosti proti nerozumnej a nesvedomitej streštenosti je panslavismom, tak som panslávom i ja a prosím, nech na budúce neustávajú sa brať ma do ochrany pred kýmkoľvek: čo vyznal som tu pred nimi, to vyznám, keď na to príde, trebárs i pred samým ministrom.“

Vztýčil sa, akoby tiaž choroby a zošlosti bola spadla s neho, a pokojným pozorom pristavil sa na tvári Vrankayho. Ten uhnul očima v stranu a vynútil na tvár akýsi nezdarený úsmev.

„Na to azdaj nepríde, žeby sa pred ministrom museli zodpovedať. V Uhorsku, v našej krásnej, svobodnej vlasti, každý smie

mať i hlásať svoje presvedčenie," povedal grandiosne. „A tak i my každý podržme a zastávajme si svoje — uvidíme, ktorý zvíťazíme."

„To, žiaľbohu, my neuvidíme," povedal Lemjak. „Oni bojujú s presilou za nepravdu — to je pohodlné, bezpečné a príjemné. Ja proti presile bojujem za pravdu, trebárs viem, že ešte ani zďaleka niet výhľadov na víťazstvo pre ňu. Ktorý z nás je pravým, posväteným bojovníkom, rozsúdia niekedy iní, keď nás už tu nebude."

Rozišli sa v hneve, so slovami povrchnej zdvorilosti.

„Nuž, hľa," hovoril Lemjak, keď prišli domov, „toto je duchovný pastier slovenského ľudu! A takí sú všetci jeho kollegovia z novšej doby. Prekrúcajú pravdu tak, ako prekrúcajú otcovské mená. Cit a svedomie zaniká u toho pokolenia, len za svetskou slávou a za svetským prospechom idú. Mňa zakaždým zabolí srdce, keď tohoto vidím a pomyslím si na jeho nebohého otca."

Mikuš tiež nanajvýš nemilý dojem obdržal vo fare. Výstup s Vrankaym, vysokomyseľná chladnosť jeho ženy, maďarské štebotanie detí pri maďarskej pestúnke — to všetko ukazovalo strašnú prevrátenosť v slovenskej fare.

Lemjak nemohol ísť do školy, vybral sa ta Mikuš sám. Tam bolo napodiv ticho; mimovoľne postál pri dverach, keď začul tamdnu slová:

„Ale lem se'liaci sa Slováci?"

„Všetci sme Slováci, čo po slovensky vravíme," odvetil hlas Johankin. „Aj môj tatuška je Slovák, maminka i ja sme Slovenky. A jesto aj väčší páni, čo sú Slováci: farári, fiškáli, doktori."

„Ale náš pán farár sa ni?" prerušil ju predošlý.

„Aj pán farár je po pravde Slovák, ale nechce sa priznať, lebo sa nazdá, že je krajšie Maďarom byť."

„A pán učiteľ, čo čera prišli?" tázal sa iný detský hlas.

„To je dobrý Slovák," hovorila Johanka, a to takým tónom, ako by tú otázku za prílišne zbytočnú bola považovala. „Môj tatuška by takého ani nechceli za pomocníka, čo drží sa za Maďara, lebo taký by vás len po maďarsky chcel učiť. Ale tento bude vás tak učiť, ako treba a bude vás aj rád vidieť, ak budete sa mu dobre držať, preto že je aj on Slovák, aj vy ste slovenské deti."

Mikuš usmieval sa tomuto rokovaniu, osviežilo mu ťažkú myseľ, prinesenú z fary.

„Vidíš ti ju, tú málomluvnú Johanku. Tu medzi deťmi aká rečnica z nej!" podumal a otvoril dvere.

Johanka sedela neďaleko učiteľského stolíka a pred ňou v polokruhu stály najmenšie deti, ktoré po prvý rok chodily do školy — teda „prváčence," každé so šlabikárom v ruke. Väčšie deti sedely a postávaly roztrateno, písaly písanky alebo maľovaly po bridlicových tabuľkách; každé zaoberalo sa niečim, a žiadno nerobilo nezbedu. Niekoľkí chlapci stáli blízo Johanky a pozorne hľadeli na ňu: iste predošlí tázatelia. Niektoré dievčatá vzájomne častovaly sa chlebom, každej lepšie chutil súsedin než vlastný; a iné popod stôl zamieňaly si handričky pre bábiy. Ale to všetko malo nádych pokoja a poriadku.

Ako deti zbadaly Mikuša, naskutku nastal rýchly ruch, každé ako najmenej nápadne pošuplo sa na svoje miesto a bralo knihu do ruky. Všetky k učeniu nepatriace veci šmahom zmizly s očú. Johanka vstala, aby mu miesto urobila, jej líca zradne sa zabarvily, keď tak znenadála stál tu ten, o ktorom práve bola reč.

„Prosím vás, jestli môžete, preveďte úlohu s malými,“ oslovil ju „Mne dnes už primálo času zbýva a pán rechtor sa zle cíti.“

Pristala ochotne a umiestila sa so svojím oddelením ku druhému obloku. O chvíľu bola cele pohrúžená do svojej úlohy, jej strojná hlava, venčená jasno-hnedým vrkočom, skláňala sa k uprihládzaným i strapatým hlávkam detí, ktoré ešte strašne pasovaly sa s poznávaním písmen. I s trpelivosťou a vytrvalosťou obdivuhodnou pomáhala im na pravú stopu a vracala sa vždy k písmenám, ktoré najťažšie daly sa zachytiť. Veľmi dôkladne pritom pokračovala, neprepustila žiadno dieťa, kým akýsi pokrok nezistila pri ňom. Bolo vidno, že túto úlohu nekoná po prvý raz.

Mikuš mal pred sebou „knižkárov“ — totiž starších žiakov, ktorí už sú oprávnení Kancionál nosiť do školy. Rectovali nazpamäť pieseň, ktorú na dnes mali uloženú.

„Nie tak rapotať!“ napomínal a vysvetľoval im smysel piesne, čo niektorí veľmi pozorne počúvali. Podľa jeho vysvetľovania zdala sa im byť omnoho krajšou.

„Kto šepce, naskutku pôjde kľačať!“ prihrozil dôrazne, a všetci, ktorí z priateľstva alebo márnomyseľnosti šeptaním vypomáhali zabŕdnuvšiemu kamarátovi, Jožovi mlynárovie, zatvorili ústa a stali si do nehybnej positúry. Stiesňaný kamarát, ktorému pred príchodom pána učiteľa príjemnejšie bolo maľovať na tabuľu fúzatých pánov než prečitovať si pieseň, predarmo obracal o pomoc prosiace oči v pravo i v ľavo: jeho nepripravenosť nemilosrdne vyšla na javo. A pán učiteľ ho nehrešil, len celkom bez hnevu povedal:

„Choď na miesto a uč sa pozorne, o chvíľu ju musíš vedeť — veď je to známa pieseň.“ Jožko poslúchnul, s ovesenou hlavou odišiel z kruhu žiactva. Mišo musel mať obzvláštne potešenie z jeho nehody, spravil mu škodoľubý posunok, keď prešiel popri ňom. Ale už to Jožko nemusel strpeť.

„Prosím ponížene, pán učiteľ, veď sa mi Mišo naškiera,“ žaloval pozdviženým hlasom.

Pán učiteľ obrátil sa k Mišovi, nepovedal nič, len pozrel na neho, a Mišo predsa spustil oči k zemi a začervenal sa, ako by bol dostal kto vie aké pokarhanie, lebo pozor pána učiteľa mu zretedlne hovoril: to by som tiež nebol poveril o tebe! Žalobník spokojno utiahnul sa do lavice, založil päste na uši, uprel oči do knihy, čelo svraštil od úsilia a pery sa mu pohybovaly. O krátky čas už pozeral chvíľu do knihy a chvíľu ponad knihu — zkusoval sa nazpamäť. Ešte neboli všetci knižkári vyrectovali, už postavil sa medzi nich, a keď prišiel rad na neho, vedel pieseň bez chyby.

„Ty, Jožko, vždy takto musíš vedeť svoju lekciu — z teba to vystane!“ riekol mu pán učiteľ určito, bez lichotenia.

Keď rozpustil deti, Mikuš šiel do Belianov, ako včera bol sa sľúbil. Aj od Belianov chodily deti do školy, tie ho zaviedly, aj mu cestou ukazovaly, kde kto býva. Do Belianov sišlo sa viacej súsedov, ako zvedeli o ňom; zahovoril sa s nimi, prišiel domov až k večeri.

„Nuž akože sa dojednali o tú furmanku?“ pýtal sa ho Lemjak.

„Ako najlacnejšie,“ usmial sa Mikuš. „Beliánovci nič nechceli prijať, ešte sa nabídli, že ma vďačne zavezú aj druhý raz, a síce naschvál, nielen „idúcky“, keď budem chceť niekam ísť.“

„To sa na nich ponáša — oni sú takí. To je jeden z najporiadnejších, najslušnejších domov v dedine.“

Keď prešiel týždeň, Mikuš už bol privyknutý v čiernickej škole, a domáci přivykli s ním. Hľadel sa vo všetkom prispôsobiť domácemu poriadku, poriadne dostavoval sa aj k spoločným raňajkám, nebolo ho viac treba osobitne vyslúžiť.

Deti v škole už neprizeraly sa mu s otvorenými ústami; ale tichosť ešte velikú zachovávaly v jeho prítomnosti, ač dôvera k nemu vzrastala u nich každým dňom.

Lemjak tiež uznával, že je lepšie s pomocníkom, než bez neho. Lemjaková zas bola rada, že Johanka viac nepotrebuje ísť deti učiť, ale môže sa chytiť do šitia, ktorého mnoho sa nasbieralo. Aj vyšívať, pomaly chystať si všeličo do výbavy potrebno je dievčatu. Posiaľ každú zimu mnoho času zmarila tým učením detí — ale otec tak chcel a ona rada poslúchla. Ona vôbec rada vidí tie sedliacke deti a rada zaoberá sa s nimi.

Teraz už bola vytvorená z toho oboru účinkovania a banovala za ním. Prichytila sa do šitia, do ktorého už dávno sa strojila, ale zdalo sa jej omnoho nudnejším sedeť v izbe o samote, než učiť deti v škole. Keď v prvý deň bola pomohla Mikušovi učiť „prvášence“ a on jej potom za pomoc ďakoval, ona povedala mu, že vďačne urobí to aj druhý raz, keď bude toho potreba; ale on ju viac neoslovil. Ju mrzelo, že neurobil to. Vyučoval zväčša sám, otec tiež dosť málo pomáhal. Mišo jej rozprával, ako pán učiteľ vždy vie dať zaneprázdnenie každému oddielu, akoby každý mal osobitného učiteľa.

Bolo predpoludním, čo takto premýšľala, otec bol v škole a matka v kuchyni. Šitie jej nechutilo, počala sa nudiť pri ňom. Prišlo jej na um, či ozaj Mara dobre poriadila pomocníkovu izbu — prach veru iste neutrela. Vstala od šitia, vzala prachovku a šla do dvornej izby. Obloky našla otvorené, v izbe zima, ako na dvore. Pozatvárala ich, schúlila sa do teplej šatky, ktorú bola na seba prehodila, a počala prach utierať.

Na Mikušovom stolíku bolo mnoho kníh v rade pouklađaných, to ju lákalo: počala ich prezerať. Boly všetky naučného alebo pädagogického obsahu. Johanka pristavila sa pri akejsi mluvnici a počala ju prezerať; iné knihy roztvorené nechala ležať. Zo začiatku len prehadzovala listy, a potom prichytila sa naozaj do ponímania

obsahu. Najprv len stála nahnutá nad knihou — potom si prisadla a pohrúžila sa do nej.

Hodnú chvíľu tak presedela, keď tu zrazu zaznejú kroky predo dvermi, dvere sa otvoria a Mikuš náhlivo vkročí. V prekvapení zastal pri dverach. Johanka rýchlo zdvihla sa zo stolca, očervenela po celej tvári a nevedela v rozpakoch, čo počať a čo povedať. V jeho očiach zakmitnul sa utajený úsmev.

„Odpusťte, že som vás tak prestrašil. Prišiel som si pre jednu knihu,“ prehovoril, pokročiac bližšie. Prišli ste navštíviť svoju bývalú izbičku, a ja, hľa, pokazím vám i tú chvíľu.“

„Ale nie, nie,“ počala vyhovárať; „ja som prišla len prach poutierať, a tu som videla tých mnoho kníh, nuž nezdržala som sa pohliadnuť do nich.“

Mikuš pozrel na otvorené knihy.

„To sú zväčša také, ktoré vás nebudú zanímať. Mám niekoľko i zábavných, ale ešte nie sú vyložené. Tými vám vďačne poslúžim.“

„Ďakujem — vlastne prosím potom, keď vám bude vhod; ale ja som práve na tieto bola zvedavá.“

On udiveno pozrel na ňu.

„Z akého ohľadu vás zanímajú?“

„Dávno som si priala dostať do ruky také knihy, z akých učia sa na präparandiach: chcela by som vedeť, či je ťažko učiť sa z nich.“

Vari by ste vy mali chuti na to?“ tázal sa rýchlo.

„Vlani, aj predtým, by som veľmi bola chcela ísť na präparandiu, keby mi rodičia boli dovolili. Ale nechceli o tom ani počuť.“

„A mali pravdu; to je ani nie pre vás.“

„Myslíte, žeby som nebola v stave prekonať to?“ tázala sa váhavo, trochu akoby urazeno.

„Nie to; ale myslím, že niet v tom nič oduševňujúceho a lákavého stať sa učiteľkou tu v Uhrách. Veď vy predsa nechcete maďarisovať slovenské deti?“

„Veď ja by som vlastne nechcela byť samostatnou učiteľkou, a na štátnej škole už celkom nie, ale diplom dosiahnuť chcela by som len preto, aby som mohla byť tatuškovým pomocníkom. On je chorľavý, ťažko mu padne deti učiť, a nijako nechcel si vziať pomocníka, kým konečne Samkovi nepodarilo sa prehovoriť ho. Preto som sa ja chcela stať jeho právoplatným pomocníkom.“

„To je iné — to už chápem od vás!“ riekol on s povyjasnenou tvárou. „No keď tatuška konečne odhodlal sa k pomocníkovi, vy nepotrebujete sa turbovať s präparandiou.“

„Veď áno, teraz je všetko dobre; ale — vy nebudete chceť zostať dlho u nás a potom bude zase zle.“

„Potom najde sa iný na moje miesto.“

„Veď áno, ale tatuška s každým nebude spokojný — najmä po vás. Ja viem, že to budú zase dlhé nepokoje.“

„A to vás už teraz trápi? Nebojte sa, najdeme takého, s ktorým tatuška bude spokojný, a vy tej myšlienke s präparandiou dajte

pokoj. Veď by to vôbec nemalo smyslu pripravovať sa za štyri roky, vynakladať toľko času, námahy i peňazí; zapríčiniť nepokoj v rodine — a prečo? preto, aby ste potom rok, keď moc poviem, dva roky mohli u tatušku pomocníkovať.“

„Nie rok, dva, ale kýmkoľvek by tatuška žil,“ riekla ona, zplna pozrúc na neho.

On máličko sa usmial a pokrútil hlavou.

„Teraz si to tak myslíte, ale potom by prišlo ináč. Pravde najpodobnejšie je, žeby ste sa prv vydali, než by ste vôbec präparandiu vychodili.“

Odvrátila sa a počala usporadovať knihy.

„Ja by som radšej tatuškovi pomáhala, ako sa vydala,“ riekla polohlasno a akási neodôvodnená slza zaleskla sa jej v očiach.

On prišiel bližšie.

„Teraz trochu nahnevali ste sa na mňa, ale ja viem, že príde čas, snáď aj dosť skoro, kde mi dáte za pravdu,“ riekol mäkko, ako by odprosoval.

„Ja som sa nenahnevala, ale trochu ufala som sa, že vy budete mi na pomoci — a vy ma vysmievate.“

„Nie!“ zvolal takmer rozhorleno. „Ja chápem vaše pohnútky, uznávam, že sú dobré, pochodiace z detinskej lásky: tu niet z čoho sa vysmievať. Ale svoje presvedčenie som vám predsa musel povedať.“

„Ja som myslela,“ pokračovala ona, posmelená jeho uznanlivými slovami, „žeby ste mi vy snáď pomohli pripravovať sa pomaly doma — lebo ináč k tomu nikdy neprídem.“

On odstúpil na krok.

„To neurobím — v tom na mňa nepočitujte,“ riekol takmer príkro. Ona preľaknuto hľadela na neho.

„Odpusťte!“ zvolala zrazu. „Veď by ste potom ozaj ani oddychu nemali u nás. Celý deň učiť deti a potom ešte trápiť sa so mnou — to bola veľmi neskromná žiadosť odo mňa,“ zkrúšeno vyznávala.

„Nie preto, Johanka,“ hovoril on vážne, „ja by som vás ináč rád učil, ale mi je odporno vmysleť si vás do tej úlohy. Hovorím vám: dajte tomu pokoj — pre vás je to nie!“

Ona smutno zvesila hlavu, poutierala prach do konca a chytala sa kľučky. Mikuš pozeral do mluvnice, ktorú nechala otvorenú.

„Povedzte mi, prosím vás,“ obrátil sa zrazu za odchádzajúcou, „či viete poriadne písať slovensky?“ Ona zarazila sa nad tou otázkou.

„Veru nie,“ odpovedala zahanbeno. „Predtým prosievala som Samka, aby ma naučil, ale to vždy len pri strojení ostalo. Celkom zle snáď nepíšem, ale celkom dobre tiež nie.“

„Nedivím sa tomu — Slovenky nijako nemajú príležitosti naučiť sa pravopisu svojej reči. Jestli vy prajete si, ja rád. Večery sú dlhé, mnoho času tým nezmaríte, keď každý večer prekonáme niečo z tej úlohy. Chcete?“

„Ja vám budem povďačná.“

Dohodli sa a rozišli sa dobrej vôle.

Popoludní nebola škola, bola sobota — Mikuš pribral sa rozobrať klavír a prezreť, či je ešte súci na čo, i videl, že je dosť dobre zachovaný. Naladil ho, nakoľko sa dalo, rozumel sa i do toho remesla, a klavír dožil sa svojho znovuzrodenia. Večer už proboval prehrávať na ňom niektoré piesne, a šlo to, Lemjak prikyvoval hlavou na znak spokojnosti a Johanka v mysli tešila sa, že majú hudobníka v dome.

(Pokračovanie.)

Tri hody.

I.

Dan. 5. 1. a nasl.

Sieň skvostnú vidím, plnú prepychu a slávy:
kment, šarlát, drahokam i zlato mocných sveta,
jas koruny tiež v lúčoch sieňou sem-tam lieta —
I hodujú, — tiaž lahôd stoly tlačí, dlávi.

Znie hlučná sieňou hudba, prúdy živej vravy
sa tratia v rujných spevoch, výskot sieňou zmieta
a zraky rozkošou i smyselnosťou svieťa
i obličaj, od vína rozpálený, žhavý.

Ja hrozím sa tých skvostných hodov, jako pekiel:
Hľa, z čaše svätej pijú spupné, hriešne ústa —
V tom strela hrôzy v dušu kráľa spupnú vpára,

bo veští prorok z »mene mene tekel«, —
ľak zbielil razom tváre, sieň ostala pustá —
ja vidím strašnou smrťou zmierať Balsazára...

II.

Mark. 6. 21. a nasl.

Sieň skvostnú zrem zas, plnú prepychu a slávy:
kment, šarlát, drahokam i zlato mocných sveta,
jas koruny tiež v lúčoch sieňou sem-tam lieta —
I hodujú, — tiaž lahôd stoly tlačí, dlávi.

Znie hlučná sieňou hudba, prúdy živej vravy
sa tratia v rujných spevoch, výskot sieňou zmieta
a zraky rozkošou i smyselnosťou svieťa
i obličaj, od vína rozpálený, žhavý.

Ja hrozím sa i týchto hodov, jak satana:
Pred kráľom, ajhľa, tančí tanečnica šumná, —
kráľ, omámený krásou, veľký sľub jej dáva.

Tá požiada, — ten strnie, srdcom zjatrí rana — —
Hach! v mise predsa hlava Jána zbožná, dumná —
A v červoch špatno hynie Herodesa sláva...

III.

Luk. 14. 16. a nasl.

Či ďalej vraveť? Vravím; sveta beh je dvojí:
pri špate pekiel nutno spomneť krásu neba.
Nuž ešte jeden hod. V ňom sláva, skvost, veleba —
Nie Balsazár, nie Herod — Bôhsyn sám ho strojí.

Niet toho tu, čo tam pred zrakom v sláve stojí,
niet toho tam, čo sláviť tu prehlučno treba:
Tam zemská polahoda, tu skvost nebies chleba,
zdroj večnožitia, blaho v radosti, v pokoji.

Tam Belial, tu Kristus rozbil stány. Volá —
Lež, ach, premnohý k hodu prísť sa vyhovára;
ždá hodu síc, no tamtie volí, týmto zhŕda. —

Či stresceš pohrdačov svojho, Pane, stola
tou suďbou, ňouž Heroda strestals', Balsazára? —
Nie! odpusť, shovej, láskou zmäkne snáď hruď tvrdá!...

Martin Sládkovičov.

Listy z Čiech.

VII.

V Prahe dňa 20. mája 1891.

Škriepky o realismus a idealismus v poesii, tuho vedené ešte pred štvrť rokom temer po všetkých belletristických časopisoch českých, zatíchly, a druhé záujmy tisnú sa na povrch literárny.

Veľmi pozoruhodné je snaženie mladších dejepiscov českých, vybudovať si vedľa politických dejín v staršom slohu, ktoré znamenite obrábali najmä Palacký a Tomek, i historiu domácej kultúry. Najpodarenejšie práce podali tu v ostatných časiech Jozef Svátek, dr. Zigmund Winter a dr. Čeněk Zíbrt. Prvého obľúbenou látkou je doba Rudolfa II., kvet alchymie, astrologie a spoločenského kvasu v Čechách, ako vidno i v novej jeho knihe ‚Obrazy z kulturních dějin českých‘. Druhý podal obšírny materiál v osemstostránkovej knihe ‚Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI.

věku', rozprávajúcej o obyvateľstve, obrane, vojsku, zovňajšku, úradoch a sriadení mestskom v Čechách od husítskych dôb až do počiatku vojny tridsaťročnej. Tretí, najmladší, vydal niekoľko spisov, z ktorých hlavný, spoločne s drom Wintrom podujatý, ,Dějiny kroje v zemích českých', už ste v „Pohľadoch" oznámili a podľa zásluhy odporúčali nášmu obecenstvu. Svátek, Winter i Zíbrt dokonale poznajú svoj obor a sú všetko dobrí štylisti; knihy ich vďačne prijme odborník i široké čitateľstvo, a historickému románu českému ony budú hlbokou studnicou. Na Morave kultúrno-historických trudov ujal sa najmä ,Vlastenecký muzejní spolek' v Olomúci, vydávajúci i svoj časopis. Dušou podujatia toho je Vítězslav Houdek, ministeriálny úradník vo Viedni, srdečný priateľ Slovákov. Upozorňujem menovite na najnovšiu publikáciu, tretiu časť ,Moravských ornamentov', kde vedľa mnohých zaujímavých reprodukcií iniciálok, podaných zo starých moravských kancionálov, nachodíme i popis starého kancionálu slovenského z Turej Lúky, písaného 1684.

Kultúrno-historická stránka je silno zastúpená i v dvoch obšírne založených dielach, na ktoré literatúra česká čakala už súrne a dlho: v Rezkových ,Dějinách Čech a Moravy nové doby' a Mádlových ,Dějinách umění výtvarných'. Dr. Antonín Rezek, professor dejepisu pri českej universite, má všetky vlastnosti, ktoré knihe jeho zaručujú veľké značenie: dokonalú znalosť novšej domácej historie z prvých, pôvodných žriedál, široký rozhľad po dejoch svetových, modernú metodu, triezve, objektívne stanovisko a dobrý, ľahký štýl. Už jeho ponímanie českého povstania 1618 je znamenité; ukazuje, že je to iba časť všeevropského pohybu, boj anarchie šľachtickej proti samodŕžavným snahám všetkých dynastií, teda upádajúci starý princíp proti vládnej forme vtedy najsúcejšej, že boj utrakvistickej šľachty v Čechách neopieral sa o ľud, ktorý naopak stenal v porobe horšej než kedykoľvek predtým, a že germanisácia, ktorá zaľahla na národ po 1620, má korene svoje hlboko v šestnástom storočí, keď ešte šľachta domáca bola v zemi pánom. Všetka publicistika česká, časopisy všetkých táborov, prijaly dielo Rezkovo s veľkou chválou. Ono menovite novinárstvu a mladej, snaživej vrstve poslúži, podávajúc kľúč k verejnému životu terajších dňov a prirodzene vysvetľujúc veľa jeho zjavov doteraz napospol zle ponímaných. Karol Mádl, mladý, usilovný spisovateľ, má tiež veľkú vec na ume. Postup výtvarného umenia od egyptských pyramíd až po tvorby našich dní vyrozprávať chcel bol už dávno výtečný znateľ predmetu dr. Miroslav Tyrš. No odišiel tragickou smrťou prv, než položil na papier trud, ku ktorému nieslo sa snaženie jeho života. Mádlovo dielo sľubuje podľa prvých, posiaľ vyšlých sošitov solídne poučenie v sympatickej, umu i oku príjemnej forme. Že v neskorších kapitolách, ktoré budú rozprávať o umení slavianskom, povie nám viac a lepšie, než čo hovoria podobné kompendia cudzojazyčné, veríme radi; a ak i štylistická stránka celého nákladného spisu, rozloženého na tri veľké časti (vek starý, stredný a nový), bude na urovni vnútornej hodnoty, nuž ,Dějinami umění výtvarných' vyhrá nielen obecenstvo, ale i literatúra.

Vedecké časopisy české rozmnožily sa o dva. Jeden, prírodnický, je ‚Živa', obnovujúci pod týmže menom i týmže smerom starý, znamenitý časopis Purkyňov a Krejčího, vychodivší od 1852 do 1864. Vedú ho svieže, osvedčené sily odborné, a je prístupný i laikovi peknou, populárnou formou svojich štúdií. V poslednom čísle nachodíme známu reč biskupa Schlaucha, povedanú pred uhorskými prírodozpytateľmi, a veľmi umné osvetlenie jej od jednoho z redaktorov. Druhý časopis je vlastne tiež obnovenie staršieho podujatia. ‚Matice moravská' v Brne 1882 prestala vydávať svoj štvrťročník a podávala od tých čias údom za prémiu knihy. No od nového roku mladšie sily oživotvorily ‚Časopis matice moravské' vo forme niekdajšej a podržaly i starý jeho cieľ: pôvodné štúdium historické. I najstarší vedecký žurnál český, ‚Časopis musea království českého', zreformoval sa pod novou redakciou. Prvý sošit 65. jeho ročníku otvára cestu tiež usilovným robotníkom mladším, a podržujúc svoj historický a literárno-historický charakter, ide za rozmanitosťou a mnohostrannosťou obsahu. Najmä jeho ‚Hlídka literarní' sa zveľadila. Medzi článkami nachodíme i ‚Příspěvky k životopisu J. A. Komenského' od rodáka nášho a vynikajúceho znalca predmetu dra Jána Kvačalu.

Širšiu verejnosť českú nedávno upozornil na seba zvláštny prípad ‚vedeckého' figliarstva. Dr. Justin Prášek vydal totiž dosť hodný spis o Athénach, v ktorom vyrozprával veľa pekného z ich minulosti i z vlastných štúdií na mieste samom konaných. ‚Listy filologické', odborný žurnál znamenite redigovaný, ukázaly však, že pôvodca ‚Athén' rozpráva vlastne všetko podľa druhých, poneváč, ako zistily z jeho vlastného textu, bol v Athénach celých — päť dní. Autor bránil sa listom athénskeho učenca, ktorý svedčí, že tam pobudnul asi dva týždne (čo, pravda, tiež nie je veľa), no tým zase do otázky doniesol všetko, čo dr. Prášek narozprával o dlhej svojej ceste sem i ta. Nuž či tak či tak, je v pomykove. Tento spôsob ‚učenej' práce je pre istých tunajších pánov charakteristický.

Druhý prípad, ktorý tiež zaujíma širšiu publiku, hlavne belletriou sa zaoberajúcu, týka sa obľúbeného románopisca Alojza Jiráska. Jeho historický román ‚Mezi proudy', pred trimi rokmi ešte ako práca časopisecká vyznačený cenou a vyhlásený za najlepšie Jiráskovo dielo, hrá v predhusítskej dobe Václava IV. a hlavná jeho osoba je pražský arcibiskup Ján z Jenštejna, do 1380, ako hovoria všetky dejinné žriedla, veselý sveták, od toho roku však odstrašujúcimi príkladmi a vnútorným obrodením celkom premenený, prísny asket — teda z Šavla Pavel. Rajhradská ‚Hlídka literarní' ukázala, že historik Jirásek, ignorujúc tieto dve ostro oddelené periody života svojej hlavnej osoby, predstavuje ho silnými, romantickými barvami ako ľahkomyseľného hriešnika i v časiech *po* 1380. Dnes, kde toľko sa hovorí o realisme a objektívnosti v umení, iste chyba zlá: obrat v živote historických osôb, dejinne zaručený, má uznávať i novellist. Pôvodca, ostro odpovedajúc v ‚Lumíre', o tejto hlavnej výčitke celkom mlčí. Iste teda nevie obrániť sa protivníkom. Naopak zase ťažko prikryť na spôsob ‚Hlídky', ktorým už od dlhšieho času súdi

spisy druhého, mŕtveho už spisovateľa historických románov, Václava Beneša-Třebízskeho: tam ju úplne necháva objektívnosť, pri Jiráskovi celkom správne pýtaná. Beneš-Třebízský, v mladých rokoch sa pominuvší, nie je ani zďaleka tým, čím ho spravila kníhkupecká reklama, keď, korystiac zo sviežej ľútosti nad skorou smrťou talentu, ponúkala za drahé peniaze nekonečný rad jeho spisov; je zvláštny typ v novellistike českej, povaha vonkoncom lyrická, hlboko cítiaca všetko zlé a strašné, čo kedy od kohokoľvek vytrpel jeho rod, nevediaca historicky zobjektivovať minulú látku, umelecky jednostranná, ešte neustálená. No ktokoľvek nepredpojate číta jeho historické obrazy, či oslavy kalicha a či pobelohorské elegie alebo počiatky nového života v dobe jozefínskej, uzná, že pri všetkom svojom liberalisme, pri všetkom pálčivom žiali nad dvestoročným utrpením národa rozpráva nám vrúcno, nielen chladným rozumom, lež celou dušou i srdcom veriaci katolícky kňaz, čistý, bezúhonný, kryštálovo jasný charakter. Také zjavy, ako je Beneš-Třebízský, biľagovať citátmi z nemeckých ästetík, že ‚im grunde sind die bilder moralischer verkommenheit, die sie zeichnen, meistens nur variationen ihrer eigenen porträts‘, je literárna i osobná krivda.

Že prísny súd a priame presvedčenie možno pekne spojiť s ušľachtilou formou, ktorá nikoho neurazí, ukázal práve v tejže ‚Hlídke‘ Leander Čech dôkladnou a obšírnou kritickou štúdiou ‚Karolina Světlá‘. Obecenstvu, najmä tej jeho časti, ktorá nielen číta, ale o čítanom i rozmýšľa, veľmi poslúži tá práca, až vyjde, ako sľúbili, v knižke. Leander Čech preštudoval všetko, čo Karolína Světlá, najvyššie cenená z českých spisovateliek, napísala posiaľ, a objektívne i umne, zväčša podľa zásad Hennequinových, rad radom rozoberá, triedi a zase v svetový i umelecký názor skladá romány a novelly spisovateľkine. Billancia jeho je o hodne nižšia než posiaľ sme čítavali u posudzovateľov Světlej; pôvodný fond Světlej, ktorým platne a pre všetky časy obohatila literatúru českú, je ľahší než posiaľ, už temer dogmaticky, sa verievalo. Tak sa vidí, že ťažisko literárneho značenia Světlej je v jej rozpomienkach rodinných a a tej skupine románov a noviell, ktorá z nich vyviera; ani vychýrené kresby dedinské, ani romány spoločenské nemajú tej pôvodnosti, ktorú im do nedávna pripisovaly najmä posudzovateľky ženské. Takým panegyrickým preceňovaním, ako sme ho čítali na pr. v knižke Terezy Novákovej (‚Karolina Světlá, její život a její spisy‘, v ‚Matici lidu‘ 1890), kde Světlú jednostaj primeriava k Sandovej, Turgenevu a Tolstému, len škodí sa vážnosti literatúry.

Ja (a so mnou, viem, nejeden z čítajúcich a prečítané srovnávajúcich) neokúňam sa vyznať, že predchodcu Světlej, Boženu Němcovú, cením si väčmi. Tejto zimy Kobrova ‚Národní bibliotéka‘ po 22. rokoch zakľúčila konečne deviatym svázkom a životopisom od Žofie Podlipskej ‚Boženy Němcové Sebrané spisy‘. Nie je ich priveľa za dvadsať liet života, v ktorých Němcová písala; no koľko tam ešte i dnes milého, príťažlivého, pravdivého, koľko pre všetky časy originálneho! ‚Babičku‘, najkrajší výtvor všetkej českej belletrie až po dnešný deň, ani nespomínam. No aké zdravo realistické

a pritom vysoko poetické sú i jej drobnejšie veci, ako na pr. ‚Dobrý člověk', lebo ‚Karla', lebo ‚V zámku a v podzámčí', alebo konečne najmilší plod samej spisovateľky, krásna ‚Pohorská vesnice'! Figúry tých tvorieb prešly v krv a mäso literatúry, tie neumierajú. Světlá je pokročilejšia, má širší rozhľad, ohnivejšie borí sa za emancipáciu žien a ideu národnosti, je i plodnejšia; lež pôvodnosťou, pravdivosťou i slohom zostáva pod Němcovou. Náročky nespomínam sympatickú nám stránku Němcovej, jej slovenské alebo Slovenska sa týkajúce práce, pri ktorých čudovať sa prichodí jej pružnému, do všetkých okolností sa vpravujúcemu talentu a jej neprekonateľne bystrému zraku, kedykoľvek sblížila sa s pospolitým ľudom. O vydaní Kobrovom bolo by všeličo povedať; obmedzujem sa však na poznámku, že okrem VII. a VIII. svázku, obsahujúceho slovenské rozprávky (revidované, tuším, Ľudovítom Riznerom), svázky ostatné, najmä I—IV., sú po stránke textovej veľmi plané.

Z novších románopiscov českých vynikli v posledných mesiacoch hlavne Julius Zeyer a M. A. Šimáček. Prvý vydal román ‚Jan Maria Plojhar', druhý ‚Štěstí'. Zeyerova kniha je silno romantické, myšlienkovo smelé, umelecky veľmi vážne credo básnikovo, najcennejšie dokumenty k jeho osobnej i umeleckej individualite, bohatý sklad ideí o sociálnom i národnom položení českej spoločnosti. Mladý autor ‚Štěstia' zase je pravá protiva Zeyerova: realista od kosti, ‚sberateľ dokumentov', a pritom vysoko humánny, s umeleckou rozvahou pracujúci mysliteľ, s ktorým môžu byť spokojní i takí, ktorí každý ‚model' obchodia na päťdesiat krokov. Veru dávno nečítal som tak úchvatnú historiu, ako život jeho originálneho sochára, s životno pravdivým pozadím spoločnosti vínohradskej!

Peknú myšlienku mal redaktor ‚Lumíra', podávajúc prvého mája čitateľom svojim osemnásť ‚jarných piesní' od osemnástich z žijúcich poetov. Jeho verše sú zpomedzi nich vari najpodarenejšie, ako vôbec pre lyriku v rýdzom spôsobe ľudovom Sládek má znamenitý talent. Pritom je i prekladateľ, akému treba pohľadať páru. Jeho najnovší preklad Tegnérovej Piesne o Frithiofovi je veľký literárny skutok, ku ktorému z ostatných čias možno položiť iba Vrchlického preklad obidvoch častí Göethovho ‚Fausta'.

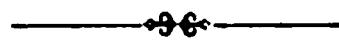
Podobný skutok literárny, čo zaváži za stá iných, ačkoľvek na poli celkom inom, ‚suchom', filologickom, no pre školy i život prepotrebnom, je nová dvojdielna grammatika česká od prof. Gebauera vo veľkom i malom vydaní. Bolo už súrne treba knižky, ktorá by z prvej ruky, z bohatých žriedál skutočného spisovného jazyka českého, stojac na výške vedy a metodou jasno logickou podávala škole i životu rukováť materinskej reči, znejúcej dnes už nielen v chyži sedliackej a meštianskej, lež i v salónoch, na universitách, v akademii i parlamente. Čudno — ‚filologický' národ český nemal, okrem Bartošovej ‚Skladby', podnes knihy, ktorú by s dobrým svedomím bol mohol dať do rúk žiakovi i laikovi, aby z nej naučil sa jazyku svojich otcov. Professor Gebauer k svojim bohatým zásluhám priložil novú, ktorú ocenia ešte len budúce pokolenia. Ťažko šíriť

sa o tom, čo všetko váži táto práca; poviem len, že pre české stredné školy značenie jej je epochálno. —

Posledné časy, ako viete z novín, nevychodíme z blyskavých pôžitkov. V druhej polovici apríla videli sme na Národnom divadle cyklus klassických i moderných hier od geniálnej tragédky poľskej Heleny Modrzejewskej. A v prvej polovici tohoto mesiaca rástla deň po deň pred nami zemská jubilejná výstavka, ktorú 15. mája slávnostne, radostne, so všeobecným zdravým oduševnením, akého od čias založenia Národnieho divadla v Prahe nebolo, otvoril brat panovníkov, arcivojvoda Karol Ludvik, zahájac tri dni po tom i dejstvovanie českej akademie pre vedy, slovesnosť a umenie ako jej protektor.

Čo pre národ i zem značí tento fakt, o tom budúcne.

Jaroslav Vlček.

O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

(Pokračovanie.)

Opakujeme teraz v krátkosti, čo sme dosiaľ povraveli a vyslovme to ako pravidlá. Takéto pravidlá by boly: 1) Nadprirodzené jestvuje skutočne, neodvisle α) predmetne a keby niekto upieral ešte i toto, jestvuje β) neodškriepiteľne podmetne; 2) ono je človeku prirodzené, 3) a preto keď básnik chce vyobraziť verne ľudskú prirodzenosť a skutočný život, musí ich vyobraziť i v kruhu nadprirodzeného, a či nadprirodzené v ich kruhu: idealist, lebo sú toto najvyššie ideále, realist, lebo je toto najopravdivejšia skutočnosť.

Dotyčne poslednej výpovede poznamenať treba, že tu mnoho závisí od prirodzenosti básnikovej a od jeho filosofických náhľadov, ktorým O. Hostinský nepripisuje tak veľkú významnosť. Veď to už po sebe môžeme poznať. Keď sme veselí, všetko sa nám usmieva; keď sme smutní, všetko sa nám zdá byť smutným a veselosť nás uráža, držíme ju za bláznovstvo. Misantrop vo všetkých ľuďoch vidí len kujonov, darebákov, zločincov, svojich nepriateľov, pessimist vidí skutočný svet väčmi zatienený, vo väčšom mračne než je, kdežto optimist vidí ho vo väčšom svetle, a ký div, keď ho potom každý tak predstavuje, ako ho on sám vidí; každý je pre seba realistom, lebo každý skutočný svet znázorňuje, pravda, ako sa on jemu javí, lebo ho ináč ani nemôže (len to poznáme, čo na nás účinkuje, a tak poznáme, ako ono na nás účinkuje), a predsa u spomenutých realistov aké rozličné a rôzne svety nachádzame, kdežto všetky sú reálne! Tak teda u umelcov môže byť reč len o subjektnej reálnosti, inými slovmi o ideálnej reálnosti.

Pod názorom filosofickým p. Hostinský myslel ešte aj inšie, a tak sa mi pozdáva, že on hlavne to myslel, ako si umelec vykladá

skutočný svet a jeho zjavy. Tu odpoviem: vykladá si ho dľa svojich zásad, dľa svojich náhľadov, slovom, dľa toho, ako na svet sa díva a ho pochopuje. A i toto vykladanie si skutočného sveta aký má význam v umelectve! Heine čo do schopnosti je prvým nemeckým lyrikom, väčším než Goethe, kdežto v skutočnosti hodne zaostáva za Goethom. A prečo? Pre svoje filosofické názory, ktoré ho často majú k tomu, aby práve vtedy sa nám vysmieval, nás potupil, keď nás najväčmi nasladil, keď najväčmi uspokojil našu prirodzenosť. Vergil je melancholik, nad jeho dušou a nad jeho básnicky utvoreným svetom rozprestiera sa akási mhla, akási žiaľna zádumčivosť. Homer je ako chlapec, čo vidí, vyrozpráva nadúšok, tu sa smeje, tam plače, dľa toho, ako sa držia kde ľudia. Tasso vždy pohráva sa s nami, neprecíti hĺbku žiaľu nikdy, ale skoro nikdy ani hĺbku radosti, a len toto je vraj príčinou, pre ktorú Tasso nevyšvihnul sa na stupeň, na ktorom stojí Homer, aby spolu rozdelili sa s kraľovaním, poznamenáva Chateaubriand. Už toto ukazuje, ako rozlične sa javí svet dľa rozličných prirodzeností a náhľadov básnikov a aký veľký tieto majú vliv na samé diela. Bezpochyby najšťastnejším je zo všetkých Homer, lebo on stojí najbližšie k prirodzenosti všeľudskej, t. j. on tak poníma život a prírodu, ako čistá, predsudkami a inými zovnútornými vlivy nepokazená všeľudská prírodzenosť, a preto on tak všeobecne sa páči, tak všetkých ľudí okuzľuje.

Od básnika požaduje sa nielen to, aby sa vžil do svojich osôb, do ich smýšľania a cítenia, aby medzi pastiermi bol pastierom, medzi vojakmi vojakom, medzi zaľúbencami záľúbencom, medzi biednymi biednym, medzi veselými veselým: ale i to, aby to všetko ponímal dľa všeobecne ľudskej prirodzenosti, t. j. aby z nejakého nedostatku pošlý omyl, ktorým rozličné vrstvy človečenstva často považujú chyby za cnosti, slovom prevracajú prirodzené pomery a zákony, i on neposväťil svojím ponímaním, ale aby ich bral verne, otáznym osobám primerane, ale predsa pri svetle všeľudskosti. A preto pred básnikom musí byť sväto-svätý prirodzený zákon nehmotný, zákon mravný.

Ako zblúdili teda spisovatelia a básnici našich časov, ktorí zaznávajú prirodzené práva a prirodzenú mravnosť. Ako ich zahanbujú starogrécki a latinskí spisovatelia, vedení len zdravým rozumom, ľudským citom, prirodzenou a ostrou schopnosťou umeleckou, ktorá našim spisovateľom tak veľmi chýbä. Krásne vhodné sú slová Villemainove, ktoré hovorí o Sophoklovi: „Tento povzdych v prítomnosti athénskeho ľudu, toto odvolávanie sa na večnosť mravného zákona, táto prosba k bohu, aby ukázal svoju spravedlivosť, či to nebola svätá hymna v celej svojej mohutnosti presadená na javište a tam pokračujúca vo vynaučovaní započatom v chráme?“ [1]) Takto pohanskí spisovatelia. Oni nevrhli sa na vieru, na večné zákony prirodzené, ale tieto zastávali, ohlasovali a jasne vyslovovali práve tam v svojich prácach, kde tieto mohly najväčší dojem urobiť na poslucháčov. Vieru nenapadali, ale vynasnažovali

[1]) Duch Pindara, XIV.

sa očistiť ju. Ako pekne sa čítajú slová Euripidesove: „Ja sa nazdám, že bohovia nemajú zaľúbenie v nezákonitých cudzoložstvách, a nikdy som neveril ani nebudem veriť, žeby sa jeden druhého uväzňovali, alebo žeby jeden nad druhým panovali. Lebo Boh, keď je ozaj Boh, nič nepotrebuje, toto sú všetko biedne hádky básnikov“; a: εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρὸν οὐκ εἰσὶν θεοί. Jestli bohovia niečo zlého robia, tak nie sú bohovia. A ako snadno by im bolo bývalo napadnúť vieru, ktorú napadá Lucrec a tento svoj nápad takto ospravedlňuje: „Toho sa bojím v týchto veciach, že snáď nazdáš sa, že stúpiš na bezbožné zásady rozumu a vkročíš na cestu zločinu, lež naopak; častejšie tože náboženstvo splodilo zločiny a bezbožné skutky.“ [1]) A keď vyrozprával niektoré zločiny, ktoré viera požadovala, dokladá: tantum religio potuit suadere malorum! Moderní spisovatelia robia naopak, napádajú vieru a večné zákony, zakorenené do ľudskej prírody, a preto i samú ľudskú prírodzenosť. Aké pekné sú slová Klyteimnestrine. [2]) „Stoj, ó synu, a zhroz sa týchto pŕs, na ktorých si ty, dieťa, tak často ssal, driemajúc, nežnými perami sladké materinské mlieko.“ Orestes sa zhákne, cíti prirodzený zákon a k Pyladesovi sa obráti so slovami: „Čo mám spraviť, Pylades? hroziť sa zabiť matku?“ Alebo: τὸ δ' εὖ νικάτω (= nech dobré zvíťazí. Agamemnon. Aisch.) A koľko takýchto a týmto podobných miest by sme mohli posbierať z klassického sveta. Nielen že pochopujú veci dľa večných zákonov, nielen že tieto často spomínajú a citujú, ale i často odvolávajú sa na ne, ako na také, ktoré sú od Boha stvrdené, ktoré vyplývajú z prirodzenosti vecí a práve preto sú nezrušiteľné, nepremeniteľné. A keď toto robia, či sú oni nie hlasateľmi nášho ľudského svedomia a povedomia, našej ľudskej prirodzenosti? Či sa nám nezdá, ako by sme slyšali kresťanského kazateľa, ako pred shromaždeným množstvom v blízkosti oltára a v prítomnosti Boha, rozpálený svätým ohňom káže, keď počúvame Sophokla, toho Sophokla, ktorého i Horác uznáva za najprednejšieho tragického spisovateľa gréckeho, keď píše: Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno. Ó bár by bolo mojím osudom zachovať zbožnú čistotu v slove a v skutku, ako naridzuje večný zákon, ktorý narodil sa v lone nebeského jasu a jedine Olymp mu bol otcom, nesplodila ho pominuteľná vôľa ľudí, a ktorý neuspí nikdy mračno zabudnutia; veľký Boh ho živí a nikdy neoslabne. Pýcha splodí tyrana, a keď sa hlúpo pechorí, naplní sa tým, čo nie je dobré a prospešné, a vykročí na najvyšší vrchol: spadne odtiaľ do najhlbšej biedy, zkade ho nikdy nevynesú nohy. Lež nech nebesá vedú k víťazstvu vojnu za blaho otčiny. Po mojich cestách bol a bude mi veľký Boh vodcom. Lež koho slová a ruku uchváti pýcha a nectí dom boží, ani sa nebojí spravedlivosti, toho nech zastihne kliatba osudu za trest jeho nadutosti. Jesli vyhľadáva si bezprávne prospech, kráča po cestách hriechu a sproste mluví proti tomu, čo je neuraziteľné. Takéhoto hriešnika

[1]) De rerum natura. I, 80—4 a 101.
[2]) Aischyl. (ΧΟΗΦΟΡΟΙ. 96); ἐπίσχες, ὦ παῖ...

hruď ako by ostala osvobodená od šípov pomsty?“ (Kráľ Oidip, 864—894.)

Podobne píše i Euripides. Nemožno mi je nespomenúť tu jeho slová, tak sa mi ľubia; sú ony najzrejmejším dôkazom toho, že prirodzený mravný zákon stojí nad všetkými ľudskými ohľadmi zisku, že dľa jeho rozkazu menia sa ľudské pomery a náhľady, nasledovne že človek nemôže sa vymaniť zpod neho, ako zpod svojej prirodzenosti. Toto sú slová Euripidesove:

Sbor: δεινόν γε, ϑνητοῖς ὡς ἅπαντα συμπίτνει,
καὶ τὰς ἀνάγκας οἱ νόμοι διώρισαν,
φίλους τιϑέντες τούς γε πολεμιωτάτους
ἐχϑρούς τε τοὺς πρὶν εὐμενεῖς ποιούμενα. [1])

Sú to zlaté slová a povšimnutia hodné všetkým spisovateľom a v prvom rade básnikom, toto im má byť stanoviskom, s ktorého majú vysvetľovať celý svet a jeho beh, lebo oni len takto stoja úplne na stanovisku opravdove reálnom, čisto ľudskom. Ponímať svet tak, ako je, a ako on pôsobí na čisto ľudskosť, na všeobecnú ľudskú prirodzenosť, a vykladať ho dľa večných a nezmeniteľných zákonov prírody, je prvou úlohou básnikovou, keď chce byť cenným a od všetkých ľudí za veľkého, za umelca uznaným. Takto vynúti si od všetkých ľudí, bez výnimky, aby s ním súcítili, aby s ním smýšľali, takto robí na nich nevymazateľný dojem a vkĺzne sa do ich zaľúbenia. Jeho verše nebudú sa nikde a v ničom protiviť prirodzenosti ľudskej, budú jej lichotiť, pôjdu jej nie proti srsti, ale za srsťou, získa si nevyskúmateľnú vlastnosť, ktorá báseň robí básňou, ktorá tak podivne pôsobí na nášho ducha, ktorá ho okúzli a o ktorej Horác vraví:

Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunto
et, quocunque volent, animum auditoris agunto.

Takýmto spôsobom básnik pritom všetkom, že nechce učiť (delectando docere), ale v prvom rade len nasladiť čitateľa, predsa ho i poučí a tak za dosť urobí požiadavke Horácovej, ktorý učí, že básnik má síce v prvom rade nasladiť, ale pritom že má i poučiť. Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk.

Drobnosti o jazyku.

1. Zámena hrubých a tenkých hlások.

Máme veľa slov, v ktorých v jednej a tej samej slabike prichodia i hrubšie i tenšie samohlásky. I v tomto časopise bola vy-

[1]) Hekabé, 846—850. Čudno, ako sa u ľudí všetko kníše, a že zákony nutnosti tak pevne určujú, učiniac priateľmi našich protivníkov a nepriateľmi tých, ktorí predtým boli priateľmi.

slovená žiadosť, hoc nie od redaktora, že je žiadúce domáhať sa dôslednosti. I ja som tej mienky. V jednotlivých prípadoch, k vôli ľubozvuku, majú sa ovšem zamieňať oprávnené mluvnicky dvojtvary alebo trojtvary jednoho slova, ale kde toho nevyžaduje žiadna príčina, je lepšie pridržovať sa jednoho tvaru, aby jazyk vo svojich mnohorakých formách nezdal sa príliš kolísavým, neustáleným. Vyslovme pravidlo a dopusťme výnimky.

Ako písať: jedon alebo jeden, žiadon alebo žiaden, chlapčok, starčok, hrnčok, alebo chlapček, starček, hrnček? Či písať: vzájomnosť, nájom, služobný, fajok alebo vzájemnosť, nájem, služebný, fajek?

V takých slovách, ako „š*t*e*s*tie“, už právoplatne rozhodnul spisovný jazyk písať: šťastie. Prečo? Lebo nemožno tajiť, že slovenčina obľubuje si hrubšie samohlásky. Ona z nemeckých treffen, hemmen, blech, tischler, fleck atď. utvorila si: trafiť, hamovať, blach—plach, tišliar, flak. Z toho nasleduje, že v duchu spisovného jazyka postupuje, kto pred tenkými prednosť dáva hrubším samohláskam, domáhajúc sa dôslednosti formálnej. To jest: Mám-li sa k vôli dôslednosti rozhodnúť za jediné formy pri slovách viac foriem majúcich, postupujem v duchu jazyka, jestli rozhodnul som sa za formy: jed*o*n, žiad*o*n, vzáj*o*mnosť, náj*o*m, služ*o*bný, faj*o*k a podobné. Ale tu nesmieme preháňať. Uspokojme sa s viactvary skutkom trvajúcimi. Nesmieme *umele* tvoriť formy s hrubšími samohláskami, jako robil Pauliny-Tóth: ž*a*rtva, h*o*slo, n*o*heť atď. (vidz Czambelove Príspevky k dejinám jaz. slov. 48—49) a nesmieme pri nich zneužiť to, čo je hore ako by navrhovano.

Pri slovách zdrobnelých: chlapč*e*k, starč*e*k, hrnč*e*k, brač*e*k atď. krajšie mi znejú tenké samohlásky. Snáď preto, lebo v tomto prípade ešte tuho sa ich pridržuje živá mluva v piesňach národných.

Toľko na uváženie.

2. Dačo z názvoslovia.

O tom nemôže byť sporu, že naša terminologia o jaké názvoslovie má sa opierať. Za doby bachovskej prijali sme „mieru dane“ dľa českého „míry daně“ (Steuermass), ale dnes hovoríme „daňový kľúč“ dľa maďarského „adó-kulcs“. Vylúčily sa aj názvy: berna alebo berničný úrad (= daň, daňový úrad). Niet iného východu, jako počítať s danými okolnosťami a i v terminologii postaviť sa na vlastné nohy. Vyhynulo aj české „opatření“ vo smysle Massregel, a máme preň viac odchylných výrazov. Takto stalo sa v mnohých a mnohých prípadoch, a to nie následkom dajakých intríg alebo protičeských snáh, ale zase len — prirodzeným poriadkom vecí. Z tej príčiny nech nemajú nám Česi za zlé, keď nehatíme jazyk svoj v prúde prirodzeného vývoja. Práve Česi mali by nám ľahko rozumeť. Práve Česi mali by najlepšie vedeť oceniť silu skutočných pomerov, lebo veď ani oni, súc bohatí, počtom i duchom silní, nevedia premôcť v istých veciach prekážky, postavené jedine skutočnými okolnosťami. Historické právo českého jazyka u nás je o veľa slabšie vo svojom účinku... než skutočné pomery.

V tomto duchu s dovolením redakcie podám s prípadu na prípad niekoľko drobných čŕt z oboru slovenskej lexikografie.

Vo verejnom živote uhorskom v úradnom jazyku rozoznávame pri úradoch takýchto rozličných „úradníkov": hivatalnok, tisztviselő, tiszt, közeg, alkalmazott. Obecný ľud každému dá názov „úradníka", ale úradný jazyk, chceme-li mať slovenčinu i v tomto odbore vycibrenú, nesmie sa takým všeobecným názvom uspokojiť. Musíme mať pre všetky odtienky úradného rozdielu presné a určité názvy. Menovite prvé tri názvy nenachodia presného rozlišovania. „Hivatalnok" je jedine skutočný „úradník": tá osoba, ktorá ku štátu vymenovaná dostáva plat a *bytné* a ktorá má nároky na *výslužné*. Všetci „úradníci" súkromých podnikov a pri štáte tí, ktorí, hoc sú vymenovaní, nemajú bytného ani nárokov na výslužné, menujú sa „tisztviselő", po slovensky hovorme: úradský. Názov „tiszt" prikladá sa manipulačnému a účtovníckemu osobníctvu, zamestnanému pri ústredných úradoch, podobne pri pošte. Je tedy: irodatiszt, számtiszt, postatiszt, a v tomto prípade v nedostatku domáceho označíme názov „tiszt" cudzím „officiál" a budeme mať: kancelárskych, účtovníckych a poštových officiálov. Väčšiu ťažkosť pôsobí najsť príhodné označenie pre „közeg" a „alkalmazott". Za ‚közeg' starší užívali aj užívajú „medzítko", prestrojené dľa vzoru maďarského, niektorí ‚sriadenec' dľa českého zřízenec, a iní zase cudzie ‚orgán'. ‚Közegom' vyššej vrchnosti je úradník (hivatalnok), úradský (tisztviselő), officiál (tiszt), ale „közegom" môže byť zároveň aj taká osoba, ktorá je od vrchnosti len s prípadu na prípad k vybaveniu istých úkolov prijatá. Keď bol minulého roku popis ľudu, štatistický úrad na krátku dobu popisu prijal mnoho osôb do svojich služieb, ktoré, súc od neho poverené vykonávať úradné povinnosti, boly „közegami" štatistického úradu. Desiatnici („hajtmani") po mestečkách sú „közegami", „orgánmi" miestnej policie atď. Taký „közeg" je vlastne ‚prostredníkom' dákeho úradu alebo vrchnosti a preto po rusky menujú ho ‚prosrednikom'. Proti slovám „medzítko", „sriadenec" môže byť len tá námietka, že v pospolitosti nie sú srozumiteľné. U nás v praxi „prostredníkom" nie vždy dá sa presne označiť náležitý smysel. Preto aspoň na istý čas odporúčal by užívať „orgán". Ale pritom vyzývam láskavú pozornosť slovenských právnikov na to, či by sa pre rečený názov nehodily slová ‚konateľ' alebo ‚vykonávateľ', ktoré sú všeobecne srozumiteľné. Je síce pravda, že ‚konateľ' odporúčané bolo za ‚agent' a „vykonávateľ" za „exekútor", ale prvé neujalo sa v tom smysle a za exekútora tiež je lepšie ‚vymáhateľ'. Prekážkou zdá sa byť to, že vymáhateľ značí hneď „végrehajtó közeg". Len praktickým upotrebovaním dalo by sa vyšetriť, či je táto prekážka nie len formálna. Názvom „alkalmazott" vyznačuje sa osoba s prípadu na prípad k vybaveniu istých úkolov prijatá bez ohľadu, či pracuje v služebníckom alebo úradníckom personále. Dobre sa dá označiť slovami „zamestnaný" alebo „zamestnanec". O veľa horšie sú prichodiace v prekladoch zákonov: upotrebenec, postavenec. *J. Ferienčík.*

Vlachy, Vlašky, Vlachovo, Valašská.

Tieto a podobné mená slovenských obcí predstavujú etnografickú otázku. Otázka povstáva najmä tým, že maďarské mená, nakoľko majú ich tieto obce, nie sú vždy *Oláh* (-falu, -patak), lež i *Olasz, Olaszi.* Vlachovo v Gemeri je Oláhpatak, Vlachy na Spiši a v Liptove Olaszi, Vlašky Kis-Olaszi. Ide mi o to, dokázať, že ako Valašská a podobné, tak i Vlachy alebo Vlašky majú súvis len s Valachmi (Rumunmi), a nie s Italianmi (Olasz).

Čudná vec, že u nás, v Uhorsku, k nepravému vykladaniu podobných otázok pripravila pôdu slavianska filologia. Ona dosiaľ nevie sa dorozumeť, ktorých Slavianov jazyk je v cirkevných knihách Cyrilla a Metoda. Jedni zo slavistov učia, že jazykom prvého prekladu kníh cirkevných je jazyk starých Bulharov; druhí, menovite Kopitar a Miklosich, dokazujú, že tie cirkevné knihy boly prekladané v Pannonii, pre tamejších Slavianov, t. j. predkov terajších Korutanov, Slovencov. No dôkazy tieto narazily na historický fakt, na ten, že svätí apoštolovia naši boli privolaní Rastislavom do Veľkej Moravy, tam i účinkovali, Cyrill, kým neodišiel do Ríma, Metod až do svojej smrti (885). Ako prišiel do ich kníh jazyk pannonských, zadunajských Slavianov? „Bolo treba najsť východ z tohoto ťažkého položenia, a taký východ skutočne bol najdený.“ (K. Grot, **Моравія и Мадьяры.**) Povedali, že národ, ktorý tvoril drievnu Veľkú Moravu, nebol totožný s terajším slavianskym obyvateľstvom Moravy a so Slovákmi, že to boli tiež Slovenci, bývavší toho času po obidvoch stranách Dunaja.

Mienku Kopitara a Miklosicha z historikov prvý osvojil si Dümmler, potom chytil sa jej Hunfalvy (Magyarország Ethnographiája, 1876) a od tých čias je ona Maďarom to, čo včelám med. Milo im je dokazovať, že z rozličných národov Uhorska ani jeden nemôže sa chváliť tým, žeby tu bol autochtonom, že oni, Maďari, sú tu ešte najstaršími obyvateľmi, keďže i Slováci poprichodili (!!) už po nich, Maďaroch; slavianskym obyvateľstvom, ktoré Maďari našli na jednej i druhej strane Dunaja, boli Slovenci, ktorí alebo vtopili sa do Maďarov alebo vyhynuli.

Po tieto dni mal som v rukách *Történeti tár*, vydávaný maďarskou Historickou spoločnosťou (ročník 1879), kde Bela Majláth silne „dokazuje“, že prvé obyvateľstvo Liptova nebolo slovenské a že i medzi terajšími Slovákmi liptovskými sú všelijaké elementy: tak na pr. Italiani, ako ukazujú obce Kis-Olaszi, Nagy-Olaszi.

Nuž kto chce hoc len fušovať do historie, mal by znať aspoň o faktoch, zistených už tak, že na nich nezmení sa ničoho žiadnou politikou. Faktá také sú pre spisovateľa tým, čím je abeceda pre človeka, chcejúceho čítať.

Takým historickým faktom je nasledujúci:

V slavianskych jazykoch, maloruskom, slovenskom a českom, je značný počet rumunských slov, užívaných najmä pri pastierskom živote. Kde sa vzaly? Rumuni v stoletiach XIII.—XVI. vyvinuli veľkú expansívnu silu. Osádzali sa v dalmatských Alpách, v Po-

morí, Srbsku, Horvatsku. Ich massy viedly pastiersky život; zo Sedmohradska a Bukoviny tiahly so svojimi stádami medzi haličských Rusov, v Uhorsku rozchodily sa najmä po hornatých krajoch, obydlených Slovákmi, došly až na Moravu. (Miklosich, Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen, Wien 1880.) V Uhorsku ešte v rokoch 1563 a 1567 boly vydané zákony, ktorými Rumuni, bývajúci nie v stálych domoch, lež v šiatroch, no majúci mnoho dobytka, nútení sú platiť polovicu dane. Popri rumunských slovách v maloruštine odtiaľ sú v Haliči mená obcí: Korolik Vološskij, Tyrava Vološskaja, Kamenka Vološskaja, Kobyľnica Vološskaja, ďalej Vološča, Vološčina, Volochi, Vološinova, Volosianka a iné. Zo slavianskych kmenov na Morave jeden dosiaľ zovie sa Valachmi, už či preto, že medzi domorodým obyvateľstvom osadil sa značný počet Rumunov, či preto, že ono nápadne osvojilo si týchto mravy a zvyky, na pr. ovčiarstvo. Toľko možno konštatovať, že v jazyku moravských Valachov niet viac rumunských elementov, než v našej slovenčine. V maloruštine sú značnejšie stopy rumunského vlivu. Okrem obcí, pomenovaných podľa Rumunov (Valachov), u nás Slovákov v jazyku rumunský vliv ukazujú na pr. slová: salaš, bača, valach, brindza, geleta, strunga, urda, žinčica a temer všetky ostatné ovčiarske výrazy; kŕdeľ, grúň, pirť, vatra atď., dľa Miklosicha i striga.

Totiž, aby sme ďaleko nezachodili, slovenské obce Vlachy, Vlašky, Vlachovo privádzať do súvisu s Italianmi protiví sa faktu historickému i jazykovému. Pravda, pod menom Valachov, Vlachov Slaviani nerozumejú len dnešných Rumunov. Slaviani od nepamäti takto zovú keltické čiže gallské kmeny. *Volochi* prichodia už u Nestora. Keď Gallovia osadili sa v Itálii, Slaviani preniesli to meno i na Itáliu. Rumuni, nakoľko sú príbuzní s Rimanmi, dostali to meno od Slavianstva iste podľa Itálie. (Maďarské *oláh* je zo slavianskeho Valach, Vlach.) U nás dnes už robí sa i rozdiel: Vlach znamená Italiana, Valach Rumuna. Podľa tohoto *Vlachy* mohly by byť *Olaszi.* No Vlach alebo Valach je len vecou hláskoslovia a z neho vyvinuvšieho sa ususu. Slovenská dedina *Vlachy* je to isté, čo maloruská *Volochi.* Potvrdzujúci príklad máme i v gemerskom *Vlachove,* ktoré i po maďarsky zovie sa *Oláhpatak* — nie Olaszpatak ani Olaszi. Ale tu je i historia, z ktorej vieme, že vlašské kmeny, osadivšie sa raz na takom juhu, ako je Itália, viac ani nepozreli na taký drsný sever, na akom žijú Slováci. Mnohí radi odvolávajú sa na tatársky plen v XIII. století a po ňom nasledovavšie osádzanie nových elementov v Uhorsku; ale podľa všetkého tak sa vidí, že tatársky plen len málo dotknul sa severnej časti krajiny. Ťažko veriť teda v nejaké italianské kolonie po tatárskom „spustošení“ na našich stranách; kde v listinách tej doby je reč o *latinoch,* tam treba rozumeť obrad, nie národnosť, obyvateľov latinského obradu. (Dôkaz, že cirkev grécka, slavianska, bola v Uhrách tohoto veku ešte silná.) I vôbec historia uhorská o tatárskom plene, tak ako je sostavená, neobstojí pred kritikou. Hrúzy, spôsobené Tatármi, ovšem mohly byť strašné, to však; čo o tomto nešťastí uhorská

historia rozpráva, je nekritické odpísanie Rogerových fantásií. (Rogerius, Carmen miserabile.)

V Liptove alebo na Spiši Vlachám dal maďarské meno nie národ, lež nemotorný pisár nejakých starých listín. Ku Gemeru Maďari sú bližšie než ku Spišu alebo Liptovu, a predsa gemerské Vlachovo volá sa po maďarsky Oláhpatak. To iste preto, že tu dal meno národ sám, nie pisári listín. Spišské Vlachy po nemecky zovú sa Wallendorf; že to zodpovedá slovenskému menu, vidno z toho, že Nemci i sedmohradskú rumunskú dedinu volajú Wallendorf. V maďarských krajoch tiež jest pár obcí, ktoré majú epiteton alebo meno *Olasz*. Ako to, kde sa vzalo? skúmať nie je našou vecou.

Národy miešali sa, najmä v oných neustálených, počiatočných pomeroch. Od Rumuna a či Italiana má meno niektorá slovenská obec, na tom dnes už nezáleží. Taká otázka môže sa vyskytnúť už len so stránky vedeckej. Ale pravda nech je pravda. A protivná je najmä nepravda tendenčná. Nám, Slovákom, vôbec mnoho ujala historiografia maďarská. Tu však môžeme si čerpať uspokojenie z povedomia, že ešte všeličo srúti sa z toho, čo ona nastavala. Slovenských krajov týkajúca sa maďarská historia, nakoľko je ona dielom ľudí, nerozumejúcich jazykom slavianskym, zvlášte staroslavienčine, sosype sa všetka, ako domy, nastavané deťmi z karát. Príležitostne ukážeme také príklady. *Jozef Škultéty.*

Tiež úradník!

Napísal *J. Sm.*

I.

Ešte za môjho detinstva mali v Jakubíne len jednoho rychtára; teraz majú i druhého — a síce nad žobrákmi. Povstal v neurčitej dobe, asi v tom čase, keď pýcha lapala sa našej krajiny a stavali úradníka nad úradníka. Volá sa Zámocký, je zeman a chodí po žobraní; ale zato nehanbí sa za svoj stav, ba práve pyšný je na rychtárstvo.

Bolo po obede a blížil sa čas, keď dedinčan vracia sa z mesta, nakúpiv potrebných do domácnosti vecí, aby prišiel skoro k ženičke a večeri. Zámocký, spomenutý rychtár, ležal opilý pred krčmou pod lavičkou: teraz sa prebudil a spamätal; videl, že úradníctvo prevetrieva sa na čistom vozduchu, i židovská perepúť, drobnejšie i väčšie, hmýri sa po ulici: ako v letnom sparne, keď červäč sa zaľažie v starom mäse, stučnie a vysype sa. Súdil, že sa blíži večer. Vytiahnul sa zpod lavičky, popretieral oči, povyťahoval chudé hnáty a rozhľadel sa po svete. Bol naničhodnej vôle, lebo mu pľušťalo; krčma za chrbtom, keby mal pár krajciarov, rýchle by zahnal zlú vôľu; možno vôbec by jej nemal. Takto, bez krajciara, zanevrel na svet. I celý svoj život zdal sa mu biednym, nehodným aby ho

znášal; nie takým biednym, žeby plakal nad ním, ale preklínal všetko — i seba, i otca, i starého otca. Bol v nebezpečnej nálade; zadrieť doňho a hnev je hotový: vymastil by človeka jazykom, vymastil, i päsť by pozdvihnul a len tak by sa mu iskrily oči. To by sladko padlo jeho srdcu, i odľahlo by na ňom. Ale žobrák je malý pán. Sobral sa a pošiel dolu k mostu; vedel, že prepadne tam pár žobrákov z okolitých dedín, ktorí v jeho revíri korystili. Stisnul zubami a umienil si, že ich posoblieka do košele a ak sa mu budú protiviť, ešte i s mosta do vody poshadzuje

„Pán rychtár!“ posmešne zavolal naň šuhajec-paholok, nesúc na pleci kôš ďateliny; a ďatelinu složil na zem. Chlapci i odrastení, čo veselší, radi si zažartovali s ním.

„Čo bys' rád?“ dal Zámocký odpoveď.

„Rád by vedeť, čo nesiete v tom farárskom vreci, čo máte cez plece?“ Skutočne bolo, ako paholok hovoril, bez dna a dlhé-dlhočizné, na oboch koncoch motúzami stiahnuté, na podobu obrovskej jaternice.

„Čary, chlapče! To je také vrece, keď ho otvorím a tebe rozkážem: ‚fuk do vreca!‘ hneď si tam. Maj sa na pozore, strela ti do pečene!“

Paholok usmial sa a žartoval ďalej. „Pán rychtár, veď ste otrhaní, ako žobrák.“

„Kolodej i s kolodejom! veď si veru žobrák, i tvoj otec bol žobrákom, i tvoj starý otec i dedo bol ním! Si mi za pána! psík pánov ti rozkazuje — a ja som rychtár!“ Takto horlil v hneve a odchádzal pokuľhávajúc a zaťahujúc ľavou nohou, ktorú mal od rany skrívenú; vzbúrená duša sa mu neuspokojovala a výklady jeho privábily už celý kŕdeľ detí.

Horlil by bol ďalej, i v noci zo sna by bol to samé vykrikoval; ale hrnúce sa za ním deti upozornily ho na žobráka povedľa idúceho. Zámocký presvedčil sa, že je on; zabudnul na hnev i jeho príčinu a letkom pustil sa za žobrákom. Od dávna choval nenávisť k nemu, často zapovedával sa a nejeden raz honil ho po meste, ako divého zvera; ale ani raz nepodarilo sa mu ho lapiť. Tichú staričkú žobráčku, alebo biedneho žobráka, čo raz za rok príde navštíviť jeho revír, Zámocký trpí pohostinsky; ale toto je inakší žobrák. Prichádza z cudzieho okresu každý týždeň i dva razy; má tenké a dlhé nohy, ako ten pavúk, ktorého odtrhnutá noha kosí; ale zato tak ľahko nimi preberá, že za pol dňa obehne všetky domy po mestečku a kazí remeslo domácim žobrákom. Lebo on ukradomky všmykuje sa z dom do domu, nie ako domáci pohodlne až k obedu; a potom gazdina hromží na nich, „či ich vraj čerti z rukávov vytriasajú, lebo vraj rastú ako huby po daždi.“ Zámocký, ako zazrel žobráka, zdvihnul palicu, klobúk stiahnul hlbšie na hlavu a rozbehnul sa.

„Lotor, neujdeš mi! vymastím ťa!“ kričal. A ušiel mu veru i nevymastil ho; lebo šibal paholok rozviazal Zámockému zadný koniec vreca, — aby sa vari presvedčil o tých čarách — a z vreca začaly sypať sa handry. Zámocký nebadal nič, pokuľhával za by-

strejším pytlákom; konečne zadný konec vreca sa vyprázdnil, predný konec svážil sa cez plece a sošmyknul na zem; Zámocký zachytil sa naň svojimi nespôsobnými nohami, prevrhnul sa na vreci a chudák vystrel sa po celej dlžke tela na cestu. Deti sa rozosmialy, čo im hrdlá stačily; nik ho nepoľutoval. A ten žobrák na pavučích nohách poponáhľal sa; dvíhal kolená viac v obe strany, než napred, sťaby v tanci; zatratil sa v ktorejsi uličke a šľaku po ňom neostalo.

„Keby sa bol zabil!“ žiadal si uľútostený Zámocký, dvíhajúc sa zo zeme; „lebo ľudia menej si ma vážia, ako posledné hovädo; ešte to hovädo si uctia, že pracuje; ale mňa nevládneho neboráka opovrhujú, smiech si robia zo mňa. Nemuselo tak byť, keby nie moja šialená mladosť! Mohol som byť pánom, čisto chodiť i poriadne bývať; a takto... aby mu gágor vyschol a nemal pokoja od smädu ešte tam na druhom svete, ktorý ma naučil na bezbožnú žranicu; bodaj nikdy som ho neuvidel, radšej oslepol na obe oči! — A tomu lotrovi z Podozrivej, tomu na pavučích nohách, nech mu je Pán Bôh na pomoci i svätá Trojica; lebo ak ho do rúk dostanem, sodrem s neho deviatu kožu!“

Bývalo to jeho obyčajou, že keď začal hundrať, ťažko prestával. Ako staré ženičky idú na pohrabe za truhlou, vykladajúc s plačom všetky cnosti umrelého, a vykladaniu ich ešte ani na kare pri skleničke nieto konca: tak Zámocký bez prestania horlil, očima požmurkával, ústa vykrivoval v pravo i ľavo, tvár robil umolestovanú, ako na kríži — a kráčal dolu ulicou, hlásajúc celému svetu svoju biedu a ponosy, — dokiaľ nezjavil sa mestský sluha a nezaviedol krikľúňa do drevárne pod mestský dom. Dnes ho minul ten los. Zašiel až na konec mestečka ku mostu; hromada detí sa rozpŕchla a on umlknul. Vyvalil sa do trávy u záhlavia mosta; on a jeho vrece vedľa vyzeraly ako dvoje vriec povaľujúcich sa v tráve; iba zavše zodvihnul hlavu a pátral pozdĺž cesty, či sa neblíži žobrák na pavučích nohách. Až srdce zachvelo sa mu od radosti, keď si pomyslel, ako mu cestu zastane a ak bude chcieť pomimo brnknúť, kvačkou ho za nohu zachytí a na chrbát si mu prisadne; oči svietily sa mu šťastlive a päsť svierala kŕčovite.

II.

Žobrák skutočne prichádzal. Zámocký vstal, stisnul perny a urobil odhodlanú tvár, snažiac sa už pohľadom ho zastrašiť.

„Stoj, oplan! Odkiaľ si?“

„Z Podozrivej,“ usmial sa žobrák potuteľne.

„Čert po tebe, odkiaľ si; ale čo tu robíš!“

„Hehe.“

„Ba prisám Pánu, neujdeš! darmo sa usmievaš, sťaby si znal všetky spády a fortiele. Tuto — moja kvačka — tá ťa naučí!“ Zámocký pokračoval na ľavo i na pravo, nespúšťajúc žobráka s mušky, aby mohol k nemu hneď priskočiť, akby chcel umyknúť, a hrozil mu kvačkou.

„Zámocký, ja idem domov,“ hovoril žobrák s hlúpym úsmevom.

„Vieš, kto som?“

„Žobrák.“

„Nič viac!?“

„Nuž pán žobrák; len ma pusťte.“

„A chcel by si, aby táto kvačka po chrbáte ti potancovala? Či vieš, že som ja rychtár! Rozkazujem ti — a už skladaj ten batoh s chrbta! a čo si nakveštoval krajciarov, sem s nimi do mojej hrsti!“

„Hehe,“ zasmial sa blbý žobrák nedôverčive, obzerajúc sa po stranách, kadiaľ by najľahšie umyknul. I skočil na dlhých bystrých nohách, a už by bol býval na moste za Zámockým; ale Zámockému konečne sa podarilo: zachytil ho kvačkou za nohu a žobrák ako bystro skočil, tak rezko padnul, a batoh pritlačil mu hlavu k zemi. Zámocký lapil batoh a tak nemilosrdne mu ho preťahoval cez hlavu, že mu uzlami skoro kus nosa odtrhnul; žobrák vyskočil zo zeme, chytil sa za nos a so zaslzenými očami poskakoval s nohy na nohu, ako onen cigáň na ľade bosými nohami. Keď mu bolesť utíchla, obrátil sa k Zámockému. „Pán rychtár, batoh je môj...“

„Ani chýrom!“

„Ako že jediný Bôh na nebi — môj!“

„Ideš ho! probuj sa ho dotknúť, ruku ti palicou odrazím! Oplan kadejaký! prilazí do Jakubína sťa do vlastného majetku a kveštuje z dom do domu, ako by pre kláštor sbieral. A moja rychtárska vôľa ti je nič? Nie som ja kopovom, aby na teba poľoval! kážem a musí sa stať! Jestli sa ho neberieš, dám ťa zavrieť, na dereš vytiahnuť a takej hostiny ti nastrojím, že poletíš odtiaľto ako pes obarený, alebo ako by ťa boli z horúceho pekla na milosť vypustili!“

„Dajte mi batoh, dám vám groš.“

„Sem s ním.“

„A teraz je batoh môj,“ hovoril uradovaný žobrák.

„Ani chýrom!“

Žobrák zafrnkal, začínalo mu byť do plaču — a ponúkal mu šesták za batoh.

„Sem s ním.“

„Ale teraz je batoh môj?“ tázal sa žobrák s uľahčeným srdcom.

„Ani chýrom!“

Žobrák rozplakal sa, žalostné slzy tiekly mu dolu tvárou. Díval sa na Zámockého, díval, že sa sľutuje nad ním. Potom ponúknul mu posledný šesták, už posledný peniaz, ak mu vydá batoh.

„Vydám, len sem s ním!“ Zámocký odobral šesták; ale keď žobrák chcel z ruky do ruky a bral si batoh, zakričal mu: „ani chýrom!“ a udrel ho kvačkou po ruke. Žobrák nariekal, a plač jeho dotknul sa srdca iba povedľa idúcej žobráčky; ale keď ju Zámocký obkríknul: „Mlč, baba, a daj si pozor, aby si nešla bez sukne domov!“ naľakala sa chudinka a zdvojila krok. Zámocký zahodil žobrákov batoh na plece, svoj ľahší vzal pod pazuchu a

kľuckavým krokom pošiel ku blízkej krčme pri moste. A žobrák žalostiac liezol za ním, ako pavúk na tenkých dlhých nohách, dvíhajúc kolená viac na strany než vopred.

III.

Zámocký vošiel do krčmy, dvoje vriec shodil pod stôl a prisadnul si k nemu. Tam sedel človek, ktorého nos podobal sa ugorke a červený bol ako paprika hrubším koncom napred; širokých pliec, zavalistých rúk a nôh, sťaby bol zo železa umiesený. I tvár mal dľa toho: mocnú, širokú a červenú, skoro ako nos. Zámocký pozdravil ho a uctil „pánom majstrom“; potom dal si naliať sklenicu pálenky. Pri platení vysypal všetky peniažky z lajblíkovej kešienky na stôl, aby krčmár videl a v obavách o peniažky nedával mu sklenicu z ruky do ruky.

„Vari mýto žobrácke vyberáte, pán rychtár?“ pýtal sa ho majster, zvedave hľadiac na července.

„Požehnal Pán Bôh.“

„Takým remeslom nepohrdol by ani ja.“ Usmial sa a prisadnul si bližšie k žobrákovi, ani keby chcel zaviesť s ním priateľský rozhovor. Zámockému zvidela sa jeho priateľskosť, pripil mu na zdravie a vyprázdnil dúškom decku; nepamätal sa, kedy by mu bola pálenka tak chutila. Keby bol nosil za tri dni v žalúdku rebelliu a razom nastal pokoj, nepocítil by tú rozkoš, ako teraz: — pálenka hrtan poškrabkala, žalúdok zahriala a na rozum zasadla ľahká hmla, cez ktorú zdal sa mu život pekným a dobrým, ako nie je v skutočnosti. I peniažky mal, i pálenky ešte pred sebou, i priateľského človeka oproti sebe. Cítil sa ako v majetnom, rozšafnom dome: všetkého jest v ňom na dostač, čo si telo žiada: i chutné jedenie i pokojný spánok. Sypáreň plná truhiel; špajza vonia maslom, brindzou i slaninou — a dobré ovranty dlho ti ostanú v pamäti. Dcérka domáca je hodná, i tá služobná dievočka je rumenná, s okrúhlymi ramenami, až srdce sa ti pri nej zahrieva. Chceš si pobesedovať v srdečnej nálade, večer po práci pani domu rada ťa čuje a cituje bibliu. Muž opatruje v kasni peniaze a jeho slovo je v obci vážno. Vidíš, že pri hospodárstve nechybí ani klinec, a tebe samému slúži to k uspokojeniu; i tiahneš sa do domu toho, abys' videl spokojné tváre a počul usadlé reči, lebo dostatok a miernosť dávajú rozum. Ľudia ctia si dom i teba, že si v ňom priateľský; žiadal by si si večne v ňom žiť...

Sotva si zohrial miesto Zámocký, prišiel za ním žobrák, ten na pavučích nohách, a žiadal nazpät vrece i peniaze. Žobrák najprv prosil, potom frnkal a prekrúcal tvárou na spôsob pochabého. „Pán majster“ sa usmieval, Zámockému však mráčik sadnul na čelo; rozpovedal majstrovi, čo to za vtáka.

„Galgani — a toto z nich najväčší — potulujú sa, ako psi bez pánov po Turecku; svoje nesvoje — len aby čím viac nahrabali; a nijak im neviem do hláv navbíjať, že ja som tu pánom!“

„To je ten blázon z Podozrivej?“

„Čerta blázon! Nebol by huncútom, keby bol pochabý."

„Ak vyskočíš po povalu, dá ti rychtár vrece nazpät," pokúšal ho pán majster. Žobrák zamyslel sa, oči lišťaly sa mu od slz a ústa sťahovaly do úsmevu; zapáčil sa mu návrh. I skutočne popľul si do dlane, pozrel do povaly a podskočil. — „Ešte vyššie! veď máš nohy ako pavúk, čo nohou kosí, a telom krajčíra neprevážiš," skutočne dobre pozoroval i vtipne hovoril pán majster. Ešte raz proboval žobrák i podhodil svoje ľahké telo, ale nešlo mu pod povalu. — „Ešte raz!" doliehal naň pán majster. „Ešte raz! ešte raz!"... Žobrák skákal, konečne chybne skočil a padnul na zem — hlavou k stolu a rukami práve na svoje vrece; i radostne ho oblapil a dvíhal sa s ním zo zeme.

„Hej! namažem ťa do sladka...", skričal Zámocký a lapal sa kvačky. Pán majster mu poradil, aby ho chytil a priviazal za nohu o stôl. Zavedie ho vraj na mestský dom a dá ho sluhovi na dereš. Žobrák z Podozrivej naľakal sa, vyšmyknul sa im z rúk a hybaj k dveram; Zámockému vyhrážal, že ak príde niekedy do Podozrivej po žobraní, chytí ho vraj a zavre ku svini do chlieva.

Ostali sami dvaja. Zámocký sa pýtal — už zase mierny — ako sa darí remeslo „pánu majstrovi"?

Ono tento pán majster nebol žiaden remeselník, ale podšívaný huncút. Ako Zámocký, mal i on kedysi majetoček; ale ako tamten, prepil ho i on. Zámocký dal sa na poctivé žobranie, Bušiak na huncútstvo. Nedávno bol ukradnul plátenníkom peknú poľskú kobylku a predal ju na tom samom jarmaku, kde boli plátenníci; za utŕžené peniaze kúpil dvoje prasiec, z tých jedno ešte cestou, staviac sa v krčme, zjedol s kamarátmi. Tu sa popili a Bušiaka vymastili; domov došiel ako dolámaný a v kajúcnom naladení po utŕžených kyjoch umienil si, že dá sa na poctivé mäsiarske remeslo. Začiatok urobil s prasaťom, čo mu z tých dvoch ostalo; i skutočne zaklal ho, a spolu so svojou spoločnicou ešte ten samý večer pri obare zjedol z neho polovičku. Zámocký počul, že započal mäsiarstvo, ale o jeho manipulácii nevedel ešte nič; a že remeselník s ním tak priateľsky shovára sa, dvíhalo jeho sebavedomie. Bušiak luhal a chválil si remeslo, Zámocký mu veril a vychvaľoval ho ešte väčmi; čím ďalej si popíjali a hovorili, tým viac zapáčil sa mu lotor Bušiak; trebárs nedbal by bol ísť k nemu za učňa.

„Počiatok ste urobili a remeslo zakvitne."

„Už zakvitlo!" luhal Bušiak; chválou budila sa v ňom hrdosť.

„Dobré remeslo ste si volili. U nás pred pár rokami začal mäsiariť jeden Žilinec; kde sa vzal, tam sa vzal, prišiel bez babky a za krátky čas tak zbohatnul, že na miery meral rýnštiaky. I to bol súci, ale ani vám nechybí rozumu!"

„Nu! keby nemal rozum na mieste, mačky by drel a nezačal by mäsiarstvo! Ja keď si niečo umienim, akoby už bolo; chceť a urobiť — u mňa je to jedno. Musí sa dariť!"

„Žičím vám, na môj' dušu žičím; a keď vám bude dobre, rozpamätajte sa na moje reči, že som vám dobre prorokoval. Ja som prišiel ku zkúsenosti, že každý človek, ktorý má od prírody ža-

ľúdok, čo mu stučnie, dopracuje sa blahobytu. Vy ho už teraz nemáte maličký, a keď sa vám lepšie zaokrúhli, majte i na mňa starosť; odložte pre mňa zavše jaterničku, aby vás, Bože chráň, porážka netrafila od tučnoty, akby ste všetko sami zjedli. Hehe, dobre by sa žilo! Nuž a... mnoho ste nakúpili na jarmaku?“ Bušiak totižto bol mu povedal, že ide z jarmaku.

„Páru volov, dve kravy i jedno prasa; statok ako z pálenice, môže z neho pôlty ťahať!“

„Ešteže čo!“ zadivil sa Zámocký. „Na začiatok moc.“

„Prečo by moc? Uverím, keby mal žobrať, zodral by nohy po samé sáry, dokiaľ by vyžobral na jalovicu... Na koho robíte? ani na seba nevyrobíte! Treba mať v rožku — tuto v črepe, ale nie za liter pálenky... Keď sa zmôžem, zmôžem sa vlastnou silou; a vy —“

„Ani mňa neurobili zadarmo rychtárom!“

„Daj sa Bože! Veď patríte tiež do tej rodiny, čo arenduje úrady v stolici. Hlavný išpán zeman, vy tiež zeman — hotoví dvaja zemani. Vy ste si prežrali kúriu, on má z nej už tiež málo... Hej, židák! daj mi sklenicu pálenky!“ zavolal na krčmára.

Krčmár postavil sklenicu na stôl a čakal peniaze.

„Viete, čo nového?“ pýtal sa Bušiak Zámockého. „Veta po židoch! idú ich troviť štrichnínom, ako vlkov. Preto, židáčik, dajte mi na bôrg, alebo zadarmo, lebo nemám peňazí.“ A začal revidovať a vyvracať kešienky na lajblíku; boly prázdne. Bušiak usmieval sa zmútenými od pálenky očami; žid tratil trpelivosť, ač trpelivý ako baránok; Zámocký neveril, že nemá. Žid chcel vziať sklenicu. — „Stoj! hneď vám desiatkou vybijem oči!“ zvolal Bušiak. „Aby ste videli, že som pánom, na slovíčko i od žobráka dostanem pôžičku. Zámocký! sem všetky groše, čo máte u seba, sem do mojej hrsti.“

Zámocký zaradoval sa, že majster od neho si požičiava; ochotne vytiahnul, čo mu zvyšovalo. Bušiak zaplatil židovi i pár krajciarov ešte do kešene odložil; jeho vždy červená tvár rudela sa ako mesiac na splni; sedel si za stolom, povaliac sa celým telom na stenu — hrdo, ako veliaci baša. Zámocký sedel oproti a s uspokojením díval sa na jeho mastnú tvár — hrdý na jeho priateľstvo; mal nádej, že čo odteraz vypije, všetko mu Bušiak zaplatí a nakonec i požičané peniaze mu vráti.

„Pán majster,“ sberal sa Zámocký, posmelený úverom, replikovať na predošlú reč, „keby ste vy boli žobrákom, na môj' dušu, že by vás ani tak skoro nezvolili za rychtára, ako mňa. Síce uznávam, že ste múdrejší; lebo z ničoho nebude nič — a vy predsa z ničoho ste začali mäsiariť. Ale na rychtárstvo zase ja mám lepšie nadanie!“

„Hah, rychtár kadejaký!“ nahneval sa Bušiak, že ho ku sebe, žobrákovi, prirovnáva. „Že vraj z ničoho začal mäsiariť... To len vy musíte z ničoho žiť, keď vám nik žrať nedá. Že ste mi pár krajciarov požičali, chceli by ste si so mnou bratríčkovať! Čo som vám dlžen? Pätnásť krajciarov... nuž takých pätnásť zaúch vám vylepím —!“

„Páu majster, pán majsterko! Bôh uchovaj, aby som vám ublížil!“

„Ste mi za pána! pán rychtár! môjho psa si nedám za žobráckeho rychtára vyvoliť, lebo by sa bál, že my ovšivavie. Tuto druhý žobrák,“ ukazoval na vstupujúceho s vrecom žobráka, „a čo si myslíte? hvízdnem na píšťalke, svolám žobrač, zaplatím im liter pálenky a na moju vôľu tuto tohoto ošarpaného zvolia za rychtára.“

„Ak sa máme vadiť, radšej idem; peniažky mi dajte!...“

„Oči vám vybijem desiatkou! — No nič to, nič; príďte si zajtra ko mne do Medzibrodného; vyplatím vás, i dve jaternice dostanete ako almužnu. Nezabudnite.“

Zámocký uspokojil sa; beztoho pri pití nerád moc hovorieval, ale radšej pil. Pochopy začínaly sa mu motať; myslel si, že Bušiak mal úplné právo nakričať naň — a potom zazdalo sa mu, že popod stôl uteká myš, i zohnul sa za ňou; ale tam nebolo žiadnej myši, iba čelom udrel o roh stola. Potom zdalo sa mu, že je opitý; ale zato podniesol si sklenicu k Bušiakovi, a ten mu nalial zo svojej. Za novovstúpivším žobrákom prišiel i ten z Podozrivej na pavučích nohách, pristúpil k stolu a chcel vziať svoje vrece; ale Bušiak ho dochytil a remeňom priviazal ku stolu za nohu.

„Čo to v tom vreci?“ pýtal sa Bušiak novovstúpivšieho žobráka. Žobrák mu vetil, že švábka — a dľa všetkého bol šibal, lebo mu navrhnul, aby vraj, ak je chlap, zdvihnul to vrece v zuboch od zeme.

„Čo mi dáte?“ pýtal sa Bušiak.

„Vrece so všetkým činom,“ vetil tázaný. „Nože! probujte! Jah, u diabla ho zdvihnete. Keď som bol v Taliansku, odkiaľ som doniesol dvanásť dukátov, tam som videl — a to jeden jediný raz v živote — ako jeden Taliančik centy dvíhal v zuboch. Ak ho zdvihnete, i toto je vaše.“ Vyňal z haleny a položil na stôl jelito zo svine.

„Kde ste ho ukradli?... Jah, pes ťa zjedol — veď je prekysnuté.“

„Nemusíte jesť.“

„Len nechajte,“ vetil Bušiak, položiac ruku na jelito. Potom pristúpil ku vrecu so švábkou, chytil ho do zubov za uzol — a vrece viselo v povetrí. Žobrák vyvalil oči a otváral ústa, Zámocký sklonil čelo na stôl a pri poloótvorených očiach snívalo sa mu, že popod stôl uteká potkan. Ústa jeho polohlasne hovorily: „Potkan, potkan...“

Žobrák, čo o vrece prišiel, zarmútil sa až do dna duše; ale prehral — prehral; baba by sa poplakala, on chcel ztratu po mužsky znášať. Smutno sa díval, ako si Bušiak ujedá na prekysnutom jelite; iba keď ho dojedol, rozžialilo sa ešte väčmi srdce žobrákovo a v tom žiali trafil na podstatu veci. — „Takto, panáčku! čože ste vy stavili proti môjmu vrecu a jelitu? však nič, iba prázdne brucho!“ chudákovi oči sa leskly slzami.

„Zuby“, vetil Bušiak.

„Oho! stávka neplatná. Treba bolo niečo staviť oproti mojim veciam."

Bušiak ho lapil za plecia, za golier chytil do zubov, potriasol v povetrí a pustil na zem. Žobrák padnul na znak i celý naľakaný zdvihnul a poponáhľal sa von i mal v úmysle doviesť si do krčmy žandára, ktorý by robil spravedlivosť. Zámocký tiež zdvihnul sa z lavičky, popošiel ku dveram shrbený, sťaby za každým krokom šiel nosom zaryť do zeme; čosi mumlal, ale nebolo mu rozumieť, len toľko videť, že je opitý.

Vonku bol krásny večer. Už dávno sa zmrklo; na nebi plával veliký a červený mesiac, ako Bušiakova tvár; hviezdičky mihaly, ako oči peknej koketky; tôňa stromov okolo cesty padala na osvietenú zem, ako ríza duchov. Sťa by si sa díval na svet cez temný kryštál. — Zámocký vyšiel na cestu; kráčajúc popri vozíku zavadil nohou o koleso i zatočil sa a padnul horeznačky. Kone sa splašily, pošly v úteky bez paholka; Zámocký ostal ležať — bez urážky; iba od paholka dostalo sa mu bičiskom, keď vrátil kone; ale o tom nevedel nič.

A Bušiak ostal sám v krčme s tým z Podozrivej. Keď zapil si jelito, odviazal žobráka od stola a pohrozil mu, aby utekal; i remeňom ho pretiahnul, aby tým lepšie utekal. Potom sobral vyhraté vrece i dvoje vriec Zámockého, posväzoval všetky tri a zahodil na chrbát. Ako ponáhľal sa cestou s vreciami na chrbáte, z ktoréhosi dvora vybehnul naň pes; on sa pristavil a pošeptal ďaukajúcemu psovi: „Mlč, idem predávať židovi handry," a šiel ďalej.

Tak obral troch žobrákov jeden podšívaný huncút.

IV.

Na druhý deň Zámocký šiel do krčmy hľadať svoje vrecia. Veliké bolo jeho ustrnutie, keď ich nenašiel. Krčmár o nich nevedel; iba ten, čo včera stávku prehral proti Bušiakovi, ubezpečoval ho, že ich nikto iný neukradnul, ako Bušiak Vybrali sa oba do Medzibrodného vyhľadať ho. Keď dochádzali ku prvému domu, pýtali sa povedľa idúcej starej ženičky, kde býva nový mäsiar.

„Aký?"

„Bušiak."

„Ach, ten zbojník? Ktože ho vie, kde býva? Raz tam, raz tam — kde má výhľad dostať niečo do pažeráka."

„Veď sme počuli, že začal mäsiariť."

„I domäsiaril! Detičky, nebude zo psa slanina, ani z vlka baranina. Prišiel ku svini — i to nie dobrým spôsobom; čerti mu posvietili bláznivú myšlienku, chcel mäsiariť. Ale k remeslu treba groše a opatrnosť. On pojedol si mäso sám a teraz ľudia smejú sa na ňom, ako i sa smiali hneď zo začiatku; ale zbojníka sa každý bojí a najlepšie je mať s ním pokoj; lebo od neho len zlo čakaj."

Žobráci ako obarení šli ďalej.

„Zámocký, čujete?" hovoril kamarát už von z dediny, „ten nás i poklamal i okradnul.

„Ja som mu bol čítal z tvári, že je poctivý; so mnou do prosta hovoril."

„Eh! vy ste blázon; nie ste hoden rychtárstva! na vás všetka vina..." A milí žobráci len že si do vlasov neskočili. Ale ako sa povadili, tak sa i pomerili; dojdúc zpiatky do Jakubína, vošli do krčmy; a aby si kamaráta — rychtára uchlácholil, kázal ten druhý pálenky. A keď im už obmäkly srdcia, takto si hovorili:

„Tie staršie časy boly lepšie," začal Zámocký.

„Svet sa kazí."

„Za funt kostí dali kedysi dva groše; teraz musíš uprosiť žida, aby dal tri krajciare — a bieda sa množí."

A keď sa popitkali, rozišli sa. Zámocký trafil na rynku na deti, čo sa hraly o vojakov. Hra zapáčila sa mu i stal si medzi ne; žobrácku palicu priložil ku plecu na miesto šable a vykračoval si víťazne na čele šíku. Každému mimoidúcemu pánovi privolával slávu z plného hrdla a kommandoval poctu. Deti sa rehotaly a slúchaly jeho kommandu; iba vtedy sa rozpŕchly, keď zazrely mestského sluhu, ktorému nezvidela sa táto galiba i prišiel ich rozháňať. Mestského sluhu dočkal iba opitý Zámocký.

„Pakuj do chládku!" kričal naň sluha.

„Nejdem, tu mi je dobre. Ja som kommandant, rozkazujem..."

„Pozri!" zdvihnul na neho palicu.

Voľky-nevoľky išiel. Mestský sluha voviedol ho do drevárne pod mestským domom; prehnul ho cez poli na krosienka a načítal mu na plátané nohavice dvanásť trstených palíc; potom odišiel a zavrel za ním dvere. Zámocký, ostanúc sám, sobliekol kabát, ustlal si ho do jedného kúta pod hlavu a zasnul. V murovanej drevárni bolo chladno a príjemno, vo tme spalo sa mu sladko; a keď vyspal opilosť, prišiel sluha a vypustil ho na svobodu.

Mať.

Prípovjedka. [1]

Mať porodila syna. Dieťa rozkvitalo na lone matkinom, ako ruža na kri.

Mať ľúbila i laskala svoje dieťa, lebo v ňom videla šťastie celého svojho života. Pre šťastlivú matku nepozorovane míňal sa jeden krásny deň za druhým. V svojej nekonečnej láske ona videla v svojom synovi nie obyčajné dieťa, lež anjela, poslaného jej nebom na útechu. Kým mať radovala sa svojmu šťastiu a pýšila sa ním, prihodilo sa čosi, čo hlboko potriaslo jej srdce.

---

[1] O prípovjedke tejto, vytlačenej pôvodne po nemecky, hovorí sa, že písala ju kráľovna Natália.

Zlý duch, od ktorého každý uteká a ktorý v svojej bezhraničnej zlobe len na to pomýšľa, ako by dobrým ľuďom zapríčinil strádanie, dozvedel sa, že na svete žije mať, šťastie ktorej prevažuje ťarchu všetkých jeho temných činov.

Bol tým veľmi pohoršený a začal hútať, čo by mu bolo urobiť. Podpáliť dom, aby mať i dieťa zahynuly, a či spáchať iný zločin? Konečne rozhodnul obrátiť sa k najlepšej svojej spoločnici, čiernej ženštine, meno ktorej bolo Intriga, lebo Intriga, ako i Zlý duch, nemohla videť šťastlivého človeka.

Letel hneď k domu, v ktorom sedela čierna ženština s rozpustenými vlasmi a čiernou, zlou tvárou. Zlý duch tri razy zavyl nad jej strechou.

— Kto tam? — zahvižďala striga.

— Zloba, — odvetil duch.

— Hneď, hneď, — zvolala, sadla na metlu a povediac niekoľko nesrozumiteľných slov, všmykla do komína.

Noc dávno bola nastúpila, keď Zloba a Intriga vyletely do povetria nad spiaci svet. Nesčíselné hviezdy osvecovaly nočnú tmu. No len čo zjavily sa Zloba a Intriga, už nebeské svetlá začaly hasnúť jedno za druhým, celý svet zahalil sa v neprenikateľný mrak a len oči čiernej ženštiny blyšťaly sa a horely pekelným ohňom. Oba sadli si na oblak a ten chytro niesol ich ponad strechy a veže, k domu šťastlivej matere.

— Aha, — sipela čierna Intriga, — teraz už viem, čo ty chceš. Ukrasť dieťa, nepravda?

— Tak je, — hovoril Zlý duch. — Ak mi teraz pomôžeš, sľúbim ti, že nebude na svete zlého ducha, horšieho odo mňa.

— Dobre, môj milý, — hovorila stará striga. — Veď preto ľúbi ťa tak tvoja verná Intriga. No tu ide o ťažkú vec; aby sme si boli istejší, treba nám zavolať našich pomocníkov.

Stará striga, tri razy máchnuc metlou, hodila ju na zem, odkiaľ ozval sa prenikavý hvizd.

— Sem, sem, deti, — volali Zlý duch a Intriga. Zem roztvorila sa a traja čierni diabli vyleteli hore. Zazrúc Zlého ducha, padli pred ním na kolená a začali lízať prach s jeho nôh. Najstarší z diablov neprestajne vrtel chvostom, ostatní hvízdali od radosti..

— Rozkazuj, veľký duch, — skričali diabli jedným hlasom Keď Zlý duch presvedčil sa o ich vernosti a nezmennej poslušnosti, hovoril:

— Teda, slúchajte! Pod touto strechou žije šťastná mať; vy viete, že ja neznesiem šťastie iných. Premyslite si, kam odpracete od matere dieťa, keď my oddáme ho do vašich rúk.

Bez seba od radosti, s vyvrátenými chvosty leteli diabli do pekla, sadli k' najväčšiemu ohňu rozmýšľať, kam im dať dieťa, vyrvané od matky.

Zlý duch a Intriga ostali ešte na streche, vztekle pozorujúc pokojný sen matky i syna. Intriga hneď premyslela, čo urobiť. Pošeplą čosi do ucha Zlému duchu, ten ju bozkal a spolu zastreli

spiacu mať ťažkým snom. Potešení šťastlivým začiatkom, vyšli na oblak a uleteli.

Sníva sa materi, že je so synom v nejakom veľkom sade. Vôňa kvetov a sladký spev vtáctva vábia ju ďalej a ďalej. Ona trhá kvety a vije z nich venec pre svojho jedináčka. Ako by na každom lístku ružovými písmenami stálo: dobrodenie, srdce, milosť, útrpnosť a odpúšťanie. Dieťa beží oproti matke, tľapká rukami, radujúc sa kvetom i spevu slávičiemu.

Razom stemnelo dovôkola. Kvety i vtač zmizly. Schytené strašnou silou, sú zavlečené do akejsi ďalekej pustej krajiny. Nenadále čiasi ohromná ruka schvátila dieťa a uniesla. Mať strašne skríkla a prebudila sa v úžase. No pri nej ležalo prívetive usmievajúce sa dieťa. Po blaženom výraze na tvári jeho bolo možno videť, že anjeli ostríhali ho.

Na druhý deň Intriga prebudila sa zavčasu, vzala palicu a, shrbiac sa, začala chodiť po súsedoch, všetkým rozprávajúc so slzami v očiach, že šťastnú mať chcú pripraviť o dieťa. Súsedi ponáhľali sa upozorniť matku, aby si ho odpratala. Hovorili jej, že v rodine má zlých ľudí, ktorí chcú jej dieťa odobrať.

Mať strašne naľakala sa, keď pritom spomenula si na sen poslednej noci. No prišla skoro k sebe a hovorila:

— To nemôže sa stať nikdy! Kde je sila, ktorá mohla by odorvať dieťa od materi! V mojom okolí kde by sa bola vzala matka, ktorá bola by mohla porodiť tvor bez srdca, spôsobný siahnuť na jediné moje šťastie?

Biedna mať! Nepomyslela si na to, že tú vesť rozširovala čierna Intriga preto, aby ju odcudzila od rodiny, aby tak ľahšie bolo ukrasť jej dieťa.

Konečne Zlému duchu a Intrige podarilo sa vytiahnuť šťastlivú matku z domu, v ktorom bývala tak dlho. Bojac sa o svojho syna, vzala ho so sebou. No prešlo len nemnoho času, a stalo sa, čo nasnoval Zlý duch: ťažký sen strašne sa uskutočnil. Keď raz pokojne spala, cudzia ruka uchytila jej syna. Mať prebudila sa a nevidiac dieťa vedľa seba, skríkla a ako ranená lvica vrhla sa do bočných izieb, v ktorých obyčajne bavilo sa dieťa. Boly pusté. „Syn môj, syn môj, kde si?“ vyvolávala v zúfaní, no miesto obyčajnej veselej odpovede v pustých izbách rozliehala sa len ozvena jej slov: „syn môj, syn môj!“

V zúfaní mať pozrela k nebu, a videla nad sebou Zlého ducha.

— Hahaha! — škľabil sa ten. — Teraz si celkom nešťastná! Už nemáš syna, ani nevidíš ho viac nikdy!

— Sľutuj sa nado mnou! — volala mať. — Prečo rozlučuješ ma s mojím detskom? Veď ono nemôže byť bez materinskej opatery. Kto bude ho milovať, kto, okrem matky, môže vštepovať do jeho srdca dobrotu a pokoru? Sľutuj sa, Zlý duch, vráť mi dieťa!

Zlý duch zasmial sa a zmiznul. Mať trhala si vlasy a horko plakala. „Ja musím ho najsť!“ kričala v zúfaní. A utekala ďaleko, ďaleko. Ani hory, ani doliny, ani potoky neprekážaly citu materinského srdca. Ako lastovička, bez ustania lietala z mesta do mesta,

s vyvolávaním: „Syn môj, syn môj!“ Ale nikto nemohol jej pomôcť... Tak míňaly sa týždne i mesiace, nastala jaseň, potom prišla i zima. Posledné listie zmizlo, sňah pokryl polia.

Nastúpila mračná zimná noc. Zavyl severný vietor, akoby hlasy zlých duchov. Biednej materi v takú noc prišlo byť ďaleko od teplého prístrešia. V nepriehľadnej tme len duchovia ju sprevádzali, hádžuc jej v tvár chlpy sňahu a zanášajúc meteľou stopy jej krokov. Ona len usilovala sa napred, opakujúc: „Syn môj, syn môj, kde si!“ Netratila nádeju, znajúc, že milosrdenstvo Božie je bezhraničné a Hospodin vzhliadne na mať.

Smutná a zmučená prišla k širokej doline. Dolina videla sa jej tou samou, v ktorej ona kedysi žila, no bola zmenená. Videla ohromnú skalu, ktorá hatila jej cestu k synovi. Skaly tej predtým nebolo, a teraz je taká príkra, že výjsť na ňu nebolo možno. Zbadajúc pútnika, idúceho ku skale, nešťastná žena pýtala sa ho:

— Dobrý človek, kto postavil skalu na tomto mieste?

— To je skala troch diablov, ona je tebe priehradou k synovi, — odpovedal pútnik.

Zvediac, že jej dieťa je za skalou, mať najprv chcela sa driapať na skalu, ale pútnik ju zastavil. Ona plačúc privolávala na pomoc ľudí, chodiacich okolo, no nikto nemal ani času ani vôle pomôcť jej.

Mať svojimi silami prichytila sa odstraňovať skalu. Ani Zlý duch ani Intriga nemohli jej byť prekážkou v tomto namáhaní. Časy míňaly sa, no ona necítila únavy. Myšlienka, že za tou skalou má syna, dodávala jej sily. Modrooká Nádeja už zjavila sa jej s úsmevom.

I Zlý duch, i Intriga posmievali sa márnym námahám matkiným. No keď oni s podivením začali badať, že skala pomaly poddáva sa námahám milujúceho srdca, rozkázali trom diablom podporovať skalu. Ale nepomáhalo im ani to. Skala pohla sa, a v tom okamžení, keď traja diabli zavyli a ruvali sa medzi sebou, modrooká Nádeja neprestávala posmeľovať ustávajúcu mať slovami: „napred, napred, smelšie!“

— Kde si, syn môj? — konečne mohla zvolať matka.

— Mamička! — bolo počuť s druhej strany, no už to bol hlas nie detska, lež mládenca, ktorý mal účasť v námahách matkiných.

— Kde si mi, syn môj?

On odpovedal:

— Tu som. A teraz už niet viac tej sily, ktorá rozlúčila by nás!

— A traja diabli? — mimovoľne zpýtala sa zdesená mať.

— Neboj sa ich, — hovoril syn, — ja rozkážem ich prikovať, aby nikomu nemohli škodiť.

Mať objala syna a dlho laskala ho, zalievajúc sa slzami. No to už boly slzy nie zúfania, lež nevysloviteľnej radosti, že vidia sa po dlhom rozlúčení.

V tom nad nimi ozvaly sa zúfalé kriky Zlého ducha a Intrigy, pokúsivších sa ešte raz rozlúčiť mať so synom. Ale márne: mať i syn držali sa tuho v objatí. Zlý duch a Temná ženština so škrípa-

ním zubov vystúpili na oblak a uleteli navždy od šťastia rodinného života.

— Čo zamýšľaš urobiť s diablami? — pýtala sa mať.

— Potrescem ich.

— Nerob to, — prosila mať; — daj im len oblámať rohy, aby nemohli škodiť ľuďom. Pre nich dostatočným trestom bude naše šťastie.

Tak hovorila mať, a syn ochotne splnil jej želanie. Diabli zavyli a leteli do pekla. V tom bolo rukojemstvo ľudského šťastia, lebo keď diabli zavýjajú a plačú, ľuďom na zemi je ľahšie.

Niečo o mikroskopických hubách.

Píše *A. Sytniansky.*

(Pokračovanie.)

IV.

Najrozšírenejší a na rozmanité druhy najbohatší rad mikroskopických húb, ktoré vyvinujú sa na žijúcich alebo uvädnutých listoch a býľoch, na uschlých, spráchnivelých, hnijúcich listoch, býľoch, ovocí, halúzkach, dreve, kôre atď., tvoria tak zvané Mechovky, *Ascomyceteae.* Výtrusy (spory) majú vo vreckách či mechoch a ich pohlavné rozplemeňovanie je tajomné a pochybné posiaľ v mnohých prípadoch. Čo najznámejšie podrady, ktoré žijú na listoch, býľoch, náležia k nim: *Tvrdohuby* (Pyrenomyceteae), *Padlia* (Erysipheae) a *Nahé Mechovky* (Gymnoasci), nespomínajúc tie, ktoré žijú na dreve a kôre, jako Phacidiaceae a Sphaeriaceae.

Pyrenomyceteae či Tvrdohuby rozmnožujú sa vo veľkom počte na suchých a hnijúcich drevciach, haluzach, kôre a býľoch; ale i na žijúcich, vädnúcich alebo hnijúcich listoch môžeme ich uzreť. Pozdvihnime na jar v lese suché dubové listy, prizrime sa im dobre, i zbadáme na nich nepočetné, malinké čierne bodky, guľočky; sú to tvrdé púzdra (nádobky), ktoré ukrývajú v sebe mešky (Asci), naplnené výtrusami (sporami). Na žijúcich listoch, na pr. ovocných stromov, alebo Jahodníku (Fragaria L.), uzreme zase červenkavé alebo brunastočervené škvrny, na ktorých s pomocou zväčšujúceho skla, alebo i neozbrojeným okom spozorujeme čierne bodky či púzdra (Perithecie), ktoré často neobsahujú mešky, naplnené výtrusami, ale veľkým množstvom drobulinkých Spermacií, a mnohé majú i výtrusom podobné Stylospory. Áno, veľmi často objavujú sa Pyrenomycety i v podobe plesňovitých, čiernych, brunastých, šedých a inej barvy chomáčov, škvŕn, ba i šedozelenej plesne na chlebe, kožiach atď., ktoré na svojich vláknach nosia voľné konidiové nite, náležia ako prevládajúci konidiový tvar k týmto Mechovkám a nie ku Plesňam (Phycomyceteae).

Charakteristickou známkou *Mechoviek*, Pyrenomycetov, sú ich „Perithecie“, to jest, jako spomenuto, drobulinké čo bodka, alebo čo makové zrnko veľké (na listoch a býľoch), i čo bradovička (na dreve a kôre), čo roh tvrdé, guľovité, najčastejšie čierne púzdra (nádobky), ktoré na svojom povrchu opatrené sú dieročkou, papillou, alebo i zobákom. Tieto Perithecie sedia voľno na výživnej látke, alebo sú pohrúžené u niektorých druhov na spoločnej rozliatej podložke (Stroma). Perithecie obsahujú v sebe ovocné jadro, ktoré pozostáva často zo shlúčených sväzočkov mieškových (Asci); v týchto mieškoch ukryto je po 8 výtrusov. Často chybujú v Perithecii výtrusné miešky a miesto nich objavujú sa Spermogonie, to jest, miesto Perithecií opravdivých objavujú guľaté, čierne, dúžne púzdra, vyvinujúce v sebe voľné, nesčíselné, bezbarevné, najčastejšie vajcovité alebo obdlžné Spermacie, ktoré pritisknutím vo veľkom množstve von vystupujú. Áno, u Mechoviek objavuje sa i tvar takzvaných „Pycnidií“, keď Perthecia na miesto mieškov naplnená je nesčíselnými, mieškovým výtrusom podobnými, brunastými a septovanými Stylosporami (často ešte i nápadnými Makrostylosporami je naplnená), ktoré tiež pritisknutím vo značnom množstve von sa tisknú. Okrem toho objavuje sa u Mechoviek bez Perithecií i tvar Conidií ako tmavobarvisté plesňavé chomáče. Táto divotvorná polymorfia obťažuje veľmi u začiatočníka botanika (mykologa) štúdium Pyrenomycetov. Ale neunavná práca skúmateľská odmenená býva, lebo neočakávane odhalí sa mu prekvapujúca nádhera a veľké bohatstvo rozmanitých tvarov u rodín a druhov týchto podivných húb Mechoviek, ktoré veľký zástoj hrajú i v každodennom živote, keď škodlive pôsobia menovite v ovocných sadoch. Najznámejšie u nás rodiny Pyrenomycetov, Tvrdohúb, sú: Epichloe Tulasne, Polystigma Tul., Phyllachora Nitschke, Fumago Tul., Gnomonia Rabh., Sphaeria Autz., Sphaerella Fuckel, Stigmatea Fuck., Ascospora Fuck., Rhytisma Tul., Actionema Fries., Ascochyta Libert, Depazea Fries, Phyllosticta Persoon a Septoria Fries. Náš neunavný botanik A. Kmeť nashromaždil veľké množstvo druhov Pyrenomycetov, a to nejeden posiaľ neznámy. I môj herbár opatruje nejeden vzácny druh. Našim ovocným stromom škodná je najmä Tvrdohuba *Polystigma rubrum* Tul. V lete objavuje sa často v nesmiernom počte na listoch Slivoňa (Prunus domestica L.), a síce na spodnej čiastke listov, kde tvorí mäsité, tehlovočervenasté, neskôr brunastočervené škvrny, ktoré sú 2—5 mm. široké. Perithecie sú brunastočervené, bodke podobné a do podložky pohrúžené, naplnené Spermaciami veľmi dlhými, nahor zatenčenými, háčkovitými. Mieškové výtrusy utvorujú sa na jar na odpadnutých v jaseň a na zemi hnijúcich listoch; preto treba suché listie na jar zavčasu v zahradách pohrabať a spáliť, lebo táto Tvrdohuba veľmi škodí listu zelenému Slivoňov a tak i samým stromom. Podobne škodí *Fumago salicina* Tul. Slivoňom, Hrušoňom a Jabloňom. Ona pokrýva často všetky listy stromové čiernym, sadzi podobným povlekom, ktorý pozostáva z rozvetvených, vstávajúcich vláken, opatrených Conidiami. Tvar výtrusov mieškových vyvinuje sa na odpadnutých suchých halúzkach.

Preto treba na jar zahrady dobre vyčistiť. I *Sphaerella senticola* Fckl. napáda v jaseň Slivone, Hrušone, Jablone a Gduly. Podobne škodlivá je *Ascospora Mali* Fckl. svojmi červenými škvrnami listu Jabloňovmu, *Depazea Prunicola* Fckl. Višňam. V našom kraji žije okolo 180 druhov Tvrdohúb na listoch a býľoch stromov a iných rastlín.

Padlia či Erysipheae tvoria na žijúcich listoch, i na býľoch a kalichoch pobelavé, chomáčovité alebo pavučinaté povleky, na ktorých nachádzajú sa Conidie, Pycnidie a Perithecie. Lôžka Conidií vyzerajú jako pobelavá plesеň a pozostávajú z jednoduchých vajcovitých, kolmo stojacich, akoby koralovite sriadených buniek. Pycnidie sú šedivé alebo na nitkách sa nachádzajúce, brunastočierne, sotva 0·1 mm. veľké guľovité púzdra, ktoré naplnené sú premnohými, vajcovitými, priezračnými, uvoľnenými Stylosporami, ktoré dierkou vypadúvajú. Perithecie sú šedivé, zpočiatku nabelavé a nažltkasté, neskôr brunasté a čierne guľovité púzdra, ktoré, ačkoľvek sú len 0·1—0·2 mm. veľké, predsa svobodným okom dajú sa spozorovať; ich vnútornosť naplnená je 1—8 guľatými alebo vajcovitými mieškami, ktoré obsahujú niekoľko alebo mnoho výtrusov. Povstávajú následkom zúrodnenia skrze kopuláciu nerovnobežných buniek mycelu. Tieto Perithecie ozdobené sú vencovite obtáčanými vláskovitými vláknami, takzvanými nosičami (Appendiculae), ktoré u niektorých druhov na svojich koncoch viacnásobne vidličkovate sú rozčapené. Conidie zjavujú sa z jari a v lete, Perithecie neskoršie v lete a v jaseni. Aby človek mohol skúmať túto hubu, treba je, aby malou britvou pozorne s listu soškrabal Perithecie; tieto položia sa medzi skielka, ktoré, keď pritisknú sa skielkami, vytlačia zo seba miešky; i možno potom ich počet a jakosť pod drobnohľadom pohodlne pozorovať. Padlie má nasledujúce rody: Podosphaera Léveille, Calocladia Lév., Uncinula Lév., Phyllactinia Lév., Sphaeroteca Lév., Erysysiphe Lév., Chaetomium Kunze et Schmidt, Apiosporium Fckl., Zasmidium Link, Eurotium DBy., Penicillium Link, Torula Pers., a Coremium Link. Tieto rody žijú na listoch rozličných rastlín, stromov, na býľoch, na ovocí hnijúcom, na kôre atď. Menovite *Zasmidium cellare* Lk. vyvinuje sa na sudoch v mokrých pivniciach a obťahuje ich jakoby plstenou, tmavoolivovou plachtou; *Penicillium glaucum* Lk. tvorí na vlhkom chlebe a iných organických látkach bielu, potom šedivú alebo modro-zelenú, konečne hrdzavozelenú, pľuhavú plеseň; *Torula fructigena* Pers objavuje sa na hnijúcom ovocí, podobne i *Coremium vulgare* Lk. ako plesnaté biele, šedivé, zlato-žlté chomáče.

Ku radu Mechoviek náležia i *Nahé Mechovky* (Gymnoasci), ktoré nemajú žiadne Perithecie; ale ich voľné alebo shlúčené miešky (Asci) nachádzajú sa najčastejšie ukryté vo vnútornosti výživnej rastliny. Gymnoasci vyvinujú sa vo vnútornosti, teda pod pokožkou (epidermis) a v dreni (parenchym) živých listov, býľov, ovocia, v lamellách (lístkoch) hríbov, áno i v truse. Vo vnútornosti výživnej rastliny alebo inej látky vyvinujúce sa hyfy (z mycela utvorujúce sa nitky, ktoré Conidie a iné výtrusy nosia) napuchnú na istých

čiastkach a tieto napuchliny utvoria sa v guľaté, hruškovité miešky. Z jari roztrhne sa zovňajšia kožtička a vnútorná buňka vystupuje v guľatej podobe na vonok; v tejto guľatej buňke, ktorá sa objavuje ako výtrusný miešok, vyvinujú sa drobulinké výtrusy v podobe paličiek, a to vo veľkom množstve; tieto výtrusy vystupujú z mieška, klíčia, a na ich klíčiacich nitkách (hyfách) tvoria sa nafúknuté orgány (buňky), tieto sa po dve isthmusom kopulujú, vyvinú nové výtrusy, z ktorých tvorí sa nový mycel, ktorým Nahá Mechovka znovu sa rozmnožuje. Zovnútorne možno zbadať túto hubu, že ňou nakazené rastlinné časte majú škvrnité dutiny, napuchliny alebo vrásky, alebo sú monstrosne spotvorené a pokrútené. Známe sú nasledujúce rody: Protomyces DBy., žijúci na niektorých rastlinách vodných a pozemných, na ktorých tvorí okrúhle, asi 1 mm. veľké, brunasté napuchliny; *Exoascus Pruni* DBy. nivočí ovarium ovocia Slivoňa a tak povstávajú miesto sliviek — „grmany"; *Taphrina aurea* Tul. zapríčiňuje na listoch topoľa (Populus nigra) žlté výrastky; *Endomyces Agarici mellei* žije cudzopasne na hríbových lamellách; *Gymnoascus Reesii* Baranecký tvorí na konskom a ovčom truse oranžové povleky.

Všetky tieto posiaľ opísané huby majú svoje podhubie alebo mycel, ktorý vyvinuje sa z klíčiaceho výtrusu a obyčajne ukrytý býva vo výživnej látke, ktorú bujne popretkáva, kým na povrchu opravdivú hubu nevytvorí; ale sú i také rady húb, ktoré žiadneho mycelu nemajú; o týchto idem nižšie rozprávať.

V.

Pristupujem k posvieteniu na najjednoduchejšie a najpôvodnejšie bezmycelové organické tvary mikroskopických húb, ktorých značná väčšina má veliký význam ako v oekonomii prírody, tak i pre život ľudský; lebo tieto huby sú príčinou všetkého hnitia, kysnutia a porušenia, jako i zlopovestných nezhojiteľných nemocí. K nim náležia rady: *Myxomyceteae*, *Protisteae*, *Saccharomyceteae* a *Schizomyceteae*.

Myxomyceteae žijú na práchnucích alebo hnijúcich rastlinách, na starom vlhkom dreve, na halúzkach, na pňoch stromových, na mochu atď. Z počiatku objavujú sa ako žltý, biely alebo červený, protoplasmový sliz, ktorý v krátkom čase napúchne v spotvorené, alebo i vo veľmi ozdobné guľovité alebo hruškovité hubové teleso; keď toto teleso stuhne, obsahuje v sebe suchú výtrusnú látku a vyzerá jako prášne huby (Gasteromycetes), ku ktorým i driev počítané bývaly, kým ich divotvorný vývin nebol odhalený. Ich vývin deje sa nasledujúcim spôsobom: klíčiaci výtrus vyvinuje protoplasmovú kvapôčku, ktorá nie je prikrytá žiadnym buňkovým okrovkom (rúškom, kožtičkou); protoplasmová kvapôčka opatrená je vláknatými chvostiky, ktorých pomocou kmitave sa pohybuje, jako Zoospory u Phycomycetov, ale nezadlho ztratí tieto kmitavé vlákna a (kvapôčka) premeňuje sa na škvrnovitú, takzvanú „Myxamöbu", ktorá dľa spôsobu nálevníkov (infusorií) Amöbov každú chvíľku

premieňa svoj tvar a sem a tam sa pohybuje; viacej „Myxamöbov" spojuje sa (kopuluje) vo väčšiu podobnú pohyblivú kvapku, kým všetky nesdružia sa v hore spomenutú huspenino-sliznatú látku, „Plasmodium" menovanú. Zralá stuhnutá huba naplnená je klkatými treňmi (chomáčmi, Flocci), alebo zvláštne vláknitým tkanivom „kosmatička" (Capillitium) zvaným, ktorá nosí výtrusy. Uschnuté, stuhlé Plasmodium obtiahnuté je blanou, „bruchavkou" či „Peridiou", ktorá zaobaluje látku výtrusnú a treňovú. — Poneváč tieto huby nezapríčiňujú žiadnu značnú škodu, ani nie sú na osoh v hospodárstve, podávam zbežne len ich rody, ktoré sú nasledujúce: Arcyria Fries, Trichia Fr., Perichaena Fr., Tubularia Persoon, Licera Schrader, Stemonitis Gleditsch, Diachaea Fr., Dictydium Schrad., Cribraria Schr., Diderma Link, Didymium Schr., Leocarpus Link, Leangium Lk., Craterium Trentepohl, Copularia Lk. a Physarum Pers. Každý jednotlivý rod má viac druhov, niektorý i do 30.

Protisty sú drobulinké huby, ktoré pozostávajú len z jednej buňky a nerozplemeňujú sa zúrodnením; žijú v tekutinách; ich príroda nie je posial dostatočne preskúmaná. Niektorí prírodoskúmatelia nevriadujú Protistov ani do ríše živočichov ani medzi najnižšie rastliny, ale zahrňujú ich s inými organismy pochybného rázu do zvláštnej ríše.

Tým zajímavejší je rad húb „kvasnicových", takzvaných *Saccharomycetov*, ktoré rozplemeňujú sa v tekutinách odlučujúcimi sa pukami (zrniečkami); mnohé z nich zapríčiňujú kysnutie vína a piva a preto majú veľký význam v národnom hospodárstve. Kvasnicové huby žijú, jak spomenuto, v kysnúcich tekutinách, alebo na nich, jako vo víne, v pive (slade), v ovocnej šťave, alebo i na iných ústrojných látkach, jako na krajcoch uvarených zemiakov, na škrobovom lepku (kyseli), na vajcovej bielkovine a na iných škrobových látkach, na hnijúcom hrozne atď. Kysnutie zapríčiňujú tým spôsobom, že prijatím kyslíka rozkladajú chemicky cukrovú látku na alkohol (silicu, špiritus) a na uhličitú kyselinu. Táto malinká huba pozostáva najprv z púčku (zrnočka), ktorý sa zväčšuje až obdrží konečne dutinku, v ktorej obsažená je dusíková tekutina; púčok premení sa na mechúrik, na väčšiu buňku, ktorá je guľatého, vajcovitého alebo eliptičného tvaru; jednotlivé tieto buňky spoja sa často vo dve alebo viacej buniek, ktoré sdrúžené sú retiazkovite, a tieto retiazky buňkové často rozvetvené kríčkovite. Každá táto jednobuňková huba rozmnožuje sa ustavične a to úžasne rýchlym spôsobom; to stáva sa tak, že vyrastie z mechúrika na jeho zakončení alebo na púčok (hrbčok, zrniečko), ktorý viac a viac vyrastá, svojej vlastnej dutinky nadobudne a konečne úzkym krčkom súvisí s buňkou, z ktorej povstal; naposledok odlučuje sa od nej, i vyrastá v novú buňku a predstavuje novú hubu Kvasnicu. Avšak tvoria sa u nich i výtrusy (spory). Keď na pr. položíme takú buňku na pevnú, vlhkú podložku, na krúžik citronu alebo na krúžik uvareného zemiaka, rozdeľuje sa jadrový obsah buňky na čiastky, ktoré pokrývajú sa kožtičkou a stávajú sa takým spôsobom hotovými sporami a začnú

klíčiť tak, jako iné vegetatívne buňky; často celá buňka pokrýva sa kožtičkou a stáva sa výtrusom.

Najznamenitejší druh húb kvasnicových je *Saccharomyces Cerevisiae* Meyen. Jej buňky sú guľatého alebo vajcovitého tvaru, uvoľnené (isolované) alebo spojené, pohrúžené v kysnúcom pive, i zapríčiňujú takzvané vrchné a spodné kysnutie piva. Keď kysnutie deje sa pri vyššej teplote, 18—25°, je ono búrlivejšie; kyselina uhličitá vystupuje z tekutiny vo väčších bublinách a strhuje so sebou na povrch tekutiny tvoriace sa kvasnice; pri teplote nižšie 0°—7° kysne tekutina zdĺhavejšie, bubliny vystupujúcej kyseliny uhličitej sú menšie, a kvasnice, tvoriace sa následkom svojej ťarchy, padajú na dno tekutiny. V prvom prípade je to kysnutie vrchné, v druhom spodné. Táto huba poskytuje nám ku pečeniu chleba prepotrebné *kvasnice* (droždie). Pridané do cesta kvasnice menia cukor v múke obsažený, lebo účinkovaním lepku obilného zo škrobu utvorený, v silicu (alkohol) a kyselinu uhličitú; poslednejšia látka z cesta v bublinách ubieha a zdvíha cesto, silica ubieha z cesta pri pečení, čo nám i zápach dosvedčuje. Miesto kvasníc možno použiť i kvasu (kysnúceho cesta), v ktorom lepok obilný počína sa už samovoľne rozkladať. Keď chlieb má nakyslastú chuť, treba pripísať tomu, že pri kysnutí cesta za vyššej teploty tvorí sa z cukru veľká časť mliečnej a octovej kyseliny. — *S. exiguus Rees.* vyvinuje sa tiež suspendovane a pohrúžene v pive ako kvasnica po opätnom jeho kysnutí; buňky jej sú len polovicu tak veľké, jak u predošlej, a mnohé kríčkovito sdrúžené. Podobne žije v pive, i v hroznovom a inom ovocnom víne, a síce pri opätovnom kysnutí iný druh kvasnice *S. Pastorianus* Rees.; buňky jej sporiadané sú v rozvetvené retiazky, kyjovitého alebo hruškovitého tvaru. *S. Mycoderma* Rees. tvorí na rozličných kysnúcich látkach, na ovocných šťavách, na skyslenom víne a pive, na vínovom tvoriacom sa octe, bielu kožtičku slizavú, takzvanú octovú plesen alebo „kvasnicu"; keď táto „kvasnica" pohružuje sa do tekutiny, nevytvoruje silicu, ale zmizne, zhynie; ľud volá ju vtedy „octovou matkou". Buňky tejto huby sú vajcovité, obdlžné, v rozvetvené retiazky slúčené. *S. glutinis* Fresen vyvinuje sa na povrchu krúžkov uvarených zemiakov a na iných škrobových látkach a poťahuje ich ružovo-červeným slizom; jej buňky sú buď voľné alebo len dve a dve sdružené, z počiatku sú bezbarevné, ale povlažené po vyschnutí objavujú červené jadierka. Na hnijúcom hrozne a na počiatku kysnutia vína objavuje sa čo biela inovať (povlek) iný druh Kvasnice, a síce *S. conglomeratus* Rees.; jej buňky sú guľaté a klbkovito sdružené. *S. apicularis* Rees. rozplemeňuje sa na rozličných šťavách ovocných kysnúcich, jako i pri kysnutí vína; buňky tejto Kvasnice sú vajcovité, citronovité s bodľavým koncom a objavujú sa buď jednotlivé alebo málo shlúčené. Rozdiel týchto jednotlivých druhov Kvasníc zdá sa byť podmieneným patričnou výživnou látkou.

(Dokončenie.)

BESEDA.

Peniaze. [1]) U nás Zola je nenávidený... Mnohí rozumní ľudia detinsky nenávidia ho preto, že pessimisticky kreslí ľudí, odvodiac i pekné skutky od špatných, alebo každodenných pohnútok. Myslia si, že zlým urobí svet, kresliac ho špatným.

Treba povážiť dvoje. Povinnosťou každého muža je mať presvedčenie a presvedčeniu svojmu vydobyť platnosť. Zola je materialist a pessimist, i koná dľa svojho presvedčenia. Kto nesúhlasí s naukami materialismu, nech napadne v prvom rade oných filosofov, ktorí ho kodifikovali. Zola nie je ani jediný ani prvý spisovateľ tohoto smeru, a predsa trpí najviac. Filosofovia na základe svojich pozorovaní vyslovili pessimistické nauky. Kým zostaly tieto v hrubých foliantoch, málo kto si ich všímnul; jakonáhle však začali, nimi vzdelaní, spisovatelia vydávať svoje geniálne romány a dramatá, vrhnul sa na nich celý svet.

Kultúrna historia, sociologia a iné vedy zaoberajú sa zjavami v človečenstve a vo spoločnosti sa ukazujúcimi, neberúc do ohľadu jednotlivé fakty. Pre vedu nemá ceny osamotelý fakt. Len z množstva úkazov možno následkovať, zatvárať a generalisovať. Vážni, naturalistickí spisovatelia robia srozumiteľnými jednotlivé zákony rečených vied, uvádzajúc dopodrobna vypracované príklady a jednotlivé zjavy. Oni majú doprosta i vedeckú cenu, ktorá je tým väčšia, čím sú pravdivejší. Veliká nespravedlivosť je odsúdiť Zolu preto, že usiluje sa čím pravdivejšie osvetliť najväčšie neresti človeka z tej príčiny, aby sa proti nim brojilo. Zola verí vo svoju vec, jeho presvedčenie je, že človek je holý zver, vedený popudmi, nuž ho i tak kreslí. Keby jeho presvedčenie bolo slabšie, boly by bľadšie i jeho figúry, bol by jedným slovom menší spisovateľ.

Zola nepíše pre ľudí nedospelých, ani pre zkazených potmehúdov, ktorí mrzko užívajú ním nasnášané hnusoby a potom mu nadávajú, aby zatajili *svoju* mravnú mizeriu. Nik nemôže naň povedať, že je nemravným, vzdor tomu, že opisuje oplzlosti. (Ak niekto vôbec už materialism nedrží za nemravnosť.) Jeho postavy sú nemravné, ale on ich tak kreslí, že normálnemu človeku všetko skorej príde na um, než závidieť im postavenia, v akých ich uvádza. Slušní ľudia nehnevajú sa na Ovida, Ariosta, Boccacia, na Margitu, kráľovnu navarrskú, atď. atď., ktorí s celkom inakšou tendenciou opisujú scény Zolovským aspoň len rovné. Rozdiel je len ten, že títo „učia užívať život", kdežte Zola, to je blen.

Zolove romány možno zhruba rozdeliť hlavne dľa šírky deju. (Viem, že je to rozdelenie asi také, ako triedenie rastlinstva dľa barvy kvetov, mne však nateraz postačí.) V jednej gruppe líči ojedinelé postavy, v druhej celé inštitúcie.

[1]) L' argent par Émile Zola. Paris Bibliothèque Charpentier. 1891.

V prvej — líči doprosta nerestné vlastnosti človeka — zostanúc verným svojmu úkolu, dopúšťa sa chyby, možno riecť, práve prílišným chcením, chcieť dosiahnuť svoj cieľ. Chyba je, že preháňa, a síce nie v jednotlivosťach, ale celkovitým účinkom svojich diel. Každý detail v jeho románoch je pravdivý, avšak toľko samých o sebe pravdepodobných, mrzkých podrobností posnáša, aby docielil silnejšieho účinku, že človek dôjde toho presvedčenia, že nemôže byť na jednej hŕbe toľko zkazy, mrzkosti, a len mrzkosti, bez najmenšieho jasnejšieho pribarvenia. Jeho mnohé romány sú v istom ohľade naozajstné práce retorické. Nie tým, žeby snáď v nich rečnil, ale tým, že ako advokát posnáša všetko, čo môže zaňho hovoriť, a vynechá všetko, čo by mohlo oslabiť jeho dôvodenie. Takéto pokračovanie možno ospravedlniť s umeleckého stanoviska — s istého! — ale nie s filosofického, poneváč tým stanú sa jeho diela účinlivejšími, ale menej cennými práve pre tú vec, ktorej chce slúžiť. Sú síce pravdepodobné, ale nie pravdivé. Skladbe, umeleckej zaokrúhlenosti, povedzme effektu, obetuje pravdu.

Pekne možno študovať jeho spôsob skladania trudných detailov v jeho románe *Thérèse Raquin.* Hysterická Thérèse Raquin býva v pošmúrnej parížskej ulici vo veľmi smutnom dome. Za muža má poloidiota. Jej milenec Laurent je opravdová bestia. Testina je slabá, biedna žena. Všetci hostia, chodiaci do domu, sú s rôznych stránok mizeráci. A teraz ten dej! Cudzoložstvo, vražda, neslýchané výčitky svedomia a konečne samovražda vinníkov! Všetko okorenené takým množstvom strašných podrobností, že človeku krv stydne v žilách. V celom románe niet lúča svetla. Celok je samá bieda, zhovädilosť, zúfanie. Každá scéna sama o sebe robí dojem bezpodmienečnej pravdivosti, avšak celok nemožno veriť. Taký rad hrúz nie je na uverenie.

Podobné sú „Nana“, „La terre“, „La bête humaine“. Román „La bête humaine“ deje sa na železničnej trati Paríž-Havre. Napáše sa v ňom za krátky čas toľko strašných vecí, že Albert Millaud mohol oprávnene posmievať sa Zolovi, že na onej trati musela zastať kommunikácia vlakov, poneváč všetkých nepomordovavších sa úradníkov museli pozatvárať do blázincov a do žalárov.

V druhej gruppe kreslí jednotlivé inštitúcie a aký vliv majú na spoločenstvo. (Au bonheur des dames. L'argent.) Tu pokračuje tiež dľa tej zásady, ako pri prvej gruppe. Nekreslí veci, ako sa sbehly; ale tak, ako najlepšie slúžia k podopretiu jeho zákona. Avšak predmet je pestrejší, preto tu i menej hrúzy.

Zola je tedy — aspoň chce byť — opravdovým kresličom príkladov pre sociologiu a historiu kultúry. Ešte vždy nedokončil cyklus románov „Les Rougon-Macquart, histoire naturelle et sociale d' une famille sous le second empire.“ Rougon-Macquartovci tvoria rad románov, inak ničím neviazaný dohromady, ako jednou ideou. Idea tá je dedičnosť nemocí, hlavne nervových, následkom ktorej svrhnú sa celé pokolenia. Každému hrdinovi Rougon-Macquartov chybí nejaká duševná vlastnosť k tomu, aby bol riadnym, normálnym človekom, alebo je priveľmi vyvinutá druhá. Keď človek vidí

tých zdanlive normálne účinkujúcich ľudí, pýta sa doprosta, či ozaj skutočne jestvujú normálne vyvinutí ľudia, a či naproti veľkému množstvu výnimiek nemalo by sa obrátiť pravidlo a normálni vyhlásiť sa za bláznov a blbcov. Myšlienka, ktorú Zola položil si za základ, je obrovská a nachádza značného podopretia v naukách modernej psychologie a psychopathie. (V celku to bude tak, že psychologia dnes nie je systematisovaná, nevedieť, pokiaľ siaha zdravý rozum, a kde začína sa bláznovstvo.)

Nakoľko mi je známo, neprijal Zola žiaden socialistický systém. On len ukazuje, že je zle, veľmi zle, a že i liečiť je veľmi ťažko. Poneváč nemoc zakladá sa na duševnej stavbe človeka samého. Ľudia nemôžu byť šťastlivejšími s takými duševnými vlastnosťami, aké majú. Tiež príklad: peniaze, jeden ich velikánsky prostriedok, ktorý vynašli k svojmu poľahčeniu, je meč dvojostrý. Robí toľko zla, ako dobra. Peniaze sú prostriedok vznešený: stavia asýle, vysúša močiare, civilisuje pustatiny, robí ľudí šťastnými. Peniaze sú najväčšie nešťastie pokolenia ľudského: ničí rodiny, olupuje o mravnosť, česť, kradne šťastie, blaženosť i tam, kde sú inak jej podmienky dané — a ženie až do smrti. Toto všetko vykreslí v „L' argente".

Saccard, jeden z Rougon-Macquartov, burzián, práve prišiel o svoj obrovský, ale nereálny majetok. Svoj úpadok nevie zniesť. Utvorí si plán ku svojmu povýšeniu a prevedie ho s veľkou geniálnosťou a bezohľadnosťou. Saccard je človek naskrze bezzásadný, nie zlého srdca, fantast, prírody náruživej, nejednajúci dľa rozvahy, ale impulsívne. Jemu je jedno, či je niečo morálne zlé alebo dobré. Zlé spácha bez výčitky svedomia, a dobré bez potešenia, že konal dobre. Tento padnutý človek soženie s veľkou energiou kolossálnu banku: Banque Universelle, s pár stomillionovým kapitálom, účelom ktorej bude dobyť Orient a Stredozemné more Francúzsku a — katolicismu. Pozdejšie, dráždený odporom žida Gundermanna (je to Rothschild), chce svojou bankou zničiť židov-burziánov. V tomto boji zvíťazí chladnosť a logickosť, ako i nevyčerpateľný kapitál Gundermannov. Universelle, keď bola dosiahla najvyššieho stupňa svojej slávy, padá naraz, rapídne — až zanikne. Celok krúti sa okolo burzy a okolo Universelle. Avšak toto je iba stĺp na kolotoči. Omnoho zaujímavejšie sú vlastné točiace sa figúry. Kreslí ľudí v každom možnom postavení, bohatých, chudobných, šťastlivých, biednych, spokojných a nespokojných, ich pomer k peniazom a ich náruživosť chcieť vyhrať. Pre náruživú hru prostituuje sa baronka Sandorff najškaredším spôsobom. Iní vysoko postavení páni dokážu sa byť lotrami, a boli čestnými ľuďmi, kým nevzbudila sa v nich náruživosť. Saccard sám je človek, ktorý verí vo všemohúcnosť peniaza, vie pochopiť každú ideu, ba osvojiť si ju, ale jemu hlavným cieľom, jeho náruživosťou je hrať, vyhrať a panovať. So Saccardom je liírovaná Madame Caroline, sestra inženiera a direktora banky, Hamelina. M. Caroline a Hamelin sú dvaja čestní ľudia, ktorí tak chápu peniaz, ako sa má. Peniaze sú prostriedkom, pomocou ktorého dajú sa previesť veliké veci, ale nie cieľom. Pre peniaze nestane sa nepoctivou ani M. Caroline, ani jej brat. Vyhraté milliony

vyhodia na zachránenie padajúcej Universelle a po jej zmiznutí s trhu sú práve takí chudobní, ako boli pred jej povstaním. Aj pár ľudí, neznajúcich cenu peňazí, ktorí to trpko odpykajú, vykreslí. Počnúc od žida Buscha a jeho pomocnice M. Méchain, týchto hyén burzy, týchto otrokov peňazí, až po M. Caroline a jej brata, točia sa pred nami všetky povahy, všetky možné názory o peniazoch. Dozvieme sa i o nesvedomitom spôsobe, ako zakladajú sa podobné banky, a vidíme i ukrutnú mašineriu burzy v plnom vášnivom behu a rachotení jej kolies, ktoré nemilosrdne rozdrúzgajú každého nepozorného — alebo poctivého smelca. V románe je sústrednená blahodarnosť peňazí len vo vysnívaných plánoch Saccarda a v obrovskej dobročinnosti comtessy Orviedo, ktorá svojím mužom nepekne shrnutých 300 millionov vyhodí biede a chudine.

Tak ako veci stoja, uvážiac to chladne a nevymýšľajúc daromné filosofémy, sú peniaze v našom spoločenstve hýbateľom všetkého, najväčší dobrodinca a najstrašnejší pokušiteľ. Na každý spôsob by sme mnoho získali, keby sa vynašiel prostriedok, majúci všetky dobré vlastnosti peňazí, bez ich zlých.

Neviem, či Zola verí v systém Karla Marxa. Iste si žiada, bárs by bol možný. Kreslí totižto najideálnejšiu svoju postavu, brata vydriducha Buscha, privrženca Marxa, až so sentimentálnou zaujatosťou.

Mladší Busch študoval po Nemecku. Naštudoval najideálnejšiu lásku k človečenstvu, silný súcit s jeho utrpeniami a túžbu pomôcť. Presvedčený je, že sústrednením všetkých majetkov v jedných rukách, štátnych, staly by sa peniaze nepotrebnými, každý človek dostal by prácu, šťastie, rovnaké postavenie. Mladý, suchotinársky človek žije jedine tejto myšlienke. Konečne umre. Títo dvaja bratia tvoria najmrzkejší, škaredý, v blate založený podklad, a vysoký, v jasnom éteri sa tratiaci vrch pyramídy.

Neznám, ani nepočul som o belletristickom diele, v ktorom účinok peňazí bol by s tak mnohých strán osvetlený. Zola kreslí hlavne ich neblahodárny vliv, ako to i skutočne zodpovedá ľudskej, slabej prírode. Vášeň a nerozum zneužije i najznamenitejší prostriedok. Peniaz (L' argent est bête, quand on ne le dépense pas) je v rukách nerozumných ľudí ohňom v rukách detí. Osnova tohoto románu je taká vykumštovaná, tak podľa rozmysleného plánu vybudovaná, všetko pohybuje sa tak prácísne k osvetleniu otázky peňažnej, že román prechádza až do allegorie. Osobnosti samy o sebe — vzdor tomu, že sú iste kreslené — málo nás zaujímajú. Ony repräsentujú isté triedy ľudí, nosičov istých zásad, myšlienok, a tak i hľadíme na nich. Zola napísal vlastne národo-hospodársky traktát v podobe románu. Predstavme si prvotné hieroglyfy, keď pochopy ešte predmetmi označovali, a takýmito hieroglyfami písaná rozprava o peniazoch je Zolov „L' argent", kde jednotlivé pochopy vidíme predstavované figúrami.

Vytýkať Zolovi jednotlivé, ako hovoria, prehnanosti, odsudzovať ho na pr. pre scénu Sandorffky so Saccardom, znamená neporozumieť jeho intenciu. Hovorí o dämonickej sile peňazí — i neza-

stane na pol ceste, ale vykreslí jej účinok celkom. A taký je Zola vo všetkom, v každom románe.

Jednoduchý filosofický traktát o peniazoch urobil by na veľké obecenstvo, pomerne k románu, taký dojem, aký urobí abstraktná rozprava pomerne ku zkúsenosti samej. Zola ukáže: peniaz, hľa, má takúto moc. Abstrahujte si nauky z obrazov sami. Ale obrazy tak usporiada, že musíme si odtiahnuť takú nauku, akú on chce. Tá je v poslednom konci: ľudia sú tvory veľmi nedokonalé, zkazia všetko, i najlepšiu vec, i najkrajší cit. Román končí resignovanou otázkou: Pourquoi faire porter à l' argent la peine des saletés et des crimes, dont il est la cause? L' amour est — il moins souillé, lui qui crée la vie? (Prečo viniť peniaze zo všetkých mrzkostí a hriechov, ktorých sú príčinou? Či je láska, tvoriaca život, menej zašpinená?)

Túto vetu citujem i ako malinký príklad jeho slohu. Povie vždycky rovno, bez okúňania, čo myslí. Kresba jeho povah je podobná. V „L' argent" načrtá každú figúru pár markantnými ťahami. Scény kreslí krátko, na podrobnosti nehľadí. Tak že „L' argent" upomína na francúzskych romancierov minulého storočia, ktorí dej mnohosväzkového románu vyrozprávali na 100—200 stranách. V iných románoch je Zola nie taký stručný. Práve naopak, všeobecne sú známe do podrobnosti idúce opisy vo „Le Ventre de Paris", „La Faute de l' abbé Mouret", „Nana" atď.

Ani moje štúdium, ani schopnosť a konečne ani môj čas nestačí k tomu, aby som vedel napísať poriadne ocenenie Zolu. Cieľom mojich terajších riadkov je vzbudiť aký-taký záujem za tohoto veľkého muža, jehož štúdium odporúčam každému vážnemu človeku.

Dr. *L. N.* (Gròb.)

Nezábudka zo života biskupa Moysesa. V decembri 1861 shromaždilo sa bolo vo Viedni početné vyslanstvo z predných mužov slovenských pod predsedníctvom slávneho biskupa Moysesa, tým cieľom, aby predostrelo kráľovi slovenské memorandum, uzavreté na národnom shromaždení v Turčianskom Sv. Martine dňa 6. a 7. júna 1861. Náš oslávenec ubytoval sa v hoteli „Zum König von Ungarn" a tam odbývaly sa porady, či a v akom spôsobe predostre sa memorandum panovníkovi. Do týchto porád bol pozvaný aj dvorný radca Hánrich, dobrosrdečný starý pán, muž spravedlivý a oddaný našej veci. Tento vrele odporúčal obrátiť sa ku korune s prosbou a navňadil nás najlepšími nádejami. Viedeň vtedy uchádzala sa o nás. Sedmohradských Rumunov už mala.

Nikdy nezabudnem nášho biskupovo slávnostné nadchnutie, v ktorom odvetil na reč Hánrichovu:

„Áno, Vaša Osvietenosť, my sme verní poddaní Jeho Veličestva, o tom vydal svedectvo sám najjasnejší náš panovník. Po zpätvydobytí odpadlej Viedne 1848. roku, keď víťazné slovanské pluky vtiahly dnu, vyznačil ich oslovením: „áno, vy ste moje najvernejšie deti, na vás rátam v každej okolnosti."

„Počul som to na vlastné uši. A čo stalo sa potom? Prišli noví radcovia, nás nechali zas pri dverach stáť a Nemcov a Maďarov usadili k stolu. Tak asi odplatilo sa ev. cirkvám verne patentu sa pridŕžajúcim. Kto nám ručí, že i naše spravedlivé memorandum neprerobia v ostrú zbraň proti nám? Pane dvorný radca, to sú trpké zkúsenosti!“

Aký to biskup! Aký neohrožený veľduch! On neznal svetskú česť, statok, čo vyjde na zmätok, jeho česť bola verne slúžiť Bohu, a čo by svet preplnený bol diably.

Berte si príklad z neho, terajší trpaslíci! —*a.*

Literatúra.

Slovenský pravopis. Historicko-kritický nákres od dra *S. Czambela.* V Budapešti 1890. Tlačou Viktora Hornyánszkeho. Nákladom vlastným. Cena 1 zl. 20 kr. (Pokračovanie.)

V dejinách etymologického pravopisu slovenského pôvodca vykladá okolnosti, ktoré hatily jeho ujednostajnenie. Horlive zasadzuje sa za princíp, postavený Hodžom, že pre náš jazyk treba hľadať pravidlá pravopisné v staroslaviančine. Zásada táto má v ňom tým oddanejšieho privrženca, že je Miklosichovým človekom. Etymologiu z pravidla učí šetriť pri hláskach *y*, *ä*, pri mäkkých *ď*, *ť*, *ň*, *ľ*, ďalej pri písaní jasných a temných spoluhlások. Pre obľahčenie pravopisu vo všetkých prípadoch radí šetriť etymologiu len natoľko, 1) nakoľko ňou nenarušuje sa nepretržité (historické) písanie slov, 2) nakoľko nenaskytujú sa pri tom hláskoslovné ťažkosti a 3) nakoľko nepovstáva nesrozumiteľnosť. Kde o pôvode slov nenadobudli by sme istoty zo staroslaviančiny, tam odporúča formy, ktoré Miklosich uznal za pôvodnejšie v svojom Etymologickom slovníku slavianskych jazykov (Etymologisches Wörterbuch). Slovenčina, najmä v menách (na pr. Likava, Sitno), má slová, ktorých pôvod márne hľadali by sme i pri svetle cyrillo-metodejského jazyka: také vôbec píšu sa dľa výslovnosti, foneticky. Na základe týchto zásad reviduje potom (str. 79—136) slovenský pravopis posledných štyridsiatich rokov.

Začínajúc písmenom *y*, ukazuje, v ktorých slovách zanedbávalo sa ono; tak etymologickým odôvodnením privádza ho k platnosti na pr. v týchto: blýskať sa, blyšťať sa, lyhať (zlyhať), lyžica. V br*y*ndzi ono nemá etymologického odôvodnenia. Pri tomto slove, pôvodne rumunskom (brînze), Czambel, za príkladom Miklosicha, odvoláva sa na maloruské bryndźa. No v otázkach písmena *y* maloruština nemôže byť vodičom, ono je v nej veľmi neústrojné; pôvodca *Slovenského pravopisu* sám hovorí (str. 73), že „v maloruštine *y* prichodí veľmi často, kde stará slovančina a s ňou i všeobecná etymologia vyžaduje *i*: pyty = piti, dv*y*hat*y*, m*y*sa atď.“ Z rumunského slova brînze kde vzalo by sa *y* v našej brindzi? Keď na pr. *pirť*, *striga*, pôvodne tiež rumunské slová (perta, pîrta, strigoj), netreba

písať s *y*, ako i Czambel učí, veru niet žiadneho dôvodu za *y* ani v slove brindza. Slovo toto k nám neprišlo „prostredníctvom maloruštiny": Slováci učili sa ovčiarstvu priamo od Rumunov. Malorus dr. Emilian Kalužniackij, učeník Miklosichov a spolupracovník jeho pri diele *Über die Wanderungen der Rumunen*, píše tiež brindza. Ostatne, keď Malorus alebo i Čech napíše toto slovo dľa svojej výslovnosti, z toho práve vychodí, že nám treba ho písať tiež dľa svojej. — Ďalej pôvodca vypočituje hodný rad slov, v ktorých *y* nemiestne sa písavalo. V *Prostonárodných Povesťach* našiel slovo *ryhotať sa*, a poneváč nemohol mu prísť na stopu ani v slovenských, ani v českých slovníkoch, vyhlasuje ho, vedľa správneho rehotať sa, za vymysleninu alebo skomoleninu. Ale dopúšťa jeho dialektickosť, a skutočne je ono v tej forme slovom gemerského nárečia. No zastavíme sa pri slovách *koryst*, *krýdlo* a *skryňa*, v ktorých Czambel zatracuje *y*. Pravda, v starosl. je kor*i*stь, ale etymologia je neistá; Miklosich (Etym. Wört.) vraví: „Mit koriti (demüthigen) ist *vielleicht* zu verbinden als. koristь." V ruštine hláska *y* vyslovuje sa tak plno a určite, že Rus už podľa svojej výslovnosti nie je nikdy v pochybnosti, kde mu písať *y*; a poneváč ruský pravopis, v ktorom je teda *y* také ústrojné, má kor*y*sť (i poľsky koryść), on môže nám byť bezpečným vodičom, kde staroslavianščina neukazuje nepochybnú cestu. Zase slovo *krýdlo*, píšeme-li ho podľa návodu stsl. (skridlo, krilo), robí len konfúsiu, neoprávneno mýli ľudí, nemajúcich príležitosti vniknúť k takým záhybom, akým je učenie Miklosichovo, že staroslavianske slovo skridlo alebo krilo je z koreňa (litovského?) *skri*. V ruštine je *krylo*, крыло (Miklosich: „durch *kryti*") — tak, ako ponúka sa ono smyslu i rozumu každého slavianskeho človeka. V českom *křídle*, myslím, niet dôvodu. V hláskosloví svojej novej mluvnice (1890) Gebauer hovorí: „Ve stč. (starej češtine), dílem i nč. (novej češtine), je dosti často změněno *-ry* v *-ři-*; tu přešlo *y* v *i* a vlivem tohoto pak *r* v *ř*. Na pr. r*y*tieř — *ři*tieř, r*y*k — *ři*četi (nč. též řičeti), r*y*g- (stsl.) r*y*gati — č. *ří*hati, pr*y*skýřicě — p*ři*skýřicě, pr*y*č — p*ři*č (též dial. nč.), cypr*y*š — cyp*ři*š, tr*ý*zniti — t*ří*zniti, str*ý*c — st*ří*c, *krýti* — *kříti*" atď. (I., str. 28.) Ťažšie je odôvodňovať *y* v slove *skryňa*, poneváč ono pôvodom svojím nie je slavianske (lat. scrinium, staronem. scrine); no ruština i toto pripodobila svojmu hláskosloviu, Rus vyslovuje i píše скрыня (skryňa). Na inom mieste, o inom slove, dr. Czambel hovorí, že pri ňom Slovák dávno zabudnul na etymologiu. Nuž to ozaj môže sa povedať o skryni; pri tomto slove Slovák veru zabudnul na cudziu etymologiu a, vyslovujúc alebo píšuc ho, má na ume svoj jazyk, *skryť*, ako Rus.

Jestli v sporných otázkach etymologických budeme sa utiekať o radu k ruskému jazyku, tým veru sotva urobíme ujmu slovenčine. Tu dobre je mať na pamäti ešte i velikú budúcnosť jazyka ruského. A my drobní Slaviani uprostred veľkých národov svetových postavení sme tak, že bez jazyka ruského nie sú možné ani naše jazyky. Bez ruštiny niet ako žiadnej inoslavianskej reči, tak ani slovenčiny. Pán pôvodca *Pravopisu* odpustí mi takéto odbočenie. Ja nie som

filologom, ja všímam si podľa možnosti resultátov slavianskej filologie len z potreby, ako milovník svojho opusteného a prenasledovaného jazyka: u mňa majú smysel i takéto neodborné dôvody. O slovách *koryst, krýdlo* a viac-menej i *skryni* moja mienka je takáto. No jestli *príjme sa* druhá, tiež odôvodnená mienka, ja svoju zadržím pre seba a pre akademickú diskussiu — snáď pre pozdejšie časy — a budem písať podľa prijatých pravidiel. Lebo nie je priateľom slovenčiny, kto hatí ujednostajnenie jej pravopisu, kto hneď vytrčí sa v praxi so svojimi odchodnými náhľadmi. Keď otázka postavená je, ako teraz trudom dr. Czambla, vtedy vyslovujme sa, popretriasajme vec, no potom dorozumejme sa akoby mlčky a hoďme kameňom do neho, kto nepripojí sa alebo odstúpi. V našom položení, pre nás, nemajúcich auktoritatívnych inštitúcií, treba tomu tak byť, treba až príkre požadovať jednotu.

Bez dôvodu píšeme vraj *y* po hláskach hrdelných v slovách, ktorými napodobňuje sa prírodný zvuk, na pr.: hý! hýkanie, hyjo, kykyríkať alebo chychotať sa (vedľa chechotať sa). To je tak. Len či jest potreby obťažovať pravopis takouto präcísnosťou? Káže vylúčiť *y* i v príslovke *zamlady*; no jestli pomal*y*, odmal*y* (80. str.), tak vari i zamlady.

Pri litere *ä*, tiež dôležitej v našom etymologickom pravopise, ukazuje, v ktorých slovách písavala a píše sa nepravo. Omyly spisovateľov možno ospravedlniť tým, že grammatika slovenská dosť pozde vyslovila pravidlo: *ä* písať len po perných spoluhláskach b, m, p, v. Príklad staroslavienčiny, v ktorej táto hláska má širokú rollu, svádzal; Hattala bol synom Oravy, v ktorej *ä*, okrem niektorých zvrhlostí, temer tak užíva sa, ako v staroslavienčine; Samo Chalupka, ktorého hlas mnoho vážil, zasadzoval sa za široké práva tejto litery. Až Mráz postavil pravidlo o jej užívaní len po perných spoluhláskach. Prijímajúc toto pravidlo, Czambel, rozumie sa, zahadzuje tvary: prík*ä*z, prik*ä*zovať, k*ä*meň, sk*ä*meneť, ktoré vo všetkých slavianskych jazykoch majú čisté *a*; no vyhostil *ä* i v týchto: m*e*d, v*e*ža (stsl. медъ, r. медъ, č. med — sl. medveď; stsl. vêža, r. вѣжа, p. wieża, č. věž), taktiež v stup*a*j, krup*a*j, tvorených príponou ějъ. Spisovný jazyk, opierajúc sa na stredoslovenskú výslovnosť, napriek uznávanému Mrázovmu pravidlu, pridŕžal sa tvaru k*ä*čka; Czambel i tu vylučuje *ä*, a ťažko ho zastávať, lebo v slove tomto všetky slavianske jazyky majú hlásky, s ktorými nemožno priviesť *ä* do súhlasu; len ak opreli by sme sa na letišské *kauka*, s ktorým porovnať toto slovo odkazuje i Miklosich. Tu spomeniem slovo *kadiť*. I staroslavienčina i ostatné naše jazyky majú síce i tu čisté *a* (ako i v *čadiť*), no v našom slovese *ä* ako by sa skrývalo; v iter. nedá sa povedať len vyk*ia*dzať, a tu *ä* vytrčí sa ešte i v tom dialekte (gemerskom, vykädzať), ktorý vo všetkých ostatných tvaroch tohoto slovesa má čisté *a*. Chalupkovo driev*ä* (božedrievä) nezatracoval by som; ono žije v strednej slovenčine, ktorá zná i chlap*ä* (na pr. Toto moje chlapä rastie); okrem nom. (sing.), tak sa mi vidí, jedno i druhé užíva sa len v akk. Slovo k*ä*rovať kde-tu zjaví sa v spisovnej slovenčine a mnohí zastávajú jeho slovenskosť, no

mylne; dľa Miklosicha je ono nem. kehren, čo vidno i odtiaľ, že okrem poľštiny, maloruštiny a slovenčiny nezná ho žiaden slaviansky jazyk; do maloruštiny a i k nám iste dostalo sa prostredníctvom poľštiny, no ďalej nepreniklo. Zkärky-jarky (Hviezdoslav) Czambel mylne vykladá a opravuje: ker-jarok = kríky-jarky. Keď pri oraní pluh vyskočí a strhne len vrch zeme, to sa volá: zkärok. Otázka je vari len to, či *ä* ide v ňom.

Obmäkčovanie je ešte asi ťažšia kapitola, než dve predchádzajúce. V týchto (písanie *y* a *ä)* i v otázkach najnejasnejších skorej posvieti nám staroslaviančina alebo ostatné jazyky slavianske, než pri obmäkčovaní. Ťažkosť táto vyteká zo zvláštností slovenského hláskoslovia, dosiaľ náležite ešte neobjasneného. Na šťastie chyba, ktorej dopustíme sa proti obmäkčovaniu, je menej kriklavá, než chyba urobená v užívaní *y* alebo *ä.* Z príkladov: radostný, čestný, smrtný, žalostný, denný, kamenný, remenný, korenný atď. Czambel vyvodí, že slová, vychodiace na mäkké *ť*, *ň*, pred príponou *-ný* tratia mäkkosť z hláskoslovných príčin. Ja myslím, ku *ť*, *ň* bezpečne možno pridať i *ď*, hláskoslovné príčiny sú tie samé; na pr. čeľaď — čeľa*d*ný, hruď — hru*d*ný, dosaváď — dosavá*d*ny (toto posledné Czambel učí písať s mäkkým *ď*). Spisovným jazykom utvorené nové slová, ako na pr. loďný, nič nedokazujú: ich tvorcovia alebo prepisovatelia z iných slavianskych jazykov, okamžite potrebovavší slovo, nestačili skúmať hláskoslovné zákony; *ď* ztratí vlastne mäkkosť i v slove lo*d*ný. Prípone *-ný* nepripodobuje sa len mäkké *ľ*, ktoré podržiava svoj pôvodný ráz i pri iných príponách. A hláskoslovné príčiny, rozhodujúce v pomere prípony *-ný* a mäkkých *ť*, *ň*, *ď*, veru platné sú i pri prípone *-ský* a iných. Chcejúc šetriť etymologiu, Czambel radí písať: viede*ň*ský, radva*ň*ský, ba*ň*ský. To je násilie nášmu orgánu. Radva*ň*ský, ba*ň*ský je to samé, čo bolo by rázto*k*ský, poto*k*ský, vala*ch*ský. Ktoré slovenské ústa povedia: ko*ň*ský, svi*ň*ský? V samej stsl., tvrdo dôslednej v etymologii, sú dvojtvary: konьska koža, konъska sila (Miklosich, Lexicon palaeoslov.), rusky конскій, свиный. Odvolávať sa na analogiu vídeňský je ťažko: tu, v českom, *d* je tvrdé, pri tom ľahšie vysloviť *ň*, slovo je i s ním dosť zvučné. Vyhovením takýmto hláskoslovným požiadavkám nepokvárime etymologiu, spisovný jazyk bude zvučnejší, pravopis práve ľahší a dôslednejší. Medzi menom Radvanský a prídavným radvanský nebude rozdielu. V takých, ako: košie*ľ*ka, postie*ľ*ka, nedie*ľ*ka, Annu*ľ*ka, píšťa*ľ*ka, radil by som zachovať mäkkosť, v takýchto: prste*ň*čok, reme*ň*čok, hrebe*ň*čok, však nie. V prvých preto, že *ľ*, ako som ja vyšetril, nepripodobuje sa, pri druhých už preto nie, že zdrobnelé tratia pôvodnú mäkkosť. Slovo drieň má v záslovi mäkké *ň*, a Kollár, vypočitujúc v svojom životopise vrchy nad Mošovcami, predsa spomína Drie*n*ok. No tak vyslovuje meno toho vrchu celý Turec. I ovocie stromu drieň zovie sa drie*n*ka, drie*n*ky. Vôbec mäkké *ň* záslovia pri zdrobnení vždy stane sa tvrdým; výnimku znám túto jednu: huňa — huňka. Pri *ť*, *ď* je už istá kolísavosť — tak sa mi vidí, že podľa krajov. No, ako pozoroval som ja, i tu má prevahu tvrdosť (hrs*t*ka, ni*t*ka), tak že výnimky udať nebolo by ťažko. Slovo

chúťka, na ktoré odvoláva sa pôvodca *Pravopisu*, neviem, či nepresadilo sa do slovenčiny literatúrou.

Dôkladným vyšetrením a stanovením toho, na čo narážal som tu, bolo by snáď možno riešiť i ďalšiu otázku obmäkčovania: ako písať slová, tvorené príponami *-ba*, *-tba?* Rozdiely, pravda odôvodnené, dopustiť nevyhnutno, pravidlo merave postaviť nemožno, lebo živý jazyk dovoláva sa práva. Zato nestane sa ujma ani logike. Tak bez otázky bolo by zachovať mäkkosť v týchto: streľba, voľba, paľba, kvíľba atď., i preto, že ich mäkká hláska je *ľ*, i preto, že sú tvorené od slovies štvrtej triedy. Z ostatných (*ď*, *ť*, *ň*) nedopustil by som obmäkčenie predovšetkým pri tých, ktoré nepovstávajú zo slovies štvrtej triedy, na pr. kliaťba, alebo oravské huďba. Tekovská mlaťba žije i v Gemeri (mlacba), no pravopis snáď môže odhliadnuť od takýchto riedkych prípadov. Proti mäkkému *ď* je príkladom hraďba, je síce tvorené zo slovesa štvrtej triedy, ktorého mäkkosť leží v infinitívnom *i*, a predsa každé slovenské ústa vyslovia ho len s tvrdým *d*; suďba môže byť ľahko daná medzi výnimky už i preto, že je len udomácneným slovom. Od príkladu staroslovienčiny v tejto veci upustily i iné etymologické pravopisy slavianske: v ruštine je dvojako na pr. i v slove женитьба—женитба, a čeština obmäkčuje tu len v niektorých prípadoch. Z tohoto však predsa nenasleduje, žeby, ako pôvodca hovorí, v našom doterajšom pravopise zanedbávanie obmäkčovania pred príponami *-ba*, *-tba* bolo prešlo z češtiny; ono je z toho samého prameňa, z ktorého v čeština: zo živého jazyka. Nakoľko však v živom jazyku vyskytujú sa rôznosti, literatúra práve povolaná je vyrovnávať ich. Treba len vyšetriť, čo prevažuje v živom jazyku, a to priviesť do súhlasu so zásadami, od ktorých nemožno upustiť! V otázke prípon *-ba*, *-tba* želal by som si teda formulovať stanovisko, ku ktorému klonia sa i pôvodcove výfody (91. str.), asi takto: primerane živému jazyku (on vraví: terajšiemu pravopisnému stavu) ustanoviť pravidlo tak, aby upustenie od etymologie odôvodňovalo sa hláskoslovnými požiadavkami.

Škoda, že niet u nás viac zaujatosti za jazyk. Czamblova knižka, ktorou postaveno je toľko otázok, vyšla už pred pol rokom, a všetkého spolu vyvolala len dve ozveny (jednu v *Nár. Novinách*, druhú v *Lit. Listoch*). Koľké z tých otázok mohly byť už jasnejšie, keby milovníci slovenského jazyka boli robili poznámky a zasielali ich na pr. do tohoto časopisu, kde (v rubrike Slovenský jazyk) uloží sa každé slovo, každý zlomok vety, charakteristický pre slovenčinu alebo poučný v jej neriešených otázkach. Opakujeme: nič viac, len poznámky robiť a tie zasielať. Na to každý má času, a vedeť treba len toľko, aby na pr. slovo napísalo sa verne dľa vyslovenia v patričnom kraji. Sbieratelia takého materiálu sú často osožnejší pre ustálenie spisovného jazyka, než pôvodcovia učených traktátov. U nás v tom istejšom, v mále, ako by nikto nechcel sa dokázať...

Pri slove svadba radil by som odhliadnuť od vzoru staroslavianskeho (svatьba). Vo všetkých nových jazykoch slavianskych,

vyjmúc českého, je *d* alebo *ď*, *dź*, *dz*: bulharsky svadba, srbsky svadba, poľsky svadźba, rusky svaďba, kašubsky svadzba, sorabsky svaźba; sám Miklosich (Et. Wört.) i v stsl. udáva dvojtvar svatьba, svadba; Wagnerovská Phraseologia (Trnava 1750) má: svadba, svadebnj veselj. Už prídavné sva*d*obný, od ktorého nášmu jazyku bolo by ťažko odvykať, dôvodí proti sva*t*be. Ani v otázke obmäkčovania nespomínam nárady a opravy pôvodcove, ktoré môžu byť už posledným slovom, t. j. bez ďalšieho uvažovania môžu byť sankcionované literatúrou. Zmienim sa už len o slove zápo*ľ*a. Užíva sa ho v uzle, kde schádzajú sa stolice Malohontská, Zvolenská a Novohradská. Tu mäkké *ľ* vyslovuje sa tak ústrojne, že pravopis môže ho prijať bez pochybnosti v každom slove. V tomto prípade dôkaz o mäkkosti zachovala nám i historia uhorská v mene Zápo*ľ*ovom.

Prípon *-ský*, *-stvo*, *-stvie* dotkneme sa pri druhej časti spisu.

Kapitola o predložkách *s*, *z*, *vz* je veľmi jasne složená, zásady šťastne vystihnuté. Želateľno, aby o rečených predložkách toto učenie ujalo sa čím skorej v našom pravopise. Dosiaľ temer bez zásady habkali sme v tejto veci medzi etymologiou a fonetikou, ako človek, nemilujúci pravdu, medzi áno a nie; tým začali sme sa odtrhovať od ostatných etymologických pravopisov slavianskych. Zásady, postavené Czamblovou knihou, sú snáď prisiroké, no predbežne úplne dostatočné. Vrátime sa i k tejto kapitole knihy.

Ďalej učí, v ktorých slovách treba ešte šetriť pôvod dľa zásad slovenského pravopisu. V obecnej reči i starej češtine je síce *cnosť*, no ťažko nám neprijať etymologický tvar, c*t*nosť, najmä ak nechceme dať výhosť prídavnému c*t*ný. *Osve* (o sebe) je pamiatkou milej stariny — škoda by ho bolo zavrhnúť; Kott má z Rybayho tento príklad: Každý o své pracuje. Odporúčanie poves*n*a je vari tlačová chyba: i staroslavienčina i všetky nové jazyky naše majú poves*mo*. Miesto *včaššie* odporúča včasnejšie; to je vari len nedorozumenie, lebo od adv. *včas* je včaššie. Pri adv. *väčmi*, odvolávajúc sa na Miklosicha (Vergl. Gr.), učí, že od väčš-í príponou inštrumentálnou *-mi* utvorí sa väčšmi, starosl. vęštьšiimi. Ozaj nepochopiteľná vec, v takej krátkej dobe, aká bola dopriata vývinu staroslavianskej literatúre, ako bolo možno priviesť ťažký etymologický pravopis k takej presnosti a dokonalosti. Ako to možno, že hneď v prvých spisoch bolo všetko hotové, všetky zásady etymologického pravopisu i vynajdené i k platnosti privedené? V tej dobe, keď okrem gréckeho a latinského v Europe vôbec nebolo pevného pravopisu. A kde sa to učili tí naši predkovia, v akých školách, že každý píšuci bol hneď hotovým majstrom v takom ťažkom pravopise? Kdekoľvek zachovala sa literárna pamiatka z tej doby, každá je korrektne písaná. Na takéto otázky veda dosiaľ nevie nám odpovedať. Sme v tme, keď chceli by sme sa rozhľadeť, kde vzala sa vysoká kultúra starých Slavianov, ukazujúca sa v ich literatúre. Všetky nedôslednosti alebo omyly, ktoré najnovším velikým pokrokom jazykozpytu objavily sa v staroslavianskom pravopise, ztrácajú sa tak, že o nich nemožno ani hovoriť — sú, ako 2—3 tlačové chyby vo veľkom bachante novovekom, vyhotovenom s veľkou svedomitosťou. Podľa toho, ako od tých čias vyvíjaly a menily sa

slavianske jazyky, v pravopise tých starých veľkých ľudí možno najsť snáď len tvrdosť v niektorej forme. Ja takto hľadím na adverbium vęštьšiimi. Písať podľa neho slovenské, mali by sme hláskoslovné ťažkosti. Pri našom slove *väčmi* pochopiteľná je len táto etymologia: od *viac* ako väč-ší, tak i väč-mi; v stslov. od velij—velьmi, od bolij (veľký) — *bolьmi*, no toto má i druhý tvar, a síce bolьšimi (i bolьšimь), a tomuto zodpovedá Czamblom citovaný vęštьšiimi. No pri tomto Miklosich (Lexicon palaeoslovenico) kladie na vysvetlenie tieto tri slová: *recte pl. instr.* To jest stsl. vęštьšiimi, z ktorého pôvodca *Pravopisu* berie svoj dôvod za literu *š* v našej príslovke *väčmi*, nie je vlastne príslovka, lež plurálny inštrumentál prídavného mena.

Pri slove *hmla* radí ústupok výslovnosti proti etymologickému *mhla*; no pri slovách debnár, zadebniť, ktoré chce miesto bednár a zabedniť, nevidím dôvod, ktorý je pri hmle: debnár alebo bednár jednako ľahko sa vyslovuje. (Dokončenie.)

Literárne Listy. Príloha ku *Kazateľni*. Číslo 3. malo nasledujúci obsah: Dr. Andrej Radlinský, 1817—1879, píše J. K. — Sväto-Vojtešské sv. Písmo. — Spisba pre ľud. Napísal J. Žiak. (Dokončenie.) — Poznámky k dejinám naššskej spisby. c) Hugolin Gavlovič a jeho novoobjavené kaz. dielo. (Dokončenie.) — Katecheti a katechetické diela katolícke slovenské. (Doplňok Kaviakovho článku: Stručný dejepis kat. kazateľskej literatúry slovenskej.) Podáva J. Kl. — (Čítanie pre ľud. (I. Katolícke svázky, poručené svojim farníkom, od Jána Vlossáka, 1881—84. Fr. R. Osvalda Len jedno je potrebné a III. tohože Od kolísky.) Posudzuje M. H. — Český súd o Sasinkovom Poklade Kazateľskom. — Chystané spisy slovenské. — Všeličo (Nekrolog Eduarda Korponayho). — Nové spisy slovenské. — Feuilleton (Z upomienok na dra Andreja Radlinského, od Antona Bielka).

Číslo 4. vyšlo s nasledujúcim obsahom: Literárny obzor. 1. Dr. S. Czambla Slovenský pravopis. 2. Detvan. Irta Sládkovič András. Forditotta Goldperger Miklós. A fordító sajátja. 1890. Nádosy G. köuyvnyomdája, Zólyom. Posudzuje Argus. — Dr. Andrej Radlinský (Pokračovanie.) — Eduard Korponay (pôvodca spisu: Pálenka, alebo rozličné najvíc smutné obrazi pospolitého života vstred stoletá XIX. v štiroch dejách Slovenskému národu, obzvláštňe ale všeckim ctihodním prátelom mírnosti poručené skrze jedneho farára, 1850). — Literárne listy pre „Literárne Listy." Píše Tichomír Milkin. — Sväto-Vojtešské sv. Písmo (Dokončenie). Od Fr. R. Osvalda. — Poznámky k dejinám naššskej spisby. d) Jezuitská slovenčina v knižkách (Pokračovanie). — Katecheti a katechetické diela katolícke slovenské. Podáva J. Kl. (Pokračovanie.) — Čítanie pre ľud. II. Len jedno je potrebné. III. Od kolísky (Dokončenie). Naša dedinka, spísal M. H., vydal Martin Kollár v Trnave 1889, posudzuje Andrej Kmeť. — Nové spisy slovenské.

Už i my, ktorí po slovensky píšeme, sme, chvalabohu, toľkí, že nemožno, aby sme všetci boli jednej mienky. No toľkí ešte nie sme, aby nám nezáležalo na každom v našom kruhu, aby sme sa

mohli už i — nemilovať. Preto, keď rozchádzajú sa nám mienky, mali by sme si povedať, čo máme na srdci, úprimne, nie biť sa pod hľadanými zámienkami. Takú hľadanú zámienku vidím v tom, čo v 4. č. *Lit. Listov* Argus píše z príležitosti maďarského prekladu Sládkovičovho *Detvana*.

V lanských *Pohľadoch* (208. str.) Jaroslav Vlček dal vytlačiť toto:

„Nebohý prof. Ľud. Grossmann veľmi dal si záležať na tom, aby zistil, kedy a kde Ondrej Sládkovič, druh jeho srdečný, napísal ‚Detvana.' Napokon prijal mienku Kalinčákovu, že báseň povstala na Hrochoti. Kalinčák, ako známo, v ‚Rozpomienkach na Ondreja Sládkoviča' (‚Sokol' I, str. 447) z polohy, okolia, fysiognomie tejto dediny vysvetľoval báseň; bola mu k nej kľúčom. Grossmann, dávajúc svoj obšírny životopis O. Sládkoviča, pôvodne uverejnený v ‚Orle' 1874, znova tlačiť do úplného vydania Sládkovičových veršov v Prahe 1878, ponechal v texte na str. 687 citáty z Kalinčákovej mienky o Hrochoti, ako kolíske ‚Detvana', no v poznámke tamže na str. 690 už hovorí: ‚Ohľadom toho, kde by bol ‚Detvan' spísaný, pisateľ prítomného životopisu pozdejšie sa úplne presvedčil o tom, že tá jeho prvotná mienka je pravdivá — v ktorej ho len Kalinčákovo tvrdenie v Paulinyho ‚Sokole' 1862 pomýlilo — že Sládkovič svojho ‚Detvana' nie v Hrochoti, ale v Rybároch pod Sliačom napísal.' Lež zostalo iba pri jednoduchom istení; dôkazu Grossmann nepodal. A dôkaz nie je ťažký. Číslo 58. ‚Orla tatránskeho', vydané 19. marca 1847 (roč. II, str. 457), má päťstrofovú pieseň Sládkovičovu, nadpísanú ‚Milá a vojna', a začínajúcu sa slovami: ‚Len či ešte, moja Elena, dlho máš tje vlasy hladiť', ktorá *je doslovným zlomkom z ‚Detvana'* (sp. IV. strofy 196—198 a sp. V. strofy 232—233), a to zlomkom takým, ktorý každému básnickej komposície znalému dokazuje, že *terajší náš ‚Detvan' už vtedy celým svojím plánom i prevedením bol hotový.* Do mája 1847 však Sládkovič býval *v Rybároch,* odkiaľ ho až 23. dňa tohože mesiaca zavolali na Hrochoť. Kalinčákov duchaplný domysel teda, nakoľko sa týka času a miesta, kedy a kde Sládkovič napísal ‚Detvana', je mýlny."

Do tohoto Argus Literárnych Listov zadrapil sa takýmto spôsobom: „Pán J. Vlček („Slov. P." X. č. 4), ktorý so svojho „povýšeného stanoviska" všetky lit. objavy pochopuje a vysvetľuje, zavrátil tvrdenie Kalinčáka, žeby bol „Detvan" na Hrochoti napísaný býval a sebevedome zvolal: „Kalinčákov duchaplný domysel teda, nakoľko sa týka času a miesta, kedy a kde Sládkovič napísal ‚Detvana', je mýlny." Dokázať chce svoju mienku (totiž Vlček) „epochálnym" odhalením, že už (r. 1847 19. marca) v č. 58. „Orla tatr." vyšly IV. spevu sloky 196—198 a sp. V. sl. 232—233, keď Sládkovič v Rybároch žil." Čitateľ si myslí, že tie pravé dôkazy má tento Argus, a už očakáva ich. No nič. Argus nemá dôkazov, ani nechce povedať niečo vecného — on len chce sa zadrapovať. Grossmann vraj neinformoval sa dobre, „a ja hovorím, že pána Vlčkov „duchaplný domysel, nakoľko sa týka času a miesta, kedy a kde Sládkovič napísal ‚Detvana', je mýlny" a do toho času bude, kým v tejto dôležitej veci neozvú sa tí, ktorí s básnikom dôverne obcovali, jako predovšetkým vznešená vdova Sládkovičova, jeho pt. panie dcéry, zať vlp. J. Hodža, potom dôst. p. I. Sásik a Fr. Sujanský, bl. p. L. Turzo a E. Krčméry, Sytniansky, a iní ctitelia poetovi." A ja — totiž pisateľ týchto riadkov — hovorím, že tí, keď neozvali sa ani proti mienke Kalinčákovej, ani proti mienke Grossmannovej z r. 1878, v tejto veci neozvú sa nikdy. Ale keby i prišiel taký dôkaz, bolo by v tom niečo zahanbujúceho pre Vlčka, ktorý tak beznáročne povedal svoju mienku? Poučenie, ktoré Argus ďalej dáva Vlčkovi, prezradzuje nevedomosť. Nech si vraj Vlček

„prezre produkciu na pr. Götheho, Schillera a nášho Kollára (Slávy dcéru) a presvedčí sa, že títo básnici zo skrovných náčrtkov, jednotlivých malých básní len postupom času vyviedli svoje veľké diela.“ U Götheho a Schillera neudáva, ktoré to diela boly, o *Slávy dcére* však vieme, že je *poskladaná*, kdežto *Detvan* je umelecký celok.

Konec Argusovho nápadu najlepšie ukazuje, že *Detvan* bol len zámienkou; tam totiž hovorí, že „dejepisec nemá sa riadiť fantásiou a sympatiou alebo antipatiou, lež skutočnosťou“, že „tým spôsobom boly by i jeho *Dejiny* (Vlčkove) dôkladnejšie bývaly.“ Na toto ja opätovne odpovedám: Vystúpte už raz s vecnými obžalobami proti tým *Dejinám*. Pána Argusa bol som požiadal o to i listovne.

No ešte trápnejšie dojal rozsudných ľudí tam, kde, chcejúc biť Vlčka, vtrhnul i Hviezdoslava. Sládkoviča nepovýšil, a Hviezdoslava urazil, nemotorne. Sládkovič je taký milý, k duši tak prirastený každému vzdelanému Slovákovi, že čoby sme dnes mali päťdesiatich väčších poetov od neho, on neztratil by nič v našich očiach. Medzi Vlčkom a Argusom *Literárnych Listov* je tu ten rozdiel, že Vlček povedal svoju mienku veľmi takticne, Argus nemotorne. A ozaj, neželá si on, aby slovenská poesia podvihla sa ešte nad výšku, na ktorú dospela so Sládkovičom? *Šk.*

Hlasy o slovenskej literatúre. V 10. č. tohoročných *Literárních Listov* brnenských bola rozprava o Hviezdoslavových básňach *Ežovi Vlkolinskom* a *Na obnôcke*. O poslednej u nás nebolo temer ešte ani zmienky, preto vypíšeme niečo z kritiky L. Listov. „Básník uvádí nás na jeden večer do vesnice... Noc ta uběhne nám neviditelným pozorovatelům velmi rychle, důkaz, že básník předvádí nám vše živě a dovede před našima očima nechati se rozvíjeti skutečnosť samu. Té poesie, která výraz svůj hledá v četných obrazech, v sentimentálních líčeních, v uhlazenosti a barvitosti dikce, u Hviezdoslava jest jen málo. Jeho pokusy o líčeň přírodní, o popis noci, hvězdného nebe jsou velmi skromné, a autor brzy se jich vzdává. Jest to jeho vadou? Jest to důkazem nedostatečné výbavy básnické? U lyrika snad; ale Hviezdoslav není lyrik (Kritik nezná celého Hviezdoslava. Red.), nýbrž epik, přes to, že v obou přítomných básních spokojil se pouhými náměty epickými. Není pochyby, že básník *Eža Vlkolinského* a *Na obnôcke* jest opravdový epik, epik plného zrna. *Na obnôcke* neobsahuje líčení přírodních a nočních, za to však celá báseň *je* příroda, *je* noc. A to je důkaz opravdového povolání epického Jakým způsobem básník docílí tohoto účinku? To jest jeho věc a jen když ho docílí, nikomu do toho nic není, *zdá-li* se apparát jeho málo poetickým, prosaickým u přirovnání s lyriky, bez ustání lunou a rosou pracujícími.“ — V *Národních Listoch* (16. mája, č. 134) o slovenskej literatúre, menovite o Vajanskom, Hviezdoslavovi a Kukučinovi, vrelo napísaný článok mal prof. Fr. Táborský. V troch číslach pražskej *Vlasti* (6—8) Toma Šmýd písal o „Matici Slovenskej po smrti slávneho biskupa Moysesa.“ O Vlčkových *Dejinách literatúry slovenskej* obšírnejší referát mala v marcovom čísle *Budapesti Szemle*, revue z poverenia maďarskej vedeckej akademie vydávaná.

Rok 1891. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Ráchel.

OD HVIEZDOSLAVA.

III.

Od tých čias aj tam trávievala chvíle:
v iziebke vzdušnej... v srdci osteň túhy
za nemluvňaty, vzrastajúci v sile
nádejou, jejž zkvet sebaklam bol púhy.
Deň blížiaci sa svitu o vetrile
či uchodiaci v choboť nočnej šmúhy
tam vídal ju: jak nyla, lačným okom
lovila v modru nebies prehlbokom.

— Dych vesny zavial prúdom milovône
s omladlých luhov, svetlých od úslnia;
čo baránok pel kváril po záhone,
i ochmeliv sa: kadidla jak vlna
sa nad Betlémom rozlial... Blahosklonné,
ó, jaro! dobo predtúch sladkých plná!
hľa, vetchou révou zeleň! strapky zvislé —
jak!? Ráchelinej netkla bys' sa mysle?

Ten vánok zšumel vo fíkovom listí;
oliva šepla citne — Zhraly stíny —
Jak trhlo to ňou! — Ha! ich príchod istý! —
a roztvorila náruč... Do výšiny
nad domkom práve vzlietol spevec: čistý
až zazvonil žalm jeho, omrviny
čo rajskej rosy spŕchal v duše siete —
Ich štebot! ich! Ó, v lono mi... ó, sleťte!

A v diaľke zpoza žiarivých hôr razom
obláčkov bystrá vyhupla sa dvojka:
sťa labute dve, posriebrené mrazom
letely družne, medzi nima spojka
plamennej stuhy... Ony! ony! lazom
blankytným... Ó, sem! tu mať, mať i dojka!
Vlá košieľka — hľa! tvárka, rúčka, nôžka!
jaj, chytro! páper ponaduriť lôžka!...

Zas dúha vzplála na brnavom mračne,
čo skudlilo sa v mžiku obrohadí
ni uzol i hneď rozsnovalo vlačne;
jak obluk štíhle preklenula sady,
most z drahokamov spiaty prezázračne,
či rebrík, aký spatril Jakub mladý?...
Ním sijdu! ním... ó, schode, sem sa pristav!
v breh lásky! v srdca materského prístav...

Tak práhla, strehla a čakaním chradla.
— »Čo smýšľaš toľko?« Šimon ku nej tupe,
keď vpravil nový stĺpec u zábradlia.
»Ba mnoho to už vskutku! už až hlúpe;
to nevystrája žiadna... Nech bys' shliadla
sa tak: tvoj výzor hrúza! ku potupe...
No či div? večne stukať, sotva požiť —
chceš zhrýzť sa!?« Mrkla: »nie! chcem, musím dožiť!...«

»Poď dolu tedy. Dobrá hospodyňa
už polapí čo, aby nepoklesla.
Dom pustne, ktorý na deň zapomína;
toť, i mne chuť len berieš od remesla...
Poď; postretá Bôh...« »Radosť Ráchelina,
var' vieš, kde mešká!? — Či vieš?« živo hlesla,
tak veď...« »Ech! pletky. Kto by ti to sdelil?
však ani hrobu nikto neobielil —«

»Nik neobielil...? lebo niet ich v zemi,
niet, Šimon! ja viem: všetky hrote práz'ne;
len hore budú... Ešte dosiaľ nemý
je závor, ale zabúcham-li rázne:
on pukne, vydá moje imanie mi!
Len potrp, mužu! klopme...« »Nemäť, blázne!
ľud stáva cestou, šušká podesilý —
Preds' videla si, že ich usmrtili!

Čis nevidela?« zsŕkal; »skoro zhasla
ti pamäť...« Ráchel strmla. Ostré zraky
uprela v posteľ detskú: ňou ich pásla,
jak hľadala by drahej broti znaky;
no zvíril vetrík, oliva sa striasla,
s nej brečtan stenul lôžkom krivolaký:
i zjasnila tvár, oko blyslo v pále,
odtiskla jakby odpor — rekla: »ale

iď! nechaj dúfať... Keď sám nemáš viery,
iď, nedláv vo mne jej pučiace semä.
Ó, deti! kvety; vtáci zlatoperí!...
Iď; perute mi neviaž prachom zeme —

Že blúzni Ráchel? — Nechsi Betlém verí!
nech kameneje strachom nízke plemä!
ta medzi otroč! — nezná, neponíma
ples, aký zvedly brody Kedumima —

Bo bojovano bolo s neba, broje
hviezd bojovaly proti Zizarovi.
Kedumim, Císon zdvihly vlny svoje,
čo hadov spletly prudko na okovy:
tak ovily ho, splákly vrahov voje...
Vstaň, Deboro! vstaň! v myrtovom už kroví
lká slávik; roztoč slávopiesne rúcha!
Ó, kto ťa počul: odel prelesť ducha —

A čo tam padli v spravedlivých boji,
húf Izraelských v tôni za večera:
nesklesli poľným býlim v leta znoji;
ich suché kosti anjel boží sbiera
a s telom skladá čistým, s duchom pojí,
i navráťa sa, ako z noci šera
zaniklé hviezdy vystupujú zase,
a svitnú v žitia nádhernejšej kráse!...

Môj bôľ mi zkvitá ružou! v spľaslej hrudi
mi šťava kypí sladká... Vidím, cítim
(tu vzpriamila sa ani cypriš): rudý
jak plam ma chyce! nesie vlnobitím —
Hospodin kynul: obrátily prúdy,
čos' vezú — loďku skvúcim pod prikrytím!
Šept z výšin: ide radosť Ráchelina!...«
Ucúvnul Šimon; snáď mnel: prorokyňa.

I ufala diaľ — Preletala hory
orličím krýdlom žiadby. Naslúchala
prírody tajným zvukom, v rozhovory
vchádzala s nimi a jej prosba stála
vše bola: kde sú? znamenajte, tvory!
kde? zjavte! — Pôjdem! bych ich vyhľadala...
Zas oslovila duše vlastnej hlasy:
čakala odvet, pletúc, voľniac vlasy —

Hoj! deti... Zdanie premihlo jej hlavou,
jak oblakom lúč zlatý na údolie.
Objímem si vás!... i jak pod dúbravou
tá jabloň, budem! svitajúca v pole,
plajúca broskva... a vy ľúbou vravou
sťa vtáčky takoj uspíte mi bôle
strádania, slzy pristavíte dlánkou...
až složím vás zas k spánku do červánkov — —

No marné túžby! smyslov napruženie:
nič nevystihla... Zápal tuchnul s časom;
z perute pierko upadlo jej denne;
mrak pochýb kradmo zvládol mysle jasom —
Precítla z mamu — Všetkých bolestenie
ju matiek bodlo; skríkla: »ztratila som
ich na vždy! Nedá ich zem, nedá nebe!...
Ó, Herodes! — Och! večná kliatba tebe!

Tu žalujem ťa pred nebeským súdom!
ja biedna žena viním teba kráľa...
Hach, Moloch! slepým povýšený bludom!
žráč! lokaj krve, horší od šakala!
Bič faraónsky nad úbohým ľudom,
drak, zlodej!... Ale v paznecht, do pokála
špeť všetko! Zívla tlama jedovatá:
odorvals' od pŕs, zhltals' nemluvňatá!...

I moje! moje... moju chlúbu!« tiahlo
skvílila; k ňádram prirazila päste.
»A prečo?« vreskla, »luhaj! — Vari siahlo
daktoré po byľ, ktorá tebe rastie?
Len zo mňa žily, len... a preds' tak náhlo
si odlúčil ich! zlomil v útlom vzraste,
pohodil červom... pre nič! kratochvíľu...
joj, ukrutník!... Och, Samsonovu silu!...

Kto ti dal právo takto zúriť!? boriť,
čos' nestaval ty...? týrať do umdlenia,
jichž nechováš, ni nezašatils'? moriť,
jimž nedals' dychu? hyzdiť zasľúbenia
zem, na púšť poryť? kto!?... z pekelných korýt
vylezlý netvor! Mŕtvo-mora pena!
Nuž tebe pletkou božích desatoro,
že na krky si kľakol?... Skoro! skoro!

ó, Hospodin ťa skáraj, jak len vládze!
Buš v svedomie ti žhavým pomsty mlatom,
v sny máčaj šidlá, z nesnádz do nesnádze
ťa šúľaj potúp, pohanení blatom! —
Loz zemeplazom! hovädom ruč!... Hrádze
nenachoď nikde tiesni; vlastným katom
si buď! a každý z radcov nech ťa zradí,
i zruvajte sa, kúšte ani hadi...

Ó, stresci, zahrúz v prchlivosti, v hneve
ťa, lotra! V čelo všetky ti vpraž hriechy
a smolou čiarni pyšnom po odeve!
Skoť tvoj trón, rozmec nadutosti viechy! —

Ťa Kainom hoň; spodobaj ťa pleve
s pelechom celým! Blúď, hyň bez útechy! —
Med skysaj ti v jed; scvrkaj, čo ti milé,
i hyénou hreb vlastných na mohyle!

Cudzinec-zbeslec! upír Izraela!
Tak tráv i svojich! tí však nech ťa hryzú
i driapu čo psi strapy tvojho tela!
Za živa, pohan, padni v korysť hmyzu —
Buď svetu v posmech, za vzor vývrheľa!
Buď zlorečený vo výši či v nízu,
buď...« »Mlčiš!?« prihnal Šimon, »nešťastlivá!
Nevidíš? zástup slúcha a sa díva...«

A vskutku: k žertvám naložení statky
na ‚Passah' tiahli do Jeruzalema...
»Nech!« zábradlím sa vyhla. »Ponos matky
nech čujú! nesú odkaz, kliatby bremä...
O, vzmužte sa! Tvŕdz stecte jeho jatky!
Žeravým uhlím vysypte mu v temä
môj porok všetek... Ako povíchrica
vstaň, Judo!...« »Ticho! (k nej muž) šialenica!...«

*

Po čase Argob prišiel k Šimonovi.
»Vieš, čo?« mu riekol, »aké v sídle vesti?«
»Ech, čo ma po nich? (shýbal akáčový
prut...). Dosť mám, súsed, starej na neresti,
dosť! uver; veď vieš. Bezpochyby nový
tam výčin, ašak?« »Len tak pršia tresty —
V rybníku našli princa Antipatra;
a zvláštno, sám vrah po vrahovi pátra...«

»Len kedy bude konec...?« »Kedy? kto zná? —
No kde krv vodou, tam už rozklad blízky.
A kráľ vraj trpí strašne! Nemoc hrozná
ho trápi, úmor... Svíja pod vredisky
sa zmijou, žížňou sipí... Pýtal hrozna;
zas jabko a nôž, tento schvatol s misky,
povzniesol, mieril... V sieňach zmätku vlny,
des, nárek...« Škrekla Ráchel: »už sa plní!...«

»Nu, nebral on to vážne, čoby! Skúmal:
či príbuzní mu zbráňa...? Tak vraj; a by,
keď zomre, národ podnet k zármutku mal:
v Jerichu starci už čakajú — rabi —

i na svoj skon...« »Strach! — Prestaň,« Šimon dumal.
»Máš pekné šperky?« »Pravda! Odbyt slabý —«
»Tak prines.« »Ráchel musí, šak ver', skvieť sa?...«
No ona len zas: »naplní sa predsa...«

*

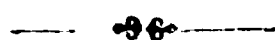
A opäť, sotva pominul rok na to,
z Jeruzalema povesť priletela:
Kráľ veľký zomrel! Zhaslo slnca zlato!
Osirel Sion, jasných hradieb čelá
rmut zajal, v Libán prasklo blesku dláto!
a more lká... znel oznam hlásateľa.
I v smrti ešte žičil komu-tomu:
hľa, kŕdeľ väzňov chváta z Hippodromu!...

Už na márach dlie z ebenu a slone
on, ktorý vdýchnul obnovené žitie
v okršlek Judstva! svietil blahosklonne;
rozšíril medze k morám; vekovite
Chrám rozkrýdlil vám... Na umrlčom tróne
spí siný, zvädlý; ale okamžite
tvár zbronie mu vše v lúčoch nachu, perly,
zhrá koruny lesk, skvost sa zachvie berly —

Bol pomazaný... obliekajte smútok!
jak oblak zahrň vaše obličaje —
Bol mocný, hrdý... ako trste prútok
vo vetre, hlavy kloňte! o pokraje
skál razte... Delil milosť; mnohý skutok
čo Hébal v svit mu u postlania plaje...
I následník chce, nemo velie i on:
odprevaďte ho slávne v Herodion!...

A národ hnul sa, leda zora zmladla,
k pohrabu spešil krásnym jara ránom.
»Čo?« Ráchel zjakla strechy u zábradlia,
»idete smútiť, kvíliť za tyranom!?
Spozdilci! Preds' to z neba kára padla! —
Obráťte v plesot! na dni požehnanom:
že krvelačnú šelmu zavre sluja —
Ja chválim Boha z toho! Hallelujah!...«

(Dokončenie.)

Starodávne slovenské osobné čiže krstné mená.

Podáva *Pavel Križko.*

Neraz som už mal príležitosť počúvať, ako sťažovali sa vrelí priatelia slovenského ľudu, že národ náš nemá dejepisu, a neraz som i počul i čítal, ako tešili sa naši protivníci z tej istej príčiny i hovorili, že obecný ľud nebol ničím v predošlých časiech v pospolitom živote, lebo že nemal zhola žiadneho vplyvu na vývin krajinských diel, a zemania — mavší dľa svojich výsad iné, vynikajúce a smerodajné postavenie, panovavší nad svojimi poddanými dľa svojho zdania i riadivší krajinské osudy dľa svojej vôle — že boli i v našich horných krajoch maďarského rodu a pôvodu a tak teda že všetko, čo títo konali a vykonali, považovať treba iba za činy národa maďarského a za prejavy maďarského života a ducha. Ba daktorí z odporcov slovenského národa, a to niekdy i takí ľudia, ktorí chcejú byť nestrannými dejezpytcami a dejepiscami, tvrdia, že i celé obce a celé vidieky v horných, slovenských stoliciach boly kedysi maďarským ľudom obydlené a časom že i so svojimi zemepánmi sa poslovenčily; áno mnohí vôbec zapierajú, žeby slovenský národ bol tu autochtonným, totiž už prv, než prišli Maďari do Uhorska, tieto kraje obývavším, a vyhlasujú, že až po Maďaroch prišli naši predkovia sem z Čiech a Moravy a zaľudnatili pomaly Horno-Uhorsko.

No i priatelia i odporníci nášho národa majú ohľadom toho, že slovenský národ nemá svojho dejepisu, iba natoľko pravdu, že tento národ od tých čias, ako padla veľkomoravská ríša, nemal svojich osobitných panovníkov, neviedol na svoju päsť vojny a nevystupoval na občianskom poli nikde sťa osobitný celok.

Ani činy Matúšove Čákove prísne skúmané a posudzované nemožno vyhlásiť za akýkoľvek životný prejav národa slovenského sťa takého, lebo všetky na ne vzťahujúce sa a posiaľ známe listiny predstavujú tohoto mohutného veľmoža iba sťa takého muža, ktorému šlo výlučne o rozšírenie a upevnenie svojej vlastnej moci a o prevedenie ku tomu smerujúcich snáh a úmyslov. Darmo je, ale zo stredovekých listín nikto nevyčíta, žeby národná idea v dnešnom smysle tohoto slova bola bývala známou tohovekým ľuďom, a tým menej, žeby bola mala v Uhorsku a menovite na našom Slovensku akýchkoľvek stúpencov a opatrovníkov.

I beckovský Stibor a z prostriedku pätnásteho storočia známy hneď spoludruh a hneď zase odporca Jiskrov, sväto-mikulášsky Pankrác čiže Pongrác boli iba Čákovi podobnými ľuďmi a len svoju osobnú moc a panstvo na zreteli majúcimi veľmožmi.

A tak bolo tomu v tých dobách i u Maďarov.

Jediní nemeckí prisťahovalci kládli veľké závažie na svoju reč a svoje mravy i usilovali sa vzájomnou podporou s jednej a prísnym zátvorom svojich obcí pre inorečových osadníkov s druhej strany zostať tým, čím boli, Nemcami; no i tí nie k vôli národnosti a reči,

ale, ako vysvitá z ich snáh a početných listín, výlučne k vôli svojim výsadám, právam a majetkom. I u tých teda nebola národná idea v dnešnom smysle slova hýbadlom.

A predsa i slovenský národ nie je celkom bez dejepisu, bárs ten dejepis posiaľ ešte nie je obyčajným písmom spísaný.

Keď tento národ i nedejstvoval osobitne sťa celok na politickom poli, predsa však i žili i dejstvovali jeho synovia a dcéry každý v svojom obore a každý svojím spôsobom i pojedine i hromadne, napomáhajúc takto i všeľudské ciele i dobrobyt a rozkvet svojej dedovizne.

O účasti v politických dielach, ktorú mali slovenskí mužovia a synovia slovenského národa od začiatkov uhorského kráľovstva až po našu dobu, nechcem teraz šíriť slová, ale najlepším a najnepodvratnejším dôkazom, že i slovenský ľud a sťa celok národ skutočne a to prospešne dejstvoval, je už sama tá skutočnosť, že kraje ním obydlené nezostaly ani pralesmi, ani púšťou, ale krajom o dômysle a pilnosti svedčiacim a krajinou vskutku prelestnou. Aby však takou sa stala, ku tomu bola potrebná prísna práca, ktorá konala sa nie síce mečom, ani nie vždy perom, ale ovšem nielen pluhom, ale začasto i umom.

Keď si kto vychvaľuje umnosť a zručnosť merníckú, ktorá vedela utvoriť z hronskej do považskej doliny pohodlnú cestu pre železničný ruseň pri tak zdokonalených nástrojoch a toľkorakých pomôckach, akými a koľkorakými terajší svet vládne: teda ja nie menej obdivujem umnosť a zručnosť u našich predkov, keď vedeli už pred mnohými storočiami vyrúbať do tvrdej žuly cestu cez Strečno a iné podobné vrchy a bralá, nemavší ku tomu ani dokonalých merníckych nástrojov, ani žiadnych iných pomôcok, aké sú nám dnes na porúdzi. A keď pýši sa dnes niekto parnými strojmi, tomu ja oproti postavím mlyny, ktoré už naši prapraotcovia znali a nimi nad vodnou silou zručne panovali.

Každá obec, každý hon, každá roľa, lúka, pastvina, každý vrch a les, každá hora, úboč a dolina, každá rieka a studnička je živým písmom, je jasným dôkazom, že naši predkovia dejstvovali, lebo im i ku dnešnej tvárnosti dopomohli i mená dali.

A kde nachodíme stopy po dejstvovaní, tam je i dejepis, lebo on je iba súhrnom, obrazom a zrkadlom ľudských diel, snáh a výsledkov.

Kultúrny dejepis slovenskému národu po pravde a práve nikto rozumný neodškriepi, lebo sú jeho listy a strany po celom šírom Slovensku rozložené a každému, kto ho chce a vie čítať, otvorené a srozumiteľné; so streštencami a premrštencami hádať sa o ňom bolo by zbytočnou vecou a bojom s veternými mlynmi.

Avšak i v občianskom dejepise má národ náš svoj značný podiel, bárs tento v Uhorsku nemožno podeliť medzi jednotlivé národy, alebo — ako sa teraz hovorieva — národnosti. I na tomto poli bol i v dávno zašlých časiech zastúpený národ náš slovenský, a síce keby i nie inak, teda kroz svoju šľachtu.

No tu nám hovoria odporníci slovenského žitia jednosvorne,

že však práve tá nie je slovenského pôvodu a že len po čase — bydliac medzi slovenským ľudom — sa poslovenčila.

Nuž vidzme aspoň zbežne, či to pravda.

Jeden potomok zo starej zemianskej rodiny, majúcej asi od Bočkayových čias pomaďarčené rodinné meno, rozprával mi, že ich praotec bol Španielom a menoval sa vraj Ramzolon. Mienku svoju odôvodňoval tým, že meno „Ramzolon“ je španielske slovo a tak teda že ono poukazuje na pôvod jeho majiteľov. No domnienka onoho pánova bola a je až veľmi lichou.

Fejér v svojom diplomatickom kodekse a za ním všetci posavádni dejepisci — nevynímajúc ani p. Lombardiniho (viď Slovenské Pohľady 1885, str. 207) — užívajú ovšem dôsledne meno a slovo „Ramzolon“, kedykoľvek spomínajú patričnú osobnosť; no v tomto ohľade všetci veľmi sa mýlia.

Všeobecne je známo, že bývajú v starých listinách osobné a vlastné mená a topografické názvy, ak sú len nie latinské, grécke alebo hebrejské, v najviac prípadoch spotvorené, čoho príčinou je zčiastky nevyvinutý pravopis, zčiastky neznalosť reči, z nejž také mená a názvy pochodia, a zčiastky i nedostatočná známosť samého mena a názvu. Všetky tieto ťažkosti cítil ten-ktorý kráľovský kancellár, majúc vyhotoviť nejakú listinu, ak nepatril ku tomu národu a neznal tú reč, v ktorej mal písať také vlastné mená. Iná ťažkosť pre čitateľa starých listín záleží v tom, že sú si jednotlivé rozličné písmeny veľmi, niekdy ako vajce vajcu, podobné, tak na príklad veľké *R* a *N*, *B*, *M* a *W*, malé *u*, *n* a *c*, *r* atď. Túto ťažkosť cítili už onodobní odpisovatelia a prepisovatelia starých listín, a ona bola začasto príčinou, že boly v odpisoch i také mená a názvy až na nepoznanie skvárené, ktoré nachádzajú sa v pôvodinách dosť správne napísané.

Tieto a takéto okolnosti stvorily i spomenutého Ramzolona.

Neznám, či Fejér sám odpísal listinu, v ktorej toto meno prichádza, a či potrebný pre neho odpis dakto iný zhotovil, no nemožno riecť, žeby bol chcel naschvál prekrútiť to meno, aby neznelo po slovensky, lebo v tejže listine, v kremnickom mestskom archíve pod I, 16, 1, 3 uloženej, je počiatočná písmena *N* veľkému *R* a ostatná „*u*“ malému „*n*“ sťa vajce vajcu podobná a len zkúsený paläograf pri bedlivej pozornosti je v stave miesto „*Ramzolon*“ správne čítať „*Namzolou*“.

A už veru *Namzolou* neznie tak veľmi po španielsky.

Ďalším dôkazom o nešpanielskosti tohože mena je prípis palatínov Mikulášov zo dňa 5. novembra 1346, ktorým nakladá turčianskemu kláštoru, aby vyskúmal spolu s kráľovským povereníkom, či „*Namazlou*“ a jeho brat „Vidas“ dedične vládli dedinou Hričovom v Trenčianskej stolici (limbus v kremnickom archíve), a odpoveď od nitrianskej kapitule daná na podobný prípis v tomže roku kráľovi Ludvikovi (listina pod I, 51, 1, 3 v tomže archíve), v nejžto je meno otázneho mužovo „Namzlo“ písané. I tretia, z roku 1353 pochodiaca a v kremnickom mestskom archíve (limbus) zachovaná

listina, vzťahujúca sa na túže osobnosť, nezná Ramzolona, ale ovšem meno „*Namzlo*“, ktoré v nej päťkrát sa opakuje.

V spomenutom palatínovom prípise nachodí sa to meno raz „*Namazlou*“ a druhý raz „*Namozlo*“ písané.

Keď teraz už zopätujeme si všetky útvary, o nichž sme posiaľ hovorili, totiž: Namzolon, Namazlou, Namozlo, Namzlo, teda vylúšti sa nám z Ramzolona *Namsláv*, zo Španiela číročistý trenčiansko-turčiansky Slovák.

Jeho syn Ján bol veliteľom na turčianskom hrade v tom čase, keď našiel kráľ Bela IV. útulok v tomto zámku, utekajúc zo šajovských polí pred Tatármi. Súďac z tejto okolnosti, môžeme bezpečne tvrdiť, že tenže Namsláv žil v prvej polovici trinásteho storočia.

Otec Namslávov menoval sa Sypun a brat Vidas.

Či sú slová Sypun a Vidas správne písané a či nie, o tom nemožno určite súdiť, lebo všetky listiny, v nichž nachodia sa tieto mená, spomínajú ich len v týchto útvaroch. No, že je v mene Namslávovho otca i sám kmen i koncovka slovenská, o tom istotne nebude pochybovať žiaden znateľ slovenskej reči; a komu by neprišlo na um porekadlo „Na svätého Vida, čo nebude nikda“, čítajúcemu meno druhého Sypunovho syna.

Možno, že toto meno vlastne znelo „*Víťaz*“, na čo poukazuje jeho stále užívaná koncovka, no že nebolo maďarským *Viďáz* (= pozoruj!), za aké dokázať a vyhlásiť ho i predo mnou usilovali sa už traja za nestranných dejezpytcov považovaní páni, tomu nasvedčuje jasne i tá okolnosť, že tento Vidas nazval svojho syna Bodorom, čiže dľa terajšej mluvy chrabrým, udatným a dobrým. Dal mu teda meno čistoslovenské, čo by sotva bol urobil, keby on sám bol býval Viďázom = Maďarom.

Medzi potomkami Namslávovými, vzrastnuvšími — mimochodom buď rečeno — v dosť krátkom čase, totiž asi za jedno storočie vo veľmi četnú rodinu a stavšími sa zakladateľmi najmnožších z terajších turčianskych zemianskych rodín, nachodíme síce zhusta i latinské, grécke a hebrejské, do kresťanského kalendára prijaté mená, ako sú Tomáš, Bartolomej, Benedikt, Blažej, Pavel, Ján, Peter, Štefan, Ondrej, Martin, Gregor atď., no vedľa týchto užívali Namslávovići za dlhý čas ešte i starodávne slovenské mená.

Tak bol vyššie spomenutý Namslávov syn Ján obyčajne zvaný Batizom, medzi Namslávovými vnukmi boli i Kras, Boda, Milosť, Ivanka a medzi pravnukmi i Slávik, Olka, Zalej, Záloh, Kojno, Vladár, Zadon, Marko, Maračko, Križan, Zaviša, Bachor, Černík, Ladislav, Dalimír, Dovor, Nekras, Mačevko, Ruman, Mača, Bivko, Pšecha, Aliko, Zaden a Buk.

Okrem týchto slovenských mali niektorí i mená cudzojazyčné síce, lež poslovenčené, ako Janko, Pavlík, Mikeš, Petrík atď.

Podobné mená nachodíme i medzi potomkami Vidasovými a okrem nich ešte i Boleslav, Keva, Somor, Peťo a Peťko, Budislav.

No nielen Sypunovi potomci, ale i ku iným rodom a čeľaďam patriaci zemani a šľachtici dávali svojim deťom i slovenské mená

Tak spomínajú sa v listine z roku 1224 pochodiacej mená „Harcku" a „Velchuta" a v inej, roku 1299 patriacej, „Hork", ktoré meno nachádza sa písané i v iných listinách v tomto tvare.

Tu teda máme mená Harko a Vlčút, o ktorých nosičoch však hovorí spomenutá listina, že dosťahovali sa do Uhorska a kúpili od istého Utemíra zem Turcom zvanú.

Ich rovesníkmi a súsedmi, totiž vtedajšími mutnianskymi pánmi boli okolo roku Dono a Vaizko a jobagionmi čiže príslušníkmi ku turčianskemu hradu Baran a Bodov, ktorýchžto synom Pavlovi a Ladislavovi daroval kráľ Bela IV. r. 1258 jedno celé poplužie zeme vedľa zemí Utemírových, teda blízko pri vtoku žarnovického potoka do Turca.

Tento Bodov bol zakladateľom Bodovíc v Turci a praotcom rodiny Bodovskej, teraz meno Bodó nosiacej.

Inými rovesníkmi a ďalšími súsedmi, totiž černákovskými pánmi boli „Sudrun, Hayk a Byhis", synovia Sudrunovi Janko a Polian i Pavlíkom zvaný a vnukovia — živší koncom trinásteho veku — Hork, Vnes a Lech, — synovia Hájikovi Krupec, Hrubina a Rečko a synovia Byhisovi čiže Bohušovi Milosť, Mladen, Tivan, Premlad a Potuch, ako i vnukovia Záloh, Kojno a Slávik.

Všetky tieto posiaľ spomenuté rodiny bývaly v juhozápadnom Turci vedľa potokov Turca a Žarnovice a vládly týmto územím nielen po tatárskom plene, ale z veľkej čiastky už i mnohými rokmi pred touto krajinskou pohromou a samo ich jestvovanie svedčí po prvé, že Tatári nepripravili naše kraje celkom o ich obyvateľstvo, trebárs ich svojím divým nápadom i značne poškodili, a po druhé, že sú na velikom omyle tí, ktorí tvrdia, že po tatárskom pustošení zaľudnatili Slovensko prisťahovalci z Moravy, Čiech a iných krajín a že doniesli títo a udomácnili tu svoju reč, z nejžto vyvinula sa terajšia slovenčina.

Nesprávne by síce pokračoval každý, kto by upieral, že občasne prichodili a usadzovali sa i na Slovensku prisťahovalci zo súsedných krajín, lebo že sa tak vše stávalo, tomu nasvedčujú i listiny, ale ešte nesprávnejšie robí ten, ktorý pripisuje takým prisťahovalcom mimoriadny vplyv na preporodenie a preinačenie slovenského, tieto kraje už od predhistorických dôb obývajúceho ľudu, jeho reči, zvykov a obyčajov a jeho národných typických základov.

Rád bych videť nepodvratné dôkazy, menovite súčasné alebo aspoň z blízkeho času pochodiace listiny o hromadnom sťahovaní sa Čechov alebo iných Slovanov pred alebo hneď po tatárskom plene na naše strany a územie, dôkazy také, aké máme o Nemcoch, prisťahovavších sa v tieto strany počnúc od dvanásteho až do šesťnásteho storočia, a potom, ale len potom bych dopustil, že mohli mať nejaký vplyv na náš ľud prišlí Česi a iní Slovania; kým niekto nepodá mi také dôkazy, do tých čias zostanem neveriacim Tomášom.

Tí pojediní inozemci, ktorí prišli a usadili sa medzi naším ľudom, nielen že mu nevtlačili svoju reč a zvyky, ale utonuli v ňom bez znaku a šľaku tak, ako staló sa to pozdejšie prišlým a svoju reč a národné zvyky urputne bránivším Nemcom. Oni neznemčili

náš ľud vzdor svojej moci, vzdelanosti a svojmu značnému počtu, ale sliali sa s ním a prijali jeho reč a jeho zvyky v celých veľkých vidiekoch.

O cudzincoch, ktorí prišli v naše kraje, hovoria i listiny a to vždy a v každom prípade, že sú „hospites“ = hosťmi alebo „advenae“ = prisťahovalcami a zaćasto udávajú i ich predošlú vlasť alebo i národ, z nehož pochádzali.

Tak hovorí kráľ Bela IV. o Maladíkovi, ktorému dal roku 1262 Trnovo v Turci, že je *Ruthenus* = Rus, a roku 1235 udáva iná listina (Fejér, cod. dipl. tom. VII, vol 1, pag. 252—253), že boli Čechmi „Stephanus Korsitz, Slava judex bretislaviensis, Nimirus de Posna, Jesuthbov Vitovic, Bundizlevic, Hinco Mariscalcus, Vietto judex pribislavensis, Vseborius de Jesonic, Ruth filius Radoste de Dolan, Milota filius Joragneui, Pelen, Vlaken filius Olis, Zvalec filius Kvaliz, Sudomir de Seranich, Vizlaus filius Voizlaui, Petrus filius Kvalonis, Cors de Slavetin, Predvor de Neporadic.“

Nesmiem však mlčaním pominúť, že vzdor mnohoročnému úsilnému bádaniu nepodarilo sa mi najsť v bohatom kremnickom archíve, ani v iných sbierkach starodávnych listín, tlačou posiaľ uverejnených, ani jedinej takej listiny, ktorá by hovorila o zaľudnatení slovanskými prisťahovalcami niektorého vidieku, ba čo len o založení jedinej obce na celom šírom Slovensku, a to až po husítske doby, a preto možno úplným právom riecť, že všetky pamiatky, ktoré zachovaly sa z dôb predhusítskych buďto v písme, buďže v živej reči, boly a sú výlučným majetkom a výtvormi našeho slovenského ľudu a nemiestno by bolo privlastniť ich iným, bárs i slovanským národom.

Jeden odrod z týchto pamiatok tvoria mená a názvy, nimiž naši praotcovia označovali ako samých seba a iné osoby, tak i všetky predmety a veci, ktoré ich otáčaly.

Mená a názvy topografické, totiž označujúce jednotlivé obce, hony, polia, vidieky, vody, vrchy, úboče a tým podobné miesta a veci zachovaly sa až posiaľ v živej reči a sú znamenitou pomôckou pri skúmaní starodávnych listín, no mená osobné, pochádzajúce istotne ešte zo starodávnych, hlboko do pohanských časov siahajúcich dôb, vymizly už koncom štrnásteho kresťanského veku z najväčšej čiastky z úžitku a zo života i zachovaly sa z nich iba tie, ktoré označovaly kedysi buďto ľudí za svätých vyhlásených, buďže ináč veľmi vynikavších.

Že starodávne topografické názvy nevykapaly, toho príčinou je, že predmety, ktorým boly svojho času dané, až posiaľ jestvujú. No ich trvanie je spolu i najzrejmejším a najnepodvratnejším dôkazom, že okolo nich býva ešte posiaľ i ten ľud a národ, ktorý vytvoril a vyvaril tieto názvy v šerých dobách a označil nimi svoje rodné kraje.

Osobné mená zmizly spolu s tými, ktorým boly vlastnými, z obecného života a pamiatka ich žije iba v súčasných, obecnému ľudu pravda neznámych a preň sťaby zakliaty poklad tvoriacich

listinách. No udržala sa čiastočne i v menách rodinných a názvoch topografických a len vo veľmi malej miere i v samej živej reči.

A divno môže sa zdať mnohému, že niektoré starodávne osobné mená, nakoľko náš ľud posiaľ ešte spomína ich, sú teraz buď názvami posmešnými, ako napríklad Chruňo, Pšocha, Ľaľo, Drgoň, Truľo a tým podobné, buď menami rozličným nerozumným tvorom dávanými, ako napríklad Cina a Cinka, Cipa a Cipka, Šura, Hula, Maško a ešte iné.

No znateľovi stredovekých pomerov je tento prevrat úplne jasný a pochopiteľný, lebo je iba prirodzeným následkom stálych pohrôm a bojov, privalivších sa na náš národ po páde veľkomoravskej ríše.

Privrženci latinského obradu v bohoslužbe a cirkevnom živote oborili sa zajiste celou mocou na slovanskú cirkev a jej členov i usilovali sa zničiť ju a vykoreniť so všetkými jej pamiatkami v našom národe, aby týmto spôsobom občiahli, utvrdili a zabezpečili v ňom a nad ním svoju moc a svoje panstvo, čo i podarilo sa im, lebo našli mohutnú podporu i u svetskej vlády. No dielo toto nešlo hladko; ľud slovenský lipel na otcovskej, dedovizni a bránil ju svojím spôsobom, ako len najlepšie znal a mohol, a ešte roku 1344 dostal nitriansky biskup rozkaz, aby pretvoril, čiže vlastne zničil pravoslávne sväto-demeterské opátstvo, nachodivšie sa v jeho biskupstve na krajinských hraniciach, i aby ho oddal benediktínskym mníchom. Trvalo to teda za viac storočí, kým bola slovanská bohoslužba na našich stranách úplne pochovaná.

S uvedením latinskej reči do cirkve započali kňazi útočiť medzi iným a brojiť i proti staroslovenským osobným menám, ktoré naši predkovia i po svojom pokresťanení boli podržali a ich svojim dietkam i pri krste dávavali. Brojili títo sluhovia latinskej cirkve proti slovenským krstným menám z dvojakej príčiny. Jednou z nich bol zvyk v tejto cirkvi už vtedy rozšírený dávať dietkam pri krste buďto starozákonné mená, buďže mená takých osôb, ktoré boly sťa patriarchovia, mučedlníci alebo z iných príčin za svätých a blahoslavených vyhlásené; druhou príčinou však bola úporná snaha u latinských kňazov, aby vykorenili zo slovenského ľudu všetko, čo mohlo ho upomínať na jeho otcov, na jeho minulosť a na pohanské časy.

A tieto snahy uviedly medzi našich predkov pomaly mená hebrejské, latinské a grécke na úkor a vrub mien domorodých, ktoré kam diaľ tým viac mizly zo života.

Avšak ľud a jeho šľachta nepoddával sa v tomto ohľade svojim kňazom hladko a bez odporu; on si vážil a ctil po praotcoch zdedené mená a pridŕžal sa ich zanovite až do štrnásteho veku, a keď náhodou niektorí rodičia museli dať svojmu synovi meno neslovenské, teda vyhoveli svojej túžbe aspoň tým, že ho súčasne opatrili ešte i druhým, a to domorodým, slovenským menom; tak zval sa spomenutý syn Namslávov Ján i Batizom, jeho vnuk Mikuláš i Zálohom, iný Mikuláš i Dulom, a znám ešte viac takých príkladov.

A to dráždilo v nemalej miere cirkevných horlivcov i viedlo ich k tomu, že — chtiac staré mená vykoreniť — začali robiť z nich posmešky, aby ich týmto spôsobom slovenskému ľudu zhnusili a odňali mu chuť dávať ich svojim potomkom. Tak stalo sa staré meno Chorín a Chorún posmešným názvom Chruňo, tak zostala z mena Lel prezývka Ľaľo, z mena Drag Drgoň a z mena Tur Truľo. Táto taktika stvorila pozdejšie i názvy husíta, luterán, kalvín, pápeženec a za našej doby hurbanista, patentista a matičiar; žiaľbohu, že našla a nachodila vždy dosť slabúchov, ktorým pomútila hlavy a zvíťazila u nich.

Protivníci slovenských národných pamiatok a menovite osobných mien došli konečne cieľa, keď po poslednom kráľovi z arpádovského rodu vstúpili na uhorský prestol Taliančíci, Anžuánci, a upevnili svoju moc po premožení Matúša Trenčianskeho na dlhé časy.

Slepý by bol, kto by nevidel, že kráľ Karol Robert hľadal oporu svoju v Nemcoch a iných cudzozemcoch i podporoval ich všemožne na úkor nášho slovenského ľudu. Títo prisťahovalci a Taliančíci požívali obzvláštnu lásku u tohože kráľa, verného tým citom, ktoré doniesol sťa cudzozemec do svojej novej vlasti. Premnohé práva a výhody, ktorými obsýpal tých svojich miláčkov, pohly konečne i slovenskú šľachtu k tomu, že začala pomaly upúšťať od svojich starootcovských zvykov a nasledovať mravy a obyčaje cudzinské, aby stala sa tiež účastnou milosti kráľovskej. Tomu k vôli upúšťala i od zdedených mien čím ďalej tým viacej a keď ten istý prúd trval i za kráľa Ludvika Veľkého, stala sa konečne celkom nevernou svojim starootcovským osobným menám. Obecný ľud však už nemal v tom čase potrebnej samostatnosti; ten podliehal úplne kňazskému vlivu a tak odstúpil tým ľahšie od starodávnych mien.

Keby nám staré listiny neboly zachovaly niektoré z tých mien, neboli by sme si mohli utvoriť jasný a určitý pochop o tom, ako menúvali sa naši dávni predkovia.

Pravda, že staré listiny hovoria najviac a najčastejšie o ľuďoch ku šľachte, ku zemianskemu stavu patriacich a v nich spomínané mená vzťahujú sa najčastejšie na zemanov a veľmožov, ale vedľa týchto vyskytujú sa dosť časté prípady, kde spomínajú sa i synovia obecného ľudu a zo všetkého vysvitá, že i ľud i jeho náčelníci a šľachta užívali tie isté mená osobné a nerobili v tom žiadneho rozdielu.

Ženské slovenské mená sú v tých dobách veľmi zriedkavé, a síce preto, že ženské boly vôbec odkázané iba ku domácnosti a nezúčastňovaly sa vo verejných dielach v tej miere, ako mužskí. Ich postavenie bolo príliš skromné a nepatrné, tak že nespomínajú sa ani sťa dedičky po otcoch a matkách, a preto v listinách tam, kde ich bratia sú všetci menovite udaní, ani len sa nemenujú. Výnimky sú veľmi zriedkavé. O starodávnych ženských menách slovenských nemožno teda súdiť s náležitou istotou a určitosťou. Domnievať sa ovšem môžeme, že boly asi tie a také, ktoré a aké užívali naši najbližší súkmenovci Česi a súsedi Poliaci; no bolo by

nemiestno tvrdiť to urputne a s celou určitosťou, kým nemožno podopreť také tvrdenie jasnými a nepodvratnými dôkazmi. Soznam staroslovenských ženských mien sostaviť je veľmi ťažko a dľa mojej skromnej mienky úplne nemožnou vecou.

I mužské staroslovenské mená nezachovaly sa istotne všetky, ale mnohé z nich vyhynuly a vymizly úplne, nezanechavšie po sebe žiadnej pamiatky.

Tie, ktoré podarilo sa mi sobrať a sostaviť zo starých listín, sdeľujem tu v abecednom poriadku, a aby ich žiaden protivník nemohol vyhlásiť za vymyslené a za tvorbu z novších alebo najnovších čias pochodiacu, videlo sa mi byť potrebným sdeliť i roky, v ktorých spomínajú sa ich nosičia, i pramene, z nichžto môže presvedčiť sa každý o správnosti nasledujúceho soznamu. Práve z tej príčiny vynechal som z neho také osobné mená, ktoré som v listinách síce nenašiel výslovne udané, o ktorých vysokom veku a neodškriepnej slovenskosti však som úplne presvedčený. Dá-li Bôh k tomu príhodného času a príležitosti, uverejním ich budúcne všetky.

Prv však, než bych pristúpil ku soznamu slovenských, sdelím i niektoré starodávne horvatské osobné mená.

Kreč, *Kupiša* a *Rak*, vlastní bratia zo Sriemska, obránili kráľa Belu IV. pred Tatármi, keď bol sa utiekol na ostrov Vegliu r. 1242, dľa listiny, ktorú uverejnil Fejér: VII, 3, 49.

Z roku 1254 známi sú — dľa Zichyho kodexu I, 7. a 9. strana, 10. a 12. číslo — Mikulášova dcéra *Pínna*, jej brat *Vidol*, jej manžel *Chuda* a jej starý otec *Vid*.

Roku 1330 spomína sa *Bokodín* sta rychtár v Požege — Zichy: I, 362, 370 — a konečne roku 1344 — Zichy: II, 137, 93 — *Bogdech*, *Stanislav*, *Drísan*, *Ochlín*, *Videch*, *Vitk*, *Voihna*, *Stanech*, *Chuhovík*, *Vratko*, *Checel*, *Peterčič* a *Liuba*.

Chtiac sporiť s miestom, označím pramene v nasledujúcom soznamе iba jednotlivými písmenami, a síce B. = Bodovský archív vo Veľkých Slažanoch, Č. = Čepčiansky archív, F. = Fejérov kodex diplomatický, K. = Kremnický mestský archív, O. = Hazai okmánytár, Z. = Zichyho kodex diplomatický, M. = Magyar Sion, Sch. = archív Hermanna Schulza v Sučanoch a T. = Turánskovský archív v Turíčkach. Iné pramene udám podrobne na patričných miestach.

A teraz už stoj tu soznam starodávnych slovenských mien.

Aručín. Roku 1264 živší Šarišan Aruchin, F. IV, 3, 204, a r. 1265 Ostrihomčan Arucin, Z. I, 14, 17. V niektorých starých tlačených kronikách spomína sa i meno Oruchin = Oručín, čo zdá sa mi byť ešte správnejším vyslovením toho istého mena.

Alík. Roku 1320 Turčan Aliko i Oliko, Č. X, 316. Toto krstné čiže osobné meno zachovalo sa až posiaľ v rodinnom mene Olík. Viď ostatne i meno Olka.

Akur. R. 1263 Nitran Akur, syn Kuzov, F. IV, 3, 121 a v rokoch 1270 a 1326 Turčania Okur i Ok, Č. X, 217 a 115. Z mena Ok utvorená zmenšenina čiže vlastne milostný tvar, meno Očk i Očko zachovalo sa v pomenovaní Očkovej Lehoty a v rodinnom, zmaďarčenú koncovku majúcom mene Očkay.

Baba. R 1241 trenčiansky župan Baba, F. VII, 1, 366. I jeho otec známy je pod menom Bab, F. VII, 1, 278. Srovnaj topografický názov Baba-gora.

Bača. Pred rokom 1256 živší prešporský župan Bacha, jehožto synovia boli jobagionmi čiže príslušníkmi prešporského hradu, F. IV., 2, 389. Medzi príslušníkmi tohože hradu spomínaný — F. VII, 2, 114 — a pred rokom 1287 živší Batha zdá sa mi byť buďto spomenutý župan Bača sám, buď iný, to isté meno majúci muž, a slovo Batha je snáď chybne čítané miesto správneho Bacha = Bača. Ostatne i meno Bat muselo kedysi jestvovať, lebo udržalo sa posiaľ v názve Bátovce, osady to Batovi prislúchajúcej a ním snáď i založenej.

Bachor. Dľa Č. X, 78 žil pred rokom 1326 Turčan Bachor.

Bakov. R. 1338 Tekovan Bakou, brat Potovčov, Z. I, 549, 526.

Ban. Pred rokom 1277 živší Turčan Ban z Diviak, otec Barlov, O. XIV, 168. Tomuto podobné, avšak rozdielne je meno Van. Viď tamže.

Banan. Pred rokom 1258 živší Turčan Banan i Banana, jobagio a blízky pokrevný Vachotov, F. IV, 2, 482.

Banko. R. 1265 Ostrihomčan, Z. I, 13, 14. Zmenšené v ľúbostnom smysle slovo a meno Ban; zachovalo sa až posiaľ sťa rodinné meno čiže priezvisko.

Barač. Roku 1265 živší Honťan Barach, syn Utošov, F. IV, 3, 280.

Baran. R. 1256 Zvolenčan Baran, spolu s Bazom strážca kráľovskej zahrady (zahradník) pri Zvolenskom zámku, F. IV, 2, 354, a roku 1258 živší Turčan Barana, súdruh Bodova, B. 2.

Barla. R. 1277 Turčan z Diviak, syn Banov, O. XIV, 168. Iný Turčan Belra, syn Pavlov, žil dľa B. 4. okolo roku 1329. Tohoto Belrom písané meno je iba skomoleninou z mena Barla, ktoré zachovalo sa posiaľ v rodinnom, pravda teraz už zmaďarčenou koncovkou opatrenom mene Barlay.

Batiz. V rokoch 1240—1290 živší Namslávov syn Batiz i Jánom zvaný, rodom Trenčan, potom kastellán turčiansky a konečne i turčiansky zeman, K. I, 16, 1, 3 a v iných listinách; — roku 1343 živší Turčan Batiz, syn Zálohov, K. I, 17, 1, 14 a 5, jehožto meno nachodíme v rokoch 1360 a 1368 písané s „y“, teda Batyz, K. I, 11, 1, 1 — a I, 17, 1, 11; — pred r. 1294 známy je Gemerčan Bathiz, F. VII, 2, 245; — roku 1264 spomína sa Lipták Botyz a Spišiak „comes“ Botyz, syn Markov, F. IV, 3, 185—188 a IV., 3, 186. Toto pôvodne osobné meno zachovalo sa posiaľ nielen sťa rodinné meno Batiz a Batizy, ale i sťa topografický názov Batizovce.

Baz. R. 1256 Zvolenčan Baas, spolu s Baranom strážca kráľovskej zahrady pri Zvolenskom zámku, F. IV, 2, 394 a pred r. 1295 Trenčan „magister“ Baas, F. VII, 2, 108. Pamiatka po tomto mene zachovala sa v rodinných menách Bazov a Bazovský a i v topografickom maďarskom názve *Bazin,* ktorý užívali pravdepodobne i naši predkovia miesto terajšieho názvu *Pezinok,* utvoreného patrne

z nemeckého *Bösing* práve tak, ako kušnier zo slova „Kürschner", ktoré utvorili Nemci dľa staršieho slovenského názvu krznár.

Bažina. Pred r. 1293 živší Turčan, K. I, 16, 1, 5. V listinách písané je toto meno „Basyna", teda tiež skomolené, lebo latinské písmo nezná naše mäkké spoluhlásky, a tak použil onodobný pisár latinské písmeno „s" miesto slovenského „ž", označiac ináč správne všetky iné hlasy.

(Pokračovanie.)

Zakáša — darmo je!

Napísal *Martin Kukučin*.

I.

Jano Machaj složil lyžicu na stôl a utrel si rukávom ústa, ktoré sú od kyšky zafúľané. Jeho žena Katrena i syn malý Janko pozreli naň, ako by sa ho pýtali: „Ale už? Čože tak málo?" Gazda sa natiahol po čiapku, prežehnal sa a postavil čiapku na hlavu. Vyzeral v nej ako hríb, lebo tvár bola veľmi široká a čiapka veľmi malá.

„Kieže ješ," ponúkla ho žena, vidiac, že švábky skoro pol misy zostáva.

„Je na nič!" odvrkol gazda. „Na mlieko ráno ani pozreť, bŕŕ — zas sa mi bude čkať od neho až do poludnia. A predsa ho dávaš každý od Boha deň. Ale kapustnice neuvarí ani za svet, lebo za tou mi srdce piští."

„Na nič!" zhrozila sa Katrena. „Mlieko mu je na nič. Ba keby si nevymýšľal. A akože budem variť kapustnicu, keď jej nemám. Včera večer som kapustu smývala."

„Len sa vyhovor," na to gazda. „Ty máš hneď výhovorku. Čo ja rád, to ty nechceš. Preto smývaš i kapustu každý deň. Viem ja. Teraz si jedz: ja nechcem." S tým udrel dvermi a už bol von.

Katrena zostala s ohrdeným jedlom, ale neriekla ani slova. Znala muža, že nehodno s ním žartovať. Dnes bude celý deň fučať, že sa nenajedol a že ho moria hladom. A ono nik ho nemorí. Žena vymýšľa, čo by on tak najradšej: ale neraz by mu nevyhoveli ani traja kuchári. Tak i dnes iste čosi inšie ho jeduje. Vina musí padnúť na jedlo, už či je to mlieko alebo kapustnica. Keby bola dnes navarila kapustnice, bol by sa možno najedoval, čo nedáva mlieko. Bol by vymyslel, že je prismudnutá, alebo nezapražená: vôbec bol by dáku vinu našiel. „To je kríž s ním!" pomyslí si Katrena, odnášajúc misy zo stola. „Čím som prehrešila, že ma Pán Boh takto tresce." A keď si toto pomyslela, hneď jej na srdci odľahlo. Potešila sa, že takto nič po nič trpí: iste že jej to Pán Boh inou cestou vynahradí. Možno na deťoch, možno na imaní.

Ani sa dobre neuspokojila, keď muž vrátil sa do izby. Nebol ani o poznanie vľúdnejší, preto Katrena radšej sa mu ide odpratať. Šla do kuchyne.

„Stará!“ volá na ňu muž pevným hlasom. Vidno, čosi vážneho má jej rozkázať.

Složila riad na lavicu v kuchyni a hneď sa vrátila do izby. „Čo je!“ hovorí, utierajúc si belasou zásterou ruky, hoc i boly čisté. Katrena moc dala na čistotu.

„To, že k Puchorovcom nepôjdeš,“ riekol muž, položiac päsť na stôl. Katrena zadívala sa naň, lebo vlastným ušiam nemohla uveriť. „Ani na piaď, lebo ak stúpiš nohou do toho prekliateho domu, ja ti ju v tú hodinu odtnem. Ja ich naučím!“ Bol veľmi nahnevaný. Katrena neohlásila sa proti tomu, že jej idú odtiať nohu. Bola by rada vedieť, čo sa tak rozpajedil na Puchorovcov. Ale muž nehovoril už nič, a keby sa ho bola opýtala, bol by na ňu vylial svoju zlosť. Nepovedala ani slova a šla nazad do kuchyne. I tak jej kto ten povie, čo skúrilo sa medzi ním a Puchorovci. Puchorka sama možno ešte dnes do poludnia pribehne. Len aby ten „drak“ ju tu nenapopáckal: lebo ak mu Puchorka na oči príde — iste konec sveta jej urobí...

„To je dom!“ hundre si gazda Jano Machaj. „To je už dom! Nikomu sa nemôžeš požalovať: ani len žena sa ťa neopýta, čo ti je, čerte alebo diable. Utečie sebe do kuchyne a ty sa jeduj a zhrýzaj pre takých, takých — poživáčov!“

Vyšiel do dvora a rozhliadal sa po všetkých kútoch. Dvor priestranný — a čo veľmi málo býva, čistý. Stajne, chlievy, ovčiareň i humno — všetko v najkrajšom poriadku. Stavy skoro nové a nedávno iba slamou pošité. V cieni plno dreva, kláty prihotovené na pílu, ale ešte tohto roku nedá ich píliť. Pod stajňou je i tak stôs dosák, s ktorými nevie, čo si poradiť. Sú vo stôsoch pokálané polená, v druhom zas pne — vôbec je tu dreva, že by ho bolo Machajovi dosť, keby sa i dve zimy sňaly. Pred stajňou hŕba hnoja vysoká a objemná, ani čoby Machaj nebol gazda, ale dáky zemský pán. Iný keby túto hojnosť videl, napríklad Ondro Puchor, a keby to všetko bolo jeho, tancoval by od radosti, že je taký boháč. Ale Jano Machaj sa neteší, ešte sa jeduje, čosi sa mu veľmi, veľmi nepáči. Preto ani do roboty sa nechytá, a veru pomaly bude treba reparovať pluhy a brány, lebo Jozefa bude o dva týždne. Neťahá ho chuť k ničomu, iba čo hnev mu srdce zožiera.

Otvoril dvere na stajni a vstúpil dnu. Zarazila ho spara, ako v každej stajni, kde je mnoho statku. A tu ho je vyše práva. Tamto dve kravy podvihly hlavu a nadstavujú uši, či sa im gazda neprihovorí. Za prejmou stoja zas jalovice, jedna prepchala hubu špárou a fúka kravám do žľabu, pričom sečka na všetky strany poletuje. Vedľa nich vlaňajšie býča si šantuje. V kúte pri samých dverach hniežďa sa tohoročné teľce. Sú obe vydarené, gazda ich prisadil. Mal by na čom pásť oči, keby chcel. Ale on neprihovoril sa ani kravám: beztoho nie sú hodné, aby gazda na kravu pozrel, nie to ešte prihovárať sa jej. S kravou nech sa mazní gazdina: on neberie peniaze ani za maslo, a bez mlieka by on ešte ťa vyžil. Jalovice a teľce, to i samo prezimuje, dosť že im lecikedy pohodí

chlpok sena alebo zatrúsi do sečky dačo trojky. On radšej si prezre voly!

Žľab majú oproti popri stene a dvoma prejmami sú oddelené od seba tri páry roháčov. Gazda vstúpil k prvému páru, hneď pri dverach oproti teľcom. Aká to krása! Voly obrátily sa ku gazdovi, náručný pohodil hlavou, udrúc dlhým, rovným rohom o stenu, v ktorej sú poupchávané špáry machom. „No čože,“ prihovoril sa mu gazda a potľapkal ho po lopatke. Vôl miesto odpovede zafučal a prezeral, či gazda nejde vsypať dačo dobrého do žľabu. Ale nesype nič, len vymetá sečku, čo zvýšila, a nesie ju kravám. „Na — žer!“ núka ich. „No, nepáči sa, mazny!“ okríkol kravy, keď iba poňuchaly sečku a netýkajú sa jej. „Koláče vám budem vypekať — nebojte sa! Počkaj, trlica, po iné roky by si vymietla i sečku z odriapaných snopkov: teraz jačmenná smrdí.“ A viac sa na kravy neozrel, vrátil sa ku prvému páru.

Pohladil podsebného rukávom: vôl sa prehol ani lasica a šibol gazdu chvostom. „No — ty oplan!“ nadával mu gazda, ale vidno, že sa naň nehnevá. „Už si sa popravil trochu: ale si odpratal nejednu meričku jačmeňa, kým tá škutina s teba sišla.“ A pošuchal ho dlaňou po šiji. Vôl stál ani upečený: srsť sa na ňom skoro ligotala. Gazda prekročil burtnicu a zastal. Dlho, dlho díval sa na svoje sivé voly, ktoré má už skoro celý rok, ktoré miluje väčmi, než ženu i vlastné dieťa.

Ťažko mu bolo odtrhnúť sa od nich. Bol by tak stál do večera, ba do súdneho dňa, a díval sa na ne. Ale musí ísť i k druhej páre. Tá stojí hneď za prejmou. No nie sú také veliké, ale sú to tiež pekné junce. Náručný obrátil ku gazdovi svoju krásnu hlavu. Naozaj krásna! Čelo široké, z neho vyrastajú rohy, ešte sú skoro celkom čierne. Len pri samom koreni počína kvitnúť biely pásik. A ten lalok, široký, a skoro ku samej hube! I šija mocná, veru sa nezľakne jarma ani bársakého ťažadla. „Jeleň, Jeleň!“ oslovil ho gazda a poškrabal medzi rohami. „Čože — nepáčilo sa?“ hrešil ho, vidiac vo žľabe mnoho sečky. „Majstri! sečku odfúkať, jačmeň vyzobať. Príde na psov mráz: var' ti inde slaninou budú pripražať, čo?“ A prevalil sa naň a prevesiac ponadeň ruku šuchal ho po boku. „Podarené hovädo!“ myslí si, vymetajúc a čistiac žľab. „Takého ešte v tejto stajni nebolo. Údov pevných, rohov do široka... Hm, ale toho podsebného musím prekupčiť: ten sa k nemu nešikuje...“ A gazda Machaj zabudol na všetek hnev a všetky krivdy, čo musel kedy znášať: bol celý uspokojený. Tam odrastené, robote priučené voly: do oračky sa nemusí hanbiť s nimi. I hradskú by s nimi preoral. Tu zas junce, ktoré cez leto na holi vyrastú a na zimu dohonia tie staršie. „Môhol by orať i na týchto,“ myslí si a usmieva sa. „Ale načo? Dosť na starších pooriem — tieto budú brániť za mnou.“ Ale tu padla mu na dušu zase tôňa. Obkročil prejmu a stál naraz za tretím párom.

„No, čože sa hádžeš, ako potkan vo vreci!“ zašomral na junca, ktorý, zbadajúc gazdu, hneď odskočil na ľavo. „Ty ničomník ničomný! bohdaj si bol skapal tam!“ Junec pozoroval, že gazda ho

nemá veľmi rád, preto nespúšťal s neho oka. Odskočil na bok, a bol by vyskočil možno i na šop, keby nebol retiazkou ku žľabu priviazaný. „Čože sa duríš, ty ničiga podkasaná. Ak chytím ten tiesk, tak ťa hlobnem..."

Poodstúpil nazad a prezeral svoje najmenšie junce. Ale nie je dobre videť, lebo stoja v kúte, a tam je dosť tma. Vošiel medzi ne, odopäl retiazky a vyviedol junce zo stajne. Retiazky im zapäl okolo šije, aby sa po zemi nevliekly, a junce na svobode podvihly hlavu a zalomily šije a pustily sa dvorom. Pekné divadlo, ako si tam strečkujú! Ale gazdu, ako vidno, to neteší. Čím ďalej, tým väčmi je mu tvár smutnejšia a hnev veliký rozjedá sa v ňom. „Kde som podel oči, kde, ja starý blázon!" nadáva si v tichosti. „Došikovať si do stajne takého čaptavého čerta!" Pri tom pozeral veľmi pilne jednomu z juncov na zadné nohy. „Zakáša — darmo je...", to je konec pozorovania. A tento výsledok ešte väčmi ho rozjedoval. „Nebudeš mi ty dlho špatiť moju stajňu. Odpeliam ťa, čo odpoly darmo..."

„Pane Bože, čo sa mu robí!" trápi sa Katrena v komore pri obloku. Čože sa blaznie s tými junci? Ešte daktorý trafí zle skočiť a galiba je hotová." No onedlho zazrela mužovu tvár, ako zaháňal junce do stajne, a hneď prikrčila sa pod oblokom, aby ju nezbadal. „Aký je nafúkaný, čože mu zas sadlo na ten nos!" Vošla do kuchyne ešte dokončiť rannú robotu a potom šla do izby, kde už stály navíjačky s pradenom.

Ani pol fajfy nenavila, keď počula, že muž ide popod stenu, kamsi von. „Kdeže ide otec?" pýtala sa chlapca, ktorý sedel pri stole a cmúľal si palec. „Choď na cestu a pozri, kde pôjde." Chlapec vybehol ako guľa za otcom. „Veď je to len kríž s takým mužom!" vzdychala si. „Priadzu by už prichodilo navíjať, a krosná rozhegané. On sa neozre, len vždy voly! Ba či im zas nenasypal jačmeňa?" Nechala navíjačky a vbehla do stajne. Prezrela žľaby, ale sa sklamala; boly čisté, vymetené. „Predsa nie!" potešila sa a šla ku kravám. Sečky majú plný žľab. „Obriadil vás, obriadil: pekne vás ten riadi!" vzdychala, presýpajúc sečku vo dlaňach. „Nebojí sa Boha: nevinné hoviadka vädiť samou sečkou!" Vbehla do rezačky, načrela plnú ličienku ďateliny, ktorá na drobno porezaná bola v kúte, a vsypala ju kravám a jaloviciam. „Nate, aspoň keď ho niet doma, obživíte sa trochu."

Vrátila sa s uspokojeným srdcom ku navíjačkám a rozmýšľala, aký ona má s mužom kríž. Malý Jano vbehol do izby celý zadychčaný. „Mamo, otec — otec išiel..."

„No, kdeže išiel, moje dieťa!" sošila ho matka.

„Išiel —" A tu sa zas zasekol: „do vyhne!" vykríkol tak tuho, ako keď z fľaše vyskočí špunt. „Sňal sa so strýkom Chrobákovie a vošli do vyhne."

„No dobre, syn môj!" pochválila ho mať. Syn si sadol k stolu a cmúľa palec. Mať si myslí: „Veď je to len kríž s takým mužom. Každý deň u kováča!"

II.

Jano Machaj ani vari druhú zapekačku nedokúril u kováča a ani nevypočúval všetko, čo prihodilo sa od včera obedu v dedine, keď na jeho dvore zavrzgaly dverce a nimi vstúpila Puchorka, ešte dosť mladá Eva. Že čo u Machajov hľadá? Radšej sa zpýtajte, čo tak pozde prišla. Jednoho dňa neminie, aby nebola u Machajov, a dakedy je dva, ba i tri razy. S Katrenou je vrstovnica, a staré kamarátstvo zostalo, hoc Katrena sa vydala za bohatého a Eva iba za domkára. Alebo možno pre túto nerovnosť v majetku také tuhé kamarátstvo bolo medzi nimi. Lebo veru neviem, či by Eva do Machajov tak často zabehovala, keby bola tak bohatá, ako je Katrena, alebo keby Katrena bola taká chudobná, ako ona. Čo raz do Machajov príde, nikdy nič nedonesie, ale veru skoro vždy dačo odnáša.

Ale dnes nejde tak smelo, ako indy. Zakráda sa po dvore, ani kavka, keď hľadá v čerstvej brázde chrústov; obzerá, či nezmerčí dakde „jeho“, gazdu. Je si skoro istá, že keby sa tu s ním stretla, nebolo by jej to na osoh: aspoň gazda by ju dáko radostne nevítal. „Nebude doma, bude u kováča,“ myslí si a šuch! už je v pitvore a nakukuje všetkými dverami, kde by mala koho hľadať. No v komore ticho, v kuchyni ticho, len z izby počuť šumot; to navíjačky robia vietor. Vopchala hlavu medzi dvere, prezrela izbu a všetky kúty, či ten, koho toľme sa bojí, dakde nečupí, a keď nespáčila nikoho, vrtko ani koza na streche, vhupla do izby.

„A si doma, Katrena?“ pýta sa gazdinej.

„Kdeže by bola; vidíš, že som doma,“ odpovedá gazdina.

„Nuž ja že budeš dakde,“ na to Eva.

Kto by bol teraz na ne hľadel, myslel by, že Katrena nemá Evu za sebe rovnú. A ono je nie tak. Má ju ináč veľmi rada. A to by sa ani nezdalo, keby Eva bola inakšia: ale tá sa Katrene sama podkladá, ako by jej bola slúžka.

„Tvoj je nie doma?“ pýta sa gazdinej. „Nevidela som ho na dvore.“

„Išiel kdesi,“ odpovedá Katrena, ale nedopovedala, kde. „Máš i šťastie, že si ho nenatrafila. Nesobral by ho na dve fúry. Jeduje sa na vás: i zakázal mi do vás chodiť. Čo ste mu to zase vyviedli? Ja neviem nič, iba tuto, keď sa fúka, ani moriak pre čosi.“

Eva si zakryla obe ruky zásterkou až po lakte a počúvala pozorne, čo Katrena hovorí. „Naozaj ti zakázal? A ty čo? Nič si nepovedala?“

Katrena prestala točiť koleso a pozrela na ňu s výčitkou. „To len tak povedať, ako tvojmu Ondrovi. Čušala som, ako by mi ústa zašil. I nepôjdem k vám, lebo sa zaveral, že mi nohy odtne...“

„Ten nešťastný jazyčisko!“ zalomila Eva rukama, ako by sa bolo veľké nešťastie stalo. „Ja ho zabijem, to nešťastné taradlo!“ A kto pozrel na jej pevnú, územčistú postavu, na ramená ako války, ľahko by uveril, že by zdolela zabiť „taradlo“. „Len počuj, čo ti nevyvedie!“ A složila ruky na prsiach, pozrúc zpod čela na

Katrenu. „Bol s tvojím u Mochúľa skoro do polnoci a povadil sa s ním. Tá šepleta! Povie ti mu“ — tu sa nachýlila ku Katrene a stíšila hlas: „povie mu, že vraj tvoj sa nevyzná pri juncoch; že kúpil vraj čaptavého!“ Pomlčala, akoby čakajúc, čo Katrena povie. Ale Katrena nič neodpovedala. „Len si posúď, stvora moja, keď tvojmu do očú takú vec povie! Zabiť ho môže radšej, ako mu to povedať. A ten niktoš ti mu zjavne povie, že vraj máte junca čaptavého.“

„A je naozajst čaptavý?“ pýta sa Katrena. Reči Evine sa jej málo dotkly.

„Je čaptavý — to je ako na písme, keď môj raz povie,“ odpovedá Eva trochu sklamaná. Mívala si, že Katrena bude kto vie ako hromžiť na Puchora, a tá nič. „Môj sa rozumie do juncov. Ale kto mu rozkázal hneď vybľabotať! Tvoj bol ani čoby hrom bol šibol doňho. I bol by ho možno podrúzgal, keby môj nebol skočil do pitvora a potom do pivnice. Presedel tam do tých čias, kým tvoj nesobral sa a nešiel spať. Prišiel po polnoci, a ešte ako mi to rozprával, zub na zub mu nedopadoval: taký bol zdurený. A tvoj ako vraj vykrikoval po krčme! Nechoď mi do domu, neukáž sa mi na oči, lebo takto a takto... Vidíš,“ zakvačila ruku o ruku a vystrela ich proti Katrene: „vidíš, čo mi narobil: a keby prečo, ale pre sprostého junca! Keď je čaptavý, nech je tam čaptavý — nemusel mu to vyhodiť na oči! Kde sa ja hodím, kde sa ja obrátim, ak sa tvoj odhodí od nás,“ vykladala, ako nad smrťou najmilšieho človeka. „Záhon pod ľan, druhý pod švábku: kto mi to dá, kto mi to nahradí?“

Katrena sa dívala do zeme a neodpovedala.

„Nič nepovedal? Čo urobí? Dá nám pod ľan a pod švábku tie zemičky? Lebo ak nie, ja — ja...“ Tu pustila sa do plaču a zásterkou utierala si oči, bárs nebolo v nich ani znaku po slzách. „Ja mu poviem: nech príde, nech uperie toho, ako chce, nech ho zmláti ako hniličku — ja mu ho budem držať, hej, na môj' pravdu budem. Lebo čo nedržal jazyk za zubami, čo štekal, keď mu nebolo treba. A ja pre jeho jazyk ostanem bez ľanu a švábky? Jaj, kebys' vedela!“ vytrčila Katrene päsť, že ani paholok by ju nemal takú; „kebys' vedela, ako by ho bola poobháňala! Ale on — čušal, sedí od rána v kúte, ani čoby sa mu duša bola ztratila. Na môj' pravdu, ľúto mi ho prišlo.“ A kútky sa jej trhly a brada potriasla. „Neborák — banuje! Neviem, čo by dal, keby sa to nebolo stalo...“ Eva zas priložila zásterku k očiam, ktoré i teraz ostaly celkom suché. „Nič nechcel na ráno, ani raz do úst; už som ho i prosila, nechcel ani lyžku. A uvarila som dobrej rascovice, len tak voňala. Nuž neviem, čo...“

„Nuž čože by!“ odpovedala gazdina. „Len neplač nič po nič. Ako sa povadili, tak sa udobria. Keď čaptavý, nuž čaptavý — veď mu neprebil hlavu. Príde raz oračka, jednako si bez tvojho neporadí. Kto mu zapoháňa? Paholok? Ten bude na jednej páre brániť. Do pluhu zapriahne dve páry a k tým treba pohoniča: kohože iného vezme? Len dajte pokoj. Keď sa fúka, nech sa fúka; veď on príde

do vás a bude sa ešte prosiť." Táto reč potešila Evu nesmierne. Tvár sa jej vyjasnila a oči sa usmievaly. „Prosiť sa mu bude — pamätaj moje reči!" doložila gazdina.

„Dal by Pán Boh!" vinšovala Eva. „Môj pôjde hocikde vďačne." A Eva už bola celkom uspokojená. Naraz sa zobzerala po izbe a tichým hlasom pýtala: „Katrena — nemáš kapustnice? Kapustnice by mu uvarila. Po včerajšku mu pľuští, azda si tej zaje. Bojím sa, aby sa mu dačo nestalo, lebo je naozaj smutný."

„Bude kapustnice dosť," zvestovala Katrena. Zabudla v tomto momente, ako vyhovárala sa mužovi, že kapustnice nemá, lebo kapustu vraj včera smývala. „Len na, trochu mi navíjaj, ale nepomäť pradeno!" A odišla.

Eva chytila rúčku, krútila koleso, ale práca nešla jej tak, ako Katrene. Nenavíjala sa niť ku niti tuho a riadne, ako sa žiada, i niť na pradene jej preskočila a odvisla na navíjačkách. Ani pásmo nevedela ako svedčí rozpustiť: vôbec priadza sa skomolila a fajfa bola mäkká, čo niti boly krížom krážom."

„Choďže, choď!" odháňala ju Katrena. „Ja len neviem, ako môžeš byť takáto ničomná! Ani navíjať nevie, ako sa patrí. Ruky ti poodtínať. No — no..." jedovala sa, naprávajúc pradeno. „Všetko rozčuchrala."

„Veď počkaj!" miešala sa jej Eva.

„Nechaj — netýkaj sa!" odháňala ju. „Tam si vezmi kapustnicu. Rezeň slaniny máš tam. Bude aspoň zapražiť. No, ale takto roztriasť pradeno!"

Eva bežala ku peci, kde bol hrnec s kapustnou polievkou. Pustila si jej na jazyk, ústa sa stiahly na gombičku. „Haj, či je — ani britva! Len ako držíš tú kapustu? Takej polievky nemáš v celej dedine. No — ale sa zaraduje Ondráš — a ešte slanina! Akože sa ti odslúžim! Počkaj: keď budeš priadzu na krosná naprávať, prídem ti pomôcť, len mi daj znať. A teraz idem — ďakujem pekne: dobre sa maj!"

Skryla hrnec pod zásteru a do druhej ruky rezeň slaniny, a takto obťažená vyšla do pitvora. Katrena ju vyprevádzala. Iba tu, predo dvermi vo dvore, gazda Machaj.

Eve dobre hrnec nevypadol a slanina. Videla, že gazda nepotešil sa, zazrúc ju odnášať čosi. „A je ľaľa už dosť pekne — ovce už zajtra vraj vyženú na pašu," prihovorila sa mu Eva.

„Ba ja teba vyprášim, ak raz odpášem remeň. Len také franforce budú lietať za tebou! Čože tu chce, táto jašterica, čo chce: a ešte ti z domu bude vydry odvláčať! Čože je to?" A bez veľkých príprav odhodil zásterku, zpod ktorej sa mu usmiala širanica s kapustnicou a rezeň hodný slaniny. Skoro zdupnel, ako to videl. Kyslá chuť a pekná vôňa polievky pošimrala mu nos; i tá slanina taká pekná. A ako stoja obe! Eva drží širaňu za obe uchá a usmieva sa hlúpo; Katrena zas sa trasie. „Tak vy takto? Vydry vypúšťať, keď ja vytiahnem nohu z domu? A mne kapustnice ani za lyžku nežičiť, a kade-tade v široniciach roznášať? Komu je tá slanina!" zahrmel na Evu.

„Jaj, Bože!“ podskočila od strachu. „Ondrášovi nášmu...“
„Čo?“ vykríkol a v tú chvíľu už mal širaňu v rukách. Eve zvýšily iba uchá. S velikým udivením hľadela na ne, ako mohly sa tak odtrhnúť. Zpomedzi rúk gazdových tiekla cícerkom kapustnica a rozšírila sa v celom dome kyslastá vôňa. Širaňa bola puknutá a či zabitá. „Mne toto robiť?“ oboril sa na vlastnú ženu. „Takto mňa cigániť?“ A širaňu podvihol nad hlavu, že mu polievka tiekla do rukáva a až do pazuchy.

Katrena už vedela, čo ide byť. Skočila mužovi za chrbát a prikrčila sa, chytiac sa mu pliec. On sa dosť obracal, ale ona sa tiež obracala. Rozjedovaný hodil širaňu na prostried pitvora. V pitvore zdudnelo, z izby sa ozval detský krik: „Mamó — mamó!“ Katrena vyskočila na podstenok splašená, čo muž teraz už urobí. Ale ten fučal, odhŕňajúc nohou črepy zo širanice, a hrešil. Eva medzitým uskočila. Polievka sa vyliala, to je pravda: ale slaninu predsa ratovala.

Ukrutný Machaj vošiel do izby a tíšil ustrašeného syna: „No, neboj sa — nik ťa nebije...“

Katrena odbehla do súsedov, „či už naprávajú priadzu na krosná.“ Vybola tam do samých polvečier. Prišiel po ňu syn Janko, „aby mať prišla variť, že ju otec volá.“ Vtedy mať vrátila sa i so synom domov a gazda sa jej predsa nedotkol.

III.

Jano Machaj tak sa premenil, že sama Katrena počala sa báť oňho. Spomenutý výstup v stajni a vo dvore s najmenšími junci opakoval skoro každý deň. Zavieral pritom dverce na závoru, aby ho nikto neprichytil. Ale čím diaľ prehliadal, tým jasnejšie videl, že Ondro Puchor má svätú pravdu. Junec zakášal nohou. Mimo toho chôdza jeho bola veľmi neporiadna, lebo ometal zadkom, čo každý musel na prvý pohľad spozorovať.

„Kde som mal oči, kde som mal oči!“ nadával si zakaždým, keď vyviedol junce do dvora. A prečo ich vyvádzal? Lebo zkrsla v ňom každé ráno akási úfnosť, že junec tú chybu nemá od prírody, ale iba do času a že snáď minulej noci ju ztratil. A čo raz ho revidoval, zakaždým sa presvedčil, že úfnosť bola nadarmo. A pritom, aká to hanba, keď Machaj má chybného junca! Ako ho svetu ukáže, ako ho zapriahne? Iste ľudia pôjdu na diváky, keď prvý raz zapriahne junce, lebo ich máva na div: ako sa musí hanbiť. „Kde som podel oči!“ narieka ustavične. A ono vie dobre, kde podel oči. Junce kúpil od Mičincov, len tak z nenazdania, keď sa stretol s nimi v meste. Nebolo s ním Ondra Puchora. Ondro Puchor — to boly jeho oči. Chodieval s ním po jarmokoch; Ondro vyberal, prezeral, a vždy prezrel dobre, i výhodne kúpil. A vtedy vari prvý raz ho nemal so sebou — i tak obesil si na hrdlo čaptavého junca. To ho jedovalo; to, že Ondro je majster pri voloch a on nespôsobný. A ako mu Ondro do očú povedal, že chybne kúpil: vtedy ho veliký hnev zaujal. A ten hnev neprestáva, ale nanovo sa roz-

širuje, čo raz pozre na nešťastného junca. Keby ho môhol odpelať, čo hneď za pol ceny! Čo by mu vyničel a nezostalo po ňom pamiatky! Chytro by kúpil druhého a nik by nezvedel, čo Jano Machaj vyviedol. Ale junec nie. Stojí v stajni, a bude stáť, kým ho gazda neodvedie na jarmok. A len aby ho včas predal, kým z dediny chlapi neprídu...

Nikomu sa nezjavil, že sa vyberá na jarmok. Ani žene nerozkázal upiecť kabáč a obariť slaniny alebo postaviť do kapusty klobásu. V deň jarmoku, na sv. Jozefa, vstal o druhej po polnoci a obliekol sa do šiat trochu sviatočných, trochu robotných. Katrena zobudila sa na šuchot.

„Kde sa sberáš?“ pýta sa ho ešte rozospatá.

„Ba že si tak počula!“ okríkol ju muž. „Indy by ju kanony nezobudily, teraz má uši tenké. Lež a spi!“

Ľahko sa to povie! „Čo keby sa šiel zverbovať, alebo obesiť!“ pomyslela si Katrena, a veľmi sa predesila. Bola i tak rozospatá, a potom vídala po tieto dni muža zamysleného. „A veru ten ide na jarmok!“ vhuplo jej do hlavy. Muž si zakladal kapsu na plece; z toho usúdila, že sa sberá na jarmok.

„Bola by ti dačo uvarila,“ ponúkla sa úslužne, teperiac sa z postele. „Čože si nepovedal večer, že do dňa sberáš sa na jarmok.“ Bola žena poslušná, ale tu ho musela vyhrešiť, že nemá k nej dôveru.

„Toť — vybubnovať to dám v dedine, či čo!“ zahriakol ju najedovaný. „Povedám ti: lež a spi. A nepovedz nikomu, kde som,“ doložil trochu vľúdnejšie. „Ach, Pane Bože, postretajže!“ vzdychol zbožne, podvihnúc klobúk a hľadiac do povaly; „aby som darmo nechodil...“

Katrene nepáčil sa celý ten spôsob, ako sa vybral. Už to, že zatajoval, kam ide, i že bez spiežovcov vedie junce — to všetko sa tak pozdávalo, ako keby muž chcel dakoho podviesť a potajomne sprostiť sa juncov. Bola skoro istá, že na takej veci nebude požehnania. A bolo jej ľúto. Ak nepredá, vráti sa ešte väčmi nahnevaný a hnev ten na nej vyleje. Spomínala, v akej ju mal kedysi vzácti, až časom jeho city ochladly, ani keď vodu od ohňa odstaví. Teraz začína s ňou zachodiť, ako každý iný starec so ženou. Prišlo jej ľúto časov, kým za ňou chodil. Čo vtedy nasľuboval! Že bude celkom inakší, ako tí druhí. Maľovala si život, že jej k vôli všetko sa prevráti. Dnes už vidí, že jej planeta nebola odchodnejšia od tých, čo druhým nad kolískou svietily. Kým privykla, kým sa rozlúčila s nádejou, že všetko sa splní, nejednu noc preplakala. Teraz už neplače, navykla niesť svoje bremeno.

Ondro Puchor prebudil sa ešte za tmy. Cestou bolo čuť hlas spiežovcov, hovor idúcich do jarmoku. Pohladil načuchrenú hlavu, sadol na posteli a veliké nohy spustil na zem.

„Ty, dnes je v meste jarmok,“ prihovoril sa žene, ktorá pri kozube priadla, púšťajúc pod prsty strašné hľuzy pačesov. Bola Eva Puchorova priadka veľmi planá. „Čo ja urobiť: ísť, či nejsť?“

Složila ruky na lono a vreteno popustila, že celembalo na začatej niti. Pozrela na muža s úsmevom na tvári. „Veď by bolo. Doma nemáš roboty — ale čo tam budeš robiť? Machaj ťa nezavolal?“

Ondro zazíval a hodil rukou. „Horký! Ani nepozre v tú stranu, kde som ja. Ako keby ja bol na vine juncovi. Nepozre ten. A bezo mňa ho neodpelia — pamätaj! Lebo na jarmoku jazykom nadkladaj: a ten je na to nespôsobný. I tají sa, že na jarmok nepôjde, a ono Mochúľ to vie, a ja som hneď vedel; takého lazára on v stajni nestrpí. Nepôjdem — neudobrí sa. A vidíš, mňa toto veľmi mrzí. Pôjdem — neviem, čo ma tam potká.“ Zahľadel sa do ohňa a či na ženu. „Čerti mi posvietili to slovo na jazyk: ale nešťastná pálenka! Ej, radšej som sa môhol zabiť. Radšej.“

„Ale choď,“ riekla Eva veľmi láskave. „Choď, azda sa pomerí. Lebo naozaj bez neho nám je ťažko. I zárobok, i takto ťa zratuje. Choď, probuj šťastie. Ja pôjdem ku Katrene na priadky. Jeho nebude doma, Katrena bude rada.“

„Jaj, čo som plietol tým nešťastným jazykom!“ vyčítal si Ondro. „Ale kto sa nazdal, že si tak vezme na nos? A vonkoncom ja to takto nenechám. Zárobok ako zárobok: ale vieš, ťažko mi je, ak si najde druhého pohoniča do oračky! Už som tak uňho privykol — veď sme boli ako bratia!“

Obliekol sa napochytre; zjedol, čo bolo; zahodil kapsu, pravda prázdnu, a halenu sviatočnú, zavesil si čugaňu a hybaj. Eva vyprevadila ho na ulicu a tam mu ešte vinšovala.

Títo ľudia nažívali tak utešene, že hociktorý mladý pár môhol by im závideť. A to len keď boli medzi sebou. Medzi svetom tak sa držali, ako iní, lebo svet by ich bol dosť ľahko vysmial, že sa maznú. Eva dakedy pred ženami zle-nedobre na svojho, len aby ženy videly, že i ona nie je do muža zaľúbená. A ona je ešte dosiaľ zaľúbená a on tiež. A bude už pomaly desať rokov, čo sa sobrali. Ondro bol hrubý krajčír, šil nohavice i halieny pre svoju a dve súsedné dediny. Pritom dve letá bol voliarom a tu priučil sa od starého Jura všeličomu. Po Jurovej smrti stal sa on najlepším doktorom a vôbec znalcom statku, menovite rožného, a najväčmi volov. Nie div, že Jano Machaj, upriamený na pekný statok, obľúbil si Ondra a nepohol sa nikam bez neho. Na každý jarmok ho volal a Ondro vždy rozhodol, ktoré junce a prečo kúpiť alebo nekúpiť. Iba teraz Jano sám bol pri kúpe. A to stalo sa takto. Bol v meste a tu zazrel Mičincov, ako ženú kdesi junce na jarmok. Chlapi ich už v meste čakali, zastavili a vyberali si z kŕdľa čo lepšie. Jano sa dal sviesť. Kúpil junce, o ktorých sme už toľko pohovorili. Prvé bolo, že si dal zavolať Ondra, chcel sa mu pochváliť kúpou. Ondro iba pozrel: videl, že Machaj sa oklamal. Kúpil i nepekného junca i so slabými nohami. Hneď si umienil, že tie nebude v Janovej stajni trpeť, že ich predá pri prvej príležitosti. A ono stalo sa čosi iného: opil sa, vybľabotal Janovi, že čaptavého junca kúpil a Jano vypovedal mu z kamarátstva. Keby

nie Mochúľ, Ondro by ani nevedel, že Jano išiel na jarmok. Krčmár Mochúľ bol teraz Janovi tajomníkom.

Ondro si vec takto rozhútal. Pôjde na jarmok, narazí Janovi kupcov dákych neznámych a prikmotrí sa k Janovi, nastane smierenie a večer sa vráťa ako dobrí priatelia. Lebo čo majú z tohoto? Jano škodu a Ondro psotu. Jano musí hľadať iného pohoniča k jari a ten ho natiahne v cene a možno i do roboty nebude súci. A potom ako by mu dalo hľadať inde prácu a kde by ju takú našiel! Veď len koľko sadla, masla, mlieka, slaniny, múky a hrachu nadonášala Eva od Machajov. Skoro nikdy s prázdnou rukou ju nepustí Katrena. Iba tak sa dá vysvetliť, prečo u Puchorov nebýva psota; Puchor nemá vôbec zemí a remeslo ide dosť lahodne. Len tak si možno predstaviť, kam sa podeje u Machajov to maslo a tá slanina, ktorej minie sa práve toľko, ako v každom dome, kde je plno čeliadky.

Nie div, keby náš Ondro preto banoval za Machajom. Ale smutný je nie tak preto, ako pre iné. Naučený je od rokov s Janom chodievať, začal sa tak cítiť, ako by gazdom bol on, a nie Jano. Čo raz viedol Janove voly a počul ich vychvaľovať, bolo mu, ako by to boly voly jeho. I v dedine ho ctia, že je gazdom u najlepšieho skoro hospodára.

Preto dnes ráno neťažilo sa mu vstať, neťažilo sa mu ísť do jarmoku. Chcel všetko vydobyť, čo utratil.

IV.

Jano Machaj zaujal výhodné stanovisko na trhu. Sviazal junce vodzkou a stál pri nich, čakajúc, či dáky kupec učlovečí sa pozreť na ne. Statku, menovite volov, dostavilo sa málo. Tak obyčajne býva na Jozefskom jarmoku. Žiaden gazda nepredáva statok pred oračkou: iba koho bieda donúti, alebo kto ho má nepodarený, slabý. I kupca málo. Čo lepší gazda, každý hľadí si zadovážiť statok na Brtomila alebo na Gála; pred zimoviskom je lacnejší. Pred oračkou kupujú iba takí, čo nemajú krmu dostatok, alebo čo predali statok na stajni a to veľmi výhodne. Junce, do roboty slabé, málokto bude kupovať, keď i tak krmu je na mále a čo jest, to sa minie v oračke. A Janove junce nie sú do roboty, na šiji nemaly nikdy jarma.

Ondro znal veľmi dobre, že sú okolnosti veľmi nevýhodné: ale ufal sa, že šťastie ho neopustí. Jano, ten málo rozmýšľal. Jemu šlo o to, aby dnes akokoľvek sprostil sa juncov. Bolo už dobre k poludniu, keď ešte vždy stál pri nich a ani jeden kupec nezpýtal sa ho na cenu, ba ani len nezastal pri ňom. Tí, čo pri ňom s volmi stáli, už dávno odišli. Pijú kdesi oldomáš. Okolo nich sa len tak kupci rojili. Všade dookola vrava, krik, prísahy, kliatba, požehnávanie, iba pri ňom ticho a smutno, ako by stál na ztratenej varte. Ešte dobre, že nikto z dediny ho nespáčil a nepustil sa s ním do reči. Bol by zahynul od hanby, nech by ho dáky známy prichytil stáť pri takýchto kalikách.

Práve bol pohrúžený v takýchto myšlienkach, keď zazrel zďaleka Ondra na jednej čistine. Obzerá sa na všetky strany, ako by dakoho pilne hľadal. „Čo tu chce?“ myslí si Jano. „Iba ten mi ešte chýbäl!“ A skryl sa za junca, ako len môhol, aby ho Ondro nezbadal.

Naraz Ondro pozrel na junce — preletel mu tvárou úsmev, ako by si povedal: „Už ste tu!“ Jano videl ten úsmev; uhádol, že Ondro hľadá jeho. Veď ľaľa, i blíži sa k nemu.

„Choď mi v čerty, falošník!“ zahundral a zazrel na Ondra. Potom odvrátil sa v inú stranu. Každú chvíľu čakal, že Ondro k nemu príde a prihovorí sa mu. A bál sa ho akosi. Dlho stál v neistote: konečne obzre sa nesmelo v pravo, ľavo — na všetky strany. Ondra nevidno. „Chvalabohu!“ zaradoval sa. „Len daj, Pane Bože, aby ho už nevidel.“

A stojí zase opustený, ako sirôtka na vypasenom prielohu, nemajúca družiek kvietkov. Okolo neho sa kupuje, predáva, iba on ako by ho tu nebolo. „Ktosi mi porobil!“ myslí si: „iste ten, ten neprajník. Čo tu hľadá — a vidno, za mnou prišiel. Čo chce so mnou?“ A zdalo sa mu, že Ondro je jeho najväčší nepriateľ. „Musí čosi vedeť: musí! Jeden jediný raz som kupoval bez neho a už sa mi takto povodilo. A nebodaj ich už nepredám. Chce sa vypomstiť na mne, čo som sa s ním neporadil. Ale ja ukážem, že i sám môžem... A ono, keby on bol býval so mnou, nebolo by sa toto stalo. On sa rozumie. A ja nemusím iba s ním?...“

Bol by sa dlho takto zhrýzal, keby sa neboli priblížili dvaja chlapi v dlhých širiciach. Zastavili sa pri ňom a ticho si šuškali. Neboli zdejší, tak ako zo Zvolenskej keby boli. „To sú oni!“ myslí si Jano, a srdce mu hlasnejšie bilo. „Ak týmto ich nepredám, tak už nikomu.“ Tak mu bolo akosi mdlo, cítil sa osamelým. Prvý raz má sa jednať s kupci bez všetkej pomoci, a už ztratil chladnú krv. „Keby tu bol, už by sa im bol prihovoril,“ vraví mu akýsi vnútorný hlas. „Nie, nech si len tam ostane, kde je. Do tých čias je dobre, kým ho nevidím...“

„Akože ich ceníte, švagre?“ pýtal sa jeden, oprúc sa na čugaňu a široký klobúk šibnúc z tyla na čelo.

„Bez piatich pol štvrta,“ odpovedá Jano, a hneď si zas myslí: „Málo som zacenil — pred jarou bývajú v cene. Ale čo, ja som dal rovných tristo, a za rovných im ich zaraz dám.“

Druhý sa poškrabal za uchom a oprel lakťom o čugaňu. „Dáte ich bez pätnástich...“

„To je moc!“ zahriakol ho druhý. „Kdežo bez pätnástich! Za rovných mám voly do pluha: to volím doložiť tých pätnásť a kúpiť si voly. Veď sú toto mačatá!“ Pristúpil k jednomu a chytil ho za hubu, prezrúc mu zuby, tak i druhému. „Povedám, v druhom roku. Bez pätnástich nedám — za poltreťa, ak chcete.“

„Nuž čože sa budeme jednať, dám naraz ostatnú cenu: bez desiatich!“ Jano bol hotový spustiť i nižo rovných, bol hotový odpelať junce za každú cenu. Bol netrpelivý, a nadchodil naň strach, že ho kupec nechá...

Kupec pozrel prekvapený na Jana a na kamaráta. Janovi uškodilo veľmi, že na prvé slovo spustil päť. Päť, a čo hneď šajn, na prvé slovo spustiť je vec veľmi podozrivá. Kupci hľadeli druh na druha. Ten pohľad vravel: „Toto sa mi nepáči!“ Obišli junce ešte raz, pohladili, potľapkali, prešmátrali a konec prehliadky bol, že sa pýtal starší: „Nemajú dáku chybu?“

„Čo za chybu? Veru to!“ vykríkol Jano celý zgalamutený. „Nemajú tie chyby, ani čoby špendlíkom bodnúť...“

„A žerú takto?“

„Ako keby pálil,“ veral sa Jano. „Pšeničnou sečkou som ich krmil. Nemám krmu, tak ich predávam. Príde mi strechu driapať. A žerú. I prúťa by žraly. Ľúto mi je ich predať: ale krmu niet, ako hovorím.“ Jano sa sám sebe divil, kde sa v ňom tá reč berie.

Kupci počúvali a prisvedčovali. „Teraz krmu dosť; chvalabohu, strechy budú na pokoji: to nie ako za lanským. Nuž pšeničnú sečku — hm!“ A kupec krútil hlavou, hľadiac na zem, a štukajúc čugaňou. Jano bol by dal neviem čo, keby zvedel, čo si kupci myslia. A ono pozrel, čo ten jeden tak pozorne hľadí na zem. Začervenal sa, ako školák, keď ho dochytia na cigánstve. Pred chvíľou istil kupcom, že junce žraly pšeničnú sečku: a tu sám náručný, ten nešťastný čapták, vyniesol pravdu na svetlo. Tam pri zadných nohách belie sa jačmeň — pozostatky nezažitej potravy...

„Ale i pritrúsite dačo do tej pšeničnej sečky!“ posmeškoval starý. „Kde sa vzal tu ten jačmeň?“ Pozrel na Jana, ale ten stál ako obarený a bol by náručného zaraz zabil. „Tie sta na dobrom koste. V daktorých dedinách ani ľudia jačmeňa nemajú.“

Jano nevedel, čo odpovedať. Bolo mu do plaču, že ho stíha také nešťastie pri tomto junci. Bolo mu clivo tu samému, nezkúsenému, obhadzovať sa okolo dvoch, veľmi prefíkaných kupcov. K tomu videl pred sebou istotu, že junce povedie nazad a v dedine ho vysmejú.

„No — dobre som vám poradil?“ ozval sa hlas, nášmu Janovi dobre známy. Hlas Ondrov. „Kde sa ten len berie?“ myslí si Jano, ale naraz, ako keby mu ťarcha padla so srdca. Pozrel naňho, oči sa im sňaly, a ten jediný pohľad zahnal všetky hnevy. Ondrej sa usmial, ako by mu chcel povedať: „Neboj sa, my už tie junce dáko minieme.“ A v Janovi zobudila sa naraz úfnosť, že dnes ešte bude zbavený tejto poškvrny, ktorú si sám uvalil na hlavu, a či doviedol do stajne.

„Poradil ako poradil,“ odpovedá starší kupec. „Junce sa vidia, takto naoko: ale toto sa mi vonkoncom neľúbi,“ ukázal na jačmeň na zemi.

Ondro sa hneď vynašiel. Zasmial sa Janovi a opýtal sa ho: „Švagre, a vy stojíte tu od počiatku?“

Jano vedel, že nesmie sa dať Ondrovi do známosti. Ako videl jeho tvár, už bol na mieste. Uhádol, čo otázka znamená. „Nie — len toť som sa sem dobil. Bolo tu moc statku, musel som tam na kraji stáť,“ ukázal v tú stranu, kde sa končil rýnok. „Nemôhol som sa dotisnúť, len nedávno sa trochu preriedilo.

„To sa môže veriť i neveriť,“ odpovedá starší kupec Ondrovi. „Lebo maznáky si nadobudnúť, to je horšie ako rozmaznaná žena.“

„A keď je i tak — čože, preto junce môžu byť do sveta. Akože ich vy chováte, keď sa sberáte do jarmoku? Na môj' pravdu, ani vy neskúpite zrnom. Jačmeňom ich natláčať, komu by to vystačilo! To je ako medzi sedliakmi: keď si doma, zješ i švábočku v kožkách, a keď ideš medzi svet, už ti len žena obarí tej slaninky, alebo klobásy. No — ľaľa! Trochu jačmeňa! Pozrite, čo ho máte na tomto rynku. Na môj' pravdu, chotár by s ním obsial. Len sa pojednajte — vy nadhoďte a vy, švagre, spusťte a bude oldomáš. Junce sú mladé, ale ľaľa krotké.“ A obišiel ich, tľapkal a hladil, junce to trpely. „No a to je moc, keď sú nie durné. Divoka ani jarmom neskrotíš. Tieto budú orať sami, bez pohoniča: budú chodiť, ako deti. A to je tiež moc hodno. No, koľko že dávate?“

„Ja poltreťa,“ odpovedal kupec. „Ale tuto vysoko zaťali. Bez desiatich polštvrta...“

„Hm,“ pokrútil Ondro hlavou. „Medzi vami je veľa, deväťdesiat. I vy musíte podbehnúť i tamten,“ ukázal na Jana, „spustiť. Keby to bolo na mne, ja by moc netryznil: preťal by to na poly; ten polovicu, ten polovicu. Tľapnúť do ruky a vypiť oldomáš. Ľaľa, ide byť poludnie beztoho. No — posošte sa: nadhoďte, ale nie dáku špetku. Čím viac nadhodíte, tým prv sa snímete.“

„Ja som už beztoho spustil päť,“ ohlásil sa Jano.

„Veď tak, čože budete tvrdí! Čo je slušná vec, je slušná vec. No pohnite, veď on tuto švagor ešte spustí...“

Starý kupec obišiel junce ešte raz. Prezeral im chrbáty, či sú v nich nie uhry, všetko poprezeral, poodstúpil na bok a z diaľky ich muštroval. Skrčil sa a popod ne pozeral na druhú stranu. I rohy dlho prezeral a pohladil, snáď si myslel, že sú falošné. Zadíval sa juncom i do očú, ako by z nich chcel uhádnuť, čo si junce myslia. Vôbec ničoho nič mu neušlo Ani nohy a chvosty neobišiel. Zdá sa, že konečne sa rozhodol, že junce iste kúpi. Pristúpil k Janovi a riekol mu chladne a určite: „Poltreťa i dva. Zjednajte sa, švagre, viac vám nik nedá.“

„To je málo,“ riekol Jano sklamaný. Na toľké prezeranie myslel, že mu nadhodí aspoň desať. „To je málo.“

„No, z malého býva viac,“ riekol Ondro. „Spusťte i vy a dobre. Povedzte radšej hneď ostatnú cenu,“ a tu zažmurkal na Jana tak dôverne, ako kedysi ešte, kým boli dobrí. No — nech ho sám Pán Boh požehná...“

„No — bez pätnástich,“ riekol Jano ochotne. Ale tu sa tvár Ondrova svraštila. Jano sa chcel ospravedlniť. „Keby mal krmu na dostač, nedal by ich. Ale kde sa pohneš? Už som zas spustil. A tuto švagor...“

„Vidíte, vy akosi nemáte sa k tomu oldomášu!“ dohováral Ondro kupcovi. „Hen od toho sme počuli slovo. To je slušné slovo: päť na jeden raz. A vy dva! Povedzte, čo máte: ľaľa domov sa bude i vám i nám poberať. Zajtra robota.“

„Už nech je ako chce,“ ohlásil sa mladší kupec, ktorého trpelivosť prešla. „Dám päť.“

„To je moc! kdeže päť!“ zasekol ho starší.

„Už neberte nazad!“ zavolal Ondro. „Vy,“ obrátil sa k mladšiemu, „akože vaše poctivé meno?“

„Juro.“

„Vy, Juríčko, sami vidíte, že sú hodny. A tuto váš otec...“

„Brat,“ naprával ho mladší.

„Nuž brat — neuzná. Vy ste Jurko. Môj otec bol tiež Juro, Pán Boh mu daj slávu večnú! Bol dobrý človek. No pristaňte na tých päť,“ obmäkčoval staršieho.

„Keď už sľúbil, nuž sľúbil.“ A obrátil sa k Janovi, chytiac ho za ruku. „Nech vás Pán Boh požehná: dajte ich za tých päť...“

„Nie,“ krútil Jano hlavou. „Tak by ma predali. Bez tých pätnástich.“

„Kdeže takto dôjdeme!“ dohováral mu kupec. „My sme nadhodili, musíte i vy spustiť.“

„Veď som spustil päť, a vy ste horko-ťažko nadhodili tri. Podvýšte. Kdeže by ja za päť. Ale aby ste vedeli, že si vás šacujem — bez sedemnástich. Ale to je už ostatné slovo.“

Starší kupec pustil mu ruku a riekol smutne: „Nie — toľko ani nemám — to je groš veliký. Na tie peniaze...“

„Oj, ja počkám,“ núkal sa Jano. „Čoby nepočkal? Junce i tak nejdem kupovať. I mesiac i desať týždňov počkám. Vidím, že som natrafil na človeka...“

„Ja, čakať ako čakať: ale kde tu vziať, keď nemáš z čoho. O desať týždňov tak ťažko mi zaplatiť, ako dneská. Ja najradšej z ruky do ruky. No, nepusťte si prvého kupca...“

„Bez sedemnástich...“

„Nie, nie! No, ako chce, už akokoľvek za päť. No, dajte ich, verte mi, starší som človek — nikde ich nedostanete. Pozrite len, veď je to dengľavé. To iba zábavka, nie do roboty. A tento“ — ukázal na náručného — „má chvost spadnutý. To tiež je chyba.“

„No, to je iba naoko. Čože, keď nemá ten hrebienok na chvoste!“ zamiešal sa Ondro. „To je iba srsť. A krása — to je ako v poli tráva: uschne a na oheň býva vržena. Veď ani žena je nie bez chyby!“ poučoval ho, položiac si palec na nos. „I žena má: tu oko škuľavé, tu zuby štrbavé, tu ruky popukané. A na môj hriešnu, taká, čo má chybu, je lepšia: aspoň ti nevyhadzuje na oči, že je pekná a ty mrzký. I sviňa je pľuhavá a predsa si palce z nej oblížeme. Povedzte, čo myslíte, ale päť je málo.“

„Dáte ich za šesť?“ ozval sa razom starší. „Vyčítam vám na dlaň — šesť. Ale už viac nie, ani babky...“

„Bez tých sedemnástich...“

„Juro, poďme,“ riekol starší k mladšiemu. „Už ja vidím, že sa nepojednáme.“

„Bez dvadsiatich!“ volal Jano za nimi. Ale odpovede nedostal. Kupci odišli. Jano je celý zmorený. Ono kupci i odchodili i vracajú sa. Často je nemožno kúpiť dačo, kým tri razy neodídeš. Ale Ja-

novi sa zdá, že títo už sotva sa navrátia. „No, čo teraz?“ pýta sa Jano Ondra tak dôverne, ako kedykoľvek predtým.

„Prídu. Ten je tvrdý — ťažko dostaneš viac ako rovných...“

„Len aby bolo toľko, i niže! Len sa ich sprostiť, tak alebo tak.“

„Spúšťaj pomalšie,“ napomínal ho Ondro. „Po jednom po dva rýnske. Päť nikdy — len vydržať!“

Trvalo dosť dlho a kupci sa neukázali. Už sa zvonilo a kupcov nič. „Už neprídu,“ vraví smutno Jano. „Ja vidím, že ma neminie viesť ich nazad.“

Ondro mlčal, bál sa prehovoriť slovo. O dlhú chvíľu zazreli vracať sa oboch kupcov.

„Ja zacením päťadvadsať, ako chce,“ radil sa Jano.

„Uvidíš, ako sa ti ukáže. Dobre, zaceň.“ A hneď obrátil sa ku kupcom. „No, vidíte, nikde takýchto juncov, čo by sa vám tak šikovaly. Nikde nenajdete. Už sme sa chceli sobrať domov: ale, reku, počkajme, lebo sa tí vráťa.“

„No, jest tam juncov dosť a — šumné,“ chváli starší. „A kupca nič: takýto drobnejší statok dnes sa nemíňa. Tam nám i núkali — ale, reku, poďme, probujme. Nuž, akože vy?“

„Bol tu teraz chlap, ako povedal, zkadiaľ?“ obrátil sa Ondro na Jana s otázkou.

„Počkaj, nemôže mi na um...“

„Nuž, zkadekoľvek: čaká nás v regáli. Ak chcete, dám vám rovných tristo. Tak povedal. Tam bude čakať v regáli. My sme ešte nesľúbili; čo poviete vy? To bolo jeho prvé slovo. My sme mu pustili za päťadvadsať...“

„Za tristo ste mohli dať i oldomáš zaplatiť. Cena veľmi pekná. Nuž za tristo!“ krútil kupec hlavou a usmieval sa. V tom smiechu ako by stálo: „Také fígle ty nechaj doma, tie som ja dávno zodral v krpcoch.“

„A čo vy poviete?“ vypytuje sa Ondro.

„Šesťdesiat, ak chcete. Viac nedostanete. Ani ten vám ich nedá, iba akby peniaze robil. Šesťdesiat je už moc. To sú nie junce ani na tristo — nieto päťadvadsať. Peniažky vám odčítam a pôjdeme vo meno Božie...“

V.

Tak už zostalo medzi nimi len šesťdesiatpäť zlatých. Kupci mali chuť k juncom, Jano zas chcel predať a tak jednačka trvala nepretržite ďalej. Pravda pomaly ubúdalo, ale Jano odhadzoval po hodne a tak blížil sa každým krokom ku svojmu cieľu, hoc veru kupci neboli tak ochotní a nešli mu veľmi v ústrety.

Už slnce dosť dobre nachýlilo sa nad vrchy, keď došli tak ďaleko, že medzi nimi už bol iba šesták, oldomáš a vodzka. Jano utratil beztoho toľko, že škoda by sa mu nenahradila, keby šesták, oldomáš a vodzka i zostaly na jeho strane. Bol by vďačne popustil, ale to nesmel a nemôhol. Čo sa dalo, urobil: naraz sa jednali o šesták, oldomáš a vodzku, kdežto veru by sa bolo malo jednať najprv o čisté peniaze, potom o oldomáš a nakonec o vodzku. Lebo

toto je veľmi dobrý a rozumný poriadok. Kupec má tri príležitosti rozvážiť a kúpiť alebo nekúpiť. A tu kupec veľmi sa zpätkoval na konci, či má kúpiť, či nie. Ale obozrúc si junce, musel sám v sebe uznať, že gazda pustil junce veľmi lacno. Len či je to všetko s kostolným riadom! Či niet chyby, alebo či sú zdravé. Ale chyby zjavnej nemôhol najsť a choroby nebolo takto vidno. Práve bilo na veži päť hodín, keď kupec ponúkol ostatný šesták i pol oldomášu a Jano druhú polovicu a vodzku. Už len si vziať, čo komu patrí, a ísť každý domov. Šlo sa spoločne do hostínca, Jano viedol junce, oba kupci a Ondro za ním. Ondro ich dosť zahováral. Starší kupec pobadal, že náručný zakáša.

„Takto som ja nekupoval, takto nie: počkajte, švagre!“ zavolal na Jana, keď ešte boli na rynku. „Veď tento náručný je kylavý.“

„Čo zase!“ zvolal Ondro s najväčším udivením. „Ale iďte — kylavý. Ja nevidím nič.“ Jano nemôhol ani slova povedať Keby sa bol ohlásil, každý by videl na ňom, že veľmi dobre vie, čo náručnému chybí. Takto sa zdalo, že od hnevu nemôže slova povedať. Za to rečnil zaňho Ondrej. „To je nie kylavý: aký že vám je kylavý...“

„Zametá, veď len pozrite, ako zametá. Nože pohnite, švagre.“ Jano urobil dakoľko krokov a chyba bola veľmi jasná, Ondro ju nemôhol odtajiť. Neodpovedal hneď, kupec hovoril. „No vidíte: povedám kylavý. Ja ho nemôžem prijať. Veď len poďte, švagre, pozrite sami. Juro, pojmi junce ty!“

Mladší brat viedol junce a Jano s ostatnými hľadel na náručného. Ako by sa nebol dosť nahľadel na tú mrzkú chôdzu! Veď celé dni myslel na ňu, i v noci sa mu o nej snívalo! A tu musel sa pretvárať, že iba teraz ju prvý raz vidí.

„To je nie kylavosť!“ ozval sa Ondro s velikou určitosťou. „To je nič inšie, iba priesil.“

„Priesil!“ rozosmial sa kupec. „Priesil je to, keď mu noha nabehne: to je priesil. A kde ten má nabehnutú? Vidíte, nikde — nuž ani priesila nemáte. A kde by dostal priesil? V stajni, či kde?“

„Kým prišiel do mesta. Možno veľmi utekali. Neutekali vám?“ pýtal sa Jana.

„Ledva som ich držal. Junce vypočinuté, i povláčili ma po poli,“ zacigánil Jano.

„No, vidíte!“ obrátil sa ku kupcovi. „Priesil, nič iné — iba priesil. Tiež čerti posvietili,“ hrešil Ondro očistom Jana; „kŕmiť junce jačmeňom: a posvietili! To junca veľmi šteklí taká chova so zrnom...“ Jano ovesil hlavu, akoby následkom tejto výčitky: ale to naozaj nebolo. Ovesil, lebo videl, že kúpa je zmarená.

A kupec, menovite starší, mlčal, kým prišli pod regál. Tam zastal naraz a riekol: „Švagre, ja tých juncov nechcem. To sú junce nie do roboty. Keby nie tá chyba...“

„Veď sme sa dojednali!“ vykríkol Jano.

„Dojednali — ale ja som o tom nevedel. A nemáte ani závdavku,“ doložil s uspokojením „A čo by i závdavok bol, ja by ho oželel. Takéto junce by neviedol do domu...“

Jano ho všelijako zdržiaval. Bol by hotový i na cene spustiť, ale kupec nechcel o ničom počuť. Tak sa stalo, že do regála nevošli všetci štyria, iba dvaja — Ondro a Jano. Junce uviazali na vráta. Miesto oldomášu pili iba tak nahlucho, Jano platil sám. Sedeli smutno za stolom, nehovoriac ani slova.

Tak išla fľaša za fľašou a naši sa rozhovorili.

„Nuž čo urobíme?“ pýta sa Jano. „Ako sa ho strasieme?“

„Hm — braček, to je ťažká vec. Taký čaptavý čert...“

Toto slovo pobodlo Jana. Všetek hnev, čo bol kdesi ututlaný, znova sa prebudil. „Čaptavý! Čoby to toľko opakoval — čaptavý! Viem, že je čaptavý!“

„Ja neopakujem: len povedám, že ho ťažko predáš,“ vyhováral sa Ondro, lebo sa preľakol.

„Ba opakuješ — ustavične len čaptavý. Aký je, taký je. Bez toho, iba ty si vymyslel, že si ho ty nekupoval. Nuž čože máš opakovať toľko? Keď čaptavý, nuž čaptavý!“

Keby bol Ondro čušal, nebolo by sa nič stalo. Ale ako si Ondro vypil, hneď chcel sa umyť zo všetkého, len aby jemu zostalo na vrchu. „Ja nepovedám: čože ja! Ja, bohuprisám, bol by radšej, keby nebol čaptavý. Ale ten starý sám, ľaľa, soznal, že zametá: ja som nie vina...“

Ale Jano nepočul len to, že Ondro povedá čaptavý. A to slovo rozbúrilo ho, žeby sa bol šiel biť. „Nie vina! Nie vina! A kto vymyslel?“ skočil na rovné nohy za stolom, chytiac fľašu. „Kto šiel s kupcom — há? Kto mu ohovoril moje junce? Kto mi kupca odvábil?“ Bol by s fľašou urobil Pán Boh vie čo, keby mu ju neboli z ruky vykrútili. To ešte väčmi ho rozjedovalo. „Budeš ty mňa prenasledovať? Kto ťa sem volal? Tritisíc...“ A už si skrúcal opasok a podhodil halienu na druhé plece.

Ondro videl, že je zase tak, ako v krčme pred dvoma týždňami. Sobral sa a skrčený prebil sa pomedzi chlapov do pitvora. Keď bol na ulici, už bola tma. Ovial ho čerstvý vetrík a to mu vrátilo rozvahu. „Čerti mi zas posvietili...“, hundral. „No, čo teraz? Čo? Bohdaj ste skapali i s lazármi!“ klial nešťastným juncom. „Teraz už zas je, ako bolo. To je divok — to je pohan! Veď som mu nepovedal nič, pomáhal celý deň, ako Pán Boh prikázal — a takáto odplata!“ S nesmiernym žiaľom pobral sa hore mestom do domu.

Jano stíchol, ako bol samotný. Podoprel hlavu a rozmýšľal nad svojím nešťastím. Už vedel na isto, že junce prischnú na ňom, že nezatají pred dedinou, aké má žobráky. „Ako chce. Veď ho ja naučím, kto mi dačo povie!“ A už poprával opasok, chystajúc sa do bitky. Potom prišiel naň akýsi tichý žiaľ, že je takto samotný. Poobzeral sa v krčme, kto tu sedí. Boli to samí jarmočníci, sedeli v hŕbkach a shovárali sa spolu. Iba tam pri peci sedí drotár samotný, pred ním prázdna fľaša, a, ako vidno, už nemieni viac piť. Jano zakýval na drotára.

„Kde idete, švagre?“ pýtal sa ho.

„Budem tu nocovať,“ odpovedá drotár cudzím prízvukom.

„Sadnite si,“ a nalial mu hneď do skleničky. „Vypite, švagre, odo mňa.“

„Pán Boh daj nám zdravia vospolok a pomáhaj nám vo všetkòm,“ zazdravkal drotár a vypil až na dno. Keď narovnal tvár po svraštení a postavil skleničku na stôl, nahol sa k Janovi. „A zkadiaľ ste, švagerko? Pred chvíľou ste sa tu hádali s akýmsi. Čo sa vám stalo?“

Jano hodil rukou. „Ani nespomínajme. Radšej vypite!“

A tak Jano častoval drotára a seba až do noci. Keď blížila sa polnoc, zabudli oba na všetko. Oblapili sa okolo hrdla a tu si zaspievali, tu sa tešili. Drotár sa žaloval, aký má ťažký chlieb, čo sa natrápi, napotĺka medzi cudzím svetom. Jano otvoril zas pred ním boľavú ranu srdca, vyjavil mu, akého má junca. Drotár tešil Jana, ten zas drotára; i vybozkávali sa, ani čo by boli frajer a frajerka. Tak boli radi, že sa sňali a boli istí, že takých hodných, statočných ľudí už pod slncom nenajde.

Ale tu príde krčmár, keď už sami dvaja zostali, a povie Janovi: „Gazda, vám bude najlepšie prenocovať u mňa...“

„Nie — nie!“ vykríkol Jano. Prišlo mu na um, aký by bol posmech, keby ráno, v biely deň sa vliekol hore dedinou s čaptavým juncom. Iste by spravili naň pesničku. „Nie — ja idem, vo meno Božie. Pomaly dôjdem...“ Ale ako sa zodvihol, tak musel sadnúť. Trúnok ho prevládal.

„No, poďte, švagerko, poďte! Ja vás povediem!“ hlásil sa drotár a chytil ho okolo pása. A drotár bol mocnejší chlap, nohy mal pevnejšie i hlava ešte netrešťala, „Poďte, vyprevadím vás vyše mesta.“

Jano zakrútil hlavou a zamumlal čosi. „E — ja som opilý, bohuprisám...“ Naraz sa rozkročil na prostred izbe, zaknísal, a, ako vidno, rozmýšľa veľmi hlboko nad čímsi. „Švagre — poď so mnou. Ty si môj švagor — zavedieš junce. Poď do nás...“ Drotár sobral, čo ležalo pod pecou a zahodil si na plece. „Počkaj, počkaj — ty trhan — žobrák! Počkaj!“ A chytil drotára za plecia. „Ty budeš u nás bývať — poháňať junce... Vieš junce poháňať — ha?“

„No! Však som gazdovský syn!“ pochválil sa drotár.

„Budeš cez jar poháňať. Ondro, coky z môjho domu! Coky!“

Drotár len to vedel, že je zjednaný na celú jar. A bol rád. Zarobí možno menej, ale bude mať dobrý, spokojný život až do leta. Umienil si Jana sa nespustiť, lebo sa mu pozdávalo, že je človek dobrý a statočný.

Jano tedy doviedol nielen junce, ale i pohoniča k jari. Vlastne pohonič dohnal nielen Janove junce, ale i budúceho gazdu na pleci dovliekol.

VI.

Jano na druhý deň sa zadivil, keď zazrel v izbe drotára. Ako ho videl, včerajšok so všetkými príbehami stal mu pred oči. Bol krásny, teplý deň, v poli začal sňah kopnieť, ovce bľačaly, lebo voňala im paša. Celý deň strávil vo spoločnosti drotárovej. Lebo dva-tri dni takéto — a už celá dedina výnde do poľa.

Nebolo mu ľúto, že si najal takého cudzieho pohoniča. Drotár zdal sa dosť schopný a slúchal gazdu i gazdinu. Katrena pravda nebola veľmi vďačná, že musí takého cudzieho obchodiť, ale sa udobrila. Drotár jej poslúžil, čo môhol; podrotoval hrnce, poplátal paňvy, i pobil všetky vane a kaňvy. Iba okolo statku bol nešikovný trochu, ale za dakoľko dní privykol. Každý večer sa priahalo do prázdneho voza. Probúvali stredné a najmenšie junce. Minulo týždeň a junce privykly jarmu, a poneváč pole obschlo, vyšli chlapi s pluhami do roboty.

Ondro sa rozžialil, že tak ho Jano odprášil a prijal kadeakého drotára. V dedine nemal pokoja, lebo ľudia si navymýšľali kadeakých klebiet. Preto hneď v utorok veľkonočný sobral sa do Pešti, že tam zostane až do žatvy. Tak sa hľa všetko premenilo. Eva tiež prestala chodiť do Machajov; len keď prišla na ňu veliká tvŕdza, zabehla Katrene dačo pomôcť. Ale to bola pomoc veľmi slabá, lebo všetko pokazila, čoho sa dotkla.

Jano bol začas celkom spokojný. Drotár poháňal ako svedčí voly i junce. Najmenšie junce sa tiež dobre priučily chodiť v brázde, ale Jano dosiaľ ich nenávidel. Keby boly mocnejšie, ta by ich dal paholkovi, nech by na nich bránil: aspoň by mu neboly ustavične na očiach. Lebo čo raz pozrel na čaptavého, odpadla mu hneď vôľa od roboty. A pomaly i pohonič sa mu prijedal. Drotár neraz zastal na úvratí a obzeral sa po svete.

„Eh, divno je to, gazda, takto chodiť len v tej istej brázde. Keby tú chôdzku složil dovedna, už by bol v Krakove, alebo v Prajskej. A takto si vždy iba v jednom chotári. Drotárovi je lepšie. Každý deň vidí iný svet.“ Tak často hovorieval Janovi, keď sa v ňom zobudil ten divný pud, ktorý daktorých ľudí ženie z miesta na miesto a nedá im nikde pokoja. A to pachtenie po túlaní drotárovi nedalo pokoja. Často v noci sa prebudil a nemôhol viac zaspať. „Však je to hriech mne takto na jednom mieste sedieť,“ vyčítal si v taký čas. „Keby chcel dakde sedieť, zostal by doma pri žene a deťoch, a nie tu pri cudzích ľuďoch...“

„Ale veď ti platí,“ ozval sa v ňom druhý hlas. „Nikde bys' toľko nezarobil, čo zarobíš tu. A pritom ti je i lepšie. Máš chovu dobrú, netúlaš sa po víchre a daždi, pospíš si pod strechou a v suši...“

A práve to, že tak ľahko a snadno mu ide zárobok, že tak málo vystojí hladu, zimy a nepokoja: práve to sa mu zdalo hriechom a leňošením. Nakonec ho zaujal taký nepokoj, že ledva sa premôhol ostať v poli. Najradšej by bol chytil kapsu a utiekol do šíreho sveta.

V jednu nedeľu ráno riekol gazdovi: „Gazda, dajte mi dačo, musím žene dakoľko groší poslať.“

„Nuž a koľko chcete?“

„Koľko mi dáte.“

Jano nemal peňazí pri ruke, dal mu dve zlatky. Drotár ich vzal, obesil si kapsu a odišiel. Nevrátil sa večer, ani na druhý deň — ztratil sa, že nikto nevedel povedať, kde.

„Tulák -- tulák!“ riekol Jano. „Z tuláka bude večne tulák!“ Len mu bolo ľúto, že drotár tak utiekol. Keby sa mu bol zjavil, bol by mu vyplatil všetko do krajciara, lebo pláca to bola zaslúžená. Ale vedel, že drotár sa ešte dakedy zastaví a potom dostane dôplatok.

Pohoniča stáleho už nebolo dostať. Musel si ich najímať na dni a to moc vychodilo. Dakedy ani tak ho nedostal a tu jedna pára, obyčajne najmladšie, zostávaly na stajni. „Keby bol Ondro doma, už by bol tu,“ pomyslel si vše v takej tvŕdzi: „ale Ondro je v Pešti.“ Bol by ho vytiahol z Pešti, ale ten nepríde. Vodí sa mu dobre a posiela žene veľké peniaze. Pravda, Jano nevedel, že posiela ešte väčšie listy a v každom ho odpytuje a pozdravuje. Kto by sa bol opovážil také pozdravenie oddať Janovi?

Tak sa minula jar, prišlo leto a statok všetek išiel na hoľu. Jano zabudol na všetko, lebo teraz juncov nemal na očiach. Paholok chodieval každú druhú nedeľu za nimi a niesol im soli. Prišly roboty okolo sien, a prišla i žatva. Tí, čo v Pešti neboli usalašení, nemohli vydržať tú horúčavu. Vrátili sa radšej domov na menší zárobok, ale tiež na milší. Veselšie je to v poli žať, kosiť a hrabať, ako v zakydaných šatách maltu miešať, alebo tehly vláčiť. S prvými sa dostavil Ondro. Žena ho ťažko poznala. Zapustil si bradu i fúzy a na sebe mal akési belásky a na hlave klobúčik.

„Akože je Jano?“ bola jeho prvá otázka, keď sa oholil a ako tak obriadil. „Predal už tie nešťastné junce?“

„Ešte ich má,“ odpovedala Eva. „To je zanovit. Ten sa neudobrí.“ Eva sa veľmi premenila od tých čias, čo nebola utisnutá na Katrenu. Nebolo psoty, nechodievala už tak často do Machajov. Katrena sa konečne nedivila. Jano ich tak pourážal, že veru nemali prečo byť k nemu takí, ako predtým. Len jej bolo ľúto, že nemá jej kto pokaziť to i to, keď Eva nechodí.

Ale Ondro sa ufal, že všetko privedie sa do starej koľaje. V kostole si naschvál sadol ku Janovi a pomodliac sa krátko pozdravil ho: „Pán Boh s nami.“ A Jano mu ďakoval: „I Duch svätý.“ Nevypýtal sa ho, pravda, ako sa mu v Pešti vodilo, neztratili vôbec slova, nuž ale Jano nikdy nebol veľmi do reči.

Neminulo ani dva týždne a tu príde do dediny hrozný chýr. Junce sa pováľaly! Zprvu sa nevedelo, čie. Až tu doviedol voliar tri. Jeden z nich bol Machajov.

Jano bol užialený, ako by mu dieťa bolo umrelo. Najkrajší junec, jeho Jeleň musel tak pochodiť! A čo bolo najkrajšieho na ňom, to si dokaličil: rohy zvalené. Keď vošiel do stajne a videl mu roh celembať popri hlave, ten istý roh, ktorý kedysi tak krásne stál, nášmu Janovi slzy vypadly. Oprel sa o junca, nariekal nad ním. „Prečo, Bože, prečo letí na mňa takáto škoda! Keby to ten, alebo druhý — ale tento! Čo ja budem robiť?“ Tu nebolo inej spravy, ako rohy postaviť, ako načím. A to vie iba Ondro. Neraz si už junce pováľaly rohy a Ondro bol na to majster. Tak ich napravil, že by nik nebol poznal, že boly kedy pováľané. „Preňho je to, preňho!“ jedoval sa Jano. „On mi porobil!“

A keď si všetko rozložil, tu sa mu tak ukazovalo, že letí naň škoda od tých čias, čo sa s Ondrom rozkmotril. Kto to robí, ako to robí, nevedel: iba Ondra začal sa už báť. „Nie — nech sa robí čo chce — nezavolám ho.“ A premýšľal, koho by zavolal. Počul kdesi, že býva starý gazda, ale to je hen v Liptovskej. „Nezavolám, radšej nech ma to stojí majetok.“ A vybral sa ešte tej noci do Liptovskej za tým starým.

Ondro, ktorý bol pôvodcom všetkej škody, ako si Jano myslel, ten sedel doma a istotne čakal, že ho dajú volať. Nepochyboval ani minútu, že Jano, čo ako ťažko, sám príde, alebo dakoho pošle. Vedel si predstaviť, ako Jano cíti túto škodu, a aby ju napravil, bude hotový bárs čo urobiť. Ale prešlo dopoludnie a skoro večer tu, a nikto poň nechodí. Tu naraz Eva prišla s novinou veľmi podivnou.

„Jano včera večer kdesi odišiel a nikomu nepovedal kde, ani kedy sa navráti. Katrena plakala, keď som s ňou hovorila. Zakázal jej ku volu dakoho volať...“

„To ako na mňa padá, na mňa!“ dovtípil sa Ondro. „Koho iného by volala, iba mňa. Čo som mu urobil, že tak zanevrel na nás? Veď som vždy len dobre chcel i pomáhal, nuž toto je odplata. Dobre, veď mu ja nepôjdem. Oj nie, nech si nemyslí. Teraz už nie, a čo by ma desiati volali!“

Ondro bol naozaj veľmi nahnevaný, lebo ináč by sa nebol takto zariekal. I odišiel z domu a rovno do vyhne. Tam sa ho chlapi vypytovali, či už napravil juncovi Janovmu rohy. Ešte vo vyhni sa nevedelo, čo Jano urobil.

„Škoda letí naňho veliká. Junce boly hodny pol piata,“ riekol jeden.

„Viac! Takého nebolo v celom kŕdli. Ono sa to napraví, ale úhoriť na ňom nebude.“

„Ani v jaseni ho nebude priahať. Kdeže, kým sa mu roh chytí.“

„Ba či sa chytí!“ pochyboval ktorýsi. „A neodhnil Ľaľa roh kedysi volovi, čo sa pováľal? I musel ho nebohý Polčiak na mäso predať. Čože je potom, keď raz volovi roh odhnije? Šutu nik nekúpi, iba mäsiar, alebo dáky zeman.“

„Ale tomuto sa chytí,“ vravel kováč Ondrovi. „Keď vy raz napravíte...“

„Ja som nenaprával,“ odpovedal Ondro.

„Nena...“ a kováč nedopovedal od divu. „A čo nejdete, človeče! S takou vecou nehodno odkladať.“

„Ja do tisíc jazerných čertov!“ ozval sa bývalý notáriuš. „Čože ste smysleli, keď nejdete. Už či je tak, lebo tak medzi vami, ale hoviadko zratovať treba. Jano sa nebodaj okúňa po vás poslať: lebo čosi sa vraj medzi vami skudlilo. No ale sme kresťania — čo vidíš na druhom, čakaj na sebe. Óvy — óvy, keď ste tak neboli.“ A notáriuš bol celý pogalamutený. „Kto by sa bol nazdal, že ste taký, taký zanovit!“

Ostatní chlapi tiež Ondra nezastali, ale všetci šli doňho, ako osy.

„Veď by ja šiel, ani by nečakal, či ma zavolá, ale..." A to „ale" nemôhol dokončiť od ľútosti.

„Čože vám sadlo na nos, čo za ale!" dobíjal doň notáriuš.

„Keď mi zakázal — hej, zakázal!" dopovedal Ondro. „Žene svojej naručil, aby nikoho nevolala. Akože pôjdem! Ale nasilu mu pôjdem do stajne? Ešte by ma zabil — veď je to zbojník, nie človek. Taký junec! Radšej nech vyničie, ako aby mňa zavolal. Povedzte, je to kresťan?"

Notáriuš krútil hlavou a hundral si čosi popod nos. To sa mu veľmi, veľmi nepáčilo. Ale Ondro aspoň to docielil, že chlapi už nedobíjali doň. Ale čo mu z toho bolo? Nič. Bolo mu smutno a ťažko, že nemôže ísť pomôcť. Bolo mu ľúto, že ho Jano pre akési pletky takto uráža. Nie — vo vyhni nemôhol už vydržať. Sobral sa a išiel k židovi. Dal si naliať proti žiaľu. Žiaľ sa vytrácal zo srdca a do hlavy sa usalašila akási ťarcha, tak že hlava ovisla a bola by padla na zem, keby nebolo stola.

Bývalý notáriuš, človek v tých veciach vyzkúsený, podobral sa pomeriť Jana a Ondra. Kým bol v úrade, neraz udobril ešte väčších hlavajov, ako títo. Neraz čo prišli žalovať, vyrovnali sa pred ním a zaplatili na dobrý oldomáš. Daktorí sa pri oldomáši tak udobrili, že sa bozkávali a oblápali; iní sa nanovo pobili, že na druhý deň bolo treba znovu ich meriť a oldomáš utvrdiť. Vybral sa do Machajov, že toho krutohlavca nakriatne, ale nenašiel ho doma. Katrena nevedela, kde sa podel, iba to vedela, že k juncovi nemá volať nikoho.

„Nuž tak!" jedoval sa notáriuš, „bude on tak! No počkaj. My zavoláme sami na tie rohy majstra. Ondro var' len pôjde: no Ondro pôjde, človek je dobrý a výslužný. A keď rohy budú napravené a Janovi sa to nebude páčiť — nech! Nech si to pokazí potom sám..."

A ako rozsúdil, tak i spravil. Zavolal dakoľko prednejších gazdov a šiel k Ondrovi. Nenašiel ho doma. Hľadali ho všade, najmä po krčmách — i našli ho u Mochúľa, ako spal, s hlavou na táfli opretou.

„No tento tiež nič nespraví," smial sa notáriuš. „On sám sa pováľal, museli by sme najprv jeho vykurovať." A kurovali ho tak, že ho doviedli domov a uložili do slamy. Tam mal najprv vytrezveť.

Jano neborák darme šiel do Liptovskej. Prvý gazda, u ktorého sa vyzvedal, kto tu napráva pováľané rohy, poradil mu — Ondra Puchora.

„A dákeho iného neznáte? Veď bol akýsi starý chlap..."

„Ja — ten je už so šesť rokov v zemi. Ja, starý Michal, ten bol nad Puchora, i nad všetkých. Musíte už len na Puchorovi pristať."

Šiel na druhú dedinu, lebo neveril, žeby tu nebolo iného majstra — a tu mu tiež Ondra poradili. Ondro mal tu všade veľmi dobrý chýr.

Večer ľahol u jednoho gazdu, a nado dňom sobral sa domov. Už videl, že nebude pomoci. Ondra volať, to radšej nikoho. Oželel junca.

Bol už deň, keď dochodil do dediny. „Darme som sa túlal deň a dve noci," vyčitoval si. „Musím ho dať zarezať — musím..." A tu mu prišlo na um, že Ondro mu vždy poslúžil, a čo spolu robili, vždy im dobre vypadlo. A druhý človek by ho bol všelijako prenasledoval. „No — nemal som ho vtedy na jarmoku odháňať. A čo som vyhral. Drotárisko mi v najtvrdšej robote utiekol. Mal som sa jeho držať, a nebolo mi toto treba..." Keď vstupoval do dvora pomyslel si: „A ak ma Katrena neslúchla, ak zavolala Ondra?" A vídno na ňom, že by Katrenu nevyhrešil. „Eh — čo, tá nemá toľko rozumu!" Pozrel k stajni a hľa — tam sú dvere otvorené. „Čože ich nezaprela!" jeduje sa Jano a kráča rovno k stajni. Ťažko mu bude pozreť na skaličeného junca, keď mu nemôže poradiť.

Zastal vo dverach, lebo v stajni našiel neobyčajných hostí. Chlapi stáli okolo junca a držali ho, Ondro mu priväzoval medzi rohy furmu, ktorú sám bol dnes do dňa z lipového dreva vystrúhal. Ondro je veselý a komanduje chlapov. Starý notáriuš sa mu síce tiež mieša do remesla, ale na toho Ondro nič nedá.

„Budeme tu rozkazovať lebo vy, lebo ja," zaťal ho pred chvíľou. „Ale dvaja nie!"

A notáriuš zahundral: „No — teraz chce byť každý papľuh múdrejší od starého." Ale sa viac neohlásil.

Jano, ako videl túto hara-varu okolo junca, tú chtivosť všetkých, veľmi sa potešil. Utiahol sa tichúčko, aby ho nik nepobadal a vošiel do izby. Tam bola Katrena. „Kto to sohnal tých chlapov?"

Katrena zmrzla. „Ja som nie: to starý notáriuš..." Čakala, že pôjde medzi nich a rozpráši ich. I ona by zle pochodila, a ešte keby zvedel, že im varí hriato...

„Treba ich počastovať," vraví muž. „Pririchtuj dačo, idem ich zavolať..."

Katrena ešte väčmi sa zadivila, a menovite ako videla, že Jano je milý, vľúdny. Nepochválila sa, že jeho rozkaz je už zbytočný. Vošla do kuchyne, akoby dačo hotovila. Ako bola sama, složila ruky a z úst jej vyšly slová: „Chvala Pánu Bohu — i za toto!"

A mala za čo ďakovať, lebo o chvíľu voviedol Jano všetkých, i Ondra. A keď Katrena doniesla na stôl, čo nahotovila, tu sa rozprestrela po celom dome veliká radosť. Starý notáriuš sňal čiapku a vinšoval veľmi dlho, tak že hriato, čo držal v poháriku, celkom vychladlo. Z toho vinša nezachoval som si iba konec, a ten znel: „Nebo hněv mnohé zmutky plodí a svornosť mnohú radosť rodí." A všetci chlapi prikyvovali, Ondro sa nemôhol zdržať a povedal: „Bohuprisám je pravda!" Jano ten mlčal, ale každý videl na ňom, že to tiež cíti.

„A jej si tiež poslala dačo?" pýtal sa Jano, vojdúc za Katrenou do kuchyne.

„Oj a neraz!" priznala sa Katrena. „I keď si nevedel."

„No len no!" pohrozil jej prstom, ale nebolo vidno, že sa hnevá.

„Eva, ja mám predsa len dobrého muža!" chválila sa jej na druhý deň Katrena. „Hundre, ale je takto dobrý..."

„No nech sa len nepokazí," žičí jej Eva.

Bratovi Tatrinovi

po skončení štúdií

od *Tichomíra Milkina.*

Kým jara úsmev tvoje
obtáča letá,
kým slastnej ruže chvoje
ti osud metá,
kým blesk ti kmitá nádeje,
kým láskou hruď ti okreje:
chyť lutňu, hraj a zväčši
slasť svoju v milej piesni;
cit slasti býva sladší,
keď z pŕs si cestu kliesni!

Keď na života plese
ťa búrka vtrhne,
a na zátoň ťa snese
či k skalám vrhne;
keď päsť ti klesne ustatá
a keď ti hrozí útrata:
chyť lutňu, hraj a skriatni
si bôľne trapy v tiesni;
keď nesteší ťa žiadny,
ty sám sa poteš v piesni!

Ba keď ťa, bratku, tvoji
rad-radom zaprú;
keď proti tebe v boji
tvá bude stáť krú,
a tí, čo za nich bojuješ,
ťa budú mučiť katom tiež:
chyť lutňu, zmenši svoje
boľasti, udus trapy;
ňou zmäkči katov roje,
z nej úľavy sa napi!

Jak zlomíš rabstva putá,
sťa víťaz, bratu;
jak sluhom bitka krutá
dá voľnosť svätú,
a tvoja sláva zahučí
po širej Tatry náručí:
chyť lutňu, bratku drahý,
ospievaj slávne boje,
čo národ viedol s vrahy
na povelenie tvoje.

Keď tvoje telo klesne
raz do postaty,
žiť bude v stálej Vesne
tvoj chýr nám svätý;
tvoj duch žiť bude naveky
i tvojej lutne náreky:
chyť kobzu, bratku, teda
a hraj, ó hrajže stále;
veď tvojich spevov veda
nám všetkým slúži k chvále!

Listy z Čiech.

VIII.

V Prahe dňa 20. júna 1891.

Medzi Vltavou a krásnym zemským parkom, za dávnych čias zvaným ‚Kráľovská obora‘, teraz obecnejšie ‚Stromovka‘, rozkladá sa *Všeobecná zemská jubilejná výstavka.*

Vchádzame prívetivou hlavnou bránou, ozdobenou štyridsiatimi znakmi českých miest; veselo trepocú nám v ústrety zástavky v barvách zemských i národných. Prvý dojem je prekvapujúci: pred nami dlhý smaragdový trávnik, prehĺbený a zase objatý vyvýšenou terrasou ozdobných kvetov, za ním Schnirchova socha kráľa Jura Poděbradského na koni, za ňou prvý pavillon pre hudbu, a za tým vzdušné, veľkolepé stavisko, centrum výstavky, priemyslový palác. Z ľava i z prava pred ním budovy výstavky umeleckej i retrospektívnej, zemského výboru kráľovstva českého i mesta Prahy, pavillon pražskej plynárne, zahradníctva, turistov, papierníctva, bank a záložien i mnohých osobitných firiem. S druhej strany veľkého priemyslového palácu na pravo i na ľavo od osvetlenej fontány drobný priemysel, školstvo, inženierstvo, polygrafia, rybárstvo, lesníctvo, železárstvo, poľné hospodárstvo i hospodársky priemysel, budova kotlov a strojov i veľa drobnejších pavillonov a budov súkromníkov, najmä českej šľachty. Vedľa toho dlhý rad drobných i väčších, prostých i nádherných hostíncov, ‚ochutnavárien‘, kioskov, kaviarní i miestností zábavných — a máte slabušký tieň obrazu, čo všetko pojíma v seba tých 110 budov na priestore výstavnom.

Nemožno niekoľkými riadkami ani len naznačiť bohatstvo tu uložené; iba upozorniť idem na časti, ktoré pozorovateľ neobíde bez hlbokého dojmu.

Umelecká i retrospektívna výstavka majú mnoho navštevovateľov. Pred nejedným obrazom i nejednou starožitnosťou postojíš hodnú chvíľu. Veliké výtvory Čermákove, Maňesove, Brožíkove, Chittussiho, Schwaigerove, Knüpferove, Levého, Myslbeka, Schnircha a mnohých druhých sú ako zvláštny ideálny svet v tom ruchu a šumu ostatných častí výstavky. No podrobnejšiu ich charakteristiku

ešte bude možno čítať v *Pohľadoch*. V paláci priemyslovom, velikej železnej konstrukcii, pokrytej sklom, najprv nás upúta cisársky pavillon a proti nemu vyvýšený obrovský organ, a potom už rad radom všetky tie nekonečné výrobky najlepších českých závodov i priemyselníkov. Vidíš celé zariadené salóny, jedálne a spalne s nábytkom prekrásnym, prerozmanitým; sklárske produkty i hudebné nástroje, súkna, čipky, zlato, drahé kamene, hodiny i šatstvo, oltáre i druhé utešené veci zo strúhaného dreva. Niekedy ťa prekvapí meno neznámeho zhotoviteľa z malého ztrateného mestečka a práca krásna, solídna, hodná prvej ceny. Z malého priemyslu v druhej časti výstavky vyniká výroba kožená a kušnierska, dopravné prostriedky, ako koče, velocipédy atď., mydlá a voňavky i výrobky kachliarske. V školskom oddelení priemyslovým i odborným školám patrí palma: je radosť pozreť, ako dokonale dnes už mladí šuhajci pracujú roboty kamenícke, kováčske, rezbárske a iné. Z pavillonov českej šľachty čo do bohatstva obsahu i vkusného usporiadania označiť načím pavillon gr. Harracha i kn. Schwarzenberga. Čo všetko v tomto vidno, je na počudovanie: to nenie knieža, to je kráľ. A v Harrachových miestnosťach zas milo padne videť rýdzi český ráz: knihy obchodné, plány, nápisy — všetko české. Ohromný obsah strojovne, prerozmanité kusy priemyslu hospodárskeho, bohaté pivovarstvo a cukrovarníctvo atď. atď. — to ani len povrchne nemožno tu naznačiť; to treba videť!

Viete z denných novín, že Nemci českí, s malými výnimkami, výstavky sa nezúčastnili, ju ignorujú a umlčujú. Tak to chce mať ich politika a žurnalistika. No toto bočenie a odvracanie sa od výstavnej práce (hoc dnes už obchodníctvo i priemysel nemecký ľutujú svoj krok veľmi!) bolo šťastím pre národ český: *jeho priemyselná, obchodná, hospodárska, školská, umelecká sila, jeho kultúrna výška objavila sa tým v celej svojej šírine a samostatnosti, na nikom nezávislá, koreňom i plodom svoja.* A v tom je veliké značenie nielen kultúrne, lež i národné a politické celej výstavky. Čech a Slavian v hĺbke duše uveličí sa bohatou, mnohostrannou činnosťou, ktorú tu vidí v najkrajšom kvete i najzrelšom ovocí, cudzinec udiveno otvára oči nad svetom celkom mu neznámym, a vládna moc domáca prv-neskôr musí uznať, že národ takej váhy kultúrnej je hoden lepšieho osudu, než akému tvrdo a neústupne bráni sa po dnešný deň. —

Dnes výstavka je Prahe najmilším strediskom spoločenským. Vo dne vidíš Pražanov i Pražanky krok za krokom prezerať si vystavené predmety, večerom rozprúdi sa veselý, šumný život veľkomestský po promenádach, restaurantoch, kaviarňach i ‚ochutnavárňach‘. Hudby hrajú, elektrické lampy Křižíkove na vysokých stĺpoch menia noc v biely deň, strecha plynárenského pavillonu je v jednom ohni, kráľovská koruna v priečelí priemyslového palácu žiari zlatým leskom, vystavené predmety blyskocú sa v mori svetál, z organu znie hymnický chorál, a ‚fontaine lumineuse‘, vysoko striekajúc, hrá tisícorakou hrou menistých elektrických svetál. Najmä nedeľa a sviatok je pre výstavné obecenstvo skutočným sviatkom národným.

A nielen domáci, i cudzí prichodia vždy hustejšie: nedávno boli Francúzi, Slovinci a Hrvati, onedlho prídu Poliaci a Rusi, Nemcov z ríše trúsi sa jednostaj plno, Angličana máš za každým tretím krokom. Ešte prešiel iba mesiac od otvorenia, a už číslo návštevníkov naplňa pol milliona.

Čo povedať ešte? Už len úprimné slovo obecenstvu slovenskému: ***príď a pozri si na vlastné oči!*** Nemožno, aby výlet taký nezanechal veľký pôžitok v duši a mravne nepodoprel každého našinca, ktorý vie, že za sviatkom práce ide sviatok národného obrodenia.

Jaroslav Vlček.

V čiernickej škole.

Povesť od Eleny Maróthy-Soltészovej.

(Pokračovanie.)

II.

O dva mesiace po svojom príchode Mikuš písal priateľovi Zárubskému do rodného kraja medziiným:

„Už úplne zdomácnel som na tomto štvrtom mieste svojho pomocníkovania; človek i v tom privykaní na nových miestach nadobudne si prax. Domácnosť, do ktorej som sa dostal, je tichá, jednotvárna, ani ju deti neoživujú. Sú len rodičia s dorastenou dcérou, syn je už niekoľko rokov farárom v Peškove, odkiaľ som ja jeho doporučením sem prišiel.

Môj principál je človek choľavý, preto často mrzutý a svojhlavý; ale jeho svojhlavosť vychodí viac na dobrú, než na zlú stránku, lebo nie za vrtochy, lež za svoje čestné presvedčenie zasadzuje sa ňou. Bol som svedkom výjavu, ktorý ukázal mi ho v pravom svetle a upevnil vo mne úctu k nemu. Keby všade bolo takých učiteľov, kde Vrankayovci farárujú, nebál by som sa spotvorenia nášho ľudu!

Predtým počul som ho líčiť ako skupáňa a domáceho tyrana; ale to sa preháňalo. Ja nemám príčiny k nespokojnosti a som presvedčený, že do konca v pokoji vyjdem s ním. Myslím o ňom, že je sporivý hospodár, i svoj plat neúprosne vyberá si od cirkevníkov; no ničoho takého, čo by na hrabivosť poukazovalo, nepobadal som ani z vlastných pozorovaní, ani z rečí iných. Tyranom proti svojej rodine je tiež nie. Žena a dcéra ho síce rešpektujú ako najvyššiu osobu v dome, lebo uznávajú jeho duševnú svrchovanosť a pre jeho chorľavosť šetrne i pozorne zaobchodia s ním. Ale nešťastnou neciti sa preto jeho žena, a dcéra ľne k nemu s takou vrúcnou detinnou oddanosťou, že už to samé ho odporúča. Že ju otec tiež veľmi rád má, je isté, ale prieči sa mu dávať jej svoju lásku na javo; ona však i tak vyciťuje ju svojím čujným srdcom. Matka síce medziiným posťažovala sa mi, že otec málo radosti popraje dcére;

nerád ju vodí do sveta, nerád dá jej na nové šaty atp., no mne sa zdá, že dcéra sama málo je toho žiadostivá. Ona je jemnocitná mladá deva, asi osemnásťročná, patrne však nachodiaca sa ešte v štadiume vývinu jak telesného tak duševného. Na prvý pohľad povedalo by sa na ňu: dedinská husička! — ale mne sa vidí, že je niečo viac na nej. Je aj pekného zovňajšku, ale čo ju vlastne pôvabnou robí, je čistota srdca, vyrážajúca sa v jej skutkoch a slovách, i v pozore očú. Čou záslubou je taká, neviem rozoznať — isteže shora jej je to dané. Otec je priprísny a suchý, no nie bez hlbšieho podkladu; matka je pripovoľná a vôbec nie vychovávateľka, ač ináč v svojom spôsobe rozumná a dobrosrdečná žena. Po nej zdedila Johanka krotkosť, trpelivosť a pracovitosť. V ostatnom, myslím, že aspoň za detinstva jej brat mal na ňu najväčší vplyv, lebo ho často a s láskou spomína a má vysoké pochopy o ňom. Aj o všetkých ľuďoch má dobrú mienku a svet vidí krásnym. Prial by som jej, aby z tých pekných predstáv nebola niekedy nemilosrdne vyburcovaná. No také prírody ťažko uveria v nepeknosť a zlobu, podľa toho, že „čistému je všetko čistým“. Toto tiché dedinské zákutie, chrániace ju od ruchu sveta, tiež má zásluhu o jej nenarušenú, nežnú povahu.

Ešte jednu jej schopnosť pripomeniem: spieva veľmi pekne ľudové piesne. Jej hlas síce nevyniká silou a cvičenosťou, ale neha, nádych vrúcnosti je v ňom — neodolateľne dotýka sa srdca i pri nepatrnom nápeve. Škoda, že je hudobne nie cvičená.

Nuž mojich domácich opísal som ti, myslím, dostatočne; odpusť, jestli som ťa tým ponudil. Teraz niečo z oboru môjho účinkovania.

Deti v škole mám bystré, zväčša zdravé duchom i telom a nie zlé; už sa poznáme a vzájomná náklonnosť medzi nami je vzbudená. Medzi chlapci jesto niekoľko surových zurvalcov, ale aj u tých domakávam sa dobrého zrna. Vhod mi je, že principál celkom odťahuje sa od školy a môžem si ju riadiť dľa svojej vôle. On je síce v svojom spôsobe dobrý učiteľ, prísny a svedomitý, — deti nenašiel som zanedbané, ač pri jeho chorobe bolo by sa to dalo aj vyhovoriť — ale jeho a môj spôsob zaobchodenia s deťmi je rozdielny. Ja som rád, že mám voľnú ruku, a on je tiež rád, že môže sa na mňa spoľahnúť; sme teda oba spokojní.

Mimo školy pomocníkujem i v kostole, a síce v posledné časy nielen pri organe, lež i na kancli. Čo riekneš takému povýšeniu? Musím sa priznať, že po prvé chúlostive mal som sa do toho — ale išlo dobre. Čo bolo robiť? môj principál, ktorý povinný je kázať každú tretiu nedeľu, keď farár odbavuje na fílii služby Božie, dostal ku svojmu riadnemu kašľu ešte mimoriadny a veľký, ťažko mu bolo dýchať, nieto hovoriť — nezbývalo mi teda iného, ako zastúpiť ho v tej povinnosti. I teraz cez sviatky dostane sa mi z nej. Ja pravda kázal som v čistej slovenčine a nie v bibličtine; na to Čierničania pokrúcali hlavou, zdalo sa im to menej posvätným. Ale pozorne počúvali — privykli by. Konečne predsa museli by sami zbadať,

že je to dôstojnejšia reč, než tá, ktorou farár traktúva ich z kancla.

Moje organovanie vzbudilo pozornosť Vrankayho, oslovil ma, aby som učil jeho dcérku hrať na klavír. Tak teda dva razy do týždňa chodím ta, mám príležitosť poznať tú ľudu odcudzenú farskú domácnosť. Po prvé razy divno som sa tam cítil, tá cudzota mrazne zavieva na človeka. Teraz sme sa už trochu spriatelili. Oni nie sú zlí, ale to nedá sa zabudnúť, že nie sú tým, čím by mali byť: priepasť medzi nimi a nami nedá sa zakryť. Ťažko je to pochopiť, ako človek, ktorý zrodený je uprostred tohoto ľudu a mal by ho znať, môže priať si jeho pomaďarčenie. Kde podel svedomie a rozum? Lebo jestli ľud slovenský mal by sa pomaďarčiť, ako si oni prajú, v tom processe zanikly by jeho pôvodné duševné bohatstvá — ktoré proti „kultúre" na zámenu podávanej sú ako čistý živý zdroj proti umelému nechutnému vodovodu — lebo tie nerozlučné sú s jeho rečou, ako duša s telom, ako vôňa a barva s kvetom. A kto zná tie bohatstvá, alebo aspoň tuší, ako môže pracovať na ich vyhubení? — — Avšak Vrankay a jemu podobní nechcejú ich znať, odcudzení sú ľudu, odvracajú sa od neho.

Vrankay je ostatne nie z tých opravdu nebezpečných, trebárs — alebo práve že pri ňom ľud je na seba ponechaný. Snahy má síce neprajné, ale je pripohodlný, s ich uskutočňovaním nechce sa namáhať. Sú horší od neho, ktorí fraternisujú s ľudom a tak záhubne vlívajú naň. Ani tí ho síce nepomaďarčia, ale mu dušu predsa otravujú. Že nehrozia sa následkov svojho účinkovania, je práve dôkozom znemravňujúcej moci odpadlíctva. Oni nestarajú sa, ako zodpovedia pred Bohom a svedomím svoje hriechy, páchané na tomto dobrom, nadanom ľude.

Ja s ním, s tunajším ľudom totižto, ponáhľam sa obznamovať, lebo tých niekoľko mesiacov školského roku chytro prejde. Chodím do domov, kde majú školopovinné deti, a ľudia sú mi vďační. Niekedy stalo sa, že matky s ulice volaly ma dnu; niektoré z nich na podiv dobre chápu, čím som alebo čím snažím sa byť ich deťom. Matky sú i tu veľkým činiteľom pri vychovávaní pokolení — keby sme im len mohli poskytnúť lepšej pripravenosti k tomu! Medziiným tu ženy vynikajú i tým, že pálené nepijú. Ktorá by pila, bola by nielen opovrhovaná, ale takrečeno vylúčená zpomedzi všetkých ostatných. To má za následok, že tu národ vôbec menej je zmorený pijanstvom, než v našich horných krajoch, čo zase má veľký význam pre duševný i telesný ráz tunajšieho ľudu. Celkom prostý pijanstva je ovšem nie, i tu najdú sa, ktorí židovi prepíjajú si majetky.

Chlapi sú hodní, silní, ohební. Keď si on stiahne boky širokým remenným opaskom, dosť poľahky vyhodí si na plece ťažké vrece s obilím. A to nie raz, ale mnoho ráz jedno za druhým. Díval som sa u kurátora, ako traja chlapi odnosili celú viatku pšenice z obďalečného humna do sypárne. Tak húpave — pružno kráčali pod tou ťarchou, ako by to ozaj len pre bravúru robili.

U žien vidno milé, dosť pekné tváre; chyba je však, že primladé sa vydávajú — často i pätnásťročné — a potom skoro starnú. Sú vľúdne, vďačné, dôverčivé, kde vidia úprimnosť k sebe, ač ináč tu veľmi zakorenená je nedôvera proti všetkým „kabátošom". Bez príčiny to ani nebude.

Chlapi ťažšie dajú sa nakloniť, vážne si počínajú, ale dobrému slovu sú dostupní. Pri mládencoch mnoho zurvalstva a bujnej prekypujúcej sily. Stáva sa, že dopustia sa i odvážlivej krádeže, z bujnosti, z bravúry, nie pre lakomosť alebo z núdze. O takých príbehoch dala by sa napísať veľmi pestrá kapitola. V celku je tu ľud bystrý, vtipný, nadaný samorostlým duchom, schopný duševného povznesenia. Na prirodzených základoch, ktoré sú v ňom, stavať ďalej bolo by pravou úlohou povolaných ľudí. Mnoho dobrého dalo by sa vyvádzať s naším ľudom, keby sme len všetci chceli opravdove zaoberať sa ním, ktorí medzi ním žijeme! Kňazia, učitelia, keby len opravdu chceli, vždy našli by cestu ku srdcu ľudu, a odtiaľ potom bolo by im možno pestovať jeho pekné strany.

I mluva tunajšia je zvláštna z viacerých ohľadov. Mám sbierku niektorých slov a zvratov, ktoré posiaľ inde nebol som počul.

Ale priemyselný, prakticky podnikavý nie je tento ľud. Čo mu rodná pôda nepodá, radšej postráda, než by sa mal poobzerať za tým v širšom svete. Čierničanovi je susedná dedina málo známa, tretia alebo štvrtá mu je už cudzím ďalekým svetom. Keď dievča vydáva sa do súsednej dediny, narieka zúfale, ako by za more ísť malo. Táto zatvorenosť v úzkom kruhu je mu prekážkou ku hmotnému zvelebeniu, ale s druhej strany je hrádzou proti cudzote, chrániacou starý, svojský mrav.

Ostatne tento opis neplatí o celom rozsiahlom kraji; tu za každým vrchom najdeš odchylky v ráze ľudu. Dlho musel by som pomocníkovať po všetkých kútoch, keby som ich všetky chcel poznať. Nie ďaleko od Čiernic je skupenina dedín, ktorých obyvateľstvo pochodí vraj priamo od husítskych vysťahovalcov. Tí inak líšia sa od korenného obyvateľstva povahou, krojom i mluvou, než líši sa korenné obyvateľstvo medzi sebou. Tiež nie ďaleko sú dediny, v ktorých ľud je zámožnejší a hrdší; však i bujnejší a svetáči sa: zanecháva staré mravy. A ešte dolu nižšie, kde už vína sa rodia, je vraj ťažko poznať, že je to toho samého koreňa ľud, čo tento náš vrchovský. No tento mne tak sa ľúbi, že neváhal bych osadiť sa uprostred neho.

Isté je, že tento kraj v každom ohľade poskytuje mnoho látky pre dotyčných bádateľov a že malo by sa obrátiť k nemu viac pozornosti."

Toľko v liste.

V čiernickej škole medzitým plynuly dni obvyklým, jednotvárnym spôsobom. Vo dne šiel každý po svojej práci, večer shromaždili sa všetci okolo starootcovského, tmavozajdeného stola v izbe. Len pán domu nešiel po žiadnej práci, takmer celé dni presedel

vo svojom stolci pri peci, zavše pokutajúc do nej a priložiac so dve polienka. Najviac čítal pritom noviny, ktorých teraz viacero chodilo do domu pre Mikuša, keď práve cestou na neprajných poštách zkazu nevzaly. Záduch Lemjakov so studeným počasím bol síce väčší, ale ináč nemal ešte takejto pokojnej zimy, odkedy sa pamätá. Bol sprostený všetkých úradných povinností. A Mikuš postačil vykonať všetko, nikdy nebolo vidno, že mu je toho primnoho. Školu i chrám odbavuje, ešte i pohraby. Sám bol sa ponuknul, keď raz v studený veterný deň mal byť pohrab; a odvtedy priberie sa ku každému, ako by to ináč ani nemohlo byť. No pritom i požíva priazeň od Lemjaka, akou od neho sotva kto iný mohol by sa pochlúbiť. Nie žeby mu snáď očividome dával na javo svoju náklonnosť — to nie je jeho spôsob — ale nerobí mu v ničom prekážky, odobruje všetko počínanie Mikušovo i tam, kde nesrovnáva sa s jeho starozavedenými spôsobami, — vôbec rešpektuje ho vo všetkom. Žena jeho nevie sa prenadiviť, že našiel sa človek, ktorý samovládnej hlave rodiny tak imponuje; Johanke nie je to taká divná vec, ona dobre chápe, že pri Mikušovom držaní sa nemôže to byť ináče.

„Rozmaznem sa pri ňom — rozmaznem; akože to bude na budúce?“ hovorieval Lemjak sám sebe, keď niekedy robil si námietky pre svoje odtiahnutie sa od práce.

Matka a dcéra cez večery pilno pradú, prvá na kolovrátku, druhá na praslici; tenké vlhké nite chutne sa vyťahujú z povesmových kúdelí.

Najprv pravda musí si Johanka odbaviť u Mikuša mluvničnopravopisnú úlohu zo slovenskej reči, on i ona berú to celkom vážne; otec nachodí to v poriadku; a keď otec odobruje, matke nenapadne povedať zazlievajúceho slova, ač myslí, žeby bez toho „učenia“ aj mohlo byť. Teraz Mikuš už málo potrebuje opravovať na Johankiných písaných úlohách — pomaly môžu vystať.

Keď úloha je skončená, Mikuš ide niekedy preč, do mlyna alebo inam, kam dohovoril sa s niektorými, ktorým chodí so dva razy do týždňa noviny predčitovať. To sú tie otupnejšie večery pre Johanku. Vtedy nepohnuto sedí pri svojom pradení, ale myšlienky snujú sa o závod s ľanovou niťou — lenže myšlienky nie sú tak hladké a súvislé. Ony ako na krýdlach lietajú s predmetu na predmet a bavia sa rady len pri samých pekných predstavách, ktoré však sú nepodstatné a premenlivé, ako biele obláčky na letnom nebi. Pradenie je práca, ktorá neprikúva pozornosť k sebe, ale dáva mysli voľnosť, preto pri pradení hovieva si myseľ vo voľných poletoch. Koľko dúm, pekných i zlých, nasnovalo sa pri pradení v ženských hlavách! Preto snáď i poesia tak rada zaoberá sa pradúcimi ženami.

Johanka tejto zimy s velikou chuťou oddala sa do tej práce. Sledovala pritom svoje dumy a niekedy nepovedome sa usmiala, ako dieťa zo sna.

„Vy ste zamilovaní do svojej práce,“ riekol jej raz Mikuš.

„Prečo?“ pozastavila sa ona, vytrhnúc sa z myšlienok, ktoré kto zná, kde boly lietaly.

„Cele pohružujete sa do nej, ani nepozrete hore.“

Johanka trochu začervenala sa, či pre myšlienky, z ktorých ju vyrušil, a či preto, že vôbec venoval jej pozornosť; lebo stalo sa zriedka, žeby ju oslovil, ak nebola zrejmá potreba toho.

„Ako by z chuti nepriadla — veď to bude všetko pre ňu,“ vetila matka miesto nej.

„Ale, na to som ja veru nemyslela,“ zahovárala ona, spustiac zrazu ruky do lona, nemilo dotknutá matkiným vývodom. „Ja rada pradiem len preto, že tá práca sama v sebe mi je príjemná.“

„Ale zdraviu nie je prospešná,“ nadhodil Mikuš.

„No, veď to celú zimu nepotrvá,“ hovorila matka.

Týmto Johanke trochu bola pokazená chuť do pradenia, aspoň na ten večer.

Najmilšie večery boly jej tie, v ktoré Mikuš zostal v ich izbe a čítaval im nahlas niečo zábavného alebo poučného. Romány Lemjak nenávidel, ani dcére nedovolil čítať ich, keby si aj bola chcela niekde zaopatriť. I o menších „ľúbostných“ povesťach, ktoré v bežných časopisoch predchodily, vyslovoval sa nepriaznive, čo však Johanka nepochopovala. Jej mnohé sa páčily. Ale zo všetkého najmilšie boly jej predsa básne. Posledne čítaval Mikuš Sládkoviča. Ona už bola ho čítala, ale priznávala sa, že omnoho lepšie mu rozumie, keď ho Mikuš číta. Mnohé krásy objavily sa jej, ktoré predtým nespozorovala. Pri miestach zvláštne jímavých prestala i priasť a, zatajac dych, dívala sa na čitateľa, ssajúc každé slovo do seba. On to vedel, trebárs hore nepozrel. Len málo prečítalo sa naraz, aby jednotlivé dojmy sa neztratily. Pri *Detvanovi* cítila sa Johanka doma, tam všetko dýchalo svojstvom; to bol jej známy svet, po akom rozhliadala sa, odkedy žila — lenže zobrazený v čarovnom svetle poesie. *Milicou* uchvátená bola jej fantásia, až do sna vludzovala sa jej nežná zajatá, vernoľúbiaca Srbka. *Marínu* čítali naposledok, a pri tom čítaní Johanka často zastavila prácu v sebazapomenutom naslúchaní. Tie „sladké túžby, túžby po kráse“ nachodily ozvenu v jej duši, oči sa rozsvietily, líca vzplanuly. Už otec s Mikušom dávno chladnokrevne rokovali o básni, aká je a čo sa jej kedy vytýkalo, a ona s rozohriatou mysľou ešte kochala sa na slastných obrazoch, koľko ráz ani usnúť nemohla pre ne.

Tak míňaly sa časy v dedinskej jednotvárnosti a nik nežaloval sa na nudu. Ani Mikuš ju necítil, bol by si vedel poradiť ešte i s viac časom; niekedy bol by ho i potreboval.

Prešiel Advent, minuly sa i vianočné sviatky bez zvláštnych udalostí. V Štedrý večer po celej dedine ozýval sa spev detí popod obloky: „— v mestečku Betleme — v jesličkách na slame — leží malé pacholátko na zime,“ v rozličných stupniciach. Znelo to radostne a víťazoslávne. Ráno na „Božie Narodzenia“ zase chodily „vinšovať“. Roznášanie oblátok v Čierniciach už vyšlo z úžitku, o to deti majú menej radosti pred sviatkami.

Mikuš i v Štedrý večer šiel ponavštevovať niektoré domy a Lemjaková počala to držať už za povážlivé, že on pomaly radšej bude sa baviť kade-kde po sedliackych domoch, než doma v škole.

„Daj mu ty pokoj; on vie, čo robí, teba to nemá čo mrzet!“ odvrával muž na jej žazlievajúce poznámky.

Aj Johanka, ač netešila sa, keď odchodil z domu, hneď ho zastala:

„On chce videť, aké sú tu obyčaje v tento večer, preto práve teraz išiel. Ja som videla v jeho izbe zápisky o tom.“

„To je divný mladý človek, že vždy na takéto veci myslí a nie na svoju zábavu,“ uvažovala Lemjaková.

„Za to zasluhuje pochvalu a nie hanu,“ hovoril jej muž.

Johanka dostala na vianočný dar pekný zimný kabát i s príslušným muffom; aby to vraj bolo také čo, čomu naozaj osoh vezme, a nie akási márna vec. Tým márnym vianočným darkom Lemjak nebol priateľom.

Na druhý deň v kostole všetci ľudia, menovite však ženy, povšimli si Johankinho nového kabáta. Keď išla s matkou z kostola, pridružily sa im niektoré zo žien, chytaly súkno kabáta do prstov, obdivovaly, chválily a dovedaly sa na cenu, nad ktorej výškou potom hlavami pokrúcaly.

„Za e'nu hábu teľko peňazí!“ zatracujúcne poznamenala jedna z nich, keď už boly sa odlúčily od pani rechtorky.

„Kod 'ej spôsobia, spôsobia jej dobrô. To jej akiste bude aj do vydaju,“ — na to druhá. „Majú lem tú e'nu diovku, a peňazí dos' — môžu jej kupuvati.“

Zaznamenania najhodnejšia udalosť cez sviatky bola tá, že Lemjakovci v druhý sviatok popoludní vybrali sa na sanici do Rankovej k svojim kmotrom. Po prvý raz od príchodu Mikušovho stalo sa, že vyšli z Čiernic; návšteva bola už dávnejšie dohovorená. Ale Lemjak nechcel si pokaziť trochu upokojené zdravie, nuž nešiel. Sobral sa miesto neho Mikuš.

Súsed gazda Pavčok hneď po obede prišiel zapriahnuť svoje dobre držané sedliacke kone, ktoré sám poháňaval, do pána rechtorových saní. Pripevnil im aj po drobnom ostrozvučnom spiežovci pod krky, aby na sanici nešly „na hlucho“. Pán rechtor nejeden raz pomohli mu tu grošom, tu dobrou radou, preto i on „povážil“ jeho, keď mohol a keď bola toho potreba. I teraz vďačne podvolil sa zaviezť pani rechtorku do Rankovej, kone i tak nič nezmeškajú, a jeho tam ešte pohostia.

Okolo Čiernic hore-dolu vrškami sú mrcha cesty, kamenisté, vymyté. Ale teraz nastala dobrá sanica, sňah vyrovnal cestu, sane kĺzaly sa ani po masle a máločo vyše hodiny boli v Rankovej, kam v lete ide sa za dobré dve hodiny. Ranková leží neďaleko Hradičia, najbližšieho na okolí mestečka. Báťa Pavčok, bičom ukazujúc, vysvetľoval pri sebe sediacemu Mikušovi polohu kraja, celou cestou mali sa čo shovárať. Na kuse šli horou, keď z nej vyšli, videli zďaleka Rankovú a Hradičie.

Priateľský kruh Lemjakovcov bol úzky, žili veľmi utiahnuto, prečo od mnohých boli považovaní za pyšných alebo skúpych. Ale do Rankovej chodievali viac ráz do roka, lebo tam priatelili i s farárovci i s rechtorovci. S prvšími boli v rodine, lebo mladý Lemjak v Peškove mal za ženu staršiu dcéru pána farára Riečana z Rankovej; s učiteľom Burnom zas boli v kmotrovstve, Burnovci sú krstní rodičia deťom Lemjakovým. Dnes návšteva nasledovala do školy. Keď ta došli, videli v školskom dvore už jedny cudzie sane. Boly úhľadné, nové; zadné sedlisko pokryté hrubým, červeno-žlto páskavým pokrovcom.

„To budú iste Hutterovci z Hradičia," hádala Lemjaková.

Domáca pani vyšla privítať príchodzích — Pavčokove spiežovce oznámily až do izby ich príchod. Domáci pán bol ešte na večierni. Burnová bola nízka okruhlastá osoba, líca jej nadol visely a zovňajšie kútiky malých sivých očiek tiež potiahly akosi za sebou. Keď uvítala sa s kmotrou, ktorá takmer o hlavu bola vyššia od nej, natiahla sa na palce a pošepla jej tajomstvenne čosi do ucha, nad čím tá prišla do malého vzrušenia.

Za Burnovou objavila sa jej vnučka Anička, buclaté, asi štrnásťročné dievčatko, ktoré začervenalo sa ešte na každé oslovenie. Tiež bola takmer o hlavu nižšia od štíhlej Johanky.

V izbe na pohovke sedela statná, červená pani v tmavých, samatom krášlených šatách. Mala na hodinkách závažnú zlatú retiazku a na tučných rukách niekoľko drahých prsteňov. Veľmi priateľsky pošla proti Lemjakovej a množstvom slov uisťovala, ako ju teší, že takto sišly sa tu spolu. Bol tu i jej syn, ktorý tiež s veľkou ľúbeznosťou mal sa okolo vnoveprišlých. Na Mikuša oba podívali sa s akousi napnutou zvedavosťou, keď však bol im predstavený len čo pomocný učiteľ, menej si ho všímali. Mikuš dozvedel sa, že tá pani je vdova Hutterová, kupcová z Hradičia. Ona je nevlastná sestra domáceho pána, rada príde k bratovi na dedinu, keď trochu môže sa odtrhnúť od domu a obchodu. Teraz cez sviatky, keď je sklep zatvorený, použila príležitosti a prišla na celý deň, aby mohla ísť i do kostola. Je nápadne priateľská k Lemjakovej a jej syn práve tak snaží sa zaujať Johanku. Je driečny, tmavooký, červených líc, vlasy má do dvoch rovnakých okrúhlastých zubov sčesané do čela. Oblečený je veľmi pečlive, límec z košele pichá ho do brady a široké manšety zakrývajú mu vyše polovice rúk. Mnoho rozpráva Johanke o Hradičí, o zábave, ktorú tam hodlajú o fašangu usporiadať, a o ktorú zaujať sa i on je od všetkých veľmi snažne požiadaný. Aj o svojom obchode rozpráva, ako mu dobre ide a ako hodlá ho zväčšiť. Johanku to nezaníma, nevie mu na to všetko čo povedať; bez porozumenia prezuní tá záplava slov popri jej ušiach a ona necíti sa pritom dobre. No on to nevidí, je veľmi spokojný so svojím konversačným talentom a neustáva rozprávať. Anička, ktorá im stojí za chrbtom, obdivuje svojho ujca.

Mikuš prezerá akési staré, veľkým švabachom tlačené knihy, umiestené v poličke na stene.

Lemjaková s Hutterovou sedia na pohovke a shovárajú sa. Domáca pani prišla zvonku dnu, pridružila sa priateľkám a, významne pomihajúc na ne, upozornila ich, ako sa im deti, Johanka totižto a mladý Hutter, „dobre“ spolu bavia. Matky sa trochu pousmialy, ale opatrne zdržaly sa všetkých poznámok.

O chvíľu prišiel domáci pán z kostola. Veľmi resonoval proti kmotrovi, že tiež neprišiel, nechcejúc uznať platnosť výhovorky o jeho chorobe.

„Keď teraz má takéhoto pomocníka,“ kričal, tľapkajúc Mikuša po pleci, „môže byť zdravý! Počul som, počul — kmotor je teraz veľký pán. No mal si on už dávno tak pomôcť!“

Burna bol vysokej chudej postavy a mal nápadne silný hlas. Svojho kmotra Lemjaka veľmi si vážil, bol hrdý na jeho priateľstvo a svoje prejavoval mu okázalým spôsobom.

Pozdejšie prišli i páni farárovci s dcérou Irenkou, — tu fara so školou nažívaly v dobrej shode. Pán farár Riečan svojím priateľským spôsobom pozdravil sa so všetkými a sadnul si k Mikušovi, ktorého už raz na krátko bol videl v Peškove u svojho zaťa. Mal tvár do hladka vyholenú až na venček brady okolo spodnej čeľusti, nad čelom mal plešinku, ktorú zakrýval si dlhšími, do hladka priťapkanými vlasmi.

Jeho žena bola štúpla, počerná, švitorná pani, snažiaca sa uspokojiť každého svojou vľúdnosťou. Irenka mala zdravo barvenú, okrúhlastú tvár po otcovi, ale tmavé oči v nej po matke. Aj pohyblivosť matkinu zdedila.

Riečanová robila námietky Lemjakovej, že nesosadla u nich vo fare. Proti tomu ozvala sa Burnová a povstalo dotazovanie, ktoré však skončilo sa bez zlých následkov. Rozhovor zašiel na Peškovo, jedna stará matka dozvedala sa druhej, či je maličká Oľga už celkom zdravá. Maličká Oľga bola prvým vnúčaťom i Riečanovcov i Lemjakovcov. Hutterka tiež rozprávala o maličkom chlapčekovi svojej vydatej dcéry.

Johanka umkla Hutterovi a sdružila sa s Irenkou, s ktorou mnoho maly si čo rozprávať. Vlastne rozprávala len Irenka, Johanka viacej počúvala; ona málo bola navyklá spoločnosti, preto nepočínala si smelo v nej. Irenka bola omnoho vybrúsenejšia; Johanka podivila sa, ako ona vedela odpovedať na všetky Hutterove reči, tu s porozumením, tu prekáravo a tu i tu aj s istým dobrodušným posmeškom. On teraz medzi obidve „kišasonky“ delil svoju pozornosť, aby žiadnu z nich neukrivdil; ale odpovedala na ňu len Irenka. A vedľa toho stačila ešte rozprávať Johanke o svojich nových šatách, ktoré si nedávno ušila, o krásnej vzorke, ktorú teraz počala vyšívať na paplonovú obliečku, a o mnohom podobnom.

„Poďme na chvíľu k nám, poukazujem ti to,“ navrhla, a Johanka veľmi ochotne zvolila.

„Keby len Hutterovci neboli tu, lepšie by sme sa cítili bez nich,“ hovorila cestou Irenke.

Tá, nesúhlasiac, potriasla hlavou.

„A mne sa oni páčia. My sme zadobro s nimi, u nich kupujeme a vždy sú veľmi priateľskí k nám.“

„Veď i k nám sú priateľskí; práve snáď preto, že tiež u nich kupujeme — aj vlastne nič nemôžem proti nim povedať: len keby sa nám on toľko neprihováral! Ja to nerada.“

„Ale choď, choď! Na to musíš privykať. Mne zas to sa nepáči, keď sú mladí ľudia nevľúdni. Keď som vlani bola na bále v Hradiči, takú starosť znášal o mňa, aby som sa dobre zabávala, že som mu posiaľ povďačná. On je vôbec hodný mladý človek; ja neviem, ako sa ti môže nepáčiť.“

Johanka zamyslela sa nad týmto úsudkom zkúsenej priateľky. Vedela, že všetci známi asi tejto mienky sú o Hutterovi, a umienila si, že i ona vynasnaží sa sdieľať ju.

Keď vrátily sa do školy, už bol stôl prikrytý. Hutter nameril sedeť vedľa Johanky, ona však, vzdor predošlému dobrému úmyslu, zľakla sa toho a potiahla Irenku za ruku, aby si k nej sadla, čo tá aj urobila. Johanka si veľmi bláhala pre svoju opatrnosť, lebo takto bola zavarovaná od dvorenia Hutterovho počas celého dlhého olevrantu. Irenke nepadlo ťažko shovárať sa s ním i za svoju plachú súsedku.

Hutterová tajomstvenným spôsobom rozprávala Lemjakovej, pri ktorej sedela, ako jej Károly hovorí, že keď on bude sa ženiť, vezme si len jednoduchú, skromnú ženu, ktorá by nebola rozmaznaná, za svetom omámená. Lemjaková nemohla ináč, ako schváliť ten rozumný úmysel.

Mikuš sedel na druhej strane stola medzi pánom farárom a domácim pánom. Rokovali o dielach výučby; Riečan bol toho času dekanom, mal v tom zkúsenosť i zaujímal sa za vec. Mikušove náhľady o tom, ako mala by sa usporiadať výučba pre náš pospolitý ľud, ho prekvapovaly; rozhovorili sa tak živo v tej otázke, že na ostatnú spoločnosť takmer zabudli. Burna nevládal s nimi veslovať, len tu i tu na príhodnom mieste zavzdychnul: „Hjaja! Ťažký a nevďačný je ten náš rèchtorský chlieb...“

Už bolo po olevrante a spoločnosť nevstávala od stola, nikomu nechcelo sa pohnúť z miesta. Panie bavily sa polohlasno, musely mať zajímavý predmet. Najviac rozkladala pani Hutterová a pani farárka.

Johanke utieknutie sa za Irenku už nič neprospelo, lebo Hutter vstal a skloniac sa ponad stoličku prihováral sa jej od chrbta. Čo najsnažnejšie prehováral obidve priateľky, aby svojou prítomnosťou ozdobily zamýšľanú v Hradičí zábavu, a bol hotový poskytnúť všetky možné garancie, že budú sa zabávať výtečne. Irenka odpovedala, že ony obidve chcú ísť v januári do Peškova, kde majú ostať do začiatku pôstu: že im teda pri najlepšej vôli nebude možno vyplniť jeho želanie. On horlive uisťoval, že všetok svoj vplyv vynaloží, aby zábava odstala hneď zo začiatku mesiaca, kým ešte kišasonky budú doma — akže mu sľúbia, že zúčastnia sa na nej. Irenka by bola mala chuti, ale Johanka sa vyhovárala, žeby ju jej tatuška na bál nepustil.

„Ak bude treba, ja sám ho pôjdem prosiť o to," nabídnul Hutter kavaliersky. Johanka dostala strach pred uskutočnením toho jeho úmyslu a sponáhľala sa povedať naisto, že jej tatuška nedá sa prehovoriť nikomu.

Domáci pán ponúkal vínom, i sebe pritom neukrivdil. Ubezpečoval, že má teraz veľmi milých hostí, nevedel im ako ukázať svoju vďaku. Keď videl námahy mladého Huttera okolo Johanky, pohrozil mu prstom.

„Tento môj sestrenec akosi veľmi chýli sa k tým Čierniciam," počal ho prekárať svojím zbytočne silným hlasom. „Už sa ma aj dnes opytoval, že v ktorú stranu ležia — ale ja vravím, že je do Čiernic mrcha cesta." Zasmial sa chutne svojmu vtipu a poobzeral sa po prítomných, ktorí všetci upozornili sa na jeho reči.

„Ale po sanici je cesta všade dobrá," pokračoval ďalej s dobrou vôľou; „kto chce, nech zkúsi!... Ale on žeby rád vedeť aj to, kde je v Čierniciach škola: nuž, dopýtaj sa, reku, však ti to dopovedia!"

„Ale choď — už ty len rád táraš!" karhala ho žena polo do opravdy. Hutter usmieval sa pritom trochu samoľúbo, ako by asi niečo veľmi chvalitebného bol počul o sebe. Nahnevano veru nevyzeral pre prekáranie ujcovo.

Johanka sedela v nesnádzach, hlavu mala sklonenú i oči sklopené, a predsa videla všetkých zraky na sebe. Nesmierne zle sa cítila, bolo jej do plaču; nebola by dbala ísť schovať sa matke do lona.

„No, no, veď je to nič nie zlého," vetil Burna na ženino karhanie. „Štrngnime si — na zdar!"

Zdvihnul proti Hutterovi svoj pohár, ten si štrngnul, ale ostatní nepovšimli si toho vyzvania. Johanka zdvihla hlavu, až keď prešiel rozhovor na inšie — výraz jej tváre nejavil potešenie. Prvý jej pohľad padnul na Mikuša; ona už niekoľko ráz pozrela na neho, ale nikdy nestretla sa s jeho očima. A ona práve dnes divno zatúžila po tom. So dva razy videla, ako sa prihovoril obsluhujúcej Aničke, vľúdne a pokojne — a zrazu pocítila proti nej závistné hnutie.

Keď Burna počal prekárať Huttera, zaviaznul i rozhovor medzi Riečanom a Mikušom; teraz počínali znovu, prejdúc na politické pole.

„On nič nedbá o mňa — celkom nič!" zalkala Johanka v srdci. Potom počala sa sama so sebou dotazovať, že čo to má za divné nároky. Irenka medzitým rozprávala jej čosi ľahostajného, ako by sa nič nebolo prihodilo, ale Johanke porúchaná bola rovnováha. Počala napomínať matku, aby išli domov, lebože tatuška prikázal, aby neboli do noci.

„Ona sa nazdá, že tatuška zahynie bez nás," vyhovárala ju matka.

„Veď je to pekne, že je taká poslušná a starostlivá dcéra," prikyvla Hutterová hlavou. Žeby Johanke mohly byť nemilé narážky na úmysly syna, to jeho matke ani na myseľ neprišlo. Že hneď neukázala potešenie, to bola len dievčenská zdržanlivosť — avšak

trochu viac vľúdnosti mohla predsa javiť. S hrdosťou pristavily sa matkine oči na synovi, nevedela si ani predstaviť, žeby on mohol byť niekde nevítaným nápadníkom.

Napriek zdržiavaniu domácich hostia o chvíľu počali sa domov sberať. Pri rozchode Riečanová s Lemjakovou usniesly sa na tom určite, že keď pôjdu do Peškova, nechajú tam dcéry na dlhšie; peškovskí si toho už dávno želajú.

(Pokračovanie.)

Niečo o mikroskopických hubách.

Píše *A. Sytniansky.*

(Pokračovanie.)

VI.

Ešte o jednom rade najjednoduchejších, najmenších, ale i nesmierne početných organických tvarov idem hovoriť, ktoré tvoria počiatok všetkého organického a spolu tiež i zvieracieho života, poneváč sú tajomnými hraničnými tvarami ríše rastlinstva a živočichov: je to rad húb poltivých či Poltiviek, *Schizomyceteae* zvaných. Veľká časť známych Poltiviek zapríčiňuje hnitie, porušenie a nákazlivé nemoce.

Poltivky žijú na zvieracích a rastlinných podstatách, menovite v tekutinách hnijúcich, i vo zvieracom a ľudskom tele. Tieto huby sú jednobunečné organismy bez najmenšieho jadra Tvar majú rozmanitý: palíčkovitý, hadovitý, závitkovito točený, guľovitý, vajcovitý, elliptičný, cylindrický atď.; buňky sú voľné alebo bývajú mnohé nitkovite spolu sdružené, niekdy sú vo veľkom množstve v slize ustlané a tvoria takzvaný „zoogloiatický“ tvar, či sliznohuspeninovité chomáče alebo povleky. Druhy mnohých rodov Poltiviek preháňajú sa ako roje v svojej tekutine rýchlym kmitavým pohybom, pričom im na konci priezračnej buňky nachádzajúce sa útle vlákna (brvy) za veslá slúžia; časom prestáva kmitavé pohybovanie sa týchto drobulinkých priezračných húb. Aby obrysy priezračných, rýchlym kmitom sa pohybujúcich buniek mohly sa pod drobnohľadom náležite pozorovať, treba vodu alebo inú tekutinu, v ktorej sa pozorujú, anilinovou barvou slabo na červeno alebo belaso zabarviť: huby vťahujú barvivo do seba a tak ich možno v čistej tekutine stopovať. Rozplemeňujú sa najčastejšie podvojným priečnym delením buňky či poltením, jako pozoruje sa na buňkách vyšších rastlín, a odpoltené čiastočky vyrastajú zase v nové buňky, huby, ktoré zase poltia sa. U niektorých rodov tvoria sa i výtrusy vo vnútornosti buňky, ktoré potom sa vytrusujú. Tvorenie výtrusov deje sa nasledovne: jednobunečné huby vytvorujú dlhé točivé vlákna, ktoré priehradkami na čiastky sa rozčlenkujú, ktoré podobne sa delia, až celé súvislé retiazky povstávajú; v tých čiastočkách stiahne

sa obsah v oblé spory, priehradky sa absorbujú a celé vlákno naplnené je mnohými výtrusy v podobe olejových kvapiek; tieto osvobodzujú sa z vlákna a vznášajú sa vo vzduchu, a keď usadia sa na žiadanú látku, vyvinujú sa znovu ako huby. Týmto vyvinovaním povstávajú milliardy Poltiviek a objavujú sa v povetrí, vo vode a na každej veci.

Poltivky sú najmenšie organismy zo všetkých rastlinných bytností, i nedosahujú obyčajne väčšej dĺžosti než 1. do 4. mikromillimetrov (mikromillimeter značí sa gréckou písmenou μ, t. j. 0·001 do 0.004 mm. Drobnohľadom možno spozorovať Poltivky síce už pri 2—500-násobnom zväčšení, no k jasnému stopovaniu a poznaniu ich specifičného tvaru treba je 1000 do 1500-násobného zväčšenia.

Následkom úžasne rýchleho rozplemeňovania sa Poltiviek nachádza sa ich nesmierne množstvo v povetrí, vo vode, v ústrojných a animálnych látkach, že si o ňom nemôžeme utvoriť pochop. Prírodoskúmatelia dokázali, že povetrie Poltivkami a ich zárodky, vývoja schopnými, je presýtené (preplnené) a že v jednom litre vzduchu nachádza sa ich i 300. Otec mikroskopie nemeckej Ehrenberg r. 1847 dokázal pri skúmaní pasádového vetra, že v ňom nachádzalo sa 150 rozličných mikroskopických tvorov a rastlín. A tak v každom kúsku pokrmu, ktorý do úst kladieme, v každom dúšku vody, s každým dýchnutím pohlcujeme každodenne na tisíce a tisíce Poltiviek. Že ony neškodia našim vnútorným ústrojom, na pr. plúcam a žalúdku, pripísať treba tomu, že plúca a žalúdok majú schopnosť zničiť ich a že len málo druhov účinkuje záhubne na naše telo, v ktorom často v najkratšom čase smrť zapríčiňujú. Slávni bakterologovia Nägeli a Pasteur v najnovšom čase dokázali, že niektoré druhy Poltiviek len vtedy pôsobia záhubne na telo ľudské, keď sa dostanú nejakým spôsobom do krve. Čistá voda a svieže povetrie sú teda podmienky zdravia ľudského, lebo v nich niet toľkého nebezpečenstva nákazy Poltivkami zapríčiňovaného.

Nemožno ešte posiaľ hovoriť o tajomných a nesčíselných Poltivkách s takou určitosťou, jako o iných dokonale poznaných rastlinách, ačkoľvek prírodoskúmatelia dávno stretávali sa s nimi. Prvý, ktorý ich vo vode spozoroval, bol Anton Leuwenhoeck, vynálezca mikroskopu. Tento geniálny muž tvrdil už r. 1677 celkom určite, že povetrie, voda, zveri atď. naplnené sú „životnými prvkami", oku celkom neviditeľnými, a že v jednej kvapke vody i 100.000 ich byť môže. Oznámil to opätne vedeckej akademii londýnskej a tá uverejnila konečne jeho výskumy a dodala: „Toto učí Leuwenhoeck, Hollandčan: kto tomu veriť nechceš, bež ku Leuwenhoeckovi do Delftu; my sami tomu neveríme." A veľký reformátor prírodozpytu Karol Linné nemohol spriateliť sa z počiatku s jeho náhľadami a hovoril, že mikroskopické zvieratka, ktoré videl „ledajaký sluha delfského súdu", sú len telieskami olejovými a tukovými. Neskôr tento učenec určil zvláštnu triedu pre mikroskopické živoky, ktoré čo „chaos nálevníkov" (infusorií) vo svojom diele „Systema naturae" na konec položil. Od toho času neskúmalo sa ďalej za týmito drobulinkými bytnosťami a len v predošlom storočí (r. 1785)

začal ich O. Frederik Müller, dánsky prírodozpytec, jakosi roztrieďovať. Slávny professor a mikroskopik v Berlíne Christ. Ehrenberg poznal bližšie r. 1838 tie mikroskopické živoky, ale i on považoval ich mýlne za najmenších nálevníkov a pomenoval ich „Vibrionmi". A len roku 1853 dokázal F. Cohn rastlinnú povahu tých mikroskopických bytností a nazval ich rody: Crenotrix, Cladotrix, Bacillus, Bacterium a Micrococcus. Nägeli vriadil v najnovšom čase všetky známe mikroskopické rastlinné bytnosti tieto do radu drobnohľadných húb Poltiviek, Schizomyceteae. Že F. Cohn a Nägeli nemýlili sa, že sú totiž Poltivky skutočne rastlinami, dokázal r. 1879 nemecký prírodoskúmateľ prof. Klebs a za ním dr. Schüller v Greifswalde svojmi pokusami s králikami (dom. zajacmi). Zamočil zákončie ihly do krve Poltivkami nakazenej a tou pichnul do ucha králika a hľa, drobnohľad objavil mu po 24. hodinách, že všetka krv králikova bola Poltivkami naplnená, ktoré rozplemeňovaly sa v nej s bájočnou rýchlosťou spôsobom mikroskopických húb.

(Dokončenie.)

Slovenský jazyk.

Drobnosti o jazyku.

3. Názvy mesiacov.

Po česky vydávané kalendáre naše až do posledka menovaly mesiace českými názvy: leden, únor, březen atď., prikladajúc k nim *názvy latinské* na dôkaz toho, že slovenské obecenstvo nerozumie českým. Jur Palkovič, čo viac, na prvom mieste kládol názov latinský (1839). Tie české názvy maly historickú oprávnenosť aj v kalendároch čiste slovensky písaných, ale štúrovcom nepostačovalo to, čo mali Česi, a *zhotovili nové názvy pre mesiace.* Prvé „Pokladnice" Lichardove majú: veľký sečeň, malý sečeň, brezeň, dubeň, traveň, lipeň, klaseň, srpeň, jaseň, rujeň, studeň, mrazeň. Mám síce známosť o jednej ľudovej povesti, v ktorej mená personifikovaných mesiacov prichodia jako výš uvedeno: veľký sečeň, lipeň atď. (Pov. Proston. II. 40—49.), ale predsa neverím, že by oné názvy žily v mluve slovenskej a práve preto zatracujem ich rozhodne.

Prečo tieto riadky píšem? opýta sa niekto.

Mám k tomu príčinu. Jest ešte dosť ľudí, hlavne medzi mladšími, a tým už preto nemožno sa diviť, ale aj medzi staršími, ostávajúcimi v liternom pokroku večne mladými, — ktorí neberú na známosť to, k čomu dospel vývoj v nazývaní mesiacov. Sú i teraz ľudia, ktorí kde môžu tam strčia brezeň alebo lipeň a pyšní sú, že vykonali kus národnej povinnosti. Znám prípady, kde taký detinského rozumu človek pozrel si do kalendára, jako sa menuje marec „po slovensky", a po chvíli v liste k priateľovi opisoval, že kde čo robil 25. *brezňa.* Jestli jeho priateľ, ktorému list písal, nemal náhodou kalendára po ruke, zaiste nevedel z listu, *kedy* jeho priateľ

kde a čo robil. Také „slovenčenie“ obišlo pred *polstoletím*, ale teraz dokazuje zaostalosť. Latinské názvy: január, február, marec atď. tak sú vžité do nášho jazyka, že im vo spisovnom jazyku plného práva podávať treba. Nehanbí-li sa 100 millionov Rusov za latinské názvy mesiacov vo svojej mluve, my, ktorých predchodcovia po latinsky písali, tým menej sa musíme hanbiť. Ostatne slovanské názvy beztak nesúhlasia so sebou: „listopad“ u Čechov značí november, u Horvatov oktober; „rujen“ u Čechov oktober, u Horvatov september; kveten [1]) u Čechov máj, u Poliakov apríl atď. Zavedením slovanských názvov, predpokladajúc, že by to možné bolo, nezískalo by sa tedy nič praktického. K vôli historickej plnosti konštatujem, že názvy „korenno-slovenské“ z doby štúrovskej cele zmizly. Názvy české dosiaľ sa podávajú vedľa latinských, a to deje sa tak ďobre k vôli listovému a inému potyku Slovákov s Čechmi. Poslovenčovanie českých názvov v takomto prípade *nemá miesta*. Tedy *září*, nie *žiari!* Nakonec dokladám, že dľa môjho náhľadu lepšie sa hodia pre nás formy: jún, júl (9. júna, júla atď.) než június, július (9. júniusa, júnia, júliusa, júlia atď.).

4. Podstatné mená s tvarom prídavných.

České tvary: hajný, polesný, ponocný a pod. nie sú u nás obľúbené. Slovák rád povie: háj*ník*, a povedal by, keby tie slová užíval: poles*ník*, ponoc*ník*. (V Kal. pov. III. 67: malichernik od malicherný; ktorý na malicherné veci dá.) V terminologii poznáme ‚povereník‘, a je žiadúce, aby sme rozmnožili podobne tvorené slová. Vyslanec značí „képviselő“, a jako povieme „kiküldött“ alebo ‚kirendelt‘? Užívať príčastie „vyslaný“ veľmi obťažuje sloh, i znemožňuje ho niekedy. Ako poviem „a kiküldött kiküldetett“? Či „Vyslaný je vyslaný“? Dľa povereník prijmime „vyslaník“ vo smysle „kiküldött“, „kirendelt“. Za „köteles“ tiež je výborné „povinník“. Beztak máme už „viník“. ‚Hadköteles‘ vojenský povinník; toto slovo už tým zasluhuje prednosť pred „povinnovatec“, že je o polovicu kratšie; „iskolaköteles“ = školopovinník.

5. Fő — Ober — Nad.

Nesvedčí o pevnosti a ujednostajnenosti nášho spisovného jazyka, keď raz píšeme hlavný išpán, hlavný slúžny, hlavný lekár atď. a druhý raz nadžupan, nadslúžny, nadlekár. Prvý opisovací spôsob lepšie zodpovedá vzorom = *fő*ispán — *ober*gespan, *fő*szolgabiró — *ober*stuhlrichter, *fő*orvos — *ober*arzt. Ale druhý, jednoduchejší spôsob, lepšie sa odporúča svojou úhľadnosťou; svojou logickosťou. Keď máme totiž *pod*županov, *pod*slúžnych, *pod*lekárov — logicky majme aj *nad*županov, *nad*slúžnych, *nad*lekárov. Tým viac, lebo to *fő* a *ober* v niektorých slovách, ovšem vlivom českým, ujalo sa výlučne v podobe *nad:* nadporučík, nadlesník. Som rozhodne za „sto-

[1]) V našich kalendároch až do polovice päťdesiatych rokov neužívalo sa tohoto názvu; v našich „českých“ kalendároch menovali tento jeden mesiac latinským názvom *máj*.

licu“ proti „župe“, lebo stolica je vžité a hlboko vsiakle slovo, ale preto slovo „župan“ nezatracujem. V jazyku jest tomu príkladov dosť, že slová jednoho významu líšia sa látkou. Tak máme „knižnicu“, ale „knižničiara“ nie; máme „krádež“ ale „kradcu“ nie. V prvom prípade užíva sa „knihovník“ od „knihovňa“ a v druhom „zlodej“. Môžeme tedy mať stolicu a v nej župana. Niekto užíva za főispán prosté „župan“. V terminologii je nie rozumno odchyľovať sa od úradného názvu. Poneváč je po maďarsky „főispán“, tedy: nadžupan (poťažne hlavný župan). Dosiaľ takým spôsobom mohlo sa riecť aj za főszolgabiró: slúžny, ale v osnove novej administrácie nachodí sa už 1) főszolgabiró, 2) szolgabiró, 3) alszolgabiró. Nikto nemôže tedy za to ručiť, že dnes-zajtra povstanú i pri županoch tri stupne hodnostné.

6. Evidencia.

Nemecko-česká „Terminologia“ (Wien 1850.) má za toto slovo: patrnost, zjevnost, etwas in E. halten, míti, chovati něco na jevě, v patrnosti; den Kataster in E. h., katastr míti v patrnosti, přehled míti katastru. Tože prejal Špatný do svojho německo-českého slovníka kancelářského (Prag 1868.) pridajúc: přehled, přehled něčeho udržovati. Kott vo svojom Slovníku má: zřejmosť, patrnosť, zjevnosť. Míti, chovati něco na jevě, v patrnosti, přehled míti v katastru. Rusky: „očevidnosť“, poľsky: očevistosť, javnosť. Všetky tieto slovanské výrazy majú tú chybu, že je s nimi *ťažko nakladať v praxi a preto vedľa nich pevne sa drží cudzí výraz evidencia.* U nových slov mali by sme hľadeť jedine k tomu, aby slovo jasne označovalo svoj význam a aby malo formu príhodnú pre ďalšie tvorenie; mohli by sme tedy prehliadať prípadné nepravidelnosti v tvorení. Takýmto spôsobom dostali by sme snadno i pre evidenciu príhodné slovo. Máme výrazy: to je na jave, vyšlo na javo atď. Máme tedy podstatné *javo*, slúčme ho slovesom *držať* a dostaneme: *javodržanie*, *javodržať*, *javodržiteľ* (Evidenzhalter), *javodržiteľský* úrad atď. Slovo „javodržať“ bolo by tak slúčené, jako na pr. pokojamilovný, úctyhodný atď. Je síce v tomto prípade germanismom sloveso „držať“, ale ono už natoľko vsiaklo i v iných prípadoch, že ho je ťažko vyobcovať. Slovo „javodržiteľ“ je tvorené jako české „místodržitel“.

Zo slov: patrnosť, zrejmosť, zjavnosť, očevidnosť nemožno tvoriť ďalších odvodenín takých, ktorým bolo by možno porozumieť. Čo by bol: patrnostník, zrejmostník, očevidnostník alebo očevidník, patrnostnícky alebo patrnostný, javnostnícky alebo javnostný úrad?

Ako som spomenul, netreba natoľko prihliadať ku správnosti, jako k úhľadnosti a jasnosti. Čože povedať o ruskom „svobodomysliaci“ (svobodomyšliaščij) m. svobod*n*omysliaci? Germanismus slovesa v našom prípade nemožno nahradiť a preto radšej prijať ho načim než užívať cudzie výrazy. Nemožno totiž od „mať, chovať“ utvoriť podstatných, ktoré by vyhovely. Málo znamenalo by: „majiteľ“ alebo „chovateľ“ zjavnosti, zrejmosti, očevidnosti, patrnosti; ani evidenčný úrad sa nedá dobre vysloviť: úrad pre manie, chovanie zjavnosti, zrejmosti, patrnosti, očevidnosti, úrad pre zjavnosť,

zrejmosť, patrnosť, očevidnosť. Či nie o veľa úhľadnejšie a jasnejšie sú: javodržať, javidržiteľ, javodržiteľský úrad?

So strany syntaktickej: sloveso držať žiada akkusatív; vo slúčenine ‚javodržať' niet teda nepravidelnosti syntaktickej, ako niet jej vo slúčenine „úcty-hodný", „pokoja-milovný". Ale v slúčenine *„javodržať"* potrebno by bolo zapomenúť na pôvod a neviazať ju s lokálom a predložkou nad: „javodržať nad čím", ale s akkusatívom: „javodržať dačo".

7. „Insolvencia".

Term. (1850) má: zahlungsunfähig = kdo není s to, by platil; kdo někomu platiti nebo plátce býti nemůže; nedostatečný, nespůsobný ku placení; — Zahlungsunfähigkeit = nemožnosť, by někdo platil, nemožnosť placení, n. platby, nespůsobnosť ku placení. Špatný má to samé. Poľsky: niemożność wypłacenia długu; insolvent = nie będąci w możności wypłacenia długu. Rusky: nesostojateľnosť. Zo všetkých iba ruský výraz zasluhuje povšimnutia; lebo ostatné sú púhe opisy. Český slovnikár Jozef Rank pod zahlungsunfähig vedľa opisov má: ‚neplatebný,' a pod Zahlungsunfähigkeit vedľa opisov: neplatebnost. Ale tieto výrazy, trebárs sú úhľadné, svojím významom nezdajú sa mi dosť jasnými už preto, lebo slov platiť, platba, platebný mnohonásobne býva upotrebeno. Mne páčilo by sa utvoriť nový výraz za príkladom ruského názvu ‚nesostojateľnosť'. V tomto slove obsaženo ovšem všetko, čo je potrebné: nedostatočnosť majetku; ale insolvenciu príhodne mohli by sme označovať aj slovenským: nestačiteľnosť (od *nestačí* mu nič = viac vydá, jako príjme). Ako opisy dobré sú ovšem: nespôsobnosť, neschopnosť, nespôsobný, neschopný k plateniu (ešte lepšie s infinitívom: platiť, lež ani dobrý opis nenahradí hoci planého, ale jednoduchého názvu. Ruskému sostojateľnosť, sostojateľný lepšie síce odpovedá germanismus *byť v stave,* ale od tohoto výrazu nemožno utvoriť jednoduchého názvu. *J. Ferienčík.*

Poznamenanie redakcie. Týmito návrhmi chce sa pohýbať otázka slovenskej terminologie. Teraz jedni vypožičiavajú z češtiny (opatření učiniti), druhí z ruštiny (miery priňať), tretí pridržiavajú sa výrazov ľudových (poriadky porobiť) atď. Jedni píšu: hlavný išpán, viceišpán, slúžny, stolica atď., druhí: hlavný župan, nadžupan, podžupan, slúžnodvorský, župa. Jedni purisujú: krajinský obranca, hlasovod, ďalekopis, zápisnica, zapisovateľ, v javnosti držať, ísť na dovolenú, samospráva, nachodopis, vyzdvihnutie atď.; druhí podržiavajú cudzie, ale ujaté slová: honvéd, telefon, telegraf, protokoll, notár, v evidencii držať, ísť na urlaub, autonomia, inventár, suspendovanie atď. Keď koľko kníh a koľko časopisov, toľko terminologií, škodíme si *praktickej hodnote jazyka.* Hovorieva sa, že veď to vyvinie a ujednostajní sa životom. I v tom jest pravdy, no *pre nás* ona vyvráti sa mienkou nášho pôvodcu: že keď jednu a tú samú vec inak menuje úradný preklad, inak tento a inak tamten časopis, keď každý jednotlivec dovoľuje si kuť nové a nové slová, tak v živote nezakorení sa presvedčenie, že slovenským jazykom spisovným

možno vysloviť i niečo všeobecne srozumiteľného, pevne stanoveného a určitého i vo veciach štátnych a právnych.

Teraz, keď idú sa meniť všetky verejné ustanovizne a poriadky, je najpríhodnejší čas ustáliť pri všeobecnej shode aspoň hlavné výrazy terminologické. Pôvodca návrhov, ktoré začali sme tlačiť, označil svoje stanovisko hneď na počiatku, už v predošlom čísle *Slov. Pohľadov*. Vo veciach štátnych a právnych slovenská terminologia je pod vlivom úradnej reči. Vidno to z názvov, ktoré ujaly sa v päťdesiatych rokoch, keď však prišiel nový úradný jazyk, odstúpily miesto názvom, vzniklým pod vlivom tohoto. To je sila okolností, ktorej márne protivil by sa i najbohatší a najvyvinutejší jazyk. No kto predsa nevedel by sa spriateliť s ňou, môže čerpať útechu z toho, že slovenčina za to ústrojne nezmení sa, ani neztratí sviežosť alebo barvu. Takáto terminologia je organicky časťou jazyka, ktorá veľmi mení sa podľa okolností.

Porúčame návrhy tieto pozornosti povolaných ľudí. Želali by sme si len: *príliš nepurisovať.*

Literatúra.

Slovenský pravopis. Historicko-kritický nákres od dra *S. Czambela.* V Budapešti 1890. Tlačou Viktora Hornyánszkeho. Nákladom vlastným. Cena 1 zl. 20 kr. (Pokračovanie.)

V prvej časti [1]) knihy pôvodca ešte vykladá, ako šetrí sa etymologia v cudzích slovách. No tu prichodí mi ešte zmieniť sa o slove s*v*oboda — s*l*oboda, vysvetľovanom v predchádzajúcej kapitole; pôvodca je za s*l*obodu, čo však nesrovnáva sa s duchom jeho knihy; odvoláva sa na príklad Horvatov, ktorí „vyslovujú s*l*oboda a preto, ačpráve ich pravopis nenie fonetický, píšu s*l*obôda. Prečo — hovorí — práve my máme pred národom zatemňovať význam slobody?“ Ja myslím, že zatemňovali by sme ho zaznaním etymologie (od: *svoj*). Dôvod o zatemňovaní významu je za s*v*obodu. Slavianske jazyky, dôslednejšie držiace sa etymologie než horvatský, majú v svojom pravopise pôvodnú formu. Výslovnosť, živý jazyk u nás najpríhodnejšie je pokorrigovať literatúrou v takýchto prípadoch, pri takýchto slovách: učiť národ ich významu — tu významu svobody.

Veľmi potrebná je zásada, ktorú pôvodca vyslovuje pri písaní cudzích slov. Písať tak, aby slovo javilo sa oku vždy v tej samej podobe; tedy nie raz mú*s*a, druhý raz mú*z*a. Ďalej hovorí: píšeš-li foneticky, zásadu fonetiky preveď svedomite v medziach všeobecne ustálených odchýlok; píš potom: g*i*mná*z*ium, a nie g*y*mná*z*ium atď. Cudzie *s*, trebárs ono znie ako *z*, medzi dvoma samohláskami píše sa etymologicky; podobne na počiatku slova a v prípone *-ism*, -ismus. Dľa príkladu slov: *š*tát, *š*tudent, kon*š*titúcia, *š*túdium, ktoré každý Slovák vyslovuje s *š*, pôvodca učí, že skopenina *st* v náslovi (často i v medzislovi) vyslovuje sa ako *št*; príkladom slov in*š*pektor, *š*kandál a podobných ukazuje, že cudzie slová, majúce

---

[1]) I na začiatku tohoto rozboru (5. č. *Pohľ.*) miesto hlavy má stáť časť knihy.

skopeniny *sp* a *sk*, píšu sa tiež dľa výslovnosti. Zpod pravidla, ktoré ukazujú Már*ia*, biblia, diurnum a p., niet vraj príčiny vynímať slovo *lalia*, často písavané: lal*ij*a; no upozorňujem, že v násloví pýta sa *ľ* ako podľa pôvodného *li*lium, tak i podľa slovenského juho-východného *le*lie. Z výslovnosti slovenskej vyvodí, že v slovách, vniklých do jazyka nášho z nemeckého, mäkčíme to *l*, ktoré Nemci vyslovujú ako nevlastnú samohlásku (säb*el* — šab*ľa*, semm*el* — žem*ľa*). V slovách, kde Nemci vyslovujú *l* ako spoluhlásku, slovenská výslovnosť nie je dôsledná, na pr. fa*l*ošný, f*l*anell, še*l*ma — š*ľ*ak, f*ľ*ak, f*ľ*aša. K vôli dôslednosti pôvodca navrhuje pravidlo: V cudzích slovách, pošlých z nemčiny, píšeme tvrdé *l* tam, kde ho Nemci ako spoluhlásku vyslovujú; píšme tedy nielen fa*l*ošný, f*l*anell, še*l*ma, ale aj: š*l*ak, f*l*ak, f*l*aša atď. Iste lepšie je, keď máme pravidiel menej, no za to veľmi negeneralisujme. Darmo je, kto chce po slovensky dobre vedieť, tomu treba hodne sa učiť. V slovách šľak, fľak, fľaša a podobných má tvrdé *l* len západnoslovenské nárečie (a väčšina — Liptova! [1]), v strednej slovenčine, okrem liptovskej, zanedbanie mäkkosti v týchto troch slovách bolo by krikľavou chybou, a v hovoroch juho-východných *a* prehlasuje sa v *e* (šľ*e*k, fľ*e*k, fľ*e*ša), čo je nepochybným dôkazom otáznej mäkkosti. Radšej postaviť výnimku, ale strednej slovenčine, základu spisovného jazyka, nerobiť také násilie. Áno, neviem, či mäkké *ľ* nebolo by odôvodnené i v šelme; i Miklosich (Etymologisches Wörterbuch) uvodí ho takto: šelьmъ. — Pre latinské slová pôvodca vyslovuje pravidlo: *l* nikdy nemäkčiť; písať teda nielen: artikul, škrupul, titul, júl, generál, chorál, ideál, regál, principál, fiškál atď., ale aj: tabu*l*a, fabu*l*a, regu*l*a, baku*l*a. Tu je ťažkosť pre *tabuľu*, úplne udomácnenú a veľmi zovšeobecnenú; ťažkosť najmä preto, že tým mení sa celá deklinácia slova.

Pri cudzích slovách ešte môže byť otázka: čo urobiť so spoluhláskami zdvojenými? Pôvodca *Pravopisu* riešil ju i dľa môjho náhľadu správne, a síce nasledovne: „Keď k vôli etymologii zachovávame zdvojeniny v domácich slovách: o*dd*ať, kame*nn*ý a t. p., niet príčiny zanedbávať ich v slovách cudzích: addícia, annektovať." Káže písať zdvojené spoluhlásky v medzisloví tak ako v zásloví, na pr. summa, duell, protokoll, nulla, pavillon, sessia, parallelný, parcella atď.; vyníma zpod tohoto pravidla jednoslabičné poslovenčené: bál, côl. Tieto bolo by rozmnožiť takými zovšeobecnenými slovami, ktoré už cele prispôsobené sú slovenskej výslovnosti a z jazyka nášho nebudú (lebo purifikačné prúdy prežily sa už i u malých národov!) pravdepodobne nikdy vylúčené, ako na pr. ko*m*isár a podobné.

Záverečná kapitola prvej časti, o dlhých a krátkych slabikách, ukazuje, že Czambel usiluje sa vniknúť do všetkých otázok slovenčiny. Otázka o dlhých a krátkych slabikách čiže o kvantite (koľko času slabika vyplňuje) je veľmi vážna najmä v našom jazyku. Czambel spomína, že nebolo spoľahlivých prác o stredo-slovenskom

[1]) Zajímavá vec bola by vyšetriť, akým vlivom ztratilo sa mäkké *ľ* v zachovalej liptovskej slovenčine. Má ho len v malom uzle dedín Kokavy, Pribyliny, Dovalova, Vavrišova, Jamníka, Porúbky, Lehoty.

nárečí, preto náš pravopis hneď pri svojich počiatkoch nemohol stanoviť pevných pravidiel vo veci dlhých a krátkych slabík. Žiaľ, tých prác niet ani dosiaľ. Otázku riešiť, ako sám vyznáva, nemohol ani Czambel. Nemohol preto, že ešte vždy neznáme dobre strednú slovenčinu, z ktorej stavaný je spisovný náš jazyk. No pohýbal ju hodne, posvietil do jej záhybov, tak že ľuďom rozumejúcim a nelenivým nebude ťažko prispievať k jej riešeniu.

Berúc hlásky *a* — *á* — *ä* — *ia*, pôvodca *Pravopisu* hovorí, že dlhé *á* neprichodí po *č, š, ž, dz, dž*, ale rozkladá sa vo dvojhlásku *ia*: čiara, košiar, br*y*ndziar, gundžiach; pre zachovanie stredo-slovenského rázu a pre dôslednosť mali by sme sa prísne držať toho pravidla; že v strednom nárečí prevláda *ia* miesto *á* po *č, š, ž*, zistil vraj i Pastrnek z prameňov národného jazyka (Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn). Čo Pastrnek zistil, o tom vedeli sme i pred ním. Pastrnkova práca bola kabinetná — zo sbierok našich národných piesní a povestí, z ktorých, preškoda! nemožno robiť spoľahlivé výv*o*dy. Ich sbieratelia a vydavatelia nezapisovali a netlačili akoby notujúc všetky odtienky jazykové, lebo nepočítali na to, že sbierky tieto maly by byť materiálom k ustáleniu na pr. zákonov hláskoslovia slovenského. Slovenčina potrebovala by Pastrnkov nie kabinetných, lež takých, ktorí šli by do krajov, k národu, počúvať, keď hovorí, keď rozpráva si povesti, keď spieva. Slovenčina potrebovala by Gilferdingov! (Gilferding na takýchto cestách k národu vyšetril prízvučné rozmery ruských bylín.) Čo všetko neznáme o slovenčine! Od Bernoláka počnúc na pr. tvrdievame, že Slovák výslovnosťou nerobí rozdiel medzi *i* a *y*. Pravda nerobí, no nie všade. Od Babej hory dolu na Kysuce vyslovuje *y* temer tak plno, ako Rus. Alebo kto preštudoval nárečie novohradsko-hontianske, takzvané vrchovské? V slovenčine nachodia sa viac-menej temer všetky elementy všetkých slavianskych jazykov. Keby Štúr, keď povedal, že slovenčina „i čo do foriem i čo do hmoty je klbko nárečí slavianskych, z ktorého nitky rozvíjajú sa po všetkých“ (Nárečja slovenskuo, 1846), bol sa dal i zachvátiť, za to dnešná, od roku 1846 veľmi rozvitá slavianska filologia nemá práva ani len uškrnúť sa nad preuveličenou jeho výpoveďou. Lebo ona, slavianska filologia, veľmi nedostatočne zná slovenčinu. I Šafárika, na počiatku jeho učenej dráhy (Geschichte der slavischen Sprache und Lit.), slovenčina upomínala na jazyk apoštolov Cyrilla a Methoda i formálnou svojou ústrojnosťou i slovami, vyskytujúcimi sa len v staroslaviančine. Ano, slovenčina má tvary na pr. lokál množného počtu *oblaciech*, staroslaviansky oblacêchъ; má topografické výrazy na pr. Dolný *Vrútok*, Horný *Vrútok*, starosl. vrątъkъ, žriedlo, prameň. (Vrútok Horný a Dolný = Vrútky; ľud hovorí: na Dolnom Vrútku — na Hornom Vrútku — zo Vrútk*ov* idem); okrem toho, že v násloví staroslavianskeho slova je nosovka, naše je s ním úplne totožné, a zo všetkých živých jazykov slavianskych, vedľa nášho, výraz tento má len srbština, vrutak. No i Šafárik, i Štúr, i po nich viac-menej všetci len tušíme a cítime zvláštnosti slovenčiny, nikto nešiel k ľudu prizreť sa im lepšie — ktorí šli, sbieratelia piesní, šli len na škodu...

Pravidlo (po *č*, *š*, *ž*, *dz*, *dž* dlhé *á* rozkladá sa v dvojhlásku *ia*), ktoré pôvodca *Pravopisu* porúča prísne zachovávať, aspoň v celej svojej šírke nemôže sa vari postaviť, kým stredná slovenčina nebude dôkladnejšie vyšetrená. Ním uvedený lokál, gundž*ia*ch, nepočuť ani v Turci ani v Liptove; v tomto centre strednej slovenčiny skloňujú: gundž*a*ch, obruč*a*ch, duš*a*ch, medz*a*ch. Ako ukazujú príklady mnou vyšetrené: jabloň*a*ch, kosť*a*ch, hať*a*ch, meď*a*ch, skloňovacia prípona *-ách* tu nerozkladá svoje dlhé *á* v dvojhlásku *ia* ani po *ň*, *ť*, *ď*; po *c* pôvodca uvádza príklad v Mošovc*a*ch a vyhlasuje tvar tento za chybný, no v samých Mošovcach každý človek len tak povie, tak dôsledne v celom Turci: bol som v Teplic*a*ch. Neviem teda, či šlo by rozšíriť pravidlo i na skloňovacie prípony. Pravda už Orava má ā, čo je = *ia*, H. Trenčianska tiež *ia*; o Tekove, Honte, Novohrade nemám istoty, ale v Gemeri ak nie *och*, tak je *āch* (medzāch, gundžāch). A v prípone datívovej v otázných slovách dvojhláska prichodí i v Turci a Liptove. Dotyčne jednej i druhej prípony nemôže byť nijakej pochybnosti pri slovách, ktoré v množnom nominatíve vychodia na dvojhlásku: polia, panie, ohništia atď.: tieto majú vo všetkých pádoch dvojhlásku. Želateľno, aby pôvodca *Pravopisu*, keď raz tak pohýbal túto stránku kvantity v slovenskom jazyku, rozberal ju i ďalej, kýmkoľvek vec nebude objasnená a vážna otázka riešená.

Ďalšie jeho výklady o kvantite (str. 120—134) povolané sú odstrániť viac nedôsledností nášho pravopisu. Na základe príkladov, vzatých zo živého jazyka: prieloh, prieber, prievrat, priepadisko — priepasť, priehľad, priehra, priesada, hovorí, že v záujme slovenskosti nášho jazyka je nerozmnožovať slová (pr*e*hľad, pr*e*klad), v ktorých zanedbáva sa dĺžka. Za tvary n*ie*kto — n*ie*ktorý proti n*e*kto — n*e*ktorý dôvodí i príkladom poľštiny (n*ie*który) a ruštiny (**нѣкоторый**). K tomuto ja dokladám: Ustálenosť spisovného jazyka nášho vyžaduje, aby slová, ako sú zámená, maly len po jednom tvare. Podľa toho, v ktorom kraji sme sa narodili, jedni píšeme *nie*ktorý, druhí *da*ktorý, príslovku jedni *nie*kedy, druhí *da*kedy. To neznamená úctu k spisovnému jazyku, keď každý usiluje sa urobiť v ňom platnou zvláštnosť svojho rodiska. V takýchto prípadoch treba rozhodnúť sa za jeden tvar; je to požiadavka i oka, ktoré nechce sa napínať rozličnými podobami, keď ony nemajú pražiadneho odôvodnenia, neznamenajú žiaden odtienok myšlienkový. Poneváč zámená *nie*kto, *nie*ktorý, *nie*čo a príslovka *nie*kedy vo všetkých slavianskych jazykoch majú tento tvar, on je jedine oprávneným v našom spisovnom jazyku — druhotvar ponechajme pre pamiatky národného jazyka. Bude to i v duchu onoho uzavretia matičného, ktorým vypovedalo sa, „aby v mluvnici slovenskej bral sa stály ohľad k ostatným nárečiam slovanským.“ Zvláštnosti slovenčiny treba hľadať v inom. Takýmito rôznosťami neukážeme jej bohatosť, nepridáme jej ani barvy, ani sviežosti.

Toľko o prvej, základnej časti *Slovenského pravopisu*. Časti druhá, tretia a štvrtá ležia na základoch tu postavených: pri týchto troch, z ktorých pozostáva druhá polovica knihy, niet potreby dlhšie sa pribaviť. No dokončiť rozbor jednako nie je možno ešte ani v tomto čísle. Ešte prosím o shovievavosť i pôvodcu i obecenstvo.

(Dokončenie.)

Rok 1891. **Sošit 8.**

Slovenské Pohľady.

Ráchel.

OD HVIEZDOSLAVA.

(Dokončenie.)

IV.

— Pokánie čiňte! lebo priblížilo
sa nebies kráľovstvo — — Ten súrny, ostrý
hlas zavznel s púšte, a jak víchra krýlo
zotriasal stavbou bludu, vetché kostry
tmy sprerážal; i dodal: ide Sílo!
rek, vodca, veľkňaz postupuje... Rozstri,
ó, padlé ľudstvo! svoj plášť s miesta k miestu;
sprav stezky jeho, narovnaj mu cestu! —

A čo tak volal z končín za Jordánom:
syn Alžbetin bol, rtoma Gabriela
už pri počatí ponazvaný Jánom.
Včas poňal tuchu, čo mu v mysli dlela:
jak predchádzať má pred ženíchom, Pánom
čo Eljaš v moci, zorou sväto-diela;
i prchnul na púšť. Tam sa trudil pôstom
a dumou... chtivý stať sa pravdy hosťom.

Srsť veľblúdia a na bedrách pás z kože:
to jeho odev. Kobylky, med lesný
mu jedlom všetkým — na úskalí lože —
prístrešim bodľač —; v hrudi popud desný:
vystihnúť, zhádnuť tajné cesty Božie;
dňom v knihe kníh zrak, nocou v hlboké sny
hviezd zanorený, v popísanú poval...
tak trampotil sa, cvičil, pripravoval.

A nasýtený Slovom, opojený
plameňom Ducha, anjel v predsavzatí
vstal; rušal medzi národ. V rozhorlení
mu kázal: ó, vy v putá hriecha jatí!

tu času plnosť!... Lkajte roztúžení
a krstom vody zbielte duši šaty: —
by, až On príde, vás vzal k spásy hodom...
I krstil valne nad Jordánskym brodom.

Tu zastavil ho zástup v Betabare.
— Ty kto si? rekli. Vari Kristus, a či
Eliáš? onen prorok skvúcej tváre?
zjav... Odvetil im: písem vykladači!
Neznáte heslo Izaiáša staré:
‚ja som hlas...‘? Áno, keď Hospodin ráči
tak: som ním; kričím v tuposť vášho sluchu:
pokánie čiňte! Obnovte sa v duchu! —

— A prečo tedy krstíš, nemav práva?
— Ja krstím vodou len; však kráča za mnou:
mňa predišievší, úkonu mi hlava,
môj majster, správca s radou neoklamnou,
ach, jemuž nie som hoden... stred vás stáva,
no neznáte ho: mocou prenáramnou
ten krstiť bude Duchom svätým kajných...
a ohňom sluhov tela nepodajných!

Bo ktoríkoľvek prijali ho v bázni,
s prostotou srdca —: zujúc rabstva sväzky,
už božími sú syny, v Otca priazni
sa tešia, čelom vyvolencov pásky...
Bo jako Mojžiš k pokute a kázni
svoj vydal zákon: blahovesť On lásky
a milosť, pravdu sniesol z blaha sídel;
i nikdy žiaden, len On Boha videl! —

I uveriac mu: krstili sa všetci,
i farizei i protiva známa.
— Jašterčie...! zvolal. Kto vám sveril predsi:
jak budúcemu hnevu vyhnúť sa má!? —
Hej, iný to svit! staré zbľadly veci;
srok vyznel: máme otca Abrahama!...
Sám preskúma strom — vážku spusti v ňádra —
šupiny spáli! ushromaždi jadrá!

— A jaks' ho poznal? V zahorení líca
sa zpytovali, vystupujúc z rieky,
venčenej kvietim ani krásavica.
— Ku krstu prišiel. Zpätil som sa v prieky;
no velel: učiň... I hneď holubica:
v jej perí, všetky ožiarivšom veky
naň sostúpil Duch svätý v krstu chvíli;
hlas stal sa s neba: Ten je môj Syn milý!...

— I kde je? ó, kde!? Sprevoď k nemu, doveď!
— Už zajal postať veľkej na vinici.
Až dospeje k vám, vedzte skromne shoveť.
Nebuďte sebci ani násilníci;
lež potvrdzujte dotiaľ skutkom spoveď...
Však... (Ligot z diaľky ani v blýskavici —
háj paliem splesal, nivou povzdych v zboží —
Muž svitol z tieňov...) Aj! baránok Boží...

S tým prešiel Jordán ako víťaz pravý.
I bral sa z mesta k mestu v prostred ľudí.
Krst pokánia im hlásal do prípravy,
na odpustenie hriechov, i priam prúdy
vôd čerstvých im myl pokorené hlavy.
Čo kleslo, dvíha; otupelých budí.
Poráža mrzkosť, bárby trón jej bydlom;
stiesnených chráni archanjela krýdlom —

I jak šum jarných tokov, zahučalo
to Judstvom... v mysľach zvrelo, trhlo duchy.
Garizim zdunel. Zákonníkov bralo,
i to sa pohlo klátivými ruchy...
A jako nové slnce vychádzalo,
i Jeruzalem ocítnul sa hluchý:
mdlý pozor šmieral po Siona ránu,
kým ‚Kráľ tvoj ide!...‘ hrmelo mu v bránu.

— — »Čo čujem!« kríkla Ráchel na preddomí,
(zcivená, zošlá, ale nežby vekom,
skôr onej dávnej, strašnej od pohromy;
zrak aspoň i dnes starým bĺka vztekom).
»Čo čujem?« stŕpla. »Búrka v diali? hromy? —
Ach, neresť večne sliedi za človekom —
Lež to hlas nový! vábny, sladké zvanie:
v hruď vyschlú splýva, v srdce zbedované...

Ó, Šimon! Šimon, počuj!« — »Čo je zase?«
»Hľa! holúbky dva nesú ratolesti
s olivy našej...« »Nech sa tam vtač pasie —«
»A čul si pokrik?« — »Aký? Od bolesti? —«
»Ó, ja ho čujem!... a v tom divnom hlase
mi nádej svitá... Verím jeho zvesti!«
»Zas staré veci —« »Nové! Duše hody...
Pusť, uzdraviť sa, na Jordánske brody!«

V.

Hluk v Betleheme. Bo zvedeli boli
(a zprávam Ducha nemal uzavretý
byť Betlém; predsa prvý zjasal v poli,
keď na svet prišiel človek Boho-svätý —),
bo čuli, že On po laskavej vôli
k nim hodlá: v spešnom ruchu na postrety
mu valným množstvom sobrali sa z mesta;
hrnuli, kadiaľ luhy vedie cesta.

Snáď umyslel si poznať narodenia
kút biedny: by ho slávou pozaclonil.
Či náhodne len ždal tam pribavenia?
veď vyznal: nemá, kde by hlavy sklonil —
i pútnikom bol... Snáď... však do prameňa,
v ňomž všemúdrosti tajomný var zvonil,
nač drze čahať smrteľnýma rtoma?
Slul sveta Pánom! chodil, konal doma.

A oní, aspoň zo zástupu mnohí
podistým iba z ľahkej zvedavosti
ho chceli videť. Chýr šiel: láme rohy
svevoľným; chorých lieči, lačných hostí,
ba mŕtvych kriesi; vôbec javí vlohy,
jichž prorok dosiaľ nemal v dŕžebnosti —
i samopaš ich hnala, kvasot času...
Ach, ľudstvo ťažko chápe svoju spásu!

No sotva octli na vŕšku sa holom,
už znamenali: popri obilnici
jak húfik tiahol zlato-klasným poľom.
Popredku sám On vážny, bľadolíci,
s trpkosťou kol úst: s človečenstva boľom —
no čelom veľjas...; za ním učeníci.
Pokázal, títo opruželi v sebe;
snáď hovoril im o života chlebe.

A betlehemskí ustrnuli zrazu.
Nehybne stáli sťaby skameneli,
zrak poutkvelý onom na obrazu,
čo sbližoval sa oslnený, skvelý.
Len deti s tupým smyslom do úkazu,
tie nutkaly vpred — či snáď rozumely? —
Lež nehnul sa nik, dleli trpní, tichí;
i tlachot ustal farizejskej pýchy.

A húfik stúpal hore svahom zrovna.
Však v blízku zahnul v pravo... V zmätku hádať
začali tamtí: veď tu cesta rovná,
nač vyhli? pre nás? — čo tam môžu hľadať?
Pátrali: tam preds' upomienka skrovná,
nič zvláštneho tam: mohyla len ‚mláďat' —
I vskutku pri tej zastal odpočinne,
až i tí kradmo prišli pojedine —

Spasiteľ kynul učeníkom stranou;
ucúvli. Zatým uprel na mohylu
svoj hlboký zor, dumal... zotriasanou
kaderou, čo mu hojne slietla k tylu,
znať bolo: vzlykal — nad nevinných ranou,
po trávkach hviezdou svitalo to z chvíľu;
i prstom tknul sa v posled chladnej hrudy —
Učeník každý sdieľal jeho trudy.

Len z betlehemských jakby ceknul ktosi:
nečistých tkne sa; ale moci nemá,
by oživil ich — V oku s perlou rosy
sa obzrel, riekol: čisté padlo semä
v úrodnú pôdu, bo pod rezom kosy
bezprávia; zišlo, ale ľudské plemä
ho pobadá, až bude neprítomné —
Kto verí, už dnes zre ho zkvetať vo mne...

A nač ste prišli? — Mlčali. — Však poďte,
kto obťažený, ku mne poďte všetcia
po trampotách dňa, časnej po robote,
a ja vám oddychu dám. V svoje plecia
vezmete jarmo moje, dľa mňa choďte
životom, lebo pokorný som predsa
i tichý srdcom; nepôjdete darmo...
A bremä moje ľahké, slavné jarmo...

V tej chvíli v zástup, vnímajúci sladkú
reč, vtrhla Ráchel cele umorená.
»Ó, Pane!« skríkla, sklesla na kolená
mu k nohám, »odpusť! že len na ostatku,
keď odmluvil si, prišla biedna žena —
Kto, jestli Ty nie, upokojí matku?
čo kvíli roky...? Slýcham, takých hľadáš,
bys' nahradil im ztratu...« »A čo žiadaš? —«

»Pre Teba pošly moje deti drahé —«
»Máš pravdu; zvädly ukrutenstva súdom...«
Tu skormútil sa. »Za to však sú blahé,
u Otca... I sám idem krutým ľuďom

v stret, vrah už číha na krížovej dráhe...
Vstaň; za obeť tú naplň ducha kľudom —
i skoro, pravím, uvidíš sa s nimi...«
»I Ty tam ale budeš?« — »I ja, i my...«

Starodávne slovenské osobné čiže krstné mená.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Beda. Roku 1294 živší Gemerčan Beda, F. VII, 2, 244.

Bedáč. Pred rokom 1260 živší príslušník čiže jobagio (vojak, obranca) Hontianskeho hradu, jehožto meno skomolené je na Bedechhach, F. IV, 3, 12, inde písavané len Bedach. Zachovalo sa posiaľ v rodinnom mene Bedač v Trenčiansku.

Behár. Pred r. 1295 živší Lipták Behar, O. X, 140 a 147.

Bela. R. 1292 živší Turčan Bela, F. VII, 2, 98 a VII, 3, 98—100. Dľa tohoto mena utvorené sú názvy topografické Belá, akých je viac na Slovensku.

Beluš. R. 1155 živší župan Belus, syn Ugrov a vnuk Buhnov z rodu Urošovho, F. VII, 1, 148. Toto meno je patrne iba milostný tvar čiže forma z predošlého mena Bela alebo Belo a starí pisári písavali ho i „Belud", ako označujú roku 1282 živšieho Tekovana, jehožto otec bol tiež Belud čiže Beluš, F. VII, 2, 93.

Bene. Častejšie užívané mená Bene a milostné tvary Benko a Benic, z ktorých prvé a posledné meno nachodíme v trinástom a štrnástom storočí po Kristu Pánu v Turci — K. I, 17, 1, 5 a 6 i 4/5 a Č. X, 75 — druhé však v Prešporskej stolici — F. VII, 2, 114 — považujem iba za poslovenčené útvary a skráteniny z mien Benedikt a Benjamin.

Bichor. R. 1311 Zvolenčan Bichor, F. VI, 1, 229.

Bivko. R. 1246 Novohradčan Biucus, F. IV, 1, 408 a r. 1368 Turčan Byuka i Biuka, K. I, 17, 1, 11. Tieto mená písané sú všade a dôsledne začiatočnicou *B* a preto ich i tu uvodím; no rodinné meno *Pivko,* ktoré je iba milostným tvarom zo slov „piv, pivo" a zachovalo sa až po naše doby, zdá sa dokazovať, že sa i „Bivko" vyslovovalo sťa „Pivko" a len onodobní pisári napísali ho nesprávne. To však nemožno tvrdiť s celou určitosťou.

Bílek. Roku 1255 živší Turčan Bilegen. Č. X, 87. Či je rodinné meno Bielek nie snáď totožné s týmto osobným menom?

Bladen. Pred r. 1359 živší Turčan Bladen, K. I, 17, 1, 9. Zdá sa mi, že toto meno malo by byť písané Mladenom a začiatočnicu *B* že chybno napísali v svojom čase. V tomto domnení potvrdzuje ma nielen to, že v Turci neužíva ľud slovo *bľadý,* ale všade a vždy hovorieva *bledý,* lež obzvlášte i tá okolnosť, že som ho našiel iba jediný raz takto napísané, kdežto Mladen užívalo a písavalo sa o veľa častejšie.

Boda i *Bada*. R. 1293 a v nasledujúcich Turčania Boda, Bado, Bada i Bodo, K. I, 16, 1, 5, — I, 17, 1, 5 a 6 a na mnohých iných miestach. Rodinné mená Boďa i Bada a topografické názvy Badín, Baďany a tým podobné sú pamiatkami po tomto osobnom mene.

Bodoň. Pred r. 1294 živší Gemerčan Bodonya z rodu Otročakovho a z dediny Otročak, F. VII, 2, 224.

Bodov. Roku 1258 Turčan a príbuzný Baranov, Bodou i Bodov, zakladateľ obce Bodovíc v Turci, B. 2 a 3. Toto meno je menom otčinským, alebo, ako ho volali Gréci, patronymikon, a znamená syna takého mužovho, ktorý zval sa Bod alebo Boda.

Bodor. Roku 1330 Tekovan Bodor, F. VIII, 3, 488; — pred rokom 1344 Turčan Bodor i Budur, syn Vidasov a zakladateľ obce *Bodorová* v Turci i rodiny Bodorovských, K. I, 16, 1, 7 a I, 51, 1, 3; — a pred rokom 1355 živší Oravec Bodor, Č. X, 81.

Bogar. Pred rokom 1310 živší Prešporčan Bogar, F. VIII, 1, 375. Z tohoto bolo utvorené patronymikon

Bogarov, ktoré a vedľa neho zavše i *Bogerov* mal muž, živší pred rokom 1306. Okmánytár, Győrött 1865. Dnes by sme vyslovili tie mená Bohar a Boharov.

Bogomil. Pred rokom 1247 živší Trenčan Vogamel i Bogamel, župan trenčiansky a nitriansky, F. IV, 1, 471. Ešte i dnes užívané meno Bohumil.

Bogomír. Pred r. 1297 živší Nitran Bogomir, O. X, 182; — roku 1244 Trenčan Bogomirus, syn Sebeslavov, bol vodcom a županom u Sikuľov a sťa taký lapený Alexandrom, bratom bulharského cára, proti nemuž bojoval s Belom IV., F. IV, 1, 22 a O. XII, 174; pred r. 1294 živší Turčan Bogmer, otec Bydov, O. X, 1; — roku 1235 Trenčan Bogomer, ktorý bol 1245 županom zalanským, O. XII, 135 a F. IV, 1, 295 a 388, jeho meno píšu r. 1263 i Bagamer, F. IV, 3, 151; — roku 1285 živší Turčan Bogomer, Č. X, 75. — Toto meno vyskytuje sa ešte i za našich čias sťa Bohumír.

Bohúň. Pred rokom 1100 živší Buhna, starý otec Belušov. Viď tamže. Sťa rodinné meno ešte i dnes bežné.

Bohurád. Roku 1248 Lipták Bohurad i Bogorad, syn Božinov a brat Bohutov, O. XII, 258.

Bohuslav. Pred rokom 1361 živší Oravec Bohus, Č. X, 98 a pred r. 1263 živší Turčan, ktorého meno *Bohuš* skomolil onodobný pisár na „Byhis“, K. I, 17, 1, 2 a 4.

Bohuta. R. 1248 Lipták Bohuta, syn Božinov a brat Bohurádov, O. XII, 258. Toto isté meno mal i roku 1295 živší Honťan, ale písané nachodíme ho sťa Bugud „comes de Morocz“, teda obecný predstavený v Moravcach, F. VII, 2, 185. Je to tá istá premena v samohláskach, ako pri menách Bodor a Budur.

Bolča. Pred rokom 1286 živší Prešporčan Bolcha, príslušník ku Prešporskému hradu, F. VII, 2, 114.

Boleslav. Pred r. 1258 živší Nitran Bolosey, F. IV, 394; — roku 1262 živší Tekovan Bolezleus, brat Vojmov a Venceslavov zo

Zule a či Žuly, F. IV, 3, 66; — pred r. 1332 jestvovavší Turčan Bolezlaus, K. 1, 16, 1, 7 a 31; — r. 1325 arcibiskup ostrihomský Boleslaus, F. IX, 1, 543—546; a roku 1244 Honťan Bulusslo, F. IV, 1, 336.

Bor. Roku 1263 živší Nitran Bore, F. IV, 3, 121, bezpochyby iba skrátenina z mena

Borislav, ktoré nosil roku 1251 živší Nitran Borozlou, syn Janušov z Kolína a z Čeby, F. IV, 2, 84.

Božin. Roku 1248 živší Lipták Bosin, otec Bohurádov a Bohutov, O. XII, 258.

Buben. Roku 1273 Tekovan Buben, brat Sibov a pokrevný Kazimírov, F. VII, 2, 29.

Bubek, obdržal r. 1230 v údel Sebeslavce v Turci, O. XI, 474.

Buda. Roku 1243 živší Trenčan Buda bol spolu s Neverom príslušníkom ku Trenčianskemu hradu, F. IV, 1, 295 a O. XII, 135 a bývali v dedine Večislavcach; — to isté meno mal i pred r. 1293 živší Turčan Buda, K. I, 17, 1, 4 a 14. Bezpochyby je ono totožné s menom Boda, ako Bodor s Budur a Bohuta s Bugud.

Budič. Pred rokom 1263 živší Nitran Budichej, otec Burkov, F. IV, 3, 120.

Budislav. Pred r. 1340 živší Turčan Budizlo, K. I, 14, 1, 6. Veľmi pravdepodobným zdá sa mi byť, že z tohoto mena povstaly i skrátené útvary Buda, Boda, Budič, Budoň a Budulov.

Budoň. Roku 1264 Nitran „comes“ Budon, F. IV, 3, 184.

Budulov. Pred r. 1263 živší Nitran, zámocký úradník „comes“ Budulon, F. IV, 3, 177 a r. 1271 iný Nitran Budulou, F. VII, 3, 69.

Buga. Pred r. 1278 Prešporčan Buga, F. VII, 2, 114. — Toto meno zdá sa mi byť totožným s menom Buk.

Bugud. Viď Bohuta.

Buchta. Pred rokom 1287 živší príslušník Prešporského hradu Buhte, F. VII, 2, 114 a pred rokom 1294 Gemerčan Buhta z rodu Otročakovho, F. VII, 2, 224.

Buk. Roku 1412 živší Turčan Bucius, B. 6. Viď Buga.

Bukin a či *Bučin.* Pred r. 1262 Nitran „comes“ Buken, F. IV, 3, 66.

Burin alebo *Burian.* Pred r. 1266 živší Turčan Buren z Vachotoviec, príslušník Turčianskeho hradu, F. IV, 3, 382. Meno toto utvorené je z mena Bur, zachovavšieho sa posiaľ sťa topografický názov a v rodinnom mene Burian.

Burko. Roku 1263 Nitran Burk, syn Budičov, F. IV, 3, 120. Toto meno je milostný tvar z mena Bur tak, ako z Jána Janko, z Miša Miško atď.

Bydov. Roku 1290 živší Turčan Bydov, syn Bohumírov, O. X, 1. — Toto patronymikon je patrne utvorené z mena Byd alebo snáď radšej Byt, Bit, ktoré nachodíme zachované v miestnych názvoch Bytča, Bytčica. Starodávny pravopis, alebo lepšie rečeno kazopis, býva začasto príčinou, že horu pre stromy nevidíme, lebo zavše jediná nesprávne použitá písmena zatemňuje smysel a komolí i kazí známe ináč slovo až na nepoznanie.

Byhiš. Viď Bohuš.

Bytko. Pred rokom 1287 živší Prešporčan Bytk „jobagio castri posoniensis“, totiž príslušník ku Prešporskému hradu, F. VIII, 2, 114. — Nezmenšený tvar z tohoto mena je Byt a potvrdzuje i niekdajšie jestvovanie tohoto pôvodného mena. Srovnaj Bydov.

Čakan. Roku 1243 Gemerčan Chaken, F. IV, 1, 293; — pred rokom 1255 Spišiak Chakan, syn Dadáčov, F. IV, 2, 324 a pred rokom 1295 živší Honfan Czakan i Chakan, F. VII, 2, 186.

Čama. Roku 1313 živší Turčan „comes“ Chama, Č. X, 97.

Čanadín. Roku 1332 ostrihomský arcibiskup Chanadinus, F. VIII, 3, 641.

Čaník. Roku 1256 Prešporčan a príslušník ku tamejšiemu hradu Chanuk, F. IV, 2, 390 a roku 1254 živší Turčan Canic i Canitus, F. IV, 2, 242. Pamiatka po osobnom mene Čan a Čanko udržala sa v topografickom názve Čankov.

Čel. Pred rokom 1299 živší Turčan Cheleus i Celus, F. VI, 2, 216, meno zachované posial v rodinnom mene Čelko.

Čepan, R. 1253 živší Nitran Chepan, F. IV, 2, 459; — roku 1292 Turčan Chepan, F. VII, 3, 98—100 a pred rokom 1258 živší turčiansky kamenár a či sochár (lapicida) a príslušník ku Turčianskemu hradu Chepan, F. IV, 2, 482.

Černík. Pred r. 1326 živší Turčan Chernyk, Č. X, 78 a K. I, 51, 1, 3; — roku 1244 tiež Turčan Cernek i Cernik, O. XII, 166 a Č. X, 84; iný roku 1360 živší Turčan Chernek, K. I, 11, 1, 1 a roku 1254 spomínaný malo-čepčiansky súsed Cherneta, F. IV, 2, 241. Známe je posial stávajúce rodinné meno Černička.

Čima. Roku 1290 živší Turčan Chyma, O. X, 1.

Cinka. Roku 1271 živšia Nitranka Cynka, dcéra Pyrotina, F. VII, 3, 70. Patrne milostný tvar z mena Cina.

Cipov. Roku 1255 Turčan „comes“ Cypou, F. IV, 2, 296. Patronymikon z mena Cip. I meno Cina, Cinka i Cipa, Cipka zachovalo sa až posial v úžitku, no nedávajú ho už viac luďom, ale nerozumným zverom, totiž mačkám a sliepkam. Je to ten istý nechválny a nepekný zvyk, ktorý učí mnohých i koňom, psom a iným nerozumným tvorom dávať ludské mená.

Čistomil. R. 1256 živší Zvolenčan Zustomel, strážca kráľovskej zahrady, F. IV, 2, 394.

Čobov. Roku 1263 živší Nitran Chobou, syn Budov, F. IV, 3, 120. Patronymikon z pôvodného mena Čob, zachovaného posial v miestnom názve Čobanka.

Čukár. Pred rokom 1256 živší Prešporčan Chukar, jehožto synovia boli povýšení za jobagiov čiže príslušníkov a obhájcov Prešporského hradu, F. IV, 2, 390.

Dalimír. Roku 1360 živší Turčan Talamer, otec Ladislavov, K. I, 11, 1, 1.

Damosláv a či *Domosláv.* Roku 1243 živší Trenčan Damoslaus i Damaslou z dediny Večislavíc, stal sa zemanom a príslušníkom ku Trenčianskemu hradu, F. IV, 1, 295 a O. XII, 135.

Dečlík. Pred r. 1240 živší Turčan Dechluk, F. IV, 1, 202 a Regestrum Turoczieuse pag. 84. Je to patrne zmenšenina z mena Deč alebo Dač, ako Pavlík z mena Pavel.

Dedáč. Pred r. 1255 živší Spišiak Dedach, otec Čakanov a Vlčov, F. IV, 2, 324. Základ z tohoto mena je Ded a pamiatku po ňom máme v topografickom názve Dedice.

Deško. Roku 1326 živší Turčan Desk, Č. X, 78, zmenšenina z mena Deš; alebo je snáď toto meno chybne písané miesto Dečk a malo by príbuzným byť s menom Dečlík.

Dinko. Roku 1285 živší Turčan Dink, Č. X, 75; zmenšenina čiže milostný tvar z mena Din. Rodinné meno Dinko jestvuje až posiaľ v Turci a snáď i inde.

Dobák. Roku 1260 živší Prešporčan Dobak, príbuzný Vacíkov, F. IV, 3, 12. Sťa rodinné meno je ono posiaľ užívané vo Zvolenskej stolici a na iných stranách.

Doboš. Roku 1250 živší Turčan Dobos i Doboz, Č. X, 93. — Utvorené z mena Dob tak, ako z mena Miloslav Miloš, z Hrda Hrdoš a z Bohuslava Bohuš.

Dobov. Roku 1246 živší Tekovan Dobou z Maliny, O. XII, 214. Patronymikon. I toto i mená Doboš a Dobák sú iba vetvami, vyrastenými zo spoločného kmena Dob.

Dobročna. Roku 1414 živšia manželka Stiborova Dobrochna, M. V. 168—188.

Dočík. Roku 1259 živší Turčan Dochik, F. IV, 2, 522. Či by to nemalo snáď byť Dačík alebo Dečík? Tvrdo určiť skutočnosť.

Dodík. Roku 1269 Turčan Dodik, Doduk i Dudik písaný, Č. X, 73. Srovnaj rodinné meno Dudík.

Doman. R. 1319 živší Lipták Domen, T. Toto meno zachovalo sa v miestnom názve Domanice a zdá sa mi byť osobitným tvarom z mena Domoslav, skráteného v Dom, z čoho potom povstalo Doman, Domen.

Donislav. Roku 1295 živší Lipták Donislau i Donozlou, O. X, 140 a 147. Skráteninami z tohoto mena sú

Don, roku 1243 živší syn Rugačov, ktorý dal svojho koňa kráľovi Belovi IV., keď tento utekal po šajavskej bitke pred Tatármi, a dostal v odmenu za koňa zem Fay zvanú, F. IV, 1, 286; — *Dona,* roku 1243 živší Nitran a brat Dubákov, Vačíkov a Tybov, F. IV, 1, 284; — *Done,* pred rokom 1230 živší Turčan, K. I, 17, 1, 5 a 6; — a *Dono,* tiež Turčan, ktorého spomína z roku 1332 pochodiaca listina, K. I, 16, 1, 31. Toto osobné meno zachovalo sa posiaľ v topografickom názve Don a dľa vzoriek Bodor — Budur, Dobák — Dubák, Boda — Buda a tým podobných bezpochyby i v názvoch Dunaj, Dunajec a iných; menovite poukazuje naň i miestny názov Donovaly.

Dovor. Pred r. 1360 živší Turčan Douor, K. I, 11, 1, 11, a Dvor, tiež Turčan pred rokom 1242, otec Mikolov a Vraskov, F. IV, 1, 271.

Dračen. Roku 1280 živší Turčan Drachen, príbuzný Rakšov a Hrčov, Č. X, 99.

Drag. Pred r. 1330 živší Trenčan Drago, F. VIII, 3, 491 a *Dragus*, Abaujec živší roku 1267, F. IV, 3, 411.

Drahomil. Roku 1255 živší Turčan Drachmel, syn Uzdov, F. IV, 2, 295 a 359 i Drahomel, F. IV, 3, 542. Toto meno je patrne složenina z predošlého mena *Drago* a slovíčka *mil*, ktoré starodávni pisári dôsledne písavali *mel.*

Dražko. V rokoch 1242—1266 živší Turčan Drasko, F. IV, 1, 271 a IV, 3, 64 a 337 a Ivankovský archív v Dražkovcach. Toto z „Drag“ utvorené milostné meno Dražko udržalo sa posial v názve Dražkom založenej obce Dražkoviec v Turci, dla jejžto názvu prijali jeho potomci rodinné meno Dražkovský, premenivší ho koncom šesťnásteho storočia na zmaďarené Draskochi a teraz Drasköczy.

Drž. Roku 1263 živší Nitran Ders, brat Zachudov a Ladislavov, F. IV, 3, 163. Obec Držkovce v Trenčíne dostala svoj názov od zmenšeniny alebo milostného mena Držko.

Dubák. Roku 1243 živší Nitran Dubak, brat Donov, Vačíkov a Tybov, F. IV, 1, 284. Velmi je pravdepodobné, že meno Dubák je iba iný tvar z mena Dobák, ako Budur z Bodor a Buda z Boda.

Dužín. Roku 1265 živší Honťan Duzin, syn Utošov, F. IV, 3, 280.

Fata. Roku 1271 živší Nitran Fata, F. VII, 3, 70. Kmen Fat nachodíme zachovaný i v názve Fatra.

Fatečko. Pred rokom 1271 živší Nitran Fatechk, F. VIII, 3, 69. Toto meno zdá sa mi byť príbuzným s menom Fat, Fata a znelo snáď pôvodne Fatečko alebo Fatičko, z jehož skráteniny bych odvodil i topografický názov Fačkov.

Filo. Pred rokom 1250 živší Trenčan „banus“ File, ktorý po odchode tatárskych hord nemal miesta, kde by hlavu sklonil, — tak svedčil o ňom král Bela IV. Tenže bán čiže vojvoda Filo bol pozdejšie v Srbsku nepriatelským vojskom chytený, mučený a života zbavený, F. IV, 2, 65.

Folkuš. V rokoch 1323—1331 živší Turčan Folkus, syn Punečov, F. VIII, 492; jeho meno nosí posial obec Folkušová v Turci; no jeho potomci, prijavší dla tejto obce rodinné meno Folkušovský, zmaďarili ho počiatkom sedemnásteho veku na Folkusházy.

Gad. Pred rokom 1263 živší Turčan Gad, otec Košútov, F. IV, 3, 151. Toto meno, súďac dla starodávneho názvu obce Gay, ktorý teraz vyslovujeme Háj, Gron dnes Hron, Godonín dnes Hodonín, a iných, znamenalo by tolko, čo had a z neho bolo utvorené pozdejšie rodinné meno Hadík. Ostatne i topografický názov Gader — takto zovú dolinu pod vrchom Tlstou a blatnickým zámkom v Turci — upomína na osobné meno Gad.

Gekemin. Roku 1267 živší Turčan Gekemin, F. IV, 3, 430.

Gelcel. Roku 1263 Nitran, brat Zachudov, Držov a Ladislavov, F. IV, 3, 163.

Gerepča. Pred rokom 1237 živší Nitran Gerepce i Gerepche, F. IV, 1, 100, zdá sa mi byť totožným s Nevkovým, roku 1237 živším synom, jehožto meno písané nachodím sťa Gnespe. Možno,

že sú oba tieto tvary iba skomoleninami z iného, teraz už nám úplne neznámeho osobného mena.

Givko. Pred rokom 1360 živší Turčan Giuka, K. I, 11, 1, 1; — pred rokom 1325 Oravec Gyucha i Gyuko, Č. X, 98; — pred r. 1265 Turčan Gyuge, syn Pinkov a brat Gučov, F. IV, 3, 298; — roku 1245 Honťan Guge, F. IV, 1, 376 a pred rokom 1290 Turčan Gyge, otec Juračkov, O. X, 1. — Všetky tieto mená považujem za rozličné tvary, pochodiace z jednoho a tohože mena Givko, čo snáď treba čítať Živko. Tomuto náhľadu nasvedčuje zvlášte tá okolnosť, že takto vyslovené má jasný význam, a že ho starodávni pisári nepísali správne, tomu príčinou bolo, že latinská reč nezná písmenu *ž* a i Taliančíci píšu miesto nej písmenu *g*. I tým tvarom Giuka, Gyucha, Gyucho, Gyuge, Guge a Gyge sa nedivím, znajúc dobre, že i meno Ochtín písavali ониodobní ľudia a za nimi i pozdejší spisovatelia hneď Achtum, hneď zase Ochtum, Okhtum, Othum, Ohtum, Aktum, Oktum, Achthum, Ohtom, Athon, Otom, Acsony, Ahtony, až kým nevyvarili z neho v najnovších časiech „Ajtony"-a, neobzerajúc sa, že topografický názov obce gemerskej *Ochtiná* je jasným návodom, ako treba správne čítať toto meno.

Godín. Roku 1265 živší Ostrihomčan Godin i Godun, Z. I, 13, 17.

Gradoň. Roku 1239 živší Gradon dostal zem v Železnej stolici, F. IV, 1, 157.

Guč. Pred rokom 1265 živší Turčan Guch, syn Pinkov a brat Gyugov, F. IV, 3, 298.

Guda. Roku 1297 Tekovan zo Svätého Kríža Guda, O. X, 180.

Gurko. Roku 1267 Abaujčan Gurk, F. IV, 1, 411.

Gyno. Pred rokom 1237 živší Nitran Gyne, F. IV, 1, 99—101. Dnes by sme toto meno vyslovovali Hyn alebo Hyno a rodinné meno Hynko je pozostatkom z neho.

Gyret. Roku 1246 živší Tekovan a obyvateľ malinský Gyret, O. X, 214. Toto meno je sťa rodinné meno Gíret posiaľ v úžitku.

Hájik. Pred r. 1263 živší Turčan Hayk, príbuzný Hrubinov, Mladenov, Milosťov, Potuhov, Premladov a Somorov z Černákova, K. I, 17, 1, 2 a 4.

Hatra alebo *Hatna.* Roku 1285 živší Turčan Hatra, Č. X, 75. Možno, že je toto meno chybne písané miesto Chatra.

Heno. Roku 1256 Zvolenčan Hene, bol spolu s Chotínom a Holotom strážcom kráľovských zahrád pri zvolenskom zámku, F. IV, 2, 394. Snáď totožné s menom Gyno = Hino.

Herč alebo *Hrč.* Roku 1280 živší Turčan Herch, príbuzný Dračínov, Rakšov a Rutínov, Č. X, 99.

Herčút alebo *Hrčút.* Pred rokom 1390 živší Turčan Herchud, jehožto syn bol dedičným rychtárom belianskym v Turci, F. II, 168 a Č. X, 71. Sťa rodinné meno je slovo *Herčút* posiaľ v úžitku.

Holota. Roku 1256 Zvolenčan Holata, kráľovský zahradný strážca pri zvolenskom zámku spolu s Henom a Chotínom, F. IV, 2, 394.

Hon. Roku 1269 živší Turčan Hon, F. IV, 3, 542.

Horko. Roku 1293 živší Turčan Hork, K. I, 17, 1, 4 a roku 1224 iný z inozemia došlý Turčan Harcku, príbuzný Vlčútov, B. 1.

Hotimír alebo *Chotimír.* Roku 1272 živší Oravec Hotimer, Č. X, 81. Pravdepodobne bolo by malo byť písané toto meno *Chotimír.*

Hotín alebo *Chotín.* Roku 1256 živší Zvolenčan Hotyn, strážca kráľovskej zahrady spolu s Henom a Holotom, F. IV, 2, 394.

Hrabor alebo *Chrabor.* Roku 1260 živší Prešporčan Hrabor, syn Vacíkov, F. IV, 3, 12.

Hrubina. Roku 1263 živší Turčan Hurubina i Hrubyna, príbuzný Hájikov, K. I, 17, 1—4.

Hulič alebo *Holič* (dľa Budur — Bodor). Pred rokom 1263 živší Nitran Hulich, F. IV, 3, 120.

Hviezda. Pred rokom 1272 živšia Prešporčianka Hvezda, jejžto meno preložili do latiny a písali i „Stella", žena Negradova zo Sv. Jura a matka Šurina, M. VI, 426.

Itimír. Roku 1266 živší Turčan Itimer, syn Vachotov a brat Ladislavov, F. IV, 3, 382.

Ivanka. Pred rokom 1237 živší Nitran Ivanka, zakladateľ alebo snáď správnejšie obnoviteľ a rozšíriteľ turčianskeho, teraz zniovským zvaného hradu a praded Forgáčovcov, F. IV, 1, 99—101; — pred rokom 1368 živší Turčan Ivanka, dľa nehož zove sa obec Ivančiná, niekdajšia Konotopa, K. I, 17, 1, 11; — roku 1263 živší iný Turčan Iuank i Jank, syn Sudrunov a brat Pavlíkov, K. 1, 17, 1, 2 a 4; — a ešte iný pred rokom 1293 živší Turčan Iwank, K. I, 17, 1, 5 a 6 i 9. Toto, v trinástom a štrnástom storočí dosť často a na všetkých stranách Slovenska vyskytujúce sa meno utvorené je pravdepodobne z mena Ján — Ivan, Janko — Ivanko, lebo i nachodíme ho písané hneď tak a hneď zase inak. Najlepším príkladom sú listiny, pochodiace z rokov 1263, 1264 a 1293, kde je jeden a ten istý Turčan označený menami Jank, Janko a Iuank, K. I, 17, 1, 2 a 4, — I, 14, 1, NB 9/10 a B. 3. Rodinné meno Ivanka je na Slovensku posiaľ dobre známe.

Izov. Roku 1293 živší Turčan Isov, K. I, 17, 1, 4. Užívalo sa toto meno svojím časom i sťa topografický názov *Isowpothaka* a označovalo istý potôčik v mutnianskom panstve, a síce v terajšom dolno-štubnianskom chotáre tečúci a do Mútnika vpadajúci, K. I, 22, 1, 4.

Izrad. Roku 1267 Abaujčan Izrad a Israd, F. IV, 3, 411.

Ižip. R. 1263 živší Nitran Izep, F. IV, 3, 121. Sťa rodinné meno je slovo Ižip posiaľ zachované a v turčianskej obci Háji už skoro od štýr storočí stále užívané.

Jačko. Pred rokom 1294 živší Gemerčan Jachk, F. VII, 2, 244.

Ječa. Pred rokom 1300 živší Oravec Jecha, Č. X, 98.

Jordan. Pred rokom 1255 živší Turčan Jordan „jobagio castri de Turuch", vládnul terajším jazernickým chotárom, F. IV, 2, 361.

Judrič. Roku 1258 Nitran „comes" Judrich, bol súsedom s mestom Nitrou, F. IV, 2, 458.

Juračko. Roku 1265 Turčan Jurchk, syn Gygov, Č. X, 89 a

90. Toto meno zdá sa byť zmenšeninou čiže milostným tvarom z mena Juro, totiž Jurko, Juračko.

Kalian. Roku 1263 Nitran Kalian, F. IV, 3, 118.

Kazimír. Roku 1273 Tekovan Kazimer i Casimirus, pokrevný Bubnov a Sibov, F. VII, 2, 29. Meno Kazimír užívali častejšie v XIV. storočí po celom Slovensku.

Kävo alebo *Käva.* Pred rokom 1344 živší Turčan Keue, vnuk Sypunov, syn Vidov a brat Bodorov, K. I, 16, 1, 7, on založil obec Kävice v Turci a stal sa pradedom zemianskej rodiny Kevických; — pred rokom 1296 živší Lipták Kevel, F. VII, 2, 252, mal to isté meno, ktoré i prvší, len že mu pisári doložili i písmenu *l.*

Klekal alebo *Klekár.* Roku 1237 Nitran Clekal i Clecal, F. IV, 1, 100. Srovnaj topografické názvy Kľak a Kľačany.

Koč alebo snáď správnejšie *Choč.* Roku 1263 Turčan Coch, syn Poizov, F. IV, 3, 151; — roku 1295 iný Turčan Coch, syn Martinov, K. I, 16, 1, 6 a O. X, 142. Miestami písavali jeho meno i Coth, avšak iba v odpisoch z pôvodných listín. Sem patrí dľa môjho zdania i meno *Koča,* ktoré nosil roku 1256 živší Zvolenčan Kocha, kráľovský zahradný strážca, F. IV, 2, 394. Topografický názov Choč je v Orave dobre známy. Z milostného tvaru Kočko obdržala svoj názov obec Kočkovce.

Kojno. Pred rokom 1368 živší Turčan Coyno, K. I, 17, 1, 11 a pred rokom 1360 iný Turčan Koynov i Koynou, K. I, 11, 1, 1.

Kojslav. Roku 1264 živší Turčan Coyslo i Coyzlo, F. IV, 3, 256, ktorého meno je písané i Coyslaus, Coyzlou, K. I, 14, 1, NB 9/10.

Košút. Roku 1263 Turčan Kossuth i Coswt, syn Gadov, F. IV, 3, 151. Toto meno je známe i sťa rodinné meno i zachované v topografickom názve Košúty v Turci. Sťa krstné meno užívali ho až do polovice XIV. veku.

Kras i *Krasoň.* Pred rokom 1352 živší Turčan Karaz, K. I, 17, 1, 5 a 6 i Karazun zavše písaný; — iný pred rokom 1368 spomínaný Turčan Craaz i Kras, K. I, 17, 1, 11 a ešte iný Turčan pred rokom 1382, jehož meno je vše Crason, a zavše Krason i Karazun poznačené, K. I, 16, 1, 15. Toto pôvodne osobné meno zachovalo sa posiaľ i v rodinnom mene Krasnec i v niektorých topografických názvoch. Viď na pr. Kraskovo.

Križan. Pred rokom 1383 živší Turčan Crizan, K. I, 16, 1, 16; — roku 1388 spomínaný Lipták Krisun, Sch; — a konečne roku 1409 Trenčan Krisan, M. IV, 377. Rodinné meno Križan je na Slovensku posiaľ pochvalne známo.

Krupec. Roku 1258 živší Turčan Kurpulch, B. 2, ktorého menuje listina z roku 1263 Krupech, K. I, 17, 1, 2 a 4; — a r. 1292 iný Turčan „comes“ Cropech i Crwpech, F. VII, 3, 98. V listine z roku 1329 písané je toto meno Krupech, B. 4, z roku 1352 tiež Krupech a z roku 1359 Kropech, K. I, 17, 1, 2—6. Teraz užíva sa už len sťa rodinné meno.

Kulo. Roku 1262 živší Tekovan Kule, otec Vidíkov, F. IV, 3, 94.

Kurdomír. Pred r. 1254 Zemplínčan Kurdomer, F. IV, 2, 227.

Kuz. Pred rokom 1263 živší Nitran Kuz, F. IV, 3, 121. I v Turci musel jestvovať v tomže storočí alebo i prv tiež Kuz, lebo tomu nasvedčuje topografický názov Kuzpathaka, ktorý je v tlači chybne udaný sťa Euzpatak vo F. IV, 2, 361. Mimochodom buď rečeno, že z Fejérovho chybného udania chcejú niektorí dokazovať, že v Turci bývali pôvodne tiež Maďari, lebo vraj pomenovali srnný potok Euzpatakom = Özpatakom. No obec vedľa tohoto potôčka ležiaca nosí od svojho povstania meno *Laskár.* Či i to poukazuje na maďarských zakladateľov? Toto Euz tak povstalo z Cuz = Kwz, ako Ramzolon z Namzolou — Namslava, totiž jedine chybným čítaním prvej písmeny.

Lačko. Roku 1346 Turčan Lachk, syn Povkov, K. I, 14, 1, 4.

Ladan alebo *Laden.* Pred rokom 1355 živší Oravec, ktorý dostal od kráľa darom šesť popluží zeme v Hodošíne, Č. X, 81.

Ladislav. Toto meno vyskytuje sa zhusta i bolo by zbytočno vypočítať všetkých, ktorí ho nosili; dosť bude, keď si spomneme aspoň niektorých. Tak v rokoch 1242—1258 Turčan Ladizlaus i Ladizlou, Regestrum turociense p. 62 a 76 a B. 2; — roku 1346 iný Turčan Ladislaus, syn Jakubov, K. I, 14, 1, 4; — pred rokom 1360 živší Turčan Ladislaus, otec Dalimírov, K. I, 11, 1, 1 a roku 1245 Honťan Ladizlaus, syn Adrianov, F. IV, 1, 376.

Laskár. Pred r. 1352 živší Nitran Lazkar, necpalský archív v Nitre. Zachovalo sa toto meno posiaľ i v rodinných menách i v topografických názvoch na viac miestach.

Latibor. Pred rokom 1255 živší Turčan Latibor, pán laskársky, F. IV, 2, 359 a Bel. Not. Hung. II, 341. I turčiansky register spomína na stranách 93 a 94 pred rokom 1283 a poťažne 1286 živšieho Latibora, a čepčiansky archív má toto meno písané Laribor, Č. X, 96. Toto osobné meno zachovalo sa v topografickom názve latiborskej doliny v Gemeri a snáď i na iných stranách.

Lech. Roku 1299 Turčan Lech, B. 3. Srovnaj rodinné meno Liach a topografický názov Liešno (turčianska obec).

Levko. Roku 1236 Zvolenčan Leuka i Leuco, F. IV, 1, 67 a roku 1245 Prešporčan Levk, syn Mechov a príslušník ku Prešporskému hradu, F. IV, 1, 380.

Liptov. Roku 1285 Turčan Liptou, Č. X. 75. Viď topografický názov Liptov.

Lodomír, viď Vladimír.

Ludan alebo *Luden.* Pred rokom 1295 živší Trenčan Ludan, praded Sebeslavov, stal sa zakladateľom zemianskej rodiny, F. VII, 3, 108. Možno, že je toto meno totožné s menom Ladom alebo Laden. Viď vyššie.

Lug. Pred rokom 1340 živší Turčan Lugas, otec Močkov, K. I, 14, 1, 3.

Mača. Pred rokom 1356 živší Turčan Mache, K. I, 16, 1, 8. I potôčik pomedzi Nedozorom a Rakšou a vedľa Zorkoviec a Svätého Michala tečúci zovie sa Mača.

Mačarád. Roku 1256 Prešporčan Macharad, F. IV, 2, 373.

Mačevko. Roku 1372 živší Turčan Machevka, K. I, 16, 1, 10. Zmenšenina čiže milostný tvar z mena Mača. Iný pred rokom 1287 živší Turčan Machouka, Č. X, 78 písaný je zavše i Marchouka a Marchonka. Všetky tieto tvary sú iba skomoleniny z mena Mačevko alebo Mačevka.

Madač. Pred rokom 1236 živší Zvolenčan Madach, F. IV, 1, 67; — roku 1250 iný Zvolenčan Modach, F. IV, 2, 59—61; — pred rokom 1300 Zvolenčan Madach, F. VI, 2, 260—264; — pred rokom 1280 Novohradčan Madach z obce Oslárov, F. VII, 133 a pred rokom 1326 živší Turčan Madach, Č. X, 78. Utvorené je toto meno z pramena Mad, z nehož pochodí i Madún, ktoré osobné meno zachovalo sa posial v topografických názvoch Madunice a Madočany.

Maladík. Pôvodom Rus, ktorý kúpil roku 1262 Trnovo v Turci od krála za 30 mariek zlata.

Manial. Roku 1254 Zemplínčan Manial, snáď iba skrátenina z mena Emanuel, Manuel a Manial, F. IV, 2, 227.

Marko. R. 1332 Turčan Marko, ktorý založil dedinu Markovice, K. I, 16, 1, 31 a roku 1360 iný Turčan Mark, K. I, 11, 1, 1. — Niekto domnieval by sa, ako prvotne i ja sám, že je toto meno iba milostný a poslovenčený tvar z mena *Marcus*; keď však porovnáme ho s posial jestvujúcimi rodinnými menami Marček, Marčov a s topografickým názvom Marešov a Maršov (odkial pochodí i rodinné meno Maršovský), teda nevdojak vycítime, že naši predkovia museli znať i domorodé prameno Mar, z ktorého povstaly milostné tvary Marko, Marček, patronymikon Marčov a topografické názvy Marešov, Maršov, Maríková a iné.

(Pokračovanie.)

V čiernickej škole.

Povesť od Eleny Maróthy-Soltészovej.

(Pokračovanie.)

Johanka vydýchla si oblahčeno, keď Hutterovské sane odrazily sa na hradičskú cestu. Matka polohlasne dohovárala jej pre nevlúdne a neobratné držanie sa, stavajúc jej Irenku za príklad. Ona nebránila sa ani slovom.

Mikuš dával pozor na báťu Pavčoka, ktorému prihojné učastovanie v Rankovej vstalo trochu do hlavy. Hore vrchom cez horu šiel báťa peší vedla koní a Mikuš vzal opraty do rúk, prečo Lemjaková, ktorá mala obyčaj velmi báť sa na ceste prevrhnutia, bola teraz celkom pokojná.

Keď prišli domov, Johanka šla popratať mlieko a dohoniť iné zameškané práce. Mikuš zas skoro odobral sa do svojej izby a

tam dlho v zamyslení sa prechodil. Dnes nechytil sa ani do čítania ani do písania.

„Neviem, čo to má znamenať: Hutterovci sa veľmi mali okolo nás," počala Lemjaková rozprávať mužovi, keď sami ostali; „matka okolo mňa a syn okolo Johanky."

Lemjak pokašľal.

„Oni sa vždy pekne majú okolo nás, aj okolo všetkých svojich kupovateľov."

„Ale teraz to bolo inakšie — nápadnejšie. A kmotor, keď sa trochu rozveselil, robil narážky, ktoré nedaly sa ináč rozumeť, ako že Hutter má úmysel uchádzať sa o našu Johanku."

„Nuž kmotor, keď sa rozveselí, máva aj daromné reči," odpovedal Lemjak krátko.

„Ale Hutterka aj so synom ako by mu boli nasviedčali. Mne ona rozprávala pošepky, že mladý tohoto roku do konca vyplatí sestru a že už na každý prípad chce sa oženiť; a všeličo pritom rozprávala, čo na to poukazovalo, že pomýšľajú na Johanku."

„Z toho všetkého si ešte netreba domýšľať také čo."

„Veď veru pri našej Johanke aj ťažko prídeme na to; ona je ako malé dieťa!" uľavovala Lemjaková svojej mrzutosti nad dcérou. „Bola celá umučená, že Hutter mal sa okolo nej. Ustavične pchala sa za Irenku — dobre, že sa mne neprišla chytiť za sukňu. Nesmelá je, nevie, čo má kedy povedať — a to všetko pre to, že je vždy tu zahrabaná na tejto dedine! Ako kus chleba potrebno by jej bolo videť trochu sveta."

„To je už zase to staré vyhúdanie! Komu nepáči sa taká, aká je, nech sa neobzre o ňu."

„Veď to veru ani Hutterovi nemohlo sa páčiť; ja som sa hanbila za ňu a divila som sa, že neustával byť okolo nej, keď mu poriadneho slova neodpovedala. Tam by sa veru musela inak vycvičiť, v takom dome potrebuje byť shovornou."

„Len si netreba robiť predčasné starosti!"

Ale Lemjaková nedala si zabránit tie starosti; do pozdnej noci premýšľala o tom, čo sa jej dnes k premýšľaniu podalo. Taký nápadník, ako je Hutter, vo výhľade pre dcéru, nemôže byť pre matku ľahostajnou vecou.

Johanka od toho dňa žila v akejsi neurčitej obave a len tým potešovala sa, že veď azdaj svojou nevľúdnosťou odstrašila Hutterovcov od ďalšieho postupovania — ak ozaj zamýšľali niečo.

Ale márna bola táto jej nádeja.

Na Nový rok, keď išla domov z večierne, ustrnuto zostala stáť vo dverciach brány. Na prostred dvora totižto stály pekné sane so žlto-červenopásovaným pokrovcom — Hutterovské! Kočiš v modrej zástere vyšiel zo stajne.

Už je zle — už je nešťastie tu!

Mikuš, tiež z kostola idúci, našiel ju nepohnuto stáť vo dverciach. Bola zbľadnutá a matno pozrela na neho. Zastal pri nej.

„Čo je vám? Čo vás potkalo?“ tázal sa kvapne.

„Načo tí len prišli — —!“ sotva srozumitelne hlesla, pokynúc hlavou na sane. On ich až teraz spozoroval a tiež hneď poznal. I on zamračil sa.

„To sa lahko dá uhádnuť,“ vetil s akousi trpkastou chladnokrevnosťou. „A prečo sa vy lakáte?“ počal zmeneným hlasom. „Jestli je vaša nechuť opravdová, máte im svojím držaním sa dať na vedomie, že nemajú sa čomu ufať — tak snáď na rozhodnú otázku ani neprídе.“

„Ach, Bože, ja som aj nedávno bola nevlúdna, a oni predsa prišli. Keby len rodičia chceli uznať, že — — že ja — —“

On hladel na ňu, chcelo sa mu opýtať sa jej, či naozaj nepraje si sblíženie sa Hutterovo; ale ona tak nešťastne a bezpomocne vyzerala, že nedovolil si tú otázku.

„Rodičia vás iste nútiť nebudú; tu môže byť platná len vaša vôla — lenže musíte ju prejaviť!“ povedal jej. Ona načerpala trochu posily z jeho slov. Šli spolu dnu. Ale keď zastali pred izbenými dverami, zase počala ju opúšťať zmužilosť. Keď začula zvnútra Hutterov hlas, obrátila sa, ako by chcela uprchnúť.

„Johanka, či je tak málo odvahy vo vás?“ napomínal Mikuš. Ona sa začervenala, potom odhodlane pozdvihla hlavu. On otvoril pred ňou dvere.

Pani Hutterová, v tých samých skvostných šatách a ozdobách, čo nedávno, sedela na pohovke už celkom rozhovorená, stíchla však na chvílu, ako Johanka vošla. Hutter pošiel tejto rýchlo oproti; ona sotva dotknúc sa jeho podávanej ruky, ponáhlala sa polúbiť ruku pani Hutterovej, ako to nakladá dobrý mrav.

„Z kostola idú, kišasonka?“ prihováral sa jej mladý hosť.

„Áno.“

„Ale či im nebola veľká zima?“ dodal starostlive.

„Nie.“

„Mne sa také dievčence páčia, čo do kostola rady chodia,“ hovorila Hutterová. „Keď som ja bola dievčaťom, aj ja som rada chodila. Aj teraz by som rada išla, ale mám mnoho roboty. Ako sa mi Adelka vydala, musím všade sama byť, nuž málokedy dostane sa mi výnsť z domu. Ešte keby sme mali kostol v Hradičí, ale do Rankovej je priďaleko. Pravdaže môžem si dať zapriahnuť v lete do koča, v zime do saní; no vravím: nestačím! Keď sa môj Károly ožení, potom to lahšie pôjde: v jednu nedeľu dám sa ja vyviezť do kostola, v druhú mladí. Keď človek má spôsob, prečo by ho nepoužil?“

„Veru je to príjemne mať tak vždy pohodlný povoz ku svojej potrebe,“ svedčila Lemjaková.

„Kone jednako musíme držať,“ objasňovala Hutterová; „máme niečo tých zemí na obrábanie, a potom často musíme z Lužovca od železnice tovar voziť, keď sa to v sklepe len míňa. A keď už kone držať musíme, čoby sme si neboli mali zadovážiť aj poriadnejší vozík a poriadnejšie sánky? Ja natrápim sa dosť v tom sklepe,

nuž veru chcem pritom aj niečo dobrého užiť. A mojim deťom tiež tak doprajem!"

„Či sa ony rady sankujú, kišasonka?" obrátil sa Hutter k Johanke, podíduc k nej, aby zblízka mohol počuť jej odpoveď na tak dôležitú otázku.

„Rada," vetila ona, ustúpiac niekoľko krokov.

„Oj, ak dovolia, hneď idem dať zapriahnuť do našich saní, a nech sa páči presankovať sa."

„Ďakujem, teraz nemôžem."

„Ale, ja bych sám poháňal, a proti zime máme dobré koberce aj bundy. Ašak, mamuška?"

Matka prisvedčila, pozrúc na svoju drahú bundu, ktorá, kožušenou podšívkou vyvrátená, ležala na posteli.

„Ďakujem, nemôžem," opakovala Johanka. Otec tiež pomohol vyhovoriť ju, dôvodiac, že nepatrilo by sa tak vyúžitkovať hostí, a krem toho že Johanka bude mať aj povinnosť doma.

Hutter veľmi ľutoval, že mu nazmar vyšla jeho kavalierska ochotnosť, ale zroniť sa tým nedal.

„Ja čím skorej ponáhľal som sa sem, aby som kišasonku upomenul na náš nedávňajší dohovor," obrátil sa k Johanke o chvíľu pološeptom, ako by mali medzi sebou akúsi nežnú vec, o ktorej ostatní vedeť nemusejú.

„Ja neviem, aký dohovor," riekla ona, odťahujúc sa čím ďalej od neho.

„Nuž o ten bál — či budeme mať šťastie môcť kišasonku na ňom uvítať?"

„Veď som ja hneď povedala, že ja nemôžem —"

„Ale pán otec to dovolí — ašak?" obrátil sa Hutter k Lemjakovi.

„Musím najprv vedeť, o čo ide," prehovoril ten, no pozor jeho nesľuboval mnoho.

„Teda kišasonka ani len nič nehovorili o tom," ťažkave poznamenal Hutter a vyrozprával Lemjakovi, v čom je vec.

„Na bál?" otváral ten oči. „Ja neviem, čo by to malo za smysel, aby ona išla sedeť alebo trebárs tancovať do spoločnosti, v ktorej ináč neobcuje a je neznáma v nej."

„Oj, ja bych sa postaral o to, aby sa kišasonka dobre zabávala a v spoločnosti obznámila!" horlive uisťoval Hutter.

„Ten ju nepustí," resignovane poznamenala Lemjaková proti Hutterovej a posťažovala sa jej, ako otec nedopraje dcére žiadnej zábavy a ona neborká nerepce preto; ona ani nevie, čo je to sveta užiť."

„Ak sa dobre vydá, potom si to môže vynahradiť," potešovala poslednejšia.

„Dal by to Pán Boh!" vetila matka; „ale po vydaji prichodievajú iné starosti. „Zle je to, keď otec tak nechce vedeť, čo deťom radosť robí. Len šťastie, že Johanka vie byť pri tom spokojná."

Hutter skutočne i po ďalšom vyjednávaní prepadnul u otca i u dcéry so svojou žiadosťou. Za tým Johanka čím skorej hľadela

ztratiť sa do kuchyne, aby ušla ďalším jeho zdvorilosťam. Vyšla za ňou i matka.

„Choď, moja dievka, dnes ty zabávaj hostí; ja pripravím večeru.“

„Ja nejdem, maminka moja: čo sa ja budem s nimi shovárať?“ sprotivila sa Johanka rozhodne, ako nikdy nebývalo jej obyčajou. Matka v podivení pozrela na ňu a nespokojne pokrútila hlavou.

„Veď si už veľká, priúčajže sa shovorčivosti. Čo si budú Hutterovci myslieť o tebe? Veď budem sa hanbiť za teba —“ dohovárala; ale Johanky to akosi málo sa dotklo.

„Nech len oni idú dnu, maminka moja; ja budem variť — veď ja všetko dobre spravím.“

Lemjaková uvažovala. Konečne je snáď ešte lepšie, keď Johanka bude variť, tú úlohu dobre prevedie a to ju iste len pozdvihne v očiach Hutterovcov.

Držala sa rýchla porada, čo pripraviť na tú večeru; o pečienku bolo najhoršie.

„Veď máme práve súce prasce!“ prišlo Lamjakovej na um. „Chytro, Chrenčíčka; zakolte jedno z nich a s Marou očistite!“

„Ešteže čo! Ved be si dali!“ sprotivila sa Chrenčíčka. „Vohľačom prasacinu nedávajú, lebo be ušli s dlhým nosom. Či nevedia, že prasacina znamená košík?“

Johanka sa celá zapálila.

„Netárajte, Chrenčíčka, ktože tu o vohľačoch hovorí? My nevieme o žiadnych vohľačoch!“ zahovárala aj pani rechtorka. Ale Chrenčíčka vedela, čo o čom myslieť, pokrúcala hlavou a odmietala od seba zodpovednosť, keď pani rechtorka, poneváč jej iného nezbývalo, predsa len kázala zaklať najtučnejšie prasa.

„No nak lem počkajú, čo z toho bude —“ strašila ešte Johanku, keď táto očistené posolené prasa dávala do pekárne; „ako oni budú banovati. Ved im je to boháč, tentoka Hutter; tej bude dobre, čo sa za neho dostane. Ľaľa —“

„Nehovorte mi také daromné reči!“ osopila sa na ňu Johanka celá rozpálená a rozsŕdená, akú ju Chrenčíčka ešte nevidela. Nehovorila teda ďalej o tomto predmete, ale s Marou významne pomrkaly jedna na druhú. Johanka mlčky miesila cukrové cesto a šúľkala z neho pricničky. Jej ináč vždy dobré oči maly pritom akýsi hnevný, nevľúdny pozor.

Keď prikrývala stôl, Hutter nasilu chcel jej pomáhať, a ona prešla vždy na druhú stranu, čím ďalej od neho. Mikuš všemožne snažil sa upútať ho do rozhovoru, aby odtiahnul od nej nemilého jej dvoriteľa.

Hutterka, trebárs s celou vecnosťou rozprávala Lemjakovcom, aké neresti podstupuje s čeľaďou a s učňami, predsa uspela pozcrovať každý pohyb Johankin a už nemilo počínalo jej napadať, ako tá uzavreto, ba odmietavo drží sa oproti jej synovi. Bola by mu chcela dať pokynutie, aby menej mal sa okolo nej, ale nemohla. No výtečná smetánková káva, ktorú Johanka priniesla, dala jej trochu pozabudnúť na zkrsajúci nepokoj. Chválila ju a chválila i

mladú kuchárku, pripomínajúc pri tom, kde kedy pila dobrú a kde planú kávu.

Keď však prišla červenkavá, chrumkavá prasacina na stôl, znovu zarazila sa a len akoby nasilu vzala si z nej kúsok. To zase Lemjakovú znepokojilo, lebo prišla jej na um Chremčíčkina výstraha. Akoby vyhovárajúc sa počala rozprávať, aká je na dedine bieda o pečienky — človek musí dať to, čo práve najde sa v dome. Ale Hutterová, ktorá posiaľ najviac rozprávala, stávala sa zrazu málomluvnejšou; ani veliká pozorlivosť Lemjakovej neprinavrátila jej predošlú dobrú vôľu, čo zase túto strašne omínalo. „Hľa, pravdu mala Chrenčíčka — na všetko nešťastie som ju neposlúchla!“ namietala si celá zúfalá.

Lemjak mnoho nehovoril, ale predsa s istou predchádzavou pozornosťou držal sa oproti Hutterovej, ktorú vážil si z mnohého ohľadu. Ona vo svojich rečiach prezradzovala mnoho zdravého rozumu, súcosť v praktickom živote a priamu počestnosť. „Lačnú pýchu“ nenávidela, ale v majetku si zakladala.

Jej syn s jeho povrchnou ľúbeznosťou menej sa páčil Lemjakovi, no dobré jadro mohlo byť i v ňom. Obchod riadil si s oddanosťou a kupujúci ľud vedel si vraj získať i udržiavať; pritom k žiadnym ľahkomyseľnosťam nebol náchylný.

Po večeri cítila sa Johanka zle, že nemala žiadneho zaneprázdnenia, ktoré bolo by ju odtiahlo od hostí. Hutter doniesol jej stoličku ku stolu, aby si sadla, že však už dosť naustávala sa dnes. Ona neuposlúchla, odišla k obloku a tam počala naprávať kvetníky, ač nebola toho potreba. Mikuš dosť usiloval sa vtiahnuť Huttera do akéhosi rýchlo nadhodeného tematu, ale ten mu umknul. Šiel rovno k Johanke.

„Aké majú krásne kvety! Ja tiež kvety rád mám.“

„Špatné sú, zle sa zimujú!“ zachcelo sa jej protimluviť mu.

„My ani takých nemáme — nestačíme ich opatrovať. Ale keď —“

Zastavil sa, chcel snáď povedať, že keď sa ožení, potom aj u nich budú sa kvety opatrovať.

„Ale keby mi kišasonka chceli dať aspoň jeden lístok na pamiatku, by som si to za veľké šťastie pokladal,“ obrátil po krátkom pomlčaní.

„To ja nemôžem,“ odpovedala ona zdržanlivo, ale rozhodne.

„Ale prečo?“ dotieral on, domnievajúc sa, že ona len ešte chce sa dať trochu prosiť.

Ona hnevno hodila na zem niekoľko suchých lístkov, ktoré bola odtrhla. Hnevalo ju, že nútil ju byť nezdvorilou, a s druhej strany žiadalo sa jej dať mu na vedomie, aké stanovisko zaujíma proti nemu.

„Pretože nechcem, lebo sa to ani nepatrí!“ odvetila a sama zľakla sa svojej príkrosti. On nevedel, čo teraz, — či má sa cítiť urazeným a či má podvracať jej náhľad. V tú chvíľu pre obidvoch veľmi vhod ohlásila sa odo dverí slúžka Mara:

„Prosím ponížene, Johanka, nakže idú dati sviečku do lampáša!"

Johanka sponáhľala sa von a Hutter zarazeno ostal za chvíľu na mieste. Dosiaľ nijako nedal sa mýliť vo svojej dobrodušnej ubezpečenosti, ale táto odpoveď už ani jemu nezdala sa byť prekáraním. Šiel k Mikušovi, ktorý bol mu dnes najvďačnejším spoločníkom. Posťažoval sa mu, že je domáca kišasonka akejsi zlej vôle, čo u Mikuša vyvolalo malý, letmý úsmev.

Hutterová zas všetko pozorovala a prichodila k presvedčeniu, že tu nie je prajná pôda pre ich zámysly. Že rodičia sú ochotní, to videla, ale dievčaťu nedôverovala, ač nemohla pochopiť ten rozum, že ono nechápalo sa šťastia, ktoré sa mu ponúkalo. Iba ak má už druhého — myslela. Ako núkalo sa najbližšie, bola by vzala Mikuša do podozrenia; ale pražiadnych znakov nebolo vidno, ktoré by boly poukazovaly na akési usrozumenie medzi ním a Johankou. A potom bolo treba len pozreť na tých dvoch mladých ľudí: jej syn driečny, milý, ani maľovaný, a ten druhý ani nie pekný aj akýsi privážny. A k tomu majetný Hutter žeby nemal prednosť pred úbohým učiteľským pomocníkom, to bolo príliš nepodobné pravde.

Johanke nechcelo sa do izby a von nemala už žiadnej práce. Ani len v kuchyni pobaviť sa nemohla, lebo tam sedel, po dobrej večeri pohodlne o stôl ovalený, Hutterov kočiš, u ktorého Chrenčíčka dovedala sa o všetkých pomeroch jeho panstva. On dával odpovede, ako by do všetkého bol zasvätený.

Johanka vyšla na chodbu a prechodila sa tam až ju zima striasla. Len keby už odišli — len keby už! — bolo jej jediným pomyslením. Šlo jej i do plaču i hnevala sa. Dnes vôbec bola popudlivá — sama sa nepoznala. A keby aspoň mala sa kam utiahnuť na pokoj do samoty, žeby trochu mohla k sebe prísť! Túžobne pozrela oproti na dvornú izbu.

„Idem pozreť, či mu nezabudli zakúriť," vyhovorila sa sama pred sebou a išla ta.

Tam bolo ticho, pokojne; z dveriec železnej piecky ešte svietilo žeravé uhlie. Priložila znovu naň niekoľko polien a izba sa rozsvietila. Počala sa prechodiť po nej, odísť sa jej nechcelo. Potom sadla si ku stolíku, uložila naň ramená a na ramená hlavu. „Prečo som taká rozčulená a čoho sa bojím?" počala seba zpytovať. „Hutter ako prišiel tak odíde, menovite po mojom dnešnom držaní sa oproti nemu. Maminka síce bude mať ťažké srdce na mňa, keď z toho nebude nič; bude horekovať, že prepásla som si šťastie: ale ja budem presvedčená, že vyhla som nešťastiu. Mne je strašnou predstava zasnúbiť sa s Hutterom, ačkoľvek neviem, čo by som mu mala vytýkať. Ale moji rodičia ma v tom nepochopia. Čo povedať, keď ma budú dospierať, prečo som sa tak držala oproti nemu?"

Zase počala sa prechodiť po izbe a obrátila premýšľanie v druhú stranu.

„Rada bych vedieť, či by sa našiel kto iný, čo by mi bol po vôli na mieste Huttera?" predložila si otázku. Počala myslеť na

toho i onoho z bližších i ďalších známych, ale neobstál žiaden. Zakaždým len jeden jediný vklznul sa do jej predstavy, až sa zalakla. To bol ten, s ktorým žila pod jedným krovom, ktorý však nikdy ani jediným sladkým slovom ju nepokúšal. On hovoril k nej vždy len to, čo bolo potrebné a čo všetci počuť mohli. Ba zdalo sa jej, že v posledné časy menej si ju všímal, než zo začiatku. A ona — —? Jej vkrádalo sa do srdca čosi neznámeho; aj chcela sa mu brániť, aj nevedela ako. A teraz — teraz zbadala, že všetko bránenie už nič neprospeje.

Prudko zakryla si tvár rukami, bol to sladký záchvev, avšak i bôľny. Kamže to povedie? On o tom nevie nič, iste ani vedieť nežiada a ona mu to ani neprejaví...

Ešte za chvíľu pobudla, kým trochu sa upokojila. Táto chvíľa samoty a sebaskúmania priniesla jej jasnejší rozhľad po otáčajúcich ju okolnosťach a určitejšie stanovisko pre budúce počiny. Už vedela, prečo nechce Huttera, a bola rada, že dala mu na vedomie svoju nechuť, akokoľvek jej ťažko padlo byť príkrou proti niekomu. Predošlá rozdráženosť prešla, s tichou odhodlanosťou pobrala sa nazpät ku spoločnosti.

Tam hostia už poberali sa domov a nechceli sa dať ďalej zadržať Hutterová hodila chladný pohľad na Johanku, jej bočenie od spoločnosti teraz musela považovať za zjavný a schválny prejav jej nechuti proti nim. Ani Hutter nemal už odvahy sblížiť sa jej. Pri odoberaní držala sa zdvorilo, ale odmerano; ten spôsob posiaľ ešte nebolo vídať u nej. Jej vlastný otec v podivení zahľadel sa na ňu.

„Veru neľutujeme, že sme si dopriali tento malý výlet na dobrej sanici; nám sa to pri našom zaneprázdnení i tak málokedy dostane,“ hovorila Hutterová, keď Lemjaková ďakovala jej za návštevu. „Ufáme sa, že nám návštevu skoro vrátia, a bude nás to veľmi tešiť. Ja, rodená dedinčanka, vždy rada priatelím s dedinčanmi, keby mi bolo možno, každú nedeľu šla by som navštíviť niektorých priateľov alebo rada by som ich u seba videla. A môj Károly je tiež taký, že radšej zabaví sa v tichej priateľskej spoločnosti, ako s ľahkými kamarátmi v hostinci.“

Toto malo odôvodniť ich dnešnú návštevu, malo kryť jej prvotný význam. Všetci domáci tomu porozumeli, ale rozlične ich dojalo.

Johanka cítila veliké oblahčenie, keď Hutterovské sane vyletely von bránou. Mikuš tiež s istým uspokojením hľadel za nimi, z toho však len sebe skladal účty.

Lemjak síce namal príčiny radovať sa nad touto dnešnou udalosťou, no nad mieru ani netrápil sa pre disharmoniu, ktorá bola zavládla pri konci. Najviac zadosťučinenia cítil, že žene hneď po rankovskej návšteve bol opatrne predpovedal, že na to iste držať sa nemajú, čo si ona tam bola namyslela. Badal síce, že niečo predsa chcelo byť vo veci a zastavilo sa na Johankinej nechuti — no konečne bolo lepšie takto, ako keby vec bola ďalej dospela a potom s väčšou nápadnosťou bola by sa musela roztrhať. Čo Johanka zamyslela, nevedel; umienil si prehovoriť s ňou vážne slovo pre

budúce prípadnosti. Predbežne pripisoval jej odpudzujúce držanie sa len nevyspelosti a mladistvej plachosti.

Najťažšie to niesla matka. Tá vskutku želela nezdar Hutterovskej návštevy, o ktorej už kmotra v Rankovej bola jej dala náveštie významné. Ona hnevala sa na nerozumnú dcéru.

Keď Mikuš odišiel do svojej izby, vzniesla sa nad Johankou búra prudkých námitiek od matky s vážnymi otázkami od otca. Johanka plakala, avšak na všetko dohováranie rodičov mala len tú jednu odpoveď, že ona ináč správať sa nemohla. Bolelo ju, že matku zarmútila, v srdci však nemohla ináč, ako utvrdiť sa v presvedčení, že dobre sa držala.

Lemjaková aj mužovi dohovárala, že nemal tak zrovna odopreť Hutterovi návštevu toho bálu, to že tiež Johanku ako by posmelilo byť príkrou proti nemu. I tým však zle napadla u muža; vážne ju vykarhal, že či jej hrdosť ozaj nevzpierala by sa proti tomu, viesť dcéru na bál do spoločnosti, s ktorou ináč neobcujú a ktorá dobrým právom mohla by si potom povrávať, že oni dcéru Hutterovi k vôli viedli ta, aby si ho tým dolákali.

„Riečanovci chodia do Hradičia na zábavy, a nik nepozastaví sa na tom,“ nadmietla na to Lemjaková.

„Riečanovci aj ináč obcujú s hradičskou spoločnosťou, aj krem toho sú hradičskí evanjelici cirkevníci Riečanovi; tí sú tam na svojom mieste. Ale na nás by veru každý mohol prstom ukazovať, že objavili sme sa tam vtedy, keď očakávame, že Hutter bude sa uchádzať o našu dcéru. Či by ťa to ozaj nemrzelo?“

Lemjaková v tomto nesdieľala náhľad svojho muža a hovorila, že Johanka, ako priateľka a rodina Irenkina, bezpečne mohla by sa objaviť na zábave tam, kde tá. No keď žena nie, zato dcéra úplne súhlasila s otcom; na dobrú noc mimoriadne vrelo bozkávala mu ruku, cítila v ňom akoby oporu, keď videla, že on netúži tak po spojení s Hutterovci, ako matka.

Ale tejto noci nik z Lemjakovcov nespal dobre. Johanka pre vyrušenosť rôznych citov, matka pre žeravú ľútosť nad zapudeným dceriným „šťastím“ a otec najviac, že neobvyklá večerná zábava a viac hovorenia zapríčinilo mu zhoršenie neduhu. Kašľal celú noc.

Keď Hutterovci vyšli z Čiernic, riekla matka synovi:

„Nemal si toľko byť okolo nej, ako si prvý raz videl, že ťa chladno odmietala. Kto vie, čo tá myslí, či je pyšná a či je to len ešte taký mladý nerozum. Ale čo je koľvek, viac mi ty na ňu nemysli! Ty môžeš si najsť inakšiu ženu — ona skorej bude banovať ako ty.“

„Ale, mamuška, kto vie, či ona to tak zle myslela. Hádam pre niečo iné bola zlej vôle; možno, žeby druhý raz —“

„To veru! Vari by si ešte druhý raz chcel sprobovať? Vravím ti, nemysli viac na ňu: ona by ti iste košík dala. Ty máš viac na seba dať, nemusíš sa tej jednej prosiť, keď môžeš dostať aj desať iných. Ja som ti aj vtedy povedala, aj teraz ti vravím, že je ona nie súca do nášho domu; ale keď si ty len k nej mal vôľu, som ti nechcela brániť. Viem, že je poriadne dievča, aj nie bez peňazí,

— nuž ale ty môžeš si dostať súcejšiu do obchodu, a to je ešte viac hodno, ako peniaze. Táto bude primaznavá na také povinnosti, ako sú u nás."

Takto matka potešovala syna a upokojovala svoju urazenú dôstojnosť; ale syn akosi nechcel uveriť, žeby to hrozno bolo prikyslé, čo nechcelo sa mu dať dosiahnuť, lebo na matkinu poslednú poznámku nadmietnul:

„Ale vidíš, ako doma všetko robí a ako rezko sa obracia. Ja by som už najradšej túto, keď som si raz tak zamyslel. Ona si to snáď len ešte nepremyslela."

„Ale, ale — veďže si len predstav, ako sa držala oproti tebe! Zreteľne ti dala na vedomie, že ťa nechce. A keď si človek rozumom uváži, je vlastne statočne od nej, že nedala na to prísť, aby si ju pýtal, keď raz nechce ísť za teba. Ona ti je iste nie súdená, a možno, že si lepšiu dostaneš. Že je skromná a domácky vychovaná? Takých jesto aj viac. Že je pekná? To je ešte najmenej hodno, krása i tak skoro pominie. Keby pritom bola aspoň len takej obyčaje, ako nášho farárova Iréna — tá sa mne lepšie páči."

Syn mlčal. Ťažko mu padlo dať sa presvedčiť a upustiť od zámyslu, ktorý bol sa v ňom upevnil. On Johanku Lemjakovu vídaval to v Rankovej, to niekedy v Hradičí, keď u neho v sklepe kupúvala veci pre domácnosť, a vždy sa mu nad iné páčila. Keď prišlo na ženenie, zjavil sa matke, kam ho mysel nesie, a ona — ač celkom nesúhlasila — nechcela mu vôľu kaziť, lebo ani nedalo sa nič závažného namietať proti vyhliadnutej. Oni pravda ináč nemysleli, ako že skončí sa to ľahko, cele po ich vôli: a tu zrazu takáto nemilá zkúsenosť! No už je to raz tak a nie ináč — musejú sa inam obrátiť. Matka hneď začala snovať nové plány, lebo nevesta nevyhnutne bola potrebná do domu. Trochu času chcela synovi povoliť na zotavenie srdca, ale dúfala, že prílišne neoddá sa žiaľu. Ona dopustila, že rozumne je chcieť mať dobrú ženu, ale dľa jej zdania nebolo rozumne myslieť si, že tou dobrou môže byť práve len tá jedna a žiadna iná. Však jej Károly to ani nebude myslieť.

Po tejto udalosti nastaly pre Johanku trudné dni. Matka ukazovala jej vždy smutnú alebo hnevnú tvár a robila narážky na to, že dcéra nerozumne, sebevoľne odpudila od seba šťastie, aké sotva ponukne sa jej viac. Dcéra chodila smutná po dome, medzi všetkými domácimi zavládla na ten čas akási stiesnená, napnutá nálada a nikam nemohli sa vymaniť zpod toho tlaku.

Chrenčíčka zvedavo pozorovala, čo sa to v škole deje, ulovila každé slovo, ktoré krivo alebo pravo mohla poťahovať na rozviklaný domáci pomer, a myslela si:

„Hľa, to je šecko pre tú prasacinu — mohli ma počúvnuti! Teraz je už pozde banovati."

Jediný Mikuš nezdal sa byť zasiahnutým tou domácou zachmúrenosťou; ako predtým, tak aj teraz so spokojnou tvárou konal svoj úkol. Johanka však viac ráz po tieto dni postihla na sebe

jeho skúmavý pohľad. Keď v jeden večer chceli sa zase pribrať do slovenskej úlohy, matka mrzuto povedala, aby tomu dali pokoj, že Johanke už nepristane mariť čas takými vecmi, ona má pamätať na to, že je už dospelou pannou a nie malou žiačkou — a vyšla von, strmo zavrúc dvere za sebou. Z toho padalo niečo aj na Mikuša, ale Johanke preto nie menej ľúto prišlo. Zaliały ju slzy — čo ostatne teraz častejšie sa jej stávalo — sklonila hlavu a šatku pritisla k očiam.

V tú chvíľu však pocítila svoju ruku v inej a, pozdvihnúc hlavu, pozrela rovno do Mikušových, v pohnutí na nej spočívajúcich očí. Zachvela sa slastným pocitom a hlboko sklopila oči.

„Máte trpké dni — maminka je rozhorčená,“ hovoril sústrastne, usilujúc sa pritom odňať prílišnú mäkkosť svojmu hlasu.

„Vedela som vopred, čo bude nasledovať, ak Hutterovci ukážu sa u nás; preto som sa ich tak zľakla, keď sme na Nový rok z večierne išli,“ odpovedala ticho.

„A neľutujete teraz, že ste ich navždy odstrašili?“

Ona otvorene pozrela mu v tvár a rozhodne pokrútila hlavou.

„Nie. Rada som, že je to tak odbudnuté, a čo by som koľko mala znášať pre to.“

„Teda je všetko dobre,“ riekol on, akoby istej obavy sprostený. „Bude všetko dobre,“ opravil sa, „po chmurných dňoch nastanú zase jasné; rodičia zabudnú, a vy, ako hovoríte, nebudete banovať.“ Odstúpil od nej. Ona priala si, aby ďalej hovoril — zdalo sa jej, že on musí niečo povedať, čo by zodpovedalo jej cíteniu, ale on mlčal.

Bral knihu a jej podával sošit, do ktorého písavala úlohy.

„Nebanujte, že toto maminka zakazuje: bolo by i tak prestalo, lebo už píšete dobre,“ hovoril bežno, ako by tu o nič iného nemohlo ísť. Ona, akoby sklamaná v očakávaní, zase sklonila hlavu.

Ale predsa teplý prúd prešiel jej hruďou, kedykoľvek spomnela si na tento krátky rozhovor; muselo byť v ňom predsa niečo, čo jej srdcu dobre padlo. Už to, že on súhlasil s jej zachovaním sa proti Hutterovcom, pozdvihovalo ju nad všetko zlé, čo teraz pre nich musela podstupovať; od toho dňa matkinu trpkosť znášala s oddanou trpelivosťou.

Zachmúrený domáci obzor značne sa vyjasnil, ked o niekoľko dní došiel z Peškova od Samka list, v ktorom oznamuje radostnú novinu, že Pán Boh požehnal mu syna, ku jehož krstu na 15. t. m. pozýva rodičov i sestru.

Toto pošinulo do úzadia nemilú Hutterovskú udalosť, počaly sa robiť prípravy na cestu a chystať rozličné veci, ktoré sa maly so sebou vziať. Otec zase nechcel ísť, len matka s dcérou sa vystrájaly. Johanka mala ostať tam na dlhšie, ako vopred bolo dohovoreno.

III.

Sotva prešiel mesiac od Johankinho odchodu, keď rodičia dostali list od nej, v ktorom oznamuje, že na prídúci štvrtok, v deň

lužovského trhu, s popoludňajším vlakom dôjde do Lužovca a prosí rodičov, aby poslali proti nej už či naschvál a či niektorého známeho Čierničana, ktorý krem toho pôjde na trh.

Tomuto náveštiu rodičia veľmi sa podivili, lebo mysleli, že ona ešte aspoň so dva týždne ostane tam, a potom že príde domov spolu s Irenkou Riečanovou. Johanka však píše, že akokoľvek jej je tam dobre a veselo, nemôže ďalej vydržať; túži po domove menovite ako z posledného listu vyrozumela, že je tatuška vždy zle a veľmi slabý. Keď list dostali, bola streda, tak že nebolo už času robiť inakšie ustanovenia, čo by aj boli chceli, a nezbývalo iné ako ísť proti nej.

Po pravde rodičia tešili sa jej návratu, že boli priveľmi na ňu navyknutí, chybe'a im všade; ale cez celý ten čas nevyznali sa z toho ani jeden ani druhý. Otec preto, že priečilo sa mu ukázať sa citným — to by on maznavosťou nazýval — a matka preto, že sama vždy na tom nástojila, aby dcéra na čas vyšla z domu nadobudnúť si vo svete trochu obratnosti, žeby nezostala navždy takou plachou dedinčankou. Keď teda raz predsa podarilo sa jej vypraviť ju do Peškóva, kde je dosť čulý spoločenský život, poneváč je tam viac intelligentných domov, ktoré spolu priatelia, chcela, aby čím dlhšie pobavila sa tam, trebárs jej doma chybela. A teraz tu ho máš: ona sama domov sa ťahá! Iná bola by rada, keďby sa mohla bez starosti povyraziť ďalej od mrzutého otca — a táto ponáhľa sa len čím skorej domov k nemu! On iste bude rád, trebárs tomu priznať sa nechce, lebo jemu nik nevie tak vôľu hľadať, ako Johanka. Odkedy je ona nie doma, bol dvojnásobne mrzutý, jeho žene bolo do nestrpenia s ním. Neraz už i Mikušovi sa ponosovala. Ten, nakoľko mohol, tiež hľadel byť po vôli starému pánovi; aj šach sa počal hrávať s ním, našli šachovú truhlicu medzi starými veciami kdesi v komore — ale to všetko nenahradilo Lemjakovi dcéru. Tá izba prázdna — celý dom zdal sa byť pustým, keď jej milý zjav vymiznul z neho.

Odvtedy ani Mikuš nesadnul ku klavíru, a predtým dosť často sprevádzal Johankin spev, ako raz na jeho vyzvanie bola sa osmelila spievať v jeho prítomnosti. Aj večerné predčitovanie celkom prestalo a vôbec Mikuš strávil večery viac von z domu než doma, že to Lemjakovej počínalo sa už nepáčiť. Jej muž však, keď o tomto vyslovila sa pred ním, zavrátil ju, že na Mikušovi netreba nič vystavovať a netreba sa miešať do jeho počínania; on vie, čo prichodí mu robiť a ide vždy za dobrými cieľmi.

Mikušovi priatelia a privrženci jeho čítacích večierkov množili sa v dedine; rozhovory s nimi staly sa niekedy veľmi animovanými. On mal ten pravý, dobrý spôsob zaobchodenia s nižšími, ktorým mravne i duševne pozdvihuje ich k sebe a seba nikdy neurobí obecným. Nekamarátil s nimi, ale s úprimným srdcom a rozumovou prevahou mal sa k nim. Oni ctili ho a predsa mali aj neobmedzenú dôveru k nemu. Keď šiel dedinou, každý pristavil sa k nemu s nejakým príhovorom. Doma žartovne spomínal, že už i dedinskí psi,

ktorí ináč veľmi sú nepriateľskí ku čiernokabátnikom, prestávajú ho obrechávať.

Lemjaka vždy zaujímalo vypočúvať, kedy o čom mali rozhovor u Belianov, u Murkov alebo vo mlyne, a Mikuš rád mu o tom referoval. Lemjaková často volila Mikuša za svojho dôverníka, vôbec navykla považovať ho vo všetkom za spoľahlivého domáceho priateľa. Pre jeho solídnu povahu nezkrsla v nej nikdy obava, že on mohol by sa stať nebezpečným srdcu jej dcéry, ani nikdy nezbadala, že bol by sa uchodil v akomkoľvek spôsobe o jej priazeň.

„Keby oni teraz u nás neboli, bolo by mi skoro do zúfania," priznávala sa mu raz, keď muž bol zase v mrzutom rozpoložení. „Len je to zle bez tej mojej Johanky — veľmi zle."

„A predsa ste si ju chceli celkom preč dať, keď ste ju chceli vydať do Hutterov," hovoril na to on.

„Hja, to je iné: tam rodič nesmie hľadeť na seba. Rada by som vedeť, ktorá matka nepriala by si videť svoje dieťa dobre zaopatrené, tak ako by bola bývala moja Johanka tam."

„Tam Johanka nebola by na svojom pravom mieste," povedal on určite. „Šťastnou by sa ona tam nikdy nebola cítila, a tak by ani nebola dobre zaopatrená."

„Prečo?" pozastavila sa Lemjaková i podivno i namrzeno. „Vari sú to nie poriadni, dobrí ľudia? — A k tomu majú všetko, čo treba k spokojnému živobytiu."

„Ja neupieram, že sú Hutterovci všetkej úcty hodní, aj verím, že neveste v tom dome nebude zle: ale práve Johanka so svojou nežnou, jemnou, vrúcnou povahou nikdy, nikdy nebola by sa u nich našla ako doma. Ona by tam nevyhovela a jej by oni nevyhoveli. To, čo je u nej najcennejšie, oni nikdy neboli by si cenili; boli by postrádali u nej praktické vlastnosti, myseľ za hmotným ziskom obrátenú a tomu podobné. Johanka to vycítila a vyhla pozdejšej nespokojnosti."

„Bože môj — čomuže všetkému človek nenavykne! Aj ona bola by sa vžila do okolností. Ale ona ešte nemá toľko zralého rozumu, žeby to nahliadla."

„Pri takom privykaní nasilu bola by prišla o najkrajšiu stranu svojej duše, a pravej spokojnosti predsa nikdy nebola by dosiahla."

Tieto Mikušove vývody zapríčinily Lemjakovej mnoho premýšľania a značne prispely k tomu, že znenáhla prestala banovať za ztrateným „šťastím". Jej muž, zdalo sa, mal asi podobné náhľady o tom; aspoň nebolo vidno, žeby bol želel Hutterovského nezdaru. Ba on myslel si i to, že Hutterovci iste počitovali u neho na mnoho peňazí, lebo dobre vedel, že u nich to padá na váhu, a vedel i to, že svet vyhlasuje jeho za boháča.

Toto všetko dopomohlo Lemjakovcom ľahšie zabudnúť na nemilú príhodu, než zo začiatku bolo by sa dalo predpokladať; a tak teraz s nekalenou radosťou očakávali dcéru domov.

Na druhý deň prišiel zase báťa Pavčok zapriahať do pána rechtorových saní; sanica ešte trvala, lenže už nebola taká, ako o Pavle.

Na žiadosť Lemjakovu šiel s Pavčokom i Mikuš, aby povykonával niektoré nutné komisie.

Pavčok bol dobre naladený, snáď po dobrých druhých raňajkách, ktoré dostaly sa mu v škole. Ustavične mal čo rozprávať, obracajúc sa nazpät k Mikušovi. Ten zase tým viac mlčal, čím báťa viac rozprával, na krátko mu odpovedal, ale bodro, s veselým úsmevom. Cítil sa voľno na sviežom, čistom povetrí — a snáď mal aj inú príčinu k dobrej vôli. Kone išly dobre, báťa ani bič nepotreboval, len päsťou im zahrozil, keď zabudly sa v pomalšom tempe — a to vždy osožilo. Išli teda rýchlo, kraj miznul za nimi a nový sa otváral. Zväčša prichodily úzke dolinky, nevysoké vŕšky, holé i hornaté a tu i tam výhľad na širokého kus poľa. Pravda všetko ešte snahom pokryté, len holé stromy tmavo odrážaly sa od neho. Cesta bola kľukatá a krivolaká. Niekedy stranou minuli aj dedinu so slamenými, na novších domoch so škrydlicovými pokrovmi.

I cez Hradičie preleteli, u Hutterov v sklepe oddali komisiu na tovar, večer nazpätidúc že stavia sa preň.

Hradičie je medzi vrchami a má slovenský ráz, ač nevedomé si je toho. Obyvateľstvo je jednoduché, pracovité, svetárstvo ešte ta nedošlo. Tam nesťažujú si za každým vozíkom alebo neznámym človekom zvedavo vykuknúť von oblokom alebo dverami, ako na dedine.

Za Hradičím otvorí sa široká rovina, na diaľnom obzore vidno sivé vrchy. Lužovec zďaleka vidno uprostred nej; vysoká štíhlá kalvínska veža najprv padne do očí. Územčistejšia katolícka s blýskavým plachovým pokrovom je neďaleko tej a evanjelická na druhom konci mesta javí sa v šedom rúchu matrony.

Čím viac blížili sa Lužovcu, tým viac ľudí doháňali, idúcich na jarmok. Od tejto vrchovskej strany schodila sa samá Slovač; chlapi v širokých klobúkoch alebo baraních čiapkach, v nohaviciach a kabaniciach z domáceho súkna; ženy v kožuchoch z pôvodne bielej kože, pestro vyšívaných alebo vykladaných okrasami z červenej kožtičky.

Od južných, rovných končín dochodili Maďari v malých klobúčkoch, cifrovaných širiciach (gubách) a vysokých čižmách; ich ženy v krátkych, tuhých, na široko voziacich sa sukňach a vo vattovaných kabátoch alebo „šuškových“ kožuchoch do drieku.

V Lužovci každý trh a veľtrh miešajú sa tie dva živly a zostávajú si pritom nedotknuto cudzími. Motajú sa, krížom-krážom chodia za svojimi dielami jedni cez druhých, a predsa nikdy neprídu do bližších stykov. Slovák cudzo pozerá na Maďara, stráni sa ho, drží ho za zlého, nemilosrdného. Slovenský sedliak chlopotlivo a mnohomluvne ide si po svojich dielach, radí sa, sháňa sa po kmotrovi a švagrovi, vypijú si spolu a povedia si všetko, čo majú na srdci. Maďarský bezohľadne kliesni si cestu, urputne a panovite napáda tých, ktorí mu prekážajú, surove kľaje, keď príde s kým do škriepky, nie je sdieľny a nerád korí sa ani vyššiemu.

Mikuš vyšiel z hostinca na veľké obilné námestie, aby sa podíval na miešaninu ľudu. Tu videl typy zo všetkých vrchovských

kútov; snažil sa rozoznávať rozdiely v kroji a v bzučiacej vrave tiež naslúchal na odchylky v mluve. No ťažko je také štúdia robiť v jarmočnej trme-vrme. Tu i tam nadišiel i na Čierničana a prihovorili sa jeden druhému ako známi medzi neznámymi. Slovenských jarmočníkov bola veľká väčšina.

V jednej skupine strašne kľajel tučný maďarský gazda, ktorému oči blesky sršaly, židovských priekupcov, až ozývalo sa to celým námestím, že mu primálo sľubovali za obilie. Kričal, že im nič nepredá a aby ho ani nepokúšali — ale konečne predsa bolo vidno dávať vrecia na váhu. Kto vie, ktorá strana povolila.

Mikuš pobral sa, povykonávať komisie, aby potom na určitú hodinu mohol ísť proti Johanke na stanicu. Idúc hlavnou ulicou, došiel ku tlupe ľudí v živej vrave zabratých. Jeden chlap uprostred nich, starší, s vlasmi do káčiek zapletenými, rozkladal obšírne o akejsi pravote, z ktorej teraz vyšlo mu: plať tam i tam toľko a toľko, a sám neďostaneš nič. Žena, v bielom plátennom obrúsku na hlave, utrápeno horekuje a zalamuje rukami, že keby už aspoň len vedela, začo, prečo to majú platiť; fiškálov pisár, od ktorého idú, len vyobrykoval sa na nich, na krátko ich odbil, čo im hovoril, z toho nezmudreli, lebo viac maďarských než slovenských slov používal. Písma, čo im dal, sú tiež maďarské, nevedia si rady s nimi.

Mikuš nezdržal sa, pristúpil k nim, vypočúval dlhé rozkladanie od počiatku do konca, prečítal písma, vysvetlil ich obsah, a chudáci ešte len teraz počali lamentovať, lebo ich vec zle stála. Prosili Mikuša, pre Boha, aby išiel s nimi k tomu fiškálovi a pomohol im dohovoriť sa s ním, lebo ich samých žeby už ani nepripustil pred seba. Šiel teda, a takmer hodina sa minula, kým odtiaľ vyšli von. Muž so ženou značne upokojeno vyzerali, a Mikuš trochu rozpáleno. Prosili ho, aby len nemal „za bánosť", čo mu ten pisár tam pre nich nagrobianil; ďakovali mu, že ich „upovážil" a požehnávali ho. Boli z niektorej zo vzdialených vrchovských dedín, o ktorých Čierničania pyšno hovoria, že sú Pánu Bohu za chrbtom. Žid zaplietol ich do pravoty, ktorá uvalí ich hádam do biedy. Ich fiškál, ku ktorému dobil sa horko-ťažko s obídením pisára, im síce dával nádeju, že ju vyhrajú; ale židov fiškál lepšie dal si záležať na veci.

Mikuš pozrel na hodinky: boly už skoro tri popoludní. Ponáhľal sa do hostinca, aby Pavčok skoro vybral sa ku stanici. Ten medzitým dostal sa bol do akejsi oldomášovej kompánie, od ktorej ťažko sa odlučoval. Bol svrchovaný čas, keď dobehli na stanicu, o chvíľu už došiel severný vlak. Na perrone nastal ruch, volanie, behanie; mnohí jarmočníci, ktorí včaššie odbavili sa na jarmoku, odchodili tým vlakom.

V tej smesici, v tom socaní sa, Mikuš zazrel Johanku. Jej čistá tvár zakmitla sa mu zpoza niekoľkých jarmočníkov, ešte čosi medzi sebou v židovskej nemčine vyjednávajúcich. Vyzerala, kade dostala by sa najlepšie zo stisku, na ramene mala príručnú batožinu. O chvíľu stál pred ňou, ona mu chcela vyhnúť, ako druhým.

„Vitajte, Johanka!" Do obidvoch svojich bral jej ruku. Náhlo

pozrela hore, tvár poliala sa jej rumencom od radostného prekvapenia.

„Vy ste prišli?" — Viac nemohla povedať a on tiež nenašiel si nič vhodného. Keby ich bol mal kto pozorovať, bol by videl, že oba sú zvláštne pohnutí.

Mikuš išiel vymeniť kufor, Johanka zas išla poslať Pavčoka preň. Ponevierajúci sa po perrone švihák lorgnettoval za ňou, kým nezmizla v priechode.

„Však je tatuška veľmi zle, horšie ako mi písali?" pýtala sa, keď viezli sa od stanice.

„Niekedy ho veľmi zadúša, ale potom má aj týždeň pokoj. Myslím, že v celku nie je horšie, než býva."

„Ach, chvala Pánu Bohu!"

„Doma veľmi sa podivili vášmu priskorému návratu," hovoril po chvíli. „Maminka myslela, že strojíte sa na zábavu."

„Ja som práve pred ňou ušla. Morilo ma, že ja mám sa zabávať a veseliť, a tatuška doma kto vie ako trpí. Nemala som pokoja, do veselosti mi nešlo a druhých som tým mýlila; preto radšej domov som sa pobrala."

Hovorila pravdu, ale nie celú. Ku celej bola by musela dodať, že nielen pre tatušku nemala chuti ísť na zábavu, lež i preto, že jej teraz každá zábava bola ľahostajná, na ktorej vedela, že on, Mikuš, nebude. Ona za celý čas svojho peškovského pobytu myslela na jedinú chvíľu svojho odoberania sa z domu. Keď totižto na rozlúčku podávala Mikušovi ruku, on ju dlhšie podržal vo svojej a opýtal sa: „Kedy sa navrátite?" To bolo cele tak, ako v podobných prípadoch obyčajne býva, ani nik z prítomných nevidel v tom nič zvláštneho — a Johanke predsa prudšie udrelo srdce na tú otázku. „Neviem — ja by som rada čím skorej," odpovedala, a vskutku v Peškove počítala dni, kým bude sa môcť domov pobrať. Mala akési zdanie, že on tvrdo ju čaká doma — aj sa karhala, že si to len sama namýšľa, ponevač si to praje, aj ju to zdanie len neopúšťalo. Teraz priviedlo ju do blahej unesenosti, že práve on prišiel jej v ústrety.

„Mne sa vidí, že doma preto nebudú sa hnevať, trebárs by sa naoko snáď tak stavali," riekol on po jej posledných slovách. „Pusto nám bolo bez vás."

Johanka nepýtala sa, či pusto bolo i jemu, akokoľvek by to rada bola vedela.

„Vám nesiem mnoho pozdravov od všetkých známych; všetci vás veľmi spomínajú," prehovorila.

V meste povykonávali, čo bolo z domu naložené; keď pobrali sa domov, rozchodil sa už i jarmok.

Báťa Pavčok napil si medzi kamarátmi viac kuráže, ako mu bolo treba; jeho modré oči vyznamenávaly sa istým podozrivým, skleným leskom. Keď vysadúval na sane, vždy ho čosi nazpak stiahlo, musel sa so tri razy pribrať k tomu. Mikušovi to nezdalo sa, pre lepšiu bezpečnosť chcel si sadnúť ku báťovi, trebárs mu Johanka vedľa seba nechávala miesto.

Ale báťa bránil sa tuho, badal, prečo Mikuš pri ňom chce byť, a chcel ukázať, že je nie potrebný toho.

„Nak si oni lem ta idú sa'núti na pokoj! toto je moje mesto. Ja vari viem, čo robím," odprával ho.

„Veď sa my aj obaja zmestíme; ja vám zavadzať nebudem," hovoril mu Mikuš.

„Da ver' mi budú zavadzati! A načo mi majú zavadzati?" odvrával báťa neúprosno. „Tatam nak si sa'nú k Johanke!" velel kategoricky a knísal sa s boka na bok vo svojej objemnej širici. Bol veľmi nespratný.

Mikuš sadnul si k Johanke, ale nepokojno sprevádzal očima báťove neisté pohyby. „Ďüü!" zvolal ten, plesknúc bičom. Kone trhly a sánky šťastne vykĺzly sa z hostinského dvora i dosť poriadne držaly sa cesty.

Keď vyšli z mesta, nadhnul si báťa čiapku nad jedno ucho a tuho počal hnať. Aj povozy aj peších ľudí dohánal a predstíhal, pričom zavše pár slov prehovoril sám sebe alebo koňom. Tým teraz nielen päsťou hrozil, ale i bičom šľuhal ponad ne, nepovoliac im ani najslabšieho stíšenia kroku, nechže raz i tie pocíťa, že im je on aj pánom, nielen priateľom. Náramne bodrý duch ho nadišiel.

Ľudia, ktorých predstíhal, postojac dívali sa za ním; niektorí sa zasmiali, iní však povedali mu i prihrubo, keď bezohľadno preletel vedľa nich, dobreže ich neporazil.

„Ten si na jarmoku rozum predau za pálenku," hovorili jedni.

„A te si si ho mohou kúpiti — nezaškodilo be ti!" kričal báťa v odvetu. Teraz mal smelosti tykať trebárs rychtárovi.

Johanka trochu ustrnuto dívala sa na to, Mikuš sťahoval obočie. Dôrazne napomenul Pavčoka, aby prestal voslep hnať.

„Neboja sa ništ! Každej má rozum, nak sa merkuje!" odvetil ten nepohnuto a pošibal kone.

Mikuš sám popadnul opraty báťovi od chrbta a, silno nimi zatiahnuc, donútil kone k tichšiemu kroku.

„Ak neprestanete toto stvárať, budem poháňať ja," riekol určito.

„Ale či be vedeli?" pochyboval báťa, avšak trochu zarazeno. Pocítil silu Mikušovej ruky, keď mu ten odňal opraty.

„Ja vám ukážem, že viem."

Báťa skrotnul a počal byť rozumnejším.

V Hradičí Mikuš ohlásil sa u Hutterov pre objednaný tovar; Johanka bola rada, že nemusela to urobiť ona; tiež bola rada, že pritom nik z Hutterovcov neukázal sa vo dverach sklepu s poklonou, ako predtým bývalo to v podobných prípadoch.

Od Hradičia stávala sa cesta osamelou, čím diaľ menej ľudí doháňali; lebo od Hradičia rozchodily sa cesty na viacej strán.

Johanku ovanulo domovom, keď dochodili medzi hornaté vŕšky rodného kraja; zdalo sa jej, že nevidela ich už s pol roka, trebárs len pred mesiacom išla tadeto. Lenže vtedy odoberala sa od nich, teraz vítala sa s nimi. Ešte mali hodne ďaleko k čiernickému chotáru, keď počalo sa chýliť k večeru. I preto včaššie strojilo sa

mrkať, že nebo celé potiahlo sa do šeda a po riedku, v mäkkých vločkách, počal sňah poletovať. Povetrie bolo ľavné, zima v ňom kdesi utajila sa. Všade dovôkola dumné ticho, len jednostajne otriasaný čulý zvuk drobných spiežovcov na Pavčokových koňoch prerušoval ho. Ale to bolo viac príjemno oživujúce, než mýlne.

Johanka sosňala s hlavy teplú jasno-modrú šatku, lebo počalo jej byť dusno v nej; aj muff odložila na sedlisko vedľa seba. Hneď jej bolo voľnejšie, s pôžitkom vdychovala ľavné povetrie. Pôžitkom bola jej i hladká jazda v sánkach — priala si, aby nemala konca. Pozerala do kraja pred seba i stranou; len na svojho súseda pozreť neodvážila sa; ale stále pociťovala jeho prítomnosť, ač bez slova sedeli posiaľ jeden vedľa druhého. Teplý, blahý pocit prechodil jej dušou, však len tak utajeno, akoby dobrá predtucha. Jasno vedela, že takého pocitu nemala ešte nikdy.

Mikuš hľadel na ňu, ale posiaľ nemal vôle rušiť jej mlčanie — aj on mal svoje dumy, ktoré nesmely sa v slová odieť. Teraz jej líca také rumenné vynorily sa zpod šatky, že očima pocítil ich teplotu. Chĺpok sňahu sletel jej na mihalnicu, ako požmurkala, odpadnul na líce a tam sa roztopil: v tú chvíľku ostala z neho ligotná kvapôčka rosy.

„Nie vám je ten sňah odporný?“ pýtal sa jej Mikuš, keď sa to opakovalo.

„Nie; príjemne ma chladí.“

Zase dlho pomlčali.

„Čo ozaj doma robia?“ nadhodila ona rovno zo svojho zadumania.

„Deti spievajú ‚Aj nyní se den nachýlil a slunce zapadá‘, tatuška prechodí sa po škole a maminka pri práci myslí si: „Kdeže je asi teraz moja Johanka? Či skoro dôjdu? Len keby sa im nič nestalo!“

Johanka sa usmiala, všetko jej je milé, čo on povie. Následkom jeho slov celý obraz milého domova predstavil sa jej pred oči. Zrazu prišlo jej na um čosi, čo ju znepokojilo.

„Len či maminka už prestala sa hnevať na mňa?“ dala tomu výrazu, tázavý pozor upierajúc na Mikuša.

„Ja myslím, že je už cele udobrená.“

„Chvala Pánu Bohu!“ vydýchla si. Čo on povie, v to ona pevne verí. Teda doma bude opäť mier a shoda, nepotrebuje sa báť matkiných výčitiek. Zase bude všetko dobre. Všetko —? Znovu sa zadumala, jej pozor tratil sa v šerom kraji, akýsi zabudnutý úsmev dlel jej okolo úst.

Báťa Pavčok z prvotnej podnikavej smelosti stával sa krotším, priateľskejším: jeho stav prichodil do ľavnejšieho štádia. Obracajúc sa nazpak, sprobúval zavádzať s Mikušom rozhovory a dym z jeho krátkej fajočky pritom ustavične kúril sa dnu sediacim do tváre, čo nebolo práve veľmi príjemné. Jemu zas nepáčilo sa, že tak málo ohlasu nachádzal na svoje slová.

Zrazu sane sletely dolu akousi strminkou. Mikuš okamžito rýchlym pohybom obtočil Johanku ramenom, však aj hneď vypustil ju, ako videl, že je po nebezpečí.

„Čo ste neobišli zákrutou, ako inokedy? Teraz ste nás mali prevrhnúť!“ okríknul Pavčoka rozčulenejšie, než ináč bolo jeho obyčajou.

Ten len trochu bokom ozrel sa na neho.

„Nenačím sa báti; ja viem, käde mám iti: ťadeto kratšia cesta.“

„Voľte radšej dlhšiu a lepšiu!“

„No lem, no — neboja sa ništ! Ja ich statočne domov doveziem. Kod som sa ja aj trocha napiu, zato ja ešte mám dos' rozumu.“

Mikuš a Johanka pozreli jeden na druhého a museli sa usmiať. Báťa o chvíľu už zase priateľsky sa im prihováral.

Cesta viedla pomedzi stromy, do oklúk obchodiac jarky a vymytiny hore-dolu vŕškami. Sane nekĺzaly sa tak príjemne hladko, ako prv, ale navažovaly sa raz na jednu, raz na druhú stranu, a báťa predsa nedával pozor. Nastalo i väčšie šero, ale sňah vždy dosť svetla odrážal. Mikuš často pozeral pred sane.

„Báťa, hľaďte pred seba!“ volal zrazu. S jednej strany cesty bol dosť strmý svah a išli popri samom kraji.

„Neboja sa ništ,“ porúčal ten pokojne; „veď ideme hore vrchom, a moje kone aj samej majú rozum — lepší ešte ako niekerej mrcha kočiš. Raz vlani, kod som bou išou na nich tadouka na Terekovo — dúhe sme ta vozili —“

Ale báťa neuspel dorozprávať, aký rozum majú jeho kone: sane zrazu strmo sa hegly o akýsi vyčnievajúci kameň a potom srebrily bokom dolu svahom, a keď už takmer celkom dolu koncom visely, zastavily sa na silnej krovine. Mikuš včas zbadal nebezpečie a zvolajúc: „Dolu so saní!“ okamžite sosadil Johanku a i sám soskočil. Ale vtedy sane už dolu letely a on celou silou musel sa hodiť nahor, aby dolu pod ne neprišiel. Nedoskočil však na cestu, lež zdola nej a dostal silný úder na nohu. Pavčok tiež hodil sa hore na cestu a padnul do sňahu, aký bol dlhý, vedľa vzpínajúcich sa koní, ktoré zo všetkej sily chápaly sa, aby udržaly ťarchu padajúcich saní. Rezko posbieral sa zo sňahu, naprúžil sa: nebolo mu nič. Počal kričať na kone, mykal a šibal, aby vytiahly sane. Mikuš nemohol prispeť pomocou, lebo nemohol dostupiť na nohu, kým prvá bolasť trvala. No kone i tak vytiahly priekom do cesty a Pavčok ich ešte vždy šibal a — nepamätajúc, že pred chvíľou ich vychvaľoval — nadával im do kadejakých zdochlín. Ale to už i koňom bolo primnoho, čo dnes nesprávností a nespravedlivosti zakúsily od gazdu; nevediac mu, rozsŕdenému, ako vyhoveť, zvŕtly sa zprostred cesty nie nahor, ako prichodilo, lež radšej kade ľahšie, nadol, tou samou cestou, ktorou práve hore boly vyšly — a letely bez prestania, až na blízkej zákrute za malým výbežkom docela zmizly aj so saňami.

Pavčok shodil širicu cez hlavu na zem a pustil sa za nimi behom a s pokrikom, až sa hora ozývala. Mikuš volal za ním, avšak márne, aby ich väčmi neplašil, ale radšej hľadel upokojiť.

Toto všetko zviedlo sa za tak krátku chvíľu, že účastníci sotva stačili sa spamätať.

(Pokrač.)

O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

(Pokračovanie.)

Nadprirodzený živel je nerozlučiteľne srastený s ľudskou prirodzenosťou v skutočnosti, nasledovne nesvobodne ho odlúčiť od nej ani v umení. Pekne, umelecky napodobňovať skutočný svet, skutočný život je najväčším umením, a kto to robí, najväčším umelcom. Z tohto nasleduje, že náboženstvo nielen má právo jestvovať vo všetkých druhoch básnictva, lež že ono i musí jestvovať, a keď i nie vo všetkých, aspoň v niektorých. Kde sa maľuje celý človek, celá jeho prirodzenosť, tam sa musí neomylne maľovať i náboženský cit — keď aj jeho protiva, lež so stanoviska čistoľudského — a nie ináč i tam, kde sa maľuje celé človečenstvo, alebo jeho jedna vrstva. Avšak aký zástoj má hrať nadprirodzený živel v nejakom umeleckom diele, to závisí predovšetkým od druhu, ku ktorému toto dielo patrí, a potom i od samého predmetu a účelu diela; lebo oprávnenosť nadprirodzeného živlu, keď je i platná pre všetky druhy slovesného umenia, jeho stupeň a rozsiahlosť však je rozličná v jednotlivých druhoch.

Filosofia a všetka kritika podelila básnické umenie na tri hlavné triedy: na podmetné (lyra), na predmetné (epos) a na dráma, ktoré je smiešaninou oboch. A poneváč celok je vždy lepší než jeho čiastky po jednej, lebo mimo dobroty bársktorej čiastky má ešte i dobrotu ostatných, preto dráma je lepšie, dokonalejšie, než bársktorá z jeho čiastok; teda lepšie, než lyra a epos. Toto káže rozum, toto učí filosofia, zvláštne nemecká, Heglova. Lež z tohto ešte nenasleduje, že i lyra, ale hlavne epos nemohly by mať jednotlivé prednosti v porovnaní s dramatom. Koľká prednosť je už hneď to, že kým dráma musí sa uspokojiť s dosť úzkym kruhom niekoľkých osôb a ich podstaty, epos môže obsiahnuť vo svojich osobách celý svet, alebo aspoň najmenej celý národ a celú dobu, alebo lepšie nakoľko je dej eposu na rozhraní, na prievalci jednej doby k druhej, môže zasiahnuť do oboch. Nemalou prednosťou eposu je teda to, že ono nám otvára omnoho širší obzor než dráma.

Ďalej poznamenať načim, že keď umenie roztrieďujeme, nedeje sa to tak, ako by v jednej triede zhola nič nebolo primiešano z druhej, tak na pr. v lyre z epiky a v epike z lyrismu, ale len preto, že jeden alebo druhý živel je v značnej prevahe. A to je cele prirodzené, lebo ani *ja* nemôže sa odtrhnúť od *nie-ja*, ani *nie-ja* od *ja* (Fichte, bez *nie-ja ja* nemá sebapovedomia a bez *ja* nieto sveta [nie-ja] subjektívne). A nová, dramatická forma povstala len tak, že toto smiešanie dialo sa náročky, povedome a v novej forme prednášky. Že je lyrismus poprepletávaný epismom, to všetci vieme a vidíme, keď len pozreme na lyriku, a že i sám Homer zamiešal dosť lyrismu medzi epiku. Nie je čistým lyrismom výkrik víťazného vojska Hellenov pred Iliumom (Il. XXII. 393):

„Veľkú slávu sme si vydobyli; zabili sme hrdinského Hektora“? A koľko lyrických miest je v Homerovi[1]. U nástupcov Homerových lyrismus ešte častejšie prichádza. Čítajme „Ztratený raj“, koľko je tam lyrismu (IV.): „Ty, ktorá jedine sa delíš so mnou s rozkošiami; Ty, ktorá si mi drahšia nad všetko“ atď., hovorí Adam k Eve pod dojmom nevyskúmateľnej, slasť a uspokojenie žiariacej sily ženskosti. A nie menej sú lyričné slová Evine, ako videla svoj vlastný obraz v zrkadle plesa, ako sa divila nad ním a ako ju prekvapil Adam.

Mimo tohoto je ešte veľký rozdiel medzi eposom a dramatom, ktorý javí sa v tom, že kým dráma svojou bezprostrednosťou účinkuje na nás, postaviac nám pred oči, ako sú všetci ľudia, ešte aj tí, ktorí vysoko sa zdajú stáť nad nami, podobne nám podrobení potrebám a nerestiam života; kdežto v epopeji básnik nám ukazuje, ako smrteľníci podobní nám, poslaní prozreteľnosťou k prevedeniu nejakého prepôrodu celého národa alebo i človečenstva, obdržali vyššie značenie, stali sa akoby prostredníkmi medzi Bohom a ľuďmi, nosičmi božskej prozreteľnosti i jej uzavretí, teda polbohmi. Takýchto ľudí nazýva i sv. Písmo *bohmi:* „Ja som riekol, bohovia ste a synovia Najvyššieho všetci“, vraví Asaph (Žalm 81, 6), a Spasiteľ tie isté slová uvádzajúc (Ján X, 34) dodáva: „Keď tých pomenoval bohmi, ku ktorým sa stala reč Boha; a nemôže byť zrušené Písmo“... Hrdinovia eposu musia mať vyššie značenie, musia byť nástrojmi prozreteľnosti, musia byť polbohmi.

Ja (τὸ ἔγω) je taký kruh, z ktorého niet východu. Mňa večne zaujíma moje *ja*, ale len *ja*; a *nie-ja* zaujíma ma len natoľko, nakoľko ono určuje moje *ja* a s ním v nejakom spojení stojí. A preto podmetné básnictvo zodpovedá najúplnejšie tejto požiadavke ľudskej prirodzenosti, a potom len dráma, v ktorom sú *ja* a *nie-ja* smiešané, a len naposledy epos, keď ono predstavuje vonkajší svet (nie-ja) v pomere k podmetu. Prečo je nevyhnutne potrebné, aby dej bol spojený so mnou, aby on i na mňa účinkoval, aby *nie-ja* účinkovalo na moje ja; čo stáva sa vtedy, keď je dej taký, ktorý rozhodne účinkoval na celé človečenstvo, lebo vtedy keď som ja čiastkou človečenstva, účinkuje i na mňa — alebo aspoň na môj národ, ktorého ja som tiež čiastkou. Preto vraj predmet eposu musí byť vzatý z dejín svojho národa, alebo keď z cudzích, teda musí byť rozhodne pôsobiaci na celé človečenstvo. A musí pôsobiť rozhodne, lebo len takéto pôsobenie cítime. Ďalej potrebné je, aby som ja svoje *ja*, svoju prirodzenosť našiel i v hrdinoch, aby som videl, že sú oni ľudia, ako ja, keď i vysoko stoja nado mnou, že toto ich vysoké značenie nemajú z prirodzenosti, ktorá je tá istá s mojou, lež len z vyššieho poslania: nasledovne hrdina eposu nesmie byť vyšší tvor (Boh, anjel, Syn Boží atď.), ale len povýšený človek. Lež hrdina musí byť ako človekom, tak i povýšeným, lebo ináč by som neveril básnikovi, ztratila by sa pravdepodobnosť, keď ja vidím a cítim, že ja by som nepreviedol z vlastných síl to, čo

[1] Plač Andromache, na ramenách držiacej hlavu Hektora (XXIV, 725). Mužu, ty si v kvete zahynul a mňa vdovu si nechal.

hrdina, a nasledovne i on, keď je mne rovný, nemohol to previesť. No keď hrdina má vyššie poslanie, vtedy je v básni pravdepodobnosť, vtedy ja verím básnikovi, vzdor tomu, že je ináč hrdina mne podobný smrteľník; lebo myslím, že s tým poslaním by som i ja mohol to spraviť, o čom spieva básnik. Takto teda vyššie poslanie čili nadprirodzený živel v epose požaduje i sama prirodzenosť eposu.

Avšak nadprirodzený živel v epose, mimo tohože prirodzenosti, požaduje ešte aj iný ohľad, požaduje ho realismus. Básnik musí umelecky verne vykresliť v epopeji obraz doby a ľudí, ktorých ospevuje. Nejdem tu šíriť sa o tom, či prozreteľnosť ozaj jestvuje a dejstvuje. Filosofia o nej učí, ale ju i tají; no nemožno tajiť cieľuprimeranosť, javiacu sa v celej prírode. Tu len to spomeniem, že túto cieľuprimeranosť všetky doby a všetky národy odvodzujú od Boha a nazývajú ju prozreteľnosťou. Všetky národy, všetci ľudia (exceptio firmat regulam) uznávajú prozreteľnosť Božiu; uznávajú, že Boh riadi osudy ľudí a národov, najmä ľudí i sebe milých, ako si to spieva Pindar: „veľký rozum Zeusov spravuje osudy milých ľudí (Pyth. 5), alebo Sophokles (Elektra, 173) θάρσει μοι... „Neboj, neboj sa, dieťa moje, lebo je v nebi veľký Zeus, ktorý všetko vidí a riadi!“ atď. A tá istá viera bola zakorenená v Latiume, aby som ani nespomnel národ židovský, ktorého spisba točí sa okolo tohoto stredobodu; či čítame žalmy: Dominus regis me, Hospodin ma spravuje a nič mi nebude chybäť, postaví ma na miesto pastvy“; a či filosofické, prorocké alebo historické knihy. Že v kresťanstve prozreteľnosť veľký zástoj hrá, je istá vec. Sám Kristus učil, že bez Boha nepohne sa nám vlas na hlave, že keď Boh má starosť o vrabca, ako by nemal o nás, a celá utešená „reč na vrchu“ je dôkazom tohoto. Preto ani pochybnosti nemôže byť o tom, že národy, ktoré prijali kresťanskú vieru a obzvláštne vtedy, keď ju prijali alebo keď kresťanská viera tak zaujala celú ich dušu, že sotva zaoberali sa iným, že, hovorím, tieto národy vtedy silne-pevne verili v prozreteľnosť Božiu. Že ľudia i teraz veria v nej, o tom je ľahko presvedčiť sa, netreba len vyjsť na ulicu.

Poťahom na slavianske národy vôbec a na slovenský zvláštne poznámenať načim, že uňho táto viera je na podiv vyvinutá. Zakorenená je ona v geniuse národa, čo prezradzujú početné porekadlá a príslovia, ako na pr. „človek mieni, Pán Boh mení“, „Keď Boh dá, aj motyka vystrelí“, „Pomáhaj si, človeče, aj Boh ti pomôže“ atď. To isté dosvedčujú početné prostonárodné piesne. [1])

[1]) Kto počul Slovákov spievať ešte i ľúbostné piesne, muselo mu napadnúť to časté vykríknutie: Bože! Bože môj! Bože môj, Prebože! atď., čo prezradzuje hlboký náboženský cit a dôveru v Boha a v jeho prozreteľnosť. Toto premnohé piesne celkom zjavne vyjadrujú. Na pr. zvolenská:

Švarnô dievča perečko vije
z červenej ružičky, z bielej ľalie:
a ja ho dobre znám, aj ono mňa zná,
azda mi to pierko za klobúčik dá.

Všetko vravia, že som ja taký,
že si ja preberám medzi dievčaty —

Keď takto všetky národy a všetci ľudia veria, že Boh riadi osudy národov a ľudí, túto všeobecnú mienku musí básnik k platnosti priviesť i v epose, predstaviac cieľuprimeranosť, javiacu sa v deji eposa, ako riadenie Božie. Básnik pre svoj epos si musí voliť dej, ktorý rozhodne účinkuje na celé človečenstvo, alebo aspoň na jeho národ. Preto on musí si voliť prievalec, alebo priechod, na ktorom stretajú sa dve doby, na ktorom kým končí sa stará, začne sa nová. Hrdina je nosičom novej idei v starom svete, a preto musí zvíťaziť, alebo aspoň jeho idey, keďby on i padnul. Básnik musí uviesť čas, v ktorom dozrela starodávna idea, aby zahynula, a dozrela nová, aby zvíťazila; ale toto preto, poneváč to tak chcela mať prozreteľnosť, bez ktorej nestane sa nič. Preto prozreteľnosť musí dať poslanie hrdinovi, ako nosičovi novej idei, a preto on musí priviesť k víťazstvu nové idey, lebo to Boh chce a mu pomáha. Je pravda, že prozreteľnosť básnik predstavuje dľa systému rozličných vier rozlične. Homer privedie do pohybu celý Olymp. Zeus (πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε), otec bohov a ľudí, predstavuje prozreteľnosť, lebo na ktorú stránku si on stane, na tej musí byť víťazstvo. Jemu sú nápomocní aj iní bohovia, ktorí všetci pomáhajú Hellenom. Lež aby táto presila Grékov a bohov nezadlávila naraz Ilium, preto iní bohovia stanú si na stránku Pergamov a týchto napomáhajú. Lež boj je vždy medzi ľuďmi. Tak je to i u Vergila. U kresťanských básnikov (Tasso, Milton) vidíme to isté: Boh rozhodne nad víťazstvom (u Tassa) alebo dovolí pád (u Miltona). On pomáha svojim svojou všemohúcou vôľou, alebo skrz anjelov, kdežto peklo vynasnažuje sa zmariť jeho dielo, a tak je boj medzi nebom a peklom. A tak to musí byť v každom epose.

Už Chateaubriand vytýkal Miltonovi, že zvolil si za predmet *zázračné*; podobne spravili i Dante s Klopstokom. A Chateaubriand mal v istom ohľade pravdu. Lež zmýlil sa Chateaubriand vtedy, keď nezazlieva, ba skoro odobruje u Miltona, že jeho hrdina pri konci prepadne, lebo vraj i v Iliade je smutné zakľúčenie, tam tiež padá Hektor, ktorý je nie menej hrdinom eposu, než Achilles. Lež toto nie je pravda. Homer zaujímavo opisuje Hektora, robí ho hrdinom, rovným Achillovi, no len preto, aby tým väčmi povýšil Achilla, pod ktorého rukou padá Hektor, a ukázal víťazstvo prozreteľnosti. Poznamenať načim ďalej, že v Iliade *Grék* spieva, u kto-

---

a ja si vyberiem, *čo mi Pán Boh dá,*
len takô dievčatko, čo ma rado má.

Alebo (Sbírky Prostonárodní „Slavie", sešit I., str. 9.):

Spievaj si, dievčatko,
netrať veselosti,
ako si netratí
tráva zelenosti.

Spievaj si, dievčatko,
nerob si srdcu žiaľ,
poteší ťa Pán Boh,
ani nevieš odkiaľ. — A tisíc iných.

rého teda pád nepriateľského hrdinu rukou svojského je radostný. Čo povedať o Miltonovi, je ťažko rozhodnúť. Lessing kladie Miltona hneď za Homera a Chateaubriand si ho tiež nie menej váži. Isté je, že *Ztratený raj* viacej hodí sa pre dráma, než pre epos. A že pritom všetkom Milton medzi epikmi zasluhuje popredné miesto, je nielen preto, lebo pekne vypracoval svoje tema a že má pekné čiastky, lež i pre celkovitosť diela.

V *Ztratenom raji* padnul síce Adam, ale zvíťazila naša prirodzenosť, t. j. zvíťazilo s mojím *ja* spoločné *ja*, a preto zvíťazila terajšia ľudská prirodzenosť. Ďalej Boh síce dopustil padnúť Adamovi a ľudskému pokoleniu, lež len aby tým väčšie bolo jeho víťazstvo a aby i on tým zjavnejšie ukázal svoju moc. „Čo v Adamovi padlo, to druhý Adam (Kristus) šťastlivejšie napravil“, vraví cirkev a spieva si: „Ó šťastná vina, ktorá takého a toľkého zaslúžila mať Spasiteľa!“ (Sabb. Sancto. Exultet iam angelica.) Z tohto smiešania dá sa vysvetliť to, že *Ztratený raj* neprepadnul, že on lichotí ľudskej prirodzenosti. Lebo ináč s Adamom by bolo podľahlo nebo peklu, poneváč Boh musel stáť na strane Adamovej, aby zachoval príkaz, keď mu On i dal svobodnú vôľu. Preto sú za katastrofou toľké sľuby a proroctvá, od archanjela dané Adamovi a Eve. A takto prozreteľnosť predsa zvíťazila, čo nás uspokojí.

Z toho teda, čo sme teraz povedali, patrno vysvitá, že vplyv nadprirodzeného živlu v epose vyžaduje tak sama prirodzenosť eposu, ako i tá okolnosť, že ľudia uznávajú vplyv nadprirodzeného živlu, a básnik má verne vylíčiť ľudí a ich mienky. A poneváč musí prednášať, nakoľko možno predmetne, práve preto jemu treba v pozadí ostať so svojou mienkou. Toto požaduje konečne i vznešenosť a či velebnosť, ktorá musí tiahnuť sa celým eposom, ktorá je len vtedy možná, keď hrdina stojí v službe vyšších síl. A tak omnoho dôležitejšie príčiny rozhodne a neodolateľne žiadajú vplyv nadprirodzeného živlu v epose, než myslia si tí, ktorí tak radi rozprávajú o mašineriach, o starosvetských šematoch. Básnici privádzajú do pohybu nadprirodzený živel, lebo to tak spravil samý prvý Homer; ale Homer to spravil preto, a za ním i ostatní, lebo tak žiada prirodzenosť eposu. Natoľko je v podstate eposu zakorenená táto požiadavka, že zpod jej moci nemohol sa vymaniť ani sám Voltaire v *Henriade*.

(Pokračovanie.)

Česká jubilejná výstavka.

Čo za prostriedky a spôsoby oboznamovania ducha a sily národov donesú svetu budúce veky, nevieme; to však vieme a vidíme, že terajší vek devätnásteho stoletia podal svetu *výstavky*, v ktorých znázorňuje a na odiv stavia sa duch a sila národov.

Rok 1791 neomylne prináležal už ku XIX. stoletiu, a na samom počiatku toho významného stoletia zjavila sa *prvá zemská výstavka*

vo vlasti českej, v staroslávnom historickom meste, v Zlatej Prahe. Už fakt, že prvá v svete výstavka zjavila sa v Česku, dokazuje veľké povolanie národa českého! Jakokoľvek malá bola by bývala tá samoprvá výstavka: idea je predsa tu, a nad slnce jasnejšie svedčí o duchu a sile českého národa. Idea je duch; uskutočnenie idei je sila.

Že idea výstavky bola zdarná, dokazuje to, že za sto rokov nevyžila sa, ale silneje ďalej; nevyžila sa ani v samom národe českom, lebo on po sto rokoch predstavuje svetu dieťa svoje v plnej mladistvej sile muža spanilého (výstavka jubilejná). Svet pochytil ideu a usporaduje výstavky veľkolepé; no ani sám český národ nespreneveril sa idei svojej, a dokázal po storočí stonásobnú silu umu i svalov svojich. A ja ufám, že jestli budúce veky majú priniesť svetu nové znaky a dôvody o duchu a sile národov: tie znaky a dôvody vyjdú zase z národa českého.

Smelú túto výpoveď podporujem len dvoma symptomami, ktoré na prekrásnej výstavke snáď najmenej bijú do očí, avšak zasluhujú najväčšieho povšimnutia a obdivovania. Jeden symptom je *školstvo* (skupina XXIII.), druhý *peňažníctvo*, znázornené v pavilloue Živnostenskej banky a Jednoty záložien.

Bratia slovenskí, ktorí ešte pôjdete si obzreť výstavku a ktorým na srdci leží blaho a budúcnosť národa slovenského: študujte tieto dva symptomy; ale hovorím, *študujte*. Údovia výkonného výboru s ochotou a s radosťou prispejú vám sprievodom a vysvetľovaním, čo veľmi obľahčí študium.

V oddelení školskom zjaví sa vám škola ústavom, nie jedine pre seba, ale ústavom pre život. Tam neučí sa nikto jedine škole alebo pre školu; neučí sa preto, jedine že to škola predpisuje a požaduje; nie preto, aby to vedel, kým je v škole: ale učí sa pre seba, pre život, a vie dobre, kde a kedy, a načo, a s jakým osohom a prospechom upotrebí v živote to, čo sa naučí. V školskom oddelení presvedčíte sa na vlastné oči, že v Česku takto a v tomto spôsobe slúži škola dedinská čili obecná, a škola stredná; tak slúži, a to zvláštne, škola praktická (školy odborné, priemyslové a remeselnícke). Všetko spočíva na základe vedy a študia; na základe vedy špeciálnej, študia odborného. Vysokej budovy to základ najhlbší, a jedine pravý, na ktorom spočíva nielen veľkolepost prítomnej výstavky, ale i nedohliadna budúcnosť a sláva českého národa. Smer tento predpokladá nielen odborných učencov a znalcov, ale zabezpečuje i podrost, ktorému možno bezpečne sveriť budúcnosť národa, jakožto do rúk spoľahlivých, silných.

A jaký tu rozdiel medzi nami a bratmi Čechmi! Obmedzím sa na jediný príklad, berúc do ohľadu remeselníctvo, nevyhnutne potrebné. Komu, čo jak povrchne skúma u nás pomery spoločenské, ušla by bola pozornosti strašná zaostalosť v umení a hrubosť v mravoch veľkej väčšiny remeselníctva nášho?! Kto chceš presvedčiť sa o tom, idz na trh medzi šiatre a poslúchaj reči od príchodu až po odchod remeselníkov! — U nás ponechaný je podrost remeselníctva neprajnej náhode, zdáliž oddávajú sa chlapci tomu alebo onomu

remeslu, učiac sa ho bez všetkých potrebných predbežných známostí, bez všetkého systému, u samých majstrov, ktorí často sami málo vedia. Ale v Česku vychovávajú sa budúci remeselníci v školách odborných, takým spôsobom a na takom základe, že ja, vidiac to, povedal som na výstavke: „Vy, bratia Česi, o nejaký čas nebudete mať remeselníkov v tom starom smysle slova, ale budete mať pravých umelcov, ktorými zaplníte svet“ ... (Na pr. v odbornej škole kníhtlačiarskej začína učeň tým, aby si vedel nakresliť *písmenu*, a v prípade potreby aj shotoviť ju; učeň sochársky kreslí sochu najprv na papieri ... a každý začína vzdelanie svoje na papieri, a až potom prechodí v prax. A naši učňovia u remeselníkov, čo? ...)

Pripomeniem tu ešte jeden príklad praktického umu a činného patriotismu českého. České drahokamy, česká sklová žabica, český železnák (železná rúda), český vápenec, český mramor, český kaolín, česká hlina, český kameň, česká konopa, ľan, trsť, slama, drevo, bylina, slovom, všetky — riekol bych — prvky priemyslu: všetky spracujú sa v samom Česku, českými delníkmi, pod dozorom českých umelcov, správcov. A teraz predkladám príklad, všetkej úcty a ochotného nasledovania hodný. Príde nový učenec alebo umelec domov z cudzozemska, pre ktorého nieto ešte vo vlasti poľa účinkovania; národ nepustí ho nazpät von do cudziny hľadať si chleba a slúžiť cudzím zaujmom, ale vodcovia národa vyhľadajú pre neho miesto, jemu zodpovedné podľa výšudaných darov a pokladov zeme českej; utvoria na tom príhodnom mieste, s pomocou obetivosti a groša českého, pre neho školu (nie dielňu), jeho ustanovia správcom, shromaždia žiakov a učňov, ktorí (discendo laborant) vzdelávajú sa, ale i pracujú; ústav vzkvetá, poskytujúc jednotlivcom existenciu doma vo vlasti; využitkujú poklady zeme a živia a obohacujú tisícich. To vzor, to príklad!

Druhý symptom je peňažníctvo české, a to znázornené je velice umne v pavillone Živnostenskej banky a Jednoty záložien. Bez vysvetlenia neporozumieš mappám; avšak p. Frant. Kašpar, úradník Živnostenskej banky, vždy prítomný v pavillone, velice ochotne vysvetlí, čo znázorňujú velikánske mappy, dľa jeho vlastnej idei ním samým shotovené. Na prvej mappe, v decimálnej miere, čiarami a barvami vyznačený je jak majetok vlastný (reservný fond), tak majetok cudzí každej pomocnice či záložne, ktorých jesto v Česku 437. Tieto pomocnice české spravujú kapitál ohromný, 156 millionov. To sú peniaze všetko z ľudu, a pre ľud. Iné mappy znázorňujú podobným umným spôsobom vznik, vzrast, trvanie, ba i zaniknutie pomocníc a iné statistické dáta.

Pavillon Živnostenskej banky je snáď jediný, tak nešťastlivý, ktorý povrchnému pozorovateľovi najmenej ukáže, avšak kto vhĺbi sa do mápp, toho naplní úžasom. Tam spatríš primitívnu knihu účetnú prvej banky (pomocnice), založenej od jednoduchého, ale sveta zkúseného remeselníka, a — z tohoto malého počiatku, z toho opravdu horčičného zrnka vyrástol ten veliký strom kapitálu národného a ľudového, prinášajúci kvet a ovocie dobrobytu a majet-

nosti, ba i bohatstva skoro celého obyvateľstva. Tu je nervus rerum gerendarum. Česká zem je najskvelejšou, najvzácnejšou perlou a drahokamom v korune panovníkovej, prinášajúca pomerne najviac dane; prečo nenie tak vzácnou perlou, tak lesklým drahokamom i ten národ český, ktorý z vlastných síl a proti všetkým prekážkam takto zvelebil a pozdvihol zem svoju?! — — Český národ pochopil cenu vedy a umenia, cenu poľa i chovu dobytka; no pochopil i cenu peňazí; a tieto peniaze, ktoré roľník zarába doma a delník i umelec donáša z cudzozemska, vie obracať k osohu i sebe i bližnému svojmu. Následkom toho i onoho je česká zem úrodná, ľud český je majetný, a podľa toho je i sebapovedomý a obetivý. Česko je komorou, všetkým potrebným preplnenou. Bez peňazí však potrebných nemôže sa žiadna užitočná vec na predok pošinúť. A čo uviedol som hore vyššie o remeselníckom stave, to isté povedal som tam na výstave i o roľníckom, že totiž v Česku zmizne (ba skoro už zmizlo) sedliactvo v tom smysle slova, ktoré (sedliactvo) predstavuje národ čili ľud dľa národného kroja a dľa zaostalosti, jako je to na pr. ešte u nás, a bude ešte dlho trvať. Tam miesto takéhoto sedliactva vývodí už roľníctvo racionelné. Výpoveď túto dosvedčuje nielen pohľad na polia, vzorne obrábané, ale dosvedčujú i osobitné výstavky či rožného dobytka, či konstva, či plodín hospodárskych.

Výstavka českého národa je tak krásna, veľkolepá, elegantná, až do najmenších maličkostí tak pravidelne uložená a usporiadaná, tak vzorná a poučná v každom obore, že naplňuje úžasom každého pozorovateľa, a nasýti každé študium. Výstavka česká je pravým obrazom alebo zrkadlom českého národa. Chceš sa presvedčiť, z jakého ľudu vyšla táto výstavka: obzri obecenstvo navštevujúce; tam nevidíš človeka neelegantného; samá elegancia v rúchu, v rozmluve, v pohyboch, vo fysiognomii; tam vidíš elitu, ale i najnižšie triedy; tam vidíš učencov odborných, ale i menej učených, ktorí však študujú; tam vidíš starších i mladších, a zvláštne tam vidíš tú milú mládež školskú, ktorá spolu s výborným učiteľstvom naplnila *prácami svojimi* oddelenie školské, „školstvo“, a z toho školstva vyšli odborníci, utvorivší skvelú výstavku; tam vidíš na každom obosielateľovi a navštevovateľovi majetnosť, a majetnosť táto dala potrebný kapitál ku výstavke, a zapraví ten kapitál po druhýkrát hojným navštevovateľstvom. Vodcovia českého národa, ktorí dobre znajú národ svoj, nemohli ani za okamženie pochybovať, žeby sa nezdarila smelá myšlienka o jubilejnej výstavke. *Národ hotový* čo do vedy a umenia, čo do majetnosti a uhladenosti mravov, a nadto, národ hotový čo do povedomia národného: taký národ musel postaviť sebe pomník prítomnosti i budúcnosti! Základom pomnika toho bolo neomylne školstvo a peňažníctvo; oddelenie školské a pavillon Živnostenskej banky naplnily mňa citmi neopísateľnými.

Túto hotovosť (pripravenosť) národa českého beriem po prvé v tom smysle, že stojí na výške terajšieho stoletia; túto hotovosť však beriem po druhé i v tom smysle slova, že pre jubilejnú výstavu (zajiste mimo pavillonov a strojov) dosť málo predmetov hoto-

vilo sa *schválne.* Z hotových velikánskych zásob bralo sa a ukladalo do výstavky. Mnoho predmetov poslaných muselo byť pre tesnosť miesta nazpät odkázano. A český národ, keby priestoru bolo a keby to cieľu odpovedalo, vládal by v tom okamžení z vlastných výrobkov usporiadať i viac podobných elegantných výstav. To tá hotovosť.

Bratia slovenskí, ktorí ešte pôjdete na výstavku, či ešte raz v spoločnosti, či pojedine: rozdeľte úlohy medzi sebou, a každý nech študuje iný odbor na výstavke, aby ste priniesli z nej úžitok čo najväčší pre národ svoj slovenský. Vedľa turistického pôžitku, vedľa oddania zaslúženého holdu bratom Čechom a dani úprimnej lásky k nim: spomente na seba a na národ svoj, aby sme, čerpajúc poučenie, podobným spôsobom pokračovali vo vede, v umení, v práci, v školstve a v majetnosti, a v upovedomovaní ľudu, ktorý, keď bude mať z čoho, bude i dánkovať pre národ, aby sme zaujali i my miesto dôstojné medzi bratmi slovanskými. V každom pavillone rozpomente sa, že v ňom znázornený je kus toho školstva a toho peňažníctva. Na zdar!

A. Kmeť.

Niečo o mikroskopických hubách.

Píše *A. Sytniansky.*

(Dokončenie.)

A tak bádaním vratislavského prof. dr. Ferdinanda Cohna, zakladateľa vedeckej bakterologie, anglického chirurga J. Listera, francúzskeho prof. dr. Pasteura, prof. dr. Klebsa, dr. Schüllera, prof. dr. Rokytanského, prof. dr. Roberta Kocha, viedenského prof. dr. Billrotha, dr. Löfflera, dr. Behringa a iných skúmateľov podvrátený bol do nedávna platný názor slávneho dr. Virchova, dľa ktorého vznik a pôvod každej nemoce leží v najmenších buňkách ľudského alebo zvieracieho organismu; lebo títo mužovia vedy nezvratne dokázali, že Poltivky sú príčinou hnitia, rozkladu látok, i menovite všetkých nákazlivých nemocí, jako sú tyfus, cholera, tuberkulosa, záškrt atď. *J. Lister* dokázal, že Poltivky zapríčiňujú hnitie, kvasenie sa rán. I preukázal veľké dobrodenie človečenstvu, keď objavil r. 1873 spôsob, ktorým podbieranie rán možno zastaviť. Požívať začal desinfektické látky, jako kyselinu karbolovú, salicinovú a iné pri vymývaní a zaobaľovaní rán, i zbadal, že v rane všetky Poltivky usmrtené boly, rana nekvasila sa a v krátkom čase zahojená bola. Od toho času lieča sa úspešne rany týmito prostriedkami. Na vlastné oči presvedčil som sa, že Poltivky hnilobu a nákazlivé nemoce zapríčiňujú. Keď minulého roku v našom vidieku paprčková a pysková nákaza u rožného statku zúrila, vzal som kvapku sliny z nakazenej kravy, umiestil ju pod mikroskop, ktorý 550-násobne zväčšoval, i objavily sa mi dva druhy Poltiviek, a to vo veľkom množstve, a síce Bacillus a Micrococcus Cohn. Prvá Poltivka,

jak sa nemýlim, bola Bacillus subtilis Cohn a preháňala sa tekutinou buď voľno pojedine, buď v sliznato-huspeninovitých okrúhlych chomáčoch (povlekoch) vo veľkom množstve ustlaná, bola palíčke podobná a pohybovala sa s pomocou vláken (brví), na oboch koncoch ako veslami prúžnymi opatrená. Druhá Poltivka bola Micrococcus Cohn, tvaru vajcovitého, podobne priezračná jako i predošlá, a objavovala sa v menšom počte než Bacillus subtilis Cohn, ktorý v nepočetných gelatinových stielkach pod drobnohľadom prebehúval a v nich, nepočetne ustlaný, kmitave sa pohyboval. Nákazu liečili sme zdarne dľa lekárskej rady kreolinom (druhom to karbolu). — Poltivky zapríčiňujú rozkladom výživnej podložky rozmanité nové látky, ktoré menujú sa výtvorami (produktami) premenenia látky (Stoffwechselprodukte) bakterií, a to deje sa podobným spôsobom, jako sme videli u kvasnicových húb (Saccharomycetov), kde Kvasnica cukrovú látku, na ktorej žije, rozkladá na alkohol a kyselinu uhličitú. Chemia dokázala, že i poltivky utvorujú jedy. A keď tieto jedy vstrieknuté boly do krve zvierat, dokázalo sa, že ony časť úkazov (symptomov) zapríčiňujú, ktoré badať možno pri nemociach, ktoré dotyčnými Poltivkami boly zapríčinené. A tak dokázalo sa, že zapríčiňujúce nemoc Poltivky telo otravujú a ničia. Na začiatku tohto roku podarilo sa dr. Briegerovi v tekutine, v ktorej pestované boly Bacilly záškrt zapríčiňujúce, objaviť účinkujúci jed, ktorý on „Toxalbuminom“ pomenoval preto, že podobá sa vajcovej bielkovine a vo vode dá sa rozpustiť. Jed tento ako fermenty pôsobí podobne, jako na pr. pepsin v žalúdku, ktorý ináč pomáha strovit nerozložiteľnú vajcovú bielkovinu. — Poltivky sú príčinou mnohých, menovite všetkých nákazlivých nemocí. Keď prof. dr. Klebs objavil v tuberkulách Poltivku Micrococcus Cohn, dr. Schüller začal robiť v Greifswalde pokusy s králikami. Pichnutím ihlou zaštepil do uší dvoch zdravých králikov Poltivku Micrococcus Cohn a snažil sa vyliečiť jednoho nakazeného králika antiseptickými prostriedkami, menovite kreosotom a sodnatým bensoanom, ktoré králikovi buď pod kožu vstriekal (injektoval), alebo dal mu ich vdychovať. Keď králik sebe ponechaný následkom umelého nakazenia Poltivkami chytro zchudnul, srsť ztratil a zhynul, druhý tiež tak nakazený a zoslablý po vdychovaní kreosotu alebo sodnatého bensoanu nadobudnul chuť k žrádlu, zotavil sa rýchlo a uzdravil sa. Professor dr. P. Rokytanský liečiť začal na svojej klinike v Innomostí (Innsbrucku) roku 1879 tuberkulosu u ľudí sodnatým bensoanom a to zdarne, čo z počiatku vyvolalo veľký hluk v novinách; keď však iní nepovolaní lekári nezručne a s neúspechom nasledovali jeho liečenie, upustilo sa od podobného ďalšieho liečenia tuberkulosy. Medzitým zaoberal sa dr. Robert Koch vo Wollsteine skúmaním Poltiviek pri nákazlivých nemociach. V apríli roku 1875 písal do Vratislavy dr. F. Cohnovi, že sa mu zdá, jako by sa mu bolo podarilo odhaliť postup vývinu Bacilla, ktorý objavuje sa pri zánete slziny, i pýtal sa, či mu smie osobne predniesť svoje výskumy. Dr. Cohn s pochvalou prijal vývody dr. Kochove, ktorý mimo toho konštatoval v tuberculose Bacillus. Roku 1885 stal sa dr. Koch riadnym professorom

na universite v Berlíne, i bol vyslaný do Egypta a Indie, kde konštatoval, že i choleru zapríčiňuje palíčkovitá Poltivka či Bacillus. I neprestával zaoberať sa vynajdením lymfy proti poltivke, ktorá zapríčiňuje suchoty (tuberkulosu). Možno, že sa mýlim, keď tvrdím, že výskumy veľkého francúzskeho chemika a skúmateľa Poltiviek, Pasteura a iných vyššie spomenutých skúmateľov napomáhaly dr. Kocha pri objavení známej lymfy. Pasteur vynašiel bezcukornatú tekutinu pre umelý chov Poltiviek. I objavil, že v chladnej bezcukornatej tekutine vypestovanými Poltivkami nakazené zveri ochorely a rýchlo zahynuly; keď však túto tekutinu, Poltivky obsahujúcu, zohrial na 45° C., neprenášala nákazu, čo neskôr i chladnú tekutinu, Poltivky obsahujúcu, vstriekal pod kožu tých zvierat. Ďalej dokázal, že Poltivky sú príčinou nákazy, a že i slina lačného človeka je presýtená Poltivkami, ktorá injektovaná do krve zverov ich krev otravuje a smrť rýchle zapríčiňuje. Skúmaniu Poltiviek otvorené je ešte posiaľ nesmierne pole pre botanika, chemika a predovšetkým pre patologa; príčiny mnohých úkazov posiaľ nie sú známe. Ba neznať dokonale, ktoré Poltivky zapríčiňujú istú nemoc. Dr. Klebs objavil Micrococcus Cohn v tuberkulách, dr. R. Koch Bacillus; dľa dr. Cohna zapríčiňuje záškrt Micrococcus, dľa dr. Behringa Bacillus. I nemáme sa čo diviť, že lymfa dr. Kochova, ktorej odhalenie minnlého roku dňa 13. novembra donieslo celý svet do pohybu, nenie dokonalým úspešným antiseptickým prostriedkom proti tuberkulose.

V tejto svojej rozprave udám len niektoré rody Poltiviek, ktoré svedomitým skúmaním menovanými bakterologmi posiaľ uvedené sú v istú sústavu.

Rod Poltiviek *Bacillus Cohn* má tvar palíčkovitý, často hadovitý; jednotlivé palíčkovité tielko predlžuje sa, potom delí sa priehradkou v čiastočky, ktoré podobným spôsobom sa delia, až povstávajú celé súvislé všelijako kľukovito složené retiazky (nitky). Tieto retiazky sú priezračné, a len keď sa zabarvia (na pr. anilinom), objavujú sa pod drobnohľadom bunečne usporiadané (sčlankované). Buňky sú tvaru cylindrického, 2 alebo 3 razy také dlhé jako hrubé, v rovné alebo kľukovito sriadené rady (retiazky, nitky) spojené. Keď jednobunečné huby stávajú sa dva razy také dlhé, jako hrubé, delia sa priečne (poltia sa), ale ostávajú ešte začas retiazkovito spojené. Najčastejšie vytvorujú sliz a huspeninu (gelatinu), v ktorej potom hromadne sa objavujú, alebo tvoria sliznaté povleky, alebo sú uvoľnené a preháňajú sa v rojoch kmitavým pohybom v tekutine. Bacilly rozmnožujú sa i výtrusami na spôsob, jako udal som to na začiatku rozpravy o Poltivkách. — Druh najlepšie poznaný je *Bacillus Anthracis Cohn;* on zapríčiňuje u domáceho dobytka zánet slziny (anthrax), u človeka smrteľnú nemoc „karbunkule“, žije teda v krvi zverov a ľudí. B. Anthracis Cohn tvorí obdlžnú buňku, ktorá spojuje sa v tenké nitkovité, rovné alebo hadovité retiazky. Keď zver následkom zánetu slziny zhynie, utrácajú nitky Bacillove schopnosť života, ale v nich utvorené premnohé výtrusy zachovávajú možnosť svojho klíčenia i po zahynutí

zvera. Nemoc táto je veľmi nákazlivá, často všetky ovce vo vidieku môžu byť ňou v krátkom čase zachvátené a usmrtené. Bacillus slzinný rýchlo sa rozplemeňuje, i na milliardy, medzi telieskami krvnými, ktoré chytro rozkladá a konečne docela zatlačuje; krev prestáva byť výživnou a zviera zhynie. Keď B. Anthracis Cohn dostane sa nejakým spôsobom do krve človeka, zapríčiňuje ohyzdnú a nebezpečnú nemoc „karbunkule". Lekári rozoznávajú dvojakú nákazu: na tele objavujú sa vredovité, veľkým sypaniciam podobné vyraženiny, alebo tvorí Bacillus tento, v nesmiernom počte spojený, vo vnútornosťach ľudských mochový povlek, „myciosis" zvaný, čo zapríčiňuje smrť úplným rozkladom vnútorného ústroja ľudského. Nebezpečná nákazlivá táto nemoc rozširuje sa kožami, vlnou ovčou, chlpami, kosťami, rohami, mäsom atď., a mnohému nebezpečenstvu vystavení sú remeselníci, ktorí zaoberajú sa týmito látkami. Najväčšie zásluhy o odhalenie vývinu a škodlivosti tejto nebezpečnej Poltivky vydobyl si dr. Cohn a menovite (r. 1875) dr. R. Koch. — *B. subtilis Cohn* rozmnožuje sa v hnijúcich tekutinách a v hnilých látkach, i zapríčiňuje kvasenie a otrávenie krve. Buňky Bacillové opatrené sú na oboch koncoch vlákenkami, ktorých pomocou kmitave sa pohybujú. Výtrus je hrubší než buňka, v ktorej sa utvoril. Cohn tvrdí, že táto Poltivka zapríčiňuje i kysnutie syra a masla. — *B. tremulus Cohn* žije v hnijúcich rastlinných odvarkoch, polevoch; je menší než predošlý, má len jedno kmitavé vlákno a jeho výtrusy sú dva razy také hrubé jak buňky, v ktorých povstávajú. — *B. ulna Cohn* žije na bielku vajcovom; buňka jeho je cylindrického tvaru, málo pohyblivá, s jedným vláknom, výtrusy jeho sú zdĺženo elliptické. — *B. tuberculosus Koch*, objavený r. 1882, je podobný predošlým, niečo väčší a zapríčiňuje suchoty, ktorým väčšina ľudí podlieha, lupus (vlka), skrofulosu, istý druh zapálenia shybadiel a iné formy tuberkulosy. Dr. R. Koch za dlhší čas zaoberal sa skúmaním tuberkulósnych pľúc. I preniesol Poltivky na gelatinu hustej polievky, na krúžky uvareného zemiaka atď., a ony vyvinovaly sa na týchto rozličných výživných látkach (parenišťach) očividome a to veľmi hromadne. A keď opätovným prenesením na nové výživné látky dostal ich čistú kultúru, keď ich od všetkých iných Poltiviek očistil, zaštepil ich rozličným zverom, králikom, morským prascom atď., i zbadal, že pri všetkých za krátky čas vyvinula sa tuberkulosa. A tak konstatoval, že Bacillus zapríčiňuje tuberkulosu. Sám rozprával (v „Medizinische Wochenschrifte") o svojom pokračovaní: „Keď zaštepíme do zdravého morského prasaťa čistú kultúru tuberkulových Bacillov, zalepí sa rana, ale za 10—14 dní povstane tvrdý súčok, ktorý sa rozpučí a je ranou až po zhynutie zvieratka. Ale celkom je to ináč, keď zaštepíme do tuberkulósneho zvera, rana sa zahojí bez toho, žeby inficirovala súsedné lymfové buňky. Teda zaštepené tuberkulové Bacilly účinkujú celkom ináč na kožu zdravého, než na kožu tuberkulósneho zvera. Taký účinok majú i odumreté Bacilly. Išlo tu o to: liečivú účinkujúcu substanciu extrahovať z tuberkulových Bacillov. Táto úloha stála mnoho práce a času, až sa mi konečne podarilo pomocou 40—50-percentovej

glycerinovej rozlúčeniny dostať účinkujúcu substanciu z tuberkulových Bacillov. Touto tekutinou robil som pokusy na zveroch a konečne i na ľuďoch, a tú oddal som i iným lekárom, aby robili pokusy. A tak liek (lymfa), ktorým liečim tuberkulosu, je glycerinový extrakt z čistej kultúry tuberkulových Bacillov. Táto substancia je síce smiešaná s inými, ale dá sa celkom očistiť, čo nie je treba, lebo tie ostatné sú pre ľudský organismus celkom indiferentné a zdražily by medikament.“ Lymfa dr. Kochova neusmrtí samé Bacilly, ale len samé tuberkulósne tkaniny pľúc, v ktorých sú Bacilly umiestené, na mrtvé alebo už ním usmrtené čiastky neúčinkuje; na ostatné druhy tuberkulosy, jako sú lupus, skrofulosa, tuberkulosa kostí a shýbadiel, účinkuje dr. Kochova lymfa liečive. — *B. comma* objavil dr. Koch, keď ako predseda a vodca komisie k vyskúmaniu cholery r. 1883 vyslaný bol do Egypta a do Indie; i dokázal, že tento Bacillus zapríčiňuje nákazlivú záhubnú choleru. — *B. diphtheriticus* Löffler. Roku 1884 objavil dr. Löffler v Berlíne Bacillus u nemocných na záškrt. Poltivka táto je tak dlhá, jako B. tuberculosus Koch, ale dva razy tak hrubá jako tento. Nachádza sa na difteritickom povleku (Beleg), vyvinuje sa pri temperatúre od 20–42° Cels. a žije dosť dlho; keď sa usuší na vláknach hodbabných, ostáva za 3—10 týždňov životaschopnou a nákazlivou, ešte väčší je čas jej životaschopnosti v odumretých kúskoch blane (membrány), ktoré vykašľávané bývajú od nemocných na záškrt. Z najmenších uschnutých kúskov blane podarilo sa dr. Löfflerovi po 8—14 týždňoch kultivovať Bacilly, ktoré zapríčiňovaly svoj jedovatý účinok. Tieto Bacilly ostávajú v hrtane a gágore, i v ústach nemocných i vtedy, keď objavy nemoce pominuly. Dokázalo sa, že dr. Löfflerov Bacillus len v nemoci (záškrte) ľudí sa objavuje a že onezdravenie hrtana zverov je od inej Poltivky. Koncom minulého roku oznámili dvaja berlínski učenci, dr. Behring a dr. Kitasoto z Tokia, svoj úspech v liečení záškrtu u zverov týmito slovy: „Pri oboch nákazlivých nemociach, záškrte a ranavom kŕči (Tetanus, Wundstarrkrampf), podarilo sa nám liečiť nakazené zveri, jako i zdravé takým spôsobom immunnými urobiť, že neskôr neonemocnejú na záškrt, poťažne na Tetanus.“ Posiaľ podarilo sa len zvieratá liečiť; možno, že nezadlho podarí sa neunavným skúmateľom odhaliť spôsob úspešného liečenia záškrtu i u ľudí. Nebude od veci, keď podám niektoré nové objavy pri záškrte. Difteritis, či záškrt, povstáva, keď sliznatá blana v gágore alebo v hrtane sa zapáli; na chorobnej časti objavuje sa pľuhavo-šedivý povlek, nasleduje zimnica, delirium, nemocný je bez seba. A nielen hrdlo, ale celé telo je nemocné, a keď i prvé nebezpečenstvo prestane, ostávajú následky choroby, ochromenie gágora a hrtana, svalov očných, nôh a rúk. Príčina toho je, že Bacillus zapríčiňuje rozkladom výživnej látky (podložky) rozmanité nové látky, ktoré, jako udal som hore vyššie, menujú sa produktami premenenia látky Poltiviek, a ktoré sú jedovaté, čo začiatkom tohto roku dr. Brieger objavil v tekutine, v ktorej pestované boly Bacilly záškrtové. Keď tento jed („Toxalbumin“) injektuje sa (zaštepí) do krve zverom, onezdravejú o niekoľko dní alebo

týždňov, dľa veľkosti dávky, pri objavoch, ktoré sú difteritickej prírody. A tak usadzujú sa Bacilly na časti sliznice hrtanovej, vnikajú do povrchných častí blane, zapríčiňujú šteklením zapálenie, i vytvorujú, keď sa rozmnožia, svoj jed. Tieto Bacilly ostávajú na tom istom mieste, neprechodia do krve, nerozchádzajú sa po celom tele, ale jed, ktorý utvorujú, prejímaný býva plynúcou lymfou a rozširuje sa z orgána do orgána tela ľudského, kde pôsobí ako ferment. A tak z buniek tkaniny sliznice vniká jed do slziny, do pečienky, do hobličiek, ktoré zapaľuje, kým celé telo nie je nakazené, alebo kým sa nepošťastí na vrchu sliznice hrtanovej žijúce Bacilly so zapálenou blanou vyhodiť, a vtedy nastáva ozdravenie, ačkoľvek jed môže ešte začas v šťavách lymfy pôsobiť a ochromenie údov zapríčiňovať. Dr. Behringovi pošťastilo sa králikov a morské prasce proti záškrtu immunnými urobiť, keď vodíkosuperoxyd ($H_2 O_2$) injektoval zdravým zverom do krve, kt··ré o niekoľko dní nakazil difter. Bacillami. Dá Boh, že sa podarí skúmateľom Poltiviek objaviť i úspešnú lymfu proti záškrtu u ľudí.

Rod *Bacterium Cohn* má buňku elliptičnú, 2 alebo 3 razy takú dlhú jako hrubú; keď sa rozpoltí, rozdeluje sa hneď, alebo ostávajú čiastočky Poltivky trochu spojené. Niekdy vytvorujú buňky sliz a sú v ňom pohrúžené; najčastejšie pohybujú sa kmitavo. — *B. synxanthum* Ehrbg. má konce (póly) zaokrúhlené, žije vo varenom a potom svarenom mlieku, ktoré na žlto barví. Podobný druh je *B. syncyanum* Ehrbg; objavuje sa v mlieku, ktoré modro barví. — *B. aeruginosum* Ehrbg rozplemeňuje sa v ranách a zapríčiňuje zelený a modrý hnis. — *B. Termo* Dujard má buňku s kmitavými vláknami, obdlžno-elliptického tvaru, žije na hnijúcich látkach, na pr. na mäse namočenom. — *B. Lineola Cohn* je dva razy taká veľká hubka, jako predošlá, s dvoma kmitavými vláknami na jednom póle. Žije na rozličných polevoch, ktoré nezabarvuje, jako i predošlá.

Cladotrix Cohn je posiaľ nie veľmi rozmanite známy rod. Jeden druh, *Cladotrix dichotoma* Cohn žije, pevno sediac alebo plávajúc, v hnijúcej vode na Rasách (Algae) a tvorí na nich klzké chomáče, v priemere 0.5—1 mm. veľké. — *Cl. Foersteri Cohn* tvorí vo slzových kanáloch oka ľudského sliznaté, žlto-biele alebo načernasté konkrementy.

Rod *Micrococcus Cohn* je v druhoch najrozmanitejšia posiaľ známa Poltivka; rozplemeňuje sa vo mnohých podstatách (látkach), jako i na nich. Je guľovitého alebo vajcovitého tvaru; po poltení odlučuje sa najčastejšie hneď, alebo ostáva po dvoch alebo po viacej retiazkovito spojená; často tvorí v gelatine ustlaná celé kolonie. Druhy tohto nebezpečného rodu rozoznávajú sa nie tak tvarom buniek, jako radšej svojím zvláštnym pôsobením na svoju výživnú látku. Druhy rodu Micrococcus Cohn, ktoré rozplemeňujú sa v ľudskom alebo zvieracom tele, sú jednobunečné, bezbarevné guľovité alebo vajcovité Poltivky, často spojené v retiazky (nitky), lebo sdrúžené v chomáče; i ony rozširujú nákazlivé nemoce a dostávajú svoje mená od tých nemocí, ktoré zapríčiňujú. Účinok ich nie je

posiaľ dokonale preskúmaný. — *Micrococcus Vaccinae* Cohn je guľatá buňka a žije v lymfe osýpkovej (sypaničnej), ktorú už slávny Jenner štepením kravskych osýpok do tela ľudského neškodnou urobil, a svojím epochálnym vynálezom veľkú povďačnosť ľudského pokolenia zasluhuje. — *M. diphtheriticus* Cohn rozplemeňuje sa na sliznatých kožtičkách a iných napadnutých orgánoch ľudí na záškrt trpiacich. — *M. bombycis* Cohn žije v čreve hodvabnej húsenice, ktorú rýchlo usmrťuje. — I *M. ovatus* Lebert žije tiež v hodvabnej húsenici, jako i v jej larve a v motýle. Buňka poltivková je asi päť ráz taká dlhá, jako u predošlého druhu. — Iné známe druhy *Micrococcusu* rozplemeňujú sa na niektorých surových alebo uvarených potravných článkoch, ich buňky sú barvisté a zapríčiňujú na pokrmoch červené, modré, zelené, žlté, biele škvrny či povleky. K nim náleží *M. prodigiosus* Cohn, ktorého buňka je síce bezbarevná, ale zapríčiňuje v ustlanom slize krvavé škvrny, ktoré chemicky preskúmané dokázaly sa byť s anilinovou barvou jednakej podstaty. Žije a rozplemeňuje sa na vajcovom bielku, na škrobovom lepku, na chlebe, na uvarených zemiakoch, na mäse atď. Objavuje sa epidemicky často v celých vidiekoch. V stredoveku predesila táto Poltivka ľudí svojím objavením sa v podobe krvavých bodiek na hostiach, v chrámoch opatrovaných. Iné druhy pomenoval dr. Fr. Cohn dľa barvy, ktorú zapríčiňujú na varených zemiakoch a iných látkach; tak *M. aurantiacus* (oranžový), *luteus* (žltý), *chlorinus* (žlto-zelený), *cyanus* (tmavo-modrý), *violaceus* (fialkový), *candidus* (biely). — *M. Crepusculum* Cohn objavuje sa na hnijúcich látkach a tekutinách, i má guľatý tvar. — Dr Klebs objavil v tuberkulách hromadné guľovité Poltivky, ktoré Cohn nazval Micrococcus tuberculosus a ktoré roku 1879 boly príčinou pokúšania sa o radikálne liečenie plúcnej tuberkulosy. Ja sám videl som vajcovitý Micrococcus Cohn v sline nakazenej kravy, trpiacej na paprčkovú a pyskovú chorobu.

Rod *Spirochaetae* Ehrenberg tvorí buňky obdlžné, tenko-vláknaté, 30—100 ráz dlhšie než hrubé (tlsté); tvorí nitky neurčite rozčlenkované a vlnite poprehýbané, dĺžky i 10 ráz väčšej než sú paličky Bacillusove; kmitavým pohybovaním sa pláva vo výživných tekutinách. Druh *Sprirochaeta Obermeieri* Ehrbg. objavuje sa v horúčke, navracujúcej sa zimnici (Typhus recurrens) v nesmiernom počte v ľudskej krvi, kde preháňa sa medzi telieskami krevnými rýchlosťou blesku. Keď záchvat nemoce prestáva, zmiznú z krve i tieto záhubné Poltivky a novým svojím objavením sa v krvi zapríčiňujú nový záchvat tohoto druhu horúčky. Keď horúčosť dosahuje najvyšší stupeň, naťahujú sa tieto Poltivky a urýchľujú svoj miestny pohyb, prekrúcajú sa závitkovito, prestanú sa pohybovať a len slabo sa vlnia. Tento druh horúčky objavuje sa veľmi epidemicky, často onezdravejú naň zrazu všetci ľudia spolu bývajúci. Túto istú Poltivku našiel dr. Cohn i v nečistote na zuboch ľudí, ináč celkom zdravých. — *S. plicatilis* Ehrbg. rozmnožuje sa v stojacich vodách, v barinách, medzi Rasami (Algae) a inde; jej nitky sú dlhšie a majú tupé póly.

Rod *Sarcina Goodsir* objavuje svoje guľaté buňky, ktoré delia sa vodorovnými a vertikálnymi priehradkami; jednobunečné tieto Poltivky sdrúžené sú vrstvito po 4, 8, 16, 32 atď. Druh *S. ventriculi* Goodsir žije v žalúdku chorých, ale i zdravých ľudí; jeho bunečné plasma je žltavé, zelenavé, alebo červeno-brunasté. *S. urinae* Welcher objavuje sa v ľudskom močovom mechúre; buňky či hubky sú veľmi malé, bezbarevné. *S. hyalina* Kützing žije v barinách; buňky sú priezračné.

Rod *Leptothrix Kützing* objavuje sa v podobe najjemnejších vláken, ktoré sú tesno nakopené, bezbarevné, veľmi krehké. Druh *L. buccalis* Robin žije na jazyku a zuboch ľudských jako biely povlek, ktorý objavuje sa vždy rano, ba i do hrtana sa rozprestiera.

Rod *Sphaerotilus* Kützing má buňky nitkovité (vláknité), rozvetvené, ktoré sú z počiatku biele, neskôr červené alebo brunasté. — *S. natans* Kütz. tvorí klzké shlúčeniny (povleky) na povrchu vody, alebo na vodných rastlinách, ktoré sú tvaru dlhého, kaderavého, barvy pobelavej, neskôr žlto-brunastej, i brunasto-červenej.

Rod *Crenotrix Cohn* pozostáva z tľapkavej, vajcovitej alebo okrúhlej buňky; často bývajú tieto jednobunečné Poltivky v nitkách retiazkovito sdružené. Nitky na vrchnom konci sú kyjovito shrúbené. Nitka rozpadáva sa na čiastočky a z nej odlučujú sa vajcovité, okrúhle tľapkavé buňky. Rozplemeňujú sa, keď jednobunečná hubka sa rozpolťuje, alebo keď vypúšťa vlákna. *Cr. Kühniana* Zopf. objavuje sa v studňach, vodovodných cievach, ktoré často zapcháva, vodu zanečisťuje klijovitými povlekami, ktoré složené sú z dlhých pobelavých, neskôr brunastých vláken, nitiek.

Rod *Spirillium Ehrenberg* pozostáva z buniek vlnite poprehýbaných, závitkovitých, točivých (spirálnych), červíčkom podobných, ktoré sú 6—12 ráz dlhšie než hrubšie (širšie), na tupých póloch majú kmitavé vlákna. I preháňajú sa v rojoch kmitavým pohybom v hnijúcich polevoch rastlinných, v barinatej, stojacej a často i v morskej vode. Druh *Sp. sanguineum* Cohn má buňku s dvoma prehybami, s červeným obsahom; žije v stojacich vodách. *Sp. violaceum* Warming má buňku s jedným prehybom, obsah modrý. I tento druh žije v stojacej vode. Ostatné známe druhy majú buňky bezbarevné a objavujú sa v rozličných polevoch, na hnijúcich rastlinách, jako i v barinatých vodách. Buňky majú jeden prehyb, alebo i 2—5. K nim náležia: *Sp. voluntans* a *tenue* Ehrbg., *Sp. serpens* a *Regula* Müller, a *Sp. Undula* Ehrbg.

Konečne rod *Spiromanes Petry* pozostáva z buniek bezbarevných, tľapkavých, široko-vretenatých, s jedným priehybom, asi 5 ráz takých dlhých, jako je šírka (hrúbosť) v prostriedku, s ostrozakončenými pólami, na ktorých nachádzajú sa kmitavé vlákna, ktorých pomocou sa pohybujú. *Spiromanes Cohnii* Warming preháňa sa kmitave a zvrtkave v hnijúcej, smradľavej vode.

Nech odpustí ct. čitateľ, keď som ho nudil vypočítaním týchto posledných, menej významných Poltiviek Stalo sa to, aby som poukázal, jaký nesmierny tajomstvenný rastlinný svet zahalený je ešte posiaľ slabému umu ľudskému.

Pripomenúť mi treba, že nemajúc pri ruke slavianske botanické diela, nútený som bol, vyjímajúc niektoré v češtine bežné a mne poručné terminologické výrazy, ostatné k tejto stručnej rozprave potrebné sám utvoriť. Či sa mi to podarilo, ponechávam posúdiť znalcom.

Slovenský jazyk.

Drobnosti o jazyku.

8. Slovo „ügy" a složeniny s ním.

Slovo ‚ügy' = geschäft značí:

1. záležitosť, vec; belügy-, külügyminiszter = minister vnútorných, zahraničných záležitostí. Takto písať odôvodneno je historickým vývojom jazyka. Preto, že slovo záležitosť, povstalé pod vlivom nemeckým, to isté značí, čo slovenské slovo *vec*, v Čechách počínajú písať: minister vnútorných, zahraničných vecí. U nás niektorí proti historickému právu jazykovému uvádzajú *dielo*. Už v „Príspevkoch" (82) Czambel poukazoval na to, že *dielo* vo spisovnom jazyku slovenskom znamenalo vždy výtvor ducha alebo rukú a že teda neoprávnene dáva sa mu význam abstraktný. Poneváč to istenie nikto nepodvrátil a ja vcele uznávam ho za správne, prichodí mi vysloviť sa proti užívaniu výrazov: minister vnútorných, zahraničných *diel* a odporúčať v takomto prípade všeobecne ujaté: *záležitostí*. Tým viac odporúčam i naďalej ostávať pri starom *záležitosť*, lebo v najviac prípadoch výrazu *dielo* ani nemožno užiť; na pr. v takýchto: adóügy = daňová záležitosť, illetékügy = poplatková záležitosť, pénzügy = finančná záležitosť, hivatalosügy = úradná záležitosť atď. Jozef Škultéty, kritisujúc v „N. Nov." jazyko-historický spis, v ktorom bráni sa *záležitosť* proti *dielu*, vyzdvihol síce, že je *záležitosť* germanismus. Ale to aj ja viem, že Hattala v Bruse svojom ako germanismus odsudzuje sloveso *záležať* a podstatné *záležitosť*. Na tom nezáleží však nič. Ani v Čechách si nikto nevšíma toho konštatovania. Brus matičný je totiž len proti príliš častému užívaniu jeho a učí, že „*vedle* záležitosť klásti jest slova: věc, práce, příčina, potřeba, dílo". Kde jako treba. Slová náleží, náležitý, záleží, prináleží (r. nadležať, prinadležať) tak vnikly do živého jazyka, jako trebárs *fara, farár*, — a tieto veru nikto viac nevykorení; —

2. značí „*ügy*" = výkon a z tohoto máme: ügykör = obor výkonnosti, výkonnosť; ügyrend = výkonný poriadok; ügymenet = výkonný postup. Slovo ügyvitel a ügyvezetés tiež sa jasne označí výrazom *výkon* a preto *ügyviteli szabályok* = výkonné pravidlá.

Za ‚ügykör' má Term. z 1850: obor práce, okres řízení, řízení věcí. Rank: obor práce, okres řízení nebo jednání, co kdo má na práci, na starosti; rusky: krug zaňatia. Zo všetkých najpríhodnejším zdá sa byť výraz posledný, ale i tento má chybu, že z neho

nemožno ďalej tvoriť. Rusi majú za ügyrend = dêlovoj poriadok, za ügymenet = têčenie dêl, dviženie dêl a za ügyvitel = dêloproizvodstvo, upravlenie dêlami. Tedy každý názov z iných slov. To ovšem nikoho v Rusku nemýli, kde pre seba robia zákony terminologiou vlastne vytvorenou, ale v našom položení zmätok by robilo dačo takého, české „obor práce" je munkakör, kdežto „okres řízení nebo jednání" nehodí sa tým, že ani jednoho ani druhého slovesa slovenčina nezná v tomto smysle. A preto odhodlal som sa za „obor výkonnosti".

Ku slovu „ügykör" = geschäftskreis = obor výkonnosti poznačiť treba ešte toto:

Synonymné s ním je: *munkakör* = obor práce, práca; *működési kör* = obor konania, konanie; *hatáskör* = obor pôsobnosti, pôsobnosť. Opisy: obor výkonnosti, obor práce, obor konania a obor pôsobnosti preto prijímam, lebo nimi zrejmo a doslovne tlumočí sa úradný výraz. Ja viem, že tieto genitívové opisy v praxi veľmi obťažujú sloh, lebo ony zväčša spájajú sa ešte s genitívom na pr.: obor pôsobnosti právomocnosti atp. Aby sa takýmto nehladkosťam vyhlo, dopúšťam hovoriť a písať: pôsobnosť, výkonnosť, konanie, práca právomocnosti. Opis nech sa užije len tam, kde ho vyžaduje zreteľnosť osnovy. —*ík.*

Otázky a odpovede.

Pod týmto názvom redakcia počne uverejňovať otázky a odpovede, týkajúce sa jazyka slovenského. Každý vzdelanec môže klásť o slovenskom jazyku otázky a dávať na ne odpovede. K otázkam i k odpoveďam redakcia podržuje si na všetky strany voľné ruky. Toľko podotýkame, že tu pôjde len o také veci, ktoré v mluvniciach a slovníkoch nie sú riešené alebo pri ktorých si mluvnice alebo slovníky protirečia. Tu teda pôjde o vyšší záujem, a nie o podávanie učiteľských lekcií o slovenskom jazyku. Prosíme tých, ktorí prajú rozvoju slovenského jazyka, aby si nesťažovali vstúpiť na toto pole vzájomného pôsobenia.

Otázky:

1. Sasinek (Záhady, seš. III., 33) hovorí, že je maď. *béreš* po slovensky: *výmerkár.* Či je tomu vskutku tak v živej mluve a kde?

2. Za nem. *schlaghaus,* ktoré Slováci na mnohých miestach menujú *bitúnkom,* kde a jaké ešte slovenské slová sa užívajú od ľudu?

3. V Hodžovej Čít (143) stojí: „*kapliť* na *krapľach*" = kĺzať sa na korčuľach. Pýtam sa, či vskutku užívajú sa dakde slová kapliť a kraple v tom smysle a v akom inakšom ešte?

4. Či české *víčko,* poslovenčené *viečko* užíva niekde ľud slovenský, a jestli nie, jako nazýva *víčko* svojským slovom?

5. Kde sa užíva slovo *rôja?* (Udajne koľaj saňová, v N. N. 1885, č. 92., str. 1., stĺp. 2.) —*ík.*

Otázky. Krosná, ako známo, pozostávajú z mnohých čiastok, a najmenší kus, každý klin, má svoje pomenovanie. Kto sosbiera tieto názvy, spolu s názvami priadze?

Kto sosbiera názvy mlynského stroja a všetkého, čo je v mlyne?

Poznámky.

1. V predošlom čísle J. Ferienčík tvrdí (str. 447) v odseku „Názvy mesiacov“: že Štúrovci zhotovili nové názvy pre mesiace. Jestli pod tým sa rozumie, že ich vymysleli, nuž to nie je pravda. Nie je pravda ani v tom smysle: žeby Štúr — ako daktorí myslia — z rôznych názvov v ostatných slovanských nárečiach mesiace označujúcich, tie, ktoré za najlepšie uznal, bol vybral a pre slovenčinu sostavil. Potvrdzuje ma v tom to, že za časov môjho chlapectva, na začiatku 40. rokov, pred uvedením stredoslovenčiny v spisovnú reč, počul som od staršej remeselníčky akúsi frásu rýmom sa končiacu, ktorá sa začínala: „Malý sečen, veľký sečen“, a obsahovala ešte asi dva názvy mesiacov. Tak sa mi to objavilo, ako by tým tá pani majstrová chcela vysmievať sedliacke názvy mesiacov. Z toho zatváram, že za mladých liet tejže remeselníčky museli byť tie názvy hustejšie užívané u ľudu. Štúr teda len detegoval a sostavil názvy tie, u ľudu už hynúce a vytiskované českými a latinskými.

2. V kritike *Slovenského pravopisu* pisateľ udáva oproti pôvodcovi (str. 451), že drží slovo *svoboda* za správnejšie, ako *sloboda*, a odôvodňuje to tým, že to pôvodná forma. Ak je *sloboda* aj zistenou deriváciou zámena *svoj* [1]), vyslovovanie a písanie toho slova s *l* miesto *v* nemenilo by nič na tejže derivácii, lebo veď je to aj nefilologom známo, že v tvaroch slov *v* často sa mení v *l*. Isté je, že v stredoslovenčine, ba ďaleko-široko za jej hraniciami, vynímajúc asnáď len najbližšie okolie Uh. Skalice, nevyslovuje sa s*v*oboda, ale s*l*oboda. V spisovnej reči, jak v bernoláčine tak i v štúrovčine, písalo sa vždy *sloboda.* Len asi v 60. rokoch začal písať S. Chalupka s*v*oboda, odôvodňujúc to tým: že sa odvodzuje od pohanskej bohyne, nazývanej *Svobe.* Neviem, či tomuto dôvodu, a či auktorite Chalupkovej treba to pripísať, ale nasledovníci sa objavili nezadlho. [2])

Ako druhý dôvod udáva kritik: že slavianske jazyky, okrem horvatského, zadržaly v svojom pravopise pôvodnú formu, a píšu „svoboda“. Toto by bol ovšem argument, ale nie vždy absolutnej ceny, a nadto: stojí on len zpolovice, t. j. jedni vyslovujú a píšu

---

[1]) Je. Už preto, aby sme netratili darmo čas, treba nám prijať učenie slavianskej filologie, ktoré prešlo všetky ohne kritiky. Miklosich (Etymologisches Wörterbuch) hovorí: „*svъ*: der stamm des reflexiven pronomens erscheint in den slav. sprachen in dreifacher form: I... II... Daran schliesst sich das thema svobъ an: (staroslav.) svobьstvo persona, svobodь liber, svoboda, svobota libertas, svoboda ist auch homo liber, svoboditi, svobaždati. Red.

[2]) V tých samých šesťdesiatych rokoch vo Veľkej Revúcej prof. Ormis korrigoval žiakov vyššieho gymnásia i vo vyslovovaní tohoto slova a dôsledne upozorňoval, že pochodí od koreňa, ktorý je v zámene *svoj.* Red.

tak, iní inak. V Pavlovského ruskom slováre najdeš na str. 1054 „svobóda“ = Freiheit, trochu ďalej „svobodá“ (veraltert) siehe „slobodá“; na str. 1089 „slobóda, siehe svobóda“, teda tiež = Freiheit, — ďalej „slobodá“ = Vorstadt, Vorburg, Slobode, 2. Dorf nahe der Stadt atď., potom „slobodít“ siehe „svobodít“ atď. O Puškinovi sa musí predpokladať, že dobre znal rusky, a ten píše: „Jesli car dast mne *slobodu*, to ja miesiaca ne ostanus....“ (Vidz: Sočinenija A. S. Puškina. Pisma. Izdanije tretije. S. Peterburg. Izdanie A. S. Suvorina 1887, tom VIII., str. 50.) Teda Rusi i píšu i vyslovujú tak i tak [1]), a keď slovo to užívajú vo smysle predmestia, prekladajú prízvuk s predposlednej na poslednú slabiku.

Nieto teda dostatočnej príčiny, prečo by sme mali literárne korrigovať živú výmluvu toho slova? Nutne to nepožaduje ani etymologia, ani ohľad na ostatné slovanské jazyky, lebo v jednom sa vyslovuje a píše s*v*oboda, v druhom, ako u nás, s*l*oboda, v treťom tak i tak. A keď je už raz tu tá naša slovenčina, nuž ani v jej životnom záujme, ani v záujme druhého slovanského jazyka to byť nemôže: žeby sa bez dostatočnej príčiny vyzúvala zo svojich zvláštností. *Gavril Jozipovič.*

Porekadlá, príslovia a hádky.

Zo sbierky *Janka Rimavského* z roku 1840.

To je tak do teba, ako husi do neba
Mačka pozre na kráľa, čo by ja nemohol na teba.
Všetko jeho bydlo, čo na ňom vidno.
Na čertovom kolese vyprobovaný.
Muchy lapá, a voly púšťa.
Ani v zlate, ani v blate (neopustiť. Vernosť.)
Malô páňa, podkasáňa,
v hustom háji zveri sháňa. (Hrebeň.)
Hriešni boli a svätý život viedli: čo to boli za jedni? (Židia, keď Krista Pána viedli na smrť.)
Stojí ako Ďunďa. (V hneve volá sa na ženu.)

[1]) Kritik nepovedal, že slavianske jazyky, okrem horvatského, zadržali pôvodnú formu v svojom pravopise; lebo popri Horvatoch i Srbi a Bulhari píšu sloboda. Nakoľko pôvodca *Slovenského pravopisu* odvolával sa na Horvatov, kritik povedal, že „slavianske jazyky, dôslednejšie držiace sa etymologie než horvatský, majú v svojom pravopise pôvodnú formu.“ Myslel na ruský a český. Dôvod, vzatý z Pavlovského slovníka, pri takomto postavení otázky nič nedokazuje. V slovníkoch takých je materiál jazyka, nie púhy literárny jazyk. Kritik vedel, že ruština má dialekt, v ktorom hovorí sa *sloboda*. No žeby v spisovnej ruštine užívalo sa tohoto slova i tak i inak (okrem слобода, dedina [= slovenská Lehota], alebo predmestie), nemožno tvrdiť ani na základe citátu, z Puškinovho listu vzatého. V spisovnom jazyku i u Čechov a Poliakov je dôsledne s*v*oboda, s*w*oboda. Puškin, keď roku 1826 napísal kňazovi P. A. Viazemskému ten svoj lístok, sotva myslel, že to niekedy bude sa i tlačiť. Ostatne, i v tlači, na ktorú pán pisateľ sa odvoláva, slovo слобода označuje sa ako zvláštnosť: vysadili ho prerieden‎ými písmenami, akých ináče niet na celej tej 50. strane. Red.

Tupý nôž, ako lipovô drevo.
Ani oslu, ani kosu. (Nevracia nič)
Oblokom chodia, a na dvere nik. (Odpoveď dievkam, ktoré sa chvália, že majú frajerov.)

Všeličo.

Zeliny o sv. Jáne sbierané. Ženička z Belej (v Turci) prišla k pani farárke:
Z deviatich chotárov tri dni pred Jánom sbierané. Toto sú tie, čo Víly o nich spievajú:

Keby ľudia vedeli,
od čoho by nemreli:
piliže by zeliny,
medzi nimi — bederec.[1])

Literatúra.

Besedy. Slovenský zábavník. Redaktor *Anton Bielek.* Ročník I. Sošit 2. a 3. Ružomberok. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne K. Salvu. 1891. Str. 294.

Pokračovanie ‚Besied' prináša veršované i prosou písané práce od ôsmich spisovateľov slovenských; sú medzi nimi popri starších, už osvedčených, i mladí literárni robotníci.

Najobšírnejšie sú v sväzku kusy tri: ‚Ako sa u nás žije', veselohra v štyroch dejstvách od Lieskovana; ‚Chovanica', novella Vansovej, a v ‚Žatvu', báseň Hviezdoslavova.

Práca Lieskovanova svedčí o dobrom úmysle, ale technika i charakteristika v jeho kuse je posiaľ na samých počiatkoch. Defraudácia sirotských peňazí je primalý motív na štyri dejstvá; preto čo chýba v deji, vypĺňa sa odbočkami, ktoré s dejom súvisia málo alebo nič. Osoby kusu, skôr fraškovité než veseloherné, temer všetky rovnako deklamujú, rovnako vtipkujú; životno pravdive nehľadí s papiera ani jedna z nich okrem vari stereotypnej figúry starého vojenského vyslúžilca. Spisovateľ nemá ešte dosť zkúseností, nepozná posiaľ dobre to, bez čoho drama nezaobíde sa: vnútorného človeka. Jedon príklad z mnohých. Jemnocitná, dobre vychovaná dcéra notárova, ktorá práve bola milencovi svojmu, doktorovi medicíny, vyznala v strašnom zahanbení, že jej otec odcudzil 2000 zlatých sirotských peňazí a že ju prinútil, aby od neho, lekára, pýtala požičku, ktorá by jej otca zachránila, slečna tá hneď v okamihu po takom trápnom výjave žartuje sa s domácim sluhom: ‚Miklúš, no že hovorte dačo po taliansky, alebo o tom, ako ste sa ľakli toho stromu a utekali do kukurice!' (III, 7) Taká situácia je spoločensky, a taká osoba psychologicky nemožná. A rovnako pravde-

---

[1]) Meno zeliny, ktorej doniesla.

nepodobné je celé štvrté dejstvo. — Ani s rečou kusu s formálneho stanoviska nie sme celkom spokojní; hreší často proti duchu slovenčiny v zvratoch i slovách, čo dnes, kde literatúra je jedinou školou nášho jazyka, váži dvojmo. ‚Vyrídiť záležitosť', ‚máš na spech', ‚pozre sa šelmovsky', ‚vymkne ruku Horniakovi', ‚vrazí do dverí', ‚povedzme zkrátka a dobre', ‚ani mi nenapadá to rozprávať', ‚na žiaden pád neprivolím', ‚nanajvýš v pohnutí', ‚budem krátkym', ‚aby mi zdelila vašu žiadosť', ‚však ti ja krkom zatočím', ‚splaskne rukama', ‚nedorozumene pozerá', ‚prehodí sa na inú stranu', ‚obklopia stolík', ‚to o nás neplatí', ‚všetko je v poriadku nalezené', ‚pre tvoju matku nemáš slova' atď. nie je po slovensky. I tu ešte bude treba študovať dobré vzory i skladbu a slovník jazyka.

Vansovej novella ‚Chovanica' číta sa dobre. Je to zaujímavý pokus jednoduchou, temer zápiskovitou formou sprevádzať a vysvetľovať duševné stavy milujúceho dievčaťa, bez lásky vydatej ženy, nešťastnej matky a mladej vdovy znovu ľúbiacej a znovu sklamanej. Ačkoľvek hlavný motív obšírnej práce: opätnú, po rokoch silno prebudenú ľúbosť mladej ženy k miláčkovi mladých liet, ktorého cit však nachýli sa k jej panenskej chovanici, dlho mu nesympatickej — poznáme vo všelijakých variáciach už z nemeckých románov, najmä z Marlittky, predsa spracovanie Vansovej púta práve prostodušnou jednoduchosťou, s ktorou pisateľka rozpráva, a svojou takrečeno autobiografickou pravdivosťou: ak nie všetko, iste veľa zažila z toho, čo tu píše. V tej mienke potvrdzujú nás jednak niektoré výjavy a osoby verne podľa prírody kreslené, jednak nejedna myšlienka, nadobudnutá zo zkúsenosti života, ako na pr. o výchove detí, o povahe dievčenskej, o rodinnom živote bez starosti o denný chlieb, ale i bez lásky, o účinkoch prestátej ťažkej choroby na dušu človeka atď. — Ničmenej rečová stránka práce Vansovej tiež nedozrela. Zle po slovensky je napísať: V *mojom* žiali poslala som *siahodlhý* list; bdiem u postieľky môjho dieťaťa; že zomrieť musím i ja s miláčkom *mojím*; pred *mnou* vidím; kvietok je zvláštny pre *jeho* korienky; bol svedkom *tých* najpodlejších obžalôb; i na *tie* najmenšie udalosti; chodieval k nám *čo* náš domáci lekár; *čo* mladá deva; *ja* poznávam, že *ja* mám málo samostatnosti; *to* nemožné stalo sa možným; obavy všakov*ého druhu*; neprišiel nikdy *viac ku tej* sile predošlej; jej otec je zemän*om*; . . . ku jednej starej vdove, poprosila *túže* (m. *ju*); na ceste *ale*; po *nevypovedane* bôľnych dobách; *vesil* hlavu; *ku* chudobným, *ku* nášmu, *ku* ostatku, *ku* akejsi atď. Nie je po našsky, keď píšeme: vyvinuje sa m. rozvíja sa, nezdarilou m. nepodarenou, slezla m. sišla, pohľad plný dôvery m. dôverný, nahliadla m. uznala, prospešný m. osožný, chytrácky m. figliarsky, nezdržal sa u nás m. nezabavil sa, sdelila som m. oznámila, povedala, sdôverila, bez zdráhania m. bez okúňania, zapríčinila m. spravila, zavinila atď.; a cudzo znejú uchu slovenskému zvraty: ‚ztratiť jeho lásku bolo *totožné* *so* ztratením cieľa životného', ‚*okázale* vzorne usporiadaný', ‚*uprela* som svoj zrak', ‚máte *bez toho* práce dosť', ‚nepokojom *zmietaná*,' ‚*pohrešovala* nežnosť, ktorú *doznala* predtým' atď. I tu pomôže iba štúdium dobrej, rýdzej, ľudovej slovenčiny.

Tá jasá sa, ako vždy, ohnivými, sýtymi barvami v Hviezdoslavovej krásnej veľkej básni ‚V žatvu'. Užtoveru je vzácny pôžitok čítať Hviezdoslavove verše v terajšej jeho požehnanej periode tvorenia! Pri veršoch týchto prichodí na um Schillerova ‚Pieseň o zvone': tak plastické sú ich prírodné obrazy a tak hlboká ich reflexia. Starý kosec, brúsiaci kosu a robotiaci v žiare slnečnom, vyspevujúce mladé žnice a hrabáčky, zbožím naplnený drabinový voz, kolembajúci sa večerom z poľa domov — to sú obrázky, malebno zamieňajúce sa rad radom. No všetky obliate sú jagotom horúceho letného slnka a kúpajú sa ešte i v jasavej, krvštálovej dume básnikovej: apostrofa na slnko (str. 70—73), na neukájaný duševný smäd ľudu (str. 82—84), na ľúbosť mladosti (str. 85) a pokonná reflexia diela (str. 95—96) sú z najkrajších kusov bohatej poesie Hviezdoslavovej. Opäť a opäť prichodí sa čudovať čitateľovi (pravda takému, čo nie letkom prehŕňa sa listami, ale *postojí* pri nevšednom zvrate a obraze!), ako poet podrobne, s realistickou plastikou maľuje svoje genry i portrety, a zas ako hlboko, precíteno, s filosofickou určitosťou a prorockým oduševnením spieva svoje dumy a túžby: vzácna epická i lyrická sila v jednom! Škoda, že pôžitok básne ‚V žatvu' kazí priveľa tlačových chýb.

Ostatné príspevky ‚Besied' sú drobnejšie. Pekné verše podal Martin Braxatoris, veľaslubný mladý lyrik zo školy Hviezdoslavovej, i Somolický; rozmarne rozpráva svoje cestovné dobrodružstvá Vršatský a zaujímavo moskovské svoje zkúsenosti dr. Dušan Makovický. Preklad z moderného teraz Pierra Lotti od dr. Nádašiho, a rečou veľmi charakteristická ‚Beseda Anče a Zuzy' z čiernohronských Handlov, verne podaná z originálu napísaného r. 1818, doplňajú knihu.

Želáme srdečne, aby rado čítajúce obecenstvo naše upozornilo sa na ‚Besedy' a podoprelo podujatie, ktorého cieľ je pekný, hoc posiaľ nie ešte dosiahnutý celkom. *Jaroslav Vlček.*

Slovenský pravopis. Historicko-kritický nákres od dra *S. Czambela.* V Budapešti 1890. Tlačou Viktora Hornyánszkeho. Nákladom vlastným. Cena 1 zl. 20 kr. (Dokončenie.)

Druhá časť knihy obsahuje sústavné pravidlá slovenského pravopisu, postavené na zásadách v prvej časti vyložených. O zásadách týchto hovorili sme obšírnejšie, preto pri pravidlách, z nich vytekajúcich, niet príčiny dlhšie sa baviť. Urobíme len kde-tu poznámku. Učiac, kde píše sa *y*, pôvodca vypočituje korene a kmeny, v ktorých je ono po *b*, *d*, *l*, *m*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v*, *z*. Pri *l* kladiem otázku, či nebolo by uviesť etymologické *y* v slovách kolýsať, kolýska? V slavianskych pravopisoch pri slove *tovariš* niet shody, no u nás v ňom *y* má najmenej odôvodnenia: stsl. tovar*i*štь, rusky товарищъ. V slove vyheň u nás *y* je krátke; jestli všetky prídavné mená z pravidla zakončujeme príponou *-ný*, nemôžeme robiť rozdiel obec*ní* — obec*ný*; robením rozdielu medzi *s*pytovať sa (fragen) a *z*pytovať (forschen) ťažký náš pravopis zbytočne robíme ešte ťažším — rozdiel je tu beztak i viditeľný i slyšiteľný. Ťažká je otázka skloňovania číslovky *jeden* (*-a*), *jedno*: skloňovať ju podľa starého

jazyka, t. j. podľa zámena *ten*, a či podľa vzoru prídavných mien; písať *jedni* (na pr. jedni prišli, druhí odišli) a či *jední*, *jedny* ženy a či *jedné* ženy? Počnúc od Štúrovej *Nauky* a Hattalovej prvej mluvnice, v tejto otázke vždy rôznily sa mienky. Czambel chce ho mať podľa složeného skloňovania prídavných mien (dobrý, -ého atď.).

O prípone *-ský* poznamenáva: „V cudzích vlastných menách kmenové *k*, *g*, *h*, *ch* vôbec nech sa nerozlišuje pred príponou *-ský*. Píš: bruck-ský, mönich-ský, beregský, sümegský atď. V takýchto prípadoch dobre je použiť spojovník (na pr. mönich-ský) aspoň keď sa v texte prvý raz uvedie to slovo.“ Tu neuznávam za dobré užívanie toho spojovníka, aby sme neprišli nazad, kde sme už raz boli, aby sme totiž potom nepísali na pr. Andrejovi Sládkovič-ovi a p. A príklad: *beregský* dostal sa sem omylom, lebo Bereg (breh) nie je cudzie, lež slavianske vlastné meno.

Pri prvej časti knihy spomenul som, že etymologickému pravopisu nášmu veľmi dobre poslúži kapitola o predložkách *s*, *z*, *vz*. Pre vážnosť veci tu vypíšeme niečo z hlavnejších pravidiel: Predložka *s* spojená s *genitívom* označuje smer shora nadol a vôbec pohyb s površia; v takomto prípade je predložka *s* protivou toho, čo značí predložka *na*: vták sletel *so* stromu, keď sedel *na* strome — tesár spadol *so* strechy, keď bol *na* streche — sišiel *s* vrchu, kto bol *na* vrchu atď. Predložka *s* (*so*) s *akkusatívom*: Bolo nás tam *s* desať — vypil *so* štyri litre. Predložka *z* spojená s *genitívom* znamená opak predložky *v*: Ide *z* domu, kto bol *v* dome — *zo* zeme vyviera voda, ktorá nalezala sa *v* zemi — vzal knihu *z* kasne, ktorá bola *v* kasni. Rozdiel medzi predložkami *s* a *z* vidno i z takéhoto príkladu: žena šla *s* trávy, keď bola *na* tráve, a šla *z* trávy, keď bola *v* nej. Predložka *s* podľa tohoto pravidla píše sa i vtedy, keď je slovesnou predponou (Vták *s*letel so stromu); predložka *z* (*zo*) ako predpona slovies má perfektívovaciu moc, na pr. hasiť — zhasiť, orať — zorať, utekať — zutekať, lomiť — zlomiť, močiť — zmočiť, beleť — zbeleť, dražeť — zdražeť. — Poneváč pred temnými spoluhláskami (*ch*, *k*, *t*, *ť*, *p*, *s*, *c*, *š*, *č*, *f*) predpona *z*, *zo* znie ako *s*, *so*, káže ju písať v prípadoch perfektívovacích (keď totiž tou predložkou dej slovesa stáva sa z nedokonaného dokonaným) dľa výslovnosti, teda: černieť — sčernieť, krátiť — skrátiť, tíšiť — stíšiť, plniť — splniť atď. Predložka *vz* ako predpona slovies naznačuje pohyb alebo činnosť sdola nahor; inokedy má len perfektívovaciu moc, ako predpona *z*, *zo*. V prvom prípade z pravidla píše sa etymologicky (vzbudiť, vzbúriť, vzdychnúť, vzchytiť sa, vzleteť, vzmužiť sa, vzplanúť, vzrásť atď.), v druhom dľa výslovnosti, práve tak ako predpona *z*, *zo* (zdráhať sa, zdvihnúť, zopiať (miesto vzopiať), spamätať sa, splašiť, spierať sa, spomínať atď.). K pravidlám o týchto slovesných predponách, vzhľadom na doterajší vývin slovenského pravopisu, kladie tieto výnimky: zkaziť, ztratiť, zkúšať; sblížiť sa, soznať, shoveť, sľutovať sa, smeriť, smysleť, sveriť, svodiť (svádzať, svodca), sriadiť.

Slovenský pravopis prirodzeným svojím vývojom prijal v cudzích slovách literu *f* miesto *ph*. Czambel vylučuje i *th*, s tým odô-

vodnením, že slovenská abeceda nemá takej litery, a učí písať: ka*t*edra, ka*t*olík, apa*t*ia, sympa*t*ia atď. Z počiatku *h* bude nám chybovať zraku v násloví, na pr. *t*eoria, no privykneme i na to; a keby niekto čítal tú prvú slabiku mäkko, ani to nebude chyba. Pri cudzích slovách učí ďalej neklásť *y* za nemecké *ü* (w*ü*nschen — vinšovať), no toto pravidlo zbytočná vec rozširovať i na príklad ním uvedený, na Kyncelovú, zvolenskú dedinu. Slovák, píšucí, už nepotrebuje vedieť, že je to pôvodne Günzelsdorf. Tak ďaleko šetriť etymologiu najmenej má odôvodnenia pri topografických názvoch.

V pravidlách o dlhých a krátkych slabikách v skloňovaní prídavných mien navrhuje písať dve dlhé slabiky po sebe tam, kde prídavné meno skrátením skloňovacej prípony dostalo by formu príslovkovitú (príklad: *mimoriadne* valné shromaždenie). To je síce proti základnému zákonu strednej slovenčiny (dve dlhé slabiky po sebe nenasledujú v jednom slove!), no určitosť a jasnosť literárneho jazyka je vysokou požiadavkou. Tejto k vôli ešte vari možno pridať jednu k výnimkám, dopúšťajúcim v slove dve dlhé slabiky po sebe. — Vypočitujúc slová, v ktorých dlhé i krátke slabiky zároveň sa objavujú, udáva i ml*ý*n — mlyn: podľa môjho vedomia je len ml*y*n.

Pri pravidlách o písaní veľkých litier mám len jednu poznámku. Mená stolíc uhorských pôvodca učí písať malým začiatočným písmenom, čo odôvodňuje tým, že sú to názvy rozložené, ktorých druhá časť je obecné meno. Trenčianska alebo Nitrianska stolica je len natoľko rozloženým názvom (totiž Trenčín a stolica — Nitra a stolica), ako Balkánsky polostrov alebo Stredozemné more, ktoré pôvodca učí písať veľkým písmenom. Trenčianska i Nitrianska stolica je geografickým i administratívnym pochopom, i tá i táto je len jedna, teda — vlastné meno. Ako stolíc v našej krajine, tak i polostrovov na zemi jest viac, no Balkánsky je len jeden, ako jedna Nitrianska stolica u nás. I krstné mená Ján, Ondrej, Michal atď. sú akoby mená obecné, no za to nezapomenuteľného nášho Jesenského Jána nepíšeme malou literou. (Príkladu tohoto používam nie proti pôvodcovi Pravopisu, lež proti tým, ktorí nevedia pochopiť, že mluvnične prídavné meno môže byť, najmä v složení, menom vlastným.) Nepatrí síce k pravidlám o písaní veľkých litier, poneváč však v knihe prichodia formy africký, Afričan, Američan, tu zmienim sa o nich. To je násilie slovenčine, slovenské hláskoslovie nedopúšťa také tvary. Kým hovoríme: ru*ke* — nie ru*ce*, mat*ke* — nie mat*ce*, mat*kin* — nie mat*čin*, sirot*skí* — nie sirot*ští*: nášmu jazyku svojské sú len tvary *afrikánsky*, *amerikánsky*, *Afrikán*, *Amerikán*. Prvé slovenské noviny v Amerike založili ľudia v slovenčine nevzdelaní, hovoriaci teda ako im ústa narástli, a dali im meno „Amerikánsko-slovenské Noviny.

Pekne spracované sú pravidlá o slučovaní slov. Kto chceš vedieť písmom označiť niektoré jemnosti slovenského jazyka, treba ti naučiť sa tieto pravidlá.

Vedľajšia vec síce, ani nie jazyková, no za to dotknem sa jej. Ako skracovať totiž slovo doktor? Pôvodca učí: *dr, dra, drovi, drom*, teda neklásť bodku, znamenajúcu skrátenie. Odôvodňuje to

tým, že bodka tu nemá čo nahradzovať, keď je skloňovacia prípona celá. Dôvod o prípone, dľa mojej mienky, je len pol pravdy, a druhú polovicu nenajdeme nikde. Keď ja nevidím bodku, ako znak skrátenia, čítam litery tak, ako ukazujú sa mi oku, teda: *drovi*, t. j. dvojslabičné slovo. Jestli čítam nahlas a nepozrel som si popredku i nasledujúce slovo, totiž vlastné meno, môže sa mi stať malér; lebo vyslovím ho ako dvojslabičné nič neznamenajúce slovo (*drovi*) a prinútený som opravovať sa, keď ma už snáď vysmiali. Že skracovaciu bodku zavrhujú nášmu príbuzné nové pravopisy, v tom nenachodím tú chybujúcu druhú polovicu dôvodu. V takýchto vnešných veciach i vážni ľudia často dajú sa strhnúť móde. Najlepšie je písať vo všetkých pádoch len skratok *dr*. Ostatne, ako som začal, otázka je vedľajšia, na nej mnoho nezáleží. Či tak, či inak: pre ňu nebudeme sa ani dišputovať.

Tretia časť knihy má len dve kapitoly, i to krátke. Jedna (Ako napomáhať ľubozvuk pravopisom) i druhá (O mluvnickej shode slov) obsahuje úžitočné pokynutia. Áno, väčšina v druhej kapitole obsažených pokynutí nech je — pravidlom. Dotyčne inštrumentálu dvojného počtu stojí tu: „K inštrumentálom dvojným: ruk*ama*, noh*ama*, oč*ima*, uš*ima* dávaj prívlastky v dvojnom počte takto: pekn*ýma* ruk*ama*, slab*ýma* noh*ama* atď. Poznamenávam, pravda len akademicky: Duálu (dvojného počtu) v slovenčine sú ozaj len zbytky. Inštrumentál *rukama*, *nohama*, aspoň v strednej a východnej slovenčine, vôbec vari ani neprichodí; počuť len oč*ima*, uš*ima*. Z národnej piesne: „Uvilo dievča venečok, z tej krutej maty srdiečok: *zavalila* ho pod stoly, svojmu otcovi pod nohy“, pôvodca súdi, že slovo *dievča* je tiež z tých, ktoré možno užívať vo dvoch rodoch, mluvnickom i logickom (na pr. *to* chlapisko, *ten* chlapisko). To, čo je tu prísudok *zavalila*, často vyskytuje sa i v obyčajnej reči, no vždy len v rozšírenejšej vete (aká je i v uvedenej piesni), keď totiž unesení rečou ako by sme zabudli na rod podmetu (*to* dievča) a mali by sme na pamäti len jeho pohlavie. Stáva sa tak vždy len s prísudkom: nikdy nepovieme *tá* dievča, ako *ten* chlapisko. Seriosnosť pôvodcovu vidno i z toho, že mocou mluvnickej shody slov a mocou živého zachovalého jazyka učí takto: „Keď dvojíme, nielen príčastia, ale všetky ostatné sklonné čiastky reči užívajú sa v množnom počte, tedy: „Pane, vy ste bol*i* sam*i* pristihnut*í* pri krádeži a preto vy sam*i* ste nestatočn*í*, zlodejsk*í* atď Pri tom príčastia a ostatné skloniteľné čiastky reči vždy kladieme do prednejšieho rodu, tedy do mužského, píšuc: „Pani moja, vy ste bol*i* sam*i* pristihnut*í* pri skutku, a preto buďte tak laskav*í* a dobr*í*, neskladajte vinu na druhého.“ Že cudzím vlivom nakazení nehovoríme takto, v tom niet dôvodu. No tak hovorí ľud slovenský, kde je ešte svoj. Tak hovoria i píšu najzachovalejší Slaviani.

V poslednej časti (Pravopisný ukazovateľ) abecedným poriadkom uvedené sú slová, pri písaní ktorých mohli by sme byť v pochybnosti. Tu pod *A* pri slove applic*ír*ovať treba vyhodiť nemecké *ir* — teda applikovať; a*rr*ešt, a*rr*eštant, a*rr*eštovať pokladám za udomácnené natoľko, že môžu sa písať podľa slovenskej výslovnosti,

s jedným *r*. Nesrovnávam sa s pôvodcom v značení dlhého *ó* v cudzích slovách. Nerozmnožujme značky nad hláskami. Značiť dĺžku v slovách bal*o*n, balk*o*n, bar*o*n alebo hist*o*ria, harm*o*nia, gl*o*bus sotva je treba; vyňal by som len t*ó*n, tr*ó*n, jednoslabičné, ktorých dĺžka pri čítaní nie je zrejmá, vedľa týchto snáď len n*ó*ta, pr*ó*ba, pr*ó*sa; ďalej značil by som dĺžku u prídavných, na pr. seri*o*snosť — seri*ó*sny, aby pri vyslovovaní bola vytvorená kolísavosť. Brita*n*ia je iste tlačová chyba. V mene Daniel, dľa výslovnosti stredoslovenskej, *ie* je dvojhláska — preto nie D*á*niel; jestli de*c*ko, tak ťažko nám bude pochopiteľným urobiť, že adjektivum je de*ts*ký; to samé spodobenie spoluhlások je na pr. i v slove bohatstvo, a predsa píšeme ho etymologicky („*ts* mísí se v *c*; na př. boha*c*tví místo boha*t*-*s*tví, děcko m. dě*t*-*s*ko.“ Gebauer, Mluvnice česká, I. 32); v duchu strednej slovenčiny pýta sa predĺžiť polosamohlásku v slove d*ŕ*žava: v Turci okolie Zniova, vari desať obcí, zovie sa D*ŕ*žavie. Pod *G* má *g*aštan, kdežto dľa strany 112. v slove tomto je *k*; *g*avalier, a pod *K k*avalleria V cudzích slovách nedržím za radno hoveť jazyku ľudovému takto: inž*i*nier miesto inž*e*nier. Kapitá*n* — it. capitano, šp. capitan, fr. capitaine, nem. Kapitän, r. капитанъ, mäkké *ň* je maďarismus. Mesto *Ľ*vov píšme tak, ako vyslovuje ho národ-zakladateľ — tvrdé *l* je i proti etymologii. Nádeje*plný* a všetky takto složené prídavné mená (milostiplný, tajuplný, miesto milostivý, tajomný) sú germanismy. Oravec, nie Orava*n*. Jestli pok*ia*zať, uk*ia*zať, tak odôvodnilo by sa i uk*ä*zovať; pr*á*m = práve, nesrovnáva sa so strednou slovenčinou. R*í*m, teda r*í*msky, nie r*i*mský. Sb*ie*rať a sb*e*rať je rozdiel: sbierame, čo je rozsypané alebo roztratené, sberá sa na pr. obrus so stola, smetana s mlieka; od sbierať je sbierateľ, tak ako sbierka; — trebárs je sm*o*tana, sm*o*tánka pôvodnejšie, staršie (v Turci hovorí sa nielen sm*o*tana, ale i m*o*tla), už vari len zostaňme pri sm*e*tane: tak píšu i ostatní Slaviani, tak ukazujú i mnohé rodinné mená na Slovensku. V strednej slovenčine s*y*kačka má krátko *y*; dľa učenia pôvodcovho o slovesných predponách *s*, *z*, *vz* píše sa *z*jednať, nie sjednať; pri takýchto, ako síst sa, slapať, vysvetľujúce *spolu* bolo by bývalo dobre dať do zátvorky, aby nesvádzalo k barbarismu; práve tak pri sleteť, smazať a podobných vysvetľujúce *dolu*. (Pri slovese sprevádzať tu prichodí mi na um, čo zabudnul som na inom mieste: remeslo nesprevádza sa — sprevádzam niekoho na ceste, odtiaľ sprievod, sprevádzam na pr. spevom hru na piáne — remeslo Slovák vlastne robí.) Po slovensky je tieň, tôňa — nie stieň; strie*ž*ka, jestli je diminutivum strechy, má mať *š*. Adjektivum i od mesta Trenčína je trenčiansky, nie trenčínsky. Žalu*ď* i v ženskom i mužskom rode má mäkké zakončenie — stsl. želą*dь*.

Kniha celá písaná je jazykom jadrným. V *Príspevkoch* (1887) pôvodca mal ešte reč ťažkú, tu je už ľahká, srozumiteľná. Filologovia vedia vystihnúť zákony jazyka, no mnohí sami prehrešia sa proti nim už vtedy, keď ich kodifikujú. Czambel usiluje sa písať jazykom i korrektným i pekným. Neschvaľujem, že zbytočne vokalisuje predložku *v*, píšuc v*o* slovách, v*o* slovníku. Dôvodiac proti

vokalisovaniu slabík, majúcich polosamohlásky *l*, *r*, (h*l*boký, d*l*hý, k*r*v, k*r*vnatý), hovorí so zreteľom na stredné nárečie naše: „Spisovnej slovenčine je ľubozvučnejšou slabika so samohláskovým *l*, *r*, lebo je ona *prirodzená.*“ Tejto zásady na literu môžeme sa držať i dotyčne predložky *v*; Slovák, v stredných stoliciach, hovorí: *v* slove, *v* chlebe. „V jazyce spisovném doby novější — poznamenáva o tejto veci Gebauer (Mluvnice česká, I. 13) chybuje se přílišným množením pohybného *e*“ (= slovenské *o*) a učí: „Nejlépe je zachovávati tu míru, jakou zachovává i jazyk obecný.“ Príslovku *mimo* Czambel spája s akkusatívom — neslovensky. („Nie slubil sy manželstvo žiadneg druhei osobe mimo *tegto pocztivei osobi?*“ Trnavský ritual z r. 1715.) Z germanismov, ujímajúcich sa v spisovnej našej reči, dostaly sa do textu jeho knihy vari len dva: predpráce a vyníma sa. Podľa nemeckého *vor-* Maďari nastrúhali si takýchto slov: előmunkálat, előértekezlet, a vlivom školy a verejných shromaždení potom i u nás zrodila sa *pred*práca i *pred*porada; miesto dobre sa vyníma (nimmt sich aus) Slovák povie: dobre vyzerá, dobre sa robí. Záviseť *od* niečoho pôvodcovi zdá sa byť iste nelogickým, lebo píše: záviseť *na* niečom; no Slovák tak hovorí — tak hovorí a píše i Rus. Vedľa vecnej dôkladnosti silnou stránkou Czamblovej knihy je jasné vyjadrovanie zásad a pravidiel. Čitateľ nemôže byť nikdy v pochybnosti, či dobre rozumie pôvodcu. Veľmi želateľná vec, aby spracoval čím skorej stručnú rukoväť slovenského pravopisu, prístupnú každému. *Jozef Škultéty.*

Slovenské Spevy. Vydávajú priatelia slovenských spevov. **Diel II. Sošit 2.** Turč. Sv. Martin. Tlačou kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 1891. Cena 50 kr.

Takto rok, keď zjavil sa 1. sošit II. dielu *Slovenských Spevov*, zvestovavší, že ide sa pokračovať vo vydávaní tohoto nášho pokladu, kýmkoľvek látka nebude vyčerpaná, s veľkou radosťou pozdravili sme povereníctvo v tejto opravdu národnej práci. Radosť naša bola tým väčšia, keď zo sviežich textov a rýdzich nápevov bolo vidno, že prameň, z ktorého treba čerpať II. diel *Spevov*, ešte bystro žblnká. Vydaný 2. sošit s tejto stránky je snáď ešte potešiteľnejší. A nakoľko slovami usporadateľa, obsaženými v úvode, bola vzbudená istá obava, i táto je odstránená vysvetlením, umiesteným v terajšom sošite. Kritika bola zdesená slovami pána Ruppeldta, že on „opravuje“ piesne. Teraz, z vysvetlenia jeho, vychodí, že to nebolo opravovanie v obyčajnom smysle tohoto slova. Nedorozumenie povstalo z výrazu nesprávne použitého. Výraz ten, nakoľko ide o text, je ešte i vo vysvetlení pritvrdý. Text opravovať mohol by len ten, kto ho zná a dobre: pri tex e nemožno tak vyšetriť menšiu nesprávnosť sbierateľovu, ako pri nápeve. No dôverujeme, a tešíme sa, že vydavateľstvo dôrazne žiada od sbierateľov prísne šetriť dialekt.

Nasledujúcimi slovami výtečného Nerudu o národnej piesni českej chceme budiť zaujatosť vzdelaných Slovákov za národnú pieseň slovenskú. Neruda píše:

„Zvláštní pověsť nalézám u Lutvínů. „Tam v jednom vrchu sedí litevský král, na zlatém trůnu, kolem něho sedm vojevůdců. Král a vojevůdcové jsou pohříženi v tvrdém spaní. Ale neprospějí tak do věčnosti: v hoře je s nimi malý ptáček, který neustále zobáčkem do horské stěny klofá. Téhož dne, kdy ptáček horou proklofá otvor, dosti veliký, aby jím projíti mohl muž, probudí se král a jeho vojevodové."

Kdož sobě nevzpomene ihned na krále: národ český, a na neunavné ptáče: českou národní píseň! Národ spal a zdálo se, že spí už do věčnosti. Celá hora neštěstí byla ho zasypala. Kámen ležel na ústech a nesměla hlesnout. Nikdo nezvěděl o jeho snech, bolestech, tesknotě a touze. Jenom ta prostá lidová píseň drala a drala se z prsou, jako dech za dechem.

Ptáček klofal — klofal. Až skutečně byl v hoře otvor s velikosti muže. Muž vyšel do života.

Dnes ukazuje týž světu již práci svých rukou. Postavil jí stánek u matky Prahy, tam venku ve stínu zelených stromů, po nichž rozseto slavíků jako zvonků.

„Národní výstava" budí radost a jásot — kde je národní píseň? Není jí tu... A kde je tedy dnes ve své síle? V našich prsou? Na našich rtech? V naší domácnosti? V českém kraji? Musili byste jít daleko — daleko od Prahy, než byste ji našli! Naposledy se zajásala, zavířila, ano zabouřila — v letech šedesátých, když národ vstupoval odhodlaným krokem do života.

Kdepak se dnes při domácí či polní práci, při procházce atd. ještě zpívá? Naposledy jsem slyšel zpěv venku v polích, při žatvě, asi před desíti lety, v zapadlém jižním koutě české země. Jinde jsem slyšel jen frkání lokomobil a klepání mláticích strojů, vedle kterých se do zpěvu nechce ovšem ani ptáku ani člověku.

Ubývání národního zpěvu pozorováno arci již před lety šedesátými. K. J. Erben žaluje r. 1864, v předmluvě ke druhému vydání *Písní a říkadel:* „Pozoruje se vůbec, že od r. 1848 lid náš selský, zvláště v krajích severních, méně zpívá..." Zpěvu ubývalo již dříve. Erben dobře praví, že „zvláště v severních krajích"; tím uhlem světa je však dle mého mínění označen pramen a jasně udána pravá příčina. *Němota přichází k nám ze severního Německa.* Tam je ticho, úplné, hrobové, děsné. Až Němcům samým je při tom k pláči, teskno. „Slyší-li se někde pod širým nebem veselý zpěv," naříkají německé časopisy právě teď, „najisto jsou tam dělnice a dělníci polští; dělník německý je němý." Kde je tam proces germanisace dokonán, vymřela píseň. Hrdlo je prázdné, rty jsou ztrnuly a v prsou je strašidelně pusto. Odnikud ve světě neozývá se tolik stesků na surovosť a sprosťáctví lidu, jako ze severních Němec, najmě z Berlína. Z německého severu rozlezla se němota také pak do německého jihu a vedrala se i k nám do Čech...

Jsou pak arci ještě jiné četné, vedlejší príčiny, pro kteréž česká národní píseň teď hyne: zcela všeobecné i specielně české. Zápas a neúspěch náš politický. Vřava strannická, dostávající se do všech spolků, společností, rodin. Chrkání továrních komínů

v našich sídlech městských a svištění strojů v širých polích. Úbytek hudebního vychování na vesnicích a vymizení lehkých, samostatných nástrojů (kytary, drnkačky, harmonik) v městech... Za to však neuznávám příčinu jinou, která bývá uváděna co příčina hlavní a rozhodná. Mizení národní písně je prý výsledkem pokračující, obrušující, srovnávající lidské vzdělanosti. Jako prý mizení národního kroje, národních tanců atd. V tom je malinký omyl! Kroj, tanec jsou věci zevnější, veřejné, společenské; na těch „kultura" může brousit. Převléknu se třeba do kroje světového, abych se lidem nestal nápadným; ale při tom zůstanu pod šatem *já*, zcela určitá, česká osoba, Národní písně pak jsou dokladem té mé osobnosti; zpívámli si pro svou vlastní nebo pro svých milých radost, pro svou potěchu některou z nich, je mně, jako bych ji byl v tom okamžiku udělal já, nápěv i slova. Národní píseň není knoflík u vesty! Ta je částí naší duše — a my veškerými silami, co nám jich Bohem dáno, musíme chránit a bránit tu *českou* duši svoji!

Zacházejme uctivě se svou národní písní, a ihned bude ona si jinak zas vykračovat. Však ona si najde pravé místo! V našich osamělých, veselých či těžkých chvílích. V kruhu rodinném. Při vhodné náladě u veřejnosti.

Arci, pro pěstování národní písně jsou dvě instance hlavní, bez nichž se neobejdeme.

Škola. Pěstuje se vůbec v české škole národní píseň? A pěstuje se také náležitě zpěv jednohlasý? Nezanedbávejte nám ve škole píseň národní! Národní píseň je třeba někdy přeupřimná, nevyhýbá se ani hrubému slovu, ale je vždycky mravná — čistý, nezkalený pramen! Nejlepší ochrana proti moderným, střídavým, oplzlým odrhovačkám! Vybírejte si třeba, ale jenom nebuďte ouzkostlivi, a především: nebojte se ani lehkých nějakých narážek milostných — těch si dítě ani nepovšimne!

Druhá instance: *rodina.* Tu je však ovšem těžko, téměř nemožno mluvit. Nemá-li matka sama citu pro národní píseň, nedovede ho dát také dítěti, ba nedovede mu dát citu vůbec! Zkušenost člověka naučí, čím že mu může být v životě národní píseň. Přijde okamžik, kdy zadívám se do modra. Duší mně mimoděk zazní tři, čtyry takty některé z nejtesknějších našich písní — nápěv jen, ne slova — a najednou zdá se mi, že neštěstí zakleplo černými křídly, že teď právě švihlo sebou v dál — daleko, daleko až tam někam za mlhavý Petřín."

Expedíciu *Slovenských Spevov* vedie kníhtlačiarsky účast. spolok v Turč. Sv. Martine. Zvlášte o muzikálnej stránke 2. sošitu bude reč v nasledujúcom čísle *Pohľadov.* *Šk.*

Rok 1891. **Sošit 9.**

Slovenské Pohľady.

Smrť Lermontova.

V Pätigorsku u Verzilinov v nedeľné dni schádzavali sa známi a vtedy bývaly v ich salone tance. Dňa 25. júla 1841, tiež v nedeľu, sišla sa neveľká spoločnosť: plukovník Zeľmic s dcérami, oficieri Lermontov, Martynov, Trubeckoj, Glebov, Vasiľčikov, Lev Puškin a ešte niektorí. V tento večer Martynov bol mračný. Nevedno, či skutočne bol zlej vôle a či drapiroval sa v plášť módneho byronismu. Možno, zlostilo ho, že nebol pozvaný na aristokratický večer, ku ktorému veľké prípravy robily sa u kňaza Golicina. Tancoval Martynov v tento večer málo. Lermontov, na ktorého hnevala sa Emilia Alexandrovna, že neprestajne drážil ľudí, chodil za ňou, prosiac ju „aspoň na jednu túru". Len ku koncu večera, keď neprestával ju prosiť a zmenil posmešný tón, zatancovala s ním valčík. Lermontov posadil Emiliu Alexandrovnu k lombernému [1]) stolíku, sám umiestil sa vedľa nej. S druhej strany prisadnul Lev Puškin.

„Oba oni," rozprávala Emilia Alexandrovna, „vyznamenávali sa zlým jazykom a napreteky robili vtipy. Urážlivého v ich rečiach ničoho nebolo, a ja veľmi smiala som sa neočakávaným obratom a anekdotickým rozprávkam, do ktorých vpletali i známych nám ľudí. Lermontov pritom zodvihnul jednou rukou prikrývadlo lomberného stolíka, druhou kreslil kriedou illustrácie k tomu, čo rozprával. Tanec prestal a spoločnosť rozišla sa gruppami po izbách a kútoch sály. Kňaz Trubeckoj sedel za piánom a hral čosi veľmi silne. Oproti stála Nadežda Petrovna Verzilina a shovárala sa s Martynovom, ktorý mal obyčajný svoj kostym — bielu čerkesku; nesložil dlhý svoj kinžal ani kým tancovalo sa, a často menil pózy, z ktorých jedna bola vyhľadanejšia od druhej. Lermontov to zbadal, upozornil i nás, začal hovoriť čosi o ňom a kriedou už načiaral Martynova s veľkým jeho kinžalom. Ale i Martynov, pochopiac pohľady na seba obrátené, podozrive a srdito pozrel na sediacich s Lermontovom.

„Prestaňte, Michail Jurievič! Vidíte, Martynov je nahnevaný," hovorila Emilia Alexandrovna.

Pri zvukoch fortepiána nemohli shovárať sa cele ticho, len čo zdržiavali hlas. Na slová Emilie Alexandrovny Lermontov odpo-

[1]) L'hombre, lomber, tak zvaná hra v karty.

vedal čosi s úsmevom. Akoby náročky, Trubeckoj vzal silný akkord a pretrhnul hranie. Bolo dobre počuť, že Lermontov povedal slovo *montagnard* (horal). Martinov zbľadnul, oči mu zasvietily, vzpriamil sa, strmo pristúpil k stolíku a s hnevom hovoril: „Koľko ráz prosil som *vás*, Lermontov, prestaňte so svojimi vtipy, najmä pred dámami!“ a odišiel na svoje predošlé miesto.

Toto stalo sa tak rýchle, že Lermontov len čo spustil prikrývadlo lomberného stolíka, ale odpovedať nestihnul. „Mňa,“ rozprávala Emilia Alexandrovna, „zdesil tón Martynova, i to, že on, ktorý tykal si s Lermontovom, so zvláštnym prízvukom povedal *vy*.“

„Jazyk môj — vrah môj!“ hovorila som Michailovi Jurievičovi.

„Ce n'est rien; demain nous serons bons amis!“ odpovedal on pokojne.

Tancovalo sa ďalej — nikto z prítomných, okrem tohoto malého krúžku, nevedel, čo sa stalo.

Keď spoločnosť rozchádzala sa, za bránou Martynov zastavil Lermontova a, dočkajúc, kým ostatní trochu odišli, hovoril mu tlumeným hlasom:

„Vy viete, že veľmi dlho trpel som vaše vtipy, neprestávajúce, hoc neraz žiadal som vás, aby ste prestali.“

„Čo, ty si urazený?“ pýtal sa Lermontov a šiel za priateľmi.

„Áno, urazený.“

„Nechceš žiadať zadosťučinenie?“

„Prečo nie?!“

Lermontov pretrhnul ho: „Ja divím sa i tvojej výčitke i tvojmu tónu... Ostatne, ty vieš, výzovom ja nedám sa nastrašiť. Chceš sa biť — budeme sa biť.“

„Chcem,“ odpovedal Martynov, „a preto tento rozhovor môže byť výzovom.“

Doma Martynov rozpovedal vec Glebovu, s ktorým býval, a požiadal ho za svojho sekundanta. Glebov márne usiloval sa uspokojiť Martynova a naklonit ho k smiereniu. Mladí ľudia Stolypin a kňaz Vasiľčikov tiež hľadeli ich pomeriť, a keď Martynov nedal si povedať, riešili naklonit Lermontova, ktorý nedržal vec za vážnu, aby na čas oddialil sa, kým uspokojí sa Martynov. Lermontov privolil odísť na dva dni do Železnovodska, kde vôbec trávil väčšinu svojho času. V jeho neprítomnosti priatelia mysleli si vyrovnať vec.

Ako tu prežil básnik posledných štyriadvadsať hodín svojho života, nikto nezná. V spoločnosti on býval vždy veselý a žartovný, o samote a pri práci zahrúžený v seba a melancholičný. I v posledných jeho básňach ozýva sa táto melancholia. Porovnáva seba s dubovým listom, ktorý ešte svieži a zelený odtrhnul sa od vetve rodnej

A v step odkotúľal sa divokou búrou hnaný,
Uschnul a uvädnul tam od chladu, znoja a žiaľu.
Tu konečne dokotúľal sa do Čierneho mora.
U Čierneho mora platana stojí mladá...

Ale ani tá neprijíma ho — nehodí sa on k jej sviežim listom.

Zase cíti sa silným a pevným, ako útes, lenže je sirotou v „priestranstve sveta“.

Samotný
On stojí; zadumal sa hlboko,
I tichúčko plače v tej pustyne...

Konečne, rozvažujúc otázky života a bytia, samotný so svojimi myšlienkami, cíti, že i treba mu byť samotným, jestli chce „hlásať lúbosti a pravdy čisté učenia“. Zapaľovala sa zora nového dňa. Zrejúci poet i človek vstupoval do novej doby života. Poznal sa a nesmierne túžil oddať sa cele tvoreniu a ideálu. Že blízki ešte väčmi budú hádzať do neho kameňom — dobre vedel. Ale to už netrápilo ho.

Úmysel priateľov, ktorí nahovorili Lermontova oddialiť sa do Železnovodska, nepodaril sa. Martynov na všetko presvedčovanie ostával hluchým. Medzitým vec neveľmi udržala sa v tajnosti. Zvedeli o nej mnohí, zvedely i vrchnosti, hoc i nie všetky. Bolo by možno zakročit energičnejšie. Bolo by bývalo možno areštovať mladých ľudí, vyslať ich z mesta ta, kde mali službu, t. j. rozlúčiť ich. No nestalo sa. Naopak, zamiešali sa i postranní ľudia, ako na pr. istý Dorochov, ktorý už bol pri štrnástich súbojoch. Pre podobných ľudí — a vtedy v kavkazskom oficierstve bolo ich mnoho — súboj bol príjemným trávením času, ním drážily sa nervy, menila jednotvárnosť života a budily sa záujmy, ktorých ináče nebolo.

Veľmi tvrdé sú ešte úlohy Slavianstva! Rusi, ktorým najprv celé veky bolo boriť sa s Mongolmi a tak strážiť bezpečnosť i ostatnej Europy, ešte i v XIX. storetí museli dávať svojich krásnych mladých ľudí na Kavkaz a k podobným zbojníckym hniezdam. Ruský vojak cíti a žije s národom, no na Kavkaze, odtrhnutý od spoločnosti, nemohol byť zachvacovaný záujmami, hýbajúcimi touto spoločnosťou — mladí ľudia, ani sami nevedeli ako, oddávali sa životu, ktorý bral také obete, akou stal sa i geniálny básnik Lermontov.

Niet pochybnosti, že Martynova štvali ľudia, domnievajúci sa, že hrdému mladíkovi-spisovateľovi zíde sa nejaká lekcia. Priatelia oddialili Lermontova, no utíšiť Martynova predsa nevedeli. Či štvaný inými, či popudzovaný tým väčmi, čím nástojčivejšie odhovárali ho od súboja, no Martynov neustúpil. Ako by ho bola tešila úloha *tvrdého muža*, ktorú hral. Chvíľami ukázal sa i veselým a robil narážky na „putujúceho protivníka“. Tak prišlo i priateľom Lermontova rozhodnúť sa za súboj. No z nich ešte ani teraz nikto neveril, žeby to mohol byť súboj vážny. Boli presvedčení, že protivníci vystrelia, podajú si ruky a všetko skončí sa veselou hostinou. Porobily sa už i prípravy, aby vo veselej spoločnosti mohli zasvätiť šťastlivý konec. Sám Lermontov hovoril, že jeho ruka nezodvihne sa na Martynova a že vystrelí do povetria. O tom priatelia uvedomili i tohoto a nikto neveril, žeby on tak vážne bral vec, ako to ukazuje.

Ustanovili súboj na 27. júla a dali znať Lermontovu do Železnovodska. Jemu bolo isť cez nemeckú koloniu Karras. Tam mal sa

stretnúť so svojimi druhmi. Miestom súboja určilo sa úpätie Mašuka, na polovici cesty medzi koloniou a Pätigorskom. Priatelia básnika tak málo verili v možnosť seriósneho rozuzlenia, že s dobrým svedomím kázali si obed v nemeckej kolonii. Pomýšľali i na to, že pomeria protivníkov v kolonii u Nemky Roschkovej, majiteľky hostinca. Mládež bola ako by presvedčená, že to všetko je len žart. V presvedčení tom upevňovalo ju, že básnik bol neobyčajne dobrej vôle. Šli skorej ako na piknik, nie ako na smrteľný boj. Pravdepodobná vec je, že okrem štyroch sekundantov, kňaza Vasiľčikova, Stolypina, Glebova a kňaza Trubeckého, na mieste súboja bolo i viac osôb — v kroví.

V kolonii Lermontov našiel slečnu Bychovcovú, s jej tetkou Prianišnikovou, ktoré šly do Železnovodska. S nimi sišiel sa prv než so svojimi priateľmi. Keď zjavil sa i Martynov, protivníci nemo pozdravili sa. Ale prvá nádeja Lermontových priateľov bola hneď zmarená: Martynov držal sa tak, že na smierenie viac nedalo sa pomýšľať. Vasiľčikov odišiel s Martynovom na drožkách najsť príhodné miesto na úpätí Mašuka, na ceste medzi koloniou Karras a Pätigorskom.

Obedujúc so slečnou Bychovcovou a jej tetkou, Michail Jurievič za celý čas vystrájal žarty. Slečne vzal zlatý pás, ktorý vtedy nosili na hlave, a okrúcal ho okolo sviežich, červených prstov pestovaných svojich rúk. Slečna pýtala si nazad svoju vec, básnik nechcel jej ju vrátiť. Hovoril, že dostane ju, príde s ňou sám, ak zostane živý, a s týmito slovami vstal a, veselo klaňajúc sa, vyšiel. Slov tých, ako žartu, dámy ani nepovšimly si.

Mladí ľudia posadali na kone a odišli cestou k Pätigorsku. Deň bol sparný, povetrie zvestovalo búrku. Na obzore biely obláčok rastnul a temnel. Keď prešli asi pol tretej versty, obrátili sa na ľavo, hore, za koľajou, ktorú vytlačily Vasiľčikove drožky. Úpätie Mašuka, zarastené krovím a trávou, malo podobu ako i teraz. Kto obrátil sa chrbtom k vrchu, videl rozprestretú železnovodskú cestu, ako stužku. Ďalej dvíha sa päťhlavý Beštau, na ľavo velebná Šat-Hora (Elbrus) so svojím končiarom, ligotajúcim sa od snahu.

Okolo 6. hodiny došli na miesto. Nechajúc kone u svojho sprievodcu, mladí ľudia pošli hore k polanke, medzi dvoma krami, kde čakali ich Vasiľčikov a Martynov. Lekárov nemali — tiež preto, že nedržali súboj za vážny.

Martynov bol mračný, v očiach mal zlý výraz. Stolypin upozornil na to Lermontova, ktorý len pokrčil pleciami; na tvári ukázal sa mu opovržlivý úsmev. Ktorýsi zo sekundantov zapichnul šabľu do zeme a povedal: „Vaša barriéra.“ Glebov hodil svoju čiapku na desať krokov od šable; no dlhonohý Stolypin, merajúc diaľku nanovo, odkopnul čiapku hodne ďalej. Od krajných punktov barriéry Stolypin odmeral ešte po 10 krokov, protivníkov postavili na strany. Podali im vtedy nabité pištole. Povinní boli postaviť sa na kommando: „schodis!“ Práva na prvý výstrel nemal žiaden; každý mohol strieľať stojac na mieste, alebo pristúpiac k barriére, alebo idúc, no len medzi velením: *dva* a *tri*. Stáli na svahu, medzi

dvoma krami: Lermontov tvárou k Beštau, teda vyše Martynova — tento tvárou k Mašuku Toto bola zase nepravidelnosť: Lermontov musel cieliť nadol, Martynov hore. Výhoda bola na strane tohoto.

Velel Glebov. „Schodis!“ zvolal. Martynov pošiel strmým krokom k barriére, pozorne naťahujúc pištoľ. Lermontov ostal nepohnutý. Natiahnuc kohútik, obrátil pištoľ nahor, tak že bola by mohla vypáliť len do povetria; ale pamätajúc na upozornenie Stolypina, zaclonil sa ramenom.

„Nikdy nezabudnem,“ rozprával pozdejšie Vasiľčikov, „ten spokojný, temer veselý výraz, ktorý hral na básnikovej tvári pred otvorom už namierenej na neho pištole.“ Vzbudilo v ňom takýto cit pravdepodobne to, keď videl, ako rozbehnul sa Martynov k barriére a s akou pozornosťou začal cieliť. Na tvári vystúpil mu opovržlivý výraz, ešte vždy nepohnul sa s miesta, podvihnul len ruku, držiac pištoľ, ako odprvu, nahor. „Raz...“ „Dva...“ „Tri!“ velel medzitým Glebov.

„Veľmi dobre sa pamätám,“ rozprával Vasiľčikov, „ako Martynov obrátil pištoľ kohútikom na bok, čo on nazýval strieľať po francúzsky.“

V tom Stolypin skríknul: „Strieľajte! alebo rozvediem vás!“

Výstrel zahučal a Lermontov spadnul, ako podkosený, ani len nechytil sa za bôľne miesto, ako to robievajú urazení alebo ranení. Skočili k nemu. V pravom boku dymila sa rana, z ľavého vymokala krv. Nevystrelená pištoľ zostala v ruke.

Čierny oblak, ktorý zvoľna dvíhal sa na obzore, rozrazil sa strašnou búrkou nad veľkým nešťastím.

*

Puškin padnul v súboji, neodôvodnenom, prenáhlenom; Lermontov, ktorý v rozhorčení svojom vtedy napísal jednu zo svojich najsilnejších básní, v ktorej povedal o vrahovi-dobrodruhovi, zatúlavšom sa do Ruska loviť šťastie a hodnosti:

„Nemohol šetriť našu slávu,
Nemohol poňať v ten okamih krvavý,
Na čo on ruku zodvihnul!“

padnul v súboji ešte nesmyselnejšom. A Lermontov padnul, takto zahynul, ešte mladší než Puškin — len 27-ročný. „Tak zdá sa,“ hovorí Svetozár Hurban, „toto predčasné zanikanie kolossálnych talentov v Slavianstve je akousi temnou požiadavkou nášho osudu. My sme ešte nedospeli, aby sme ich zniesli; ešte hádam neprišiel čas ku tak vysokému vývinu na jednej strane, keď na druhej sme tak hlboko. Asnáď také blýskavé napredovanie Puškinov, Lermontovov, Skobelevov a iných, v mladosti zahynuvších herosov, porušilo by harmoniu a rovnováhu nášho všeobecného vývinu.“

Smrť Lermontova podali sme tu podľa P. Viskovatého, životopisca jeho; teraz predstavíme v niekoľkých črtách ešte život básnikov.

Michail Jurievič Lermontov narodil sa 14. oktobra 1814 v Moskve, kde pätnástimi rokmi pred ním i Puškin. Otec jeho, Jurij

Petrovič, potomok schudobnelej rodiny, oženil sa ako pensionovaný kapitán a dostal bohatú ženu. No so ženou i testinu. Lebo Elizaveta Alexejevna Arsenieva — tak volala sa stará matka básnikova — nevedela sa rozlúčiť so svojou jedinou dcérou: mladí manželia po svadbe zostali bývať v jej dome, na jej majetku Tarchany, v Penzenskej gubernii. Len pre chorľavosť mladej panej prešli všetci na čas do Moskvy, kde, ako rečeno, narodil sa Michail Jurievič.

Elizaveta Alexejevna nesnášala sa so zaťom. Ona, ako i celá hrdá jej rodina, od samého počiatku krivo hľadela na chudobného oficiera; no rozbroje medzi nimi bývaly vraj i vinou Jurija Petroviča, „človeka dobrého“, ale popudlivého, prudkého. Z Moskvy vrátili sa skoro na dedinu. Tu budúci veľký básnik ztratil matku, keď mal len 2 roky a 5 mesiacov. Elizaveta Alexejevna všetku svoju lásku materinskú preniesla s dcéry na jej dieťa. Ale so zaťom žila i ďalej v rozbrojoch. Onedlho rozpadli sa, tak že Jurij Petrovič bol prinútený odísť z jej domu. Syna chcel vziať k sebe, no i v tomto spore zvíťazila testina. Vnuk zostal u nej.

Všetci životopisci Lermontova hovoria, že toto rodinné nešťastie malo vliv na jeho život i na smer jeho poesie; najmä prvé diela Lermontova majú pečať týchto ťažkých dojmov. Babuška (stará mať) maznala chlapca najmä preto, že bol chorľavý. „V dome — hovorí jeho životopisec dľa slov očitých svedkov — všetci boli povinní vyhoveť mu vo všetkom; všetko krútilo sa len okolo Miška.“ V básni *Saša* Lermontov predstavuje svoje detstvo takýmito črtami: „Choroba mala vážne následky a zvláštny vliv na um a charakter Sašu: on vyučil sa dumať. Pozbavený možnosti nachodiť radosť v obyčajných zábavách detských, začal hľadať ich v samom sebe. Fantásia bola hračkou pre neho. V bezsenné noci, ťažko dýchajúc medzi horúcimi poduškami, už privykal premáhať strádania tela, oddávajúc sa blúzneniu ducha. Predstavoval si, že je zbojníkom na Volge, uprostred siných a studených vĺn, v tieni hustých lesov, v šume bitiek, v nočných nájezdoch, pri zvukoch piesní a hvižďaní volžskej búrky.“

V jedenástom roku babuška zaviezla ho do kavkazských kúpeľov. Tu napojil dušu svoju krásami prírody. Chlapec rozvíjal sa veľmi včasne, že až ťažko uveriť. Obdarený neobyčajným umom a geniálnou psychologickou prenikavosťou, už v tom útlom veku poznal lož, ktorá je tak často podmienkou života. Z rodinných rozbrojov naučil sa, akú rollu majú v ľudských pomeroch náruživosti. Ako 14—15-ročný už hovoril vo veršoch o „zmijach podvodu, všade sipiacich“. U neho už tu vyráža horkosť človeka, ktorý mal veľmi ťažké zkúsenosti. „Toto nastrojenie Lermontova — píše A. Vvedenskij — obyčajne pripisuje sa byronismu; no byronism, a i to len zprvu, dal iba formu tomu obsahu, ktorým bola plná duša básnika ešte prv, než poznal poesiu Byronovu. Pod vlivom týchto citov charakter Lermontova dostal zvláštne vlastnosti: on sústredňoval sa v sebe, stával sa nesdieľnym, v ňom rozvilo sa opovrhovanie ľuďmi a cit vlastnej prevahy.“

Z rúk domáceho učiteľa v 14. roku babuška dala ho do školy

do Moskvy. O dva roky (1830) tu vstúpil v universitu. Bol 16-ročný. Dľa podmienky, ktorú otec bol si vykonal pri prvom spore, Michail Jurievič viac nemal bývať u starej matky. Nasledovaly nové svady, nové hriechy. Ale Elisaveta Alexejevna zas premohla zaťa. Vnuk ostal u nej. Otec jeho umrel onedlho.

Roku 1834 Lermontov už bol kornétom gardového husárskeho pluku; toho roku prvý raz vytlačili jeho báseň *Hadži-Abrek* — z priateľskej ruky, bez básnikovho vedomia. Už prv, najmä v rokoch 1830—31, popísal mnoho, a v týchto mladistvých tvorbách ukazujú sa už všetky jeho idey, len menej silne a menej určite vyslovené, než pozdejšie.

Zahynul Puškin — 10. februára 1837. V básni, napísanej na smrť poeta, Lermontov zahrmel mocným petrohradskej spoločnosti, vinným v tomto národnom nešťastí:

„A vy, nadutí potomkovia
Známou podlosťou preslávených otcov,
Pätou rabskou pošliapavší oblomky
Ihrou šťastia urazených rodov!
Vy smädnou tlupou stojaci u tróna,
Svobody, genia i slávy katovia,
Skrývate sa pod sieňou zákona...
Vy nesmyjete všetkou svojou čiernou krvou
Poeta svätú krv!“

Báseň v odpisoch chodila z ruky do ruky v spoločnosti, pobúrenej Puškinovou smrťou, tak že cár Nikolaj, ačpráve bol i sám trápne dojatý a borivšiemu sa so smrťou Puškinovi poslal lístok: „Netráp sa, o ženu a deti tvoje postarám sa ja,“ dovolil vyslať Lermontova na Kavkaz.

No na Kavkaze ostal od februára len do oktobra: babuška vymohla, že preložili ho nazpäť ku garde do Petrohradu, kde potom strávil vyše dvúch rokov. Tohoto času videl ho raz Turgenev a napísal o ňom: „V zovňajšku Lermontova bolo čosi zlovestné a tragičné; akousi mračnou a nedobrou silou, zádumčivou pohŕdavosťou a strasťou vialo z jeho smuhlého líca.“ Roku 184) pre súboj s Barantom, synom francúzskeho poslanca v Petrohrade, nanovo bol daný na Kavkaz k pešiemu pluku, s ktorým mal tvrdé výpravy proti Čečencom. Babuška i teraz vykonala aspoň toľko, že v zime bolo mu dovoleno prísť na niekoľko mesiacov do Petrohradu. Lermontov dúfal zostať v Petrohrade; ešte radšej bol by šiel do pensie. Dozrieval v muža, a aby mohol slúžiť svojmu poetickému povolaniu, žiadal si pokojnejší život. No babuške na prosby odpovedali, že treba dočkať.

Z jari vrátil sa na Kavkaz. Pod zámienkou choroby nešiel až na miesto svojej služby — zostal v kúpeľnom meste Pätigorsku. Tu mal srážku s Martynovom, ktorá viedla k súboju 27. júla 1841.

Teraz minulo tomu 50 rokov. Národ ruský zasvätil deň, ktorým prevalilo sa tohoto polstoročia, kupovaním spisov svojho veľkého básnika. Za päťdesiat rokov ony boly vlastnosťou firmy Glazunova, teraz táto ztratila svoje výlučné právo a už na deň 27. júla rozliční podnikatelia vydali diela M. J. Lermontova spolu v 200.000

výtiskoch. Vydavatelia pretekajú sa: Lermontova vo dvoch veľkých sväzkoch možno dostať i po 60 kopejok.

Ešte Žukovskij bol charakterisoval poesiu Lermontova slovom *bezočarovanie.* Slovo toto malo znamenať opak slova *očarovanie* (okúzlenie), ktorým označovala sa toho času poesia na pr. Schillerovská, a dľa príkreho kommentáru, napísaného Gogoľom k výrazu Žukovského, podstatou Lermontovskej poesie bola úplná ľahostajnosť ku všetkému na svete. No národ prislúžil básnikovi pravdu: on stavia ho rovno k boku Puškina, ktorý oprávneno povedal o sebe:

„I dolgo budu tem ľubezen ja narodu,
čto (že) čuvstva (city) dobryja ja liroj probuždal.“

Pravda, u Lermontova je primnoho tých stonov ubolenej a neobyčajne citlivej duše, no sám silný patriotismus ruský, hrejúci v dielach jeho, podvracia Žukovského i Gogoľa. Lermontov, už vtedy, mal i slavianske povedomie. A keď ožívaly v jeho hrudi „lepších liet nádeje,“ ku koncu toho krátučkého života, aké dobré city budila jeho lyra!

V minutu žizni [1]) trudnuju,
Tiesnitsa-l' [2]) v serdce grusť [3]):
Odnu molitvu čudnuju
Tveržu [4]) ja naizusť [5]).

Jesť sila blagodatnaja
V sozvuči slov živych,
I dyšet nepoňatnaja
Sväťaja prelesť v nich.

S duši kak bremä skatitsa [6])
Somnenie [7]) daleko —
I vieritsa, i plačetsa,
I tak legko, legko...

Lermontova pochovali najprv v Pätigorsku, ale babuška o rok dala ho previezť do Tarchan. *J. Š.*

O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

(Pokračovanie.)

Pravda, že kto uvádza „mašineriu“ do eposa len preto, aby nakreslil niekoľko pekných scén, alebo aby vzbudil snáď širšiu zaujatosť, ten nerobí to dostatočne odôvodneno; no nedá sa odtajiť, že popri vyššie uvedených príčinách i táto má značenie. Bez nadprirodzeného živlu jak stenkne vlákno eposu, jak obráti sa dej eposu na všedný, jak klesne zaujímavosť, jaký suchý ostane! Vyhoďme nadprirodzený živel z Homera, a čo ostane z neho?

[1]) Života, [2]) tisne-li sa, [3]) žalosť [4]) odriekam, [5]) nazpamäť, [6]) odvalí sa, [7]) pochybnosť.

Ale tu mi niekto povie: áno, čo mohli si dovoliť Homer, Vergil, Milton s vekom mytickým, alebo herojským, ktorý celkom prirodzene spája *ľudských bohov s božskými ľudmi* v jeden organičný svet, to nemožno spraviť básnikovi devätnásteho storočia s reálnym historickým dejom. Frása o „božských ľuďoch a ľudských bohoch" je dopravdy vzatá z Longina, lebo ako Lessing vraví (Laokoon, 77): Longin sagt, es komme ihm öfters vor, als habe Homer seine Menschen zu Göttern erheben und seine Götter zu Menschen herabsetzen wollen. Ako sme videli, vplyv nadprirodzeného živlu patrí k podstate každého eposu, nasledovne čo spravil Homer, to, dľa iného síce spôsobu, môže, ba musí spraviť i básnik devätnásteho storočia s dejom historickým. A predsa je rozdiel medzi dejom historickým a bájom. Lež v čom on záleží?

Človek túži po neobmedzenosti, po nekonečnosti; a za čím kto túži, v možnosť toho i ľahko verí (venit prona fides). Človek od jakživa bažil za božstvom, aby bol rovný Bohu, teda je náklonný to i veriť (Alexander Veľký, perskí králi a rímski cisári). Lež v tejto veci, v tejto viere hatia ho smysly a od týchto v mnohom odvislý rozum. Teda on to tým ľahšie verí, čím menej protivia sa mu smysly a od nich odvislý rozum. Toto posledné však stáva sa vtedy, keď predmet je mimo *mňa,* a keď je on dobre vzdialený odo mňa, či to už vekami alebo i priestorom, „lebo čo je tisíc míľ vzdialené odo mňa, je o tisíc rokov predo mnou," povedal jakýsi kritik. Prví ľudia a doby heroické sú najväčmi vzdialené od nás, teda o týchto najľahšie veríme, že boli ľudia užšie spojení s božstvom. Lež i to musí sa diať s veľkou obozretnosťou, lebo nech by bol len Milton začal rozprávať o Zeusovi, o Plutonovi, o Marsovi, o Venuši, a hneď by dostačilo, aby jeho ináč výborná práca prišla medzi krajciarové knižky — vyjmúc že by tými menami len zosobňoval prírodu a jej sily a nechcel uviesť opravdivé nadprirodzené bytnosti a to božské! Lež i tak sa to zle číta, kde v kresťanských básňach (ešte i v Breviari) nachádzame Olymp, Marsa atď.

Jako známo, naše pochopy, a to ešte i o najodťaženejších veciach, pochádzajú z vecí pod naše smysly padajúcich, a preto my radi máme spôsob vravy, v ktorom sa javí tento prirodzený poriadok. Inými slovmi: my radi máme plastickú reč, pekné figúry rečnícke. Znázorňovanie hrá veľký zástoj nielen u detí, lež aj u dospelých, lebo i dospelí chcú, aby aspoň obraznosťou videli a počuli to, o čom kto rozpráva. Preto sú toľké podobenstvá vo všeobecne bežnej reči medzi ľudom, tak že on ani nevie rozprávať bez *ako.* „Chodí si ako páv", „ako kohút v tráve" a tisíce iných. A preto i v básnictve veľký zástoj hrajú: tropy a figúry, preto nachádzame tak často zosobňovania. Keď básnictvo i neodvrhne rovno vyslovené krátke axiomy, ktoré na vhodnom mieste upotrebené účinkujú na um, ako blesk; predsa ono nerado má odťaženú mluvu, filosofické suché mudrovania. Veľký je rozdiel medzi vedeckým rozborom a básňou akoukoľvek, keď je ona báseň. Plastičnosť reči a duch básnictva požaduje, aby sme často použili obrazy, aby sme suché odťažené pravdy a výpovede prednášali v zjaveniach, v dejoch a uda-

losťach. Duch básnictva teda žiada, aby to, čo je jednoduché, filosofické, zjavilo sa v osvetlení pod smysly padajúcom a obraznosť uchvacujúcom, a preto duch poesie požaduje, aby prozreteľnosť javila sa v dejstvovaniach pod smysly padajúcich. Lež toto musí sa diať dľa viery a nazdania ľudí v epose dejstvujúcich. U pohanských národov Zeus radil sa s menšími bohmi, bohovia sostupovali na bojište, tam pustili sa do súboja jedno s druhým alebo i s hrdinami, hádzali skalami po sebe a rozvalili sa na niekoľko míľ po zemi atď. V kresťanstve, kde pochop božstva je už celkom čistý, to zas musí ináče byť. Tu Boh nekonečne múdry uzavre niečo a to uskutočňujú anjeli, nie preto, ako by Bohu to bolo treba, on jedným mihom, jedným hnutím vôle zničí všetko, čo je, a stvorí tisíc iných svetov, lež preto, lebo sa to Jemu tak ľúbi dľa nevyskúmateľnej svojej múdrosti. Jemu sa protiví peklo, lebo ako sv. Peter píše: „Bratia, striezliví buďte a bedlite, lebo nepriateľ váš, ako ručiaci lev, obchádza, hľadajúc, koho by zožral“, a sv. Pavel tiež vraví, že máme boj proti kniežaťom týchto temností. A či je nie všeobecnou viera, že každý človek má anjela-strážca, či obzvláštne o deťoch neveríme to všetci? Prečo by sme teda nemohli túto vieru vykorystiť; prečo by sme ju nemali znázorniť, aby sme len tým rozhodnejšie účinkovali na srdcia? —

Spomenul som, že epos musí byť akoby zrkadlom času, v ktorom odohráva sa dej; v ňom musíme videť vyobrazenú celú dobu a celé človečenstvo, alebo aspoň celý národ, avšak tiež v pomere k celému človečenstvu, jeho náhľady, jeho túženia, jeho život, jeho zvyky a obyčaje, jeho roztriedenia, jeho kroj atď., rôzne osoby s ich povahami. Preto klassické epos zahrňuje všetky tieto momenty; preto obsahuje v sebe celé bohoslovie, celú eschatologiu. Homerov Tartaros (Erebos) je, ako sa zdá, pôvodným výtvorom ľudskej obraznosti, ktorá si ho utvorila na rozkaz vnútorného hlasu svedomia, ktoré volá, že duša musí večne žiť, a Homer, ako sa vidí, nezmenil na ňom mnoho, lebo tu je ešte všetko akoby neisté, kdežto u Vergila peklo je dľa filosofickoch škôl gréckych už systematicky vypracované. No duše pijúce čiernu krv z priekopy zmrazia nám v žilách krv. A preto tušenia a nádeje, ktoré prechovávajú ľudia v srdci poťahom na stav po smrti, patria do eposu.

Sem patria ďalej náboženské obrady pri pohraboch (Il. XXIII. Patroklov u Grékov, XXIV. Hektorov u Trojanov), pri bohoslužbe, pri obeťach atď. Lebo tieto od jakživa veľký zástoj hraly a hrajú až podnes v živote všetkých národov. Toto vynechať bolo by toľko, ako vymaľovať nedokonalý obraz, ako vynechať veľmi dôležitú, k podstate patriacu čiastku života. A potom, že epický básnik tu najde žriedlo, z ktorého hojné prúdy poesie vyvierajú, je isté; taktiež, že tieto i mocne účinkujú na ľudí. Ozaj, mňa viac zanímajú tie miesta Homerove, alebo Vergilove, na ktorých strhnú rúšku so života svojich časov, na ktorých obznámim sa so zvykmi a obyčajmi tej doby a ľudí, keď vidím, ako žili súkromne, ako verejne, na akom stupni vzdelanosti stáli atď.: než tie, na ktorých vypočitujú hrdinov alebo opisujú, ako sa bili atď. My len divíme

sa, že kresťanskí epici nevykorystili dostatočne tento prameň, lebo i Tasso sotva chlipne z neho (Osvobod. Jerusalem XI., kde Peter vedie processiu). Je pravda, že básnici tu i tu obráťa sa k nemu, ale na nich spozorujeme istú bojazlivosť a či nechuť, a hádam robia to len nútení dobrým básnickým pudom, čo zo zásady sotva boli by spravili. Náš *Hviezdoslav* zasluhuje chválu: on neostýcha sa začreť do tohto prameňa (Hájnikova žena: ako idú v nedeľu do kostola, a tam bohoslužby; Ežo Vlkolinský: koleda. Len škoda, že napospol ostáva pri obradoch luteránskych, ktoré sú až puritánsky jednoduché.) Jak znamenite vedel korystiť tu Tennyson (Kráľovské idylly: Elaine ku koncu, pohrab; Guinever, kláštor), a to nie sú eposy, to sú len epické básne, rozprávky. A toto, keď i nie je samo v sebe nadprirodzeným, ale predsa je v spojení s ním a patrí k nadprirodzenému živlu v širšom smysle, kam patria i osoby posvätné.

Ako nás zanímajú prirodzené typy: typ matky, otca, manželov, panny atď., práve tak zaníma nás typ kňaza, zrieknuvšieho sa sveta, všetkých blažeností a rozkoší, posvätiac sa jedine službe ľudí za ich časné a večné blaho; vykonávajúceho najväčšie tajomstvá viery; vyučujúceho ľud, prostredníka medzi Bohom a ľuďmi. A koľká rozmanitosť javí sa i tu, počnúc od svetského kňaza až po Karthausiana!

Sem ďalej pripočitujú sa i sny. Čo stáva sa v spaní s človekom a jako povstávajú niektoré sny, je nielen že ešte posiaľ nerozlúštenou, ale prirodzeným spôsobom naveky nerozlúštiteľnou záhadou psychologickou. Je isté, že človek mnohokrát predvidí vo snách mnohé budúce veci, na ktoré ani nikdy nemyslel, ani nemohol myslieť. Keď i zavrhneme spiritismus a somnambulismus (magnetismus), vždy ostane záhadou hallucinacia, zjavenie sa osôb alebo aspoň ich duší pri smrti; buchot atď. Či už ako Cicero chce, že i v spánku oslabne svázok medzi telom a dušou, ako pri smrti, a nasledovne že duša jasnejšie vidí; či to pochádza z predtuchy alebo z vyššieho vnuknutia: dosť na tom, že sa to deje a že to vždy ostane podivným. No sú sny aj celkom bezvýznamné, prirodzené, na tieto nevzťahuje sa to, čo sme hore povedali. Také podivné sy nachádzame i vo sv. Písme na viac miestach, a hrajú ony niekedy rozhodujúci zástoj, na pr. sen Faraonov. Kresťanstvo o snoch učí: že najčastejšie pochádzajú z prirodzených príčin, lež že niekedy pochádzajú i od zlého princípu (diabla) a len zriedka od Boha, ktorý takto zjavuje ľuďom svoju vôľu, niekedy i prostredníctvom anjelov. Toto je učením kresťanstva a nasledovne vierou kresťanov, proti ktorej teda nesprotiví sa ľudská prirodzenosť, ba ani len chladno súdiaci rozum.

Keď odhliadneme od malých výnimôk, všetci ľudia majú sny. (Tuším, Lessing tvrdí o sebe, že sa mu nikdy nesnívalo.) Iným ľuďom keď i zriedka sa snívava, predsa sa im len niekedy posníva, z čoho nasleduje, že epický básnik tu môže svobodne korystiť. Avšak, čo je mnoho, to i tu škodí, on musí maľovať všetko primerane celku a cieľu, ináče stane sa nechutným. A potom snov,

ktoré by boly v úzkom spojení s naším životom a naň vplývaly, je príliš málo, a preto i v epose má byť veľmi málo snov, keď ich i nevynechá ani jeden epický básnik.

Konečne k nadprirodzenému živlu musia sa ešte pripočítať i čary a povery, lebo tu tiež výsledok prevyšuje ľudské sily. Že sú povery, je istá vec, lebo je to subjektné, kdežto čary už patria k predmetnému svetu. Povery poukazujú na to, že ľudská prirodzenosť bezpodmienečne požaduje vieru v niečo mimoriadne tajomné. A keď najdú sa ľudia, ktorí zavrhujú positívne viery, tí dozaista nemôžu sa vymaniť zpod vplyvu povier, ba mnohí spoľahliví ľudia tvrdia, že kde klesá positívna viera, tam kvitne povera; ako dokazovala by sa pravdivosť slov: „Boha nevzývali, tam sa triasli strachom, kde nebolo hrôzy."

Či sú čary ako čary možné, o tom sú rozličné mienky. Kresťanstvo učí síce, že sú čary nedovolené, že čarodejníci najčastejšie len šiaľa ľudí; no uznáva i to, že zlý duch ochotne pomáha svojim ctiteľom, aby tým lepšie upevnil si ich v svojej službe a aby oni mravne tým hlbšie padli, lež i preto, aby ľuďom škodu robil a aby sa protivil Bohu, keď získa od ľudí poklonu, ktorá len Bohu patrí. A preto diabol čarami vyvolávaný robí divy, t. j. také výsledky, ktoré prevyšujú obyčajné sily prírody. A toto je i všeobecná viera ľudí. Že čary od prvého počiatku boly medzi ľuďmi, je isté. Genesis Mojžišova rozpráva o Faraonových čarodejníkoch, Knihy kráľovské rozprávajú tiež, ako čarodejnica vyzvala Samuela mŕtveho, aby Saulovi prorokoval atď. Známa je Homerova Kirké, ako obrátila na bravov pomocníkov Odysseových (Odyss. X, 230—243); známa je Medea, ako veľká čarodejnica: „Práve teraz zahynula dcéra kráľova i otec Kreon skrz tvoje čary" (Eurip., Med. 1125—6). Avšak aby si niekto nemyslel, že i čary oprávnené sú len v mytickom svete, spomenieme Theokrita, ktorý v idylle pod názvom „Farmakeutria" (čarodejnica) rozpráva: ako ona chce porobiť svojmu nevernému milencovi, aby sa zase navrátil.

To isté nachádzame i u latinských básnikov a to isté i v našich povesťach a prostonárodných piesňach, v ktorých je reč *o čarovanej láske*. A základný skúmateľ ľudu a jeho zvykov sa presvedčí, že ľud až podnes čarí (stridží). Teda čary sú oprávnené tiež, aby zaujaly miesto v epose. No epik musí sa chrániť, aby nepadol do omylu, aby čarom a magii neprivlastnil viac dôležitosti, než ony zaslúža, ako na pr. Tasso, keď uňho Ismen a Armida so svojimi čarami prevažujú opravdový nadprirodzený živel.

A to isté platí i o *mátohách* (strašidlách). Náš ľud verí, že v noci na mnohých miestach „máta". Možno, že ľud tu zpredmetňuje len podmetné výtvory, obavy, čo veľmi často sa stáva. Ostatne ľudia veria, že sú mátohy a kresťanstvo tiež dopustí, že zlý duch môže sa zjaviť, ba že i zjaví sa, a podobne i duše pomrelých.

Toto všetko má opísať básnik, lebo toto aspoň dľa zdania a presvedčenia národa jestvuje predmetne, lebo on má tak líčiť mienky svojich hrdinov, aké ony ozaj boly. A preto predovšetkým musí ukázať, ako vplýva na dej Prozreteľnosť, a potom postupne

ďalej a ďalej pokračovať. Lež Prozreteľnosť, keď i rozhodne vplýva na dej, nesmie ho hatiť, alebo nesmie významnosti pozbaviť hrdinov a za nich robiť; tak že Boh je síce pohnútkou, lež dejstvovateľmi sú svobodní ľudia, tak že pravidlo, ktoré Horác dal dramatikom, lepšie platí pre epikov: nec deus intersit nisi dignus vindice nodus (Ars poet., 191).

Avšak celý epos má previevať duch náboženský a mravný práve tak, ako on previeva celú spoločnosť. Keď epos má byť zrkadlom času s jednej a umeleckým celkom s druhej strany, je nevyhnutne potrebné, aby básnik poznal úplne dobu, v ktorej odohráva sa jeho dej, a dej už musí byť zavŕšený, celý, už musí ho poznať celý národ i s jeho veľkou významnosťou. A preto básnik musí žiť v dobe, keď je dej už minulý, lež doba je len pokračovaním novej doby; má ešte ten istý obraz, ktorý zapríčinil dej eposu, tak že namaľujúc obraz svojho času, básnik namaľuje hneď i obraz epickej doby. Neplatí toto pravidlo vtedy, keď básnik z dejepisu, z archäologie atď. pozná tento obraz, lež v tomto prípade od básnika sa vyžaduje viac síl a nikdy nemá tú cenu, čo tamten. Tento rozdiel môžeme zbadať na Homerovi a Vergilovi. Homerove piesne ospevujú živé obyčaje, kdežto Vergil, kde podáva starodávne obyčaje, plagisuje Homera a len kde-tu opiera sa na latinskú archäologiu, ktorá mu tiež nič istého nemôže poskytnúť, ako i gréckou kultúrou, politickou vyvinutosťou premenená doba Augustova. A práve tak slabá je i teologia Vergilova. Predovšetkým keď by sme i dopustili, že Trojani boli príbuzní Grékom a dedami Rimanov, ešte vždy nezostáva otázka, či oni mali tú istú mytologiu s Grékmi? U Homera nachádzame spoločnú mytologiu, spoločné názvy bohov. Dajme im, že ju majú spoločnú.' Lež vtedy Vergil mal podržať tú istú grécku mytologiu i s pôvodnými menami a nemal ju latinčiť. A potom kým je u Homera ešte tá detinná mytologia, u Vergila je už ona vycibrená, spozorovať na nej vývin filosofických systémov. Jak jednoduchejšie je Homerovo Sitno v porovnaní s Vergilovým! A predsa je to prvé strašnejšie. Vergilovo peklo, jeho Elysium a Tartaros už na sebe nosí výsledky skúmania Platonovho. To veru neboly náhľady ani Eneasove, ani Anchisove.

Nedá sa síce odškriepiť, že Homer tiež mnoho porozpráva, o čom jeho hrdinovia nič nevedeli spolu i s ich dobou, obzvláštne poťahom na bohoslovie, ktoré už muselo byť vyvinutejšie za času Hesioda a Homera; no on keď i pridal niečo a doplnil, spravil to v duchu starodávnych časov a svojej doby, tak že nad tým nikto sa nezastavil. Jeho bájeslovie prijali Gréci s otvoreným náručím. Tak že ľudia neskorší, majúci už filosofiou prečistené pochopy o Božstve, zrovna vytýkajú toto Homerovi, nazývajúc jeho rozprávky „biednymi bájkami básnikov.“ Týkalo sa toto hlavne tých miest, na ktorých Homer rozpráva o krádežiach a cudzoložstvách bohov a bohýň. (Na pr. Odyss., VIII. 266. Ako Ares hreší s Aphroditou, manželkou Hephaistovou, ako ho Hephaistos prichytil, i ako svolal bohov, aby sa sišli dívať.)

Pravda, že Homera začali napádať múdrejší ľudia pre jeho

teologiu. Xenophanes zrovna zatracuje Homera a Hesioda, vyhadzujúc im na oči, že „naskladali na bohov také veci, ktoré sú i u ľudí ošklivé a hanebné". A ešte ostrejšie sa mal vysloviť Herakleitos, ktorý vraj povedal (Diog. Laert. IX. 1.), že Homer s Archilochom zaslúžia, aby ich zo shromaždenia vyhodili a ubili. A Plato zo svojej ideálnej respubliky tiež vyobcoval Homera. A kto povie, že títo mužovia nemali pravdu, keď odsudzovali tie potupné a hanebné kúsky bohov? A kto povie, že títo mužovia nemali veľkú auktoritu? A predsa čo vidíme? Všetky filosofické školy so všetkou svojou pravdou a auktoritou nemohly zrušiť Homerovu auktoritu a cenu jeho diel. A prečo to? Preto, že *Homer ospieval vieru svojich hrdinov a svojho času*, ktorá v podstate bola rovnaká s vierou doby filosofickej; a že srdce omnoho viac verí nežli um, ba srdce často verí i to, čo um zatracuje. A prečo sa nám tak ľúbia Homerove básne? Veď my už ozaj zhola nič neveríme z nich. Nová mytologia a jazykozpyt dokazuje, že Ilias je prútom sanskritských bájok, v ktorých sa ospevujú zjavy prirodzené a najmä boj medzi dňom a nocou. (Müller: Nové prednášky. XIV. prednáška, kde dokazuje, že je Sarama = zora, a že Helena a Sarama je jedno a to isté slovo, ako i Paris a Panis.) Alebo keď i prijmeme za historický fakt válku trojanskú, predsa z nás nik neprijme za predmetno pravdivé rozprávky o bohoch a bohyňach. Kto bude veriť, že bolo 30.000 bohov, ktorí v nebi sa hostili (Il. I. 595), povadili, tak že Zeus už chcel aj vybiť svoju ženu Heru (tamže 565), spali so svojimi ženami, hádzali kameňmi, ktorých mohli poraniť ľudia, ako na pr. Diomedes poranil Aresa, prepichnúc mu brucho, ktorý tak zreval, ako deväť alebo desať tisíc mužov do vojny spiechajúcich (858—860) atď., a nám predsa ľúbia sa básne Homerove, a my predsa radi čítame i tieto nesmyselné miesta. A prečo to? Snáď veríme, že za hrdinských časov boli alebo aspoň mohli byť takí bohovia? Náš chladný rozum neverí ani v božských ľuďoch, ani v ľudských bohoch, a že predsa dobre čítajú sa tieto bájky, toho príčinou je, že my v bájkach Homerových vidíme vieru starodávnych Grékov, Grékov aspoň z doby Homerovej. My nehľadáme v nich pravdivosť predmetnú, ale len podmetnú, t. j. to, že či to i Gréci verili, a ľúbia sa nám, ako pekné výtvory peknej fantásie. A ako som už i spomenul, na mnohých miestach vystupuje do popredia miesto umu srdce, ktoré je omnoho pôverčivejšie než um a ktoré nehľadá vo všetkom pravdu a pravdivosť. Takto vzdorujú báje Homerove všetkým nápadom vyvinutejších časov, ba i nápadom samého kresťanstva, ktoré nezničilo i filosofmi prenasledovaného Homera.

Týmto nápadom zdajú sa podobať tie nápady, ktoré racionalismus robí na mytologiu kresťanskú (ak svobodno tak sa vysloviť). Keď básnik privedie do pohybu všetky nadprirodzené bytnosti kresťanstva cieľuprimerane v svojom epose, vtedy on len plasticky vyslovuje vieru a presvedčenie kresťanov, že Boh spravuje osudy ľudí a národov a že sú „anjeli pomocní duchovia, poslaní k službe tým, ktorí obdržia dedictvo spasenia" (sv. Pavel). A tak darmo

napáda racionalismus nespravedlivo bájeslovie kresťanského eposa, ba darmo by ho napádal i vtedy, keby on mal, ako starobylá grécka filosofia, pravdu. Ba na nás zle účinkuje nedostatok vplyvu nadprirodzených síl na tých miestach, kde by ono malo byť, kde ho my očakávame. Ak sa nemýlim, v Hollého *Cyrillo-Metodiade* je miesto, kde Cyrill a Metod, alebo aspoň jeden z nich, prichádzajú k pohrabu, pri ktorom je mnoho ľudí shromaždených a ktorých potom tuším tešia apoštoli a vyučujú kresťanskej viere. Pekný je opis staroslovenského pohrabu, a mne predsa po prečítaní toho miesta ostala v srdci bezdná priepasť. Prečo? Ja som čakal, že ako iní vierozvesti robili zázraky, že tak robili aj slavianski apoštoli, že Cyrill a Metod vzkriesa zomrelého a že ľud týmto zázrakom prekvapený hromadne prijíma vieru. Tam by bol býval na mieste zázrak. Jak krásné preobrazenie mohlo sa nám tam postaviť pred oči, ako z popola sa robia kosti, svaly, žily atď.! Tento zázrak požaduje duch kresťanský, už i ako praktické plastické prevedenie článku viery o tela z mrtvých vzkriesení.

Nadprirodzený živel nielen že môže hrať zástoj v epose, ale i musí. Avšak epik aby si dal veľký pozor na to, ako má voviesť nadprirodzený živel do eposu, a najmä v takých dejoch, v ktorých hrajú hrdinovia rôznych mienok a vier.

(Dokončenie.)

Tkáčstvo.

Od *Pavla Križku.*

Nehaňte ľud môj!

Ako každý jednotlivý človek záleží nielen z duše, ale i z tela a jeho výkony patria, nakoľko myslí, do sveta duševného, a nakoľko telom pracuje, do sveta hmotného, tak i celé národy, veľké to súhrny jednotlivých ľudí, žijú a pohybujú sa súčasne i v duševnom i v hmotnom svete a ich skutky a činy delia sa hlavne na tieto dve čiastky.

I náš slovenský národ poddaný je tomu istému zákonu a spravoval sa — chtiac nechtiac — ním od svojho počiatku, postupujúc od najjednoduchejšieho spôsobu svojho živobytia krok za krokom až po tú výšku kultúrnu, na ktorej ho dnes vidíme.

Pokrok vo vývine dial sa len pomaly a šiel prirodzenou svojou cestou bez všetkého hrmotu; Slovák neurážal ani cudzí svet hlukom, ani nestal sa nápadným svojim vlastným synom prílišnými skokmi, a preto i nie div, že zostal starodávnym národom a spisovateľom celkom neznámym a nepovšimnutým a jeho vývin jeho vlastným synom tak každodennou vecou a tak nepatrným, že ho písmom nezvečnili, ani svetu na odiv nikdy nevystavovali. Bystrí umom, ale tichí duchom Slovania a Slováci zdali sa preto cudzincom ľudom nevzdelaným a tým, ktorí učili sa *len od nich* žiť po ľudsky, „buta tót“-mi.

Sami naši otcovia, ba mnohí ešte i z našich vrstovníkov domnievali sa a veria, že náš slovenský ľud je a bol od akživa v skutku hlúpym a nevzdelaným a robili to i robia títo oslepení cudzinou a neprajnými nám hlasmi, tamtí však zčiastky vo svojej skromnosti a zčiastky i preto, že neprizreli sa bližšie svojmu ľudu a nevnikli hlbšie do jeho životných pomerov.

O starodávnej, samorastlej a samobytnej kultúre nášho slovenského ľudu nemáme posiaľ písaného dejepisu, no prehojný materiál k nemu zachoval nám sám náš ľud vo svojej reči a vedľa nej i v mnohej — chvala Pánu Bohu — posiaľ ešte živej starine, i príde čas, že spracujeme i tento materiál a budeme môcť zahanbiť našich utrhačov a neprajníkov.

Vrelí priatelia a úprimní synovia slovenskí pokúsili sa už objasniť duševnú stránku slovenského ľudu a byvší sami vychovancami humanistických škôl a ľuďmi prevažne ideám oddanými a slúžiacimi, venovali všetci svoju pozornosť iba duševným výkonom a dielam slovenského ľudu, sbierajúc a vydávajúc jeho piesne, povesti, porekadlá, povery, hry a obyčaje. Touto prácou osvietili dávnu našu minulosť s jednej stránky viac než prvotne sami mysleli. Nadúté „buta“ utrpelo tým už veľkú štrbinu, lebo tie poklady nám už nikto viac neodorie, ani nezakope a nielen Slovania, ale i inorodí spravedliví ľudia menia svoje nepravé a neprajné úsudky o Slovákoch ku nášmu prospechu. Odvečná, nad naším národom zaľahnuvšia tma začína ustupovať a prepúšťať svoje miesto svetlu.

Ale ľud náš slovenský nežije len v samých ideáloch, totiž povesťach a piesňach, lež život jeho má i druhú, hmotnému svetu patriacu stránku a i tejto venoval a venuje nielen svoje telesné sily, ale i svoj um, a práve táto stránka jeho života zostala až priveľmi dlho celkom nepovšimnutou.

No realistický prúd nášho času zrodil roku 1887 turčiansko-svätomartinskú výšivkovú výstavku a ňou osvietily prvé lúče slovenský ľud s tejto strany. Výstavkou tou bol daný neodškriepny dôkaz, že je Slovák i v hmotnom svete nie bezumným a spuchrelé „buta“ stalo sa smiešnejším pred opravdu vzdelanou cudzinou. Slovenské výšivky, slovenská práca našla uznalosť, vzbudila zaslúžený obdiv a otvorila si cestu v svetovom obchode pod svojím vlastným menom.

Výšivky sú však len jedno malé pásemko vo veľkej tej osnove, ktorú menujeme životom; tento sám je tak mnohostranným a tak složitým, že treba nám ešte mnoho takých čiastok vyviesť na svetlo z ich skromných útulkov, ak chceme všestranne poznať ľud a národ náš slovenský a utvoriť si správny úsudok o jeho bytnosti i o jeho dávnej minulosti, a ak si prajeme obznámiť s ním Slavianstvo a iné národy.

Veľká to stavba, ktorú nám treba vybudovať a veľa materiálu treba ku nej prihotoviť a nasnášať, i chyťme sa teda do práce a snesme ho so všetkých strán našej domoviny na hromadu, aby umný syn slovenský mohol svojím časom dovŕšiť dielo dôstojné národa slovenského.

Dúfam, že dľa skromných svojich síl tiež prispejem ku stavebnému materiálu, keď opíšem jeden zo slovenských samorostlých priemyslových odborov, totiž tkáčstvo, ktoré je v našom slovenskom ľude vzdor terajším veľkým priemyslovým závodom a mimoriadne ľahkej premávke ešte až posiaľ tak rozšírené, že sotva jesto slovenskej obce, kde by nebolo známym a pestovaným.

Bez pochyby stalo sa tkáčstvo práve pre túto svoju rozšírenosť zjavom takrečeno každodenným, prostému ľudu iba prácou užitočnou a potrebnou, ale z iného ohľadu celkom ľahostajnou, a vzdelancom slovenským vecou neznámou a preto nepovšimnutou. Mne vidí sa byť tento slovenský priemysel podobným skromnému kvietku, ukrytému v hustej tráve a preto i málo kým povšimnutému.

Mnohí ľudia považujú tkáčstvo za prácu čisto mechanickú, bárs Doležal už na začiatku tohoto storočia písal vo svojich veršoch: *„Zamyslení tkáči, jak hrubí tak hladší“*, kto však toto remeslo bližšie zná, ten vie i to, že ono potrebuje nielen zručnosť, ale i bystrý um, ba k tomu ešte i — riekol bych — poesiu. O jeho etickej stránke a význame prehovorím pozdejšie, teraz predovšetkým opíšem veci a nástroje ku tkáčstvu potrebné a výrobky tohoto slovenského priemyslového odvetvia k vôli tomu, aby som soznámil s technickými tkáčskymi výrazmi i širšie, týmto priemyslom nezabývajúce sa obecenstvo a hlavne slavianskych vzdelancov.

Slovenská gazdinka, ako známe všetci, rada dorába ku tkáčstvu potrebné byliny, totiž *konope* a *ľan*. Už pri týchto bylinách zná a má Slovák pre jednotlivé odrody svoje vlastné názvy. Tak zove bezsemenné a prv dozrievajúce konope *poskonnými*, v Turci *poskolnými*, a druhé, semeno rodiace *hlaváčkami* i *materným*. Z vytrhaných poskonných konopí robia gazdinky *hrste*, z hlaváček *snopky*. Dozreté konope a ľan močievajú v *močidle*, *váľajú* na tráve a potom usušené *trepú* na *trlici* a *trojačke*, záležiacich z *nôh* a *trla*, a *češú* na *šteti*, aby dostaly z nich ku práci potrebné *vlákno*. Čo na raz vezmú na trepanie pod trlo, to volajú *hrsťou*, dve hrste *povesmom*. Pri tejto práci odpadnú drevnaté čiastky sťa *pazderie* a najhrubšie vlákna, na ktorých lipí ešte niečo pazderia, tvoria *zrebe*, z nichžto dorába sa iba *zrebnica*, nie však i útlejšie a pravidelnejšie *tkanivo*. Pri česaní šteťou trieďa konope dľa jakosti na *koncovné*, totiž najhoršie, lebo z celého povesma strhnú sa oba konce, majúce od koreňa hrubé *lyká* a navrchu neodlučiteľný *pazder*, potom na *zrebné*, na *pačiesky* alebo *pačesné* a na *tenké*, ktoré sú najlepšie.

Dorobené trepaním a česaním vlákna tvoria *kúdeľ* a tú treba *priasť* na *praslici* alebo na *kolovrátku*. Kolovrátok bol za dávnejších čias obzvlášte v zámožnejších a prednejších slovenských rodinách značne rozšírený a ešte i našim starým matkám dobre známy; chudobnejšie ženičky potrebovaly a potrebujú ku pradeniu praslicu, ktorá záleží obyčajne z dvoch čiastok, z nichžto spodná menuje sa *čakan*, v niektorých krajoch i *praslica*, a vrchná *kúžeľ*. O túto *ovije priadka* svoju kúdeľ a skrúca z kúdele ťahané vlákna v *nitku vretenom*, záležajúcim z *pierca*, v Tekove *štepky*, (počul som túto čiastku menovať i *brkom*) a z malého *kolieska*. Keď je pri pradení

nemožno vytiahnuť rovné množstvo vláken z kúdele, ale vyndú z nej i malé chĺpky alebo pazderky a urobia niť hrubšou, teda obratná priadka odstráni zubami tieto *hĺuzy* a *škvary*. Aby priadky s chuťou priadly, dávajú im domáce gazdinky niečo pod zuby *na poslinky*. S vretien *prevíjajú* alebo *motajú* upradené nitky na *motovidlo*, a keď je určitý počet (v Tekove 60 nití alebo 20 *tiselníc*, okolo Žarnovice nečítajú niti, ale vždy iba tiselnice, z nichž každá má tri nite) takých nití namotaný, sviažu ho *motúzom* a tento sväzok volá sa *pásmo*. Dvadsaťštyri až do tridsaťdva pasiem tvorí už celé *prađeno* a obsahuje v sebe *pradzu*. I viac pradien dohromady menuje sa jednoducho pradzou, ktorú už potom dostane do rúk *tkáč*, alebo vezme do ďalšej práce sama domáca gazdinka alebo jej dcéra a tá je potom miesto priadky *tkáčkou*.

Tkáč *rozhodí* alebo *rozčíta* pradzu (totiž rozdelí pradená na dve čiastky) vedľa toho, *koľko pásmová* (totiž aká široká) mą byť *robota*, aby mal dosť pradze nielen na *osnovu*, ale i na *útok*, a začne ku osnove určené pradená *poriadkom* (totiž jedno za druhým) *zvíjať*. Ku tomu cieľu vloží pradeno na *zvíjačky*, majúce na *stĺpikoch* spočívajúcu *os*, na nej štyri, šesť alebo i osem *krýdel* a na týchto tiež toľko *priečok*; pradeno leží na priečkach. Ku zvíjaniu potrebný je však ešte i *kolovrat*, ktorý tvoria *stoličky*, *koliesko* s *kľukou*, *hlavou*, *osou*, *spicami* a *vencom*, a *dierkami* i *rezmi* opatrené *dubnice* i *staniciami* zvané, do nichžto vkladá sa vreteno, na to *navlieka sa cieva* (v Tekove krnica) a na túto zo zvíjačiek zvíja sa pradza. Každá cieva čiže krnica má toľko *návitku*, koľko požaduje jedno pasmo v šírke a celá dĺžka z osnovy. Okolo Žarnovice zvíjajú chudobnejší ľudia pradená so zvíjačiek iba na *klbká*, keď nemajú krníc, alebo na valcovité drúčky, ktoré potom vyťahujú, aby mohli dať návitok na paličku. Túto prácu konávajú i chlapi, a síce s takou obratnosťou, že zasluhuje veru nemalého obdivu, bo znajú utvoriť z tenkých a útlych nití tak pevné teleso, totiž podlhovaté a v prostriedku deravé klbko, že sa udrží celé pri snovaní, krúťac sa stále na palici, až kým nezostanú z neho len malé nitky.

Nasúkané cievy dávajú na *cievnik*, záležajúci zo stĺpikov a *paličiek*, niekde i *prútmi* zvaných, klbká do *klbečnice* a konce z každej niti prevliekajú cez *piestnik* (totiž drevenú, piestu podobnú a obyčajne 32 dierkami vo dvoch radoch shora dolu opatrenú lopatku), aby ich mohli pripevniť na *snovadlá*. Tieto majú v prostriedku *vretenáka*, okolo neho štyri krýdla a medzi tými navrchu i na spodnom konci po jednej rozpiatej *zubnici*, dakde i *zubným krížom* nazvanej. Z cievnika *snuje sa* pradza na snovadlá, pri čom robia sa na oboch zubniciach *vraty* a na spodnej okrem toho i *krížniky*, aby každú nitku od súsedných oddelily hneď v osnove. Dohotovenú osnovu *sberajú* so snovadiel do *venca*, v Tekove do *reťaze*, a potom ju *navíjajú* na *krosná*.

Krosná záležia z dvoch prostopadných bočných čiastok, ktoré zovú sa *stavy* i *steny*, potom z priekom ležiacich a stavy spojujúcich *kliešti* na spodku a z dvoch *stuhiel* v prostriedku a navrchu.

Na prostrednej stuhle ležiaca obyčajne *truhlík* a nad ním niečo ku predku je *sedlisko*, obyčajne priekom cez krosná položená doska. Okrem toho majú jednoduché, gazdovské krosná i *osnovný* čiže horný, *brušný* a *robotný* čiže dolný *návoj*. Osnovný návoj leží v *hlavniciach*, brušný v *rozštepoch* a robotný v *kruhoch*. Tkáčske, remeselnícke krosná majú ešte i štvrtý, *prsný* návoj, lebo tkáči *držia* osnovu vo dvoch *stanoch*, tkáčky iba v jednom *poli*. Stany a pole označujú tú čiastku z osnovy, ktorá je medzi *nitelniciami* a prsným i osnovným návojom. Osnovný návoj má koleso s drevenými *palcami*, robotný koleso so železným *vencom*, na ktorom sú *zuby*, do nichžto padá malý *styk*, u tkáčov *grackou* zvaný. Miesto venca a styku je i *odťahel* v Tekove užívaný.

Ku navíjaniu potrebný je *zubier*, zvaný v Tekove *„hrabce“* a deliaci osnovu na polpásma (v Tekove na *hubky*) a *kruteľ*, totiž nevelký drevený drúčik s motúzom, ktorým sa krúti osnovný návoj. O osnovný návoj pripevňujú osnovu do spodného zvratu vtiahnutým *bíčikom*, v Tekove okrúhlym *ciepkom*, ktorý vkladajú do návojnej *páhy*. Do druhého konca z navitej osnovy dávajú dve paličky zvané v Tekove *širšími ciepkami*, aby delily *krížnice*, totiž nitky jedna vedľa druhej krížom ležiace, a *hlavu* z osnovy delia na pasmá, aby mohli pradzu ľahšie navliekať do nitelníc. Ciepky *sa odberajú*, totiž poťahujú zavše od nitelníc ku osnovnému návoju; túto službu koná však i *bico* alebo *hruška*, závažie visiace na motúze alebo remeni, jehož konec je malým háčikom pripevnený v prostriedku o širšie ciepky.

Každá nitelnica má dve *brcia* a medzi týmito z tenkých, ale pevných, *helvami* zvaných motúzov záležiace *očko* a *panôžky*. Na vrchnom i spodnom brci sú spletené všetky panôžky do *vrkôčkov*, *„aby sa očká nerozišly.“* Vrchné nitelničné brcia visia na motúzoch, ktoré sú alebo preložené cez koliesko a priviazané druhým koncom na inej nitelnici, alebo pripevnené o *bilce*. Nad klieskom a nad bilcom je *paholok*, totiž malé, na dvoch koncoch hlávkami opatrené a okrúhle drevce, ktorým možno nitelnice zvýšiť alebo spustiť nižšie, a paholok je motúzom pripevnený na *priečke*, dajúcej sa potisnúť i s nitelniciami napred alebo nazad. Do nitelníc navliekajú osnovné nitky dreveným *háčikom*. Na spodných brciach nitelničných *podviazané* sú buďto bezprostredne *podnože*, alebo najprv jednoduchá alebo i složitá (tkáči hovoria „tkáčska“) *váha* a na tej podnože; pri jednoduchej robote dve alebo štyri, pri složitejšej robote však niekdy až do 36 kusov. Z nitelníc alebo z váhy visiace motúzy neslobodno akokoľvek popriväzovať o podnože, lebo by bola práca s nimi nemožnou, ale musia byť popripevňované dla zvláštnych pravidiel celkom správne, a táto práca volá sa *podväz* a je len obratnejším tkáčom dobre známa.

Medzi nitelniciami a brušným návojom visí na krosnách *bidlo*, majúce na *korune*, totiž na hornej priečnej čiastke pripevnené *želiezka*, ktoré *kývajú sa* v *panviciach* na stavoch pribitých. Z koruny visiace dve latky zovú sa *pobočky* a na nich je pripravená *bidlica* a *príklop*. Medzi bidlicu a príklop ukladá sa *brdo*, záležajúce

z dvoch bíčikov, dvoch pobočkov a veľa *duší*, totiž z trstiny alebo z dreva nastrúhaných priečnych paličiek. Priestor medzi jednou a druhou dušou zovie sa *brázdou* a keď je daktorá duša vylomená, povstane z dvoch brázd v robote *slepé oko*, v Tekove *daska*.

Z nitelníc treba navliecť osnovu ešte i do brda a len potom možno ju pripevniť o *plátenicu*, druhým koncom v robotnom návoji paličkou zachytenú a navitú.

Takto navitú a na oboch zvratoch o návoje pripevnenú osnovu možno už tkať a druhá čiastka tkáčom rozhodenej pradze slúži za *útok*. Ku tomu cieľu nasúkajú z nej *cievok*, zvijú totiž pradená so zvíjačiek kolovratom na cievky a takto nasúkanú cievku dáva tkáč alebo tkáčka do *člnka*, majúceho okované *pysky* a dosť veľké pre cievku *koryto*, do neho upevňuje sa *duša* (u tkáčov v banských mestách „cvak“, ako miesto bidlo „láda“ a miesto brcia „žinky“), aby sa cievka na nej voľno odvíjala.

Keď teraz *za krosnami* (vlastne v krosnách) sediaci tkáč alebo tkáčka *vystúpi* (to je: stupí na daktorú podnožu alebo podnože), rozdelí sa osnova na dve čiastky a medzi nimi povstane *ziva* (tento výraz počul som sťa bývalý suplikant kdesi vo Zvolenskej stolici, inde ho neznali, tkáči v banských mestách užívajú výraz „fach“), v Tekove *podziva*, alebo otvor a tade *prehodí sa* člnok, z nehož snuje sa útok. Keď je podväz správny a vystupovanie pravidelné, teda *ziva dobre hrá* (týmto výrazom označuje sa pravidelné zamieňanie osnovných nití, že totiž tie, ktoré boly navrchu, sostúpia na spodok a naopak, alebo pri istých druhoch tkáčskej práce že sú nitky vždy tam, kam riadne patria) a robota rastie. Aby sa nesťahovala a nedostávala pred bidlom po krajoch *zuby*, na to sú *rozpinky* (u tkáčov v banských mestách „šperutky“). Je-li pradza slabá alebo popretá, alebo keď je tkáčka neobratná a *riad* nie v poriadku, trhajú sa niti a tu potom robia tkáči *tkáčske*, ak tie nemôžu, teda *krížové* uzle, gazdovské tkáčky však tých neznajú a viažu potrhané niti *na psie ucho* zvanými uzlíkami, ktoré zas ľahko *púšťajú* (: rozväzujú sa). Aby *nekudlila sa* osnova, totiž aby vlákna z nití visiace o súsedné niti sa nezachytávaly a tieže netrhaly, *mažú* tkáčky osnovu na stane *šlichtou* (tkáči „šlichtujú“), totiž z múky a zemiakových lupín urobeným riedkym mazivom.

Dohotovený kus menujú *koncom* a pozostavšie z osnovy a od kusa odrezané nite *úrezkami*.

Tkáčska robota je buďto *hladká*, buď *činovať*, buď *dvíhaná* alebo *mečová*, buďže *ťahaná*.

Hladkú robotu, totiž obyčajné *plátno*, *obrusy* a *uteráky* robia si gazdinky samy na dvoch podnožiach a ktorá zná vystupovať na štyroch, tá utká i činovať. Mečová alebo dvíhaná robota bola niekedy (ešte začiatkom tohoto storočia) i medzi obecným slovenským ľudom dobre známa a rozšírená a dostala svoje meno preto, lebo potrebovali pri tkaní i drevený, asi na dlaň široký *meč*, ktorým *dvíhali* niti, aby utvorily sa *kocky* na *furme*, majúcej okrašľovať oba konce na obruse alebo uteráku miesto ručných výšiviek. Ťahanú robotu znali — nakoľko mi je vedomo — robiť iba vyučení

tkáči, ktorí rozumeli viazať správne podväzy i na tridsiatich nitelniciach a podnožiach. Pod ťahanou robotou rozumie sa tiež tkanivo, obrusy, uteráky, šatky a podobné kúsky, na ktorom sú vytkané zo samých väčších a menších kociek záležajúce, ručným výšivkám podobné vzorky. Podobne robievali tkáči prv i *hajky* a *partovín*, v Banskej Bystrici kupcami a za týmito i čipkármi chybno „bartohýn"-om nazvaný.

Hládká robota, akú slovenské ženy samy hotovia (o dotkanom kuse hovorí sa, že je robota *vyhotovená*), a menovite plátno býva obyčajne bez všetkých okrás, ale obrusy, uteráky a zavše i plachty bývajú ozdobované rozličnými vzorkami (obecný ľud počul som všade zvať ich furmami, ak hovoril o nich vo všeobecnosti, čo ovšem len veľmi zriedka robieva, užívajúc obyčajne zvlášte mená takých vzoriek, ako to robí i pri výšivkách) a tieto vzorky buďto mečom robené, buďže v ťahanej robote podnožmi tvorené majú svoje osobitné mená. Tak zná ľud náš *retiazku*, *čipky*, *ružu*, *orla*, *raka*, *stračiu nôžku*, *žabie oči*, *racky* a mnohé iné mená vzoriek upotrebúvaných v tkáčskej robote. —

Viem, že nejeden z trpezlivých ináč čitateľov bude už úplne unavený, kým dočítal posavádne riadky, ale účel, prečo som ich písal, požadoval neodbytne, abych nevynechal ani jeden z technických v tkáčstve bežných a mne známych výrazov, a dľa mojej skromnej mienky múdre by urobil a spravil vec užitočnú každý ten seriosne mysliaci človek, ktorý by môj soznam doplnil ešte chýbajúcimi v ňom tkáčskymi výrazmi, aby sme dostali pre tento náš samorostlý priemysel úplné názvoslovie. Tým zaiste obznámime i našich vzdelancov s mnohými rýdzoslovenskými a nad mieru správnymi slovmi a zadovážime našim lexikografom všednú síce, ale posiaľ obyčajne málo všímanú látku pre ich práce, i zadovážime a podáme nad slnce jasnejší dôkaz, že je tkáčstvo slovenským priemyslom samorostlým a neklamným znakom, že náš národ bol umne hodne vysoko vyvinutým už pred dávnymi vekmi a predčil svojou zručnosťou mnohé iné národy.

O samorostlosti tkáčskeho priemyslu svedčia všetky výrazy, ktoré tenže priemysel potreboval a potrebuje. Prezrime si zaiste ešte raz tie, ktoré som posiaľ sostavil, a žiaden človek nebude, ani nemôže pochybovať o ich rýdzej slovenskosti. I sami tkáči v banských a iných, ešte pred dvoma storočiami výlučne a teraz aspoň čiastočne Nemcami, poťažne ich priamymi potomkami obydlených mestách užívajú najviac iba tieto slovenské výrazy, bárs niektoré z nich i ponemčili a miesto niektorých nemecké názvy upotrebúvajú, a z toho zatváram, že nie Slováci od Nemcov, ale títo od Slovákov tkáčstvu sa učili. Zkúsenosť nás učí, že obecný ľud s neznámymi predmetmi a vecmi prejíma i ich názvy od tých, ktorí ho s týmiže predmetmi a vecmi najprv obznámili; sám si pre také veci zriedka tvorí svojské výrazy. Z mnohých príkladov spomeňme si aspoň železnicu, známu slovenskému ľudu iba od pomerne krátkeho času, a hneď zbadáme, že obecný ľud hovorí o vlaku „cúg", o rušni „mašina", o vozni „vagón" atď. Ešte i zemiaky,

bárs už od storočia známe, zove náš ľud na mnohých stranách dľa nemeckého slova „Grundbirn“ krumpľami a inde dľa Švábov (Nemcov) švábkou. I sami slovenskí, tkáčstvu vyučení remeselníci užívajú cudzie, bárs i poslovenčené výrazy a názvy pre tých dakoľko predmetov, ktoré sú nie slovenského pôvodu, ako „damaškat“, „kunsweber“ a „štrajchovka“ (drevo, ktorým hladia robotu na brušnom návoji), a tak možno veľmi snadno rozoznať, čo je v tkáčstve domorodným a čo od iných prejatým. Obecný ľud však ani nesníva o týchto cudzojazyčných názvoch. Keď si teda Slovák utvoril a vyvaril všetky tkáčske názvy sám a bez všetkej cudzej pomoci, či možno pochybovať, že si zhotovil podobne sám a bez najmenšieho cudzieho vlivu i všetky tie veci a nástroje, ktorým dal svojské názvy? Len urputný protivník všetkého, čo je slovenské, alebo človek slepý mohol by tvrdiť dačo takého a chcel upriet zásluhu o vynajdenie a zdokonalenie tohoto priemyslu slovenskému ľudu.

Zaujímavou otázkou je určenie tej doby, v ktorej počal sa zaoberať slovenský ľud tkáčstvom.

Udať celkom správne rok, desaťročie, alebo storočie, kedy slovenské ženy po prvý raz počaly tkať, aby zaopatrily svoje rodiny potrebným k šatstvu plátnom a domácnosť iným tkanivom, patrí ovšem medzi nemožnosti a niet človeka na svete, ktorý by to mohol vykonať; ale povážime-li, že medzi tkáčskymi technickými názvy niet ani jedného jediného neslovenského, z ktorejkoľvek inej reči prejatého alebo aspoň preslovenčeného, teda musíme i dopustiť, že bolo tkáčstvo našim praotcom a pramatkám už v tých časiech známym, keď nestýkali sa ešte s inými národami. A to zasahuje veru hodne hlboko do starobylosti, lebo už v tých časiech, keď Kristus Pán sa narodil, boli Slovania a snáď i slovenský národ istotne i Gallmi i Nemcami aspoň zčiastky znepokojovaní, a tak či po dobrom a či po zlom i obznámení. Odhliadnuc však od tohoto, o čom si ostatne pri inej príležitosti obšírnejšie prehovoríme, môžeme súdiť o veľmi vysokom veku tkáčskeho priemyslu v našom národe i z tej okolnosti, že slovenský ľud od akživa obýval také kraje, kde bol prinútený chrániť sa proti nepohodám počasia odevom, čo mohol robiť síce v zime i kožušinou, ale v lete iste nemohol nosiť háby zhotovené z takej teplej látky i musel pomýšľať na iné veci pre svoje šaty. Z Mojžišových kníh vídať patrne, že už predpotopným ľuďom, bydlivším ovšem v teplejších krajoch, boly známe háby z tkaniva urobené; potreba, tento najväčší a najmocnejší majster, naučila i severnejšie bydlivších Slovanov odievať sa podobným šatstvom a chrániť pred nepohodou svoje telá. Počiatky tkáčskeho priemyslu u našich pradedov môžeme bezpečne hľadať už v šedej dávnovekosti. Či Slovania vtedy, keď ešte tvorili jeden nerozdielny pranárod, mali a znali tkáčsky priemysel už dosť vysoko vyvinutým, to je pritvrdý orieštok a nemožno ho rozlúštiť, zdá sa však, že bol tento priemysel u nich v tej dobe iba v počiatočnom vývine, asi na tom stupni, na akom je u terajších stredo-afrikánskych ná-

rodov. Tomu nasvedčuje hlavne tá okolnosť, že sú zpomedzi tkáčskych technických výrazov iba poniektoré, totiž len najhlavnejších nástrojov názvy, spoločné a známe všetkým Slovanom, najmnožšie z nich však utvorené osobitne každým slovanským národom a tak teda u nás rýdzo slovenské. Na ďalšom vývine chatrných pôvodne počiatkov a na vynajdení, utvorení a zdokonalení ku tkáčstvu potrebných pomôcok, nástrojov a celých strojov, akými sú kolovrat, snovadlá a krosná, pracoval samostatne už slovenský ľud a kým ich všetky vytvoril a priviedol tkáčstvo na ten stupeň, na ktorom vidíme ho teraz čo len v sedliackych chalupách a u ľudí najchudobnejších a najprostejších, istotne potreboval ku tomu veľmi dlhé časy, čo tiež svedčí za značnú dávnovekosť tohoto priemyslu, a potreboval nadto i nemálo bystrého umu.

Umu, hovorím, potreboval a mal v značnej miere Slovák, keď to vykonal, a viem, že mi každý prisvedčí, kto zná, čo je tkáčstvo.

Už dorábanie a vyrábanie ľanu a konopí a tvorenie nití zo slabých a krátkych vláken pradením, aby staly sa dlhými a dosť pevnými, pokazuje na mysliace hlavy, lebo keď i videli naši predkovia priasť pavúka a mali tým sťaby vzorku pred očami, predsa len nemohli jednoducho napodobniť jeho prácu, nemajúci k tomu pavučích nástrojov. Koľkože však potrebovalo premýšľania, kým prišli k tomu, aby každej z tisícich a tisícich nití v osnove vykázali a určili isté a celkom určité miesto a pri tkaní celkom pravidelný pohyb, aby jedna druhú nekrížila a jedna druhej nezavadzala. A vynajdenie, zhotovenie a zdokonalenie tkáčskych strojov, snovadiel, kolovrátka a krosien ako i ostatných s týmto priemyslom súvisiacich pomôcok a nástrojov bolo a je maličkosťou? Bolo a je to prácou primitívnou, jednoduchou a ľahkou? Komu nezračí sa v tomto bystrý a hlboký um, ten je slepým na obe oči. I najjednoduchejšie plátno je výmluvným svedkom, že náš slovenský ľud bol už v dávno, pradávno zašlých časiech hlbokoumným národom.

No nielen o umnosti a zručnosti svedčí tento náš starodávny priemysel, on stal sa a je i čiastočným zrkadlom pre krasocit, vrodený slovenskému ľudu. I do svojho tkaniva vniesli a vliali slovenskí tkáči a tkáčky kus svojej poesie, a síce tým, že ho začasto ozdobili a ozdobujú okrasami, totiž rozličnými vzorkami, ku čomu tiež patrilo a patrí nie málo zručnosti a umu. Okrasy v obrusoch, uterákoch, plachtách, opleckách a hlavniciach tkáčstvom zhotovené sú rodnou sestrou ručných výšiviek a preto sú im i veľmi podobné. I v týchto zračí sa zvláštny, slovenský typus, ktorý nevídať v podobných prácach u iných národov. Ja ho považujem za odblesk slovenského ducha a spôsobu myslenia i cítenia. A tieto slovenské tkáčske vzorky zostaly totožnými a nezmenenými už asi od troch storočí, lebo videl som daktoré z terajších, zachované tlačou a maľbou, už na tkanivách z konca šestnásteho storočia pochádzajúcich. Hlboko zakorenený v našom ľude konservatismus vedel zachrániť vzdor meniacim sa módam staré slovenské vzorky až po naše časy a z toho zatváram, že pochodia mnohé z nich snáď už

z tej doby, z ktorej i slovenské povesti a mnohé národné piesne; možno, že sú súrodnými svedkami tých časov, v nichžto žil národ náš ešte svoj zlatý vek, kde svobodne rozhodoval nad svojím osudom.

Nehaňte môj ľud!

V čiernickej škole.

Povesť od Eleny Maróthy-Soltészovej.

(Pokračovanie.)

Mikuš s Johankou ostali samotní. Ona zbľadnutá pozerala na neho; zľakla sa, lebo videla, ako sa mu povodilo, aj vzdor šeru videla na jeho tvári, že trpí bolasť.

„Vy ste sa veľmi udreli?" preriekla tázave.

„Udrel som sa, no to sa ľahko pretrpí. Šťastie, že sa nám nič horšieho nestalo."

Obzeral sa okolo seba. Stráň cesty ležal kus starého pňa; trochu pokrivujúc šiel k nemu, odstránil sňah s neho a sadnul si naň.

„Dovolíte, že si sadnem; ťažko mi je stáť, a kto vie, kedy vráti sa Pavčok so saňami. Bojím sa, že hodne budeme musieť čakať."

„Azdaj ich ľudia z jarmoku idúci pristavia," ufala sa Johanka.

„Ste sa veľmi zľakli?" pýtal sa on, spozorujúc jej bľadosť. Ona pomaly prichodila bližšie.

„O seba nie," vetila, „ja bola som zachránená, kým som ešte ani nevedela, že je zle; ale — a čo je vám? Pozrite!" pretrhla sa zrazu a prišla k samému nemu. Z jeho ruky, voľno cez koleno preloženej, odkvaplo niekoľko kvapiek krve do sňahu.

„Nič, nič; len dlaň som si trochu pochrámal na kameň. Trochu kožka svlečená — inšie nič," snažil sa upokojiť ju.

„Ach, Bože môj! Vy ste najhoršie obstáli!" počala horekovať. Spustila sa k nemu do sňahu na kolená a pozorlive podňala pochrámanú ruku, aby ohliadla rany. Jej prsty mäkko a nežno dotýkaly sa jeho ruky. Mikuš prižmúril na chvíľu oči.

„Však vás veľmi bolí?" Hľadela na neho úzkostne.

Záporne pokrútil hlavou, usmial sa a nepovedal nič.

„A to je pravá, ktorou ste mňa zachránili: takú dostala odmenu!" hovorila ďalej, viac sebe než jemu. „A vy by ste nič neboli povedali, nech ja nezazrem — neboli by ste si ju kázali zaviazať."

„Vy sa prílišne staráte — o niekoľko dní sa to zahojí."

Ona už bola vytiahla bielu šatku, poskladala ju do hladkého šikmého pása a obkrúcala ňou chorú ruku.

„A to je všetko pre mňa. Keby ja nie, boli by ste seba zachránili, kým chránili ste mňa — ba keby ja nie, by ste vôbec teraz ani neboli išli tadeto."

„Johanka, ako to hovoríte!“ pretrhnul ju takmer prísno. „To vám nepristojí. Čo som urobil, je nič nie zvláštneho — pre vás podstúpil bych vďačne i omnoho ťažšie veci!“ Zdalo sa, že chcel viacej povedať, pohnul rukami, ale spustil ich zase a mlčal.

Ona hlboko vydýchla, potom v nepredpoloženom hnutí sklonila hlavu k jeho zdravej ruke a dotkla sa jej svojimi perami.

„Johanka!“ zvolal, zápasiac s mocným citom.

Ona pozrela k nemu, ako by sa pýtala: či som to zle urobila? Celá vrúcnosť jej srdca, jej oddanosť k nemu zračila sa jej v očiach, i slzy zaleskly sa v nich.

Nemohol sa ďalej zdržať, mihom sovrel ju k sebe a zbozkával ju. „Johanka moja, Johanka!“ hovoril dusenýin hlasom.

Za chvíľku spočinula jej hlava na jeho prsiach, potom zrazu vzchopila sa, zakryla si tvár rukami a sklonila ju na jeho koleno. On ju počal hladkať po lesklých vlasoch, nehovorili nič, oba prekonávali príboj citový.

V tom počuli spiežovce koní, aj Pavčokov hlas. Johanka rýchlo sa zdvihla a chcela odísť; on podržal ju za ruku.

„Pozrite na mňa na znak toho, že neľutujete, čo sa stalo,“ prosil

Pozrela na neho — očami plnými nehy. Zľúbal jej ruku a potom ju vypustil.

„Mršine — kto vie, kde be bole bežale, kobe nebole vhabale do záveju!“ vovádzal sa báťa veľmi hlasno. Bol pripravený na príkre výčitky od Mikuša, lebo svedomie mu hovorilo, že ich zasluhuje. Bolo mu až otupno, že Mikuš nemal sa do toho; a tak len na hlucho počal sa vyhovárať a uisťovať, že sa mu toto ešte nikdy nestalo. Potešoval a odpytoval jedno cez druhé a ubezpečoval Mikuša, že však mu pre to trocha udretia nebude nič.

Mikuš nemal ani najmenšej chuti pre dnešnú nehodu dohovárať báťovi. Roztratené veci sa poshľadúvaly; našlo sa všetko, všetko sa usporiadalo a pokračovalo v ceste.

Báťa v súre celkom vytrezvel; že ho nevyhrešili, hanbil sa ešte väčmi, bol tichý a pozoroval na cestu. Keď prešli cez vrch, zašiel so zlej čiernickej cesty dolu na lúky; teraz neurobí sa škoda a ide sa to hladko i rýchlo, o pol hodiny budú prv doma, ako keďby išli cestou. Nedotknutý, kôrnatý sňah chrúpal koňom pod kopyty, i pod podošvou saní, a zvončeky bystro zvonily.

Johanka sedela tíško, ruky mala na lone ako by k modlitbe složené. Ešte neprecítla zo sladkého pohnutia, zvlnený cit ešte neutíšil sa. Zovňajší svet okolo seba nevidela; nevedela, kde sú a kade idú: len to vedela, že on je pri nej, on, ku ktorému prilnula celou dušou. Teraz plno cítila slasť, ktorej predtucha sprevádzala ju pred hodinou; v túto chvíľu nepýtala sa, čo bude ďalej.

Mikuš sedel vedľa nej, jej spanilá tvár belela sa mu v šere. Teraz inakším okom pozeral na ňu, než pred hodinou. „Moja — moja!“ ozývalo sa mu v srdci. I pre jeho usedlú, rozumu podriadenú prírodu bolo v tom čosi sladko-opojného, čo bolo by ho snáď ešte väčmi strhlo, keby už prv nebol mal tušenie o Johankinej

náklonnosti. No on túto pozoroval už pred jej odchodom do Peškova — veď Johanka nevyznala sa v pretvárke — avšak s velikým opanovaním seba umienil si neroznietiť ju samovoľne ďalej, keďže s otvoreným čelom nemohol sa vo svojom postavení uchádzať o dcéru u rodičov. A že jej náklonnosť nebola mu tajnou, tým väčší boj stálo ho potlačovať svoju vlastnú, ktorá každým dňom silnejšie rástla. A teraz, hľa, jedna chvíľa podvrátila všetky tie boje! Srdce mocne sa ozvalo, žiadalo svoje právo a nechcelo viac počuť o potlačení.

„Johanka," oslovil ju ticho, „vo mne budia sa krásne nádeje, a vy ste mi posiaľ ani slova nepovedali, ktoré oprávňovalo by ma k nim."

„Čo by som vám ja teraz ešte mohla povedať? Vy už viete všetko, čo ja myslím..." vetila ona ešte tichšie.

Sklonil sa k nej, aby zachytil jej pozor, ale ona mala oči sklopené. Pri tom vyznaní tak stydlivo a v nevinnosti svojej tak nedotknuteľno vyzerala, že on nedovolil si objať ju ramenom, ako by sa mu bolo žiadalo.

„Keď mi pripisujete, že viem, čo vy myslíte, odvážim sa hádať z toho trochu. Jestli sa mýlim, opravte ma. Vy si myslíte: ‚Tento chudák je celý vo vytržení, že som mu prejavila svoju náklonnosť — a ja teraz neviem, čo si mám počať s ním. Nemala som to predsa urobiť, veď on je len naším pomocníkom'."

Ona očervenela a krútila hlavou.

„Nie tak? — Teda mi predsa len musíte aspoň slovíčka povedať, aby som prílišne neblúdil," hovoril prosebne.

„*Vy* si iste myslíte, že som ja to nemala urobiť. Viem, že sa to nepatrilo, ale ja — ach Bože môj!..." Zakryla si rukami tvár, keď si spomnela na svoj postupok pri ceste. On prejato díval sa na ňu, teraz vedel, čo ju hnetlo.

„Johanka, vy ste mi dali presvedčenie, že neľutujete toho, čo sa stalo, a teraz vidím, že predsa ľutujete," hovoril jej tak, že sa jej to dotklo.

„Neľutujem — nemôžem ľutovať, čo by som aj chcela," priznávala sa.

„Ale predsa stydíte sa za tú veľkodušnosť, ktorú ste mi preukázali. Či nechápete, že ja nesmel som si dovoliť vstúpiť vám v cestu so svojou láskou, kým nie som samostatným človekom?"

„Ach, to nebola veľkodušnosť," odpierala ona. „Že ste vy nie samostatní, na to som ja ešte ani raz s mrzutosťou nepomyslela."

„A predsa je to veľmi dôležitá otázka. Mojou najhlavnejšou starosťou teraz bude, aby som sa čím skorej osamostatnil."

„Prečo tak náhliť? Veď my môžeme čakať."

„Predstavte si len, čo by mne povedali vaši rodičia, keďby som predstúpil pred nich so žiadosťou o vás, a nerobil by som žiadne kroky, aby som mohol prísť k slušnému postaveniu!"

Johanka sa zamyslela. Bola to veru trochu príkra otázka, čo na toto všetko povedia rodičia. Ale veď je nemožno, žeby konečne nenahliadli, aké je to šťastie pre ňu — uspokojovala sa.

„Nepovedzme rodičom hneď, ale dočkajme vhodnú príležitosť. Ja im všetko rozpoviem, keď budem videť, že sú prístupní tomu," hovorila po dlhšom premýšľaní.

„Dlhšie než niekoľko dní odkladať nesmieme, a poviem im to ja. Som pripravený na to, že neprijmu ma s veľkou radosťou ako snúbenca svojej dcéry, ale to nesmie nás odstrašiť od priamej, otvorenej cesty. Keď ste vy pri mne, poddajú sa i rodičia."

„I ja sa ufám. Ja viem, že vás môj tatuška rád vidí. Urobte teda vy, ako za najlepšie uznáte; vy ste už o všetkom premýšľali."

„Však nie len v túto chvíľu — nad tým som ja už dávno premýšľal — kým ešte bola túžba väčšia než nádeja."

„Ach, Bože!" usmiala sa ona poloradostne a poloostýchave. „A ja vskutku obávala som sa trochu, že vy len dnes — len z akéhosi súcitu ku mne — —"

Aj on sa usmial.

„Bez pochyby ťažko bolo by ustáliť, ktorý prv počali sme na to pomýšľať. Ja chcel som odolať, ale človek nenie nikdy tak hrdinným, ako by chcel. Aj bez dnešného prípadu nebol bych mlčanie dlho vydržal. A vy myslíte, že u mňa bol púhy súcit! Či ozaj nevidíte, aká je to blaženosť, ktorú ste mi dnes darovali?"

„Bože môj dobrý!" zašepla ona a pod veľkosťou svojho blaženstva sklonila hlavu.

On nahnul sa k jej rukám a prilnul k nim ústami, kým mu ona tíško hlavu nezdvihla.

„Pekne sedeť — už sme skoro v Černiciach!" napomínala s oným blahým, tichým úsmevom, ktorý dnes udomácňoval sa na jej tvári.

Čiernice už zblízka černely sa na bielej sňahovej ploche; oblôčky sa svietily, dym vstával z komínov a psí brechot sa ozýval.

Brána na škole bola otvorená, na zvuk zvončekov vybehol Taro a radostne obrechával navrátivších sa.

O chvíľu Johanka objímala matku.

„Či ste šťastne chodili?" bola tej prvá otázka.

„Ja veľmi šťastne — ale pán Mikuš..."

Mikuš vyrozprával nehodu na ceste ako najmenej drasticky, a báťa bol mu veľmi povďačný, že tak šetrne líčil. S dobrou chuťou vypil podaný mu „oldomáš" a odporúčal sa ku službám i na druhý raz. Isté je, že tí, ktorých dnes vozil a takmer do nebezpečenstva priviedol, necítili preto proti nemu pražiadnu trpkosť, a on v mysli blahoželal si k takým passažierom.

V izbe láskala Johanka otca, ako by ho od roka nebola videla; on, odvrávajúc čosi, bránil sa jej vrelosti, ale bez výsledku.

„Mať vždy hovorí, že ju máme viacej do sveta posielať, a hľa, aká je rada, že je tu," hovoril Mikušovi, ktorému Lemjaková starostlive obväzovala poranenú ruku do handričiek lojom napúšťaných. Ešte len teraz bláhala si, že on šiel proti Johanke a zo srdca mu bola povďačná, že so sebažertvovaním chránil ju pred nebezpečím. No on nerobil si z toho zásluhu, ani len hovoriť o tom nechcel, tvrdiac, že Johanka zveličuje vec. Rozprával Lemjakovi o svojich

zkúsenosťach v jarmočnej smesici, ale dnes nešlo mu to tak dobre, ako inokedy o podobných veciach. Dnes neobyčajný výraz mala jeho potemná tvár — akási jasnosť sídlila na nej.

V nasledujúce dni prišlo všetko do svojej obyčajnej koľaje. Johanka vžila sa do obvyklých povinností, ako by ani neboly bývaly pretrhnuté. Svieža, kvetúca chodila po dome, s istým neobvyklým leskom v očiach. Každú prácu konala s dvojnásobnou chuťou a k rodičom neznala hraníc v úslužnosti. Otec spokojne pozeral za ňou, bol značne lepšej vôle, čo ona prišla domov. Matka hovorila: „Vidíš, či nebol jej na osoh pobyt v Peškove? Celá je inakšia: obratnejšia, shovorčivejšia i smelšia. A ako dobre vyzerá — premena povetria tiež mnoho robí."

Mikušovi vyhýbala, videli sa len v prítomnosti rodičov. Ale kedykoľvek stretly sa im oči, zabarvily sa jej líca a kútiky úst prehĺbily sa k utajovanému úsmevu. Pre ňu každý jeho pohľad mal blahonosný význam; vôbec bola veľmi šťastná v tomto nezjavnom, nevyrazenom pomere. Cítila sa okruženou čarovným svetom, ktorý nikto iný nevidel, len ona a on. Ten stav ju úplne uspokojoval, predbežne neznala žiadnych ďalších túžob.

Ináč mal sa Mikuš so svojím cítením: u neho nezostalo v polodriemajúcom stave. Stálo ho citeľné premáhanie nedať mu zjavného výrazu. Premýšľal o krokoch, ktoré by ho viedly k zaistenej budúcnosti; písal niekoľko listov v posledné dni, aby aspoň začiatok bol urobený, keď predstúpi pred Johankiných rodičov. Medzitým i on vyhýbal jej, zdržiaval sa i len pozreť na ňu — avšak keď predsa pozrel, ťažko mu bolo oči odtrhnúť. A na ňu účinkovaly tie jeho pohľady, ako slnce na rozvíjajúci sa kvet: prekvitala pod nimi, celé blaho čistého srdca zrkadlilo sa v nežnom cite jej očú. Niekedy úsilne musel sa sobrať, aby nevystrel po nej ramená.

Jednoho dňa, prvý raz po jej návrate, našiel ju samotnú v izbe.

Bolo pod večer. Ona smotávala priadzu na stojaté motovidlo, zúbkavé koliesko na ňom krútilo sa a vŕzgalo. On prišiel, zachytil jej ruku a odtiahnul od rukoviatky. Pozrela na neho, ale pred jeho žiarnym pohľadom zase hneď sklopila oči.

„Musím sa ponáhľať smotať, kým sa nezotmie," hovorila, pokúsiac sa vyprostiť si ruku.

„Ešte dosť času," vetil on. Vzal ju okolo pása a druhou rukou podvihnul jej sklonenú tvár. Tvár sa zapálila a oči zostaly sklopené. „Ešte sme slova nevymenili, odkedy ste doma — mne je to ťažko vydržať," hovoril.

„Prečo? Či nie je dosť na tom, že sa môžeme aspoň videť každý deň? Už to je krásne a milo," vetila ona.

„Ja nemôžem byť spokojný, kým náš pomer rodičmi nebude uznatý," osvedčil on trochu zakaboneno.

„Veď sme sa medzi sebou ešte len nedávno dorozumeli, všetko naraz nemôže byť," potešovala ho. Rada bola by mu dala zo svojej

spokojnosti. „Či nie je už to veliký pokrok, že sme medzi sebou dorozumení?“

„To je ovšem najhlavnejšia vec i pre mňa,“ usmial sa on. „Teda vidíte, na všetko ostatné teraz už môžeme trpelive čakať.“

„A dokedy by ste vy takto vydržali?“

„Ja neviem; ja nevidím konca svojej spokojnosti, kým —“

„Kým čo?“

„Kým vás môžem videť a kým vy s láskou na mňa pohliadate.“

Vinul ju užšie k sebe.

„Prosím, pusťte ma,“ žiadala nežno a pokorne. „Takto nesmieme, lebo potom by naše vyhýbanie si bolo pred rodičmi nepeknou pretvárkou.“

Pozrela mu do očú, či ho nepohnevala; on cítil, ako mu srdce taje pod tým čistým pozorom. Pritisnul ústa k jej bielemu čelu a bez slova vypustil ju.

So sklopeným zrakom prešla vedľa neho ku vysokej starosvetskej kasni, sosňala s nej ešte dve plné vretená, tretie zakotúlilo sa ďalej, nemohla ho dočiahnuť. On prišiel a podal jej ho; s jasným úsmevom ďakovala mu.

V tom vošiel Lemjak.

Motovidlo zase otáčalo sa, dvojitým prasknutím oznamujúc plnosť pásma Mikuš zamysleno prechodil sa po izbe.

„Mne sa vidí, že je už po zime: južný vietor veje, bude dážď a jar,“ oznamoval otec. On vždy bedlive pozoroval počasie.

Keď v druhý deň po obede Johanka chcela z kuchyne vojsť do izby, začula zvnútra otcov pozdvižený hlas a zdalo sa jej, že má akýsi neobyčajný prízvuk. Vypustila kľučku z ruky, ako počula hovoriť ho:

„— predpokladám o nich, že svedomite skúmali sami seba, či je to nie len také zblknutie slameným ohňom, aké často býva u mladých ľudí, ktorí nemôžu dlhšie pobudnúť s mladým dievčaťom, žeby sa do neho pre zábavu nezamilovali.“

„Hravé milkovanie nesrovnáva sa ani s mojou ani s Johankinou povahou; medzi nami je opravdová, trvalá náklonnosť,“ — počula Mikuša odvetiť. „Ako budila sa vo mne, vedel som, že je to nie žart ani zábava, a predsa brojil som proti nej, ufajúc sa, že ju zmôžem. S jednej strany chcel som ospravedlniť vašu dôveru vo mňa, s druhej nechcel som sa vystaviť poníženiu, aby ste ma na krátko odpravili k vôli iným, ktorí hneď môžu nabídnuť zabezpečenú budúcnosť. No pri všetkej pevnej vôli nezmohol som svoju lásku k vašej dcére, lež ona premohla mňa: myslím, že bez zahanbenia môžem sa tomu priznať. Ja nevidím príčinu, pre ktorú mal by som sa zriecť Johanky, tým menej, keď viem, že ona miluje mňa, ako ja milujem ju. Vy znáte ma, moju povahu a moje schopnosti, viete, aké asi výhľady mám do budúcnosti; prosím vás tedy, jestli ma uznávate za hodného tej svojej najvyššej dôvery: považujte ma za snúbenca svojej dcéry! Dá Boh, že toho neoľutujete.“

Johanka dobre rozoznávala, ako pohnutie otriasalo jeho hlasom a otca počula zhusta odkašľávať. Sotva dýchajúc načúvala, keď otec odpovedal:

„Ja držím ich za čestného človeka v každom ohľade; vedia, že veľkú dôveru mám k nim. Musím im vyznať, že v nabídnutom prípade proti ich osobe vonkoncom nemám čo namietnuť.“ (Tu chvíľu ustal, pokašľal, zdalo sa, že hľadá ďalšie slová; no skoro počula ho Johanka ďalej hovoriť:) „Ale musím im aj to povedať, že tie záväzky a sľuby do neistej budúcnosti nie sú po mojej chuti, lebo videl som koľko ráz, že cele ináč hľadelo sa na ne po rokoch čakania, než vtedy, keď sa kovaly. Lebo potom zrušily sa, keď už iné šťastie bolo premeškané, alebo splnily sa nechutne, s vychladnutým srdcom, len aby sa povinnosti zadosť urobilo.“ (Zase prestávka a odkašľanie.) „No keď oni sú presvedčení, že láska medzi nimi a mojou Johankou je opravdová, od ktorej pre budúce oba očakávajú svoju spokojnosť, tedy dobre, ja nebudem brániť svojej dcére, aby čakala za nimi. Jestli ona im a oni jej dobrovoľne zadržia vernosť“ (na slovo „dobrovoľne“ položil zvláštny dôraz), „kým oni budú sa môcť a chceť ženiť, ja proti tomu nemám nič a sľubujem, že ju medzitým za iného nútiť alebo nahovárať nebudem. Právoplatné zasnúbenie však nepovolím, kým oni nebudú mať zaistené postavenie. Ako samo sebou sa rozumie, očakávam od nich, že do tých čias svojmu pomeru k mojej dcére ani zjavne ani tajne nedajú ľúbostný náter, ale ostaneme vo všetkom pri starom spôsobe. Že im v tom úplne dôverovať môžem, to viem, lebo ich znám; aj ich terajšie otvorené konanie mi je potvrdením toho. Myslím, že sa rozumieme. Jestli sú spokojní, tu je moja ruka.“

Johanka odišla odo dverí, nepočula, čo Mikuš odvetil. Bola vzrušená, išla vyhľadať samotu.

Teda ťažký krok je urobený — rodičia už vedia! Odpadnul i jej kameň so srdca, ktorý tlačil ju pri všetkej pozdvihujúcej blaženosti posledných dní. A jej drahý, dobrý tatuška nebol proti tomu. Teraz zdalo sa jej, že nik na svete nemá takého dobrého otca, ako ona — prekypovala povďačnosťou proti nemu. Podmienky, ktoré postavil, zmizly v jej očiach; ona nestála o formálne zasnúbenie, keď len v srdci smela sa považovať za snúbenicu svojho vyvoleného, a to s povedomím rodičov. Ona si viac nepriala a bola presvedčená, že aj on je spokojný s týmto výsledkom — posudzovala ho podľa seba, myslela, že chybiť nemôže.

Pozdejšie bola povolaná do izby k rodičom na niekoľko vážnych otázok. Mikuša už tam nebolo. Matka bola rozcitlivená a nie celkom spokojná. Otec bol vážny, ako vždy, keď jej prejavil svoje rozsúdenie, a povedal jej aké správanie sa očakáva od nej.

„Vo všetkom, vo všetkom im budem po vôli,“ uisťovala, bozkávajúc mu ruky.

Matka slzila. Ona v rozličných obrazoch predstavovala si dcérinu budúcnosť, priala si videť ju ako najlepšie zaopatrenú: na toto však, čo teraz vylúštilo sa pred jej očima, nebola pomyslela. Ich

pomocníkovi ju zasnúbiť nevidelo sa jej slávne; nuž ale čože bolo robiť!

„Ktože by toto bol poveril!“ vzdychla si. „Teraz už čo?“

„Čím menej myšlienok snovať a čím menej rečí sporiť o tom,“ hovoril muž.

„A či si ty spokojný takto?“

„Nemám veru príčiny byť nespokojným — pozdejšie azda budem mať príčinu byť cele spokojným.“

„Veď on je iste veľmi poriadny človek, ale — ja som sa ufala, že naša Johanka dôjde lepšieho šťastia.“

„Maminka!“ ozvala sa tá prudko, „nad toto ja väčšieho šťastia dôjsť nemôžem. Ja neviem, ako Pánu Bohu ďakovať zaň.“

„To potom povedz, keď niekoľko rokov budeš jeho ženou,“ prehodil otec.

„Ach, tatuška, ja viem, že aj potom tak poviem,“ hovorila dcéra so svojím oddaným, presvedčeným úsmevom.

„Ktože vie, ako bude,“ premietala matka. „Na toto, hľa, sme nepomysleli, keď sme brali pomocníka do domu.“ Teraz už chápala, prečo Johanka nechcela Huttera a prečo Mikuš bol presvedčený, že ona do Hutterov ani nie je súca.

Jar prišla so svojím teplým vánkom a mala v tom roku jasnú tvár. Zavítala všade, nevynechala ani Čiernice. Stromy pučia, tráva počína sa zelenať; ľudia rozchodia sa po poli, orú a sejú.

Aj v škole zmenil sa trochu jednotvarný zimný poriadok domáci. Lemjaková a Johanka menej sedávajú v izbe a viac pracúvajú v zahrade; prvšia chodí najviac okolo zelenín, táto pečuje o kvety. Lemjak tiež chodieva po dvore a záhrade, rád vyhľadáva, kde je čo nie na mieste, aby mohol k poriadku upravovať. Keď je pekné počasie, sadne si do včelína a pozoruje včely. Školu i teraz necháva na Mikuša, pod jeho správou je dobre opatrená. Ten nežiada si jeho pomoci a zdá sa, že nie je ani potrebná.

Dni sú dlhé, ešte je dlho vidno, keď deti sa rozpustia. Ony pravda nejdú rovno domov, ale idú sa hrať a shony robiť do kostolnej ohrady. Tak to bývalo v Čierniciach od nepamäti; tak je teraz a bez pochyby tak bude i na budúce. Čiernické deti — a snáď aj ich rodičia — považovali by za narušenie zaručeného starého práva, keby im niekto chcel brániť v tom. Ale ako otvorila sa jar, mnohé počínajú meškať školu; rodičia berú ich na pomoc k poľným prácam. Tu Ďurko musí apkovi pri oraní poháňať, tam Zuzka musí doma húsence opatrovať a na menšie deti pozor dať, kým sú mamka v poli. Mikuš sám zašiel do niektorých domov prikazovať rodičom, aby deti od školy neodťahovali, a niečo to i pomohlo. Ale ho všade prosili, že aby len čím skorej ustrojil ten examen, že však sa deti cez zimu už dosť naučily.

Dnes Lemjaková šla do poľa s nájomniciami na celý deň sadiť zemiaky. Johanke nechala obstarať všetku domácu prácu. Aj obed

táto varila, a bolo všetko dobre; len otec toľko poznamenal naň, že mladá gazdina menej šetrí omasty a smetánky, ako stará.

Keď popoludní dala si všetko do poriadku, trochu ustatá sadla si do izby k otvorenému obloku. Bolo teplo a ticho, jabloň vo dvore počínala rozpúšťať prvé kvety a okolo nich pobzučievaly včely. Johanka ostala samotná v dome, deti nemaly školu, ponevač bola streda, Mikuš išiel do fary učiť Gizelku na klavier a otec bol v ovocnom sade vyše dediny, ktorý za mladých liet sám bol si založil na vlastnom pozemku. Šiel popozerať stromy práve do kvetu sa strojace.

Johanka od matky vychovaná bola podľa tej pripovedačky, že dievča nesmie ani za toľko postáť v záhalke, kým holub pšeničné zrnko zdvihne zo zeme. Podľa toho i teraz vytiahla z košíčka háčkovanie, tenkú širokú vložku, na ktorú vzorec priniesla si z Ľeškova; ale nemohla pripreť k nemu pozornosť, nešla jej nijako chuť do práce. Zadívala sa do dvora na kvitnúcu jabloň a odtiaľ na lastovičky, ktoré ku starému hniezdu pod strechou nad dvornou izbou prichytily sa stavať si nové. Odletovaly a priletovaly, ako šípy, nôžkami aj krýdelkami sa držiac priďubkávaly oň materiál v pyšteku prinesený. Johanka usmievala sa na ne, rôzne myšlienky prechodily jej hlavou a dala im voľného priechodu. Zaviedly ju do budúcnosti, ukazujúc jej ju v samých pekných obrazoch, preto že on, ktorého milovala, bol všade tam. Jej úsmev bol zádumčivý, kým myslela na budúcnosť, osviežel však, akonáhle vrátila sa do prítomnosti — veď prítomnosť pre ňu bola krásna, ona teraz mala zlatú dobu panenského žitia.

Od tých dvoch mesiacov, čo s povedomím rodičov považovala sa za snúbenicu Mikušovu, celkom nič nezatienilo jasné nebo jej tichého, milo ukrytého blaha. V jej duši teraz vyzeralo práve tak, ako v prírode: všetko spelo k rozvitku, pripravovalo sa do kvetu. A bolo to aj poznať na nej: prekvitala zdravím, sviežosťou, ružovou mladou krásou.

Najvnímavejším pozorovateľom toho bol Mikuš; ako však doviedol premôcť sa natoľko, že nedal nikdy výrazu svojej rozkoši, vzbudenej pohľadom na milousmievajúcu sa mu Johanku, to vedel len on. Pomer medzi ním a ňou zdanlive nepokročil vo vrúcnosti. Pri stretnutiach o samote vždy si vyhýbali, shovárali sa len v prítomnosti rodičov. Ostatne býval Mikuš stále zaneprázdnený; keď nemal školu, ani žiadnu prácu z nej vyplývajúcu, čítal alebo písal v svojej izbe. Niekedy šiel prejsť sa do poľa a pristavoval sa pri pracujúcich ľuďoch.

V niektoré dni zdalo sa Johanke, že on pošmurno vyzerá, vtedy počala nepokojne pohliadať na neho, a musel vyčítať otázku z jej očú: Čo ti je? So mnou si nespokojný? No iste musela u neho zakaždým vyčítať uspokojivú odpoveď na svoje výmluvné pohľady, lebo na slovné dorozumievanie nikdy neprišlo a pomer zostával v jednej koľaji. To však badala, že on je v celku nie tak spokojný s terajším stavom ich pomeru, ako ona; on podrobuje sa len nutnosti.

Jej boly najmilšie večerné hodiny, kde všetci spolu besedúvali na zotavenie sa po dennej práci. I sám Lemjak býval bodrý a hovorný, ako s nastúpením jari cítil sa telesne silnejším. A jeho budúci zať patrne postupoval v priazni u neho, čomu Johanka nevýslovne sa tešila Aj matka nad očakávanie rada začala považovať ho za syna, skutočný odpor i tak nikdy nemala proti nemu.

Johanka večer často spievavala prostonárodné piesne, — trávnice boly jej najobľúbenejšími — a Mikuš sprevádzal ju na klavieri. To i rodičia radi počúvali, všetci mali z toho pôžitok. Mikuš neznámejšie odpisoval pre svoju sbierku. Johanka vycvičila pritom svoj príjemný hlas a Mikušovo zrejmé potešenie nad tým bolo jej najlepšou odmenou. Oni teraz v piesňach sa shováravali, veď z každej tej piesne ozývalo sa ich vlastné cítenie, a to nebránili im ani rodičia ani svedomie. V takéto chvíle vždy ďakovala Bohu za šťastie, ktoré jej uštedril, a z plného srdca priala šťastia všetkým ľuďom, celému svetu.

Spamätala sa zo zadumania a chopila sa práce. Počala si pritom nôtiť akúsi kolísavo-tiahlu melodiu, najprv len bez slov. Viac ráz vrátila sa k začiatku, nebola si istá, až konečne prišla na pravý nápev a podchytila aj text:

Hora zelená, cesta kamenná: s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa ja s mojím otcom, ale ho ja nemám.
A môj je otec zelený dubec, pri mori stojaci.
More pribudlo, otca mi vzalo: jaj Bože, Bože môj!

Hora zelená, cesta kamenná: s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa ja s mojou matkou, ale ju ja nemám.
Moja je matka rajská zahradka, pri mori stojaca.
More pribudlo, matku mi vzalo: jaj Bože, Bože môj!

Hora zelená, cesta kamenná: s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa ja s mojím bratom, ale ho ja nemám.
A môj je bračok zelený hrabčok, pri mori stojaci.
More pribudlo, brata mi vzalo: jaj Bože, Bože môj!

Hora zelená, cesta kamenná: s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa ja s mojou sestrou, ale ju ja nemám.
Moja je sestra zelená bresta, pri mori stojaca.
More pribudlo, sestru mi vzalo: jaj Bože, Bože môj!

Hora zelená, cesta kamenná: s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa ja s mojím milým, ale ho ja nemám.
A môj je milý holúbok sivý, pri mori letiaci.
More pribudlo, milého vzalo: jaj Bože, Bože môj!

Trúchlivo a tklivo zvučaly monotónne ponosy v piesni a opakovano spievaný posledný riadok každej sloky ešte zvyšoval žalobný dojem. Johanka vzdychla si v sústrasti nad tou, ktorá žaluje sa v piesni.

„Podivná pieseň! Tú som ešte nepočul," ozval sa zvonku jej veľmi známy hlas. Kvapno pozrela hore. Na chodbe pred oblokom stál Mikuš a pomedzi myrtu a muškát hľadel na Johanku kto vie odkedy. Ona, do spevu pohrúžená, nepočula jeho kroky.

„Ja som ju predtým kedysi bola počula, ale potom som celkom zabudla na ňu; až nedávno, keď som šla do hornej zahrady, išly predo mnou dve dievčence a spievaly si ju. Hľadela som si ju zachovať, a predsa mi teraz ťažko prišla na um.“

„Tú musíme odpísať.“

Odišiel od obloka a o chvíľu bol v izbe. Johanka znovu spievala a on na klavieri hľadal hlasy. Pritom robil značky na nótový papier, ktorého kus obyčajne nosil pri sebe. Dalo mu to dosť práce.

„Už je!“ riekol konečne. Prehral ju na klavieri a niečo ešte opravil.

„To je smutná pieseň,“ podotkla ona.

„Podivno, že náš ľud v piesňach rád spomína more a v živote nikdy neprídе s ním do potyku. V tejto piesni more predstavuje akýsi neznámy, neodbytný, neúprosný osud, ktorý berie všetko, čo človeku milého. V nej náš ľud nepovedome ospevuje svoju olúpenosť a opustenosť. Osobným žalobám sa to nepodobá.“

Johanka sa zamyslela; obľahčilo sa jej okolo srdca, že všetka tá tiaž v piesni nepadá na jednu hlavu. Zamĺkli oba. On obrátil sa od klaviera k nej a díval sa, ako usilovne otáčajú sa jej ruky v práci.

„Johanka, nehľaďte tak neodvratno do toho hačkovania,“ preriekol zrazu.

„Ale potom nič nespravím, ak nebudem ta hľadeť,“ usmiala sa.

„A načo je to vlastne? To je práca pre zbytočnú okrasu, pri ktorej viac uškodíte si na zdraví, než úžitku urobíte.“

„Ah nie; mne práca ešte nikdy neuškodila na zdraví, a vyše sily ani nepracujem,“ odpovedala, hlbšie kloniac hlavu nad prácu, že cítila jeho pozor na sebe. Jej svieža tvár a svieža postava úplne ospravedlňovaly takú odpoveď.

„Či ste už pomysleli na to, že o krátky čas musíme sa rozlúčiť?“ pýtal sa po malej prestávke.

Ona vzchopila sa, úsmev zrazu kamsi zmiznul s jej tváre.

„Prečo?“

„Onedlho bude zkúška a po zkúške ja musím odísť.“

„Ale to ste nespomínali — ja som sa ufala, že dlhšie ostanete.“

„Nemôžem. Jestli chcem dostať postavenie, musím sa hýbať za ním.“

„Ale ste hovorili . . .“

„Áno, už mám dve mestá takrečeno zaistené; ale musím predsa ta ísť poznať bližšie okolnosti. Jedno, ktoré je hmotne výhodnejšie, je v meste, v Radinej; druhé cele v inom kraji, na odľahlej dedine. Povedzte, Johanka, ktorému dali by ste vy prednosť? Prajete si prísť do mesta či na dedinu?“

Chvíľu premýšľala, ruky s prácou odpočinuly v lone.

„Pri tom neberte ohľad na mňa; ja budem spokojná tam, kde vám bude milšie účinkovanie vo vašom povolaní. Za to miesto sa rozhodnite, ktoré vám najlepšie zodpovie.“

„Ja chcem, aby ste i vy brali ohľad na svoju náklonnosť; ja v svojom povolaní všade najdem dosť poľa na obrábanie.“

Ona pozrela na neho a usmiala sa. Chcela riecť, že ona pri ňom kdekoľvek bude spokojná, že jej všetky náklonnosti k nemu sa nesú — ale zdržala sa tej odpovede. On dávno naučil sa čítať s jej tvári a vyčítal i teraz to, čo nevyslovila.

„Samko spomínal,“ zahovorila, umknúc očima pred jeho pozorom, „že ste si priali zkúsiť čím viac krajov a poznávať ľud. Ja by som nerada, aby som vás v tom hatila.“

„Hej, vtedy zamýšľal som ešte niekoľko rokov pomocníkovať, každý rok inde; ale tá záľuba mi už prešla,“ vetil on s dumným úsmevom. „Človek mení sa s vekom. Ja už veľmi prajem si usadiť sa na jednom mieste a zapustiť tam korene. Čo by ste vy riekli na to, keby som sa teraz odobral ešte kamsi na jeden rok len tak na zkusy?“

„Keďby ste tak urobili, vedela by som, že máte k tomu príčinu, a čakala by som.“

Zdalo sa, že jemu nie je k vôli jej odpoveď.

„A tak málo vám na tom záleží, aby sme sa čím skorej sobrať mohli?“ pýtal sa nie bez zarazenosti.

„Keď viem, že sa to iste stane, nuž vďačne dočkám, kým nám pominú prekážky.“

On strmo vstal a prešiel sa po izbe, potom zastal pred ňou.

„Ja prial bych si videť vás netrpelivejšou. Vy by ste vari boli v stave pustiť mňa preč do sveta, len tak bez výhľadov a bez cieľa...“, počal jej vyčítať s istou trpkosťou a podráženosťou. Ona stŕpnuto hľadela na neho, vstala a vztiahla k nemu ruku. Hačkovanie spadlo na zem, nepovšimla si ho.

„Vy ste ma zle rozumeli, a teraz sa hueváte na mňa...“ Bola veľmi zarmútená, slzy tisly sa jej do očú a cítila, že tu nie je v stave objasniť mu nedorozumenie.

On zrazu rozprestrel ramená a mocne sovrel ju do nich.

„Ako by som sa ja mohol hnevať na teba, ty moja krásna, drahá —!“ hovoril silno otraseným hlasom. „Ty nevieš, ako je mne — a mala by si predsa vedeť, kam ide teraz všetka moja snaha: mala by si cítiť, že ja nemôžem dôjsť spokojnosti, kým tebe nemôžem povedať: „Už poď ku mne — u mňa je tvoj domov!“

Ona oprela si hlavu o neho ako prítuľné dieťa.

„Môj domov je už u vás, lebo myšlienkami som vždy pri vás.“

„A predsa necítiš sa mi dosť blízko, aby si mi povedala „u teba“, a nie „u vás“ — nevieš prekročiť tú chladiacu hranicu!“ káral ju nežno.

„Veď na tom nezáleží; ja vás i tak veľmi rada — veľmi! Neviem to ani vypovedať Ja teraz nechápem, ako mi svet mohol byť milým, kým som vás — kým som teba nepoznala. Len odvtedy...“

Nemohla dopovedať, prekazil ju v tom svojím vášnivým celovaním. Bozkával ju po celej tvári a nemohol sa odtrhnúť. Citový nával zachvátil ho, požadujúc náhradu za dosavádnu, prísne zachovávanú zdržanlivosť. Ona cítila bitie jeho srdca i svojho vlastného, svieral ju vždy užšie k sebe, až jej počalo byť nevoľno. S namáhaním podarilo sa jej odtisnúť svojimi dlaňami jeho tvár.

„Nie tak veľmi, nie — —!“ prosila dojemne. Jej oči neodolateľne podporovaly jej prosbu. Ten pozor šiel mu priamo k srdcu. Vypustil ju.

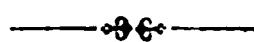
„Už nie — odpusť mi!“ prosil teraz on. Z hlasu jeho znela silná vzrušenosť. Odstúpil od nej. „Nepovedz mi nikdy viac, ako ma rada — vidíš, nemôžem to zniesť.“

„Nikdy viac?“ pýtala sa zasmútene.

„Neposlúchni ma ty, duša moja. Ty vymysli si trest na mňa, ja poslúchnem teba.“

„Nemám ťa za čo trestať. Ty si mi dobrý, pre mňa lepšieho nad teba niet na svete — ja ti vo všetkom dôverujem,“ riekla nekonečne milo a obidvoma rukama hladkala jeho zohriatu, živo pohnutú tvár. On mlčky tisnul ich striedavo ku svojim ústam, neboj v stave slova povedať.

(Pokračovanie.)

Našim v Amerike.

K dňu 25. mája 1891. [1])

Od dumných Tatier, rodnej od stráne,
z chalúpky skromnej v šerom zákutí
na neprestihlej svitu peruti
vám, drahí bratia! toto poslanie:

»Ó, buďte svorní, družní, spolčiví!
čo u predhoria člen si k členu stáň:
by v svoje víry búrny, svodlivý
vás nezachytil ľudstva oceán.

Ó, plece k plecu! ruku v ruku si!
jak u reťaze oko v oko splyň:
že neztrhá vás svevoľ na kusy,
neskruší v nivoč žiaden pekla čin.

Ó, zastaňte sa všetci jednoho
a jedon všetkých! — Prapor hviezdnatý
vám kyne: — na ňom, kde hviezd premnoho,
zvlášť skvie sa obraz: Kôčka s kuraty...

Ó, milujte sa! Apoštolský jak
húf vyznávajte lásky blahovesť;
a k rodu, čo vás vyslal mimoďak,
uhájte vernosť, jeho množte česť...

---

[1]) Deň druhého výročného shromaždenia Národného slovenského spolku v Amerike. Báseň bola vtedy v slávnostnom čísle *Amerikánsko-Slovenských Novín* vytlačená, ale do stĺpcov nedobre zlomená. Podávame ju v *Pohľadoch* podľa pravého poriadku slok. Red.

Ó, vycvičte sa v dobrom snažení,
vy bodré včelky, mladistvý náš rôj!
Tam paša voľná, luh tam kýžený,
ach, vieme — u nás doma? Bože môj! —

No nevytraťte nikdy z pamäti:
úl ktorý zalkal, keď ste brnkli v svet?
cit-kabel vás puď — v stále postrety —
s ním cítiť, jeho bôľom rozumeť...

Tak požehná vám Boh — i požehnaj!
Stvrď vaše svaly, brká vaše stuž
vše, povinnosť keď zve vás na turnaj —
i vráť sa z boja víťaz každý muž!

A bohatý buď vašich námah plod,
pot vášho čela obracaj sa v skvost;
i svieť váš život — maják diaľkou vôd —
a nadovšetko jeho statočnosť...

Ó, hrdinovia diela! — Za to mám:
ste ťažní vtáci... Jak raz otvoril
čas bránu jara: priletíte k nám,
pomôžte stavať, vrah čo rozboril...«

Hviezdoslav.

Sonety.

I.

Je mnoho báječnosti, polahody
v tom všetkom, čo nám jaro dáva krásne:
hľa, barvy nív, hľa, spevy vtáctva hlasné,
klas poľa, monology horskej vody.
Oživly stráne — Postupom sa rodí
dar Živy — ó, blesk priazne jej nehasne! —
a v majestáte krotkom nebo jasné
tým nado všetkým cárstvenne vojvodí.
A v moju hruď sa túžba vrúca vkráda:
môcť striasť s perutí duše prósy jarmo,
by včelkou mohla širou nivou ducha.
Ó, vesno, veľká tvoja moc a vláda:
poď v dušu moju, — dokiaľ zvať ťa darmo?
Čuj, jak ti srdce divo v ústret búcha!...

II.

Na suďbu reptať nenie mi po vôli:
mňa ona beztak neznosno nebije —
Znám: mnohých horšie ešte tlačí v šije,
i tam ich bijúc, mňa kde nič neboli.
Síc dosť by bolo snáď i jednej poly
jej tiaže, vôľa s hor' však svätou mi je —
i nechže celá v srdce biedne ryje,
nech ono tuhne, tvrdne v muke, v bôli.
Mňa nenaľaká nepriazeň jej krutá:
Mám liek, od nehož mizne strastí žiaha
a srdce už viac nechorie, nenyje:
To pieseň: — dobrý Bôh vše strhá putá,
čo v nezruk viažu prst, keď v strunu siaha —
Buď vďaka mu za balsam harmonie!

Martin Sládkovičov.

Starodávne slovenské osobné čiže krstné mená.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Maško. Pred rokom 1361 živší Oravec Mask, Č. X, 98. I toto meno stalo sa pozdejšie nielen menom rodinným Maško a Mašek, ale zachovalo sa i v topografickom názve Mašková.

Matič. Roku 1285 Turčan Maticha, Č. X, 75, tvar a či vlastne patronymikon z pramena Mat, ktoré je obsažené i v topografickom názve Matra.

Mečko alebo *Meško.* Roku 1255 živší Turčan Mechk i Michk, syn Uzdov, F. IV, 2, 295 a 359; — pred rokom 1263 iný Turčan a príslušník ku turčianskemu hradu, otec Mečkov, F. IV, 3, 150; — a pred rokom 1281 živší Spišiak Mechk, otec Ladislavov, F. VII, 2, 92. Meno Mečko je milostný tvar z mena Meč a skráteninou z Mečislav v milostnom útvare. Meško je sťa rodinné meno posiaľ v úžitku.

Mečoň. Roku 1255 živší Turčan Mechon, F. IX, 3, 79.

Micov alebo *Mičov.* Roku 1237 Nitran Micou i Mikou, F. IV, 1, 99—101. Patronymikon z mena Mic alebo Mič. Srovnaj topografický názov Mičiná.

Mikeš. Roku 1344 Turčan Mykech, syn Arpagov, K. I, 16, 1, 7 a roku 1368 Turčan Mykch i Mikez, syn Pšechov, K. I, 17, 1, 11 a I, 16, 1, 15. Toto meno mám za poslovenčený tvar z mena Maximilian, ktoré vyslovujú Maďari i dnes ešte Mikša.

Mikov. R. 1254 Zvolenčan Mikou i Micou „comes de Zoulum“, F. IV, 2, 241. Viď Micov.

Mikora. Pred rokom 1254 živší Zemplínčan Micora i Mikora, F. IV, 2, 225.

Mikula. Roku 1242 Turčan Micola i Mikola, syn Dovorov a brat Vpaskov, „jobagio de Thuruch“ (= príslušník ku turčianskemu hradu, zeman), F. IV, 1, 271, a roku 1266 iný Turčan Mikula i Mukula, F. IV, 3, 337. Zdá sa byť poslovenčeným tvarom z mena Mikuláš.

Milát. Roku 1248 Lipták Milat, O. XII, 258.

Milbanko. Pred rokom 1294 živší Spišiak Milbanka, F. VII, 180.

Milek. Roku 1259 živší Turčan Milek i Milec, F. IV, 2, 522. Možno, že toto meno i vyslovovalo sa „Milec“, aspoň poukazuje na to posiaľ zachované rodinné meno Milec. Bez pochyby bola neznalosť slovenskej reči príčinou u patričného starodávneho odpisovateľa pôvodnej listiny, že čítal poslednú písmenu po latinsky, totiž sťa „k“ a potom ju i napísal tak, ako zdalo sa jemu byť správnym.

Miloš. Roku 1243 Gemerčan Milgez, F. IV, 1, 291 a roku 1269 Turčan Milus, stotník pri hradnom vojsku v Turci, F. IV, 3, 542.

Milosť. Roku 1263 Turčan Mylozt i Milozth, K. I, 17, 1, 2—6 a roku 1359 iný Turčan Myłozth, K. I, 17, 1, 9.

Milivan. Pred rokom 1256 živší Nitran Miluan, F. IV, 2, 377. Viď Milbanko.

Mišejev. Roku 1294 Gemerčan Misejeu i Miseieav, F. VII, 244.

Mladen. Roku 1263 Turčan Mladen i Maladina, príbuzný Krupcov, Hrubinov, Milosťov, Premladov, Somorov a Potuchov z Černákova, K. I, 17, 1, 5 a 6. Jeho meno našiel som písané i „Bladen“, avšak chybne.

Mladina. Roku 1290 Turčan Mladina, Č. X, 89. Snáď totožný s Mladenom.

Močko alebo *Mocko.* Roku 1340 Turčan Mochk, syn Lugov, dostal od kráľa hájske panstvo, K. I, 14, 1, 3 a pred rokom 1360 živší iný Turčan Mochk, otec Markov a Mikulášov z Mútnej, K. I, 11, 1, 1. Rodinné mená Moc a z neho utvorené milostné Mocko sú posiaľ dobre známe na Slovensku.

Moriana. Roku 1271 živšia Nitranka Moryan, dcéra Fetečkova a sestra Kozmova, F. VII, 3, 69. Toto meno mám za totožné s menom Morena.

Morčún. Roku 1255 živší Turčan Morchun i Merchon, syn Uzdov, F. IV, 2, 295 a 359. Z chybne čítaného *t* miesto *c* prekrútili toto meno i na Morthun a Mortun.

Moravčík. Roku 1340 Honťan Morouchuk, Z. I, 596, 566 a II, 71, 48.

Moš. S týmto menom stretáme sa dosť zhusta v starých listinách a pod ním známy je i za časov Matúša Trenčianskeho živší pán a majiteľ braneckého hradu Moyus, F. VIII, 3, 552. Zachovalo sa posiaľ vo viac topografických názvoch, ako Mošovce a Moškovec v Turci, Moštenica vo Zvolene atď. I v rodinnom mene Mošteňan je ono základom. Mnohí majú ho za skráteninu z mena Mojžiš, no môže ono byť i rýdzoslovenským, lebo kmen „moš“ zná naša reč

i v iných, svojských slovách. Mošov je patronymikon z mena Moš a Moškov z milostného tvaru Moško.

Murín. Roku 1283 živší Turčan „comes“ Muren i Murinus, Reg. Tur. 94 a Č. X, 97. On dostal roku 1272 zem v Turci patriacu ku Blatnickému hradu, kde potom založil jeho syn Karol osadu, dľa neho Karlovou nazvanú, Č. X, 72.

Muško alebo *Muška.* Pred rokom 1258 živší Nitran Musk, F. IV, 2, 460. Možno, že je toto meno iba chybným čítaním premenené na Musk z pôvodného Maško. Viď tamže.

Mutimír. Roku 1264 živší spišský prepošt Muthmerius i Mutirius, F. IV, 3, 119 a 195.

Namslav. Roku 1248 živší Trenčan hríňovský pán Namzolou, syn Sypunov, jehož meno písavali i Namazlou, Namozlo, Namzlo, Namozlou, K. limbus, a I, 16, 1, 6 i I, 51, 1, 3, ako i Fejérom spotvorené Ramzolon. Viď vyššie.

Navko. Roku 1255 Turčan Nauk, brat Prejslov čiže Preslavov z Jasena a príslušník ku Sklabinskému hradu, Č. X, 87. Fejér má — IV, 2, 361 — jeho meno vytlačené „Naak“.

Navlad. Pred rokom 1254 živší Zemplínčan Naulad i Naualad, F. IV, 2, 225.

Nedelič. R. 1299 Turčan Nedelich, B. 3. Patronymikon z mena Nedel.

Negrad. Pred rokom 1272 živší Prešporčan zo Sv. Jura Negrad, M. VI, 426. Jeho žena mala meno Hviezda a dcéra Šura.

Nekras. Roku 1351 Turčan Nekras i Necraz, syn Nekrasov a mutniansky pán, z ktorých niektorí nosili i mená Kras a Krasoň, Č. X, 85.

Nemel alebo *Nemil.* Pred rokom 1275 živší Boršoďan Nemel, F. VII, 3, 75.

Nemelín. R. 1285 živší Turčan Nemelen i Nemeclen, Č. X, 75.

Nevko Roku 1237 Nitran Neuka, i Neuha a Neuhu písaný, F. IV, 1, 100.

Never. Roku 1243 Trenčan Neuer i Never z Večislavíc, príslúchal sťa vojak ku Trenčianskemu hradu, F. IV, 1, 295 a O. XII, 135.

Nezťaž alebo *Neztiš.* Roku 1299 Turčan Nezteus, F. VI, 2, 216 a K. I, 51, 1, 3. Pravý smysel tohoto mena a slova je mne neznámy.

Obed. Roku 1269 Turčan Obed, F. IV, 3, 542.

Običko. Pred rokom 1244 živší Honťan Obichk zo Sudíc, F. IV, 1, 335. Toto meno je milostný tvar z patronymika Obič, utvoreného z pramena Ob.

Obuš. Pred rokom 1269 živší Turčan Obus, príbuzný Obedov, F. IV, 3, 542. Asnáď je v tomto mene obsažené prameno Ob a opatrené latinskou koncovkou „us“ tak, ako Vít — Vítus, Ladislav — Ladislau-us a tým podobné mnohé iné mená.

Očko. Pred rokom 1390 živší Turčan Ochk, Č. X, 71. Dľa neho dostala meno Očková Lehota.

Olka. Pred rokom 1352 živší Turčan Olka, otec Batizov, K. I, 17, 1, 5 a 6.

Orcirád. Roku 1243 Trenčan Orcirad i Ortirad, príbuzný Neverov z Večislavíc, O. XII, 135 a F. IV, 1, 295.

Orsko a či *Orko.* Okolo roku 1280 živší Novohradčan Orske i Orsk, syn Radvanov, F. VII, 2, 133.

Otročak. Asi v dvanástom storočí živší Gemerčan Otrochak, pradedo Bodoňov, dľa nehož nazvanou bola i dedina Otročak v Gemeri, F. VII, 2, 224.

Parobič. Roku 1268 Komárňančan „comes" Parabuch, F. IV, 3, 488. — Patronymikon z mena Parob alebo snáď z iného otčinského mena, totiž Parov. Srovnaj topografické názvy Párnica, Párovce a podobné.

Pavlík. Roku 1263 Turčan Paulik i Paulyk i Palyk, K. I, 17, 1, 2—6 a 9. Toto meno zdá sa mi byť iba slovenským tvarom z mena Paulus = Pavel, ktoré meno vyskytuje sa dosť zhusta v starých časiech. Jeden taký Turčan Pavel, živší ešte pred rokom 1255, bol „Paulus literatus de Rakouch" — F. IV, 2, 361 — a jeho epiteton „literatus" nám oznamuje, že znal písať a tak je tento rakovský Pavel jasným dôkazom, že nachodili sa medzi našimi pradedmi nemálo vzdelaní ľudia už i v tom čase, kde vzdelanosť a znalosť písma u iných národov bola výlučným majetkom iba kňazského stavu a ukrývala sa v múroch kláštorských. V štrnástom storočí vykazujú listiny už celý dlhý rad „literátov" medzi turčianskymi zemanmi, s ktorými obznámime sa pozdejšie — dá-li Boh času — i osobne.

Perún. Pred rokom 1246 živší Novohradčan Purun i Porun, F. IV, 1, 407.

Peško. R. 1357 živší Trenčan zo Žiliny Pesko, archív Stráňavských.

Peťko. Roku 1258 Nitran Petk, príslušník ku soborskému kláštoru spolu so Psovíkom, F. VII, 1, 307. — Rodinné meno Peťko je na Slovensku značne rozšírené.

Peťov. Roku 1332 Turčan Pethou, K. I, 16, 1, 31 a r. 1338 Ostrihomčan Pothouch, Z. I, 549, 526. Toto patronymikon, utvorené z mena Peť, z ktorého pochodí i milostný tvar Peťko, zachovalo sa v topografickom názve obce Peťová.

Petrík. Roku 1368 Turčan Petrik, K. I, 17, 1, 11. Zachované je v rodinnom mene Petrikovič, otčinskom to tvare z iného otčinského mena, totiž Petríkov, zdá sa mi však byť len slovenským milostným tvarom z mena Peter.

Pinko Pred rokom 1265 živší Turčan Pink, otec Givkov a Gučov, F. IV, 3, 298.

Pyrota. Roku 1271 živšia Nitranka Pirotha, matka Cinkina, F. VII, 3, 70.

Poľan. Roku 1257 Spišiak Polan i Polanus z dediny Supse (= Spiš), F. IV, 3, 515 a IV, 2, 440 a pred rokom 1299 živší Turčan Polecu i Polyan, B. 3.

Popol. R. 1254 Zemplínčan „comes" Popol.

Poršan. Roku 1233 Turčan Porsan, jehožto meno je vše písané i Porson, Porsa a Porsu, Č. X, 87 a 88 a Bél Not. Hung. II, 341. Zdá sa mi byť veľmi pravdepodobným, že toto meno vyslovovalo sa v obecnom živote „Pršan", ako ho nachodíme posiaľ zachované v topografickom názve obcí Pršany vo Zvolenskej stolici, a len neohebným pisárom vsuvnuté do neho *o* za *p*, ako pomáhal pri vyslovení tohože mena svojmu neslovenskému a neohebnému jazyku. I dnes ešte píšu Nemci nie „Pršany", ale „Peršany". V starých časiech prevladovaly v reči široké samohlásky a ztade si môžeme ľahko vysvetliť, prečo použil onodobný pisár hlásku *o* a nie *e*, ako to robia terajší Nemci.

(Dokončenie.)

Nie milí nie drahí.[1]

Povesť od *Ivana Vazova.* — Z bulharského preložil *S. J. Zachej.*

Noc bola vlažná a mračná, brailské[2]) ulice pustly. Studená decembrová hmla, ktorá obyčajne pokrýva dunajské brehy, bola sa navalila do jednej z hlavných ulíc mesta a zadúšala svojím otrovným dychom posledných pospiechajúcich domov. Škamravé lampy, trčiace v uctivých diaľkach po oboch stranách ulice, sotva prerážaly hmlu mutným, neurčitým svetlom a jakoby mrak boly ešte zväčšovaly. Všetky krámy a obchody boly už pozatvárané, žiadne svetlo alebo šum neprenikaly von; len niekedy bolo počuť pojediné výkriky a kliatby opozdivších sa kartárov, hrajúcich v niektorom pritvorenom kasíne.

Len v tesnom, železnou mrežou opatrenom oblôčku svietilo sa ešte. Tento oblôčok bol rovno so zemou a svedčil, že to hlučná krčma, jakých v onom čase bolo množstvo po brailských námestiach. Jestli si sa priblížil k nízkym dveram a dobre si sa nachýlil, mohol si videť, vďaka slabému trblietaniu blízkej lampy, obielenú dasku s nasledujúcim nápisom. *„Národná krčma k Zástavníkovi."* Takéto podivné nápisy boly v móde onoho času. Každá kaviareň, jejž

---

[1]) Doslovne jako v pôvodine: Не мили не драги, čím autor chce označiť ľudí potĺkajúcich sa svetom, nemajúcich kde hlavu skloniť, vystavených na milosť a nemilosť svetu a osudu, nasledovne žijúcich na ťarchu obecenstva, ľudí naozaj nikomu nie milých nie drahých. V prítomnej povesti pôvodca verne, živo a vypuklo líči život istej triedy bulharských emigrantov v Rumunsku v dobe pred osvobodením, ich tisícoraké biedy a útrapy, ich mravné poblúdenia a pritom ich hotovosť kedykoľvek položiť život za otčinu. Povesť táto uverejnená bola r. 1883 v mesačníku *Nauka.* Pôvodca od toho času o jednom druhom, jako o „starých" a „mladých," o svobodárstve a p. podstatne modifikoval svoje náhľady, jako o tom významne svedčí minulého roku v *Dennici* podaná povesť *Gorolomov,* charakteristický to obraz z poslednej doby, jehož preklad, k vôli kontrastu, bude nasledovať bezprostredne za touto povesťou. — *Prekladateľ.*

[2]) Braila, známe rumunské mesto na Dunaji.

majiteľom bol Bulhar, mala svoju devísu; každá krčma, navštevovaná Bulharmi, honosila sa nejakým mnohozvučným alebo nesmyselným nadpisom. Tu ste čítali: *Bulharský Lev*, tam *Filip Totju*, chrabrý bulharský vojvoda, na treťom mieste: *Svobodné Bulharsko* s trimi výkrikníkmi. No najzajímavejšie boly skliepky, kde Bulhari predávali tabak. Hľa, tamto skliepok s pootvorenými dvierkami. Vnútorná strana, tá, ktorá teraz hľadí na ulicu, predstavuje Turčína s tradicionálnou čalmou [1]) na hlave a s dlhým čibukom v ruke. Mimoidúci sotva by si všimnul veľmi obyčajnej primitívnej maľby, jestli by nespozoroval pod kolenami Turčínovými slová, ktoré bez pochyby patriotický predavač tabaku klincom bol vyškrabal: *„Dolu s tyranmi!“* Trochu ďalej, v druhom tabakovom skliepku s podobným vyobrazením, nestály tieto slová, no zato jedno oko dobrého Turčína bolo vyďubano. Iný predavač tabaku, pravdepodobne väčší patriot i rozpálenejší nepriateľ turského plemena, rozkázal si pri Turčínovi vyobraziť *chuša* [2]) s holou šabľou, jako by sa hotovil preklať nešťastného čalmonosca. Obyčajne takéto skliepky boly najviac navštevované emigrantmi a chušmi. Najímatelia týchto skliepkov boli vôbec všetci „národní.“ „Národným“ menoval sa tam Bulhar, čo utiekol pred povrazom, temnicou alebo násilím tureckým, majúci jaké-také postavenie a dľa síl svojich podporujúci biednych a opovrhovaných, čo boli pozostali z junáckych čiat Hadži-Dimitrových a Filipových Totjových. Každý taký „národný“ predavač tabaku dával tabak „na vieru“ svojim spolurodákom, v blahej nádeji, že mu zaplatia, až budú lepšie časy, a napokon, aj keď mi nezaplatia, nič to zato; to sú chušovia, ľudia biedni, — takto si hovorieval predavač a sa uspokojil.

— Baj [3]) Ando, nože mi ešte prived dvadsať i päť dramov [4]) tabaku a pripíš to k ostatnému, hovoril otrhaný, neopraný a jadrný chuš „národnému“ predavačovi tabaku. — Žiadal som dnes rano od svojho pána peniaze, no riekol mi: príď zajtra! On ma podporuje, je pravda, no ak i zajtra ma oklame, prerazím hlavu tomu psovi.

— Krumov! ozval sa druhý chuš, obrátac sa k jednomu bakalínovi [5]), požičaj mi ešte dva franky.

— Prehajdákaš i tie, viem ja, čo si za vtáka, — na ti päťdesiat bánov [6]) a ztrať sa — hovoril Krumov. — Vtedy bolo patriotické nosiť zvučné mená. Na pr. Perunov, Asenev, Balkánsky, Levský, Grmnikov, Planinský atď.

Vstúpme však do krčmy, jejž okience ešte v noci svietilo.

---

[1]) čalma = turban.

[2]) Bulharsky: хъшъ s temným hrdelným zvukom. Slovo turecké, znamenajúce pôvodne: tulák, bez práce ponevierajúci sa darebák. Turci tak posmešne nazvali biednych bulharských povstalcov, ktorí pomenovanie to prijali v dobrom smysle a honosili sa ním.

[3]) Baj, bajno = brat, bratko, veľmi často užívané dôverné oslovenie.

[4]) Turecká váha. 312 dramov = 1 kilo.

[5]) Kupec s koloniálnymi tovary.

[6]) Rumunský peniaz. Do jednoho franka ide sto bánov, jako do bulharského leva sto stotiniek.

Táto krčma bola hlboká pivnica, do nejž sa vchodilo strmými točitými schodmi.

Začadená a polorozbitá lampa visela s povaly a osvetľovala priestor.

Teplý a dusivý vozduch, hustý od dymu z lampy a cigariet i od kyslých výparov z nápojov, naplňoval túto podzemnú miestnosť. Od jednej strany na vysokej osamelej a zaliatej polici hierarchicky rozložené stály poháre a krčiažky. Na protejšej stene bolo nalepeno niekoľko litografických obrazov, predstavujúcich boje Hadži-Dimitrovej čaty pri Vrbovke, pri Kara-isin, i prísahu tejže čaty na dunajskom brehu. Nepotrebujem podrobne opisovať tieto obrazy; rozšírené sú po všetkých kútoch našej otčiny a každý z nás vídaval ich svojho času s úctou a s vytržením. Zajímavý bol ešte obraz, hrubo namaľovaný rukou a zalepený pod horné tri. Po ľavej strane bolo tam vyobrazeno niečo jako dedina. Z dediny vychodilo niekoľko sedliakov. Pred sedliakmi kráčal starý Turčín s ohromným turbanom, s misou v ruke, v mise niečo jako koláč. Oproti tejto skupenine videť bolo druhú skupeninu ozbrojených ľudí, v bielych chušovských šatách, v carvulách (krpcoch) a kalpakoch, na nichž leskly sa odznaky malých lvíčat. V prostriedku stál velikán, vysoko držiaci červený barjak (zástavu) so slovami: „Svoboda alebo smrť.“ Na spodku veľkými nepravidelnými písmemenami vysvetľoval sa význam obrazu, predstavujúceho schôdzku, ktorú mal istý turecký hodnostár s čatou, nerozpomínam sa dobre v ktorej dedine. Vysvetľovanie končilo sa slovami: „Nech žije chrabrý zástavník Strandža!“ — —

Družina zo šiestich duší, zasadnuvšia na odrčati[1]) v úzadí pivnice, doplňovala obraz.

Boli to všetko chušovia alebo temer chušovia. Najstarší z nich, najvyššej postavy, s podlhovastou tvárou, žltý, suchý, zamračený, bol sa utiahol až k samej stene a z času na čas hustý dym vypúšťal z úst. Pozorlive naslúchal, čo rozprával jeden zo súbesedníkov. Zdalo sa, že rozhovor bol preňho veľmi zajímavý, lebo jeho čelo, posiato zacelenými ranami, buď mraštilo sa zapierave, alebo sa klonilo utvrditeľno. Hovoriacemu často skákal do reči, kričiac vysoko a kašľajúc:

— Nie, nie! pri Saru-jar zabili Tonča Tralalu a nie v dedine. Lužeš, Makedonský!

Alebo:

— To bol Ivančo Hrbatý — Hrbatý bol to, čo strelil do Miševa z revolvera... náročky... viem, že náročky zavraždil Miševa, prekliatnik prekliaty!

Alebo:

— Tak je! Teraz mi to prichodí na um. — Bol to Čerkes a nie Selveli Mustafa... Áno, tak je. Videl som, keď padol. Máš pravdu, Makedonský!

---

[1]) *Odr*, diminitivum *odrče*, vyvýšené, z dosák sbité, obyčajne rohožkami alebo i kobercami postlaté miesto, slúžiace na líhanie. Staroslaviansky to výraz, znamenajúci posteľ.

Alebo:

— Ja som ho zabil, ohavu. Bezmála by som bol vypustil zástavu. Tam ma ranili.

Pritom kašľal, až sa šiel zadusiť.

A potom zase naslúchal.

Ten, čo rozprával, bol muž vysokého vzrastu s drobnou, škrapatou od sypaníc tvárou, s dlhými sivými fúzami a s prešibalýma očima. Nosil ohromný, ošuchaný a bez gombičiek kaput a zvučné meno Makedonský. Nikto ničoho neznal o jeho minulosti prv než prikvitol do Valáchie, vyjmúc to, že pochodil z Makedonie. Jakýsi temný sluch šiel o ňom, že býval vojvodom hajdúckej čaty v Turecku. Tento sluch, môž byť, bol príčinou, že Makedonský mal neodolateľný vliv na svojich súdruhov chušov.

Pri ňom po turecky sedel druhý asi 35-ročný muž, ktorého volali Hadži.[1]) Bol tváre suchej, podlhovasto-žltkastej, končiacej sa ostrou bradou bez vlasov. Na tvári výraz umorenia a slabnutia. Ospalo kľuckal hlavou, zavše sa strhnúc, keď starec pretŕhal v reči Makedonského alebo si odkašľával.

Vedľa Hadžiho sedel 30-ročný človek s počernou, predčasnou starobou zbrázdenou oholenou tvárou. S velikou pozornosťou sprevádzal Makedonského a počas jeho vyprávania často a mašinálno robil rukou pohyb od úst k prsiam, jako by si prihládzal vlasy na neviditeľnej brade. Predtým bol kňazom (popom) a zúčastnil sa v čate Totjovej: I volali ho Kňažko (Popča).

Nie s menšou zvedavosťou a pozornosťou naslúchal aj najmladší z nich, skoro ešte len chlapec, s fezom na hlave. Visel na ústach rozprávateľa, dychtive loviac každé jeho slovo, a keď i starec sa ozval, tu jeho vnímavosť menila sa v úctu. Upreno vpíjal sa zrakom v žltú a zbiednenú tvár starého chuša, pozorujúc, jako krčí sa pritom jeho ranami i trudom zbrázdené čelo. Na tomto dvadsaťročnom junochovi videť bolo všetky črty nevinnosti a entusiasmu. Syn bohatého svištovského kupca, opustil tajno otcov sklep a paroloďou došiel tento večer. Načo? ani sám nevedel. On prosto zanechal otcov obchod, poneváč ho bola omrzela tichá, zabezpečená, no pritom jednotvarná existencia. Blúznivec, idealist, vetroplach, chcel okúsiť sladkosť nového a neznámeho. Keď podotkneme ešte, že on už bol aj napísal a dal vytlačiť celý rad patriotických básní, nuž pochopíme ľahko, prečo zabudol vziať so sebou peniaze na trovenie.

Makedonský, ktorý tohoto večera náhodou nachodil sa v prístave, bol ho spozoroval, obznámil sa s mladým pobehajom a doviedol ho na noc k Strandžovi.

Rozprávanie očividne týkalo sa bojov a osudov povstalcov, čo pred trimi rokmi boli vpadli do Bulharska. Starý invalid bol rozochvený spomienkou na tieto výpravy a heroické podania. Neviem,

[1]) Arabské slovo, znamená: pokloniteľ. I kresťania i moslemíni pridávajú toto meno tým, ktorí boli pokloniť sa svätým miestam v Jerusaleme alebo v Mekke.

či prítomnosť zdala sa mu byť ťažkou a bezslávnou a či cítil v prsiach neduh suchotinársky, javivší sa v častom a úpornom kašlaní; tá najmenšia nevernosť v rozprávaní súdruhovom drážila ho a on sa rozkrikoval a hnevlivo mraštil.

Tento bľadej tráve, chorľavý, suchý jako skelet človek bol zástavník Strandža [1]). Ten samý, čo bol vykreslený na obraze.

On nateraz držal túto kričmu.

Hľa, prečo mladý človek hľadel naňho s takou báznou a úctou.

II.

Keď Makedonský skončil svoju rozprávku, traja súdruhovia boli už zadriemali na svojich miestach a dosť hlasno chrápali. Strandža postál si trochu zamyslený nad tým, čo sa bolo hovorilo, potom sa narovnal, sobliekol zodraný, zašpinený kabát a vyňal zpoza červeného pása, nímž krátke a zafľakované nohavice boly pritiahnuté, veľký revolver a ho zavesil na klinec na stenu. Potom sliezol s ložiska, čo mu zapríčinilo nové a chrchľavé kašlanie, pošiel k obrazu, predstavujúcemu schôdzku a vítanie s chlebom a soľou, pozrel naň hrdo, priklopil veľký krčah s vínom, zhasil lampu a vrátil sa na ložiško, ľahnúť si. V tom čase už boli si ľahli radom k ostatným trom Spiro Makedonský a mladý Svistovčan. Nastala úplná tma v izbe.

Koncert, ustrojený trimi spáčmi, skoro sa usilil hrmotným chrápaním Makedonského a tenkým piskotom, ozývajúcim sa z pŕs Strandžových. Sen aspoň na chvíľu ukájal týchto biedou zmučených ľudí, tieto bdením vpadlé, zmorené oči, tieto vyhladované telá a ponevieraním oslablé, zodrané nohy. Zajtrajším dňom počnú sa nové biedy, nové borby so životom pre týchto biednych, opustených pobornikov. Ich duša novou horkosťou sa naplní pri pohľade na bohatstvá a nádheru, ktorú pri každom kroku stretáš v tomto peknom rumunskom meste. Dokedy potrvá tento život? Čo si počnú v tejto cudzej zemi? Kedy uvidia svoje rodiny, svoje milé ženy, svoje staré matky? Bulharsko bolo pre nich zatvoreno. Ruménia poskytovala im pohostinstvo, no pohostinstvo, ktoré poskytuje breh búrou vyhodeným, zlomeným, vysileným plavcom. Boli medzi ľuďmi a predsa jako na púšti. Domy, sklepy, kassy i srdcia boly zatvorené pre nich. Živili sa obeťami, temer jako oni sami, biednych. I to nie vždy. Hladové dni v každom týždni ustanovily sa pravidelne, neúklonno, fatálne. Áno, hrdlovali niekedy jako nádenníci, za niekoľko groší. Aspoň za skyvu chleba. No i to nebývalo voždy. Len málo ich bolo, čo mohli započať, čo jako skromný, no bezpečný obchodíček. Medzi chušmi bolo niekoľko pekárov, niekoľko krčmárov, alebo iných malých kupčíkov. No pre velikú massu ubehlíkov, ktorá ešte vždy rástla, nebolo prítulku. A zimy boly studené a bedrá triasly sa a črevá čvrkaly. Istý študent z ruskej university, len čo vypudený z Bulharska, kúpil si biedneho koníka

[1]) Nikola Strandža, znamenitý junák, zvaný „znamenonosec" (zástavník).

s mechom a chodil brailskými uliciami, predávajúc dunajskú vodu. Dvaja učitelia, uniklí z Diarbekru [1]), predávali na námestí limonádu. No skoro boli pozbavení i tejto výživy, nemohúc zaplatiť ťažkú taksu, naloženú od mestskej správy za právo predávania. Zkrátka, hlad a bieda vystieraly ruky oproti týmto nešťastníkom.

Len dvoje im ostávalo, aby neumreli hladom. Buď so zbraňou vniknúť do Bulharska a umreť niekde na Starej Planine alebo na šibenici, alebo kradnúť. No Totju už odpočíval na vavrínoch. Panajot dlel v Srbsku a Hadži-Dimitr už dávno bol skonal na Kozludži. Vedomosť o tom mali len niekoľkí sedliaci a orli. Ostával druhý prostriedok: kradnúť. No v každej vlašskej temnici sedelo už po niekoľko junákov. Balkánski orli chytení v klietkach. Z hérosov stali sa kmíni. Nový a hladný proletáriát povstal z hrdinských výprav, pokrytý handrami a slávou. Áno, nečisté handry, čo visely na postavách týchto nešťastníkov, boly ich slávou. Najvyššou slávou, bo zaznávanou a okalenou opovržením. I často chodievali na brehy Dunaja a zierali zelené bulharské vŕšky. Nuž Bulharsko je tam, usmieva sa im, volá ich, hovorí im, ukazuje im svoje nebo, ich ohniská, ich rozpomienky, ideálne ich sny. Dunaj, jazeru podobne, veličestvenno i ticho modrá sa medzi nimi a ním. Len jeden krok a sú v otčine, len jeden výkrik a ona ich počuje. Jako je blízko a jako je ďaleko! O, Bulharsko, nikdy nie si nám takým milým, jako keď sme ďaleko od teba. Nikdy nie si nám takým nezbytným, jako keď sme ťa ztratili beznádejne...

I Brčkov zaspal. V duchu sa mu vlnily zvláštne, fantastické obrazy. Rozprávky o výčinoch čiat prijímaly teraz formu a telo. Vidí, jako Strandža dvíha prápor na Balkáne a kričí: chlapci, držte sa! a jako Spiro Makedonský zapálil turecké humno a na dvoje rozsekol Turčína s kadunou. A Balkán sa kolíše, hory šumejú, vetry dujú a pušky hrmia v bučine. Tam, hľa, hlava s lvím odznakom na kalpaku vykukla zpoza buka a sa skryla. Zahrmel výstrel, potom druhý výstrel, ešte jeden výstrel, mnoho výstrelov i jačí a stene celá buková hora... A srdce búcha a búcha, div že sa nepukne. Tu zjaví sa Hadži-Dimitr, celkom taký, jako ho maľujú na obrazoch. Drží meč v rukách, spechá pred družinou. Kam pospiecha taký strašný a krásny?... Zrazu čuť výstrel... on padá, krv obliala ho... Potom dym, oblaky a celá čata mení sa v duchov i letí, letí k nebesiam a celý výjav mizne.

Keď Brčkov ráno prebudil sa, stál niekoľko sekúnd omámený, dokiaľ sa spamätal. Videl, že nie je na Balkáne. Na ložisku spali už len dvaja. Strandža bol vstal samý prvý, otvoril dvere, umyl a postavil na oheň nádobku s kávou. Revolver nevisel viac na stene. Makedonský prechodil sa po krčme a fajčil. On si už bol hodil dve rakie na kredit u starého zástavníka.

— Brčkov, riekol, približiac sa k nemu, — vstávaj a poďme

[1]) Turecké mesto v Asii, kam bulharskí politickí previnilci do vyhnanstva boli odvádzaní.

na kávu k Lambrimu. Aleb tento fez zahoď, alebo lepšie, daruj ho Strandžovi.

Brčkov vstal, rýchlo sa umyl, pritiahol si remeň a vyšiel z krčmy, prijmúc v zámenu za fez starý, obnosený klobúk, ktorý bol Strandža vyňal zo škryne.

Vyšli na ulicu, kde už hrmely vozy a drožky a hemžili sa početní ranní chodáci. Vstúpili do širokej a plnej dymu kaviarne. Človek hneď zprvu zostal zarazený pri pohlade na nesčíselné, po stenách navešané obrazy, predstavujúce všetky znamenitejšie srážky a udalosti od elenského povstania i podniky bulharských čiat. Na najprednejšom mieste visely podobizne gréckeho krála a královny a obraz Rakovského. Iného zvláštnejšieho nebolo tam. Oba priatelia upíjali si kávu, obklopení niekoľkými tuláckeho vzozrenia ľuďmi, podobajúcimi sa gréckym palikaretom[1]). Boli to „civilisovaní" chušovia. Rozhovor začal sa novinami z Bulharska a skončil sa hrou v karty. Brčkov, vo vytržení, že razom oboznámil sa s toľkými Bulharmi v tejto cudzej zemi, prijal nabídnutie Makedonského, aby sa zahrali v skambil[2]). po franku. Brčkov bol dosť zbehlý v tejto hre a jedno za druhým vyhral po franku od Makedonského, o ňomž pravdepodobne domnieval sa, že ho má v kapse. Makedonský sa zlostil, klial po vlašsky na svoje zlé šťastie i na Midhat pašu, mrštiac silno karty na stôl.

Hadži priblížil sa k Brčkovi a pošepol mu do ucha:

— Nehraj s Makedonským, obere ťa.

Brčkov pokývol hlavou a ešte s väčšou pozornosťou pokračoval vo hre.

— No ty nevykladáš peniaze na stôl, už jedenásť frankov mám dostať od teba, riekol Brčkov Makedonskému.

— Ej, čo, brate, hotové sú, sláva Bohu, som poctivý človek, odvetil Makedonský, miešajúc karty.

Zrazu hra sa obrátila. Šťastie začalo priať Makedonskému. Brčkov prichodil do ohňa a Makedonský sa divil, že mu tak idú karty. Skoro sa očistil od dlhu a začal vyhrávať.

Hadži s poľutovaním hľadel na Brčkova, ktorý hral ďalej. Začal sa potiť, lebo už dva napoleony boly ulietly. Zostalo mu všetkého päť frankov a on ich razom postavil. Makedonský ich vyhral. Brčkov zostal bez groša. Makedonský pozrel na stenové hodiny, rieknuc: — už jedenásť hodín! Poďme obedovať!

— Ale ja nemám ani babky, ozval sa Brčkov zmätene.

— Budem ťa hostiť; neboj sa, čo je moje, je aj tvoje. Vo Valáchii už to raz tak ide. Neopustíme ťa. Tu sme v cudzine.

Tento človek mal strašný vliv na Brčkova. Jeho tichý, posmešný, prešibalý pohľad, spojený s výrazom bezstarostnej ľahostajnosti k životu, zmiatol Brčkova; mašinálno kráčal za Makedonským a Hadžim.

---

[1]) Asi toľko, čo bulharskí chušovia.

[2]) V oriente obľúbená hra v karty; nemohol som sa dopýtať, akého pôvodu.

III.

Vrátili sa do krčmy k zástavníkovi.

Strandža bol už prihotovil obed pre svojich obyčajných hostí, chušov: misa s fazuľou bola už sňatá s ohňa a vypúšťala teplú paru. Čakalo sa len na hostí. Skoro začali títo po jednom po dvoch prichodiť a podlhovastý stôl v prostriedku izby obsadnutý bol vyhladnutými ľuďmi, ktorí s lyžicou v ruke netrpezlive čakali, kým im Strandža naplní mištičky. Boli tam i všetci naši známi z minulej noci. Skoro obed počal sa šumno, všetci o závod srebali a hltali. Hovor stal sa živým a rozmanitým. Rozprávali o politike, o vylámaní kassy nejakému bohatému kupcovi pominulej noci, o „národných darmožráčoch“, o bohatom Turčínovi, ktorý prišiel z Mačína a ktorého treba vraj skántriť, o predlanských bitkách na balkánskych poliach a o skupánstve čorbadžov [1]). Všetci, vyjmúc Brčkova, brali živé účastie v týchto rozhovoroch. Keď vychlipli po niekoľko pohárov kyslého lacného Strandžovho vína, oči sa im zaiskrily a reči staly sa bujnejšími. Kliatby a hrozby len sa sypaly. Hromžili proti známemu bulharskému boháčovi, skákali si do reči, jeden druhého hľadel prekričať, rozoštvať.

— Jestli ja tohoto tlstého brucháča jako nejaký nadutý mech nerozpáram, nechcem sa volať Stančo Deribe, kričal jadrný šuhaj, pchajúc do seba rýchlo a zúrivo.

— Prekliatnik prekliaty! nedáva deravého groša — nechá nás hlady mreť — vpálim mu guľku do čela, ak mi príde pod ruku, — kričal druhý čierny, bradatý človek, hrozivo máchajúc vidličkou.

— Či počujete? Títo čorbadžovia tučia sa potom biedných. Hovorím vám, že prv než vykynožíme Turkov, treba skláť tamtých, niet druhého spasenia, — kričal tretí, horlivý čitateľ *Svobody*.

— Hľaďže ho, pretrhol ho v reči druhý, — vysúkaj rukávy, pane, vypoť sa trochu a potom krič proti druhým. Jako by čorbadžovia len preto zarábali peniaze, aby ich vysypali Petkovi Mravkovi do lona!

Petko Mravka zadivený obrátil sa k osobe, ktorá opovážila sa vrhnúť mu tieto slová do očú. Potom riekol ohnivo:

— Ja som pracoval a som sa potil v Balkáne, ja som sa zaslúžil pred národom i prelieval som krv; ale vidzme teba — ty vtedy kupčil si s k.....

No tamten skypel hnevom a vyprázdniac svoj pohár až na dno, riekol:

— Či som ja kupčil s k....., to ja viem. To nie je tvoja vec. Ale ak chceš, pokážem ti aj ja svoje rany na nohe; nie ty sám si bojoval, no ľudia nerevú, jako ty.

— Dimitre, mlč! Mravka má pravdu. Čorbadžovia sú zradcovia a bruchopasníci!

— Všetkých treba poklať! hulákali druhí.

— Dolu čorbadžovia! Nech žije národ!

[1]) Čorbadži = pán, boháč, statkár.

— Nech žijú biedni!

— Nech žije komúna! zreval Spiro Makedonský a silno uderil päsťou na stôl.

V tom čase bola komúna niečo nového a preto aj v móde.

A medzitým sklenice s lacným vínom boly v ustavičnom pohybe. Hurhaj rástol. Dvaja, stojaci blízko pri tom, čo zastával čorbadžov, z reči do reči, z urážky do urážky, boli už uspeli chytiť sa za vlasy a kvančiť sa. Zradca! Špion! bolo počuť v trme-vrme. Duch borby zachvátil i ostatných. Jedni zastávali Dimitra, ktorý reval, jako by bol postrelený, druhí, a to väčšina, vyjavovali svoje pohoršenie proti nemu. Všetci boli v jednom klbe.

— Von s ním! von s ním! kričalo mnoho hlasov.

— Von s čorbadžijským priateľom! opakovali druhí a niekoľko žilnatých ramien zdvihlo malomocného Dimitra, aby ho vyhodili von.

— Strelím, pusťte ma! zvrešťal Dimiter, vytiahnuc revolver.

Tento zmätok bol by mal smutnejšie následky, jestli Strandža nebol by sa zamiešal.

— Stojte! nechajte Dimitra na pokoji! skríkol, tisnúc zdivelých chušov na stranu.

— On je zradca! vrieskal Mravka.

— Nie je! odvetil Strandža.

— Nie je? a čo je?

— Národný je, jako vy. Ja som ho videl v bitke... junák je; nemáte práva...

— Strandža, hromžil Hadži, to toľko znamená, že my robíme krivdu a on má pravdu. My, či rozumieš? Nechceme sudcu!

— I vy máte pravdu, lebo ste biedni a opovrhovaní trpitelia, jaký som i ja, a máte právo srdiť sa.

Tieto slová okamžite upokojily rozzlobených hostí.

— Nech žije — ozvali sa všetci — štrngnime si!

— Ďakujem vám, bratia milí, za česť. Niet väčšej radosti pre mňa, starého chuša, jako keď sa nachodím medzi vami, mojimi bratmi. Naše slávne boje v bulharskej otčine pamätá národ — tie zobudily národ a vlialy mu do srdca túhu po svobode a pravde. No rieknite mi: dnes kto si nás všíma? Kto nám je uznalý? Buďte pokojní! My sme ľudia, my sme Bulhari, my vyplnili sme svoju svätú povinnosť k otčine. Nič viac. Čo nám treba iného? Peniaze? Peniaze nechceme; nie za peniaze prelievali sme svoju krv, poneváč je drahšia nad všetky poklady vlašských boháčov. Či si žiadame majetok alebo domy? Nuž veď my opustili sme svoj majetok a domy dobrovoľne. Nám majetky nie sú potrebné. My žertvujeme sa za svobodu Bulharska a jestli najdeme odplaty, to bude: osvobodenie Bulharska, nič viac ani menej. Nuž ovšem ťažko je vám hladovať a potulovať sa nie milým nie drahým v cudzom svete, ťažko je i mne s týmito starými kosťami a chorými prsiami vláčiť sa a konať tieto práce, mne, ktorý svojho času nosil som levskú zástavu, mne, starému Strandžovi, mne, ktorý dnes touto rukou držím — varechu. Stali sme sa babami, ach, bratia milí!

Tu Strandža, dojatý mimoriadnym duševným rozochvením, zastal v reči. Položil svoj plný pohár na stôl a vytiahnuc zpoza ňáder nečistú šatku, utrel si slzy, ktoré cíčkom lialy sa mu dolu tvárou.

Všetci stáli rovno a mlčky.

Strandža opäť zodvihnul pohár a pokračoval:

— Bratia, nemáme prečo žialiť. Jestli my tu sme tulákmi a bosí, holí, v Bulharsku naši biedni bratia majú sa ešte tisíc ráz horšie. Tam Turci bijú, zdierajú, vraždia, zhanobujú, a národ upí strašne a nevie čo počať. My sme aspoň svobodní. A keď máme svobodu, máme všetko. Netreba nám zúfať. Dokiaľ máme ruky a nohy a krv v žilách i oheň v srdci, dotiaľ naša otčina vždy nás potrebuje. Jestli nie dnes, to zajtra udorí hodina. A nám treba byť hotovým — ja so svojimi starými kosťami opäť schytím zástavu, aspoň raz aby som ju vztýčil na Balkáne, potom už môžem umreť. Ešte dlho môžeme strádať, hniť i mreť po vlašských poliach, no nič to za to. Národ bez obetí nie je národ. Bulharsko má celý národ z otrokov, nech má dnes i niekoľko mučeníkov, a chuš znamená, aby sa trápil, hladoval, bil sa, jedným slovom, aby bol mučeníkom. Nuž nechže sme takíto mučeníci; čím ich viac, tým lepšie pre Bulharsko. No chcem skončiť. Zdá sa mi, že nastáva zmena; politika skoro sa zvíri a naše ruky nezostanú nečinné, naše srdcia zabúchajú a my zvoláme: smrť alebo svobodu! A umreme slávne a v boji, a nie jako psi na týchto uliciach. Budeme sa ešte biť, bratia milí! Budeme sa biť za svobodu Bulharska. Nech žije Bulharsko!

Ohromný, oduševnený výkrik opakoval posledné slová zástavníkove, až celá krčma sa otriasala. Oči všetkých blesly plameňom a žiarily ohňom čistého patriotismu, samopožertvovania. Čaše znovu sa naplnily. Duch i srdce náhle vzrušily sa. Všetky tieto tváre, len pred chvíľkou hrubé a sverepé, razom zažiarily výrazom ušľachtilým, odhodlaným. Okolo idúci, počuvší hromadný krik: nech žije Bulharsko! pristavovali sa v zástupoch pred dvermi, zvedavé pohľady upierajúc do mračnej krčmy. Brčkov celý sa triasol roztúžením a oduševnením. Bol by objímal týchto divných ľudí, ktorí tak strašno priťahovali ho k sebe svojou odpornosťou i svojou hrdosťou. On videl v nich vtelenú vysokú myšlienku. Zdalo sa mu, že sú to vyššie bytnosti, stvorené na strádanie, do borby a na slávu, nie jako iní smrteľníci. Áno, aj Makedonský, na ktorého ešte od rána hľadel krivým okom, zdal sa mu byť teraz človekom blahorodným, velikým. A slová Strandžove, silné a presvedčivé, hučaly mu ešte v ušiach. Pochytil svoju čašu a použijúc momentánne nastúpivšieho ticha, zvolal svojím jasným, zvonivým hlasom: Junáci! nech žije chrabrý Strandža! — Nech žije! zvolali všetci. — Zdvihnime zástavníka, zdvihnime ho! — a niekoľko žilnatých rúk chopilo a zdvihlo rozčuleného, pohnutého starého zástavníka. Brčkovi svietily sa oči, tvár jasala, celé telo triaslo sa vytržením. Zdravica, vynesená tak nenadále, obrátila pozornosť naňho. Všetci upreli naň zraky a sa mu divili. Stal sa im sympatičným. Strandža hľadel naň okom plným nežnosti.

Zrazu Makedonský zodvihnul čašu a riekol slávnostne:

— Pánovia, Brčkov včera večer pristihol z Turecka, poneváč jeho blahorodné srdce nemohlo ďalej trpeť tyranstvo našich odvekých nepriateľov. On došiel k nám, aby spolu s nami delil nedostatok, hlad a strádania. On urobil jako my. On je naším bratom a hodným synom matky Bulharie. A tak ja pripíjam najmladšiemu nášmu súdruhovi: nech žije Brčkov!

— Nech žije! volalo sa hlučne so všetkých strán.

— Nech žije bulharská mládež! Hore s ním! — Áno, hore s ním! a desatoro rúk zdvihlo zmäteného a rozčuleného Brčkova do povale.

Tým Brčkov prijal, tak rečeno, krst jako chuš.

Veliké city a rozpomienky vzbudily sa pritom v srdciach spolubojovníkov Hadži-Dimitrových, Totjových, Panajotových. Tieto silné vlnenia konečne musely si najsť východ zo stiesnených, dmúcich sa pŕs.

I zahrmela pieseň:

„Trúba zvučí, Balkán stene."

Mužné zvuky tejto národnej piesne (jako vtedy nazývaly sa všetky patriotické piesne, čo tajomne a v rukopisoch rozšírené boly a spievaly sa v celom Bulharsku) naplnily krčmu, rozľahly sa na ulicu a hučaly ešte ďalej, sťa by tesný východ tejto podzemnej miestnosti bol otvorom bájnej jaskyne, z nejž znely hlasy dämonov. Pred vchodom krčmy nastal veliký stisk, rastúci každou minutou. A družina len spievala s oduševnením ďalej a ďalej. I sám Strandža stojačky a s obnaženou hlavou pomáhal spievať a keď zapela sa sloka: „Ach, ľúbezná ty otčina, za teba ja pôjdem v boj!" tu mimoriadné vlnenie zmocnilo sa ho, oči podbehly mu krvou a on schytil revolver, ktorý mu visel na chrbte. Po skončení piesne družina opäť zasadla za stoly. Zvláštny, utešiteľný cit, jako sladký balsam, podejstvoval na duševné rany skytajúcich sa.

Množstvo sa rozchádzalo a dolu do krčmy bolo počuť, jako si hovorili niektorí diváci:

— Bulgari beci! t. j. opilí Bulhari.

Hore na schodoch zjavil sa človek dosť elegantne oblečený, s cylindrom na hlave a s paličkou.

— A! Vladikov! kričali chušovia.

Vladikov, svojho času dobrovoľník v bulharskej légii, sbieranej Rakovským v Belehrade, potom chuš v Panajotovej čate, potĺkavšej sa v Starej Planine, a potom dlhší čas ponevieravší sa po rumunských mestách, bol teraz učiteľom v bulharskej škole v Brajle.

— Daj Boh šťastia, bratia! s úsmevom a dôverne pozdravoval Vladikov, položiac lesklý cylinder na stôl, zaliaty vínom. — I tento raz môj klobúk nevyjde beztrestne z tvojej krčmy, Strandža.

— Nuž jakože sa máš? pokračoval Vladikov. Chováš týchto lapajov? Ale à propos, či viete, prečo prichodím?

— Nuž bez pochyby, aby sme aj teba počastovali čašou vína, hovoril Makedonský, nalievajúc Vladikovi.

— Tedy na vaše zdravie. No prichodím pre druhú vec. O dva týždne chceme dať v škole divadelné predstavenie. Kto z vás chce hrať?

— A bude to na nejaký národný účel? Ak áno, aj ja sa zúčastním, hovoril Hadži.

— Na národný účel, ba až prenárodný; chceme sobrať dostatočnú summu pre človeka, ktorého mienime vypraviť, aby zabil sultána, riekol Vladikov vážne a ohliadajúc sa opatrne.

— Prijíma sa, všetci budeme hrať.

— Ja prijmem zástoj, len ak budem hrať cára, ozval sa Makedonský, ktorý už raz bol hral zástoj nejakého cára, neviem v ktorej Vojnikovej dráme. Zachcelo sa mu opäť pocítiť čarovnú moc cárskeho veličia.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk.

Drobnosti o jazyku.

9. K pravopisu.

Dľa obnovených pravidiel pravopisných malo by sa písať *zo*siliť, *z*dokonaliť, *zo*štátniť, ale mnohým nezdá sa takáto regula, lebo mnohí píšu: *so*siliť, *s*dokonaliť, *so*štátniť. Písať tu príponu *s*, *so* ničím nedá sa ospravedlniť. Ani etymologiou ani výslovnosťou. V tých slovesách ničoho niet, čo dalo by sa doviesť do potyku s predponou *s*. Niet tu ani smeru shora nadol, ani pochopu súbornosti. Jako smiešne je to, keď sa píše: *so*štátniť *roz*predaj zápaliek, *s*dokonaliť *roz*bor chemických látok; teplom *so*siluje sa *roz*klad mrtvoly atď. V týchto slovesách predpona iba ukončuje dej slovies, čo videť i z toho, že sa dá zameniť inou perfektívovacou predponou, bez toho, aby trebárs o vlások zmenil sa význam slovesa. Príklady: *u*štátniť rozpredaj zápaliek, *u*dokonalit rozbor chemických látok; teplom *po*silí sa rozklad mrtvoly atď. Ani v slovese *s*držať ničím nenie odôvodená v slovenčine predpona *s*. — Tak nikdy nedôjdeme k dôslednosti v pravopise, jestliže s prípadu na prípad opierať sa budeme to o český, to o ruský a to zas o dajaký iný pravopis. Každý pravopis má svoje zvláštnosti, ale nechcime toho, aby slovenský bol nesystematickou, nahodilou snáškou zvláštností inostranných, povstalých za okolností iných...

10. Z názvoslovia.

Za *thierarzt*, *állatorvos* prijať treba *zverolekár*. Výraz „dobytčí lekár“ je už zastaralý, nezodpovedajúci terajšiemu stavu vecí. Teraz bdie policia nad nákazlivými nemocami vôbec, tedy nie len nad nákazami dobytka, ale aj zvierat, na pr. psov, a preto rozšíriť treba

názov „dobytčí lekár“, ešte vždy často užívaný, v názov: zverolekár. Állategésségügy = zvieracie zdravotníctvo.

Prepiatym puristom nie som síce ani ja, ale cudzie slovo *šéf* predsa je len zbytočné vo slovenskom jazyku. Nechcel by mať zaň síce ani české ‚přednosta‘, lebo z neho nedajú sa tvoriť ďalšie formy, ale slovo *náčelník* vždy sa dá výborne používať miesto nemeckého šéf a maď. főnök. Je slovo náčelník ľahkosrozumiteľné a odporúča sa i svojou velikou rozšírenosťou u samostatných národov slovanských. Tedy náčelník úradu, kancellárie, železničnej stanice atď. Zo slova toho dajú sa tvoriť pekné odvodeniny: náčelnícky, náčelníctvo.

V martinských časopisoch vždy čítam: zákon *rozprestiera sa*... a törvény *kiterjed*. Neškodilo by uvážiť, či je tento výraz dobrý a jedine oprávnený. V úradnom akomsi preklade *kiterjed* prekladané bolo slovesom *poťahuje sa*: zákon poťahuje sa aj na učiteľov. Ale tento ‚úradný‘ výraz je veľmi nedostatočný; nemožno ho totiž dobre použiť vo forme aktívnej. V ruštine v takomto prípade majú výraz: zákon rasprostraňajetsa, rozpriestraňuje sa. Nech to uváža slovenskí právnici.

Veľmi ťažko znáša sa nedostatok dobrého výrazu pre legitimáciu, igazolvány. Česi povedia *průkaz* od prokázati. U nás v takomto prípade hovorí sa: preukázať niečo alebo preukázať sa niečim; česká forma prokázati alebo poslovenčená prekázať je Slovákovi nesrozumiteľná a preto nehodí sa nám ani průkaz ani priekaz. Zo slovenského *preukázať* je žiaľbohu ťažko utvoriť úhľadné podstatné meno. Nie sú pekné: prieukaz, preukážku. Snáď mohli by sme siahnuť k slovesu inému. Sloveso vykázať značí v podstate to isté, čo preukázať: Vykáž sa, či si ty z našej obce; vykáž, kto si; vykáž sa svedoctvom atď. A preto za legitimáciu, igazolvány, dalo by sa užívať: „Výkaz“. Chyba je však, že tento výraz znamená už: ausweis, kimutatás. Takto dostalo by sa mu teda dvoch významov. Snáď by sa tieto dva významy sniesly vedľa seba, jako vo veľa iných slovách snesú sa i tri, štyri významy. Písalo by sa: vykázať dlhy = kimutatni az adósságokat, výkaz dlhu = adóssági kimutatás; vykázal sa chudobou = szegénységét igazolta; vykáž sa, že si vojakom = igazold, hogy katona vagy; výkaz priemyselnícky, výkaz vojenský. — Dokladám, že maďarské sloveso igazol dá sa rozlične užiť: X képviselő választását igazolták = potvrdili, m. verifikovali. A tanuló elmulasztott óráit igazolta = ospravedlnil. —*ík.*

BESEDA.

Ján Neruda,

najznamenitejší z terajších českých básnikov a belletristov, umrel dňa 22. augusta v Prahe, zavŕšiv päťdesiaty siedmy rok života.

Nová literatúra česká prijala od neho svoj duševný krst. On bol najvšestrannejší, najbystrejší i najsmelší z onej mladej družiny, ktorá koncom liet päťdesiatych, po dokonávajúcej absolutistickej reakcii, v Čechách kliesnila nový literárny pohyb. Vo veršoch ‚Hřbitovní kvítí', vydaných 1858, prehovoril veľký básnický talent, hlboký mysliteľ a smelý literárny novotár: pýtal od veršovcov skutočný poetický dar, pôvodnosť, novosť, pravdu a silu, a sám nemilosrdnou charakteristikou vtedajšej duševnej mĺkvoty spravil začiatok. *Básni* zostal verný do konca života: desať rokov po prvej sbierke vyšly ‚Knihy veršův' so vzácnymi kusmi myšlienkovej lyriky i epiky; zase o desať rokov neveľká, no klassická knižka ‚Kosmické písně', kde roztvára rozhľad do všehomíra a svetové zákony i vzťahy jeho hľadá i nachodí v mikrokosme ľudskej duše; a ‚Prosté motivy' i ‚Ballady a romance' 1883 vydané sú knižočky jemnej, teplej nálady a neprevýšených v poesii českej vzorov drobnej epiky.

I v novellistickej belletrii Neruda otvoril cesty nové. Význačná zvláštnosť jeho bola *arabeska* a v tejto forme zase látky brané z pražského života. Neruda bol rodák Malej Strany, tej pamätnej časti starobylej Prahy, kde zamĺkla poesia šľachtických palácov a terasovitých zahrád pojí sa s originálnym životom malomestským a typickými jeho postavami. Motívy, vyňaté z rodiska Nerudovho, sú najkrajšie kusy jeho ‚Arabesiek' (1864) a najmä utešených ‚Povídek malostranských' (1877), jednej z najpôvodnejších a najpodarenejších kníh celej českej poesie v prose.

Túto poetickú prosu českú Neruda obohatil ešte dvoma druhmi, do tých čias doma neznámymi: belletristickým *cestopisom* a literárnym, spoločenským i časovým *feuilletonom*. Bohatá duša Nerudova, jeho cit detsky hlboký a jemný, ostrý pozorovateľský dar, všestranná znalosť ľudskej povahy, prekvapujúci smysel pre zvláštnosti každej rasy i každého kraja, jeho obšírne vedomosti i majstrovský sloh našly si pravé pole i pravé predmety na velikých jeho cestách, ktoré vykonal na evropský západ, baviac sa hlavne v Paríži, i na východ, cez Balkán a Carihrad do Malej Asie, Palestiny, Syrie, Egypta, Itálie a Uhár. Jeho ‚Pařížské obrázky' (1864), ‚Obrazy z ciziny' (1872) a ‚Různí lidé' (1871) sú hlavnou koryseťou týchto ciest; kto chce tu poznať majstrovstvo Nerudovo, nech prečíta si menovite sbierku ‚Různí lidé', novo pripojenú druhému vydaniu ‚Arabesiek' 1880: pätnásť drobných obrázkov z najrôznejších zemí i ľudí a pätnásť drahokamov kresby, myšlienky i slohu. A čo povedať o Nerudových feuilletonoch? Ony bývaly nedeľným potešením tisícich čitateľov ‚Národních listov', ichž feuilletonistom bol Neruda; ony v štyroch sväzkoch 1877 sobrané zostanú nevädnúcim majetkom literatúry. Ako zrkadlo spoločnosti a storakých jej snáh, ako kaleidoskop výjavov z pražského života ukazujú snáď najvernejšie Nerudovho vzácneho *ducha*, jeho neprekonateľný vtip, ostrú satiru a sarkasmus tak zničujúci, akým okrem Havlíčka nik druhý nevládol v českej literatúre. A pod tými ostrými kresbami, zachytenými štýlom majstrovsky ľahučkým a formou kabinetnou (pozri na

pr. ‚Trhanov‘ v prvom sväzku), bije horúce srdce národovca, hlboká sympatia s vrstvami spoločensky uníženými, s trpiacimi a slziacimi: Neruda bol rýdzi syn ľudu, *demokrat* všetkou svojou dušou!

Veľa, veľmi veľa ztratila literatúra česká odchodom Nerudovým. Hoc v posledných rokoch telom chorý, svojím sviežim, bystrým duchom i horúcim srdcom sprevádzal všetko, či svetlo či tieň, čo svietilo i tienilo národu. On, človek svetový a svobodný mysliteľ, bol preniknutý len jediným citom, ktorý deň po deň viedol jeho pero: *láskou k domovine*, malej rozsahom, no veľkej robotníkmi ducha i mučeníckym utrpením — tá ako krvavý rubín žiari zo všetkého, čo napísalo požehnané jeho pero. Neruda je nielen klassický realist a tvorca nových druhov v českej belletrii, nielen veľký mysliteľ a básnik, on je i rodoľub, akých nie mnoho ani v národoch najväčších. Kráľovský pohrab, ktorým ľud český sprevádzal si bezdušné jeho telo na cintor vyšehradský, nebol len obradnou pompou: bol on precíteným dôkazom, že národ vie dobre, koho v Nerudovi mal a koho s ním ztratil. *Jaroslav Vlček.*

Dňa 28. augusta umrel na Kutných Horách mladý obdarený novellist český *Jozef Braun*, učiteľ ľudových škôl. Obľúbeným poľom jeho bola historická novella, ktorú podarene počal obrábať v duchu nebohého Václava Beneša-Třebízskeho, jehož všetky spisy zredigoval do tlače a zavŕšil obšírnym, vrúcne písaným obrazom pôvodcovho života a pôsobenia (1890). S dvadsaťsedemročným usilovným robotníkom týmto historická novellistika česká ztratila jednu z najnádejnejších svojich síl. Vedľa Třebízskeho životopisu Braunova kniha ‚Z pamětí krevních písařův‘, už druhý raz vydaná, literatúre zostane. *J. V.*

Z francúzskej literatúry. *J. K. Huysmans*, *Là-bas* (Dolu, medzi ľudom). Cestovateľovi prihodí sa niekedy, že zadivený zastane pred portálom starej katedrály a pýta sa sám seba, prečo isté diabolské výjavy, ktoré protivia sa studu, boly vytesané na posvätnom kameni. A či nie je podivno, pri vchode do chrámu, kam veriaci shromažďujú sa ctiť ctnosť čistoty, že tieto necudné sochárske práce urážajú zraky panien, ktoré bielym rúchom odené vstupujú prespevovať slávu Nepoškvrnenej? Netreba veľmi ďaleko chodiť, aby sme videli podobnú bizarrnosť; katedrála viennská v Dauphiné hneď podáva príklad zajímavý a málo povzbudzujúci. Povedia: „To je umenie!“ Nech; ale hlavná vec je presne vymerať tento pojem, a to nejde tak ľahko. Ani nenajdete nikde, žeby bol uspokojive určený.

V Umeleckom Salone videl som vedľa seba dva obrazy. Jeden predstavoval nádherného jazdeckého koňa, prekrásné zviera, plné života a ohňa; na druhom plátne vznášalo sa niekoľko havranov nad kostrou mrtvého koňa. Dovolil som si poznamenať svojmu súsedovi, ako hnusí sa mi táto maľba. Ale zas ozvalo sa mi: „To je umenie!“ Vždy som si myslel, že umenie je v tom, aby vyjadrovalo vznešené pomysly, a bol som presvedčený, že maliar, ktorý

vystavoval svojho mrtvého koňa, bol nedobrý umelec, jehož neodtajiteľný talent zablúdil na nezdravé cesty. Ale s neslušnou sochárskou prácou starej katedrály, o ktorej sme hovorili, umenie nemá nič spoločného. Stredovek veril v zlé skutky diabla a, v prostote svojej viery, tesal necudné obrazy, aby ukázal, k akému poblúdeniu privádzajú ľudí pekelní duchovia. Verilo sa, že diabol posadne dušu i telo ľudí, menovite u žien; sochár nemyslel na nič zlého, ukazujúc, čo sa stáva, keď človek nebráni sa posedlosti diabolskej. A ľudia báli sa jej tak, že odvracali oči, výjav taký zostával bez nemravného dojmu. Tak asi musí sa čítať táto kniha podivná, šialená, klzká a, neviem ani, ako ošklivá a hrozná, a ktorá predsa v tom, kto prečítal a pochopil ju, zanecháva dojem upokojujúcej čistoty po hnuse, vyvolanom hanebnosťou vecí, ktoré sú v knihe popísané s tou hojnosťou nečistých podrobností, ktoré nachodíme na výjavoch, o ktorých sme vyššie hovorili.

Táto kniha, jejž spisovateľom je J. Huysmans, má nadpis Làbas (Dolu, medzi ľudom). Čítajte ju, ale len ak máte dosť sily nezdržovať sa pri podrobnosťach, lež aby ste zažehnávali ich hrúzu, ľutovali tých, ktorí sú otrokmi tak nízkych vášní, a skoro by som povedal, ak veríte v diabla: „Modlite sa, aby ich opustil.“

Spisovateľ rozpráva životopis najbiednejšieho zo zločincov, Gillesa, rytiera Raisa.

Ale v knihe je i scéna, ktorá vzbudzuje obdiv, líčiac úchvatným spôsobom stredovek. Gilles práve pred súdom a pred shromaždeným ľudom bol sa vyznal zo svojich hrozných zločinov, tak hrozných, že Jean de Malestroit, biskup nanteský, povstáva, aby pre stud zastrel Kristovu tvár.

Všetci majú hlavy sklonené a ticho poslúchajú obžalovaného, ktorý s tvárou rozrušenou, potom poliatou hľadí na krucifix, jehož neviditeľná hlava nadvihuje závoj pod tŕňovou korunou.

Gilles končí svoje vyznanie. Dosiaľ stál vzpriamený, hovoriac ako v mrákotách a vyznávajúc nahlas sám sebe spomienku svojich neshladiteľných zločinov.

„Keď skončil, sily ho opustily. Padnul na kolená a hrozne nariekajúc, volal: „Bože, Vykupiteľu môj, prosím ťa o milosrdenstvo a odpustenie!“ Potom tento divoký a spupný rytier, prvý medzi svojimi, sa pokoril. Obrátil sa k ľudu a hovoril plačúc: „Ah vy, rodičia tých, ktorých som tak ukrutne o život pripravil, neodopierajte mi pomoci a modlite sa zbožne za mňa.“

„I zaskvela sa svojím bielym leskom duša stredoveku v tejto sieni.“

„Jean de Malestroit opustil svoje kreslo a zdvihnul obžalovaného, ktorý bil do dlažby svojím zúfalým čelom; v ňom zmiznul sudca a zostal len kňaz; objal vinníka, ktorý sa kajal a oplakával svoju vinu.

„Sieňou šlo pohnutie, keď Jean de Malestroit, stojac a hlavou opierajúc sa o jeho prsia, hovoril Gillesovi: „Modli sa, aby sa utíšil spravedlivý a hrozný hnev Boží; plač, aby tvoje slzy smyly viny, ktoré nakopila v kostniciach tvoja šialenosť!“

„A celé shromaždenie pokľakalo a modlilo sa za vraha.

„Ľud, na prosbu odsúdeného, prispel mu pri jeho treste, a ten ľud, ktorého srdce zožuval a vypľul, nariekal ľútosťou, nevidiac v tomto posedlom pánovi iba úbohého človeka, ktorý oplakával svoje zločiny a šiel, aby sa postavil pred svätú Tvár a jej hnev; a v deň popravy od deviatej hodiny rannej chodil v dlhej processii mestom. Spieval žalmy na uliciach, zaprisahal sa v chrámoch postiť sa tri dni, aby vyprosil takto pokoj vinníkovej duši.

Kniha Huysmansova líči nábožonský zápal stredoveku, líči vtedajší ľud, plný prostoty a milosrdenstva, a proti nemu stavia prostý ľud devätnásteho stoletia, ktorý už neverí na nič. Okrem toho kniha obsahuje ešte niekoľko obrazov priateľských schôdzok u zvonára Svalosulpického. A aké tešivé a stredovekovo učené rozhovory počujeme v ústraní zvonára Carhaixa! Hovorí sa tam o astrologii, diablovi a ešte iných veciach. Tieto iné veci, to je spiritism.

Zastavili sme sa pri tejto knihe tak dlho a vybrali z nej ukážku z tej príčiny, že pôvodca pokladá svoj spis za pokus doplniť naturalism v tom smere, v ktorom dosiaľ bol úplne zanedbaný, totiž v skúmaní duševných pochodov. Sám vyslovuje sa o tom takto: „Sluší zachovať pravdomluvnosť dokumentu, podrobnosť líčenia, jadrný a obsažný jazyk realismu, ale spisovateľ musí byť i skúmateľom duše a nesmie vysvetľovať zázračnosť chorobou smyslov. Román mal by sa rozpadnúť na dve strany, sliate alebo splynuté, ako ich nachodíme v živote, na stranu duše a na stranu tela, a zabývať sa ich vzájomnosťou, ich spory a ich shodou. Zkrátka bolo by brať sa veľkou cestou, ktorú tak hlbavo vyryl Zola, ale vzduchom musela by sa ešte vyryť cesta súbežiaca, ktorá viedla by k zjavom nadsmyselným, slovom mal by sa pestovať naturalism duchový.

Edouard Rod: Les idées morales du temps présent. (Mravné myšlienky doby prítomnej.) Pán Huysmans vyčítal Zolovi, že pestuje jednostranný naturalism. Za to však dostáva sa mu od E. Roda, učeného professora university ženevskej, spolu so Zolom dotklivej výčitky v spise práve menovanom pre isté naturalistické podrobnosti. „Keby pán Zola bol uvažoval, čoho príčinou môžu byť jeho spisy, bolo by sa mu pred dušu postavilo niekoľko otázok: bol by sa na pr. opýtal sám seba, či obrazy, ktorých on rád používa, nie sú často nebezpečným divadlom pre mysle prosté a vedené pudmi zápalčivými; bol by sa opýtal, či hodí sa pre oči všetkých ukazovať rozkladajúce sa mrtvoly z lekárskeho laboratoria; bol by sa opýtal, keď z vedy dosť neprehĺbenej vyberá dôsledky neisté, či iní nevyberú si dôsledky ešte neistejšie a ešte dogmatickejšie z poučení druhej ruky, aké im on podáva; bol by sa opýtal, či hodí sa vôňa „pravdy“ pre všetky nozdry.“ Ako z tejto ukážky vidíme, Rod neštuduje v svojom diele snáď teoretické názory moralistov našej doby, lež mravné idey, ktoré vyberá si zo spisovateľov, ktorí sú vodcami francúzskeho premýšľania. Do gallerie domácich spisovateľov priberá z cudzích Schopenhauera a Tolstého, pre veľký vliv, akí mali títo dvaja cudzinci na duševné hnutie vo Francii.

Postavil ich teda do radu, kde vedľa nich stoja: Ernest Renan, Emile Zola, Paul Bourget, Jules Lemaître, Edmond Scherer, Alexandre Dumas fils, Ferdinand Brunetière a vicomte de Vogüé.

Knihu túto hodno čítať a úvahy o mravnom vlive týchto spisovateľov sú aspoň originálne, ak nemôžeme shodovať sa s niektorými z nich. Najvtipnejšie a zároveň najostrejšie prevedená je kritika venovaná Zolovi, ačkoľvek spisovateľ patrí medzi ctiteľov mocného slohu Zolovho.

Georges Beaume, *Lirette*. Prekrásny román! Dvaja mladí ľudia sa milujú, rodičia jednoho i druhého z nich sú obchodníci; Germainovci predávajú módny tovar, Lirettinovci zase majú najlepší cukrársky obchod v meste. Zdá sa, že všetko je v poriadku a že nechybuje už iba aby pán farár požehnal mladý pár. Ach, úbohé deti počítaly bez ctižiadosti, mal bych riecť bez hlúposti rodičov. Dcéra cukrára, ktorý má dobrý obchod a tedy i krásny majetok, neberie si už človeka, ktorý meria pantle: knieža, vojvoda, baron a jestli možno, tedy aspoň úradný sluha, to je ideál maminkin!

„Pani Dumasová vie sa povzniesť nad svoje postavenie. Že, ona, rodená Fabrova, predáva koláče v ulici Svätého Rocha, to boló v poriadku. Ale žiadať ovšem musela, keď jej dcéra bola 10 rokov v kláštore a ročne platilo sa za ňu 500 frankov, aby sa dostala medzi dámy z mesta, ktoré sa tak krásne strojily, tak pekne hovorily a ktoré vždy v rukavičkách, v sprievode driečnych slúžok s bielymi zásterkami, prichádzaly k nej v nedeľu[1]) po požehnaní kupovať si dessert na obed.

Ach Bože! Na vonkove ako v Paríži, maminky miesto aby sa pýtaly srdca svojich dcér, nemyslia na nič iného, len aby ukojily svoju vlastnú ctižiadosť. Mať dcéru, ktorá vydala by sa medzi pánov, aký to krásny sen pre matku cukrárku!

Roger Dombre, *Une pupille gênante*. (Sverenica, ktorá vadí.) Pán Roger Dombre dovedie, keď chce, pohnúť srdce a vylúdiť slzu na kraj víčka; vyniká však najmä v umení vykúzliť úsmev na tvári. Dokázal to neraz, keď písal pre deti. Ale táto prednosť, vzácna na sklonku tohoto stoletia, kde už nevieme iba slzy prelievať, zvlášte krásne javí sa v jeho novej knihe.

Predstavte si dokonalého egoistu, päťdesiatnika, ktorý ľúbi dobré jedlo a veselý rozhovor, svobodomyseľného až hrúza, a naraz sverte jeho starosti dievčatko, ktoré čo nevideť bude dievčaťom, diablika všetečného, rozpustilého, s jazykom dobre podrezaným a trochu zlým; aký zmätok spôsobí tento tvor v živobytí svojho poručníka, ktorý konečne bude chceť striasť sa jej!

Nejdeme rozoberať podrobnosti tohoto chutného rozprávania. Nejdeme vykladať, ako dievča, poddávajúc sa z počiatku vlivu svojho poručníka, stáva sa svobodomyseľným, a pozdejšie zase ako sa vracia ku kresťanským citom svojej mladosti. V tejto druhej

[1]) Francúzi „raňajkujú“ (déjeneur) po 10. hodine ráno a „obedujú“ (dîner) po 6. hodine večer. Bohatší po divadle ešte „večerajú“ (souper). Ich raňajky sú skorej náš obed, ich obed naša večera. Káva (obyčajne čierna) pije sa ráno, ale nepočíta sa medzi jedlá.

časti knihy jest niekoľko dojemných strán, písaných s vybranou nežnosťou. Neradi sotreli by sme ich pel krátkym podávaním obsahu. Nech dostačí povedať, že dávno nemali sme v rukách takú nežnú knihu, ako je *Sverenka.*

K. + *S.*

Literatúra.

Slovenské Spevy. *Vydávajú priatelia slovenských spevov.* Dielu II. sošit 2. V Turč. Sv. Martine 1891. Cena 50 kr.

Sošit tento doniesol nám 118 piesní, z veľkej časti širšiemu obecenstvu neznámych posiaľ a z veľkej časti originálnych, znamenitých, hudobne i slovne vzácnych.

Bolo by zaujímavo zistiť štatisticky, kde podnes náš ľud spieva najviacej. Podľa piesní tohoto sošitu Trenčín a Zvolen boly by na samom predku, aspoň piesne ztade doposlané sú najrýdzejšie a najcennejšie. Také perly sú na pr. žatevné č. 121 a 125, svadobná č. 162, ľúbostné č. 116, 144 a 194, krásne, i textom zaujímavé ballady č. 137, 184 a 187, a veselá, rytmom i slovom veľmi charakteristická č. 131 — všetky trenčianske; zo zvolenských uvádzam č. 110, 113, 114, a najmä utešenú pieseň č. 204: elegická nálada jej melodie i prostučkého slova je neprekonateľná!
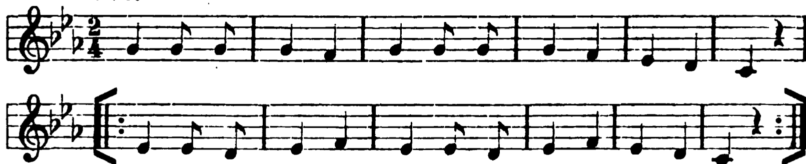
No i druhé stolice sú zastúpené znamenitými príspevkami. Iste mnohého prekvapily piesne trnavské, ako na pr. č. 112, 117, 127, 135, 136, 164, 174; kde len sa nabrala na tej žírnej rovine taká citná melancholia? Pekné sú i gemerské č. 180, 182 a 215; novohradské č. 130, 147, 151 so samopašným textom a rezkým nápevom, vzor to slovenského odzemku; z hontianskych (z Dačolomu) najmä svadobná č. 186; z oravských originálna ťahavá pieseň č. 207, a konečne utešená turčianska kolísavka č. 188. To všetko je vzácna korysť z nášho živého ľudového spevu; a keby každý z ďalších sošitov ‚Slovenských spevov‘ doniesol nám čo len jednu, hovorím *jednu* takú pieseň, ako som ich tu vyčítal do desiatok, namáhanie sberateľov i vydavateľov nebolo by márno.

Že však pri všetkej svedomitosti a opatrnosti redakcie predsa niektoré veci potrebujú ešte doplnenia alebo napravenia, je len prirodzené: žiadna sbierka na svete nevyšla na prvý raz celkom dokonalá. Prikladám niekoľko drobných poznámok.

V texte č. 117 strofy 5—7 sú vari neskorším prídavkom; aspoň bez nich slová piesne veľmi vyhrajú na poetickej jednote celku. V tretej a piatej strofe č. 135 slovo *všeliké* prichodí mi v ostatnej súvislosti textu vôbec priučené a prineurčité na pieseň ľudovú. V č. 144 dialekt i rým pýta si na konci prvej strofy bolec, nie boleť. V č. 204 položil by som miesto ‚žiadnemu‘ slovenskejšie *nikomu.* V č. 180 a 201 ďalšie strofy vari chýbäjú. A na konci textu č. 150 v slovách ‚ku ce‘ nenie vynechaná slabika *be*? Aspoň by to bolo unikum po predložke ‚ku‘, a melodia by práve hovorila za chýbäjúcu syllabu.
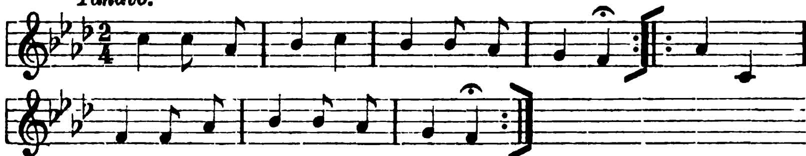
V piesni č. 132 takty 5—10 znejú temer ako druhý hlas; miesto od *c* spieva sa druhá polovička obyčajne od *e*. Štyri takty č. 137 (3—6) bolo by stiahnuť vo dva: nápevom i slovom celá pieseň je skladaná parallelisticky, tak že prvé dva takty odpovedajú druhým dvom (v terajšom znení teda štyrom) a ostatné štyri sú akoby opakovaním celku. Pieseň č. 164 bol bych rozdelil takto:

Voľno.
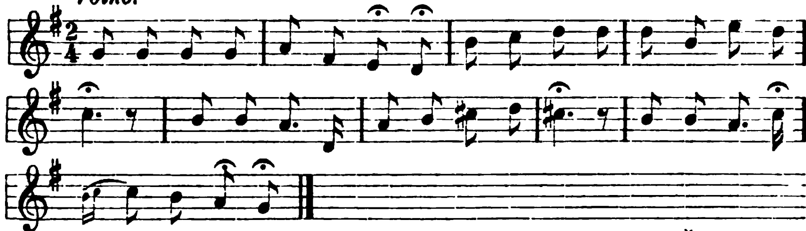

V č. 170 piaty takt mal byť rozdvojený vo dva, ako to kategoricky pýta celok hudobný i výslovnosť textu, v tomto osmičkovom ustrojení nemožná. Pieseň č. 174 počul som spievať i takto:

Ťahavo.

Nemala by pekná dačolômska svadobná č. 177 zakončiť sa dominantou *a*? Rozdelenie č. 184 pýtalo by sa vari skôr takto:

Voľno.

Niekde vystalo tempo, inde zase domovina piesne. Č. 139 iste sa spieva rezko, taktiež č. 150; č. 189 a 206 voľno, č. 185 pomaly. Pieseň č. 184 je bez otázky trenčianska; č. 203 podľa textu, spievaného tiež ‚z Babej hory', vari oravská; v č. 201 druhý verš spieva sa tiež: ‚ej, Čemickjemu, veď ho znáte', čo by ukazovalo na Liptov (i melodia ponáša sa na druhé liptovského pôvodu), a taktiež vidí sa mi byť liptovského koreňa č. 133.

Pri niektorých spevoch dobre by bolo bývalo poznačiť umelý alebo cudzí ich pôvod. Umelá je pieseň č. 211 melodiou i textom, a nie inak i č. 168. Maďarský ráz melodie ukazujú č. 155, 183, 197, 214 a vari i 169. Ani pieseň č. 212 a 181 nenie ľudová, aspoň v tejto úprave nie. Č. 205 a 200 sú temer nesrozumiteľné.

Bolo by zaujímavé šľakovať i varianty. Text č. 126 ponáša sa na starú ľudovú balladu českú, č. 127 a 198 zas na pekné dve pospolité moravské piesne, tiež č. 149 hlasno pripomína staročeského ‚Holoubka', a č. 215 je vari celkom z češtiny prejatá. Č. 143 spieva

sa i s textom ‚Prečože ty, moja milá, bosá chodíš'; č. 164 s textom: ‚Pod javorníčky štyri chodníčky k mej milej'; č. 189 a 218 sú slabšie varianty na lepšie, známe už piesne.

K sošitu tomuto redaktor p. K. Ruppeldt pripojil odpoveď na niektoré posúdenia sošitu predošlého. Vychodí z nej, že žiadosť posudzovateľov, aby spevy vydávaly sa verne, vyšla z nejasnej štilisácie zásad redakčných. ‚Úpravou' svojou p. redaktor rozumel nevyhnuteľnú opravu, ak tak možno povedať, *notového pravopisu*, t. j. napravenie takých vecí, ktoré porobili sberatelia nevyznajúci sa v správnom znotovaní toho, čo počuli. Taká úprava nielen neškodí, ale *musí byť*, ako musí byť korrektúra pri sadzbe knihy. Teraz je jasno medzi nami, a nemôžem ukončiť inak ako úprimným, srdečným odporúčaním tohoto veľmi záslužného podujatia nášmu spevavému obecenstvu. *Jaroslav Vlček.*

K reči o slovenskom pravopise. Napísal dr *S. Czambel.* V Budapešti 1891. Dostať u Jána Ferienčíka (VI. Izabella-utca 61). Cena 40. kr.

Potešiteľná vec je horlivosť dr. Czambla, s ktorou oddáva sa svojmu študiumu. Ešte napísal hodný sošiť a nanovo vykladá zásady a odôvodzuje návrhy svojho *Slovenského pravopisu*, „ktorým z nedorozumenia alebo z nedostatočného odôvodenia zle bolo rozumeno." Len škoda, že na stranách nového spisu, kde proti mojej mienke bráni svoje návrhy, miestami nezostal objektívnejším. Akási citlivosť Czamblova najmenej odôvodená je oproti tomu, čo ja napísal som o jeho knihe. Kto hovorí tónom, aký mala reč moja, s tým dorozumeť sa je ľahká vec. No Czambel, zachvátený ohňom polemickým, vytrhne moje slovo alebo zdrap môjho dôvodu a tak dokazuje neoprávnenosť mienky. Škoda, lebo tým práve nepresvedčí.

Príklad: V otázke kvantity v slovenčine poznamenal som, že pravidlo *Pravopisu*, podľa ktorého dlhé *á* po *č, š, ž, dz, dž* rozkladá sa v dvojhlásku, nemožno vari postaviť v celej jeho šírke, kým stredná slovenčina nie je dôkladnejšie vyšetrená. V svojej knihe v kapitole a kvantite on tiež hovoril, že hneď pri počiatkoch slovenského pravopisu neboly možné pevné pravidlá o dlhých a krátkych slabikách, keď o stredo-slovenskom nárečí nebolo „spoľahlivých a vyčerpavých prác" — a tých niet ani dosiaľ. Dotyčne jeho lokálov gundž*ia*ch, obruč*ia*ch atď. ja pripomenul som, že v Turci a Liptove, v centre strednej slovenčiny, skloňujú: gundž*a*ch, obruč*a*ch, duš*a*ch, medz*a*ch, t. j. že dlhé *á* skloňovacej prípony *-ách* tu stáva sa krátkym. Už Štúr, opieravší sa na liptovsko-turčiansku výslovnosť, o tomto povedal, že je to „lepšie slovensky", a Rusi, ktorých jazyk veru dostatočne vyznačuje sa dvojhláskami, tiež skloňujú: **речахъ, очахъ, парчахъ.** No ja, kloniac sa k stanovisku *Pravopisu*, sám oslabil som príklady liptovsko-turčianske výslovnosťou oravskou, horno-trenčianskou a gemerskou, áno doložil som, že v „prípone datívovej v otáznych slovách dvojhláska prichodí i v Turci a v Liptove." A on čo na to? Poneváč medzi príkladmi svojej knihy mal i lokál Mošovc*ia*ch, ja podotknul som, že

tak nehovoria ani v samých Mošovoach. Teraz teda, zachytiac sa na tento príklad, bije ním v pravo-lavo, ako by som ja bol uviedol temer len príklad Mošoviec, a zaklučuje, že či chceme žiadať pre *každý kútik* slovenský rozhodujúce právo v otázkach pravopisných! Táto podráženosť je na ujmu novým dôkazom Czamblovým. Mošovce sú ovšem kútikom, no Turec a Liptov spolu sotva. Oproti mojej pochybnosti bolo by mu dostačilo povedať, že ako v iných otázkach, k vôli dôslednosti „musíme sa i tu odhodlať oktrojovať."

Alebo: Pri slove br*i*ndza či br*y*ndza ja príkladom i z jeho Miklosicha vzatým dôvodil som, že slovo to neprišlo k Slovákom prostredníctvom maloruštiny. Miesto toho, aby bol vyvrátil tento môj hlavný dôvod, Czambel podráženo vytýka mi, že usilujem sa chytať ho v nedôslednosti.

Slovo zápo*l*a, ktorého etymologia nie je známa, žije u nás len na malom priestore, no tam vyslovujú ho s mäkkým *l*; k tomuto ja doložil som, že takto zachovalo sa i v historickom mene Zápo*l*ovom. Na inom mieste asi v podobnom smysle pripomenul som meno Radvanských. On na to? Forgá*ch*ovci, Zi*ch*ovci, Esterházyovci atď. zaiste mnoho dobrého vykonali vraj pre národ maďarský, ale pravopis maďarský predsa neodnášal sa k ich rodinným menám s toľkou pietou! O takej piete svojej ja síce neviem, no verím, že pravopisu maďarskému ťažko by bolo vyvodzovať niečo na pr. z mena *Zicky*.

Vlastnosti skloňovacích prípon nepomiešal som s vlastnosťami prípon kmenotvorných; príkladom mat*ke* — mat*ce* a inými tam uvedenými narážal som len na to, že kým Slovák nehovorí v Afri*ce* (Ameri*ce*), jazyku jeho nie je svojské ani afri*cký*, Afri*čan*. Niečo pomiešania jest i v príklade Czamblovom: Polônčan miesto Polônkán. Polonka je slovenská, zdrobnelá forma, všetky elementy slova sú slovenské — Afrika alebo Amerika so všetkým mená cudzie. Slovenský ľud počul o Afrike alebo Amerike len od učených; ako hovorili a písali títo o tých častiach sveta, tak osvojil si to i on. (Rusi tiež píšu Американецъ — американскій.) Týmto všetkým však netvrdím, že v zásade Czambel nemá pravdu. — Pod jeden klobúk strčil som kečku s k*a*diť len natoľko, nakoľko hovoril som o nich pod literou *ä*. Veď ja nezastával som k*ä*čku! No božedrievä a chlapä pod jedným klobúkom, uznávam, už nie je ani priveľká ellipsa, je chyba.

O príd. m. trenč*ia*nsky darmo by sme sa škriepili, keď je tu živý jazyk. Prídavné treňč*ia*nsky je vraj od podstatného Trenčan. A Trenčan kde sa vzalo, od čoho je? O mluvnickej nemožnosti ťažko hovoriť, keď sotva vieme, aká bola pôvodná forma Trenčína.

Bereg (breh, meno severo-východnej stolice) nedopúšťam ani teraz postaviť medzi cudzie slová. „Či ono zo slovančiny vošlo alebo nevošlo do maďarského — hovorí Czambel — to náleží pod iné posúdenie." Ono vošlo do maďarského len *tak*, ako Nitra alebo Trenčín. Vôbec pôvodca silou-mocou drží sa svojej mienky. Aby potvrdil, že *včaššie* nie je komparatív adverbiálny, vraví, že „v slovenčine len výnimkou komparujú sa adverbiá." Ale výnimku ne-

pozbavíme práva? Najmä keď je adverbium také neodvislé od príd. m., ako na pr. skoro, skorej.

Že pôvodca *Slovenského pravopisu* pri tejto príležitosti spomína i to, čo som ja pred štyrmi rokmi napísal o jeho *Príspevkoch* k dejinám jazyka slovenského, to je trochu nespravedlivo. Vtedy ja ešte nevedel som, čo bude pre slovenský jazyk zo spisovateľa tej knižky. No má zadosťučinenie v tom, akého prijatia dostalo sa jeho novému dielu. Poznámka moja, ktorú tu spomína (na 6. a 7. str.), nebola však ani tam taká frivolná. Ona mala len ten smysel, že spisovateľovi treba znať literatúru svojho predmetu, aby prípadne nevynachodil po druhý raz Ameriku. Tým ja nepovedal som ešte to, že dr. Píč, ktorého rozpravu podľa môjho domnenia Czambel vtedy ešte neznal, snáď podal niečo positívneho o starších pamiatkach slovenčiny.

Vytýka mi nedôslednosť. No nedôslednosť, najmä keď človek polemisuje, možná je ešte i vo výčitkách. Hovorí mi totiž raz, že som veľmi konservatívny, až úzkoprsý zvlášte oproti veciam novým, — druhý raz, že, zavrhujúc jeho návrhy a opovrhujúc terajším stavom pravopisným, zavádzam *tabulu rasu*. Temer na prstoch možno počítať námietky, ktoré mal som proti jeho knihe, obsahujúcej toľko otázok nášho spisovného jazyka — a ja zavrhujem jeho návrhy!. Polemika, polemika!

No prestávam. (Veď zatracujem polemiku!) Ja rád som v celku i tomuto spisu pôvodcovmu. Mne vytýkať, že zavrhujem jeho návrhy, bude mať najmenej príčiny. Tu vypisujem všetko, čo s dôrazom prednáša teraz na objasnenie svojho stanoviska:

„Pre pravopis je v podstate jedno, či máme o niekoľko viac kmenov s „y“-om alebo menej... *len rovnako píšme*. Máme nielen pri „y“, ale aj pri iných pravopisných otázkach veľa slov, o ktorých pôvode niet cele bezpečnej, všeobecne uznanej istoty. Pre všetky také slová z dobrého úmyslu prijal som zásadu: zachovávať formy, ktoré za pôvodnejšie uznal Miklosich vo svojom etymologickom slovníku tým, že ich postavil za heslá. Koľko Slovákov-spisovateľov, temer toľko urputných etymologov a všetci títo, stojac pod vlivom rôznych slovanských jazykov a rôznych učených a mimo toho ešte pod vlivom rôznych vrtochov, — bezkonca znova budú uvádzať rôzné formy do pravopisu. Ja som tedy chcel zaseknúť cestu ľubovoľnému etymologisovaniu a preto pre slová, u ktorých možná je etymologia mnohoraká, volil som radšej súhrnne prijať za základ sobrané výsledky uznaného etymologa, nežli s prípadu na prípad dľa rôznych náhľadov odporúčať rôznu etymologiu alebo natískaním svojej drážiť k etymologisovaniu ostatných spisovateľov slovenských... Takýmto pravopisným obmedzením voľného etymologisovania, ktoré vyžaduje sa len pravopisným záujmom, nijako neobmedzuje sa ďalšie skúmanie vedecké.“

Jozef Škultéty.

Rok 1891. **Sošit 10.**

Slovenské Pohľady.

Starodávne slovenské osobné čiže krstné mená.

Podáva *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

Potuch. Roku 1263 živší Turčan Potuch i Pothuh z Černákova, pokrevný Krupcov, Mladenov, Milosťov, Premladov a Somorov, K. I, 17, 1, 5 a 6. Možno, že i vyššie spomenuté ostrihomské meno Pothouch je totožné s menom Potuch.

Poviša. Roku 1243 Trenčan Pousa, syn Radislavov, O. XII, 133; a iný Trenčan Pousa, ktorý sťa príslušník Trenčianskeho hradu bojoval proti Tatárom a padnul v bitve na šajavských poliach, F. IV, 1, 471. Sem patrí i pred rokom 1263 živší Turčan Poisa, otec Chočov, F. IV, 3, 151.

Povko. Pred rokom 1346 živší Turčan Pouka i Pouca, otec Lačkov, K. I, 14, 1, 4.

Premlad. Roku 1263 Turčan Premlad z Černákova, K. I, 17, 1, 5 a 6.

Preslav. Roku 1255 živší Turčan Preyslo i Prayzlo, Č. X, 87 a Bél Not. Hung. II, 337. Jeho meno nachodím u Fejéra — IV, 2, 359 — tlačené i Treysto a i Treyslo, patrne iba chybným čítaním a odpisovaním starých listín toľme, totiž až na nepoznanie spotvorené, lebo zo slova „Treysto“ nevyčítal by nikto meno Preslav, aké mal onodobný malo-jasenský pán.

Pribislav. R. 1246 Novohradčan Purbuslou i Purbuzlo, F. IV, 1, 408.

Priboš. Roku 1243 Gemerčan Pribus, F. IV, 1, 293. Kmen z tohoto mena zachoval sa posiaľ v topografickom názve Príbovce, utvorenom z patronymika Príbov, ktoré povstalo z pramena Príb. Možno, že v slove „Pribus“ je iba latinská koncovka „us“, pripojená k menu Prib, ako pri menách Drag — Dragus, Bel — Belus, Ob — Obus atď.

Pšecha. Pred rokom 1360 živší Turčan Pseca i Pzecha, jeden z mutnianskych pánov, K. I, 11, 1, 1 a I, 17, 1, 11. Vo Zvolenskej stolici zovie sa v betlehemskej vianočnej hre ten „Pšocha“, ktorý predstavuje valaského čiže pastierskeho psa. Ináč užíva sa toto meno teraz sťa posmešné meno a znamená zatvoreného a potmešilého človeka.

Psovík. Roku 1258 Nitran Posog a spolu s Peťkom príslušník ku soborskému kláštoru, F. VII, 1, 307. Domnievam sa, že je toto meno totožné s posiaľ zachovaným topografickým menom Bzovík v Honte a malo správnejšie tak byť i písaným, ako ho posiaľ ľud vyslovuje, totiž nie Psovík, ale Bzovík. I maďarské slovo „Bozók“ zdá sa mi viac zodpovedať skutočnosti, ako starodávneho pisárov výraz „Posog“.

Púčik alebo *Púček.* Pred rokom 1359 živší Turčan Puchuk z Černákova, K. I, 17, 1, 9.

Puk. Pred rokom 1313 živší Turčan Pook i Puuk a Puk, Č. X, 97 a 136.

Punák. Roku 1248 Lipták Punak, O. XII, 258 a pred rokom 1323 živší Punech i Puneth, F. VIII, 3, 492 a 571.

Radila. Roku 1243 Trenčan Radila patril spolu s Neverom, Domoslavom, Ortiradom a inými večislavskými zemanmi ku Trenčianskemu hradu, F. IV, 1, 295 a O. XII, 135.

Radislav. Pred rokom 1243 živší Trenčan Radizlo i Radizlaus, otec Povišov, O. XII, 133.

Radoň. Roku 1235 živší Turčan Radon, Reg. Tur. 68 a Č. 78, asnáď iba iný tvar z mena

Radvan, pod ktorým je z roku 1250 známy Zvolenčan Radun i Rodun, F. IV, 2, 59—61, pradedo rodiny Radvanskovskej; — potom pred rokom 1280 živší Novohradčan Radun z dediny Osláru, ktorý obdržal od kráľa Príbovce v Turci, F. VII, 2, 133; — a konečne pred rokom 1287 živší Prešporčan Rodan i Rodun, príslušník ku Prešporskému hradu, F. VII, 2, 114 Že toto hneď Radun, hneď Rodun a hneď zase Radon písané meno v skutočnosti vyslovovalo sa „Radvan“, toho jasným a neodškriepnym dôkazom sú topografické názvy Radvan, s ktorými stretáme sa takmer vo všetkých Slovanmi obydlených krajinách, a rodinné meno Radvanský, lebo ich živá reč takto vyslovuje.

Rak. Roku 1363 živší Turčan Rak, Č. X, 96.

Rakša. Pred rokom 1280 živší Turčan z Nedozoru Raksa, jehožto meno posiaľ nosí obec Rakša v Turci, Č. X, 99.

Razčoch alebo *Rozčech.* Roku 1243 Trenčan Raschoh i Razcoch z Večislavíc, spolupríslušník ku Trenčianskemu hradu, O. XII, 135 a F. IV, 1, 295.

Raslav. Roku 1247 živší Trenčan Razlo, F. IV, 1, 471 a pred rokom 1245 živší Hevešan Razlo, F. IV, 2, 260. Domnievam sa, že je toto meno iba skrátenina z mena Rastislav práve tak, ako známe u Nemcov Rastic.

Rek. Pred rokom 1290 živší Turčan Rek, ktorému patrilo Slovenské Pravno, O. X, 1.

Rečko. Roku 1262—1279 Turčan Rechko i Rechk, K. I, 16, 1, 3 a F. V, 2, 545, ktorého meno spotvoril prepisovateľ r. 1292 na Rechek, F. VII, 3, 98. Rečko je patrne zmenšeninou a tu vlastne milostným tvarom z mena Rek.

Rovlad alebo *Rozvlad.* Pred rokom 1352 živší Turčan Rubina, K. I, 17, 1, 5 a 6. Možno, že malo byť toto meno správnejšie pí-

sané „Hrubina“ a že náslovná písmena „h“ zostala jednoducho v pere trčať patričnému pisárovi, no z r. 1265 známy je Ostrihomčan Rubin, Z. I, 13, 17, a tak mohlo jestvovať nielen meno Hrubina, ale mimo neho i Rubina. Budúcnosť nás o tom snáď lepšie poučí.

Rugač. Roku 1243 živší pradedo Fayovcov Rugach zdá sa byť Rusom, F. IV, 1, 286, no pred r. 1245 jestvovavší Novohradčan Rugaas bol iste Slovákom, F. IV, 1, 376. Dľa analogie Gay = Háj, grad = hrad, god = hod, Gron = Hron vyslovili by sme teraz toto meno „Ruhač“.

Ruman. Roku 1295 Tekovan Ruman, F. VII, 3, 110 a pred rokom 1356 živší Turčan Ruman, K. I, 16, 1, 8. Rodinné meno Ruman je posiaľ v úžitku.

Ruten alebo *Rutín.* Roku 1280 živší Turčan Ruten, Č. X, 99.

Rušín alebo *Ružín.* Pred rokom 1264 živší Nitran Ruschin, F. IV, 3, 242. Rodinné meno Ružínsky svedčí za „Ružín“.

Sača. Roku 1254 Zemplínčan Sacha, F. IV, 2, 227. Toto meno zdá sa mi byť chybne čítaným a písaným, poťažne vytlačeným „Sacha“ = Sača na miesto „Sucha“ = Suča alebo Suč, lebo práve po tomto mene zachovaly sa četné pamiatky v topografických názvoch až po naše doby.

Šaštín. Roku 1244 živší Nitran Zascin, F. IV, 1, 358. Toto osobné meno známo je a posiaľ žije v topografickom názve „Šaštín“, a práve tento názov dáva nám jasný návod, ako treba správne čítať starodávneho pisárovo slovo „Zascin“.

Šasuna alebo *Šašuna.* Roku 1254 živší Turčan, súsediaci s Malým Čepčínom Sasuna, F. IV, 2, 242. I toto meno mám iba za zlatinčený tvar z pôvodného mena Sasín alebo Šašín, ktoré poslednejšie známe i z topografických názvov a prvšie nachodíme zachované v rodinnom mene Sasinek.

Sebeslav. Pred rokom 1244 živší Trenčan Subislaus, otec Bogomírov, F. IV, 1, 345, jehož meno píše tenže Fejér — IV, 1, 22 — i Zubuslaus a v listine z roku 1295 pochádzajúcej — VII, 3, 108—111 — „comes Zobozlaus“ i „comes Zubuzlaus de genere Ladan“; — roku 1248 živší Lipták Sevislaus, O. XII, 258; — pred rokom 1295 živší Nitran Sebeslau, F. VII, 2, 185; — roku 1258 živší iný Nitran Zuboslaus i Zoboczlaus „de Emejke“, F. IV, 2, 459 a VII, 2, 184; — a roku 1297 iný Nitran Sebeslaus, syn Bogomírov, F. X, 182. Trenčianskeho Sebeslavovo meno zachovalo sa posiaľ v topografickom názve *Sebeslavce* pod blatnickým zámkom v Turci.

Sibor. Pred rokom 1319 živší Lipták Sybor, T. Snáď chybno písané miesto Stibor, pod ktorým menom je známy mohutný pán beckovský zo štrnásteho veku.

Sitina alebo *Žitina.* Roku 1240 živší Turčan Sitina, Bél Not. Hung. II, 363. Mne zdá sa byť správnejším meno Žitina, a že nie je takto písané v Bélových dielach, to možno úplným právom zaznačiť na vrub starodávneho pisárov, ktorý neznal písmeny správne označujúcej slovenský hlas *ž* a patril tiež do tej triedy, o nejžto napísal už mních Chrabr v desiatom storočí, že „priežde Sloviene ne imiechu knig, črtami i riezami čtiechu; krstivše že sia, rimskymi i grčskymi

pismeny nuždaachu sia pisati sloviensku rieč bez ustrojenia" a dodal hneď i otázku: „Nu kako možet sia sloviensky pisati dobrie grčskymi pismeny: bog, ili živót, ili zieló, ili crkov, ili čaanie, ili širota, ili jad, ili junosť, ili jezyk i inaa podobnaa sim?" Túto istú, Chrabrom už pred tisícimi rokmi vyslovenú otázku môžeme opätovať plným právom i my a každý znateľ starodávnych listín zkúsil a zkusuje ku nemalej svojej omrzlosti, že kráľovskí a iní stredovekí pisári nútili sa písať slovenskú reč, totiž jej jednotlivé slová, bez ustrojenia a v tom svojom pomykove navarili takej kaše, ktorá nám nechutí, lebo skvárili a skomolili mnohé slová až na nepoznanie.

Skudo alebo *Škudo.* Pred rokom 1235 živší Nitran a topoľčiansky pán Scud, F. IV, 1, 25. Posmešné mená Škudo a Paskuda sú slovenskému ľudu ešte i teraz dobre známe.

Slávik. Okolo roku 1351 živší Turčan Slauk i Zlauk, syn Milosťov, K. I, 17, 1, 4/5.

Smislav alebo *Semislav.* Pred r. 1247 živší Trenčan Smislaus „pristaldus filius Stermez de Ludan", F. IV, 1, 47, 1.

Sokava. Pred rokom 1250 živší Turčan Sokava, otec Dobošov, Č. X, 93.

Soľ. Roku 1302 Zvolenčan Saal, jehožto meno preložil r. 1318 iný pisár do maďarčiny a napísal miesto latinského „sal" (= soľ) meno „Sos". Vojtechov Lokčánskeho archív.

Somora. Roku 1263 živší Turčan Zumar, i Zontar, Zomar a Zonter písaný, blízky pokrevný Krupcov, Mladenov, Premladov, Hrubinov, Milosťov a Potuchov z Černákova, K. I, 17, 1, 2—6 a 9; — roku 1332 živší iný Turčan Zomor, syn Štefanov, K. I, 16, 1, 31 a ešte iný roku 1346 jestvovavší Turčan Zumur (viď Bodor — Budur), syn Nesteusov, K. I, 51, 1, 3. Rodinné mená Somor a Somora sú i dnes na Slovensku značne rozšírené.

Sopyr. Roku 1233 živší Turčan Zopyr, Č. X, 88 a roku 1255 iný Turčan Sopir, F. IV, 2, 362.

Sopko. Roku 1260 živší Prešporčan Sopk i Supk, syn Vacíkov, F. IV, 3, 12. Sťa rodinné meno známe slovo „Sopko" až posiaľ zachované.

Stanislav. Roku 1244 Honťan „comes" Stanislaus, F. IV, 1, 337. Toto meno bolo prv zhusta a je až posiaľ ešte užívané.

Stanko. Roku 1254 živší Hevešan Stanch z rodu „Bagathradovan" (= Bogatradvan), F. IV, 2, 260 a roku 1285 živší Turčan Stank, Č. X, 75. Meno Stanko je skráteninou a súčasne i milostným tvarom z mena Stanislav, Stano a udržalo sa i v topografickom názve Stankovce i sťa rodinné meno Stanko a Stano.

Starúch. Roku 1243 Gemerčan Staruch, F. IV, 1, 293.

Strmec. Pred rokom 1247 živší Trenčan Stermez, otec Stanislavov z Ludeníc, F. IV, 1, 471. Možno, že toto meno bolo „Strmen" a len chybným odpísaním alebo čítaním poslednej písmeny, totiž „z" miesto „n" premenené bolo nespoľahlivým pisárom zo Stermen na Stermez.

Strmen. Roku 1255—1263 Turčan Stremen, F. IV, 2, 296'

Ztrmen, F. IV, 3, 150 a Ztremen, F. IX, 3, 79 i IX, 3, 79 i IV, 2, 359, syn Uzdov a brat Drahomilov.

Stetvoradov. Pred rokom 1247 živší Trenčan Stetuonadou i Stetuoradou, brat Vladinov, F. IV, 1, 471. Tento Stetvovadov (a či Svetloradov) spomína sa v jednej a tejže listine spolu so Semislavom a „comes"-om Bohumilom, sotva teda možno pochybovať o ňom, žeby nebol býval Slovákom, no jeho meno je patrne skomolené tak, že jeho opravdový tvar možno si iba domýšľať, nie však celkom určite udať. Ono zostane záhadným, kým nevyskytne sa inde v pravej svojej podobe, alebo aspoň v menej zkazenom tvare. Koncovka „ov" svedčí, že je ono patronymikon a utvorené z iného, za kmen a základ slúživšieho mu mena.

Sudron alebo *Sudrín.* Pred rokom 1263 živší Turčan Sudrun i Sodron, otec Jankov a Pavlíkov a blízky pokrevný Hájikov a Bohušov, K. I, 17, 1, 2—6.

Šura. Roku 1272 živšia Prešporčianka Šura, dcéra Negradova a Hviezdina, M. VI, 426. Toto meno zachovalo sa v topografickom názve Šurany a v príslovi „šury-bury", ba v mnohých krajoch označujú ním husi, lebo gazdinky volávajú: „Šura, Šura!" alebo „Šury, Šury!" keď vábia k sebe svoju hus, poťažne husi. I slovo „Šuryplach" je známe.

Surma. Roku 1240 živší Turčan Surma, syn Dečlíkov, F. IV, 1, 202, ktorého meno nachodíme i „Surna" písané v Reg. Tur. p. 84. Alebo by snáď malo byť meno Surna totožné s terajším rodinným menom Žurna?

Svus. Roku 1258 živší Nitran „comes" Svus, príslušník ku soborskému kláštoru, F. VII, 1, 307. Že je slovom „Svus" nie správne udané patričné meno, to mi je jasným, ale ako ono vlastne znelo a ako ho treba správne vysloviť, to neznám a básniť nechcem ani nesmiem.

Sypun. Pred rokom 1254 živší Trenčan Sypun i Sypan, otec Namslavov a Vidov, K. I, 51, 1, 3. Veľmi je pravdepodobným, že skrýva sa v slove „Sypun, Sypan" vlastne slovo „župan", no písal som ho verne len Sypunom preto, že som ho nikde nenašiel písané začiatočnicou *Z.*

Talamer, vidz Dalimír.

Tiba. Okolo roku 1294 živší Turčan Tyba, Č X, 74; — roku 1243 Nitran Tyba, brat Dubákov, Donov a Vacíkov, F. IV, 1, 284; a pred rokom 1421 živší iný Turčan Tyba, T.

Tinko. Okolo roku 1285 živší Turčan Tinko, Č. X, 75. Tomuto podobné meno Timko je posiaľ jestvujúcim rodinným menom, zdá sa mi však predsa z iného mena pochodiacim.

Tisa Okolo roku 1300 živší Turčan Tisa, F. IV, 2, 362. Reg. Tur. č. XXXVI a Č. X, 88.

Tivan. Roku 1263 živší Turčan Tyuan a Tywan z Černákova, pokrevný Krupcov, Mladenov, Premladov, Somorov, Milosťov a Potuchov, K. I, 17, 1, 2—6; — roku 1267 iný Turčan Tyuan z rodu Vidovho, F. IV, 3, 430 a okolo roku 1294 živší Spišiak Tiban, F. VII, 2, 180.

Tvrdoš. Pred rokom 1235 živší Nitran Turda, pán topoľčiansky, i Turdus, F. IV, 1, 25 a roku 1244 živší Honťan Turdos, F. IV, 1, 351. Ešte dávno pred týmto jestvoval iný Tvrdoš, ktorý bol zakladateľom celého rodu „genus Turdos“. Rodinné meno Tvrdoš zachovalo sa až po našu dobu.

Ugra. Pred rokom 1155 živší Ugra, syn Buhnov a otec Belušov z rodu Urošovho, F. VII, 1, 148.

Ugrín. Roku 1238 živší kaločský arcibiskup Ugrinus i Ugolinus, F. IV, 1, 146.

Uroš. R. 1238 opát v sväto-martinskom kláštore Uros, F. IV, 1, 139 a roku 1287 živší Prešporčan Uroch, F. VII, 2, 114.

Utemír. Roku 1299 živší Turčan Utemer i Othmar, B. 2 a 3.

Utoš. Roku 1265 živší Honťan Utos, otec Dužínov, F. IV, 3, 280. Možno, že je toto meno iba chybno čítané a vytlačené sta „Utos“ miesto „Uros“, čo by nebol žiaden div, lebo písmeny *r* a *t* boly si v trinástom a štrnástom storočí tak veľmi podobné, že ich teraz i zkúsený paläograf len ťažko rozoznáva a v mnohých prípadoch iba zo smyslu patričného slova vysvetľuje.

Uzda. V rokoch 1245—1255 spomínaný Turčan Uzda, ktorý bol kráľovským rybárom a pre svoje zásluhy povýšený do zemianskeho stavu spolu i so svojimi synmi Strmenom a Drahomilom, F. IV, 1, 400, IV, 2, 295 a IX, 3, 79 ako i Č. X, 77.

Vachot. Pred rokom 1258 živší Turčan Vahud, príslušník ku Turčianskemu hradu, Reg. Tur. p. 62 a F. IV, 2, 482. On bol zakladateľom obce Vachotoviec v Turci a z jeho potomkov dostali i Maďari svojho básnika Vahot Sándora.

Vacík alebo *Vačík.* Roku 1243 živší Nitran Vacík, brat Dubákov, Donov a Tibov, F. IV, 1, 284 a pred rokom 1260 Prešporčan Vacík, otec Sopkov a Hraborov, F. IV, 3, 12. Koreň z tohoto, nám iba v milostnom tvare známeho mena je *Vac* a zachoval sa posiaľ v topografickom názve Vacov.

Valban. Roku 1280 živší Novohradčan Valban, syn Radvanov, F. VII, 2, 133.

Valka alebo *Valko.* Roku 1326 živší Turčan Valka, Č. X, 78,

Van. Roku 1388 živší Lipták Van, Sch. Toto meno stalo sa základom pre rodinné mená Vanko (milostné) a Vanov i Vanovič (patronymika), ktoré sú posiaľ známe. Srovnaj i Tacitom spomínané meno Vanius.

Vaizko. Roku 1259 živší Turčan Vask, F. IV, 2, 522 a roku 1230 iný Turčan Vayzk, K. I, 17, 1, 5 a 6, ktoré posledne jšie meno zachovalo sa v topografickom názve Vaizková vo Zvolenskej stolici.

Vekoslav. Roku 1224 živší Trenčan Vikozlaus, farár na Skalke vedľa Trenčína, F. III, 1, 448; — roku 1254 Turčan, súsediaci s Malým Čepčínom, Viclou i Vayczlo „alibi Vollou“, F. IV, 2, 242 a IV, 3, 151; — roku 1237 Nitran Vichlov, Vichla a Vichlau, F. IV, 1, 99—101 a pred rokom 1246 Novohradčan Vechuslaus, F. IV, 1, 407.

Velegin. Roku 1255 živší Turčan Velegen i Vilegen a Pilegen, pradedo Jesenskovcov, Bél Not. Hung. II, 337 a F. IV, 2, 359 a 361.

Velič. Roku 1297 živší Tekovan Velich, O. X, 180 a r. 1255 Spišiak Velch i Velck a Vechk, F. IV, 2, 324 a IV, 3, 100. Toto z pramena *Vel* utvorené patronymikon je sťa rodinné meno v Turci posiaľ známe a užívané.

Veleslav. Roku 1324 živší Ostrihomčan Veleslaus, Schem. dioec. neos. 107.

Venceslav. Pred rokom 1246 živší Nitran Venceslaus, O. XII, 214 a z roku 1262 známy Tekovan Vencezlaus, brat Vojmov a Boleslavov zo Zulv alebo Žuly, F. IV, 3, 94.

Vid alebo *Vido*. Pred rokom 1254 živší Trenčan Vidas i Vydas z Hríčova, syn Sypunov a brat Namslavov, K. I, 14, 1, NB 9/10 a I, 51, 1, 3 i limbus z roku 1353 a roku 1265 živší Turčan Vida, Č. X, 89. Porekadlo „Na svätého Vida, čo nebude nikda“ zachovalo nám posiaľ toto meno a jeho druhá čiastka poukazuje na to, že takého svätého niet a tým snáď označuje i pohanský pôvod tohoto mena. I v topografických názvoch Vidín a Vidina je toto meno posiaľ zachované.

Vidík. Roku 1262 živší Tekovan Videkes, syn Kubov a príbuzný Vejmov, Venceslavov a Boleslavov, F. IV, 3, 94 Zmenšenina a poťažne milostný tvar z mena Vid, ako z Ján Janík, Peter Petrík atď. I roku 1237 živší Nitran Vidicul, pokrevný Vekoslavov — F. IV, 1, 99—101 — mal toto meno. Že priložil jeden pisár ku Nitranovmu menu koncovku *ul* a iný ku Tekovanovmu *es*, to mi nie je nápadné, znajúcemu onodobné pisárske zvyky a biedy.

Vigo alebo *Viga*. Pred rokom 1265 živší Turčan Viga, F. IV, 3, 298.

Vinobor. V rokoch 1258 a 1263 spomínaný Nitran Vynabor i Vinobor, príslušník ku hradu „Bana“ zvanému, F. IV, 3, 121 a VII, 1, 307.

Vioch alebo *Vioč*. Roku 1287 Prešporčan Vioch, F. VII, 2. 114. Zdá sa mi byť totožným s menom Vlos.

Vital. Pred rokom 1331 živší Lipták Vythal, F. VIII, 3, 552. Toto meno upomína na milostné meno Vintalko, utvorené z mena Vintal, v prostonárodných povesťach, a možno, že len patričný pisár vynechal z neho písmenu *n*. Mohli by sme ho však odvodiť i od mena Vít, Vítal a Vítalko, ale v tomto tvare ho ľud nikde nespomína.

Vít. Roku 1344 živší nitriansky biskup Vytus, Z. II, 116, 83

Vítko. Roku 1265 živší Ostrihomčan Vytka, F. IV, 3, 274 a roku 1285 Turčan Vitch, Č. X, 75. Tento milostný tvar zo slova Vít zachoval sa posiaľ v rodinnom mene Vitko a v topografickom názve Vitkovice.

Vladár. Pred rokom 1383 živší Turčan Vladar i Uladar, K. I, 16, 1, 16 a I, 17, 1, 32. Sťa rodinné meno je ono posiaľ v úžitku.

Vladimír. R. 1258 živší Nitran Lodomerius, F. IV, 2, 458; — roku 1297 ostrihomský arcibiskup Vladimir i Lodomerus, M. III,

944—946; — roku 1295 Turčan Lodomerius, K. I, 16, 1, 6 a roku 1299 iný Turčan Lodomer, otec Ondrejov z Bodovíc, B. 3 a 4.

Vladina. Pred rokom 1247 živší Turčan Vladina, ktorý predal Povišovi ves Liborcu za 50 mariek, F. IV, 1, 471.

Vladislav. Roku 1312 Turčan Vladislaus, F. VIII, 1, 486; — roku 1323 Zvolenčan Uladizlaus, F. VIII, 2, 485; — roku 1326 Gemerčan Uladizlous a ešte prv živší iný Gemerčan Uladislaus, F. VIII, 3, 130—134; — roku 1327 Zemplínčan Uladislaus, F. VIII, 3, 236 a r. 1388 Trenčan, totiž lietavský kastellán Vladislaus, Sch.

Vlčút. Roku 1224 živší Turčan Velchuta, B. 1, prisťahovalec.

Vlos. Pred rokom 1281 živší Spišiak Vloz, F. VII, 2, 92.

Vodoš. Roku 1258 Nitran Vodos, F. IV, 2, 459.

Vogamel, vidz Bohumil.

Vojan. Pred rokom 1263 živší Turčan Voian, otec Vayczlov čiže Václavov, F. IV, 3, 151; — roku 1262 Tekovan Voym zo Zuly, brat Venceslavov a Boleslavov, F. IV, 3, 94. Toto meno Voym je iba skomolenina a patričný pisár bol by ho mal písať správnejšie „Vojan“ a nie „Voym“ alebo „Voyin“.

Vojko. Pred rokom 1287 živší Prešporčan Voyth, Voych i Voyc, F. VII, 2, 114. Milostný tvar z mena Voj, Vojslav alebo Vojan.

Vojslav. Okolo roku 1329 živší Turčan Voyslaus, Voyzlaus i Voyslach, syn Ladislavov, B. 4.

Vost alebo *Vosk.* Roku 1269 živší Turčan Vost, Č. X, 73. Písmeny *c* a *t* sú v listinách z trinásteho a štrnásteho storočia pochodiacich až na nepoznanie podobné a preto i ťažko určiť, ako treba správne vysloviť toto meno, či totiž Vost (Vôsť) a či Vosc = Vosk (Vosko alebo Vozko).

Vrazko. Pred rokom 1242 živší Turčan Vrasko i Vrazco, syn Dovorov, F. IV, 1, 271.

Vres alebo *Vraz.* Roku 1299 živší Turčan Vres, syn Polianov a brat Lechov, B. 3. Z tohoto mena je utvorené vyššie spomenuté milostné meno Vrazko.

Vtík. Pred rokom 1260 živší Honťan Wtyk, príslušník ku Hontianskemu hradu, F. IV, 3, 12.

Vrtún. Roku 1264 živší Nitran Vrtun i Urtun, F. IV, 3, 242.

Zachud. V rokoch 1252—1263 spomínaný Nitran „comes“ Zochud, Zachuda i Zachudy, brat Gelcelov, Drožov a Ladislavov, F. IV, 2, 137 a IV, 3, 163.

Zadon alebo *Zaden.* Pred rokom 1400 živší Turčan Zaden i Zadon, K. I, 11, 1, 2.

Zador. Pred rokom 1355 živší Gemerčan Zadur, zeman z obce Čakan, Z. III, 7, 3.

Zalej. Roku 1351 živší Turčan Zalej, brat Slávikov a Kojnov, K. I, 51, 1, 2.

Záloh. Pred rokom 1343 živší Turčan Zaloch a Zalek, K. I, 17, 1, 9 a 14 a Č. X, 91 a roku 1360 tiež Turčan a mutniansky pán Zolouch, otec Batizov, K. I, 11, 1, 1.

Zaščín, vidz Šaštín.

Zatoň. Roku 1237 živší Nitran Zatho i Zothon, F. IV, 1, 100. Srovnaj i Zadon.

Zaviša alebo *Záviš.* Pred rokom 1368 živší Turčan a jeden z mutnianskych pánov Zauissa a Zauisa, blízky pokrevný Križanov a Vladárov, K. I, 17, 1, 11 a I, 16, 1, 16.

Zek. Pred rokom 1265 živší Turčan Zek, F. IV, 3, 298. Bez pochyby vyslovovalo sa toto meno ináč, ale jeho správne znenie bude možno iba potom určiť, keď bude na porúdzi viacej dát.

Zenča alebo *Ženča.* Okolo roku 1300 živší Turčan Zencha, Č. X, 99.

Žitina, vidz Šitina.

Žobrača. Roku 1326 živší Turčan Zobracha, Č. X, 78 a r. 1311 Zvolenčan Zubrata i Zubratha a Zubracha, F. VI, 1, 299. Myslím, že je medzi týmto osobným menom Žobrača a topografickým názvom Žebrač práve taký pomer, ako medzi menom Koč a Choč a topografickým Choč.

Zomor, Zonther, Zumar a Zumur, vidz Somor.

Zopyr, vidz Sopyr.

Zovlad. Roku 1247 živší Trenčan Zoulad, F. IV, 1, 471.

Zubuslaus, vidz Sebeslav.

Zustomel, vidz Čistomil.

Ztrmen, vidz Strmen.

Zveslav. Pred rokom 1265 živší Honťan Zueslaus, F. IV, 3, 279. Toto osobné meno zdá sa mi byť iba skráteninou z mena Zuentoslaus = Svatoslav, podal som ho však v tom tvare, v akom podarilo sa mi ho najsť. Zdanie zaiste často klame a samú domnienku, bárs je i veľmi pravdepodobnou, nesvobodno brať za hotový peniaz v prísno vedeckých prácach.

Týmto by bol môj soznam starodávnych osobných mien slovenských dokončený.

No presvedčený som, že nie sú obsažené v ňom všetky tie mená, ktoré nosili a užívali naši praotcovia od najstarších dôb až hlboko do štrnásteho kresťanského storočia, lebo vyskytovaly sa i mne samému — cez viacej ako dvadsať rokov v historických bádaniach a skúmaní pôvodných starodávnych listín pohrúženému — zavše také mená, ktorých ešte nebolo v mojej sbierke.

Už z týchto, vyše troch sto mien, ktoré sú obsažené v prítomnom sozname, vídať, že zachovaly sa mnohé v rodinných menách a topografických názvoch. Koľkéže sú však týmto spôsobom ešte zachované, ktoré sú mne neznáme? Dobrý genij národný viedol slovenský ľud k tomu, že preniesol osobné mená i na mrtvé veci, trvajúce o veľa dlhšie než život ľudský, a zvečnil ich týmto spôsobom, ba keď vymieraly slovenské osobné mená v krutých a neprajných pre ne pomeroch, práve vtedy začaly prichodiť do úžitku mená rodinné a tenže dobrý národný genij vnuknul mnohým slovenským synom, aby zvečnili pamiatku na svojich otcov a praotcov tým, že prijali ich osobné mená za názvy rodinné.

Keby sme mali už sosbierané všetky topografické názvy, totiž tie mená, ktorými označuje slovenský ľud svoje obce, hony, stráne,

vŕšky a vrchy, hory, háje, doliny, kopce, bralá, zápole, skaliská a skaly, hrady a ich pozostatky, výmole, rieky, potoky, jarky, studničky, pramene a žriedla a vôbec všetky vôkol neho nachodiace sa nepohnutnosti, a keby sme mali i úplný soznam slovenských rodinných mien, potom by sme mohli i prítomný soznam osobných mien značne rozšíriť, ba snáď i doplniť.

Topografické názvy a rodinné mená sú pre nás živým, veľmi hlboko do starej doby siahajúcim archívom, a v tomto niet takých chýb, akých dopúšťali sa zhusta starodávni pisári v písaných listinách, ktoré — mimochodom buď rečeno — zahrňujú v sebe už iba tie časy, keď naše staré osobné mená boly už značne stenčené a vždy viacej redly.

A bolo by veru veľmi treba chytiť sa do sbierania topografických názvov a rodinných mien, lebo len tým spôsobom zachováme mnohé z nich i našim potomkom.

Nešťastná latinisácia pokračovala v tom istom boji proti slovenským rodinným menám, ktorý viedli starodávni kňazi proti menám osobným, a počnúc asi od druhej polovice zo šestnásteho storočia až po tento devätnásty vek, teda asi za 250 rokov, zmizlo nejedno slovenské rodinné meno a jeho miesto zaujalo meno iné, buďto celkom premenené, buďže majúce aspoň koncovku zlatinenú alebo zgréčtenú *us*, *ius*, *oris*, *ides* a tým podobné.

Toto dialo sa ešte v dobách, kde vývodila idea náboženská.

No dosť skoro začaly sa pohyby sedmohradské a ony urobily módnym i maďarčenie slovenských mien, ktoré trvalo asi od 1570 až do 1670, teda za sto rokov, a čo neodcudzila nám latina a gréčtina, z toho padlo mnohé v obeť vtedy ešte nepovedomej maďarisácii. V tých časiech zostal Čepčínsky „Csepcsányi“-m, Vrútocký „Ruttkay“-om, Dražkovský „Draskóczy“-m, Rakšiansky „Rakssányi“-m, Folkušovský „Folkusházy“-m a Zeman „Nemes“-om. Mnohé slovenské rodinné mená zmizly týmto spôsobom na veky a ich pôvodné tvary máme zachované iba v listinách z pätnásteho a šestnásteho veku.

Na konci minulého storočia vystúpila do popredia idea národná a s ňou v našej vlasti začala sa teraz už povedomá svojho cieľa maďarisácia, i stala sa hrobom zase pre mnohé slovenské rodinné mená.

My žijeme v týchto trudných časiech a sme svedkami tejto našej národnej biedy, podporovanej a rozširovanej každým, kto má v našej dedovizni teraz moc alebo nejaký vplyv.

Vzmužme sa a dajme sa do práce tu, kde nám mnoho hynie. Veď ku tomu netreba ani predbežných štúdií a príprav, ani veľa namáhania a práce, popísať rodinné mená a topografické názvy aspoň v každej slovenskej obci, keď i nie tam, kde náš ľud už vyhynul, ako stalo sa v Hevešskej stolici a na iných miestach. Nech nezdá sa nikomu takáto práca byť malichernou a rodinné mená každodennými a známymi, lebo je skutočne prácou dôležitou, keď i nie namáhavou, a nie každé rodinné meno je všade známym

a každodenným, ani nie je každý v stave posúdiť jeho skutočnú, historickú alebo mluvničnú cenu.

A čože povedať o tých prevrátených hlavách, ktoré na zlomkrky maďarčia naše starodávne topografické názvy?

Ja vidím v tomto počínaní iba pokračovanie tej tisícročnej borby, v ktorej stáli naši predkovia a nachodíme sa i my s odvekými našimi zloprajníkmi. Predtým pod viechou náboženskou, teraz pod viechou národnou uchvacovali naši protivníci a berú kradmou rukou dedictvo po našich praotcoch. Bráňme si ho a nedajme mu zahynúť, veď je ono vo svojej rozmanitosti skutočne neoceniteľnou a skvostnou slovenskou živou starinou.

Tí však rodáci, ktorí majú alebo budú mať príležitosť čítať starodávne listiny buďto v ich pôvodinách, buďže v sbierkach tlačou uverejnených, preukážu našej národnej veci istotne dobrú službu, keď nebudú si sťažovať sbierať a zaznačovať slovenské mená a topografické názvy, s ktorými stretnú sa v patričných pamiatkach zo starých časov; pravda, že opatrne urobia, keď ku každému takému menu a názvu poznačia verne i žriedlo, z ktorého ho vzali, aby ním s jednej strany obľahčili prácu budúcemu sostavovateľovi menového soznamu a s druhej strany aby nikto nemohol pochybovať o vernosti ich udania a pripisovať ich prácu básnickým výtvorom.

Ja som započal prítomným uverejnením svojho soznamu prácu skromnú, akú mi dovoľovaly utvoriť moje slabé pomôcky a obmedzené prostriedky, no budúcnosť môže ju zdokonaliť a urobiť dielom úplným a skvelým, ak priberú sa k nemu mnohí pracovníci.

Vivat sequens!

V čiernickej škole.

Povesť od Eleny Maróthy-Soltészovej.

(Pokračovanie.)

Bolo po zkúške v Čierniciach. Ako deti ráno ustrnuté prichodily do školy, sviatočne vyobliekané, do hladka vyčesané, tak teraz s pocitom obľahčenia vyrojily sa z nej na vyzametanú chodbu a vyzametaný dvor. Vyšli za nimi aj rodičia tiež sviatočne vyobliekaní, ktorí boli našli miesta dnu v škole. To, pravda, boli takmer samí otcovia, z matiek len tie, ktoré boly vdovami alebo ktorým mužovia nemohli prísť pre akúsi príčinu. Ostatné ženy, ktoré len tak neúradne prišly a dnu už celkom sa nevmestily, stály cez celý čas na chodbe pri odchýlených oblokoch učebnej izby a dívaly sa dnu a načúvaly. Ony tiež chcely videť a počuť, ako ich deti budú odpovedať, im nie je ľahostajná vec, či naučily sa čo a či nie.

Medzi tými bola i Chrenčíčka, prihnúc hlavu k plecu utierala si slzy do opleckového rukáva; bola veľmi prejatá, že jej Mišo tak krásne zaperoroval tú odoberanku. Každé slovo pekne vyslovil a

hlas premieňal — nie žeby ju bol len tak do sveta odrapotal. Rozprávala ženám okolo seba, že ho to ten pán pomocník tak vyučil.

A pán dekan ako krásne potom hovoril — ani s kancľa. Vravel, aká je škola pre deti dôležitá; ako tam majú dostať základ k dobrému pre celý život; akým požehnaním je dobrá škola pre cirkev a obec a. t. p. Potom vyzdvihoval práve čiernickú školu, že môže ju s dobrým svedomím vystaviť za príklad iným školám. Páni učitelia svedomite museli konať povinnosť; všade vidno, že deti, čo sa naučily, to aj vskutku pochopily. Čiernická škola vždy vynikala v dobrom pred inými, no tohoto roku už zrovna môže ju označiť ako vzornú v každom ohľade, a Čierničania môžu si bláhať, že majú takých učiteľov.

Rodičia prikyvovali hlavami, a keď pán dekan utiahol sa do izby, obklopili učiteľov a pekne složenými slovami ďakovali im za všetko, čo dobrého poskytli v škole tohoto roku ich deťom.

„Ved my, čo sme tu, sme skoro šecia pod ich rukou vyrias'li," hovoril jeden z hospodárov Lemjakovi, „a vieme, čo sme im podlžni, že nás za mladi dobre cvikali. Nak ich lem Pán Boh zdržuje medzi nami, žebe aj z našich detí, aj ešte z našich detnech detí poria'nech ľudí vychovati mohli. Ale misíme povedati, že aj tentoka mladej, čo si ho 'zali ako za pomocníka, nebude horší od nich; lebo sme ver videli, ako chodiu oko tech našich detí — ni ako nájomník, ale ako vernej opatrovník. Za to misíme mati aj k nemu ďačňô srdce."

„Veru podľa pravdy musím priznať, že tohoto roku jemu patrí zásluha o našu školu. Ja bol som, ako viete, chorobou prekážaný; ale videl som, že mám dobrého námestníka, pri ktorom nestane sa škole ujma, aj keď ja od nej sa odtiahnem," povedal na to Lemjak.

„Ej, pri dobrom majstrovi misí beti aj tovariš dobrej!" prilahodil Pavčok, ktorý tiež bol prítomný, lebo mu dvoje detí chodilo do školy. Tu všetci dali sa do vyslovovania uznanlivosti Mikušovi, keď z Lemjakovho osvedčenia videli, že on preto žiarliť nebude, ako oni boli by sa obávali.

Ženy boly ho už dávnejšie obklopily; všetky maly mu za čo ďakovať v mene svojich detí. Ony dobre videly, ako tie deti počas celej zkúšky maly s dôverou oči k nemu obrátené. Ktoré sa bály a do rozpakov prišly, on im vedel dodať ducha obodrujúcim slovom, vhodným pripomenutím alebo aj len svojím dôveru budiacim pozorom. Pri umných, povedomých odpoveďach detí zhusta bolo počuť od pána dekana pochvalné: Dobre! Veľmi dobre! — a pritom spokojne, ba s istou úľubou prikyvnul hlavou. Vtedy patričnej matke radosťou zaihralo srdce, že jej dieťa tak múdre odpovedá, i vďačnosťou k učiteľovi, ktorý vedel ho k tomu doviesť.

„A kod sa im tak dobre šikou tentoka pám pomocník, si ho ažda zadržia aj na druhú zimu?" vyzvedal sa Lemjaka kurátor, starý Belian, ktorému troje vnúčat chodilo do školy.

„Ja by som ho milerád zadržal, ale on sa preč poberá, chce inde zkúsiť šťastie.“

„Ej, škoda beti! Ej, ej! Ej verže budeme banovati!“ ozývalo sa živo so všetkých strán. Jedna stará ženička v tom pristúpila k samému Mikušovi a hladkajúc ho svojou vráskovitou rukou po ramene, pýtala sa ho hlasom, v ktorom bola i námietka i dôvera:

„Môj senčok zlatej, a prečože nás kcú zanahati? Či sa im vari nepáči tu medzi nami? Veď je u nás ešte ni najhorší svet!“ Čistá úprimnosť v jej slovách dojala Mikuša.

„Mne páči sa tu medzi vami, vždy boli ste úprimní ko mne, aj teraz dobre mi padne vaša uznanlivosť,“ hovoril obrátený ku všetkým. „Aj keď odídem, na vás nezabudnem, budem vás s vďačnosťou spomínať.“

Na to zase dostal so všetkých strán ohlasy a uisťovania, že ho veru aj oni nezabudnú a tiež budú ho spomínavať. Zpomedzi žien ešte niektorá pokúsila sa prehovárať ho:

„Ale nakže lem ešte ostanú, veď je to zle každej rok inde privekati.“

„Keď on nechce byť viac pomocníkom; chce sa dať riadne vyvoliť za učiteľa, a zpolovice má už aj miesto zaistené,“ objasňoval Lemjak. „Za zle mu to nemôžeme mať.“

Veď ’e tak! Každej misí o sebä staros’ mati,“ prisviedčali chlapi. „Ale kod my voľakode budeme ako pána rechtora potrebovati, ver’ nám oni misia príti — a čo odkiau!“

„Vy by ste mňa hádam už aj dnes ta pochovali, aby ste si nového rechtora voliť mohli,“ ohlásil sa Lemjak, nevedno, či z hnevu a či zo žartu, lebo tvár mal vážnu.

„Ej, niže tak, ni, pán rechtor! Nak si to za zle nevykladajú! sponáhľali sa udobriť ho. „Nak ich lem Pán Boh živí, kym je Jeho vôľa: ale smrtedlní sme šeci.“

„Za nima be sme banovali, ale be sme zase aj potom dobreho ako pána rechtora kceli mati,“ doložil iný. „A čo je dobrô, každemu sa páči. “ Pritom kyvnul hlavou k Mikušovi.

Druhí znovu počali dorážať na neho, aby im sľúbil, že potom príde, keďby ho povolali. On vetil, že to nemôže vopred vedieť, ostatne že bude aj medzitým chodievať do Čierníc a bude príležitosti dosť shovárať sa o tom svojím časom. Teraz však že musí preč odísť.

„Nuž tak nakže iba šťas’live chodia, a ak nenajdu, čo hľadajú, nak sa zasa navrátia k nám!“ odoberali sa od neho. Každý podal mu ruku.

Ženy nenašly konca vďačným rečiam.

Dnes ešte i pán farár Vrankay osobitnú pochvalu vystrojil Mikušovi. Po zkúške totižto, prisviedčajúc uznanlivým slovám pána dekana, vyzdvihol menovite to, že od lanska pozoruje potešiteľný pokrok v maďarskej reči u školských detí, ktorúžto reč znať je povinnosťou každého občana našej uhorskej vlasti. Za tú zaznamenania hodnú zásluhu vyslovuje pánu pomocnému učiteľovi verejnú pochvalu. Ale Mikušovi tá pochvala nešla zvláštne k duhu, trochu

začervenal sa na ňu a mierno odvetil, že konal v tomto ohľade to, čo zákon nakladá.

Lemjak však na to cítil sa byť pohnutým osvedčiť hlasno, pred tvárou celého shromaždenia, že veru iste pán učiteľ Mikuš po celý školský rok venoval tomuto predmetu mnoho času a námahy, aby požiadavkám zákona vyhovel. No jeho opravdová zásluha je v tom, že potom viac akoby bol musel namáhal sa nahradiť, dohoniť to, čo ináč pre maďarskú reč musí sa zanedbávať v iných prednejších, skutočne potrebných predmetoch. Keby túto namáhavú obeť — za ktorú od školských vrchností ani pochvaly ani odmeny učiteľovi sa nedostáva — nebol celý rok s vynaložením všetkých síl podstupoval, nebola by dnešná zkúška tak v každom ohľade zdarne vypadla. Vyslovoval sa dosť príkro a pán farár sa mračil.

Ľudia povšimli si tých Lemjakových vývodov a mnohí premýšľali o nich.

Jedna zo žien na chodbe hovorila svojim súsedám:

„A jus' je tak, ako rechtor vraví — a farárovi sa to nepáči. Čo sa to moje diovča naučilo, chúďa, s tou maďarskou rečou! Ja som povedala, že tí už ani rozum nemajú ani svedomia, čo to vymesleli!“

„Ešte aj tech rechtorov sme sa keľko napreklínale, že tem deťom aspom už s tou maďarskou rečou nedajú pokoj,“ dodala druhá.

„Rechtori be vám bez toho ta boli — tí misia učiti, čo im páni rozkážu,“ poúčala Chrenčíčka.

„A ved ich páni neplatia — my ich platíme,“ hovorila iná.

„My ich platíme, a páni im rozkazujú.“

„Bože, Bože! čo si tí páni lem ešte na nás nenavymejšľajú!“ vzdychla si predošlá.

Tak teda bolo po zkúške; rodičia i deti s oblahčenou dušou rozišli sa domov, poslednejšie s radostným povedomím, že do budúcej jasene nik nemá moci nútiť ich nazreť do učebných kníh. Hej, to bude za neviazaný život! — —

O niekoľko dní smutnejšiu tvárnosť mala čiernická škola, aspoň pre niektorých. Mikuš bol schystaný k odchodu, len čakal za vozíkom. Poberal sa najprv domov k rodine.

Shováral sa s Lemjakom o budúcom pomocníkovi, ktorého chcel mu on zaopatriť. On väčmi dal si na tom záležať, než sám Lemjak; ten len odvrával, že však je do jasene času dosť postarať sa o to.

Johanka stála opodiaľ so sklonenou hlavou. Dosť sa premáhala držať ju hore a pozerať bodro, ale to nešlo. S odchodom milého zatemní sa jej ružový svet, bude jej strašne pusto bez neho, a kto zná, kedy ho zase uvidí. Nadišla ju taká clivosť, že slzy počaly sa jej tisnúť do očú. Zastydila sa preto a odišla do druhej izby. Mikuš pri všetkom vážnom rozhovore s Lemjakom uspel pozorovať ju a išiel za ňou.

Zdvihol jej hlavu a podíval sa jej do uslzených očú.

„Len tento raz rozlúčime sa na krátky čas, potom, dá Boh,

nikdy viac, kým žiť budeme," hovoril jej. Ona si to už sama dosť napredkladala a predsa neprestávaly ju slzy zalievať.

„Ale dovtedy ako mne bude," hovorila a hlas dusil sa jej v plači — „keď ťa za toľko nemám videť. Nedávno som povedala, žeby som ťa aj na celý rok preč pustila, kedby si tak chcel: teraz vidím, že som si primnoho dôverovala. Ja neviem, ako žiť bez teba."

Bol by jej mohol všeličo povedať, čo v takých prípadoch hovorieva sa k úteche, ale protivilo sa mu to, — i jemu samému zaľahlo čosi na srdce.

Privinul ju k sebe.

„Ufám sa, že vám o krátky čas oznámim, ktoré miesto som prijal — a potom nesmieme zostať dlho rozlúčení."

„Mňa teraz ani to nemôže potešiť. Nazdám sa, že tak dobre a krásne nám už nikdy viac nebude, ako nám bolo, kým si ty u nás býval. Mne je ťažko, že ten čas už sa pominul," zažalostila a ustlala si hlavu na jeho pleci.

„Nie, Johanka — tak nehovor! Pridlho nesmie sa preťahovať ani takýto stav, ináč ztratí svoj pôvab. Ja verím, že nám bude ešte omnoho lepšie — pravda, na iný spôsob — ako nám posiaľ bolo. Počkaj, potom mi prisvedčíš!"

„Ja neviem — — ale keď ty tak vravíš, nuž verím."

„No už mohlo byť dosť tej rozlúčky: vozík čaká!" volal otec cez otvorené dvere.

„Ach, Bože môj!" zaševelila sa Johanka a tuho objala milého okolo hrdla. Ešte dobrú chvíľu potrvalo, kým objavil sa na prahu.

„Zostaň tu, Johanka!" nakladal otec, „nech ťa takú vyplakanú nevidia. Čo sú to len za maznavosti? Ako by ste sa nikdy viac nemali videť!"

Johanka ani nechcela von ísť, nechcela videť, ako on bude odchodiť. Utiahla sa ako najďalej od obloka a tíšila svoje mladé rozvlnené žiale.

Vonku stáli mnohí, ktorí chceli sa odobrať od Mikuša. Sám starý kurátor nesťažoval si prísť, aby mu ruku podal a ešte raz poďakoval, že tie jeho vnúčence tak pridŕžal k poriadku a učeniu. Aj kostolník Mánik, jeden z najumnejších poslucháčov a vykladačov pri čítacích večierkoch, prišiel sa odobrať od neho. I mnohí bližší a ďalší súsedia boli tam, a bolo by ich bývalo ešte viac, keby neboli bývali rozídení po poli. Ženy zas nanosily mu rozličné potravné články, že vraj „na cestu" — najviac syra. Zo mlyna doniesli mu výborných mlynských koláčov. (Treba poznamenať, že lenivý Jožko mlynárov tejto zimy stal sa jedným z najlepších žiakov a na zkúške sa vyznačil.) Lemjaková musela uisťovať, že si on to všetko so sebou soberie, aby darkyne necítily sa urazenými, že pohrdol ich darmi.

Školské deti zďaleka postávaly po ceste, prišly sa na vlastné oči presvedčiť, či pán učiteľ. čo ich celú zimu učili, ozaj celkom preč odchodia. Bolo im to divno. Mišovi mendíkovi tiež nešlo do hlavy, ako na budúcu zimu bude škola opatrená bez pána učiteľa

a bez neho, Miša totižto; lebo jemu tiež prichodilo postúpiť inému svoje mendícke miesto.

Mikuš bol dojatý všetkými tými dôkazmi vďačností. Taká zo srdca pochodiaca vďačnosť od ľudu cele ináč sa javí a ináč pôsobí, než umele nastrojené ovácie. Najsť cestu k srdcu ľudu môže len ten, kto sám má srdce k nemu, a len ten vie ceniť si jeho oddanosť.

Keď Mikuš odobral sa od všetkých, sadol na vozík. Bol dnes akýsi roztržitý, nevedel ani čo komu povedať na všetky vľúdne príhovory. Len musel prisľúbiť, že aspoň z času na čas navštívi Čiernice. Okolo stojaci s istým zadosťučinením pozorovali, že aj jeho nadišla ľútosť, keď odchodí od nich. No on, akokoľvek mu všetci boli milí, v túto chvíľu myslel nadovšetko na plačúcu Johanku. Silou-mocou ťahalo ho vrátiť sa ešte k nej a uspokojiť ju; musel sa premáhať, aby tak neurobil. Veď tým boľasti rozluky boly by len predĺžené. Lemjakovci oba stáli na chodbe, Lemjaková tiež utierala si šatkou oči. Len je to divno, keď odchodí z domu preč niekto, s kým sa dobre spolu bývalo.

„Poďme!“ riekol Mikuš vozkovi krátko, skoro drsno.

„Zostaňte s Bohom! Budem vám skoro písať,“ volal, keď sa vozík už pohýnal. Všetci mu privolávali šťastlivú cestu a nadvihli klobúky. Len tú nevidel, ktorá najťažšie želela za ním.

I starý Lemjak cítil čosi takého, ako by hodne banoval za odchodiacim; ale ani sám sebe nechcel sa s tým priznať.

Z úst všetkých prítomných ešte raz zavznela pochvala na Mikuša a potom sa rozišli.

V prvé dni po odchode Mikušovom bola Johanka smutná a málomluvná. Nerada vyšla z izby, aby nenapadla svojím opusteným výzorom; premôcť ešte nevládala sa a pretvárať sa nevedela ani nechcela. Slnce zašlo jej za oblak a myslela, že je celý svet temný. Ani do práce nebrala sa s obvyklou pružnosťou, konala ju akoby vo sne, matka musela napomínať, že to a ono zabudla alebo naopak urobila. U dôvtipnej Chrenčíčky a u Mary počalo zkrsať podozrenie, že Johanka akiste banujú za pánom pomocníkom, lebo ako odišiel, sú celkom premenená — ako tôňa chodia po dome.

Na štvrtý deň však došiel medzi inými poštovnými vecmi list na Johankino meno. Keď jej ho otec podával a keď pozrela na nápis, začervenala sa náhlou radosťou.

„Už?—“ podivila sa. Ruka sa jej chvela, keď ho brala. Pošla s ním k obloku, dlho naň hľadela, kým sa pribrala otvoriť ho. Tam jej meno jeho rukou napísané — zdalo sa jej, že jeho oči hľadia na ňu, lebo keď ho písal, bol mysľou k nej obrátený. Keby ho nebola smela otvoriť a prečítať, i tak bol by jej k potešeniu a opatrovala by si ho ako drahocennosť.

Konečne prerezala obálku a rozprestrela hárok. Bol dosť veľký a husto popísaný; radostný úsmev prelietol jej tvárou v očakávaní všetkého toho, čo je tam obsažené. Ako sa dala do čítania, jej

úsmev znežnel a rumenec znovu rozlial sa jej po lícach. Obzrela sa rýchlo na otca, či ju nepozoruje, ale ten jej bol chrbtom obrátený. No i tak, zdalo sa, mýlila ju jeho prítomnosť, lebo utiahla sa s listom do druhej izby. Veru-veru utekala s ním od svojho tatuška, pred ktorým ináč nikdy nemala a nechcela mať žiadnych tajností. A on akosi nemal jej to za zle, tváril sa ako by nič nepozoroval.

Matka prišla dnu, práve čosi Johanku vyvedúvala.

„V druhej izbe je; ale ju teraz nechaj, nech si na pokoji prečíta list."

„Vari už od Mikuša?" pýtala sa celá zadivená.

„Áno. Teraz azda už prestane chodiť s takou ovesenou hlavou. Čo je veľa, to je veľa — ona už nežije v sebe, len v ňom!"

„Ale ja sa nazdám, že aj on ju veľmi ľúbi. On to nechcel ukázať, držal sa, ako sa patrí; ale ja som videla, ako hľadieval na ňu."

„Nuž, našli sa v tom ohľade rovnakí. Lenže on je muž, vie si rozkázať; ale ona je celá preč. Šťastie, že takému človeku zadala srdce."

„Musel ich vari sám Pán Bôh spolu sviesť — ja si už tak myslím, a uspokojila som sa."

Otec správne sa domýšľal: keď Johanka, pravda len asi o hodinu, objavila sa, blažený úsmev sídlil na jej tvári; zdala sa už cele potešenou.

„Čože píše?" vyzvedala sa matka.

„Nuž," otáľala Johanka, „že šťastne došiel domov a úctive dá pozdravovať."

„Hm," poznamenal otec od svojho čítania, „to je veru dosť málo, a toľko času si potrebovala, kým si to vyrozumela."

Nad touto neľútostnou poznámkou Johanka trochu sa rozpálila, ale nedala sa primať ňou k prezradeniu ďalšieho obsahu listu.

Od toho dňa však Chrenčíčka ostala v pochybnosti nad svojou predošlou diagnosou, lebo Johanka prestala byť smutnou. Proti trúchlivosti, ktorá by ju ešte niekedy bola chcela pokúšať, mala bezpečný liek: zašla si do dvornej izby, ktorú teraz zase pre seba zariadila, otvorila priečinok stolíka, vytiahla odtiaľ čarodejný list a prečítala ho kto zná po koľký to už raz — ač vedela ho doslovne nazpamäť. Jeho obsah zdal sa byť pre ňu nevyčerpateľným.

A neostal samojediným: sotva prešiel týždeň, už doletel za ním aj druhý podobný, v ktorom však naliehave požadovala sa aj odpoveď.

Tam v dvornej izbe, kde on písaval a čítaval, pribrala sa Johanka k tej trudnomilej práci. Toľko krásneho mala v mysli, a ako predsa ťažko išlo to dľa žiadosti dať na papier! — Pri závierke neopomenula poprosiť ho, aby jej len písal i keď by od nej dlhšie nedostal odpovede. On v nasledujúcom dopise síce ohradzoval sa proti tomu, aby tak bol ukracovaný, ale po čase veru balík jeho listov u Johanky bol objemnejší, než balík jej listov u neho. Po-

zdejšie, keď viac písaval o svojich bežných veciach, predčitúvala rodičom celé dlhé odseky, do toho sa tí lepšie rozumeli než ona.

O dosť krátky čas došla zvesť od neho, že rozhodnul sa za radinskú stanicu, keď uvážil všetky okolnosti. Tam bude len učiteľom, nie aj organistom, cez prázdniny bude teda cele neviazaný. Riadne dôchodky sú obstojné a príčinlivosťou môže si vyrobiť aj mimoriadne. Hospoda je dobrá. Vôbec v dosiahnutom postavení cíti sa dosť zabezpečeným, aby si založiť mohol svoju domácnosť. Ponáhľa sa oznámiť toto rodičom a Johanke a prosí snažne, aby sa rozpomenuli, že bez jej pomoci tú domácnosť si založiť nemôže — aby ho neodsúdili k dlhotrvanlivej samote. Akonáhle dovolia mu okolnosti, príde na niekoľko dní do Černíc, aby o tom osobne dohovoriť sa a termín svadby ustáliť mohli, ktorú on na každý prípad chcel by mať pred započatím školy, tedy najďalej začiatkom septembra.

„Akože — to mu je najnáhlejšie!“ pohomral si Lemjak po prečítaní listu. Mikuš naskutku reklamoval Johanku čo svoju zasnúbenú, akonáhle došiel k zaistenému postaveniu — teraz bolo na otcovi tiež splniť dané slovo. Pokašľávajúc, počal sa prechodiť po izbe a nevyzeral pritom práve natešeno.

Matka složila ruky do lona a ustarosteno pozerala s muža na dcéru.

Johanka ostala trochu ohromená, prišlo jej toto nečakano rýchlo, ač podľa Mikušových náveští mala byť na to vždy pripravená. Myšlienka na vydaj u nej posiaľ zostávala vždy ešte v nejasnom úzadí, láska prišla bez pomyslu na vydaj. Teraz však snúbencov list neodbytne pripomenul jej, že musí sa pomaly pripravovať na odlúčenie od rodičovského domu. To jej pri všetkej láske k nemu dosť krušno pripadlo. No predbežne nado všetky ťažkosti do popredia tisla sa radostná predstava, že on sám príde sem o krátky čas Pre tú radosť zabudla na ostatné starosti.

„Teda do mesta sa vydáš,“ počala matka premietať. „Tam budeš mať veselší život, ako tu. Len ako je tam — či sú ľudia dobrí? Plat by ešte obstál, pri skromnom počínaní si môžete vynsť. Či ozaj zahradu budete mať? O tom nič nepíše. Len akí sú tam ľudia? Ak sú pyšní a posmešní, je ešte lepšie na dedine, kde je ľud dobrý.“

„A on by podľa svojej náklonnosti radšej bol na dedine — to ja viem. Ale on myslí, že je nám takto lepšie k vôli, preto prijal Radinú,“ hovorila Johanka.

„A mne je už preto nie k vôli, že budeme museť celý deň putovať, keď sa budeme chceť videť. I námaha i trovy — neviem, či si to raz do roka doprajeme. Prečo je to práve mne nadeleno nemať ani jedno z detí na blízku?“ hovoril Lemjak nespokojno.

Tak ten list vzbudil v rodine viac starostí než radostí.

Lemjak aj na druhý deň chodil nadobyčajne zamyslený a nesdieľny; jeho žena vedela, čo ho asi hnetie.

„Ja myslím, aby sme pred jarou nerobili svadbu,“ hovorila, keď boli sami. „Mikuš bude súriť, ale my nepovoľme; nech udo-

mácni sa tam najprv sám! Mne by aj tak bolo nemožno teraz cez leto vychystať výstroj pre Johanku."

Na to on akosi zatrudneno odvetil:

„Ja neviem, čo s nimi robiť. Od včera myslel som na všeličo. Aj druhé dieťa si dať ta ďaleko od seba, ja chorý starý človek, a tu sa trápiť so školou, každý rok s iným pomocníkom — to sú špatné výhľady pre mňa. Mne sa žiada dať sa na odpočinok. Keď Johanku vydáme, my dvaja vyndeme na dôchodkoch, ktoré budem mať, ak úrad složím."

Lemjaková zamysleno prikyvovala hlavou.

„Čo len o to, dôchodky by nám boly dosť — čože my potrebujeme? Aj mne také čo už bolo na ume, ale som nevedela, čo by si ty na to. Len potom predsa ako by sme sa zariadili? Kam by sme išli?"

„Ja by som chcel ostať tu v Čierniciach — inde by mne už ťažko bolo privykať."

„A to ako?"

„Keby sa Mikuš chcel dať voliť na moje miesto, ja by som mu ho odstúpil. Ľud je i tak veľmi za ním. Farár by sa síce protivil, ale pochybujem, žeby čo vykonal. Potom by sme aj my mohli ostať tu bývať. Cirkev by mi povolila v prípade potreby prirobiť ku dvornej izbe ešte jednu a mali by sme svoju osobitnú hospodu. Boli by sme spolu a nemuseli by sme jedni druhých mýliť. Neviem, čo ty myslíš, či si trúfaš, žeby sme s deťmi mohli žiť na stále v dobrej shode?"

Lemjaková složila ruky do lona, čo vždy len vtedy robievala, keď mala prekonať dôležité veci.

„S Johankou bez otázky," osviedčala, „a u Mikuša tiež nikdy nepobadala som náchylnosť k svárlivosti — ani v ničom nemá prehnané nároky."

„Ja výndem s ním, toho som si istý; a keďby tak prišlo, jemu k vôli by som vedel aj niečo podstúpiť; on mi je po vôli. Rozumie sa, že deťom potom musíme ponechať úplnú samostatnosť."

„Nuž čožeby sme sa im zbytočne mali miešať do ich záležitostí? Ja myslím, žeby sa nám dalo dobre spolu nažívať, — len keby sa najprv jeho voľba šťastne previedla."

„Čierničania iste budú chceť, ja im rozložím vec, a nazdám sa, že žiadneho prehovárania nebude treba. Ale neviem ešte, čo on, Mikuš, na to."

„Povedzme Johanke, tá ho nakloní. Ona, viem, žeby jasala nad takým riešením. Rozlož jej ty všetko!"

„To neurobím. Viem, žeby sa jej žiadosti bez všetkého dal nakloniť, ale ja nátlak na neho nechcem robiť ani takým subtilným spôsobom; v pozdnejšom spolužití mohlo by nám to zle poslúžiť," mienil vždy opatrný Lemjak. „Tebe som sdelil svoju myšlienku, aby som vedel, či budeš súhlasiť; ale Johanke ešte nehovor nič. S Mikušom sa sám dorozumiem. Ja myslím, že on aj bez jej prehovárania rád príde sem; tu sa dobre cíti a dôchodky sú veru nie horšie než v Radinej."

Na tom zostalo. Ešte niekoľko ráz náležite uvážili tú vec so všetkých strán a potom Lemjak napísal Mikušovi dlhý, zovrubný list.

O niekoľko dní dostal od neho odpoveď, s ktorou bol celkom spokojný. Mikuš vo všetkom súhlasí s návrhom budúceho testa a bez všetkého premýšľania prijme čiernickú stanicu, ak si ho cirkev zvolí jednomyseľne. Čo týka sa usporiadania ďalších rodinných záležitostí, v tom sa iste dohodnú, nedorozumenia nepovstanú medzi nimi.

Až potom oznámili rodičia Johanke, čo zamysleli, a ona vskutku jasala vo výhľade, že bude môcť aj ako vydatá s rodičmi spolu žiť.

Od toho dňa do svojej každodennej modlitby zavrela i prosbu o zdar Mikušovej voľby v Čierniciach.

IV.

Teraz síce už každý, kto posiaľ čítal našu poviedku, domyslí si, že ona chýli sa k šťastnému koncu; no preto azda nebude sa nám mať za zle, keď doprevadíme čitateľa aj cez to šťastné dovŕšenie — cez svadbu v čiernickej škole.

Lenže k tomu musíme sa pošinúť o pol roka napred, lebo termín svadby ustálený bol na deň Obrátenia Pavla. Lemjakovci chceli ho odtiahnuť až do jari, Mikuš zase chcel mať svadbu ešte v jaseni; nuž potom pre spravedlivosť povolila jedna i druhá strana a ustálili termín na pol zimy. Matka s dcérou i tak musely sa dobre obracať, ak chcely byť s výstrojom hotové. A bielizeň z domu dať šiť za peniaze boly by si za hanbu pokladaly, ani by to otec nebol dovolil. Tak teda svadba sa odtiahla.

Voľba Mikušova bola pre Čiernice veľkou, radostnou udalosťou a statne sa previedla, v príkladnej jednomyseľnosti. Ako Lemjak zaďakoval z úradu, obrátili sa všetci za Mikušom.

Pán farár — ktorý síce proti Mikušovi nič nemohol povedať, a osobnú zášť aj skutočne neprechovával proti nemu — predsa protivil sa zo zásady vlasteneckej, nakoľko sa len dalo. Vystavil iného kandidáta a odporúčal ho všemožne, menovite tým, žeby ten pristal na niektoré ujmy z platu. Ale ČiernIčania nechceli počuť o inom, ako o Mikušovi, lebo že o ňom už vedia, aký je dobrý učiteľ a že on mal k nim dobré srdce už vtedy, keď na to ani nepomýšľal dať sa tu voliť. V ňom skladajú veľkú dôveru a jemu radšej viac budú platiť, ako inému menej. Len tú obavu mali, že im on nebude chcef prísť z mesta na dedinu; ale keď od Lemjaka dostali osvedčenie, že príde, ak si ho zvolia, nuž na iného nebolo ani pomyslenia. A pritom všetkom prvú voľbu zrušil Vrankay pod akousi zámienkou; myslel, že tým ľud pomýli. Pri druhej však dialo sa mu ešte horšie, trpkosť ľudu počala sa zjavne proti nemu obracať. Aj ženy shŕkly sa okolo chrámu, hotové vynaložiť svojho závažného vplyvu, akžeby snáď mužovia dali sa sklátiť. Menovite matky, ktoré maly školopovinné deti, rozhodne zasadzovaly sa za Mikuša a viedly veľmi rázne reči. Tam nebol možný inakší výsledok, ako prajný pre neho. A žeby ich kto bol prehováral, o tom

nemohlo byť reči, to išlo samo od seba. Lemjak pokojne sedel si doma.

Vrankay videl, že tu ťažko je protiviť sa, musel by veci hnať do poburujúcich krajností, z čoho pre neho samého pošly by nepríjemnosti v cirkvi; nuž neprotivil sa ďalej. Mrzelo ho síce, že dostal nového učiteľa do školy, ktorý dľa jeho názoru nebol prostý podozrenia z panslavismu, trebárs deti náležite učil maďarčine; ale potešoval sa tým, že tento azda nebude mať tvrdú hlavu Lemjakovu a dá vplývať na seba, keď ho časom pekne zaobíde. Aj jeho pani bola toho náhľadu a umienila si pritiahnuť Mikuša trochu do ich spoločenského kruhu. Oni pravda ešte nevedeli, že je zasnúbený s Lemjakovou dcérou.

Keď potom ako zvolený a potvrdený učiteľ prišiel do Čierníc, bola tam veliká radosť. Všetci známejší cirkevníci prišli ho uvítať a vysloviť mu svoje potešenie nad tým, že si ho zvolili, každý so záľubou rozprával mu o voľbe a ako sa statne držali pri nej. Tešili sa, že si zvolili dobrého učiteľa — ale boli aj nad sebou uveličení, že vedeli previesť to, čo chceli. Sväzok medzi nimi a novým učiteľom nadobro upevnil sa od prvej chvíle. On s chuťou nastúpil svoje úradovanie, v pevnom predsavzatí, že s trpelivou oddanosťou znášať bude jeho ťarchy a dľa najlepších síl slúžiť bude tomuto ľudu.

Aké uvítanie dostalo sa mu v rodine, je zbytočno opisovať. Od svojho odchodu asi koncom mája nevidel sa s Lemjakovci až v septembri, keď už ako zvolený prišiel, aby usadil sa v novom domove.

Bol to dvojnásobne radostný pocit, s ktorým letela mu Johanka v ústrety ako svojmu oddancovi i ako pánovi domu, keď uhorený, zaprášený od cesty došiel do čiernickej školy, od nej už dávno túžobne očakávaný. Bol to on, on sám — a predsa jej ináč vyzeral. Voľnejšie nosil hlavu a zdalo sa jej, že celý jeho spôsob je ráznejší, ako by sa medzitým bol osvobodil od akéhosi tlaku. Oj, ona znala ho voskrz a každý jeho pohyb vedela si vysvetliť!

On, jestli možno, ešte zaľúbenejšíma očima pozeral na ňu. Po jeho úvode do cirkve zamenili si prstene a tak boli riadne zasnúbení.

Rodičia s úprimnou srdečnosťou mali sa k nemu, Lemjak len o to sa staral, aby mu akosi priveľmi neukázal svoju priazeň.

Keď prišiel, chcel sa do svadby uhospodiť v svojej bývalej izbe, ale Lemjak so svojou neústupnou správnosťou stál na tom, aby bola pre neho — ktorý je odteraz pánom domu — zariadená vedľajšia, hosťovská, keďže o tom zase Mikuš počuť nechcel, aby sa mu rodičia vystúpili z dosavádnej rodinnej. Tak teda obidve izby v byte boly domácimi zaujaté a dvorná ostala neobydlená. Zbytočné veci z hosťovskej boly prenesené do dvornej a Mikušovo vnove privezené náradie dalo sa do bývalej hosťovskej.

Keď tieto poriadky boly porobené, odišla Johanka do Peškova, aby si tam pri pomoci a dozore spôsobnej a zkúsenej v tom švagrinej šila bielizeň. Či jej ťažko padlo odchodiť z domu a či ju snúbenec ťažko prepúšťal, na to neohliadala sa rodinná rada, z ktorej

pošlo toto uzavretie. Johanka sa neprotivila, veď toto rozlúčenie bolo už poslednou zkúškou toho spôsobu.

V Peškove rýchlo ubiehal čas pri práci a veselosti. Kdeby nie, veď boly tam dve mladuchy! Irenka Riečanová nedávno zasnúbila sa s Hutterom, na ostatné fašiangy mali mať svadbu. Aj ona na niektorý čas šla k sestre do Peškova, a tie dve mladuchy boly tam zanímavým stredom celej spoločnosti a zakusovaly mnoho prekárania od všetkých. Bystrá, smelá Irenka vždy mala slovo na slovo, a naša Johanka len ticho sa usmiala. Keď Irenka dostala list od svojho snúbenca, bez škrupulov predčítala z neho najkrajšie kvetnaté odseky, aby sa pochlúbila; a seriosne zastrájala sa, že ho naučí po slovensky písať, keď bude jeho ženou. On totiž písaval jej nemecky, lebo slovensky sa naučiť nemal príležitosti. Johanka i tu držala snúbencove listy ako vzácnu drahocennosť, chránila ich pred nepovolanými očami a nerada zmieňovala sa o nich.

Práca pritom rýchlo šla od ruky, trebárs malá Oľga a maličký Milko tiež požadovali pozornosti a účasti na svojich zábavkách od jednej i druhej tety. Olinka vo všetkom išla za tetou Johankou, lebo tá útlo zaobchodila s ňou. Tetu Irenku menej si vážila, poneváč tá ju často škádlila a malého Milka hockedy do úmoru vybozkávala, tak že Olinka pritom od strachu počala kričať a sám Milko sa rozplakal.

Teraz Johanka tri mesiace ľahšie prežila tu, než vlani jeden. Vlani ťahala ju domov neistá, ale neodbytná túha — teraz bolo srdce uspokojené v podávanej a prijímanej láske.

Matka medzitým doma obrubovala celé stôžiky obrusov, servítov a uterákov pre Johanku a so záľubou ukazovala ich súsedám, ktoré naschvál prišly si to pozreť. Teraz už vedela celá dedina, že mladý pán rechtor a Johanka majú sa soberať, a bola z toho veľká, všeobecná spokojnosť. Mnohé súsedy vykladaly pani rechtorke, ako ony od prvopočiatku tušily, že sa tak stane, a vyslovovaly svoju radosť nad tým, že Johanka neodíde preč z „našej dedine.“

Mikuš konal svoje povinnosti nemýleno, v žiadnom ohľade nedovolil si byť roztržitým mladým zaťom. Lemjak zas pokašlávajúc chodil po dome a prial si, aby tie predsvadobné a svadobné nepokoje čím skorej sa minuly. Ináč bol veľmi spokojný, že tak po vôli zariadil svoje osobné a rodinné záležitosti.

Až ku Vianociam vrátila sa domov mladucha a s ňou i oná tichá svetlosť, ktorá v jej neprítomnosti postrádala sa v dome.

Na Štedrý večer obopnul Mikuš svojej neveste zlatú náramku okolo ramena, ako vianočný dar. Bola jednoduchá, mdlého lesku, bez okrasy drahokamov.

„Paľko — to je mnoho!“ rozpakovala sa ona, hľadiac na to blinkavé puto na svojom bielom ramene.

„To je môj prvý úspor; venoval som ho tebe a prajem si len, aby ti spôsobil radosť.“

„Čo to oni toľko vymýšľajú?“ počal otec dohovárať. „Takými vecmi, hľa, zo začiatku rozpašmávajú si mužovia ženy a potom sťažujú sa, že —“

„Ale, tatuška!“ sprotivila sa Johanka, postaviac sa za svojho snúbenca, akoby na jeho obranu. „On za to nezasluhuje karhanie.“

„To viem, že ho ty za to karhať nebudeš!“ podudral otec.

Ona, ako na dotvrdenie tej domnienky, prichýlila svoju tvár k Mikušovmu lícu. „Ja ti ďakujem nie tak za to zlato, ako za tvoju láskavosť!“ šepla mu vrelo. On nepohnul sa, len stiahnul k sebe jej ruku z druhého pleca. Ani sa nebránil, keď mal takú zastankyňu. Otec podíval sa na tie dve mladé hlavy — jej rusovlasá pri jeho tmavej — a nešlo mu povedať ešte akési slovo nespokojnosti.

Matka usmievala sa s úľubou, jej páčila sa pozornosť Mikušova.

Johanka nespustila viac náramku s ramena a zakaždým, čo pri práci zablinkla sa jej popred oči, spôsobila jej radosť.

Ešte vždy mala pilného šitia: vyšívala si mená na rozličnú bielizeň.

„Po svadbe nedovolím ti takto moriť sa tým šitím,“ riekol jej raz Mikuš, keď zakaždým našiel ju nahnutú nad namáhavou, pozornosť vyžadujúcou prácou, kedykoľvek vošiel do izby.

„Preto musím sa ponáhľať, kým mi brániť nemôžeš; lebo potom by som musela potajmo pred tebou pracúvať,“ odpovedala ona.

„To ťa radšej budem so sebou brávať do školy — budeš prváčence učievať, ako za tatušku,“ žartoval.

„Ja vďačne, keby si mi chcel dovoliť; celkom vážne ponímala by som tú úlohu,“ podchytila ona veľmi ochotne.

„Z toho nemôže byť nič. Prehral som si tvoje pomocníctvo, keď som ťa nechcel vlani k nemu pripravovať, ako si si bola žiadala — vieš?“

„Nejeden raz som ja už myslela na to, ako si ma ty hneď vtedy počal spravovať podľa svojej vôle.“

„A či som nemal pravdu, keď som povedal, že sa prv vydáš, akoby si präparandiu vychodila? Povedz, chcela by si teraz ešte ísť do präparandie?“

Ona trošku sa zapálila.

„Nie je veľkodušne od teba, že sa ma to opytuješ.“

„Neodpovedaj mi,“ vetil on nežne.

„Čo je z toho, keď moju odpoveď i tak znáš. Povedz mi radšej ty, či si už vtedy myslel na takýto konec, keď tak nakrátko odpravil si ma s mojou žiadosťou?“

„Jasno som si ho v mysli nepredstavoval, ale možno, že som ho srdcom tušil. Akému šťastiu idem v ústrety, vtedy ešte nemal som poňatia, to sa mi len pozdejšie počalo otvárať.“

„A ja som na teba už vtedy ináč pohliadala, ako na všetkých ostatných ľudí na svete.“

Pozreli jeden na druhého a usmiali sa. Ona zase sklonila sa nad svoju prácu.

On hovoril po chvíli:

„Keby bolo už po svadbe, by som ti tú prácu odložil z ruky a šli by sme sa spolu prejsť von do zimy na čerstvé povetrie.“

„Veď nám už skoro bude po svadbe — potom tak urobíme.“

„A keby k tomu bolo čím skorej po zkúške; tohoto roku bu-

dem ju tvrdo čakať,“ pokračoval on. „Ak tatuška bude natoľko silný, že ma bude môcť v úrade zastupovať, vylietneme na dlhší čas z hniezda. Pôjdeme si trochu svet pozreť — pravda len ten náš slovenský,“ počal z chuti snovať plány. „Pôjdeme do Tatier, na Považie, aj na iné strany Slovenska. Počkaj len, ako moja Černičianka bude oči otvárať na tie krásy! Aj priateľom, ktorých tu i tam mám roztratených, som sa už posľuboval. Súhlasíš?“

„S tebou pôjdem kamkoľvek a všetko ma bude tešiť. Ja viem, že ty budeš chceť viac so svetom žiť, než sme my boli navyknutí.“

„V istom spôsobe áno. Ináče však ja tiež rád konám svoje povinnosti nemýleno, nechcem byť vyrušovaný z nich spoločenskými ohľadmi. Ale vedomie, že nikdy nesmiem hlavu pozdvihnúť nad ne a nikdy nesmiem si na chvíľu vydýchnuť od nich, bolo by mi otupné. Človeku žiada sa niekdy vystreť krýdla a vyšinúť sa nad všedný obzor. Keď to nikdy nerobí, zakrnie vo svojom úzkom kruhu. Ak mi ty v tom porozumieš a budeš so mnou súhlasiť, budem si to za veľké šťastie pokladať.“

„Ja myslím, že ti vo všetkom porozumiem, keď mi ty vysvetlíš, čo bude treba,“ hovorila ona, zamysleno hľadiac pred seba. „Ja viem, že si zaujatý za všetko dobré a vždy v tom smysle budeš účinkovať i vyše svojich vymeraných povinností; aj viem pochopiť, že bude sa ti žiadať byť vo stykoch s rovnosmýšľajúcimi priateľmi.“

Jemu bolo veľmi milo, že ona o tom už premýšľala.

„A ty budeš sdieľať moje náklonnosti?“ pýtal sa.

„Chcela by som, ak budem vládať dostihnúť ťa.“

„To budeš. My si čím ďalej lepšie budeme rozumeť,“ riekol v radostnom presvedčení.

„A vieš, z čoho som ťa najlepšie počala poznávať?“ pýtala sa, nežno i vážno pohliadnuc na neho.

„Nuž?“

„Z tvojich listov. Bolo mi ťažko vtedy, keď si odchodil od nás, a teraz viem, že aj to bolo nám k dobrému. Z tvojich listov vyčítala som nielen tie milé slová, ktoré hovorily mi o tvojej láske, ale naučila som sa poznávať ťa z nich tak, ako vyzeráš vo svojej duši. Keď si pri mne, nemôžem nič o tebe premýšľať; vtedy vždy len to jedno cítim, že som tvojou s celou svojou dušou: ale v tvojej neprítomnosti mnoho premýšľala som o tebe. Z tvojich listov vychodila som do svojich myšlienok a zo svojich myšlienok zase vracala som sa do tvojich listov. Mnohému naučila som sa z nich; vždy som všetko porozumela, čo si mi chcel povedať. Ja viem, že ty chceš ma povzniesť duševne, a usilujem sa, aby tvoja námaha nebola márna.“

„Len to nevieš,“ hovoril uneseným hlasom a noril zrak do jej očú, „že ja tiež naučil som sa a učím sa od *teba* mnohému, čo mi posiaľ schádzalo.“

Ona pokrútila hlavou.

„Podržujem svoje presvedčenie,“ hovoril on, nežno pohládzajúc vlasy nad jej čelom.

„Aj ja práve tak urobím,“ dodala ona.

Ako blížil sa deň svadby, Johanka stávala sa zamyslenou. Clivé chvíle predsa nevystaly ani u nej, akokoľvek bolo jej k uspokojeniu to, že ani po svadbe nemusí sa rozlúčiť so starým domovom.

Každé ráno pilno prihliadala ku svojej myrte v obloku a ľahkým perkom smetala prach so všetkých vetvičiek. Tým tiež bolo súdeno len do jej svadby zelenať sa na rodnom pni; potom v podobe svadobného venca odumrú v jej vlasoch a pečlive zabalené odložia sa na pamiatku toho významného dňa.

V posledné ráno pred svadbou v trúchlivom hnutí ponorila Johanka tvár do voňavej koruny myrty a divnobôľnymi slzami skropila jej lesklé lístky.

(Dokončenie.)

Nie milí nie drahí.

Povesť od *Ivana Vazova*. — Z bulharského preložil *S. J. Zachej*.

(Pokračovanie.)

— Ja budem hrať vojvodu, skromne preriekol Mravka, — veď vari bude prichodiť aj vojvoda v predstavení?

— Niet tam ani cára ani vojvodu; dráma je *Ztratená Stanka*.

— Do čerta s tvojou ztratenou Stankou a prepadnuvšou sa Lalkou; ja v takých babských hrách nezúčastním sa, rozkričal sa Makedonský, ktorý po prvý raz počul o takej dráme.

— Ty budeš hrať Želja, hajdutina.

— Tak? prichodí tam hajdutin?

— Prichodí, i krvepreľievanie, boj, strieľanie.

— To, čo ja ľúbim, riekol Makedonský, krvožížnive vykrúcajúc si ľavý bajúz.

— Ty, Hadži, budeš hrať Tatára.

— Dobre, riekol Hadži. V *Stojanovi vojvodovi* bol som Arabom, teraz budem Tatárom. I tak dobre.

— A ty, Mravka, jaký zástoj chceš aby sme ti dali?

— Mne dajte niečo jako kommando, riekol skromne Mravka.

— Teba urobíme babičkou, i tak si prihrblý a nízučký. Aj hlas máš jemný... Nehľaď tak na mňa, zástoj babičky je prvý. Ja budem hrať starca. Ty, Dimiter, vezmi Jovana, a ty Nenov Vasila, a vy ostatní dostanete druhostupňové a malé zástoje.

— Ale kto bude Stankou? pýtal sa náhle Strandža, ktorý bol zbehlý v bulharskej dramatickej literatúre.

— Stankou?

— Áno, Stankou, devicou.

— Čože je tam i devica? pýtal sa krvežížnivý Makedonský.

— Skutočne, riekol Vladikov, pozamysliac sa. Vyšumelo mi z umu práve to najhlavnejšie.

A potom, popozerajúc po družine, dodal:

— Tú nech hrá niektorý mužský, niekto mladší, jako...

Učiteľ sa pretrhol v reči, keď mu oči padly na Brčkova, s nímž sa nepoznal. Tvár Brčkova blčala plameňom.

— Ach, nespamätal som sa hneď, aby som vás oboznámil, hovoril napochytre Makedonský. — Pán Brčkov, pán Vladikov.

— Snáď básnik Brčkov? pýtal sa zadiveno Vladikov, popojdúc k Brčkovi a stískajúc mu ruku. Ja som čítal vaše básne, pravda, že sú vaše?

Brčkov ešte viac sa začervenal a zmätený koktal:

— Áno, moje, nestoja za nič.

— Teším sa, teším, že sme sa poznali. Kedyže ste došli?

— Včera večer došiel z Turecka, prejal reč Makedonský, a ačkoľvek neprichodí z balkánskych úbočín jako my, ale z otcovho sklepu, predsa je slávnym chušom. On je už naším priateľom, nás všetkých... Že básnik? ej, do matere sa mu, nevedel som o tom dnes rano, keď som ho obral. No všetko jedno, neopustíme ho.

— A tak, pane Brčkov, pýtal sa Vladikov, prijmete zástoj Stany? Tu by sa nenašla ženská, ktorá by hrala.

— Vďačne prijímam, ačkoľvek nie som dievča, odvetil Brčkov.

— Nič to preto. Keď ťa vycifrujeme a preoblečieme, nik ťa nepozná. Zabielime ti trochu tie čierne vlásky pod nosom a vec bude skončená.

— A načo? môže i tak, uveriaval Makedonský, jakéže sú to fúzy? čisté páperie. Toľko, jako nič. Lanského roku, rozpamätáš sa? Náš Gica bol kňažnou Rajnou — s bajúzmi jako husár, a ušlo i tak. Na tieto veci nehľadia v divadle.

Brčkov, ktorý trochu bol sa zamyslel, vypukol v hlasný smiech.

— Prečo sa smejete?

— Viete, rečie on, prihladiac si vlasy a žmurkajúc, myslím na účel tohoto predstavenia. Skutočne grandiósny účel.

— Iný účel nemáme, ver mi, uisťoval Vladikov.

— A ak sa to všetko až do konca vydarí, hovoril Brčkov, a summa, ktorú soberieme, bude dostatočná, historia celkom spravedlivo bude môcť povedať, že ztratená Stanka zavraždila Abdula Azisa. Či nie tak?

— A odkiaľ to vieš? Historia i to môže povedať, ona vypráva nám o toľkých čudných veciach, že už všetko môže sa veriť. Toľké veci dialy sa z malých príčin — i táto pivnica môže otriasť celou imperiou; ale vskutku i ja myslím, čo z toho vyjde.

Strandža, priblížiac sa k učiteľovi, riekol:

— A na mňa si zabudol? Strandža tiež chce mať účasť vo velikom diele.

— Ty? i ty chceš? Ty tedy budeš pri bufete, lenže i pre teba treba kostým; v tomto zamastenom mokánskom [1]) kožuchu to nejde, a tieto dva hlboké švíky od šable na tvojej tvári môžu ešte pri-

[1]) Mokánmi nazývajú v Bukarešti Rumunov zo Sedmohradska prišlých a najatých za sluhov.

viesť do mdloby niektoré slabonervné dámy... Ach, biedny môj Strandža, radšej by som ťa videl v Starej Planine, so zástavou, tam tvoja scéna...

Ešte toho samého večera rozdaly sa zástoje a o týždeň bývaly každý večer próby. Na druhú nedeľu ochotníci boli už pripravení a po uliciach polepily sa oznamy.

A sultán Abdul Azis o všetkom tom nevedel ešte ničoho.

IV.

Skoro zavítal večer predstavenia. Dvorana, či lepšie, široká predsieň, za lacný groš najatá v privátnom dome pre predstavenie, bola už osvetlená, t j. boly povešané a zapálené po stenách malé lampášiky; pred javišťom, kde bolo vyznačené miesto pre orchester, záležajúci z vlašských cigáňov, svietilo, jako na rozkoš, päť lámp, z nichž dve s rozbitými sklami; lampy pravdepodobne donesené boly zo školy. Pred bránou visely štyri lampiony z papieru, ktoré súčasne slúžily za osvetlenie predavačovi bilét i bufetu, kde vážne postavil sa Strandža. V samej dvorane nebolo žiadnych okrás. Väčšiu čiastku zaujímaly dlhé rady stoličiek pre obecenstvo s polepenými od zadu numerami. Prostriedkom dvorany bol ponechaný tesný priechod. Prázdne miesto v zadu za stoličkami bolo galleriou, kde sa len stálo. Opona na javišti záležala z červeného priezračného plátna a dvíhala sa pomocou celkom jednoduchej mašinerie: dve žinky, prevesené cez hradu a pripevnené o oponu, vyťahovaly túto a spúšťanie dialo sa tak, že tajné ruky ťahaly oponu po oboch stranách dolu. Vďaka priezračnosti opona odkrývala dvojakú scénu. Keď sa zdvihla, obecenstvo videlo hru hercov; a keď sa spustila, videlo nové dráma: prinášanie a premesťovanie sviec, bájočné tiene, mihajúce a ihrajúce po plátne, obrysy rúk, máchajúcich hore-dolu, jako by boly prináležaly nejakým skrytým velikánom, a nesčíselné iné obrazy a figúry.

Ale podívajme sa za oponu.

Po oboch stranách javišťa boly ponechané tesné priechody, kde herci obliekali sa. To bol ich budoar. Tam v pestrých hromadách nachodily sa aj všetky dekoratívne potrebnosti: stoly, stoličky, zelené vetve, majúce predstavovať horu, veliká stovna (krčah), peceň chleba a cibuľa, t. j. obed pre starca, i celý arsenál, pušky, pištole, revolvery, šable, ktorými sa maly previesť boje. Táto sbierka smrťonosnej zbrane prináležala samým hercom, horiacim túžbou strieľať na vraha. Poznamenať sluší, že Makedonský veľmi tuho bol nabil arnautskú pušku, ale len prachom a handrou, aby hodne buchlo. On obzvlášte počítal na to. Sám bol v plnej hajdúckej šate: prevesenú mal šabľu, ktorou, jako povesť vyprávala, bol na dvoje presekol Turčína a kadunu; na hlave čiapku s lvím odznakom, na chrbte červený arnautský kabátik, za pásom štyri palasky [1]), dva

[1]) Palaska = patrontáš.

nože a dve pištole; biele šopské nohavice, carvuly (krpce), meštok a ohnivo, zavesené o bedrá, všetko staré a ošúchané, dovršovaly ozdobu pantovu[1]). Hadži, ktorý mal predstavovať Tatára, našiel, neviem kde, starú šubru[2]), jakú v minulom veku nosili vlašskí čokoi[3]) a ktorú prepásanú bielym plátnom zatisol si do čela; tvár začiernil si sadzou a medzi ústa a nos prilepil si ohromné čierne fúziská. Vyzeral jako strašidlo. — Mravka preobliekol sa za babičku a aby dodal ešte väčšej tragičnosti svojmu zástoju, vypchal si hrb vankúšom. Netreba ani hovoriť, že i Vladikov pustil si dlhú bradu z kozích vláken, sviazanú na vrch hlave šnúročkami; že pritom všetkom pohybovala sa, pripevnil o dolný koniec niť a omotal si ju okolo hrdla. Brčkov, ako Stanka, bol na červeno a bielo zamaľovaný. Ostatní herci podobne sa popreobliekali a navešali na seba všetky možné zdrapy, mysliac, že čím hroznejšími a otrhanejšími budú dejstvujúce osoby, stanú sa tým zaujímavejšími. Z tej príčiny celú garderobu obstarali si u vetešníkov. Ale aj ekonomické ohľady rozhodovaly jako pri vyberaní kostýmov, tak aj pri najímaní divadelnej dvorany a dekorovaní javišťa, ktoré, jako čitateľom už známo, vyznamenávalo sa dokonalou špartánskou skromnosťou. Z tých samých ohľadov vybrané bolo aj dráma. Konečne, poneváč v dramate má revať aj somár, táto úloha sverila sa Hadžimu, majúcemu na to vyprobovaný hlas.

Divadelná dvorana plnila sa. Všetci bohatší Bulhari-kupci poponáhľali sa zaujať miesta, na ktoré ešte pred dvoma dňami boli sa predplatili. Neženatí prichádzali sami, ženatí s rodinami. Prichodili i takí, ktorí nemali velikých prostriedkov, i chudobní a hladní. Slovom všetko, čo bolo bulharské v tomto cudzom kraji; všetko, čo malo ranu na srdci, túžbu za ztratenou otčinou; všetko, čo v hlbinách duše krylo tajný obraz, večne živý i večne sladostný: obraz Bulharska. Uprostred starostí a stálych bojov o existenciu, pomedzi cudzím, rovnodušným a niekedy i nepriateľským obecenstvom, duša bulharská túžila za nejakým nadzemským pôžitkom, za novým osviežujúcim vlnením, jaké ťa opanúva, keď s vrcholu nejakej divokej planiny hľadíš do kvetúcej doliny, kde si rodom. Hľa, prečo v tom čase divadelné predstavenia, dávané od Bulharov v rumunských mestách, bývaly opravdovými udalosťami.

Všetky kúty boly zaplnené a dvorana šumela živou vravou obecenstva, netrpezlive očakávajúceho, až sa opona zdvihne. Mnohí besedovali o divadelnom kuse, ktorý, v podobe románu, dosiaľ bol vylúdil nejednu slzu, nejeden vzdych. Najviac vynikal hlas Bulhara, sediaceho s rodinou na prvom mieste. Bol to rodoľub pán Doškovič, jehož obchodné záležitosti, ustavičnou účasťou v národných dielach, povážlive boly rozstrojené. No on toho neželel a všetci Bulhari si ho vážili.

— Matilda, riekol svojej roztomilej, rusovlasej dcéruške, hla-

[1]) Čiapka z ovčej kože.
[2]) Nižšia zemianska trieda v Rumunsku.
[3]) Panta = dobrodruh, tulák.

diac ju po hlavičke, — teraz uvidíš, jako Tatári unášajú dievča. Len sa mi nenaľakaj.

Matilda ničoho neodvetila. Bola sa zahľadela na červenú oponu, po ktorej kmitaly sa podivné, neforemné stíny. Toto divadlo ju veľmi zaujímalo, i zodvihnúc spanilú hlavičku k otcovi, pokázala pršťokom na oponu, rieknuc: Karakončo![2])

Matka sa jej usmiala a poľúbila ju na čelo.

— Ty môj holúbok, riekla, hľadiac na ňu láskave. Potom obrátila sa k mužovi.

— Nikola, či opäť bude hrať ten prekliaty Makedonský?

— Makedonský bude hrať, no Makedonský nie je prekliaty, odvrkol duseno muž; — neviem, jako môžeš nazvať prekliatymi národných ľudí, žertvujúcich sa za otčinu.

— Nie prekliaty, ale strašný, chcela som povedať; s tými velikými fúziskami, tak sa ti zdá, že vidíš nejakého hajdutina, zahanbeno opravovala sa žena.

— Hajduti sú dnes čestní ľudia. Čorbadžovia sú praví hajduti. Pri týchto slovách plameňom zahorela mu tvár. Bolo videť, že nejaká trpká myšlienka vzbudila sa v jeho duši. Akiste pocítil, že i o ňom, ktorý stal sa žertvou nepočítajúceho patriotismu, teraz Boh vie ako hovoria a vtipkujú o jeho položení.

V tom okamihu muzika zahrala. Kraje opony s oboch strán sa poodkryly a pokradomky vykukly dve hlavy, hľadiace k obecenstvu. Jedna hlava bola okrášlená veľkou čapicou z ovčej kože a dlhou bielou bradou, druhá opatrená bola dlhými vysúkanými fúziskami i prenikavými a prešibalými očami. Mnohí z divákov poznali hercov, usmievajúcich sa im priateľsky. Vladikov kývnutím hlavy pozdravil pána Doškoviča, ktorý mu odvetil prívetivo.

Makedonský, horiac túžbou čím skôr zjaviť sa na javišti, kývnul rukou a muzikanti zatíchli.

Nastalo úplné ticho.

Opona pomaly a pokrkvaná zdvihla sa. Hra sa započala.

Vladikov, hrajúci zástoj starca, vystúpil prvý. Pohyboval sa smelo a navyknuto. Nie po prvý raz vystúpil v podobnom ochotníckom predstavení. Len výslova úplne sa zmenila. Hovoril nosom: motúzky, ktorými brada bola stiahnutá, nedovolily mu dostatočne otvárať ústa. Veliké nesnádze mu robilo, keď v druhom dejstve prišlo mu obedovať v hore. Úžasne vykrivoval ústa, čo, ozaj, bolo i smiešno i žiaľno. Veliký dojem urobil Hadži so svojou starovekou šubrou a počiernenou tvárou. Niektoré ženičky zakryly si oči a dievčatko pána Doškovičovo primklo sa k otcovi, šepkajúc: bojím sa. No strašná búra potlesku zahučala v divadle, keď zareval somár. To bolo naozajstným triumfom pre Hadžiho. Brčkov, čiže Stanka, zostal viseť medzi nebom a zemou; prišiel do zmätku v tomto svojom prvom vystúpení pred obecenstvom a zabudol svoju úlohu. Na šťastie nemal mnoho hovoriť a uspokojil sa stáť jako vykresaný z kameňa, nemý a trasúci sa. Babička, čiže Mravka, tiež zabudla

---

[2]) Asi čo naša mátoha.

svoju úlohu, no príchod Tatárov vysvobodil ju zo strašného položenia. Padla mrtvá ešte skôr, nežli sa rozohnali, aby ju rozsekali. Pritom všetkom diváci tlieskali rukami a búchali nohami. Najväčší dojem urobil Makedonský. Jeho vystúpenie privítali novým potleskom. Výjavy rýchlo zamieňaly sa. Podivné kostýmy mihaly a tratily sa. Zaujatosť obecenstva rástla. Na javišti dávno rozhostil sa zmätok a herci hovorili, čo komu prišlo na jazyk. Boj, ktorý nastúpil, zatrel všetko. Začala sa streľba. Tatári i Bulhari bili sa. Makedonský rozľútený, krvožížnivý lietal po javišti a so strašnou rýchlosťou strieľal z pušiek, z pištolí, z revolverov; to samé robili aj ostatní. Streľba a povyk naplnily javište, dvoranu i ulicu. Dym z pušného prachu rozšíril sa po celej dvorane a zadúšal divákov sirkovým zápachom. Mnohé z prednejších paní zapchávaly si nos šatkami, niektoré zbľadnuté zutekaly. Dievčatko pána Doškovičovo hlasne nariekalo. Samé javište bolo len hustým oblakom dymu. Policajti, splašení týmto pekelným treskom, vrazili do divadla. No nebolo možnosti prerušiť boj. Makedonský jako besný fučal, vrhal sa v rozličné kúty javišťa, krčil sa a skrýval, jako by číhal, a zase skákal, hulákal, strieľal. Hajdutský instinkt ožil v ňom. Zabudol, že je v divadle. Myslel, že je na Starej Planine, so súdruhmi. Povalil niekoľkých na zem, medzi nimi Mravku, zase vybehol na javište, sám nevedel prečo. I Strandža nechal bufet, vbehol do prostred dvorany a vytržený, zbľadlý, rozčulený, meravým a závistlivým okom díval sa na boj. V najväčšej trme-vrme nemohol sa zdržať vysoko nezvolať: Drž sa, Makedonský!

No nikto ho nepočul. Diváci boli ohlušení treskom, oslepení dymom. Neprestávajúci, búrlivý, divoký potlesk hučal dvoranou.

Keď celý arsenál bol vyprázdnený, bitka sa skončila.

Posledné dejstvo zavŕšilo sa pri pokoji, k veľkému zúfalstvu Makedonského, lačného za krvou. Obecenstvo vybuchlo v posledný hromový potlesk, tri razy vyvolajúc hercov, a potom hlučne opúšťalo dvoranu.

V dvorane, kde tak znamenité veci udaly sa, čo nevideť nastala tma a hluchota a chušovia-herci uvelebili sa okolo dlhého stola v pivnici u zástavníka. Niektorí z nich boli zabudli poodhadzovať herecké ráro̧hy. Brčkov, ako Stanka, bol zabarvený a Hadži mal tatárske sadze na tvári. No na to nikto sa neohliadal. Všetci boli rozčulení, udychčaní, rozvlnení. Makedonský, opojený víťazstvom, nemohol sa ešte utíšiť a nepriateľským, zastrašiteľným okom meral Hadžiho.

Strandža rozdával jesť každému a postavil na stôl niekoľko skleníc s vínom. Celý rozhovor točil sa okolo predstavenia. Chvály, hany, žarty, smiechoty. Všetci boli veselí. No najviac Strandža. Pochválil Makedonského za jeho smelosť, no porobil mu niektoré poznámky v strategickom ohľade. Áno, aj zajavil, že ak po druhý raz dá sa predstavenie, želá si prijať zástoj Hajduta Želja, pri čom Makedonský stiahol obrvi.

Keď kotly, taniere, poháre a sklenice, prinesené nazad od bu-

fetu, boly vyprázdnené, Makedonský, odteraz ešte viac preniknutý povedomím svojej výtečnosti, zvolal:

— Chlapci, navrhujem, aby sme šli k Štrausovi, majú tam plzenské pivo!

— Poďme! nebol som tam od deväť mesiacov.

— Nuž poďme! A nohy na plecia!

— Strandža, s Bohom! čo, nechcel by si sa aj ty zachytiť s nami?

— S Bohom! ľahkú noc, Strandža!

— Dobrú zábavu!

A družina vytratila sa z krčmy.

O chvíľu na ulici zavznela hlučná družná pieseň a pomaly odznela v ďalekej noci.

Na druhý deň ráno z dôchodku predstavenia nebolo už ani babky.

Sultán Abdul Azis bol spasený.

V.

Minuly dva týždne. Makedonský zmizol niekam, ani žeby bol čo riekol, a Brčkov, živší zo zvláštnej štedrosti Makedonského, razom ostal bez všetkých prostriedkov, vystavený najprvšej a najukrutnejšej núdzi: hladu. Po prvý raz, odkedy tak naľahko opustil otcovský dom, pocítil celú nepríjemnosť novej svojej karriéry, ktorá mladej, blúznivej hlave zďaleka predstavovala sa takou vábivou, úchvatnou. Dva-tri dni jedol na vieru u Strandžu, jako aj Hadži a Kňažko, no Strandžu nenadále povalila nemoc na lúžko a Brčkov, Hadži i Kňažko ostali hladní. Ohnište, kde veselo bol bôb klokotal, vyhaslo, misy, sklenice, poháre neumyté a v neporiadku poházdané ležaly na lavici a hrubá vrstva prachu už ich pokrývala. Neporiadok a spustlosť panovaly už v krčme, tak hlučnej a navštevovanej len pred niekoľkým časom Hadži odišiel, jako hovoril, aby žiadal pomoc od nejakého boháča, a viac sa nevrátil. Zdá sa, že sa mu to nepodarilo. Kňažko čakal ho, to jest hladoval dva dni v krčme, a tiež sa ztratil, aby hľadal šťastie. Ostal sám Brčkov. Uzavrel opatrovať Strandžu. Nemohol nechať túto junácku dušu, nie snáď bez prostriedkov, ktorých nemal, no bez mravného posilňovania. Strandža, ktorý len kašľal úporne a stenal, ani nechcel ani nemohol jesť. Táto nechuť k jedlu u nemocného robila Brčkovi temer radosť, ktorý, sám stoicky znášajúc hlad, nebol by sa mohol bez muky dívať na hladovanie umierajúceho. A vskutku tvár Strandžova čo deň upadala a dostávala smrteľnú bľadosť; oči zbystrené a neobyčajne lesklé úžasne zapadly a staré rany na tvári zosinely a potom stemnely. Strandža, súc pri úplnom povedomí, videl oddanosť Brčkovu a niekoľko biednych slz vyronilo sa mu pritom z očí. On často prihováral sa Brčkovi, vyprávajúc jedine o bitkách v Starej Planine. Pri spomienke na tieto junácke dni odľahlo mu trochu. On vedel, že sa pominie, no trpel hrde a očakával smrť

jako hosťa. Len to ho trápilo, že ju čaká tu a nie v borbe. Tu i tam rozpamätal sa i na rodinu. Sotva však prehovoril o nej niekoľko slov, hneď prešiel opäť na junácke podujatia. Brčkov naslúchal ho s úľubou, prijímajúc jako svätý závet každé slovo, vyšlé zo zbľadlých úst starého hrdinu, ktorý medzitým začal už redšie rozprávať a viac strádať, lebo nemoc vzmáhala sa nemilosrdne. Brčkov bdel u jeho hlavy.

— Junáku, riekol mu raz Strandža, — ďakujem ti, ďakujem, že si ma neopustil. Umrem pri Bulharovi a bude mi mať kto oči zatlačiť. A to je dobre v cudzine. O, otčina!

— Nerozčuľuj sa, tichým hlasom napomínal Brčkov, — drž sa pokojne, prosím ťa.

— Ďakujem ti, ďakujem, braček. Ja skoro odputujem, nebude ma viac.

— Nie, tvoje meno zostane slávnym. Ty si bohatier.

— Ach, Brčkov!

— Ty si aspoň sťastný, že, ak umreť ti treba, umreš s týmito slávnymi jazvami na čele a s tými krásnymi rozpomienkami v srdci. Bulharsko nezabudne svojich chrabrých synov.

Strandža sa rozslzil. Vystrúc kostlivé ramená, silno stisol Brčkovi ruku. Sladko mu bolo počúvať utešiteľné slová, keď ho nádej už opúšťala.

— Hľaďže, Brčkov, začal opäť, ohliadajúc sa roztržite, — jako sa ti odplatím? Nemám ničoho. Ničoho, ničoho nemám, iba tam ten riad, ktorý nestojí za nič. Nemám ti čo nechať na pamiatku.

— Tvoj príklad.

— A predsa, mám tamto jeden uzlík na dne v kufre, uzlík, ktorý som ta uložil dávno. Tam som skryl dve drahocenné veci. Nech budú i tebe drahými, Brčkov. A kde sú moji súdruhovia? kde Makedonský? kde Hadži? Choď, synu, najdi ich, nech ich vidím prv než umrem. Ach, sladko je umreť za otčinu.

Brčkov vstal zľahka, otvoril kufor a vyberal ztadiaľ veci jednu za druhou. Konečne na samom dne našiel uzlík, v ňomž uvité bolo čosi mäkkého. Pozorlive rozviazal šatku a vyňal jakýsi papier a kus zdrapu. Papier obsahoval pamätný spis, vydaný r. 1867 revolučným komitétom. Zdrap bol kus starej zástavy, na ňomž ostaly len slová: *alebo smrť!* Veličestvenné dokumenty!

Brčkov sa zachvel.

Strandža sa pozdvihol, vystrel ruky, rieknuc:

— Daj sem, Brčkov.

A privinúc k sebe dokumenty, poľúbil ich. Potom riekol slabým, zlomeným hlasom:

— Prijmi to odo mňa. Pomni Strandžu. Umri za Bulharsko.

O dva dni umrel.

Brčkov mu zatvoril oči. Predal misy a sklenice a zaplatil za pohrab. Jediný Brčkov odprevadil ho do hrobu.

Tak dokonávali vtedy predchodcovia zory bulharského oslobodenia.

VI.

Brčkov ponevieral sa po Braile. Z prvých svojich známych našiel len Hadžiho, ktorý nocúval v tehlárskej kolibe. Tam sa utiahol i Brčkov. Hadži dňom nádenníčil v prístave, nocou prichádzal, aby si rozdelil chlieb s Brčkovom. No nie voždy podarilo sa Hadžimu najsť prácu, to jest chlieb. Vtedy hladovali oba.

— Prečo nepíšeš otcovi, aby ti poslal peniaze? zpýtal sa ho konečne Hadži. Či vždy budeš tak hladovať?

Brčkov sa zmraštil.

— Otcovi nesmiem písať a nechcem sa mu prosiť.

— Prečo?

— Nemôžem.

— Prečo nemôžeš? Veď si mu syn.

— Hanbím sa.

Hadži udiveno pohliadol naňho.

— Že sa hanbíš? Nuž a hladnému ti je lepšie?

— Lepšie. Ja som ho opustil bez pýtania. A teraz mám mu riecť: otče, daj mi peniaze? Jako? Nie, nemôžem, radšej umrem hladom.

— Čo si počneš?

— Budem pracovať, nech je to čo chce.

— A nevrátiš sa do Svištova?

— Nemožno, už som v podozrení, Turci ma zatvoria. Lepšie je tu na svobode.

— No ty nie si zvyklý takému životu.

— Privyknem. A konečne môže sa niečo prihodiť, a na to ja čakám.

Hadži pozrel naň tázavo.

Brčkov sa začervenal, rieknuc:

— Ak sa organisuje nová čata, chcem s ňou prejsť do Bulharska.

— Nová čata? Neverím.

— A ja v Svištove tak som počul. Nuž, nebudeme sa biť?

Hadži sa trochu zamyslel.

— Ak sa utvorí nová čata, i ja pridám sa k nej. Kto vie, snáď sa utvorí. Hovoria, že Panajot skoro príde zo Srbska. Snáď tomu k vôli. Keď má človek umreť, aspoň nech vie, prečo umiera; tento život tu je hovädský život, dodal Hadži a si odpľul.

— Kde je Makedonský?

— V Moldávii. Hovoria, že sa stal logofetom [1]) pri jakomsi statkárovi.

— A Kňažko?

— Kňažko je pri jednom zahradníkovi. Pomáha mu sadiť cibuľu. Ostatní tiež sú na robote, alebo hladujú, jako my. Taký život nie je život, ale živorenie. Somársky život. Lepšie je v čate. Ja si držím ešte zbraň, nepredal som ju.

---

[1]) Logofet = pisár.

Brčkov zrazu ohliadol sa v zadivení.

— Vidíš, vidíš, jakí sme my hlupáci; hladujeme dva dni a nevidíme, kde môžme vziať peniaze.

Tvár Hadžiho zasvietila.

— Od koho? pýtal sa náhle.

Brčkov pokázal na svoje šaty.

— Vidíš, tento kabát je ešte nový, aj nohavice sú dobré. Kúpil som ich pred samým odchodom. Dostanem za ne nejmenej päťdesiat frankov — nuž a hodinky?

Hadži bol vo vytržení.

— Bravo! Ale že sme boli za hovädá! Poďme, poďme! a zanôťac pieseň: „Nechceme bohatstvo, nechceme peniaze,“ drgom vliekol za sebou po ulici Brčkova k špinavému pazaru, kde židia kupovali a predávali obnosené šaty.

Na druhý deň prišiel Brčkov úplne preoblečený. Mal na sebe vybľadlý, ošúchaný kabát so zamasteným golierom, staré nohavice, odreté na kolenách a podšité na spodku kožou, namiesto topánok ťažké a nešeredne vykrívené vojenské boty. Z predošlého obleku zostala mu len čiapka, dar to od zástavníka.

Bol otrhaný, ale zato sytý.

Oba priatelia náhle zmenili spôsob života. Najali si v hoteli izbu s dvoma posteľmi a na obed chodili do hostinca. Každý deň mali pri sebe jednoho-dvoch chušov, ktorí obedovali na ich účet. Ba Hadži aj zaplatil malý dlh jednomu chušovi. Brčkov bol opäť veselý a spokojný. Áno složil aj patriotickú pieseň, ktorú večierkom nôtil si v izbe. Keď mladá slúžka z hotelu šla okolo neho, zažartoval si s ňou a škádlil ju. Mladosť zvíťazila nad zúfalstvom. Minulo niekoľko veselých, veľmi veselých dní a s nimi minuly sa aj židove peniaze.

Jednoho večera niekto zaklepal na dvere.

Brčkov, ktorý práve prespevoval svoju patriotickú pieseň, zvolal hlasito:

— Entrez!

Vošiel majiteľ hotelu. Tvár jeho bola prísna, temer zlobná.

— Odpusťte, pane, hovoril hostinský so studenou zdvorilosťou, — odpusťte, že vás vytrhujem zo spievania.

— Nerobí nič, zmäteno ozval sa Brčkov. Čoho si prajete?

Majiteľ hotelu zasmial sa uštepačne.

— Hospodský čo môže žiadať od svojich hostí? Aby mu platili riadne.

Brčkov srdito pozrel na hospodského.

— Pane, veď ja si platím.

— No od jednoho týždňa nič ste nedali. A viete, pravidlo je, že každé dva dni treba platiť.

Brčkova tieto slová zarazily a rýchlo dodal:

— Buď spokojný, ja ti zaplatím.

— A čím? Snáď pesničkou? Nevidím, žeby ste tu mali nejaké veci. Odpusťte, pane, ale do večera musíte zaplatiť i za seba i za

svojho súdruha. Viete? Nás už často previedli cez lavičku, a to ľudia dobrí, áno aj takí pesničkári, jako vy. Zákon káže platiť.

Brčkov zapálil sa rozhorčením. Šmátral vo vrecku žiletky, no vyňal len niekoľko drobných peňazí. Zostal jako oparený.

— Žiadam dvadsaťosem levov (frankov), riekol studeno hospodský, merajúc chladným, spurným pohľadom zmäteného Brčkova.

— Odtiaľto mi ukradli! zvolal tento.

— Pane, to je stará pieseň, známe ju... Plaťte dvadsaťosem levov.

— Nemám, jako ti môžem zaplatiť!

Brčkov videl sa vo veľmi trudnom položení. Instinktívno obrátil zrak ku dveram, či nepríde Hadži, aby mu pomohol z konopí. Hospodský stál vo dverach a čakal na odpoveď.

— Zaplaťte!

— Nemám.

— Oddám vás policii, jako darebáka. Poznám ja dobre Bulharov.

Brčkov sa začervenal, krv mu udrela do tváre, a so zdvihnutou päsťou pustil sa na hospodského.

— Ty vlašský pes, ústa ti rozmlátim.

A pri týchto slovách tvrdou päsťou ovalil ho po ramene.

Hospodský chcel skríknuť. V tom v chodbe bolo počuť náhle kroky a zlovestný krik: Fok! fok! (horí! horí!)

Bol to Hadži, ktorý z celého hrdla kričal a zadychčaný pribehol do izby.

Hospodský chytro, jako víchor, vymknul sa z rúk Brčkových a bľadý, bez čiapky, splašený vybehol z izby a letel sám nevedel kam. Myslel, že oheň chytil sa niekde v hoteli.

— Fok! fok! sťa šialený kričal Hadži. Celý dvor naplnil sa tlupou ľudí prišlých z ulice, strkajúcich a sácajúcich sa v polomraku.

— Fok! fok! fok! reval Hadži, vlečúc Brčkova za ruku po schodoch dolu. Sliezli do dvora, smiešali sa so zmätenou tlupou a nepozorovaní vykradli sa vrátami. Fok! fok! a o ohni nikde ani stopy.

V tom samom okamžení ztratili sa oba v temnej ulici.

VII.

Bolo to na začiatku februára. Severo-východné ruské povíchrice roznášaly vozduchom ľadové mrazy. V pustej ulici na kraji mesta Braily kráčal Brčkov bľadý, zamyslený. Odkedy s Hadžim opustil hotel, bydleli na kraji mesta v biednej kolibe, pokrytej slamou a rákosím. Riekol som, že bydleli; nie, bývali tam len cez druhú polovicu noci. Ostatok dňa a noci trávievali po teplých kaviarňach, kde sa zanímali politikou a riešením východnej otázky, len aby pozabudli na hlad. No keď sluhovia po polnoci začali spúšťať záclony a upratovať stoly v opustenej miestnosti, naši priatelia s ľútosťou poberali sa do svojho studeného úkrytu a ľahýňali si s hladným žalúdkom, so zaťatými zubami a zmeravenými údami. Ohromná pec,

ktorá tam stála, jako nejaká čierna príšera škľabila sa im surovo a namiesto blahodárneho tepla vyduchovala na nich neprestajne neviditeľný mrazivý oblak, za čo Hadži každé ráno odmeňoval sa jej celou spústou nadávok, nasbieraných po najspustlejších vlašských krčmách. Za pokrm dostávalo sa im teraz len po jednom bochníku chleba za desať bánov na dva dni, ktorý Hadži pravidelne prinášal tri razy v týždni, vďaka milosrdenstvu istého pekára. Tu i tam vynalezavý Hadži vedel vymodlikať v kaviarni po poháre teplého mlieka s kávou pre seba a Brčkova. Áno, hral aj v karty a umele okrádal v hre, jako Makedonský. Z výhry, on totiž voždy vyhrával, kupoval si tabak a pomáhal ešte aj iným, holým, jako prst, Bulharom. Brčkov práve taký hrdý jako holý, nebol v stave o niečo prosiť. Dva razy, následkom naliehania so strany Hadžiho, písal otcovi o peniaze a zakaždým zúrive roztrhal list. Potĺkanie a bieda ešte neuspely ubiť v duši jeho hrdosť, blahorodnú a prekrásnu to vlastnosť v šťastí, no bezsilnú proti zimným vetrom a hladu.

No teraz kráčal zamyslený.

Hadži od dvoch dní bol zatknutý, bez pochyby pre udalosť v hoteli. Od dvoch dní ani Brčkov neužil ničoho.

Teraz niesol so sebou asi desať výtiskov svojich básní, ktoré netknuté našiel v jednom bulharskom skliepku, a teraz ich chcel predať niektorým bohatým Bulharom. To mu ešte predtým bol Hadži poradil. Ledva teraz pristal na to Núdza prinútila ho upotrebiť tento posledný prostriedok, aby neumrel od hladu. Strašne búrila sa v ňom ľudská príroda proti tomuto spôsobu prosenia, spôsobu poctivému a ponižujúcemu súčasne. Chvíľkami zastal, hotový vrátiť sa a zahodiť knihy. A zase kráčal ďalej. Nie, hovoril sám k sebe, moje pokračovanie nie je bezčestné, nie nemiestné. Hlúposť by bola hladom umreť, jako pes, keď týmto spôsobom aspoň dočasne môžem sa spasiť... a viem, že predsa je niečo vo mne, že budem užitočným v niečom; nuž a konečne nežiadam almužny. Ani nekradnem, aby som sa potreboval styděť. Predávam svoju knihu, jako druhí predávajú plátno, jako robotník predáva svoj trud. — Spomnel si, že nedávno niektorí mladíci v kaviarni pochvalne zmienili sa o jeho básňach — to bolo blažené okamženie pre neho — a bohatý Bulhar X. zpýtal sa ho, kde môže si knihu zadovážiť, o nejž tejž vyslovil sa veľmi láskave. Bože môj! Koľko je ľudí, ktorí vedia oceniť umenie a poesiu! A máme patriotov, máme koľko boháčov! Čože im je to, dať ubohému Bulharovi frank za jeho knihu? To ich neprivedie na mizinu. Každé ráno vydajú v kaviarni frank len za kávu. A on s týmto frankom vyžije štyri dni, snáď i celý týždeň. Konečne bulharská kniha, nová; prečo by si ju nekúpili? Veru že som hlúpy, hovoril k sebe. Prečo sa mám hanbiť? Či by bolo lepšie, keď by som kradol? — Takými myšlienkami Brčkov dodával si smelosti a kráčal do mesta.

No on sám sa klamal. Druhý hlas ozval sa v ňom, hlas poníženej hrdosti a samolásky. Bez toho, žeby sa priznal, cítil, že to, čo koná, je vec povážlivá, že je to uníženie, čistá almužna, žiadaná

v zámenu za knihu, ktorej nikomu netreba. Predstavoval si blahosklonný, lútostivý, snáď i opovržlivý pohľad svojho dobrodinca, a studený pot mu vystúpil na čelo.

A jestli ho ironicky odpravia? V tom okamžení zdalo sa mu, že by radšej kradol. A keď by aspoň znal kradnúť! V tom tretí, strašný, mohutný, ukrutný ozval sa v ňom hlas, hlas hladu, ktorý neposlúcha žiadne resóny a nechápe žiadnu logiku.

Brčkov zmraštil čelo, nakrívil nepríjemne ústa, nervosne pohladil si vlasy, zamyslel sa trochu a bľadý, rozochvený, zmenený vypustil zpomedzi zubov hluchý, nejasný, tiahly zvuk.

A schytil sa ďalej.

Rýchlo prešiel popri mestskej zahrade, teraz smutnej, holej a pustej, prešiel niekoľkými tesnými uliciami, kde vzmáhal sa hluk; minul povedľa skliepkov, krčiem a hospôd a ani sa neobrátac, nehľadiac a nevidiac ničoho, dostal sa do ulice s kupeckými magazínami.

Na námestí panoval už veľký ruch. Pri všetkej krutej zime záujmy obchodné boly oživily túto časť mesta. Brčkov instinktívne obzeral sa na pravo na ľavo, či neuvidí nejakého boháča. No stmilo sa mu v očiach, nohy sa mu podlamovaly a na čele znovu vyronil sa pot. Hľadal, no v duši si prial, aby nenašiel toho strašného dobrodinca. Či náhodou a či následkom mimoriadneho duševného pohnutia, dlho sa ohliadal, nepoznajúc nikoho. Všetky osoby, ktoré zazrel, zdaly sa mu byť cudzími a neobyčajne milými. Bolo mu, jako by bol ťažký kameň spadol s neho. Hlad sa ztratil a on si vydýchol, jako by sa bol zbavil strašného sna.

Lepšie tak! riekol k sebe a, rýchlo sa zvrtnúc, dal sa na zpiatočnú cestu.

Tu náhle zjavil sa pred ním boháč X., práve ten, ktorý predtým tak súcitne bol sa vyjadril o ňom. Brčkov stŕpol, predošly radostný výraz v tvári náhle ustúpil strašnej bľadosti. Za jeden okamih zostal nerozhodnutý, jako by chcel sa dať na útek, potom dupnúc nohou zmumľal: nech!

I pošiel v ústrety boháčovi, berúc jeden výtisk básní do ruky.

Boháč X., zaobalený v bohatú šubu, už bol kročil na prah jednoho kassína, no uvidiac Brčkova, kráčajúceho k nemu a upreno naň sa dívajúceho, zastal.

Brčkov priblížil sa, pozdravil ho bez toho, žeby sňal čiapku, i prehovoril tónom človeka, ktorého vedú na súd:

— Pane X., nesiem vám jednu z mojich knižiek — rozpamätáte sa, že ste si želali — nuž ja...

Hlas mu zasekol.

X. siahol po knižke. Najprv ju poprehŕňal na niekoľkých miestach, potom prezeral prednú kôru, dlho uprel zrak na názov, pozorne prezeral i zadnú kôru a zakašľal niekoľko ráz. Potom riekol:

— Ah, ah, toto je vaša knižka?

— Áno.

X. zase prezeral kôry, niečo tam prečítal, potom podal knižku Brčkovi a trúc si ruky na znak, že mu prestydly, dodal:

— Pane Brčkov, dobre, dobre. Zpýtam sa našej Elenky, či si ju už nekúpila. Ak nie, nuž si potom vezmem jeden výtisk.

Poklonil sa s úsmevom a vošiel do kassína.

Brčkov stál jako skamenelý.

Svet sa s ním skrútil, pred zrakom sa mu marilo. Niekoľkí mimoidúci búšili doňho surovo, on poodstúpil a vše len stál na prostred trotoára. Pohliadol na básne, v ktoré bol vlial dušu svoju, pri nichž toľké noci prebdel a s nimiž slúčené bolo celé jeho bytie. Zdaly sa mu teraz takými žiaľnymi a ničomnými a sám cítil sa takým malým a smiešnym.

Jeho samoľúbosť sa vzbúrila. Najprv zmocnil sa ho hnev, potom oheň, ktorý zapálil celú jeho bytnosť, potom zúfalstvo. Prse mu stiahlo, tvár požlkla.

I praštil knihami o zem a dal sa do behu. Bežal k Dunaju. Doraziac k brehu, zastal nerozhodnutý, omráčený. Veľké kusiská ľadu plávaly už temnou riekou...

Čo tam hľadal?

Nenadále ozval sa za ním hlas, ktorý ho priviedol k sebe. Bol to Vladikov.

— Brčkov, čo hľadáš tu? Snáď len nechceš provokovať Turciu? volal učiteľ veselým hlasom, pochytiac Brčkova za ruku.

— Bože môj! čo ti je? započal znovu, vidiac strašnú bľadosť Brčkovu.

Brčkov hľadel naň netečným, ľadovým zrakom, neprerieknuc slova.

— No, ty stojíš, jako primrazený, poď, poď, chceme vedieť, čo vyparatil náš ľúbezný poet, — s týmito slovami Vladikov ťahal Brčkova k najbližšej kaviarni.

Keď Brčkov vypil čaj a spamätal sa, vyrozprával podrobne a ešte celý rozčulený svoje položenie.

Vladikov skypel.

— Čorbadži! boháči! Hovädá bezcitné! kričal, silno búchajúc na stôl a s horiacou od hnevu tvárou; — a ty, Brčkov, šiel si sa im prosiť, aby ťa odsotili, a nevieš, kde ja bývam. Hor' sa! poďme domov. Môj dom je i tvoj.

— Ďakujem, ďakujem, Vladikov, odvetil pohnute Brčkov.

— Ty, ktorý si bdel nad hlavou Strandžovou, kým vypustil ducha — viem o tom dobre — ty teraz umieraš od hladu, a ja nič neviem o tom. Kde si len podel rozum?

Vladikov tklivým pohľadom zahrnul Brčkova. Jeho vpadlé líca, starý, temer otrhaný oblek, nešťastie, ktoré v jeho zovňajšku zračilo sa, v inom boly by vzbudily poľutovanie, vo Vladikovi vzbudily trpký žiaľ.

— Brat môj, i ja som bol v takom, jako ty, položení, áno, bol som ešte horšie na tom; i ja som poznal poníženie, ach, to prekliate poníženie, i som už umorený životom, jeho borbami, jeho nízosťou. Kedyže svitne doba, kde poznáme, prečo žijeme! hovoril

mračno učiteľ, keď vchodili do jeho izby, kde ich ovialo príjemné teplo.

— Sadni si, Brčkov, zohrej sa. Jaká čertovská zima! Peter! Skoro bež pre obed, volal Vladikov, vešajúc na stenu svoju krásnu súkennú šubu a astrachanskú čiapku.

VIII.

Minuly dva týždne. Brčkov býval u Vladikova, ktorý ho obliekol slušne a vydržiaval. Poneváč Vladikov sám bol strádal dlhé časy, vedel dobre, čo znamená biedu treť v cudzej zemi, i držal sa súcitne k cudzím biedam. So žiaľom díval sa na Brčkova, ktorého suďba vrhla von do cudziny, aby zápasil s biedou, s nešťastím, s predsudkami a bezcitnosťou obecenstva, v ktorom zápase i najkrepkejšie povahy zriedka sa udržia a často zmorené padajú do — blata.

Jednoho dňa, keď Brčkov sám nachodil sa v izbe, niekto zvonku priblížil sa k dveram a ani nezaklepajúc, buchol do nich silno a vstúpil do izby. Bol to Makedonský.

— Zdravstvuj, brat môj, skríkol, spustiac sa na Brčkova a vybozkávajúc ho — od dvoch dní hľadám ťa, jako ihlu, a ty si tu hovieš v teple, jako kočka, a nestaráš sa o súdruhov — pekný pozdrav od Hadžiho.

— Čo? už ho pustili? pýtal sa Brčkov rozčulene a radostne.

— Pustili ho, to jest, *ja som ho pustil* predvčerom, a teraz živo a zdravo číta si tvoje básne v kolibe. — Aby ho čert vzal, riekol, keď sa poobzeral po izbe, — tento lotor Vladikov žije si, jako nejaký čokoin — a my sa trasieme zimou, jako holé kurčatá — no všetko jedno, dobre že ťa pritúlil. Ty nezrodil si sa, aby si znášal vlašskú zimu a vlašský hlad. Dobre sa máš, však ver'? Eh, ale počkaj, čo tento bruchopasník Vladikov má tu, iste nejakú korenistú klbásu, — a Makedonský priblížil sa ku škrini a otvoril ju dôverne.

Najdúc veľkú klbásu, dychtive vytiahol dlhý nôž a po celých kusoch hádzal klbásu do úst.

— Hlceš, jako divoch, riekol Brčkov s úsmevom; len hľaď, aby si nespratal celú. Veď sa pukneš.

Makedonský hltal zúrivo, tu i tam poodhrnúc bajúzy.

Zrazu vystrel ruku do škrine a vyvliekol sklenicu s vínom; priložiť k ústam a vypiť na jeden dúšok, bolo dielom okamihu.

— Ty ješ a piješ, jako Králi-Marko, keď býval na svadbe. No vieš čo? Ty odpovieš pred Vladikovom. Ale kde si sa túlal dosiaľ?

Makedonský dojedol posledný kúsok z nešťastnej klbásy, poutieral si šatkou fúzy a bradu, zastrčil nôž za červený pás a riekol:

— Že odkiaľ prichodím, sa ma pýtaš? Prichodím z Moldavy. A jestli sa ma zpýtaš, prečo prichodím, odpoveď je, že ma v prostred zimy vypudili zo služby, prekliati mamaligári.

— Vypudili ťa?

— Jestli sa ti lepšie ľúbi: vyhnali ma, jako nejakého vagabunda.

— Iste si sa opäť dopustil nejakého junáctva. Vieš ty čo, Makedonský? Môž' byť, že my skoro niečo slávneho podujmeme odtiaľto. Veď že v Bulharsku už je všetko prihotoveno. A nám tu treba rozvážiť, čo možno urobiť. Rozumieš?

— Sláva! vykríkol Makedonský.

— Nám treba ustrojiť čatu, nám samým; boháči sa protivia, nuž my sami vykonáme bez nich. Rozumieš? Táto čata pôjde Srbskom.

— Brávo, Brčkov. Dobre som hovoril, že z teba bude slávny chuš. Brávo! Áno, cez Srbsko pôjdeme. Tie agaránske psy nedajú už ani kurčaťu preleteť „cez tichý biely Dunaj“, ako ty píšeš vo svojej knihe. Eh, to zaslúži, aby sme vyprázdnili i druhú sklenicu.

A vytiahnuc novú sklenicu, zvolal:

— Nech žije svoboda!

I vyprázdnil ju do poslednej kvapky.

Brčkov pučil sa smiechom.

— Ale veď ty s tým diabolským hladom a smädom zničíš celú provísiu čaty. Mierni sa, Makedonský. Či vieš? Tvoj drusa Alexander Makedonský umrel od nemiernosti.

— Tedy i ja umrem, jako mrú velikí ľudia. Ty, braček, nevieš, čo to znamená, postiť sa, jako svätý Ivan Kukuzelský, päť dní. Môžem ťa ubezpečiť, že ak dnes umrem, pôjdem rovno do raja.

V tom dvere sa odchýlily a vošiel Vladikov.

— Hoho, Makedonský, vítam ťa, kde blúdiš? Opravdivý večný žid! A Vladikov vrele mu stisol ruku, Makedonský však tri razy poceloval ho po ústach.

— Ha! ty si sa niekde nacical. Jako sa máš? Čo je nového?

— Pozdravujú ťa všetci moldavskí židáci. Čuješ, Vladikov? ja som hotový. Brčkov mi sdelil nový plán; i ja ho odobrujem. Lepšie cez Srbsko.

— Sadni si, sadni, pohovoríme si o tom, riekol učiteľ, sadnúc si na stoličku a rozkročiac sa pred pecou veselo blkotajúcou.

No keď zazrel otvorenú a spustošenú armariu, polousmiaty, polosrditý obrátil sa k novému hosťovi a zvolal:

— Ach, ty lotor, tys' ma opäť oholil!

— Nech žije kommúna! volal Makedonský, jehož oči svietily sa a sršaly iskry.

Vladikov vytiahol zpoza ňáder list už rozpečatený, pozorne prečítal niečo a složiac list a skryjúc ho, obrátil sa najprv k Brčkovi, potom k Makedonskému a riekol vážne:

— Dnes prijal som druhý list z Bukareštu. Tam našinci pracujú teraz horlive a rozhodli, že tejto jari neomylne treba vypraviť čatu do Srbska. Musíme vážne chytiť sa do práce. Panajot sám chce prísť do Bukareštu. Národ v Bulharsku nesmieme nechať driemať. Veru tak. Ty, Makedonský, nehneš sa z Braily. Si tu potrebný.

(Pokračovanie.)

Batistový ručníček.

Napísal *Nikolaj Ježov.*

Je večer. Pariac sa tiekla zaspávajúca rieka, a zpoza temného hája vyzeral, ihrajúc v tme svojimi trasúcimi sa lúčami, striebristý mesiac. Na brehu rieky stála veliká zahrada, v prostred zahrady vzdvíhala sa villa, podobajúc sa zďaleka kitajskej pagode. Surovo hľadela na celé rozkladajúce sa pred ňou priestranstvo — so zahradou, hŕbami kvetov, cestičkou k obrúcanému brehu uhybujúcej sa rieky, hájom i ďalekou dedinkou, opusteno túliacou sa k tmavo-zelenému kopcu na horizonte, ktorý postupne zaťahoval sa striebristou hmlou. No sotva pohasnul posledný odblesk dňa, všetky okná villy zažiarily a zasvietily jasnými plamienkami. Zvučný krik „bravo!" vyletel z okien a, ozývajúc sa, prešiel ponad háj. Skoro i celá zahrada, i mračná villa zapálily sa rozdielno-barevnými ohňami lampášov, kahancov a pohárov. V oknách mihaly sa vystrojené figúry gavalierov i dám, a na rovinke pred hlavnou terrassou zahrmela do tých čias nevidená muzika.

Bola dvojaká slávnosť. Majiteľ villy Lev Savvič Pugačev svätil deň svojho narodenia, a spolu i plnoletosť svojej jedinej dcéry Aňuty, ktorá už dávno bola držaná za prvú krásavicu i prvú nezbednicu n—ského okresu. Hostí prišlo veliké a rozličné množstvo; jedných priťahovala Aňuta, druhých sám Lev Savvič, ktorý mohol byť ochrancom i protektorom, a tretích, epikurejcov, možnosť najesť sa i napiť sa do stavu nie celkom normálneho ani pre n—ský okres.

Takým spôsobom hostia rozdelili sa: mládež tancovala v sále, obchodníci a úradníci vrtili sa okolo „novorodzeného" a epikurejci trápili sa v jedálni, s pozoruhodným ostroumom nachodiac zámienky pre toasty a kričiac „urá", že ozývalo sa v celej ville. V sále, medzitým, tancovali mazúrku. Bola figúra s ručníčkom — a oči všetkých mužských opreté boly na krásavicu Aňutu, keď ona, obstatá čiernou reťazou frakov, graciosne sadla si na stoličku v prostred sály. Všetci tanečníci obrátili sa v dravých zverov, hotových hodiť sa za tým batistovým ručníčkom, ktorým domáca dcéra ovievala svoje červenajúce sa líčka, a schválne váhala hodiť... A v ten čas, v ďalekom kúte, za netancujúcimi, sedel velikého vzrastu rapavý blondín a, zdalo sa, preklínal svoje jestvovanie; on sedel a nevedel, kam podieť svoje červené ručiská a kam samému podieť sa od vlastného fraku, zamazaného atramentom po vydratých do biela švíkoch a zaštopaného na dvoch vidných miestach. Tento konfúsny velikán volal sa Anton Semenovič Ševčenko; bol mechanikom v závode Pugačeva a prišiel na bál len preto, že bol úradne pozvaný. Ako si lopnul, tak i presedel celý večer v kúte sály, hnevajúc sa sám na seba za to, že prišiel, a ani neodhodlal sa vyjsť do druhej izby, pýtať si pohár čaju. Jemu zdalo sa, že každá vystrojená slečna alebo dáma s brilliantami v ušiach neobyčajne zlostne a posmešne obzerá jeho figúru, zvlášte tvár, a nado-

všetko — jeho frak, a keď Ševčenko skutočne zbadal na sebe nenadály pohľad niektorej dámy, chytila ho triaška a potom — sa spotil... No medzitým, nechtiac a proti svojej vôli, nesmelý mechanik hľadel naprostred sály, ta, kde belely sa svetlé šaty, kde horely ako hviezdy jasné oči všeobecnej sympatie a kráľovny bálu, Aňuty... Ševčenko hľadel na ňu a nemohol odtrhnúť oči od milej tváričky dievčatka, ako ustalý pútnik nemôže dosť nahľadeť sa na fata morgana. Anton Semenovič, napriek svojej nedôverčivosti, zabúdal, že jeho úporný pohľad môžu zbadať súsedi. No na tento raz nie sám Ševčenko, ale všetci mužskí s vytržením hľadeli na Aňutu. Anton Semenovič pozoroval, zbožňoval a... mučil sa. Jeho trápilo povedomie svojho neotesaného zovňajšku, nepôvabnosti a biednej odeve; jeho porážali šviháci vo frakoch, ktorí obstúpili so všetkých strán Aňutu; jeho zabíjal tento blesk, rozkoš, zápach parfumov, francúzske frásy, komplimenty... Ešte i to, že pozeral na Aňutu, akosi boľastne pichalo mohutnú hruď mechanika, prv nikdy nepoznajúcu žiadnych „takýchto" pocitov... A konečne mladému človeku bola príliš zrejmá celá hlúposť jeho duševného stavu v túto minútu, a ešte väčmi trhalo mu čosi srdce, a líca, temné a rapavé, oblial hustý rumenec.

Razom tlupa tancujúcich vzrušila sa; všetko sa poobzeralo, zašeptalo, rozstúpilo sa a... a porazený Anton Semenovič, neveriac si, videl, že Aňuta v svetlých šatách, ktoré zdaly sa mu striebristým oblakom, tá samá Aňuta obrátila sa v jeho stranu, hľadala v kúte, v temnote, za ostatnými netancujúcimi gavaliermi, pohliadla na nemotornú hromadu, menujúcu sa Antonom Ševčenkom, usmiala sa a hodila jej, hromade v nesvedčnom fraku, svoj batistový ručníček, ktorý ako biele vtáča vysoko preletel ponad hlavy a ruky vzácnych tanečníkov a padnul mechanikovi rovno na mohutnú hruď! Okamih — a obe červené ručiská, spotené a trasúce sa, vpily sa v ručníček a zamrely...

— Iďteže... ako vás? Pane Šipulenko? ozval sa hlas riaditeľa tancov.

V tom hlase bolo mnoho zadivenia i protivne (riaditeľ sám chystal sa uloviť ručníček), — no úbohý Ševčenko nerozoznal intonáciu. Nespozoroval ani to, že mu meno prekrútili. Bľadý, razom zapálil sa ako rak, zadychčal sa — a vrhnul sa k Aňute, strkajúc dámy lakťami... No razom zastal, ako stlp. Orchester hral valčík.

— Skorejže... tancujte! opakoval zadivený riaditeľ tancov.

Aňuta vskočila so stoličky a našla sa pri Antonovi Semenovičovi. Ten strhnul sa a zúfale, ako by ho strieľali, pohliadnul na ňu a sotva slyšno zašeptal:

— N... neznám... kkkružné tance!

— Celkom neznáte!? šepla Aňuta.

— To jest... len — len... tak rečeno... le...

— Tancujte, ako viete... Skorej!

Aňuta pohliadla na mechanika a usmiala sa... Zarazený velikán, podskakujúc, ako dressirovaný medveď, celý červený a naplašený, nevidiac nič, okrem rozdielno-barevného fľaku, začal valso-

vať... To bol valčík zvláštny, so známymi len samému Ševčenkovi „pa“, no mechanik zabudnul na všetko na svete; on stúpal na nohy tancujúcim, udrel riaditeľa lakťom do tyla; bol karrikatúrne smiešny — a vedel to; no pocit blaženosti — hlúpej, detskej, ohromnej a nezažitej nikdy po túto minútu, vykupoval všetko a pridával všetkému veľký smysel. Neuspel Ševčenko spamätať sa, keď v jeho ušiach ozvalo sa tiché „merçi“... a Aňutin stan vykĺznul sa z pravej ruky mechanika... Neobratne pokloniac sa, Ševčenko bystro pokročil, no nie k svojmu kútu, ale k dveram, vedúcim na terrassu.

Vyjdúc do zahrady, žiadostive vdýchnul svieži nočný vozduch a sadnul si na lavičku pri kríku voňavého ľadníčka. V srdci Antona Semenoviča rozlieval sa veľmi horúci a veľmi láskavý prúd, od ktorého strhával sa, ako od ľahkej zimnice, široký chrbát mechanika. On vždy ešte nachodil sa v stave blaženosti, ako podpivší si milovník špirituósnych nápojov alebo nakúrivší sa opiuma obyvateľ Východu. No svieži a voňavý vozduch nočný pomaly priviedol myšlienky Antona Semenoviča v náležitý poriadok, hoc ešte vždy chcelo sa mu či zaplakať, či... vyhodiť sa hore nohami, či zasmiať sa, zaspievať a vôbec vykonať hlúposť. Ševčenko pozrel na osvetlenú villu.

— Pán Boh zaplať, srdečná slečna! šeptal a usmial sa.

On veľmi dobre vedel, že postupok Aňuty je prosto rozpustilosť decka, kaprica formujúcej sa koketky, no... Anton Semenovič s hlbokou povďačnosťou povedal svoje „Pán Boh zaplať“. Jemu, nikdy nezaľúbenému a nikdy nemilovanému tridsaťročnému domárovi táto rozpustilosť bola drahá a s ničím v jeho skromnej minulosti nemohla sa srovnať... Aňuta, ako slniečko, nahliadla v jeho temnú dušu, osvietila ju a — čo len na jednu minútku — zohriala...

Hmla v zahrade hustla. Ohne svietily sa ako v svetlej mliečnej pare. Anton Semenovič láskave hľadel na jasné okná villy, naslúchal zvukom nevideného orchestra a stískal v pravej ruke zabudnutý Aňutou batistový ručníček...

V duši úbohého bola tiež hudba.

Slovenský jazyk.

Hospodárstvo.

Národopisný nákres, od *Jozefa Dohnányho*.

Slovenské Pohľady podaly nám v 9. tohoročnom čísle dôkaz o slovenskom ume článkom *Tkáčstvo*, ktorým bol nakreslený Slovák v jednom odvetví domorodého svojho priemyslu; ja chcem predstaviť vzdelancom našim obecných hospodárov a roľníkov, aby sme videli zreteľne, že Slováci i sťa takíto neboli bez vtipu a značného

umu. Už pri zakladaní svojich stanov a stavaní, bytov tu v podtatranských krajoch dokázali sa Slováci ostrovtipnými, obozretnými a usilovnými, lebo nehľadali svoj útulok v jaskyňach, ani nekopali a neryli diery podzemné, ale stavali si z dreva úhľadné domčeky, ktoré sú i trváce, i zdraviu priaznivé, i praktické, lebo keď treba, možno ich s malou prácou i ponapraviť i s jednoho miesta na druhé prestaviť.

Pri stavaní príbytkov Slováci pridŕžajú sa prísne istého poriadku, súc pritom sami i staviteľmi i robotníkmi. Prvšie, základné drevá, tak rečené *podvaliny*, zhotovujú v takom objeme, koľký dom stavať mieňa, a sviažu ich v podobe venca, na tom složia *zrub* z celého staviska a ten konečne završia *podhradniciami*, na ktoré *podhradniee* kladú izbené, vnútorné *hrady*, tie zase vôkol celého zrubu *pravidlami* upevňujú a do tých pravidiel zarábajú *krokvy* (v Turci *rohy*); krokvy potom od spodku asi vo dvoch tretinách upevňujú *pántmi* (priečne drevá) a tým je *pokrov* ako i celé stavanie hotové.

Na mnohých miestach pokrývajú svoje stavania slamou, z ktorej zhotovujú najprv tak zvané *hlavačky*, *šupky*, i *zdošky*, a tie potom na pokrove priväzujú (*pošívajú*) na *laty*, konečne *hrebeň* zo *strechy* završujú *kľúčami* i *pavúzmi* z dreva spravenými alebo *mazancami* (šupky namáčané v kale z hliny). (*Hlavačky* zovú sa tie, ktoré majú klasy do hlavy skrútené a sú pod hlavou povrieselkom sviazané; *zdošky* sú prez poly sviazané a pripravujú sa od spodku na prvšiu latu a potom na *nárožníky*, medzi *štítom* a strechou; *šupky* viažu sa pri ríťoví slamnom a i tým spôsobom na laty dolu klasom priväzujú.)

Miestami, zvlášte však v lesnatých krajoch, kryjú staviská i šindlom.

Gazdovský dom záleží obyčajne z *pitvora*, v ktorom stojí i ohnisko na varenie, z jednej priestrannej izby, na mnohých miestach *chyže*, ktorá opatrená je dľa možnosti dvoma i troma *oknami*, v horných stoliciach *oblokmi* zvanými, a *dvermi*, a z *komory*. Vnútorné zariadenie v izbe záleží z *pece* (kachle), *kozuba*, jednoho *stola*, okolo ktorého vedľa stien sú *lavičky* z dosák pripravené, a z *postele*. Na mnohých miestach majú i *dymné izby*, totiž s pekácou pecou, s vnútorným kúrením. Pri týchto bytoch je významné, že pod povalou, asi dve stopy nadol, vôkol celej izby sú tak zvané *polenice* (*poliene*), dve brvienca jedno vedľa druhého zapravené, na ktorých sušia si drevo na riad i na palivo. Túto praktičnú sušiareň zariadiť nútila Slovákov nebodaj tá ťažkosť, že nemajúci svobodnej hory, zásobu dreva v príhodnom letnom čase zadovážiť si nemohli a týmto spôsobom si drevo skoro usušili.

V mnohých krajoch vídať na strane ku ceste obrátenej doštenú stenu nad domom až po samý štít, a tá býva obyčajne pomaľovaná, zavše opatrená i nápisom, kto a kedy staval dom, a máva v prostriedku neveľké okienko srdcovej podoby, z ktorého okienka vyložená je obyčajne *kosa* tak, že jej ostrý konec trčí sťaby vystretý prst do ulice.

Zvonku okolo domu je *podstrešie* širšie, aby drevené steny

boly od zamoknutia chránené, a územie na podstení je málo zvýšené, *nálepkom* zvané.

Bezprostredne pri dome sú *stajne* postavené, a síce dľa potreby pre väčší statok i pre ovce — a vnútri sú pre rozličnú *lichvu* obyčajne *priepravkami* podelené.

V *ovčiarňach*, keď ovce — *matky* — sa *kotia*, opaterní hospodári robia *carky* pre jednotlivé ovce a tie tam oddeleno chovajú, kým matka sa zotaví a *jahňa* zdužie.

Chudobní gazdovia mávajú v stajňach iba hlinou vybitý spodok, majetnejší alebo opaternejší vykladajú *dlážku* v stajni zvlášte pre kone a rožný dobytok určenej brviencami a takáto dlážka zovie sa *mostovinou*, jednotlivé brvienca *mostinkami* a ich podklady *podmostinou*, ale i *slezajami*; v každej stajni však je *válov* a *rebrina* na krm pre lichvu. Vo väčších stajňach i *priekladník*, v ktorom prichystaná je zásoba krmu ku krmeniu potrebná. Dvojité rebrinky, do ktorých dávajú krm ovciam, zovú *jasľami*. Stajne pre *ošípané* známe sú sťa *chlievy* a pre *hydinu kurínec* alebo *kurník*.

V malej vzdialenosti od domu Slováci majú i tak rečené *sypárne*, ako steny, tým istým spôsobom i sklepenie z dreva vystavené a zvonku dôkladne hlinou omazané a takto proti ohňu zabezpečené. V týchto sypárňach hlavné náradie je: *susák*, *škriňa* na zbožie, *truhla* na šaty, pod povalou *žŕdka* na vešanie háb a *police* na stenách, všetko domášny dôrobok.

Z môjho detinstva pamätám sa, že ľud slovenský vo vzdialenejších od miest obciach bývajúci až do toho času, kým pálenčení krčmári nepokúšali i jeho čisto náboženského ducha tekutým tým diabolstvom a nesvádzali ku zlým skutkom, nepotreboval žiadnych umelých zámok, ale spoliehajúc sa na ochranu Božiu, svedomitosť a statočnosť spolubližných svojich, zatváral byty, komory a sypárne jednoduchým dreveným *záporom*.

Niekde bolo vidať i tak zvané *valaské zápory*, ktoré robievali a robievajú až posiaľ pastieri. Sú to dôvtipné z jednoho kusa dreva vyrezané *plachy* a ku nim patriace, tiež drevené *hrabličkám* podobné *kľúče*, a majú pred zámočníckymi plachmi tú prednosť, že ich nemožno otvoriť ktorýmkoľvek kľúčom; len kto má ku takému záporu patriaci kľúč, v Turci *zub*, môže otvoriť ten zápor; iný nevnikne do zapretej ním miestnosti, ak neroztrepe dvere. Originalita takýchto valaských záporov je zvláštna. Neškodilo by uložiť aspoň jeden taký zápor v museume našom.

Neďaleko svojeho domu, obyčajne v zahrade, pod jedným i *humnom* nazvanej, stavajú si *humná* ku schráneniu obilia a krmu potrebné. Tieto humná sú obyčajne tak podelené, že na jednej strane je vchod a východ opatrený väčšími *vrátami* (*brána*), ktorými vťahujú voz na *holomnicu* alebo *mlatoveň*. Mlatoveň je oddelená od iného priestoru v humne asi tri stopy vysokou priepravkou, tak rečeným *slakom* — od *záčinka*, v Trenčianskej stolici *stodolou* zvaného. Obyčajne má zámožnejší gazda *plevínec* pri humne. Nad holomnicou je zväčša *povala* z dosák uložená, tak rečený *vôdor*, v Trenčianskej *petrov* zvaná.

Slováci ako svoje staviská, tak i hospodárske náradie sami si zhotovujú. Ako ku stavaniu, tak i ku zhotovovaniu potrebných hospodárskych strojov každý poriadny slovenský gazda je zaopatrený jednoduchou sekerou, *kresačkou*, potom *toporom* (i *tešlou* zvaným), na pravo nakríveným *poriskom* opatrenou sekerou. Tu i tu i *pántok* (to je jednoduchá ťažká sekera, ku risovaniu a *osekávaniu* hrubého dreva potrebná), potom *pobíjačka* na pribíjanie šindla a konečne malá *plúžna sekerka*, ručná (ramová) *pílka* a *štyroručná* dlhá *píla*. Pltníci potrebujú i *brvenicou* zvanú sekeru. Ku strúhaniu a hladeniu dreva potrebujú *oberučný nôž*, majúci oba konce v pravé uhly zahnuté a *rúčkami* drevenými opatrené.

Pritom má slovenský gazda, počnúc od malého *vrtáčka* a *hrabelníka* až po *svorňový nebožiec*, *vrtáky* všelijakej hrubosti a dĺžosti, taktiež i *dláta* ku vyrábaniu väčších dier do dreva.

Keď takto v krátkosti obzreli sme si slovenský gazdovský byt, prizrime sa teraz už i iným hospodárskym prácam.

Zo zkúsenosti známe, že obrábanie zeme a zvlášte orácich *rolí* je i pri terajšej vyvinutej technike ešte vždy nie snadné. Akože to však mohlo vyzerať u našich praotcov, keď gazda najprv musel sa starať, akým *rylom* má vlastne zem načať, aby z nej mohol docieliť žiadúcu *úrodu*. Slováci vedeli si zadovážiť ku každej pôde ako i rozličnému kraju primerané kopáce a oráce nástroje. A nemožno predpokladať, žeby tie náradia boli prevzali od nejakého druhého národa, lebo zvláštne složenie v podtatranských krajoch upotrebeného a niže opísaného *pluhu* doterajška nikde inde som nespozoroval; dôkaz toho, že je to domáci dôrobok.

V dolných krajoch, kde je pôda *sypkejšia*, bez skaly a štrku, upotrebujú Slováci i dneš obšírne *motyky*, pluhy veľmi ľahké s rovným *hriadľom*, zo dvúch kusov skladaným *plazom* v súvislosti so samorostlými *prienohami*, v dávnejších časoch na mnohých miestach i bez *čeriesla*. V hornatých krajoch objavily sa prekážky a ťažkosti, tu bola pôda krovím zarastená, úbočistej polohy a skalnatá, nasledovne naši boli nútení zadovážiť si primeranejšie nástroje k obrábaniu a zúrodneniu ťažkej, v mnohých chotároch tak rečenej *slinovastej*, *gliovastej*, *štrkovatej zeme*. Ku tomu cieľu potrebujú *motyky* úzke, jednoduché, druhé však s mocným uchom a poriskom, *klčovniciami* menované. Vyššie spomenutý pluh, aby ním i v príkrych vrchoch ležiace polia a role dobre orať mohli, nutno im bolo nasledujúcim spôsobom prerobiť: z dreva v polovici samorostle v pravo skríveného spravili si hriadeľ, ktorý na *stlpici* v *plaze* zapravenej je nasadený. Plaz je tá čiastka pluhu, ktorá vlečie sa po zemi; je zo samorostlých dvojačiek v celosti z dreva vykresaný a do neho odpredku v menšej polovici stlpica a na zadku v pätách *prienohy* zapravené. Na plaz odpredku nahlobí sa zo železa spravený *lemeš*, ktorého pri *strele* vyťatá prázdnina musí sa oprieť až na stlpicu od vrchu plazu a od spodku na lemešovej strele zahnuté *uško* prichytiť na plaz a tak upevniť, že ani pohnúť sa nemôže. Na stlpici je pripravená *doška* tak široká, ako je pluh vysoký, ktorá slúži na odhŕňanie lemešom v *brázde* zdvihnutej a prevrátenej zeme. Chvost

hriadla je i v lavej prienohe upevnený a pred stlpicou smerom proti koncu lemeša v hriadli v osobitne vydlabanej diere železné *čerieslo* zapravené a konečne ďalej ku koncu v hriadli viac dier vyvŕtaných. Lemeš i čerieslo, keď sa zoderú, musia sa dať nadložiť, po našsky *ovňadiť*. Takého pluhu tvoria prednú čiastku dve kolečká na oske pripravené a *ojcom* opatrené, za ktoré ojce potom *záprah* ťahá celý stroj. Medzi oskou a *hlavničkou* plužných koliesok v prostriedku je zavesená železná obruč, do ktorej hriadel sa stokne a zachytí *svorníčkom* do dier na ňom k tomu cielu navŕtaných, aby docielilo sa volné pohybovanie pluha. Pri priahaní záprahu je ten rozdiel, že kone priahajú sa do *váhy* už na plužnokolečkovom ojci pripravenej a na nej visiace *brcia*; pri voloch však musia sa pripraviť na ojce najprv miesto váhy tak zvané *krčadlá* a na tie *ťažadlo* s *jarmom* a potom voly do jarma založiť a *ihliciami* zapriahnuť. Na lavej strane zapriahnutý kôň alebo vôl sa nazýva *sedlovým* i *podsedným* aj *opratným*, na pravej strane však *náručným* a i *brázdnym*. Ku čisteniu pluhu od lepiacej sa naň hliny alebo korienkov potrebuje *rataj*, *oráč* tak zvaný *styk* alebo *otku*, na palici nasadené ostré želiezko. (Dokončenie.)

Debnárske názvy.

(Zvolenská stolica.)

Debnári robia z rozličného dreva. Pre obyčajnú domácu potrebu len z mäkkého, svrčinového a jedlového (jedlu vo Zvolenskej stolici i *haštrou* menujú) *kupy* (krhly), *ročky*, *putne* a *putienky*, *šafle*, *šochtáre*, *benky*, *puterky* na brindzu, *dojelnice*, *zvárky* a *vane*.

Keď debnár ide vyhotovit nejakú nádobu, napíli si potrebného dreva na *dúšky* a *dúhy*, t. j. na čiastky, z ktorých skladá sa nádoba. Na každú takúto nádobu má vždy jednu a tú istú mieru, ktorá je na palici vyrezaná; palicu túto menuje „merťuchom“. Drevo napílené štiepa polookrúhlym hrubým železom — *klingou*. Poštiepané dúšky, ak sú už suché, debnár strúha pravým alebo krivým *oberučným nožom*; za tým nasleduje tak zvané *štôsanie* alebo hoblovanie dúšek na velkom ležiacom hoblíku, ktorý debnári všeobecne *štôsom* menujú.

Vyhoblované dúšky debnár skladá do obruče, ktorú menuje *stavníkom*, lebo do nej stavia nádobu. Postavenú nádobu naprávа *kiahničkou* drevenou alebo kladivkom a pobíja nádobu *obručiami*, ktoré ešte donedávna výlučne z dreva sa robievaly, a síce z jaseňa, javora, klena, hraba, rakyty a liesky. Asi zpolovice vyhotovená nádoba prichádza pod *útorenie*. Toto robí sa klincu podobným, trimi zúbkami opatreným želiezkom, ktoré je do dreva zapravené a volá sa *útorník*. Útorenie je robenie zárezov do spodnej čiastky nádoby, kde má prísť dno. Kusy, z ktorých pozostáva dno, spájajú sa drevenými klincami; klince tie zovú *týblami*. Hotové dno zadebnúva sa do *útora*.

Sudy menovaly sa, podla starej miery, okovnákom, dvaokov-

nákom atď. Pri šafloch sú tiež staré názvy: dvagrošový, päťturáčny, stredný a okovný, a tieto štyri spolu jeden v druhom položené tvoria plné futro.

Debnár pracuje najviac na jednoduchej, štyrmi nohami, jednou hlavou i podnožou opatrenej lavici, ktorá má jednoduchý názov *kôň*.

Z nástrojov debnárskych pomenujem ešte niektoré.

Keď debnár udiera obruč, potrebuje kladivko alebo kiahničku a *triblík*; ak odmeral si primalú obruč a chce ju predsa dostať na patričnú nádobu, potrebuje *naťaháč*. Pri štiepaní dreva má tesárskemu toporu podobnú sekeru, ktorú *kresačkou* menuje; okrem tohoto potrebuje obyčajný krátky alebo dlhší nôž — *rezák*.

A. B—y.[1])

Príslovia, idiomatické výrazy a slová s Bošáckej doliny.[2])

Zo sbierky Ľ. Riznera.

Sduviská, miesta na poli, kde vietor sdul sňah.
Pláňava, planý pokrm, planá roľa.
Dzedko, drevená stolica, na ktorej strúha sa oberučným nožom.
V povetrí darmo chytať ryby.
Remeslo sa na potoku nezačiera.
Púcha, stržeň, menovite v bazovom dreve.
Orijaš, obor.
Pachŕňať, česať. Poď, nech ťa skôr opachŕňam.
Na dakoho *zakazovať sa:* vyhrážať, zastrájať sa.
Susák, *húsek*, skriňa na obilie alebo múku.
Zjevlo sa, naklonilo, preliačilo sa na jednu alebo druhú stranu.
Šiška, pec, vystavená na spôsob nízkych a širokých kachieľ.
Ťažko je vlkovi zo zubov barana vydrapiť.
Hladzí, jako straka do kosci.
Rebríčko, jasle.
Brost, puky na listnatých stromoch.
Obnova, keď na sňah dávnejší napadá nový.
Pôdkopence, kuratá, vyliahnuté v tom čase, keď na horských lúkach videť senné kopy, tedy v auguste.
Ševerom, priekom, kosom.
Vyliezajú mu oči.
Plže, podzemné diery.
Slezaje, trámy, hrady cez potok preložené, na ktoré pribíjajú sa krížom iné a tvoria most.
Odkorok, krajná doska z kláta odpílená, s jednej strany má rez, s druhej kôru.

---

[1]) Opisy sme vynechali. Tu ide o *názvy* — opisovanie remesla je vedľajšou vecou. Poslanú národnú pieseň tu nevytlačíme, lebo s jazykovej stránky nie je zvláštna; ale ju zachováme. Ďalšie prispevky budú nám veľmi vítané. Red.

[2]) Vidz č. 12, 1890; 1891 č. 2, 3, 5.

Oblina, oblé poleno kôry zbavené, valcovité.
Sveril ovcu na vlka.
Ryba najľahšie vo vode vykĺzne z ruky.
Parút, parútka. Nedali mi z toho ani len za parútku.
Drží sa ho, jako kotučie (pichľavá rastlina).
Ból by *vydráňal* aj *hrieba* od jalovéj koboly.
Toľko ho *modlikal* (prosil), že sa mosel dať *navésci.*
Kozíčky, bobulky podzemného bezu (baza, chabza; Sambucus ebulus), z ktorých varievajú *kozíčkový lekvár.*
Ta mu to dal za *pohlavek* = lacno.
To je taký *potukeň* = tulák.
Ždy sa tak pekne *nosí* (šatí), jako by ju boli zo škatulky *vylúskli.*
Je *žutý*, jako staré *sallo.* Takto vravieva sa o nedúživom.
O neočesanom hovorievajú, že je: *roztázaný, zatázaný, rozcuchaný, chupatý, kučeravý*, alebo že má hlavu jako riečicu, bôr (borievkový ker).
Chasník u gazdy čosi *potáhel;* tento *zal* štranek, a keď ho náležite, jak sa patrí, *vyobročil, vyobracal, vydral, zesekal, prehnal* (alebo keď mu niekoľko nečítaných *podal*), zapral ho v čerci. To bola jeho pláca!
Ešče len prvé zúbky *vála* = dostáva. Tak vraví sa o teľati.
Deň jak deň sa *hrdlačí* (mozoľne pracuje), a precca z toho ništ nemá.
Večeru mosel *odespať* = Nemal večere.
Chto nemá *žánnéj* starosci, môže o dvacať rokov *dúž* (i *dužiej*) žiť na svece.
Skoriej sa ožení slamený mládenec, než sa vydá strieberná dzievka.
Vylietalo mu to z hlavy, jako operení vrabci z hniezda.
Pluje (pláva), jako olovená kačica.
Živého je dobre *vézci:* dze do vrchu, mosí *slézci.*
Bojí sa, jako čert *svacenej* vody.
Čo zjem, to viem; čo vypijem, to užijem; a čo po mne ostane, Bôh zná, komu sa dostane.
Čo nenije hneskaj, môže byť zajtrá.
Požehnaný je dzetmi a kupuvaným chlebom.
Nezasmál by sa ani za bachratého (lebo kotného) vrabca.
Taký je tustý (tučný), jako komár pod kolenom.
Nastaval mu baniek = stĺkol, zbil ho.
Nenije ani teplý, ani studený, len taký *onakvý.*
Oba sú na jennom brde utkaní.
Chudobná je to myš, čo má len jennu skrýš.
Zaráža sa, jako zlé svedomie.
Má košelu ze saka (siete) a gace ze sita.
Hlad sa ani najpeknejšími slovy ukojiť nedá.
Preto Pán Boh šelmov tresce, aby sa huncvuty karhali.
Hladzí do seba = drieme.
Cmudzí sa = dymí, kadí.

Čo môže, šetko upizne = tajne vezme, potiahne.
Myká sa, jako sysel na motúzi.
Povie pravdu, keď sa potkne = pozabudne.
Tak *zametal* (jedol), jako keby týdeň ništ neból mal v hube.
Srdce jako mlynský pytel.
Mútňava = mutná, kalná tekutina.
Cvachňa, ušpinená, umazaná ženská.
Ukrkali by ho = rečmi ohlušili.
Oplevallo, človek, ktorého nemožno striasť sa, *opleť*
Ťaláp = sprostý, neohrabaný, nezručný.
Nabrýzgal mu = škaredo nahovoril.
Cedzák, *cedzillo*, nádoba, cez ktorú sa tekutiny cedievajú.
Lonščák = vlani narodený. Za lonščáka dostal padesátku. Tak vravieva sa o rožnom dobytku.
Hladzillo = hladidlo (Biegelglas); sklený hríb, jakým sedliačky *okolky* (kasanky) hladievajú.
Máliť si = nebyť s plácou spokojným. Dal mu zlatý na deň, a predsa sa mu málilo.
Vreteno sa *osypalo*, t. j. nite s neho spadly.
Oprite sa = Sadnite si.
Prehýňá sa mu na druhý rok = Ide do druhého roku.
Parušinky = podušky a duchny slabo perím naplnené.
Ale ho *vyramovalo* = vyčistilo zvnútra, prehnalo.

BESEDA.

Čím môže byť žena pre muža v domácnosti.

Dlho premýšľal som, koho z vás napadnúť: vás, a či vášho muža. Konečne rozhodujem sa napadnúť vás: žena je spôsobnejšia precitnúť a chápať sa. Položenie vás oboch, hoc i myslíte, že ste najšťastnejší, dľa mojej mienky, nielen že nie je šťastné, no je horšie položenia tých, ktorí sú v trápení a nešťastí. Vy oba máte mnoho krásnych vlastností duše, srdca i umu, a chybí len to, bez čoho všetko toto k ničomu nevedie: neviete spravovať seba. Žiaden z vás nie je pánom samému sebe. Nemáte charakteru, ak je charakterom *pevná vôľa.* Váš muž, cítiac tento nedostatok v sebe, ženil sa práve preto, aby našiel v žene povzbudenie ku každej práci a skutku. Vy vydali ste sa za neho preto, aby on bol povzbuditeľom vaším v každej otázke života. Jeden od druhého čaká toho, čoho niet u oboch. Hovorím vám: položenie vaše nielen nie je šťastné, no je nebezpečné. Vy oba rozpustíte a roztopíte sa v živote, ako mydlo vo vode. Všetky vaše dôstojnosti a dobré vlastnosti zmiznú v neporiadku, ktorý stane sa vaším charakterom, i budete vy oba — zosobnená slabosť. Proste Boha o dar *pevnej vôle.* U Boha možno všetko vymodliť, i pévnú vôľu, ktorú, ako známo, žiadnymi prostriedkami nedosiahne slabý človek. Postúpte len umno. *Modli sa*

a k brehu vesluj, hovorí príslovie. Opakujte si ráno, na poludnie i večer, i v každú časť dňa: „Bože, sober ma celú v samú seba a upevni!“ a robte celý rok tak, ako vám ja hneď poviem, nerozmýšľajúc pokiaľ, prečo a načo to.

Celú hospodársku časť domu vezmite na seba; príjmy a výdavky nech sú vo vašich rukách. Neveďte knihu všeobecných výdavkov, no začiatkom roku urobte rozvrh, rozvážte všetky potreby, predstavte si vopred, koľko môžete a koľko musíte vydať za rok, primerano svojim prostriedkom, a všetko priveďte do okrúhlych súmm. Rozdeľte svoje peniaze na sedem skoro rovných hromádok. Na prvej hromádke budú groše na byt, s kurivom, vodou, drevom a všetkým, čo týka sa domu a čistoty dvora; na druhej hromádke — peniaze na stôl a všetko jedenie, s platom kuchárkiným a zásobami pre všetko, čo žije vo vašom dome; na tretej hromádke — ekipáž: koč, kočiš, kone, seno, ovos, — slovom, všetko, čo patrí k tejto časti; na štvrtej hromádke — peniaze na šatstvo, t. j. všetko, čo treba pre vás, aby ste sa mohli ukázať vo svete, alebo sedieť doma; na piatej hromádke budú vaše vreckové peniaze; na šiestej hromádke — peniaze na neobyčajné výdavky, aké môžu sa nadhodiť: premena náradia, kúpa novej ekipáži a pomoc niekomu z vašej rodiny, jestli mal by nenadálu potrebu; siedma hromádka — Bohu, t. j. peniaze na chrám a nůdznych. Robte tak, aby tých sedem hromádok nesmiešalo sa, ako by sedem rozdielnych ministerství. Výdavky každej veďte si osobitne a pod žiadnou podmienkou neberte z jednej do druhej. Akékoľvek výhodné kúpy nadhodily by sa vám a lákaly by vás svojou lacnotou, nekupujte. Na to môžete odvážiť sa pozdejšie, keď stanete sa pevnejšími; no teraz nezabúdajte ani na okamih, že všetko toto robíte pre upevnenie charakteru, a toto pre vás potrebnejšie je každej inej kúpy, a preto buďte v tomto prípade tvrdí, proste Boha o tvrdosť. Ešte i vtedy, keď ukázala by sa potreba pomôcť núdznemu, vy nemôžete upotrebiť na to viacej, než máte v oddelenej na to hromádke.

Jestli i boli by ste svedkom nešťastia, rozrývajúceho srdce, i videli by ste sami, že peňažitá pomoc môže pomôcť, ani vtedy nesmiete týkať sa druhých hromádok, no obíďte celé mesto, všetkých svojich známych a hľaďte vzbudiť v nich ľútosť: proste, unúvajte, buďte pripravení na poníženie seba, aby pamätali ste naveky, ako boli ste donútení odoprieť pomoc nešťastnému, ako museli ste sa preto uponížiť a vystaviť sa verejnému vysmiatiu, aby neschodilo vám to s umu, aby tým priúčali ste sa uťahovať si pri každej hromádke, aby koncom roku zostal z každej zvyšok pre núdznych. Jestli budete držať toto v hlave svojej neprestajne, tak nikdy nevojdete bez krajnej potreby do sklepu a nekúpite neočakávano nejakú okrasu do izby, na čo sú takí ochotní ako naše dámy, tak i mužskí (posledný ešte viac, a nie sú ženy, ale baby). Vaše chúťky budú sa nepozorovano sťahovať, tak že pocítite sami, že vám netreba mať viac než tri jedlá na stole, že zvaný obed môže práve tak nasýtiť i na obyčajnom riade, s priložením jednoho jedla a fľaše vína podaného bez ceremonií, v obyčajných pohároch. Vy

nielen nezhoríte od hanby, keď roznesie sa po meste, že u vás nie je comme il faut, no zasmejete sa nad tým sami, presvedčiac sa o tom, že opravdové comme il faut je to, ktoré žiada od človeka Ten, Ktorý ho stvoril, a nie ten, ktorý sriaďuje obedy, ani ten, ktorý vymýšľa každý deň meniace sa etikety.

Pre každú hromádku peňazí máte viesť osobitnú knihu, v posledný deň mesiaca prerátajte všetko spolu, srovnávajúc každú vec jednu s druhou, aby vedeli ste poznať, o koľko potrebnejšia je jedna od druhej, aby videli ste jasno, ktorej prv potrebno odriecť sa v prípade nevyhnutnej potreby, aby naučili ste sa múdrosti pochopovať, čo z potrebného je najpotrebnejšie.

Držte sa tohto prísne celý rok. Upevňujte sa a buďte stáli, a po celý čas modlite sa Bohu, aby upevnil vás, a budete pevní iste. Vážno je to, aby v človeku aspoň niečo stalo sa pevným a nezvratným; takto nenazdajky ustáli sa poriadok i vo všetkom ostatnom. Upevniac sa vo veci hmotného poriadku, vy upevníte sa nepozorovano i v duševnom poriadku. Rozdeľte si čas; určite všetkému isté hodiny. Nezostávajte ráno s mužom; podúrajte ho do práce, každú chvíľu pripomínajúc mu, že on celý musí prináležať verejným veciam (jeho vlastný dom nie je jeho starosť: tá musí ležať na vás, ale nie na ňom), že oženil sa práve preto, aby, osvobodiac seba od drobných starostí, mohol celkom oddať sa národu, a žena daná mu je nie na prekážku v službe, ale na podporu v službe. Aby celé ráno pracovali ste osebe, každý na svojej postati, aby preto stretli ste sa veselo pred obedom a zaradovali sa jeden druhému tak, ako by ste sa niekoľko rokov boli nevideli. Aby mali ste čo rozprávať jeden druhému, a nepoctili sa navzájom zívaním. Rozpovedzte jemu všetko, čo ste robili v dome a domácom hospodárstve, a nech on rozpovie vám všetko, čo robil v úrade svojom pre verejné hospodárstvo. Vy povinní ste znať určite podstatu jeho povolania, z čoho záleží jeho odbor, aké veci dokončil dnes a z čoho menovite pozostávaly. Nepohŕdajte týmto a myslite na to, že žena povinná je byť pomocnicou muža. Jestli len za rok budete pozorne počúvať jeho, to na druhý rok budete môcť dať mu i radu, budete vedieť, ako obodriť ho pri vzniku nejakej nepríjemnosti v službe, budete vedieť, ako prinútiť ho preniesť a vytrpieť to, na čo nemal by sily, budete jeho pravdivým povzbuditeľom na všetko prekrásné.

Začniteže od tohoto dňa plniť všetko, čo som vám teraz povedal. Sbierajte sily, modlite sa a proste Boha bez prestania, aby pomohol vám sobrať celú seba v seba a držať sa. U nás je teraz úpadok. Mizerným a handrou stal sa každý človek; obrátil sám seba v podnožie všetkého a v otroka samých hlúpych okolností, a niet teraz nikde svobody v jej pravdivom smysle. Túto svobodu môj priateľ, ktorý je s vami osobne neznámy, určuje takto: „Svoboda nie je v tom, hovoriť svojim chúťkam *áno*, no v tom, vedieť im povedať *nie*.“ Teraz nikto nevie povedať samému sebe to tvrdé *nie*. Ja nikde nevidím muža. Nechže napomína ho slabá žena! Teraz všetko je tak čudné, že žena je povinná rozkázať mužovi, aby bol jej hlavou a veliteľom.

Z Gogoľa: *B. Š.*

Krymská legenda. Ak-mečetský Kalgi-Sultán mal krásnu ženu Zulejku, opravdového anjela dobroty a pokory. Ľúbil ju sultán. Ale ani nebolo možno neľúbiť ju. Len v tom bola bieda, veľká bieda, že Zulejka bola bezdetná. Roky sa míňaly, Kalgi-Sultán rozhodnul sa vziať si druhú ženu. Tá priniesla mu syna, a tým zaujala i jeho srdce. Vidí Zulejka, čo je s ňou, modlí sa Bohu, rozdáva almužnu, no nič nepomáha.

Žil toho času v Ak-Mečeti spravedlivý mulla; šla k nemu poradiť sa sultánka, rozpovedala mu svoj zármutok, prosila ho, aby sa modlil za ňu; ale ani mulla nemohol jej pomôcť. Predsa potešil ju tým, že jej ctnosť, pokora a milosrdnosť zaznamenajú sa pred Allahom.

„Pros si," hovoril mulla, „od Allaha všetko, čo chceš, a všetko dá sa ti, okrem plodnosti: tak bolo ustanoveno, a to nemôže sa premeniť."

Dlho rozmýšľala Zulejka, čoho by si prosila. Konečne pomohla jej náhoda. Stojí ona raz u Salgira a počuje, ako dve ženy, ktoré prišly po vodu, žalujú sa na svoj osud.

„Neľúbi mňa už môj muž," hovorí jedna, „preto že starnem a krása moja vädne."

„Prestal i mňa ľúbiť môj milý manžel," plače druhá, „lebo nedáva mi Boh detí."

Počuje to Zulejka, i rozhodne sa:

„Keď nemôžem byť sama šťastlivá, urobím iných šťastlivými."

I začala modliť sa Allahovi, aby ju obrátil v skalu, z ktorej vytekal by prameň.

„Nemohla som nadájať deti mliekom, nech moja kamenná hruď napája svet vodou; a ktorá zo ženských v čas mojej smrti umyje sa mojou vodou, tej pošli, Allah, krásu, plodnosť a lásku mužovu."

Zulejkina modlitba je splnená — dosiaľ tečie prameň „Sultánkinho mlieka", a dosiaľ dáva silu, chrániacu od všetkých ženských nehôd. Nech je požehnaná pamiatka dobrej sultánky Zulejky, ktorá zažila zármutok zavrhnutej ženy.

Literatúra.

Slobodné a kráľovské mesto Zvolen. Opis historicko-topografický. Napísal *Juraj Bánik*, notár slob. a kráľ. mesta Zvolena. Turč. Sv. Martin. Tlačou kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 1891. Cena 60 kr.

Podobné monografie sú veľmi vážne práce; v literatúre bez nich nemožná je historia. U nás dosiaľ bolo len monografie Žiliny, od Alexandra Lombardiniho. A spisovateľ Zvolena výtečne rozumie, čo všetko má byť predmetom takejto práce. Pre historiu kultúrneho a národného života slovenského podal značne viac látky, než pre historiu politickú — a všetko vzácnu. Tešíme sa menovite sosbieraným menám honov, ďahov, zemí, lúk, lesín; nad výkladmi nepozastavujeme sa — pôvodca je z takej školy. Pekný je opis Pustého

hradu. Miesty až ľúto nám prichodí, že pôvodca, teraz už starček, v svojom živote nezaoberal sa viac literatúrou: v ňom zahynul vzácny spisovateľ. Snažne odporúčame jeho knihu.

Svědectví víry. Nábožné kázání z textův evanjelických na všecky neděle a svátky. Uspořádal a vydal *Michal Bodický*, slova B. kazatel pondělský. V Ružomberku. Tiskem Karla Salvy. Nákladem vlastním. 1891.

Dielo toto je zvláštnym zjavom v prevrátených časoch, aké žije ev. cirkev slovenská. Keď viera stala sa vedľajšou vecou, keď kazateľne zaujímajú ľudia cirkevnému jazyku neučení, považujúci za missiu ohlupovať slovenský ľud akýmsi maďarónskym žargonom: vtedy sborník kázní, upomínajúcich duchom i formou na časy, ktoré maďarisáciou boly privedené do zapomenutia! Kázne Bodického sú výmluvnou obranou tých niekoľkých ľudí v tejto cirkvi, proti ktorým obracia sa všetka moc, ktorých stíhajú konventuálnymi uzavretiami, na potlačenie ktorých ide sa vydržiavať synoda. Bolo by vystaviť knihu túto pri vchode do sály, v ktorej budú zasedania tej synody!... Keby v ev. cirkvi šlo ešte o pobožnosť, kázní Bodického bolo by možno používať s prospechom. Ako zvláštnu ich dôstojnosť prízvukujeme vzlet, bez ktorého nemožno zaujať poslucháča, — vzlet, ktorý rečníkovi musí byť síce daný, no ktorý vyteká i z jeho viery.

Potreba nového slovníka slovenského a maďarského. Načrtal dr *S. Czambel.* Cena 10 kr. V Budapešti, 1891. Dostať u Jána Ferienčíka. (Izabella-utca 61.)

V náčrtkoch týchto je reč o našich troch slovníkoch: Bernolákovom, Jančovičovom a Loosovom. Vývod: sú nedostatočné, zastaralé — potrebujeme slovník nový. „Za našich čias tisíce a tisíce ľudí denne potrebovaly by dobrý slovník slovenský a maďarský, a predsa ho nemáme.“ Pôvodca podáva i myšlienky o tom, na akých základoch mal by spočívať nový slovník, jestli chcel by vyhoveť terajším potrebám. Musel by obsiahnuť: a) všetku slovnú látku jazyka národného, tedy nielen z jednoho alebo druhého nárečia; b) terminologiu; c) topografické mená; d) istú časť evanjelického cirkevného jazyka českého; e) fraseologiu.

V prvé roky matičné boli začali sbierať materiál na slovník veľmi seriosne. Potom cele prestala táto práca: povolaní ľudia sa pominuli, nastaly časy tvrdé. Czambel hovorí, že nateraz niet ešte ani nakladateľa, ktorý povzbudil by ku práci povolaných ľudí; no dokladá, že *povolaných ľudí* nepovzbudzúva tak zisk hmotný a nádej na odmenu od nakladateľa, ako cit pre povinnosť. Prisvedčujeme, a od neho očakávame, že dá sa do práce sostavenia nového slovníka slovenského. U nás málo ľudí, často i zaujatosti málo, no za to iste dostane sa mu pomoci, aká pri takom veľkom diele je nevyhnutná.

Literárne Listy (príloha ku Kazateľni) v svojom 6. čísle polemisujú so mnou takým spôsobom, ktorý, ak mal by sa udomácniť v slovenskej literatúre, spôsoboval by jej veru len ujmy. Rozumiem nie tak nevážny tón pána Argusa, ako jeho neúctu oproti pravde.

Keď v 6. čísle *Pohľadov* prišlo mi ukázať, ako zadrapuje sa Argus do Jaroslava Vlčka, dal som odtlačiť všetko, čo Vlček povedal o tom, kde napísal Sládkovič svojho *Detvana*. Potom jednoducho bolo mi už len citovať, ako hovorí Argus. On totiž vážnu, no beznáročnú mienku Vlčkovu traktoval takto: „Vlček, ktorý so svojho ‚*povýšeného stanoviska*‘ všetky lit. objavy pochopuje a vysvetľuje... dokázať chce svoju mienku ‚*epochálnym*‘ odhalením.“ Také predstavenie veci dostačilo, aby každý spravedlivý človek odsúdil Argusa. V ďalšom, nakoľko pýtalo sa nazvať dieťa vlastným menom, použil som raz slova nevedomosť (komposíciu *Detvana* pripodobňoval komposícii *Slávy dcéry*, poskladanej, umelecky nie celej), raz slova nemotornosť; no i to len preto, že ten pán hlásal svoje „pravdy“ s koňa veľmi vysokého.

Zavrátenému je vždy najlepšie mlčať. Ale Argus myslí si, že chlap je, kto urobí hodný krik, trebárs dve na tri. On vracia mi nevedomosť i nemotornosť s prídavkom celého lejaku podobných výrazov, nikoho neurazivšiu a do ničoho nezavadivšiu mienku Vlčkovu o vzniku *Detvana* zovie ešte vždy namyslenosťou. Pri prvom vystúpení Argusa nevedel som, čo znamená to „povýšené stanovisko“ Vlčkovo, a temer som hľadal, čím a kde zavinil to pôvodca *Dejín*; teraz už rozumiem — lebo „povýšené stanovisko“ kritik *Literárnych Listov* hodil už i mne do očí, t. j. z týchto dvúch slov, použitých proti Vlčkovi prvý raz v *Kat. Novinách*, on tendenčne ukoval si zbraň. Spomína ďalej akúsi kompániu (totiž že comp. Vlček & Šk.), monopolisujúcu slovenskú literárnu produkciu, sháňajúcu sa za slávobažnou reklamou, okiadzajúcu tymianom jeden druhého a s vysoka útrpne pozerajúcu na iných osvedčených spisovateľov, menovite na katolíckych (!!). Ale vraj tempi passati. I oni sú tu, i oni majú slovo! Majú už Lit. Listy!... Aká to reč! Za desať rokov ja, člen takej kompánie, písal som o Vlčkovi *dva razy*: raz o jeho prvej knihe (Literatura na Slovensku), raz o druhej (Dejiny literatúry slovenskej); to prvé bolo temer polemické a chladné, a druhé (vidz Slov. Pohľady, X. 504), nakoľko sú v ňom chvály, môže podpísať každý rozsudný a spravedlivý človek. No a mňa okiadzať, na to Vlček nemal nikdy ani príležitosti — nebolo za čo. Argus len balamutí obecenstvo. Píše, čomu ani sám neverí, najmä keď bije na náboženskú stránku veci. Zlostí sa, že Vlček v svojej knihe neocenil ho ako básnika (aký básnik je A. Sytniansky?), preto robí rozbroj medzi nami, nehroziac sa dvíhať ani náboženskú otázku. Vlček „s vysoka útrpne pozerá na katolíckych spisovateľov“! Veď Jaroslav Vlček je i sám katolíkom!! Pravda, väčšina obecenstva o tom nevie a pohoršenie je hotové. [1])

[1]) Poľský Przegląd Powszechny (VIII., soš. 8.), v referáte o Janskom ročníku *Pohľadov*, hovoriac o Vlčkových Listoch z Čiech, píše: „... sądzi (Vlček) bezstronnie dodatnie i ujemne cechy każdego autora, oraz *z katolickiego stanowiska* przedstawia rozmaite prądy w dziennikarstwie czeskiem nurtujące.“ To jest Jaroslav Vlček, doma vyhlásený za nepriateľa katolíkov, v poľskom eminentne katolíckom orgáne držaný je za horlivého katolíka. Naučenie z toho?

Keď koncom minulého roku zjavily sa Liter. Listy a v programe svojom hovorily, že treba obhajovať česť katolíckych spisovateľov, ja, tým trápne dojatý, ozval som sa v tomto časopise, že proti komu obhajovať tú česť, či snáď medzi nami, doma? Teraz Argus to prekrútil takto: „Pán Šk. pri objavení sa Lit. Listov chcel nás upodozrievať zo stranníctva katolíckeho v ohľade literárnom a to preto, aby odstrašil čitateľstvo od nášho časopisu.“ Zazlievam redaktorovi, že nevytrel z odpovede Arg. aspoň takéto krikľavé nepravdy. Pán Osvald nemôže tomu veriť. Nemôže veriť ani tomu, žeby akási naša spoločnosť, kým nebolo Lit. Listov, bola bila na pr. Hattalu alebo *Irieviča*. Literárna činnosť Irieviča je snáď len o niekoľko mesiacov staršia od Lit. Listov, záleží dosiaľ z dopisov v Kat. Novinách — kto, kedy a v čom mohol mu ujať? O Hattalovi len nedávno práve v Pohľadoch boly povedané vrelé slová. Zazlievam to Osvaldovi preto, že takým písaním škodí sa hodnovernosti našej literatúry. A Bacháta chcel by brániť Argus proti tomu, čoho dostalo sa mu v Pohľadoch preto, že zaprel svoje slovenské literárne práce?

Argus poučuje ma, čo všetko treba mi osvojiť si, ak chcem vraj polemisovať. Veru ja nechcem. Bol by som rád, keby som ani nepočul u nás o polemiach, v ktorých ide o vlastnú osôbku. Medziiným odporúča mi známosť literatúr. Lenže poučovať jemu najmenej svedčí práve v tomto punkte. Ako redaktor *Orla* v listárňach veľkým hlasom kázaval, ako treba študovať slavianske literatúry, a sám prekladal slavianske diela, ktorých pôvodiny ani podnes nevidel. Teraz sľubuje nič menej, ako rozbor diel „nadaného a pilného“ Hviezdoslava, — on, ktorý tak rozumie básnictvu a tak chápe tohoto básnika, že kým bol redaktorom, jedno za druhým dôsledne zahadzoval jeho rukopisy. Za Argusovho redaktorstva Hviezdoslav nevedel dostať sa do *Orla*.

Len s ťažkým srdcom spomínam takéto veci, lebo mňa netešia slabosti a poklesky slovenských ľudí, ako tešilo Argusa (on hovorí, na str. 83), keď namyslel si, že prichytil ma pri akomsi hriechu. Jeho hriechov ja dotknul som sa len veľmi provokovaný.

Konečne ešte povinné slovo. Čudné pochopy má Argus o literárnom historikovi. Ja vraj informoval som spisovateľa *Dejín*. (Ani sudcov donedávna na kr. tabuli peštianskej!) Vlček hľadal, sbieral a čítal; o prečítanom písal podľa svojho rozsudku a svedomia. Informácia literárneho historika mohla by záležať len z upozornenia na niektoré dielo. Meno moje prišlo do predmluvy k Dejinám len z prílišnej šetrnosti Jaroslava Vlčka: pomoc, ktorú poskytoval som mu ja, bola veľmi chatrná. — Toľko posledný raz v osobnej veci Argusa. *Šk.*

Oprava. V článku o smrti Lermontova (číslo 9, str. 524) omylom stoja slová: „V básni *Saša*...“ Citát ten je z nedokončenej povesti Lermontova.

Rok 1891. Sošit 11.

Slovenské Pohľady.

V čiernickej škole.

Povesť od Eleny Maróthy-Soltészovej.

(Dokončenie.)

Svitnul svadobný deň. Z rána bolo mračno, ale pozdejšie sa vyjasnilo a bola rezká zima.

V predvečer prišly Johanke pod oblok spievať ženy a dievky „na kašu“ predsvadobné piesne, ktoré od pradávnych dôb spievajú sa v Čierniciach každej mladej neveste. Sú niektoré zvláštné medzi nimi i čo do nápevu i čo do textu.

V jednej rozpráva sa, ako „vydala mamka svoj’ vlas’nú dcéru do cudzej krajine“, a ako tej dcére ťažko padne odvykať od domova, ako túži za ním a za matkou, ktorá zbránila jej prísť domov „za sedem rôčkov, za sedem týždňov, aj za sedem hodín.“

V druhej spieva sa, ako mladú pýtali už do troch miest. Na prvé miesto poslala vraj „ten prstenčok strieborný“, na druhé poslala „ten ručníčok červený“, na tretie miesto poslala „ten vienočok zelený — a kde vienok poslala, tam aj sama zostala“.

V ďalších piesňach potom mladucha odoberá sa od rodičov a rodiny, od domu — ešte aj od prahov a kľučiek. Najviacej zaoberá sa matka s lúčiacou sa dcérou. „Ešte sa vás, mamko moja, zpýtať mám: ej, s kýmže ja už odteraz bývať mám?“ hovorí rozžalostená dcéra. „Ej, ni so mňou, diovka moja, ni so mňou: koho si si vyvolila, ten s tebou!“ odpovedá jej mať. Alebo mať opytuje sa odlučujúcej sa dcéry:

Ej, kdeže pôjdeš, diovka moja? — a tá odpovedá:
Ej, sama neviem, mamka moja:
Ej, ta ja pôjdem šírym svetom,
Ej, za ružovým bielym kvetom.

Textu primerane elegické sú aj nápevy a rozrývajú srdce citnej mladuchy.

Rozvlnily aj srdce Johankino, nenašlo pokoja ani v noci vo sne. „A čo by zapriahou sedemdesiat koní, Johankinu slobodu nik viac nedohoní,“ zvučalo jej neprestajne v ušiach. To tiež stálo v niektorej z tých piesní, a to jej najviac privádzalo k povedomiu, že ona stojí teraz na prahu najvýznamnejšieho obratu v živote ženy.

42

A ráno pred svitaním zase prišly jej tie isté speváčky zaspievať pobožné piesne. Strhla sa z nepokojného polosna, pomodlila sa a nemohla viac zaspať. Trochu zmeneno, prebľadnuto vyzerala dnes. Cítila sa neopísateľno; bola to neurčitá, slastných i krušných nepokojov plná nálada.

V predvečer došli prví hostia: matka Mikušová aj Zárubský, priateľ jeho, s ktorým stále si dopisoval.

Lemjak mal sa najviac okolo novej rodiny, okolo pani Mikušovej. Obznamovali sa a nachodili úľubu jeden v druhom. Mikušová bola tichá, vážna osoba; nerada hovorila zbytočne mnoho, ale čo povedala, bolo rozumné a poukazovalo na to, že správne pozoruje svet a ľudí. Johanke hneď napadla istá podobnosť v tvári medzi ňou a jej synom, ač nedalo sa povedať, v čom záleží. Keď sa usmiala alebo istým výrazom niečo povedala, vtedy sa to javilo. A Johanka hneď preto vrelšou sympatiou primkla k nej, mysliac si, že keď tvárou podobá sa jej Paľkovi, iste podobá sa mu aj dušou. Kedy mohla, pristavila sa pri nej, prihovárala sa jej a menovala ju už maminkou.

Mikušová rozprávala Lemjakovi o prvej dobe svojho vdovstva, ako sama musela sa trápiť s remeslom a po jarmokoch chodiť, a ako ťažko jej prichodilo vychovať svojich dvoch synov. Pre Johanku bolo najzanímavejšie, keď rozprávala, ako sa Paľko od detinstva mal za knihami, aký nešťastný bol, keď ho dala na remeslo; ako si konečne predsa vymohol od nej, že ho dala do škôl, a dohonil všetko premeškané. Starší syn nerád sa učil, ale do svojho remesla dobre sa rozumie. Teraz im už Pán Boh pomohol, remeslo pomaly ide, ufajú sa, že časom budú môcť vyplatiť Paľka z jeho časti.

Mikuš bol nerozlučný so Zárubským; vždy mali sa čo shovárať a často prišli do horlivého rokovania. Len niekdy tázavo a znepokojeno pozrel na Johanku, badal jej stiesnenú náladu, trebárs usilovala sa byť hovornejšou než ináč bolo jej zvykom. Zárubského oči cez blyskavé okuliare tiež často utkvely na nej počas hovoru, s výrazom, z ktorého Mikuš uhádnul, že jeho nevesta ľúbi sa priateľovi. Nemálo si v tom zakladal, lebo Zárubský bol trochu kritický dotyčne ženských. Johanka s istým chúlostivým rešpektom pozerala k nemu, preto že patril medzi literátov. Jedny-druhé veci od neho predčitúval jej bol Mikuš.

Samko a Hermínka nepotrebovali, aby domáci mali sa okolo nich, ale oni pomáhali domácim znášať hostiteľské starosti. Hermínka bola od rána v kuchyni, výdatne pomáhala svojej svokre; aj starosť o obsluhu okolo svadobného stola ona sľúbila prevziať na seba. Bola rezká, rozhodná žienka a mala ten dar, že vedela byť v dome všadeprítomnou. Riečanovské dcéry nevynikaly mimoriadnou krásou, a maly predsa mnoho šťastia, ako sa to hovorieva; lebo boly od prírody bystré, obratné, praktickým smyslom nadané a matkou dobre vychované. Boly súce do sveta, šatily sa z malých prostriedkov vždy pekne a rozumely sa dobre svojim domáco-hospodárskym povinnosťam.

Mladý Lemjak ešte od študentstva mal oko na čulú Hermínku Riečanovú v Rankovej a ona nebodaj mala o tom vedomie, lebo kým on neprišiel do stavu, odpravila so dvoch pytačov, ktorých by jej rodičia radi boli prijali. Akonáhle Samko Lemjak dostal faru, zaklopal v Rankovej o Hermínku, ona prisľúbila sa mu bez okolkov a svadba bola potom skoro. Manželstvo bolo šťastné, ačkoľvek Samko sa žalúval, že dostal sa pod tuhú papuču, Hermínka zas tvrdievala, že so Samkom nie je na vydržanie pre jeho povoľnosť. On bol flegmaticko-dobrácky, bezúhonne počestný človek, požívajúci mnoho úprimného priateľstva v kruhu svojich známych. Býval vždy matkiným miláčkom pre svoju mäkkú, prítuľnú povahu. Otec nebýval s ním vždy spokojný; bol by si ho prial videť tvrdšieho rázu. Bol belavý, jasnooký a náchylnosť k tučneniu počínala sa už trochu javiť u neho. Túto okolnosť Hermínka pripisovala tomu, že primálo sa trudí a všetky hospodárske starosti jej prenecháva.

Kedysi, ako mladík za všetko krásné nadšený, bol sa oddal aj do básnenia — Johanka posiaľ s pietou opatruje niekoľko jeho básní, ktoré akousi náhodou ušly smrti v plameňoch; ale on sám už len útrpne usmieva sa nad tými pokusmi; už celkom prestal sa počitovať medzi povolaných na tom poli — o vyvolených ani nehovoriac. So sestrou, ktorá bola malým dievčatkom, keď on bol už hodným študentom, nažíval vždy v nežnom, bratsko-sesterskom pomere. Teraz s dobrodušným úsmevom díval sa za ňou, ako si to ona, mladucha, počína.

„Teda ty sa ozaj vydávaš?“ pýtal sa už po koľký raz, keď mu prišla na mušku. Ona usmeje sa na tú prekáravú otázku.

„Veď ty to už dávno vieš,“ odpovedá mu prosto. On povážlive pokrúca hlavou.

„Vidíš ti ju, vidíš — naša Johanka krem žartu sa vydáva. Ktože by to bol do nej poveril! Ja som si myslel, že nás ona len tak prevádza. Teraz ja ešte len viem, prečo ona vlani u nás nemala pokoja a len domov sa ťahala, trebárs náš notár chcel sa na všetky štvorylky s ňou angažovať na fašangovú zábavu.“

Ona sa len usmievala — nechže Samko prekára! A on zase započínal:

„Ale povďační ste nie, vy šťastní mladí ľudia. To už pri zaľúbených taký zvyk. Ktože prvý ustrojil vaše šťastie? — Nie ja, keď poslal som sem Mikuša? — Na to sa však nepamätá; myslí sa, že to ináč ani byť nemohlo? To už tak býva!“

Johanka objala brata a poľúbením zavrela mu ústa.

„Ak som ti slova vďaky ani nepovedala, ale v srdci som ťa už sto ráz požehnávala pre to,“ pošepla mu.

„Teda hej? Ale on to, ašak, nemá počuť? Mohol by ešte spyšnieť.“

„On to i tak vie,“ uhla Johanka hlavou.

Samkovo prekáranie najlepšie rozptýlilo jej stiesnenosť, ale úplnej spokojnosti dnes predsa nemohla dôjsť.

Popoludní v druhej izbe na chvíľu zastal ju Mikuš samotnú.

„Čo ti je? Zle sa cítiš?“ vyzvedal sa.

„Dnes cítim sa celkom neobyčajne, neviem ti povedať, ako," vetila, vyhýbajúc jeho skúmavému pozoru. „Vidíš, je to predsa divné povedomie, že dnes ztratím slobodu, o niekoľko hodín prestanem byť dievčaťom." On pomlčal zamyslene.

„A veľmi ťažko ti padne obetovať mne svoju svobodu?" pýtal sa po chvíli.

„Že ju tebe obetujem, je to jediné blahé povedomie," vetila vrelo.

„A rada by si odročiť dnešný deň na pozdejšie, keby sa to dalo?"

„Na to nemyslím — veď chceme byť svoji. A tomuto pocitu jednako neušla by som ani pozdejšie; on sa nedá zapudiť."

„Tak teda mi dnes iného nezbýva, ako trpelive znášať ten clivý výraz v tvojich očiach."

„Prosím ťa o to!" riekla, skloniac hlavu k jeho prsiam. On ju bozkal na čelo.

„Veru sa odoberte jeden od druhého, lebo za svobodna už nevidíte sa len v svadobnom víre," počuli za sebou Hermínkin hlas. „Musíme sa preobliekať, Johanka; hostia prídu "

Mladého zaťa vypovedala z izby, dvere zamkla a Johanku vzala do svojich spôsobných rúk, aby ju pripravila do rúcha mladuchy.

„Pýtal bych sa ťa, čo riekneš o mojej neveste, keby som vedel, že povieš mi úprimnú pravdu a nebudeš si držať za povinnosť polichotiť mi," hovoril po chvíli Mikuš Zárubskému.

„Ľahko je tebe žiadať úprimnú pravdu: vieš, že nemáš sa jej čo obávať," odvetil ten. „Tvoja nevesta je spanilá a človek cíti, že je to pôvab z duše vyplývajúci, nielen zo zovňajšej krásy. Ale ty tiež nezažmúril si oči: už pred rokom znal si ju oceniť. Pamätáš sa na svoj prvý, odtiaľto mi písaný list?"

Mikuš sa usmial.

„Zárod všetkého dobrého bol v nej už vtedy, ale odvtedy v mnohom ohľade sa rozvila."

„Pri čom si ty sám snáď nie bez zásluhy."

„Ťažko možno ustáliť, čo je pri tom mojou zásluhou. Cele bez vplyvu nebol som na jej duševný rozvoj; ale isté je, že všetok môj vplyv nestál by za mnoho, keby v nej samej neboly dobré vlohy. Jej láska ku mne zaiste urobila ju zrelšou. Vôbec moja Johanka je z tých, ktoré rastú so svojou úlohou. Posiaľ bola dobrou dcérou, dobrou sestrou — teraz stane sa, viem to, výtečnou ženou. Ona ešte len ako manželka rozvije sa v plnú svoju krásu."

„Je do závidenia, s akou to bezpečnosťou hovoríš," poznamenal priateľ.

„Tak hovoriť môžem, lebo spoznal som pravú lásku, a kde je obapolná pravá láska, tam rastú ctnosti v manželstve."

„Ale u obidvoch stránok — a či len u ženy?"

„U obidvoch."

„A ja vaše manželstvo predsa neviem si ináč predstaviť, ako že tvoja Johanka utonie v tebe, bude sa spravovať tvojím duchom — ty budeš stále vývodiacou stranou."

„Ja nie tak, lebo lepšie znám Johanku. Ona nepotrebuje žiť mojím duchom, lebo má svojho vlastného. Ona má neklamný cit, ktorým sa spravuje, a medzitým rastie aj jej rozumová súdnosť. Ja jej rozvoj budem napomáhať v smysle jej vlastnej individuality, lebo len tak môže byť zdarný."

„To sú pekné slová. A v čom jej individualita tebe bola by nepohodlnou?"

„V tom ju musím obísť, tak ako ona musí obísť moju. No na šťastie u nás o veľkých nesrovnalosťach nemôže byť reč."

„Nuž mne teda iného nezbýva, ako blahoželať ti zo srdca — trebárs trochu závisťou naplneného. Ak tvoje manželstvo ozaj tak sa zdarí, sponáhľam sa i ja nasledovať tvojho príkladu: dožiješ sa toho, že sa skoro ožením."

„Teda sem ruku na to!"

„Ale len tak, ak si najdem takú Johanku, ako je tvoja."

Pozvaní hostia sa poschodili, nebolo ich mnoho.

Z Rankovej prišly z fary i zo školy a súčasne aj Hutterová z Hradičia. Mimo toho bol ešte notár s paňou, učitelia z fílií, z ktorých jeden bol aj v rodine s Lemjakom, lebo mal za ženu jeho bratanicu. Aj so piati čiernickí gazdovia boli pozvaní: pán kurátor, pán rychtár, pán kostolník (v Čierniciach kostolníctvo nie je službou, lež hodnosťou, ktorú zastávať za česť si považuje akýkoľvek predný gazda) a ešte so dvaja, s ktorými Lemjakovci boli v kmotrovstve.

Ako najporiadnejšie vystrojení, v sviatočných kožuškoch do drieku, v hodvabných nákrčných šatkách, v bielych nohaviciach a ťažkých čižmách dostavili sa títo hostia a dali sa najprv veľmi prehovárať, kým sa odvážili do izby medzi panských hostí. Prvý vošiel starý vážny kurátor a za ním ťažkým, povoľným krokom vchodili ostatní. Boli veľmi vľúdne uvítaní. Pán farár z Rankovej hneď dal sa s nimi do reči, „pán farár Samko" z Peškova donášal im stolce, aby si posadali, mladý zať podal každému ruku a pekne po mene predstavil ich radom tomu cudziemu pánovi v okuliaroch, a ten tiež každému podal ruku, každému dobre sa prizrel a opýtal sa, že či tu všetko rastú takí hodní chlapi. Na to oni odpovedali, že sa najdú všelijakí, aj menší, ale v celku že je tu veľa „dobrech chlapov".

Boly to veru statné postavy. Tváre mali do hladka vyholené, ale na to miesto vlasy všetci dlhé, niektorí len za uši začesané a niektorí do kečiek spletené. Menovite kostolník Mánik mal hrubé čierne kečky, že mu ich ktorákoľvek dievka pre svoj vrkoč mohla závideť. Prezvali ho preto Samsonom, a tá prezývka pristala mu veru aj podľa telesnej sily, nie len podľa veľkých vlasov. Bol strednej výšky, plecitý, svalovitý tuhý chlap, bľadej pleti, bystrých tmavých očú so silnými čiernymi obrvami a mal pekne klenuté čelo. Veľmi intelligentne vyzeral a bol si toho trochu aj povedomý.

Pán kurátor mohol byť kedysi tiež silný chlap, ale teraz bol už starobou napred nachýlený. Oči mal mutné, sivé, obrvi šedivé a širokú plochú tvár. Výrečnosťou neoplýval, „že ako" vplietol nie-

kedy aj dva razy do jednej vety. Ale bol z najbezúhonnejších ľudí v dedine, nikomu neublížil a nik nič zlého nevedel do neho. Kurátorom cirkevným bol už od dávnych rokov.

Pán rychtár bol najnižšej postavy, mal drobné žmurkavé oči a malé zväčša k úsmevu našpúlené ústa. Bol vraj prehnatý človek a, snáď už pre svoj úrad, neobľúbený. Mal tú vlastnosť zriedkavú u rychtárov, že páleného nikdy neokúsil. Vína vypil tiež len mierne. S „počujteže *mňa*“ začínal každú úradnú i neúradnú reč.

Kmotor Ľupták mal akýsi nakyslý výraz v tvári a zakaždým trochu mľasnul, ako by nasilu musel ústa otvoriť, keď sa pribral ku slovu. Bol málomluvný, za to však niekedy veľmi vhodne ohlásil sa s akousi ostrovtipnou poznámkou. V celku mal povesť rozumného človeka.

Kmotor Krajčík bol rapavý, s vypuklými perami a úsmevnýma očima. Raz bolo vyšlo na neho, že si večer šiel nalámať kukurice do súsedovej zahrady; to dlho nemohlo sa mu zabudnúť a jeho donieslo zakaždým do hnevných rozpakov, keď kto pred ním spomenul kukuričný šúľok.

Šiesty v rade bol náš starý známy, báťa Pavčok, ktorého v škole počítali za súseda, ač trochu ďalej býval od školy. Žena doma prihrozila mu, aby sa pekne držal a čím menej aby pil, lebo že jemu ľahko zaškodí; on umienil si nezabudnúť na to napomenutie, a preto aj dal sa hodne prosiť, keď ich mladý Lemjak hneď z príchodu núkal vínom a koláčmi.

O chvíľu objavila sa mladucha v sprievode švagrinej a svojich dvoch bielo oblečených družičiek, akoby kráľovna v sprievode svojich panien. Rozumie sa, že oči všetkých utkvely na nej. Bola krásna v rúchu mladuchy, to v mysli priznával jej každý. Hmlistý závoj v jedno splýval s bielymi šatami a zelená korunka nad čelom zvyšovala pôvab peknej hlavy, i oživila celý biely zjav. Neodvážila sa očú pozdvihnúť, len Mikuš zachytil od nej letmý pohľad a videl, že sa jej líca pritom zaružovely.

„Ty šťastný človeče!“ šepnul mu Zárubský; „ona na tvoj pohľad ožíva zo svojho ustrnutia.“

„Moja biela ruža,“ podumal Mikuš, nespustiac s nej zraku. Keď uvítala sa s hosťmi, pristúpil Zárubský a podal jej kytku bielych kvetov. Usmiala sa mu a sotva slyšno zaďakovala.

Anička, vnučka Burnova, neprestávala v užasnutom obdive hľadeť na Johanku a myslela pritom, ako je to krásne byť mladuchou.

Hutter, vystrojený ako by ho zo škatuľky vyňal, pridružil sa svojej snúbenici a hneď pohrúžili sa do rozhovoru šeptom vedeného. Pani Hutterová a pani Riečanová, ktoré spolu sedely na pohovke, spokojne sa usmievaly a vymieňaly polohlasné poznámky. Čo pred rokom sa zamýšľalo a nezdarilo, to už bolo zapomenuto. Hutter už niekoľko ráz videl Johanku ako snúbenicu Mikušovu a stačil sa vžiť do toho, že jemu nebola súdená. Usiloval sa zamilovať sa do Irenky a jeho úprimná snaha sa mu aj vydarila: on bol presvedčený, že tak obratného, spôsobného dievčaťa na široko niet, ako je jeho snúbenica, a mohol mať pravdu. Okrúhlastá Burnová,

ktorá mala trochu slabosti pre romantičnosť, veru darmo pátrala v jeho tvári po vibrovaní utajenej zúfalosti pri pohľade na krásnu mladuchu, ku ktorej vlani sám bol sa chcel pripútať a ktorá o hodinu už inému mala náležať

„No, keď nám je hlavná osoba, mladucha, už tu, môžeme dielo vo mene Božie započať, aby nás tma neprikváčila,“ ohlásil sa svojím silným hlasom Burna, ktorého Lemjak bol požiadal za oddavača.

Všetko, čo bolo v dome, shromaždilo sa do izby, aj matka odpásala kuchynskú zásteru a prišla dnu, keď jej dcéru odoberali.

Chrenčíčka, Mara, aj ešte tretia pomahačka, tisly sa do dverí a prikladaly uši ku škáre a oči ku kľúčovej dierke.

Pán farár Riečan v peknej dlhšej reči pýtal mladú nevestu a jej krstný otec ju oddával nekrášlenými úprimnými slovami. Všetci ticho načúvali, panie boly pohnuté, Zárubský bielou šatkou utieral si okuliare, pán rychtár žmurkal a pán kurátor vážne prikyvoval hlavou, dávajúc tak na javo svoj súhlas so slovami rečníkov. Chrenčíčka vo dverach opleckom utierala si oči, trebárs každé slovo ani nerozumela.

Mladucha zaplakala na pleci otcovom, závoj od hlavy zaševelil sa v chvelých pohyboch. Otec ťažko dýchal, premáhajúc pohnutie, a oddal ju matke. V jej náručí upokojila sa dcéra.

Od školy do kostola prehádzaný bol široký chodník a s obidvoch strán v sňahu stály ženy a deti — kto vie odkedy už tam čakaly. Naťahovaly hrdlá, každá chcela videť svadobný sprievod a bolo počuť od nich rozličné naívné prejavovanie obdivu, čo zväčša padalo na mladuchu. Ako svadobníci vošli do kostola, všetok zástup hrnul sa za nimi. Pán farár už čakal.

Johanka vzhliadla, len keď ju družba pred oltárom ostavil. Miesto neho stál vedľa nej jej ženích. Jeho pri sebe, lásku k nemu v srdci, Boha nad sebou: to povedomie neopúšťalo ju počas celého obradu a samé to povedomie menilo sa v modlitbu, v zbožný sľub do budúcnosti pred tvárou Božou.

Počínalo sa mrkať, keď vracali sa z kostola, ľud sa rozpŕchnul, živo vymieňajúc svoje pozorovania, len najzvedavejšie ženy zostaly ešte obzízať okolo školy, ufajúc sa, že niektorým oblokom dohliadnu tiež trochu tej zanímavej udalosti.

Johanka šla do druhej izby složiť so seba teplú bielu šatku, do ktorej ju Hermínka bola zavinula akosi umele. Pre závoj nemohla si s ňou poradiť a chcela volať Aničku na pomoc, ale v tom už pomáhal jej ktosi. Obrátila sa: jej muž stál pri nej. Pozreli si do očú — a tu ona zrazu, bez slova spočinula v jeho náručí. Celým srdcom, celou dušou ocítila sa uňho.

„Moja žena — moja žena drahá!“ hovoril on dojato. Slza zaleskla sa mu v oku.

Stolovalo sa v učebnej sieni, ktorá teraz oplývala teplom a svetlom. Stolovanie trvalo dlho, lebo jedál bolo mnoho a zdravice tiež zaujaly mnoho času. Hermínka otáčala sa okolo stola, jej muž nalieval víno a núkal ním ako najúprimnejšie. Najviac naliehavého núkania ovšem muselo sa vynaložiť na čiernických gazdov, ktorí

v zachovávaní prísnej etiketty snáď aj hladní a smädní boli by povstali od svadobného stola, keby domáci neboli na nich pamätali náležitým núkaním. Tí na šťastie vedeli, čo je komu treba.

Pán farár Vrankay tiež bol prítomný; pomer medzi ním a Mikušom vyrovnal sa, nakoľko v daných okolnosťach bolo možno. Pani farárku vraj bolela hlava, nuž zostala doma. Panie šepkaly medzi sebou, že nebanujú za ňou.

Pán farár Riečan vyniesol zdravicu na mladý pár. Hovoril, že mladú nevestu pozná od jej detinstva, zná jej tiché ctnosti, jej zbožné, šľachetné srdce, čo všetko uspôsobuje ju k tomu, aby ona stala sa korunou a slávou svojho muža, ako to predkladá Písmo sväté. Mladého zaťa zná síce len od krátkeho času, ale už to dostačuje, aby mu pririeknul svoju úprimnú priateľskú úctu. Blahoželá starému priateľovi Lemjakovi, že svojej rodine pripojil takého člena; blahoželá čiernickej cirkvi, ktorá získala si takého učiteľa; a konečne blahoželá sebe, svojej rodine i celému priateľskému kruhu, že majú takého nového priateľa. — Prípitok našiel všeobecného súhlasu, i čiernickí gazdovia prikyvovali mu hlavou, aj pán farár Vrankay aspoň z povinnej zdvorilosti štrngol si naň. Pozdejšie Burna pripil svojim kmotrovcom ako svadobným rodičom. Potom zas Lemjak peknou zdravicou vyznačil matku mladého zaťa, ktorá ako vdova s námahou a obeťami odchovala zdarných dvoch synov.

Zárubský na svoj spôsob priniesol svoj hold mladej neveste. Hovoril, že jeho priateľ, terajší mladý zať, pred rokami vybral sa z domova zkusovať svet i slúžiť dobru, a tú úlohu že statne konal za tri roky. Vo štvrtý však že dostal sa do neznámeho kraja, ktorý dosť skoro stal sa mu milým nado všetky iné kraje i preto, že dobrí ľudia bývajú v ňom, hlavne však preto, že v ňom našiel — ako šťastný kralevič v poviedke — spanilú Zlatovlásku, ktorá však na šťastie nie je kliatbou stíhaná, ani k nemote odsúdená. Na jej pohľad jeho šťastný priateľ naskutku ztratil svoje srdce, posiaľ neraniteľné; tonul v láske i blaženosti a prestal túžiť po ďalšom zkusovaní sveta. No a tomu veru nik sa nepodiví, kto mohol uzreť dnešnú mladuchu — Zlatovlásku! Jeho priateľ musel sa narodiť na šťastné znamenie! Pred chvíľou všetci boli svedkami, ako konečným koncom odovzdal sa jej na celý život. Rečník teraz obracia sa k tejto milostnej samovládkyni svojho priateľa s pokornou, sebeckou prosbou: po prvé, aby mu veľkodušne i na ďalej prenechala kúsok miesta v srdci dávneho priateľa a po druhé aby mu milostive upravila kúsok priateľského miestočka vo svojom vlastnom srdci. Na splnenie tejto svojej žiadosti a na stále blaho Zlatovlásky dvíha svoj pohár!

Niektorí z čiernických gazdov pokrúcali hlavami, ako by boli chceli riecť: ale je za majstra: ako to vynôtil! Lemjak pokašlával, jemu bol ten toast pricifrovaný — on to nerád.

Zatým mladý Lemjak povedal srdečnú reč na zvelebenie svojho nového švagra Pavla, nielen z príležitosti jeho svadby, lež i z príležitosti jeho menín.

Rozumie sa, že pripilo sa i družičkám, aby si čím skorej tiež svadobný venec na hlavu pripraviť mohly. Irenka bez okolkov si štrngla, usmejúc sa proti svojmu snúbencovi, ktorý pošepnul jej, že: „o tri týždne —“; ale mladá Anička náramne sa začervenala a nijako nechcela sa odvážiť štrngnúť si na taký prípitok.

Najväčšiu pozornosť vzbudilo, keď vstal kostolník Mánik, poševelil sa na svojom mieste a, pozrúc po všetkých svojimi umnými očami, žiadal o svolenie, aby smel aj on povedať svoje slovo, keďže z lásky pánov svadobných rodičov dostalo sa mu poctenia smieť byť prítomným tejto „znešenej“ svadobnej spoločnosti. Smer jeho reči šiel k Lemjakovi a k Mikušovi. Pripomenul, koľko už pokolení odchoval starý pán rechtor v Čierniciach a ako prísno a požehnano konal to svoje dielo. I on, Mánik, je jeho odchovancom, a teraz, keď tento jeho duševný dobrodinca, vekom a nemocou zošlý, utiahnul sa od ďalšej služby, najživšie prichodí mu na pamäť, koľkou vďakou zaviazaný mu je aj on aj všetci, ktorých odchoval. Žiada od Hospodina, aby mu ešte mnohé roky popria1 v spokojnosti užívať zaslúžené ovocie svojich námah. Ufá sa, že táto žiadosť sa aj vyplní, keďže nástupca, v každom ohľade hodný svojho predchodcu, dnešným dňom stal sa aj jeho zaťom; keď najprv ako ten Jákob v Písme svätom verne slúžil svojmu budúcemu tesťovi za svoju milú Ráchel —, nie síce sedem rokov, ale predsa dosť dlho, aby každý poznať mohol, že požehnanie Hospodinovo pôjde za ním, že rozhojnia sa jeho dobré skutky v tomto dome a v tejto cirkvi, ako rozhojnily sa tie stáda Lábanove pod správou Jákoba, syna Izaakovho. Hospodin nech žehná jeho vkročeniu do tohoto domu a do tejto cirkve, aby volakedy aj jeho v takej vďačnej pamäti maly ním odchované pokolenia, ako teraz jeho predchodcu.

Táto reč mala také vhodné a naívne poetické zvraty, že prítomní načúvali jej ako milo prekvapujúcej hudbe. Rečník zo začiatku usiloval sa potlačiť miestné nárečie a nahradiť ho biblickým jazykom, ale ako prichodil do prúdu, načieral predsa len do svojej prirodzenej mluvy, a vtedy vyslovoval sa s onou nepovedomou úhľadnosťou i voňavým nádychom, v ktorom vzdelanec nie je v stave dostihnúť prostého umného človeka. Taká prostá výmluvnosť ku vzdelanej má sa tak, ako poľné kvieťa ku zahradnému.

Načúvajúci Zárubský uvažoval, aký rozdiel je medzi touto rečou a onou, ktorou Vrankay hovoril dnes od oltára. I to je miešanina bibličtiny s miestnym dialektom, a proti tejto Mánikovej je predsa len suchým, drsným bodľačím. Kto odcudzí sa svojej rodnej reči, pred tým ona zavre svoje krásy; z úst prostého sedliaka plynie strojno, lahodí sluchu i mysli. Všetci prichodili, aby si štrngli s Mánikom; Lemjak a Mikuš mu ďakovali. Súdruhovia závideli mu jeho rečnícku slávu, ale s druhej strany zas boli aj radi, že zpomedzi nich tiež niekto sa ohlásil. Pán rychtár žmurkal a miešal poznámky k Mánikovým slovám, ako by ho on bol inšpiroval.

Ešte dlho besedovalo sa okolo stola, keď už nik nevládal jesť a piť. Shovárali sa krížom-krážom, komu s kým sa nadhodilo.

Samko Lemjak zadieral sa do Huttera, stále okolo Irenky hrkútajúceho a predpovedal mu, že práve tak dostane sa pod papuču, ako dostal sa on.

Zárubský, odtiahnutý od stola, poza chrbty druhým shováral sa s Mánikom a jeho súdruhmi; zavše pozeral hore ku mladému páru a pritom črtal čosi do akejsi knižočky, ktorú často strkal do vrecka a zase vyťahoval — len tak akoby nevdojak. Pavčok najtuhšie dával sa mu do priateľstva, prichodil už do shovorčivého štadia — znak to, že na svadbe jedením a pitím dobre núkali. Ľupták zavše stromfoval jeho hojné reči krátkou vhodnou poznámkou.

Konečne panie zunovaly sedenie, vyvolaly povstanie a celá spoločnosť šla do izby, len čiernickí gazdovia poberali sa domov, lebo celkom voľno predsa necítili sa v tejto „panskej" spoločnosti. Všetci domáci ich vyprevadili a svadobná mať i mladá nevesta udieľaly im hodné, vopred nachystané balíky s výslužkami, aby to zaniesli svojim domácim, žeby aj tí vedeli, že vo škole bola svadba. Odoberanie trvalo so štvrť hodiny pre samé pekné reči a ďakovania.

Potom spoločnosť v izbe krátila si čas, ako mohla. Panie maly sa vždy čo shovárať, o Mikušovú vľúdne sa starali, aby necítila sa osihotenou medzi nimi. Páni vo vedľajšej izbe zasadli ku preferancu. Mladá Lemjaková animovala mládež ku spoločenským hrám, ale nešlo to, keďže tej mládeže bolo primálo. Konečne ustrojili sa ku kolospevu. Spievalo sa čím diaľ s väčšou chuťou, menovite keď mladý zať sadnul ku klavieru a hrou sprevádzal spev. O chvíľu aj mladá nevesta umiestila sa k nemu a napovedali si, čo kedy spievať. Páni z druhej izby vstávali od karát a prichodili počúvať alebo prosiť o tú a onú svoju obľúbenú. Konečne ostala v speve len sama Johanka, tak ako predtým bola navyknutá s Mikušom, lebo ostatní neznali všetky piesne, ktoré ona znala. Spievala dnes zvláštne zdarne, ako by ju dvíhalo vedomie, že toľkí jej naslúchajú.

Plesavé i žalobné, túžobné a lkavé, strasťou i slasťou lásky preplnené piesne plynuly jej z úst tak sladko, bohato, a v každom srdci rozvlnily svet citov. Pekný spev okamžite prekoná človeka, čarodejnou mocou razom vykúzli blahý pocit v duši. I svadobná spoločnosť poddávala sa tomu pôžitku, a keď speváčka chcela prestať, všetci prosili, aby len ešte, ešte! Dlho spievala, konečne však predsa musela prestať, keď jej už viac piesní na um neprišlo. Zohriala sa pri speve a obodrela. Stiesnená svadobná nálada bola sa pomaly vytratila, teraz cítila sa už celkom uvoľneno. Všetci jej ďakovali za spev.

„Šťastný človek!" riekol Zárubský Mikušovi stranou.

Bolo k polnoci, keď hostia počali sa preč poberať. Ešte ich čajom častovali do cesty, aj chladnými pečienkami. Nastala trmavrma, shľadávanie podnapitých kočišov, vynášanie kufríkov a iných vecí — a všeobecné odberanie sa.

„Kedyže budeme mať šťastie?" odchodiaci opytovali sa mladých manželov.

Konečne odznely hrkálky aj najostatnejších sánok, v dome ostali len tí, ktorí ráno boli tam. Keby bola bývala svadba s tancom, bola by trvala do bieleho rána — ale na tichej svadbe tak dlho nevydržia hostia. Jednako trvalo ešte dobrú hodinu, kým všetko v dome usporiadalo sa, aby každý našiel miesto k odpočinku.

Ráno povstávali všetci pozde. Hlavy boly trochu nejasnejšie než inokedy, oči mdlejšie a tváre bledšie.

Johanka obliekla sa strojne, ale po domácky, a Hermínka pripravila jej čepček na hlavu z belavých čipiek a ružových stužiek. Že stál jej dobre, to si musela aj sama uznať, keď sa pozrela v ňom do zrkadla, a predsa nikam nemohla sa odvážiť ukázať sa v ňom spoločnosti, ktorá už poschodila sa k raňajkám.

„Kde je Johanka? Snáď ešte spí?“ obrátil sa Mikuš k Lemjakovej, keď Johanku nikde nemohol vyzreť.

„Už je dávno hore; myslím, je v druhej izbe,“ odpovedala mu.

On nechal svoje raňajky a — nepodbajúc na prekáravé vtipkovanie švagra — zmiznul vo vedľajšej izbe, kde na dobré ráno usmiala sa mu Johanka v strojnom čepčeku. O chvíľu viedol si ju ku spoločnosti, ktorá slávyvolaním vítala mladú paniu.

Tento deň bol venovaný oddychu a voľnému rodinnému besedovaniu po včerajších napínajúcich štrapáciach. Taký voľný, bezstarostný deň v milej spoločnosti, na mieste včera prežitej zábavy, má tiež svoje pôvaby. Rozpoloženie ducha i tela je vyšinuté z každodenného filisterského poriadku a nechce sa mu ešte razom vrátiť sa do neho. Starosti odpadnuté sú s duše, človek nastrojený je ponímať všetko s ľahkej a príjemnej strany.

Uzavrelo sa, že dnes mladá domáca pani musí znášať všetky starosti o dom a o hostí, matka po včerajšej veľkej námahe má si oddýchnuť. Johanka nedala si to dva razy povedať: predpásala zásterku a išla do práce. Krútila sa po kuchyni a potravni, chystala obed — čo ostatne bolo teraz ľahkou starosťou pri toľkej zásobe nazvyšovaných jedál.

Medzitým jej matka a svokrá sedely si na pohovke a oboznamovaly sa bližšie jedna s druhou. Vyrozprávaly si vzájomne všetky smutné i radostné príbehy svojho dosavádneho života, snažily sa čím lepšie porozumeť a uznať jedna druhej a sišly sa konečne na tom, že obidve venovaly najlepšie svoje snahy svojim deťom, na ktorých budúcnosť teraz už s uspokojením mohly pozerať. Mikušová rozprávala, aké poriadky hodlá porobiť, aby Paľko dostal svoju výplatu z domu ešte pred jej smrťou, a Lemjaková zase rozložila, ako oni s mužom mieňa zaporiadiť svoj budúci život, že by deťom nepadli na ťarchu. Matky uvažovaly i hmotné okolnosti, zaľúbené deti však nestaraly sa o to.

Páni hlasno rokovali vo vedľajšej izbe o menej osobných tematách. Lemjak v čomsi nesúhlasil so Zárubským, v akejsi národnostnopolitickej otázke, a rozvažito odôvodňoval svoje stanovisko. Zárubský počúval, ale zavše nadhodil niekoľko slov, ktoré poukázaly, že je

opačnej mienky, čo Lemjaka primalo tuhšie dôvodiť za svoje. Ten zas vážne načúval — zdalo sa, že viac mu ide o to, aby načúval, než o to, aby presvedčil. Mladý Lemjak a Mikuš prestali prostredkovať medzi nimi, keď videli, že nehrozí žiadna škriepka, a oddali sa do iného predmetu, rovnomerným krokom chodiac po izbe.

Hermínka bola aj s paniami, aj k pánom nakukla. Završe zašla zas k Johanke do kuchyne. „Len čo robia moje detičky?" počala často pripomínať.

Chrenčíčka a Mara v kuchyni priúčaly sa neoslovovať Johanku viac Johankou, lež pani rechtorkou, — čepec na jej hlave velel im to neodbytno. K tomu aj mladý pán rechtor prišiel do kuchyne a oslovil ju svojou žienkou, opýtajúc sa jej, či nemá nejaké rozkazy pre neho. Ona odvetila, že rozkazy žiadne, len prosbu, aby sa staral o víno, ako domáci pán. Ale on preto ešte hneď neodišiel, postál dlho pri nej, ticho sa čosi shovárali; i odtiahol jej ruky od práce a Chrenčíčka bola by sa smela aj staviť, že tie ruky pobozkal, ačkoľvek nemohla dobre videť, lebo boli jej chrbtom obrátení. A keď odchodil, ešte odo dverí obzrel sa na ňu — a ako!

„Tí sa ľúbä —! Nikdá som ja takú ľubos' ešte nevidela!" riekla Mare, kým mladá pani odišla čosi do potravne.

„No ani ja," dotvrdila tá. „Tým je teraz iba raj!"

Pri stole panovala nenútená nálada, jedenie a pitie chutnalo výborne. Dve matky zaujaly vrch stola a driečna mladá hostiteľka starala sa o všetko. Pohybovala sa pritom akosi povedomejšie, cítila sa suverénnejšie, než keď za dievčenstva konávala túto úlohu.

Samko pozeral za ňou a zavše s úsmevom pokrútil hlavou.

„Len kde sa podelo to malé, belovlasé dievčatko," počal hlasno rozjímať, „čo po tejto izbe tmolievalo sa, keď som ja cez prázdniny doma býval. Ono ustavične štebotalo, všetko chcelo vedeť a hovorievalo, že ono Samka najradšej vidí na svete, i chcelo plakať, keď som mu povedal, že pozdejšie niekoho iného omnoho radšej bude videť než jeho? Kde je to dievčatko, Johanka?"

„Pominulo sa," vetila ona, usmievajúc sa starým rozpomienkam.

„Pod čepec sa schovalo," hovoril on, „aby som ho nebral na otázku, či ozaj teraz niekoho iného nevidí radšej než Samka."

Johanka pozrela na svojho muža a usmiala sa ináč než predošle.

Popoludní odohral sa ešte prídavok ku svadbe: povolali všetky školské deti do školy a počastovali ich kašou v mlieku varenou, omedovenou, aj makovými opekancami. To si Johanka tak vyžiadala a povolilo sa jej. Ona sama chodila okolo detí, ponúkala ich a tešila sa, keď videla, ako mizne kaša s mís, okolo ktorých postavané boly deti v polokrúžkoch. Do opekancov daly sa s novou chuťou, len ku koncu počaly jedno druhé ponúkať: „Jedz te — ja už nevládzem!" až konečne žiadno nevládalo. Teraz presvedčily sa najlepšie, že v škole bola svadba, že pán rechtor sú už ženatí a Johanka že sú už pani rechtorkou — veď ju videly v čepci.

Niektoré strachovlivé matky prišly sa podívať, čo sa to s deťmi bude robiť, a boly cele uveličené, že v škole takto na ne pamätali. Pri odchode nevedely dosť naďakovať za tú lásku, ktorá ich deťom

bola preukázaná, a táto neobyčajná udalosť dlho sa spomínala v dedine.

„Dobre si to urobila,“ riekol Mikuš Johanke, keď vyprevadili deti.

„Ja deťom chcela som urobiť radosť, a teraz neviem, či som sebe väčšiu neurobila než im,“ hovorila ona.

„Vidíš, ako sa dobré skutky odplácajú!“

„No, stalo sa vám po vôli, môže vám byť srdce na mieste,“ riekol im otec, keď prišli do izby.

„To bola žiadosť Johankina, ja som ju len odobril,“ objasňoval Mikuš, nechcejúc si privlastniť zásluhu, ktorú nemal.

„Ale nebude dobre, ak vždy každú jej žiadosť odobríš,“ poznamenal otec.

„Johanka nebude mať nerozumné žiadosti,“ hovoril zať.

„Ja som ju k nerozumným žiadosťam neviedol, ak si ju len ty nerozmazníš.“

Mladí manželia pozreli jeden na druhého; Johanke podobalo sa to, ako by jej muža pre ňu karhali.

„Nie, tatuška, mňa Paľko nerozmazná,“ obrátila sa zrazu proti otcovi. „Ja ho vždy vďačne poslúchnem, keď bude žiadať odo mňa, aby som sa zriekla niektorej svojej žiadosti.“

„To sa tak povie, kým nepríde na próbu.“

„Ja jej verím na slovo; viem, že mu dostojí, keď príde na próbu,“ osvedčil Mikuš, pritiahnuc Johanku k sebe.

„Nuž hľa, proti takým neomylným deťom aby sa otec neohlásil, lebo mu hneď ukážu, že ony len na seba počúvajú,“ podudral Lemjak, nevedno, či z hnevu a či zo žartu, lebo to u neho rovnako vypadalo.

„Veru, tatuška, majú spojené mocnosti proti sebe. Ako vidím, aj ich vlastná dcéra obracia sa už proti nim!“ dotvrdil Samko.

„Ach, nie,“ ohlásila sa rýchlo Johanka. „Ja tatušku vo všetkom tak budem poslúchať, ako posiaľ, len —“

„Čo len?“

„Paľka musím zastať, keď ho nezaslúženo obviňujú z niečoho,“ dopovedala, pritúliac hlavu k mužovi.

Ani nevedela, ako získala si týmto osvedčením srdce svokrino, ktorá mala trošku obavu, že jej syn snáď bude museť v mnohom ustupovať, keď tak akoby na prístupky sa priženil do domu.

Aj Zárubský nemohol oči odtrhnúť od tých dvoch šťastne sjednotených ľudí.

Večeru zase mladá gazdina obstarávala, a keď bolo po nej, sadla si ku ostatným. Na druhý deň mali všetci odchodiť a ešte nevyshovárali sa do chuti. Ale Zárubský nedoprial jej dlhého oddychu, vyprosil si od nej ako poslednú milosť tohoto dňa, aby zaspievala ešte niekoľko piesní. Ona nedala sa dlho prosiť, ale Paľko musel sadnúť ku klavieru a ona sadla si k Paľkovi, tak najľahšie sa osmelila.

„Rozkazujú: ktoré si praješ, tými ti poslúžime,“ vyzval ho Mikuš generosne.

Zárubský prosil si tie svadobné, ktoré predvčerom večer ženy spievaly pod oblokom. Johanka ich spievala a podivila sa, že ju už tak nerozčulily — už to počínalo byť pre ňu prekonané stanovisko. Potom Zárubský ešte žiadal si niektoré jemu posiaľ neznáme, ktoré včera po prvý raz počul a nakonec prešla speváčka do trávnic. Ostatní ticho shovárali sa, Zárubský sedel stranou, počúval a kúril pomaly cigaru. Keď Johanka prestala spievať, vstal, prišiel k nej a bozkal jej ruku, nad čím ona prišla trochu do rozpakov.

„Ďakujem vám, vy ste ustatí a ja som vás týmto obťažoval. Ale pamätajte, že zajtra odídem a potom kto zná, kedy dostane sa mi takého pôžitku.“

Johanka srdečne uisťovala, že rada to urobila. Potom šla si sadnúť ku svokre, shováraly sa o tom, kedy prídu s Paľkom k nej a ako dlho sa zabavia.

V nasledujúci deň odišli všetci hostia, dom ostal zrazu prázdny. No roboty bolo dosť, dávať na miesto všetky na ruby obrátené veci. Až večer nastala tichosť a pokoj v dome; Lemjak bol rád, že zase čisté od dymu povetrie môže dýchať — Mikuš jemu k vôli takmer celkom odučil sa od kúrenia. Zase sedeli štyria okolo stola, ako predtým, len unavenosť od prežitých dojmov a nepokojov nasviedčala, že ony skutočne sa udaly. Zdalo sa, že je všetko ako predtým, len ten na vonok patrný rozdiel nastal v rodinnom pomere, že Lemjakovci tykali Mikušovi, k čomu do svadby nijako nechceli sa dať nakriatnuť.

„Ten tvoj priateľ by sa mi páčil — sečku nemá pod kečkou: ale je hodný svetár,“ hovoril Lemjak o Zárubskom.

„On si tak trochu zakladá v tom činiť sa horším, ako je. V pravde je to šľachetná duša,“ zastal sa ho Mikuš. „Ja znám sa s ním od chlapectva, a nikdy som ho nepostihnul na nekalej myšlienke.“

„Či sa mu tu páčilo?“

„Zdá sa, že veľmi dobre sa cítil. V budúcom liste iste zmieni sa o tom. Jeho listy budú sa vám lepšie páčiť než on sám. Mne stalo sa potrebou dopisovať si s ním.“

Johanka poberala sa spať, už mnoho nocí nevyspala sa poriadne. Išla pobozkať otca i matku a — zrazu jej tak ľúto prišlo — zaslzila. Aj slzy si utrela, aj zase len natisly sa jej do očú. Posiaľ jej to ešte nebolo náležite v mysli rozležané, že odtrhla sa od rodičovského koreňa a prechodí v inú pôdu — teraz prišlo jej povedomie toho. Odoberala sa síce len do súsednej izby, a predsa to znamenalo celkovité odlúčenie.

„Akáže som!“ karhala sa pokonne, utierajúc si slzy. „Iné celkom preč odvážajú od rodičov a musejú to preniesť. Nevďačná som pri toľkom šťastí!“

S divným pocitom prekročila prah druhej izby. Keď zavrela dvere, zastala, poobzerala sa po nej akoby neznáma, a predsa sama ju dnes upravovala, tešiac sa, ako milo, úhľadne v nej všetko vyzerá — v jej nastávajúcom domove.

Položila lampu na stôl, sprostila sa vrchných šiat a obliekla si voľný biely kabátik, ktorého vyšívaná okružinka mäkko obložila sa jej okolo hrdla a dotýkala sa okrúhlastej briadky. Sponáhľala sa k umývadlu poumývať slzy s tváre a potom prečesávala si vlasy na noc. Sotva počala ich zapletať, otvorily sa tíško dvere a vošiel Paľko. Iste myslel, že ona už spí. Mimovoľne ustúpila do tône; no nič jej to nepomohlo: zazrel ju hneď. Celá tvár sa mu vyjasnila, ako na odblesk jej bieleho zjavu.

„Prišiel som ti iste nevhod; myslíš, že som mal ešte tam zostať?“ zahovoril tázavo, spozorujúc jej utiahnutie sa.

„Ach, nie,“ vetila trochu ostýchavo. „Do svojej izby máš právo vojsť, kedy chceš.“

„Ty mi to predsa môžeš zbrániť, lebo v mojej izbe ty si paňou.“ Ona sklopila oči pred jeho žiariacim pohľadom. On vyviedol ju k svetlu a zdvihnul jej tvár.

„Chcem videť, či tie nešťastné slzy už prešly — ja ich nerád v tvojich očiach.“

„Viem, že ich ty nerád — azda už neprídu. Neviem sama, prečo prichodia; dosť sa karhám pre to.“

„Ale ja viem,“ riekol on, hladiac jej lesklé zpoly nedopletené vlasy. „Ty si si myslela: teraz ešte len odlučujem sa od svojich rodičov, od ktorých vždy všetko dobré som zakusovala, a oddávam sa tomuto cudziemu človeku, s ktorým neviem, ako mi bude. Tu prišly ti slzy.“ Ona na to pokrúcala hlavou.

„Ty nie si mi žiaden cudzí človek.“

„Ale tak trošku obavy ešte máš predo mnou — hej?“

„Nie, nie!“ odmlúvala nežno, ale do očú mu pritom nepozrela. „Ja viem, že si mi ty dobrý, a ty vieš, že ťa veľmi rada.“

„Ty drahá moja! Ty moja radosť, ty...!“ Zdvihol si ju do náručia a sadol si s ňou na blízku truhlicu ku stene. Do lona si ju vzal. Ona objala ho okolo hrdla a pritisla k nemu svoju tvár. Dlho posedeli bez slova, srdce srdcu i tak rozumelo. Z druhej izby zavše zaznelo otcovo pokašľávanie.

V túto blaženú chvíľu prišlo Johanke na um, čo v tých vážnejších rečiach toľko pripomínali, že manželstvá navštevované bývajú ťažkými zkúškami; že za radostnými dňami prichodia i smutné, plné rozličných strastí. Teraz priečilo sa jej uveriť, žeby to aj na nich mohlo dôjsť. „Bože môj, zachovaj nám naše šťastie!“ modlila sa v duchu a primkla tesnejšie k mužovi.

„Na čo myslíš?“ pýtal sa.

„Povedali nám, že nás môžu zastihnúť rozličné nešťastia. Však to len tak mudrovali?“

„My tiež tak, ako iní, vystavení sme všetkým ľudským neresťam — aj nemoci a smrti. Avšak, kým sme zdraví, silní, netruďme sa zbytočnými obavami. Tie neresti sú najhoršie, ktoré vlastnou vinou z nelásky, z rozpustenosti zapríčiňujú si manželia, a tým my vyhneme. Keď však nešťastie, ktorému sa nedá vyhnúť, dopustí Boh na nás, tomu musíme sa poddať,“ hovoril on vážne.

Ona sa zamyslela.

„Veď áno, — ja trpelive budem znášať všetko, čo Boh dopustí; len jedno-jediné keby som vedela — —“

„Čo?“

„Či sa my dvaja vždy tak budeme milovať, ako teraz?“ pošepla váhavo, obávajúc sa, že je to otázka nemiestna.

„Ja som presvedčený, že áno — v tebe i v sebe vidím záruku toho,“ riekol on vrelo, s nepodvratnou istotou.

„Keby mi Pán Boh poprial toho daru, že by som si vždy vedela tvoju lásku udržať, nemala by som žiadne obavy do budúcnosti, nech by prišlo na nás čokoľvek.“

„A to by bola predsa ešte len polovica šťastia. K úplnému potrebno je mne tiež toho daru, aby som si aj ja uchoval tvoju lásku.“

„Ach, ty o moju lásku nepotrebuješ sa obávať,“ usmiala sa milo-pokorne.

„A ty nie o moju,“ on na to. „Keby si ty vedela — — ale ty za mak neznáš svoju cenu. No znám ju ja!“

„Ale ja znám tvoju cenu, to je to. Ja každý deň ďakujem Pánu Bohu, že mi teba dal.“ On chcel zdvihnúť jej hlavu, ale ona ešte tuhšie tisla ju k nemu.

„Ja tiež hovorím, že Boh preukázal mi zvláštnu milosť, keď mi teba daroval, a o tom ani chvíľu nepochybujem, že tak budem myslеť aj o dvadsať-tridsať rokov, ak budem žiť.“

„Ach, Bože môj — len keby som sa ja nemusela obávať, že ma preceňuješ!“ vzdychla si.

„Nehovor tak, o tom ty nemôžeš súdiť.“ Odhrnul rukáv s jej ramena, spočívajúceho na jeho pleci, a pritisnul naň svoje ústa.

„Pamätáš sa,“ počal o chvíľu, „vlani pri mojom odchode ako si trúchlila, že nám už viac nebude tak dobre, ako nám potiaľ bolo? Povedz, či nám je teraz nie omnoho lepšie?“

„Aj vtedy bolo krásne — na tú dobu tiež nikdy nezabudnem, ale teraz je ešte krajšie. Mnoho utešeného blaha som ja už skrze teba obsiahla! Ešte kým si ty nevedel, ako ťa ja rada, bola mi moja láska k tebe blaženosťou, — trebárs som o samote vzdychala a obávala sa, že ty o mňa nestojíš. Ja neviem, neviem, prečo je Pán Boh taký dobrý ku mne! Čo ja len mám robiť, aby som sa toho hodnou stala?“

„Sám Pán Boh má radosť z teba, ty čistá moja duša: preto je dobrý k tebe. A že si sa mi ty v láske naklonila, zasiahla Jeho milosť aj mňa. Nič iného nepotrebuješ, len vždy takou ostať, ako si, nuž vždy budeš hodná všetkých dobrých darov!“

„Nie, už mi ty nič nehovor!“ Položila mu ruku na ústa. On ju zľúbal a zachytil do svojej.

„Len ešte to jedno ti chcem povedať, že sa cítim nielen šťastným, lež aj silným a vôbec schopným všetkého dobrého, odkedy teba svojou nazývam.“

„Taký si bol aj predtým.“

„Nie veru. To bolo utajené vo mne; len láskou k tebe spovedomel som si všetkých svojich síl. Odteraz s dvojnásobnou chuťou

budem konať svoje povinnosti i čokoľvek dobrého zo mňa vystane — a tieto chvíle tu v našom najužšom domove budú mi odmenou za to. U teba najdem vždy porozumenie najlepších svojich snáh."

„Áno, to všetko bude mojou radosťou a pýchou, čo dobrého z teba pôjde! Ja viem, že ty svoj čas budeš vynakladať na blahodejné práce a vďačne sa uspokojím, že ho mne menej venuješ, než im. Aj ja celý deň pri práci budem sa tešievať na túto večernú chvíľu."

„Vidíš, to je akoby známkou pravej lásky, že budí dobré snahy a dáva silu k ich prevádzaniu. Nepochybuj, že i vo mne vzbudila ona mnoho dobrého, o čom som predtým nevedel. A potom: ja odteraz už tebe k vôli nechcel by som v čomkoľvek byť nedostatočným; my jeden druhému k vôli budeme chceť byť bezúhonnými. Či je to nie požehnaná zaviazanosť pravej, čistej lásky?"

Ona bez slova hľadela do jeho očí, planúcich pekným ohňom, a potom zrazu zdvihla jeho ruku ku svojim ústam.

„Povedz, či ešte pochybuješ, že sa vždy budeme milovať?" pýtal sa, napraviac jej tvár k sebe.

„Nepochybujem — ani som v srdci nepochybovala. To bola len okamžitá obava o naše šťastie, keď ho u iných tak málo vidím, a predsa viem, že mnohí tiež z lásky sa soberali. Ja už viem, že naša láska bude trvať s nami, len snáď časom prijme inú tvárnosť. Novou nám vždy nemôže zostať."

„Áno, pravdu máš. Zápal pominie, ale láska môže ešte zosilneť."

Ona zatíchla, sladká spokojnosť nadišla ju na jeho prsiach, načerpaná z každého jeho slova. Jej hlava nepohnuto spočívala na jednom mieste, cítila sa ako v blaženom sne.

„Dušička," oslovil ju ticho, „ja teba dlho držím hore. Ty si bola unavená, a ja som ti prekazil spanie. Odpusť!"

„Ach, veď to bola krásna chvíľa pre mňa!" milo vetila a vstala. On ju ešte držal za ruky. „Dobrú noc!" Nahla sa, svoju tvár podniesla k jeho tvári. On ju znova silno objal — lúčenie ťažko išlo.

„Dobrú noc! Spi sladko, moja Zlatovláska! Zajtra prebudíme sa ku všednému, ale šťastnému životu."

Nie milí nie drahí.

Povesť od *Ivana Vazova*. — Z bulharského preložil *S. J. Zachej*.

(Pokračovanie.)

Makedonský zadiveno pohliadol na Vladikova. Jako by bol urazený poslednými jeho slovami.

— Hnúť-nehnúť, to je moja vec, riekol trochu napaprčený. Povedzte, čo žiadate odo mňa. Žiadajte trebárs, aby som vám doviedol Midhata pašu poviazaného. Makedonský uteká pred hladom, no neuteká pred smrťou. Ak ho ešte nepoznáte, tým horšie pre vás.

A Makedonský rozhorčeno vykrúcal si bajúzy.

— Netáraj do vetra, riekol Vladikov hnevlivo, — vec je vážna. Bude treba sobrať všetkých šuhajcov v Braile a pripojiť ich ku druhým, sobraným v Bukarešti. To je tvoja robota, Makedonský.

— Prijímam. Soberem ich a sám povediem, kde bude treba, odvetil Makedonský, uchlácholený kommandom, ktoré dáva sa mu.

— Tedy prijímaš, Makedonský?

— Vec skončená.

— A prostriedky kto dá? pýtal sa Brčkov.

Vladikov sa zamyslel.

— O tom nehovoria v liste. Do čerta! Kto nám dá prostriedky, aby sme obliekli a živili šuhajcov!

Makedonský, tajnostne sa tváriac, riekol vážne:

— Na také veci prostriedky nedávajú sa, ale sa berú.

Vladikov prekvapený pohliadol naň.

— To jest, jako a kde sa berú? Nerozumiem ti.

Makedonský sa zachmúril.

— Ak nerozumieš, to znamená, že som opilý a že neviem, čo hovorím. A zastrčiac ruky do vrecák, sadol si do kúta a namrzený zamĺkol.

Makedonský vždy, keď bol podnapilý, po prvej bujnej veselosti upadal v mračné nastrojenie. To bola jeho povaha. Z tej príčiny i Vladikov, ani si ho nevšímajúc, pokračoval v rozhovore s Brčkovom.

Traja chušovia zostali do pozdného večera v izbe učiteľovej. Hovorili o novom pláne. Makedonský, keď vytriezvel, znova začal obhajovať tésu, že peniaze nedávajú sa, ale sa berú. Ostatne neprišli k žiadnemu rozhodnutiu. Vladikov odišiel do divadla, kam bol pozvaný istou bulharskou rodinou. Brčkov potom skoro zaspal, umorený dnešnými dojmami. Makedonský postál na istý čas pri ohni, držiac rukami hlavu stisnutú, jako človek, ktorého zamestnáva nejaká ťažká myšlienka. Konečne vstal, pohliadol na Brčkova, ktorý spal hlboko, riekol mu ticho „ľahkú noc“ a, kráčajúc na prstoch, odišiel.

Keď Brčkov ráno sa prebudil, podivený videl, že Vladikov bol už oblečený a rozčulený prechodil sa po izbe.

— Brčkov! riekol, nahnúc sa k priateľovi, dnes v noci prihodilo sa tu niečo.

— Čo sa prihodilo?

— Ukradli mi všetky šaty.

— Ba hroma! zvolal Brčkov, jako omráčený. Ja nič som nepočul. Čože? všetky šaty?

— Všetky. Keď som sa vrátil v noci, našiel som celú svoju šatnicu prázdnu. Kedy odišiel Makedonský?

— Neviem kedy, lebo som zaspal.

— To je Makedonského robota. Prisahám, že Makedonský navaril túto kašu.

Brčkov otváral ústa od zadivenia.

— To hovädo Peter spal a nepočul ničoho. Pomysli si, že i tvoje šaty spolu s mojimi odvliekol.

— I ja ostávam holý? pýtal sa Brčkov, ohliadajúc sa zarazený.
— I ty i ja. No nič to. Musím vyhľadať toho šibeničníka. A Vladikov položil si čiapku na hlavu, vzal palicu a otvoril dvere. V tom okamihu buchol sa do Makedonského, ktorý vchádzal.
— Dobré ráno, dobré ráno, páni ranostaji, pozdravoval Makedonský usmiaty a celkom nenúteno.
Vladikov, neodpovedajúc, díval sa naňho nemo a srdito.
— I dnes je čertovská zima, hovoril Makedonský, poprávajúc si pred zrkadlom červenú šatku, ktorú mal okolo hrdla uviazanú.
Vladikov konečne prerušil mlčanie.
— Makedonský, riekol ticho, či vieš, že ma tejto noci obrali?
Makedonský vyvalil oči.
— Ukradli mi všetky šaty, moje i Brčkove.
— Tejto noci? zpytoval sa Makedonský udivený.
— Áno.
— Nuž ale, či ja nebol som tu do polnoci?
— To je práve tým divnejšie, jako možno tak ukradnúť, keď...
Makedonský achkal a božekal, klial na bezbožných kmínov, nevedel sa dosť prenačudovať, že nezbadal ničoho, i sám si nadával, že nezostal celú noc; tvrdil, že pozná zlodejov a že veď im on posvieti; nadával tým „mamaligárom", že nemajú dobrej policie; zaklínal sa, že sám obere spalňu policajného prefekta, bez toho, žeby ho „mamaligári" zbadali; ľutoval Brčkova, ktorého vraj z celého srdca rád má, i hrešil a hromžil, aby dokázal svoju rozhorčenosť nad touto udalosťou a svoj hnev proti zlodejom.
Polhodinou po tomto výjave Makedonský odišiel. Prešiel hlavnou ulicou, zabočil v ľavo, potom zase v pravo v tesnú uličku, konečne zastal pred domom s popukanou stenou; bolo to polosborené bydlisko. Zaklepal na nízku bráničku, ktorá hneď sa otvorila. Vyliezol žiďák, nízky, nečistý, hrozný, s dlhými skrútenými pejzami a s pokrčeným cylindrom na hlave. Bol to kupec so starými šatami.
Makedonský shováral sa s ním dlhšie po šušky. Konečne zamieril ku kolibe, aby vyhľadal Hadžiho, nôťac si nejakú hajdutskú pieseň.
Prijdúc do koliby na kraji mesta, v nejž Hadži bol mu poskytol útulok, Makedonský našiel ho spolu s Kňažkom, ktorý s hlasitým smiechom predčitoval mu z jakéhosi rukopisu.
Makedonský, pozdraviac ich kývnutím hlavy, hodil čiapku na neuriadené ložisko, na ktoré, ťažko vydýchnuc, vystrel sa celý. Po krátkom mlčaní ozval sa: Či viete, že Vladikova tejto noci obrali?
Kňažko prerušil čítanie.
— Čo hovoríš? Nemožno!
— Práve prichodím odtiaľ. Ukradli mu šaty.
— Len toľko? To nič. Stavím sa o hlavu, že nie Silberstein ho obkradol. (Silberstein bol v meste najbohatší kupec so šatami.)
— Pravda, pomysli si však, v jakom prekliatom položení bol som ja. Musel som navymýšľať million frás, aby som ho uveril, že nemám v tejto robote prsty. Predstav si moje prekliate položenie.
Hadži sa uškrnul.

— Počuj, jako sa má vec, hovoril Makedonský dôverne. Do polnoci bol som u neho s Brčkovom... to jest... Brčkov ťa pozdravuje... Hej, hej, bol som spolu s Brčkovom. Vladikov bol v divadle. Áno, v divadle bol Vladikov. Potom som odišiel. Či veríš: po mojom odchode vkradli sa zlodeji a ho obrali do naha, áno, do naha. Rozumieš? A predstav si moje položenie, keď podozrenie padne na čestného človeka, áno, na poctivého človeka...

Pri tom zaklial energične po vlašsky.

Hadži pohliadol naň šibalským okom a riekol Kňažkovi:

— Kňažko, čítaj, čítaj ešte. Makedonský, počuj, jakú satyru napísal Kňažko na Petre*ska*.

— Aha, na Petro*va*, preto, že sa vlaští. Toho osla treba nám priviesť na pravú cestu Čítaj, Kňažko!

Kňažko, jako bol zvyklý robiť, pohladil niekoľko ráz neviditeľnú bradu, vážne pozrel ku dveram a začal od začiatku čítať, jakoby deklamoval:

„A bre bajno le Petresko,
A bre pile romunesko..." [1])

— Čože? vo veršoch? zvolal Makedonský.

Kňažko kývnul hrdo a opäť začal:

„Mozok nema v tvojta tikva!
Garga li si ili čavka...
Ta prodade tvojta roda
Zarad vlaška mamaliga..." [2])

— Nie, nie. To nejde dobre, rozkričal sa Makedonský, jehož poetický cit urazený bol neuhladenosťou rytmu. — Neznejú dobre tieto verše:

„Ta prodade tvojata narodnost..."

jako bol druhý verš?

Kňažko trochu nachmúreno opakoval:

Mozok nema v tvojta tikva.
Garga li si ili čavka...

— To i tak i tak — jie sa [3]), poznamenal Makedonský blahosklonno.

Kňažko pokračoval:

Ta prodade tvojta roda
Zarad vlaška mamaliga!

— To nejde; kdeže je roda, kde mamaliga, riekol Makedonský s dogmatickou uverenosťou.

---

[1]) Ej ty brachu, ej Petresko,
Ej ty kurča rumunskô.

[2]) Modzgu nemá tvoja tikva (= tekvica, totiž hlava),
Či si vrana a či kavka...
Spáchals' zradu svojho rodu,
To pre vlašskú mamaligu.

[3]) Vrany a kavky na niektorých miestach v Bulharsku sú obľúbeným jedlom.

No Hadži poznamenal:

— Nie, dobre je, dobre, prečo by to nešlo? Roddaaa... mamaligaaaa, vidíš, všetko sa končí na a. Pokračuj, Kňažko. Teraz nasleduje to najlepšie.

Blažený výraz zjavil sa na bľadej tvári Kňažkovej. Prihladiac si neviditeľnú bradu, začal:

„Tvojto škembe, abre, skoto,
Šos sirmaški goiš poto!
Bre Petresko...“ [1])

— Psss! zapískal Makedonský s pohoršením; ty, bratku, učil si sa poesii z kancionálu. Odpusť, no Genko Ladžunjak, čo hráva na husle v barušukovej krčme, vie ich lepšie naladiť, nežli ty...

Kňažko urazil sa týmto krvavým výsmechom. Svinul peknerúče papier, strčil ho za ňádra a trasúc sa zlosťou preriekol jedovate:

— Ty sa rozumieš veršom. Boh nech ti odpustí. Tedy ty nič nevieš. Vo veršoch dovoľuje sa všeličo. Chceš, aby som ti prečítal: O — Bulgarrode? [2]) Presvedčíš sa, že i učení ľudia tak píšu. Keď je to vo veršoch, môže byť všelijak.

A Kňažko, vytiahnuc zpoza ňáder knižku, prihladil si neviditeľnú bradu a chcel začať čítať.

— Hľaďteže, Brčkov ide, ohlásil sa v tom Hadži, pokážuc von oknom.

Dvere sa otvorily a Brčkov vstúpil zadychčaný. Mal svoje staré otrhané šaty oblečené.

Brčkov pozdravil súdruhov a, blahoželajúc Hadžimu k vysvobodeniu, riekol:

— Pánovia, prichodím vo vážnej veci.

Makedonský pozrel naňho rozpačite.

— Máme vážne noviny, dodal Brčkov. Došlo písmo z Bukareštu, naskutku sa soberte, u Vladikova je shromaždenie.

O krátky čas všetci štyria pristihli do bytu učiteľovho.

IX.

Tam medzitým boli sa už shromaždili niekoľkí čelnejší chušovia. Na stole pred Vladikovom ležalo viac rozpečatených listov a hromada čísel „Svobody“. Vladikov bol seriósny, a to sotva pre nočnú udalosť. Seriósne boly i tváre ostatných. Očividne ich zajímal nejaký vážny predmet.

Novodošlí mlčky sa pozdravili a sadli si.

Vladikov, obrátiac sa k nim, hovoril vážne, ticho, dojate, jako nasleduje.

— Bratia! mám vám sdeliť vážne veci. Dosť sme sa napone-

---

[1]) Tvoje brucho, ach ty skot,
Kŕmi ti ho biednych pot!
Hej, Petresko...

[2]) Záhlavie brošúry v klapanciach, vyšlej v Bukarešti.

vierali a nahladovali v týchto cudzích krajoch. Zdá sa, že blíži sa hodina, aby sme boli prospešnými svojej drahej otčine. Bulharsko bude nás potrebovať. Treba nám opäť zkúsiť šťastie. Turské tyranstvá staly sa neznesiteľnými a neľudskými; vy o všetkom čítate v „Svobode". Národ je hotový povstať, aby zdrúzgal železá, do ktorých od päť vekov okovali ho jeho mučitelia a tyrani. Treba len, aby sme mu podali bratskú ruku. Či nie je tak?

— Treba pomôcť! riekol Hadži.

— Je to naša povinnosť, ohlásil sa Kňažko.

— Boj tyranom! skríkol rozpálene Makedonský.

Vladikov kývnul prisviedčave a opäť začal:

— Teraz našinci v Bukarešti ustanovili, že je čas, aby do Srbska vyslala sa čata a odtiaľ aby vtrhla do našej milej otčiny. I nám písali a žiadajú, aby sme im sdelili svoju mienku a prispeli pomocou. Či súhlasíte s tým?

— Všetci, všetci!

— Dobre. Žiada sa už teraz, aby sa svolali všetci naši bratia chušovia, nachodiaci sa v meste a v okolí jeho jako zahradníci, i druhí, aby sa im rozpovedalo všetko a aby boli hotoví. Toľko nateraz. Čo bude ďalej, o tom pozdejšie. No to neomylne treba, aby sa shromaždili, aby sme videli, jako stojíme. Sverme túto vec Makedonskému. Či tak?

— Áno, on, on, súhlasíme!

Makedonský poklonil sa po vojensky shromaždeniu, na znak, že vďačne prijíma.

— Panajot bude čakať čatu na srbskej hranici v Kladove, a v Bulharsku, v sofijskom okruhu, komitéty už pripravily obyvateľstvo. I mešťania i sedliaci sú hotoví. Levský je teraz v Rusčuku u baby Rady. No on nemôže sa teraz dostať k nám. Má nám všeličo sdeliť, no nemá jako. Listovne nemôže a tak inej pomoci niet, ako aby sme náročky vypravili človeka a to človeka neprestrašeného a pamätlivého, ktorý by prijal od neho všetky potrebné náveštia, čo sa týče plánu a času povstania a mnoho iných vážnych vecí a podrobností. No pre také vážne posolstvo treba človeka smelého a zkúseného, ktorý by ho vyhľadal v Rusčuku a sa navrátil, ani žeby to Turci zbadali. Známo vám, že turecké stráže na každých sto krokov strážia breh. V Bukarešti nateraz nemajú takého človeka, lebo spôsobnejších upotrebili pre iné posolstvá. Teraz Dunaj je zamrznutý, loďky netreba, môže sa prejsť peši z rumunského brehu na turecký, na pr. v noci. No hlavná vec je, aby sa našiel človek. Bez návodu so strany apoštola[1]) budeme pracovať ako vo tme.

— Tak tedy tí bukareštskí patrioti nemajú človeka na takú vec, hanba! ozval sa jeden chuš.

— Môž' byť, že ozaj nemajú, odvetil druhý.

— Majú, ale nikomu sa nechce postaviť na kocku hlavu. Sú to umní ľudkovia, doložil tretí chuš.

---

[1]) Apoštolmi menovali hlavných dejateľov a organisátorov revolučných komitétov v Bulharsku.

— Bratia, netreba sa nám teraz posudzovať. Neviem, či majú či nemajú, nám sdeľujú, že nemajú. Pravda je, že tento podnik je krajne nebezpečný, a kto sa na to odhodlá, ten skutočne postaví na kocku hlavu, ako verne pred chvíľkou pripomenul Christov. No za takú svätú vec kto z nás bude ľutovať svoj život? Pokážme im, že brailskí junáci neľakajú sa nebezpečenstva, keď ide o národné dielo; uverený som, že každý z nás by odišiel.

Všetci mlčali.

Vladikov popozeral po nich radom, či nehlási sa niekto k slovu.

No nikto neprejavil také želanie.

— Jestli je niekto proti môjmu predloženiu, nech sa osvedčí, alebo nech urobí druhý návrh.

— Nie, nikto nie je proti, to treba, treba, ozvali sa niektorí.

A zase nastúpilo ticho.

Vladikov mašinálne vzal do ruky číslo „Svobody", ako by si chcel niečo prečítať. Pravdepodobne chcel im dať času, aby sa poradili, koho majú vybrať za posla k Levskému.

Niektorí si tichúčko šepkali, no nikto nemal sa k slovu.

Toto položenie bolo nesnadné, i pre shromaždenie i pre samého predsedateľa. Kto by sa bol opovážil riecť súdruhovi: choď ty a umri! Lebo toho si bol každý povedomý, že jako nevyhnutne potrebné bolo vystrojiť posla k Levskému, tak bol aj nebezpečný priechod cez Dunaj. Nádej bola malá za spasenie sa od gúľ pobrežných tureckých stráží a od rusčuckej šibenice.

Minulo niekoľko okamžení, ktoré zdaly sa byť celými hodinami.

Tu Vladikov ticho položil časopis na stôl, trochu zbľadnul, vstal a nízkym hlasom vyriekol tieto krátke slová:

— Pánovia, *ja* pôjdem.

A sadol.

Nastal hluchý šum.

— Neprijímame, bolo počuť niekoľko hlasov.

— To nemôže byť. Vladikov nesmie ísť, ozval sa druhý.

Nastal veliký pohyb. Chušovia bujne rozhovorili sa, oči zablesly, tváre blčaly, ruky živo dvíhaly sa: to bola jedna z tých minút, kde rodia sa skutky.

Vladikov opäť sa ozval:

— Bratia, ja pôjdem. Súhlasíte s tým? Držíte ma za dôstojného tejto vysokej cti?

— Nie, nie, všetci sú dôstojní, umreť za otčinu.

— Žrebovať! zvolal ktosi.

— Žrebovať, žrebovať! razom ozvalo sa so všetkých strán. — Áno, áno, žrebujme!

— Prijíma sa.

Vlnenie rástlo. Všetkým odľahlo takýmto riešením otázky.

Brčkov, ktorý dosiaľ bol mlčal, hlásil sa k slovu.

Nastalo poznovu ticho.

— Pánovia, hovoril Brčkov so složenými rukami a hľadiac dolu, — my všetci sme hotoví umreť za svobodu našej milej otčiny;

Bulharsko môže byť pyšné, že má takých chrabrých synov. Nikto nesmie pohaniť slávne meno chuš, nikto!

— Výborne, výborne! skočil mu niekto do reči. Učiteľ, udivený nenadálou rozčulenosťou Brčkovou, dal znamenie, aby sa mlčalo.

Brčkov pokračoval:

— Je pravda, že kto sa odhodlá ísť teraz do Rusčuku, to znamená rútiť sa v pažerák draka, znamená hľadať si smrť. Nuž a v bitkách, ktoré budeme mať — daj Bože, aby sme ich mali — či nehrozí smrť? Či menej nebezpečné sú gule v otvorenom boji s tyranmi, nežli v noci na dunajskom brehu?

— Áno, tak je, nás všade očakáva smrť. Pravdu má Brčkov.

— Tá nás očakáva, jako matka syna, poznamenal druhý.

— Jako milá milého, riekol Brčkov. — Dľa môjho náhľadu, tu nejde len o to, kto je hotový umreť jako mučeník, no kto s najväčším úspechom vykoná posolstvo. Na príklad, jestli nevyzná sa v Rusčuku, jestli nemá tam známych, ktorí by v prípade potreby pomohli, jestli nevie, kde je dom heroickej matky, baby Rady, a i tá jestli ho nepozná: jakože uspeje stretnúť sa s Levským, aby ho nechytili Turci? Načo nám je žertva bezplodná? Dľa môjho náhľadu, žrebovanie nie je tu na mieste. Rozmyslime si napred bratsky, kto je s Rusčukom oboznámený. Jestli je medzi nami taký, jemu po práve prináleží česť prijať posolstvo. A aby som obľahčil vec, nuž, pánovia, navrhujem seba.

Povstal nový šum.

— Nie, ja pôjdem! zrazu skríkol Makedonský, skočiac na rovné nohy. — Brčkov nemôže, Brčkov nepozná dobre Rusčuk, Brčkov tadiaľ len prešiel, Brčkova pristihnú, chytia a obesia. A Makedonský žil šesť mesiacov v Rusčuku, Makedonský pozná každého psa v Rusčuku, jedol a pil sto ráz so synami baby Rady, nocoval šesť ráz v jej dome, vie, kadiaľ sa vchodí: i s uličky, i so strany hradskej i so strany brehu; a je aj dvadsať rokov starší a veru sa nedá obesiť, — a to všetko znamená, že on má právo ísť.

Makedonský zamlkol. Celá tvár mu horela, malé sivé oči nepokojne hraly a ostro, temer zlobno hľadely na Brčkova, ktorý mu teraz prichodil jako nepriateľ, a Vladikova meral provokatívnym okom.

Razom všetci zvolali hlučne:

— Makedonský, Makedonský nech ide, Brčkov nech ustúpi!

Makedonský víťazne pohliadol na shromaždenie a na Vladikova vyslal ešte niekoľko významných pohľadov, jako by chcel riecť: „Vidíš, jako si počína Makedonský.“

— Ustupujem, riekol Brčkov.

Vladikov pojal slovo:

— Bratia, shromaždenie vybralo Makedonského na nebezpečné a slávne posolstvo, aby šiel k Levskému. A tak, Makedonský, zajtra, najpozdejšie pozajtre odídeš po železnici. Levský bude čakať v Rusčuku do 21., zbývajú tedy len dva dni. Teraz treba nám naznačiť, kto shromaždí chušov. Navrhujem Hadžiho.

— Prijíma sa, zvolali všetci.

— Teraz treba sa postarať o peniaze na cestu pre posla, riekol učiteľ.

— Netreba sa vám o to starať. Ja zajtra vydrankám sto frankov od niektorého boháča. To je moja vec.

Chušovia sa rozišli, dajúc si predbežne verné slovo, že pred čorbadžimi budú všetko držať v tajnosti.

O deň Makedonský, prijav potrebné náveštia a písma, s brailskej stanice uháňal do Bukareštu.

Peniaze, ktoré bol utŕžil za šaty Vladikova, boly mu na cestovné útraty. Nedržal za potrebné klopať inde.

X.

Bolo to 20. februára; opozdené mrazy tejto zimy čo deň stávaly sa krutejšími následkom studených severných vetrov, ktoré od dvoch týždňov neprestajne duly. Dunaj bol zamrznutý, hrubou kôrou ľadu, jako kovovou broňou, odela sa táto veličestvená rieka. Riečište, kde predtým modraly sa hrdé dunajské vlny, podobalo sa teraz bielej poľane, na juh končiacej sa vysokým brehom, na ňomž kvákaly vrany, a na sever slievajúcej sa s bezkonečnou vlašskou rovinou. Na miesto parolodí a člnov, ktoré driel krížom-krážom pluly a fŕkaly po tichých dunajských vlnách, teraz jako po prirodzenom, od vekov postavenom moste, vŕžďaly vozy, černeli sa pocestní, bez strachu prechodiaci po skamenelej bezcitnej rieke od jednoho brehu k druhému. No sdola, jeden meter pod ľadom, hučaly čierne, šumiace, srdité prúdy, jako bujné vlny ľudskej duše pod závojom chladnej, bezcitnej tváre. Na tureckom brehu, blízko jedna k druhej, kmitaly sa malé drevené kolibky, zďaleka podobajúce sa hrobom v pustom, holom poli, pokrytým plachtou sňahovou. No v noci malé ohníky veselo tam blkotaly a neodolateľne pútaly pozornosť pútnika, ktorý nočnou dobou blúdil po vlašskom brehu.

Tento nočný pútnik bol Makedonský, preoblečený za sedliaka s baraňou čapicou a vo vlašskom kožuchu. Jediné, čím sa rozoznával od naozajstného sedliaka, bol revolver, ktorý zkúsená ruka ľahko mohla nahmatať od zadu pod kožuchom.

Bolo deväť alebo desať hodín. Ľadový vetor dul pustyňou.

Makedonský nepohnute zastal na brehu, s očami vpitými v červené ohne tureckých stráží. Človek by riekol, že je to na svojom poste zamrznutý vojak.

Razom táto nepohyblivá postava pohla sa v šerý mrak a kráčala k Dunaju. Sliezla slabým sklonom brehu a hapkajúc stúpala po hladkom ľade, opierajúc sa o palicu, opatrenú dolu ostrým bodákom. Nebolo nič podivnejšieho, tajnejšieho a zlovestnejšieho, jako ten čierny stín, prostred noci jako príšera vznášajúci sa nad bezodnou priepasťou.

Makedonský stúpal rovno, bez hľadania cesty.

Bez šumu zamieraly jeho kroky po hrubej ľadovej kôre, len palica pri každom zabodnutí do ľadu vydávala hluchý zvuk. Make-

donský, príduc asi do prostriedku, obrátil sa chrbtom k severovýchodnému vetru a zostal nepohnute stáť, aby si poodpočinul, lebo cesta, ktorú prekonal, ačkoľvek krátka, úžasne ho umorila. Po hrdle a prsiach lial sa mu pot.

Vetor vše dul a naplňoval nočnú samotu hrobovým šumom. Podobalo sa to pohrabnej piesni nad umrelým, pokrytým bielou umrlčou plachtou.

Makedonský, oddýchnuc si trochu, dal sa opäť na cestu, ticho, rovnomerno, bodro.

Zrazu postavil sa mu v cestu čierny pruh, ťahajúci sa dolu Dunajom; kde sa končí, nebolo videť. Bol to prúd asi na tri kroky široký, ktorý zima ešte nebola uspela pokryť ľadovou kôrou. Makedonský zostal stáť niekoľko minút nerozhodnutý. Nočný vetor šibal mu do tváre, no on necítil ničoho. Konečne rýchlo, odhodlane dal sa na zpiatočnú cestu. Zdalo sa, že mal nejaké vnuknutie. Zamieril rovno k vlašskému brehu, kde šerela sa pustá doščená koliba. Rýchlo vystúpil na breh a prikročil k doščenej búde; pustiac palicu, začal silno trieť si ruky jednu o druhú, aby si ich zohrial; potom siahol na strechu, pochytil jednu odchýlenú dosku a potrasúc ňou, zdvihol ju hore. Doska sprašťala ostro a prenikavo a v tom samom okamihu otvorily sa dvierka na kolibe.

Vyšiel človek neogabaný, s holou hlavou a v hrubom vlašskom kožuchu. Drsno chytiac Makedonského za ruku, zvolal surovo: hej, ty darebák, prečo odtrhuješ dosku? No Makedonský, ani ho nepočúvajúc, mykal ďalej doskou, ktorá pri prvom trhnutí bola povolila.

Neznámy silno sotil Makedonského a kričal naň:

— Zbojník!

Makedonský, nepúšťajúc dosku, strašným pohľadom zmeral Vlacha a odvetil nízkym hlasom:

— Prac sa!

— Nechaj dosku! Kto si ty?

— Prac sa, prac, opakoval Makedonský nízko, svaľujúc už dosku s krovu.

— Nedám ti ju, ty zlodej!

— Ber sa do koliby, zadychčano hovoril Makedonský, uderiac ho rukou do pŕs.

— Karaúl, karaúl![1]) kričal Vlach, popadnúc dosku. Krik jeho rozliehal sa ďaleko.

Makedonský ohliadal sa zmätený.

— Zaplatím ti za ňu, braček; tu máš dva franky, hovoril, podávajúc mu peniaze.

— Karaúl! Zbojníci! kričal Vlach, čo mu pľúca stačily, namáhajúc sa železnou rukou vyrvať mu spasiteľnú dosku. Makedonský cítil, že má robotu so silným protivníkom a že položenie môže sa stať kritickým. Bez dosky nebolo možno dostať sa cez otvorený prúd a na vlašskom brehu ľahko mohol padnúť do rúk vrchnosti.

---

[1]) Patrol, stráž.

A tak doska mohla zmariť celú vec. Bol svrchovaný čas konať rozhodne. Veľkou silou uchopil dosku, tak jako ju bol zdrapil aj Vlach, a napnúc sa, búšil a prekotil protivníka a padol na neho. Vlach, ležiac, kŕčovito silne pritískal dosku o hruď a vydával zo seba jednotlivé pretrhované zvuky. Tu Makedonský, zúrivý nad týmto bezumným protivením sa, skočil na rovné nohy, popadol dosku za jeden kraj a oprúc nohu Vlachovi o žalúdok, silným trhnutím vymkol mu dosku z rúk, zdvihol ju a strašnou silou spustil svojmu protivníkovi na hlavu.

Vlach sebou nehnul viacej.

Rýchlo popadnúc palicu, s doskou pod pazuchou, vrátil sa k nezamrznutému prúdu a palicou preskúmajúc tvrdosť ľadu, pozorne preložil dosku ponad priepadisko.

Tento improvisovaný most, široký asi na piaď i pol, ledva sa opieral o kraje ľadu. Nepatrná náhoda, malé nakrívenie mohly dosku prevaliť.

Makedonský, ktorý od rokov nebol sa prežehnal, pred touto zívajúcou jamou mimovoľne zdvihol ruku a prežehnajúc sa, kročil na strašný most a šťastlive prešiel na druhú stranu.

To samé urobili pozdejšie, r. 1876., aj Benkovský a Volov, keď, oproti Beketu, prostred zamrznutého Dunaja, zrazu prišli na otvorenú rieku.

Makedonský, približiac sa k tureckému brehu, videl už jasno svetielka, vychodiace z malých okienec tureckých strážníc. Kráčal pravým, rovným smerom k bodu, nachodiacemu sa v rovnakej vzdialenosti medzi dvoma strážniciami, kde, nakoľko vedel, prúdy vody vymyly výmoľ, a do tohoto výmoľu chcel sa dostať.

Divné pocity zavládly teraz jeho útrobami. Dobre vedel, že čím viac blíži sa k brehu, tým viac hrozily mu rozličné náhody a nepredvídané nebezpečenstvá. Cítil to i pospiechal.

Na šťastie, s postupom noci hustnul i mrak. Jeho oko však, navyknuté už na tmu, dobre rozoznávalo všetky zvláštnosti strážnice i nerovné obrysy brehu, černejúci sa výmoľ a, obrátac sa, v diaľke rozoznal Džurdževo, podobajúce sa nejakému báječnému mestu.

Konečne priblížil sa k brehu, vkradol sa do výmoľu a, zastanúc, naslúchal. Všetko spalo. Strážnice odtiaľ nebolo videť. Dva nie vysoké vymyté brehy čnely mu po oboch stranách. Pod ním na juh tmavý dolík, hore na sever jakýsi nejasný chaos, popolavý, neurčitý, ďaleký, jako sen.

Vytiahnuc zpod kožucha revolver, vzal ho do pravej ruky a palicu do ľavej. Potom kráčal ticho, ostražito hore výmoľom, čím diaľ tým plytkejším, až vynikol hlavou nad rovinu. V tom zbadá, že nie ďaleko, len asi na sto krokov, hýbalo sa niečo, jako človek, zavitý v čierne rúcho. Napäl zrak i videl, že človek pohybuje sa a kráča smerom k nemu. Ba zdalo sa mu, že zpod pazuchy neznámeho trčalo niečo. Poznal, že to vojak na stráži.

Makedonský rýchlo sa skrčil a pritúlil k brehu. Palica zabodla sa mu pritom do hliny, odvalila z nej kus, ktorý, kotúľajúc sa,

zapríčinil hluchý šum. Makedonský naslúchal, hruď mu búchala, div že sa nepukla.

— Kto to tam? ozval sa po turecky hlas v pustyni.

I bolo počuť kroky.

Makedonský nedýchal. Vystrúc sa celý horeznačky na tmavom dne výmoľu, uprel zrak na breh a namieril revolver na to samé miesto.

Kroky sa blížily. Miesto, kde Makedonský ležal utajený, bol rov, vyrytý dažďom vo výmole a obrastený pustým chrastím, s jehož temnou barvou v nočnom mraku splývala jeho postava v spoločný stín, v ňomž ničoho jasne nebolo rozoznať. Nad ním viselo popolavé, zamračené, zimné nebo, hrozné, mlčanlivé, desivé.

On naslúchal, ani sa nehnúc a držiac revolver namierený nahor.

Kroky slably. Vojak iste sa vracal, ubezpečený, že šum, ktorý bol počul, povstal náhodou, alebo že ho sklamalo ucho. A môže byť, že nenadále zmocnil sa ho i strach.

Makedonský však ešte dlho zostal v tom položení, s napnutým zrakom a sluchom, ani nedýchajúc. Konečne nebolo viac počuť žiadneho šumu. Ticho, no nie bez namáhania, pokúsil sa pohnúť zmrzlé kosti. Cítil, že chrbát mu je jako ľad a nohy jako z kameňa.

— Ach, veru som pochodil, zamrzol som, hovoril si šeptom a po malúčky, oprúc sa na obe ruky, sadol si, pozorne sa podvihol a natiahnuc krk, díval sa dookola. No všetko bolo pusté a hluché. Štvornožky vyliezol na druhý kraj výmoľu, kročil na rovinu a pustil sa svahom.

Po behu, trvavšom niekoľko minút, našiel sa na rovinke, jakých po brehu dunajskom býva hojne. Zastal, aby si vydýchol a cítac, že nohy behom zohrialy sa mu, obzeral sa, aby vyskúmal, jakým mu ísť smerom. I dal sa opäť na cestu. Vyjdúc na vŕšok, ďaleko na západ videl trblietať sa nejasné svetlá, označujúce, že tam leží Rusčuk.

Zamieril na juhozápad a idúc v polokruhu, chcel sa priblížiť k mestu, vyhybujúc dľa možnosti strážniciam.

Posledné svetielka trblietaly sa a vyhasíňaly v Rusčuku, keď Makedonský priblížil sa k mestu, zrovna proti stanici. Pred ním tiahla sa nejasná čiara hradskej, vedúcej do mesta.

Teraz nebezpečenstvo bolo najväčšie. S troch strán vchodilo sa do domu baby Rady; nočná stráž iste ešte chodila hore-dolu i ľahko mohol sa s ňou stretnúť. Pomysliac trochu, náhle zamieril nazpäť k Dunaju, skrčil sa a poukrúcajúc sa začal rýchlo a bez šumu trtúliť nazpäť. Podobal sa vlku, prikrádajúcemu sa k mestu. Zrazu zabelel sa pred ním Dunaj, pokrytý tenkým sňahovým závojom. Sliezol príkrym svahom a plazil sa po kraji brehu.

Po krátkom čase dostal sa k strmému chodníku, ktorý sotva bolo rozoznať v strmej strane vysokého brehu, na ňomž trčaly biedne domce predmestia. Pes zavetril ho shora a zabrechal, na čo odpovedali mu všetci psi okolitých domov. Vydriapajúc sa na vrch brehu, vošiel do obydlia, nemajúceho k Dunaju žiadnej zdi,

len doščený plot. V okamihu prešiel Makedonský dvorom a zaklopal na dvere.

Ohlásily sa kroky zvnútra.

— Kto si? pýtal sa ženský hlas.

— Tvoj syn, odpovedal Makedonský, a primknúc ústa ku kľúčovej dierke, dodal: Makedonský.

Dvere zaškripely a baba Rada[1]) sa objavila.

— Je tu diakon? zpytoval sa Makedonský v náhlosti.

Miesto odpovede baba Rada sa pýtala:

— Odkiaľ prichodíš?

— Z Braily.

— Čaká ťa, riekla a stúpala pred ním.

Zápalka škrkla a svieca osvietila izbu, v ktorej Makedonský pocítil príjemný teplý vzduch. Nebolo tam nikoho.

Baba zmizla a za minútu sa vrátila.

— Synku, poď za mnou, dolu je, riekla a nasledovaná od Makedonského kráčala pred ním s lampou v ruke.

V predsieni prišli k otvorenej štvoruhlastej diere v podlahe; keď bola zatvorená, nič sa nepoznávalo, že je tam otvor, lebo doska, ktorou sa prichlopil, vyzerala ako by bola prikovaná, no v doske boly len hlavičky klincov, a aby sa doska nehýbala, keď sa chodilo po nej, pripevnená bola železnými krútkami, umele prikrytými.

Makedonský nasledoval babu po tesných podzemných schodoch. Dolu otvorily sa dvere a oni vošli v dosť širokú, kobercami dobre postlanú a osvetlenú izbu.

Pri stole, na ňomž nachodila sa hŕba kníh, papieru, noviny, červený vosk a iné pri písaní potrebné veci, sedel Levský nachýlený a písal.

Táto podzemná izba slúžila za kancelláriu a pracovňu všetkým apoštolom a agentom, keď u baby Rady tajno nocúvali. Súčasne slúžila i za arsenál.

Levský, skúmavým okom premerajúc Makedonského, podal mu ruku a kývol mu hlavou.

Makedonský posadil sa na odrče červeným kobercom prikryté.

— Zbadal ťa niekto? boly prvé slová Levského.

— Nikto!

— Nuž a?

Makedonský vytiahol zpod pazuchy list a podal mu ho.

Apoštol dal si bližšie sviecu a začal bedlive čítať.

V tom čase, hore nad nimi, pohostinská baba Rada vzala s police priklopenú misu, rozdúchala oheň a položila ju naň, aby sa zohrialo jedlo, určené pre posla brailských chušov.

---

[1]) Neprestrašená, obetivá bulharská patriotka, ktorá vraj ešte i dnes žije v Rusčuku. Jej synovia, ba i dcéry, bojovali a buď popadali v boji alebo odvisli na šibenici za svobodu svojej otčiny.

XI.

Jediná fotografická podobizeň, ktorú máme od Vasila Levského, na nešťastie, nedáva ani najmenšej idei o človeku, obdarenom takou silnou vôľou a charakterom. Umenie nemohlo predstaviť jeho výraznú tvár, ožiarenú veľkou ideou, ktorá ho naplňovala a oduševňovala.

Levský bol zrastu stredného, štíhleho a strojného, oči mal sivé, skoro belasé, fúzy červenkavé, vlasy rusé, líca biele, okrúhlasté a zmorené neprestajným myslením a bdením, no oživované stálou, prirodzenou veselosťou. Divno! tento šuhaj, hlásajúci nebezpečnú ideu svobody, borby, smrti, vystavujúci sa každý deň nebezpečenstvám, tento syn noci, púšte, trampôt: bol veselého ducha. On bol, jako Toťa vojvoda, veliký spevák a bučiny Starej Planiny neraz zhučaly jeho hlasom. Keď navštívil Bukarešt, aby podal zprávu o sriadení komitétov, prinášal Karavelovi darom pestré, krivé turecké čibuky. Toto šťastlivé nastrojenie veru bolo potrebné, aby udržovalo jeho bodrosť v každodennej borbe s rabskou apatiou a podozrievavosťou.

No keď bolo treba, stával sa celkom iným. Jasnosť z tváre zmizla, oči dostávaly seriósny výraz, jeho reč, prostá a neumelá, rozochvela, pobúrila, presvedčovala. Kadiaľ prešiel, a on bol všade, zanechal po sebe stopy nových záchvatov, pozdvihnutých otázok, vzbudených túžob. Povesť o ňom rýchlo rástla, vlezla do chýž, rozvlnila mestá, naplnila planiny. Jeho slovo budilo ľudí, jeho meno budilo národ. V istú noc hovoril v Pazardžiku; výsledok bol: podpísanie jedného milliona groší dobrovoľných obetí! Býval často hrubým, nehladkal nikoho, lebo hlásal povinnosť a nie učenie. Čo mu schádzalo na vedomosťach, vynahradzoval pokročilosťou svojich poňatí. Rozhorčený raz divotou a poverou niektorých sedliakov, s hnevom ich okríkol:

— Vy sa stanete ľuďmi, len keď v stredu a piatok budete jesť mäso!

Raz zpýtali sa ho sedliaci zo sofijského okolia, kde zimnične pracoval na sriaďovaní komitétov:

— Baj Vasil! keď sa Bulharsko osvobodí, koho potom urobíme cárom?

— Ak sa bijeme s Turkami len za cára, to sme hlupáci. I teraz máme sultána. Nám netreba pána, ale svobody, ľudskej rovnosti, odpovedal Levský srdito.

— Nuž a ty jakú službu prijmeš potom? Veruže tebe náleží prvá služba.

— Žiadna. Pôjdem k iným robujúcim národom a budem tam konať, čo tu konám.

A on hovoril iskrenno.

Diakon nepoznal strachu, i keď riskovanie života bolo zjavné. Nebezpečenstvá, v ktorých od niekolkých rokov každú minútu sa nachodil, boly sa mu staly jako živlom, v ňomž cítil sa bodrejším

a z nehož čerpal novú odvahu, jako generál, navyknutý na hvízdanie gulí okolo uší. V Sopote, v izbe učiteľovej, bolo tajné zasedanie komitétu. Neočakávane zavíta hosť, známy ako turecký špion, a posadí sa. Všetci mlčia, no hosť neodchodí. Levský kypí zlosťou, skočí a vylepiac bezočivcovi zaucho, kričí naňho:

— Von, ty podliak!

— Čo? jakým právom ma biješ? pýta sa ošemetník.

— Von! Choď nás zradiť Turkom. Ja som Levský.

Celé shromaždenie stŕplo úžasom pri týchto slovách.

— Nebojte sa, riekol pokojne, keď hosť bol odišiel; — uverený som, že ten pätolizač neosmelí sa niečo nám urobiť.

I pokračovali v porade. Nikto neprišiel ich znepokojovať.

Všetci obyvatelia rečenej dediny rozpamätajú sa, jakú na neuverenie drzosť a risk osvedčil tam Levský. Jeho kabát padol do rúk policie a v záňadrí našli niekoľko povstaleckých proklamácií, voskové pečate, padelané passy, otravu a jeho tobolku. Vrchnosť ho hľadala jako ihlu, žandári ozbrojení chodili uliciami. A milý Levský, preoblečený za sedliaka, s líščou kožou, prehodenou cez plece a zakrývajúcou ľavé oko, gánil prostodušno pred samou policiou, dopytujúc sa mimoidúcich, že kde býva lekár?

Levský spojoval v sebe vieru Kableškovu, hrdosť Benkovského i silu Karadžovu. No mal i iné, čo tým chýbälo: neprekonateľné trpenie a vytrvalosť. Tamtí boli jako nenadále meteory na tmavom našom nebi, zjavivšie sa, pobúrivšie duchov a zhasnuvšie. Človek by riekol, že títo ľudia prišli len, aby po jednom veľkom mene vložili do historie a aby zase odišli. Popriště Levského bolo dlhšie a plodnejšie. Rozmar osudu chcel, aby prostý turský pisár, polovzdelaný diakon pokázal svetu, čo môže vykonať oduševnenie za velikú ideu, jakou bola idea, ktorá stvorila túto obrovskú osobnosť pred nami. Lebo nech povedia čo chcú niektorí skeptici: Levský je výrazom sily, vyšlej z veko-vekého strádania, z celého oceánu uníženia. Za sedem rokov putoval Bulharskom, navštívil stá dedín a miest, sriaďoval komitéty, učil, posmeľoval, plašil bohatých, prekonával učených, zlobil Turkov, vytrvalý do nemožnosti, úporitý do bezumia, vrchnosti umorily sa prenasledovať ho a on sa neumoril priečiť im; vzdoroval prekážkam, presvedčoval neveriacich, rozpaľoval zaspalých: len proti zrade zostal bezsilným; jeden pop, pop Krsto z Loviču, zradil ho úkladne. Hovorí sa, že keď padol do rúk tyranom, ranený dvoma guľami: vypil jed, aby zostal verným prísahe; no keď jed neúčinkoval, búšil hlavou o stenu v sofijskom žalári, ale i tá dokázala sa tvrdšou od kameňa, a polomrtvý bol povrazom obesený.[1])

Takýto bol človek, známy pod menami: Diakon, Vasil Levský, Apoštol, poslaný suďbou na čelo celého roju hlásateľov a mučeníkov svobody, aby rozklátil massy, vyvolal deje a vzbudzoval budúcnosť.

Maličký to Hus, ktorý nestal sa obrom, lebo nemal priestoru,

---

[1]) Na tom samom mieste v Sofii, kde podstúpil mučenícku smrť, postavili mu veľkolepý pomník, hotový už, no neodhalený dosiaľ.

kde sa rozvrteť, a ktorý v Judei bol by býval ukrižovaný, v stredných vekoch upálený, jako v devätnástom veku bol obesený. Tri mučidlá, tri symboly: ukrižovanie, Torkvemádovský oheň, šibenica! Tri smrti, vymyslené vekami, aby sa potrestali bezčestní i bezsmrtní!

(Dokončenie.)

Z básní Somolického.

Pozdrav.

Nezhasla ešte vatra naša,
bárs plameňom sa nehonosí;
ej, horí ešte, horí ohník,
bárs mnoho naň už padlo rosy.

Do nemej diaľky letí pozdrav,
ač vie, že ohlas nedostane;
on letí predsa okrýdlený
a mnoho šťastia praje Anne —.

Ja viem, že šťastie nezobudím
— skôr slza údel Vášho žitia —
lež šťastie Vám a mne len milosť,
keď city srdce vo vír schytia!

Do nemej diaľky letí pozdrav,
zo srdca sadu nesúc kvety:
či spomínate v tichých chvíľach
na naše vyššie hviezdne svety?

Turcu.

Posvätnou mysľou teba pozdravujem,
ty, pekných duší rajská zahrada,
pri vodách tvojich pnú sa pevné stromy,
keď inde každá haluz uvädá.

Narástly roky, zrástly strasti, biedy,
i šťastie zkvitlo — škoda zašlých krás!
Pod nebom tvojím poznával som slávu
a tu som v tvojom lone — dieťa zas.

Zkvitla ti doba plná svetla, slávy,
oj, kde sú znaky tvojich slávnych hôd?
ja vidím s bôľom: kvíliš nad rumami,
čo spálil chrámy odrodený rod...

Zahrada rajská, Turec maľovaný,
vždy v srdci nosím milý obraz tvoj;
ver, často v krásach tešievam sa tvojich,
len drž sa mužne, na stráži vždy stoj!

Almužna. [1]

Otrhaní, ako lipy,
oboch núdza mala,
staroba tiež pod klobúkmi
kvety neskrývala;
ale ústa usmievavé:
»braček, bude ti to, —
celú zimu bude v sláve
koryto i sito.«

Pyšní páni na Priekope,
tvrdí, zasmušilí,
vraj po práci oddychujú,
čo sa nasúžili.
Naši dvaja otrhaní
pozdravujú pekne,
a keď prejdú, usmejú sa,
a hneď jedon riekne:

»Daj sa svete, takí pyšní
ani jeneráli!
Braček, jak by niesli hlavy,
keby stovku mali?
My ju máme, milí páni,
— figu! — deťom treba! —
ej, veď vera celú zimu
mnoho zjedia chleba.«

Dvaja hrdí páni stanú:
‚Kam sa ponáhľate?‘
»Od Dunaja do Oravy —
koľko hodín máte?«
‚A či máte na tú cestu
obrok v pudilári?‘
»A čo, páni urodzení,
nenosíme čary.«

‚Nate, berte po dva háky, [2]
štyri budú spolu,
kúpte dakde krajec chleba,
abo dobrú vôľu.‘

[1] Skutočnosť zo života Oravcov. Išli z robôt z Pešti.
[2] Hák = krajciar.

»Pán Boh zaplať, dobrí páni! —
Braček, to sú ľudia,
tým sa v srdci nad chudobou
dobré city budia.«

Na moste si biedny lazár
pôstnu vyspevuje,
nemá rúk — a nohou čiapku
prázdnu ukazuje:
smilujte sa, kto ste z Boha,
On vám stokrát vráti,
On, čo nemá hraníc v láske,
vtáctvo kŕmi, šatí...

»Bratku, to je biedny človek,
nemá rúk, jaj Bože!
ako by mi v srdce zaťal
štyri ostré nože...
Nemôž', chudák, zapracovať,
ej čo, rozdeľme sa:
udeľ dačo, i ja dačo —
vráťa nám nebesá.«

Oba dali lazárovi
po päť hákov, chleba...
(Viem, hneď letel anjel s heslom
plačúc k bráne neba.)
Oba potom hovorili:
»Ej, ver' nám je dobre!
My si na chlieb zarobíme,
kým ho druhý žobre.«

Vznik kozáctva.

Z D. Ilovajského. [1])

II. Kozáci veľkoruskí. Jermak.

Ešte v polovici XVI. stoletia Tatári na juhu a východe terajšieho Ruska boli takí silní, že robili vpády i do samej Moskvy. Borba, ktorú ruský národ ešte v XVI. století viedol s týmto nepriateľom Europy, nám dnešným ľuďom predstavuje sa ako báj, trebárs práve my máme dobrý pochop o srážkach národov a velikých vojnách. Tatári tak brávali Rusov do zajatia, že na pr. r. 1551 Alexej Adašev, miláček cára Ivana IV., vtedy ešte nie Hrozného,

[1]) Исторія Россіи. Соч. Д. Иловайскаго. Томъ третій. Московско-царскій періодъ. Первая половина или XVI вѣкъ. Москва. 1890.

po víťazstve svojom vysvobodil z Kazane, ako sa hovorí, 60.000 zajatých ľudí. Kazanskí Tatári boli takou vojenskou silou, že r. 1552 vedeli ozbrojiť 50—60 tisíc mužov proti Rusom, sobravším sa proti Kazani. Na tie časy aká to bola sila! A aké námahy bolo treba vyvinúť Rusom, aby tu zvíťazili. Po dobytí a zaujatí mesta pobitých ukázalo sa také množstvo, že v celej Kazani nebolo možno stúpiť len na mrtvého; okolo chánskeho dvora a po bližších uliciach hromady pobitých boly tak vysoké, ako hradby mesta. Najbližšia, preto Moskve najnebezpečnejšia horda, kazanská, týmto víťazstvom bola zničená. Ale zostaly ešte hordy nogajská a krymská. Sami nogajskí Tatári zaujímali vtedy celé ohromné priestranstvo medzi Volgou, Aralským a Kaspickým morom.

V borbe s Tatármi postupne šíril sa ruský národ na juh a východ. Bolo treba striehnuť, čo zamýšľajú, čo počínajú diví súsedia, preto moskovský štát na juhu a východe stavaním miest a opevnených staníc vystieral svoj kruh; v týchto mestách a staniciach osádzal vrstvu svojho obyvateľstva, ktorej povolaním bola vojenská služba. Keď bolo zle, stráž s takej stanice dala vedieť vojvodom, a tak nejeden vpád tatársky zavčasu potkal sa s odporom. V tejto kolonisácii, v tomto novom zaujímaní juho-východných krajov, prináležavších už predtým plemenám slavianskym, no odňatých im Polovcami a tatárskymi hordami, veľmi vážnu úlohu malo kozáctvo.

Kozáctvo začalo sa na Rusi za časov tatárskeho jarma, ak nie ešte skorej, poneváč za predchodcov jeho možno pokladať drievnoruské voľné družiny *brodnikov*. No meno jeho iste prešlo od Tatárov, u ktorých kozákmi nazývala sa najbiednejšia časť národa, odsúdená ponevierať sa bez útulku. Toto meno dávalo sa na Rusi bezdomkom, domkárom, nádenníckym zástupom, zostalo však hlavne triede vojenskú službu konajúcej, predstavujúcej najpohyblivejší oddiel vojska. Ona po prvý raz prichodí okolo polovice XV. stoletia v riazanskom kraji, ozbrojená kopiami, rogatinami (oštepmi) a šabľami. V XVI. století rozšírená je už po všetkých juho-ruských krajoch, vystavených nebezpečenstvu. Tvorí časť garnisony v pohraničných mestách a vykonáva službu zčiastky pešiu, zčiastky konnú. Toto boli tak zvaní *mestskí kozáci* (gorodovye kazaki), ktorí dostávali za svoju službu od vlády plat v peniazoch i potravných článkoch, často nadelili im i zeme. Vedľa týchto skoro zjavili sa i *voľní kozáci*. To boli ľudia, ktorí ušli ďaleko na step, poloosadení a neuznávavší nad sebou nijakej štátnej moci. Spájali sa v jednotlivé *vatagy* (spolky) alebo stanice, rozkladajúce sa obyčajne po brehoch riek, bohatých na ryby, a viedli akési hospodárstvo. Boli spravovaní volenými atamanmi a obecným *kruhom*. Vatagy voľných kozákov napĺňovaly sa samými smelými ľuďmi, ktorých priťahovala stepná svoboda alebo ktorým pre niečo ťažko bolo zostať doma. Hrnuli sa ta ľudia rôznych stavov, hlavne mestskí kozáci, potom ubehlí poddaní. Pomkýňajúc sa však na samú pohraničnú časť stepného pásma, do blízkeho súsedstva s tatárskymi hordami, voľné kozáctvo ozbrojenou rukou muselo brániť svoje jestvovanie. Pri

vhodných príležitosťach ono samo napádalo jednotlivé oddiely alebo tábory tatárske, ničilo ich a rozsýpalo. Tak voľné kozáctvo bolo najprednejšou záštitou a spolu dvihateľom ruskej kolonisácie v južných stepiach.

Kozáckokolonisačné dvíženie od samého počiatku malo dva smery: s jednej strany na nižný Don a Volgu, s druhej na nižný Dnepr. Don stal sa hniezdom kozáctva po celom juho-východnom priestranstve; odtiaľ rozšírilo sa ono na Terek i na Volgu, s Volgy potom i na Jaik. Pokladajúc sa vo väčšine poddaným Moskve, vlastne však neuznávajúc nad sebou nijakej štátnej moci, donské a volžské kozáctvo často oddávalo sa na zboj a znebezpečovalo obchodné cesty, ako po suchej zemi, tak i na vodách. Pritom ono neraz nerozoznávalo Rusov od tatárskych, persidských a bucharských karaván a olúpilo i moskovských poslov, vypravených do musulmanských krajín. Moskovská vláda podľa potreby používala kozáckej sily v borbe s kočovníkmi, darmi a odmenami usilovala sa pritiahnuť atamanov do svojej služby; ale keď Krymci alebo Nogaji prišli so žalobami pre zboje a nápady kozácke, odpovedala, že oni nie sú jej poddaní a bojujú na svoju päsť. Keď kozácke zboje stávaly sa príliš drzými, tak že nemaly bezpečnosti ani cárske karavány, alebo dotklivejšie sa žalovali s Moskvou spojení nogajskí kňazi, vtedy moskovská vláda tratila trpelivosť a posielala vojevodov so značnými silami proti zbojníckym šajkám.

V druhej polovici panovania Ivana Hrozného, v sedemdesiatych rokoch XVI. stoletia, svevoľa kozácka bola veľká najmä na Volge. Z kozáckych atamanov tu najznámejším stal sa Ivan Koľco. Cár Ivan Hrozný, popudený drzým oberaním cárskych karaván a poslov, vypravil na výstupníkov vojsko a chytených kázal trestať smrťou. Vojevodovia skutočne pochytali mnohých kozákov a povešali. No časť z nich s niektorými atamanmi ušla hore Volgou a Kamou; medzi tými atamanmi boli Jermak a Koľco. Tu, na Kame, vstúpili do spojenia so Stroganovmi, bohatými permskými priemyselníkmi a majiteľmi zeme.

Predkovia Stroganových iste prináležali k novgorodským rodinám, ktoré niekdy kolonisovaly dvinské zeme a za časov borby Novgoroda s Moskvou prešly na stranu poslednej. Mali veľké majetky v soľvyčegodskom a usťužskom kraji, kde prevodzovali soľný priemysel a viedli obchod so súsednými cudzími plemenami, s Permiakmi a Jugrou — totiž vymieňali od nich drahú kožušinu. O bohatstve Stroganových svedčí, že oni pomohli veľkému kňazovi moskovskému Vasilijovi Temnému vykúpiť sa z tatárskeho zajatia, za čo potom vymohli si od Moskvy rozličné privilegia. Svojimi priemyselnými a obchodnými podnikmi razili cestu zaľudnateniu severovýchodných zemí ruských. V prvej polovici panovania cára Ivana Hrozného hlavou tejto zvláštnej rodiny je Anikij; no pravdepodobne už bol starý, diela viedli jeho traja synovia: Jakov, Grigorij a Semen. Títo vystupovali už nie ako obyčajní, pokojní kolonisátori zeme za riekou Kamou: oni mali právo držať si vojsko, stavať pevnosti, ozbrojiť ich svojimi delami a na svoje risiko odrážať

vpády nogajských i sibírskych Tatárov, Vogličov, Ostiakov, Baškirov atď. Moskovská vláda len čo pokorila Kazaň a Astrachaň, bola zaujatá na juhu borbou s krymskými Tatármi, na severozápade zapletala sa do vojny s Livoniou, preto veľmi rada dávala práva na obranu severo-východných krajov.

Roku 1573 sibírsky chán Kučum prešiel cez Ural, pobil mnohých Ostiakov, poplatníkov Moskvy, zabil i cárskeho posla, idúceho ku kirgiz-kajsackej horde, len Stroganovské osady neodvážil sa napadnúť a vrátil sa za Ural. Uvedomujúc o tomto cára, Stroganovci prosili si dovolenie preniesť sa i za Ural, zakladať osady po rieke Tobole a jeho prítokoch; so svojej strany sľubovali nielen brániť moskovských poplatníkov, Ostiakov a Vogulov, lež podrobiť cárovi i samých Tatárov sibírskych. Listinou od 30. mája 1574 Ivan vyplnil i túto prosbu Stroganovcov, dostali privilegium na 20 rokov a dovoleno im pritom hľadať medenú i cínovú rúdu a síru. No taká vec, ako prenesenie vojenských operácií za Ural a pokorenie sibírskeho chanátu, už prevyšovala vlastné prostriedky Stroganovcov. Nepokúsili sa ani len urobiť niečo v tejto veci, kým nezjavili sa spomenutí kozácki vodcovia so svojou družinou.

Sibírsky chanát bol jedným zo zlomkov širokej ríše Čingizchana — Kučum, ktorý tohoto času bol si ho opanoval, bol človek podujímavý, chytrý a smelý. Ako sibírsky letopis hovorí, Stroganovci v apríli 1579 poslali list kozáckym atamanom, zbíjavším na Volge a Kame, a volali ich k sebe na pomoc proti sibírskym Tatárom a iným východným cudzincom. Bratia Jakov a Grigorij okolo toho času boli umreli. Ich miesto zastúpili synovia Maksim Jakovlevič a Nikita Grigorievič. Títo a ich strýc Semen poslali to písmo kozákom. Na ich volanie ozvalo sa päť atamanov: Jermak Timofejev, Ivan Koľco, Jakov Michajlov, Nikita Pan a Matvej Meščeriak, ktorí i prišli k nim so svojimi družinami ešte v lete toho roku. Vodcom celej tejto kozáckej družiny bol Jermak.

Historické pramene nevedia dať vývod o pôvode a prvotnom živote tejto zvláštnej historickej osobnosti. Zachovala sa len temná, no možno historický základ majúca tradícia, že Jermakov ded žil v meste Suzdale, bol voziarom, potom opustil svoje rodné mesto; že Jermak narodil sa kdesi pri rieke Kame, vyznamenával sa telesnou silou, odvahou a darom slova; v mladosti pracoval na strugách (loďach) na Volge a Kame, potom šiel na zboj a stal sa atamanom šajky. Aspoň niet dôkazov, že by Jermak bol prináležal k donskému kozáctvu; skorej bol to rodák severo-východnej Rusi, dobre obznámený s jej cestami, obyvateľstvom, živobytím, otužený v borbe so surovou severnou prírodou, svojou podnikavosťou, zkúsenosťou a udatnosťou úplne vzkriesivší typ drievneho novgorodského *povoľníka*. Takými vlastnosťami vyznačovala sa i väčšina jeho súdruhov.

Kozácki atamani dva roky strávili u Stroganovcov a bránili ich od nepokojných inorodcov. Tak keď murza Begbelij s Vogličmi napadnul stroganovské osady, kozáci rozbili ich a zajali i samého Begbelija. Kozáci sami podujímali výpravy proti Vogličom,

Votiakom a Pelymcom, a tak pripravovali sa k veľkému pochodu na Kučumovo chánstvo.

Ťažko povedať, komu prináležala iniciatíva v tomto podujatí. Jedny letopisy pripisujú ju Stroganovcom, ktorí vraj *poslali* kozákov pokoriť sibírsky chanát, druhé hovoria, že kozáci, s Jermakom na čele, z vlastnej pohnútky, samostatne podujali ten pochod a Stroganovcov hrozbami prinútili, aby ich zaopatrili zásobami strelnými i potravnými. Iniciatíva bola iste obapolná, no so strany kozákov viac dobrovoľná, so strany Stroganovcov viac vynútená okolnosťami. Kozácka družina, prišlá do Stroganovských osád, bola nie takého charakteru, nie takých obyčají, že by dlho vedela pokojne konať strážnu službu, pokorne poslúchať miestnych kupcov-majiteľov a uspokojiť sa skúpou korisťou zo súsedných cudzích krajov. Kozácka družina pravdepodobne skoro stala sa ťarchou pre Stroganovské osady. A medzitým prehnané vesti o širokých riekach za Uralom, o bohatstvách, ktoré Kučum a jeho Tatári sobrali od slabých, nebojovných sibírskych národíkov, a konečne túžba po junáckych skutkoch, ktorými bolo by možno smyť so seba ťažké predošlé hriechy — to všetko vzbudilo silné želanie ísť do málo známej krajiny a probovať tam šťastie. Takým duchom boli vedení najmä atamani, a nado všetkých Jermak; súďac dľa toho, že potom on spravoval celé podujatie, iste on bol i hlavným dvihateľom jeho a on naklonil Stroganovcov pomáhať mu.

Akokoľvek bolo, Jermak začal nakladať na lode potrebné zásoby. Stroganovci zaopatrili kozákov proviantom na ďalekú cestu, menovite údeným mäsom, múkou, krúpou, soľou, puškami, *píšťalami* (delami), olovom a prachom. Pridali im 300 mužov zo svojich ozbrojených ľudí, medzi ktorými, okrem Rusov, boli nájomní Litovci, Nemci i Tatári; dali im sprievodcov a tlumačov, ktorí znali sibírske cesty i jazyky. Kozákov bolo 540. Vydávajúc sa na taký ďaleký a ťažký pochod, kozáci vedeli, že jeho úspech je nemožný bez vojenského poriadku; preto za narušenie jeho atamani ustanovili rozličné tresty: tak, smilníkov určeno verejne myť a potom posadiť na tri dni v okovy, neposlušníkov a úskokov utopiť v rieke. Nastávajúce ťažkosti a nebezpečenstvá upomínaly kozákov na cirkev Božiu a urobily ich pobožnými; hovoria, že Jermaka sprevádzali traja sviaščenníci a jeden mních, ktorí každodenne odbavovali služby Božie. Prípravy vyžadovaly nemálo času, tak že pochod začal sa dosť pozde, až v septembri 1581. Pomodliac sa, vojíni sadli na lode a pri zvuku vojenských trúb a píšťalí pohli sa hore Čusovou. O niekoľko dní došli na rozhranie vôd: tam delil sa systém rieky Kamy od riek sibírskych. Bolo treba ponapínať sily, aby mohli sa dostať s celou svojou ťarchou cez toto rozhranie a spustiť sa na najbližšiu riečku Žeravľu. Len najľahšie loďky podarilo sa prevliecť, ostatné zanechali. Prišla zima, rieky začaly sa pokrývať ľadom: kozáci museli prezimovať. Postavili si ostrožok, odkiaľ jedna ich časť na saňach chodila za potravnými článkami do súsedných vogulských krajov, druhá robila nové člny a pripravovala všetko pre jarný pochod. Keď stopil sa ľad, družina Žeravľou spustila sa na

riečku Baranču, Barančou na Tagil, touto na Turu, prítok Tobola, a vstúpila na územie sibírskeho chánstva. Na brehoch Tury stál ostiacko-tatársky šiator Čingidi, ktorým vládnul Epanča, príbuzný Kučuma a či len jeho poplatník.

Tu bola prvá bitka, spomínaná v sibírskych letopisoch, ktorá skončila sa útekom Tatárov. Turou kozáci prišli na rieku Tobol a tam pri ústí Tavdy mali druhú zdarnú bitku s Tatármi.

Ubehlíci tatárski zaniesli Kučumovi vesť o príchode ruských vojakov; porážku svoju pripisovali puškám, ktoré oni ešte neznali, a držali ich za zvláštne kuše. „Keď Rusi strieľajú zo svojich kuší, nad nimi blýska sa oheň, vstáva dym a hrom rachotí, akoby s neba; striel nevidno, ale rany sú smrteľné a ničím nemožno zaštítiť sa pred nimi: panciere a brnenie prebíjajú.“ Vesti tieto zarmútily Kučuma a znepokojovaly ho tým väčmi, že rozličné znamenia, jestli možno veriť národnému podaniu, už predpovedaly mu príchod Rusov a pád jeho chánstva. Tak na Irtyši oproti ústiu Tobola bol piesočnatý ostrovok a okolní obyvatelia neraz videli, ako na tento ostrovok vychodily dva zveri, jeden z Irtyša, druhý z Tobola, a bily sa medzi sebou. Prvý veľký, biely, strapatý, podobný vlku, druhý neveľký, čierny, podobný loveckému psovi; druhý ubil prvého a vrátil sa do vody; no po čase vstal i prvý a skryl sa vo vode. Keď o tom povedali Kučumovi, on zpýtal sa veštcov, ktorí vysvetlili mu, že veľký zver znamená jeho chánstvo, a malý ruského vojaka, ktorí príde a pripraví ho o chánstvo. (Ponáša sa na podanie o vydobytí Mexika Kortezom.)

Ale Kučum netratil čas. Sbieral svojich predných ľudí a murzov s Tatármi, okrem nich ešte zástupy podrobených Ostiakov i Vogulov a vysielal ich pod náčelníctvom svojho príbuzného, chrabrého Mahmetkula proti kozákom. Sám medzitým robil zemné ohrady a záseky okolo ústia Tobola, pod tak zvanou Čuvašovou horou, aby zahatil prístup k svojmu sídlu, mestu Sibíri, ležiacemu na Irtyši, neďaleko od ústia Tobola.

Nasledoval celý rad krvavých bitiek; obe strany dokazovaly veľkú odhodlanosť. Mahmetkul potkal sa s kozákmi na pomedzí, nazvanom Babasany. Kozáci vyšli na breh a vstúpili v bitku. Ani jazda tatárska, ani strely, ani kopie nevydržaly nával kozákov a paľbu ich píšťalí. Mahmetkul ušiel nazad k záseke pod Čuvašovou horou. Kozáci plavili sa ďalej po Tobole a dostali do svojej moci šiatre *karača* čiže hlavného radcu Kučumovho, kde našli sklady medu a všelijakých vecí, prináležajúcich chánovi. Dostihnúc ústia Tobola, obišli záseku, pustili sa hore Irtyšom, zaujali na brehu osadu, patriacu murzovi Atikovi, a tu dali sa na odpočinok. Bolo treba rozvážiť vec, lebo nepriateľa, opevneného pod Čuvašovou horou, sobralo sa množstvo. Zasadla kozácka rada riešiť otázku: či ísť napred, alebo vrátiť sa. Niektoré hlasy radily odstúpiť. No zmužilejší a energičnejší postavili sa oproti takej rade, odvolávali sa na prísahu, ktorú boli složili, že všetci povinní sú stáť za jednoho a radšej popadať do posledného človeka, než s hanbou vrátiť sa nazad. Už blížila sa i zima, rieky skoro maly sa pokryť ľadom, zpia-

točná plavba bola by nebezpečná. Niet pochybnosti, že najvýmluvnejším a najrozhodnejším protivníkom odstúpenia bol Jermak. On vedel obodriť súdruhov a vzbudiť v nich odhodlanosť: zvíťaziť alebo umreť. Dňa 23. oktobra zavčas rána kozáci pomodlili sa a vyšli z osady. S výkrikmi: „s nami Bog!" „Gospod', pomozi rabom svojim!" udreli na záseku, a začal sa najtvrdší boj. Nepriatelia privítali napádajúcich celým mrakom striel a mnohých poranili. Čo ako zúfale drali sa napred, kozáci nemohli zdolať opevnenia a už začali ustávať. Vtedy Tatári, pokladajúc už víťazstvo za svoje, sami na troch miestach pretrhli záseku a urobili výpad. No tu v zúfalom ručnom boji kozáci ukázali, o koľko sú silnejší od nepriateľa duchom i telom; Tatári boli premožení a vrhli sa nazad; za nimi kozáci vošli do záseky a postavili na nej svoje zástavy. Ostiacki pohlavári prví opustili bojište a so svojimi tlupami ušli domov. Mahmetkul, ranený, zachránil sa útekom. Kučum so svojimi murzami s vrchu hory pozoroval boj a prikazoval mullom čítať modlitby, volať na pomoc Allaha a Mahomeda. Keď videl, že rozutekalo sa celé vojsko, i sám ušiel do svojho sídla, v Sibír. No nezostal tam, keď nebolo komu brániť mesto. Sobral, čo mohol zo svojho imania a utekal na juh. Jermak 26. oktobra 1582 s kozákmi vošiel v pusté mesto Sibír. Tam našli vzácnu korisť, ktorú rozdelili medzi sebou, menovite mnoho zlata, striebra, rozličných tkanín, najmä kožušín soboľích, liščích a kuních. O niekoľko dní obyvatelia začali sa vracať: prvý prišiel ostiacky pohlavár so svojimi ľuďmi a priniesol Jermakovi darov a potravných článkov; pomaly vracali sa i Tatári so ženami a deťmi.

Tak po velikých námahách a temer báječných skutkoch kozáci postavili ruskú zástavu v sídle sibírskeho chánstva. Trebárs s ohňostrelnou zbraňou svojou mali prevahu nad tamejším národom, predsa treba mať na zreteli ich chatrný počet. Ako letopisy hovoria, kozáci mali proti sebe 20, až 30 ráz väčšie množstvo nepriateľa. Len neobyčajná otuženosť ducha i tela pomohla kozákom poraziť toľko nepriateľov. Tie ďaleké pochody po neznámych riekach a stranách pri všetkých premenách surového severného klimatu ukazujú, akí junáci boli Jermak a jeho družina.

No zaujatím Kučumovej stolice vojna ešte nebola ukončená. Súsedné stepi poskytovaly chánovi bezpečné útočište: kozáci ta nemohli za ním, on odtiaľ mohol robiť nenadále nápady na nich. Nebezpečný bol pre kozákov podujímavý Mahmetkul, kaďenáhle vyhojil sa zo svojich rán. Už v novembri alebo decembri toho samého roku vystriehnul oddiel kozákov, ktorí bezpečne lovili ryby na Abalackom jazere, napadnul ich nenadále a temer všetkých pobil. To bola prvá citeľná ztrata, a veľmi rozhorčila Jermaka. Číhal na príležitosť odplatiť sa Mahmetkulovi. Konečne z jari Jermak dozvedel sa od Tatára, ktorého bol si získal, že Mahmetkul rozložil sa stanom na rieke Vagaji, asi sto verst od mesta Sibíri. Vyslaní kozáci prepadli ho, tiež nenadále, nocou, pobili mnoho Tatárov a Mahmetkula zajali. Keď Kučum ztratil svojho chrabrého vodcu, kozáci na čas

boli bezpeční. No ich počet už hodne stenknul, vojenské zásoby sa míňaly. Súrne bola už potrebná ruská pomoc.

Jermak a jeho družina hneď po zaujatí Kučumovho sídla boli poslali Stroganovcom vesť o svojich úspechoch; do Moskvy k samému cárovi šiel ataman Koľco s niekoľkými kozákmi, s drahými sibírskymi kožušinami a s prosbou o vojenskú pomoc.

Kým kozácka družina vydobýjala Moskve nové tatárske chánstvo, pre udalosť v permskom kraji cár nahneval sa na Stroganovcov a ešte väčmi zanevrel na Jermaka a jeho druhov. Akýsi pelymský (vogulský) pohlavár, vediac, že Stroganovcom ostalo doma len málo vojenských ľudí, prišiel s tlupami Ostiakov, Vogulov a Votiakov páliť osady a zajímať národ. Vojvoda Vasilij Pelepelicin, ktorý, možno závistlivým okom pozeral na privilegia Stroganovcov a snáď škrelo ho, že vyňatí sú zpod jeho moci, v svojej zpráve cárovi uvalil všetku vinu pre spustošenie permského kraja na Stroganovcov. Oni vraj bez cárskeho dovolenia zavolali do svojich osád zlodejských kozákov, ktorí popudili Vogulov a Votiakov; keď potom prišiel pelymský vodca, Stroganovci nepomáhali svojimi ozbrojenými ľuďmi cárskym osadám; Jermak, miesto toho, že by bránil permskú zem, odišiel proti Tatárom. Následkom tejto obžaloby Stroganovcom bola poslaná z Moskvy nemilostivá cárska listina; v nej nakladalo sa im nedržať viac u seba kozákov.

V Moskve neznali o sibírskom pochode kozákov. A Stroganovci boli veľmi zarmútení, keď obdržali listinu. No zármutok netrval dlho. Skoro prišla im radostná vesť od Jermaka, s ktorou hneď vybrali sa osobne do Moskvy. K cárovi dorazilo i kozácke posolstvo, na čele s atamanom Koľcom, odsúdeným prv na smrť pre zbojstvo. Rozumie sa, o súde tom nebolo viac ani reči. Ivan Hrozný prijal atamana i kozákov veľmi láskavo, dal im odmeny v peniazoch i súknach a opäť prepustil na Sibír; atamanom a kozákom poslal svoje milostivé slovo a mnohé dary za vernú službu. Hovorí sa, že Jermakovi poslal šubu so svojho pleca, strieborný pohár a dva panciere. Na posilu vypravil im kňaza Semena Bolchovského a Ivana Gluchovského s niekoľko sto vojakmi. Zajatého princa Mahmetkula kázal priviesť do Moskvy.

S Tatármi sibírskymi ešte dlho viedla sa borba. V nej zahynul ešte i sám Jermak — nie bez viny Ivana Hrozného, ktorý nepovážil dobre vec a neposlal mu dostatočnú pomoc. No Rusi už považovali Sibír za svoju — už ju nepustili. Už znali cestu. Za panovania Borisa Godunova, ktorý vzal vec energične do rúk, zakladal osady, staval pevnosti a dal do nich značnú vojenskú silu, Tatári sibírski boli celkom zlomení. Nebyť však kozákov, kto vie, kedy bol by prišiel rad na vydobytie tých velikých priestranství asiatských!

Jozef Škultéty.

Jasenné sonetty.

I.

Na temená hôr hustá hmla už sadá
a nebom šedé mračná pozavisly;
už úsmev slnka matný je a kyslý;
vták spevný dávno lepšiu vlasť si hľadá.

Tu jaseň. Rastie postupom jej vláda, —
mať musí v žertvu všetko, čo si smyslí;
síc zazliť jej to nijak nemám v mysli,
no v dušu moju predsa žiaľ sa vkráda,

keď vidím v tejhľa milej kvetnej hriadke
rosičkou plakať číru prelesť, nehu
a potom hynúť ostrým drápom mrazu: —

Veď to len obraz, poučenie krátke:
že prelesť, neha vôbec v sveta behu
prečasto v mrazoch losov berie zkazu...

II.

Hľa, krutá jaseň jako trhá, kmáše,
čo štedré ruky mája v podar daly...
Zdôb zbavený les skvílil v rujnom žiali
nad výčinami totej prostopašė.

Veď zvýsknul bol až blahom — sťa kto z čaše
si chlipol vínnej — zbadav, jak ho halí
máj v zelene skvost, a toť — hryz šakalí —
ach, v srdce reže čin, čo krutá páše...

Hruď pozbavená zelene nádeje
tiež skvíli vše tak, žiaľom horkým zmiera,
no zúfať preto? nepekne, netreba:

Veď máj, ten šibal, v dlaň sa kdesi smeje
i dumá: kmáš len, krutá, kým ti miera —
však prídem, rozdám zas, vysmejem teba.

Martin Sládkovičov.

Na cintorínoch.

(V deň Všechsvätých.)

Kde ináč tichosť posvätná prebýva —
(veď bydliaci tam navždy znemeli
a každý v tmavej komôrke sa skrýva
v sne sladkom, večnom, v chladnej posteli) —
kde ináč tichosť, v ňuž však občas predsi
ruch viac-mieň strastných návštev sa vpletá:
na cintorínoch živo dnes, bo veci
tam veľké koná láska, piéta.

Má láska svoje dobré spôsoby:
Keď nemôže viac tisknúť milé ruky,
ni poobjímať drahé osoby,
ni pozdrav v ucho prislať milozvuký,
ni na rtoch zvisnúť v bozku prevrelom,
ni sboriť hrádze, s ktorými sa stretla:
nuž aspoň kvietim zdobí, zimzelom
a nad komôrkou zapaľuje svetlá.

Vec krásna ver', — nuž každý teda v hrudi
plam lásky roznieť, choď a ozdob hrob
i rozlej svetlo rovmi dobrých ľudí
i spomni, zalkaj, slzou takoj skrop —
Tak pravdu večnú stvrď, že pravá láska
ver' nikdy, nikdy nevypadá, nie,
že zovnútorná bár aj práska páska,
tým tuhšie vnútornej je držanie.

Na cintorínoch koná návštevy
dnes piéta: ó, obraz vzácny vera,
i hodný štetca, hodný ospevy, —
a neraz som ho videl: — duma sterá
zaťahla dušou, žhavý takoj bôľ,
zvlášť keď som zdlel nad rovom, ktorý v svete
najväčmi dušou mojou zatriasol — —
Tam dliem dnes zase v synovskej piéte...

A vôkol podzim. V dumu strastnú hrúži
sa príroda, i vetrom hovorí
o hynutí; krok zvädlým listím plúži —
Van vetra stíchol, — prchol za hory;
nad hlavami hviezd miliardy zjasaly,
to oslavených duší národy —
Na hroboch svetlo zhasíňa pomaly
a zástup — v srdciach mier — sa rozchodí.

Martin Sládkovičov.

Doma.

Poviedka *Antona Čechova.*

— Chodili od Grigorievov pre akúsi knihu, ale povedala som, že vás niet doma. Postillon priniesol noviny a dva listy. Ozaj, Evgenij Petrovič, prosila by som vás, keby ste prizreli Serežu. Dnes i predvčerom zbadala som, že kúri. Keď začala som mu dohovárať, on, ako obyčajne, zapchal si uši a spieval, aby zahlušil môj hlas.

Evgenij Petrovič Bykovskij, prokuror okružného súdu, len čo vrátivší sa zo zasedania a v kabinete svojom sťahujúci si rukavičky, pozrel na guvernantku, ktorá mu to oznamovala, a zasmial sa.

— Serežka kúri... pokrčil pleciami. — Predstavujem si toho špunta s papirosou! Koľkože má rokov?

— Sedem. V jeho veku kúrenie je škodný a zlý zvyk, a zlé zvyky treba vykoreňovať na samom počiatku.

— To je tak. Ale kde berie dohán?

— Na vašom stole.

— Tak? To pošlite ho sem.

Po odchode guvernantky Bykovskij sadnul si v kreslo pred svojím stolíkom, zažmúril oči a začal rozmýšľať. Predstavoval si Serežu s velikou dlhou papirosou, v oblakoch dohánového dymu, a nezdržal sa nezasmiať sa tejto karrikatúre; vážna, ustarostená tvár guvernantkina zase vzbudila v ňom rozpomienky o dávnych veciach, o čase zpolovice zabudnutom, keď kúrenie v škole i v detskej izbe bolo pre pädagogov i rodičov hrúzou, nepochopiteľnou hrúzou. To bola veru hrúza. Deti nemilosrdne bili, vytvárali z gymnásia, strpčovali im život, hoc ani jeden z pädagogov a otcov neznal, v čom je škodlivosť a vina kúrenia. Ani veľmi rozumní ľudia neštítili sa bojovať so zlom, ktorému nerozumeli. Evgenij Petrovič rozpomenul sa na svojho gymnasiálneho direktora, vzdelaného a dobrodušného starca, ktorý tak sa zľaknul, keď našiel gymnasistu s papiroskou, že zbľadnul, hneď svolával pädagogickú radu a odsudzoval vinného k vytvoreniu. Taký je život: čím nepochopiteľnejšie zlo, tým rozhorčenejšie broja proti nemu.

Spomenul si prokuror dvoch-troch takých vytvorených, ich nasledujúci život a nemohol nemysleť na to, že trest veľmi často prináša omnoho viac zla, než sám priestupok. Životný organismus rýchlo prispôsobuje sa, privyká k akejkoľvek atmosfäre, ináče človek musel by každú minútu cítiť, akú nerozumnú podkladku často máva jeho rozumná činnosť a ako málo rozmyslenej pravdy a ubezpečenosti jest ešte i v takých zodpovedných, strašných dľa výsledkov činnosťach, ako je pädagogická, juridická, literárna...

A podobné myšlienky, ľahké a rozplývavé, aké prichodia len v unavený, oddychujúci mozog, začaly sa snovať v hlave Evgenija Petroviča; nevedno, kde sa vezmú a načo, nedlho ostávajú v hlave a, tak sa zdá, lazia po vrchu mozgu, nezachodiac do hĺbky. Pre

ľudí, povinných celé hodiny a celé dni myslieť v službe v jednom smere, také voľné, domášne myšlienky sú istým komfortom, pohodlím.

Bolo deväť hodín večer. Hore, nad povalou, v druhom poschodí ktosi chodil z kúta do kúta, a ešte vyššie, v treťom poschodí, štyri ruky hraly škály. Kráčanie človeka, ktorý, súďac po nepokojnej chôdzi, o čomsi trápne rozmýšľal alebo ktorého bolely zuby, a monotónné škály pridávaly tíšine večera čosi driemotného, privádzajúceho k lenivým myšlienkam. V tretej izbe, detskej, shovárali sa guvernantka a Sereža.

— Pa—pa prišiel! — zaspieval chlapec. Papa pri—šiel! Pa! pa! pa!

— Votre père vous appelle, allez vite! [1]) — zvolala guvernantka, spištiac, ako naľakané vtáča. — Čo som hovorila?

„Čože mu ja poviem?“ myslel si Evgenij Petrovič.

Ešte nestačil si rozmyslieť niečo, keď do izby už vstúpil jeho syn Sereža, chlapec sedemročný. Bol to človek, v ktorom len po odeve bolo možno poznať jeho pohlavie: slabý, biely, krehký... Bol mdlý telom, ako bylina z teplej hrady, a všetko na ňom zdalo sa neobyčajne nežným a mäkkým: pohyby, kučeravé vlasy, pohľad, aksamítový kabátik.

— Zdravstvuj, papa! — hovoril mäkkým hlasom, lezúc otcovi na kolená a bozkávajúc ho po hrdle. — Volal si ma?

— Dovoľte, dovoľte, Sergej Evgenič, odpovedal prokuror, odstraňujúc ho od seba. — Prv než by sme sa bozkávali, nám treba poshovárať sa, a poshovárať sa vážne... Ja hnevám sa na teba a viac ťa nechcem... aby si vedel, braček: ja ťa nechcem, ty nie si môj syn... Tak.

Sereža zahľadel sa na otca, potom preniesol zrak na stôl a pokrčil pleciami.

— Čože som ti spravil? — pýtal sa, v rozpakoch žmurkajúc očami. — Ja som dnes v tvojej izbe ani raz nebol a ničoho sa nedotknul.

— Natália Semenovna teraz mi žalovala, že ty kúriš. Je to pravda? Ty kúriš?

— Áno, raz som kúril... To je pravda.

— Hľa, vidíš, ty ešte i lžeš na prídavok, hovoril prokuror, chmúriac sa a tým maskujúc svoj úsmev. — Natália Semenovna dva razy videla, ako si kúril. To znamená, že dokázaly sa na teba tri nepekné veci: kúriš, berieš zo stola cudzí dohán a lžeš. Tri viny!

— Ach, ta—k! — spamätal sa Sereža a oči jeho usmialy sa. — To je pravda, pravda! Dva razy som kúril: dnes a predtým.

— Hľa, vidíš, nie raz, ale dva razy... Ja som veľmi, veľmi nespokojný s tebou! Prv bol si hodný chlapec, no teraz, vidím, pokazil si sa a si zlý.

---

[1]) Papa vás volá, choďte skorej!

Evgenij Petrovič popravil Serežov golierik a pomyslel si: „Čože mu ešte povedať?“

— Áno, nepekne, pokračoval. — Ja od teba nečakal som toto. Po prvé, ty nemáš práva chodiť do cudzieho stola a brať dohán, ktorý tebe neprináleží. Každý človek má právo nakladať len so svojím vlastným majetkom, jestli berie cudzie, tak... je on nepekný človek! (Nie to hovorím ja jemu! pomyslel si Evgenij Petrovič.) Na príklad, Natália Semenovna má truhlu so šatami. Je to jej truhla, a my, to jest ani ja, ani ty, nesmieme týkať sa jej, lebo nie je naša. Pravda? Ty máš koníčkov a obrázky... Ja ti ich neberiem. Možno, i chcel by ich vziať, no... veď nie sú moje, ale tvoje!

— Vezmi, jestli chceš! — povedal Sereža, podvihnúc obrvi. — Ty, prosím, papa, nehľaď na nič, ber! To žltulinké psíčatko, ktoré máš na stole, je moje, no veď ja nič... Nech si stojí!

— Ty mňa nerozumieš, hovoril Bykovskij. — Psíčka si ty mne daroval, on je teraz môj, a ja môžem robiť s ním všetko, čo chcem; no dohán som ja nedaroval tebe. Dohán je môj! (Nedobre mu vysvetľujem! pomyslel si prokuror. Nie tak! Celkom nie tak!) Jestli mne chce sa kúriť cudzí dohán, tak ja predovšetkým povinný som prosiť si dovolenia...

Lenivo pripínajúc frásu ku fráse a napodobňujúc detský jazyk, Bykovskij začal vysvetľovať synovi, čo znamená vlastnosť. Sereža hľadel mu na hruď a pozorne naslúchal (on rád večer besedoval s otcom), potom oprel sa lakťami na kraj stola a začal žmurkať svojimi krátkozrakými očami na papiere a atrament. Pohľad jeho poblúdil po stole a zastal na flakone s gummi-arabikou.

— Papa, z čoho robí sa lep? — razom opýtal sa, podvihnúc flakon k očiam.

Bykovskij vzal mu z rúk flakon, postavil na miesto a pokračoval:

— Po druhé, ty kúriš... To je veľmi nepekne! Jestli ja kúrim, z toho ešte nenasleduje, že kúriť možno. Ja kúrim a viem, že je to nie rozumne, nadávam si a neľúbim seba samého za to... (Aký som ja pädagog! pomyslel si prokuror.) Dohán veľmi škodí zdraviu, a ten, kto kúri, umre prv, ako by mal. Zvlášte škodné je kúrenie takým malinkým, ako si ty. Ty máš prse slabé, ešte si sa neotužil, a u slabých ľudí dohánový dym priťahuje suchoty a iné choroby. Ujec Ignác umrel na suchoty. Jestliby nebol kúril, možno, že by ešte žil.

Sereža zádumčivo pozrel na lampu, dotknul sa palcom strieškу a vzdychnul.

— Ujec Ignác krásne hral na huslach! povedal. — Jeho husle sú teraz u Grigorievov!

Sereža zase oprel sa lakťami na kraj stola a zamyslel sa. Na bľadej tvári jeho zostal taký výraz, ako by niečomu naslúchal alebo sliedil za vlastnými myšlienkami; zármutok a čosi podobné strachu ukázaly sa v jeho veľkých, nemihajúcich očiach. Bez pochyby myslel teraz o smrti, ktorá tak nedávno vzala k sebe jeho matku i ujca

Ignáca. Smrť odnáša na ten svet matky a ujcov, a ich deti a husle ostávajú na zemi. Mrtví žijú v nebi kdesi okolo hviezd a pozerajú odtiaľ na zem.

„Čo mu poviem?“ myslel Evgenij Petrovič. „On mňa neslúcha. Zrejmo, on nemyslí, že sú vážne jeho previnenia a moje dôvody. Ako mu vysvetliť?“

Prokuror zodvihnul sa a prešiel po kabinete.

„Prv, za mojich časov tieto otázky riešily sa obzvlášte prosto,“ rozmýšľal. „Každého chlapca, prichyteného pri kúrení, vysekali. Malodušní a bojkovia skutočne nechali kúrenie, no kto bol smelší a rozumnejší, ten po treste nosil dohán schovaný a kúril v sade. Keď ho lapili v sade a zase prali, on zašiel kúriť ku rieke... a tak ďalej, do tých čias, kým chlapec nevyrástol. Moja mať, aby som nekúril, obsypávala ma peniazmi a konfektami. Teraz tieto prostriedky zdajú sa daromnými a nemravnými. Postaviac sa na pôdu logiky, terajší pädagog stará sa, aby dieťa osvojovalo si dobré zásady nie zo strachu, nie zo želania vyznamenať sa alebo obdržať odmenu, ale povedome.“

Kým on chodil a myslel, Sereža vytiahnul nohy na stolec a začal kresliť. Aby nebabral potrebné papiere a netýkal sa atramentu, na stole ležala hŕba papierov, schválne narezaných pre neho, a svetlá ceruza.

— Dnes kuchárka krájala kapustu a porezala si palec, hovoril, kresliac domček a dvíhajúc obrvi. — Tak vykríkla, že sme sa všetci naľakali a utekali do kuchyne. Taká sprostá! Natália Semenovna kázala jej močiť si palec v chladnej vode, a ona ho cmúľa... Ako môže zamazaný palec vziať do úst! Papa, veď sa to nesvedčí!

Ďalej rozprával, že cez obed na dvor prišiel verklikár s dievčatkom, ktoré spievalo a tancovalo dľa muziky.

„On má svoj spôsob myslenia!“ myslel prokuror. „V jeho hlavičke je svoj svet, a on po svojom vie, čo je vážné a nie vážné. Aby si podmanil jeho pozornosť a povedomie, nedostačí napodobňovať jeho reč, no treba i vedieť myslieť na jeho spôsob. On znamenite porozumel by mi, jestliby mne ozaj ľúto bolo dohánu, jestliby som bol urazený, zaplakal... Preto sú matky nenahraditeľné pri výchove, že vedia rovno s deťmi cítiť, plakať, smiať sa... Logikou a mravným naučením ničoho nedostihneš. Nuž, čože mu ešte poviem? Čo?“

A Evgenijovi Petrovičovi zdalo sa byť divným a smiešnym, že on, zkúsený právnik, pol života strávivší v sporoch, výstrahách a trestoch, celkom ztratil sa a nevedel, čo povedať chlapcovi.

— Počuj, daj mi čestné slovo, že nebudeš viac kúriť, hovoril.

— Če—stné slovo! zaspieval Sereža, silno pritlačiac ceruzu a sohnúc sa ku kresleniu. — Čestné slo—vo! vo! vo!

„A vie on, čo znamená čestné slovo?“ pýtal sa sám seba Bykovskij. „Nie, zlý som ja učiteľ! Jestliby niekto z pädagogov alebo z našich sudcov nazrel mne do hlavy, tak nazval by ma handrou, ešte i obvinil by ma v zbytočnom mudrovaní... Veď v škole a v súde všetky tieto nízke otázky riešia sa omnoho prostejšie, než

doma; tu máš prácu s ľuďmi, ktorých šialeno ľúbiš, a láska má veľké nároky a zamotáva otázku. Jestliby tento chlapec bol nie synom, ale mojím žiakom alebo obžalovaným, ja nebál by som sa tak a moje myšlienky by sa nerozptyľovaly!“

Evgenij Petrovič prisadnul k stolu a potiahnul k sebe kresbu Serežovu. Na tej kresbe vyobrazený bol dom s krivým pokrovom a s dymom, ktorý, ako strela, cik-cakami šiel z komína na samý kraj papiera; pri dome stál vojak s bodkami miesto očí a s bodákom, podobným číslici 4.

— Človek nemôže byť vyšší, ako dom, povedal prokuror. — Pozriže: tvoja strecha je po plece vojakovi.

Sereža vylepil sa na jeho kolená a dlho mykal sa, aby mohol si pohodlnejšie sadnúť...

— Nie, papa! povedal, pohľadiac na svoju kresbu. — Jestli ty nakreslíš vojaka malinkého, nebude mu vidno očí.

Treba bolo hádať sa s ním? Z každodenných pozorovaní syna prokuror presvedčil sa, že deti, ako divosi, majú svoje umelecké názory a originálne požiadavky, nedostupné ponímaniu dospelých. Pri bedlivom pozorovaní Sereža mohol by sa zdať nenormálnym. On držal za možné a rozumné kresliť ľudí vyše domov, podávať ceruzou, okrem predmetov, i svoje pocity. Tak, zvuky orchestra predstavoval si v podobe sfärických, dymovej barvý fľakov, hvizd v podobe spirálnej niti... V jeho chápaní zvuk tesno stýkal sa s formou i barvou, tak že, maľujúc litery, on zakaždým zvuk L maľoval žltou barvou, M červenou, A čiernou atď.

Zanechajúc kreslenie, Sereža ešte raz pomykal sa, potom začal zabávať sa s otcovou bradou. Z počiatku ju starostlive uhladil, potom rozdvojil a rozčesával.

— Teraz ponášaš sa na Ivana Stepaniča, šeptal, — a hneď budeš ponášať sa na... našeho vrátneho. Papa, prečože vrátni stoja pri dverach? Aby zlodeji nevošli?

Prokuror cítil na tvári jeho dych, preto dotknul sa tvárou jeho vlasov, a na duši bolo mu teplo a lahodne, ako by mu nie samé ruky, ale celá duša ležala na aksamíte Serežovho kabátika. On hľadel do veľkých, temných očí chlapca, i zdalo sa mu, že zo širokých zreníc hľadia na neho i mať, i žena, i všetko, čo ľúbil niekedy.

„Hľa, to jeho trest...“ myslel... „Hľa, vymýšľaj pokutu! Nie, nenamáhajme sa! Prv ľudia prostí boli, menej mysleli, preto i otázky riešili smele. Ale my myslíme primnoho, logika nám poškodila... Čím rozvitejší je človek, čím viac rozmýšľa a vniká do subtilností, tým menej je rozhodný, je nedôverčivý a tým nesmelšie pristupuje k veci. Ozaj, jestli hlbšie vmysleť sa, koľko treba smelosti a viery v seba samého, aby prichytil sa učiť, súdiť, spisovať hrubú knihu...“

Bilo desať hodín.

— No, milý môj, spať treba, povedal prokuror. — Odober sa a choď.

— Nie, papa, zmraštil sa Sereža, — ja si ešte posedím. Rozprávaj mi niečo! Rozprávku!

— Ale po rozprávke — hneď a hneď spať.

— V svobodné večery Evgenij Petrovič mal obyčaj rozprávať Serežovi rozprávky. Ako väčšina zaujatých ľudí, nevedel nazpamäť ani jednej básne a nepamätal ani jednej rozprávky, tak že každý raz prichodilo mu improvisovať. Obyčajne začínal „v sedemdesiatej-siedmej krajine“, ďalej hovoril nevinné nesmysly a začínajúc, nikdy nevedel, aký bude prostriedok a konec. Obrazy, osoby a položenia braly sa, ako prišly, expromptom, a fabula i mravné naučenie vyplývaly samy od seba, mimo vôle rozprávateľa. Sereža veľmi ľúbil také improvisácie, a prokuror badal, že čím skromnejšia a jednoduchejšia vyšla fabula, tým silnejšie účinkovala na chlapca.

— Počuj, začal, pozdvihnúc oči na povalu. — V sedemdesiatej-siedmej krajine žil starý, prestarý kráľ s dlhou, šedivou bradou a... a s takými fúziskami. Žil v sklenom zámku, ktorý sa jagal a trblietal na slnci, ako veliký kus čistého ľadu. Zámok, braček, stál v ohromnej zahrade, kde, vieš, rástly pomaranče... marule, čerešne... kvitly tulipány, ruže, konvalinky... spievali rôznobarevní vtáci... Áno... Na stromoch visely sklené zvončeky, ktoré, keď podul vietor, zvučaly tak nežno, že možno bolo zabudnúť sa pri tom. Sklo vydáva mäkší a nežnejší zvuk, nežli kov... No, čože ešte? V zahrade boly fontány... Pamätáš, ty si videl na ville u tety Soni fontánu? Celkom také fontány stály v kráľovskej zahrade, no v rozmeroch omnoho väčších, a prúd vody dosiahnul vrchovec najvyššieho topoľa.

Evgenij Petrovič podumal a pokračoval:

— Starý kráľ mal jediného syna a následníka prestola — chlapčeka, práve tak malinkého, ako si ty. Bol to dobrý chlapec. On nikdy nevymýšľal, chodil včas spávať, ničoho netýkal sa na stole a... a vôbec bol rozumný. Mal len jednu chybu — on kúril...

Sereža napnuto počúval a, nemihajúc, hľadel otcovi do očí. Prokuror pokračoval a myslel: „Čože ďalej?“ Dlho, ako sa hovorí, prežúval, a dokončil takto:

— Od kúrenia kráľovič ochorel na suchoty a umrel, keď mal 20 rokov. Chorľavý a slabý starec zostal bez všetkej pomoci. Nemal kto riadiť kráľovstvo a obraňovať zámok. Prišli nepriatelia, zabili starca, sborili zámok a v zahrade teraz už niet ani čerešieň, ani vtákov, ani zvončekov... Tak veru, braček...

Taký konec samému Evgeniju Petrovičovi zdal sa byť smiešnym a naívnym, no na Serežu celá rozprávka urobila silný dojem. Zase jeho oči potiahly sa smútkom a čímsi podobným strachu; minútu hľadel zádumčivo na temné okno, striasol sa a prehovoril skleslým hlasom:

— Nebudem ja viac kúriť...

Keď odobral sa a odišiel spať, jeho otec ticho chodil z kúta do kúta a usmieval sa.

„Povedia, že tu účinkovala krása, umelecká forma,“ rozmýšľal on, „nechže, no to nie je potešiteľné. Jednako to nie je pravý prostriedok... Prečože mravné naučenia a pravdy musia sa predkladať nie v hrubej podobe, ale s primiešaním, v nevyhnute ocukro-

venej a pozlátenej forme, ako pilule? To je nenormálno... Falsifikácia, klam... fokusy..."

Spomenul si porotcov, ktorým treba povedať „reč", obecenstvo, ktoré osvojuje si historiu len z národných povestí a historických románov, seba samého, ktorý čerpal životnú múdrosť nie z príkazov a zákonov, lež z bájok, románov, veršov...

„Liek má byť sladký, pravda — krásna... A týmto nesmyslom nabral sa človek z čias Adama... Ostatne... možno, všetko toto je prirodzené a má tak byť... Či niet v prírode dosť cieľuprimeraných klamov, illusií..."

Pribral sa ku práci, ale lenivé, domášne myšlienky dlho ešte brodily mu hlavou. Nad povalou už zamĺkly škály, no obyvateľ druhého poschodia vždy ešte kráčal z kúta do kúta...

Slovenský jazyk.

Krstné mená.

Zvyk je veľkou mocou. Cirkev rímská dávala krstné mená novokrstencom a ony ujaly sa natoľko, že domáce mená temer cele vyhynuly. Pán P. Križko nedávno vo výbornej rozprave uviedol príklady toho, že naši predkovia užívali mená svojské, slovanské. S reformáciou cirkve časť Slovákov prijala síce národný jazyk, ale to nemalo vlivu na krstné mená. Zvyk má moc; všetko ostalo pri starom. Teprv na počiatku päťdesiatych rokov vo svojej Domovej Pokladnici vystúpil Daniel *Lichard* s poslovenčeným soznamom grécko-latinských, nemeckých a druhých krstných mien. A *to malo účinok.* Jeho návrhy síce nemožno schváliť v podrobnosťach, ale Lichardov krok vzbudil ozvenu. Návrhy obsažené sú v Pokladnici na rok 1851., na str. 41—43., a v tom samom ročníku používal svojich návrhov i v praxi. V kalendárskej časti tohože ročníku uvádza už mená: Pravoľub, Domoľub, Božetecha, Ctiboh, Vlastimil, Drahomír, Pravoživ a mnohé iné. Prvé spomenuté štyri mená sú v januári; v Časníku na rok 1856. v tomže mesiaci najdeš už aj: Rastislav, Šťastný (= Felix), Dobroslav, Ratibor, Dąmbrovka. V Časníku na rok 1857. v januári zase prichodia nové: Čistko, Drahotín. Ale načo šíriť reči? Tieto slovansko-národné novoty v krstných menách prijal vynikajúci v ten čas dr. Ondrej Radlinský v „Tatrane" (na r. 1861.) a prijala ich aj Matica vo svojich Národných Kalendároch.

A tak sa položil základ pre zavádzanie krstných mien slovanských.

Možno, že sú tieto veci známe všetkým čitateľom, možno že nie. Ich zopätovaním zaiste nikomu nepoškodím. Skutkom je (nakoľko mi to bolo možno dosiaľ poznať; rád sa poučím o protive), že D. Lichard zavádzal krstné mená slovanské a *že sme v tej veci*

ďalej nepokročili. On uviedol slovanské krstné mená *len v menoslov evanjelickej rubriky a ony ani dosiaľ z tejto do katolíckej neprestúpily.* Tento fakt zvlášte charakterisuje pomery obú spojenín cirkevno-slovenských. „Pútnik Sv.-Vojtešský“ (na r. 1890.) v „Sozname mien krstných“ na str. 14. a nasl. uvodí síce aj mená: Bohuchval, Bohumil, Ctiboh, Ctibor, Ctirad, Čestmír atď., ale ich nemá v kalendárskej časti, ktorú pospolitosť výlučne potrebuje. Ani žiadon iný kalendár v kalendárskej rubrike pre katolíkov nemá Lichardom zavádzaných krstných mien slovanských. Ony udržaly sa a udržujú sa len v tak rečených čiste národných kalendároch, menovite v martinskom a Salvovom; cirkevný kalendár evanjelikov, vydávaný Lutherovým spolkom v Budapešti a redigovaný Bachátom (na r. 1889.), podržiava len niektoré z nich.

Ale hľa, jako mi zašlo pero... Či je vôbec hodno zabývať sa takýmito chatrnými vecmi, jako sú krstné mená?

Sú ľudia, ktorým je cele jedno, či sa volajú Ďurom, Kubom alebo Janom.

A takí ľudia v celku pravdu majú...

Keby všetci ľudia takí boli, ja by tiež bol v tej veci ľahostajný. Hja, ale nie sú všetci ľudia takí. Jedni silou-mocou natískajú svojej rodine a všetkým známym svoje vlastné mená, zatracujúc a znevažujúc cudzie. Sú ľudia, ktorí nás denne obkľučujú, a ktorí, nadávajúc nám do sprostých Kubov, Ďurov, Janov, s pýchou vynášajú mená: Árpád, Attila, Töhötöm. A práve toto je to, čo vo mne premáha ľahostajnosť naproti krstným menám. Tu prestáva osobné filosofovanie.. Tu máme v očiach skutočné pomery: život zná mená s pýchou a s opovržením vyslovované práve tak, ako jazyky. A preto sme-li pyšní na svoj materský jazyk, buďme pyšní i na jeho integrujúce časti, na svojské krstné mená.

Ale predsa najde sa jeden-druhý a povie: Čo značí to krstné meno? Či je to nie jedno, či sa volám Šavlom alebo Pavlom? Opakujem, že za istých okolností mohlo by to jedno byť; za terajších pomerov nemôže to byť jedno. Veď načo že by premieňaly isté kruhy mená obcí, riek, vrchov, honov? Načo že by boly zahájily akciu na zmenu priezvísk? Ano, tie národné mená musia mať hlboký význam...

A znova sa vrátim k Lichardovej Pokladnici. Ja, vidíte, nehanbím sa premŕvať v starých kalendároch. Poznať kus pravdy a odhaliť kus závoja s vecí minulých, k vôli tomu hodno je znova a znova prezerať staré zaprášené knižky!

Ja v podrobnosťach nesúhlasím s Lichardom v tom, že cudzie krstné mená rad-radom poslovenčuje. Vo všetkom zachovávajme mieru.

S krstnými menami nemáme ten prípad, ktorý je s vlastnými menami rodín alebo obcí, vrchov, riek, honov atď. Tu meno žije večne s predmetom pomenovania. Tu je tedy odôvodneno výslovnosti, alebo jazykovému pokladu prispôsobovať meno, neľúbi-li sa nám. Ale krstné meno samo sebou zmení sa pokolením, ono zanikne a nám stačí, aby sme jedno alebo druhé meno systematickým zaznávaním navždy vyobcovali.

Lichard poslovenčoval: Albanus = Belobor; Amatus = Miloň; Aquilinus-a = Orlič-na; Asterius = Hvezdoň; Bonaventura m. i ž. = Dobrohosť, Dobrotka; Candidus = Belko; Columbanus = Holubán atď. atď. Tu stačí dľa môjho náhľadu vyhybovať takým cudzím menám, a *nie zatemňovať krstný menoslov domáci poslovančenými formami.* Neodôvodneným a hlavne nesystematickým poslovančovaním krstných mien už teraz zmutok zavláda. Sám Lichard z prílišnej horlivosti upadal v protimluvy. Bohumil je u neho: Amadeus, Deocarus, Philotheus, Theofilus. Tedy jedným menom vykladá štvoro mien rozdielnych, lebo tie všetky za rozličné samostatné mená treba pokladať, keďže za také pokladá kalendár na pr.: Viktor, Viktorin, Viktorian alebo: Lucius, Lucian, Aurelius, Aurelian, Rosina, Rosália alebo naše domáce: Miloš, Miloslav atď. Každý vykladateľ inakšie vykladá a z toho pochodí zmutok. Vidzme príklad: Ctibor je u Licharda Tiburtius a tak ho vykladá aj Sv.-Vojtešský kalendár, kdežto je Ctibor vlastne: Honorius. Lichard meno Honorius vykladá vymysleným Ctirádom. — Lichard domnieval sa, že Staško a Stach sú z Eustachius a preto týmto vykladal tie slová. Ale to je chyba. Lebo Stach a Staško sú skratkami z poľského Stanislav. V poľštine Eustachius je: Eustachi alebo Eustaš!

Timotheus je u Licharda: Ctiboh (to udáva aj Sv.-Vojtešský kalendár), kdežto dľa Kotta „Bohuslav = Timotheus". Ale ani vo spomínanom diele akademika Kotta niet žiadúcej a bezpečnej istoty. Na jednom a tom istom stĺpci kladie:

„*Bohuslav* = Timotheus, Gott*lob*"

a zas:

„Bohumil, Bohomil, *Bohuslav* = Gott*lieb*".

Protimluvy sú zrejmé: Gott*lob* (= Bohuchval) a Gottlieb (Bohumil) nemôže byť vyložené jedným a tým istým menom („Bohuslav").

Ja som proti prepiatemu poslovenčovaniu, *lebo ono vedie k protimluvám a zmutkom* na základe pravdy v onom príslovi, že koľko hláv, toľko rozumov.

Ale by sa klamal ten, kto by sa nazdával, že som odporcom snahy Lichardovej. Ani najmenej. Len to by si žiadal, aby tie pekné snahy braly sa od nás všetkých istým pevným, sebavedomým smerom. Aby neťahali sme jedon čihy, druhý hota... A jako pokladám prepiaté poslovančovanie za škodlivé, tak pokladám zaň aj násilné vykladanie cudzích mien krstných živými menami slovanskými. Horvati *Emilian* prekladajú (vidz Filipovičov Slovník) menom *Milan*; to je dľa môjho pochopovania vec nespravodlivá. Emilian nech je Emilianom a Milan Milanom. Podobná nespravodlivosť je vykladať meno *Emil* menom *Miloš*. Emilian a Emil sú zvláštné mená cudzie a Milan i Miloš zvláštné mená slovanské; len hrubé násilie ich môže stotožňovať. Vyložiť takáto zámena dá sa u nás len u tých, ktorí z chlebárskych príčin korrigujú úmysly svojich rodičov. Z pochopiteľných príčin úrady neprekážajú takým zmenám.

Ja by odporúčal len tie cudzie mená poslovančovať, ktoré dôsledne a vždy rovnako poslovančujú sa aj v iných slovanských jazykoch. Také sú:

Adalbert = Vojtech	Karol = Drahotín
Agnesa = Baranka	Karola = Drahotína
Alojs = Vekoslav	Leo = Lev
Aurel = Zlatko	Leopold = Levoslav
Aurelia = Zlatena, Zlatenka	Lujza = Ľudovíta
Eduard = Slavoľub	Ludvik = Ľudovít
Felix = Šťastko	Rozina = Ružena
Florian = Kvetoslav, Kvetko	Teodor = Bohdan
Fridrich = Miroslav	-a = Bohdana
-a = Miroslava	Teofil = Bohumil
Gottfried = Bohumír	Viktor = Víťazoslav
Gottlob = Bohuchval	Viktora = Víťazoslava.
Ignác = Vatroslav	

Naproti tomu nasledujúce mená, prichodiace v terajších kalendároch, čiastočne Lichardom vymyslené, z tej príčiny, aby nevznikaly zmätky a nedorozumenia, odporúčam považovať za *nepreložiteľné:*

Belko	Dobrotka	Pravoľub
Blahoslav	Drahoslav	Pravoslav
Blahomír	Horislav	Protibor
Blažena	Hostivít	Ratimír
Bohoboj	Jacko	Rastislav
Bohurád	Jaromír	Sebeslav
Božena	Jaroslav	Silorád
Božetecha	Kazimír	Stanislav
Branislav	Ľubomír	Svätoboj
Ctiboh	Milan	Svätopluk
Ctirád	Miliduch	Svetozár
Čestmír	Miloš	Vladimír
Čistko	Milota	Vlastimil
Dalemír	Miľutín	Vojeslav
Dražica	Mladoň	Zobor
Dobrodaj	Mladko	Zvonimil
Dobrodej	Ostrivoj	Želislav
Dobromír	Osvetín	Želmíra.
Dobroslav		

Teraz by som mal zakončiť vrelým vyzvaním ku vydavateľom kalendárov. Ale načo sa unúvať. U nás je síce obyčajou navrhovať všeličo, ale hlboko zakorenelou obyčajou je aj: neprijímať žiadnych návrhov. Niet nad pohodlie: volať, vzbudzovať do práce a pri tom so založenýma rukama dívať sa, jako ten svet ďalej beží. Ja vôbec nenavrhujem tedy, aby výsledkov tejto malej rozpravy všimli si vydavatelia kalendárov. Som príliš dobrý človek, o veľa lepší, než by im chcel zavdať prácu opravovaciu. A odo mňa ešte je lepšie slovenské obecenstvo, o veľa lepšie, než by za lacné groše očakávalo pre seba niečo lepšieho. Za tisíc — dve tisíc rokov raz sa menia kalendáre; bolo by odo mňa drzosť a prílišná márnomyseľnosť žiadať, aby kalendáre držaly krok s logikou, s rozvojom sveta a s potrebou národa. *—ský.*

Hospodárstvo.

Národopisný nákres, od *Jozefa Dohnányho.*

(Dokončenie.)

Poľné práce hospodár začína *orbou*. Keď pod ozimné siatie vypáčené *záhony* sú už *pouhorené* a pod siatie zorané, každý poriadny gazda dovezie už vopred doma na semeno na *riečici* dobre *ocúdené* čisté zbožie, pšenicu alebo raž, na roľu a rozseje z *rozsievky* (z plátna ušitej plachty) po oráčine. Zrno na siatie čiže na *sejbu* určené a upotrebené zove sa *výsevom*, a čím viac výsevu potrebuje niektorý hospodár, tým bohatším je gazdom; tak aspoň myslí a hovorí náš obecný ľud. *Pohonič* zápät za *rozsievačom* zahŕňa bránou rozsiate zrno do zeme a roľu rovná. Brána je z drevených, štvorhranných šiestich i ôsmich *lát* složená, ktoré laty Slováci *odbrankami* menujú, a tie sú dvoma doštičkami v *dlabách* vopchatými spojené takým spôsobom, že celá brána sem i ta voľno pohybovať sa môže. V podbrankách sú dlhé železné *zuby* (kliny) zapravené.

Po dokončení ozimného siatia hospodár ponáhľa sa vyberať *zemiaky*, plodinu i *bandurkami*, *švábkou* a *krumpľami* zvanú, ako i *repu* zo zeme a schrániť do *pivnice* alebo do podzemnej *jamy*.

Na mnohých miestach Slováci zaoberajú sa i ovocinárstvom a urodené *ovocie* v jaseň dľa jakovosti — jablká, hrušky *oberajú*, slivky *trasú* (bystrické, *kyjačky*, *zelienky*, *okruhlice* a *durandzie*) a zčiastky *sušia* v *sušierňach* alebo v *peciach* na *leskách* z vŕbového prúťa upletených, zčiastky na *lekvár* varia.

V jaseň, keď mráz stiahne povrch zeme, tak že dobytok *paprčkami* koreňu *oziminy* uškodiť nemôže, po oziminách pasú ovce a iný dobytok.

V zimnom čase je zvlášte v hornatých krajoch na voze obtížno sa voziť, preto Slaviani domysleli sa a spravili si *sane*, aby z hory mohli si dovážať potrebné články, ako i drevo na palivo a riad. Sane sú všelijaké, totižto: krátke s jedným *oplenom*, ktorý je na *piestoch* v saňach zapravených nasadený, iné i s dvoma takými oplenmi, t. j. *dlhé sane*. Na taký oplen zavesí sa *zvlač* a reťazou pripne. Tá čiastka na saňach, v ktorej je oje nasadené, zove sa *rôjik*, a aby oje vodorovne hore stálo, pripevňuje sa *žinkou* na *drúčik*, tu i tu i *rajtlom* menovaný. Ku krátkym saniam koniari potrebujú tak rečené *nášijky*, tie koňom na krkoch visia a na nich kone nosia oje. Okrem tých majú i sánky *posebné* alebo *krňačky*, na ktorých sami ľudia vozia potrebné veci. Ku hotoveniu saní náš hospodár vyhľadá si už od prírody krivo narastené drevo a z neho si vykreše *krivice*; dve také krivice v jedno spojené zovú sa saňami.

Zo zimného odpočinku zobudí hospodára štebotavý škovránok, zvestujúc mu piesňami svojimi jaro. Gazda s ochotou vyťahuje v jaseň sprataný pluh, bránu, *vlačuhy*, na ktorých pluh do poľa vozí, a iné ku jarnému siatiu potrebné náradie, a dáva sa s chuťou do novej práce.

Jarné siatie čiže *jarinu* obstaráva tým samým spôsobom, ako sme to už pri ozimnom siatí videli, s tým však rozdielom, že *ovos* seje najprv, potom *stručinu*, t. j. *hrach*, *bôb*, *šošovicu* a *vyku* i *ladníkom* menovanú. Neskoršie *jaricu* (jarná pšenica), jarnú raž, za tým *polovinu* a *jačmeň*, tu i tu i málo *tenkelu*, naposledy po *motyke* sadí alebo *zaorávu* zemiaky. *Lan*, *konope*, *proso* a *pohánku* seje až pred Jánom. I *trojku (ďatelinu)* i *koničinou* rečenú sejú naši Slováci na krm a sušia ju na *ostrmoch (kostrboch)*.

Kapustnú zahradu dobre *pohnojenú*, pooranú a pod kapustu pripravenú *obsadí* hospodár kapustnou *priesadou* tiež pred Jánom. Po *úvraťach* a krajoch záhona i *kvaku* a *bôb* sadieva.

V dolných stoliciach radi dorábajú naši Slováci i *kukuricu*.

Po *sejbe* nasleduje *kosba* v zahradách a na lúkach. V tom čase už gazda vyťahuje svoju kosu z *pôjdového* oblôčka, berie *mlatok*, i *klepáčom* menované kladivce (ktorým sa kosa kuje), a *babku* (na ktorej sa kosa kuje), totiž malú oceľovú nákovku v drevenom *klátiku* zapravenú. Klepáčom vyhlobí z *kosiska* (rukoväť) *zákovku* (tak zove sa železná obrúčka) a kosu, ktorej ostrie potom hore spomenutým riadom na tenko vykuje a vyostrí, zavesí si *oselník* i *osliak* rečený s *oslou* na remeň okolo pása opásaný a kosí nemilosrdne rozličné utešené kvety a trávy v tom povedomí, že si dobrého *sena* dorobí. V jaseň kosená tráva volá sa *otava* alebo *mládza*. Usušenú trávu gazdina s čeľaďou hrabú *hrabľami* a skladajú najprv do *petrencov*, na druhý deň však do veľkých *kôp vidlami* i *rásoškami*. Potom kopy odvozia do humna a dorábanie sena je tým skončené.

Medzi tým časom dozrelo *zbožie* a gazda vykuje nielen kosu, ku ktorej ešte nasadil i *hrablice* (stroj na kosenie zbožia), ale i *kosáky*, v mnohých krajoch zvané *srpmi*, a ponáhľa sa do poľa i s *plotkom* (hlinená nádoba na vodu) dozreté zbožie dľa okolnosti kosiť alebo *žať* a na *hrste* klásť. Zakiaľ hrste schnú, gazda chystá si *povriesla* zo slamy; do tých viaže zbožie do *snopov* a snopy skladá do *krížov*, miestami i *mandeľmi* zvaných.

Pripomenúť nutno, že spomenutý stroj na *podkášanie* zbožia (*hrabky* i hrablice) je výlučne slovenský vynález.

Slovom *zbožie* označuje náš ľud všetky poľné plodiny, z ktorých si dorába chlieb a na niektorých stranách zove ich i *obilím*. Sem patria menovite *pšenica*, na Pohroní a Považí i *žitom* zvaná, *raž*, *jačmeň*, *tenkeľ*, *ovos* a *polovník* i *polovina*, totiž dva alebo tri druhy (obyčajne raž a pšenica, alebo v iných krajoch ovos, jačmeň a ľadník) rozličného zbožia dovedna smiešané a tak vysiate. Nezaškodí spomenúť, že nielen pre samé obilné druhy, ale i pre jednotlivé čiastky ich bylín má ľud náš svoje vlastné výrazy, slová a pomenovania. Tak, odhliadnuc od toho, že v zemi nachodiacu sa čiastku všetkých trávnatých, kruhovitých a stromových rastlín volá *koreňom* a *korienkami*, zove nad zemou rastúcu *dúčelovitú* čiastku z obilia *steblom*, kým je obilie na koreni, a *slamou*, keď je už sožaté a usušené, nadto zove prízemnú čiže dolnú čiastku pri slame *ríťovým* koncom a pozostalosť po žatve na poli *strniskom*. Zo stebiel vyrastajú na pšenici, raži a jačmeni *klasy* a na ovse *riasa*.

Keď tieto čiastky začnú z dúčel vyrastať, vtedy zbožie *klasí sa* alebo *sype*. Dozretý klas je buďto *holý*, buďže zarastený *ostiami*.

Proso, z nehož dorábajú žltú kašu, *pšcnom* zvanú (a o tej hovorí Slovák, že „kaša mať naša") a *pohánka* čiže biela kaša nemajú klasov, ale *riasu*, konopa a ľan *hlávku*.

Luskovité plodiny zovú sa *strovou* i *strukovinou*, *stručinou*, a pod týmto názvom je známy *hrach*, *bôb*, *šošovica* a z listnatých poľných plodín sú najznámejšie *kapusta*, *kvaka* a *repa*, v novších časiech pravda i *burgundia*, ktorú však považujem, ako i zemiaky, za plodinu nie od starodávna našimi roľníkmi pestovanú, ale iba pred pomerne krátkym časom z iných strán ku nám donesenú.

Zahradné plodiny pominiem mlčaním, lebo náš ľud nezabýval sa ani prv, ani nezabýva sa — vo všeobecnosti hovoriac — zahradníctvom, ačkoľvek v blízkosti väčších miest slovenské gazdinky opatrujú zahradné plodiny i na poli a dosvedčujú i v tomto poľnom zahradníctve nemalú zručnosť a vedľa všeobecne známej, mravenčej pilnosti i železnú vytrvalosť.

Všetko, čo dala a dáva príroda slovenskému hospodárovi i v zahradách i na poli, menuje ľud náš *úrodou*, lebo cíti a vidí, že to všetko jedno z druhého sa rodí, kdežto Nemec zná iba „Fechsung", teda len sberanie a habanie, a Maďar len „termés", totiž tvorbu, ktorá vo vlastnom a pôvodnom smysle tohoto slova predpokladá, že niečo povstalo z ničoho.

No vráťme sa zas nazpäť ku práci. Každý gazda, aby mohol svoju úrodu s poľa do humna spratať, vopred zadovážil si voz. Pravda zhotoviť voz veru nebolo ľahkou vecou, lebo tu boly treba štyri *kolesá*, a tie bolo treba tak sostaviť, aby za prednými i zadné šly tou istou *koľajou*. Ako sa pamätám, ešte za mojich detinských čias mali chudobnejší gazdovia drevené, tak rečené *bosé*, t. j. železom neokuté vozy, dôkaz to vlastnoručného dôrobu. Jednotlivé čiastky, z ktorých voz záleží, sú nasledovné: *koleso*, záležiace z *hlavy*, *spíc* a *bahier*; ono stokne sa na *os*, a aby nespadlo, zabezpečené je *zaoskom*, i *lônikom* zvaným, v osi zasadeným. Každá os má dva konce a v priestore medzi kolesami sú v prednej osi zapravené dve *snice* a pripevnené ku osi *hlavnicou* a v sniciach je *oje* osadené. Zadná čiastka z voza, alebo zadné kolesá sú tým samým spôsobom sostavené ako i predné, iba že sú miesto oja tak zvanou *rázvorou* s predkom spojené. Pre rázvoru je medzi prednou osou a hlavnicou prázdne miesto vykresané, do toho vopchá sa rázvora a upevní *svorňom*, vsadeným svrchu do diery, prerobenej cez oplen, hlavnicu, rázvoru a os. Oplen je osobitná čiastka z voza, pripevnená svorňom na prednej hlavnici a má na oboch koncoch tak ako i zadná hlavnica po jednej *klanici*. Na takom voze, do ktorého priahajú sa kone, sú konce sníc za prednú os trčiace napriek *poddimou* opatrené, aby oje hore vodorovne stálo. Oje je na konci železným hákom, *káčerom* menovaným, okované, na ktorý *zdržiaky*, *sťaháky*, sa zakladajú. Rovne i v sniciach je železný káčer ku zaveseniu váhy zapravený.

Takto sriadený voz Slovák zove *holým* — a preto dľa potreby potom pripravuje naň buďto tri dosky, alebo ľahké *rebrinky*, alebo i dlhé *rebriny* svážať seno a obilia. Rebriny ležia napredku na oplene a na zadku voza na hlavnici a sú na spodku popod rázvoru, ako na predku tak i na zadku voza retiazkami podopäté. Aby sa nerozpadly, podopierajú ich štyri *lievče* (na niektorých vidiekoch *liovče*). Každý lievč má na spodnom konci *lievčisko*, totiž železnú pošvu s *okom (oblučok)* a v tejto s drevenou drúkovitou násadou. Oko z lievčiska stokýňa sa na os, a vrchný konec z lievča dáva sa do železných *obrúček* alebo do *húžiev* z prúta ukrútených a na rebrinách pripravených sťa podopierka pod rebriny. Okrem toho je vrchná čiastka z rebrín opatrená napredku ku pripätiu *pavúza* potrebnou dlhou reťazou, i *švorec* rečenou, a nazadku tiež ku tomu cieľu slúžiacim tak rečeným *pavúznym* povrazom. Rebriny sú zhotovené každá z jednej spodnej a vrchnej *žŕdky*, ktoré sú potom tenkými doštičkami, *švingami* a drevciami spolu spojené a upevnené.

Už som spomenul vyššie, že naši Slováci do jarma voly priahajú, a síce rovnako či do pluhu a či do voza, no na kone potrebujú zvláštne *náčinie*, totiž buďto *chomúty*, alebo *štverne*.

Chomút je z remeňa ušitý, slamou vypchatý, v drevených *kliešťach* stiahnutý a svrchu proti zamokaniu dažďom obtiahnutý jazvečou kožkou. Na bokoch sú vovlečené v kliešťach na železných kramľach alebo na remencoch *pobočky*, buďto remenné alebo *žinky* z konopí ukrútené. Tieto pobočky visia na širokých remenných *chrbátnikoch*, ktoré sú tiež navrchu o chomút pripäté a jako chrbátnik tak i jeho s chomútom spojujúce remene sú mosadznými *kotúľkami* a *zápinkami* ozdobené. Ako chomút, tak i remenná *uzda*, ktorú kôň na hlave nosí, býva okrášlená. *Podbrušina* je tiež z jedného pobočka na druhý poza predné nohy koňa pripätá. *Predprsníky* (tie retiazky alebo remene, na ktoré pripínajú sa zdržiaky, ináč i sťaháky) sú tiež na chomúte zpredku na tých pobočkových kramľach zavesené a železnou *závlačkou* pripäté. Uzda je *zubadlom* opatrená, na ktoré pripínajú sa remenné *liadce* alebo *opraty*. Tu i tu majú kone i *podchvostiny* pripravené. *Štverňa* je jednoduchý široký, prsný remeň, na ktorom sú pobočky a *chrbátnik* pripevnené.

Keď gazda má dobrý voz, dobré náčinie a k tomu i dobrý dobytok, zapriahne si smelo, chytí opraty, strelí *bičom* a veselo si sváža obilie do humna, a keď s Božou pomocou všetko shromaždil, z ostatnej ovsenej žne uvije jeho čeliadka z obilných klasov a poľných kvetov krásny venec, ktorým ovenčí najusilovnejšieho *ženca* a tak so spevom národných piesní a výskaním tiahne celý zástup žencov do gazdovho dvora. Tam ten vencom ozdobený *výžinkár* vysloví najprv poďakovanie Pánu Bohu za jeho požehnanie na žni a pomoc pri práci, potom blahoželá gazdovi a gazdinej. Gazdina však, znajúc národné starodávne *obžinkové*, *dôžinkové* radovanky, ochotne víta svoju čeľaď a ponúka prichystanou dobrou zákuskou a prípitkom, pri ktorej príležitosti nechýbä obyčajne ani slovenský národný hudec s gajdami.

V dolných krajoch, kde je úrodnejšia zem, nestačia neraz humná na spratanie zbožia; vtedy skladajú snopy do *stohov* a *kozlov*.

No po hojnej žatve nastáva *mlatba*. Tu pracovitý Slovák strhne cepy s klina, spravené z drevenej *hôlky* (rukoväte) a *cepíka*, opatrené z remeňa ušitým *ohlavkom* a *švihľom* (remencom) sviazané. Cepík majú tu i tu i železnou *zákovkou* okovaný.

Vymlátené zrno najprv riedkymi hrabľami očistí z *úhrabkov*, úhrabky na veľkom *oseváku*, totiž na drevenej riečici precúdi a potom *vejačkou* (široká lopata) proti vetru hádžuc *veje* a od *pliev* odlúči; takto očistené zbožie odmerá a do *susáka* sprace. Z vymlátených snopov posväzuje slamu do *otepov* alebo *šúpov*.

V starodávnych časoch potrebovali Slováci ako mieru na zbožie nádobu tak rečený *korec*, pozdejšie prešporskú *mieru* alebo *mericu*, štyri *mýtovnice* alebo *štvrtky* a poťažne osem *osmín* v sebe obsahujúcu.

Prirodzená vec, že bez dobytka hospodárstvo ani mysleť sa nemôže, lebo gazda ako k obrábaniu tak i ku poprávaniu rolí — menovite k dorobeniu potrebného *trusu*, *hnoja* — potrebuje statok. Chcem teda, čo mi je známo, i o tomto spomenúť.

Statok, pod týmto slovom rozumieme domáce zvieratá. *Lichva*, týmto slovom zove Slovák len rožný dobytok. *Dobytok* sú kone, voly, kravy, osly, ovce, kozy a svine.

Pri plodení a dochovávaní dobytka menujú samcov a matky dľa toho, do ktorého druhu domáce zviera patrí: totiž pri koňoch samca *vajčiakom*, samicu *kobolou*, *kobylou*, plod *žrebením* a mlaď *žriebäťom* i *koníčaťom*; v druhom a treťom roku koník zove sa *mladoch* i *žrebec*, po *škopení* *rezanec*, *kobylka* však *žrebica* i *sveriebka*. Kone majú od prírody na nohách *kopytá* a železnými *podkovami* sa kujú

Rožný — i *hovädzím* zvaný — statok sa množí z *bujaka* a *kravy*, plod je *telenie*, mlaď *teľa* a dľa pohlavia *bico* a *telica*, v druhom a treťom roku *junec* a *jalovica*, neskoršie *vôl* a *krava*.

Plodné ovce volajú Slováci *matkami* a samcov *baranmi*, mlaď *jahňatami*, *jahnencami*, dľa pohlavia *barancom* a *jahničkou*, po škopení *škopcami* a v druhom roku *škopmi*, neplodnú ovcu však *jalovkou*.

Koza sa pári s *capom* a mlaď zovú *kozlencami*.

Pod jedným treba poznamenať, že kravy, ovce a kozy držia sa u gazdu i sťa *dojný* dobytok, chovajú svoju mlaď mliekom, ktoré ona požíva z *vemena* *mlzením*, *cicaním*, a to požívanie zovú *pľaganím*. Po odstavení mlade nastúpi *dojenie*; dojí sa od oviec a kôz do *dojnice* a od kráv do nádoby *hrotkom* rečenej.

Sviňa sa pári s *kundrákom* i *kunierom* zvaným a sa *prasí*, mlaď volá sa *prasce* a dľa pohlavia *bravec* a *mašica*. Aby sa plodnosť prekazila, bravcov *miškujú* a *škopia*, mašice *mníšia* a potom v určenom čase v krmníku chovajú alebo predávajú.

Výhodné je pri kŕmení dobytka posekať a porezať slamu a iný krm na drobno. Nato každý gazda má tak zvanú *sečkovicu* alebo

rezácu truhlicu, na ktorej *kosierom* reže zo slamy alebo iného krmu *sečku.*

Gazdinky rady dochovávajú *drôbäť*, *drúbežou* i *hydinou* rečenú, *husi*, *sliepky*, *kury*, *kačky* i *morky.*

Pri plodení pojímajú sa husi s *gunárom*, sliepky s *kohútom*, kačky s *káčerom* a morky s *moriakom.*

Tieto *operence* donášajú gazdinkej výnosný úžitok nosením *vajec* a vysedením a i vyvedením *húseniec* (i *húsiat*), *kureniec* (i kuriat), *kačeniec* a *morčiat.*

Končím týmto prítomný opis a ponechávam ho upotrebiť pre ďalšie práce. No myslím, že i rolníctvo alebo hospodárstvo je v slovenskom národe veľmi starodávnym a že vyvinulo sa samorostle; dosvedčujú tomu celkom jasne i prepočetné, v hospodárstve užívaných vecí a nástrojov názvy, ktoré sú a boly rýdzo slovenskými a tak našimi pradedmi utvorenými a v život uvedenými.

Porekadlá, príslovia a hádky.

Zo sbierky *Janka Rimavského* z roku 1840.[1])

Ako som kúpil, tak predávam.
Chudý, ako chrt.
Kto sa hanbí, nech si utre gamby.
Nebo je jasnô, ako oko.
Rovní, ako by ich jedna mať mala.
Nech mi dá pokoj, ja jej dám svet.
Nač sú ti kasne, keď sú ti práz'ne.
Popol mu na nos sadá. (= Umiera.)
Mlčím, mlčím — ale vrčím.
Koľko vlasov, toľko časov.
Ako viem, tak poviem.
Bude ten vedieť, čo je päť.
Dobre nezhorela od hanby.
Blúzni, ako na mukách.
Nemá býľa, ani kvet — predsa živí celý svet. (Soľ.)
Búcha z neho, ako z dela.
Drž sa toho nechty aj zubami.
Ani kura darmo nehrabe.
Biely ako sňah, horký ako blen, čierny ako žúžoľ, červený ako plameň, zelený ako tráva, mocný ako lev, okrúhly ako vajce, dobrý ako anjel, zlý ako čert, hladný ako vlk.
Skapal, ako by sa bol prepadnul.
Nebol by sa krve na ňom dorezal.
Veď ti ho z tela nevyrežem. (Keď požadujú, čoho nemáme.)

[1]) Vidz 8. číslo.

BESEDA.

Kollárova Slávy dcera. V sedemdesiatročnú pamäť *Slávy dcery* Jaroslav Vlček dal vytlačiť v pražskom Čase nasledujúci jej rozbor: Je známo, z akých pohnútok osobných i časových a za akých okolností vznikala Kollárova velebáseň. Mladý evanjelický bohoslovec našiel v nemeckom študentstve v Jene pangermánske ideály, vzbudené vlasteneckými vojnami proti Napoleonovi; našiel v jej okolí cintoríny znemčených slavianskych kmenov; našiel dozvuky romantickej školy nemeckej, našiel tam svoju Mínu. Z popudov tých a v takom ovzduší vznikly počiatky básne, nazvanej pozdejšie *Slávy dcera*, z nich rozvíjala sa a rozvila potom i jej idea.

Avšak nie vždy rozlišuje sa s dostatočnou určitosťou, že trojaká podoba, v ktorej báseň tá objavila sa, než dosiahla konečnej svojej podoby, robí z arcidiela Kollárovho vlastne tri skladby, lišiace sa nielen prevedením, lež i svojou ideou: sú to vlastne básne *tri*.

Slávy dcera nevznikla razom v podobe, ako ju známe teraz. Roku 1821 vyšly v Prahe zaujatosťou Jozefa Jungmanna *Básně Jana Kollára*, ktorých prvou a hlavnou časťou je osemdesiatšesť *Zněliek* vo dvoch oddeleniach. To je zárodok pozdejšej *Slávy dcery.* Tento názov po prvý raz malo vydanie budínske z roku 1824 v troch spevoch, na stopäťdesiat zneliek rozmnožené a opatrené predspevom v distichách; toto roku 1832 v Pešti znova vzrástlo na päť spevov s 615. znelkami a Kollárom označeno je ako „úpelné vydání". V tejto konečnej úprave, pozdejšie len drobnými prídavky rozhojnenej, *Slávy dcera* dostala konečnú svoju tvárnosť.

Oných osemdesiatšesť zneliek z roku 1821 je dielo kusé: niektoré zo sonettov vlasteneckých Jungmann sám netrúfal si predložiť tlačovej censúre, iné vymazala sama; z prvotných, národnou ideou preniknutých, zostaly len tri (terajšie I. 11, III. 55 a 117), ostatné sú milostné. *Znělky* predsa maly účinok. Nevytlačené kusy kolovaly v hojných odpisoch a neveľký krúžok českých spisovateľov skoro doplnil si necelý obraz básnikov. „I ten brak (censúrou) nechaný tak jest utěšený, že sobě ním věčné slávy u Slovanů získáte," píše Kollárovi 1821 Jungmann. „Nový básník, Slovák, jménem Kollár, zdá se mi vše převyšovati, co posud v básnictví... až čísti budeš, ó nebe počiješ!" písal priateľom Čelakovský. A Šafárik tešil skladateľa, nespokojného s kusým vydaním básní: „Ne v liteře, ale v duchu cena jejich. Tať jim zůstala v celosti." Isteže boly v tej dobe u nás zjavom znamenitým.

Plán pozdejších vydaní *Slávy dcery* v Znělkách je patrný len z časti: v prvom oddiele (zn. 1—37) vyznieva šťastie z lásky prítomnej, v druhom (zn. 68—86) žiaľ z lásky minulej, pociťovaný na cestách, doma, všade, a útecha leda v spojení na večnosti. Epickej niti temer ešte niet; deva ospevovaná nie je ešte vzdušná allegoria, lež krásna pozemská bytnosť z krve a mäsa; nie je básnikovi náhradou za utrpenie Slavianov, neputuje s ním po slavianskom nebi

a pekle: je to rad obrázkov a nálad v ohnivých barvách šťastnej i nešťastnej lásky.

Básnikova Mína je predmet hodný Homéra i Canovu: ružolíca, zlatovlasá, oslneného čela a prísne vábnych očí, sňahobielej hodvábnej pleti, pravá grécka bohyňa; Pallas i Lada, Kupido i Milko ju stvorili, príroda vysypala na ňu všetky svoje dary, božská krása vtelila sa v nej v pannu. Je stydlivá, skromná, o pôvaboch svojich nevie, ako ruža rosou skropená, láska i ctnosť v jednej podobe, Lada s Madonnou v jednom tele. Ľudské umenie nevystihne ich pôvabov, verše básnikove sú len mdlým ich ohlasom: vtelenú krásu božskú oslávia len v nebi chóry anjelské! A táto bytnosť vdýchla básnikovi sladký bôľ a jed, ktorý pichá a sladí zároveň, on je kráľom bez vojsk, boháč bez majetku, on má v jednej veci všetko! Hľa, starobylá lipa v kvetúcom ďatelinisku, pod ňou lavička, svedok jeho blaha; tam sad, kde sladko žartovali spolu, inde zahrady a polia, brehy a kry, všetko zjasnené láskou a šťastím. Ale bije hodina rozlúčenia: „pokoj slibům, než boj svazkům vašim,“ volá neľútostný osud, a básnik pol srdca vlasti nechávajúc a pol Míne s prísahou večnej vernosti opúšťa útuľný domec révou zakrytý a ponáhľa sa ďaleko. — Čo teraz? Túha bez nádeje — od Rýna cez Čechy a Prahu s Vyšehradom až po rodisko turčiansko, všade ten hlboký žiaľ. Milenkin obraz sprevádza básnika nepokojným dňom i nocou bezsennou, každé nové ráno budí novú útrapu, ktorú nemierňa prúdy slz, ani tisíceré spomienky, ani priatelia a rodný kraj: ľúba kader na pamiatku darovanú, pozdrav jej posiela po slnci, zlaté mosty vzduchom by k nej staval! Bez svojich piesní umrel by túhou. Už druhý rok trávi o samote, keď zjaví sa mu jej obraz: volá ho do nadsvetia, vznášajúc sa k hviezdam, a básnik radostne čaká smrť.

Ačkoľvek *Znělky* Kollárove neboly prvou milostnou básňou v obnovenej poesii českej a ačkoľvek ich vzor Petrarka hovoril z nich dosť hlasite, predsa sú u nás úkazom vtedy vzácnym. Ich hyperboly tiekly z hĺbky vznieteného citu, ich sýty, smelý, nový spôsob básnického slohu silou a pravdivosťou svojou cez celý oživený Olymp starej mytologie nemohol zostať bez trváceho účinku na mysle čítajúcich i veršujúcich vlastencov. Ale nebola to ešte pravá Kollárova pieseň nového pokolenia a nového života: *Znělky neb sonetty* sú skladba čiste erotická.

Po troch rokoch Kollár, vedený slovami Jungmannovými: „Co neprošlo nyní, může snad při druhém vydání *jinde* projíti,“ zväčšené dielo svoje vydal v Budíne. Tam už epická niť je rozpradená a predĺžená: na Sále, v ponemčenom kraji, niekdy slavianskom, Sláva žaluje nebu utrpené krivdy a bohovia v náhradu stvoria Sláve dcéru, všetkými krásami Slavianok ozdobenú, ktorá pod starou lipou octne sa v náručí básnika, horekujúceho nad krivdami svojho národa. Ona mu je náhradou za všetko, čím národ jeho zastihnul čas alebo osud, súsed alebo zradný syn: je ona rýdzi kvet slavianskeho kmena, zo slávneho národa i slávnej reči; v nej spojená pravda severu s krásou východu, v nej smierenia došla antika s duchom novým,

akožto v ideále budúcnosti. Tam už zavznely krásne smelé slová národných žiaľov i nádejí: nohy básnikove kráčajú síce po stopách minulých nešťastí a prítomnej hanby, kde kamenní hlasatelia nekdajšej slávy sklesli v jej popolnice, poddajnosť a odrodilstvo tlumí celý život; ale ešte zbývajú cesty k obrodeniu: pravé vlastenectvo, ktoré vlasť hľadá a nachodí v srdci, vytrvalá národná práca všetkých k cieľu spoločnému, pravá osveta, pestovanie materinskej reči, vzájomnosť všetkých slavianskych kmenov, ktorým nebo určilo slávnu budúcnosť, to všetko povedie k nemu bezpečne, hlboko do mysle vrývaly sa Kollárove znelky: „I když bloudí, ještě bývá milý onen vyšších letův mládenec“, „Jak tě vítať, slzou nebo zpěvem“, „Jako plavec radostivě tleská k břehům vůni odtad nesoucím“, „Znám sic mnohou ušlechtilou hlavu“, „Nuže, pokud srdce mladé bije, hleďme štěstí vlasti laskavé“, „Pracuj každý s chutí usilovnou na národu roli dědičné“, „Nepřipisuj svaté jméno vlasti kraji tomu, v kterém bydlíme“, „Slávie! ó, Slávie! ty jméno sladkých zvuků, hořkých památek“, „Všecko máme, věřte, moji drazí,“ „Nač by proto srdce naše chladlo“, „Stíny Lauritasů, Svatopluků!“, „Bratře, neslyš hlasu závistníka“, „Sám jsem někdy myslel, že už svému losu vzdorovati nebudu“, a mnohé iné staly sa obecným majetkom národa. Tam už zaskvel sa klassický predspev v elegickom dvojverší, lapidárny to rozhľad po minulosti i prítomnosti slavianskej s víťaznou nádejou do budúcna — sám o sebe poetický i národný veledielo významu nehynúceho.

A ako je všetko slovne vybrúseno, formou uhladeno, stavbou harmonicky zavŕšeno! Prvý spev, *Sála*, dýcha nehou a šťastím milostného blaha, druhý, *Labe*, silným slovom káže evanjelium národné, a tretí, *Dunaj*, zádumčivo doznieva v sladko-boľných spomienkach. Z celku zračí sa už ráz cestopisného denníka, no zlomky jeho organicky srastajú v myšlienkovú jednotu. Dcéra Slávy, ako ju tu Milek stvoril v rade bohov v náhradu za slavianske krivdy, prechádza síce už do allegorie; ale základný ráz jej zostal a s ním i životná vrúcnosť a pravdivosť ospievaného predmetu. V podobe budínskeho vydania z roku 1824, ktoré malo tri spevy a stopäťdesiat zneliek, Kollárova *Slávy dcera* stojí umelecky najvyššie: erotika a idea národná sú tu v harmonickej rovnováhe a Čelakovského nadšený rozbor v Časopise musejnom 1831 vyslovoval len obecnú mienku českej obce literárnej a všetkých vtedajších myslí vlastenských

Že až po siedmich rokoch ozval sa tlačený hlas o *Slávy dcere*, malo podstatnú príčinu vo vtedajších okolnosťach. Počiatkom tridsiatych rokov, po veľkých pohyboch národných i spoločenských na západe i východe europejskom, uvoľnilo sa myšlienke a slovu i v Čechách. Národ zosilňoval, uvedomoval sa, zrel, a s ním i verejný stav vecí. Kruté tlačové putá rokov dvadsiatych pouvoľnily sa. A vtedy i Kollár rozšíril a doplnil ešte svoje veledielo všetkým, čo až potiaľ skrýval v duši; a hoc v Čechách a na Morave i nové peštianske vydanie *Slávy dcery* z roku 1832 šírilo sa len súkromne, predsa ono už našlo pravú pôdu v obecenstve i v literatúre.

Osnovu epickú v svojej básni Kollár previedol do poslednej dôslednosti: umretá Mína sprevádza básnika po slavianskom nebi i pekle, ukazujúc mu slasť i muky všetkých osôb minulých i terajších, ako zaslúžily alebo previnily sa niečim v Slavianstve. Čím v prvotných spevoch bol Kollárovi Petrarka, tým stal sa mu v pridanom speve štvrtom (*Lethe*) i piatom (*Acheron*) Dante.

Umelecky nezískalo toto nové, „úpelným" označené vydanie. Organismus celku sa rozpadnul: z bohyne Slávy, pôvodne púhej básnickej pomôcky, stalo sa ideálné Všeslavianstvo, a z Míny, pozdejšie dcérou Slávy zvanej, z vábneho dievčieho zjavu, rusovlásky nemeckého pastora, vyrástla ideálna všeslavianska vlasť, Kollárova vidina *Všeslávia*! Za minulé utrpenie matke Sláve, t. j. terajšiemu rozdrobenému Slavianstvu dostalo sa náhradou božskej dcéry, t. j. novej spoločnej vlasti. Tieto dva neslučiteľné živly, konkrétny živý zjav ľudský a vysnívaná mlhavá allegoria, rozdrobily báseň pôvodne jednotnú v rad organicky nesúvislých spomienok, žiaľov, túžob a nádejí, z ktorých mnohé samy o sebe pôsobia silou i krásou, ako celok však zanechávajú dojem nekonečného bludišťa, v ktorom svieti a hreje len básnikova horúca láska k národu: Mína ako milenka i ako Všeslávia v jednej osobe je postava nemožná. Potuchla i tvorivá sila Kollárova: pridané znelky, akokoľvek silne hlásajú svoju ideu, zároveň zrejme ukazujú, že zrodily sa z rozumovania a hútania štyridsaťročného muža; oslava i zatracovanie v posledných dvoch spevoch zvrhly sa v suché vypočitovanie mien alebo v triviálnosti hlboko pod básnickú úroveň klesajúce; forma stvrdla a jej zlozvuk za každým krokom ruší illúsiu; a konečne vokalisačná chúťka Kollárova, ktorou v svojom „úpelnom" vydaní ukoval si zcela novú, nikde nepočutú reč, znechutila poslednú túto úpravu *Slávy dcery* menovite v literárnych vrstvách českých: Jungmann, Palacký, Čelakovský a iní, ako prv predstihovali sa v chvále, tak teraz v priateľských dopisoch naporad ozývali sa menovite proti forme novej *Slávy dcery*, a Chmelenský v Časopise musejnom 1836 stal sa opäť tlumačom obecnej mienky.

Avšak zcela inak než s poetického, vec sa javí so stanoviska kultúrno-historického a národného. Kniha táto roztvorila čitateľstvu nový reálny i myšlienkový svet. S veľkou znalosťou archäologickou, dejepisnou, národopisnou Kollár rozvinul alebo aspoň dotknul sa všetkých význačných dejov slavianskej minulosti slávnej i neslávnej. Všetko, čo tlačilo i povznášalo, vyslovil silne a vrúcne, všetko, čo konať ďalej a čoho vystríhať sa, svoje vidiny a sny a túhy vymaľoval plamennými, ba kriklavými barvami fanatického kazateľa. Smele zamiešal sa do sporných záujmov spoločnosti, bez rozpakov oslavoval alebo zatracoval smery a osoby žijúce. Až „úpelným" vydaním *Slávy dcera* stala sa onou *bibliou Slavianstva*, ako nazýva sa typicky, šíriac nielen ideu svoju, lež pridaným roku 1832 *Výkladam* zároveň takú hojnosť reálnych vedomostí o minulom i prítomnom Slavianstve, ako pred Šafárikovými knihami žiaden iný náš spis. A idea jej pôsobila nemenej svojou smelosťou a novosťou než okolnosťami, ktoré ju sprevádzaly. Povážme, aký bol skutočný stav vecí

verejných v Čechách, na Morave i Slovensku v štyridsiatych rokoch: massy ľudu neuvedomelé, intelligencia odcudzená, národ ako samostatný, svojeprávny celok vlastne ani neexistujúci, prirodzená jeho reč v podruží v škole, v úrade, vo verejnosti, v literatúre len krúžok vlastenecky zapálených hláv a sŕdc, skorej ako súkromná spoločnosť než ako činiteľ zasahujúci do verejného života. A proti týmto úzkym, matným, krušným okolnosťam Kollárova vidina: ideálna vlasť, v ktorej slnce nikdy nezapadá, šťastná, mocná, náhrada za všetko, čo niekdy Slovania ztratili i čoho teraz sa im nedostávalo... Koľko národne nerozhodných a chabých, alebo v práci i dúfaní omdlievajúcich a nad budúcnosťou národa zúfajúcich našlo v *Slávy dcere* dôveru a posilu! Koľkým čitateľom nahradila povzbudzujúce úvodné články politických novín a rázné žurnalistické odrážanie krívd i káranie nešvárov, súc poesiou, kazateľňou i žurnálom zároveň! Slavianska vzájomnosť, Kollárom v *Slávy dcere* hlásaná, znela v tridsiatych a štyridsiatych rokoch tisícerým ohlasom bezmála v celom západnom Slavianstve.

Literatúra naša prechováva zreteľné stopy jej myšlienkového i formálneho pôsobenia.

Okrem tuctových zjavov, ako boly Godrova *Muzy dcera* alebo Vackove *Lilie a růže*, z nej vzal popud k myšlienke svojej Vocelov *Labyrint slávy*, z nej verš Sušilov a Furchov, z nej i poesia staršieho Kollárovho krajana Hollého a celá t. r. škola Štúrova na Slovensku: bez *Slávy dcery* nemožno si pomysleť ani jednoho z ich príslušníkov od samého Ľudovíta Štúra až po Ondreja Sládkoviča; tohoto *Marína*, uholný kameň slovenskej novoromantiky, je parafrásou *Slávy dcery*. A stopy Kollárovej básne možno sledovať i za hranice nášho jazyka, k Slovincom a Horvatom.

Rok 1891. Sošit 12.

Slovenské Pohľady.

Advent.

Príjď, dobo spásy! Čakáme ťa zdávna,
jak otcovia ťa verne čakali,
ba praotcovia ešte žiadali
ťa, dúfajúci, že sa zjavíš slávna:

i rozptýliš noc, v svetle neunavná!
noc rabskej skrýše, hrobnej povaly, —
odvalíš kameň ťarchy nemalý,
i s pŕs im skydne mura preohavná;

no nedočkali sa ťa — navzdor tomu,
že kajali sa horko, postili,
potili krvou, rvali šaț i vlasy:
zmučení sklesli... Ó, z ich strastí domu
vychádzajúcim na ich mohyly
lkať, aspoň tým už blesni, dobo spásy!

*

Príjď, dobo spásy! Čakáme ťa zbožne
— ich biedni vnuci —, s citom zjatreným,
čakáme s hladným duše dychtením,
čakáme v túžbach, jak len čakať možné!

Vrah-diabol zajal postať: než ju sožne,
ty prervi zhubu božským zmarením!
z rúk vyraz mu srp, skudli v sen a dym
úmysly vzteku, snahy cudzoložné;

jak hada potri bohatiera pätou!
jak chrobač rozšliap paríp kopytom,
jak sani sráňaj vypínavé hlavy:
nech pred tvojou sa skruší mocou svätou,
zvie: čo naň stupil tvojím úsvitom,
on svoboditeľ ujarmených pravý!...

*

Príjď, dobo spásy! Čakáme ťa súrne,
voláme, rumeň prudký na líci
a v rukách fakle, ako strážnici,
v tmu čiernu nimi zasvecujúc s turne;

príjď, ticho-tíško rozhrň nebo chmurné,
káž blahozvesťou zapláť dennici —
ba strhaj razom v divej víchrici
rmut všetek...! obzor prečisť búro-búrne!

Brud smy tvoj prúd, lož vypuď tvoja metla...
Dosť trpela si zlobe, potupe,
dosť shovievala rohatému bludu;
sleť žiarou! zapáľ vozduch plný svetla
v znak: v pohanenej slávy chalupe
že prišla na svet pravda môjho ľudu!

*

Príjď... Aj ver' prijde ona, požehnaná
spasenia doba! Prudko priletí,
prv, než sa nazdá rákoš v podsvetí,
než skypí mu z úst nová kliatba, hana...

Ó, netrať mysle, nerúť do zúfania
sa, kŕdle verných! Vidz, rán zánety
ti vlastných planú, planú v ústrety
— sťa zore — zorám velikého rána!

Závora pukne brány u východu,
z nej šľahne vlnot jasný, bohatý
a oblečie svet do novoty žitia...
Až prikryje Bôh tedy, pozve k hodu:
bedlite, proste, pejúc roráty:
nech rosí z nebies milosť úrečitá! —

Hviezdoslav.

Jarný mráz.

Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

I.

„Nespadne, nespadne!“ volalo pisklavým tónom šestnásťročné dievča, bijúc trstenicou na rozletené kolo z bukového zohýbaného dreva, jaké majú malé deti k zábavke. Jej pristala detinská hra, lebo všetky jej pohyby boly ešte detinské. A to uznala i mať, ktorá ticho kráčala cestou po boku staršieho, veľmi módne odetého pána. Oni išli domov s krátkej prechádzky. Starší pán prišiel k vdove

Biankovičovej na návštevu, veru nečakanú. On bol bohatým, vysokým úradníkom z hlavného mesta... Vdova počula jeho meno z úst nebohého muža, a síce vo spojení s nádejou, že by mu hádam intímny súdruh školských rokov mohol pomôcť z úzkosti. Či Biankovič urobil nejaký pokus, nevedela. Vedela len toľko, že pomoc neprišla odnikiaľ, a meno bohatého Černošínskeho neprišlo jej na um, až ho čítala na visitnej kartočke, ktorú jej poslal zo špinavého hotelu malomestského, s prosbou, či smie navštíviť vdovu svojho najväčšieho priateľa. Vedela, že teraz, keď jej muža zabily nešťastné, zavinené i nezavinené pomery, ktoré mohla reparovať dosť malá pomoc, jej všetky školské intímné priateľstvá mužove nič neprospejú. Pritom všetkom prijala Černošínskeho, jako známeho... Veď to meno počula od muža!

„No už ticho," zavolala Biankovičová na dcéru, „blížime sa k mestu!"

„A práve tam je hladko!" veselo riekla Maria. Jej tvár horela, prse dmuly sa od behu.

„Hľa, veľkomožný pane, takúto dievku mám! Ona je neposlušná, neposlušná!"

A skutočne, Mariška rozohnala kolo a bežala za ním, ďaleko predbehnúc starých.

„Vy máte diamant," riekol vážne Černošínsky, pohladkajúc svoju bradu, šedinami silno spestrenú, „sirotu — ach, jak bôľno pomysleť!"

Biankovičová nečakala od cudzieho človeka takej súcitnej poznámky. On počal hovoriť o nebohom, o divných osudoch, ktoré trhajú sväzky najvernejšieho priateľstva. Keď prišli k nízkemu domku, kde vdova mala byt, a Černošínsky chcel sa lúčiť, Biankovičová bola už rozcítená, a so slzami v očiach prosila Černošínskeho, aby „uponížil" sa k nej na skromnú vdovskú večeru.

Elegantná figúra úradníkova, jeho brilliantová ihla a celá bytnosť silno kontrastovala v malej, nízkej, biedno vystrojenej izbe. Bolo vidno, že je to izba parádna... To jest, boly tam tri fotele, bol diván i stôl pokrytý albami, zlatorezami, aby to upomínalo na „salon". No bola i posteľ, a na biednej kasni s olúpaným furnírom prosaické veci dennej potreby: taniere, lyžice, lacný, neglasírovaný hrnček s mliekom. Malé oblôčky maly lacné záclony, ale až po zem — celkom jako v salone. Tak chápe sa padlá rodina vždy len nahor, aby aspoň tieň starej formy upomínal na prešlé časy...

Černošínsky prezrel jedným pozorom všetko. On videl nepokoj vdovy, videl, že jej dcéra zmizla, a potom priduseno radila sa s matkou. On vedel, že sú to starosti o večeru. On už prehliadol, že je to domácnosť bez riadnej slúžky, lebo obstarná žena, čo konečne priniesla taniere a postavila na kasňu, bola zrejmo len občasnou posluhovateľkou. No pani Biankovičová vedela všetko tak ustrojiť, že jej hosť necítil nepríjemný cit, ktorý vzbudzuje núdza. Jemu chutila pečienka (patrne kúpená v hoteli, lebo prišla polostudená na stôl) i čaj. Menovite čaj mu chutil, ktorý ľúbil hodne sladký. I to videl, že na tretí pohár už nedostávalo sa dosť cukru...

Mariška nepozorovala nesnádze matere. Ona hľadela veľkýma očima na cudzieho pána, a bola pevno presvedčená, že si taký starý pánko musí považovať za česť také neobyčajné uhostenie! Ešte i fľaštičku rumu bola sama kúpiť za celých 35 krajciarov! I suchár! Ona nebadala, jak ostro pozerá na ňu pán so šedivou bradou, a divila sa, keď ju bral za ruku a chválil.

„Čo ma do teba, obluda," pomyslela si; „škoda toho suchára!" Ona si totiž myslela, že jeden ostane, ale nie, „veľkomožný" v tichom, šeptmo vedenom rozhovore s matkou vzal i posledný a máčal v zastydnutom, slabo ocukrenom čaji.

„Spať, dieťa moje," razom riekla mať, a jej ruka triasla sa.

Mariške to bolo po vôli. Ona skočila radostne, uklonila sa pred hosťom a matke bozkala ruku. Zo spalne ozýval sa tichý spev, potom zamĺknul.

„Pre Boha!" riekla Biankovičová, len čo bola vyšla dcéra, „jaký dlh — ja o ničom neviem."

„Áno, dlh, veľký dlh," prešiel Černošínsky z šepotu do hlasnejšieho hovoru; „dlh, ktorý som nevedel splatiť živému... Áno, on mňa zachránil, váš Gusto, zachránil! Nie môj život, viac, moju česť, moje všetko... A čo viac, zachránil s obetovaním samého seba. Urobil som niečo, pravda v mladistvom nerozmyslení, čo by ma bolo zhubilo navždy... Z kajúcnosti vyznám vám to... mal som sverené peniaze, rozhorúčený kartovou hrou prehral som všetko. Gusto vytrhol ma, on vzal vinu na seba... ja som nahradil všetko, vyšiel čistý, no fľak zostal na ňom... Áno, tak sa stalo, že váš muž nemohol vyššie, zostal za nami druhými, nepovšimnutým úradníkom, a ja som postupoval..."

Biankovičovú pojal strach pred týmto človekom. Razom objasnily sa jej všetky útrapy mužove, jeho márny boj, jeho daromné námahy vybŕsť z triedy nižšej...

„No, tu som, aby som nakoľko možno napravil chybu... Vidím, že ste v zlých pomeroch..."

„Nie, nie! Zadržte! Vy chceli by ste almužnou obraziť ma, preto, že tristozlatová pensia núti ma k najkrajnejšej skromnosti. Nie, pane! Viem, môj muž spomínal, že asnáď bola by pomoc u vás..."

„Áno, a to je, čo ma žerie! On mi písal... a viete, čo robí zbohatlý priateľ s listom biedneho priateľa v tisícich pádoch! To som i ja urobil. List bol hodený medzi sta iných žobráckych... Áno, to som urobil, a to ma dohnalo sem, keď čítal som o smrti Gustovej. Slovo smrť je veľké, vážne slovo... Chcete, aby som mohol upokojiť dušu?"

Biankovičovej napadlo, že nie ona sama je obeťou, ale i jej dcéra. Hrdosť počala ustupovať materinskej láske. Kto vie, či bohatý priateľ jej muža nezabezpečí budúcnosť dcérinu?

„Nebránim," riekla ticho.

Černošínsky vstal s divánika.

„Dajte mi svoju dcéru," riekol traslavým hlasom.

Biankovičovej urobily sa mžiky pred očami. Ona pokryla tvár rukami a klesla na stôl...

„Verím, že ste prekvapená,“ počal Černošínsky a bral ruku vdovinu, útlo, otcovsky zohnúc sa nad jej hlavou; „primnoho nového ste počuli. Ale počuli ste slová muža čestného. Noc má rozum, hovorí sa... Pohovoríme zajtra... Ďakujem za pohostenie.“

Ona vstala a hľadela na cudzinca, jako v nedorozumení.

On bral svoj svrchník s hodvábnym futrom, klaňal sa a vyšiel...

Biankovičová počala chodiť po malej izbe rýchlym krokom, jako vlčica v klietke. Ona chytala sa za hlavu, časom zahíkala suchým plačom... Počala sberať so stola, zo zvyku... Pod tanierom hosťa našla dve nové novučičké stovky... Celá jej hrdosť vzbúrila sa... Ona pochádzala z nebohatej, ale intelligentnej rodiny, bola vychovaná skromne, čestne; jej muž odvodzoval meno svoje od Brankovičov, a iba jakési nešťastie prinútilo ktoréhosi predka premeniť meno... A tu razom jaká strašná, ohyzdná historia! Ona si už chystala celú zásobu hrdých slov, jakými privíta neznámeho votrelca. Jej muž previnil sa, ale to neoprávňuje cudzieho k urážke.

II.

A Biankovičová i upotrebila zásobu prichystaných hrdých slov na druhý deň! Ona čakala Černošínskeho sama. Dcéru poslala na dedinu ku známej rechtorke, osobe milej a úslužnej.

Ale tu pomaly badala, že jej rozbúrené more láme sa o nehybnú, tvrdú skalu. Černošínsky vypočul všetko s tichou, ba prívetivou tvárou. A keď vdova už nemala čo povedať, keď sa jej búrne vlny čím diaľ tým viac drobily na pokojnosti protivníkovej, i sama cítila upokojenie... Mnohé, čo si premyslela nocou, čo povedala v tvár Černošínskemu, razom zazdalo sa jej prehnaným. Jeho krotké slová, jeho tvrdenie, že pochopuje rozhorčenie, že neočakával nič iného, že práve to ho teší, že našiel taký blahorodný odpor, ale že sa toho odporu neľaká, chránený a posmelený čistotou svojich úmyslov — účinkovaly jako olej na rozbúrené more. Ono tíšilo sa. Čím viac rozprával hosť o svojom skvelom postavení, tým hlbšie cítila pred sebou priepasť biedy a bezpomocnosti. A keď jej predstavil, čo bude s Mariškou, keďby ona tak pominula sa... Hrozná myšlienka... Žiť v chudobe nebolo jej hrozné — ale zanechať jediné dieťa — dievča v šírom, pustom svete...

A vyšlo, že Černošínsky nebol tak celkom ďaleký... veď on už päť ráz po smrti Biankovičovej bol v D. a videl mať i dcéru, dopytoval sa... On ju videl, Marišku, na ochotníckom divadle v malej úlohe... vtedy dozrel v ňom úmysel. On si zaľúbil ladný zjav, on nie je chladný, vypočítavý, je pri tom i srdce... Prečo teda neurobiť dvojaké blaho: osviežiť a ošťastniť svoje osamelé dni a smieriť starú vinu. Nie každý tak pamätá na starú dlžobu.

K poludniu Biankovičová bola už celkom mäkká, len prosila

nazpäť prijať dve stovky... Ona nežiada daru... To bolo nedelikátno. Černošínsky ju presvedčil, že to bola od neho síce smelosť, ale keď zbadal ich veľkú ohraničenosť... myslel si, že... no jedným slovom, zle volil prostriedok umom, ale úprimne dušou. Ostatne vzal banknoty a strčil do vestového vačku. Prišla babka posluha.

„Ah! babka — včera zabudnul som vám dať diškréciu.“ On vytiahol stovku a postrčil babe do tvrdej, nečistej dlane, tak, aby to vdova nezbadala.

„A tak dovolíte — mňa už volá povinnosť... odcestúvam! Škoda, že nevidím váš diamant. No smiem prísť? Smiem?“

Biankovičová bola celá omámená. Rozum počal hovoriť veľmi hlasno, dobrý cit bol zahalený, jako by razom hmla bola sadla na jej biednu dušu.

„A odpustíte biednej vdove?“ riekla, a pozrela prosebne na tvár úradníka. Ona videla, že tá tvár je síce chladná, ale že je dobrá, dôveru vzbudzujúca. Veď čože by ho tiahlo k žobrákom, jaký záujem? Jaký egoism? K nám, tak biednym, nepatrným? Ťažko bolo niečo zlého si mysleť. A tá kajúcnosť! Tá duševná tichosť, to trpelivé vypočutie všetkých obžalôb! Černošínsky opustil chudobný byt vdovin; ona rozplakala sa po jeho odchode, potom rozveselila sa, a zamĺkla tupou, bezmyšlienkovou nemotou.

„Urodzená pani, urodzená pani!“ kričala babka posluha, vrúťac sa strmhlav do chyže, „ten pán veľkomožný dali mi do ruky stovku... iste sa pomýlili... chceli mi dať zlatovku. Pre Boha prosím, urodzená pani... zaniesť sama, mňa vyhovoriť, ja sa bojím! Mňa môžu chytať — Bože môj — taký veliký peniaz! Nebola bych ani vedela, ale môj muž — tužibuď s lápsikom! Že vraj trinkeld! Pekný trinkeld — stovka! Ty nešťastnica, čos' to urobila! U tej bedárky stovku trinkeld! Ach, nech mi odpustia... on je už taký...“

Vdova uhádla, že je to stovka z tých, ktoré hosť nechal pod tanierom.

„Uspokoj sa, ševcová; daj, uschovám, ten pán skoro príde.“

„Len aby na mňa nič nevyšlo... a môj muž?“

„Choď... hneď prídem za tebou, neboj sa.“

Jako babka vyšla, Biankovičová klesla kolenačky k divánu.

„Bože môj! Biedna ševcová vracia darovanú stovku... a ja som na skoku prijímať strašný, strašný dar!“

Jaký veľký dar to bol, zvedela až na druhý deň: Černošínsky vyrovnal všetko, čo jej nebohý muž previnil, a čo nemohol sám vyrovnať pre náhlu smrť. Slovom, on sotrel s mena Biankovičovho škvrnu, a tým uspokojil dušu vdovinu.

III.

„Mama, drahá mama!“ vbehla Mariška do chyže, „videla som toho pána, čo bol u nás pred mesiacom... veru on to bol, ten samý. Šiel so sudcom a s inými pánmi. Tak sa mu klaňali, až

smiešno. Celý dvor, a on jako kráľ, taký starý, vážny kráľ.“ Zasmiala sa a ukazovala, jaké komplimenty strúhal notár, jaké tučný farár. „A on len takto,“ a pritom urobila vážnu posu, rozvodila rukami a nadula sa. „Celkom iný človek. Ale ja som ho poznala po šedivastej brade. On bol, on.“

Biankovičovej bodlo do srdca. Ona už vedela, že má prísť. Krásne dary, ktoré poslal matke i dcére, boly zatvorené v kasni; ony boly sprevádzané utešeným listom.

„Nuž a čo viac? Čo tak ľahko hovoríš o vážnych ľuďoch? On je náš dobrý známy, náš priateľ. Možno, príde!“

„Ale potom musíme kúpiť viac cukru,“ riekla opravdove.

„Vidíš, maj rozum, už nie si deckom...“

„To mi hudie i pani rechtorka...“

„Nie si deckom. Maj rozum, Marienka. Ten pán, pán radca Černošínsky, chodí sem po úradných povinnosťach. On bol priateľom tvojho otca — jedným slovom...“ Nemohla ďalej, ačkoľvek v utešenom liste boly vážne slová o príprave dcéry.

„Marienka, počuj. Tys' už nie deckom, ešte raz hovorím. Pomysli si, čo by bolo, kebych tak zomrela. Marienka...“, ona zastala. Marienka otvorila široko svoje i tak veľké, navlhlé oči.

„Čo je to, mama! Ah, už viem, už viem! Preto to skrývanie kľúča od kasne. Šusterka videla na šaty, videla brošu. Mama, čo je to? Mňa už dávno mrzí, že čosi tajíš. Čo je to?“

„Áno, skrývala som pred tebou, skrývala...“

Marienka kľakla na kolená a položila hlávku do matkinho lona.

„Ale, mama moja drahá, prečo ma tak tresceš! Veď ja nie som takým deckom, jako zdá sa, ja som už veľká, mama moja, a priznám sa, i ja som niečo skrývala pred tebou! Ja som začula niečo od súsedov, ale som ti nič nehovorila, bála som sa. Jako hovoriť, keď ty mlčíš. Mne zdalo sa, jako by si sa čohosi bála.“ Ona počala bozkávať matkinu ruku s vrúcnosťou a krotkým, prítuľným lichotením, čo nebolo v jej spurnom, trochu divokom ráze.

„Nie, mama, nemaj strach, ja už nie som takým deckom. Mne sa všeličo objasnilo v poslednom roku, čo mi bolo predtým tajné. Ja som predtým necítila, jako bolí chudoba — tys' mi to nedala pocítiť, moja drahá, utrápená mať! Ah, jako si mi pekná...“ Ona počala ju hladkať po tvári. „Ver mi, pani rechtorka, tá ťa miluje jako rodnú sestru, i tá povedala: ej, jako tá tvoja mať kvitne, jako sa mladí. I súsedia šepcú! Ó, moja drahá mať!“

Biankovičová bola celá udivená a zčiastky i sklamaná. Jej dcéra hovorila naraz jazykom, nikdy nepočutým z jej utešených úst. Všetky obavy, ktoré mala, počaly miznúť, a to, čo bolo tak hrozné v neočakávanej žiadosti Černošínskeho, počalo tratiť svoju odstrašujúcu moc. Ona po prvý raz videla, že jej dcéra už nie je deckom — ale s deckom mizly i blažiace predstavy o jej detskej, milej, ničím netknutej Mariške.

„Nuž ty bys' teda vedela, ty bys' nebránila sa...“

„Mamička — to sú horké rozhovory... Musím ti vyznať, že s rechtorkou hovoríme celkom zrelo, jako svedčí sa na vyrastlých

ľudí. Ale nič zlého o nej nemysli. Ona ťa miluje, ona ťa zbožňuje. Čo sa mňa máš pýtať? Čo ty chceš, to mi je zákonom, mamička moja pekná!“ A zase počala celovať matkinu ruku.

„Nie, nie. I sama seba opýtaj sa. Som iba dobrým radcom, nie zákonom. Možno, už skoro príde na riešenie. Zpytuj samú seba.“

„Čo sa mám radiť? Mám k tomu právo? Čo najmenšie právo? Nie si mi mať, nie si mi všetko?“

„Ja sama všetko nemôžem znať...“

„Ale znajú iní... Myslíš, že je to taká tajnosť? Ľudia všetko vedia, a najviac to, čo sa ich netýka. Ale čo som mala robiť?“

Niekto zaklopal na dvere. Bol to Černošínsky. Maria vyskočila, poutierala navlhlé oči a stala si do kútika.

„Smiem rušiť rodinnú idyllu?“ riekol, vidiac pohnutie na matke i dcére.

„Ah, smiete, smiete,“ riekla veselo zvučným, trasľavým hlasom Maria, s detskou smelosťou predstúpiac pred vznešenú figúru hosťa, a chcela ujsť. On ju zadržal.

„Milostivá pani... zdá sa mi, zo slov slečny badám, vy ste ju pripravili. Nemám rád dlhé reči.“

„Nebolo treba, nebolo treba dlhých príprav,“ všetečne riekla Maria.

Biankovičová pristúpila k hosťovi a vzala ho za ruku.

„Vidím, sám Boh obľahčil mi všetko. Neviem ani, jako. Pred tým, čoho bála som sa, zmizla bázeň. Po vôli Božej...“

Černošínsky pristúpil k Marii, vzal ju za ruku.

„A tak smiem byť šťastným?“ Jeho čeľusť sa potriasala, on objal driek mladej devy.

Umom Marie razom blyslo jasné, hrozné svetlo.

„Bože večný!“ vykríkla zúfalým, steny prerážajúcim krikom a sadla na dlážku, u nôh Černošínskeho, jako sadajú spurné, vospustné deti, keď ich chcú trestať.

Ona uverila šuškaniu súsedov, že veľkomožný pán uchádza sa o ruku jej matky. Teraz videla, že on uchádza sa o ňu samú.

IV.

V hroznom, velikom rozčulení, po prestálom prvom úžase, prvý cit, ktorý ovládal celou bytnosťou Marie, bola hlboká, nevysloviteľná láska k matke. Ona videla zrejmo, že jej doterajšia láska bola ničím, bola zvykom, bola hrou, ba v istej miere farisejstvom. Teraz videla, že láska k matke je celkom niečo iného, než mačacia prítulnosť, že je ona veľkou duševnou záležitosťou. Všetko, čo bolo zemné na jej matke, spŕchlo s nej, a zostal iba anjel, niečo nadtelesného, čisto duchovného. Keď odišiel Černošínsky s poklonou, hovoriac, že ponecháva rodine rozhodnutie „bez vplývania svojej osoby“, druhým živým a spolu strašným citom bolo jej zimničné odvrátenie sa od človeka, ktorý padol jako bomba do tichého príbytku úbohej vdovy. Ju priamo pálil pás, kade sklzlo sa rameno

jeho, i pliecko, o ktoré oprel sa jeho bok. Ona v mysli bola privykla na to, že on stať sa môže jej otčimom, a s takým citom vítala ho vo dverách, trebárs i to ju stálo námahu. Ona usilovala sa vpratať sa do zástoja siroty, ktorej mať pôjde za druhého muža. A všetko to úsilie, vyznať nutno, že dosť bôľné, no statne víťaziace, bolo zmarené, a niečo celkom iného zvírilo sa pred jej zrejúcou, ba už vyzretou dušou.

Jak rýchlo premení sa ženská, jako razom vhupne z detstva, od bábiky, od bukového kola do zrelosti! No nie lacno. Potrasenie duševné pri tak rýchlom prielome býva väčšie, než u mužských, pomalšie zrejúcich. Minulo niekoľko mesiacov, a už nedalo sa ani pomyslieť, žeby Maria Biankovičová mohla skákať za bukovým kolesom po hradskej ceste do mesta.

Biankovičová uznala: s Černošínskym vec dozrela tak ďaleko, že nazad nemožno bez zadania cti... Ona mohla mu vrátiť v kasni zatvorené hodvábу a skvosty, no nemohla mu vrátiť to, čo urobil, aby očistil škvrnu, lpiacu na mene mužovom. Sám Černošínsky ďaleko nebol mužom, ktorý by sa bol dal odstrašiť prvými antipatickými vrtochami mladej devy. On viedol dielo svoje, dľa zralej mienky čestne, na každý prípad s istotou, trpelivosťou a dôslednosťou. A všetko bolo by sa dalo vyrovnať. Len jedna podmienka chýbala. On nemal srdca. Nech čokoľvek hovoria o srdci, jako o niečom zbytočnom, ba práve škodlivom na púti životnej, bez neho niet ani opravdového života, ani šťastia, ani ľudskosti. Ono je skryté, k nemu ťažký prístup, ono neblýska sa, neoslepuje, jako rozum, ale ono je neoceniteľným darom Božím. Trochu srdca napraviť môže mnohý krivý výpočet rozumu.

Ale srdca nebolo. Černošínsky vzal si biednu sirotu priateľovu nielen z osobných záujmov, omámený jej sviežosťou a neobyčajnou krásou, ale skutočne z dobrých úmyslov, pravda, čisto rozumových. On tak vyhladí starý dlh a okrášli pritom život svoj, ktorý mu počal byť nudný. A zaprisahal sa, že vyplní všetko verne, že za obeť, ktorú prináša mladučká deva jemu, už temer starcovi, poskytne jej všetko, čo môže poskytnúť jeho majetok, jeho postavenie vo veľkomestskej spoločnosti. On sľuboval si krásnu, teplú jaseň, ohriatu krásnym slnkom, nové dojmy a šťastie, ktoré nevidel u ľudí, ktorí oženili sa s mestskými dcérami. „Kus provinciálnej prostoty a neviny chcel zasadiť do svojho skleníka“.

V.

„Domov, domov!“ S takýmto výkrikom, prichádzajúc z úradu, stretol sa Černošínsky na piaty deň po tom, jako presadil provinciálnu prostotu do svojho skleníka. Výkrik niesol sa z ženinej izby — no hlas nepoznal. Vbehol... videl ženu svoju polosoblečenú. Ona sedela u stolíka, jej bohaté vlasy, rozpletené, padaly v hojných, temných vlnách belunkou šijou. Pred ňou stála čiperná chyžná, s veľkými, naplašenými očami pozerajúc na svoju veliteľku. Maria zdvihla prosebno ramená proti vchádzajúcemu.

„Ó, prosím, pre Božie smilovanie... pusťte, pusťte ma domov! Ja už neviem sa ďalej premôcť! Boh vám to odplatí..."

„Ale, duša, čo sa stalo?" riekol Černošínsky a obrátil sa potom k chyžnej, keď žena položila hlavu na stolík a mlčala...

„Pán veľkomožný, ja neviem. Prišla som na zvonenie... Pani ešte neoblečená, počala som im pomáhať. Ony plačú a plačú! Domov, domov volajú..."

„Choď von, choď von," pretrhol ju pán.

„Čo ti je, dušička... tys' chorá, zavolám lekára, čo je? Čo ti chybí?"

Maria neodpovedala.

„Nože povedz, čo ma trápiš! Čo sa stalo?" On blížil sa k žene a položil ruku na jej plece. Maria strhla sa, jako by ju bol horúcim železom popálil, a zase položila hlavu na chladnú tablu stola.

„Jak to milo chladí," počala jako zo sna; „mňa páli hlava, mne je strašno!"

„Tys' chorá! Ľahni si, privolám doktora..."

„Nie, nie som chorá, ja som zlá, ja som hriešna, ja som hnusná... ach, jak hnusná! Pusťte ma, pusťte ma!"

„Upokoj sa; to nejaká hysteria, to prejde! Jako si ma naľakala. Hlavu máš celkom studenú..." On nesmelo položil ruku na jej čelo. „Musíš sa premáhať."

„Už som sa premohla!" zvolala Maria prirodzenejším, tichším hlasom; „už to prešlo! Ach, naľakala som ťa... Prešlo... Pošli mi chyžnú."

Černošínsky vyšiel a poslal k panej slúžku. On bol naľakaný. Jemu bolo nepríjemno také vyrušenie z mieru... Celý triasol sa. Na také veci nebol pripravený, to nebolo v jeho životnom a manželskom rozpočte. Scény!

Na poludnie vyšla Maria do jedálne, na dubovo zamaľovanej, bľadá, no pokojná. Černošínsky privítal ju jako obyčajne. Ani slovom nezmienil sa o scéne, ktorá naňho mala účinok, jako by bol niekto krhlu vody vylial na jeho poloplešivú hlavu. „Domov!" premýšľal. Čo chce s tým? Čo chce s takou divnou túžbou v šiesty deň po svadbe! On cítil sa byť velikým dobrodincom, čo mu všade i priznávali, a tak považoval ženinu scénu za nevďak. Keď pozrel na svoj novozariadený byt, na rad blýskavých izieb, nové náradie, cítil hlboko, že urobil čin veľkodušnosti, keď vzal si devu z biedneho nájomného domku. No, veď to prejde, pomyslel si, ona je tak mladá, ju to všetko rozjaruje. Všetko sa poddá.

A skutočne, dni išly pokojno. Maria bola síce tichá, často ju našiel s vyplakanými očima, no to nebúrilo jeho cirkule. On si zaumienil voviesť ju do spoločnosti. Robili mnohé návštevy, išli na večery, sami prijímali hostí. Maria nebola zručná, ona mnoho mlčala a tratila sa v spoločnosti. Vzdor jej kráse, ju málo pozorovali. Černošínsky to cítil, a chlad oblial jeho srdce. „Čo vláčim túto ženskú po svete," pomyslel si, „mňa ľutujú, mne nezávidia!" A on chcel, aby mu závideli.

Razom osvedčila Maria mužovi, že viac do spoločnosti nepôjde.

Ona premáhala sa preto, že chcela vydobyť si jeho spokojnosť. Ale už ďalej nemôže. Prosí ho pre všetko milosrdenstvo, aby ju nenútil, aby ju ponechal doma.

„Pekný medový mesiac pripravuješ mi," riekol tichým tónom Černošínsky, „pekne plníš svoje povinnosti! Ty si pani Černošínska, moja milá, a nie viac deckom, nie dedinskou húskou? Čo povie svet? Zajtra máme ísť k präsidentom. Vari nepôjdeš?"

„Ja prosím, a nerozhodujem. Vliecť ma môžeš kamkoľvek. Som tvoja žena, tys' mojím pánom. Ale prosiť môže ešte i otrokyňa, nie len pani. A tak prosím, uspor mi bôle, choď, choď sám, vyhovor ma!"

Černošínsky šiel sám k präsidentom. Tam každý pýtal sa po jeho žene, po tej istej, ktorú tak málo pozorovali, keď bola prítomná.

Celý rozladený ztratil sa bez odobierky. Mariu našiel zase v plači. Jeho trhlo.

„Čo to zase máš?" riekol nevrlo; „jaké plače? Čo je to za večný dážď? Mne zdá sa, tie slzy sú ti veľmi ľahké a... lacné! Čo chceš? Prosila si, nechal som ťa doma. Čo to má znamenať?"

Maria sa sobrala, usmiala sa, no bol to prinútený úsmev. Muž pozoroval nútenosť, a to ho ešte viac rozjarilo.

„Pochopujem i cit, i slzy, i bôľ, keď je príčina... Ale odpusť, smokliť sa bez všetkej príčiny, ukazovať svetu mučenícku tvár, keď človek oplýva... To je prinajmenej nechutné... Nuž, povedz! Chceš mať matku? Privediem ti ju... hovor!"

Maria hľadela prosto pred seba, do vzduchu... „Matku?" riekla ticho, „tú som ztratila. Matku!" tupým hlasom zavolala, „nie som jej hodna! Hľa, jako letí oblak nad mestečkom, jaké divné potvory tvoria sa na nebi..." Ona hľadela na podlahu.

Černošínsky priblížil sa k nej. Lampa, zastretá belasou pokrývkou, slabo osvetľovala jej tvár, jej veľké oči. Ona odsotila muža.

„Preč... hrúza ma trasie! Čo som ti urobila? Povedz, čo som ti urobila, žes' ma tak strašne zhubil... Preč, uteč! Ja som hnusný tvor, ja som nehodna žiť na svete... Pred súd ma, pred súd... ó, Bože, pred tvoj prísny súd!" Ona bila sa rukou po ramene. „Všetko na mne je odporné, odporné. Jako vyliezť z tohoto tela... daj vody, umy... umy!"

„No, prvý raz hovorím ti seriosné slovo," počal muž vážne, „mám toho dosť! Čo to má znamenať? Spamätaj sa a vedz, že so mnou nedá sa žartovať! Mám toho dosť!"

„Ty si žartoval? A to je všetko len žart, sen? Ó, nie... to nie je sen. Tu stojíš... áno, vidím, vidím! To je strašná skutočnosť..."

„Dobrú noc!" riekol prísne Černošínsky; „idem do svojej chyže... vyspi sa, duša, ale vedz, že očakávam, aby sa takáto scéna viac neopätovala." On zazvonil na chyžnú a prešiel do svojho kabinetu, silno zachlopiac dvere. Uzavrel si, že bude prísny. On blúznenie Marie pripisoval tomu, že ju zmaznal. Maznaniu musí byť konec.

VI.

A ona zatíchla, jako myšička, keď spozoruje v blízkosti pažravého kocúra. Premáhala návaly bôľu a nespokojnosti, a čím viac tlumila v sebe čudnú fantásiu, tým stávala sa tichšou a mlčanlivejšou.

A to ešte viac rozjarilo jej muža. Čo to za vzdor! Ona mlčí pri raňajkách, mlčí pri obede, mlčí pri večeri. Na jeho otázky odpovedá slovom, dvoma. Na jeho nežnosti odvetí chladom, a keď stane sa prísnym, utiahne sa celkom do seba a trpí nad sebou hrom jeho búrky bez odvety, bez obrany.

Nežnosti ubývalo, búrky množily sa. Konečne i búrky prestaly a počala sa podivná borba medzi manželmi. Černošínsky počal „kurovať“ ženu náražkami; najprv robil zlostné náražky len keď boli sami. S úsmevom na pernách, pri každej nepatrnej veci, vedel dať slovám svojim trpkosť. Neľútostne dotknul sa jej pôvodu, ba i otcovho previnenia. Ona časom obrátila naňho prosebný pohľad, položiac ruku na srdce. V ňom búrila hnev taká „sentimentálnosť“! A keď nič nepomohlo, počal ju nevideť, nepozorovať. Obedovával mimo domu, v klube, prichodil neskoro domov. Ona počula kroky jeho hore schodami, počula zachlopnutie dvier jeho kabinetu. Zase deň, zase noc, a to samé. Neskôr robil náražky i pred inými, nepamätajúc, že náražky robiť znamená voždy smýšľanie domestikov a duchovnú impotenciu. Šľachetný človek povie všetko priamo. Náražka raní, ale nehojí, je to zbraň chabcov, tupá, ale často jedom napustená.

On stál si čistý sám pred sebou, a nešípil, jak mnoho pretrpelo stvorenie, ktoré on vyrval z nízkeho stavu a „presadil do svojho skleníka“. Ona mala nielen oči, ale i prírodu gazelly... Sú také nepresaditeľné rastliny, ktoré hynú, čo by sme ich jako opatrovali. Maria, keď po dlhom boji privolila, sama nevedela, že preceňuje sily svoje. Fanatickou láskou vzplanula k matke, a prestala jednať pre seba, ona jednala pre ňu, v jej smysle. Už na druhý deň v meste pocítila celú faloš svojho položenia; všetko ju odstrkovalo od muža, všetko ju dusilo. Nezdravá túžba za domom schytila ju jako do kliešti, jej srdce cítilo silný bôľ, jako keďby ho kŕče stískaly. Nežností Černošínskeho hrozila sa, a súčasne bolo jej ľúto muža, ktorého predsa len oklamala. Keď bol proti nej zlostný, cítila poľahčenie, sladkosť pokuty, ktorá obľahčuje svedomie. Keď narážal na minulosť, ba upodozrieval, keď žiarlil s prešlosťou, jej zdalo sa, že má k tomu úplné právo. Ale tá potecha krátko trvala...

„Tu, tu ma bolí,“ riekla chyžnej, ukážuc na sluch, „tu klope čosi, ale nie je to horúčosť, to je mráz, tuhý mráz!“ Znamenití doktori, ktorých posielal k nej muž, nenašli žiadnej nemoce, radili premenu vzduchu, zábavu, prechádzky, telesný pohyb. Tak prešla zima. Dom Černošínskeho, vzdor bohatej obstanovke, pustnul a stával sa smutným. Prestali chodiť hostia, lebo i on prestal chodiť, a keď i išiel, to len sám. Maria nevychádzala celé týždne. Ona sedávala v kútku za španielskou stienkou z hodvábu, vyšitou zlatom

polovypuklo... Tá stienka bola posledným darom mužovým... Na nej boli vyšití fantastickí vtáci s nepomerne velikými hlavami a dlhými zobákami. Mäander v japonskom vkuse obruboval zlaté potvory vtačie.

Muž vstúpil do chyže. Ona sa striasla, ale nepohla sa s miesta. Hľadela do obloka, tuho omrznutého.

„Moja milá," riekol, posadiac sa na malý diván pod veľkolepými hodinami, „počuj, čo som uzavrel."

Maria so strachom pozrela na muža. Bol bľadý, prísny. Z neho vialo chladom.

„Zaveziem ťa do D. k matke, možno, bude ti to k duhu... Rozveselíš sa. Bojím sa o tvoje zdravie; i tak doktor hovoril o premene vzduchu. Si spokojná?"

„Pre Boha, neodháňaj ma!" zavolala Maria a spustila sa so stolca na kolená. „Čo som ti urobila? Čím som sa previnila? Odháňaš ma, odhadzuješ!" Ona počala kŕčovito plakať.

Tvár Černošínskeho skrívila sa. Slzy ho rozjedovaly.

„Zas tá stará melodia! Ty máš veľmi lacné slzy! Čo bych odháňal, čo bych odhadzoval. Vidíš, jako staráin sa, chcem ti dobre. Ostatne, zostaň..." On vstal a odišiel na palcoch, jako chodíme z izby ťažko chorého človeka...

VII.

Od toho dňa prestala Maria i čo len predstavovať domovú paniu. On ju považoval za chorú a neplnoletú, a vieme, jak čujno vycíti služobníctvo pomer medzi manželmi. Ono zbadalo, že ich veliteľka utratila právny titul domácej panej, a Maria pocítila veľkú premenu: ju málo si všímali, ich výslužnosť obmedzovala sa len na vyplnenie priameho rozkazu alebo žiadosti. To, čo robí výsluhu naozaj príjemnou, ochota, istá radostná hotovosť, uhádnutie želania — ztratilo sa.

Formu neurážal Černošínsky, zovnútorne život tiekol starým ruslom, ale to už nebol zdravý tok. „Babie leto", ktoré očakával veľkomožný, sklamalo ho, všetky jeho nádeje, všetok tichý pôžitok, ktorý odkladal k vôli karriére až na posledný čas, nesplnily sa. I tie formality, ktorými ctil ženu svoju, boly mu obťažné. Ona ho nestiesňala v ničom, ale on predsa cítil ťažké puto. Neraz, keď videl jej krásnu postavu, jej mladé, bezúhonne sformované ramienka, ničím, leda občasne odpornou preňho slzou, neskalený blesk očú, ešte veril, že všetko napraví sa. No keď počal sa jej blížiť, keď v slabej hodinke, jako sám potom tvrdil, prehovoril k nej v smysle svojho očakávaného „leta", razom zavial z nej chlad, chlad, ktorý razom zmrazil jeho city. „On nechce obeť", pomyslel si, a sluchy mu bily, „on očakáva, keď nie lásku, aspoň oddané priateľstvo, dôveru, vďačnosť!"

On nevedel, že sú to všetko žiadosti, ktoré nemožno vyplniť úprimne. Možno ich vyplniť pretvárkou, no u Marie nebolo schop-

nosti pretvárať sa. Jej chýbala sila, ktorá je potrebná k pretvárke. Ona nevedela, že veliká väčšina ľudí ňou žije, že ona je vlastne potrebnosťou v žití. Vyrástla až do panenského veku prosto, bez všetkých duševných zkúseností. Mala pochopy, jaké dievčence diktujú svojim bábikám, keď ihrajú sa na famíliu, na dom, na visity. Premena, ktorá sa s ňou stala, bola priveľká. Ona bola pravým opakom vycibreného decka. Jedináčik, vždy pod dohľadom až prepiatym, v nesvobode izebnej, nepoznala ani oblokom, čo je svet, čo je skutočný život! Nevedela, že v bábikinej izbe všetko to chybí, čo požaduje prísny, divný život. Rozvitá telom, zostala dušou pridlho deckom. Na kvet, rozvitý bujne, razom prišiel najhorší mráz, jarný mráz.

Kdeže to mohol čo len šípiť Černošínsky, ktorý myslel v zralosti dosiahnuť veľkou prácou všetko to sladké, čo brali jeho súdruhovia v mladom veku plnými rukami. I nedávno bol povýšený. Brilliantový rád zaskvel sa mu na prsiach. On zabudol svoju, krásne vyrátanú metodu a prišiel k Marii s radostnou zvesťou.

„Pozri, duša! Nové prekvapenie. Povýšili ma. Odmenili ma bohato! Pozri!“

Maria videla rád, videla zjasnenú tvár, a na okamih sa rozjarila... „Ach, jako sa to blýska... to krása!“ a siahla rúčkou za rádom. On ju nežno pritúlil k sebe. „Maria, prestaňme v tejto hroznej pravote... Už sme dosť trpeli. Prestaňme. Čo žiadaš? Všetko s tebou sdieľam, všetko!“

„Rozkáž... či som neposlušná? Či slovom alebo skutkom protivím sa ti? Povedz, čím som sa previnila!“

„Ničím, ničím! Ale či nemám nároky, aby si žila so mnou jedným žitím, aby si nezatemňovala život môj svojimi vrtochami, svojou chladnosťou?“

„Nerozumiem. Čo chceš ešte? Ja nemôžem sa smiať, keď obkľučujú ma strašné obrazy...“ V tom jej tvár zbľadla a oči zväčšily sa nápadne. Ony hľadely do prázdna. „Hrozné obrazy, a ja sa ich bojím. Nie, neodstrkujem ťa, jako myslíš, ja odstrkujem samú seba, ja bych chcela odhodiť od seba tu tie ramená, to všetko, čo som, vytrhnúť to srdce — ach, ono ma tak často bolí, — ale nemôžem nič, som slabá a biedna, som úbohá! Aspoň poľutuj, poľutuj“, a hojné slzy vylialy sa razom, jako by už dávno boly prichystané, ale zadržované. Slzy tiekly jej po tvári z jasných, otvorených očí, a tvár ostávala nepohnutá, nedotknutá plačlivou grimassou. On odstúpil od nej. Starý vzdor vzbudil sa v ňom. Odtrhol rád z pŕs a hodil ho na stôl, jako by on bol niečo zavinil. „Chcel som jej urobiť radosť, jakú neurobí z tisícich ľudí jeden svojej žene. A ona vždy len tú starú nótu! Otupno.“ Odišiel, ľahol v svojom kabinete na diván a z jeho úst vyrvalo sa hrešenie, uňho niečo neobyčajného.

Zas počal sa starý život. Maria stala sa zase nepotrebným, všetkým v dome zavadzajúcim, temer neživotným predmetom.

Na jar, bez všetkého opýtania sa, Černošínsky kázal žene pripraviť sa na cestu. Ona už nepriečila sa. Soberala sa a ukladala veci svoje s jakousi radostnou ochotou. V posledné časy upadala

do silnej melancholie — no odrazu, že pôjde na vonok, bola veselšia. Chyžná, dievča veľmi zručné, pozorovala premenu a zmenila svoje chovanie. Veď ona mala ísť s veliteľkou.

Černošínsky netrpelive očakával vlak. On vyzdvihnul na rukách ženu do vozňa prvej triedy a uspokojil sa, obstarajúc batožinu. Vydýchnul, jako osvobodený od ťažkého sna, keď vlak pohnul sa.

V D. Maria osvežela. Ale divno, mať čakala slzy radosti, výkriky, objemy a plesanie pri návrate dcéry... toho nebolo. Maria zavisla síce na jej šiji, bozkávala ju na líce, oči, hrdlo. Potom sa vzpriamila a zatíchla.

„Ah, jaká si mi krásna!“ tešila sa mať. Pani rechtorka, privolaná k sviatočnému okamihu, stála obďaleč a smiala sa celou tvárou smiechom radosti a uspokojenia. Ona tak dopriala mladej duši toho šťastia.

„A vás som, pán syn, sotva zbadala,“ riekla zaťovi; „ó, ja hlúpa! Odpusťte materi. To vám je divná stvora... Nech sa ľúbi složiť. Sadnúť!“ Ona zase počala so svojej strany celovať dcéru. Dcéra neodvetila na jej bozky. Tvár jej zbľadla a oči dostaly zase zlý lesk.

„Nie, mamička... dosť. Ach, pani rechtorka!“ zbadala Maria svoju priateľku; lesk zmiznul z očí a líce jej zrumenily sa. „Jak som rada, jak som rada. Poďte, poďte!“ Ona ju tiahla do svojej spalne.

VIII.

Čo hovorily medzi sebou dve priateľky — toľko len zbadala i mať i zať, že k čaju vyšla Maria tichá, spokojná, pani rechtorka uplakaná, roztržitá a jakási pomýlená. Černošínsky svojím rozumom a prenikateľnosťou hneď zbadal, že to bola spoveď, ktorá má tú vlastnosť, že obľahčuje spovedajúceho sa a na dušu spovedlníka nakladá ťarchu. Je to prelievanie citov z jednej duše do druhej, a keď i nevyleje sa bôľ a úzkosť celkovite, časť jeho zmizne, aspoň na istý čas.

Po čaji prosila Maria mať i muža, či smie odprevadiť na kus pani rechtorku.

„Pôjdeme všetci,“ riekol Černošínsky.

„Ach, nie, nie,“ veľmi pospešne odvetila Maria; „načo vás unovať... veď len na chvíľku. Večer je tak krásny...“

A naozaj, bol večer, z tých krásnych, jasných jarných večerov, ktoré tak dlho predlžujú sa, jako by im bolo ľúto rozlúčiť sa s dolinou a horami. Ony sú jasné, jako by slnko bolo pozabúdalo časť svojich lúčov, keď sadlo za hory. Priateľky šly ruka v ruke. Za mestom ovila Maria rameno svoje okolo drieku rechtorky, a tak išly spolu, tesno jedna pri druhej. Maria klonila hlávku k jej uchu.

„Viete, že som vinná pred vami?“ hovorila šepotom; „ja nikdy, v tých najväčších úzkosťach nepomyslela som na vás. Doma, neviem jako to prišlo, ale vy ste mi celkom vymizli z pamäti.“

Okolo po hradskej kvitly čerešne, ba už ukazovaly sa i malé, zelené ovocinky. Bolo chladisto. Nebo bolo jasné, bez najmenšieho obláčku, ľahunký severný vietor šumel a chladil tvár.

„Kdeže vám mysleť vo veľkom svete na biednu rechtorku!“ riekla priateľka a ukutala sa do svojho šedého vlniaka.

Maria postála. „Ach, jak úzky bol mi ten veľký svet! Väzenie, väzenie.“ Jej zuby počaly jaktať. „No, ani vy mi nerozumiete! Nechcete veriť! Nepovedala som vám všetko? Nevyliala som vám dušu? Vy mňa sklamete!“

„Oh, nikdy, dušička! Nikdy... Dovolíte, i zajtra prídem. Deti mi síce nedajú pokojnej chvíle, ale prídem. No, to je môj chodník. Vy sa vráťte.“

„Ach, ešte kúštik... až tam po lesík, kde som chodievala so ševcovou... potom sa vrátim!“

„Tak! Už dosť!“ riekla rechtorka, keď hore miernym svahom prišli k lesu, ktorý len čo sa rozvinul. Útla, nehustá, žltkastá zeleň jeho bola tak svieža, tak jemná. Lístky nemaly ešte rozvité formy, ony ešte len práve čo boly sa vytisly z lupeňov, také nezralé, mliečne. Zdalo sa, ony striasajú sa chladným, večerným vetrom.

„S Bohom!“ riekla Maria, bozkávajúc rechtorku na čelo, na ktorom ukazovaly sa prvé vrásky; „s Bohom, zajtra vám poviem ešte mnoho — mnoho! Ale či vás to neraní, nerozhorčí? Ja vidím obrazy, hrozné obrazy! Ony ma obletujú! Ja cítim hnusenie, ja som si sama hnusnou, a bojím sa, že i vám som takou! Ja už nie som vašou niekdajšou Mariou!“

„Ale ste krásnou, bohatou paňou! Čo sú to za prepiate myšlienky?“

„Krásnou, bohatou paňou!“ vykríkla Maria; jej krik niesol sa tichým, pustým poľom, on jako by vrýval sa do mlado-zelenej hory a jako by bol pohýbal útlymi, jasnými listami osík a briez. Nad brezami vypínal sa ohromný dub, ešte celkom pohrúžený v spánku. Na ňom nezelenalo sa ešte nič.

„No, už mi je čas! Mňa čakajú deti, i muž, vás tiež čakajú!“ Rechtorka podala Marii svoju tvrdú ruku. Rozlúčily sa.

Maria videla, jako rechtorka zahybá za stromy. Ona pošla najprv nazad; keď už videla, že rechtorka bola hodne hlboko v lese, pozdvihla sukničku a dala sa do behu do lesa, v ľavo od chodníka. Ona bežala priamo do húšťavy. Jemné lístky šľahaly ju do tváre, ktorá blčala purpurom. Ratolesti schvátily jej s ramien ručník, ktorý jej bola zavesila starostlivá mať. Ona to nespozorovala. Prišla čistinka, ona ju prebehla jako srna, ktorú prenasleduje honák so zvonným, zlostným brechotom. Čistinka bola vlhká, nohy Marie prepadaly po členky do bahnistej pôdy. Spadla, ruky vryly sa do mäkkej, vodou presiaknutej trávy. Ale ona sobrala sa a vyronila zase do hory. „Kam bežím?“ pýtala sa sama seba, ale odvety nebolo, bola len divná, fantastická túžba bežať. Ona bežala pred samou sebou, ale nemohla ubehnúť. Ona bežala pred svojimi myšlienkami, a pohyb telesný odháňal obrazy, ktoré sa kopily v jej hlave. Jej krásne prse dýchaly a dmuly sa jako dve morské družné vlny. Trň

zachytil jej šaty... ona obzrela sa strašným pohľadom, s tým úžasným bleskom v očiach, ktorý tak často v nich vzplanul. Odtrhla sa, nechajúc v tŕni kus šiat. „To si nie ty, nie ty, fantom, to je tŕň, sprostý tŕň! Haha!“

Pred ňou ukázal sa otvorený kraj, ale už pokrytý jarnou večernou šedosťou. Nad jej hlavou vypínal sa ohromný dub... suchý, bez štiavnatej zeleni, rozkonárený naširoko. On dvíhal k nebu mohutné, čierne ramená, jako by hrozil tým nižším, na zeleň a sviežosť pyšným stromom. Maria bola potom celá mokrá, sily ju opúšťaly, ona klesla u duba na koleno, potom na druhé, potom na rameno. Chcela sa zdvihnúť. Zase ju niečo hnalo ďalej, ďalej, do hory, do púšte. Ale síl nebolo! S veľkou námahou podňala sa... tu obliala ju jakási sladkosť, o jakej sa jej nikdy nesnívalo. Bola to sladkosť omamujúca... nemohla ináč, ona musela sa jej poddať. Jej prse dýchaly každým dychom jakýsi opojný aromat. Trasúce sa údy prechádzala sladká, upokojujúca triaška. Ešte raz chcela sa zdvihnúť... rameno neposlúchlo... ba zdalo sa jej, že ona nemá žiadneho ramena. Tvrdá skala, na ktorú ľahla lícom, zdala sa jej mäkkou, nekonečne blažiaci pocit poskytujúcou poduškou. Otvorila oči a badala, že i to ju stojí námahu. Nad ňou zdvihal k jasnému nebu dub svoje suché, príšerné ramená... Tie dĺžily sa, rástly, rozťahovaly sa do šírky. A nad nimi to jasné, nedostižiteľné nebo smialo sa všetkým úsiliam ozrutných ramien. „Nedosiahneš, nedosiahneš, čo jako sa budeš namáhať,“ smialo sa nebo a rozširovalo sa víťazne, neobsiahle, nekonečne, a ľahko, bez námahy unikalo ozrutným ramenám.

Sladkosť, ktorú Maria cítila vo všetkých údoch, počala údy zanechávať. .. Oňa zavrela oči.... Sladkosť sústredňovala sa v prsiach, okolo srdca. Ona už ani nemala rúk, ani nôh — tie sa jakosi odlúčily... A potom mizlo všetko, i pocit sladkosti, i príjemný chlad skaly, všetko pomaly mizlo, a nastupoval mier, taký hlboký, neobsiahly, nevysloviteľný mier...!

* * *

Černošínsky rozložil Biankovičovej rozumne a jasne, že on síce nepomýšľa už na šťastie z inej strany, ale že žiť s Mariou je mu nemožnosťou. On jej dá takú a takú rentu, on ju opatrí... Ale on „chce ešte požiť tých niekoľko rokov“, a Maria mu robí nemožným už i dýchanie vo vlastnom dome.

Biankovičová zúfala. „Bože môj, kdeže je Marienka toľko!“ zavolala krikľavo, keď videla, že je už večer.

„Jej to povedzte, pred mojima očima!“ zaplakala Biankovičová. „Čo je to, Bože môj — ja ničomu nerozumiem.“

Keď Maria nechodila, sám Černošínsky počal byť nepokojným. Ševcová išla pre ľudí. Černošínsky vybral sa s nimi za Mariou. Prešli hradskú, prešli chodník až do dediny. Pani rechtorka tvrdila, že sa Maria vrátila domov... Hrúza objala veľkomožného, on rýchlo vracal sa s ľuďmi do mesta.

„Ó, Bože môj!“ vzdychal starý súsed Biankovičovej, ktorý šiel s Černošínskym, „máme strašný mráz! Už som starý, ale takého nepamätám o tomto čase.“

Zavčas rána, len čo slnko vyšlo, Biankovičová vyšla s ľuďmi do lesíka. Možno, Maria zablúdila... Šli do lesa. Smutno bolo hľadeť na sviežu zeleň, obloženú mraznými klenotami. Ony blyšťaly sa v rannom slnku, jako pravé brillianty. Pod lúčami slnka listy vädly, a roztopená inovať kvapkala k zemi... slzy zhubených listov.

Pod starým dubom našli Mariu, v rozdriapaných šatách, hlávku na skale. Jej tvár, stuhnutú a bľadú, krášlil tichý úsmev.

Mať hodila sa na mrtvolu. Jarný mráz!

Keď doviezli mrtvé telo na doskovom, nahodivšom sa voze do nízkeho domku Biankovičovej, veľkomožný pán Černošínsky sadal do železničného kupé prvej triedy, mračný, no studený, jako obeť jarného mrazu. On počul, čo sa stalo, a nevedel nič iného, jako vyhnúť potraseniam a zúfalým scénam.

Nie milí nie drahí.

Povesť od *Ivana Vazova*. — Z bulharského preložil *S. J. Zachej*.

(Dokončenie.)

XII.

— Hadži, na zdravie!

— Pi, Aslanov!

— Na zdravie a na zdar!

— Tak je. Domnule (pane) Gika, dobre plň čaše, lebo ináče prídeš o hlavu.

— Veru tak. — Sláva nám! Na zdravie! kričalo ešte niekoľko hlasov, a čaše štrngly, vyprázdnily sa a s hrmotom boly položené na stôl.

Chušovia si poutierali fúzy.

— Ale kdeže je Karánov? Kde je Bebrovský? Hadži, či si tých nezavolal?

— Bebrovský odišiel, aby si usporiadal účty s Nikoleskom; večer bude tu. Či môžem zabudnúť na tohoto balkánskeho medveďa? Karánov šiel po brata, prídu vedno, lebo brat sa osvedčil, že zapáli svoj sklep, jestli by ho nechali. Je to junák.

— A Gunčo?

— Ha, ten si predal zbraň, hlupák...

— Ja som ho videl včera; že si vraj kúpil slávny vinčester. Iste príde, riekol tretí.

— A Kňažko? pýtal sa štvrtý.

— Kňažko odišiel pre Kirča, Murkova i Kojnova. Neborák Kojnov je nezdravý, moc kašle, no pritom všetkom chce prísť.

— Keď ide o takú svätú vec, prestáva nemoc, poznamenal ktosi.

— Žiadna príčina nemôže prekážať karaisenskému hrdinovi neumreť za otčinu, riekol hlboko druhý.

— Kto sa teraz vyhovára, je podliak.

— Bratia, na vaše zdravie! Nech žijú bojovníci! zvolal chuš oblečený vo vojenskom kabáte bez epolet. Nech žije aj národ, a smrť tyranom! Gika, nože nalej, i Dobrovi a Petrovi.

— Nech žijú!

— Nech puknú agaranci!

— Aha, či viete? zvolal Dimitro, — Mravka je opäť v chládku.

— Osem ráz ho zatvorili tejto zimy, podotknul Aslanov, — a vždy pre pletky. Na pr. stretne nejakého žida a začne ho šklbať za pejsy. Židák sa rozreve, policia sa dostaví a hybaj s ním do Kurte de Kurník (do väzenia). Alebo uchytí dve jablká z niektorého krámku a v nohy. Dohonia ho, on sa poddá a netají, hybaj zase s ním pred komisára. To robí náročky, keď nemá čo položiť do úst. V áréšte dobre krmia.

Hadži medzitým nízkym hlasom shováral sa s dvoma chušmi o Makedonskom, ktorý ešte vždy neprichodil.

— Nuž, nechajme to; ale čo, ak chytia aj diakona? Kto vie? pokračoval Hadži starostlivo.

— Tak i plán i čata — všetko vetor, riekol so zúfalým výrazom Dobre.

— Pst... dával znak Aslanov. — Krčmár všetko počuje.

Dobre pokrútil záporne hlavou.

— Nezná slova bulharsky.

— No treba chrániť tajomstvo.

— Načo o tom bľabotať.

— Chráň tajomstvo, osle, zvolal podnapilý chuš, ktorý dosiaľ s hlavou o stenu opretou vše díval sa do povaly.

— Či vie o tom Ivan Slavkov? pýtal sa Aslanov, obráťac sa k Hadžimu.

— Nenašiel som ho, no iste sa dozvedel.

— Táto zvetralá koza iste nepríde, stavím svoje carvuly (krpce).

— Príde!

— Nie!

— Ba príde!

— Jestli nepríde, vyšklbem mu bradu, čo si ju maže viedenskou pomádou; čudák, po franku dáva len za ňu.

— Hovoria, že sa zasnúbi s Mariolicou, ten šibeničník. Jaká to krásavica! Vskutku do zjedenia. — Gika, daj niečo pod zuby a nalej; daj čistého botošianskeho vína, bez vody.

Čaše štrngly a sa vyprázdnily.

— Poďme trochu na čerstvý vzduch! volal Hadži. Všetci vstali.

— Čaše nám naplnili. Čo? Nechcete už piť? Neurážajte ma, vylejem vám ho za golier, hovoril hostiteľ, vystrúc ľavú ruku, aby jim zabránil cestu k dverám.

— Ako si dovolíš zabraňovať cestu? s týmito slovami vstúpil do krčmy muž obrovskej postavy, hrubo odstrčiac ruku chušovu.

— Bebrovský! Vitaj!

A niekoľkí spustili sa naň a začali ho bozkávať po tlstých ústach.

— Vitaj, braček! Domnule Gika, ešte po čaši, aby ťa diabol vzal!

— Nuž tedy ešte stojačky po jednej čaši! Markov, zaplať!

Družina s hlukom vyšla z krčmy a zamierila do dlhej ulice. Bolo k večeru a zima. Námestím hrčaly kočiare s cestovateľmi, prišlými vlakom. Chušovia, pod účinkom domnula Gikovho vína, veselo a hlasno krákorili, pozdravujúc sa so známymi, s ktorými sa stretali. Keď družina zabočila do jednej tesnej ulice, mihol sa tadiaľ Kňažko, ešte s troma súdruhmi, otrhanými chušmi.

— Kňažko, Kňažko! skríkli niekoľkí.

No Kňažko zastal, bez toho žeby odpovedal, položil prst na ústa na znak mlčania a ďalej sa pustil po stope za Turčínom v dlhom súkennom kabáte.

XIII.

U Vladikova bolo hlučné shromaždenie. Hlavy boly rozpálené Gikovým vínom, hovor živý, týkajúci sa bez pochyby nového podniku, k vôli ktorému shromaždili sa títo rozptýlení ľudia. Brčkov bol vo vytržení nad nimi. Cítil, že vždy viac ľúbi Bulharsko, rodiace také veľkodušné srdcia. Vladikov bol ustarostený pre Makedonského.

V tom bolo počuť silný buchot v predsieni. Dvere s treskom otvorily sa a Makedonský vpálil dnu jako víchor. Po bajúzoch visel mu ľad.

Všetci povyskakovali, pozdravujúc ho a stískajúc mu ruky. Ako odpoveď Makedonský jedných chytal za ruku, druhých objímal, Vladikova, Brčkova a obra Bebrovského poľúbil na ústa.

— Sláva vám, junáci!

— Nuž čo je? Dobre si vykonal? zhurta pýtali sa niekoľkí.

— Všetko tak, jako sme si priali, len by som sa skoro bol utopil v Dunaji. Srdečný pozdrav od apoštola. Veci idú slávno. Nože ustúpte, aby som sa zohrial. Eh, ešte som nezkúsil takú dunajskú zimu, jednou okou [1]) zimy peklo by si zmrazil. Bebrovský, pre Boha, ukrúť mi cigarettu, a ty, Vladikov, tu máš písmo od Levského.

Makedonský trel si ruky pred blkotajúcou pecou.

— Rozpovedz nám, jako si pochodil, čo si vykonal!

Makedonský nečakal, aby opakovali otázku. Hrdo zasúkal si zmrzlé búzy, mihol na niekoľkých a začal podrobne vypravovať, čo a jako sa dialo. Zvlášte všeobecné udivenie vzbudil, jako sa spasil na zpiatočnej ceste cez Dunaj, prídúc k otvorenej rieke; gule od patrol hvízdaly mu od chrbta, zúfalým skokom dostal sa cez priehlbeň, ale len-len že nepadol do nej.

Medzitým Vladikov prečítal list a jeho tvár prijala radostný výraz.

---

[1]) Oka, turecká váha i miera, obnáša niečo vyše 1¼ k.

— Chlapci, riekol, pozdvihnúc oči od písma, — hotujte sa!

— Povedz, povedz, čo píše Levský, zvedavo sa pýtali.

Tu niekto ticho zaklopal na dvere.

— Stavím sa, že to Kňažko klope, delikátny to šibal, riekol Hadži radostne.

No do izby vstúpil policajný komisár s dvoma ešte žandármi. Družina zostala jako oparená.

— Čoho si prajete? pýtal sa Vladikov rozčulený, idúc komisárovi v ústrety.

— Kto sa tu volá pán Brčkov? zpytoval sa komisár, skúmavo obzerajúc všetkých prítomných.

— Čoho si prajete? opakoval Vladikov.

— Kto je tu Brčkov?

— Ja som, odvetil Brčkov, zbľadnúc.

Komisár priblížil sa k nemu.

— V mene zákona vyzývam vás, aby ste šli so mnou, a obrátiac sa k Vladikovi, dodal:

— Dnes večer obrali a tantušili jednoho Turčína v mestskej zahrade. Podozrenie padlo na neho, lebo v tom čase prechádzal sa tam.

Vladikov zmäteno pohliadol na Brčkova.

— Áno, ja som sa dnes prechádzal v zahrade, no neviem o ničom.

— Všetko jedno, riekol komisár, ktorý rozumel bulharsky, — poďte!

Brčkov vstal.

Vladikov sa zapálil; trhalo mu ústami. Rozhodne postaviac sa pred človekom zákona, riekol:

— Nedovolím, aby ste koho nočnou dobou odvliekli z môjho domu.

Komisár podíval sa naňho plný nedorozumenia a zadivenia:

— Pane, zdá sa mi, že ste vy professorom na bulharskom učilišti?

— Áno.

— Dovoľte mi veriť, že vy poznáte zákony krajinské. Vy viete, na akom základe ja postupujem takto.

— Poznám zákony i základ, no ešte lepšie viem, že sa strašne mýlite. Brčkov nie je človek, ktorého hľadáte.

— Áno, ja ručím za to svojou cťou, že Brčkov nie je schopný niečoho takého, ohlásil sa Makedonský, studeno pohliadnuc na Brčkova.

Komisár poznamenal zdvorile:

— Ja som povinný odovzdať ho na patričné miesto. Tam vrchnosť nech rozsúdi.

— No ja nemôžem pustiť svojho hosťa, aby túto noc ležal v zátvore.

Makedonský, skočiac na rovné nohy, postavil sa pred komisára a zvolal:

— Áno, ani ja nedovolím, to je hanba!

Príklad Makedonského uchvátil i ostatných. Nastal vravot, vyjavujúci pohoršenie. Niekoľkí vstali, hotoví postaviť sa na odpor.

Komisár urobil vážnu tvár a veliteľským hlasom riekol obom žandárom:

— Vezmite ho!

— Nie, nepustíme ho! zvolalo niekoľko hlasov.

— Je Bulhar!

— Je nevinný!

Rozhorčenie rástlo. Niektorí chušovia mali revolvery a mozgy ešte ochmelené. Ľahko mohla sa stať srážka so všetkými zlými následkami.

— Nechajte, pôjdem, riekol Brčkov rozhodne.

— Ja ručím za Brčkova do zajtra, riekol Vladikov, dajúc chušom znak, aby sa ukrotili.

— To môžete urobiť, no pred mojím predstaveným.

— Dobre, pôjdem s vami.

Vladikov sa obliekol, vzal čiapku a rukavice a odišiel s komisárom a s Brčkovom, nerieknuc ani slova družine.

O hodinu vrátil sa spolu i s Brčkovom.

— Vec sa objasnila, hovoril; — dobre, že som aj ja odišiel. Turčín sám priznal, že nevidel Brčkova medzi zlodejmi. Je on z Mačína, špion. Komisár sám prosil Brčkova za odpustenie.

Vladikov prisadol k stolu, dočítal písmo a riekol:

— Junáci, 15. marca odídeme do Bukareštu. Dovtedy treba nám všetkým tu byť a prihotoviť sa, nakoľko možno. Čítali ste diakonov list?

Hadži ho prečítal nahlas.

— A kde je Kňažko?

Vladikov vstal.

— Teraz môžete ísť. V stredu opäť sídete sa u mňa.

— Dobre.

— No ak sa nám opäť podpletie nejaký policajt, naberie od nás, zaklínam sa Midhat pašovou šibenicou.

— Ba, nepríde.

— Nech sa len opováži.

— S Bohom!

— Dobrú noc!

I odišli.

Makedonský, prv než vyšiel zo školského dvora, zabočil do jednoho kúta, kde bolo narezané drevo, vzal asi desať polienec pod pazuchu a s Hadžim rovno zamieril ku kolibe, prehodiac:

— Toto je národné drevo a my sme národní ľudia.

Bola čierna noc. Ulice boly už spustly a vietor dúchal silno. Oba chušovia ponáhľali sa, aby čím skôr stihli do koliby, nehovoriac ani slova. Na jednom mieste strážnik, stojaci na stráži, pristavil Makedonského a pýtal sa ho, čo to nesie pod pazuchou.

— Niečo, čo je tejto noci najpotrebnejšie, braček: drevcia, odpovedal mu po vlašsky a nadal po bulharsky.

Vojdúc do koliby, Hadži škrkol zápalkou a zapálil sviecu.

Zima bolo aj tu. Pec stála nemá a studená. Makedonský, pustiac polienka na zem, riekol:

— Počkaj, pokým naplním papuľu tomuto drakovi, ktorý sa tu škerí jako čert; uvidíš, jako začne praskať. A sviefac do pece a rozhrabujúc popol, Makedonský zrazu odskočí zarazený a temer bľadý.

— Hadži, drak drží zmiju v papuli; videl si niečo podobného?

— Čože?

— Zmija je v peci, svila sa jako klbko, v popoli.

— Vrah, čert i bes! kričal Hadži; — zmija? v tomto mraze? tá je mrtvá.

— Skutočne nehýbe sa, je zmeravená, jako moje nohy na Dunaji; počkajže, potiahnem ju, — a prištipol ju dlhými štipcami.

— Oho! ťažká je, ako by bola olovom naplnená. Ha, to nebude zmija, to je niečo jako zelená koža. A, počkaj!

— Daj si pozor, poznamenal Hadži nevoľky a pritom priklakol aj on a díval sa do pece.

Makedonský potrhoval štipcami. Konečne zmiji podobná vec bola vytiahnutá na kraj a padla ťažko na zem, vydajúc metalický zvuk.

— Ah, kemer![1]) skríkol Makedonský.

— A plný! reval Hadži.

Pri týchto slovách oba vrhli sa na kemer, no Makedonský zvíťazil, kemer ostal v jeho rukách. Hadži sa triasol, Makedonský vyzdymoval, inštinktívne hľadiac ukryť kemer pred lačnými pohľadmi súdruhovými. Zrazu začaly sa odviazaným koncom sypať zlaté, lesklé napoleony. Hadži spustil sa na ne jako rozumu pozbavený.

— Čakaj! osopil sa naň Makedonský, zatnúc svoje železné prsty do jeho šije, — čokoľvek je, patrí nám obom, podelíme si.

— Áno, podeľme si, podeľme si, rečie Hadži, ledva dýchajúc.

Kemer bol celý vytrasený. Hromada napoleonov blyšťala sa na zemi Oba chušovia dívali sa na seba jako bez umu.

— Kto si tak krvavo zahráva s nami? zvolal Makedonský.

— Kto vie? Zmok, odvetil Hadži.

— A prečo nám nedaroval tento kemer, keď tomu bol čas, a nie teraz na kraji zimy? Ale všetko jedno, i teraz sme povďační, riekol Makedonský a začal čítať žltáky.

— Huuu! zvolal Hadži, uderiac sa po čele, — aleže som len hovädo. Kňažko ho strčil ta, aby ho porantalo. Kryje pred nami. Obral Turčína, rozumieš? No, ale ten si dal!

— Jako? či by sa tento protestant rozumel takej robote? hovoril Makedonský závistlivo. Sto i štyridsať napoleonov! Navlas! Ty si vezmi túto hromádku, a ja zase túto opatrím, aby ich myšky nepojedly.

Oba naplnili si vrecká zlatom veselo zvoniacim.

---

[1]) Z kože ušitý dlhý mešec na peniaze, nosený okolo pása. Nemecky: Geldkatze.

— Eh, zohrial, spotil som sa; skutočne, zlato hreje, rečie Makedonský; ale či my tu teraz budeme nocovať jako nejaké hovädá?

— V hotel Petersburg! vykríkne Hadži.

— Do čerta s tvojím hotel Petersburg! Veľmi je ďaleko. Ale nech si bude hotel Petersburg. Len keby sme mali drožku...

Oba chušovia vstali a šli ku dverám. Makedonský hodil opovržlivý pohľad na skromnú chyžku a riekol:

— Drevo nech ostane Kňažkovi, keď príde. Doniesol som mu ho jednu hodinu vzdiale, na hotovo. Nech pozná priateľstvo Makedonského.

XIV.

Roku 1876 v mesiaci júni, v predvečer vojny medzi Srbskom a Tureckom, v kaviarni Labes v Bukarešti sedelo a shováralo sa niekoľko Bulharov okolo stola, na ňomž hromada evropských časopisov. Rumuni, Francúzi, Nemci i druhí cudzinci sedeli okolo ostatných stolov, jedni zabraní do politického rozhovoru, druhí ponorení v čítanie nejakého evropského časopisu, s čašou piva pred sebou.

Celé obecenstvo bolo zaujaté poslednými búrlivými novinami o nevyhnutnej vojne medzi vasallom a suverénom.

Kto by bol naslúchal rečiam okolo všetkých stolov, bol by naskutku vyrozumel, že všetci títo cudzinci sympatisovali s Turkami. Všetci očakávali minútu, kde malé Srbsko bude porazené ohromnými silami, ktoré Abdul Kerim paša hromadil na srbskej hranici, a radovali sa. Bolo počuť mnohé výkriky, urážlivé pre Srbsko a vôbec pre Slavianstvo.

Len malinké bulharské obecenstvo cítilo a myslelo ináč.

— Posledné noviny hovoria, že nateraz Srbsko postavilo 93 tisíc vojska na nohy, to nie je maličkosť, ak je pravda, poznamenal tlstý, nízky, počerný Bulhar s maličkou čiernou briadkou pod spodnou perou, jehož cylinder, elegantný oblek i tučnota svedčily, že je boháč-politik. On silno privádzal na um bukareštské typy Karavelove.

— Keď pridáme i generála, jako je Čerňajev, doplnil hlbokoumne mladý šuhaj, so zarasteným švíkom na líci, s tupým výrazom v očiach, tiež nádherne oblečený.

— Agence Havas sdeľuje, že Rusko mobilisuje svoje vojská v Bessarábii a že ruskí dobrovoľníci hromadne idú sem. V žiadnom prípade Rusko neopustí Srbiu, zavŕšil tretí súbesedník, šuhaj tridsaťročný, černooký, so suchou, melancholičnou, no sympatičnou tvárou.

— Teraz kdeže sú naši postavači? Teraz by sa mali pokázať, teraz osvedčiť svoje národné city; celú zimu nám húdli do uší, hovoril s kyslou tvárou prvý súbesedník, silno niekoľko ráz si odkašlúc.

Mladík s rozčesnutým lícom a s tupým výrazom v očiach tri razy kývnul na potvrdenie.

— Ja som včera to samé riekol, pane Grobov. Všetci sa skryjú pod kameň a Srbsko, možno riecť, najviac nádeje skladá v Bulharoch.

— Kdeže je to ich povstanie? prejal slovo pán Grobov; — vetor! Vykonali len, že sklali stotisíc nevinných Bulharov. Povstanie! Daromnice! Či sa pýtali niekoho, keď robili povstanie?

A pán Grobov sa nachmúril.

— Predstav si, pokraćoval šuhaj s rozčesnutým lícom a s tupým výrazom v očiach, — včera, nie, predvčerom príde istý Makedonský, vagabund, do komptoáru. Čo hľadáš? pýtam sa ho. Hovorí, že hľadá pomoc pre niektorých biednych chušov, ktorí pôjdu ako dobrovoľníci do Srbska. Ha, ha, ha! počuješ? Jakýsi Makedonský prosí o pomoc pre biednych dobrovoľníkov! Títo ľudia nehanbia sa lhať. Ošklivci!

— Vagabundi! Mali ste ho naskutku vyhnať, rečie Grobov opovržlivo a odpľul si.

— Bezočiví vagabundi!

— Nuž a dali ste mu peniaze, aby šiel do krčmy oslopať sa?

Mladík s rozčesnutým lícom a s tupým pohľadom usmial sa ironicky a kývnul hlavou významne k ľavému ramenu, jako by bol chcel riecť: „Veru sa ti divím. Myslíš, že sme takí naivní?“

— Dľa môjho náhľadu, nepostúpilo sa s ním po ľudsky. Pán bol niečo nahnevaný a dobre ho vyhrešil. Vieš, bolo mi ľúto toho chudáka, keď odchodil, hovoril mladík s melancholično-sympatičnou tvárou, ktorý slúžil v tom samom komptoáre, čo i druhý.

— Taký darebák nezaslúži poľutovania, prerečie rozčesnuté líce, — on je hotový zabiť ťa na ulici. Celá zbojnícka háveď. Je ti hanba priznať sa, že si Bulhar.

Štvrtý Bulhar, ktorý do tých čias mlčky čítal noviny „Nord“, hneď položil noviny na stôl, náhle zbľadol, hodil ostrý pohľad na toho, čo povedal posledné slová, i riekol trasúcim sa hlasom:

— Nepotupujte, pane, tak nemilostivo tieto nešťastné žertvy. Pripomnite si, že Makedonský bil sa za Bulharsko.

Panák s rozčesnutým lícom a s tupým výrazom v očiach začudovano pohliadol na súbesedníka, ktorý si dovolil mať protivnú mienku o niečom tak jasnom, i riekol:

— Prosím vás, pane Govedarov, keď sa bil v Bulharsku, čo vykonal?

— Vždy niečo viac nežli vy a ja, čo sedíme spokojne v Bukarešti a, aby sme zabili čas, podlo oklepávame národných mučeníkov.

Govedarov z bľadého stal sa červeným. On bol členom revolucionného komitétu v Bukarešti.

— Hľa, hľa, či je to nie snáď on tamto s maďarskou čiapkou na hlave? rýchlo sa zpýtal pán Grobov, ukazujúc na protejšiu stranu v kaviarni, kde stál jeden človek pred štyrmi druhými sediacimi a rozhadzoval rukami.

— Ach, to je Makedonský, zvolal panák s rozčesnutým lícom.

— Je tam ešte niekoľko ošklbaných vagabundov, mumľal pán Grobov, pozorujúc binoklom. — I do tejto kaviarne sa votreli.

— Áno, a viete, kto sú to? A propos, to ochladí oduševnenie pána Govedarova za národných mučeníkov.

— Poznáš ich? pýtal sa Grobov.

— Onehdy mi ich pokázali. Tá trojica, vidíš ich? pred týždňom boli vypustení z puškarie[1]), kde ležali celé tri roky.

Štyria súbesedníci zvedavo obrátili oči k nim.

— Prečo boli areštovaní? Iste pre nejaké zbojstvo.

Panák s rozčesnutým lícom a s tupým výrazom v očiach urobil tvár radosťou jasajúcu, usmial sa ľahostajne a, pozrúc vyzývavo na Govedarova, začal:

— Aby som vám povedal, to je celý román. Eugen Sue nech príde sem hľadať téma. Títo národní mučeníci, pred trimi rokmi, nočnou dobou vlámali sa do komptoáru Petreskovho v Braile, otvorili nejakým nástrojom kassu a odvliekli okolo dvetisíc napoleonov v hotovosti a v bonoch.

— Ha, ha, počuli sme vtedy o tejto krádeži, prerušil ho Grobov; — nuž toto sú tí panáci, čo ich vtedy ulovila policia?

— Tí samí... teraz vidíš ich? Tvária sa, jako by nič — čestní ľudia.

A panák s rozčesnutým lícom sa rozchichotal.

— Myslím, že treba viac ľutovať týchto upadlých ľudí, nežli smiať sa nad ich nešťastím. Tri roky v puškarii! Niečo strašného! Títo ľudia zaslúža poľutovanie. Svoju chybu vykúpili, vetil útrpne pán so sympatičnou tvárou.

Govedarov mlčal.

Panák s rozčesnutým lícom víťazným okom spozoroval zmätok Govedarova a, nestydate ho premerajúc, začal znovu:

— A či viete, jaký motív krádeže pred súdom predstavili títo ctení páni?

— Jaký?

— Dám jeden napoleon, ak uhádnete. Vy čo myslíte, pane Govedarov?

A rozčesnuté líce s hahotom obrátilo sa ku Govedarovi.

— Predstavte si, riekli, že účel ich bol „národný!“ Ha, ha, ha!

— Opäť za národnosť! volal celým hrdlom pán Grobov; — teraz všetci hajduti (zbojníci) sú národní. Prídu, soblečú ťa do hola v mene národa! Dnes všetky blahorodné slová omáľajú naničhodníci. Či aj mne neukradli vlani v zahrade Stavri cylinder a ho neprepili v krčme za národnú slávu? Nachladil som si hlavu, pokým som ho hľadal.

Pán Govedarov, ktorý sedel zamyslený, nevoľky sa usmial, zadívajúc sa na lištiacu sa plešinu na Grobovej hlave.

Grobov spozoroval ironický úsmev a sa rozsŕdil.

— Eh, pane Govedarov, vy sa smejete? Však ver' je to smiešno? Čože vy poviete o týchto „národných mučeníkoch“, čo vylamujú dvere a prebíjajú železné kassy?

— Hovorím, že my Bulhari nemáme srdca! Veľkodušnosť je pocit nám neznámy, pane Grobov.

Panák s rozčesnutým lícom a s tupým pohľadom ešte viac sa napaprčil.

---

[1]) Väzenie v Bukarešti.

— Veľkodušnosť? k dobrodruhom, ktorí hanbu robia našej národnej cti? Vylamovať kassy čestným ľuďom miesto pracovať, a hovoriť, že dvetisíc napoleonov ukradli nie pre seba, ale aby ozbrojili čatu! Veľkodušnosť!

— A už to je pravda, niekol uštepačne Govedarov; — vy by ste neboli dali deravého groša na taký účel...

Panák s rozčesnutým lícom rozľútil sa pri týchto slovách, urážajúcich jeho patriotismus. Držal si za povinnosť vrelo sa zastávať, zvlášte keď Grobov bol prítomný.

Zrazu jakýsi krik a hrmot pretrhol rozhovor. Všetci sa obrátili k protejšej strane kaviarne, kde niekoľkí dohadovali sa s dvoma Maďarmi a vyhrážali im pästou.

Boli to chušovia, pri ktorých videť bolo Makedonského. Kelneri usilovali sa prerušiť rastúci lomoz, z nehož hrozila povstať pračka. Najviac sa rozhadzoval mladý chuš s potemnelou od strádania tvárou, s dlhými neostrihanými, kostrbatými vlasmi a s belasými, rozjarenosťou zapálenými očami; jeho vztek dosiahol takého stupňa, že mu reč zatajilo.

No za to Makedonský reval hromovým hlasom, vyvaľujúc svoje krvou nabehlé oči na Maďarov.

— Nuž vycierate zuby, he? Turkofili! barbari! Hanba vám, evropskému národu! Ak ešte raz vás počujem, vybijem vám zuby, aby ste mali pamiatku, kto je Makedonský. Alebo buďte kresťania, alebo sa pakujte odtiaľto. Bulharsko horí a vy si robíte smiechoty... uvidíme, jako zatočia s vašimi tureckými hrdinami... vykántria ich do posledného. Nech žije generál Čerňajev!

— Dolu s Turciou! skríkol druhý chuš, suchý, bľadý, dupnúc pritom nohou tak silno, že stoly začaly sa knísať.

Celé obecenstvo vstalo a shŕklo sa okolo dohadujúcich sa.

Maďari nepopúšťali a fluchtrovali po nemecky. Jeden z nich stískal ešte v ruke „Neue freie Presse". Množstvo hundralo a očividne sympatisovalo s Maďarmi, ktorým dodávalo kurážu, keď videli, že sympatie sú na ich strane. V trme-vrme bolo počuť prenikavý hlas pána Grobova, ktorý, vstanúc, bez toho, žeby sa bol priblížil k rozvadenej tlupe, kričal čo mu hrdlo stačilo:

— Škandál, škandál! Nuž vidzme tých opilcov. Hanba!

Očividne tieto potupné slová nepatrily Maďarom. Oba jeho súbesedníci už boli sa vytratili z kaviarne.

V tom Govedarov predral sa návalom a priblížil sa k mladému rozjarenému chušovi, ktorý ešte vždy chcel hnať útokom a nemý, bľadý, rozochvený vyhrážal pästou; chytil chuša za ruku, rieknuc mu súcitne a prosebne:

— Brčkov, prosím ťa, nechaj to tak.

A vezmúc ho rúče pod pazuchu, odviedol ho a prinútil, aby si sadol k stolu, kde ticho, obozretne sedel druhý mladý chuš s podlhovastou chorľavou tvárou, s dlhou rozcuchanou, nestrihanou bradou a s čiapkou stisnutou do čela škvrnami posiateho. On nebral žiadneho účastia v rozopre. Govedarov ho pozdravil, bez toho, žeby ho poznal. Tento človek bol niekdajší brailský učiteľ Vladikov.

Odsúdený na päť rokov do žalára, spolu s Brčkovom, Hadžim a Bebrovským, pre vylámanie Petreskovej kassy, ktorú obrať boli riešili v jednom zasadnutí, aby mohli vyzbrojiť, obliecť a zaopatriť všetkým potrebným novú čatu, bez čoho táto nedala sa myslieť: Vladikov po troch rokoch len nedávno čo bol ušiel zo žalára a preoblečený vyhľadal súdruhov medzitým už pustených. Že štyria chušovia pomerne tak ľavne boli trestaní, najviac bolo ďakovať výrečnosti obrancovej, ktorý v deň zasedania, v prítomnosti početného obecenstva, priznajúc pred súdom, že priestupok skutočne bol spáchaný, čo ovšem ani nemohlo sa tajiť, s veľkým dôrazom a vrelosťou rozkladal príčiny, prečo krádež bola spáchaná. Obšírne vyložil smutný stav zotročeného súsedného národa, veliké úsilia a žertvy jeho synov, aby vybojovali mu svobodu, časté povstalecké pokusy, zakaždým udusené v krvi tisícich nešťastných obetí, potrebu velikých prostriedkov na vystrojenie čaty v pohostinnej zemi „veľkodušných rimanských potomkov"; závrat, ktorému vystavené sú rozpálené hlavy bulharských patriotov, odhodlaných všemožným spôsobom, áno i so žertvou svojej cti, drahocennejšej nad samý život, pomáhať svojej otčine; líčil patriotismus a veľkosť obmýšľaného diela, ospravedlňujúceho všetko, blahorodný účel obvinených, ktorí nikdy nezrodili sa na to, aby sa z nich stali zlodeji, nimiž stali sa, zachvátení najveľkodušnejším citom; písomnými a inými svedectvami dokazoval, že vskutku organisovala sa čata a že na to boly potrebné peniaze; poukázal na osobné charaktery obžalovaných, zvlášte Vladikova, pracovníka a učiteľa národného, i Brčkova, básnika a rodoľuba (o Hadžim a Bebrovskom nespomenul ničoho); odvolával sa na ľudskosť a blahorodné srdcia sudcov, povolaných vyniesť výrok nie o uličných zakorenených zlodejoch, lež o mladých intelligentoch, nádeji a pýche zotročenej ich otčiny, — i vzbudil poľutovanie v celom obecenstve, ktoré s nadšením mu tlieskalo. Porotci utiahli sa na poradu. Súd uznal obľahčujúce okolnosti v diele a vymeral trest na päť- i triročný žalár, namiesto 15 rokov. Obecenstvo opäť tlieskalo a obrancovi stískalo ruky.

Tento obranca bol sám Botev [1]), náročky došlý z Galacu.

Takým spôsobom plán sa zmaril a z čaty nebolo nič. Makedonský bol hlavným účastníkom v krádeži, on dal plán i nástroje. No on nebol chytený ani vyzradený. Dlhé časy navštevoval on svojich nešťastných súdruhov v žalári, jedno-druhé im donášal, aby mali obľahčenie a z peňazí z kemera dával im malé summy na trovenie. On im aj teraz pomáhal, hrajúc úspešne v karty a vymodlikajúc ten nejaký frank od dobročinných Bulharov.

Teraz očakávali minútu, kde Srbsko objaví vojnu, aby aj oni, jako dobrovoľníci, vzali účastie v borbe proti vrahovi slavianskemu.

---

[1]) Christo Botev. Pred dvoma rokmi postavili mu pomník v meste Vraci.

XV.

Večerom v hostinci „Transilvania" shromaždilo sa viac chušov, s ktorými poznenáhla boli sme sa poznali v Braile. Brčkov rýchle a rozčuleno čítal im posledné číslo „Starej Planiny". Okrem nich bolo tam videť aj niekoľko bulharských študentov, práve pristihnuvších z Ruska, niekoľko ruských dobrovoľníkov v bielych plátenných úboroch, prepásaných remeňom, s furážkami [1]) podobne bielymi, na ktorých prišité boly červené kríže, a konečne dvoch, obrovskej postavy Černohorcov, prišlých z Carihradu prez Sulinu. Všetci títo ľudia zastavili sa v Bukarešti, aby odtiaľto nastúpili cestu do Srbska. Chušovia po prvý raz videli Rusov i hľadeli na nich okom plným zvedavosti a súcitu. Nemohli sa im dosť nadívať. Títo mužovia, došlí z rozličných ďalekých krajín Ruska, aby sa zúčastnili v borbe Slavianov proti „basurnanom", tiež zvedavo dívali sa na svojich nepoznatých súbesedníkov, naslúchali ich rozhovoru a keď pochytili niektoré slová srozumiteľné a im súrodné, začudovali sa a hovorili si prostodušno: „Vot čto, brat, zdes tože russkije, čto-li? Nu-ka neponimaješ?"

— Kak-že? Eto oni naši bratia bolgari, odvetil druhý, jehož blahorodné ťahy tváre a belosť rúk svedčily o aristokratickom pôvode. Bol to gróf Š.

— A my kuda-že teperiče? V Serbiji ili v Bolgariji budem draťsa?

— Čto Serbija? čto Bolgarija? Eto odno i tože, ozval sa druhý, asi štyridsaťročný Rus.

— Net-s... V pročem da, obie slavianskije zemli i pravoslavnyje, objasňoval gróf.

— A čto oni sjuda? Nepojdut v Serbiju? Veď vojna s Turkami budet.

Aristokrat pokrčil ramenami.

Jeden študent obrátil sa a pokážuc na chušov, riekol:

— Oni že v Serbiju idut.

Gróf chytro sa zvrtol, pohliadol na študenta a prívetivo sa ho zpýtal:

— Vy russkij? A otkuda?

— Iz Moskvy. My bolgarskije studenti. Nesčastia otečestva vyzvaly nas sjuda.

Rozhovor rozpriadol sa medzi grófom a študentom. Skoro zúčastnili sa i ostatní študenti; rozprávali si o posledných búrlivých zprávach, o povstaní v Bulharsku a jeho potlačení, o nádejach, ktoré národ prechováva k Rusku a ku generálovi Čerňajevovi. Bez všetkých etikett a odporúčania títo ľudia sa sblížili, porozumeli si, milovali sa. Slaviansky duch dával ich srdciam nový tlkot. V ich očiach čítals' jednu myseľ, jednu dušu, jedno strádanie. Výlevy bratskej lásky stávaly sa čím diaľ horúcejšími, srdečnejšími. Chu-

---

[1]) Ruské placaté čiapky.

šovia, sedevší dosiaľ oddeleno od Rusov a okúňavo dívavší sa na nich, priblížili svoje stoly. Medzi nimi a Rusmi rozpriadol sa rozhovor na novom slavianskom nárečí. Všetkým sa chcelo povedať po jednom ruskom slove a videť, že sa im rozumie; blažený pocit naplnil všetky srdcia. Gróf poručil šampanské. Skypely čaše blahorodným nápojom a gróf, vstanúc, predniesol tieto slová:

— Pánovia, po prvý raz vidím Bulharov v tejto zemi, a priznávam sa, že som si ich zamiloval celou silou svojej duše. Tento nový a zvláštny pocit, spájavší ma s vašimi strádaniami a borbami ešte dokiaľ som bol v rodnom kraji, tu, pri styknutí s vami, národom jednoplemenným a uhneteným, stonásobne sa zosilil. Jako vy, tak i my Rusi ideme pomôcť krvou a žertvami našim pokrevným bratom Srbom, ktorí slávne vztýčili bojovný prápor proti starému nepriateľovi Slavianstva. Pripíjam za plný zdar svätej veci, pripíjam obom pokrevným sestrám Rossie: Bulgarii a Srbii.

Hromový, potriasajúci a oduševnený výkrik: Nech žije! ozval sa na dojímavé slová Rusove.

Niektorí chušovia slzili, medzi nimi Brčkov.

Vstal jeden študent a dojatým hlasom vyniesol zdravicu za slaviansku solidárnosť.

— Ura! zvolalo dvadsať chušov.

— Fala! hrmeli Černohorci.

— Živio! kričal majiteľ hostinca: bol Srb.

Rozkázaly sa nové sklenice šampanského. Čaše znovu sa zaiskrily a skypely. Hruď našich Slavianov dvíhala sa silným pocitom, oba Rusi priblížili sa tesno k Bebrovskému a ku Kňažkovi a vzájomne sa pobozkali. Černohorci kričali, čo im hrdlo stačilo, a energičným spôsobom nadávali Turkom, za živa páliacim pravoslávnych Slavianov.

V tom dvere s treskom sa rozletely a Makedonský hurtom vstúpil s papierom v ruke.

— Junáci! Novina: včera prvý boj pri Babinej Glave; Srbi zvíťazili! Viva!

Všetci vyskočili ohromení, oduševnení.

— Vojna! vojna!

— Tu máte telegram, čítajte obšírnejšie. Uchytil som ho bruchajovi Grobovi, hovoril Makedonský rozpálený a ešte upachtený. A shliadnuc Rusov, úctivo sňal maďarskú čiapku, usmial sa a podal im ruku.

— Junáci! Zdravstvujte! Nech žije Rossia!

— Zdravstvuj, brat Bulhar! odvetili ruskí dobrovoľníci, citne mu stískajúc ruku.

Medzitým vytrženie dosiahlo najvyššieho stupňa. Telegram šiel z ruky do ruky: každý chcel na vlastné oči videť latinské písmeny, obsahujúce radostnú novinu o víťazstve. Vlastné meno Babina Glava dostalo razom čudnú prelesť a významnosť. Prvý krok mladej srbskej armády venčaný bol úspechom, víťazstvom! Nikto to neočakával. Černohorci naskutku sa rozhodli odísť zajtrajším vlakom do Turn-Severína a odtiaľ cez Dunaj do Kladova. Jovanović, majiteľ ho-

stinca, bol bez seba od vytrženia. Postavil na stôl nové sklenice so šampanským, aby zo svojej strany uctil hostí. Vidiac túto všeobecnú, iskrennú radosť, Rusi rozslzili sa.

— Bratia, hovoril Brčkov s plamenným okom a s dmúcou sa hruďou, — vojna počala sa a naša horúca túžba sa splnila. Teraz môžeme sa biť a junácky umreť za našu drahú svobodu.

— Neumreme jako mrcina v tejto cudzej zemi, ozval sa Hadži.

— Zo Srbska pravo do Bulharska, tam rozbuntujeme našich junáckych šopov a vypotíme trochu Abdula Kerim Effendi, dodal Bebrovský.

— Kto budú tam vojvodovia?

— Totju!

— Panajot!

— Nech žijú dobrovoľníci! Nech žijú všetci slavianski junáci! volal Makedonský, lejúc dychtive do seba šampanské, dôverne sa usmievajúc ruským dobrovoľníkom a utierajúc si dlhé fúziská.

Radosť a oduševnenie rástly. Chušovia dostali krýdla a horeli netrpelivosťou čím skôr odísť do Kladova, v strachu, aby neboly dobyté všetky víťazstvá pred ich príchodom. Došiel Govedarov a objavil im, že o dva dni *mladý* bukareštský komitét zaopatrí ich železničnými lístkami a peniazmi. Na druhý deň bol ruch ešte väčší. Povstalci a uprchlíci od panagjurištského povstania, postihnutého úžasnou porážkou, starí chušovia-veteráni z roku 1862 a účastníci v čatách 1867—8; zahradníci, tehlári, bakali, starí chušovia, došlí so všetkých strán Rumunska, sbiehali sa teraz v Bukarešti, aby odišli do Srbska. Oni v náhlosti opustili všetko a vrhali sa v nebezpečné dielo, otvárajúce im buď hrob, alebo navždy zatvárajúce pred nimi bránu Bulharska, k nemužto ich pojily toľké domášne radosti a pocity. Oni teraz šli biedam a neistote v ústrety. Prečo? aby poslúžili dielu osvobodenia otčiny. Kto ich hnal, kto ich nútil k tomuto obetovaniu sa? Snáď korisť alebo pachtenie za slávou? Nie; tieto city boly teraz príliš nízke pre nich. Druhé niečo účinkovalo na ich srdcia: duch času, duch, ktorý v krátkej dobe zo zmučeného lona Bulharska vyčaril toľkých mohutných synov a našim dejinám pridelil toľko strán heroismu a žertvovania sa. To bol, aby sme sa vyjadrili prostodušno-výtečnými slovami pána Simidova: „patriotismus, táto nevyliečiteľná nákaza!“ To bola doba sebaobetovania, lebo z velikých strádaní vznikajú veliké bohatierstva, *jako dnes je epocha drobných charakterov.*[1]) Patriotická struna v zranených bulharských srdciach bola taká jemná, taká citlivá a napnutá, že najmenší závan ju rozkolísal a čudné vyčaroval zvuky. Títo biedni bulharskí tuláci, zapomenutí a zanechaní na ľubovôľu osudu, či uslyšali niečo jako ston otčiny, jako prízov k borbe s tyrannmi: oni ožili, omladli, rozpálili sa a pospiechali, aby priniesli na oltár vlasti čím vládli, pokoj, svoj halier, a tí, čo nevládli ničím, aby obetovali svoju krv — i to bolo dosť. Pri zpráve o vojne všetci jako by boli potratili rozum. Predávali, zanechávali, podarú-

---

[1]) Veru charakterističný výrok už r. 1883.

vali, ničili všetko, čo tvorilo ich majetok, aby netúžili za ničím iba za Bulharskom, jako to boli kedysi urobili, jestli smieme použiť tohoto porovnania, Makedonci Alexandra Veľkého, zapálivší koráby na asiatskom pobreží, aby nemysleli viac na návrat.

Všetko to vidí sa dnes na neuverenie.

O tri dni vyprevádzal Govedarov mnohopočetnú družinu chušov a dobrovoľníkov na bukareštskej stanici, prajúc im víťazstvo a šťastný návrat.

Vlak sa pohnul i zavznela povstalecká pieseň, jejž melodia smiesila sa s hrmotom a dunením železničných kolies.

Boly to vtedy veselé časy.

XVI.

Už skoro štyri mesiace trvala vojna.

Nebolo dosiaľ žiadnej značnejšej srážky medzi vojskami oboch bojujúcich strán. Ťažko podvižný Abdul Kerim paša nedržal ešte za vhodné pokúsiť sa o rozhodný úder a bodrý Čerňajev nechcel vystaviť nezkúsenú, na bojový rachot ešte neprivyknutú srbskú milicu pravdepodobnej porážke. No za to turskí bašibozuci páchali ukrutnosti, pálili, klali, plenili. Východné strany Srbska boly už púšťou. Hluchá nespokojnosť a hromženie ozvaly sa v lone srbskej armády, pozostávajúcej zo Srbov, Rusov, Bulharov a Černohorcov. Nedorozumenia prekážaly presnému vykonávaniu rozkazov, národný egoismus prebudil sa naskrze nie na čase a vo všetkých vojenných výkonoch zapríčiňoval zmätok a nedôslednosť.

Dňa 8. septembra strhla sa pri Alexinci veľká srážka, v nejž Srbi obdržali vrch: odrazili nápor tureckých vojsk.

A medzitým nešťastný džuniský deň nebol ešte svitol.

Dňa 16. septembra druhý batallion rusko-bulharskej brigády, pozostávajúci z 850 Bulharov, oblečených v uniforme, stál naproti gredetínskej planine.

Gredetínska planina nebola nič iného, ako hromada v každom smere križujúcich sa nevysokých bŕd, ťahajúcich sa ďalej pozdĺž východnej srbskej hranice. Väčšina ich pokrytá bola nízkymi lesmi a chrastím.

Na jednom obvyšnom vrchu maly turecké vojská opevnenú posíciu so štyrmi velikými delami. Po západnom ležatom sklone brda priečky tiahly sa tri rady priekop, majúcich brániť prístup k batterii. Pozdĺž priekop trčaly kolibky z haluzia a listia, narobené pre obrancov priekop.

Medzi najhornejšou priekopou a batteriou bola záseka, to jest boli postínali rastúce tam stromy, ktoré do poly, ktoré zase až do spodu, a haluziami a vetvami z nich zatarasili priestranstvo na ten prípad, jestli by nepriateľ predral sa prez priekopy, aby nemohol ľahko dostať sa na vrch.

Štyri alebo päť tureckých táborov (batallionov), ozbrojených najlepšími rýchlopaľnými puškami, bránilo priekopy a batteriu.

V istej vzdialenosti od opevneného vrchu stály druhé turecké sily, hotové prispeť na pomoc, jaknáhle by bolo treba.

S druhej strany doliny, na najvyššom brde, panujúcom nad všetkými ostatnými, bdela druhá turecká batteria i s jedným krupovským delom. Nazvali ju bielou batteriou.

Ďaleko v žltkastej doline Moravy videť bolo stĺpy čierneho dymu z horiacich srbských dedín, vyplenených a zapálených bašibozukmi.

Nuž druhý batallion rusko-bulharskej brigády v ten deň mal sa postaviť proti všetkým týmto nepriateľským silám. Mal rozkaz, súhlasne s plánom všeobecnej attaky po celej tureckej čiare, aby dobyl gredetínsku posíciu. Vyzbrojený bol puškami kapslovkami, nabíjanými odpredku.

Trochu stranou od rusko-bulharského batallionu, sťa kŕdeľ orlov, stála asi 300 duší počitujúca družina chrabrých Černohorcov, ako pomocná sila.

Odzadu v húštine stály ešte tri batalliony Bulharov, jedna batteria so štyrifuntovými delami a 3—4 batalliony Srbov, tvoriacich druhú bojovnú čiaru a reservu.

Druhý batallion, jako i tri ostatné batalliony rusko-bulharskej brigády, dejstvujúce vše v moravskej armáde, nachodily sa pod hlavným veliteľstvom energického ruského plukovníka Medvedevského, a on sám bol podriadený Horvatovičovi.

Bezprostredným a obľúbeným veliteľom batallionu bulharských dobrovoľníkov bol chrabrý kapitán Rajčo Nikolov, naznačený od generála Černajeva, tiež Bulhar, do onoho času slúživší v ruskej armáde a povestný z príčiny smelého preplávania Dunaja r. 1854.

Druhý batallion, teraz už vycvičené a disciplinované vojsko, bol zprvu len čatou 96 duší počitujúcou, ktorú kapitán Rajčo v mesiaci júli v Bukarešti bol sosbieral a doviedol do Kladova, ale tak, že čata najprv v Krajovej vrchnosťou bola odzbrojená. Tento batallion mal už niekoľko srážok s tureckými vojskami, tak 6. augusta pri Koprivnici, kde rozohnal turecké a čerkesské oddelenie; pri gadskej kule, vyzbrojenej štyrmi delami, kde rozbil jedno značné oddelenie a prinútil ho utiecť sa a zavreť do pevnosti. Bol tedy už v ohni a horel túžbou, aby vydobyl skvelejšie víťazstvo, a preto, keď bol mu vydaný rozkaz, že má útokom vziať gredetínske opevnenie, veliké oduševnenie zavládlo celou družinou. Bulhari dychtili, aby čím skôr ospravedlnili slová generála Černajeva, ktorý v Šilingovci bol im riekol, že „skladá nemalú nádej v Bulharoch a nepochybuje, že sa budú junácky biť proti vrahovi kresťanov“.

Bola ešte jedna vážna okolnosť. Pomer srbských dôstojníkov, áno i samého obyvateľstva k Bulharom, nebol veľmi príjemný. Badať bolo zášť, zprvu tajenú a pozdejšie otvorenú. Pustošenia vojny, dávno prenesenej na srbskú pôdu; stále nezdary srbskej armády, na mnohých bodoch prinútenej cúvať a zanechať kvetúce údolia Moravy a Timoku v plen drancovaniu a ohňu; rozdráženosť následkom preťahovania nešťastnej vojny: — všetko to spôsobilo, že Srbi, prirodzene, hľadali nejakú príčinu, niekoho, zavinivšieho nezdary

smelého diela, ktoré v minúte veľkodušného a blahorodného poryvu tak rytiersky boli podujali. Mihli sa im pred očima Bulhari. A hľa, hneď mali na porúdzi celý rad obviňovaní o neiskrennosti, vierolomstve, bojazlivosti atď. Za obviňovaniami nasledovaly jedovaté urážky, za urážkami otvorené prenasledovanie a nedôvera. Bulhari zrazu videli, že nezachodia s nimi jako s bezzištnými spojencami, lež jako s najatým vojskom pobehajov, došlých len na plen; časopisectvo so svojej strany ešte podnecovalo oheň. Našinci zakúsili nedostatok v strave, zásobách, patrónoch: urobený bol pokus, aby ich naviedli nazývať seba *Starosrbami*; pri Negotine, miesto bulharskej, chceli im nanútiť srbskú zástavu. Tak čo deň stávalo sa ich položenie nezávidnejším, ich úloha ťažšou. No všetky nedostatky, všetky fysické strádania neboly ničím pred všeobecným povykom, že *Bulhari sú zbabelci.*

Sťa výmluvný dôkaz ich mravného strádania privedieme ešte konec reči, ktorú toho dňa ráno kapitán Rajčo mal k batallionu. „Dnes je deň, riekol, kde dokážeme, že vieme sa porátať so všeobecným tyranom kresťanstva a priviesť k mlčaniu nesvedomité noviny *Istok.* Dnes v boji musíme si umyť tvár i svoje meno svojou junácky preliatou krvou, aby sme si vydobyli svoju pošliapanú česť.“ [1])

No 16. september bol nastúpil.

— — — — — — — — — — — — —

Sotva sa rozložil batallion a zaujal svoje miesto, keď zrazu vzduchom zajačalo niekoľko výstrelov, prichodiacich s prava.

Černohorci uderili na Turkov.

Strašná paľba ich privítala. Priekopy pokryly sa dlhými pásmi dymu.

Strelci z batallionu ihneď postúpili k predu a za nimi s nevýslovnou bujnosťou hnal sa celý batallion k prvej priekope. Guľový dážď valil sa na dobrovoľníkov a riedil ich rady, zahalené v sivé oblaky dymu. Gredetínska a biela batteria sypaly oheň. No dobrovoľníci smelo útočili nahor, strieľajúc a zanechávajúc za sebou umierajúcich a ranených. Keď stretli sa s Černohorcami, ktorí, nadávajúc a pokrikujúc, hnali sa k priekope, strhol sa úžasný boj. Nepriateľ povyskakoval z priekopy. Obe vojská udrely hruď o hruď. Šabľa merala sa s bajonettom, päsť zápolila s puškovou hlavňou, rúhanie s nadávaním. Šum, streľba, smiešaná s pokrikom „napred“, otriasaly vzduchom. Černohorci borili sa jako levi, Bulhari jako besní sekali, rúbali, tĺkli, porážali. Nepriateľ odstúpil; batallion predral sa cez koliby, zapálil ich, dobyl priekopu a spustil sa ku druhej. S víťazným pokrikom „ura!“ stúpal napred, zasypaný granátami a guľami jako krupobitím; nepriateľ, vidiac, že sa priblížili i ku druhej priekope, cuvnul, neprestajne strieľajúc. Nový nápor so strany Černohorcov a Bulharov: útočili na tretiu priekopu. Tu Turci otočili sa, aby napadli pravé krýdlo batallionu. No na daný rozkaz dobrovoľníci obrátili sa tvárou k nepriateľovi a zmarili ma-

---

[1]) K týmto zprávam so srbského bojišťa poznamenáva pôvodca, že čerpané sú buď z istého spisu alebo pochádzajú od očitých svedkov.

néver. Náhle odpovedali strašnou paľbou a prinútili nepriateľa rýchlo utiahnuť sa na jednu mohylu. Chrabrosť a neohroženosť Slavianov bola nevýslovná. Veľmi mnohí z nich boli už povalení, no živí stúpali napred s pokrikom „urá, urá! víťazstvo!“ Vodrali sa i do tretej priekopy pod úžasným ohňom nepriateľa. Tu Brčkov, driapajúci sa po násype len s veľkým nožom v ruke, s tvárou počernelou od dymu a zakrvavenou, počul na blízku známy hlas:

— Braček Brčkov, umieram!

Obzrel sa. Vladikov, trafený guľou do pŕs, padal do priekopy.

V tom Hadži, holohlavý a zakrvavený, spustil sa do rovu, držiac nôž medzi zubami, a s pomocou ešte druhého bojovníka vyniesol odtiaľ Vladikova, obliateho horúcou krvou. Odnášali ho nazad. Tu zahvižďala Brčkovi granáta okolo uší a roztresla sa na protejšej strane priekopy, práve kde odnášali Vladikova; hustý oblak dymu a prachu zahalil jeho súdruhov. Brčkov sa klátil od otrasu a už padal. No silná ruka ulovila ho pod pazuchu a ktosi mu privolal: „drž sa, brate, napred!“ Brčkov zazrel pri sebe Makedonského, ktorý, sám ranený na niekoľkých miestach a uchvátený všeobecným náporom, hnal sa hore. Gule pišťaly a fuňaly im okolo uší. Bojovníci priblížili sa ku záseke, ktorá znesnadnila ich postupovanie. Brčkov bol úplne vysilený a nevládal ďalej; strašný smäd ho pálil. Makedonský zbadá tu malú priehlbinu, na dne ktorej žltela sa zmútená vodica, obrátená pod nohami prechodiacich na kaluž. Nahli sa a pili. Tento vzácny teraz nápoj prinavrátil Brčkovi hasnúce sily. Znovu schytili sa a začali preliezať povalenými stromami a rozmetaným haluzím. Prostred bojovného rachotu bolo počuť kapitána Rajča kričať: „bratia, napred!“ Zástava sa mihla a zavše ztratila pred očami Brčkovi a Makedonskému. Dobrovoľníci premohli i túto prekážku a upachtení zjavili sa pod násypom, na ňomž trčaly štyri delá a zôkol-vôkol tisíce pušiek s dlhými bajonettami. Všetky turské sily boly teraz okolo tejto batterie sústrednené. Počal sa nový smrťonosný, nemilosrdný boj. No nič nezadržalo zúfalú chrabrosť Slavianov. Rútili sa jako levi, hnaní pocitom strašnej nenávisti a šialenej rozhorčenosti. Smrť a úžas dodávaly im nadľudských síl, a umorenie, preliezanie za tri hodiny po týchto strminách, hlad a smäd našly ich ramená bezcitnými, jako zo železa. Pred týmto strašným útokom junákov neraniteľných, neumierajúcich, Turci cuvli. Bulhari i Černohorci rútili sa do reduty, kričiac jako vzteklí: urá! Tam nové klanie. Nepriateľ utekal. No kommandant Arapin dal nový rozkaz k útoku a Turci, obodrení, vrátili a srazili sa s dobrovoľníkmi. Ohlušujúca streľba otriasala vozduchom. Všetky štyri delá prestaly hrmeť a stály tam jako nemí svedkovia boja. Všade hromada mrtvých a ranených. Turci nevydržali nátisk a opäť klátili sa k úteku. Dobrovoľníci došli až ku kanónom a jeden z nich rýchlo sa vydriapal a sadol na jedno delo.

— Víťazstvo! skričal.

Bol to Brčkov.

Černokoží Asiat ženie sa naňho s bajonettom a mu reve:

— Nazad, pse!

No Brčkov rýchlosťou blesku zdvihne ukoristenú kdesi pušku a strašnou silou ovalil nepriateľa po hlave, volajúc:

— Tu máš odo mňa nazad!

Černokoží Asiat mrtvý klesol na zem

Medzitým prišly Turkom tri nové kolonny na pomoc, ktoré zadržaly cuvajúcich a s nimi spolu podnikly nový útok, aby opäť dobyly redutu.

Biela batteria sypala granáty a úžas.

Makedonský prvý s vyzdviženým nožom, s krvavýma očima a celý obliaty cudzou i svojou krvou, vrhol sa proti nepriateľovi.

Jedna granáta padla vedľa neho, rozlietla sa na tisíce kusov a Makedonský ztratil sa v oblaku.

— Makedonský! skríkol nevoľno Brčkov, klesajúc s dela. Nepriateľská guľa prerazila mu hlavu. Bol mrtvý...

XVII.

Černohorci a druhý batallion rusko-bulharskej brigády neobránili redutu. Srbské batterie boly zamlkly a srbská reserva nedošla, aby podoprela junácky čin hŕstky hérosov.

Niekoľko tisíc Turkov, podporovaných sviežim vojskom a ustavičnou paľbou bielej batterie, po zúfalom, no bezvýslednom odpore so strany dobrovoľníkov, opäť zaujalo redutu.

V tomto nešťastnom a heroickom boji padlo niekoľko sto duší Bulharov a väčšina Černohorcov, ktorí, keď videli, že víťazstvo patrí nepomernej presile, umreli špartánsky.

Zahynulo mnoho ruských dôstojníkov; na ústupe granáta prerazila nohu kapitánovi Sikorskému a usmrtila šesť Bulharov; druhá granáta roztresla sa pred kapitánom Rajčom, ktorý klesol bez povedomia. Za tri dni držali ho za zabitého.

No Bulhari očistili sa. Ich heroismus rozniesol sa všade a zapchal ústa klebete. Generál Čerňajev, pohnutý ich junáctvom, obsypal ich pochvalami a vyznačením.

A naši priatelia? Skoro všetci nechali svoje kosti na nepohostinných gredetínskych vysočinách. Vladikov umrel, trafený guľou i bombou, ktorá porazila i Hadžiho, keď onoho odnášal z boja. Bebrovský bol prebodnutý dvoma bajonettami, práve keď bol jedným machnutím meča povalil troch nepriateľov. I ostatní popadali alebo skonali v ambulancach.

Kňažko a Mravka, po vojne vracajúc sa peši a holí do Bukareštu, jednej noci zamrzli blízko Krajovej.

Zostal na žive jediný Makedonský, ktorý dostal jedenásť rán a pravá ruka mu uschla.

Teraz je razsilným [1]) a ľavou rukou zametá kancelláriu... a tento lev Starej Planiny, tento gredetínsky héros malodušne trasie sa pred hlasom hrubianskeho pisára.

Jedna dlhá agonia!

Biedny, biedny Makedonský! prečo si neumrel pri Gredetíne?

[1]) Úradný sluha.

O nadprirodzenom živle v básnictve.

Píše *Tichomír Milkin.*

(Dokončenie.)

Spôsob, na aký má básnik epický spracovať náboženstvo svojich hrdinov, určuje pomer, v akom básnik stojí k náboženstvu otáznemu. Tento pomer môže byť viacnásobný, a síce:

I. v epose sú hrdinovia len jednoho náboženstva, a toto náboženstvo 1) básnik úplne pozná s celou sústavou a obrady; alebo 2) pozná len povrchne a či čiastočne; alebo konečne 3) úplne ho nepozná. Avšak ešte i vtedy, keď básnik pozná náboženstvo, či úplne a či len čiastočne, môže, ba musí sa stať, že on a) to náboženstvo tiež drží za dobré, za pravé, jedným slovom on tiež k nemu patrí; alebo b) básnik nepatrí k tomu náboženstvu, on ho neverí.

II. V epose dejstvujú hrdinovia rôznych náboženství. V tomto prípade už obe náboženstvá musia byť aspoň 1) čoto známe; lebo len o známych veciach môžeme súdiť, ich porovnávať; alebo môžu byť 2) aj úplne známe so všetkými obrady. Avšak i tu môže sa prihodiť, že básnik z týchto náboženství a) ani jedno neverí, 2) on patrí k niektorému z nich Keďby básnik bol taký, že by mienil, že viera ako viera, to je len pre pospolitý ľud dobré, a preto je každá viera dobrá, on už patrí k tým, ktorí neveria ani jednu vieru.

Avšak básnik nestojí len v pomere so svojou látkou, ktorú ospevuje, ale aj so svojím obecenstvom, ktorému spieva, ako som to už viackrát podotknul: on je akoby poslom, ktorý rozpráva to, čo počul alebo videl svojmu obecenstvu a tak, ako počul. Preto i nazýva sa epické básnictvo *predmetným*, poneváč v ňom ztratí sa podmetnosť medzítka, skrz ktoré vidíme veci a počujeme reči, teda pod naše smysly padá predmetný svet. Epický básnik je akoby ďalekohľad, ktorý nám zblíži ďaleko ležiace kraje, aby sme ich videli, poneváč bez neho by sme ich nemohli vidieť.

No darmo je, my nevidíme bezprostredne epický svet, ale len prostredne, skrze medzítko (básnika), ktoré nemôže seba zapreť úplne, a tak keď ono ani nevystúpi do popredia, predsa vplýva na spôsob, akým javí sa skutočný predmetný svet, tak že my zjavnejšie alebo menej zjavne vidíme svet v hmle alebo jasno nejakou barvou zatieneno a či zabarveno, alebo nie dľa prirodzenosti a cieľuprimeranosti (dobroty) medzítka. Áno, my sami len smyslami, teda tiež skrz medzítka prijímame predmetný svet, totiž tiež dľa spôsobu týchto, a tak tým je lepšie medzítko, čím úplnejšie shoduje sa s medzítkom našej podstatnosti, teda čím je podobnejší spôsob, akým nám medzítko podáva svet, spôsobu, akým nám ho podáva naša samá prirodzenosť. A tak, keď už v epose musí javiť sa aj predmetnosť básnikova, aspoň v spôsobe podávania predmetného sveta, tým je lepší epický básnik, čím lepšie zodpovedá jeho spôsob ponímania predmetného sveta spôsobu ponímania ho u všetkých

ľudí; inými slovy, čím lepšie stotožní sa on s prirodzenosťou svojho obecenstva. Toto je to, čo nazývajú, že básnik má byť srdcom a ústami svojho národa. A preto básnik i v náboženskom ohľade sa musí stotožniť so svojím národom (obecenstvom), čo národ verí, musí veriť i básnik atď. No nesmie nikdy zabudnúť, že je on len medzítkom, že on vynasnažovať sa musí možno najvernejšie podať obraz epickej doby a jej náboženstva, bez zamiešania sa do obrazu a len v spôsobe prijatia a podatia sa má stotožniť s čitateľom, s ľudskou prirodzenosťou. Z čoho zrejmo vysvitá, že básnik epický nikdy nesmie sa protiviť obecenstvu v ponímaní epickej doby, teda že musí za pravdivé držať, čo jeho obecenstvo drží, a odvrhnúť, čo ono odvrhuje.

Mne tak sa vidí, že Vergil, nasýtený gréckou spisbou a najmä gréckou filosofiou, ako i duchom Lukrecovým, ktorý o rímskom cárovi napísal, že: boh nám poprial tohoto pohodlia; lebo on mi bude vždy bohom, jeho oltár vždycky zakrvaví z našich košiarov nežný baránok (Verg. Ecloga I. 6—8), — že, hovorím, tento Vergil už sotva mnoho veril z pospolitej viery pohanských Rimanov, a predsa jak pekne ju opisuje, podáva v Aeneise! On to vedel a cítil umeleckou dušou, ako má chápať veci. To isté platí aj o našom Hollom v *Slávovi.*

Z toho, čo som posiaľ povedal, už vysvitá, ako treba epickému básnikovi držať sa oproti náboženstvu svojich hrdinov v hore uvedených prípadoch.

Keď epickí hrdinovia sú všetci jednej a tej istej viery, toho istého náboženstva, a básnik z toho náboženstva zhola nič nevie, vtedy takáto látka sa nehodí pre opravdové epos, ale len pre epopeju fantastickú, ktorá nie je obrazom ozajstného sveta, ale len sveta fantastického, aký má básnik. Áno v takomto epose je viera ani nie potrebná, dľa toho, aký svet si stvorí básnik, či s náboženstvom alebo bez náboženstva. Tu teda všetko závisí jedine od ľubovôle básnikovej, vedenej dobrým umeleckým pudom, ohľad berúc na svoje obecenstvo. A trebárs takéto epos nemôže nikdy znárodnieť, ani nemá ceny veľkého opravdového eposa, je ono predsa nie bez všetkej ceny a niekedy mohlo by zaslúžiť, aby ho i vzdelaní ľudia prečítali. Už viacej hodí sa pre epos doba, ktorú aspoň zlomkovito poznáme, a tak, keď básnik aj nezná dopodrobna náboženské sústavy a obrady, predsa sa podarilo archäologii a kultúrnemu dejepisu posbierať aspoň tu i tu roztratené zlomky. Tu očakáva básnika tá istá úloha, ako maliara alebo sochára, ktorý by chcel z malých roztratených zlomkov složiť nejaký povestný starobylý obraz alebo znamenitú sochu. Pravda, to, čo chýbalo by, musel by doplniť umelec. Tak je to i s básnikom. On musí všetky bádania archäologie a dejepisu kultúrneho poznať a sosbierať a chybujúce čiastky musí on vyplniť. Hja, ale ako to má on spraviť?

Ako vieme, sú súkmenné národy, ktoré pochádzajú z tej istej rodiny národov a ktoré stoja bližšie jedno k druhému než k ostatným. Tieto národy z toho istého prameňa pochádzajú, z neho čerpaly svoje reči, tak že týchto príbuznosť hneď na prvý pohľad do

oka padá. My už vieme, že sme v rodine s Hellenmi, arijskými Indmi a Germánmi, že je naša reč príbuzná týchto rečiam, nasledovne že máme nielen tie isté spoločné pochopy z toho starodávneho prameňa pošlé, ako nás o tom presvedčujú spoločné starodávne z toho istého prameňa pošlé slová, ale že máme ten istý alebo veľmi podobný spôsob smýšľania, o čom svedčí tá istá alebo podobná sústava slov a rečí. Čo nám o tom svedčí, že keď my odtrhli sme sa od veľkého plemena indo-europejského, vtedy sme už boli na hlavnom stupni vzdelanosti; že sme si odniesli tie isté poklady vzdelanosti, čo Indi, Gréci, Latini a Germáni; čo zase možno dokázať poklady rečovými, ktoré už predpokladajú poklady duševné, a nesčíselnými podaniami o tom istom pôvode svedčiacimi. Jadro vzdelanosti u všetkých týchto národov je jedno a to isté, a ono len potom viac-menej alebo v tom-inom smere sa vyvinulo, dľa podnebia, prajných alebo neprajných okolností atď. Teraz miesto odťaženého spôsobu reči hovorme konkrétne. Keby nejaký epik chcel ospievať starobylých Slavianov, musel by posbierať všetko, čo je niekde poznačené alebo vyskúmané o ich náboženstve. Potom, porovnajúc náboženstvá rozličných vetví rodinných, musel by zistiť, čo je v nich spoločného, a toto by mohol celkom bezpečne prevziať i pre Slavianov. A takýmto spôsobom by mohol doplniť mnoho, čo chýba. Ďalej musel by preštudovať zvyky, obyčaje a spôsob žitia, vravenia atď. všelijakých národov, ktoré asi na tom istom stupni vzdelanosti stáli, čo otázny národ; lebo ako je isté, že podstata vo všetkých ľuďoch je jedna a tá istá, čo platí aj o národoch, práve tak isté je, že tá istá vec v rovnakom položení rovnako sa javí. A preto básnik z Homera, z Biblie, z *Vied* pekne môže sa vžiť do spôsobu, smýšľania starých národov. No všetko toto musí akoby precediť prez sito národných zvykov, ktoré ešte i v čase básnikovom žijú v národe (pravda, len žije-li ešte národ? Ale to sa predpokladá, ináče je epos bez významu, lebo komu ho píše?) a ktoré čo do podstaty sú totožné s obyčajmi dedov, epických to hrdinov. Nuž a na takýto spôsob zase viac medzier môžeme zaplniť.

Konečne ľudská prirodzenosť, čisto ľudské, je tiež mohutným prameňom, z ktorého básnik môže mnoho čerpať k zaplneniu toho, čo ešte chýba do jeho obrazu epickej doby. Toto posledné (čisto ľudské) je i popri rámci istého obdobia jediným prameňom pravdepodobnosti fantastického eposa.

Avšak keď básnik už takto utvoril si celistý obraz epickej doby, ešte sa môže stať, že on neverí v náboženstve svojich hrdinov, on stojí na vyššom stanovisku. Čo vtedy? Aj na toto sme už dali odpoveď vo všeobecnom pokynutí: básnik je medzítkom, ktoré nám len zblíži a pred oči postaví svet, ktorý my už pre vzdialenosť nevidíme; a preto on ho musí tak predstaviť, ako je, ako ho poznal (tu je už uskutočnenie podmetnosti), a nesmie ho prepracovať a smiešať so svojím svetom, so svojou podmetnosťou, lebo vtedy obraz by nebol verný, kdežto musí byť pri všetkej umeleckosti možno najvernejší. Preto musí o náboženstve tak dať rozprávať svojim hrdi-

nom, ako oni naozaj rozprávali, a on sám nikdy a nikde nesmie sa zmieniť o náboženstve. Takto potom bude sa ľúbiť i čitateľovi.

Je-li doba epická úplne známa, vtedy básnik musí ju kresliť umelecky a verno, vyberúc z nej najvypuklejšie ťahy a tie usporiadajúc do jednoho celku. Ostatne slová vyššie povedané platia i tu.

Avšak môže sa stať, že v epose dejstvujú hrdinovia rozličných náboženství, ako na pr. v *Osvobodenom Jeruzaleme* alebo v *Cyrillo-Metodiade*. Základné pravidlo je, aby bol obraz úplný a verný, teda básnik musí nakresliť obe náboženstvá. No vieme a sami zkusujeme, že niet dvúch náboženství — na každý prípad treba tu rozumeť náboženstvá, ktoré v podstate lišia sa a teda protivia, lebo len vtedy sú rôzné, sú dve, ináč by boly len jedným — ktoré neprotivily by sa jedno druhému, a keď aj nie snáď v skutku, aspoň v podstate, v učení. A preto i v epose musia sa uviesť v protive, v borbe, tým viac, že len takto môže povstať zaujímavosť a dramatičnosť. Keď sú teda dve náboženstvá v epose, tieto musia sa boriť. Z čoho nasleduje, že v tejto borbe každý divák si stane na stranu jednoho alebo druhého a s ním súcití viac než s protivným. Zpod tejto potreby nemôže sa vytiahnuť ani sám básnik; on tiež musí súcitiť s jedným, a to s tým, s ktorým bude súcitiť aj obecenstvo, lebo ináč slabne zaujatosť za básnika, slabne priazeň obecenstva k básnikovi, ktorý sa protiví jeho citom. Keďby sa teda aj stalo, že by básnik opovrhol obojím náboženstvom, on predsa musí 1) svoje opovrženie premôcť, udusiť a celú vec predmetne predniesť, 2) musí dať prednosť náboženstvu a) ktoré má ozaj prednosť, dľa svojho obsahu (má väčšiu vnútornú cenu), lebo spravedlivosť a prirodzené zákony požadujú, aby dokonalejšie víťazilo nad nedokonalým. Keďby na pr. niekto ospieval boje Machchabejcov proti Antiochovi, musel by dať prednosť náboženstvu židovskému nad gréckym, lebo ono je i dokonalejšie; b) má dať prednosť básnik náboženstvu, ktorému dávajú prednosť čitatelia patričnej epopeje, a to ešte i vtedy, keďby protivná viera bola dokonalejšia. Keďby na pr. niektorý musulman ospieval víťazstvá osmanskej ríše nad pokorenou Europou, ako na pr. porazili uhorské vojská pri Moháči, musel by opísať obe vierovyznania, t. j. i kresťanské i mozlimské, ale musel by dať prednosť Koranu nad Bibliou, keď aj opravdu ďaleko on zaostane za touto; kdežto kresťanský básnik, a čo by bol hneď aj nevercom, musel by dať prednosť kresťanskému náboženstvu, a síce z oboch hore uvedených príčin.

Túto prednosť básnik tak dá niektorému náboženstvu, keď ho ukáže za pravé a jemu dá víťazstvo nad protivným náboženstvom. Najsmiešnejšej chyby sa dopustí epický básnik vtedy, keď v epose dá zástoj hrať osobnosťam kresťanského a pohanského náboženstva; čo nie je priam tak zriedkavé. Ono je potrebné, aby básnik predstavil plasticky celé sústavy oboch náboženství, aby teda pohanskí bohovia práve tak dejstvovali, ako kresťanskí duchovia, avšak tu potom stane sa pravdenepodobným, lebo kresťanskí čitatelia veru nebudú veriť, že Zeus, alebo Tuisco, alebo Perun je opravdivá osoba, že je on Bohom Tu môže básnik trojnásobne vyhnúť tejto

pravdenepodobnosti a smieriť čitateľov so smiešaním sebavytvárajúcich a negujúcich bytností.

Najobyčajnejší a najľahší i najpohodlnejší spôsob tohoto je, keď kresťanský básnik uzná kresťanskú vieru za pravdivú, jej dá prednosť, a pohanské náboženstvo predstaví za čiastku náboženstva kresťanského. Známo je, že sú vo všetkých vierach dva princípy: jeden je positívny, dobrý, biely (jasný), druhý negatívny, zlý, čierny (tmavý). Či tieto pochopy povstaly z pochopov svetla a tmy, ako to mnohí chcú, alebo z pochopov života a smrti, nám je to všetko jedno, dosť na tom, že Belbogov (dobrí bohovia) a Černobogov (zlí bohovia) nachádzame vo všetkých sústavách náboženských; nachádzame u židov, od ktorých ho prevzalo aj samé kresťanstvo, učiac, že je jeden Boh, ale množstvá anjelov má pod sebou, z ktorých mnohí zhrešili, a títo predstavujú čierny princíp. Tento princíp negovania protiví sa všetkému positívnemu, teda všetkému jestvovaniu a tak: Bohu, anjelom (dobrým), ľuďom, ktorých keď navedú, aby tiež borili sa s nimi proti jestvovaniu, svádzajú k hriechu (sv. Augustín). Diabli (zlý princíp) svádzajú ľúdí, aby sa protivili Bohu, aby mu odtiahli príslušnú poctu a túto udelili princípu zlému; z čoho povstalo mnohobožstvo pohanstva, tak že bohovia pohanskí, t. j. ktorých pohani ctili, sú ničím iným, ako zlým princípom — čertami. Preto čítame i v žalme (Vulg. 95. 5.): „Poneváč všetci bohoviá národov sú čerti (dämoni), lež Hospodin učinil nebesá.“

Toto je causa efficiens [1]), alebo aspoň finalis modlárstva, ktoré je na to, aby Bohu patriaca pocta bola Jemu odňatá a datá stvoreným veciam, či to už zrovna diablom (mnohobožstvu vyvinutejšiemu), alebo viditeľným veciam (slncu, mesiacu — zverom), ako to Kniha Múdr. opisuje (XIII—XVI.). O týchto povedal žalmista (113. 4.): „Modly národov sú zlato a striebro, diela rúk ľudských“; alebo inde, že sú „prázdné“ (inania). Takto môže teda pochopiť kresťanský básnik pohanské viery. On môže i tak pochopiť, že bohovia, ktorých pohani ctia, sú diabli (Dagon, Astarte atď.), alebo že sú len zbožnení ľudia, ako to aj mnohí mudrci si mysleli o mytologii grécko-latinskej, ako aj že sú zosobnené a zbožnené prirodzené sily.

Ako som už spomenul, najlepšie dá sa upotrebiť bájeslovie pohanské v styku s kresťanskou vierou tak, keď kresťanský epik dá prednosť kresťanstvu, a pohanstvo líči verne, medzi pohanmi objektívne, no v pomere ku kresťanstvu, keď nakreslí pohanských bohov, ako reálno jestvujúcich silných duchov, ktorí sa protivia Bohu jednomu a opravdivému, teda ako diablov. Na takýto spôsob básnik vykreslí náboženstvo pohanské verno, bez toho, že by sa stal pravdenepodobným pred svojimi čitateľmi. S tohto stanoviska sa musíme dívať na eposy, s tohto i na Hollého *Svatopluka*. Hollý tiež takto uviedol náboženstvo drievnych Slovákov, škoda, že ne-

[1]) Kniha múdrosti XIV. 12. vraví, že je počiatkom modlárstva zlý život: „a vynalezenie jejich (idolorum) je pokazenie života“. Avšak toto sa neprotiví tomu, aby diabli boli causa principalis a corruptio vitae, len secundaria.

podal súvislejšiu sústavu. Jeho Černobog, Oslad atď. sú diabli, skrytí pod tieto mená a Božiu poctu požívajúci. Nepatrí síce sem, ale predsa podotknem Vörösmartyho *Útek Zalánov* (Zalán futása). Pozrite jeho náboženstvo! My nevidíme v Zalánovi ani zemepisný, ani národopisný, ale ani len náboženský obraz IX. a či X. stoletia v Pannonii.

Ponímanie náboženství nekresťanských, ako takých, ktoré sú prázdne, ktorých bohovia sú len kameňami, slncom, mesiacom atď., môže tiež byť oprávnené, a geniálny básnik môže i takto divy stvárať, lebo my sme náchylní, ba veľmi náchylní toto veriť. No tu musí dať veľký pozor, aby nepadol do mudrovania a aby sa nevystrčil do popredia so svojou podmetnosťou. Toto asi dalo by sa povedať v najväčšej krátkosti o nadprirodzenom živle v epopeji.

Na čase je, aby sa zmienil i o iných epických druhoch básnictva, ale tiež v najväčšej krátkosti. Za eposom hneď nasleduje epická rozprávka, alebo aj básnická rozprávka. Rozdiel medzi dvoma môže byť ten, že kým básnická rozprávka čerpá predmet svoj z doby prítomnej, epická ho črie z doby minulej. Avšak poneváč ani jedna nechce byť úplným obrazom doby, práve preto ani nie je potrebno vmiešanie nadprirodzeného živlu do básne; poneváč básnik svobodne volí si niektorú čiastku života, vynechajúc inú — teda môže vynechať práve i náboženskú. Lež môže sa stať aj to, že zvolí si len práve vplyv nadprirodzeného živlu v nejakej dobe. Lež poznamenať slušno, že i v takýchto básňach je potrebné, aby sme vypuklo predstavili celý ráz človeka, a tak i z ohľadu náboženského; lež to stane sa v úzkom rámci, ako na pr. u Hviezdoslava, a nie je potrebné tak ohromné vplývanie, najmä v básnickej rozprávke.

Sem patrí ešte i legenda. O legende každý vie, že žije jedine z nadprirodzeného živlu, keď je on i poverou alebo bohonou. Avšak tieto posledné, keď i nie výlučne, už poskytujú látku i pre balladu.

Ballada rada hýbe sa v pošmurnom, ktoré je v stave vzbudiť v človeku akési tušenie (Goethe), keď sú i jednoduché, okolo prirodzených dejov sa pohybujúce ballady. Nemecká ballada má mnoho z nadprirodzeného živlu, aspoň Goethovská (Erlkönig, Fischer, Die Braut von Korinth, Eckart atď.); tak i Bürgerova Lenore. Naša prostonárodná poesia obsahuje oba druhy; máme mystičné (vo vojne zabitý milý zjavuje sa ako vták; sestra brata vypraví do vojny a od zory sa dozvie, ako je s ním atď.), ale máme i prosto prirodzené ballady, a tak to stojí aj s umeleckou balladou (Kozia skala atď.). Konečne niečo nadprirodzeného živlu môže zniesť ešte i romanca. No znesie ho nielen predmetné, lež i podmetné (lyrické), áno i dramatické básnictvo, keď aj v inom a inom spôsobe — o čom prehovorím niekedy pozdejšie, ak Pán Boh dá zdravia.

Ukážka z botanomantie v Bošáckej doline.

Podáva *J. L. Holuby*.

Mantia alebo *veštba* bola známa nielen u starobylých národov v Egypte, v Malej Asii a na juhovýchode Europy, ale rozmanitým spôsobom prevádzala sa i u pohanských Slovanov, a prevádza sa pod pokryvkou tajnosti až dosiaľ, jako zbytky a pozostatky starobylého pohanského kultu.

Mantia čili veštba je rozdielna od sortilegia čili losníctva; lebo kdežto sortilegium losom háda, čo bolo? čo je? a čo bude? tedy v zavdaných prípadoch vzťahuje sa buď na minulosť, buď na prítomnosť, buď konečne na budúcnosť; mantia (veštba) má omnoho užší kruh, lebo prepovedá budúcnosť, a z istých úkazov zatvára na to, čo ešte len *stať sa má*. Ovšem, že dakedy ťažko je určiť presne hranice losníctva a veštby. Veštbu najrozmanitejším spôsobom prevádzajú aj najvzdelanejší ľudia, bez toho, aby len pomýšľali na to, že prejavujú tým kus filosofie dávnych pohanských predkov, alebo žeby veštbám svojim pripisovali dajakej dôležitosti. Koľko ráz počujeme a sami vyslovujeme bežnými u nás výrazmi veštbu, a z istých úkazov stereotypnými vetami predpovedáme, čo sa stane, už či to len žartom a zo zvyku púheho hovoríme, alebo do opravdy sa nazdávame, že istý znak isté následky za sebou doniesť musí. I z mojich milých čitateľov a čitateliek málo kto sa najde, ktorý by nikdy nebol ešte veštbu vyslovil. „Svrbí ma ľavá *dlaň*: vydám peniaze;" „svrbí ma pravá dlaň: dostanem peniaze". „Svrbí ma *nos*: budem mať mrzutosť". „Svrbí ma ľavé *oko*: uvidím dač nemilého; „svrbí ma pravé oko: uvidím dač milého". „Svrbí ma *brucho*: budem mať kmotru". „Svrbí ma *r—ť*: spomínajú ma páni". Táto posledná veštba iste pochodí z časov tak rečených zlatých dôb panstva a poddanstva, kde bolo na dennom poriadku dať poddanému kedykoľvek lieskovicou na istom mieste tela pocítiť blahosklonnosť a vďaku zemského pána za vykonanú panštinu.

Na dlani lapená *blcha* veští príchod listu. Pri ktorom dome *kuvik* kuviká, tam skoro dakto umre. „*Straka* rapoce: dostaneme hosťov". „*Pes* sa sankuje: prídu hostia". V ktorú stranu *psi* zavýjajú, tam bude oheň. Kde *sliepka* kikiríka, tam bude nešťastie. *Kukučka* kukaním veští devám, kedy sa vydajú. Raz som šiel na potulky botanické do kopaníc, a jako som sa ubieral chodníkom vedľa ohrady, za ktorou dievča okopávalo fazuľu, v tom bolo počuť na neďalekej hruške kukanie kukučky; dievča sa oprelo o motyku a rieknuc: „Kukučka! koľko mi rokov dáš, až pôjdem na sobáš?" čítalo, koľko ráz jedno po druhom neposedná kukučka zakuká. Keď toho už bolo vyše 30, napálilo sa dievča a rieklo: „Aby teba vred hádzal, aj s tvojím hukaním!" Len sa, reku, nehnevaj, veď ťa tá kukučka len premŕza, — riekol som dievčaťu, — však keď nebudeš vredovať, druhý raz ti len jeden rok zakuká. — Koľko dní pred Jurom *žaby* krkajú, toľko dní po Jure budú mlčať. Takéto veštby a mnoho podobných slýchať na všetky strany.

V prítomnom článočku chcem pripomenúť daktoré *veštby z rastlín* a z kapitole botanomantie aspoň zlomky z Bošáckej doliny podať na ukážku.

Krásna červená hubka *„Vranie uško“* (Peziza aurantia) je miláčkom detí; lebo keď sňah schádza vo februári a kde-tu na hnijúcich drevkách táto hubka sa najde, veštia z toho skoré teplé jarné dni.

„Strništná púška“ (Cyathus striatus) je huba pohárovitej podoby, rastúca na hnijúcich drevkách po horách, pri plotoch, na strniskách. Túto v čas žatvy pilno hľadajú, a na jej dne sa nachodiace šošovičke podobné „zrnká“ (peridioly) čítajú a veštia: že koľko „zrnek“ v púške je, po toľko zlatých bude raž. I Nemci znajú túto hubku a menujú ju „Hungerling“ alebo „Theuerling“. Poneváč táto hubka len v mokrom počasí vyvinuje sa hojnejšie, a mokré leto škodí poľným úrodám: táto veštba zakladá sa na pozorovaní prírody a nie je púhou poverou.

Mlieč (Lactarius piperatus) je hríb u ľudu nášho obľúbený a slúži *pečený* za pokrm. Keď pod jaseň v horách niet mliečov, nebude v zime mnoho sňahov; keď je mnoho mliečov, bude aj mnoho sňahov. Nemci menujú tento hríb, pre štipľavú jeho chuť, „Pfefferling“ alebo „Pfifferling“. Tu mi prichodí na myseľ rozkošné qui pro quo, prihodivšie sa v údenárskom kráme môjho priateľa v Prešporku. Prišla totiž do krámu slúžka Nemka, z ktorejsi dediny len nedávno na službu prijatá, a žiadala kúpiť „Pfifferling“. Až keď si trošku od smiechu všetci prítomní oddýchli a zarazená slúžka ukázala na hrubé jelito, ktoré Slováci zovú „dedom“, „Katerínou“ alebo „mogoňom“ a prešporskí i okolití Nemci „Pimmerling“-om, porozumeli, čo vlastne prišla kúpiť.

Keď je mnoho *hríbov* v lete, bude drahota.

Už v zime veštia hospodári, jaká bude v lete úroda. Keď je na *lieskach* v zime mnoho rásy (rása = amentum), bude mnoho *raži*; keď nieto v zime rásy, nevydaria sa raži. V našom okolí pozoroval som tohoto roku, že liesky predošlej zimy maly veľmi málo rásy, a všeobecne je známo, že raži nevydarily sa, ba vydaly tak skrovné úrody, jako to málo aj starí ľudia pamätajú.

Keď je v jaseň mnoho *šípok* (plodov divých ruží), bude mnoho žita v lete; preto sa ponáhľajú so siatím ozimného a jarného žita (pšenice), keď vidia šípové kry obťažené červenými šípkami.

Keď je mnoho *lieskovcov*, bude drahota; keď je mnoho *orechov*, bude raž po toľkých zlatých merica, koľko orechov nachodí sa v jednej „guči“. Ač liesky z jari len málo samčích kvetov maly v našom okolí, bolo tohoto leta po vŕškoch predsa mnoho lieskovcov, tak že si ich daktoré rodiny i za viac meríc naoberaly i pre domácu potrebu, i na predaj. I *orechov vlaských* bolo tohoto roku miestami hojne, a 4—5 orechov v hromade vedľa seba na konci jednej vetvičky vidieť, nebolo žiadnou zriedkavosťou. Vyplnila sa tedy veštba, že čím viac je lieskovcov a orechov, tým drahšie býva obilie.

Orechami a *lieskovcami* veštia i nasledovne. Na Štedrý večer vezme si každý po orechu z taniera a rozlúpi ho; jak je jadro

zdravé, človek prežije rok; jak je červivé alebo mĺkve, do roka umre. Šuhaji a devy hádžu do seba na vzájom *lieskovce*; jak má lieskovec takto hodený dve jadrá: bude svadba; jak len jedno, nebude do roka zo svadby nič. Keď mladý *orechový* stromček po prvý raz zarodí, čítavajú pozorne jeho orechy; jestli nepárne zarodí, bude dobre rodiť; jestli je prvých orechov do páru: nebude bohato rodievať.

Pri oberaní obyčajných *slív* (Prunus domestica) veštia, jaká bude úroda slív budúceho roku. Jestli sú v slivových kôstkach plné, pravidelne vyvinuté jadrá: bude aj na rok hojnosť slív; jestli sú jadrá mĺkve: nebude na rok ovocia. Zaznačil som si r. 1880, že po krutých zimných mrazoch 1879/80 veľmi mnoho slivoňov vymrzlo, a ktoré zostaly a ovocie doniesly, len málo kde boly v kôstkach plné jadrá: roku však 1881 bolo veľmi málo slív. Strom bol vysilený, veľmi preschnutý, a tak prirodzene ani plodným byť nemohol. Osvedčilo sa tedy aj toto *„veďmo“*, jako ľud tunajší veštbu menuje.

Keď matka kojené nemluvniatko odstaví v čas kvitnutia *ovocného stromu*: tak dospelé dieťa ešte v mladom veku *ošedivie.*

Stáva sa, že v dlhú, teplú a vlhkú jaseň daktoré ovocné *stromy* kde-tu v roku *druhý raz kvitnú.* To sa za nešťastný znak považuje zvlášť v takých rodinách, kde majú dospelé dcéry, a preto pilnejšie na ne dozerajú, než inokedy; lebo keď stromy v jaseň druhý raz kvitnú, budú sa „dievky prespávať“, t. j. budú tratiť svoju poctivosť.

Tri *vŕbové* prúty do hnoja zakopané veštia dievkam, v ktorú stranu sa vydajú, totiž v tú, v ktorú sa rastúce vetvičky nakloňujú.

Keď *konope* do tretieho listu vyháňajú, sviaže dievka dve konôpky nitkou a pozoruje: jaké tie konope budú, až vyrastú? Jak sú obe buď poskonné, buď materné: dievča sa naskore vydá; jak je jedna konôpka poskonná, druhá materná: nebude z vydaju nič.

Na Ondreja pred východom slnka ulomená *čerešňová* halúzka položí sa do čbánku, kde ju dievča každé ráno „na lačné srdco“ v ústach nosenou vodou až do Vianoc polieva. Jak halúzka rozkvitne: bude do roka naisto svadba; jak nie, nie. — Veštby a hádania o vydaj sú veľmi mnohé a rozmanité. Ide-li dievča cestou a zavadí sa mu o šaty dajaká tŕňová halúzka alebo ihlič (Ononis spinosa), vôst (Cirsium arvense), kotúč (Eryngium campestre), hovorí sa: vdovca vlečieš, vydáš sa za vdovca. Čím viac pribýva rokov a čím pálčivejšou sa stáva otázka vydaju, tým viac a tým častejšie sa i veští, i čaruje o ženícha. Musíme však aspoň tým vyhovoriť naše dievčatká vydaju chtivé, že sú im v tomto dievčatá iných národov úplne rovné. Nemka býva najprv preberačná v ženíchoch, potom praktická, a až keď veku povážlive pribýva, lapá sa bársjakého ženícha. Známe je porekadlo, že dievča v 18. roku sa pýta: *Jaký* je?“ (t. j. ženích; či švárny, či nie?); do 24. roku: „*Čím* je?“ (t. j. jaké má spoločenské postavenie ženích?); konečne *po* 24. roku sa pýta: „*Kde* je?“ (už bársjaký, nech len je tu!)

Jakubka (Senecio Jacobaea) kvitnúca a dievčaťu pod podušku na noc vložená, oznamuje v snách, za koho sa vydá.

Ľúbenička (Hypericum perforatum) slúži nielen za liek proti zimnici, ale aj dievkam oznamuje ľúbosť frajerovu. Zelina medzi prstami žmolená sa stlačí: vyjde-li červená vôdka, to vešti vernú ľúbosť frajerovu; ale jak vodka je bezbarvá: nestojí frajer za nič. Čert závidel túto zelinu ľuďom pre jej výborné moci, preto dopichal jej všetky listy ihlami. Rastlina táto má totiž v listoch mnoho presvieťavých žlaz, tak že list proti svetlu držaný zdá sa byť dierkovaný.

Veľká horčica (Chrysanthemum Leucanthemum) slúži kvetami na uhádnutie stupňa lásky. Krajné biele jazýčky kvetov vytrháva dievča jeden po druhom a pritom hovorí: „Er liebt mich, — vom Herzen, — mit Schmerzen, — ein wenig, — oder gar nicht". Na jaké slovo sa vytrhne posledný krajný kvet: to sa drží za neomylnú veštbu. Samo sebou sa rozumie, že takéto hadačstvo a veštbu prevádzajú len židovské alebo kresťanské dievčatá z výchovy nemeckej domov prišlé. Sedliačky tých veršíkov nemeckých neznajú.

Osúdenica (Ophioglossum vulgatum), aj *obrátka* zvaná, na Jána natrhaná a pod podušku na noc vložená, oznámi vo snách dievčaťu „osúdenca", t. j. osudom určeného ženícha. To isté drží sa aj o *čakanke* (Cichorium Intybus) na Katarínu natrhanej a pod hlavu na noc danej.

Keď je hneď z jari mnoho *iskierok* (Bellis perennis), bude málo sena. Počul som hospodára povedať: Chlapci! netešte sa lúkam, lebo bude málo sena, keď je mnoho iskierek.

V lete pozorujú hospodári *kršlačinu* (štetku, Dipsacus silvestris), jako zakvitá vrchná hlávka. Jestli zakvitá od spodku, bude včasná sejba na ozim podarená; zakvitá-li z prostriedku, vydarí sa stredná sejba; a keď zakvitá od vrcholu štetky, bude neskorá sejba pšenice a raži dobrá, a dľa toho spravujú sa potom v jaseni. Práve tak pozorujú kvety aj na bočných výhonkoch tejto rastliny a dľa toho na budúcu jar sejú jačmeň, jarnú raž a žito (pšenicu).

Stephanomantiou alebo veštením vencami z kvetov alebo z oziminy spletených nazvať sa môže hádzanie vencov do vody alebo na jablone. *Večer pred Jurom z oziminy* upletený venec hádžu devy po tri razy jeden po druhom na jabloň; jak venec do tretieho razu zostane viseť na strome: naisto vydá sa deva toho roku. V ten istý čas venec z *devätorieho kvietia* spletený devy hádžu do vody na také miesto pri brehu, kde sa voda krúti; dľa toho, kam sa venec na vode pohybuje, či hore, či dolu, veštia, v ktorú stranu vydá sa deva.

Táto maličká ukážka je dôkazom, že veštba a hadačstvo i rastlinami sa prevodzuje, dozaista nielen v Bošáckej doline[1]), ale aj v iných stranách Slovenska. Mňa by veľmi tešilo, keby sme aj z iných krajov v *Pohľadoch* uverejnené podobné veštby mohli čítať.

[1]) Píšem schválne „*v* Bošáckej doline", a nie „*na* Bošáckej doline", lebo ľud tunajší vždy tak hovorí, jako píšem. Keď ľud riekne: „*na* doline", vždy rozumie miesto na rovine doliny ležiace, ale nie aj na svahoch, do doliny spadajúcich. Kopaničiar na brehu bývajúci schádza *na* dolinu alebo *do* doliny; Bošáčan ide rovnou cestou vždy *do* doliny, a nie *na* dolinu.

Rekrúti.

Kresba. Od *Martina Kukučina.*

I.

„Tedy už! Už je ráno. Bodaj by nebolo svitlo na mňa!“ myslel si Mišo Dzúrik, ako sa prebudil. Hlavu mal uchlpenú, a v nej zmätok, ani v brlohu vetešníka žida. „A čo sa prevracia tá posteľ so mnou? Fuj, ako mi je v ústach — fuj!“

Proboval vstať na nohy, ale jedna stála čihi a druhá hota. Obe sa triasly.

„Eh,“ striasol sa, nakríviac tvár. „Či mi je zle!“

Večer, ďaleko do noci presedel u Mojžiša. Čosi sa jedlo, mala to byť hus, veľa sa pilo a ešte viac fajčilo. Z toho mu zostala tá chuť v ústach a ten zmätok v hlave.

„Vstať treba, keď je už raz tak: nuž vari len vstanem.“ Zazíval a prezeral šatstvo, ktoré si mal obliecť. Boly ani čo by ich bol so strašidla ukradol. Nohavice záplata na záplate a na kabátiku presvitalo futro.

„A si už vstal, Miško?“ ozval sa smutný hlas strápenej ženy, ktorá práve vstúpila do izby. Bola malá, Mišovi sotva po pazuchu. Nik by neveril, že táto ženička dala život takému obrovi a na svojej hrudi ho odchovala. „Čo si si nepospal ešte?“

Tvár Mišova sa ešte väčmi svraštila, keď videl pred sebou mater. „Ja už nemusím spať, mamo! Ja som sa dokonale naspal a prebudil. Bodaj by sa bol neprebudil!“ riekol surovým hlasom, spurno pozrúc na ňu.

„A čo sa hneváš?“ vytýka mu trasľavým hlasom. „Ale ja som na vine?“

„A kto? Vari ja!“ odpovedal jej s výčitkou. Videl, že ju ranil rovno do srdca, ale kýsi zlý duch mu šepkal: „Dobre, len tak! Keď trpíš ty, nech trpia i druhí. A doložil: „Prečo som nie krivý, ako Jano Rybárovie, alebo hlúpy, ako...“

„Nerúhaj sa Bohu — to bola Jeho vôľa!“ chcela ho napomenúť, ale slová jej zaseklo v hrdle. Srdce jej bolo snisnuté, ani čo by ho do kliešti chytil. „Aký mi bol dobrý, aký poslušný — a taký mi zostal! Len čo sa to s ním, Bože, porobilo! Či naveky bude takýto!“

Vrátila sa do kuchyne, že si oblahčí srdce plačom. Ale nenašla sĺz na zmytie tohto bôľu.

Keď sa vrátila, Mišo bol už oblečený. Ozaj vymenený. Včera v pekných, sviatočných šatách, dnes v otrhaných, zafúľaných handrách sťa dáky lotor.

Postavila mu na stôl misu s rezanci v preváranom mlieku. Najmilšie jeho jedlo. Z misy šla dobrá vôňa po mlieku a pepre. Mišo ani nepozrel na ňu. Sedel na lavici, zabudnúc sa v myšlienkach akýchsi ťažkých, trudných.

„A čo neješ?“ pýta sa ho.

„Ja som najedený,“ odpovedá vzdorovite, surovo.

„Veď si skoro nič nejedol, celý týždeň sa moríš hladom. Prídeš o zdravie.“

„Ja nemusím jesť,“ odsekol spurno. Tešilo ho, že môže si takto zahrávať, čo je to hneď utrápená mať. Pozrel na ňu, sedela na lavici ticho, nahrbená, ako by sa sama do seba prepadala. Snáď mu jej prišlo ľúto, snáď ho k tomu nútila ozajstná potreba, riekol jej: „Keď mi chcete dobre urobiť: choďte do komory, naberte do hodného hrnca polievky. Kapustnica surová mi bude najlepšia.“

Mať uradovaná, že aspoň dačím môže mu poslúžiť, odbehla drobným krokom do komory. No keď kapustnicu črpkala, prišlo jej na um: „Ach, Bože, dnes už ide; Boh vie, kedy ho vidím. Bude vojna, zabijú mi ho; príde choroba — prevládze ho. A keď bude umierať, bude si ťažkať na mater: kŕmila ma kapustnicou!“ Bola by ju vyliala nazad, ale sa bála, že by si zas ťažkal, že nežičila mu ani surovej kapustnice.

„Ale to je surová — nanič. Uvarím ti ju. Slaninku v nej obarím. Takáto surová je nanič.“ Svojmu hlasu snažila sa pridať veselší názvuk. Čakala ·tuho, či syn uváži aspoň túto jej radu.

„Dajte vy ju takú. Mne i taká je dobrá. Slanina sa zíde vám.“ Tešilo ho veľmi, že mohol odmrštiť materinu žiadosť.

Mať stala si ku kozubu a dívala, dívala sa na syna. Nedívala sa len tým zlomeným, slzami zakaleným zrakom: celé srdce materské dívalo sa naň, každá žilka srdca triasla sa bôľom a nádejou, že ju on poteší. Ako by jej srdce trhali na kusy a zabíjali po kusoch. A syn sedí pri stole, upíja si z kapustnice a možno nepozoruje, čo sa robí s materou. A ak pozoruje, teší ho, že také muky podstupuje zaňho. Neuľútilo sa mu nad jej bôľom, strachom, úzkosťou a nádejou. Neuľútilo, ako sa nám neuľúti nad červíkom, že sme ho rozmiaždili. Keď sa svíja, nech sa svíja: ja predsa pre červíka nebudem sa obzerať, kam stupiť!

My ľutujeme mladú čeľaď, vychvátenú z rodiny, sotenú do studenej, nevľúdnej kasárne. Kde by nie! Všetko ztratila a to razom, sťa keď konár odstrihneš od stromu, z ktorého mu šla miazga. No porovnajme utrpenie týchto našich martyrov s utrpením ich matiek — a naša sústrasť pošinie sa v inú stranu. Aspoň sa rozdelí spravedlivo medzi synov a ich matere.

Kto by neľutoval Miša? Šuhaj dobrý, hodný, prítuľný. Naraz má privyknúť na myšlienku, že tri roky nebude doma! Za rodičov dostane kaprála a feldvébla, miesto jeho Zuzky bude mu puška pri boku. Rodičovské napomenutia zmenia sa v krátke želiezka, ktoré mu založia v tmavej kutici. Miesto modlitby materinej bude ho sprevádzať posmech, nadávanie a kliatba predstavených. Ach, aké city mu víria v duši! Koľko premáhania, aby ich zastrčil za surové odpovede, ktoré metá materi do tváre!

No čo je to proti bôľu matere! Ona tratí čiastku svojej bytosti. Ako by jej dušu rozdrapili na poly. Čo jej syna odobrali, neminie minúty, aby zabudla na svoj bôľ. Každá minúta nesie pre ňu nový bôľ, nové muky.

„Aký sa mi vráti a či sa mi vráti!“ To je myšlienka najdesnejšia. „Veď už teraz je premenený a nebol ešte nikde. Aký bude potom!“

A nie sú to iba škrupule! Veď stará Mariena videla neraz, že ta šli dobrí synovia, usilovní, uctiví, triezvi občania, a vrátili sa zlostní, surovi, nadutí obšitoši, preplnení prevrátenými názormi, vysmievajúci sa zo všetkého, čo i im bolo kedysi milé a sväté. Kto ju uspokojí, že jej syn práve nebude patriť medzi nich; že zachová si, čo dobrého mu vštepovala od detstva do srdca?

Neraz hútala v noci, keď nemohla spať: čo je to tá vojna. Všelijako hútala, vysvetľovala, okrašľovala a vždy len vychodilo: vojna je bič Boží na nás, je zlo... Ej, keby mala tú moc, iste by jej nebolo. Hútala — kto má z nej osoh? Nenašla nikoho takého. Hútala: kto by sa ozval proti tomu, keby vojnu prišlo zrušiť? Vždy jej vyšlo, že celé ľudstvo by si vydýchlo, keby sa ztratila s povrchu zeme. Vojaci s radosťou odhádzali by svoje zbrane; matere a otcovia s radosťou by ich vítali v svojom dome; občania by plesali, že nemusia porcie na ňu platiť. Či je tedy zbytočná? Načo je tedy? A tu videla, že vojna je miesto spravedlivosti. Kde spravedlivosť chýba, tam musí byť vojna. Ako začne kraľovať spravedlivosť, v tej minúte bude po vojne.

„Ó, kde si, spravedlivosť, kde!“ volala, zúfale sa premetávajúc na posteli. „Kedy už začne kráľovstvo tvoje!“

Hlucho všade, ticho všade. Ani matný lúč spravedlivosti neukázal sa na širokom, ďalekom obzore...

„A ste už vstali?“ čuť pod oblokom akýsi cudzí hlas. Mišo mlčal, ani nepozrel k obloku. Pravda by to bolo i márno — vonku sa ešte nerozvidnilo, nebol by nič videl.

„Už!“ ohlásila sa mať.

„Dobrý deň Pán Boh daj!“

„Vitajte, Ondrejko! Sadnite si,“ vyzývala gazdiná prívetivým hlasom, siliac sa k úsmevu, ktorý veľmi smutno vypadol. Bol to muž vysoký, jasnej, veselej tváre, nad ktorou dominoval ohnutý nos a dvoje velikých, usmievavých očí. Pod pazuchou držal balík, ktorý zaraz položil na stôl. „Čože ste nám doniesli?“

Gazdinej iste dobre padla táto návšteva, čo už z toho vidno, že i lavicu utrela zásterou, kam si mal Ondrej sadnúť. A naozaj, tvár jeho bola nielen výrazná, čo u sedliaka nie je nič zriedkavého, ale i dôveru vzbudzujúca. Vyzeralo z nej čosi, čo človeka nútilo, aby sa mu zdôveril.

„Nuž veď viete, po čo som prišiel. Či ste reku vstali, a toto som vám doniesol. Rychtár to Mišovi posiela.“

Gazdiná rozviazala uzlík, a z neho sa ukázaly dva páry spodných šiat. Boly nanovo ušté z jemného, manglovaného plátna. Bolo tam ďalej šesť šaták do vrecka a mešec tiež nový, kožený, pekne vycifrovaný. Vidno, že nie je prázdny.

„No?“ ozvala sa gazdiná a v tom slove bol skrytý i obdiv, ale i vďaka. Ju celá vec veľmi uchvátila a nútila ju zabudnúť na všetky žiale a oddať sa príjemnejším citom. „Povedzte, Ondrejko, rychtárovi, že mu ďakujeme za všetku lásku.“

„Nemáte za čo, lebo čo patrí, to patrí.“

Bola to obyčaj, že rekrútom, keď odchádzali k regimentu, obec takto sa zavďačila na cestu. Pozostatok z tých čias, kde obce boly nútené verbovať vojakov za seba. Robily to traktami a všakovými darmi. Rychtár mal až dosiaľ neobmedzenú moc traktovať rekrútov a robiť im dary. Proti tomu nebolo občana, ktorý by sa bol ohlásil.

A toto samo v sebe pôsobilo na gazdinú príjemne. Videla v tom akoby dôkaz, že nie je opustená v svojom žiali, ale celá obec s ňou cíti.

Mišo sedel a sotva pozrel v tú stranu, kde bola rychtárova zásielka. Príchod hajtmana mu skôr pripomínal, že čas je krátky a onedlho sa musí poberať. Prišlo mu na um, ako mu bolo od malička dobre, pod opaterou matere a otca: čo všetko musí dnes opustiť — dvíhalo sa v ňom celé more citov a búrilo. Zaťal zuby a spurno hľadel do kúta, ako by sa hneval. Strhol sa akosi preľaknutý, keď ocítil na pleci čiusi dlaň. Bola to hajtmanova.

„Neželej ty, Mišo, nič!“ ozval sa hajtmanov jasný hlas. „Vojna je nie kratochvíľa, ale ani zase nie tak celkom peklo. Ja viem, lebo som ju zkúsil. Dobrému človeku všade dobre. Spokojný obspí i na skale, ako kedysi Jakob, a nebude mu tvrdo — ešte si pochváli. Z počiatku ti bude mrkotno, ale ty si pomysli: nebudem tu naveky a o tri roky pôjdem domov. A keď budeš slúchať, i tam ti nebude zle. Ešte ti i z troch rokov spustia, keď uvidia, že si im nie treba. Pravda, nebudeš sa potom už ani toľme domov driapať; za vojnou ti tiež bude ľúto prichodiť.“

S trpkým výrazom v tvári počúval Mišo hajtmanove reči. Neveril tomu, čo počul. Veď ho zkúsenosť učila, že ani jeden chlap nešiel plačúc z vojny, naopak spievajúc. Ani jeden sa nehodil do vody, že musel mundúr sobliecť. Ale koľko bolo takých, čo život oželeli radšej, ako by sa boli do uniformy dali obliecť. Vedel on, že keby to bolo dobré, nebolo by treba ľudí do toho tisnúť. Tých, čo odoberú, nikto by netraktoval, nikto by nehľadel na nich útrpne, nikto by ich netešil a neposmeľoval. Ani hajtman nebol by na svitaní sem prišiel, keby ozaj veril, čo teraz rozprával.

„Ani privyknúť nebude ti tak ťažko,“ pokračoval Ondrej. „Keby si narukoval sám, to nerečiem, že by ti bolo clivo. Ale ty, blázon, nebudeš tam sám. Veď len z našej dediny pôjde s tebou Maťo Horniakovie. A z druhých dedín koľko! Neboj sa, že ti príde clivo. Zabudneš na nás. Bude ti tak predchádzať, že si sa v kasárni narodil a že je to tvoj dom i tvoja dedina!“

Mišo hľadel do kúta a neodvrátil očí. Počúval iba na jedno ucho, čo mu hajtman rozpráva. „Čo mne z toho, že nás tam bude viac, keď tam nebudeme všetci!“ myslí si. „Ja budem tam a nebudem vedeť, čo sa v dedine robí. A tí tu budú si robiť v poli, poháňať voly, plieskať bičom, vystrájať muziky, dievkam sa zaliečať, chodiť na vohľady, s fujarou a harmonikou vysedávať pred domom, alebo po dedine chodiť. Zuza Luptákovie tiež zunuje čakať tri roky — kto vie, čo urobí na fašangy...“

Mať hľadí na syna, čo ten na hajtmanove reči. Strežie, či ne-

zachytí od neho pohľad, ktorý by jej prezradil, že toto dieťa patrí ešte jej, keď i nie celkovite, ako za malička — tedy aspoň trochu. Či nepohne sa v ňom cit, a aspoň slovíčkom, aspoň pohľadom neobráti sa k nej? No nebadá nič takého. Duša synova blúdi v iných svetoch, kde nestretne sa nikdy s ňou. Ovesila hlavu a stiera slzy. Tak jej je, ako by ho do truhly mala položiť a zabiť nad ním vrchnák.

„Neboj sa, že ti bude bieda," tešil ho Ondrej. „Čo budeš potrebovať do seba i na seba, cisár všetko dá. Ten sa stará o vojaka; každý vojak mu je ako vlastný syn. I volať vás bude deťmi a chlapci. Oj, ten má vojakov rád! Každý rok vyfasuješ nový mundúr, že celý svet ti bude závideť, keď pôjdeš v ňom na špacír do mesta. I cigarku budeš si fajčiť — ako pán. A keď vyrukuje muzika a zahrá — ej, všetky žilky ti zaihrajú a čo by si sa ledva kýval, narovnáš sa a pomašíruješ do kroku. I spievať si budete na marši."

Hajtman sa rozohrial spomienkou na vojenský život, chrbát sa mu narovnal a oči mu svietily.

Mišo pozrel naň zbežne a zas uprel ten samý spurný pohľad do kúta. „Čo mne z toho. Ja som ani doma nemal nikdy biedy. A ak ma prikváčila, neznášal som ju sám, ale i otec a mať. A čo mne má závideť Jano Rybárovie? A čo mi budú závideť tí druhí? Poženia sa a budú v pokoji robiť v poli a nebudú mať biedy. Môže mne vyhrávať sto muzík, ale to nebude svoboda. Za tri roky nemať svobody, byť horšie, ako v temnici!" Pri tejto myšlienke srdce sa mu stislo, že nemohol vydýchnuť od nekonečného srdu. Vyšiel von.

„Ach, Ondrejko!" zvolala gazdiná, keď zostala sama s hajtmanom. „Mne sa vari srdce rozskočí na dvoje! Ja zahyniem, keď ho raz tu nebude. Ach, môj syn dobrý, kde si sa mi podel!" Zakryla si tvár a zaplakala.

Hajtman bol neraz svedkom týchto výjavov. Každú jaseň sa opakovaly. Srdce mal otužené proti takým návalom citovým a tiež bol presvedčený, že ľudia plačú iba z predsudku za rekrútmi. On by už neplakal, keby syna i vyprevadiť musel k regimentu. Vie, že to nie je tak strašná vec. Aké nešťastie prijímame s menej žiaľom! Či dosť inakších kár nemusíme preniesť? A uspokojíme sa, keď vidíme, že to ináč byť nemôže.

„Mariena, neplačte," napomínal ju. „Vám z toho celkom nič nepríde, iba čo seba i jeho trápite. Nebojte sa — vráti sa vám. A podučí sa, možno zmudrie a bude vám lepší, ako dosiaľ."

„Veď ja nad tým ani tak neplačem, keď to už musí byť. Ale to mi je ľúto, že mu srdce odo mňa odpadlo. Nebude ten už nikdy taký, ako mi bol do nedávna!"

„Bude," tvrdil Ondrej s istotou. „On má srdce k vám, ale vám to ukázať nemôže."

„A prečo?"

„Lebo je vojak."

„Ach, nešťastná vojna!" zaupela mať a klesla na lavicu.

II.

Ďuro Gabaný vstal dnes tiež do dňa. Naobročil svoje kone, ovsa primiešal viac do sečky, než obyčajne. Vyčesal ich, že sa ligotaly, ako zrkadlo. Triasla sa im každá žilka netrpelivo. Len vyskočiť a leteť — také mal Ďuro Gabaný tátoše! Veru v celej Ondrašovej by druhých takých nenašiel. V dedine ich volali posmešne „dámy". Snáď preto, že boly také pyšné, možno preto, že Ďuro ich šanuje. Do pluha ich nerád priaha, do furmanky nechodí. Musí to byť hrdá svadba, keď sa on podzvolí za furmana!

Každý rok v jaseni ich takto naobročí, vyčeše, hrivy im pozapletá všakovými galúnami i chvosty spustí nadol. Tak on odváža rekrútov na železnicu a srdce mu rastie, že ani z jednej dediny tak hrdo sa nevezú, ako z Ondrašovej.

„Ďuro, zapriahajte!" volá mu pod oblokom hajtman. „Treba sa poberať."

Hajtman nejde preč, pomáha Ďurovi širovať dámy. Ďuro si zahodil halienu a stal si vo voze. Doňho si vysadol i hajtman. I tak sa málo povozí a takto hrdo nikdy, kreme keď sa rekrúti odvážajú.

Mišo oblečený sedí za stolom. Oblečený v najhorších šatách. Vyzerá ani väzeň. Izba je preplnená ľuďmi. Celá rodina i súsedia prišli odobrať sa od neho a každý doniesol, čo mohol. Ako slávnostne vyzerá izba! Mišovi sa zdá, že dnes je dáky sviatok; všetci sú v sviatočnom, iba on otrhaný, zafúľaný. Ba či ich ešte vidí dakedy, takto všetkých spolu! Hľadia naň útrpne, ako by každý ho chcel potešiť. I tí, čo sú mu vzdialení, dnes primkli sa mu k srdcu. A o chvíľu nebude medzi nimi — pôjde medzi cudzích...

Starý Mišo sedí pri synovi a nevraví nič. Ostatne v izbe sa mlčí; najviac ak tu i tu padne slovo. Ani čoby si prišiel do domu, v ktorom je mrtvý na doske.

„No, hýbajme sa!" riekol hajtman, vstúpiac do izby. „Ďuro už čaká pred rychtárom."

V izbe nastalo pohnutie. Starý Mišo prehodil si halienu; vzal si čiapku a chytil tanistru, ktorá trešťala, naplnená koláčmi.

„Keď je tak, nuž poručeno Bohu. Poďme!" riekol starý, odhrnúc si dlhé vlasy, ktoré sa mu pošmykly k brade.

Mišo si postavil klobúk a šiel od jedného k druhému. Podávali mu ruky a každý doložil pár slov potechy a žehnania. Prišiel až k peci, kde stála mať, zavalená nemým bôľom.

„Dobre sa majte!" riekol Mišo a podal jej ruku. Nepozrel na ňu, ale klopil oči k zemi. Do hlasu chcel položiť akýsi vzdor a tvrdosť.

„Môj syn ľúbezný — nikdy ťa nevidím!"

Hodila sa mu na prsia, usedavo plakala.

Všakové city rozbúrily mu nanovo dušu. Akási hrdosť zmrvila sa v ňom na odrobiny. Chytil materinu tvár do dlaní. Bola bľadá a plná vrások. Iste naskočily na ňu v posledné časy. I dakoľko vlasov na sluchoch sa jej postriebrilo.

„Veď je to tvoja mať!“ hovorilo mu čosi, keď jej pozeral do tváre. „Pozri, aká umučená!“

„Či ťa ešte kedy vidím!“ pomyslel si a veliká ľútosť rozvlnila mu prsia.

„Dobre sa majte, mamička — ja vám budem písať!“ Slzy mu naskočily do očí.

Ona ich videla. Zbadala i hnutie synovského srdca. Presvedčila sa, že patrí jej, iba jej. Blaho rozložilo sa jej v srdci; tento okamih bol najšťastnejší zo všetkého, čo zažila. Len keby trval, trval naveky.

Poodstúpil od nej. Vrhla sa za ním a schvátila ho za rameno.

„Nechoď ešte, moje dieťa; len ešte minútku!“

Pritisol ju k srdcu, čosi povedal, no hlas sa mu zadrhol v hrdle.

„Nechoď, nechoď mi ešte!“

Len minútu ležať na jeho srdci a bola by dala všetko, celý život za to.

„Poď, nechaj ju — takto je horšie!“ pošepol mu ktosi. Videl pri sebe hajtmana.

Utrel si oči, položil mater na lavicu a kročil k dveram. Ešte raz obzrel sa v izbe Padlo mu divno, že zajtra už v nej nebude. „Ba či bude taká, ako je dnes, keď sa vrátim!“ A umienil si, že si na to pomyslí, ako prvý raz vkročí do domu...

Vyšiel na cestu. Hŕba ľudí stojí a čaká. Daktorí pristupujú ešte k nemu, iní so súcitom z diaľky ho pozorujú. Daktorí sú na skoku k nemu, len čakajú, či on ich spozoruje. On kráča popredku s otcom a hajtmanom; za nimi pol dediny. Vo sprievode niektorí ticho plačú, iní zamieňajú poznámky šepotom.

Došli pred rychtára. Tam našli Ďura Gabaného; sedel na voze a fajčil cigaru. Rychtár sviatočne oblečený stál na môstku a prvý pozdravil Miša i jeho otca. Mišo tu znova sa poodberal od všetkých, čo ho z domu vyprevadili. A pristúpil k druhej hŕbe ľudí. Tam medzi nimi v prostriedku stál Maťo Horniak a podával ruku všetkým. Oči sa im stretly obom; podali si ruky, nerečúc ani slova. Zo žien daktoré zaplakaly.

Odobrali sa ešte raz od všetkých, oblapili sa okolo hrdla a pobrali sa hore dedinou.

„Vychodí slniečko zpoza lesy,
už ma v Ondrašovej nič neteší...“

Tak si išli spievajúci, ani keď nevestu vedú na sobáš. Za nimi otcovia i najbližšia rodina.

Prišli pred dom, skoro nový ešte, cesta do dvora viedla strmo dohora. Dom stál nemo, nik nevyzeral z oblokov, i vráta sú prichlopené.

„Vy len choďte popredku, ja vás dohoním,“ riekol Mišo Maťovi a vymkol sa mu zpod ramena. Vybehol ku vrátam, otvoril dvere a prekročil vysoký prah. Zavrel dverce a zastal. Za nimi stála Zuzka. Keď ho videla, zakryla si tvár zásterkou.

„Zuzka, ja už idem,“ riekol jej a hlas sa mu zachvel. „Nezabudniže na mňa, ako tie druhé...“

Čakal, no nedostal odpovede. Odtiahol jej ruky od tváre a videl ju užialenú, uplakanú. Povedomie všetkého, čo dnes tratí, zaľahlo mu centovou váhou na dušu. Taký dlhý čas nepozre do tejto tváre, z ktorej sa mu usmievalo celé nebo!

„Neplač, Zuzka — ja ti budem verný. V každom liste ťa pozdravím...“

„Čo mi je z toho, keď teba tu nebude!“ zaplakala ona.

„Mne je to tiež ťažko. Ty aspoň ostaneš doma, tebe bude dobre. Ale ja v cudzom svete!“

„Veď doma! Ale nikdy nebudem vedeť, kde si a čo robíš, a či ma ešte... Ach, a to je tak ťažko! A ak sa ti tam dačo stane, alebo ak ma naháš!“ Znova zaplakala. „Čo ja musím podstúpiť za našu ľúbosť!“

„Neboj sa — ja teba nikdy, nikdy nenahám. Čo by mi prišlo umreť, ale ja teba nenahám. Na, toto ti bude na pamiatku, akby sme už spolu...“ Podal jej peknú olejkovanú šatku.

Zuzka ju prijala, ale ani nepozrela na ňu. Tak jej bolo, ako keby sa šla zadusiť.

Mišo vybehol hore dvorom a vošiel do izby. „Ostatný raz, iba o tri roky tu budem,“ pomyslel si.

„Ja som sa prišiel odobrať!“

„Ale už?“ pýtali sa všetci, akoby prekvapení. No vidno, že čítali minúty, kedy príde. Veď všetci sú doma, bárs majú tuhú robotu v poli.

Gazda mu podal ruku a tisol vrele Mišovu. „Postretaj ťa Hospodin. Riaď sa dobre a neodpadni od Boha!“

„Len či nezabudnete na mňa.“

„My nie, kým ty nezabudneš. Máme ťa ako syna,“ tešil ho gazda. „A toto si vezmi, zíde sa ti.“ Do ruky mu vtisol čosi v papieri zabalené.

Mišo sa zdráhal, ale celá rodina šla doň. Musel to odložiť ku druhým peniazom do mešťoka. Mal ich hodne, sám nevedel koľko: okrem rychtára, každý mu doniesol, čo mohol. No to všetko zdalo sa mu zbytočným. Neznal, že i peniaze majú dáku cenu.

Celá rodina vyprevadila ho do dvora. Tam čakala Zuzka. Pritisol ju k sebe, bezvládnu; s raneným srdcom vybehol na ulicu. Kráčal tuho, lebo voz už vychodil z dediny. Nevidel okolo seba nič. Iba vtedy sa obzrel, keď dakto za ním zavolal: „Šťastlive, Mišo!“ Zdalo sa mu, že toto všetko je klam, že sa mu to sníva. Pretre oči a zaraduje sa, že to bol iba zlý sen.

No za dedinou dohonil voz Ďura Gabaného. Skutočnosť bola prijasná.

„Vysadnime, aby ste sa neomeškali!“ velel rychtár.

Maťo a Mišo vysadli, oproti nim ich otcovia a rychtár. Podali ruky tamtým dolu, Ďuro pošibal kone, voz sa schytil do behu.

„Keby sme sa vyvalili a keby nás pobilo!“ pomyslel si Mišo a neprejal ho strach pri tejto myšlienke. Pole mizlo, tie zeme,

z ktorých každá hruda mu je známa. Stromy a telegrafické stĺpy sa mihaly, ani čoby ich dakto socal nazad.

Obzrel sa na dedinu ešte raz. Stojí medzi stromovím, z ktorého listie už oprchuje; stojí ako inokedy. Nič sa jej nestalo, i zajtra bude taká, ako dnes. Čudno mu padlo, že v nej nebude jeho. Ľudia tak pôjdu po svojej práci, ako včera, alebo kedy indy. Tu bude stáť a jemu sa bude zdať, že Ondrašová sa dakde podela, že jej už niet na svete, medzi dedinami. Ten život bude sa v nej hýbať, prúdiť tak, ako keby on tam bol, možno nebude tam chybovať nikomu.

Taký žravý bôľ prejal mu srdce, že by vykríkol, keby tu bol sám. Vykríkol by, možno pohla by sa mu tá ťarcha, čo mu srdce zavalila. No takto sedí a krmí sa tým bôľom. Spieval by, takú by zaspieval, že by sa tie kamene pohly, ale či je nie smiešno spievať, keď ho nik nečuje, nik nehľadí za ním, kreme tých, čo sa s ním vezú a tiež mlčia...

Prebehli dedinami. Skoro v každej našli tie isté výjavy, aký sa dnes odohral v Ondrašovej. A divno. On zo svojho voza pozerá na ne už tak, ako bol pozeral vlani. Zdá sa mu, čo dnes zažil, že to už dávno, dávno minulo — jeho ovieva iný vzduch, iný život. Jemu do tých výjavov nič.

Došli do mesta, sosadli v hostinci. Rychtár im rozkázal jesť a piť, koľko hrdlo ráči; predložil im drahé cigary. Mišovi to prichodilo, ani čoby bol s otcom na jarmoku; zabudol na dedinu i na bôľ, ktorý ho krušil, keď ho z nej odvážali.

Keď prišli na stanicu, našli na nej veľký zástup ľudu. Zväčša mladí, ako oni — pri nich starí s tanistrami, ako tu ich otcovia. Rychtár poodstúpil od nich a podáva si ruky s chlapmi, čo majú v ruke dlhé palice, práve tak sú vysmiati, červení, ako on; i tak v sviatočnom oblečení. To sú rychtári, tiež doviezli svojich rekrútov.

Zacengalo sa. Všeobecný pohyb.

Mišovi srdce tuho zabúchalo. Stál pred ním otec, vysoký; len hlava mu bola naklonená. Všetko, čo myslel, že už dávno minulo, stálo znovu pred ním. Pocítil bôľ práve tak prudký, ako keď sa v dedine lúčil Zdalo sa mu, že dedinu až teraz tratí zpred očí. Jeho otec, ako by zakľučoval v sebe celú dedinu...

„Majte sa dobre, ňaňo. Pozdravte mi mater a..." Zajakol sa a položil hlavu na plece otcovo.

Ten ho privinul k sebe.

„No nič — neplač! Azda sa vrátiš zdravý." Mišo pozrel na otca a videl tie jeho sivé oči podliate slzami. „Neboj sa: my na teba nezabudneme, i modliť sa budeme..." Tu ho slzy zalialy, že nestačil si ich stierať pästou. „A toto si vezmi — peniaze. A šanuj si ich. Tuto tiež tanistru si opatri, aby ťa neokradli!" To doložil tónom triezvym, bežným. Mišovi dobre padlo ho počuť ešte raz od otca.

„No Boh ťa sprevádzaj!" A tu podal synovi ruku.

Pristúpil k nemu rychtár. V ostatný čas mnoho s ním obchodil a oblúbil si ho. „Ďakujem vám, rychtár, za všetko!"

Starý Horniak podal mu tiež ruku. A on ju stisol. Zdalo sa mu, že je to človek celkom blízky, ba rodina jemu. Nie ten starý Horniak, o ktorého dosiaľ ani sa neobzrel.

„Sedať! Čo sa tu mrvíš — cúg ťa nahá!“ kričí ktosi od perronu, kde mašina odfukovala.

„Beszállani! Einsteigen!“

Mišo chytil tanistru do ruky a teperil sa na perron spolu s druhými. Keď už prešiel dvierka ohrady šrankovej, starého Miša čosi ako by drglo. Pretisol sa k dvierkam a chcel synovi ešte raz stisnúť ruku.

„Kartu! ukáž kartu!“

Starý sa obzrel, pri ňom stál sluha železničný.

„Karty nemám — chcem Mišovi čosi povedať!“

„Marš, nezavadzaj tu!“ štopil ho lakťom.

Mišo obzrel otrhaného proletára, i jeho čiapku so štítkom „*Ks. Od*“ a dnes prvý raz skypela v ňom krv. Človek, ktorý včera možno žobral, dnes sa opováži jeho, vážneho občana, znevažovať. Bol by sa pustil s ním do reči, ale prúd odsotil ho nabok.

On chcel syna ešte raz videť. Prišlo mu na um, že vlak pôjde krížom cez hradskú. Zavolal rychtára a Gabaného, sadol si i starý Horniak a pohli.

Mišo s tanistrou tmolil sa po perrone. Nešiel ešte železnicou; nevyznal sa, kam vysadnúť.

„Rekrúti sem!“ kričal ktosi z jednoho vozňa tam pri samom konci vlaku. Mal vojenskú čiapku, za ňou zelenú chvojku. „Sem, chlapci — pojde nás viac!“

Vošli do vagona, do ktorého sa ledva pratali. Celé stôsy batohov boly po kútoch. Dym bol taký, že ho bolo možno krájať, a zápach ako v korheľni.

„Vitajte, kamaráti! Či i vy k regimentu?“ pýtal sa ich ten v čiapke.

„I my. Ďakujeme pekne!“

„No sadnite si!“

Poniektorí sa rozosmiali na vtipe, lebo vo vozni nebolo lavíc. Iní zádumčivo pozerali pred seba.

„Nate chvojky; nech každý vie, že sme vojaci!“

Mišo i Maťo založili si za klobúky chvojky. Obdivovali tohoto človeka, ktorý i v takom krušnom okamžení vie byť veselý.

„Ej, hora, dolina — moja milá mámilá, sama si si príčina...“, začal spievať mocným, trochu už zachrípnutým hlasom, a poniektorí mu pomáhali.

Mišo pritlačil sa k obloku a vyzeral na perron. Oči sliedily po tlupe chlapov, ktorí stáli tam za šrankami. Otca medzi nimi nevidel.

„Odišiel — nedočkal ma!“ Zmocnil sa ho nesmierny žiaľ. Nikdy nepocítil tak tuho, čo je to osamelosť. Zdalo sa mu neprirodzeným, že nevidí otca pri sebe. „Či to už vždy tak bude?“ Nemohol uveriť, že by on bez živej duše z domu mohol prežiť tri roky.

„Že ma tak nedočkali!" To sa mu zdalo, ako veliký hriech. „Aspoň keby ho raz videl, keby mi aspoň zakýval..."

Zacengali. Trúbka zatrúbila.

„*Mehet!*"

Mašina zapískala, zafučala, zavzdychala a perron so staničným domom šinul sa nazad. Tváre stojacich sa zmiešaly.

Mišo neodstúpil od okna, hľadel na mesto. Tu je hradská, po ktorej sa doviezol do mesta. A hľa, na nej voz. Dobre pozná dámy Gabaného po stužkách, vpletených do hrív koňom. A vo voze stojí on — starý Mišo, i starý Horniak, kývajú čiapkami. Sňal klobúk a zamáchal ním vo vzduchu. Otec ho poznal, kýva naň rukou, hľadí, usmieva sa. Ach, aký je dobrý ten otec! Pán Boh ťa požehnaj, že si sem prišiel syna vyčkávať.

„Dobre sa majte, otec môj dobrý!" zavzdychal Mišo a slzy mu vypadly.

Vlak uhnul na stranu, hradská i voz jedným razom zmizly. Mišovi bolo, ako by mu srdce na poly roztrhol. Bol by sa nedbal vyšinúť oblokom a padnúť pod kolá...

„Čože plačeš?!" zvolal ktosi jemu za chrbtom. Pritom čiasi ruka zvrtla mu na hlave klobúk.

Mišo sa obrátil srdito, kto je ten posméšník. Teraz by ho hneď zadrhol. Bol to ten istý, čo mu podal chvojku. Jeho živé oči sa usmievaly na Miša a bolo v nich čítať i trochu súcitu.

„To ti bol otec?" pýtal sa Miša.

„Hej," odpovedal mu spurne.

„Jo — a nie hej! Od tohto času ti bude všetko jo..."

„Nuž jo," riekol Mišo po prvý raz v živote a bolo mu veselšie...

Listy z Čiech.

IX.

V Prahe dňa 24. novembra 1891.

Jasenný knihkupecký trh doniesol zase rad zaujímavých vecí, z nichž niektoré v krátkosti predvádzam.

V poesii veršovanej budí pozornosť trojica mladých básnikov: Táborský, Kláštersky a Jaroš, ktorí najnovšie vydali svoje práce. Všetci traja sú realisti v ponímaní života i umenia: píšu len o tom, čo vyrástlo pred ich očami zo známej, domorodej pôdy, čo prežili, precítili, osvojili si priamym názorom alebo vlastnou myšlienkovou robotou. Nik sa neľakaj slova ‚realismus': celú ich osnovu preniká blahorodný oheň ideálu, len že neblčí slameným blkom frásy, ale hreje teplom dumy precítenej. Je zaujímavé, že ani jeden z týchto troch nenie privržencom kultu formy, ktorá v novšej českej poesii bola posiaľ požiadavkou hlavnou: originálno poňatie predmetu a prosté vyslovenie myšlienky i nálady leží im na srdci predovšetkým — Táborský na pr. neokúňa sa rýmovať nezvučným rýmom koncovko-

vým (má takých dobré dve tretiny), Klášterského verš je budovaný na najjednoduchších zásadách rytmiky a slohovej stavby a Jarošove tvrdé, nerýmované jamby majú jediný zákon: nenaštrbiť logický výraz a myšlienku.

František Táborský je dobrý náš známy: v prvej svojej knihe veršov, vydanej 1884, ospieval kraje naše, prírodu, ľud i ideu, tak srdečne a umelecky, ako okrem Heyduka žiaden z českých básnikov. Mojím vedomím je on na pr. jediný, ani slovenských poetov nevynímajúc, ktorý dôstojným básnickým slovom zachytil čarovný svet citov a dúm, driemavší v husľach Piťových. V novej svojej knižke, nadpísanej ‚Stará komedie. Tři nové kapitoly z ní‘ ukázal novú stránku svojej hlbokej individuality básnickej: dokonalého genristu a výtečného satirika. Jeho ‚Veliký sněm ptačí‘, milo vysmiate a predsa ani žeravý uhoľ páliace verše na ľahostajnosť, bezhlavosť, chytľavosť národnej massy, kladiem medzi najvážnejšie satiry celej českej poesie, a nasledujúce dve kapitoly z románu, ‚Dubnové nálady‘ a ‚Masopust‘, najmä druhá, sú tak znamenité fotografie myšlienkového sveta študentského a pražskej spoločnosti, najmä fašiangovej, že nič podobného nemal posiaľ český verš. Výjavy z žofínskej bálovej trmy-vrmy sú humorom svojím neodolateľné; a kto chce poznať kus prostej, lapidárnej poesie, nech prečíta si otcov list, písaný z dediny do veľkého mesta večnému doktorandovi juris.

Inší svet má A. Klášterský. ‚Písně z práce‘ je kryštálovo jasná poesia z tmavej dielne delníckej: veľkú biedu, veľké sebazaprenie, ale i veľký pocit dôstojnosti ľudskej mladý poet vedel tu skrystalisovať v nemnohých, priezračno prostých svojich veršoch. Tá istá spevná priezračnosť a tiež humánne motívy vracajú sa i v druhej jeho sbierke ‚Poli a lesy‘, kde milo dojíma Klášterského dar plastiky i symboliky prírodnej a horúcej, tichej, beznáročnej oddanosti rodnej zemi i ľudu, pribitému k hrude. Báseň ‚Chléb‘ v treťom oddelení knižky je jedna z najkrajších a myšlienkou najzdravších kusov nového českého verša.

Originálny pokus spravil Gustáv Jaroš svojou literárnou burleskou z r. 1824 ‚Sláva‘. Vedie nás do študentských mansard i začadených krčiem, do tesných meštianskych domácností i vznikajúcich literárnych spoločností českých starej Prahy; osoby jeho sú českí literáti Jungmann, Ján Nejedlý, Čelakovský, Tomsa, Hýbl a roj druhých; osnovou jeho je myšlienka národnostná a tuhé prekážky jej rozvoja v zaostalej a upadnutej spoločnosti samej i v metternichovských politických poriadkoch. Jaroš je naturalist: neokúňa sa otreť nepravú pozlátku, ktorá bezvýrazne krášlieva všetko, čo v tých časiech národne účinkovalo. Ukazuje nesorganisovanosť, chabosť, charakterné biedy ľudí v čele pohybu stojacich a ztade ťažký pôrod myšlienky národnej. Najmä pekná postava Jungmannova a vysoko zaujímavý, raz ironisujúci a pessimisticky zúfajúci, raz ideálno sa vyšvihujúci charakter Čelakovského zdajú sa mi byť trafené znamenite. Štúdium doby Jaroš previedol do takých podrobností, že meštianskym, neliterárnym osobám svojim dáva koreniť hovor ponemčenými slovami staropražského dialektu — spôsob to v seriós-

nom verši českom nový, no umelecky dobre oprávnený. Sme veľmi zvedaví, ako ďalej sa rozvije tento silný talent. Jeho potemnistý obraz ‚Sláva‘ zostane jednou z najoriginálnejších prác novšej domácej literatúry; cena, vypísaná od ‚Poetických besied‘, ktorú ona obsiahla, pristane jej zaslúžene.

Zo starších poetov nové teplo vniesol do českého verša Jozef Sládek dvoma knižkami: ‚Starosvětské písničky a jiné písně‘ a ‚Směska‘. Začal tam, kde ‚Ohlasem písní českých‘ prestal bol František Ladislav Čelakovský. V rýdzo ľudovom tóne i poňatí podáva nálady i motívy prostonárodnej piesne ľahúčko, nenúteno, s humórom tak prirodzeným a sviežosťou tak oživujúcou, že človeku čítajúcemu zachce sa spievať tie verše. K svojim mnohým zásluhám o domácu poesiu Sládek týmito prácami pridal si novú a veru nie najmenšiu.

Z románov v ostatné časy vyšlých prvé miesto prislúcha Šimáčkovmu ‚Otcovi‘. Hrá na pôde cukrovarskej, kde spisovateľ je doma ako niekedajší úradník takého závodu. Ovzdušie románu je to isté, čo v drame ‚Svět malých lidí‘: hŕba ľudí robotujúcich do úpadu, hynúcich v mravných žumpách, s tvrdou kôrou na povrchu a predsa s iskrou dobroty v duši. Nemožno tu dopodrobna rozoberať bohatý myšlienkový i citový fond tohoto diela; dokladáme len, že popri vernom kolorite, až do bezvýznamných na oko podrobností, účinkuje hlavne svojou priamo antickou tragikou. Mnohé jeho vysoko dramatické výjavy takmer ponúkajú pretvorenie románu v divadelný kus: nemal to na ume spisovateľ?

Na zakľúčenie ešte krátku zvesť o dvoch publikáciach literárnohistorických. Jedna sa zovie: ‚Patery knihy plodů básnických. Výbor z novověké poesie české‘ od prof. Fr. Bílého, druhá: ‚Karolina Světlá. Kritická studie‘ od prof. Leandra Čecha. Knihy, ako je tamtá, bolo treba najmä študujúcej mladi ako soli: je to s odbornou znalosťou a jemným taktom usporiadaná antologia poetická s orientujúcimi poznámkami a krátkymi úvodami, ktorá nezabudla ani na Slovákov (čítame tam ukážky veršov Ľud. Štúra, dra Hurbana, Sládkoviča, Kráľa, Kalinčáka, S. Chalúpku, Bottu); autor sľubuje k nej pridať rozhľad po dejinách českej poesie, na ktorý sa veľmi tešíme. Prácu L. Čecha boli sme spomneli hneď ako vychodila v časopise; v terajšej doplnenej a rozšírenej podobe ona je najdôkladnejšou knihou českej literárnej historie — ja aspoň tak čistej, solídnej roboty a tak železno odôvodneného úsudku nenašiel som posiaľ u žiadneho z tunajších pracovníkov v tomto obore.

Jaroslav Vlček.

Slovenský jazyk.

Ochotníctvo v slovenskej literatúre.

Odborných škôl slovenských niet síce, ale tým odborná spisba nenie znemožnená. Česi nemali škôl pred 30-imi rokmi, a predsa mali vzácnych odborníkov, ktorí čiastočne alebo zcela po česky písali. Čechom odchovávaly odborných spisovateľov školy nemecké, nám ich odchovávajú školy maďarské alebo tiež nemecké. Čech priučil sa češtine privátne, nech naučí sa jej i Slovák, chce-li sa účastniť vzdelávania národa slovenského jako spisovateľ.

Potiaľto ide môj teoretický výklad o možnosti odbornej spisby slovenskej.

Pomery slovenské sú také, jakými boly české pred šesťdesiatymi rokami. Len jedno nám chybí. Chybia takí literáti, jakých mali Česi... Chybí nám Palacký alebo Šafárik; my máme samých fantastických dilettantov a to je potrestom našej literatúry odbornej.

Nemáme núdze o spisovateľov, ale sa organisujme! Nezahrňujúc sem belletristov, nech si vyvolí každý svoj obor dľa okolností a chuti, a nemal-li potrebného vzdelania školského pre ten odbor, v prvom rade nech si *privátne toto nadobudne*, a potom nech *vytrvá vo vyvolenom odbore do smrti.* Dnes je veda decentralisovaná. Dnes od človeka učeného nevyžadujeme, aby zo všetkých oborov *niečo* vedel, ale aby *jedon odbor základne vedel.* A poneváč každý odbor sám pre seba spotrebuje život ľudský, je nevyhnutné, aby človek, *chce-li byť užitočným tomu odboru*, všetky svoje sily a snahy v jednom smere koncentroval a sily svoje nerozptyľoval.

„V práci a vědění je naše spasení“, to bolo heslom národa českého a to ho ďaleko priviedlo. Vedenie spasilo Čechov, lebo ním poznali a cenili seba a imponovali Nemcom.

A naše vedenie? Čímže môžme imponovať Maďarom? U nás každý do všetkého sa mieša a bez predbežných základných známostí nielen prestrečkuje po všetkých odboroch literatúry, ale dľa toho, jako je domýšľavý a trúfalý, dovolí si i porady udeľovať o veciach, ktorým naskrze nerozumie. Takým postupovaním preukazujú sa literatúre veľmi zlé služby... Ctím si encyklopädické vedomosti ľudí, ale primlúvam sa vrele za odborné rozviňovanie nášho života. Kto zahryzol si do pädagogie, zotrvaj v nej, kto do dejín, zotrvaj v nich; kto do botaniky, vytrvaj v nej atď. atď. A vždy v prvom rade skúmaj a spracúvaj to, k čomu sú ti okolnosti prajné a čím národu poslúžiš. Ale koľkýchže možno menovať, ktorí sa držia vyvoleného odboru? Koľkíže nasledujú príklad Sasinkov, Križkov, Dobšinského, Holubyho, Vlčkov...?

Koľkýchže máme spisovateľov odborných (nehovorím o belletristoch), ktorých uctia aspoň v najbližšej „cudzej“ literatúre, v českej? Veľmi — veľmi málo. Takto veru nenadobudneme úcty a

váhy (lebo o tú ide) u Maďarov, u ktorých beztak zápasiť nám príde s predsudkami a s prirodzeným odporom politickým.

Zle je to v našej literatúre. Mali sme filosofov, mytologov, filologov (v Paulinyho osobe i všetkých troch), ktorí veľa času strávili a predsa literatúre neprospeli. Áno, mali sme takých... o tom nemožno pochybovať. A máme i teraz dilettantov vo všetkých odboroch. Ja dovoľujem si po predpoložených riadkoch takto prehovoriť

V zanedbanom odbore slovenského jazykozpytu pozorovať v poslednú dobu istú systematickú činnosť. V osobitnej rubrike tohoto časopisu podávajú jednotlivci surový a na polo spracúvaný materiál. Počiatky sú urobené. A hľa, našli sa ľudia, ktorí vyslovia za heslo, že nič nestoja také práce, ktoré týkajú sa praktickej stránky nášho jazyka a zároveň *životných záujmov* národa, že slovenská veda potrebuje etymologického slovníka slovenského, vykladaného tuctami starých a nových rečí, tedy srovnávacieho etymologikona.

Bože môj, toľké nedorozumenie! Či spíme uprostred borby živých národov?

Hriešnikom, trestu hodným hriešnikom je ten slovenský učený, ktorý teraz dary svoje posvätí tak abstraktnému dielu, jakým by bol podobný etymologikon.

Rovnal by sa ten človek pastierovi, ktorý pred ústami hladujúceho stáda stohy páli, aby mu poskytol illuminácie! Pokrm tomu stádu, nie illuminácie.

Nuž národ má zanedbať rozvoj svojho jazyka, aby *blyšťal sa pred cudzími učenými „vedeckým“ dielom?* Keby tie slová z úst horlivého Slováka povedané neboly tak zarmucujúcimi, nezdržal by sa smiechu! Taký nerozvažný výrok pustiť v húf ťažko napraviteľných, po fantastickom etymologisovaní od národu pachtiacich pracovníkov na roli slovenského jazykozpytu! Odpudzovať od užitočnej práce znevažovaním tejto a svádzať k prácam neužitočným!

Tedy ešte vždy máme ľudí, ktorým deroguje preštudovať *náš ľudový jazyk* a srovnať ho so *spisovným naším jazykom*, ešte vždy máme ľudí, ktorí hotoví sú „študovať“ sanskrtský a sto iných starých i nových jazykov, — len nie svoj vlastný! Komu by tým chceli pomôcť? Národu nech tým nechcú dobývať slávy pred cudzozemskom... lebo národ *zle by zase pochodil*...

Nechajte, rodáci, študovať sanskrtský jazyk a na ňom sa zakladajúci srovn. jazykozpyt universitným professorom, ktorí *tomu a z toho žijú* a ktorých z čistej lásky k vede a zároveň z luxusu chovajú *národy vrcholiace vo svojom rozvoji.* Vedzte ostatne, *že etymologické slovníky máme.*

Fr. Miklosich vo Viedni r. 1886. vydal dielo *„Etymologisches Wörterbuch der slawischen Sprachen“* a Ant. Matzenauer v Brne r. 1870. dielo *„Cizí slova ve slovanských řečech“*. Tento v pražských Filologických Listoch neprestajne ďalej pracuje v obore etymologickom. Kto chceš nasilu etymologisovať, kúp si práce týchto mužov a nepúšťaj sa v ďalšie etymologisovanie dotiaľ, *pokiaľ týmto nerozumieš.*

Spomenuté etymologikony práve takým právom sú slovenské, jako české, ruské, poľské atď. a preto netreba je z nich vypisovať a slovenskému obecenstvu starého obsahu novú knihu podávať.

Slovanské etymologikony, hovorím, máme; a do indo-europských — nás je nič.

Čo by malo slovenské obecenstvo z toho, keby mu niekto hromadu nezáživných slovníkových dát navypisoval zo srovnávacích slovníkov a mluvníc indo-europejských? Takýchto jest totiž dosť vydaných a len tí ich zamlčujú radi, ktorí z nich učenosť svoju čerpájú k oslepeniu seba samých. Čo by k tým slovníkom od seba doložiť vedeli „slovenskí etymologisti“, dovoľujem si užiť tohto mena charakteristického, — to by beztak pokazilo cenu i dobrého diela. Lebo taký slovenský etymologista i tie dáta, ktoré sniesli ľudia odborní, na posmech obráti svojím opovážlivým mudrovaním.

Nejdem citovať žiadne mená. Ale spomniem, že našiel sa už časopis, ktorý za bláznivé huby uvádza výsledky niektorých našich jazykovedeckých spisovateľov, hodných lepšieho osudu. Škoda, že tak častejšie nerobí.

Čas je precítnuť! Buďme už raz dospelí! Nebažme s deťmi po cifričkách, nechcime blyskavosťou snesenej látky imponovať menej sčítalým od nás priateľom a známym, buďme mužmi, ktorí majú užitočný cieľ pred sebou a ktorí nie prázdnym volaním, ale prácou, trebárs ťažkou prácou, hotoví sú domáhať sa cieľa.

Bratia! Ak chceme prospeť slovenskej jazykovede, musíme hľadeť na dve veci. Aby sme pracovali o tých otázkach, *ktoré rozriešiť v prvom rade je potrebné pre národ.* Takých otázok je nesčislný počet. *Desiati máme čo robiť bez toho, aby sme jedno a to isté opakovali.* I v tomto časopise bolo poukázano na veľa otázok neriešených. Jest ich i v mluvnici i v slovníku. Nemáme *terminologií odborných*... Koľko tu miesta pre záslužné účinkovanie! Ani len pre *spoločenskú potrebu* nemáme na dostač slov slovenských. Každý deň čítať v maďarských časopisoch na pr. a társaság alebo a küldöttség más szobába *vonult*, alebo a fogadó teremből *kivonult* alebo *visszavonult*. „Ako je to po slovensky,“ spýta sa nás daktorý dobroprajúci súsed, „aby vystihli sme ten pochop, že vyslanstvo *pomaly, s nohy na nohu vzďalovalo sa?*“ [1]) Hovorím, i v spoločenskej reči má náš slovník veľa nedostatkov. Či nemá nám záležať tedy na tom, aby všetky také prestaly? Už sama národná česť vyžaduje, aby sme vedeli *všetko* vysloviť vo svojej reči, čo sa vo všetkých oboroch ľudského rozvoju nalezá. Ale vyžaduje to aj životný záujem národa. Takí nepripravení, jakí sme, čo urobíme, nadíde-li potreba skutočná? Nemáme prezkúsenej a ujatej ani len právnickej a technickej terminologie pre verejný život! Maďari s vymáhaním národných práv *súčasne vzdelávali svoj jazyk.* Ale títo Maďari, ktorí majú množstvo stredných škôl, akademií a dve

[1]) No chceť mať všetko, čo je v jednej alebo druhej cudzej reči, vari predsa netreba. Slovenčinou možno vysloviť odtienky pochopov, ktoré nevyslovia zas iné reči. Red.

university, tedy množstvo professorov a učených ľudí, ani teraz nemajú etymologického slovníka, vykladaného príbuznou rečou tureckou, tatárskou, mordvinskou atď. atď., k tomu cieľu zhotoveného, aby *svojmu* jazyku dobre rozumeli! A kto by im povedal, že oni nerozumejú po maďarsky?

A slovenský spisovateľ našiel sa predsa taký, ktorý *reči slovenskej rozumeť by chcel pomocou reči sanskrtskej*... Je to poľutovania hodná vec, že veľká časť spisovateľov slovenských nemá smyslu pre potreby národné.

Už akokoľvek prepáčime slabosti ľudské a uvážime iné zásluhy osôb naívne za sudcov sa natískajúcich, v odborných záležitosťach, v otázkach životného interessu národného, predsa musia rozhodovať ľudia odborní; niet-li takých, aspoň ľudia, ktorí vedia rozoznať, čo je užitočné.

Končím.

Všetci spisovatelia sú rovnakí: majú atrament a pero. A všetci remeselníci sú rovnakí: majú svoje dielne a svoje nástroje. Jestliže chce spisovateľ vyniknúť, musí domáhať sa dokonalosti *jedným a tým istým smerom a v odbore, ktorému sa učil.* Atrament a pero nespravia ho učeným. Planým remeselníkom menujú a málo vážia takého remeselníka, ktorý čo deň chytá sa do iného remesla. Darmo sú mu po ruke príslušné nástroje. Aj stolár vie pichať šidlom a a prevliekať niť, alebo naopak aj obuvník vie hoblovať a klejiť, to je istá pravda, — ale bez potrebných odborných známostí oba budú len fušovať do remesla hoci náležitými nástrojami.

Ctíme si každú dobrú snahu a každého slovenského spisovateľa. Ale to je poblúdenie, keď niekto odrádza od užitočnej práce zľahčovaním tejto, a preto pokladali sme za potrebné ozvať sa *proti škodnému dilettantstvu.*

Neprestanú-li spisovatelia, ktorí ani abecedárskych vedomostí pre odbor jazykovedecký nemajú, etymologisovaniami svojimi hubiť dobré meno Slovákov a k bludom svádzať nepokazených, s prípadu na prípad odbavíme ich dľa zásluhy. Nechcú-li robiť to, k čomu ich sily stačia, na pr. sbierať látku mluvnickú, slovníkovú, spracúvať nárečia a podrečia atď., nech radšej mlčia. Dúfam, že p. redaktorovi Slov. Pohľadov žiadna osoba, trebárs v inom zaslúžená, nebude natoľko milou, aby jej dovolil bez zavrátenia robiť útoky proti solídnej, povedome riadenej činnosti. —*ský.*

Mlynárske názvy.

Mnoho som už zabudol z tohoto remesla, ale na žiadosť aspoň kuso podávam mlynárske názvy.

Mlyny sú dvojaké: vodné a veterné. U nás je vody dosť a preto veterných mlynov nieto. Zdá sa mi, že obec Veterník pri Kremnici znamenať má veterný mlyn (?). Voda tečie do kolesa žľabami, a síce padá alebo na koleso, alebo pod koleso, čo závisí od toho, jaký má voda *spád.* Pred žľebami pre odrážku je *úpust,*

v Turci *opust.* Vodné a palečné kolesá pripevnené sú na val. Obe kolesá majú *kríže;* vodné koleso má *korce* a palečné *palce.* Pri sbíjaní kolies počul som, že ich skladajú z *kiarov* (kiar = krivica, kärovať). Do valu sú zabité železné *čapy*, ktoré ležia, vlastne krúťa sa na *hlavniciach.*

Vreteno je železná štanga; spodný konec krúti sa v *pavnici*, vyššie je pripevnené trojuhelné železo *klobúk*, na tento bije *ruka* a klepe. Vyše klobúka je *kruh*, sbitý z *ciev.* Do ciev sa zachytujú palce a donášajú do pohybu vreteno, vlastne mlynský vrchný kameň, položený na hlave vretena. Spodný kameň zapravený je v *pôde* (pôd, pôjd); *kužeľ* drží vreteno, aby sa nekývalo. *Praslica* je zapravená vo vrchnom kameni, táto stokne sa na vreteno. Mlynári dbajú na to, aby kamene boly rozdielnej tvrdosti a tak i kujú sa *čakanmi*: keď vrchný kuje sa krivo, spodný v rovnej čiare. Do vrchného kameňa zapravená je *žabka* na čistenie priestoru medzi kameňom a *lubom.* Kameň dvíha sa pomocou *kazy.* Zrno nasype sa do *kobčuhy* (lepšie *korťuh*, alebo *korčuha*). Týka, ktorá v kameni pohŕňa, menuje sa *pohrnáč.*

Priestor, kde sú mlynské stroje, je *mlynica. Pyteľ* natiahnutý je v múčnom koryte za *uši* na *valci.* Cez pyteľ preoseje sa múka do koryta a otruby padajú do *otrubnice.*

Aby vrchný kameň priliehal viac-menej na spodný, *puckou* sa *priloží* alebo *podľahčí*, t j. kobylina sa zdvihne, alebo zníži. Aby sa kamene nedrely, t. j. aby vrchný kameň mal rovnováhu (keď *váži*, je zle, lebo dre, búcha na spodný), napráva sa udieraním na kliny, ktoré držia kobylinu, a síce *hore vodou* a *dolu vodou.* Toto kričí ten, čo díva sa na kameň, a druhý pod pôdou udiera na klin.

Zástavnicou odráža a naráža sa voda na koleso. Ľad s kolesa sa *oberá*, ale ľad prebíjať stykom v potoku a vodu hľadať v zime: povedia, že *hajzujú* (?).

Tkáči dávajú mlynárom na preväzovanie vriec *úrezky*, a mlynári tkáčom na číriš *ometky.* (Posmetaný múčny prach.)

Keď kameň ide na prázdno, t. j. keď z korčuhy (v Liptove kôš) do kameňa nič nepadá, alebo len málo: vtedy sa *vymieľa.*

Mlyn na slabej vode na jeden kameň volá, alebo lepšie prezýva sa *vrtákom.*

Že mlynári kedysi patrili do privilegovaného sveta, ukazuje *mýto*, ktoré berú zo zbožia a múky za mletie a ani jednomu mlynárovi nenapadne v nedeľu nemleť.

Vzdor tomu, že porekadlo hovorí, že *mlynárovi voda donesie*, mlyny pustnú a čosi-kamsi málo ich bude.

Zbadal som v Turci, že tie isté mená sú v minulom storočí v bývalých mlynárskych cechách, čo teraz, z čoho dá sa zatvárať, že mlynárske remeslo bolo akoby dedičné, šlo s otca na syna. Tak arendátori kremnického panstva; a čo krajšie, sú všetci Slováci a majú veľký podiel na poslovenčení nemeckých osád.

Opätujem: mnoho som zabudol z mlynárstva; kto viac vie, nech doplní alebo opraví!

Žiak.

